

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧ હો

પૃષ્ઠ ૫૭ મુ

જૈન

સંવત ૧૯૮૭
વીર સંવત ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા
લાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બુકાગાર માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃથ્થુ
અંક ૧ લેા

ચૈત્ર

વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ.સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

- ૧ નૂતન વર્ષાભિલાષ [સં. શ. દિંદી પદ] (માસ્તર વિજયચંદ મોહનલાલ શાહ) ૧
- ૨ સાચો એ પરમેશ્વર (પદ) ... (અમીચંદ કરશનજી શેઠ) ૨
- ૩ નવું વર્ષ ... (કુંવરજી) ૩
- ૪ શ્રી હરપદ્મીય પાર્શ્વનાથસ્તુતિ (સંસ્કૃત) (સં. મુનિ શ્રી જયંતવિજયજી) ૬
- ૫ આત્મશુદ્ધિકુલક-ગાગધી-સાધ ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ) ૮
- ૬ આગમિક ચૂલાઓ અને તેવું કર્તવ્ય ... (પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા) ૧૩
- ૭ માંદગીના સમયમાં ઉપગતા વિચારો ... (કુંવરજી) ૧૭
- ૮ બંધેનુમાં ૧૮ પાપસ્થાનક ... (કુંવરજી) ૧૮
- ૯ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-મુનિ સુગતવિજયજી) ૨૦
- ૧૦ પુસ્તકોની પદોંચ ... (કુંવરજી) ૨૩
- ૧૧ શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્રઃ સ્તુતિ વિવેચનપુસ્તક (ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા) ૨૫
- ૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો (જ્ઞાનકુમાર-૫) ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્કરી) ૩૧
- ૧૩ દ્વિતકારી વચનો ... (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૬
- ૧૪ સુભાષિત વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ વઢોરા) ૩૮
- ૧૫ મુદિજ્ઞાન પૃષ્ઠ ૨૨. ૧૬. અંકોપરુચિ માટે ખાસ ... ૩૮

ખાસ ઘટાડેલી કિંમત

- ૧ આત્માગમજી રાનાબી રમારક મંચ ... રૂ. ૨-૮-૦ ના રૂ. ૧-૦-૦
- ૨ શ્રી તત્ત્વાર્થસુત મળ-આપનરપુત્ર ... રૂ. ૧-૮-૦ ના રૂ. ૧-૨-૦
- ૩ વીરપ્રવચન ... રૂ. ૦-૧૦-૦ ના રૂ. ૦-૭-૬
- ૪ ખંભાનનો પ્રાચીન જૈન મનિદામ-મગિત ... રૂ. ૧-૪-૦ ના રૂ. ૦-૧૫-૦
- ૫ શ્રી દેવમંદાસ જી-લેખક પૂમરેવુ ... રૂ. ૧-૮-૦ ના રૂ. ૧-૨-૦

આ લાભ જાહેરમાટે માટે નથી.

પાસંલ પોસ્ટેજ ખર્ચ જુદાં મમજવું.

પાસંલ પોસ્ટેજ ખર્ચ જુદાં મમજવું.

માનદનાસ દીપચંદ ચોક્કરી.

મુંબઈ નંબર ૩.

આ. શ્રી આત્માનંદ જૈન રાનાબી દરશબોદ

સમ્યગ્વર્ત્તનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ થું { યૈન } અંક ૧ લો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિ. કાર્યા । (મુદ્રલેખ)

મંગલં ભગવાન્ વીરો, મંગલં મૌતમપ્રમુઃ ।

મંગલં સ્થૂલભદ્રાયા, જૈનો ધર્મોઽસ્તુ મંગલં ॥

નૂતનવર્ષાભિલાષઃ ।

સંકુર્ચન્તં મલીનં સુહૃદપહૃદયં મૃદતામાનયન્તં,
મર્વેષાં પ્રાણિનાં તં ચિરપરિચિતમાહૃત્ય મોહાન્ધકારમ્ ।
આત્માનન્દપ્રકાશં દદતુ શુભમિદં જૈનધર્મપ્રકાશં,
સંસારે સર્વદૈવે સ્વલુ વિજયચન્દ્રસ્ય વાન્ઝાઝમિતિ ચૈકા ॥૧॥

વાંચી વિચારીને ઘણું જે જૈનધર્મપ્રકાશને,
પુદ્ગલધર્મી તાજશે પરમપુણ પામવાની આશને,
નિર્દોષ વર્તન રાખશે જે આ મનુજ અવતારમાં,
તે પામશે સૌ વિજય ચન્દ્રતણી પરે સંસારમાં ॥ ૧ ॥

સન્મનનપૂર્વક યાંચકર હસ જૈનધર્મપ્રકાશનો,
પુદ્ગલસમૂહોત્પન્ન સુપત્ની ત્યાગકરકે આશનો ।
નિર્દોષ વર્તન રાખ સને જો હસ મનુજ અવતારમેં,
પાવેન કયોં ? જે વિજય ચન્દ્ર સમાન હસ સંસારમેં ॥ ૧ ॥

આસ્તર વિજયચન્દ્ર મોહનલાલ શાહ

સાચો એ પરમેશ્વર

શ્રી પાર્શ્વ વીર પ્રભુ શાંત અને સુધીર,
આદિત્ય ચંદ્ર સમ જેહ મુકાંતિ વીર;
નામો ભલે અનેક વિશ્વ વિષે પ્રસિદ્ધ,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત દોષમુક્ત. (૧)

જેમાં ન માન વળી માય કે ક્રોધ લોભ,
નહિ રાગ દ્વેષ મમતા ભય રોષ શોક;
ભેતાં છતાં નહિ જડે જ ઉપાધિ આધિ,
પ્રભુમું હું તેહ નિત જે પ્રભુ વીતવ્યાધિ. (૨)

અસત્યપૂર્ણ જગન્નળના ત્યાગકર્તા,
સંસારના સકળ દુઃખના જેહ હરતા;
જ્ઞાનેથી પૂર્ણ જગજીવન ધ્યેય ભરતા,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત શાંતિ ધરતા. (૩)

મારું કે તારું કદીએ નહિ જેહમાં છે,
પુદ્ગલસ્વભાવ શુણ્ધી અલગા રહે છે;
પરમાત્મજ્યોતિ શુણ્ધ જેહતણા દિલે છે,
પ્રભુમું હું તેહ નિત જે પ્રભુ દેહીપે^૧ છે. (૪)

કર્તા કદી કરમના ન છતાં ય ધ્યેય,
નહિ કર્મ વળી તો ય જે સ્તુત્ય દેવ;
દારણ નહિ પણ વિશુદ્ધ વિકાસ હેતુ,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત મોક્ષકેતુ^૨. (૫)

ચિન્મય^૩ અમેય મહાનંદ સદાત્મરૂપ,
સાદિ અનંત ગતિ શુદ્ધ શુણ્ધે અનૂપ;
જેમાં કદાચ નહિ થાય જ કાંઈ ન્યૂન,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત પૂર્ણ પૂર્ણ. (૬)

સત્યકલ્યાણ શુભ યોગથી અષ્ટ કર્મ,
સુધો વળી શુણ્ધળે મૃતિ^૪ જન્મ ભર્મ;
તેથી સદા ધૃષ્ટ અદેહ અવ્યક્ત રૂપ,
પ્રભુમું હું તેહ વિભુ જે વર ચિદ્રસરૂપ. (૭)

એ પૂર્ણ સ્થાનક અનેક છવે ભણું છે,
લેશે વળી કાણ રહે તો અનેક તે છે,
સ્થાનુભવો સકળ સિદ્ધ યમા છે જેને,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુપથી વિભુને^૫ પ્રમુને. (૮)

અ. ક. શ્રેક

પરમાત્માની કૃપાથી આ “ શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ” માસિક આજે ૫૭ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આટલું દીર્ઘ આયુષ્ય નિર્વિઘ્નપણે વ્યતીત કરવું તે શુરૂપાની નિશાની છે. આશા છે કે હજુ પણ તે દીર્ઘાયુ ભોગવે અને જૈનમુદાયને લેખરૂપ પોતાના દેહવડે બની શકે તેટલો લાભ આપી કૃતાર્થ થાય.

પ્રારંભમાં ગત વર્ષનું સરવૈયું આપવાની પ્રજ્ઞાલિકા હોવાથી તે આપવામાં આવે છે. તેના ખાસ હેતુ એ છે કે લેખો લખનારને પોતાના લેખોનું સ્મરણ થાય, વિશેષ લખવાને પ્રોત્સાહન મળે અને ખીજા લેખકો પણ તેવા લેખો લખવાને આકર્ષાય.

આ માસિકના લેખકો પૈકી હું તો સેવા બળવવાની યથાશક્તિ આહવાવાળો છું. ઉપરાંત બાઈ મોતીચંદ, ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાષ, મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી, રાજપાળ મગનલાલ વહોરા અને મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી વગેરે છે. દિનપરદિન મુનિ-લેખકોની સંખ્યા વધતી જાય છે અને લેખો લખવાની શૈલી પણ સુધરતી આવે છે.

ગત વર્ષમાં ૫૬ લેખો પેટાભાગ ગણતાં ૪૫ છે. તેમાં રાજમલ ભંડારીના ૭, અમીચંદ કરશનજી શેઠના ૪, મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના ૩, હગનલાલ નાનચંદ શાહના ૩, ખીજા ૭ લેખકના બે બે અને ૧૪ લેખકના એક એક છે. રાજમલ ભંડારીના ૫ઠો શાસ્ત્રી લીપીમાં ને દિંદી ભાષામાં આવે છે, પણ તે ગંભીર આશયવાળા હોય છે. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસરિના લેખો હમણા આવવા માંડ્યા છે. તેમના બે લેખો છે તે પણ સારા રહસ્યવાળા છે. ખીજા અમીચંદ કરશનજી શેઠના લેખો પણ અસરકારક આવેલા છે. શેષ લેખકને અંગે તો લેખો વાંચવાની બલામણુ કરવી તે જ યોગ્ય લાગે છે.

ગઈ લેખો પેટાભાગ જુદા ગણતાં ૧૫૭ છે. તેમાં મોટા ભાગ તો પ્રશ્નોત્તરોનો ને જુદા જુદા અવસરે હૃદયની ઊર્મિ જાગવાથી લખેલા મારા લેખોનો છે. પ્રશ્નોત્તરોના ૨૦ લેખો છે ને પરચુરણ ૨૩ લેખો છે. એ સંબંધમાં મારે કાંઈપણ લખવું તે કરતાં તે વાંચવાની બલામણુ કરવી તેજ ઉચિત લાગે છે. બાઈ મોતીચંદના લખેલા વ્યવહાર કૌશલ્યના ૨૮ લેખો છે. આ વર્ષમાં ૨૦૦ લેખો પૂરા કર્યા છે. પ્રથમ સો લેખો જુદા છપાયા છે. તેમ ખીજા સો લેખો પણ છપાવવાની ઇચ્છા વર્તે છે. મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસીના ત્રણ પ્રભાવિક પુરુષોના મળીને ૮ લેખો છે. ગયા વર્ષમાં એક મહારાજનો લેખ અપૂર્ણ હતો તે પૂર્ણ કર્યો છે. અનાથી મુનિસંબંધીના બે લેખ છે અને જંબુકુમારને અંગે પાંચ લેખો છે. હજુ તે લેખ અપૂર્ણ છે, જે ચાલુ વર્ષમાં શરૂ રહેશે. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાષનો વૈરાગ્ય ભાવના ને તેના પ્રકારોવાળો લેખ પાંચ અંકમાં આવ્યો છે ને તે પૂર્ણ થયો છે.

તેમનો આ લેખ ગદ્ય ને પદ્ય બંનેમાં ગણાય તેવો છે. તેમાં દુઃખગર્ભિત, મોહગર્ભિત ને જ્ઞાનગર્ભિત એમ ત્રણે પ્રકારના વંશગ્નનું સ્વરૂપ બહુ સ્પષ્ટ કરેલું છે. રાજપાળ મગનલાલ વહેરાના ૧૨ લેખો છે. તેમાં અક્ષરમાળા બે અંકમાં છે તે સુભાષિત વચનમાળા પાંચ અંકમાં આવેલી છે અને હળુ આવવાની છે. મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના ૧૧ લેખો છે. અભીચંદ કરશનજી શેઠના ૬ લેખો છે, મેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળના વિદ્યાર્થીએ લખવા માંડેલો પ્રમાણુખીમાંસાના ભાષાંતરનો લેખ પાંચ અંકમાં આવ્યો છે. તે લેખ વાંચનાર બંધુઓને વાંચવા, સમજવામાં કડબુ લાગવાથી બંધ કરવો પડ્યો છે. પ્રકરણસમુચ્ચયમાંથી નાના નાના કુલકો ભાષાંતર કરાવીને મૂકવા યોગ્ય જણાતાં તેના પાંચ કુલક શાસ્ત્રી જેઠાલાલ દરિલાઈ ખાસે ભાષાંતર કરાવીને અને ત્રણ કુલકો પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ ખાસે ભાષાંતર કરાવીને મૂળ ગાથા સાથે મૂક્યા છે. મુનિ પ્રેમવિમળજીના પાંચ લેખો છે. સદ્ગત મુનિરામ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના શેષ સંપ્રદમાંથી ૪ લેખો આપ્યા છે. ભાઈશ્રી મુશ્ફતિ અધ્યાત્મ પત્રાવળીમાંથી સારજૂત હકીકત દોહન કરીને લેખકના પોતાના જ શબ્દોમાં પળું દિંદીનું ગુજરાતી કરીને ત્રણ લેખો આપ્યા છે તે ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા જેવા છે. અધ્યાત્મપ્રિય બધું મારે તે ખાસ ઉપયોગી છે. મુનિ લક્ષ્મીસાગરજીના, મુનિ સુબોધવિજયજીના અને શાંતિલાલ છોટાલાલ શાહના ત્રણ ત્રણ લેખો છે. પ્રો. હીરાલાલ ત્રિવેદીસાના બે લેખો છે, જે બંને બહુ પ્રવાસપૂર્વક અનુભવ મેળવીને લખેલા ખાસ નવો પ્રકાશ પાડે તેવા છે. ભાઈ મોહનલાલ દરિયંદ શીહેરીના બે લેખ છે અને બીજા પાંચ લેખકોના એકેક લેખ છે, જે વાંચવા વિચારવા જેવા છે.

પ્રકોર્ણ લેખોના મથાળા નીચે ૧૫ લેખો છે. તેમાં બે તો પ્રશ્નોત્તરના સુધારાના છે ને ચાર અંકમાં પુસ્તકોની પહેાંચ આપી છે. એમ પેટાં વિભાગ જુદા ગણતાં ૧૬ લેખો થાય છે તે પ્રાચે મારા જ લખેલા અથવા ઉદ્ધરેલા છે.

આ પ્રમાણે ત્રણ મથાળા નીચે આવેલા કુલ ૨૨૧ લેખોનું પૃથક્કરણ છે. આ પૃથક્કરણ અમુક અંશે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે લેખક મદદશયોને પોતાના લેખોનું સ્મરણ થાય છે; તેથી તેને અનુસરના લેખો લખવાની જગૃતિ આવે છે, તેમ જ પોતાના પ્રયત્નની અમુક અંશે મરજીના પણ મમનતા છે.

દસ ઘડે યત્ર નવા વર્ષને અંગે કેવા કેવા અને કાના કાના લેખો આવવાનો સંભવ છે તેનું કાંઈક દિગ્દર્શન કરીએ.

પ્રસ્તુત વર્ષમાં ચાલુ લેખકોના લેખો તો આગા જ કરવાના છે. પ્રશ્નોત્તરો દરેક અંકમાં આવશે, કારણ કે હપાવા વિનાના ધનુ પ્રશ્નોત્તરો સીલકમાં છે અને નવા લખાવા હરે હે. સીલકમાં વધારે થવાથી જ મામિકમાં ન હપાયેલા પ્રશ્નોત્તરોના ચાર ભાગ સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તરોના નામથી નાની-નાની ટ્રેટરમે હપાયા છે, જે સાદી ભાષામાં સારું જ્ઞાન આપે છે. બીજા નાના નાના લેખો તો હું ત્યારે કાંઈ નથી વિચિં જ્યારે ત્યારે લખું છું તે તો લખાવા જ કરશે. બાલ મોદીચંદે અવદાર કૌશલ્યના લેખો આગળ મસાવવાનું

બધ ગમ્યુ છે તેથી અન્યુત આનંદદાયી મહાનગ્નતા પદો મળી અચના બીજા વિષયો
 પર લેખો લખજો મોહનલાલ યોશી તો જખૂકુમારનો લેખ હતો ચનાવનાના કે આગળ
 વધી બીજા મહાપુરોના મળધમા લેખ લખશે ભગવાનદાસ મદ્ય અચના પદમા લેખ મોકના
 વનાર છે ગજપાળ મગનલાલ છેત્રો મુલાપિત વચનમાળાનો લેખ ચાલુ ગમ્યા ઉપરાત
 બીજા લેખો પણ લખવાના છે અમીચદ કંચનજીના લેખ ૨-૩ સીલકમા છે તે બીજા
 આવાના છે ભાઈશ્રી સુસીલના અનન્ય લખો આ રા જ રૂશે મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના
 લેખો અચરનર આચ્યા જ કવવાના છે મુનિ પ્રેમવિભજીના પણ કેટલાક લેખો સીલકમા
 છે સદ્ગત મુનિ શ્રી કૃષ્ણવિજયજીના લેખ હતો સીલકમા છે તે આ વર્ષમા આપી દેવાના
 છે પ્રકણસુમ્યમાથી નાના નાના કુતકા ને પચવિશતિકાઓના લાખાતરો કરાનીને
 મૂળ સાથે આપના ધારણા છે હમણા તો આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસૂરિએ લેખ મોકનવાની કૃપા
 કરી છે તેથી આ અકમા જ તેમનું મોકલેલ આત્મશુદ્ધિકૃત્યક અર્થ સાથે આપ્યું છે ત્યાગપદી
 તેમજ મોકલેન શ્રી ગૌનમસ્ત્રાગી સ્તોત્ર અર્થ સાથે આપવાનું છે સેનપ્રશ્ન અનુ લાખાતર
 હાલમા આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસૂરિએ છપાવેન છે તેમાથી કેટલાક ખામ જણના જેના
 પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપના છતાં છે હાનમા દરા આ મુનિવરો લેખ લખતા થયા છે તેમાથી દશ
 મુનિજીના લેખ તો ગત વર્ષમા આ માસિકમા આવેલા છે તેજો સાહેબો અનકારો અનકારો
 લેખો મોકલાવ્યા કરશે એવો સભન છે, તેમજ અમારી વિનિતિ પણ છે શુદ્ધ લેખકો
 પણ લેખો મોકલાવે છે તેમ જ મોખલશે એવો સભન છે આ પ્રમાણેની નવા વર્ષ સખધે
 અમારી મનાનના છે શુરુપાથી માસિક ઉત્તરોત્તર વિકાસ સાધતું આવે છે અને તેને
 હતું વધુ વિકસિત કરના ધાગણા રહે છે શિષ્ટ અને ધાર્મિક સાહિત્યનો જ આ માસિકમા
 સમાવેશ થતો હોનાથી તેની ગ્રાહક-સખ્યા પણ વધતી જન છે, તે હર્ષનો બિના છે

નવુ વર્ષ સર્વત્ર આનંદયુક્ત વર્તે અને ધાર્મિકજનો ધર્મકાર્ય સારી રીતે કર્યા કરે
 શાસનમા મતભેદ વધતો જતો દેખાય છે તે સમી જય અને મર્વ મુનિગણે જના જય
 ત્યા વિરોધ ટાળે અને શાંતિ પ્રસારવે એવી ઇચ્છા વર્તે છે, કાગણ કે કુસપથી શાસનમા
 ઘણી હાનિ થયેલી દેખાય છે તેથી હૃદયમા ખેદ થાય છે સમાજની આર્થિક રિષિતિ નમળી
 પડતી જય છે અને કૌન ભાઈઓ દુખી હાલતમા આવી પડે છે તો તેવા સીમાતા શ્રાવકને
 યથાશક્તિ શુભ સદાય દરી રત્નધર્મજીધુનો સ્નેહ જાગવો તે અત્યંત આવશ્યક ને દિતકર
 છે કેટલા માસિકા ને ન્યુસો કનેશનદિના નિમિત્ત ન અને અને શાંતિના સાધન બને એવી
 ઇચ્છા વર્તે કે આવા હેતુને લઈને જ આ માસિકમા વિવાદારપદ વિષય સખધી લેખ
 લેવાનું પ્રાયે બધ ક્યું છે વર્તમાન સમાચારમા પણ કેટલાક બહુ અતિશયોક્તિ વાપરે છે
 તેથી પ્રાયે વર્તમાન સમાચાર આપવાનું પણ બધ ગમ્યુ છે તેને અગે કાંઈ સસ્થાને,
 સઘને કે મુનિગજને ખોટું લાગતું હોય તો તે માટે ક્ષમાયાચના છે શુરુપાથી આ
 માસિક જુદી જુદી રસિકતાનાળા વાચકોને પ્રસંગે પ્રસંગે જુદા જુદા પ્રકારના લેખરૂપ
 રસવતી આખ્યા કરશે અને નિર્વિદ્યપણે આગળ વધશે એવી ઇચ્છા ને પગમાતમાની પ્રાર્થના
 સાથે આ લેખ સમાપ્ત કરનામા આવે છે

श्री जीरापल्लीय पार्श्वनाथ स्तुतिः

तरुवरभूपितभूमिमहेलः, स जयति सिंधवनामा शैलः ।
 द्रागतजनदलितक्लेशः, स जयति जीरापल्लिनिवेशः ॥ १ ॥
 त्रिभुवनपावनमहिमाऽमेयः, स जयति देवः श्रीवामेयः ॥ अंचली ॥
 अश्वसेननृपवंशघतंमः, वामाक्कुक्षिसरोवरहंसः ।
 सेवागतधरणोरगराजः, सुवचनतोषितभव्यसमाजः ॥ २ ॥
 भवभीतागतजनताशरण-मसुरसुराधिपवंदितचरणः ।
 विविधव्याधिविनाशनधीरः, संकटधूलीहरणसमीरः ॥ ३ ॥
 निपतति सकलसुरालयराजि-र्यस्मिन्नहनि तमोभरभाजि ।
 तव भवने तस्मिन्न विवादः, स्फुरति सदा निःस्वाननिनादः ॥ ४ ॥
 सुररिपुमिहिरहरादिकदेव-व्रातोऽनेशद् यस्य भियेव ।
 काले तस्मिन् विहितव्यापः, प्रसरति पार्श्वजिनस्य प्रतापः ॥ ५ ॥
 मासिमधौ मुक्त्वा निजमोक-स्तत्रागच्छति सुकृतिलोकः ।
 इतरे कुसुममिव निरुपमरंगः, कमलं परिमललुब्धो भृंगः ॥ ६ ॥
 अथ मुकृतपथाध्वन्या अन्यान्यपास्यकर्वा (मा) णि ।
 वर्णनमाकर्णयताऽवमरायातं वसंतस्य..... ॥ ७ ॥

अथ रामायन्धः

अपर ऋतुपृ(पु) राजेव वसन्तः मरमिजयामितजलवमन्तः क्षितितलमलंचकार ।
 बहुमत इति गीता कुलवनितं पट्टवंधमलमत बुधजनितं रमाजातौ शृंगारः ॥८॥
 कोकिलकुलकृतकलकलचकितः पथिकपथितो गृहममिचरिततः स्ववधूनयनविनोद ।
 कलिकाभिर्गिरिहिषु कलिकारं दृष्ट्वा पुरतः पथि महकारं गाढतरं म रुरोद ॥९॥
 चंद्रनयनपरिमलवाहीकाः प्रीणितरंगद नंकानीका-थेलुर्मलयममीराः ।
 वक्रप्रिलोकनविधुरिततरुणा बाह्याहविवरणनिष्करणा-स्तुष्टप्रमदा वीराः ॥१०॥

वीरहीकृतजीवितप्रत्यूहं विकसितकिंशुककुसुमसमूहं ज्वलितदवानलमाह ।
 मधुकरगणमिपतः सविशादं विरहविनाशनमयमपवादं वकुलतरुः समुवाह ॥११॥
 चंचंचपकक्रोरकमाला मधुदीपस्य शिखेव विशाला भाति पिशंगविशेका ।
 चलदृक् चरणाभिहतालोकं सकलं प्राहुर्जगति तशोकं मुदिता रक्ताशोकाः ॥१२॥
 कोमलकिशलयकरचालनया मधुकरमधुररवैः पाटलया कारितमिव सानन्दं(म्) ।
 अभिसरति स्म विस्मयचित्तं सममादाय नयागतवित्तं वनभुवि का(कौ)तुकवृन्दं(म्) ॥
 केचन विव(वि)शुः सरसीसलिले चंदनमृगमदपरिमलबहुले ।
 कंठेन नलिनीनालं(म्) निहितं निरसितुमभवन्नालं पश्य प्रेमविषाकं(म्) ॥१४॥
 न्यासविलासकलारसचतुरः स्वयमवचितकुसुमस्रजमपरः कंठे निजकामिन्याः ।
 सापि च मुक्त्वा मुक्त्वाहारं भक्त्या दधती तमलंकारम् मुमुदे धन्यमन्या ॥१५॥
 वापीवारिविगाहनलोला विरचितदोला रसकल्लोला अनुवनमखिलयुवानः ।
 गीतं शुश्रुषुरमृतसमानं नृत्यं ददृशुरनर्गलदानं प्रकटितधनमहिमानः ॥१६॥

(अथ शार्दूलविक्रीडितछंदसां वृत्तम्)

काचित्कुंददती कुरंगनयना विंशाधराब्जानना,
 सच्चक्रोरसि जालसद्भुजलता रंभोरुर्म्योदरी ।
 जीरापल्लिमितामहर्द्विवनिता यानं विहाय प्रभो(भोः),
 प्रासादं प्रचिविक्षुरित्यलमलञ्चके स्वकीयं वपुः ॥ १७ ॥
 चिकुरनिकरं कुरंगेक्षणाऽवासयद् गंधराजेन,
 व्यधित सीमंतमंतर्हितं नागरीनागरक्तेन ।
 कुसुमकलिकाकृतशेष(ख)रं शिरसि सा धारयामास,
 लाभमक्षोभशोभालयं मृगमदैस्तिलकयामास ॥ १८ ॥
 कनकताडकपुगमंकगं श्रवणयोः साधुमा(सा) धत्त,
 नलिनलीनालिसंदेहदं कज्जलं लोचने अदत्त ।
 नागोदरसनागोदरीकंठपीठे विशश्राम,
 उससि हारं मनोहारिणं सा दधौ दिधितेर्द्धाम ॥ १९ ॥

रंगदौ चाहयो रंगदौ नोदितौ नेत्रयोः) कस्य-

कटं कंकणभववैभवं जीवनं तरुणलोकस्य ।

किंकिणीव्वणितकौतुहलं कदितटे रसनयाकारि,

नूपुरद्वैतमद्वैतमं तत्पदाम्ब्यां तदाधारि ॥ २० ॥

चारुचीरांगरागादिनाऽऽभातदंगेन साऽभाजि,

वि(वी)क्ष्य यां विगतसंरंभया रंभया श्रीमदोऽस्त्याजि ।

हंसगत्या चरन्ती ततो भाषिणी भवनभाव(वि)श्य,

निर्ममे स्नात्रमघवारिणा वारिणा विश्वनाथस्य ॥ २१ ॥

चंदनेनांगमालिष्य सा मिलितघनसारसारेण,

हेमभूषाभिरभ्यर्चयामास तं कुसुमभारेण ।

कीरकाकारकरपल्लवापल्लवस्यापि शमनाय,

भावविज्ञेऽपि विज्ञापना विनयकर्मैत्यधीयाय ॥ २२ ॥

जय जय त्रिभुवनावनकृपाकंदकंदलनजीमूत,

नमदमर्त्येश-निजसाधना-निश्चलीकृतमन-

स्तत इहमपक्रम्य भूयो भवान् भेजुपा कष्टकूटानि,

कथमपीशो भगवानधिगतः परदैवतधियाऽस्मानि ॥ २३ ॥

त्वं देवं गुरुदैवतं त्वं विशुस्त्वं पिता त्वं च मातेव,

वसति सततं कृपामागरस्त्वदपरो न हृदि मे देव ! वा ।

अद्य मे संपदः प्रतिपदं मंगलावलिरभीयेते !,

पुण्यकोशोऽकृशो मेऽभव[द]यत्तयि मे चेतः ॥ २४ ॥

एवं कृत्वा स्तुतिमभिनवां प्रेमसंपूर्णदृष्ट्या,

निध्यापयन्ती पतिमनुवरं संचरन्ती मलीलम् ।

देवस्याग्रे निजपरिजनः स्त्रीगणान्तः समेतः,

रंगं तेने प्रमुदितमना गीतिदल्लीगकाव्यम् ॥ २५ ॥

सं० मुनि जयंतविजयजी

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ.

॥ આર્યવૃત્તમ્ ॥

સિરિસંઘેસરપાસં, પળમિય ગુરુણેમિસુરિપયકમલં ।

હિયઅપ્પસુદ્ધિકુલગં, રણમિ અજ્ઞપ્પસુખદેયં ॥ ૧ ॥

ગયસવ્વદોસદેવા, મહવ્વયારાહગા ગુણી ગુરુણો ।

જત્થ દયામયધમ્મો, તિઉડીસુદ્ધો જિણામિહિઓ ॥ ૨ ॥

શરૂઆતનું મંગલ જણાવે છે કે—કલ્પવૃક્ષથી પણ વધારે પ્રભાવવાળા શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથને અને પરમોપકારી પૂજ્યપાદ ગુરુમહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજીને નમસ્કાર કરીને લવ્યજીવોને મહાકલ્યાણ કરનાર શ્રી આત્મશુદ્ધિ નામના કુલકની હું રચના કરું છું. આ કુલક આધ્યાત્મિક સુખને આપનારું છે. (૧.) હવે બીજા સ્લોકમાં શ્રી જિનશાસનનું સ્વરૂપ વગેરે જણાવે છે.

જે જિનશાસનમાં રાગદ્વેષ વગેરે સર્વ દોષોને દૂર કરનારા શ્રી અરિહંત પ્રભુને દેવ તરીકે માનવામાં આવે છે, પંચમહાવ્રતરૂપ મૂલશુદ્ધોને તથા પિડવિશુદ્ધિ, આવશ્યક, પડિલેહણ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુભિ વગેરે ઉત્તરશુદ્ધોને સાધનારા નિર્ઝંઘ સુનિવરોને ગુરુ તરીકે માનવામાં આવે છે તથા દ્રવ્યદયા ભાવદયા એમ બે પ્રકારે અને અનુબંધ દયા વગેરે વિવિધ (બુદ્ધા બુદ્ધા) ભેદોથી ભરેલો, કષ, છેદ અને તાપરૂપ ત્રિપુટીવડે શુદ્ધ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે કહેલો અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાલી, ત્રિકાલાળાધિત ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવામાં આવે છે. (૨)

આવું પરમપવિત્ર મહાપ્રભાવશાલી શ્રી જૈનેન્દ્રશાસનને પૂરેપૂરા પુણ્યનો ઉદય હોય તો જ પામી શકાય છે. એટલે પ્રણલ પુણ્યશાલી જીવોને જ તેનો લાભ થાય છે. આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જે લવ્યજીવો ઉત્તમ વિધિપૂર્વક પરમ ઉદ્ધાસથી આ જિનશાસનની સેવના કરે છે તેઓ પૂર્ણજ્ઞાની ભગવંતની દૃષ્ટિએ ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. અહીં બીજા સ્લોકમાં દેવ, ગુરુ, ધર્મનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. એથી સહજ સમજાશે કે—રાગાદિ દોષોથી ભરેલા દેવોને દેવ તરીકે માની શકાય જ નહિ. જે નિર્દોષ હોય તે જ બીજાને નિર્દોષ બતાવી શકે. આ બાબતમાં કહ્યું છે કે—“નહિ સ્વયં દરિદ્રઃ પરમીશ્વરીકર્તુ સમર્થઃ” એટલે જે પોતે નિર્ધન છે તે બીજાને ધનવંત

ખનાવી શકે જ નહિ. એ પ્રમાણે જેઓ નિર્મલ પ્રદ્યુમ્નચર્યાદિ સદ્ગુણોને ધારણ કરે નહિ તેઓને ગુરુ તરીકે માની શકાય જ નહિ. એવાઓને જો ગુરુ તરીકે માનીએ તો આપણા ઉદ્ધાર થઈ શકે જ નહિ, કારણ કે ત્યાગી પુરુષોની સેવના કરવાથી આત્મકલ્યાણ થઈ શકે છે. ભોગી છતાં બહારના દેખાવમાં ત્યાગનો ટોળ સાખનારા છવો, ‘જે વળાવો તે જ ચોર’ આ કહેવતને અનુસરનારા જાણુવા. આ બાળતમા નીચે જણાવેલા દુહા પણ બોધ આપે છે.

“ગુરુ ગુરુ નામ ધરાવે સહુ, ગુરુને ઘેર બેઠા ને વહુ;
ગુરુને ઘેર ઢાંઢા ને ઢાર, અખો કહે આપે વળાવા ને આપે ચોર.” ૧

ગુરુ લોભી ને લાલચુ ચેલા, દોનું નરકમાં ઢેલમ ઢેલા.

ગુરુ કીધા મેં સર્વે સાધ, ધરડા બળદને ધાલી નાથ;

ધન હરે ને ધોખો ન હરે, એવા ગુરુ કલ્યાણ શું કરે ? ૧

તથા હિંસા, દુરાચાર વગેરે દોષો કે જેની સેવનાથી આત્મા દુર્ગતિમાં જ બળ્ય, તેવા દોષોથી ભરેલા ધર્મને ધર્મ તરીકે મનાય જ નહિ. બીજાની માફક જૈનદર્શન દોષોને પોષતું જ નથી. તે તો એમ કહે છે કે જેવું ધર્માનુષ્ઠાન તમે બીજાની આગળ ઉપદેશદ્વારા જણાવવા ચાહો છો તે જણાવ્યા પહેલાં ઉપદેશકે પોતે તે અનુષ્ઠાન સાધવું જ જોઈએ; કારણ કે તેવા જ સાધકોના વચનની છાપ સામા ઉપર પડી શકે છે. ‘કહેવાનું જુદું’ ને કરવાનું જુદું’ આ વસ્તુને જૈનદર્શનમાં સ્થાન જ નથી.

લઘ્મહં તે પુણ્ણેહિં-પુણ્ણેહિં સાસણં જિણિંદસ્સ ।

તે ઘણ્ણા જે માવા-મવ્ણા સાહંતિ વરવિહિણા ॥ ૩ ॥

પૂર્ણ પુણ્યવટે જ જૈનશાસન પામી શકાય છે. તે લલા લબ્ય છવોને ધન્ય છે કે જે શ્રેષ્ઠ વિધિવટે જૈન શાસનને આરાધે છે

ત્રીજા શ્લોકમાં જણાવેલી બીજાનું રહસ્ય એ છે કે સાંસારિક પદાર્થોની શાદના કરવારૂપ નિયામોની ભાવનાને ત્યાગ કરીને શ્રી જિનશાસનની આરાધના કરવી જોઈએ. નિવૃત્તિમાર્ગમાં જેટલે અશે આત્મા પ્રવર્તે છે તેટલે જ અશે શ્રી જિનશાસનની આરાધનાનો સાત્ત્વિક આનંદ અનુભવાય છે એ દુર્લભ વસ્તુની દુર્લભતા તન્દ્ર પૂરેપૂરું લક્ષ્ય હોય, તો અમાર પ્રવૃત્તિ યાય જ નહિ (૩)

પ્રમલ પુણ્યોદયે જિનશાસનને પામનાર ધન્યપુરુષોની ભાવના કેવી હોય છે ? તે જણાવે છે:—

ણિચં પહાયસમય, एवं मावेति ते महृल्लासा ।

તુડિયજ્ઞાણતર્ફે, સંધાણં ભાવનાજોગા ॥ ૪ ॥

ભાવનાના આપારથી એટલે નિર્મલ ભાવનાની મદદથી તૂટેલી ધ્યાનશ્રેણીને સાંધી શકાય છે એમ વિગારીને (ત્રીજા શ્લોકમાં જણાવેલા) ધન્યપુરુષો પરમ ઉદ્ધાસથી હૃદયેનાં સવારે આગળ જણાવ્યા મુજબ વિચારે છે. (૪)

શું વિચારે છે? તે જણાવે છે.—

कोऽहमवत्था का मे, को देवो सगुरू महं धम्मो ।

મજ્ઞ કુલં કિં જળણી, કા જળઓ કો કિમુચિઅં મે ॥ ૫ ॥

અપ્પા વટ્ટઈ પુણ્ણે, પાવે વા કમ્મનિઝરદ્ધાણે ।

કિં ધમ્માણુદ્ધાણં, ન કુળમિ નિયમદ્યં સંકં ॥ ૬ ॥

(૧) હું કોણ છું? (૨) અત્યારે મારી કઈ અવસ્થા છે? એટલે હું કઈ સ્થિતિમાં વર્તું છું. (૩) મારા દેવ કોણ છે? (૪) મારા ઉત્તમ ગુરુમહારાજ (દેવતા સ્વરૂપને ઓળખાવનાર) કોણ છે? (૫) મારો ધર્મ કયો છે? (૬) મારું કુળ કયું છે? (૭) મારા માતાપિતા કોણ છે? (૮) મારે કરવા લાયક કયાં કયાં કાર્યો છે? (૯) હાલ મારો આત્મા પુણ્યના રસ્તે દોરાયો છે કે પાપના રસ્તે દોરાયેલો છે? એટલે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરે છે કે અધર્મને સેવે છે? (૧૦) મારા હિતને કરનાર અને મારાથી બની શકે તેવું કયું ધર્માનુષ્ઠાન હાલ હું કરતો નથી? બળ્ય છવોએ 'આત્મદષ્ટિને વધારવાને માટે અને પુણ્યલક્ષ્ટિને ઘટાડવાને માટે આ પ્રમાણે દશે પ્રશ્નોની ભાવના (વિચારણા) કરવી જોઈએ. તેમ જ પરંપરાએ પરમનિવૃત્તિમય મુખને મેળવવાને માટે પણ આ દશે પ્રશ્નોની વિચારણા જરૂર મદદગાર નીવડશે. (૫-૬)

વિષયકથાયથી ચતી ખરાળી વગેરે જણાવે છે:—

किमजुग्गं न चएमि, किमभरकं कम्मवंधणं भरकं ।

કિઝઈ વા જો જતો, પમાયચાઈ મહાસોરકે ॥ ૭ ॥

આત્મહિતકર બીજા પણ પ્રશ્નો જણાવે છે—(૧૧) જીવંતિસા વગેરે નહિ કરવા લાયક કાર્યોમાંથી કયાં કયાં કાર્યોને હું તજી શકતો નથી? (૧૨) અલક્ષ્ય પદાર્થો વાપરવાથી ચીકણાં કર્મ બંધાય છે. આવા અલક્ષ્ય પદાર્થો કયા

૧. વેરાગ્ય, તપ અને મંગમ વગેરે “ મુક્તિપદને દેનારાં ” માધનેને આત્માના હિત કરનાર છે એમ જે માનવું તે આત્મદષ્ટિ, કહેવાય અને: ઓ, ધન વગેરેને આત્મ-હિતકર માનવા તે પુણ્યલક્ષિ કહેવાય.

કયા છે ? (૧૩) ખાવાલાયક પદાર્થો કયા કયા છે ? (૧૪) પ્રમાદને ત્યાગ કર્યા સિવાય વિશાલ અને સ્થિર એવા મુક્તિનાં મુખો મળી શકે જ નહિ. આ મુદ્દાથી એમ વિચારવું જોઈએ કે મહાદુઃખદાયી પ્રમાદને છોડવાને માટે હે છવ ! તું હાલ પ્રયત્ન કરે છે કે નહિ ? (૭) આ ચૌદ પ્રશ્નો આત્મહિતકર જાણીને જરૂર વિચારવા. વિષયકપાયની સેવનાથી છવો જરૂર દુર્ગતિને જ પામે છે. અહીં શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ-એમ વિષયોના પાંચ લેદ અને દોષ, માન, માયા, લોભ એમ કપાયના ચાર લેદ સમજવા.

आरु बहुयं गच्छए, विसयकसाएहि पंचनवहिं च ।

अहियो समओ विहलो, गच्छइ कझाइ बहुयाइं ॥ ८ ॥

મનુષ્યાયુધ્યનો ઘણાખરો ભાગ તો સંસારી છવોને વિષયકપાયની સેવનામાં ચાલ્યો જાય છે. એ પ્રમાણે જ્યારે ઘણા વળત નકામો જાય છે ત્યારે તેમને અંતિમ સમયે એમ પશ્ચાત્તાપ થાય છે કે-અરેરે ! હજી મારે તો ઘણું કામ કરવાનાં બાકી છે ને આયુધ્ય તો પૂરું થઈ ગયું. (૮)

પ્રમાદી છવો કેવો પસ્તાવો કરે છે ? તે જણાવે છે—

एवं सह बहु भस्सइ, सिज्झइ सज्झं ण पत्तसामग्गी ।

होहिइ कहं न विहला, अवसिस्सइ दीहठिइसोओ ॥ ९ ॥

ઘણા કાળ આ પ્રમાણે પ્રમાદમય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહેવાથી માનવ જિંદગીમાં સાધવાનાં કાર્યોમાંનાં ઘણાં કાર્યો બગડે છે એટલે સાધવાનાં રહી જાય છે, માનવભવનું મુખ્ય ધ્યેય જે મુક્તિનો લાભ તે મળતો નથી, માટે જ મજેલી સામગ્રી નકામી ગઈ એમ કેમ ન કહી શકાય ? એમ છેવટે પ્રમાદી છવો ઘણા સમય શોક કરે છે. આ પ્રમાણે તારું ન થાય માટે હે છવ ! તું વિષયકપાયનો ત્યાગ કરજે. એક સમય પણ નકામો જવા દર્શન નહિ. પરમ ઉદ્ધારણી સમ્યગ્દર્શનાદિ ત્રણેની સાધના કરજે, એથી મુક્તિનાં મુખ મળી શકે. (૯)

સર્વવિરતિની દુર્લભતા જણાવે છે.—

सम्मदंमणलाहो, होल चउण्हं तहे व नाणं पि ।

तिरियाणं देमाओ, न सवओ तं नरगईए ॥ १० ॥

પ્રભુ શ્રી જિનેશ્વરદેવે કહેલી ગિના સાચી છે તેમાં થંકા કરાય જ નહિ. પ્રભુ શ્રી નીર્ધરદેવે કહેલો ધર્મ જ સાચો છે, તે જ વાસ્તવિક તત્ત્વરૂપ છે અને મુક્તિના મુખને દેનાર છે—આવા જે આત્માના પરિણામ તે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. આવા સમ્યગ્દર્શનનો લાભ તો મારે ગતિના છવોને પોતપોતાની યોગ્યતાનુસારે થાય છે. તે પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનને અંગે પણ સમજ લેવું કે તે

આગમિક ચૂલાઓ અને તેનું કર્તૃત્વ

(પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપાડયા એમ. એ.)

‘ ચૂલા ’ કહો કે ‘ ચૂલિકા ’ કહો તે એક જ છે. એને માટે પાઘય (સં. પ્રાકૃત) ભાષામાં ‘ ચૂલિયા ’ શબ્દ વપરાય છે. ‘ ચૂલિકા ’ શબ્દના, સંસ્કૃત કોશમાં ‘ મોરની કલગી, ’ ‘ હાથીના કાનનું મૂળ, ’ અને ‘ નાટ્ય સાથે સંબંધ ધરાવનાર વૃત્તાન્ત ’ એમ ત્રણ અર્થો જોવાય છે, પરંતુ અહીં તો જેમ પર્વતને શિખર હોય છે તેમ આપણા શ્રુતસાહિત્યને ચૂલારૂપ જે શિખર છે તેના વિચાર કરવામાં આવે છે.

એ વાત તો સુવિદિત છે કે આપણા પ્રત્યેક આગમને કે તેના વિભાગને ચૂલા કે ચૂલિયા નથી, કિન્તુ પ્રથમ અંગરૂપ આચારને ચાર ચૂલા, દસવેયાંલયને બે ચૂલા અને ૧૪ પુવ્વ (પૂર્વ) પેદ્રી પહેલાં ચારને અનુક્રમે ૪, ૧૨, ૮ અને ૧૦ ચૂલિકા છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિએ પરિશિષ્ટ પર્વ (સ. ૬, શ્લો. ૭૭-૧૦૦) માં સૂચવ્યું છે કે સ્થૂલભદ્ર મુનિવરને એમની સંસારીપણાની સાત બહેનો સાધ્વી-અવસ્થામાં વંદન કરવા આવી ત્યારે તેઓ પ્રથમ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે ગઈ હતી અને ત્યાંથી પોતાના ભાઈ શુક્ષ્માં છે એ જાણી તેઓ ત્યાં ગઈ હતી. ત્યાં ભાઈને બહેલે સિંહને જોઈ લયલીત દશામાં તેઓ પાછી ફરીને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે આવી, પરંતુ તેમણે તેમને ફરીથી એ શુક્ષ્માં જવા કહ્યું. ત્યાં તેઓ ગઈ અને તેમણે શ્રી સ્થૂલભદ્રને વંદન કર્યું. પછી એ સાત બહેનો પેદ્રી જ્યેષ્ઠાએ કહ્યું કે શ્રીચક્રના મરણથી પોતે ઋષિઘાતનું પાપ કર્યું છે એમ લાગવાથી તે શ્રી સીમધરસ્વામી પાસે ગઈ હતી. ત્યાંથી પાછા ફરતી વેળાએ એ તીર્થંકરે શ્રી સંઘને ભેટણા તરીકે આપવા માટે મારી સાથે ચાર અધ્યયનો મોકલાવેલાં છે. એનાં નામો નીચે મુજબ છે:—

(૧) ભાવના, (૨) વિમુક્તિ, (૩) રતિકંઠપ અને (૪) વિવિક્તચર્યા.

આ હકીકત સાંભળ્યા બાદ શ્રી સંઘે એમાંનાં પહેલાં બે અધ્યયનોને

પણ ચારે ગતિના છવોને સંભવે છે. અપ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કથાયના ક્ષયોપશમથી અથવા સમ્યક્ત્વ પામતી વખતે જે કર્મસ્થિતિનું પ્રમાણ છે, તેમાંથી બેથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિવાળા કર્મદલિકોનો ક્ષયોપશમ થવાથી કેટલાએક તિર્થંચો-ને દેશવિરતિનો લાભ થઈ શકે છે. એટલે તેમને વધારેમાં વધારે ગારમા મત સિવાયના અગિયાર મતોનો લાભ સંભવે છે, પણ સર્વવિરતિનો લાભ થતો નથી, કારણ કે તે તો મનુષ્યગતિમાં જ થાય છે. આવા અનેક મુદ્દાઓથી શ્રી તીર્થંકરદેવે માનવજનની દુર્લભતા જણાવી છે તે વ્યાજબી જ છે. (૧૦) (ચાલુ)

આચારના અંતમાં અને બાકીનાં જોને દસવેયાલિયના અંતમાં સ્થાન આપવાનું અને તેને 'ચૂલા' તરીકે ઓળખવાનું નક્કી કર્યું.

આચારના બે મુયખખંધ ગણાય છે. તેમાં બીજો મુયખખંધ આજે ચાર ચૂલારૂપ જોવાય છે. એમાં પહેલી ચૂલાનું નામ નથી; બાકીની ત્રણ ચૂલાનાં નામ નીચે મુજબ છે:—

(૧) સત્તમત્તિયા (સમસામકા), (૨) ભાવણા (ભાવના) અને (૩) વિમુક્તિ (વિમુક્તિ).

જ્યેષ્ઠા આર્યા જે ચાર ચૂલા લાવી હતી તેમાંની બેનાં નામ આ છેલ્લા બે નામ સાથે મળતાં આવે છે એટલે એ જો આ જ હશે એમ લાગે છે. એવી રીતે દસવેયાલિયના અંતમાં રધવક્ષા (રતિવાક્યા) અને વિવિત્તચરિયા (વિવિક્ત-ચર્યા) એ નામની જે બે ચૂલાઓ જોવાય છે તે પણ બાકીની બે હશે, એમ સમજાય છે. જો કે નામમાં કંઈક ભિન્નતા જોવાય છે ખરી. જ્યેષ્ઠા આર્યાની સાથે જે ચાર ચૂલાઓ-અધ્યયનો આવેલ તેના વિષયાદિતું સ્વરૂપ કોઈ આગમમાં સ્વતંત્રપણે વર્ણવાયેલું જોવાતું નથી. એટલે ગમે તે એક બાબુનો નિર્ણય કરવામાં એ ચાર ચૂલાઓપૈકી બે આચારમાં ને બે દસવેયાલિયમાં છે કે નહિ તેનો નિર્ણય કરતાં એ સહાયક થઈ પડે તેમ નથી. આથી આ સંબંધમાં વિશેષ ઊંડા ઊત્તરો વિના ચાલે તેમ નથી એટલે એ દિશામાં પ્રયાસ કરાય છે.

આચાર—એ પ્રથમ અંગ છે.^૧ એના મુખ્ય બે વિભાગ છે. એ દરેકને 'મુયખખંધ' કહેવામાં આવે છે. પહેલા મુયખખંધને 'આચારમુયખખંધ'^૨ અને બીજાને 'આચારમુયખખંધ' તરીકે ઓળખાય છે વિશેષમાં પહેલા મુયખખંધમાં વિશિષ્ટ નામવાળાં નવ અન્નજયણ છે અને એવી રીતે બીજા મુયખખંધમાં પણ વિશિષ્ટ નામવાળાં ચોળ અન્નજયણ છે. આ ઉપરાંત પહેલા મુયખખંધના પ્રત્યેક અન્નજયણનું 'જાંભચેર' એવું સામાન્ય નામ પણ છે. આના સમર્થનાર્થે આચારનિન્નત્તિથી નીમ્ન લિખિત અગિયારમી ગાથા હતું સ્મૃ કરું છું:—

“ જયવંમચેરમહો અદ્ધારસપયસહસિમહો વેજો ।

દ્વદ્વ ય સપંચૂલો યદુવદુત્તરહો પયગ્ગેજ ॥ ૧૧ ॥ ”

અર્થાત્ વેદ એટલે કે આચાર એ નવ વ્રતચર્યાનામક અધ્યયનવાળો, ૧૮૦૦૦ પદવાળો, અને પાંચ ચૂલાથી યુક્ત અને પદના પરિણામથી એ બહુ અને બહુતર છે.

૧. જુઓ આચારનિન્નત્તિ (ગ. ૯).

૨-૩. મરખાવો શ્રી ઝીસાંકમગ્નિ આચારની રીકાની નિમ્નલિખિત પંક્તિ:—

“ સ્ત્રી નવમહાવર્ગાપ્દનામક આચારધુતમ્મન્થ; મામ્પ્રતં દિત્તોડપ્રધુતસ્કન્થા

સમારબ્ધો ।

આનો અર્થ સમજતવતાં શ્રી શીલાંકસૂરિ કહે છે કે પહેલી ચાર ચૂલારૂપ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધના પ્રદેપથી એ બહુ છે અને ત્રીજી નામની ચૂલાના પ્રદેપથી એ બહુતર છે.

પહેલા સુયજ્ઞધની ભાષા વગેરે વિચારતાં એ પહેલા સુયજ્ઞધ બીજા કરતાં પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે, અને એ હકીકત બે ચૂલાને બીજામાં સ્થાન અપાયાની હકીકતને બાધક થતી નથી.

આચારનિજ્ઞતુત્તી—(ગા. ૨૮૭)માં કહ્યું છે કે સ્થવિરોએ એટલે કે શ્રુતવૃદ્ધોએ—ચતુર્થશ-પૂર્વધરોએ શિષ્યના હિતાર્થે આચારનો અપ્રકટ અર્થ પ્રકટ સ્વરૂપમાં આ બીજા સુયજ્ઞધમાં રજૂ કર્યો છે, વિશેષમાં એની ૨૮૮-૨૯૧ મી ગાથાઓમાં અને એની ટીકામાં નીચે મુજબ નિર્દેશ છે:—

પહેલા સુયજ્ઞધના બીજા અજ્ઞયણના પાંચમા ઉદેસગમાંથી અને આઠમા અજ્ઞયણના બીજા ઉદેસગમાંથી પિણ્ડ, શય્યા, વસ્ત્ર અને પત્ન્યહનો અધિકાર અહીં અપાયો છે. ત્રીજી પાંચમાં અજ્ઞયણના ચોથા ઉદેસગમાં ઇરિયા અજ્ઞયણ, છઠ્ઠા અજ્ઞયણના પાંચમા ઉદેસગમાંથી ભાસજ્ઞાયા અજ્ઞયણ, મહાપરિણાના સાત ઉદેસગમાંથી સાત સત્તિક્કગ, સત્તપરીણામાંથી ભાવણા, ધુય અજ્ઞયણના બીજા અને ચોથા ઉદેસગમાંથી વિમુક્તિ અને પરચક્ષાણ નામના નવમા પુવ્વના ત્રીજા વચ્ચુના વીસમા આચાર નામક પાહુડમાંથી આચારપગખ્પ યાને નીસીહુ નિર્ચૂંક કરેલ છે ?

આ નિર્દેશને ધ્યાનમાં લેતાં જ્યેષ્ઠા આર્યા જે ચાર અજ્ઞયણ લાવી તેમાંના બે તે પ્રસ્તુત ભાવણા અને વિમુક્તિ હોય એમ માની શકાય તેમ નથી, કેમકે એના નિર્ચૂંકક તો શ્રુતકેવલી છે અને એ નિર્ચૂંકહણ પહેલા સુયજ્ઞધમાંથી થયેલી છે. ત્રીજી ભાવણા અને વિમુક્તિ એ જાન્નેના નિર્ચૂંકક અભિન્ન છે કે ભિન્ન છે એ

૧. ઘેરેદિષ્ણુગ્ગહટ્ઠા સીસદિઙ્ગં હોઽ વાગઢયં ચ ।

આચારાઓ અથો આચારંગેસુ પવિસત્તો ॥ ૨૮૭ ॥

અહીં બીજા સુયજ્ઞધ માટે ‘આચારંગ’ શબ્દ વપરાયેલો છે, જ્યારે આચારનિજ્ઞતુત્તિની ૧૨ મી ગાથામાં ‘આચારંગ’ શબ્દ વપરાયેલો છે. આ જાન્ને સ્થળે એકવચનને બદલે બહુવચનનો પ્રયોગ છે. એથી એમ ભાસે છે કે બીજા સુયજ્ઞધના પ્રત્યેક અજ્ઞયણને ‘આચારંગ’ કે ‘આચારંગ’ કહેવામાં આવેલ છે.

૨. ગરળાવો આચારનિજ્ઞતુત્તિની નિમ્નલિખિત ગાથાઓ:—

‘ આચારંગાણસ્યો વંમજેરેસુ સા સમોચરદ્ ।

મોહિવિ ચ સત્થપરિણાઈ પિંડિભઃવો સમોચરદ્ ॥ ૧૨ ॥

સત્થપરિણા અથો ઉત્તસુ વિ વણસુ સો સમોચરદ્ ।

ઉજ્જોવણિયા અથો પંચસુ વિ વણસુ ઓચરદ્ ॥ ૧૨ ॥

શ્રી શીલાંકસૂરિએ આ ગાથાનો અર્થ સૂચવતા “આચારાણિ ચૂલિકાઃ” એમ કહ્યું છે.

પણ જાણવું બાકી રહે છે એ તેઓ લિપ્ત હોય તો એ જાને શ્રી સીમન્ધર-કર્તૃક માનવામાં વિશેષ વાધો આવે છે

આવી પરિસ્થિતિમા જેમ આપણે ભાવણા અને વિમુક્તિ એ બીજા સુયજ્ઞ ધના પદ્ધતિ અને જોળમા અજ્ઞયણને આચારના અતમાં સઘે સ્થાન આપેલી બે ચૂલા તરીકે માની શકીએ તેમ નથી તેમ એ સુયજ્ઞ ધનો પહેલા સાત અજ્ઞયણરૂપ એક ચૂલાને અને એના પછીનાં સાત અજ્ઞયણરૂપ બીજા સત્તસત્તિયા નામની ચૂલાને પણ સઘે સ્થાપેલી બે ચૂલા તરીકે જોળખાવી શકીએ તેમ નથી, કેમકે તેના નિર્ચૂહકો શ્રુતકેવલીઓ છે અને એ નિર્ચૂહણ પહેલા સુયજ્ઞ ધમાથી થયેલી છે

આ ઉપરાંત ભાવણા અજ્ઞયણનું પન્નજોસણાકદપ સાથે જે સામ્ય છે તે પણ આપણને આ જ નિર્ણય તરફ પ્રેરે છે ભાવણાનો પ્રાચલિક ભાગ પન્નજોસણાકદપના બીજા મૂત્ર સામે શબ્દશઃ મળતો આવે છે એવી રીતે પન્નજોસણાકદપનાં બીજા પણ કેટલાક સૂત્રો મળતા આવે છે આ પન્નજોસણાકદપ દસામુયજ્ઞ ધના આઠમા અજ્ઞયણરૂપ છે

વિશેષમા ભાવણા અજ્ઞયણમા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું જીવનચરિત્ર, પાત્ર મહાનતા અને રૂપ ભાવના એ મુખ્ય છે આમા એવો એક વિષય નથી જે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના સમય સુધી જાણીતો ન હોય આથી એ પ્રશ્ન ઊઠે છે કે શુ શ્રી સીમન્ધરસ્વામી આવા વિષયને રજૂ કરતું અને તેમા પણ શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવનની સામગ્રીરૂપ વક્તવ્ય શ્રીસ ધને મોકલાવે ખરા ?

આ ઉપરાંત જ્યેષ્ઠા આર્યા જે ચાર ચૂલા લાવી તેમાંની દસવેયાલિયના અતમાની બે તો પદમા છે, બ્યારે બીજા બે ચૂલારૂપ જે ભાવણા અને વિમુક્તિ અજ્ઞયણ કેટલાક ગણાવે છે તેમાંથી વિમુક્તિ તો પદમા છે, પણ ભાવણાનો મોટો ભાગ ગદના અને બહુ જ થોડો ભાગ પદમા છે તેનું શું ?

આ ઊદાપોહ ઉપચી એમ માનવાનું મન થાય છે કે આચારના ભાવણા અને વિમુક્તિએ બે અજ્ઞયણો તે પ્રત્યુત આ ચૂલાઓમાંની બે હશે નહિ આ ઊદાપોહને વિશેષ ન લગાવતા બીજા પણ કેટલીક પ્રાચલિક હકીકત હવે હું વિચારીશ

આપણે જોઈ ગયા તેમ આ ચૂલા શ્રી સીમન્ધરસ્વામીએ જ્યેષ્ઠા દ્વારા શ્રીસ ધને મોકલી એમ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ કહે છે, પણ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ આવો કશો ઉલ્લેખ કરતા નથી તેનું કેમ ? તેઓ રમ્યવક્ત્ર ગુલિયા વિષે વદન ગીત મેવં છે, બ્યારે બીજા વિવિત્તચરિયા ગુલિયાના ન જ ધમાં તેઓ વૃદ્ધપ્રવાહ જનુ તરી એમ જ હે કે કાંઈ આચારનાં શ્રી સીમન્ધરસ્વામીએ આ ગુલિયા-ચરિ આવી વિશેષમા આ બીજા ચૂલાની પહેલી ગાત્રમા એ ચર્મજ્વાલિત પેવાનો ઉલ્લેખ છે, પણ એવો કશો ઉલ્લેખ બીજા ચૂલા કે ભાવણા કે વિમુક્તિમાં નથી અત્ર એ વાન ઉમેરીશ કે પ્રા અધ્યક દાન ન પાદિત દસવેયાલિયનિવ્રતુત્તિની આગુત્તિના અતમા નીચે મુજબની ગાથા જોવામા આવે છે :—

માંદગીના સમયમાં ઉપજતા વિચારો

મનુષ્ય માત્રને પોતપોતાના કર્માનુસાર શારીરિક વ્યાધિઓ ઓછાવતા પ્રમાણમાં ઓછેવત્ કાળે આવ્યા વિના રહેતી નથી. આઠ પ્રકારનાં કર્મો પૈકી આ વ્યાધિઓ અસાતાવેદનીયકર્મના ઉદયથી થાય છે. તે કર્મ જાંઘતી વખતે પૂર્વભવમાં જેવા અધ્યવસાયે-જેવી મંદતાથી કે તીવ્રતાથી મધ્યસ્થભાવે, નમ્રભાવે કે ક્રૂરભાવે જાંઘ્યું હોય છે તેવો તે કર્મપુદ્ગળોમાં રસ પડે છે અને તે જાંઘતી વખતે જ તેની સ્થિતિ પણ જાંઘાય છે. એટલે કે એ કર્મ જ્યારે ઉદયમાં આવે ત્યારે તેને ભોગવનાર મનુષ્યને રસના પ્રમાણમાં દુઃખની અદ્યતા કે તીવ્રતા સહન કરવી પડે છે અને જાંઘેલી સ્થિતિ પ્રમાણેના સમય સુધી તે વ્યાધિની ઉપાધિ ભોગવવી પડે છે.

આવી રીતે જાંઘાતાં કર્મમાં અધ્યવસાય અનુસાર એટલી બધી વિચિત્રતા હોય છે કે તેના ઉદય વખતે તેવી જ વિચિત્રતા અનુભવવામાં આવે છે. આ વિચિત્રતા સાતિશયજ્ઞાની સિવાય પ્રાયે છદ્મસ્થ જીવો જાણી શકતા નથી. તે વિષય જ સાતિશયજ્ઞાનીનો છે.

આવી રીતે થતા અસાતાવેદનીય કર્મને ભોગવતાં મનુષ્યો અનેક પ્રકારના સંકલ્પવિકલ્પો કરે છે. કેટલાક સુષો તો પોતાનાં જ કરેલા કર્મો પોતાને ભોગવવાં પડતાં હોવાથી સમભાવે ભોગવે છે, ચિત્તની શાંતિ જાળવે છે, યોગ્ય ઉપચાર કરે છે; પરંતુ કેટલાંક રીતે વ્યાધિ દૂર કરવાની તીવ્રતાથી અભક્ષ્ય ભક્ષણાદિ કરતા નથી, પોતાના વ્રત, નિયમાદિમાં દોષ લગાડતા નથી અને ગમે તેટલો પ્રયાસ કર્યા છતાં અને અયોગ્ય ઉપચારો કર્યા છતાં પણ

“ આઠો વો ચૂલાઠો આળીઆ જવિલ્ખળીઈ અજાઈ .

સીમન્ધરપાસાઠો મવિયાળ વિવોહળદ્વાઈ ॥ ”

આ ઉપરથી એ દ્વલિત થાય છે કે આ બે ચૂલાઓ યક્ષિણી આચાર્ય શ્રી સીમન્ધર પાસેથી લાવી તે છે. પરંતુ એ નવાઈ જેવી વાત એ છે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ આ ગાથાની ટીકા કરી નથી. આથી એમ સમજાય છે કે કાં તો આ ગાથા તેમના સમયમાં પ્રચલિત નહીં હોય કે કાં તો તેમણે એને પ્રક્ષિપ્ત ગણી હશે. આ બેમાંથી ગમે તે હકીકત માનીએ તો પણ એ બેમાંથી એકે હકીકત આ બંને ચૂલા યક્ષિણી આચાર્ય લાવી એ વાતનું સમર્થન કરતી નથી, એ વાત તો સુસ્પષ્ટ જ છે. અંતમાં આ લઘુ લેખને વિશેષ ન લખાવતા એ વાત ઉમેરીશ કે મહાનિસીહ નામના છેલ્લેસુતના જે આઠ વિલાગો છે તેમાંના પહેલા છ ‘અજ્ઞયણ’ તરીકે અને છેલ્લા બે ‘ચૂલિયા’ તરીકે ઓળખાવાય છે. એટલે ઉપર્યુક્ત ચૂલિયાઓ વિષે અંતિમ નિર્ણય કરતી વેળા આનો પણ વિચાર કરવો ઘટે. આશા છે કે આગમેના વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ આ સંજ્ઞામાં યોગ્ય પ્રકાશ પાડશે.

ળાંધેલી સ્થિતિ પ્રમાણે કર્મ લોગવવાં જ પડશે એમ માની શાંતિથી લોગવે છે અને પ્રાચીન નવાં અશુભ કર્મ ળાંધતાં નથી એટલું જ નહીં પણ કેટલીક કર્મ નિર્જરા પણ દરે છે. વ્યાધિ પ્રસંગે દ્રવ્યથી ધર્મક્રિયા ન થઈ શકે ત્યારે લાવથી કરીને પણ તેનાં ફળના લાભી થાય છે.

કેટલાક મનુષ્યો તો એટલી ળધી હાયવોય કરે છે અને સૌની ઉપર ક્રોધ કર્યા કરે છે, ખોટું લગાડે છે, વેધ પાડે છે અને પૂરતી સારવાર થતી હોય છતાં તેમાં ભૂલ જ કાઢ્યા કરે છે. વળી અનેક ડોક્ટરોને, વૈદ્યોને ળોલાવે છે. ભક્ષ્યાલક્ષ્યનો, સત્રિલોજનાદિનો કરેલ નિયમ પણ તોડી નાળે છે, છતાં વ્યાધિ તો તેની સ્થિતિ પાક્યા વિના જતો નથી. વળી તેવા જીવો અશુભ કર્મને લોગવતાં ળીત્તં અશુભ કર્મો ઉપાર્જન કરી લારે થાય છે અને કુટુંબપરિવારમાં પણ અકારા થઈ પડે છે.

કેટલાક પોતાની ગરીબ સ્થિતિ હોવાથી લાચારીએ વ્યાધિ લોગવે છે અને જો પૈસા હોત તો અનેક ઉપચારો કરીને વ્યાધિ દૂર કરત એમ વિચારે છે. કેટલાક સંપત્તિ છતાં કૃપણતાથી ઔપધોપચારમાં દ્રવ્ય વાપરી શકતા નથી અને હેરાન થાય છે. કેટલાક સંપત્તિ છતાં સારવાર કરનારનો અલાવ જોઈને અનેક સગાં-સંજોઈઓનો ધોળો કરે છે અને સારવાર કરનારને પણ શાંતિ આપી શકતા નથી.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-‘જાંધ સમય એવો નહીં, ઉદયે ક્રીડયો સંતાપ ?’ હે ભવ્ય પ્રાણી ! તેં કર્મ જાંધતી વખત વિચાર કર્યો નહીં, હવે તે કર્મ ઉદય આવ્યાં ત્યારે સંતાપ કરે છે તે શા કામનો છે ? હવે તો સમલાવે લોગવ ને નવાં કર્મ ળોછાં જાંધાય તેમ કર. વિચારી જો કે તેં રૂપીઆ લઈને મુદતની દુડીઓ લખી આપી હોય તે મુદત પાકયે શીકાર્યા વિના ચાલવાનું છે ? સમજીને આપ કે હેરાન થઈને આપ, પણ લીધેલા પૈસા આપવા જ પડશે-વેપારી માણસ થઈને આવી વાત કેમ સમજતો નથી ?

શાસ્ત્રકાર તો કહે છે-‘હોય વિપાકે દશગણો રે, એક વાર કર્યા કર્મ; શત સહસ્ર કોટીગમે રે, તીવ્ર ભાવના મર્મ રે પ્રાણી. જિનવાળી ધરે ચિત્ત ૧.’ કર્મ જાંધવાં તે તો અશુભ વાવેતર છે. વાવેલ અનાજ જેમ સેંકડોગણું જીગે છે તેમ કર્મ જાંધ્યા પછી ઉદયમાં વૃદ્ધિ પામીને એકથી વધારે વખત અધ્યવસાયના પ્રમાણમાં લોગવવું પડે છે. તેથી મુજબનોએ કર્મ જાંધતાં જ વિચાર કરવો, તીવ્ર અધ્યવસાયે જાંધવાં નહીં. અશુભ કર્મ જાંધ્યા પછી તેને અનુમોદનાવડે કુદ કરવાં નહીં. એટલે કેટલીક વખત તો પશ્ચાત્તાપાદિવડે જાંધેલાં કર્મ પણ છૂટી જશે અને લોગવવાનો વખત જ નહીં આવે. આટલી સારી વાત વ્યાધિ લોગવતી વખતે સમજશે તો તમને વ્યાધિ જાધાકારક નહિ થાય. કુંવરજી

અંધહેતુમાં ૧૮ પાપસ્થાનક

કર્મજંઘના હેતુ તરીકે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય ને યોગ-એ ચાર કર્મજંઘકારે કહ્યા છે. અઢાર પાપસ્થાનક પણ કર્મજંઘનાં જ કારણ છે તેા તેનો એ ચાર જંઘહેતુમાં સમાસ શી રીતે થાય છે ? તેનો વિચાર કરીએ.

અઢાર પાપસ્થાનકમાં છેલ્લું કહ્યાં છતાં પણ પ્રથમ કહેવા લાયક અને સત્તરે પાપસ્થાનકના ભેળા તોલ કરતાં પણ તોલમાં બારે મિથ્યાત્વશબ્દ નામનું પાપસ્થાનક છે. એ કર્મજંઘના મુખ્ય ચાર જંઘહેતુમાં પહેલું છે.

ત્યારપછી કર્મજંઘના હેતુભૂત બીજી અવિરતિ છે. તેમાં પ્રથમના પાંચ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન ને પરિગ્રહરૂપ સ્થાનકોનો સમાવેશ છે. એ પાંચે અવિરતિના જ ભેદ છે અને મિથ્યાત્વ ગયા છતાં પણ જીવ એના-વડે આઠ પ્રકારનાં કર્મો જાંધે છે.

કર્મજંઘના હેતુ તરીકે ત્રીજો કષાય છે. તે ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ નામથી ૬-૭-૮ ને ૯ એ ચાર પાપસ્થાનક છે. અવિરતિ ગઈ હોય છતાં પણ કષાયથી જીવ કર્મજંઘ કરે છે.

રાગ દ્વેષ એ દશમું ને અગ્યારમું પાપસ્થાનક ચાર કષાયના પિતાતુલ્ય છે. તે બે તેના ઉત્પાદક છે. રાગથી માયા ને લોભની અને દ્વેષથી ક્રોધ ને માનની ઉત્પત્તિ કહેલી છે.

પંદરમું પાપસ્થાનક રતિઅવિરતિ છે તે પણ કષાયના સહાયક અથવા સહચારી ત્રણ કષાય છે તેનો પેટાભેદ જ છે.

હવે રહ્યા પાંચ પાપસ્થાનક જારમે કલહ, તેરમે અભ્યાખ્યાન (ક્રોધને કલંક દેવું તે), ચૌદમે પૈશુન્ય (ક્રોધની આડી ખાવી તે), સોળમે પરપરિવાદ (પારકી નિંદા કરવી તે) અને સત્તરમે માયામૃષાવાદ (કપટચુક્ત જૂઠું બોલવું તે). આ પાંચેનો જીજ્ઞ મૃષાવાદમાં સમાવેશ થાય છે, કારણ કે એ પાંચે પાપસ્થાનકો વાણીવ્યાપારવડે જ જંઘાય છે.

આ પ્રમાણે અઢારે પાપસ્થાનકોનો ત્રણ કર્મજંઘના હેતુમાં સમાવેશ થાય છે. હવે ચોથો જંઘહેતુ યોગ છે તે એકલો તો કાંઈ કામ કરી શકતો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે પણ પ્રથમના ત્રણ જંઘહેતુ યોગને લઈને જ પોતાનું કાર્ય કરે છે. યોગના ત્રણ પ્રકાર છે. મનયોગ, વચનયોગ ને કાયયોગ. એ જંઘા કર્મજંઘમાં સહાયકારી હોય જ છે.

આ પ્રમાણે દુકામાં કર્મજંઘહેતુ સાથે અઢાર પાપસ્થાનકની વહેંચણી કરી. આ સંજંઘમાં પ્રસંગે વિશેષ લખવાની ઇચ્છા વર્તે છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નમં:-મુનિ મુજાનવિજયશ્ચ)

પ્રશ્ન ૧—સંમૂર્દ્ધિમ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ કેટલી છે ?

ઉત્તર—કાયસ્થિતિ પ્રકરણમાં સામાન્યે અસંજીની કાયસ્થિતિ આવળીના અસંજ્યાતા લાગના સમયપ્રમાણ પુદ્ગળપરાવર્તની કહી છે. એકલા સંમૂર્દ્ધિમ મનુષ્યની કહી નથી.

પ્રશ્ન ૨—પરમાધામી દેવો મનુષ્ય લોકમાં આવે છે ?

ઉત્તર—આવતા હોય એમ જણાયું નથી.

પ્રશ્ન ૩—સાધિક સમકિત પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે નરકાયુ ખાંધું હોય તો મરણ વખતે જીવ મિથ્યાત્વ પામે ? અને લેશ્યા બદલાય ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ ન પામે, લેશ્યા બદલાય.

પ્રશ્ન ૪—યુગલિકો પણ કોઈ પ્રકારના ઉપધાતથી ગર્ભમાં જ મરણ પામે છે તો તે જાને મરણ પામે કે એક પણ મરણ પામે ?

ઉત્તર—જાને મરણ પામે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૫—વૃહત્સંગ્રહણીમાં શંખાવર્તાદિ ત્રણ પ્રકારની યોનિ કહી છે તેમાંથી દેવીઓની યોનિ કયા પ્રકારની હોય છે ?

ઉત્તર—ત્રણ પ્રકાર મનુષ્યની સ્ત્રી પરત્વે કહ્યા છે, દેવીઓ માટે વ્યાખ્યા જાણી નથી.

પ્રશ્ન ૬—આવતી ચોવીશીમાં યનારા પદ્મનાભ પ્રથમ તીર્થંકર વ્યવહારિક પ્રથા ઋષભદેવની જેમ પ્રવર્તાવશે કે કેમ ?

ઉત્તર—વ્યવહારિક પ્રથાઓ ઉત્સર્પિણીના બીજા આરામાં મનુષ્યો જાનિ-સ્મરણાદિકથી પ્રવર્તાવે છે. પદ્મનાભ તીર્થંકર પ્રવર્તાવવાના નથી.

પ્રશ્ન ૭—સંમૂર્દ્ધિમ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયને કેટલા પ્રાણ હોય ?

ઉત્તર—માત્ર આઠ પ્રાણ હોય.

પ્રશ્ન ૮—મૂર્ધ્યંદ્રાદિ જ્યોતિષીના વિમાનોને વદન કરનારા દેવો સગત વદન કર્યા કરે તો પછી દેવસંબધી મુખ ક્યારે લોગવે ?

ઉત્તર—મૂળ શરીરે તેના ઉત્પત્તિસ્થાનમાં રહીને દેવ સંજ્ઞા સુખ ભોગવે છે. વિમાનની નીચે તો ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરીને રહે છે. જાને ક્રિયાઓ થયા કરે છે.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થ કરના સમવસરણમાં દેવો ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરીને આવે ત્યારે મૂળ શરીરે દેવલોકનાં સુખ ભોગવે કે નહીં ? ભોગવતા હોય તો ત્યાં બંધ અને અહીં દેશના સાંભળતા નિર્જરા બંને સાથે કરે ?

ઉત્તર—દેવલોકમાં સ્થિર થઈને બેસી રહેતા નથી. સુખભોગ ભોગવે કે નહીં તે બાબત કહી શકાય નહીં. બાકી કર્મબંધ ને કર્મનિર્જરા તો એક સાથે થઈ શકવામાં વાંધો નથી. આત્માની અચિંત્ય શક્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—વિદ્યાધરોની અને આભિયોગિક દેવોની બે બે શ્રેણીઓ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર કાયમ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—બધા વૈતાલ્યો ઉપર ચાર શ્રેણીઓ તો કાયમ હોય છે, ભરતચૈવ વતના વૈતાલ્ય ઉપર છઠ્ઠા આરાની અસર થયા પછી અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમે ફરીને વિદ્યાધરોની શ્રેણીમાં નગરો વસે છે એ જ પ્રમાણે શ્રી ઋષભદેવના વખતમાં નભિવિનમિને પ્રભુલક્ષિતથી પ્રસન્ન થઈને ધરણે ૪૮૦૦૦ વિદ્યાઓ સાથે વૈતાલ્યનું રાજ્ય આપ્યું અને તેમણે ત્યાં જઈને જાને શ્રેણી ઉપર કુલ ૧૧૦ નગરો વસાવ્યાં.

પ્રશ્ન ૧૧—આભિગ્રાહકાદિ પાંચ પ્રકારનાં મિથ્યાત્વમાંથી અલબ્ધને કયું મિથ્યાત્વ હોય ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રકારનાં મિથ્યાત્વ યથાયોગ્યપણે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૨—ચોસઠ ઇંદ્રો જ સમકિતી છે કે બધા અસંખ્ય સૂર્ય, ચંદ્ર—જ્યોતિષીના ઇંદ્રો પણ સમકિતી છે ?

ઉત્તર—બધા ઇંદ્રો સમકિતી હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રમત્તગુણકણે થીણહીનિદ્રાનો ઉદય કહ્યો છે, તો તે નિદ્રામાં ચારિત્ર કેમ રહે અને તેની સફળતિ કેમ થાય ?

ઉત્તર—એ નિદ્રા વખતે ચારિત્રથી ચ્યૂત થવા સંભવ છે અને ચારિત્રથી ચ્યૂત થાય એટલે પછી ગમે તે ગાતમાં જાય તેનો વાંધો નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—સંગ્રહણીમાં નારકી અને દેવને માટે અમુક હદ સુધીનાં પુણ્યો જોવા ન જોવા સંજ્ઞા હકીકત લખી છે. મનુષ્ય માટે તે બાબત શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—મનુષ્યને તો ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન પરમાવધિ સુધી થઈ શકે છે, તેથી તે તો ચૈાદ રાજમાં રહેલાં સર્વે રૂપી દ્રવ્યોને ભોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—દેવ અને નારકીને અચિત્ત આહાર જ કહ્યો છે તો લોભાહાર વડે તે ગ્રહણ કરે છે તે પુદ્ગલો અચિત્ત જ ગ્રહણ કરતા હશે ?

ઉત્તર—અચિત્ત પુદ્ગલો જ લોભાહારવડે ગ્રહણ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—સંગ્રહણીમાં જ્યોતિષી, સૌધર્મ ને ઈશાન દેવલોકના દેવોને ક્ષત તેજોલેશ્યા જ કહી છે ને દંડપ્રકરણમાં માત્ર જ્યોતિષીને જ તેજોલેશ્યા કહી છે, અને સૌધર્મ ઈશાન દેવલોકના દેવોને કૃષ્ણાદિ ચાર લેશ્યા કહી છે તો તેમાં ખરું શું સમજવું ?

ઉત્તર—એ મતાંતર બાણવો. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૭—અભવ્ય છવો નવમા ઐવેયક સુધી જાય છે ને ગોશાળામતિ તેમ જ શ્રાવક પારમા દેવલોક સુધી જ જાય છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં અભવ્યોના ચારિત્રનું બળ સમજવું. વિરોધ સમજવો નહીં.

પ્રશ્ન ૧૮—સંભૂર્ષિમતિર્યંચ પંચેન્દ્રિયને છએ સંઘયણ કહ્યાં છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—બરાબર છે. એમાં શંકા કરવા જેવું નથી. કારણ કે સંભૂર્ષિમતિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અદીદીપની બહાર એવા બળવાન હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—સંભૂર્ષિમ મનુષ્યોને કયું સંસ્થાન ને સંઘયણ હોય ?

ઉત્તર—સંઘયણ છેવટું ને સંસ્થાન હુંડક હોય.

કુંવરજી

મુદ્ધિજ્ઞાન

આત્મનઃ પ્રતિકૂલ્લાનિ, પરેયાં ન સમાચરેત્ ।

આત્માને એટલે પોતાને જે પ્રતિદૂળ લાગે, ન ગમે, અકારું લાગે તેનું કાર્ય અન્ય છવો પ્રત્યે ન આચરવું. અર્થાત્ જો પોતાને દુઃખ ગમતું નથી, કોઈ અપમાન કરે કે વાંકું બોલે તે પરવડતું નથી, બાધિ ઉપાધિ અનુદૂળ નથી તો તે અન્ય છવો પ્રત્યે ન કર્યાં. કોઈ છવને દુઃખ દેતું નહીં, કોઈનું વાંકું બોલવું નહીં, કોઈની ઈર્ષ્યા કરવી નહીં, કોઈને ઉપાધિ વિપત્ત કરવી નહીં. આવા દૂંકા જ્ઞાનને મુદ્ધિજ્ઞાન કહે છે.

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. સંક્રાંતિમુક્તાવળી—શ્રી વિજયભૂપેદ્રસૂરિવિરચિત અને મુનિશ્રી ગુલાબવિજયોપાધ્યાય સંશોધિત-સંસ્કૃત ગદ્યમધ્ય-શ્રી ભૂપેદ્રસૂરિ જ્ઞેનસાહિત્યપુષ્પ પહેાંચ, શ્રી ભૂપેદ્રસૂરિ જ્ઞેનસાહિત્ય સમિતિ મુ. આહોર (મારવાડ) તરફથી પ્રમિદ્ધ થયેલ બેટ ગળ્યુ છે. આ ગ્રંથનું મૂળ પં. શ્રી કેશવમિશ્રમણિએ સં. ૧૭૫૪ મા કરેલ. ગુજગતી ભાષામાં પદ્યગ્રંથ તેમાં બતાવેલા નામવાળી ૧૦૪ કથાઓ મહિત ગુજગતી ભાષામાં તૈયાર કરાવીને શા. ભીમશી માણેકે સ. ૧૯૬૭ મા છપાવેલ છે. તે કથાઓને સંસ્કૃત ગદ્યમધ્ય શ્રી ભૂપેદ્રસૂરિએ રચેલી, તે તેમના સ્વર્ગવામ પછી તેમના નામસ્મરણાર્થે નીમાયેલી મહિતિએ હાલમાં છપાવીને પ્રમિદ્ધ કરેલ છે નવા સંસ્કૃતના અભ્યાસીને ખાસ વાચવા લાયક છે. કથાઓ વિસ્તારવાળી છે. કિંમત રાખેલી નથી રૂ. ૧) પોસ્ટેજ તરીકે મોઝલનાગને બેટ મોઝલવાનું જણાવે છે.

૨. સિંદૂર પ્રકર—શ્રી મોમપ્રભાચાર્યવિગચિત માનવ્ય હિદી અનુવાદયુક્ત. શ્રી વિજયભૂપેદ્રસૂરિ સાહિત્ય પુષ્પાક પ મુ લેખક-મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી વિજયભૂપેદ્ર સાહિત્યસમિતિ. આ પ્રકર પ્રથમ ટીકા સાથે છપાવેલ છે. કંઠે કરવા લાયક ૧૦૦ શ્લોક છે. કિંમત ગળી નથી.

૩. શ્રી સમ્મતિતર્ક પ્રકરણમ્—શ્રી સિદ્ધસેનદીરાકગૂર્ગિવિગચિત મૂળ ને શ્રી અભયદેવમગિગચિત ટીકાયુક્ત પ્રથમ કાંડરૂપ પ્રથમ વિભાગ આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરિશિષ્ય શ્રી વિજયોદયસૂરિ સંશોધિત. પ્રકટકર્તા-શ્રી ગજનગરજ્ય શ્રી જ્ઞેન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા. પ્રાપ્તિ-રચના શેઠ ઇન્દ્રલાલ મૂળચંદ, કીકાભટ્ટની પોળ, અમદાવાદ. આ પ્રત શેઠ હરજીવન દીપચંદ ભાવનગરનિવાસી તરફથી બેટ મળી છે. કિંમત છાપેલ નથી

૪ શ્રી વિજયહર્ષસૂરિપ્રથમ ધ-જ્ઞેન પદિત મૂળચંદવિગચિત પ્રકાશક-શ્રી વર્ધમાન-સત્યગીતિહર્ષસૂરિજ્ઞેનગ્રંથમાળા તરફથી વ્યવસ્થાપક શેઠ ભોગીલાલ સાંળચંદ-અમદાવાદ. આની પ્રવૃત્તિ હાલમાં વધતી જાય છે.

૫. સિદ્ધચંદ (નવપદ) પૂજા-સ્પષ્ટાર્થ સહિત રચયિતા-આચાર્ય શ્રી વિજય-પદ્મસૂરિ. પ્રકાશક-શ્રી જ્ઞેનગ્રંથ પ્રકાશક મળા, અમદાવાદ કર્તાએ પ્રયાસ બહુ કર્યો છે ઘણી બાબતો સ્પષ્ટ કરી છે. ૫૪ રૂ.૬૦. કિંમત માત્ર દશ આના. ખામ વાચવા ને ભણાવવા લાયક છે.

૬ સાધ્વી શ્રી સૌભાગ્યશ્રી જીવનચરિત્ર તથા શ્રી પદ્માનંદ કવિવિરચિત સંસ્કૃત વૈશાખ્યશતક સાર્ય અને જિનસ્તુતિદ્રાવિ શિક્ષા મૂળ. પ્રકાશક-શ્રી દેવસૌભાગ્યઆવિકા-શાળા, ખલાત કિંમત ગળી નથી. પાઠ્ય આપેલ બન્ને વસ્તુ ખામ ઉપયોગી છે

૭. શાનુજયોધધાર-પ્રાચીન માહિતી તથા અવધીયન વસ્તુદર્શન પ્રકાશક-શેઠ કીશનદામ બૂખચંદાસ, મલેગાવ (જ. નારીક) કર્તાએ પ્રયાસ સારો કર્યો છે. કેટલીક હકીકત જાણવા લાયક મ ગ્રંથી છે. કર્તાએ નામ આપ્યું નથી. સવત ૧૯૯૭ મા રચેલ છે.

૮. નિત્યજિનગુણમણિમાળા-વિહરમાનજિનપૂજ, સતવન, સંજ્ઞાપ, પદો, સ્તુતિ વગેરેના મ ગ્રંથ મ ગ્રંથાક-આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસૂરિના શિષ્ય મુનિ મેરુવિજયજી પ્રકાશક ન્યાસચંદ કાકરીશી-શ્રીય જ્ઞાનમંદિરના સેક્રેટરી (બેટ) સ ગ્રંથ સારો કર્યો છે. ૫૪ ૧૯૨ છે.

૯. નિત્યજિનગુણમણિમાળા—વિભાગ બીજો મહારાજ શ્રી નિત્યવિજયજીવિત વીગ વિહરમાન જિનપૂજ્ય વગેરે. પ્રકાશકાદિ ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૬૪. (ભેટ)

૧૦. છૂટાં વેરાયેલા મોતી—વિભાગ પાંચમો. પ્રકાશક ને સગ્રાહક મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડીઆ, બાનનગર મોતી ૪૫૪ છે કિં રા. ૦-૨-૬ પોરેજ નવ પાઇ.

૧૧. નૂતનજિનસ્તવન સંગ્રહ—પ્રકાશક શ્રી જૈન ત્રય પ્રકાશક સહાના કાર્ય-વાદક ઇશ્વર્યાવ મૂળચંદ—અમદાવાદ. મૂલ્ય સદુપયોગ આચાર્ય શ્રી વિજયલાવણ્યસુગ્ના શિષ્ય મુનિ દક્ષવિજયવિરચિત સંગ્રહ છે

નીચે જણાવેલા (૧૨ થી ૨૨ સુધીના) અગિયાર પુસ્તકો દિગંબરજૈનના તંત્રી ભાણશ્રી મુલચંદ કીશનદામ ડાપડિયા તરફથી ભેટ મળ્યા છે તે સામાજ સ્વીકારીએ છીએ.

૧૨ અર્થપ્રકાશિકા—મોક્ષશાસ્ત્રકી ભાષા વચનિકા ટીકા-તત્ત્વાર્થ અધિગમ સૂત્રને મોક્ષશાસ્ત્ર ગ્રંથેલ છે તેની આ હિંદી ભાષામાં ટીકા છે પ્રારભમાં તત્ત્વાર્થમાં બધા સૂત્રો આપવામાં આવ્યા છે આ ટીકા ચર્ચાના વિદ્વદર્શી શ્રી મહાસુખદાસજી વિરચિત છે ખામ વાચવા લાયક છે. મૂળ ત્રય ઉપર આગે પ્રકાશ પાડનારી છે. મૂલ્ય રૂ ૪)

૧૩ પદિત આગાધરજીવિરચિત સાગારચર્ચામૃત—સીક. ટીકાકાર પ. દેવકીનંદનજી સિદ્ધાંતદાસજી. આ ત્રયમાં આવકર્ષર્થનું સ્વરૂપ મારી રીતે દિગંબરી માન્યતાનુમાર બતાવેલ છે મૂળ ત્રય સરકૃતમાં છે તેની ટીકા આનંદવાર્ધ ને ગ્રંથસ્થાઈ માથે બનાવેલ છે કિં રા. ૩-૦-૦

૧૪. યોગોદ્દેવવિરચિત યોગસાર ટીકા—ટીકાકાર જ્ઞાનચારી શીતલપ્રમાદજી. ૧૪૦૦ વર્ષ અગાઉ આચાર્યશ્રી યોગોદ્દેવ યજ્ઞ ગયા છે તેમણે પગમાત્ર પ્રકાશ વગેરે અનેક મંથે બનાવવા છે તેમાંનો આ ત્રય છે કિં રા. ૧-૧૦-૦

૧૫. જૈનધર્મમે અહિંસા—વેળા જ્ઞાનચારી શીતલપ્રમાદજી આ દોદમો પૃષ્ઠ પ્રમાણ ૧૬ પેજી છુકમાં અદિસાનું સ્વરૂપ બદલ મારી રીતે મમગત્યુ છે કિં રા ૧).

૧૬. વૃહત્ મામાયિક પાઠ અને વૃહત્ પ્રતિકમણ—દિગંબર આગાધર પ્રમણે કરનામાં આવતા મામાયિક ને પ્રતિકમણને અંગે બીજી પજી અનેક બાનનો આ છુકમાં આપવામાં આવી છે સદુપ્રતિકમણ પજી આપેલ છે. મમદર્શના-મુલચંદ કીશનદાસ કાપડિયા. મૂલ્ય બાર આના.

૧૭. પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ—તિસગ ભાગ લેખક—મુલચંદ કીશનદામ, કિં બાર આના

૧૮. મક્ષિપ્ત જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખ ૩૧ લેખક કામનાપ્રસાદ જૈન, કિં રા. ૧)

૧૯. મક્ષિપ્ત જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખ ૩૨ લેખક કામનાપ્રસાદ જૈન, કિં રા ૧)

આ ત્રણે ઇતિહાસને વચની છુકો બદલ ગોપતપૂર્વક વખાયેલી છે

૨૦. વીરજીવન—લેખિકા શ્રીમતી મૌ લીલાવતી જૈનવિજાગદ, લખનઉ કિં. આક આના

૨૧. જૈનધર્મ—લેખક નાયુગમ ડોગરીય જૈન કિંમત લખેલ નથી.

૨૨. જૈનતત્ત્વ—લેખક ધીરુત્ રમણિયાવ વિમગદી શાહ આ છુક દિન નર જૈનની ૨૬માં વર્ષની ભેટ તરીકે આપેલી છે કિંમત ૭ આના.

છેલ્લી ૪જો છુકો (૨૦-૨૧-૨૨) ખામ લક્ષપૂર્વક વાચતા જેવી છે.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર:

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

મંગલ અભિષેક

પચ પરેષ્ઠિ પ્રણુમીને, રચુ પરેષ્ઠિ સ્તોત્ર,
તેથી બીજો હોય શુ, મંગલ સરિતા સ્તોત્ર ? ૧
હું પામર તે પરમને, સ્તવવા ધરતો હામ,
શ્રુતધર બુધને હાસ્યવા, હર્ષનુ ઘર્ષણ હામ ? ૨
x x x

૧. શ્રી અરિહત સ્તોત્ર

પ્રથમ પચ પરમેષ્ઠીમા, જિન અર્હત અરિહત,
સ્તોત્ર પ્રથમ તહેનું કરુ, પ્રણુમી તે ભગવત. ૧

વિવેચન—૧. પચપરમેષ્ઠીને પ્રણામ કરીને હું (મનોનંદન) પરમેષ્ઠી સ્તોત્ર ગ્યુ છું તેનાથી બીજો મંગલરૂપ સરિતાનો સ્તોત્ર કયો હોઈ શકે ?

મચપ્રારબે ઇષ્ટદેવની સ્તુતિરૂપ શિષ્ટ સપ્રદાન છે. તેને અનુસરી અન્ને પચપરમેષ્ઠીને પ્રણામરૂપ મંગલ કર્યું છે

“તં મંગલમાર્ષણ મજ્જે પઙ્ગતણ ચ સત્થસ્સ ।

પદમં સત્થસ્સાધિગ્ધપારગમણાણ નિહિદ્ધ ॥”

અથવા તો આ પરમેષ્ઠીનું જ સ્તોત્ર હોવાથી, આખું સ્તોત્ર જ મંગલરૂપ નદીના પ્રવાહરૂપ છે. એટલા માટે જ નમસ્કાર મંત્રમાં ‘પદમં હવઈ મંગલં’ એ સૂત્ર કહ્યું છે

૨ હું પામર છું અને તે પરમેષ્ઠ પરમ છે, છતાં સ્તવવાની હિમત કરું છું, તેથી બહુશ્રુત બુધજનને શું હું કારણત્વ કે હર્ષનું સ્થાન ઘણું પડીશ ?
x x x

૧. એવા તે પચપરમેષ્ઠીમા પણ જેનું સ્થાન પ્રથમ છે એવા જિન, અર્હત, અરિહતનું સ્તોત્ર, તે અરિહત ભગવાનને પ્રણામ કરીને હું શરૂ કરું છું. જિન=ગંગ, દેવાદિના વિજેતા અર્હત=આત્મશુદ્ધ વ્યક્તિના અથવા મુગમુગાદિની પૂજના પગ પાત્ર અરિહત=ગંગાદિ અતરંગ વૈરીના હણનારા

અરિહતનું સ્થાન સિદ્ધ પહેલા મૂકવાનું કારણ એ છે કે તે સદેહ જીવતમૂર્તિ પ્રત્યક્ષ વર્તતા પગમ મદ્યુર હોવાથી, આસન પગમ ઉપકારના કારણ થાય છે.

ચ. પરાત્મા પરં જ્યોતિઃ પરમઃ પરમેષ્ઠિનામ્—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી

‘પ્રત્યક્ષ સદ્યુર મમ નહિ, પરાક્ષ જિન ઉપકાર.’—શ્રીમદ્ રાજયદ્રોહ

આમર હંદ

આત્મલક્ષણ નિવેદન

જસ વર્ણને સમર્થ તે સહસ્રનેત્ર ના,
 ને સહસ્રજિહ્વાના સહસ્ર શક્ત યત્ર ના;
 તે પરેષ્ઠિ વર્ણને ધરે જ કોણ શક્તિને ?
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૨

આંખ આંખવા શુ' પંચ હાય ના લખાવતો ?
 અગ્નિ માપવા શુ ખાલ ખાહુ ના પ્રસારતો ?
 તેમ ભક્તિથી વંદુ અતિક્રમી સ્વશક્તિને,
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને ૩

અર્થ જોરવે ભર્યા લલિત કાવ્યના ભરે,
 જેહની સ્તુતિ કરી મહાભતિ મુનીશ્વરે,
 ત્યા પ્રવેશુ હું ય જેમ સૂત્રવિદ્ધ મોતીને,
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૪

તાત પામ કાહુ કાહુ ખાલ શુ ન જોલતો ?
 ચિત્તદ્વાર શુ વિહંગ શબ્દમાં ન જોલતો ?

૨. જે પરમેશ્વરી વર્ણન કરવા મહાશુદ્ધિવત મહસ્રનેત્ર (ઈંદ્રિય) પણ સમર્થ નથી, અને હજાર જીભાળા હજાર ગેયનાગની પણ શક્તિ નથી (એટલે દશ લાખ જીભે પણ શક્તિવાન નથી) તે પરમેશ્વરી વર્ણન કોણ કરી શકે ? એવા વિશ્વની વિશિષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ તે અરિહત પરમેશ્વરી હું વદન કરું છું.

અખિલ વિશ્વમા પગમ આગ્રભૂત અને વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ હોય તો તે આ પચપરમેશ્વરી જ છે; કાગળ કે અન્યત્ર ક્યાય ન જોવામા આવતા વિશિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ શુભોની વ્યાપ્તિ તેઓમા જ જણાય છે, તેઓથી મદતગ કાષ્ઠ પણ નથી, એટલે તેઓ જ વિશ્વની પરમોત્કૃષ્ટ વિભૂતિઓ છે. તેઓને (પચપરમેશ્વરી) ચાંદપૂર્વના સારરૂપ સાસ્ત્રમા કહેવ છે તે મર્ચ્યા યથાર્થ છે-ઉદાત્ત અલંકાર.

૩. ઊંચા આગાને પહોચવા માટે પાગરો શુ હાય નથી લખાવતો ? મમુદ્ર આવડો મોટો છે. એમ બનાવવાને ખાલ શુ ખાદ્ય પહોચા નથી કરતો ? તેમ હું પણ પોતાની શક્તિને ઉલ્લંઘીને ભક્તિથી કહું છું એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને વદન હો !-નિદર્શનાલંકાર.

૪. અર્થજોગવ-ગભીંગાથી ભરેલા, લલિત ચબ્દ વિન્યામનાળા કાવ્યોના સમુદયી મહાભતિ મુનીશ્વરોએ જેની સ્તુતિ કરી છે ત્યા હું પણ પ્રવેશ કરીશ, જેમ દોરો વીધેલા મોતીમા પ્રવેશે છે તેમ. ઉપમા. ભાસાર્થ.-ખરેખરે દુર્ધટ કામ તો મોતી વીધવાનું છે, તેમા દોરો પરીવરો તો રહેશે છે. તેમ સ્તુતિનો પગમ ધન્યવાદ તે મહાત્માઓને ધટે છે, તેના આર્વજનવડે મારો પ્રયામ કદાચ ચિમ્બનમાં નથી-ઉદાત્ત.

૫. પિતાની પાસે ખાલક શું કાહું કાહું જોવાનો નથી ? પક્ષી પણ પોતાની બાપામાં

તેમ ધૃષ્ટ બાલ શું વદતં બસ ભક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫

અરિહંત નામની યથાર્થતા

મોહ રાગ દ્વેષ આદિ આત્મ-વૈરી લેહતા,
નિષ્કલંક કર્મના કલંક અંક લોપતા;
દેહ તોય જે અદેહ પ્રાપ્ત સ્વાનુભૂતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૬

૩. ચાર મુખ્ય અતિશય

સૌ સુરાસુરેન્દ્ર ને નરેન્દ્ર-વૃંદ નંદતા,
જેહના પદારવિંદને સદા ય વંદતા;
મુગ્ધ થૈ અગણ્ય તદ્દશુભે ધરે મુભક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૭

કેવલાખ્ય દર્પણે જ અંશ માત્ર રોકતા,
દ્રવ્યપૂર્ણ લોક ને અલોક જે વિલોકતા;

શું હૃદયદાર ખોલતો નથી? તેમ આ બાલ શું જેની ભક્તિ વદતાં ધૃષ્ટતા કરે છે। તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.—નિઃશંકા. આમ સંક્ષેપમાં સાત્ત્વલધુતા નિવેદન કરી સ્તુતિને પ્રારંભ કરે છે, તેમાં એક શ્લોકથી ‘અરિહંત’ શબ્દનું સાન્ન્યવાર્થ-પણું સૂચવી સામાન્ય સ્વરૂપ બતાવે છે:—

૬. મોહ-રાગ-દ્વેષ વગેરે આત્માના શત્રુઓને જેણે હર્યા છે, અને કર્મકલંકના ઝાઝા દૂર કરવાથી જે નિષ્કલંક છે, અને આત્માનુભવને પ્રાપ્ત થયેલા હોવાથી જે સદેહ છતાં વિદેહ દશાને પ્રાપ્ત થયા છે. એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું—પરિકર અલંકાર.

બહિરંગ શત્રુઓ પર વિજય મેળવવો સહેલો છે, પણ અંતરંગ આત્માના શત્રુઓને પરાજય કરવો અત્યંત દુષ્કર છે. શ્રી હિતરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—‘દશ લાખ મુહાટને એક હાથે છતનારા મુલલ છે, પણ એક સ્વાત્માને છતનારા દુર્લભ છે.’ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીએ પ્રકાશ્યું છે—‘નમો દુર્વારપાગાદિવૈરિચારિનિવારિણે ।’—યોગશાસ્ત્ર.

હવે સંક્ષેપમાં ચાર મુખ્ય અતિશયનું (Extraordinary-superhuman) વર્ણન કરે છે:—

૭. સર્વ સુરેન્દ્ર, અસુરેન્દ્ર અને નરેન્દ્રના સમૂહ આતંહિત થઇને જેનાં ચરણકમળને વદે છે, અને જેના અગણિત ગુણમાં મુગ્ધ થઇને અત્યંત ભક્તિ ધરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.—ઉદાત્ત અલંકાર. આથી પૂર્ણાતિશય સૂચ્યો.

૮. કેવલજ્ઞાનરૂપ દર્પણમાં સ્વયં પ્રતિબિંબ પામી તેના એક દેશને જ રોકતા, એવા દ્રવ્યથી ભરેલા લોકને અને અલોકને જે અવલોકે છે; અને જે જ્ઞાનમૂર્તિને સમસ્ત વિશ્વ

હસ્ત આમળા સમુ' સમસ્ત બોધ મૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ' એ વિભૂતિને. ૮

વાણી જેની સર્વ વાણીમાં પરિણતા શુણી,
કર્ણમાં પાંચૂષત્રર્ષિણી સતૃણુથી સુણી;
પ્રાણીના ગણે લહી નિજાત્મ ધર્મ પૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ' એ વિભૂતિને. ૯

આત્મઘાતી ઘાતિતું ચતુષ્ક સર્વથા હણી,
સંસૃતિ ચતુષ્ક પાકના વિપાકને લણી;
દમ્બ રજ્જુ તુલ્ય માત્ર વેદતા અઘાતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ' એ વિભૂતિને. ૧૦

જન્મભીજ સર્વથા જ જેહતું બળી ગયું,
સત્ તપોગિનના પ્રચંડ તાપમાં ગળી ગયું;

હાયમા રહેલા આમળા જેવું વર્તે છે;—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ' છું.
અને રૂપક—ઉદાત્તથી જ્ઞાનાતિશયનું મૂલ્યન ક્યું.

‘કરામલકવદ્વિશ્વં કલયન્ કેવલધિયા’—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી.

લોક—લોચ્યંતે પદાર્થો યત્ર. જ્યાં પડ દ્રવ્ય-પદાર્થ જેવામાં આવે છે તે લોક.

અલોક—જ્યાં કેવલ આકાશ સિવાય અન્ય દ્રવ્યે જેવામાં નથી આવતું તે અલોક.

“તજ્જયતિ પરં જ્યોતિઃ સમં સમસ્તૈરનન્તરપર્યાયૈઃ ।

દર્પણતલ દ્વય સફલા પ્રતિફલતિ પદાર્થમાલિકા યત્ર ॥”—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી.

૯. સર્વ વાણીમાં-ભાષામાં પરિણત થતી વિવિધ આશ્ચર્યકારક શુણવાળી અને જ્ઞાનમાં અમૃત વર્ણવનારી, એવી જેની વાણી તૃણાપૂર્વક સામગીને, પ્રાણિમૂઢે પોતાના આત્મધર્મની પૂર્તિ-પ્રુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ' છું.—આમા વચનાતિશય બતાવ્યો (ઉદાત્ત)

હવે આ ૪ શ્લોકોએ અપાયાપગમાતિશય વર્ણવે છે તે એ પ્રકારે સ્વપ્રત્યયી પોતા પગલે, અને પરપ્રત્યયી—બીજા પગલે અપાયા-હાનિ, ઘાતક વસ્તુ આત્મશુભને અપાયા-ઘાત કરનાર ચાર ધાતિ કર્મ છે તેનું દૂર થવું તે અપાયાપગમાતિશય. શ્રી હરિભદ્રા-ચાર્યજીએ પ્રકાર્યુ છે ૩—

“અપાયમાદુ કર્મય નિરપાયા પુરાતનમ્”—શ્રી શેઠગણિંદુ, શ્લોક. ૩૭૩.

૧૦. આત્માના જ્ઞાનાદિ શુભને ઘાત કરનાર ચાર ધાતિ કર્મ જેણે સર્વથા હણ્યા છે, અને તેથી કરીને જેણે ચાર ગતિના કર્મવિપાકને લણ્યો છે—કાપી નાખ્યો છે, અને બળેથી સીંદરી જેમ આત્મભાગ કહેતા અપાતિકર્મને જે વેટે છે, તે વિશ્વની વિભૂતિને હું વંદુ' છું.

“વેદનીવાદિ ચાર કર્મ વર્તે ગિદ્દા, બળી મોઝીવત્ આત્મિ માત્ર જો.”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

૧૬. ઉત્તમ તપસ્વ અગ્નિના પ્રચંડ તાપમાં ઝોગળી જઈને જેનું જન્મ-બીજ

મૃત્યુ મૃત્યુ પામિયું જ પામતાં નિવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૧

જેહ પુણ્યવંતના જિહાં જિહાં પદો પડે,
મૃતિ આદિ ક્ષુદ્ર સૌ ઉપદ્રવો ન ત્યાં નડે;
પ્રકૃતિ'ય શું ધરે ન સાનુકૂળ વૃત્તિને ?
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૨

જન્મ ત્યાગ આદિ ધન્ય જેહના પ્રસંગમાં,
નારકીય પામતા કંઈક સૌખ્ય અંગમાં;
સર્વ જીવ ક્ષેમકારી જે ધરે પ્રવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૩

તીર્થંકરશાસન

સેર્વો સત્પદો પ્રસિદ્ધ પુણ્યસંચયો ભર્યા,
તેર્થો તીર્થ નામ ધન્ય ! જેર્થો લોક ઉદ્યર્યા;
ધન્ય એર્વો જેર્નો લોકહિતની પ્રવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૪

મર્વા જાળી ગયું છે, અને નિર્વાણને પામતાં જેનું મૃત્યુ પણ મૃત્યુ પામ્યું જ છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. રૂપક. આમ સ્વપ્રત્યયી અપાયાપગમા-તિશય ખતાવી, પરપ્રત્યયી ખતાવે છે.

૧૨. જે પુણ્યવંતના જ્યાં જ્યાં પગલાં પડે છે, ત્યાં ત્યાં મૃતિ આદિ ક્ષુદ્ર-ક્ષુદ્રક ઉપદ્રવો નડતા નથી, અને પ્રકૃતિ-કુદરત પણ ત્યાં ત્યાં સાનુકૂળ વૃત્તિ ધારણ કરે છે,—તે વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ઉદાત્ત.

“નાવિર્ભવન્તિ યદ્ભૂમૌ મૂપકાઃ શલમાઃ શુકાઃ ।

ક્ષણેન ક્ષિતિપક્ષિષ્ઠા અતીતય ઇવેતયઃ ॥” —શ્રી વીતરાગસ્તોત્ર.

૧૩. જેના સ્વપન-જન્મ-ત્યાગ-ગાન-નિર્વાણ એ જીવનના પરમ ધન્ય કલ્યાણક પ્રસંગોમાં, નારકીઓ પણ ક્ષણકાર કંઈક સુખનો અનુભવ કરે છે, અને જે સર્વ જીવનું ક્ષેમ-કલ્યાણ કરનારી પરાપદેશની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ઉદાત્ત.

કલ્યાણક=લોકનું કલ્યાણ કરે તે.

“જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાળું”—શ્રીમાન્ યશોવિજયજી
હવે આવી અતિશયુક્ત વિભૂતિ શ્રી અરિહંતને કેમ પ્રાપ્ત થઈ? તેનું કારણ ખતાવે છે:—

૧૪. પૂર્વજન્મને વિષે અરિહંતાદિ ઉત્તમ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ સ્થાનોનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન

જ્ઞાનદગ્ધ ચારિત્રની થતી ત્રિવેણી સંગતિ,

એવું પુણ્ય ધર્મ તીર્થ સ્થાપી જેહ સન્મતિ;

ભોગવે પ્રસિદ્ધ તીર્થકાર રાજ ભુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૧૫

સૂરિ-રાય ઉવજાયા મંત્રિરાજ રાજતા,

સાધુ જ્યાં સુયોધ શ્રાદ્ધ સૈનિકો ય છાજતા;

એવું એ અહિંસ તંત્ર જે નિરાગી શાસને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૧૬

—ભગવાનદાસ મન:સુખલાઘ મહેતા

કરી, જેણે પુણ્યસંભાર ભર્યા; તેથી જેણે તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાજીને લોકનો ઉદ્ધાર કર્યો; અને આમ જેની લોકહિતની પ્રવૃત્તિ ધન્ય છે તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું.

તીર્થ—સંસારસમુદ્રથી તારે તે તીર્થ, (ઘાટ જેમ સમુદ્રકિં ઊતરવા માટે હોય તેમ)
'ત્રીજે ભવે વરયાનક તપ કરી, જેણે બાધ્યું જિનનામ.'—શ્રી યશોવિજયજી.

તે તીર્થ કેવું છે તેનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે:—

૧૫. જ્યાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ ત્રિવેણીની મંગતિ થાય છે, એવું પવિત્ર ધર્મરૂપ તીર્થ સ્થાપીને, જે સન્મતિપ્રમિદ્ધ તીર્થકરરાજ્યનો ભોગવટે કરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું—૩૫૬.

મંગતિ-શ્લેષ : (૧) મંગમ, (૨) સુમંગતપણું, એકવાક્યતા.

જ્યાં ગંગા આદિ ત્રણ નદીનો સંગમ થાય છે તે ત્રિવેણીસંગમ લૌકિક તીર્થ મનાય છે, તેમ આ અલૌકિક તીર્થમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની એકતારૂપ ત્રિવેણીસંગમ થાય છે;—જેમાં સ્નાન કરીને લોકો ખરેખરા પાવન થાય છે.

'મમ્યગ્દસૌજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ:'—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર.

"તે ત્રણે અગ્રેદ પગિભ્રામથી રે,

જ્યારે વર્તે તે આત્મરૂપ-મૂળ મારગ માંગજો જિનનો રે." શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

તે તીર્થકરનું રાજશાસન કેવું છે તે સૂચવે છે:—

૧૬. જ્યાં આચાર્યરૂપ રાજ્યો છે, ઉપાધ્યાયરૂપ મંત્રિવરો છે, સુમાધુઓરૂપ ગોટા ગોદાઓ છે, શ્રાદ્ધજ્ઞોરૂપ સૈનિકો છે,—એવું અહિંસામય તંત્ર જે વીતરાગ શામનમાં છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું—૩૫૬.

"પ્રશાંત જેના બાહ્ય ખમા વ્યાપાર છે,

એવા રાજગણનો છે ત્યાં વાગ જો."—ઉ. બ. પ્ર. કથા (શ્રી સિદ્ધર્ષિપ્રજ્ઞીત)

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબુકુમાર

(૫)

ભગવાન સુધર્માસ્વામીની સુમધુર અપૂર્વ દહાવો દર્શાવ્યો, છતાં માતા-દેશના પૂર્ણ ચતાં જ 'જૈન' જયતિ 'પિતાની આજ્ઞાની આવશ્યકતા દાખવી.

શાસનમ્' નો પ્રધોષ ઊઠ્યો. એ નાદના ગર્જનવધી સારીયે વૈભારગિરિની ડુંગરી ડાહી ગઈ ! નરનારીનાં વૃંદ દેશના-પ્રસંગે કથન કરાયેલ વિષય પરત્વે ચર્ચા ચલાવતાં, એ ઉપરથી ગ્રહણ કરવાના બોધપાઠોને સ્મૃતિપટમાં કાયમી સ્થાન આપવાનો નિર્ધાર કરતાં, ગિરિમાળાની પંક્તિઓ ઊતરવા માંડ્યાં. વૈભારગિરિ એટલે જીવનને પ્રેરણાદાયી પૂનિત ધામ. એના પ્રત્યેક કંકરને કિંવા એની પ્રત્યેક શિલાને પવિત્ર આત્માઓના વારંવાર પાદસ્પર્શ થયેલા એટલે પછી એ વાતાવરણની શુદ્ધિ અને પવિત્રતાનું શું કહેવું ? એમાં આજની ગણધરમહારાજની દેશનાએ તો કમાલ કરી ! કેટલાયે ભવ્ય આત્માઓની હૃદયગુફાનાં દાર એનાથી ખુલી ગયાં. આશ્ચર્યની અવધિ તો ત્યારે થઈ કે એક ઊગતા તરુણે-અરે ! જેના મુખ પર હજી મૂછનો દોરો પહોં ફૂટ્યો નથી એવા એ યુવાને ભગવંત પાસે પ્રમજ્જ્યા સ્વીકારવાની વાત કરી. ગણધર મહારાજે એ યુવાનતા મનોરથને વધાવી લીધો માનવજન્મમાં કલ્યાણકારી સંયમનો રાહ એ ઊગતી અવસ્થાનો

એ શ્રવણ કરતાં જ પેલો તરુણ આજ્ઞા મેળવવા દોડ્યો. મહારાજે એ વેળા એક જ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું : 'મા પમાયપ !'

ધર્મનંદી-જીવનમાં આવી પણ તો કોઈક વાર જ આવે ને !

માનદેવ-એટલા સારુ તો જ્ઞાનીઓ દેશનાના શ્રવણમાં લાભ દેખાડે છે. એમાં આવતાં ધ્યાન વેળા પરિણામની ધારા જળરી પ્રગતિ સાધે છે. કેટલીક વાર તો આકરામાં આકરાં કર્મબંધનો કાપી નાંખી એ દ્વારા આત્મા અશુચિંતવી કાર્યસિદ્ધિ કરી શકે છે.

ધનદત્ત-માઈ ધર્મનંદી ! માનદેવની વાત સોળ આના ને રાત ઉપર છે, પણ જો ને એ તરુણ એટલામાં પાછો કેમ આવે છે ? આ મિત્રમંડળીની શંકાને સાચી પાડતો એ યુવક પાસે થઈને શીઘ્ર ગતિએ આગળ વધ્યો અને જોત-જોતમાં તો સુધર્માસ્વામીની પાસે પુનઃ ગડો થઈ ગયો.

"સ્વામિન ! અર્ધો માર્ગ વટાવી દીધા પછી મને એક આગંતુક પાસેથી સમાચાર પ્રાપ્ત થયા કે નગર પર ભયનું વાદળ

ધેરાયું છે; એટલે હું સત્વર પાછો ફર્યો. મેં નિશ્ચય કર્યો કે-લયના સમયમાં માનવનું જીવન મૂઠીમાં ગણાય છે. કંઈ ઘડીએ કાળ કોળીએ કરશે એની ખાતરી નથી રાખી શકાતી, તો પછી મારે મનોરથ સિદ્ધ થાય તે દરમિયાન શા સારું મારે ત્રિવિધ પ્રદક્ષિણાત્મક પાલનના શપથ ન લેવા ? ”

તરુણના લાલપ્રદેશ પર પળમાત્ર મીટ માંડી, એના મુખારવિંદમાંથી સરતા શબ્દો પાછળની પ્રળળ ઈચ્છાશક્તિ નીરળી શુરુદેવ સુધર્મા બોલ્યા:

“ વત્સ ! તારી એ જ મનિયા હોય તો હાથ ભેડ. હું એ માટેના પચ્ચખ્ખાણનું સૂત્ર ઉચ્ચારાવું છું. ”

આ વેળા પર્વદાનો મોટો ભાગ નગરના પંથે પળી ચૂક્યો હતો. થોડા છૂટાછવાયા ભાવિકો સામાયિક પૂર્ણાહુતિની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. કોઈ તો ઘટિકાની રેતીને હલાવી રહ્યાં હતાં એમાંનાં એક વયોવૃદ્ધ શ્રેષ્ઠી નાગદત્તની નજર સુધર્માસ્વામીની સામે હતી. એ તરુણને સારી રીતે પિછાનતો હતો. એણે જિજ્ઞાસા ધર્મ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની વાત કરેલી તે વેળા એ શેઠને આશ્ચર્ય થયેલું. એ દોહ્યો ત્યારે શેઠ સામાયિકમાં હોવા છતાં સદજ રિખત કરી ગયેલા, અને દરે અદ્ય કાળમાં એને પાછો ફરેલો જોઈ કંઈક શંકા પણ ઉભવેલી, એટલે એમના જ્ઞાન તો ચાલી રહેલા વાર્તાલાપમાં જ દોરાયેલા. તરુણ તો પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ યાત્રી, પુનઃ ઉમંગસેર

ટેકરીનો માર્ગ કાપી આગળ વધ્યો. નાગદત્ત શેઠ પણ સામાયિક પારી ઝટ જિજ્ઞાસા ગણધરમહારાજની પાસે પહોંચી કહેવા લાગ્યા કે “ શુરુદેવ ! આપના આ કાર્યમાં મને ઉતાવળ થઈ લાગે છે ! ”

“ નાગદત્ત શેઠ ! એ શું બોલ્યા ? ‘ ધર્મસ્ય ત્વરિતા મતિઃ ’ એ વાત તમે ભૂલી ગયા છો કે શું ? ”

“ ના, મહારાજ સાહેબ ! એ જેમ સાચું છે તેમ વ્યવહારોન્નિવાર્યઃ એ સૂત્ર પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું ખરું ને ? ”

શુરુ-મેં ક્યાં દીક્ષા આપી દીધી છે !

શેઠ-પણ ત્રિવિધ પ્રદક્ષિણાત્મક પ્રતિજ્ઞા એટલે સંસારમુખ પર તાણું ? બીજું કંઈ ?

શુરુ-યુવકની તૈયારી ને કપાળતેજ જોઈને આ પગલું ભરું હોય તો ? કદાચ એની પાછળ વિધિની કંઈ સંકલના હોય તો ?

શેઠ-શુરુદેવ ! સામુદ્રિક લક્ષણ તો સારાં હશે જ. આપને કદાચ ખબર પણ હશે કે આ વિશાલ રાજગૃહીમાં જે ધનવંતામાં શિરોમણિ છે એવા શ્રેષ્ઠી ઋષિલદત્તનો એ એકલવાયો પુત્ર છે. માતા ધારિણીની કુશિમાં એ ગર્ભપણે ઉપજ્યો ત્યારે સ્વપ્નમાં તેણીએ જન્મવૃક્ષ જોયેલું. સિદ્ધપુત્ર યશોમિત્રનો યોગ થતાં સ્વપ્નનું રૂપ અને સાચોસાચ જન્મદ્રોપનું સ્વરૂપ પણ તેમના મુખે જાળીને એ દંપતીને અપૂર્વ આનંદ થયેલો. ત્યારથી જ એ

અગ્યાર કોટિદ્રવ્યના સ્વામીએ આ પુત્રનું નામ 'જંજૂકુમાર' રાખીને અતિશય લાલનપાલનથી ઉછેર્યો છે. બાળપણથી તરુણાવસ્થાના આંગણે આવેલ એ યુવાને દુઃખ એ શું કહેવાય તે જાણ્યું નથી ને કષ્ટ એ કઈ વસ્તુનું નામ છે એ પણ હજી સુધી અનુભવ્યું નથી. અલગત શ્રેષ્ઠ મહાશય અને તેમનાં ધર્મપત્ની ભગવાન શ્રીવર્ધમાનસ્વામીના ચુસ્ત અનુયાયી હોવાથી એ ઘરમાં ધર્મના સંસ્કાર બાળવયથી આ ઊગતા તરુણમાં રેડાય એ સંભવિત છે. તેથી એના મનમાં પ્રશ્નચર્ચાત જોવા સર્વોત્તમ ગુણ માટે ભાવ પ્રગટ્યો હોય એ માની શકાય તેવું છે, છતાં એ વસ્તુ સર્વથા શક્ય તો ત્યાગથી જ થઈ શકે; જ્યારે એને માટેની સંસારભળા વિસ્તારવાનાં ચોઘડીઆં બહુ રહ્યાં છે.

શુરુ-નાગદત્ત શેઠ ! શું તમે આ સાચું કહો છો ?

શેઠ-શુરુદેવ ! તેથી જ હું કહું છું કે આપની ઉતાવળ થઈ છે. શ્રમણનો સમાગમ એક દિવસ પણ ન ચૂકનાર ઋષભદત્ત શેઠ આજે નથી દેખાણા એનું કારણ પણ એ જ છે. અમારી સંસારી જીવોની નજરે પવિત્ર અવસર લગ્નનો ગણાય. એ કાળે મોટા વ્યવહારીઆની બુદ્ધિ-મતાનું અને આવડત-અનુભવનું પ્રદર્શન થાય. આ જંજૂકુમાર સારું સારી સંપત્તિ ધરાવનાર અને કુલીનતામાં જન્મેના નંબર ઊંચો આવે એવા કેટલાયે શ્રીમંતોની કન્યાના ભાગાં આવેલાં. કેાને ના

પાડવી, એ ગૂંચવણલયો કોયડો બની ગયેલ. આખરે એ બધી ભાગણીઓમાંથી આઠ કુલીન કન્યાઓનો સ્વીકાર થયેલ છે અને તેનાં લગ્ન પણ લેવાયાં છે.

સાહેબ ! એની તૈયારીમાં પડેલ એ દંપતી તેથી જ અહીં દેખાણાં નથી. આવા પ્રબળ પ્રતાપી ને અતુલ સમૃદ્ધિશાળીના એકના એક સંતાનને પ્રશ્નચર્ચાની પ્રતિજ્ઞા કરાવી આપે એવો ગંભીર પ્રસંગ ઊભો કર્યો છે કે જેના ભાવિ પ્રતિ મોટા માંડતાં બુદ્ધિ કામ નથી કરતી. એક જ લવિષ્ય રમતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે; ક્યાં તો પ્રતિજ્ઞા-ધ્વંસ અને ક્યાં તો સખત ઘર્ષણ.

શુરુ-મહાનુભાવ ! અનુમાનની ટોચે આટલી ઉતાવળથી જવાની જરૂર નથી. 'માનવ માત્ર ભૂલને પાત્ર' એ જનોકિત છે અને 'છત્રસ્થોથી ભૂલ થવા સંભવ છે' એ જ્ઞાનીવચન છે; છતાં તીર્થપતિના પાસા સેવનાર, અરે ! સત્યનો સાક્ષાત્કાર થતાં પચાસ વર્ષ જેવી બુઝર્ગ વયને ઠાકર લગાવી, બેંતાગીશ વર્ષની ઉમ્મરવાળા શુરુનો પાદ પગાલનાર, આ ગણનાયકે એકાએક પ્રમાદ કરી નાંખે કિંવા વ્યવહાર ધર્મને તદ્દન દૂર ફેંકી દે એ સંભવિત નથી. એની પાછળ જ્ઞાનચક્ષુઓએ કોઈ વિલક્ષણ ઇતિહાસ અવલોક્યો છે અને એવા દિવ્યનેત્રધારી ચરમ જ્ઞાનપતિની નિશાએ જીવન વ્યતીત કરનાર આ આત્માએ એ શ્રવણ કર્યો છે.

નાગદત્ત-શુરુદેવ ! જો આપશ્રીને એ દર્શાવવામાં વાંધા જેવું ન હોય તો મને

કૃપા કરી સંભળાવશે. બાકી મેં તો મારા પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત કહી છે. અને એટલું બાર મૂકીને જણાવું છું કે કદાચ શેઠ અપભ્રંશ આપ જેવા મહાત્માના વચનથી તરુણ પુત્રનો માર્ગ મોકળો કરે, પણ ધારિણીથી એમ થવાનો સંભવ જ નથી. શુભ સ્વપ્નસૂચિત પુત્ર પાછળ એ એટલી હદે ગાંડીતુર થઈ છે કે પ્રતિજ્ઞા પાલનનું કાર્ય એતરુણ માટે ખાંડાની ધાર કરતાં પણ અતિ કપરું છે. આપ સાહેબ ક્યાં નથી જાણતા કે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોની ઝડી કરતાં પણ કોઈક વાર અનુકૂળ પરિપક્વ સહન કરતાં આંતરડાં ઊંચાં થાય છે. માતાનું હૃદય અને જનની-વાત્સલ્યતા વિશ્વમાં અએક તરિકે લેખાય છે. દૂર જવાની જરૂર નથી. ત્રિશલા માતાના પ્રભુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી પ્રત્યેના સ્નેહથી કોણ અજાણ્યું છે? એ સ્નેહનું યથાર્થ માપ કાઢીને જ ચરમ તીર્થ-પતિએ પોતાનો માર્ગ નિયત કર્યો એટલું જ નહિ પણ અન્ય પણ એ કિમતી બોધપાઠ શબ્દો કરે તેવી રીતે એની જાહેરાત કરી. આ જંબૂકુમાર પાછળ માતા ધારિણીની એવી જ દશા છે અને અત્યાર સુધીના વર્તનથી કહી શકાય કે માતાનો એક પણ શબ્દ આ વિનીત પુત્રે ઉધાર્યો નથી; તેથી જ અને આ ધર્મસંકટ કપરું હોય છે.

શુરુ-દેવાનુપ્રિય ! એ ધર્મસંકટ છે તેથી જ એની ખૂણી વિશેષ છે અને જંબૂકુમાર જેવા વિનીત સંતાન મારફતે જ

જગત કોઈ અપૂર્વ દ્રશ્ય નિરખવા લાગ્ય-શાળી બનનાર છે. મેં આજે તેને આપેલી પ્રતિજ્ઞા એ તો નવિન રીતે સર્જતા અવનવા બનાવોની માત્ર ભૂમિકા છે. તમારી જિજ્ઞાસા છે તો થોડી પીઠિકા ખાંધું છું. બાકી તો હું અને તમે, ઉપરાંત રાજગૃહીના પુરજનો એમાં સાક્ષીભૂત બનનાર છીએ.

એકદા અમે સૌ શિષ્યો પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવ સમીપે જ્ઞાનગોષ્ઠી કરી રહ્યા હતા ત્યાં અચાનક એક દેવનું આગમન થયું. તીર્થંકર પ્રભુ સમક્ષ દેવો તો ઘણીવાર આવતા અને અમારે માટે દેવોનું આગમન એ કંઈ નવો પ્રસંગ નહોતો, પણ પેલા દેવની કાંતિ તો કાંઈ અપૂર્વ હતી. એની હાજરીથી ચારે બાજુ જાણે તેજપુંજના કણીઆ ન હોય તેમ ઝળઝળાયમાન પ્રભા પથરાઈ ગઈ. આ પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટ કાંતિ જવલ્લે જ જ્ઞેવામાં આવે છે. અમેએ તો એનાં દર્શન પડેલી જ વાર કર્યાં, એટલે માનવ-પ્રકૃતિને ઉચિત એવું આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. પૂર્ણ ભક્તિભરે હૃદયે સ્વામીની સેવા કરીને જ્યારે એ દેવ તિરોભૂત થયો ત્યારે ચિરકાળથી દગાવી રાખેલ જિજ્ઞાસાનાં દ્વાર ખુલી ગયાં. એના મંગળાચરણ પ્રભુશ્રી પ્રત્યે હસ્તદયની અંજલિપૂર્વક શ્રી ઈશ્વરભૂતિદારા થયા.

પ્રશ્નો ! એ દેવ કોણ હતો ? આવી અલૌકિક કાંતિ એને કયા પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થઈ છે ? એનું આગમન આમ એકએક

કેવળ ભક્તિથી પ્રેરાઈ થયું છે કે એની પાછળ કોઈ આગામી બનાવનું બીજા રોપણ છે ?

પ્રભુ બ્રહ્મા-ગોયમ ! એ દેવનું નામ 'વિદ્યુન્માળી' છે. પાંચમા બ્રહ્મ દેવ-લોકના ઇંદ્રનો એ સામાનિક દેવ છે. એનો પુણ્યયોગ જાણવા સારુ તો પાછળના ભવો ઉકેલવા પડે. એ બધામાં હરકોઈની દષ્ટિ આકર્ષે એવો ભવ તે 'ભવદેવ' - પણાનો અને આ જાતની સૌન્દર્યતાના નિમિત્ત કારણરૂપ તો ભાગવતી દીક્ષા. પણ એનો પૂર્ણ યશ તો શીખવતી સુન્દરી નાગિલાના કૃષ્ણે જાય છે. નાગિલા જેવું દૃઢ મનોબળી પાત્ર ન હોત તો આજના વિદ્યુન્માળીનો સંભવ જ નહોતો. ચારિત્રથી પતનની ઘાટિકાની નોખત બજી ચૂકી હતી. વર્ષોભરની કમાણી પર પાણી ફરી વળવાની પણ હાથવેતમાં હતી. સમયની સાનુકૂળતા હતી અને એમાં વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીના આશીર્વાદ ઉમેરાયા હતા વળી પ્રસંગ પણ ભૂખ્યાને ઘેબર મળ્યા જેવો હતો. પરંતુ સામાન્યગૃહની એ અન્નેડ આર્યરમણીએ એવી અનોખી ચાવી ફેરવી કે સારોયે દેખાવ બદલાઈ ચૂક્યો એ સ્વરૂપથી ભાગ્યે જ કોઈ અજાણ હોય

ચારિત્રમાર્ગથી પડતો ભવદેવ ભગરી ગયો અને દેવભવમાં પહોંચ્યો. ત્યાંથી ચ્યવી શિવકુમાર તરીકે માનવ-ભવમાં જન્મ્યો. કુદરતી રીતે ચારિત્ર પ્રતિ બ્રાહ્મકાળથી જ રનેહ ઉદ્ભવ્યો, પણ એ ગ્રહણ કરવા માતાપિતાની રજા ન

મળી ! મોહરાગના એ તમાસા કંઈ નવા નથી. રનેહસમી રેશમની ગાંઠ તો કળે જ છોડવી ઘટે, બળ એમાં કામ ન આવે. વિનયપ્રધાન જૈનશાસનમાં, શિવકુમાર બળવો ન કરી શક્યો ! પણ આત્મશક્તિ સતેજ હતી. કેવલ વેશમાં જ સાધુતા સંભવે એવું મંતવ્ય પોષે તેવો એ બીરુ ન હતો. વેશ તો બાહ્યલિંગ રૂપ હોઈ, વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ એની જરૂર એ સ્વીકારતો, છતાં જ્યાં વ્યાઘ્રતટી જેવો પ્રસંગ હોય ત્યાં શું થાય ? આત્મશ્રેય પણ કેમ જતું કરાય ? પ્રખર મનોબળીએ અંતરથી ચારિત્ર સ્વીકાર્યું. સર્વસાવધયોગનું પન્થજખાણ કરી ભાવયતિ બની સંસારમાં રહ્યો. બાર વર્ષ જેવો લાંબો કાળ વીત્યો. રજા ન જ મળી ? આકળા બની એણે માતાપિતાને ન દુઃખવ્યાં. એવામાં ચમરાજનું આમંત્રણ આવ્યું. હસ્તે મુળકે એણે વધાવ્યું. એ જ આ વિદ્યુન્માળી દેવ. અદ્વિતીય કાંતિના કારણરૂપ તો છેલ્લા ભવોમાં નિરતિચારપણે પાળેલું બ્રહ્મચર્યવ્રત છે.

શિષ્યો ! શિવભવતનો મહિમા અપૂર્વ છે. એમાં પણ લોગસામથી ચક્રુ સામે ખડી થઈ હોય, સર્વ વાતની સાનુકૂળતા હોય, એ વખતે રસવૃત્તિને રોકવી ને મન પર કાબૂ રાખવો એમાં જ ખરી વીરતા સમાઈ છે. બાકી 'અશક્તિમાન ભવેત્ સાધુ' ને 'કુરૂપા નારી પતિવ્રતા' એ કંઈ નવાઈની ઓજ નથી.

ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર તો એટલો જ

હિતકારી વચનો

(ગત વર્ષના અંક ૧૦ માંના પૃષ્ઠ ૪૪૮ થી શરૂ)

૧૧. જે પુરુષ જે સ્ત્રીના અને જે સ્ત્રી જે પુરુષના અતઃકરણમા વિના પ્રવર્તે રૂચિથી અથવા સ્નેહભાવથી પેગી ગય છે તેને ખેચી કાઢવાને ઇન્દ્ર પણ સમર્થ નથી. ધન્ય છે ! એક વીતગગના નિરાગી વચનને કે જેના શ્રવણમાત્રથી જ ઉક્ત અવસ્થામા પડેલા પણ તેઓ પોતાની મેળેજ ખેચાઈ બહાર નીકળી આવે છે.

૧૨. જેમ સોનાની પરીક્ષા ચાર પ્રકારથી (૧ કસોળી, ૨ છેદન, ૩ તાડન, ૪ તાપથી) ચાલે છે તેમ મનુષ્યની પરીક્ષા પણ ચાર પ્રકારથી ચાલે છે ૧ તેના વચન સાબળવાથી, ૨. તેના સ્વભાવનો અનુભવ મળવાથી, ૩. તેના તપતેજથી અને ૪. તેના દયા અને ગાભીર્પાદિ ગુણોથી જાણી શકાય છે કે આ ઉત્તમ છે ના અનુત્તમ છે.

૧૩. આ દુષ્કર્મકારણથી અલ્પ શક્તિવાળા મનુષ્યો ચિંતવે છે કાષ્ટ અને યષ્ટ પડે છે કાષ્ટ તેથી યાત્રીદષ્ટ ભાવને અનુસરવું એ જ બહેતર છે

૧૪ જે ઝાડની નીચે શીતલ છાયા લેવાના ઇરાદાથી આવી બેઠા, તેમાંથી જ કાળા મર્ષના ડંખવડે ડસાયા-આ વાતનો દોષ કોને દેવો ?

૧૫ હે છવ ! વિકરાલ કાળથી પણ તને ભય લાગતો નથી ? શું ભુવનપતિ-વાયુ-વ્યંતર-સૂર્ય-ચન્દ્રાદિ જ્યોતિષી અને મુઘર્માદિ વૈમાનિક દેવો તેમજ ચક્રવર્તી-વાસુદેવ-બલદેવ અને મહાશયવીર સુભટજનો કાળની હાજરીને વશ થયા નથી ? ત્યારે તું શા માટે મગ્ન થી કરે છે ?

૧૬. મનુષ્ય સુધ્ધ ગય છે, પણ તેનો પુણ્યરૂપી દીપક સુધ્ધ જતો નથી

૧૭ આપણે હમતા હસતાં કહીએ છીએ કે તાગ હાથ બાંગી ગયા છે ? શું ? આધળો મરો છે ? આવા આવા દેહો વચન કહી જે કંઈક કર્મ આપીએ છીએ તે પરબવમા ઉલ્લ આંવ રુદન કરતા પણ છૂટવા મુશ્કેલ થઈ પડશે, માટે જે વચન બોલો તે ધણુ જ વિચારથી બોલો

છે કે દેવભવમાર્થી એ છવ અલ્પકાળમા વ્યવહાર છે આ તેનો છેલ્લો જ સુરભવ છે વળી હવે પછીનો માનવભવ પણ આખરી છે જિનેશ્વરની ભક્તિ મહજ તો કોઈક જ ભવ્યાત્માને સ્પર્શતી હોય છે. દેવભવ માટે એ એક અણુમૂલુ સાધન લેખાય એ ઉપરાંત અહીં એક વિશિષ્ટતા સમા-યેલી છે જેની ભક્તિમાં આજે એ રાચ્યો છે એ ગુરુના પદશિષ્યના હસ્તે એનો ઉદ્ધાર નિર્ધારિત થઈ ચૂક્યો છે અને દાદાગુરુનાં ઉઘાટેલ દારને છેલ્લી કુંચી દેવવાની તક પોતાને મળવાની છે એનો આનંદ કંઈ નાનેરો ન ગણાય એના ઉછાળાથી તો દેવલોકના નાચરંગને હડ-સેલી મૂકીને એ અહીં દોડી આવ્યો હતો.

ઇદ્રભૂતિ-સ્વામી ! એનો જન્મ કયાં થશે ?

પ્રભુ-ગોવર્ધા યોડા સમયમાં એ દેવ-ભવમાંથી વ્યવો, ભારતભૂમિના બૂલણસમી રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેષ્ઠી ઋષભદત્તને ઘેર જન્મ ધારણ કરશે અને જૂનૂકુમારને નામે પ્રસિદ્ધિ પામશે (આતુ) ચોક્કસી

૧૮. ૧. જનની, ૨. જન્મભૂમિ, ૩. પ્રાતઃકાલની મીઠી નિદ્રા, ૪. કામલ વચનથી બંધાયેલી મિત્રતા, ૫. પ્રિય જન. આ પાંચને બહુ મુશ્કેલીથી છોડી શકાય છે.

૧૯. આપણે આ સંસારરૂપી નાટકમાં નટની પેઠે અનેક પ્રકારના વેષો લઈ લઈને ચાક્યા, હવે તો એવો વેષ લાવો કે જેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના વસ્ત્રભ યપ્તએ.

૨૦. હે જીવ ! તું તારી જાંચી અથવા નીચી પ્રાપ્ત થયેલી અવસ્થાને જોઈ હર્ષ શોક શા માટે કરે છે ? ગાડીનાં પૈડાં તરફ જ્ઞાન દે. જે ભાગ હાલ જાંચો થયેલો છે તે અનુક્રમે નીચો થશે અને નીચો થયેલો છે તે અનુક્રમે જાંચો થશે, માટે મધ્યસ્થતા રાખી આત્મહિત સંપાદન કર.

૨૧. સહાય તો તમે મોટા પર્વતના શિખર ઉપર આરૂઢ થઈ જાઓ, સમુદ્રને પેલે પાર ચાલ્યા જાઓ અથવા તો પાતાલમાં ચાલ્યા જાઓ, તો પણ તમને તમારું શુભાશુભ કર્મ કેમ છોડશે ?

૨૨. બોજન અર્થો પુરુષો જેમ મહિક્ષા વિનાનું સ્થાન પસંદ કરે છે તેમ સમાધિના અર્થો પુરુષો સ્ત્રી વિનાનું સ્થાન પસંદ કરે છે.

૨૩. દોરંગી અને દીવાની દુનિયાનો વિશ્વાસ શો ? ધડીમાં આમ બોલે ને ધડીમાં તેમ બોલે ? માટે આપણું ઉભયલોકહિતકારી ચાલતું કામ બંધ રાખો નહિ.

૨૪. જો કાણા ધડામાં પાણી અને ચાલણીમાં મૂકમ આટો ધણીવાર ટકે તો જ સ્ત્રીના હૃદયમાં રહસ્યની વાત ધણી વાર ટકે; માટે પુરુષોએ રોહમાં આવીને પણ સ્ત્રીને રહસ્ય કહેવું નહિ.

૨૫. એક દેવનું શરીર ગોરીથી અધિષ્ઠિત છે, એક દેવનું મરતક ગંગાથી અવગાહિત છે, એક દેવનું વક્ષરચલ લક્ષ્મીથી અલંકૃત છે, એક દેવનું નિર્વિકારી શરીર યોગસમાધિથી અલિંગિત છે. કહેા! હવે આમાંથી પરમાત્માની પદવીનો અધિકારી કાણ ?

૨૬. અદાર દોષરહિત અરિહંત મારા દેવ, સુસાધુ મારા ગુરુ અને જિનપ્રણીત તત્ત્વ મારે પ્રમાણુ-આવો જે અંતઃકરણમાં શુભ ભાવ ઉત્પન્ન થવો તેનું જ નામ સમ્યક્ત્વ છે.

૨૭. ચક્રવર્તીપણું-ઈન્દ્રપણું તેમ જ અન્ય હુકમ હોદા વગેરેનું ઠકુરાઈપણું પામવું સુલભ છે, પણ એક અમૂલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્ન પામવું જીવને બહુ દુર્લભ છે.

૨૮. સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી જીવને અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તી સંસાર ભ્રમણ કરવો ઉત્કૃષ્ટી રહે છે. સમ્યક્ત્વ અવસ્થામાં કરેલી સત્ક્રિયા જીવને મુક્તિ દેનાર થાય છે.

૨૯. અતિચાર-દૂષણુપુકત અનુદાન કરતા કરતા કોઈ દિવસ નિરતિચાર અનુદાન પણ બની આવશે.

૩૦. સામાયિકમાં બેસી જે પુરુષ સ્વજન અને પરજનમાં તથા નિંદા અને પ્રશંસામાં સમભાવ રાખશે તેનું જ સામાયિક મોક્ષના કારણભૂત થશે.

૩૧. તમારું મન કદાપિ સામાયિકમાં ન ફરતું હોય તો તમારા મગજને કંટાળો ન આપે અને મનને લોભાવે એવું રસિક શાસ્ત્ર વાંચવું શરૂ કરો.

૩૨. એક પુરુષ પ્રતિદિન લાખ ખાંડી સુવર્ણનું દાન કરે છે અને એક પુરુષ શુદ્ધભાવથી યથાત્રિવિ સામાયિક કરે છે. આ બેમાંનું વધારે પુન્યાનુબંધી પુન્યની પ્રાપ્તિ સામાયિક કરનારને છે.

૩૩. જેમ મૃતક શરીરને શલ્યગારણુ અને અગ્નિમા રુદન કરવું નિષ્ફળ છે તેમ વીત-ગમની આસા ગદિત અતુલાન નિષ્ફળ છે.

૩૪. જિનઆસાખડનકારી પુરુષ યદ્યપિ મહાવિશુદ્ધિત સંયુક્ત તીર્થ કર ભગવાનની ત્રિકાળ પૂજા કરે અથવા મુનિપણું મહણ કરી ગૌતમસ્વામી અદ્વય ક્રિયા કરે તો પણ તે નિરર્થક છે.

૩૫. કોષ્ટ પુરુષ કોડ સૌનેયાનું દાન દે અને કોષ્ટ પુરુષ સુવર્ણમય જિનશુવન કરાવે તેનાથી વિશેષ પુન્ય મન, વચન ને કાયાથી બ્રહ્મચર્ય પાળનારને થાય છે.

૩૬. જેમ રાજાની આસાનો ભગ કરવાથી આ લોકમા મનુષ્યને ધન વગેરેનો દંડ થાય છે, તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાનની આસાનો ભગ કરવાથી જીવને પરલોકમા અનંત સંસાર-બ્રમણરૂપ દંડ થાય છે.

૩૭. પર્વતો ભને ચલાયમાન થાય પણ સર્વજ્ઞ પગમાત્રમાનુ વચન ચલાયમાન થાય જ નહીં

૩૮. ઉપકારને વિરમગણ્ય કરી અપકારને સ્મરણ કરવાની શક્તિ દુર્જનના જ અંત કરશે જીતી છે

૩૯. ત્યાસુધી તમે રાગકેશરી અને દ્રૌપદકેન્દ્રને વશ કર્યા નથી ત્યાસુધી સંસાર અટવીતો તમે પાર પામી શકવાના નથી

૪૦. જેઓ અમુદ્રતી મેખવાપર્યંત ભૂમિનું નિષ્કટક રાજ્ય કરનારા હતા, તેઓને પણ એક વાગ એવો વખન આવી ગયો કે બોજનને માટે વીંટી અને બાણુબધો વેચના પડ્યા, ત્યારે આપણે આ તુચ્છ વિપદાથી શુ ગણરાણુ ?

૪૧. પરનિંદા કરે નહિ અને સ્વનિંદા માભળી સમભાવ લાવે તે મનુષ્યને ધન્યવાદ છે.

૪૨. પુત્રોએ પ્રાત મમથેઊડી માતાપિતાને પ્રણામ કરવા, આરીતદમણાના કાળમા વીરલા પુરોજી જ માધતા દશે માતાપિતા તીર્થની પેરે પૂજનિક કહેલા છે, તેથી નમસ્કાર અવશ્ય કરવો

૪૩. દર્પ અને શોક જેમ વધારાને ઇન્દ્રિયોએ છીએ તેમ વધી જાય છે અને ધટાડવાને ઇન્દ્રિયોએ તેમ ધગડી શકાય છે તેમા કશો શક નથી

૪૪. દેવનિન્દા કરવાથી દરિદ્રતા, યુરુનિન્દાથી કુળક્ષય થાય અને શ્રુતનીનિન્દા કરવાથી દુષ્ટ રોગ થાય છે તેવું શાસ્ત્રનું વાક્ય છે. (આતુ) મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

સંક્ષેપરૂચિ માટે ખાસ

શ્લોકોવાર્ષેન પ્રવક્ષ્યામિ, યદ્વાચ્યં ગ્રંથકોટીભિઃ ।

પરોપકારઃ પુણ્યાય, પાપાય પરપોહનં ॥ ૧ ॥

મહોપરૂચિ એટલે પ્રમાણી કે આજમણી થોડામા મતોષ માનવાગ નહિ, પણ થોડાથી કાર્મિકિ થતી હોય તો તેટલાથી કાર્મિકિ કરવા છુટનારા જીવો પ્રત્યે પરમપુરુષ મહે છે કે- 'જે વાન્સ-કહેવા યોગ ઉપદેશ કોડો સ્તોકોવડે કહી શકાય તે હું અર્ધ સ્તોકોવડે મુદુ છું.' 'દે મદાપુરુષ ! ધન્ય છે આપના નાનને ! શુ મદો છે ?' પરમપુરુષ હશે કે- 'પરમકાર કરવો તે પુન્ય માટે છે અને પડને પીડા ઉપજાવતી તે પાપ માટે છે.' મુજને આગતો ઉપદેશ જાણ્ય છે. જે તેને અનુમગ્ગે તેનું કથાણ થશે

સુભાષિત-વચનમાળા

(ગત વર્ષના અંક ૧૨ માંના ૧૪૪ થી ૨૨૨)

૧૬૫. અનંતકાળનું અંધારું પ્રકાશના એક જ કિરણે લુપ્ત થાય છે; અતિ લાંબું જણાતું સ્વપ્ન ફક્ત થોડી જ મિનિટમાં આવી ગયેલું હોય છે, અનંત અજ્ઞાન જ્ઞાનની એક જ ચિરગ્રે નાસે છે. હા, એટલું ખરું કે પ્રકાશ અને પ્રકાશ ફેંકનાર અવશ્ય જોડાએ.

૧૬૬. મૃત્યુ-ભાગિની (નિદ્રા) ની જેના પર કૃપા હોય તે માણસ જરૂર ખડભાગી સમજવો. જેના પર એ દેવીની અવકૃપા હોય તેના હાલ અતિ ખૂરા સમજવો. નિદ્રાને આરાધવા રાત્રિભર માણસને જમણાં ડાબાં પાસાં ખદલવા પડે છે.

૧૬૭. ચિંતા રહિત, પ્રવાસથી થકિલ, અતિભોજ અને મૂર્ખ જીવને નિદ્રા મુલલ હોય છે.

૧૬૮. યમ-સહોદર (વૈદ્ય) ની કોને જરૂર પડતી નથી? પણ આ ઉપમા તો ફક્ત જીવવૈદ્યને જ લાગુ પડે છે, બાકી સુવૈદ્યની જરૂર છે અને તેનો ઉપકાર કાયમ રહે છે.

૧૬૯. તપસ્યા સાથે સ્ત્રી ભળે તો સોનામાં સુગંધ જ ભળી ગયાય. સોનું અને સુગંધ એ તો માત્ર કવિની કલ્પનાનો જ વિષય છે, પણ એ ઉપમા આ રીતે જરૂર વાસ્તવિક નીવડી શકે છે.

૧૭૦. મનુષ્યની બધી કંડાસ માનવને, પણ એ વાતો માનતાં વિચાર કરવે. એક મનને વશ કરવાની વાત અને બીજી કામને વશ કર્યાની વાત. દુષ્કર હોય તો આ એ જ આજતો છે. બાકી બધું સુકર છે.

૧૭૧. રસ્તે ચાલતાં આટલાને માર્ગ પહેલો આપો-સ્ત્રીઓને, બાળકોને, વૃદ્ધોને, રાગીને, સાધુસંતોને, રાજાને, બારવાહકને.

૧૭૨. ચાલ ગૌરવભરી અને શાંત રાખો. એ ઉપરથી પણ મનુષ્યની પરીક્ષા થઈ શકે છે.

૧૭૩. 'નાગા' કહેવાતા મનુષ્યોને પણ ક્યારેક લાજે લુગડાં પહેરવાં પડે છે.

૧૭૪. ઘણા કાળ સુધી ખાધું-પીધું, પણ આ તાનકડા પેટનો દુર્ભર ખાડો ક્યારે પણ ન પુરાયો.

૧૭૫. પાંચે ઇન્દ્રિયો દુર્દાન-દુઃખે દમન થાય તેવી છે. તેમાં પણ રસેન્દ્રિય, રૂપશેન્દ્રિય અને ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય અતિ પ્રખળ છે.

૧૭૬. ગૃહાંગણનું બૂપણ બાળક છે. ગૃહસ્થજીવનનો સાર બાળકો છે. દંપતી વચ્ચે પ્રેમ સાંકલનાર પણ નિર્દોષ બાળકો છે અને નિત્ય નવિન કાવ્યરૂપ જે કોઈ હોય તો તે બાળકો છે.

૧૭૭. પ્રતિક્ષણે જે નવિન જણાય તે જ રૂપ, તે જ રમણિયતા.

૧૭૮. સ્ત્રીઓ સેવાનું જે મહદ્ કાર્ય કરી શકે છે તેની બરોબરી પુરુષો નહીં કરી શકે. નર્સની શુશ્રૂષા તેના સ્ત્રી-ઉચિત વાત્સલ્યભાવી સ્વભાવથી વધુ મહત્ત્વની અને છે.

૧૭૯. દીન-દુઃખીને, પોતાની રામકલાણી કહેનારને અને આશરે આવનારને વધુ નહિ તો પણ આશ્વાસન તો જરૂર આપો. એમાં ધનભ્યય તો છે જ નહીં, ફક્ત સૌજન્યતાનો જ એ સવાલ છે. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં કમમાં કમ સૌજન્યતાનું આટલું પ્રમાણ તો જરૂર હોવું ઘટે.

૧૮૦. પ્રાર્થનાના બળમાં અનેરી શક્તિ રહેલી છે, એ શક્તિ પ્રગટ નહીં પણુ ગુપ્ત અને દિવ્ય શક્તિ છે, તેથી જ ભારતમાં વ્યક્તિગત અને સમૂહગત પ્રાર્થનાઓ શુદ્ધ શુદ્ધ રૂપમાં પ્રત્યેક સંપ્રદાયમાં પ્રચલિત થયેલી જોઈ શકાય છે.

૧૮૧. જે મતપંથમાં જન્મને પૂછા તે તે પોતાને સનાતન સત્યના વારસદાર હોવાનું પ્રતિપાદન કરશે અને બીજા સર્વને તે પ્રાયઃ ઉતારી પાડવાનું દુઃસાહસ કરશે. આથી જ ધર્મ સંપ્રદાયો ધણીવાર અરસપરસ વગોવાય છે.

૧૮૨. જેની બાષામાં કાવ્યમયતા હોય, અવાજમાં મિઠાશ હોય, પ્રસંગાનુસાર દળતી-ભારે ઉચ્ચારણશક્તિ હોય, તે બધે ફાવી શકે છે.

૧૮૩. શાંત ન હોત તો મનુષ્યોની શી અવદશા થાત ?

૧૮૪. મુસાફરીમાં મિત્રરૂપ જે કાંઈ હોય તો તે બાષાસમૃદ્ધિ છે. જે એ સંચય સારા પ્રમાણમાં હોય તો ગમે ત્યાં સ્થાન જમાવી શકાય છે.

૧૮૫. અપવાદ માર્ગ સર્વ બાબતમાં પ્રચલિત છે. પ્રાયઃ અપવાદ વિનાની કોઈ બાબત ન હોય, પરંતુ મનુષ્યો ધણીવાર હિતસર્ગ અને અપવાદમાં ગેટાળો કરી નાંખે છે.

૧૮૬. શુદ્ધાત્મા પુષ્પમાં સૌંદર્ય, સુગંધ અને કાંટા એ ત્રિપુટી છે. એ પ્રગટ છે ત્યારે ફાંટાઓ પ્રચ્છન્ન છે. કાંટાને માટે રાખું વ્યર્થ છે. તે તો રહેવાના જ છે. પણ તેના સૌંદર્ય અને સુગંધનો ઉપભોગ કરવો તેમાં શુદ્ધાત્માપ્રાપ્તિની સાર્થકતા છે.

૧૮૭. સર્પ કે સિંહ નિરુપદ્રવી હોય તો તેનું સ્વત્વ ચાલ્યું જાય છે. કદી તે ઉપદ્રવ ન કરે તો પણ દેખાવ તો આવશ્યક છે જ. જુઓ! શાંત ચંડકોશિકને કીડીઓના સમૂહે ચાલણી જેવો બનાવી દીધો હતો.

૧૮૮. ચોરની કોઈ જાત નથી. જન્મે સૌ સમાન છે. સંસ્કારે ચોર કે સાહ થવાય છે.

૧૮૯. વેસ્વામાં પ્રેમ કે પ્રીતિ અસંભવિત છે. એ બન્નેનો-વેસ્વા અને પ્રેમનો સમન્વય જ અશક્ય છે. એ જાતિમાં કારણ જેની પ્રેમાળ વરવધૂ વિરલ હોય છે.

૧૯૦. ચાર દિનની ચાંદનીમાં રાચવા જેવું નથી; પણ તેના પ્રકારો કાચ સાંધી લેવું જરૂરી છે. પાછળ ચાંદના આવતા અધિકારનો જેને ખ્યાલ છે તે મનુષ્ય ચાંદનીમાં રાચવાને જાણે તેનો ઉપયોગ જ કરી શકે છે.

૧૯૧. રૂપ-સૌંદર્યની ત્તાલાઓએ કેટકેટલાં રાજ્યો, ધરો અને વ્યક્તિઓને બચીભૂત કરેલ હશે ?

૧૯૨. વિશ્વાસે જગતભરનો વ્યવહાર ચાલે છે. એવા વિશ્વાસનો જે ભંગ કરવામાં આવે તો તેને મદાપાપ કહેવામાં ખોટું નથી.

૧૯૩. ખોલે માથું મૂકનારને છેદ દેવો એમાં શું મદદનગી છે ?

૧૯૪. કોઈની ગુપ્ત વાત કદી પ્રકાશિત ન કરજો. એ એક મર્મ છે. મર્મ ઉપર પા કરવો એ મૃત્યુ દેવા સમાન છે.

૧૯૫. જે કાચ કરો તે રત્નમરજિએ ન કરતાં પૂરનો વિચાર કરીને કરો.

રાજપાળ મગનસાસ વહેંચારો

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના મહા માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિકમણ, પ્રભુપૂજા, સુનિવંદન વગેરે ક્રિયાઓ ધડ રહેલ છે. મહા વદિ ૨ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રાનો લાભ લીધો હતો.

આવક:—

રૂ. આ. પા.

શ્રી જનરલ નિર્વાહકૃંડ ૬૮-૦-૦

શ્રી સોજન કૃંડ ૬૨-૦-૦

શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે ૧-૪-૦

જમણવાર:—૧. શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ, અમદાવાદ. મહા શુદ્ધ ૬
૨. શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ, અમદાવાદ. મહા શુદ્ધ ૧૦
૩. શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણુજી, ભાવનગર. મહા શુદ્ધ ૧૩
૪. શેઠ માણેકલાલ મનમુખભાઈ, અમદાવાદ. મહા વદિ ૨

લેટ:—શેઠ દોલાજી ભગવાનજી-ખીલીમોરા, મીઠાઈ મણુ નાા. એક ગૃહસ્થ-ભાવનગર. દૂધપાક મણુ ૧.

મુલાકાત:—રા. રા. ચંદુલાલ ટી. શાહ-વઢવાણ સીટી. શ્રી અમરચંદ કુંવરજી શાહ-ભાવનગર. શ્રી જમનાદાસ અમરચંદ ગાંધી-ભાવનગર. શ્રી હીરાલાલ ગિરધરલાલ-કલકત્તા.

મીટિંગો—

વિષય. વક્તા. પ્રમુખ.
જીવનવિકાસ વિ. હિંમતલાલ બદવજી શાહ વીરચંદ કુલચંદ

રા. રા. શ્રી જમનાદાસ અમરચંદ ગાંધીએ ઉક્ત મીટિંગમાં હાજરી આપી વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય પ્રવચન આપ્યું હતું. આ ઉપરાંત ભાવનગરના રહીશ અને હાલ કલકત્તાવાળા શ્રી હીરાલાલ ગિરધરલાલે પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં હાસ્ય-રસના પ્રયોગોથી વિદ્યાર્થીઓને રમૂજનો લાભ આપ્યો હતો.

જિનાલયની વર્ષગાંઠ:—મહા શુદ્ધ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની વર્ષગાંઠ હોઈને તે દિવસે નવી ધ્વજ ચડાવવા ઉપરાંત સૌ વિદ્યાર્થીઓએ સાથે પૂજા ભણાવી હતી. ગં. સ્વ. શ્રી મણીજેન દલપતરામ પ્રેમચંદ, અમદાવાદ-વાળા તરફથી ઉક્ત દિવસે વિદ્યાર્થીઓને મિદાન્ત આપવામાં આવ્યું હતું.

સમાજના દાનવીરોને:—સમાજની આર્થિક, ધાર્મિક અને નૈતિક સ્થિતિ સુધારવા માટે લવિન્ધના યુવાનો તૈયાર કરનાર આ સંસ્થાને સારા રૂપમાં મદદ કરી સિદ્ધગિરિમાં પોતાનું નામ અમર કરવા દરેક દાનેશ્વરી બંધુને નમ્ર વિનંતિ છે.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભામાં મળતાં લાઘ્યેશીને શોભાવે તેવા પુસ્તકો

૧ શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણ ભાગ-પહેલો ને બીજો. દરેકનાં	૨-૦-૦
૨ શ્રી હરિવિક્રમ ચરિત્ર પદ્યબંધ સંસ્કૃત.	૨-૮-૦
૩ શ્રી પાંડવચરિત્ર (મધુધારી દેવપ્રભસરિત્કૃત) ભાગ ૧-૨ દરેકના	૪-૦-૦
૪ શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્ર મૂળ, ટીકા, મૂળનો અર્થ ને ટીકાનો અર્થ (ભગવાનદાસ)	૨-૦-૦
૫ „ મૂળ ટીકા સહિત	૧-૪ ૦
૬ શ્રી શાંતમુધારસ ભાવના ભાષાંતર. વિવેચન યુક્ત. ભાગ ૧ સો તથા બીજો દરેકનો	૧-૦-૦
૭ શ્રી ચોસકપ્રકારી પૂજા અર્થ વિવેચન કથાઓ યુક્ત	૧-૦-૦
૮ શ્રી અંતગદશાંગ તથા અતુત્તરોપવાદ સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૯ શ્રી નિરવાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ) મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૦ શ્રી બૃહત્સંમહણી પ્રકરણ મૂળ-અર્થ-વિવેચનયુક્ત	૧-૦-૦
૧૧ શ્રી વર્ધમાનદેશના. પ્રાકૃત. સંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ સો. ૩. ૩) ભાગ ૨ જો ૩. ૨)	
૧૨ પ્રકરણરત્નસંમદ (પંદર પ્રકરણો સાથે)	૧-૪-૦
૧૩ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત્ર (લેખક-મૌકિક)	૦-૧૨-૦
૧૪ શ્રી પીસ્તાલીશ આગમની પૂજા (વિસ્તૃત હકીકત, અર્થસહિત, કથા સાથે)	૦-૨-૦
૧૫ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કલ્યાણક પૂજા (અર્થ યુક્ત)	૦-૨-૦
૧૬ શ્રી નવપદછની પૂજા (નવપદ આરાધનની વિસ્તૃત વિધિયુક્ત-ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત માર્થ)	૦-૩-૦
૧૭ બાર વ્રતની પૂજા અર્થસહિત (પં. વીરવિજયજીકૃત)	૦-૨-૦
૧૮ પંચકલ્યાણકની પૂજા. (પં. રૂપવિજયજીકૃત) સાથે	૦-૨-૦
૧૯ નવાણુ પ્રકારી પૂજા પં. વીરવિજયજીકૃત માર્થ વગેરે	૦-૨-૦
૨૦ નવપદછની પૂજા (શ્રી પદ્મવિજયજીકૃત) ને પંચતાન પૂજા સાથે	૦-૨-૦
૨૧ શ્રી આચારદિનકર મહાત્રય. ભાગ ૧ સો, ૨ જો. બેના મળીને	૧૦-૦-૦
૨૨ અનેકાર્યરત્નમંજૂષા અટ્ટસદ્દી વગેરે (દે. લા.)	૩-૦-૦
૨૩ ઉપદેશરત્નાકર મૂળ તથા ભાષાંતર ભાગ ૧ સો (મહડા)	૨-૦-૦
૨૪ ઉપદેશપદ ભાષાંતર (મહડા)	૨-૦-૦
૨૫ જિનવાણી (લે. મુદીત)	૧-૦-૦
૨૬ કલિંગનું યુદ્ધ	૦-૧૨-૦
૨૭ ઋષભપંચાસિકા સદીક (દે. લા.)	૪-૦-૦
૨૮ સિદ્ધિચરિત્ર. (ઉપગિતિ ભવપ્રપંચાકથા ભાગ ૪ થો)	૩-૦-૦
૨૯ સમવાયંગસૂત્ર મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર.	૩-૦-૦
૩૦ વર્ષપ્રબોધ ને અષ્ટાંગ નિમિત્ત. ૩. ૪) ના	૩-૦-૦
૩૧ મિત્રપ્રવેશ વિધિ. (અનેક વિધિઓનો સંમદ)	૩-૮-૦
૩૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર મૂળ. ૩. ૪) ના.	૩-૮-૦

નવા સભાસદોના નામ.

૧. શા. હીરાલાલ જુડાભાઈ પાવનગર.

લાઈફ મેમ્બર

૨. ગાંધી ચીમનલાલ છગનલાલ „

પહેલા વર્ગના મેમ્બર.

૩. શા દલીયંદ ઠાકરશી

”

પ્રશંસનીય પગલું

જિંઝા પાંજરાપોળના નવા મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા બારે દબદબાપૂર્વક ફાગણ વદિ ત્રીજને રોજ રાવસાહેબ ક્રાન્તિલાલ ઇન્દરદાસના મુખ્યારક હસ્તે કરવામાં આવી છે. જિંઝાની પાંજરાપોળ સારી આશા આપતી સંસ્થા છે અને તેના આવક-ખર્ચના બહાર પડેલા આંકડા જોતાં વિષમ-ખર્ચ લગભગ ખરાબર થાય છે. નવા મકાન માટે રૂ. ૨૫૦૦૦ ચોરસ ફુટ જગ્યા રોકવામાં આવી છે. મેળાવણા પ્રમુખે ઢોર-ફેર અને પશુરક્ષા માટે વિધવિધ દિશા દર્શાવતાં વિવેચનો કરવામાં આવ્યાં હતાં. પ્રાચે એવું મનાય છે કે પાંજરાપોળ એટલે જોતોની. આ રૂઢિ વિચારને દૂર કરવાનું પ્રશંસનીય પગલું જિંઝાના જોત આગેવાનોએ લેયું છે અને પાંજરાપોળની સંસ્થાને માર્ગનિક બનાવી, જુદો જુદો કેમના ગ્રેસ જેટલા કાર્યવાહકો ચૂટી કાઢી જુદો જુદો વ્યવસ્થાપક કમિટીઓ મુકર કરવામાં આવી છે, જે ખાસ આવકારદાયક અને અનુકરણીય છે. શેઠશ્રીએ રૂ. ૧૫૦૧)ની સખાવત કરી પોતાની ઉદારતા દર્શાવી છે.

સ્વીકાર

નિર્ણયમાગર ગ્રેસ, મુંબઈ તરફથી સંવત ૧૯૬૭-૧૯૬૮ ની સાલનું વાર્ષિક ચેત્રી પંચાંગ મળ્યું છે આ પંચાંગમાં વર્ષફળ, ગ્રહણ, બારે સંક્રાંતિના ફળ વિગેરે, વિગેરે વિષયોનો મગાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ધર્મપરાયણ વનિતા

ગવ. કુલીબાઈ બહેન રતનબાઈ મુરારાજ મેઘરાજ આશુજીની પુત્રી અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી શેઠ રામચંદ વનમાળીદાસનાં ધર્મપત્ની હતા. તેઓ સ્વભાવે શાન્ત અને મિલનસાર હતા. તેઓની ધર્મ પગની શ્રદ્ધા દૃઢ હતી. સિદ્ધાંતબાદિ તીર્થોની યાત્રાઓ અવારનવાર કરતા. તેઓ મં. ૧૯૬૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૮ના દિને સ્વર્ગવાસ પામતાં તેમની પાછળ રૂ. ૨૦૦૦૦)ની મખાવત બહેર કરવામાં આવી છે. જે પૈસી ત્રીજે પ્રમોણે કાર્યો થયાં છે.

૧. રામ પત્ની (મારવાડ)માં જેસલમેરીવાવામની લગભગ એક ધર્મશાળા.

૨. પાલડી (અમદાવાદ)માં એક ધર્મશાળા તથા જિનમંદિર બંધાવીને તેમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રજ્ઞુની પ્રતિમા ત્રી પ્રતિજ્ઞા કરાવી.

૩. અખિલ બારતવર્ષીય વર્ણાશ્રમ સંધને ૧૦૦ વાર જમીનનું દાન.

૪. કાળીપુરમાં શેઠ મનસુખજીબાઈની પોળમાં એક ફી લાઇબ્રેરી.

૫. તે જ સ્થળમાં એક ધર્મદા દવાખાનું.

છપાવવા બંધ કર્યા

અમારા તરફથી દર વર્ષે ચેત્રી પંચાંગ છપાતાં હતા તે છપાવવાનું આ વર્ષથી બંધ કર્યું છે. તેને બદલે કાર્તિકી પંચાંગ છપાવીને માગશર મામના અંકની સાથે વહેંચ્યાં છે, તેથી જેમને પંચાંગની જરૂર હોય તેમણે કાર્તિકી પંચાંગ મગાવવાં. છૂટક નકલની છ પાછ તે મો નકલ રૂ. ૨-૦-૦

અવશ્ય મંગલો

ઘટાડલી કિંમત

વિદ્યપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાજાનો રાસ (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક બાળ્યેજ અમણ હશે તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચેત્ર તથા આશ્વિન માસની ઓળીમા વેગ વેગ વચ્ચે છે આ રાસમા મિદ્ધચક્રના મહાત્મ્યનું વર્ણન સુદર રીતે કરવામા આવ્યું છે તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દિત્તમિશ્વારો પાત્ર આપવામા આવી છે. ચેત્ર માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ દ્રાઈ તેનો છટથી લાલ લપ્ત શકે તે માટે પાકા પૂકાના આઈ પેંડ માછળના ટરપ પાનાના આ મથની દીમન ઘટાડવામા આવી છે આ પુરતકમા રાસ ઉપગત નરપદ્મના ચેત્યવદનો, રતવનો, સ્તુતિઓ, રનાત્રો, નરપદ્મની પૂજાઓ તેમ જ ઉજમણુનો વિધિ વગેરે આપવામા આવેલ છે આ પુરતક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે જનતો પ્રયાગ કરવામા આપ્યો છે આ પુરતકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુદર કાગળો વાપરના ઉપગન્ત પાકુ બાઈડિંગ કરાવવામા આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પણ સ્થળે સ્થળે આપવામા આવેલ છે, છતાં યોગ્ય સમય માટે કીમત ઘટાડીને બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઓ રાખવામા આવેલ છે પોરટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

મ્હ કાગલ પર છપાવેલ શ્રીપાળ રાજાના ગસતી કેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે તે ઓછી કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામા આવી છે ૩૪૦ પૃથ્ના આ પુરતકની કિંમત ઘટાડીને મના રૂપીઆને બદલે ચોંદ આના ગખવામા આવેલ છે પોરટેજ ૦-૬-૦ લખો-

છી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર

નવીન પ્રકાશન ગુરુણીજી લાલશ્રીજીના સ્મરણાર્થે. સાધ્વીજીની ખાસ ત્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ જે.

યોગ્ય નર્વ અગાઉ અમારા તરફથી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામા આવ્યો હતો તેનો સારો સત્કાર કરવાથી બીજો ભાગ ફાલગુણ બહાર પાડવામા આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમા તદ્દન નવીન કૃતિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે આ વિભાગમા (૧) પચમયન માર્ગ, (૨) કોષમાગગ્રસ્થિ માર્ગ, (૩) પુણ્યગપરાતર્ત મનીક, (૪) ગમ્યકૃત્ય રતવ મનીક, (૫) જીવનવિગમ મમદાની માર્ગ આ પાંચ પ્રક-જોગે ગમ્યવેશ કરવામા આવ્યો છે કીમત ૦-૮-૦ પોરટેજ ૦-૨-૦ લખો — શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી મહિનાથ ચરિત્ર-ભાષાતર

આ ચરિત્ર મહુ જ ગમિક તે મોખપ્રદ છે આ ચરિત્રનો રિગત ભાગ કથાઓએ રોકેલી રોકેલી મનોરંજન રતા માથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એમ્હ કથાઓની સખ્યા ત્રેસીસ છે. આ ભગવત્સેવમા યોગેલા દસ અપ્પેગ પેખી જી-તીર્થ ૪૨ ચવાગે પણ એમ અવરેડ જીવન જે તે શ્રી મહિનાથનું આ જીવનચરિત્ર કથાની અગાધ મતા બન તેના વિષયનું મુંદર નિરૂપણ કરે જે ગરિતની કીમત ૩ રોડ કેમ્પી આઈજ પૂડ ૪૫૦.

મુદક : ૨ ૬ અવ. પચ્ચંદ લાલુભાઈ-ધી મહેદા પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, ફાજીપી-ભાવન ૨

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનદ્વિદિઃ કાર્યા ।

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૨ નો

પૃષ્ઠ ૫૭ મું

વૈશાખ

સંવત ૧૯૮૭
ચીર સંવત ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગંડારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૨ નો }

વૈશાંખ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ }

અનુક્રમણિકા

- ૧ શ્રી મહાવીર સ્વામી જ્યવંત વર્તે છે. પદ્ય. (જગનલાલ નહાનચંદ શાહ) ૪૧
- ૨ મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિંતામણિ હારી ન બા. પદ્ય... (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૪૨
- ૩ આત્મકાર્ય. પદ્ય ... (રાજમલ ભંડારી) ૪૩
- ૪ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ છપ્પનમું. વિવેચન સાથે ... (મૌકિક) ૪૪
- ૫ આત્મશુદ્ધિ કુલક. અનુવાદ સાથે ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ) ૪૬
- ૬ છવાયેલો વિષે સમજણ ... (કુંવરજી) ૫૪
- ૭ ૧૮ પાપસ્થાનકમાં મુપાવાદને લગતાં ૬ પાપસ્થાનક ... (કુંવરજી) ૫૫
- ૮ પ્રભુ નાવિકને પ્રાર્થના. પદ્ય... (જયંત એન. શાહ) ૫૬
- ૯ પ્રાંતોત્તર ... (પ્રમોદ ગાંધી દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર) ૫૭
- ૧૦ સુભાષિત વચનમાળા. ... (રાજભાઈ મગનલાલ પહેરા) ૬૨
- ૧૧ વીણેલાં ફૂલ ... (મુનિ સુધોધવિજયજી) ૬૩
- ૧૨ આભાણુશતકતું ભાષાતર ... (કુંવરજી) ૬૫
- ૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો-જંબુકુમાર ૬ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી) ૭૩

નવાં ચૈત્રી પંચાંગ

અમારો વિચાર ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાનો નહોતો તેથી કાર્તિકી છપાવ્યાં ને માસિક સાથે વહેંચ્યાં, છતાં કાર્તિકી પંચાંગ છપાવેલાં તે થઈ રહેતાથી અને માગણી વિશેષ થઈ રહેતાથી ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાં પડ્યાં છે. તેથી જમને લેખકને તેમજ મગાવવાં. સો નક્કીના રૂ. ૨), છૂટક ૭ પાછ.

સમયસાર પ્રકરણ

સ્વેનાંજરાચાર્યકૃત સમયસાર પ્રકરણ જેમાં પ્રથમ સાત અધ્યાય માત તત્ત્વ સંબંધી છે, આઠમો અધ્યાય જ્ઞાનદર્શનના આરાધન મંબંધી છે, નવમો અધ્યાય ચારિત્રના આરાધન મંબંધી છે, દશમો અધ્યાય આગમના વિગમનાનાં ફળ સંબંધી છે. તે અંગે અર્થ સાથે છપાવવા ધારીએ છીએ, તેથી તેની જાણેલી કે લખેલી નકલ કોઈ ગંડારગાં કે મોટા મુનિગજ પાને દોષ તો તેમજ અમને ખબર આપવા કૃપા કરવી

પુસ્તક ૫૭ મું { વૈશાખ } અંક ૨ નો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

“ મહાવીરસ્વામી જયવંત વર્તે છે. ”

(૫૬)

મન મર્કટને છુટ્યુ પૂરુ,	પજવી પાસવાર;
હામ ભીડી હેયામાં ઝાઝી,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૧)
વીર્ય ફેરબ્યું પૂર્ણ વેગથી,	મણા ન રાખી લગાર;
રસનાકેરા સ્વાદ તબચા સહુ,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૨)
સ્વાશ્રયથી સાધ્યાં સહુ કામો,	પિના અન્ય આધાર;
મિથ્યાત્વને મોણું બહુ પાડ્યું,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૩)
જગત જગાડ્યું ઢંઢોળીને,	હરવા તસ અંધકાર;
યક્ષાદિના સહ્યા ઉપસર્ગો,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૪)
વંશ હીપાલ્યો સિદ્ધારથનો,	થઈ શાસન શણગાર;
તપસ્યાથી કર્મો સહુ બાળ્યાં,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૫)
વસ્તુ માત્રનું જ્ઞાન પ્રકાશ્યું,	લહી દેવલ્ય નિરધાર;
રસાતળને પવિત્ર કીધી,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૬)
તેત્રીશ કોટિ દેવો સઘળા,	અકિત થયા અપાર;
છેવટે અક્ષયપદને પામ્યા,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૭)

મહાન કાર્ય મહાવીરનાં, જાણ્યાં પદમાં સાર;
શિર ઝુકાવો નિશ્ચિન, વીર ચરણ મોઝાર.

શાહ હજનસાક્ષ નહાનચંદ નાણાવડી

મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિન્તામણિ હારી ન-જા.

- આ ભવ રત્નચિન્તામણિ સરિણો, ફરી ફરી નહી મળશે છ;
ચેતી થકે તો ચેત રે પ્રાણી, આવો ભોગ નહી મળશે છ. ૧
- ચોર ગતિ ચોરાશી લાખ યોનિ, તેમાં તું ભગી આવ્યો છ;
પુન્યસંભોગે નરભવ પામ્યો, પુન્યતણો પ્રલાવ છ. ૨
- બેઠેલો થાય તે પહેલો છવડા, હજી લે જિનવર નામ છ;
કુશુર કુદેવ કુધર્મને છોડીને, કીને આત્મકલ્યાણ છ. ૩
- એક સમય તું આવ્યો પ્રાણી, એક સમય તું નશો છ;
તેમાંહે તું ખેઠો છે છવડા, કાળ આહેડી નીકાસે છ. ૪
- ધન્ય સાધુ જે સંયમ પાળે, શુદ્ધ ચારિત્ર એ દાળે છ;
સાચું નાણું ગાઠે ગાંધે, જોડી દષ્ટિ નવિ રાખે છ. ૫
- માત પિતા દારા મુત જંધવ, તેમાં મિથ્યા વૃત્તિ ભેરે છ;
તે'માહેથી દારજ સરે તો, સાધુ સંસાર કેમ છોડે છ? ૬
- મમતા માયા મોહ મૂઢીને, સંવર ક્ષમા ઉર કીને છ;
શુર ઉપદેશ સદા મુળકારી, મુળી અમૃતરસ પીને છ. ૭
- જેમ અંજલીમાં જળ ભરાયો, કાણુ કાણુ ઓણું થાય છ;
ઘડી ઘડીએ ઘડીઆળા વાગે, કાણુ લાળેલો નય છ. ૮
- સામાયિક મન શુદ્ધ કરી કીને, શિવરમણી કળ લીને છ;
માનવ ભવ એ મુક્તિ કાગી, તેમાં ભરુઓ ચાનો કીને છ? ૯
- દેવશુક્રને તુમે દહ કરી ધારો, સમકિન શુદ્ધ આરાધો છ;
પટ્ટાચ છવળી રક્ષા કરીને, મુક્તિનો પંથ તુમે ચાધો છ. ૧૦
- દેવો અન્તર મમતા રાખો તો, ફરી મનુ જન્મ નવિ મળશે છ;
કાયર તો સસારમાં રૂપ્યા, શૂરવીર પાર ઉતરશે છ. ૧૧
- શુર નેમિશૂરિ હીરા મરિખા, શુર જ્ઞાનના દરીઆ છ;
છા વિદ્યાનંદ શુરઉપદેશે, છવ અનંતા તરીઆ છ. ૧૨

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

आत्मकार्य

(गजल)

अभिमान तो करना नहीं, पर दीन भी बनना नहीं ।
 मस्त हैं जो द्रव्य में, उनसे कभी जीदना नहीं ॥ १ ॥
 रहना सदा संतोषमें, तृष्णा को उर रखना नहीं ।
 निंदा कभी करना नहीं, अवगुण कभी लखना नहीं ॥ २ ॥
 मस्त रहना ही सदा, निज आत्म के ही ज्ञानमें ।
 जहां घात होता आत्मगुण का, वहां कभी जाना नहीं ॥ ३ ॥
 चाहिये जाना वहां, विकास हो जहां आत्म का ।
 इसके सीधा आसक्त, पुद्गलमें कभी होना नहीं ॥ ४ ॥
 देख परकी संपत्ति को, डाह उर रखना नहीं ।
 आत्मगुणके शत्रुओंसे, प्रेम कभी करना नहीं ॥ ५ ॥
 सोचना प्रकान्तमें, है देह से सम्बन्ध क्या ? ।
 विचार यह करना सदा, इसको न विसरना कहीं ॥ ६ ॥
 मिल रहा है नीर पय, होकरके जैसे एक रंग ।
 वैसे मीला यह देह से, जागृत भव करना सही ॥ ७ ॥
 मेपके संग सिद्ध-बालक, भूलता है स्वभाव को ।
 वैसे भूलाया देहने, अज्ञान यह तजना सही ॥ ८ ॥
 देव गुरु और धर्म के, फिर तत्त्व को पहिचान कर ।
 निज आत्म को पहिचानना, शंका कभी करना नहीं ॥ ९ ॥
 पंचभूत का पुतला कहते, न समझे तत्त्व वह ।
 विश्वास रखकर ज्ञानी पर, अश्रद्धा कभी करना नहीं ॥ १० ॥
 प्रमाण आत्म के हैं अनेकों, अनुभव से मालूम हो सही ।
 जाना है जीसने तत्त्व यह, वह भय कभी रखता नहीं ॥ ११ ॥
 द्वेष खेद व सर्व भय को, दूर करना चाहिये ।
 आत्मबल को फिर बढ़ाकर, सार्थक समय करना सही ॥ १२ ॥
 उद्देश्य जीवन के चनाना, नीति अहंसे सदा ।
 सार जगमें राजे येही, विपरीत कुछ करना नहीं ॥ १३ ॥

राजमल भंडारी-आगरा (मालवा)

મહાત્માશ્રી આનંદધનજીકૃત પદ છંપનમું

(પરગૃહ ને સ્વગૃહ)

(રાગ ધન્યાશ્રી)

ખાલુડી અખળા જોર કિરુનું ફરે, પીઉડો પરધર જાય;
 પૂરવ દિસિ પશ્ચિમ દિસિ રાતડો, રવિ અસ્તંગત થાય. ખાલુડી૦ ૧
 પૂનમ નિશિ સમ ચેતન જાણીએ, ચંદ્રાતપ સમ નાણ;
 વાદલસરજિમ દિલચિતિ આણીએ, પ્રકૃતિ અનાવૃત જાણ. ખાલુડી૦ ૨
 પરધર ભમતાં સ્વાદ કિશો લહે ? તન ધન યૌવન હાણ;
 દિન દિન દીસે અપયશ વાધતો, નિજ જન ન માને કાણ. ખાલુડી૦ ૩
 કુલવટ છાંડી અવટ ઊવટ પડે, મન મેદૂવાને ધાટ;
 આંધો આંધો મિલે જેદુ જણ, કોણ દેખાડે વાટ ? ખાલુડી૦ ૪
 ખંધુ વિવેકે પીઉડો ખૂઝ્યો, વાર્યો પરધર-સંગ;
 આનંદધન સમતા ધર આણે, વાધે નવ નવ રંગ. ખાલુડી૦ ૫

૧. ખાલુડી = ખચ્ચાં જેવી, ખાળકી. કિરુનું = કેનું ? શું ? પીઉડો = પતિ, ધણી, વર.
 પરધર = પારકે ઘેર, કુમતિને ઘેર. પૂરવ દિસિ = પૂર્વ દિશા. પશ્ચિમ દિસિ = પશ્ચિમ દિશા.
 રાતડો = આસક્ત. રવિ = સૂર્ય, સુરજ. અસ્તંગત = આથમવું તે.

૨. પૂનમ = પૂર્ણિમા, ૧૫ મો દિવસ. નિશિ = રાત. ચંદ્રાતપ = ચંદ્રનો પ્રકાશ. નાણ = જ્ઞાન.
 વાર = પૂર. (નામને અંતે લાગતાં તેના જેટલું-આણું એવો અર્થ થાય છે.) દા. ત.
 કાળુભર, દિવસભર. દલ = મનઝાહ, ધનતા. આણીએ = જાણીએ. પ્રકૃતિ = સ્વભાવે. અનાવૃત =
 નહિ અવરાવતો. દંકાયા-છવાયા વગરનો.

૩. પરધર = પારકે ઘેર. ભમતાં = રંખડતાં. કિશો = શું ? તન = શરીર, નિજ સ્વરૂપ.
 ધન = પૈસા, ધર્મસ્વભાવ. યૌવન = જુવાની, આત્મશક્તિ. હાણ = હાનિ, નુકસાની. દિનદિન =
 દિવસે દિવસે. દીસે = દેખાય. અપયશ = અપજય, અપકીર્તિ. વાધતો = વધતો. નિજ જન = પોતાનાં
 (પરનાં) માણસો. માને = અનવે. કાણ = આણ, દુકમ, હાદ.

૪. કુલવટ = કુળની ટેક, આગર (નિજસ્વરૂપ). છાંડી = છોડી, તથા અવટ = આડો રસ્તો
 (વટ = રસ્તો). ઊવટ = અટવી (બવાટવી). મેદુવા = મેય, વરસાદ. ધાટ = પહાડી રસ્તો
 (મઘાદિપ્રદેશ) આંધો = આંધળો. વાટ = રસ્તો.

૫. ખૂઝાગ્યો = માર્ગ સુઝાગ્યો. વાર્યો = અટકાવ્યો. નવ નવ = નવા નવા.

૧. બિચારી બાળકી જેવી અબજા (ચેતના) તે કાંઈપણ જોર કેવી રીતે કરે ? શું કરે ? (કારણ કે) પતિરાજ તો પારકે ઘેર બઠકે । (ત્યાં ચેતના કોના ઉપર જોર કરે ?). દા. ત.—પૂર્વ દિશાનો પતિ સૂર્ય જ્યારે (બિલટી બાજુએ) પશ્ચિમ દિશામાં આસકત થાય ત્યારે તો પછી એ આશમી જ જાય.

૨. પુનમની રાતના ચંદ્ર જેવા નિર્મળ ચેતનરાજને જાણવા અને ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું જ્ઞાન જાણવું. (જ્ઞાન જ્ઞાનીની એકતા જાણવી) વાદળોના સમૂહ જેવી (કર્મ) દળની સ્થિતિ જાણવી અને સ્વભાવે (ચેતન) આવરણ વગરનો છે એમ જાણવું.

૩. પારકે ઘેર રખડવામાં તને સ્વાદ-મજા શી આવે છે ? (એથી તો) શરીર, પૈસા અને જીવાનીની તુકસાની થાય છે અને દિવસાતુદિવસ તારી અપકીર્તિ વધતી જાય છે. તારાં પોતાનાં માણસો તારો હુકમ (પણ) માનતાં નથી.

૪. પોતાના કુળની આખરે છોડી જે આડે રસ્તે ચડી જાય તે અટવીમાં (ભવાટવીમાં) પડી જાય અને મનરૂપ વરસાદના ધાટમાં ચડી જાય; પછી જન્મે આંધળા બેગા થાય એમાં રસ્તો કાણ દેખાડે ?

૫. (આ પ્રમાણે કહીને) ચેતનાના કાષ્ઠ વિવેકે પતિને સમજાવ્યો, એનો પારકે ઘેર રખડવાનો-પારકો સંગ વારી દીધો. (પછી તો) એને આનંદસ્વરૂપ સમતાને ઘેર આપ્યો અને તે પછી નવા નવા રંગ વધતા ગયા.

વિશેષાર્થ—

૧. આ પદ આત્મદષ્ટિએ લખાયલું છે. એમાં શુદ્ધ ચેતના કકળાટ કરે છે અને અનંત ગુણના ધણી ચેતન-આત્માની એત્યારે ચર્ષ પહેલી દશા માટે ખેદ બતાવે છે, અત્યારે તેના કેવા હાલદવાલ ચક્ર પડ્યા છે તે પર થોડાં આંસુ સારે છે અને એમાર્થી છોટે માર્ગ કેવી રીતે નીકળે છે એના પર પણ વિવેચન કરે છે.

આમજ અનેક વાર જોયું છે કે આત્મા પોતે તો અનંત ગુણોથી ભરેલો છે, પણ એના પુદ્ગળ સાથેના સંબંધને પગિણુએ એની મૂળ સ્થિતિ પર કાટ ચડી ગયો છે, એ બાબ સ્થિતિ પર આવરણ ચડી ગયા છે અને અત્યારે તો જાણે એ અનેક ગુણોના નિકે-તનને બદલે પરગુણમાં રમણ કરનાર પરાધીન ચક્ર ગયો છે અને એની સ્થિતિ સંમાર તરફ વધારે ને વધારે ધસડાતી દેખાય છે. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર ભરેલાં છે, પણ એ જ્યારે દ્રવ્યમાં, શરીરમાં, મર્ગાસંબંધીઓમાં કે પરિમહમાં આસકત થઈ જાય છે, જ્યારે એ વિષયકધાવના કીચડમાં લેપાઈ જાય છે, જ્યારે એ પોતાના મૂળ ગુણ વીસરી પરભાવમાં રમણ કરે છે ત્યારે એના કેસ હાલ થાય છે તે અહીં લાક્ષણિક બાપામાં ગાયું છે.

આત્મા મૂળગુણમાં હોય ત્યારે એ શુદ્ધ ચેતન કહેવાય છે. એની શુદ્ધ દશાને ચેતના કહેવામાં આવે છે. જ્યાંસુધી એ મૂળ સ્થિતિમાં ન આવે ત્યાંસુધી એ પરભાવમાં રમણ કરે છે. એમાં પુદ્ગળમાં આમકિત, વિષયકધાવમાં રમણતા અને શરીરમોહ, પુનમમત્વ,

ધનમમત્વ વગેરે અનેક આકારે વ્યક્તતા થાય છે, એ પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે અને પરધરે રખાયા કરે છે. એ વખતે એની શુદ્ધ ચેતનાની ભારે કંદેડી દશા થાય છે.

એક પતિવ્રતા ધર્મપત્ની-અસલ મંથોમાં વર્ણવેલી આર્થ સ્ત્રી હોય, એ પોતાના પતિમાં ખૂબ આસક્ત હોય, તે એના પતિ પાછળ પોતાનાં પ્રાણ ન્યોછાવર કરતી હોય, એ પતિના વિરહમાં અર્ધજાંડી અવરથામાં રખડતી હોય, એવી શુદ્ધ આર્થમહિલાનું બધું જોર પોતાના પતિ પર હોય છે. ઘરમાં એનાં માન, સન્માનની આંકણી પણ એના પર એના પતિના પ્રેમની માદતા કે અદ્વિતતા પર રહે છે. 'ધણીની માનેતી સાત ગામ ઉગડ કરે' એ કહેવત જાણીતી છે અને તેમાં સ્પષ્ટ રહેલું છે. જે ઘરમાં પત્નીનું સન્માન હોય ત્યાં સંપ હોય છે, પ્રેમ હોય છે, સ્વચ્છ વાતાવરણ હોય છે, આનંદકેન્દ્રોલ હોય છે, પણ જ્યાં સ્ત્રીની અવગણના થતી હોય, પતિદેવ રાત્રે રખડવા જતા હોય, જ્યાં એની નજરમાં પત્ની પશું ઉપાનહ હોય ત્યાં સ્ત્રીનું કાષ્ઠ ચાલતું નથી, ઘરમાં એનું ઉપરાજણ હોતું નથી, ઘરના તોકરો એનો હુકમ માનતા નથી, ઘરના માણસો એની વાત સ્વીકારતા નથી અને એને તો દિવસે અપમાન અને રાત્રે રડવાનો જ વારો આવે છે. ગત પડે એટલે પતિરાજ તો છેલ્લખીલા થઇને રખડવા આદ્યા જાય છે. દહે આવા પતિની આર્થભાવનાવાસિત પત્નીને મનમાં ઘણું દુઃખ થાય, પણ એ જોર શું કરે ? એ ઘરમાં માયું ઊંચકવા જાય તો એને ગણકારે કાણ ? બેંસનું બધું જોર ખીલા પર છે. ખીલો મળજૂત હોય અને ઊંડો ખેડેલો હોય તો બેંસ અનેકને માર્યા મારે અને તોફાન કરે પણ ખીલો જ દીસે હોય તો પછી વાત શી ? પરસ્ત્રીમા રમણ કરનાર પતિઓની ત્યક્તા સ્ત્રીની એવી જ દશા થાય છે, આર્થભાવનાભૂષિત ચેતના પોતાના પતિને અગે કેવા વિચાર કરતી હશે તેનું અત્ર શબ્દચિત્ર આપનામાં આવ્યું છે.

આપણે અનેક પુગણી વાર્તામાં પરસ્ત્રી-વેશ્યાલંપટ પતિની પતિવ્રતા સ્ત્રીઓની કથાઓ વાંચી હશે, આપણે રખડુ પતિની સ્ત્રીઓની માનસિક દશા કેવી થાય છે તે માંબધું દેશે, આપણે મંજુધીઓના એવા દાખલા જાણ્યા પણ હશે. એવી સ્ત્રીઓને મહેા બાંધીને માર પડે છે, એ ઘરની વાત ઉઘાડી ન પડી જાય તે કામળે બોલી પણ શકતી નથી અને મનમાં મંઝાવા કરે છે. અહીં વાત એ છે કે આવા સંપ્રેરણામાં આવી ખેડેલી બિચારી અજબા જોર શું કરે ? એનામાં જોર કરવાની શક્તિ હોય અને આવડત હોય, પણ એનું બધું જોર પતિને લાઇને છે, પતિની આંખ ઉપર છે, પતિને આધીન છે. બેંમ જો વધારે પડતું જોર કરવા જાય અને ખીલો ખરી જાય, તો એનું બધું જોર અડધી જાય છે. અત્રે પતિવ્રતા આર્થ સ્ત્રીનું બધું જોર પતિગતરૂપ ખીલા પર દોષ એ આત્મારે તો દનારા યઇને બેસી છે.

શુદ્ધ ચેતનાની આ દશા અહીં વર્ણવે છે. આપું પદ શુદ્ધ ચેતનાની કાંઈ અદેન-પૂજીતા મુખમાં મુક્યું છે આ ભાવ પદને છોડે વ્યક્ત થાય છે. શુદ્ધ ચેતનાનું અત્યારે જરા પણ જોર નથી, ઘરમાં એનું મામાજ્ય નથી અને પતિ તો એની મામે જોના પણ નથી. એવા સંપ્રેરણામાં એ બાંધુકી, બચ્ચાં જોની અજબા જોર શું કરે ? કેના ઉપર કરે ? કેવી

રીતે કરે ? એને હરીફરીને જોવું તો પતિરાજ તરફ અને પતિરાજ તો પોતાનાં ઘરને ગળણતા કે સંભારતા પણ નથી, ત્યારે એ બાપડી જોર કેના ઉપર કરે ?

આર્થ સ્ત્રીની જે ભાવના હતી, છે, તે પ્રમાણે એ જળવેા કરે નહિ, લડાઈ કરે નહિ, પતિને ખરાજ દેખાડે નહિ, ઘર છોડીને નાસી જાય નહિ, અથવા પારકે ઘેર જઈને બેસે નહિ કે પતિને તજે નહિ. એ પોતાના ઘરમાં બેઠીબેઠી મુંઝાયા કરે, ચિરહતા તાપમાં જળ્યા કરે અને કુળમર્્યાદા જળગ્યા કરે, આવી ભાવનામાં ઉછરેલી ચેતના કેવા પ્રકારનું જોર કરે ? શું જોર કરે ? એની દશા કેવી થાય તે જુઓ.

એ ચેતનાનો પતિ પરધેર જાય છે, અન્ય વિભાવોમાં રખડે છે, જ્યાં ત્યાં માથાં માથાં કરે છે, પણ પોતાના ઘર તરફ અત્યારે તો નજર પણ કરતો નથી. પરધર એટલે પરભાવ જળણવો અને પોતાના મૂળસ્વભાવથી અન્ય ભાવમાં રખડવું એ પરધર બટકવા તુલ્ય છે. આત્મા-ચેતનાના મૂળસ્વભાવમાં પુદ્ગલની વાત ન હોય, વિષયકપાયનો સ્પર્શ ન હોય, સંસાર વહેવારના ચેનચાળા ન હોય, સર્ગાસંજ્ઞાઓના વેધવચકા ન હોય, એમાં તો આત્માના મૂળશુભમાં. રમણતા જ હોય, એમાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની મરતી હોય, એમાં અનંત શાંતિ હોય, એમાં સમતાનાં પૂર વહેતાં હોય, એમાં મુક્તસદ્ગીરી કે રાજસ્તીશક્તિનો અભાવ હોય, એમાં સંપૂર્ણ સત્, ચિત્ અને આનંદને સ્થાન હોય અને એમાં અખંડ જ્યોતિનાં સામ્રાજ્ય હોય, પણ અત્યારે તો પતિરાજ પારકે ઘેર આચડે છે, એને ધન-દાસતામાં મેળ આવે છે, એને લગ્નસમારંભમાં આનંદ આવે છે, એને કથાકુચલીમાં લહેર પડે છે, એને સંસારના કાષ્ઠ પણ ભાવોમાં રસ પડે છે અને પોતે જે સંયોગમાં હોય ત્યાં મળતાં પૌદ્ગલિક સાધનોનો લાભ લેવામાં આનંદ આવે છે, એમાં એ સુખ માને છે અને એવા પૌદ્ગલિક સુખ વધારે મેળવવા માટે એ પ્રયત્ન કરે છે; એની તૃષ્ણાને મર્્યાદા નથી, એના અભિમાનનો છેડો નથી, એના દંભને આરો નથી અને એવા અનેક વિભાવમાં એ ઊતરી જાય છે અને તેમાં એને એટલો આનંદ આવે છે કે એ પોતાનું ઘર જ જુલ્લી જાય છે. આવા પતિની પત્ની જોર પણ શું કરે ? પતિ તો આખો વખત પરભાવમાં બટકયા કરે છે ! એવા ચેનનરાજ પતિની દશાના વર્ણનનો સંજ્ઞા ચેતના પરત્વે જ છે, એટલે એને સર્વ વાતનો મેળ મળી જાય છે.

સૂર્યનો ઉદય પૂર્વ દિશાએ થાય છે અને એને 'પૂર્વાધિપતિ' કહેવામાં આવે છે, એને પૂર્વદિશાનો પતિ ઠરાવવામાં આવેલ છે, એનું મૂળ ઘર પૂર્વ દિશામાં છે; પણ એ લાક્ષ-સાહેબને તો આખો દિવસ બટકવું છે, ઘેર રોકાવું નથી, 'પૂર્વ' પત્નીને લાડ લડાવવા નથી, એની સાથે પ્રણયમૈત્રી કરવી નથી, એને મનમાં ક્રોધ થાય તે પૂરા પાડવા નથી, આખો વખત રખડવું છે અને મનમાં પશ્ચિમદિશાને રાખી ત્યાં પહોંચી તેની સાથે આનંદ માણવો છે. એટલે એ તો પૂર્વને છોડી બટકયા કરે છે અને પશ્ચિમ દિશાએ પહોંચવા તલસ્થા કરે છે. ઘેર તો એક મિનિટ થોભતો નથી. આવો પરસ્ત્રીમાં રાતો (આસક્ત) સૂર્ય ત્યારે ઘરને કાંઈ યાદ પણ કરતો નથી ત્યારે એને આશ્ચર્ય જાય છે, કરમાઈ જાય છે, ઊતરી જાય છે.

એ જોર કરીને મધ્ય દિવસ સુધી ઉપર આવે છે, તો પણ એની નજર પરસ્ત્રી (પશ્ચિમા) પર હોનાથી અતે એ જિતરતો જાય છે અને છેવટે અસ્ત પામી જાય છે

તેજ પ્રમાણે પરભાનમા રમણ કગ્નાર પતિ પોતાની ચેતનાને ન ઓળખતા કુમતિને મળવા માટે રખણા કરે છે, એને મળવા તલવલાટ કરે છે અને એ રખડપટ્ટીમા અતે પોતાનું તેજ શુભાની આશ્રી જાય છે આના પતિને અગે ચેતના જોર શુ કરે ? પતિનો વિજય થતો નથી અને ચેતનાનો વિરહકાળ છૂટતો નથી એ હકીકત છે પારકે ઘેર રખડનારને કાષ્ઠ વધારે પડતુ કહેવામા આવે તો એ વળી ન કરવાનું કરી બેસે અને આર્થસ્ત્રીને પતિ તો દેવતુલ્ય હોય એટલે એને રીસાબ્યા બોલે પણ નહિ આવા પતિનો વિજય થતો નથી, પ્રગતિ થતી નથી, ઘર સન્મુખ આવવાની એને ભાવના થતી નથી અને એનો વિકાસ પણ થતો નથી આવા રખડુ પતિની માચી વક્રાદાગ પત્ની જોર પણ શુ કરે ? આખરે એ તો અમળા ગ્હી, અને એનામા સક્રિત ગમે તેટલી હોય, પણ એ આર્થગંસ્કારમા ઉછરેલી એટલે ઘણું તાણું પણ નહિ, તોડે પણ નહિ, છતાં પતિને ઠેકાણે લાવવા નવા નવા પ્રયોગો કરે. ચેતનાએ કેવો પ્રયોગ એ બામતમા કર્યો તે આપણે જોઈએ

આ પકિતને એક બીજને અર્થ પણ લાસે છે આ પ્રમાણે સૂર્ય જ્યારે પૂર્વ દિશા અને પશ્ચિમ દિશા એમ બન્નેમા રક્ત-આસક્ત થાય છે ત્યારે એનું પરિણામ એના અસ્ત થનામા આવે છે સૂર્ય જોગે છે પૂર્વમા અને પૂર્વાધિપતિ કહેવાય છે, પણ જ્યારે એ ઘનું ઘર મૂકી પશ્ચિમ દિશામા આસક્ત થાય છે ત્યારે એ પોતાનો ઝળકાટ અને ગરમી દારી બેસી અતે અધકારમા ડૂબી જાય છે એમ જે પ્રાણી સ્વભાવ અને વિભાવ બન્નેમા ગયવા માટે છે ત્યારે એ બન્નેથી બદલ થાય છે ઘણા પ્રાણીઓ એના વિચારના હોય છે કે વેપાગ કરે ત્યારે વેપાગય યદ્દ જાય, વેપારને સ્થાનકે નર્તનનું ભાન જ ન રાખે અને ધર્મકંઠથી કરના મટે ત્યારે તેમા પણ આસક્ત થઈ જાય આ ત્રિવિન મનોદશાને પરિણામે પ્રાણી ઉભયબ્રહ્મ થાય છે ન મન્યા ગમ અને ન મળી માયા 'એટલે એ આત્મ પ્રગતિનું કામ કરી શકતો નથી અને ગંગારને ભોગવી શકતો નથી રાત્રકાગ તો ગતી ઠોડીને કહે છે કે જે પ્રાણી આત્મામાં જાગૃત છે તે સસારમા ઉધિ છે અને સસારમાં જાગૃત છે તેણે આત્માને વિસાર્યો છે. તમારા હાથમા પેડો હોય તેને આઈ પણ જોયો અને ગખી પણ મૂવો એ બે સાત એકી માથે કદી મનની નથી, એ બનાવનાના પ્રયત્નમાં મિતવાદ છે અને પશિણાગમા ઉભયમટના છે મસાગને ચાટતા જવો, ઘર-ઘરેણુમા ગયતુ અને પડક્રમણ કગ્વાથી પાપની આલોચના યદ્દ જોગે એમ ધારી કૃતકૃત્યતા માનવી એ વાતમા વસ્તુત કામ દમ નથી કામ ન કરે તે પ્રમાણમા ઠીક, પણ શુદ્ધ માખ્યની અગેક્ષાએ એમા બહુ માસ જેની વાત નથી, સમાગમા સગમા ગ્દી મન તેનાથી અવજ ગખવુ અને મમાગમા લપટાનું નહિ એ વાત મિદ્ધાતદૃષ્ટિએ વાયતા મારી વાગે છે, પણ વ્યવહારીતે બ્રજગમ અસકય છે કામદેવતા ધરમા ગ્દો કામદેવને જીતી આનનાગ તો રમુજમદ્દ જેના કોષ અગ્રાપાગજ વિરના નીકળે, એટલે એ મુખ્ય માર્ગ કે રાજમાર્ગ ન કહેવાય બાકી સંસારમા ગ્દી પાલવને જાત મારે, વિમુદ્ધ જીવન જીવ, ક'વદ, કકામમા

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૨ થી)

સર્વાવિરતિ ચારિત્રનો પ્રભાવ વળેરે બે ગાથાવડે જણાવે છે :—

ચરણા ઉ તઓ હોજા, નરત્તસાહસ્ર મળણઓ ધેવ ।

જં નાસિયમ્ભવમમળં, પસત્થસંતિષ્પયં સિવયં ॥ ૧૧ ॥

જે સર્વાવિરતિ ચારિત્ર સંસારની રખડપટ્ટીને દૂર કરનાર અને નિર્દોષ શાંતિને તથા મોક્ષને દેનાર છે તે ચારિત્રની નિર્મલ સાધના કરવાથી જ નરભવને સફલ કરી શકાય છે, કારણ કે જો સમ્યક્ચારિત્ર વિનાના સમ્યક્દર્શન-સમ્યક્જ્ઞાનથી સુક્ષિત થતી હોત, તો ખીજી ગતિવાળા જીવો પણ મોક્ષે જઈ શકત; પરંતુ જતાં નથી. આથી સાબિત થાય છે કે જે મનુષ્યો (દર્શન-જ્ઞાનસહિત) નિર્મળ ચારિત્રની સાધના કરે છે તેઓ જ સુક્ષિતના સુખને પામે છે. (૧૧).

ચરણુજયસ્ત સંતી, જા સા ણિંદસ્ત ચક્રવટ્તિસ્ત ।

પાવંતિ નરા ધણ્ણા, તં દુવિહં દન્વમાવેહિં ॥ ૧૨ ॥

પડે નહિ અને વિષયકપાયનો સર્વથા ત્યાગ કરે એ બહુ મોટી વાત છે, પણ આમજનતાના ઉપદેશ કે કાર્યપ્રદેશને માટે અગમ્ય છે. એવા વિરલ દાખલા મૂળ નિયમને અતાવતા નથી અને મૂળ નિયમ તો આનંદધનજી મહારાજ કહે છે તે જ સ્પષ્ટ છે. સંસારમાં રહી ચૌદમા ગુણકાણાની વાતો કરવી એ વાતો તરીકે ઠીક છે, પણ ગુણપ્રાપ્તિ અને આત્મપ્રગતિને અગે અહોળતાએ તો અસંગત વાત જેવી વાત છે.

ચેતન કોઈ વાર શુદ્ધ વિચારણામાં ઊતરી જાય છે ત્યારે એ પોતાને જ કહે છે- ચેતનજી । તમારી શુદ્ધ ચેતના તો અત્યારે બચ્ચાં જેવી છે, હજુ એને ચૌવન પ્રાપ્ત થયું નથી, એનામાં જોર વાધ્યું નથી, તમારા ધરતી એ વત્સલપ્રેમી પત્ની તમારા પર જોર કેમ કરીને કરે ? કારણ કે તમે તો પારકે ઘેર ગયા કરો છો અને જ્યારે ત્યારે વિભાવદશામાં પડી જાઓ છો. પૂર્વદિશાના પતિ સૂર્ય જેવા તમે પોતે છો, તમારામાં ઝળહળતું તેજ છે, તમારી સામે કોઈની નજર માંડવાની તાકાત નથી, પણ જ્યારે તમે પોતે જ પશ્ચિમ દિશામાં પારકી સ્ત્રીમાં-પરધરમાં આસક્ત થાઓ ત્યારે તમારું તેજ હાનિ પામતું જાય છે અને અંતે તમે અસ્ત થઈ જાઓ છો. તમારા પ્રકાશપ્રદેશ પર અંધકાર વ્યાપે છે અને તમે અંતે એટલા ઊંડા ઊતરી જાઓ છો કે તમારું અસ્તિત્વ પણ શોધ્યું જડતું નથી. આત્મા-ચેતનજી પોતાને ઉદ્દેશીને અંતર્યામી સાથે વધારે વિચાર કરે છે તે પણ જોઈએ.

(ચાલુ)

મૌજિક

સર્વવિરતિ ચારિત્રી નિર્મળ સાધના કરવામાં સંપૂર્ણ રીતે ઉદ્યમવંત આસન્ન-
સિદ્ધિક્ષ ભવ્યજીવોને જે અપૂર્વ શાંતિનો અનુભવ થાય છે તેવો શાંતિનો અનુભવ
ઈદ્રને કે ચક્રવર્તીને હોતો જ નથી, કારણ કે તેઓ (ઈદ્ર-ચક્રવર્તી વગેરે) ભોગતૃષ્ણાના
શુભામ બનેલા હોય છે.

એવા ઉત્તમ સ્વરૂપવાળા સર્વવિરતિ ચારિત્રને સર્વ જીવો પામી શકતા
નથી, પરંતુ જેઓ અદ્યપસંસારી-આસન્નસિદ્ધિક્ષ-વિધિરુચિ હોય છે તે ધન્ય
ભવ્ય જીવો જ પામી શકે છે. તે સર્વવિરતિ ચારિત્રના (૧) દ્રવ્યચારિત્ર, (૨)
ભાવચારિત્ર એમ બે ભેદ છે. તેમાં મુનિવેષ વગેરે ભાવચારિત્રને ટકાવવાનાં જે
સાધનો જિનશાસનમાં કહ્યાં છે તે દ્રવ્યચારિત્ર કહેવાય, અને તે સાધનોના આલંબ-
નથી સંયમીજીવોની જે નિજશુદ્ધિરમણતા થાય તે ભાવચારિત્ર કહેવાય. (૧૨).

આ બાબતમાં નીચેના શ્લોકો પુષ્ટિ આપે છે :—

નૈવાઽસ્તિ દેવરાજસ્ય, તત્સુપં નૈવ રાજરાજસ્ય ।

યત્સુપમિદૈવ સાધોલોકવ્યાપારરહિતસ્ય ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

દેવરાજ-ઈદ્રને કે રાજરાજ-ચક્રવર્તીને તે સુખ નથી કે જે સુખ લોકવ્યાપાર
રહિત એવા મુનિઓને અહીં પ્રાપ્ત થાય છે.

તણસંચાર નિલ્લણોઽવિ, મુળિવરો મદ્દરાગમયમોદ્દો ।

જં પાવદ મુચ્ચિસુદ્ધં, કત્તો તં ચક્કવટ્ટીવિ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

રાગ, મદ, મોહને દૂર કરનારા મહામુનિ મહાત્માઓ ભલેને ઘાસના સંધારા
ઉપર બેઠા હોય કે સૂતા હોય, તો પણ તેમને જે મુક્તિનું અપૂર્વ શાંતિસુખ
મળે છે તે સુખનો અનુભવ આશાના શુભામ બનેલા ચક્રવર્તીઓને કયાંથી હોય ?
અર્થાત્ ન જ હોય આ જ મુદ્દાથી પૂર્વધર ભગવંતે કહ્યું છે કે :—

આદાયા યે દાસા-સ્તે દાસાઃ સર્વલોકસ્ય ।

આદા દાસી યેષાં, તેષાં દાસાયત્તે લોકઃ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

જેઓ આશાના શુભામ બનેલા છે તેમને આખી દુનિયાની શુભામી ઉઠાવવી
પડે છે, અને જેઓ આશાને દાસી બનાવે છે તેમની આગળ દુનિયાના જીવો
દાસ જેવા થઈને ઊભા રહે છે, તેમને નમસ્કાર કરે છે, ધન્યવાદ આપે છે.
તેમના નિર્મળ જીવનને જોઈને તેવા બનવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. કહ્યું છે કે :—

નિર્જિતમદમદનાનાં, ઘાક્કાયમનોચિકારરહિતાનામ્ ।

વિનિવૃત્તપરાદાનાં, હૈદ્ય મોદ્દો ન સંદેદ્દઃ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

જેઓ મદ અને મદનને છૂતીને મન-વચન-કાયાથી નિર્વિકારી બનેલા
છે, અને વિભાવરૂપ પરવરતુની ઈચ્છા પણ કરતા નથી તેઓ અહીં પણ અમુક

અંશે મુક્તિના મુખનો અનુભવ કરે એમાં નવાઈ શી ? એમાં લગાર પણ સંદેહ જેવું છે જ નહિ.

હવે દ્રવ્યચારિત્રનો પ્રલાવ બે ગાથામાં દૃષ્ટાંતપૂર્વક જણાવે છે:—

દબ્ધેણ ભાવયેજ્ઞં, દબ્ધચરણહીણકેવલીમરઓ ।

વંદિજ્ઞાન સુરેહિં, તં સત્યં તં સુખ મણિયં ॥ ૧૩ ॥

દ્રવ્ય (દ્રવ્યચારિત્ર-મુનિવેષ વગેરે) એ ભાવને ટકાવનાર છે, માટે જ વ્યવહાર એ છે કે-ભલેને ગૃહસ્થપણમાં કેવલી થયા હોય, પણ જ્યાંસુધી મુનિ-વેષને અંગીકાર ન કરે ત્યાંસુધી દેવાદિ લાભ્ય જીવો તેમને વંદન ન કરે. એટલે કેવલજ્ઞાનથી જેઓ એમ જાણે કે હજી પણ મારું આયુષ્ય છે તે ગૃહસ્થલિંગી કેવલીભગવતો દેવતાએ દીધેલા મુનિવેષને જરૂર અંગીકાર કરે છે. ત્યારબાદ ઇદ્ર વગેરે તેમને વંદનાદિ કરે છે, માટે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે-દ્રવ્યચારિત્ર એ પણ પ્રશંસનીય છે. (૧૩).

વિહરિત્તા પુઞ્વાઈ, લરકમિયાઈં પહૂયમન્વયણે ।

પડિચોદિત્તા ઘાઈ-યરકમ્મસ્વણ મુત્તિગઓ ॥ ૧૪ ॥

ચક્રવર્તી ભરતમહારાજ આરીસાભુવનમાં રહીને અનિત્ય ભાવના ભાવતાં કેવલજ્ઞાન પામ્યા. દેવોએ તેમને મુનિવેષ આપ્યો. તે અંગીકાર કરીને શ્રી કેવલી મહારાજએ લાખ પૂર્વ સુધીના કેવલીપર્યાયમાં વિચરીને ઘણા જીવોને પ્રતિબોધ પમાડ્યા. છેવટે તેઓ અઘાતિકર્મોને ખપાવીને મુક્તિપદ પામ્યા. (૧૪).

જીવાદિ પદાર્થોનું સ્વરૂપ વગેરે બે ગાથાવડે જણાવે છે:—

આદિવિદીનો જીવો, મવો તહા કમ્મજોગસંજાઓ ।

દુસ્કાણુવંધમાવો, દુસ્કફલે સુદ્ધધમ્મેણ ॥ ૧૫ ॥

મવવિચ્છેઓ હોજા, તપ્પત્તી કિટ્ટકમ્મવિલયાઓ ।

તહમન્વત્તાઈચલા, વિલઓ કિટ્ટાણ કમ્માણં ॥ ૧૬ ॥

જીવ અનાદિ છે, સંસાર અનાદિ છે અને જીવને કર્મોના સંજંઘ પણ અનાદિ છે. એટલે ઘટ વગેરે પદાર્થોની માફક જીવ અમુક કાળે ઉત્પન્ન થયો એમ કહેવાય જ નહિ. જો જીવની ઉત્પત્તિ માનવામાં આવે તો ભતિસ્મરણાદિની ખીના ઘટે જ નહિ અને તે જ ખીનાથી એમ સાણિત થાય છે કે જીવની આદિ (ઉત્પત્તિ, શરૂઆત) નથી. આ જ મુદ્દાને લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રાણના વિયોગને જ મરણ કહેલ છે. સંસારી જીવોમાં એમ બને છે કે તે એક (પહેલાંના જૂના) શરીરમાંથી નીકળીને બીજું શરીર ધારણ કરે છે, અને જેઓ મોક્ષમાં

જવાના હોય છે તેમને કર્મના અભાવે નવું શરીર ધારણ કરવાનું હોતું જ નથી. આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જિજ્ઞાસુઓએ જીવની વ્યાખ્યા સમજી લેવી કે-જે જીવે છે, જીવતો હોતો અને જીવશે તે જીવ કહેવાય. એટલે જે પાંચ ઈન્દ્રિયો, ત્રણ બલ, આસોન્ધ્રવાસ અને આયુષ્ય-આ દશ પ્રાણોમાંથી પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે ૪-૬-૭-૮-૯-૧૦ પ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય. આ વ્યાખ્યા સંસારી જીવોની અપેક્ષાએ જણાવી છે. સિદ્ધની અપેક્ષાએ જે અનંત જ્ઞાનાદિ બાવપ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય, કારણ કે તે સિદ્ધ પરમાત્માએ દ્રવ્યપ્રાણનું કારણ જે કર્મો તેનો નાશ કરેલ છે. કર્મના સંબંધથી જીવને સંસારમાં રખડવું પડે છે. સંસાર એ વિવિધ દુઃખોના અનુબંધ(શ્રેણી)થી ભરેલો છે અને તે દુઃખ(રૂપ રસ)ને આપે છે. આવા દુઃખમય સંસારનો નાશ શાથી થાય ? આ પ્રશ્નના જવાબમાં સમજવું કે-નિર્મળ ધર્મની આરાધના કરવાથી સંસારનો નાશ થાય છે. પાપકર્મનો નાશ થાય ત્યારે નિર્મળ ધર્મની સાધના થઈ શકે છે, અને તે પાપકર્મનો નાશ તથાભવ્યત્વ વગેરે સાધનસામગ્રીના યોગે થઈ શકે છે. (૧૫-૧૬).

તથાભવ્યત્વાદિની પરિપાક દશા શાથી થાય ? તે જણાવે છે:-

ચરસરણંગીકારા, દુષ્કલમરિદાઈ પુણ્નકજાણં ।

અણુમોચણાઈ તદમ-વ્વચ્ચાઈચલં હવ્વ સિચ્ચં ॥ ૧૭ ॥

આર શરણને અંગીકાર કરવાથી, કરેલાં પાપની નિંદા કરવાથી અને સુકૃતની અતુ-
ભાદના કરવાથી તથાભવ્યત્વ વગેરેનું બલ એટલે પરિપાકદશા જલ્દી થાય છે. (૧૭).

અરિહંતસિદ્ધસાહ-ધમ્મો સરણં ચરણ્હમણવરયં ।

વહુસો કર્જં હોજા, સમાહિમરણં સુલહવોર્હિ ॥ ૧૮ ॥

શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને શ્રી કેવલિભાષિત ધર્મનું શરણ વારંવાર અંગીકાર કરવું જોઈએ. એમ કરવાથી સમાધિપૂર્વક મરણ થાય છે અને ભવાંતરમાં પણ શ્રી જિનધર્મની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય છે. (૧૮).

સર્વ દુઃખના કારણભૂત સંગને છોડવાનું કહે છે:-

કમ્મનિચંધણચાઓ, કાયવ્વો મચ્ચસંગપરિહારો ।

સંગેણ કમ્મચંધો, કહિઓ સંવેગમાલાય ॥ ૧૯ ॥

શ્રી સંવેગમાલામાં દરેક કર્મનાં કારણો વિસ્તારથી સમજાવીને તેથી બચવાના ઉપાયો પણ બતાવ્યા છે. તે ધ્યાનમાં રાખીને અને સાંસારિક પદા-

થોમાં આસક્તિ રાખવાથી અથવા મિથ્યાત્વો વગેરેના સંગથી કર્મ બંધાય છે, એમ સમજીને તમામ સંગનો ત્યાગ કરવો. (૧૯).

સાધ્યદષ્ટિ સતેજ રાખવાની સૂચના કરે છે:—

નિયમુદ્દસજ્ઞમંસો, ન જહા હોજ્ઞા તદ્વા પયદ્વિજ્ઞા ।

સજ્ઞારંભો કજ્ઞો, વિયારિક્ષણં જજ્ઞો સેયં ॥ ૨૦ ॥

મહાપુણ્યના ઉદયે શ્રી જિનધર્મ, નિર્મળ દેવશુભની ઉપાસના (સેવના), સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગની સાધનાને અનુકૂલ સામગ્રીને પામેલા હો ભવ્ય જીવો ! તમને નિર્મળ અને ખર્સ સાધ્ય ને પ્રાપ્ત થયું છે તે એ છે કે-ક્રોધ પણ ઉપાયે આત્માને નિર્મળ બનાવીને સિદ્ધસ્વરૂપ કરવો. તે સાધ્યનો ક્રોધ રીતે બ્રંશ થવા દેશો નહીં, કેમકે જ્યારે આત્મા વિભાવદશાને દૂર કરીને નિજશુભરમણતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જ સિદ્ધસ્વરૂપ થઈ શકે છે. સારા આલંબનો સેવવાથી નિજશુભરમણતા વધે છે. શ્રી જિનશાસનમાં જણાવેલા ઉત્તમ આલંબનોમાં પંચપરમેષ્ઠિ વગેરે આલંબનો મુખ્ય ગણાય છે. આ વાતને લક્ષ્યમાં રાખીને જેમ નિજશુભરમણતા વધે તેવી જ પ્રવૃત્તિ કરવી. અને ક્રોધ પણ કાર્ય કરતાં પહેલાં એના ભવિષ્ય ફળનો જરૂર વિચાર કરવો. જે કાર્યનું પરિણામ આત્મહિતકર જણાય તેવું જ કાર્ય કરવું અને અશુભ કાર્યનો ત્યાગ કરવો. એમ કરવાથી અદ્વકાળમાં જરૂર તમારું કલ્યાણ થશે. તમે સુક્ષિતના શાશ્વતા સુખને જરૂર પામી શકશો. (૨૦)

કારણને અનુસરતી જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તે જણાવે છે:—

ણિચં મુદ્દાહિલાસો, સન્વેસિં કેદ સમ્મકરણાં ।

સેવંતે વિરલયણા, વહુમણુયા દુસ્કકરણાં ॥ ૨૧ ॥

ખધાએ જીવો એમ ચાહે છે કે-અમને હમેશાં સુખ મળે, પણ તેઓમાંથી કેટલાએક ગણત્રીના જ માણસો સુખનાં કારણોને સેવે છે અને ઘણાંખરાં દુઃખનાં કારણોને સેવે છે, માટે જ તેઓ સુખને પામતા નથી; કેમકે જેવું વાળું હોય તેવું જ લણાય છે, અર્થાત્ જેવું કારણ હોય તેવું જ કાર્ય થાય છે. લીંગડાનું બી વાળું હોય તો તેમાંથી લીંગાળી જ થાય, પણ શેલડીનો સાઠો ન જ થાય, માટે જ કહ્યું છે કે—“ યથા કારણં તથા કાર્યં, નહિ નિવચીજાદિશ્ચુયદિર્મવિતુમર્હતિ ” આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને ભવ્યજીવોએ સુક્ષિતના શાશ્વતા-દુઃખના મિશ્રશુભરહિત સુખોને મેળવી આપનારાં સાધનોની જરૂર સેવના કરવી જોઈએ. તેવાં સાધનોમાં અહિંસા, સંયમ અને તપ મુખ્ય ગણાય છે. (૨૧).

(અપૂર્ણ)

પડી હોય છે તે બીજાના ગુણુ જોઈ શકતો નથી, એટલું જ નહીં પણ સાંભળી પણ શકતો નથી. તેની પાસે જે કોઈ અન્યતા ગુણાનુવાદ કરે તો તે દૂધમાંથી પુરા કાઢવાની જેમ તેમાંથી દોષ શોધી કાઢે છે. કહ્યું છે કે-‘દોષ નજરથી નિંદા હોયે, ગુણુ નજરે હોય રાગ.’ એટલે ગુણુને દોષ જોવામાં-શોધવામાં આપણી નજર જ કામ કરે છે. આવી ટેવવાળાને મોટી હાનિ તો એ થાય છે કે એનામાં કોઈપણ ગુણુ ટકી શકતો નથી. એની દૃષ્ટિ જ બદલાયેલી રહે છે એટલે આમાં પોતાથી જ પોતાનો આત્મા ભારે થાય છે એટલે તેને પ્રગટપણે મૃષાવાદ કહી શકાય તેમ છે.

૬. માયામૃષાવાદ—આમાં તો મૃષાવાદ પ્રગટપણે જ કહેલ છે. તે કરતાં માયા શબ્દ વધારેલો છે, તેથી શાસ્ત્રકાર તેને વધારેલા વિષ જેવું કાતીલ વિષ કહે છે. એને વહેલા વાઘના બાળકની અને અવળા પકડેલા શસ્ત્રની ઉપમા આપી છે કે જેથી આત્માને પારાવાર હાનિ થાય છે. આ ૧૭ માં પાપસ્થાનકની અજ્ઞાનતામાં ઉપાધ્યાયજીએ એની બહુ સારી રીતે વિવક્ષા કરીને તેનું ત્યાગ્યપણું સિદ્ધ કર્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે છ પાપસ્થાનક મૃષાવાદને લગતાં જ છે. તે સંબંધમાં મુખ્ય તો વાણીવ્યાપાર છે; પરંતુ તેનો ઉદ્ભવ અંતઃકરણની મલિનતામાંથી થાય છે એટલે તે સર્વથા ત્યાગ્ય છે. એમાં કાયવ્યાપારની ગૌણતા છે. વાણીવ્યાપાર તો શુભ પણ હોય છે અને ઉત્તમ મનુષ્યના મોઢામાં એવો શુભ વાણીવ્યાપાર જ હોય છે તે સંબંધમાં આ માસિકમાં ઉત્તમ પુરુષો કેવી વાણી બોલે? તે સંબંધી લેખ ગત વર્ષના ૧૨ માં અંકમાં આપેલ છે તે વાંચવો.

કુંવરજી

પ્રભુ-નાવિકને માર્થના

મારું નાવ તમારે હાથ, રીખલ પ્રભુ તારજે રે.
નાવુક નાવ ડૂબે છે દરિયે, તોફાનોથી અણબણુ છઇયે;
કાંકાં માર્યે તુજ કૃપા વિન, ક્યાંથી પાર પમાયે? મારું નાવ૦ ૧
હલેસાં મારતાં નવિ હું યાકું, યાકું ત્રાસું બડકોથી હું;
હું બલું એ મુજ નિર્જાળતા, અશક્તિ એ મારી. મારું નાવ૦ ૨
સંસારસાગર અતિ વિકટ છે, વિકટ છે મુજ પંથ;
આડ્યો યાકું, ચાલવું ઝાઝું, ઉત્તળજે મુજ પંથ. મારું નાવ૦ ૩
ઘોર અંધારે નાવડી ચાલી, ધ્યેય વિના અથડાયે;
જ્ઞાનજ્યોતની તુજ દીવાદાંડી, કથી નજરે દેખાયે? મારું નાવ૦ ૪
નવ-સમજાયે મુજને કે, એ ક્યાં જઇને અથડાયે?
અથડાઉં નહીં તે તુજ આધીન, મુજને તે સમજાયે. મારું નાવ૦ ૫
મુજને શંકા નથી એ નાવિક!, તું માં પૂર્ણ વિશ્વાસ;
નથી ફરિયાદ કરવી કંઈ મારે, તાર યા હુબાડ. મારું નાવ૦ ૬

વચન એન. શાહ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર.)

આ પ્રશ્નકારના પ્રશ્નોનો પ્રારંભનો મોટો ભાગ જીવોની પર્યાસિ અને પુદ્ગળગ્રહણને લગતો છે તેથી તેના દરેકના ઉત્તર ન લખતાં તે સંખ્યા શાસ્ત્રીય માન્યતા જ જણાવી છે કે જેથી તેના ઉત્તરો તેમાં આવી જાય છે એટલે જુદા જુદા લખવાની જરૂર રહેતી નથી.

૧. દરેક જીવ ઔદારિકાદિ વર્ગજાઓ જે ગ્રહણ કરે છે તે અતંતાનંત પરમાણુઓના બનેલા અતંતા સ્કંધોની જ હોય છે.

૨. પર્યાસિ એટલે શક્તિ. ઉત્પન્ન થતી વખતે તો જીવ પ્રથમ સમયે કાર્મણુ-કાયયોગવડે સ્વયોગ્ય ઔદારિક અથવા વૈક્રિય પુદ્ગળોને ગ્રહણ કરે તે આહારપર્યાસિ એક સમયની છે. તે વખતે ગ્રહણ કરેલ આહાર જીભાહાર કહેવાય છે. જીભ સમયથી દરેક સમયે લોભાહાર ગ્રહણ કરી તેનાવડે શરીર બાંધે છે. તે જીભ પર્યાસિ અંતર્મુહૂર્તની છે. શરીર બધાયા પછી તેમાંથી ઇન્દ્રિયયોગ્ય સ્કંધોવડે સ્વ-યોગ્ય ઇન્દ્રિય બાંધે છે. આ ત્રણે કાર્ય એક જ પ્રકારની વર્ગજાનાં છે.

૩. ગર્ભમાં હોય ત્યાં મુધી પ્રથમ સમય પછી માત્ર લોભાહાર જ લે છે. તેમાંથી જળ અદ્ય અને રસ વધારે થાય છે. ગર્ભમાંથી પ્રસવ થયા બાદ લોભાહાર ઉપરાંત કવળાહારની પણ શરૂઆત થાય છે, પરંતુ તે કાંઈ પ્રત્યેક સમયે લેવાતો નથી. તે આહારમાંથી જળ વધારે થાય છે ને રસ ઓછો થાય છે. જળ થયેલ પુદ્ગળો નીકળી જાય છે.

૪. ત્રણ પર્યાસિ પછીની ત્રણ પર્યાસિઓ શ્વાસોચ્છવાસવર્ગજા, ભાષાવર્ગજા અને મનોવર્ગજા ગ્રહણ કરવાવડે થાય છે. એ વર્ગજાઓ તો ગ્રહણ કરી, પરિણામી, અવલંબીને મૂકી દેવામાં (તજ દેવામાં) આવે છે. વારંવાર નવી નવી જ ગ્રહણ કરવી પડે છે.

૫. વૈક્રિય શરીરવાળા દેવ, તથા નારકી જીવો વૈક્રિયવર્ગજાને પ્રત્યેક સમયે આહાર તરીકે ગ્રહણ કરી, તેનાવડે શરીર બાંધી તેમાંથી ઇન્દ્રિય યોગ્ય સ્કંધોવડે ઇન્દ્રિય બાંધે છે. તેને કાયમ લોભાહાર જ હોય છે. કવળાહાર હોતો જ નથી. દેવોને જેટલા સાગરોપમનું આયુ હોય તેટલા હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય છે તે વખતે પણ વિશિષ્ટ વૈક્રિય પુદ્ગળો લોભાહારપણે જ સંક્રમે છે.

૬. વૈક્રિયશરીરવાળા દેવો ઔદારિક વર્ગજાવડે અનેક પ્રકારના પદાર્થો

નીપજ્જવી શકે છે, તે તત્કાળ વિનાશ જ પામી જાય તેવા હોતા નથી. અમુક કાળ સુધી રહે પણ છે.

૭. આહારકવર્ગજ્ઞાને આહારકશરીરની લઘિવાળા ચૌદપૂર્વી આહારક શરીર જનાવતાં ગ્રહણ કરે છે. એ લઘિ ચૌદપૂર્વીઓને જ હોય છે. તે પણ બધા ચૌદપૂર્વીને હોતી નથી. જેને હોય તે આહારકશરીર એક હાથપ્રમાણુ વિકુર્વી તીર્થંકર પાસે જાય છે અને તેમના શરીર સાથે સ્પર્શ કરી પોતાના સંશય દાળે છે. તીર્થંકરની ઋદ્ધિ જોવા માટે પણ આહારક શરીર જનાવાય છે.

૮. ગર્ભમાં હોય ત્યાંસુધી યોગ ત્રણે હોય છે, પરંતુ વચનયોગનો વ્યાપાર હોતો નથી. મનયોગના અશુભ વ્યાપારવડે ગર્ભમાંથી મ્યવીને પણ નરકાદિ ગતિમાં જીવ જાય છે.

૯. આહારક શરીર ચર્મચક્ષુવાળા જોઈ શકતા નથી. જો કે તે વર્ગજ્ઞા તો રૂપી છે, પરંતુ ચર્મચક્ષુને અગોચર છે.

૧૦. ઉત્તરવૈક્રિય શરીર ચર્મચક્ષુથી દેખાય તેવું અને ન દેખાય તેવું બન્ને પ્રકારનું વિકુર્વી શકે છે.

૧૧. વિગ્રહગતિમાં જીવ કોઈપણ પ્રકારનો આહાર ગ્રહણ કરતો નથી. તે વખતે એકલો કાર્મણુકાયયોગ જ હોય છે. કેવળીસશુદ્ધાતમાં વચ્ચેના ત્રણ સમય અનાહારી કદ્દા છે તે વખતે પણ માત્ર કાર્મણુકાયયોગ જ હોય છે.

૧૨. આહારક શરીરમાં પણ સંઘયણુ વૈક્રિયની જેમ હોતું નથી. સંસ્થાન સમયતુરસ્ જ હોય છે. દેવોનું પણ બધાનું સંસ્થાન સમયતુરસ્ હોય છે. નારકીનું હુંડક હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૩.—દેવલોકના દેવો અને ઇંદ્રો પંચ કલ્યાણકાદિ પ્રસંગે મનુષ્ય-લોકમાં આવે ત્યારે કેવડું શરીર કરીને આવે ?

ઉત્તર—અહીં તે કાળે જેવડા શરીરવાળા મનુષ્ય હોય તેવડું શરીર કરીને આવે.

પ્રશ્ન ૧૪.—સંવેગપક્ષી મહામતધારી હોય ?

ઉત્તર—ખાસ સંવેગપક્ષી સર્વવિરતિ, દેશવિરતિથી ભુદો કદ્દો છે.

પ્રશ્ન ૧૫.—સંવેગપક્ષી શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય ?

ઉત્તર—શુદ્ધ પ્રરૂપક જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૬.—મરીચિ કપિલને મળ્યા અગાઉ શુનિમાર્ગ પ્રરૂપના દના તે વખતે તેમને કેવા વેશવાળા સમજવા ?

ઉત્તર—ત્રિદંડીના વેશવાળા પરિવાજક સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૭.—લઘુ પ્રવચનસારોદ્ધારમાં શેરડીના રસનો ને સાકરના પાણીનો કાળ કેટલો કહ્યો છે ?

ઉત્તર—સાકરનું પાણી બે ઘડી પછી કદપે ને તે પણુ બે ઘડી સુધી જ કદપે. શેરડીનો રસ બે ઘડી પછી કદપે અને વર્ણગંધાદિ બદલાય ત્યારે ચળિતરસ થવાથી અભક્ષ્ય થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮.—પ્રસ્વેદ ઔદારિકશરીરીને જ હોય કે વૈક્રિયશરીરીને પણુ હોય ?

ઉત્તર—વૈક્રિયશરીરીને ન હોય, કારણ કે તે શરીરમાં સાત ધાતુ હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—વૈક્રિય શરીરવાળાને કેશ ને નળ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—હોય, પણ ઔદારિક ન હોય. વૈક્રિય જ હોય અને તે વધે-ઘટે નહિ.

પ્રશ્ન ૨૦.—મોઘમ સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવા માટે કાઢેલી રકમ બધા ક્ષેત્રમાં સમભાગે વપરાય કે ઓછીવત્તી વપરાય ?

ઉત્તર—ઓછીવત્તી વપરાય.

પ્રશ્ન ૨૧.—સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવા કાઢેલી રકમ ઉપાશ્રયના કાર્યમાં અને જૈન પાઠશાળાના ઉત્તેજનમાં વપરાય ?

ઉત્તર—વાપરી શકાય.

પ્રશ્ન ૨૨.—જ્યાંતિ શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—જ્યાંતિ શબ્દનો અર્થ મહાન્ પુરુષોનો જ-મહિવસ. હાલમાં મૃત્યુતિથિ અથવા નિર્વાણતિથિને પણુ જ્યાંતિ કહે છે અને તે ઉજવાય પણુ છે.

પ્રશ્ન ૨૩.—ઓખહાર ને લોખહારથી શરીરની અવગાહના વધે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—ઓખહાર તો એક સમયનો જ છે, ત્યારપછી લોખહારવડે શરીર વધે છે. પ્રસવ પછી લોખહાર અને કવળાહાર જાંનેથી શરીરની અવગાહના વધે છે.

પ્રશ્ન ૨૪.—તીર્થંકર, ચક્રવર્તી વગેરેની માતા સ્વપ્નો દેખે છે તે દેવો દેખાડે છે કે ધીન્ત કારણથી દેખે છે ?

ઉત્તર—ગર્ભના પ્રભાવથી દેખે છે.

પ્રશ્ન ૨૫.—શ્રેયાંસક્રમારને, પુણ્યપાળ રાજાને તેમ જ વીરપ્રભુ વગેરેને સ્વપ્નો આવ્યાં હતાં તે શા કારણથી આવ્યાં હતાં ?

ઉત્તર—આ સંબંધમાં શ્રી કદપસૂત્ર સુબોધિકામાં સ્વપ્નપાઠક આવે છે ત્યારે સ્વપ્નશાસ્ત્ર કહે છે તે વાંચી જોવાથી તેના કારણ સમજાશે.

પ્રશ્ન ૨૬.—શરીરના સ્કુરણનું જે ક્ષણ કહ્યું છે તે શાં આધારે કહેલ છે ?

ઉત્તર—તે પણ અષ્ટાંગ નિમિત્ત પૈકી એક નિમિત્ત છે. તેનો વિસ્તાર અષ્ટાંગનિમિત્ત વગેરે શાસ્ત્રોથી જાણવો.

પ્રશ્ન ૨૭.—નાગકેતુને ધરણેદ્રે સહાય કરી તે શા કારણે કરી ? પૂર્વભવનો કાંઈ સંબંધ હતો ?

ઉત્તર—જાસ ધર્મપ્રેમથી જ સહાય કરી છે.

પ્રશ્ન ૨૮.—ચોસઠ યોગિણી સમકિતી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—તેને સમકિતી જાણી નથી.

પ્રશ્ન ૨૯.—મિથ્યાત્વી દેવોની પાસે ‘અમારું રક્ષણ કરે’ એવી માગણી સમકિતી મનુષ્ય કરે ? અને કરે તો તેનું સમકિત રહે કે કેમ ?

ઉત્તર—સમકિતી મનુષ્ય મિથ્યાત્વી દેવ પાસે એવી માગણી કરે જ નહીં, કરે તો સમકિતમાં દ્વંષણ લાગે.

પ્રશ્ન ૩૦.—ત્રણે અજ્ઞાન જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી જ થાય, પરંતુ મિથ્યાત્વમિશ્રિત હોવાથી તે અજ્ઞાન કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧.—તીર્થંકરની સેવામાં કોડાગમે દેવો હોય તે બધા સમકિતી હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૨.—પ્રભુની દેશના તિર્થંચો સાંભળે તે બધાને સમકિત થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૩.—અત્યારે પ્રવર્તે છે તે અષ્ટાંગનિમિત્ત તીર્થંકરકથિત છે કે કેમ ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૪.—સમવસરણમાં બીજે પ્રહરે ગણધર મહારાજ દેશના આપે છે તે કેવા પ્રકારની આપે ?

ઉત્તર—તેઓ શ્રુતકેવળી હોવાથી અવસરયોગ્ય દેશના આપે.

પ્રશ્ન ૩૫.—યક્ષ, યક્ષગીની જે આકૃતિ પર્ણવેલી છે તે પ્રમાણે જ તેનું મૂળ શરીર હોય ?

ઉત્તર—તે પ્રમાણે ન હોય. એ તો બહુ સુંદર સમચતુરસ સંસ્થાનવાળું હોય. આ તો તેની પક્ષદંડીનું દૃનિમ શરીર છે.

પ્રશ્ન ૩૬.—તીર્થંકરને લંછન હોય તેનું શું કારણ ? અને તે દરેક પ્રભુને હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એ લંછન તો શરીરસ્વભાવે ખીન્ન લક્ષણોની જેમ હોય છે અને દરેક પ્રભુને હોય છે. તે તેમને ઓળખવાનું સાધારણ ચિહ્ન છે.

પ્રશ્ન ૩૭.—ચારે નિકાયના દેવોને લંછન હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—તમે લંછન શબ્દે શું કહેવા માગો છો ? તે જણાવો. ને તેનો અર્થ નિશાની કહેતા હો તો પ્રાયે દરેક દેવને હોવા સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૩૮.—ચક્ષુર્દ્રિયવાળાને બે આંખ જ હોય કે વધારે હોય ?

ઉત્તર—ગર્ભજ તિર્યંચ અને મનુષ્ય વગેરેને પ્રાયે બે આંખ જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૩૯.—ધનંજયકોષમાં અમુક જાતિના મત્સ્યોને છ આંખો હોવાનું જણાવેલ છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—એવા મત્સ્ય મારા જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૪૦.—આંખની જેમ કાન, જીભ વગેરે ઇન્દ્રિયો વધારે હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વધારે હોવાનું જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૪૧.—ઉજમણાના છોડના ચંદરવા પુઠીઆમાં સિદ્ધચક્ર કે પ્રભુની મૂર્તિ કરવામાં આવે છે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—એમાં કંઈ અયોગ્ય જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૪૨.—જે પુઠીઆમાં સિદ્ધચક્રની કે તીર્થંકરની મૂર્તિ હોય તે પુઠીઉં ગુરુની પછવાડે બંધાય ?

ઉત્તર—ન બંધાય. આશાતના લાગે. પ્રભુની પાછળ બંધાય.

પ્રશ્ન ૪૩.—દેવો, મનુષ્ય કે તિર્યંચ ઉત્તરવૈદિક્ય રૂપ કરે તે નેત્ર મીંચાય તેવું અને જમીનને અડીને ચાલે તેવું કરી શકે ?

ઉત્તર—બંને પ્રકારનું કરી શકે.

પ્રશ્ન ૪૪.—માયાની સજ્જાયમાં ‘સાચામાં સમકિત વસે જી, માયામાં મિથ્યાત્વ’ એમ કહ્યું છે તે સત્ય ને માયા કેવી સમજવી ?

ઉત્તર—એમાં દેવ, ગુરુ, ધર્મરૂપ તથા તત્ત્વનું સ્વરૂપ અથવા જાણવારૂપ સત્ય સમજવું અને તે પ્રકારના જાણપણામાં કપટભાવ કે મિથ્યાભાવરૂપ માયા જાણવી; કારણ કે તે મિથ્યાત્વજન્ય હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૫.—દેવો ગ્રંથીને સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં ઉપજે ?

ઉત્તર—ન ઉપજે. ઇશાન દેવલોક સુધીના દેવો બાદર પર્યાસ પૃથ્વીકાય, અપૃથ્વીકાય ને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં જ ઉપજે; ખીન્ન બાદરમાં, અપર્યાસમાં કે સૂક્ષ્મમાં ન ઉપજે.

૧૦. માણસ પોતે જે ધારતો હોય તે સ્પષ્ટ અને સાચી રીતે કહેવાની હિંમત કરે તો એ હંમેશા આનંદમાં જીવી શકે છે.

૧૧. આપણો જે સ્વભાવ છે તે સંતાડવાનો પ્રયત્ન કરીને આપણે કેટલા દુઃખી બનીએ છીએ ?

૧૨. જ્યારે આપણે સહાયતાથી વેગળા રહીએ છીએ ત્યારે સત્ય પણ આપણાથી વેગળું રહે છે.

૧૩. જે જીભનો જૂઠો છે તે જીવનમાં સત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી શકતો નથી.

૧૪. વિશુદ્ધિ અને શાંતિ માણસને પ્રમાણિક બનાવે છે.

૧૫. અંતરની પવિત્રતા વિના સુખ નથી.

૧૬. જો મારું અંતર પવિત્ર અને પ્રમાણિક હોય, તો હજારો સલાહકારો કહે તોય દુસ્મનોની પરવા કર્યા વિના નિર્જય રીતે હું આગળ ધપું.

૧૭. પ્રમાણિક માણસ રાતે નિરાતે જાંઘ લઈ શકે છે અને દિવસે હૃદયશાંતિના સામ્ય પ્રકાશમાં ડૂબે છે.

૧૮. વાસ્તવિકપણા પ્રત્યે પ્રેમ એ સીધો રસ્તો છે.

૧૯. ન્યાયની પવિત્રતા એ આત્માનું આરોગ્ય છે.

૨૦. માણસ ત્યારે દુષ્ટ બને છે ત્યારે તે પૈતાની જાત સામે પાપ કરે છે.

૨૧. ફક્ત એક વખત ખીલીને પછે હંમેશને માટે કરમાઈ જાય છે, જીવન એવું છે.

૨૨. પ્રકુલ હૃદય તાજગી બહુનાર એક મૃતતની દવા છે.

૨૩. હૃદયને નાદિંમત થવા દેવું એટલે પરાજય બણી પગલાં માંડવાં.

૨૪. શોક ખરાબીનું એક સ્વરૂપ છે.

૨૫. મનની શાંતિ એ મોઢામાં મોટું સુખ છે.

૨૬. સાત્ત્વજીવાન આપણા અંતરને અજ્ઞતાને છે કે તરત અજ્ઞાન અદરશ થઈ જાય છે.

૨૭. આનંદનું જ્ઞાન થતાં જ શોક પલાયન કરી જાય છે.

૨૮. જે બિવિખ્તતા વિચારથી દુઃખી થાય છે એને માટે શાંતિ નથી. એ દુઃખ આવતાં પહેલાં પોતાને દુઃખી બનાવી મૂકે છે.

૨૯. ચિતાએને તમારું હૃદય યોગેશ્વર નદિ, નદિનર જલદીથી એ તમને ચિતામાં મુકાડશે.

૩૦. હૃદયને ખીકળ અને દુઃખી બનાવવું એટલે નિર્જનનાને આમંત્રવી.

૩૧. આંતરજ્ઞાનને અચળ રાખવા પ્રયત્ન કરેલા એમાં જ બહાદુરી છે.

(અપૂર્ણ)

શુનિ સુઓધવિજયચ

મુનિરાજ શ્રી ધનવિજયગણિ વિરચિત
આભાણુશતકનું ભાષાંતર

અથવા

૦૭૭ (દર્શાતયુક્ત સંસ્કૃત કહેવતોનું ભાષાંતર) ૦૭૭

શુરમહારાજના ચરણકમળમાં પ્રણામ કરીને અને શ્રુતદેવતાને સંભારીને પુણ્યના હેતુ (કારણ) ભૂત આભાણુકો (કહેવતો) કહું છું. ૧.

સુકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને સર્વ જિનપૂજિત એવા જિનધર્મમાં રક્ત એવો પુરુષ સહજ સુગંધી એવા મુવર્ણની જેમ લોકમાં કોને આદેય-વચની-અંગીકાર કરવા યોગ્ય વચનવાળો ન હોય ? ૨.

ત્રસ અને સ્થાવર એવા સર્વ જીવોને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનાર અને તુષ્ટિ-પુષ્ટિકારક એવો શ્રેષ્ઠ જૈનધર્મ ગોળની જેમ સર્વને પ્રિય થાય છે. ૩.

વિધિપૂર્વક આરાધેલો જૈનધર્મ દ્વંદ્વે ભરેલા દક્ષિણાવર્ત શંખની જેમ સર્વ જીવને સુખ આપનારો જાય છે. ૪.

સહકારના ફળની આકાંક્ષા આંખલીના વૃક્ષના ફળવડે પુરાતી નથી તેમ જિનધર્મના ફળની આકાંક્ષા (ઇચ્છા) અન્ય શાસનવડે પુરાતી નથી. ૫.

સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રવડે ભાવિત આત્મા ક્ષીર, ખાંડ અને ઘૂતના આસ્વાદથી પણ અધિક સુખાસ્વાદને પામે છે. ૬.

ધર્મના આરાધન વિના મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર અને ઔષધાદિનું સેવન શુદ્ધિમાનોએ (મનમાં) પાણી વલોવવા જેવું સમજવું. ૭.

ધર્મોપદેશ શ્રવણને વખતે જે મનુષ્ય ધર્મ સાંભળતો નથી અને ઊઘે છે તે સ્વર્ણનિધાન મેળવવાને વખતે ચક્રવિકળપણાને પામે છે એમ સમજવું. ૮.

અમૃતના આસ્વાદ જેવા સુખકારી જિનધર્મને તજીને જે પ્રાણી મિથ્યા ધર્મને સેવે છે તે નિર્ભાગ્યશેખર અમૃત તજીને વિષને ચંદણ કરે છે. ૯.

જૈનધર્મ તજીને અન્ય શાસન જેણે અંગીકાર કર્યું તેણે આંખ મીચીને અંધકાર કર્યા બરાબર સમજવું. ૧૦.

ધર્મોપદેશમાં કરાતો શ્રમ અને દાનમાં કરાતો ચિત્તવ્યય કપૂરતું ભક્ષણ કરીને દંતપાત કરવાની જેમ કોપ્રએ પણ નિદા કરવા યોગ્ય નથી. ૧૧.

સમ્યક્ પ્રકારના શુભગૌરવસંયુક્ત શ્રી જૈનધર્મમાં જે દ્વપણ કાઢવાં તે દ્વધમાંથી પુરા કાઢવા જેવું છે. ૧૨.

નિર્લાગી મનુષ્યના ઘરમાં નિધાન રહી ન શકે તેમ પ્રમત્ત કે અતિ મત્તના ચિત્તમાં ધર્મની વાસના ટકી શકતી નથી. ૧૩.

મરણસમય પ્રાપ્ત થયે જે ધર્મકાર્યના મનોરથ કરવા તે વિશાળ સરોવર-માંથી પાણી વહી ગયા પછી બાંધ (પાળ) બાંધવા જેવું (ફેગટ) છે. ૧૪.

મદોન્મત્ત હાથીની સામે જેમ માણસ શેરડી ખાઈ શકે નહીં તેમ પુણ્યવાન પુરુષની સાથે પુણ્યહીન પુરુષ સ્પર્ધા કરી શકે નહીં. ૧૫.

કાણા ઘડામાં જેમ પાણી ટકી શકતું નથી તેમ પાપે કરીને મલિન પુરુષના દૃઢ્યમાં ધર્મની વાસના ટકી શકતી નથી. ૧૬.

સચ્ચદ્રમા જળ પારાવાર ભરેલું હોય છે, છતાં તેમાંથી જળ તો પાત્રના પ્રમાણમાં જ મળે છે તેમ રત્નથી ભરેલી પૃથ્વીમાંથી જીવોને પુણ્યાનુસારે જ પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. ૧૭

દેવગુરુ વગેરેની સામગ્રી પ્રાપ્ત થયા છતાં જે મનુષ્ય પ્રમાદપરાયણ રહે છે તે પાણીથી ભરેલા સરોવરની પાસે સ્થિત છતાં તૃપ્તિ રહે છે, એમ સમજવું. ૧૮.

તીર્થની યાત્રા કરનાર કરાવનાર મનુષ્ય આ ભૂતળ પર સંઘપતિપણું પામે છે, તેથી યત્તો ધર્મસ્તત્તો જયઃ એ કહેવત સત્ય ઠરે છે. ૧૯.

સર્વજનોને અણીદ્ર એવી દયા જિનેશ્વરે ઉપદેશી છે તે ભાવતું હતું ને વંધે કદુ તેના જેવું તેમ જ સાકર સહિત દુગ્ધના પાન જેવું છે. ૨૦.

ગઈ તિથિ જેમ પ્રાણલુ વાચતો નથી તેમ પુણ્યવાન પુરુષ પૂર્વે કરેલાં પાપોને સંભારતો નથી. ૨૧.

જેમ પાણી પાણીને માર્ગે જ સત્વર વ્તય છે તેમ સ્વભાવથી જ ધૈર્યવાન એવા ઉત્તમ મનુષ્યો ઉત્તમ (શ્રેષ્ઠ) માર્ગે જ ગમન કરે છે. ૨૨.

પાણીની ગતિ નીચી છતાં જેમ પ્રયાસવટે તેની ઊંચી ગતિ થાય છે તેમ પાપસ્વભાવી મનુષ્યની પણ ઉપદેશવટે ઉચ્ચ ગતિ થાય છે. ૨૩.

જિનોદ્રા એવા દયાદાનાદિક ધર્મને અન્યદર્શની જે કહે છે તે પંથીઓ દરથી વરસાદની વાતો કરે તેના જેવું છે. ૨૪.

પરંપરાગત આયેક્ષા ધર્મ વિના ખીજી સર્વ દુઃખાઓ, દુઃખાકાષાયુક્ત છતાં મપૂરતું નૃત્ય જેમ ગોભતું નથી તેમ ગોઆ પામતી નથી. ૨૫.

ક્રમાગત ધર્મને તેમ જ ધર્મીજનોના સમૂહને છોડીને જે મૂઢ અન્ય સમૂહમાં જવા કરે છે તે સમુદ્રને તણને દેડકો ખાબોચીઆમાં બાંધ તેના જેવું છે. ૨૬.

પોતાની માતા દુષ્ટ છતાં તેનું સાકિનીપણું જેમ કોઈ કહી શકતું નથી તેમ પોતાના અશુદ્ધ ધર્મને પણ કોઈ મિથ્યા કહી શકતું નથી. ૨૭.

બહુ પ્રકારે રક્ષા કર્યા છતાં તેમ જ બહુ પ્રકારે શિક્ષા આપ્યા છતાં જેમ નળીમાં રાખેલું કૂતરાનું પુચ્છ સરલ થતું નથી તેમ અનેક પ્રકારનો પ્રયાસ કર્યા છતાં નીચ પુરુષ સન્માર્ગગામી થતો નથી. ૨૮.

અનેક પ્રકારે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આશાતના કર્યા પછી જે માત્ર મિથ્યા-કૃષ્ટ જ દેવો તે સમુદ્રને પૂરવા માટે સાથવાની મુદ્દિ નાખવા જેવું નિર્વર્થક છે. ૨૯.

પરસ્પરીમાં આસક્ત અને પરદ્રવ્યનો અપહારક મનુષ્ય યતઃ પારં તતઃ ક્ષયઃ ની જેમ નિધનપણાને જ પામે છે. ૩૦.

મુખ્ય માર્ગ (ધર્મમાર્ગ) ને મૂઢીને જે મનુષ્ય સ્વેચ્છિત (કલ્પિત) પાપમાર્ગે ગમન કરે છે તે દુર્ગતિએ જઈને પ્રાપ્ત પચ્યતે એ કથનને સત્ય કરે છે-નિન્દાપાત્ર થાય છે. ૩૧.

ગળીના કુંડમાં પડેલો કાગ જેમ ઉર્જાળવળ થઈ શકે નહીં તેમ પોતે પાપી છતાં જે બીબા (ધર્મી) ની નિંદા કરે તે શુદ્ધ કેમ થઈ શકે ? ૩૨.

મધ્યમાં ગ્રંથી (બીજ) વાળો કપાસ જેમ જ્યાં બાંધે ત્યાં પીડા પામે છે (પીલાય છે) તેમ પાપી મનુષ્ય જ્યાં બાંધે ત્યાં પીડા પામે છે. ૩૩.

દૂધે ઘોયા છતાં પણ કાગ જેમ રાજહંસપણાને (સ્વેતપણાને) પામતો નથી તેમ મિથ્યાદષ્ટિ પણ તપવડે કૃશ થયા છતાં સદ્ગતિનું ભાજન થતો નથી. ૩૪.

અત્યંત ચપળ વાનર, ને તે પણ વીંછીએ કરડેલો જેમ કુદાકુદ કરે છે તેમ બુદ્ધિરહિત છતાં અભિમાની મનુષ્ય જેમ તેમ કુદાકુદ કરે છે (અર્થાત્ જેમ મનમાં આવે તેમ બોલે છે.) ૩૫.

પૂર્વે જાતિહીન છતો કોધાંધ થયેલો મનુષ્ય ઉંટને ઉકરડે ચડેલાની જેમ પોતાનું નીચપણું કોને જણાવતો નથી ? અર્થાત્ સર્વ તેને હલકો ગણે છે. ૩૬.

જે મનુષ્ય દ્વાધર્મી છતાં પોતાના આસ્રથી પોતાના ધર્મને હિંસાધર્મ તરીકે કહે છે, તે પોતાની માતાને વધ્યા કહેનાર જેવો વૃથા વચનવાળો અર્થાત્ અસત્ય બોલનારો (મૂર્ખ) છે. ૩૭.

જેમ સત્ત્વ પોતે જ અનીતિ કરે ત્યારે પછી પ્રજાની શી ગતિ થાય ? તેમ આચાર્ય પોતે જ અકાર્ય કરે ત્યારે શિષ્યની શી ગતિ થાય ? ૩૮.

શ્રી જિનેશ્વર આરાધ્યા સતા મોક્ષ માટે થાય છે અને વિરાધ્યા સતા સંસાર (વૃદ્ધિ) માટે થાય છે તે ઉપરથી સમજવું કે રાજા કોઈના મિત્ર હોતા નથી. ૩૯.

જેમ અંધ દહીં વલોવે પણ તેમાંથી માખણ મેળવી શકતો નથી તેમ અત્યંત તપ કર્યા છતાં પણ અજ્ઞાનીઓની સિદ્ધિ થતી નથી. ૪૦.

કુપુત્ર વગરપ્રયાસે જો ઘર તણને આહ્યો જાય તો તેને ભાગ્યના યોગથી ઔપધ કર્યા વિના વ્યાધિ ગયા બરાબર જાણવું. ૪૧.

સૂર્ય સામે રજ નાખનારની આંખમાં જ જેમ તે રજ પડે છે, તેમ શુરની અવસા હરનાર પોતે જ અવસાને પાત્ર થાય છે. ૪૨.

સફ્રશુરને તણ દઈને જે મનુષ્ય મિથ્યાવાણીવાળા કુશુરને ભજે છે (સેવે છે) તે મૂર્ખ ચિંતામણિરતનને તણ દઈને કાચને ગ્રહણ કરે છે એમ સમજવું. ૪૩.

જે વચન ધર્મના વિનાશ માટે થાય તેવું વચન બુદ્ધિમાન કેમ બોલે ? જુઓ ! જે સ્વર્ણ કર્ણના નાશ માટે થાય તેને કોણ ધારણ કરે ? ૪૪.

જૂના ભયથી વચ્ચો તણ દેવાની જેમ શું લોકના હાસ્યના ભયથી પોતાના ગુણ આચારને કોઈ છોડી દેય ? (ન જ છોડે) ૪૫.

જે વૃષભો વહતાં જેમ સામાની સાંકળ તુટી કે છૂટી જાય તેમ બીજાઓ વચ્ચે કરાતી વાતોથી સમ્યગ્દષ્ટિની શંકા દૂર થઈ જાય છે. ૪૬.

જેમ સન્માર્ગગામી છવોને ગ્રહકાર્યને અંગે કરાતી ક્રિયા પ્રશંસા કરવા યોગ્ય હોતી નથી તેમ મિથ્યાદષ્ટિની ક્રિયા સમ્યગ્દષ્ટિને પ્રશંસા કરવા યોગ્ય હોતી નથી. ૪૭.

મિથ્યાદષ્ટિ એવા મૂર્ખની સંગત કરીને સમ્યક્ત્વને જે મલિન કરવું તે પેટ ચોળીને શૂણ ઉત્પન્ન કરવા જેવું છે. ૪૮.

જેમ મોનાને ક્યામતા લાગતી નથી તેમ સાધિક સમ્યગ્દષ્ટિના નિર્મળ વૃત્તિવાળાં મનમાં જિનવચનમાં સંદેહ કદી પણ આવતો નથી. ૪૯.

હુમમદ્વટે માર્ગને તણ દઈને ઉન્માર્ગનો જે ભ્રમ આવે તો મૃતિકાના પાકા મગને ફાટીને તેનો કાંઠો ગળામાં નાખવા જેવું છે. ૫૦.

જેમ મુખપ્રાસિને યોગ્ય રાજસુતા દુઃખ આવવા યોગ્ય હોતી નથી તેમ દેતવેગધારક મુનિ ઉત્તમ પુરુષોને વંદનિક જ છે, નિંદનિક નથી. ૫૧.

જેમ ઉનાવળે આંબાના (ફળ) પાકના નથી તેમ ગારિત્રના આરાધનથી પણ એકદમ-તટકાળ મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. ૫૨.

વેશ્યા ને દિગ્ગજ સાધુનો સંયોગ જેમ ચોલાવાળો લોતો નથી તેમ યાવકને

સંયમરહિત સુનિનો જે ક્રિયાવિધિ તે શરીરે નાગા થઇને મસ્તકે વસ્ત્ર બાંધવા જેવું છે. ૫૪.

તેલને બદલે થુંક ચોપડીને પુડલા કરવાનું ધારણું તે જેમ વૃથા છે તેમ ભાવ વિના વેષનું ધારણ કરવું તે પણ તેવું જ છે. ૫૫.

દીક્ષા લેતાં જ તેનાથી પ્રાપ્ત થતા વિષયસુખની ઇચ્છા કરવી તે પુડલા કરવા માંડતાં જ તેલ પી જવા જેવું છે. ૫૬.

ભાવહીન ક્રિયાના ફળની ઇચ્છા કરવી કે પુણ્યહીન છતાં સુખની સ્પૃહા કરવી તે દિવસે ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના જેવી તેમ જ સુંડાવેલા મસ્તક પર શિખાની જેવી નિષ્ફળ-શોભા વિનાની છે. ૫૭.

વિષયકપાયવડે જેણે સંયમને શિથિલ કર્યું છે તેણે શું મોટા મુશળવડે મોતીને વિંધવા જેવું કર્યું નથી ? અથાત્ તેવી જ મૂર્ખતા કરી છે. ૫૮.

આ ભવમાં પ્રાપ્ત થયેલા સમતા સંબંધી સુખને તણને જે પારલૌકિક દેવાદિકના સુખને ઇચ્છે છે તે કંઠે બેસાડેલા પુત્રને તણને ઉદરમાં રહેલા પુત્રથી સુખ મેળવવાની ઇચ્છા કરવા જેવું છે. ૫૯.

સાધુપણ પ્રાપ્ત થયા છતાં તેને તણ દહને જે નિંદ્ય આચારનું સેવન કરે છે તે હાથીની જેમ પોતાની સૂંઢવડે જ પોતાને માથે ધૂળ નાખે છે. ૬૦.

જ્યાં કમળ હોય છે ત્યાં હર્ષિત ચિત્તવાળા હંસો જઈને પોતાની મેળે જ વસે છે, તેમ જ્યાં કદયાણુનાં સાધન હોય છે ત્યાં સુનિચ્છો સ્વયમેવ જ જઈને વસે છે. ૬૧.

જ્ઞાનવાન અને તપવડે શૂરવીર ચતિશ્રેષ્ઠ સન્નાહસંયુક્ત સિંહની જેમ કર્મ-વૈરીનો વિનાશ કરવા માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે. ૬૨.

સુનિચ્છોએ શરીરનો વિશેષ સત્કાર કરવો અને મોક્ષમાર્ગનો અલ્પાદર અથવા નિરાદર કરવો તે સૂતા સિંહને જગાડવા જેવું (મૂર્ખતાવાળું) છે. ૬૩.

પોતાની મેળે ભણવાના સતત ઉદ્યમવાળા શિષ્યને જે પ્રેરણા કરવી તે પોતાની મેળે બાર વહીને ચાલતા બળદને પરોણો મારવા જેવું છે. ૬૪.

સુમુલુ જીવોને હિરણ્ય(સુવર્ણ)નું રક્ષણ તે વિષના ભક્ષણ જેવું છે અને અત્યંત વૃદ્ધ ગાયતા ગળામાં ઘંટડી બાંધવાની જેવું શોભા વિનાનું છે. ૬૫.

સમ્યક્ પ્રકારના ચારિત્રના પાલનમાં લલ્લન કરવી તે નાટક કરતી નાટકણીએ લલ્લનથી મોઢું ઢાંકવા જેવું છે. ૬૬.

ઉત્તમ સુનિરાજને માર્ગનો લોપ કરે તો તે વાડે ચીલકાં ગળવા જેવું છે. તેની કસિયાદ કોની પાને કરવી ? ૬૭.

ચારિત્રને લક્ષ્યપડે હાંકી રાખીને જે મોક્ષની કામના (ઇચ્છા) કરવી તે પાત્રને સંતાડીને છાશ મેળવવાની ઇચ્છા રાખવા જેવું છે. ૬૮.

ભારવાડમાં કદ્દપવૃક્ષની પ્રાપ્તિ જેવું, દરિદ્રીને નિધાનના દર્શન જેવું અને દુર્લભમાં ક્ષીરના લોચન જેવું આ કાળમાં ગોધિળીજ દુર્લભ છે. ૬૯.

સિદ્ધાંતના વાંચનપૂર્વક પડિતે કરેલી શાસ્ત્રોની વ્યાખ્યાને સાકરમિશ્રિત દૂધની ઉપમા ઘટી શકે છે. ૭૦.

ટીકા વિના સિદ્ધાંતોત્તું વાંચવું તે સુંદર નથી. તેને બાળક અંગૂઠાને ચૂસે (પણ કાંઈ રસ ન મળે) તેની ઉપમા ઘટે છે. ૭૧.

દુરાચરુદ્ધી દુષ્ટ હૃદયવાળાને સિદ્ધાંતનું સંલગ્નવણું તે અંધની પાસે દીપક કરવાની જેવું (નિષ્ફળ) છે. ૭૨.

હાથીના પગલામાં જેમ સર્વ ગાય વગેરેનાં પગલાં સમાઈ જાય છે તેમ અંગોપાંગાદિ સર્વ સૂત્ર ગ્રંથોનો દ્વાદશાંગીમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. (એ સર્વ દ્વાદશાંગીનાં જ નિઝરણાં છે.) ૭૩.

સરોવરમાં જ્યાં પાણી હોય છે ત્યાં જ કાદવ પણ હોય છે, તેમ જ્યાં ઉત્સર્ગમાર્ગની પ્રવૃત્તિ છે ત્યાં જ અપવાદમાર્ગની પણ પ્રવૃત્તિ હોય છે. ૭૪.

પોતે સુમતિવાન (બુદ્ધિવાન) હોય ને પાછો સિદ્ધાંતનો પારગામી થાય તે પગે ઘુઘરા બાંધેલા નાટકીઆની જેવો થોભે છે. ૭૫.

ઉત્સુકભાષકને સૂત્રભાષક બનાવવો તે વિપરીત માર્ગે ચાલનાર તરુકરને પુરસ્કષ્ટ (કોટવાળ) બનાવવા જેવું છે. ૭૬.

કુર્કુરના હૃદયમાં જેમ પાયસ ટકતી નથી તેમ છેદગ્રંથના અર્થનો વિસ્તાર તુચ્છ સત્ત્વવાળા સાધુના હૃદયમાં ટકી શકતો નથી. ૭૭.

અભવ્ય ને દ્વંદ્વભવ્યના ચિત્તમાં-દ્વિગ્ધ ઘટમાં વરસાદનું પાણી જેમ સ્પર્શી શકતું નથી તેમ આગમનું રહસ્ય ટકી શકતું નથી. ૭૮.

કરંડિકાથી દાંકેલો સૂર્ય જેમ દાંકેલો રહેતો નથી તેમ અન્યમતિઓની મિથ્યા યુક્તિઓથી જિનાગમનું આચ્છાદન થઈ શકતું નથી. ૭૯.

વચ્ચની ગાંડથી બાંધી રાખેલું પાણી જેમ બાંધ્યું રહેતું નથી તેમ સર્વ શાસ્ત્રોમાં પૂર્ણ એવું જિનભાષિત બીજાઓથી રોકી શકાતું નથી. ૮૦.

જેમ ધોયેલા વચ્ચ ઉપર કુદારો ગારવો તે નિર્ધર્ક છે તેમ પોતાના હકવાદથી જિનભાષિતને દ્વિપિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તે નિર્ધર્ક છે. ૮૧.

દુર્બુદ્ધિવાળાઓની અને બધિરોની સલામાં કહેલું જિનવચન અરણ્યમાં કરેલા ગીત-ગાનની જેમ નિષ્ફળ છે. ૮૨.

બાળકો છાશ પીવાનું બાણું છે પણ દહીં વલોવવાનું બાણી શકતા નથી તેમ મૂઠો સૂત્રને બાણું છે પણ સૂત્રના પરમાર્થને બાણતા નથી. ૮૩.

કેવળજ્ઞાનીઓ વિનાના આ યુગમાં અશુવિકળોની સલામાં કાણો પણ રાણા જેવો ગણાય છે તેમ અદ્વૈતાની પણ શ્રેષ્ઠ ગણવા યોગ્ય છે. ૮૪.

હાથીના દાંત જેમ દેખાડવાના ને આવવાના બુદ્ધા હોય છે તેમ પરવાદીઓ કહેવામાં ને કરવામાં બુદ્ધા હોય છે. ૮૫.

લસણ અને તે વળી હિંગથી સંસ્કારિત કરેલું હોય છે તેની જેમ ઉત્સૂત્ર ભાષણ અને તે વળી કોધથી મિશ્રિત હોય તે સર્વથા તજવા યોગ્ય છે. ૮૬.

માયાવડે આજ્ઞાદિત કરેલું ઉત્સૂત્ર મનમાં રહ્યું સતું પણ તૃણવડે આજ્ઞાદિત કરેલા અગ્નિની જેમ અવશ્ય પ્રગટ થાય છે. ૮૭. ;

બાળક જેમ ઘોળું એટલું દૂધ જ માને છે-તેવી છાશ પણ હોય છે એમ સમજતો નથી, તેમ મધુર વચનવાળું સર્વ હિતરૂપ જ મનાય છે, અહિતરૂપ સમજતું કે મનાતું નથી. ૮૮.

લક્ષવિધિ થઈ રહ્યા પછી લક્ષના સુદૂર્ત્તનું પૂછવું નકામું છે, તેમ વિવેકી-ઓને સાહસ કર્યા પછી પૂછવું તે પણ નકામું (વૃથા) છે. ૮૯.

ઉપરદોષમાં વાવેલું ધાન્ય અને તેથી કરાતી ધનની ઇચ્છા નિષ્ફળ છે, તેમ ધર્મબુદ્ધિએ કુપાત્રમાં આપેલું દાન પણ નિષ્ફળ છે. ૯૦.

જેમ ધર્મની ગાયના દાંત જોવાપણું ન હોય તેમ દાતા ઓછું દાન દે કે વધારે દે તેનો બુદ્ધિમાને વિચાર કરવાનો નથી. ૯૧.

ભાવી બનવાનું હોય તે બને જ છે-એ વાત ખરી છે, પરંતુ તે ઉપરથી ઉદય ન ઊડતાં સતત ઉદય કરવો; નહીંતર તો સર્વ કાર્યમાં મનુષ્યો આગમુ જ થઈ જાય. ૯૨.

મજબૂત પાયાવાળી ભીંત જેમ પુષ્કળ ભારને ઝીલી શકે છે તેમ સ્વવશ, સુશીલ અને કુસીલ મનુષ્યો જ દુર્ધર શીલને ધારણ કરી શકે છે. ૯૩.

જેમ ખીલાડી દૂધને બુચે છે પણ તે પીતાં માથે પડનારા પ્રચંડ દાંડને જોઈ શકતી નથી તેમ પરસ્ત્રીમાં લુબ્ધ થયેલ મૂર્ખ આગામી દુઃખસમૂહને જોઈ શકતો નથી. ૯૪.

જેમ માર્ગની (સાવરણી) રાખી મૂકેલા ખીલમાં ઉંદર સમાઈ શકતો નથી, તેમ વિષયાલિલાપી જંતુ સદ્ગતિમાં સમાઈ શકતો નથી. ૯૫.

જેવું ધાન્ય વાવીએ તેવું લણીએ તેમ જેવું દાન દઈએ તેવું ક્ષણ પામીએ. એમ સમજવું. ૯૬.

એક જાનુથી સંસારનો ભય છતાં ખીજી જાનુથી ' મને ભજ ' એમ કહેવું તે દાઢી જાળીને પ્રકાશ કરવા જેવું છે. ૯૭.

અપવિત્ર એવો વનિતાનો સંગ દુર્ગતિનાં દુઃખ આપનાર હોવાથી અને કંટકાગ્રિત વિદ્યાના પ્રકટ આસ્વાદતુલ્ય હોવાથી ખાસ તજવા યોગ્ય છે. ૯૮.

હે આત્મા ! ક્ષણિક સુખને માટે મોક્ષમાર્ગને તજી દેવો તે એક પુકલાના બદલામાં ફૂવાના જળયંત્રનો વિકૃત કરવા બરોબર છે. ૯૯.

દાનાદિક ધર્મ વિના મનુષ્યના આયુનો અતિક્રમ તે શૂન્ય ગામમાં અજ્ઞાન શ્રીની સાડી ફાડવા જેવું છે. ૧૦૦.

હાથમાં રહેલું કંકણ જોવા માટે દર્પણની શી જરૂર છે ? તેમ ભવસ્વરૂપ ભણ્યા પછી વિદ્યાન મનુષ્યને બહુ કહેવાની શી જરૂર છે ? ૧૦૧.

પગ એટલા જ પસારવા કે જેવડું ઓઢવાતું વસ્ત્ર હોય, તેમ સ્પૃહા (ઇચ્છા) પણ તેટલી જ કરવી કે જેટલી ભાગ્યની બળવત્તા હોય. ૧૦૨.

મોક્ષમાર્ગને અનુસરતી ક્રિયા કર્યા વિના મોક્ષના મુખની કે ઐહિક સુખની ઇચ્છા કરવી તે ખાલી ખારણીઆમાં મુશળના પ્રહાર કરવા જેવું નકામું છે. ૧૦૩.

અધમાધમ પ્રાણીના હૃદયમાં ઇર્ષ્યા પર્વતની રેખાઓ જેવી શાશ્વતી હોય છે અને ઉત્તમ પુરુષના હૃદયમાં પાણીની રેખા જેવી ઠવચિત જ હોય છે. ત્યાં ઇર્ષ્યા ટકતી નથી. ૧૦૪.

ધર્મેપદેશસેરા નામની આ આભાણૂકની માલિકા જે શ્રેયાર્થી સજ્જનો પાતાના કંઠમાં ધારણ કરે છે તે શ્રેયને પામે છે. ૧૦૫.

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબૂકુમાર

(૬)

દુનિયા દોરંગી—

સંધ્યાના ઓળા ઊતરી ચૂક્યા હતા અને નિશાદેવી પોતાનો કૃષ્ણ પોશાક ધારણ કરી, સૃષ્ટિતળ પર સ્વચ્છંદપણે વિહરવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા હમણાં જ રાજગૃહીના મુખ્ય માર્ગે ઘઈ ઋષભદત્તપુત્ર જંબૂકુમાર એક બે નહિ પણ આઠ લલના સહ પાણિગ્રહણ કરી મોટા આડંબર સહિત એક કોઠ્યાધિપતિને છાને તેવા ભવ્ય વરઘોડા ને સ્વજન, સંબંધી, પરિવારથી પરિવરી, કોકિલકંઠી રમણીઓના કર્ણપ્રિય સંગીત સ્વરોથી વાતાવરણને ભરતો ને મોહક બનાવતો પાછો ફર્યો હતો.

જનતામાં જંબૂકુમારનો પાણિગ્રહણ પ્રસંગ એ વાર્તાલાપનો મુખ્ય વિષય બની ગયો હતો. વિવિધ વિચારમાળા અને અનેકવિધ દૃષ્ટિગિંદુઓ વચ્ચે આ લગ્નપ્રસંગની સમસ્યા, સરોવરજળમાં પ્રતિગિળ પાડતાં ચંદ્રસમ અનેકરૂપી બની ગઈ હતી. કોઈ કુમારના રૂપને વર્ણવતા તો કોઈ એની પૂર્વપુન્યની કમાઈને ! કોઈ ને કમનીય લલનાઓનો સહયોગ સધાયો હતો તેમની જ સરખામણીમાં મશગૂલ બન્યા હતા, તો કોઈ વળી 'સમાનકુલશીલેષુ સત્યમ્' શ્લોક પર ભાષ્ય રચતા. 'સરખે સરખી જોડી' અર્થાત્ ઇંદને આઠ મહિષીઓ તેમ

જંબૂકુમારને આજે પ્રાપ્ત થયેલ અપ્સરાવંદને પણ રૂપમાં ને ઠોકર મારે તેવું આઠ તરુણીઓનું વંદ-એ મહદ્દ પુન્યના પ્રસંગરૂપ લેખાતું. મુંઢે મુંઢે મતિર્મિત્રા વા મુંઢે મુંઢે નવા વાળો સમ આ વાર્તાપ્રવાહ જનસમૂહના વિવિધ જાતીય વર્તુળોના સમાગમ પ્રમાણે અવનવાં રૂપો ધરતો રાજગૃહીની પ્રજાને આમોદનું કારણ ઘઈ પડ્યો હતો. લગ્નપ્રસંગ જાતે જ રળિયામણો લેખાય, એમાં વળી શ્રીમંત વહેવાઈઓ, પતિ-પત્ની, રૂપ, યુગલ પણ શુભ્રોથી અલંકૃતઃ જ્યાં સર્વ પ્રકારની સાનુકૂળતા ઉભરાઈ રહી હોય ત્યાં વાર્તાવિહાર પર નાચી રહેલી રંગબેરંગી લહરીઓ શી રીતે વર્ણવી જાય ? આર્મ. છતાં વૈભાવગિરિ પર પૂર્વે જેમને મેળાપ કરી આવ્યા એ ધર્મનંદી આદિ ગૃહસ્થોનો વિનોદ અવશ્ય ઉલ્લેખનીય છે. એમાં પ્રયાણ કરતાં કથાપ્રવાહની અસ્ખલિતતા સહજ સિદ્ધ થાય તેમ છે.

“માનદેવ ! હું નહોતો કહેતો કે આખરે દેવી ધારિણીની ઇચ્છા જ કાયમ રહેવાની એટલે કે જંબૂકુમારને સંસારમાં પડવું જ પડશે એ બનાવ તારી ચક્ષુ સામે બની રહ્યો છે એ નિહાળ. એ પર શાંત ચિત્તથી વિચાર કર અને પછી જ નવલોહીઆના ઉપરછલ્લા તરંગો પર, કિંવા આવેગ-

અધ્યાસ અને પ્રેમ પણ આવશ્યક લેખાય. એ જાતના ચલુતર પર ખડો થતો પ્રાસાદ કોલના પાવાનો ગણાય. જાદી એ કિમતી વસ્તુ માટે ન તો જે ચતાણુ સંભવે કે ન તો કલહની હુતાશની પ્રગટાવાય. એના શ્રદ્ધણુ-આસેવનમાં દેવલ પ્રેમ, પ્રેમ ને પ્રેમ જ હોય. એને લગનાં પ્રસંગમાં અશાંતિનો આભાસ સરખો પણ ન સંભવે. પ્રભુ મહાવીર-દેવનું સંયમ સર્વશ્રેષ્ઠ લેખાય છે અને ઉપર વર્ણવ્યો એવો એનો ધોરી માર્ગ છે.

જોહો, નાગદત્ત શેઠ, તમે આ સમયે ઠીક આવી પહોંચ્યા અને સાથેસાથ અમારી મંડળીમાં ચાલી રહેલ ગોષ્ઠિનું વિનાશ્યો નિર્પક્ષદષ્ટિથી નવનીત તારૂંયું !

માનદેવ-યોગાનુયોગ કીક મળ્યો. એથી ચુરખી ! આનંદ પણ થયો છતાં આપ જંજૂમારની પ્રતિજ્ઞા ભંગ ધર્મ માનો છો કે કેમ ? અથવા તો એનું આ કાર્ય આપકારદાયક લેખો છો કે કેમ ? એનો સ્પષ્ટ ઉત્તર ન મળે ત્યાં સુધી મારા ઊગના અંતરને સંતોષ પ્રાપ્તિ ન જ સંભવે વળી એથી સમાજ પર કેવી છાપ પડવાની એ વાત પણ વિચાન્વીય તો ખરી જ.

નાગદત્ત-માનદેવ ! જંજૂમારનું પાણિશ્રદ્ધ એવે પ્રસંગે જન્યું છે કે એ કાર્યથી પ્રત્યેક વિચારક દુઃખને ધક્કો પહોંચે. વૈભાવગિરિ પરનો પ્રસંગ એની પૂર્વભૂમિકામાં ન હોત તો આટલી

મૂંઝવણનું કારણ નહોતું. એ જનાવે જ આજના વિષયને વ્યક્તિમાંથી સમક્ષિમાં ફેરવી નાંખ્યો છે પરંતુ કેવળ ત્રિયા સહ પાણિશ્રદ્ધ કરવા માત્રથી બ્રહ્મચર્યની બાધા તૂટે છે એમ વ્યવહારથી કદાચ માનીએ તો તે વધારે-પડતું છે. એક જ શર્યામાં પોઢનાર ખાંડાની ધારે રહી પ્રશંસનીય શિયળવ્રત પાળી શકે છે એવી નોંધ મળી આવે છે, છતાં આજના વિષયમાં અત્યારે નિર્ણય બાંધવો એ ઉતાવળો લેખાય. જ્યાં સુધી કાયિકવ્રતને ક્ષતિ ન પહોંચે ત્યાં સુધી એ સંગંધે હરફ પણ ઉચ્ચારવામાં અતિ જોખમ છે.

આ વાત હું મારા ઘરની નથી કહેતો. આજે તને જે વિચિત્રતા જણાય છે તે મને ગણધર મહારાજની દેશનાવેળા જણાયેલી અને મેં તો પરિસ્થિતિ કહી બતાવી ઉતાવળ થયાનું પણ કહી નાંખેલું !

છતાં સુધર્મસ્થિતિએ ટૂંકા શબ્દોમાં જે હચારો કર્યો એ પ્રતિ શ્રદ્ધાના જોરથી વિચારું છું ત્યારે આજે પણ આજનો કોયટો મને વધુ ગદન લાગે છે. ભગવાનનો દષ્ટિ કોઇ અવનવો જનાવ એ પાછળ જોઈ રહી છે. આપણી વ્યવહારદક્ષતા અગ્નિ પાત્રે ધીની જેમ માલસનું મન ઝોગળ્યા વિના રહે જ નહિ એમ જતાવે છે; પરંતુ સાચા નિર્ણય માટે આવની કાલ ગું સમાચાર આપે છે એ જોવું જોઈએ.

(ચાલુ)

ચોક્કસી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના ફાગણ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:-નિયમ અનુસાર સામાયિક, પ્રતિકર્મણ, સુનિવંદન, પ્રભુપૂજા, તલાટીદર્શન વિ. થઈ રહેલ છે. ફાગણ શુદ્ધિ ૧૩ નો રોજ સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી સિદ્ધાચળની છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા કરી હતી. તેમ જ શ્રી ભાવનગર સંઘ તરફથી થયેલી સિદ્ધવડના ભાતાની સગવડ પ્રસંગે સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ ભાતું આપવા-પીરસવા વિ. ની સેવા ઉમંગથી બજાવી હતી. ફા. વદિ ૫ ના રોજ સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ આયંગિલ વ્રત એકી સાથે કર્યું હતું.

આવક:-

શ્રી જ. નિર્વાહક પાતે	રૂ. ૮૪-૧૨-૦
શ્રી ભોજનકંડ પાતે	રૂ. ૨૫૮-૧૪-૦
શ્રી આંગીકંડ પાતે	રૂ. ૫૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ પાતે	રૂ. ૨-૦-૦

જમાવવારો:-

- ૧ શેઠ કાંતિલાલ મગનલાલ હરજીવનદાસ, ભાવનગરવાળા-અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૭
૨. સુરખી શ્રી ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ, અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૧૩
- ૩ શેઠ શકરાભાઈ સુનીલાલ, અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૧૫
૪. શેઠ અભેચંદ ખીમચંદ, બરલુટ, ફા. વદિ ૧
- ૫ બાબુસાહેબ શેઠ જીવનલાલ પનાલાલ, સુંબઈ. ફા. વદિ ૪

લેટ:-શા. નરોત્તમ અતુર્કજી-ભાવનગર, જ. સિ. થાળ ૧, જ. સિ. વાટકો નં. ૧, વાળાકુંચી ૧, સુખડ કટકો ૧. શા. હીરાલાલ ગિરધરલાલ-ભાવનગર-શીખંડ મણ ૧) રા. મેસર્સ વાડીલાલ અતુર્કજીનો ફા. સુંબઈ-ખાંડીયાં નં. ૨૦. શેઠ આદમારામ નથુભાઈ-અમદાવાદ, લાડવા શેર ૧૨૧૧. શેઠ ડાસાભાઈ અભેચંદ-ભાવનગર, સંભાર મણ ૧૧૧૧. શ્રી અમદાવાદ જૈનસંઘ-સુખડ કટકો ૨, એક બહેન-પાલીતાણા, પૂતની જોડનો સારલો ૧.

મુલાકાત:—ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર. ગાંધી વાકીલાલ ચતુર્થજીભાઈ-મુંબઈ. નૌતમલાલ મણિલાલ ઘડીયાળી-ભાવનગરી. શેઠ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ-ભાવનગર. શેઠ કાંતિલાલ મગનલાલ, ભાવનગરી ફેટોશાફર-અમદાવાદ. શા. અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર. શ્રી વેણીબેન-ભાવનગર, શેઠ કાળીદાસ નારજી-પોરબંદર. શેઠ કસળચંદ કમળશી-મહુવા બંદર. શ્રી પોપટલાલ મુળલાલ-વઢવાણકેમ્પ. શા. પોપટલાલ કેશવજી, બગસરાવાળા-મુંબઈ શા. મનમુખલાલ ગુલાબચંદ-મુંબઈ. સુરખી શ્રી ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ-અમદાવાદ. શેઠ મૂળચંદ ઝવેરચંદ તથા શેઠ કેશવલાલ ચુનીલાલ-સલડી. શેઠ રતિલાલ સ્વરૂપચંદ જરીવાલા-સુરત.

વિવાદ સભા:—

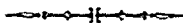
વિષય.	વક્તા.	પ્રમુખ.
Union is Strength.	E. M. Lakhani.	K. A. Shah.
આદર્શ છાત્રાલય.	પ્રભુદાસ જી. શાહ.	હકીચંદ કે. દોશી.

વાર્ષિક પરિણામ:—વાર્ષિક પરીક્ષામાં બેઠેલા કુલ ૯૧ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૭૮ પાસ થયા છે. સારે નંબરે પાસ થવા બદલ સ્કૂલ તરફનાં ૧૯ ઈનામો વિદ્યાર્થીઓ છૂટી શક્યા છે. મેટ્રિકના ૧૨ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૧૧ જણને યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં બેસવા માટે ફોર્મ મળેલ છે.

આમંત્રણ અને આભાર:—મેટ્રિકના વિદ્યાર્થીઓ યુનિવર્સિટીની પરીક્ષા આપવા ભાવનગર સેન્ટરમાં જાય ત્યારે શ્રી ભાવનગર જૈન બાળબુવન તરફથી તેમને રહેવા, જમવા આદિની સગવડ આપવાનું આમંત્રણ શ્રી બાળબુવનના પ્રમુખ ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ તરફથી મળ્યું હોઈને આ સંસ્થા તે માટે તેમની આભારી છે.

સ્થાન કમિટીની મિટિંગ:—ચાલુ માસમાં સંસ્થાની સ્થાન કમિટીની મિટિંગ મેળવવામાં આવી હતી. . .

સમાજના દાનવીરોને:—દાનવીર જૈન બંધુઓ તથા બહેનોને નમ્ર વિનંતિ છે કે હજુ મહાન ફંડ તથા શ્રી હરિગસર ફંડ ખાતે રૂ. દશ લાખરનો નૂટો છે તે સુદૃઢની લક્ષ્મીનો મુખ્ય કરી પુન્ય ઉપાર્જન કરવાની તક શ્રી સિદ્ધેશ્વરમાં આવીને જરૂર લેવો.

નવા સલાસદોનાં નામ

- ૧ મેતા ડાયાલાલ પ્રાણજીવન, મોરબીવાળા, ભાવનગર, લાઇફ મેમ્બર (પહેલા વર્ગમાંથી)
 ૨ શા. હીરાલાલ મોતીલાલ પટેલ, ખેડા પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર
 ૩ શા બાલુભાઈ શામળ, ભાવનગર

શ્રી ઉપદેશાસાદ ભાષાંતર

આ આખા અંશનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં અંશ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૪૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧-કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. માત્ર ત્રીજો ભાગ જે બહુ વખતથી મળતો નહોતો તે હાલમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. તે મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૨) લેવામાં આવશે. તેનું પોસ્ટેજ છ આના લાગે છે. આ અંશ અંગ્રેજ છે. આવે વર્ષના દિવસપ્રમાણે વ્યાખ્યાનવાળો કોઈ અંશ નથી. ભાષાંતર પણ સરવ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ અંશ

પડિત શ્રી નિતલાલસુરિંકૃત સંસ્કૃત ગદ્યઅંશ આ અંશ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમક્ષિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક આગ્ર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક અંશ છે. શ્રોતાવર્ગને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી આંશદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પ્રબંધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ધણું રમિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયા, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આપબિલ વર્ષમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપનિષિત ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા અંશનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૧ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંશના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિનું ચરિત્ર ધણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩) છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૧ ના રૂ. ૧૦૧ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવો ને વાચો.

અદાર પાપસ્થાનકેની સંજ્ઞા. અર્થ સહિત.

ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીની કરેલી આ સંજ્ઞાએ એટલા બધા રહસ્યથી ભરેલી છે કે તેને એક અંશની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ પશુ અંમરકારક લખાયો છે. વાચવાથી ખાસ અસર ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. નવ ફારમની શ્રુત છે. કિંમત માત્ર ત્રણ આના, પોસ્ટેજ સવા આનો.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

આ વિભાગ મહા તમ્બૂચી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ કાળમક્ષતિ, ૩ ક્ષયરિચ્છિ, ૪ ક્ષાયપ્રકરણ, ૫ વિચારસક્ષતિ, ૬ વિચાર-પંચાશિકા, ૭ સિદ્ધાંતિકા, ૮ સિદ્ધપંચાશિકા, ૯ પંચ નિર્મળા, ૧૦ નિગોદ પૂર્વશિકા, ૧૧ મમયમરણ પ્રકરણ, ૧૨ હમાદુલક, ૧૩ ઉદ્વિવિચારનિષેધ કુલક, ૧૪ સોમનાશિકા દ્વાનિશિકા, ૧૫ લઘુ અદ્યપાનકુલ અને ૧૬ હન્યપ્રદીપપૂર્વશિકા-એ પ્રમાણે બીજા પ્રકરણો અર્થ વિવેચન માથે આપેલાં છે. કન્યુયોગના અભિલાષીને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ ૭ આના.

નવીન પ્રકાશન. ગુરુણીય લાલશ્રીજીનાં સ્મરણાર્થે. સાધ્વીઓની ખાસ પ્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ લો

ઘોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તમ્બૂચી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તેનો સારો સત્કાર થવાથી આ બીજો ભાગ હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન કૃતિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંયત પ્રકરણ માર્ગ, (૨) ક્ષીપ્રમાગગ્રન્થપિમ્લ્લ માર્ગ, (૩) પુદ્ગલપરાવર્ત પ્રકરણ માર્ગ, (૪) સમ્યક્ત્વસ્તવ પ્રકરણ માર્ગ, (૫) જ્વાલિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણ માર્ગ. આ પાંચ પ્રકરણોનો મમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કિંમત ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૨-૦.

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર સંસ્કૃત ગદ્યખંડ

આ ચરિત્ર અમે ઘણા વખત અગાઉ છપાવેલ તે હાલ મળતું નહોતું. હમણાં ફરીને છપાવેલ છે ત્વરા સંસ્કૃત જાપાના અભ્યાસી સાધુ, સાધ્વી વગેરેને ઘણું ઉપયોગી છે. સરલ જાપાવાણુ છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. શ્રોતાને આનંદ ઉપજાવે તેવું છે. કિં. રૂ. ૪) છે. સાધુ, માધ્વી માટે કે સરયા માટે ખરીદનારના રૂ. ૩-૮-૦. પોસ્ટેજ આદ આના.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનચુદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૩ લે

પુસ્તક ૫૭ મું

જ્યેષ્ઠ

સપ્ત ૧૯૭૭
વીર સંવત ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

જાહેરગણ્ય માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૩ લે }

જ્યેષ્ઠ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન (મુનિ વિદ્વાનંદવિજયજી)	૭૭
૨ અક્ષર પુષ્પમાળા-કુવાલી (રાજમલ ભંડારી)	૭૮
૩ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ... (અંતર્લાપિકા) (માસ્તર મુખલાલ સ્વજીભાઈ)	૭૯
૪ આત્મશુદ્ધિકૃતક્રમઃ અનુવાદ સાથે (આ. વિજયવલ્લભસૂરિ)	૮૦
૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પદ મું વિવેચનયુક્ત... .. (મૌકીક)	૮૪
૬ તાત્ત્વિક ને બોધક વચનસંદોહ (મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૯૦
૭ આવતી ચોવીશીના ઘનારા તીર્થકંદો (કુંવરજી)	૯૫
૮ પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-સ્વામી કેશવલાલ મનમુખરામ-પેથાપુર)	૯૭
" (પ્રશ્નકાર-શા પુન્યાલ અમઘાલાલ-આનંદ)	૯૯
૯ ચાર ચીજ પાછી ફરતી નથી (કુંવરજી)	૧૦૨
૧૦ સુનાપિત વચનમાળા (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૧૦૩
૧૧ પરમેષ્ઠિસ્તોત્ર : અર્થ, વિવેચનયુક્ત (ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃમુખભાઈ મહેતા)	૧૦૪

નવાં ચૈત્રી પંચાંગ

અમારો વિચાર ચૈત્રી પંચાંગ હપાવવાનો નહોતો તેથી કાર્તિકી હપાવ્યાં ને માનિત સાથે વહેર્યાં, હતાં કાર્તિકી પંચાંગ હપાવેલાં તે ચંદ્ર રહેવાથી અને માગણી વિશેષ ચંદ્ર રહેવાથી ચૈત્રી પંચાંગ હપાવવાં પડ્યાં છે; તેથી જેમને નોંધએ તેમજ મગાવવાં. એ નક્કીતા શ. ર), છટકે ૭ પાછ.

આ પંચાંગ જૈન મહુદાયને પાગવાની નિયિ મુચવનારા છે એમ જાણવું.

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ મૂળ અર્થ સહિત.

શ્રી દેવાનંદસૂત્રિન આ પ્રકરણ દીક્ષા સાથે હપાવેલ છે. દીક્ષા સ્વોપત દોવાથી કર્તાએ તેમાં રહેલા વિષયને બહુ મારી રીતે ગ્રમગ્નવેલ છે. તેના દશ અપ્યાય છે. તેમાં પ્રથમના માન અપ્યાયમાં નવ તરવેનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. આમાં અપ્યાયમાં યાનદર્શનનું, નવમા અપ્યાયમાં ચારિત્રનું ને દશમા અપ્યાયમાં આરાધનાવિરોધનાનું રૂપ બનાવ્યું છે. મંથ બહુ ઉપયોગી છે. અને તેનું મૂળ અર્થ સાથે નવતરવાના શિલામુ માટે હપાવવાનું ચંદ્ર ક્યું છે. યોગ્ય વખતમાં બદાર ૫૩૩.

પુસ્તક ૫૭ મું { જ્યેષ્ઠ } આંક ૩ નો
વિ. સં. ૧૯૮૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

સમાજમાં જેમ થાય મુદારા, નીકળીને દોષો રહે ન્યારા,
શ્રી છતવિજય ગુરુ જ્ઞાનામૃત રેડાવજો રે શ્રીમહા ૧
મન સર્વેના થઈ રહે મોટા, કુદ્રની પેઠે થાય ન ખોટા,
ઘટઘટમાહે ઘટના એહ ઘટાવજો રે શ્રીમહા ૨
ઝેરી રસો સઘળા ઝરી જાજો, અમૃતમય ઘટ અતર થાજો,
એવી અતરમાહી ભાવના વિસ્તારજો રે શ્રીમહા ૩
વિદ્યાનદમાં ઉપજે પ્રીતિ, સમને સત્ય ધર્મ ને નીતિ,
દયા કરી પ્રભુ અમને ભવસાગરથી તારજો રે, શ્રીમહા ૪
અમૃત જૈનશાળા છે મારી, મયૂરપુરમાં ભણે શિશુઓ ભારી,
વિદ્યાનંદની વિનતિ ઉરમા અવધારજો રે. શ્રીમહા ૫
મુનિ વિદ્યાન દવિજય

* * * * *
યસ્યોપદેશપદમપ્યવગત્ય નિત્યં, મુક્તિશ્રિયં તતુભૂત સપદિ થયન્તે ।
સ્વર્ભૂર્મુનઃ કમલકોશવિકાસનૈક-પ્રઘોતનઃ સ જયતાજિનપદ્મમાન ॥

“ જેના ઉપદેશને જાણીને શરીરધારી છવો હ મેશાં મુક્તિપી
લક્ષીને એકદમ મેળવે છે, તે ગ્રણ્થલોકરૂપ કમળકોશને વિકસાવનાર
સૂર્યકેતવ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી જય પામે । ”

अक्षरपुष्पमाला

(गङ्गल-कव्वाली)

कर्मसे ही दुःखी होते, सुखी होते कर्मसे ही ।
 खरिखर ! बात यह सच्ची, बताता है अनुभव भी ॥ १ ॥
 गरम पाना नहीं अच्छा, सदा संतोष रखना ही ।
 घड़ी यह शीघ्र आयेगी, दीपाने धैर्य का फल भी ॥ २ ॥
 चलो मारग सदा उनके, जो होवे स्वार्थ त्यागी ही ।
 छलो मत कोई प्राणी को, भला इस में तुम्हारा ही ॥ ३ ॥
 जमाना है बड़ा नाजुक, सम्हलकर पैर धरना ही ।
 रीगड़ना मत कभी जगसे; करो फिर प्रेम उत्तम ही ॥ ४ ॥
 टकौरे कर रही बढ़ियाल, जागो चेतो जल्दी ही ।
 ठगाओगे नहीं भाई !; करो सार्थक समय को ही ॥ ५ ॥
 डरो मत तुम बनो सचे, करो पुरुषार्थ पहिला ही ।
 दमादम व्यर्थ की छोड़ो, करो पहिचान निजकी ही ॥ ६ ॥
 तैमासा लखके इस जग का, न पाया सार भी कुछ ही ।
 धनो नहीं ऐसे स्थल पर, कलंकित जो बनावे ही ॥ ७ ॥
 दयामय होकर जीवन में, रखो समदृष्टि अपनी ही ।
 घम येही बताता है, लखो स्वरूप अपना ही ॥ ८ ॥
 नमन कर देवगुरुवर को, शुभाशिष शिष्य पाना ही ।
 पकड़ना हाथ ऐसे का, लगावे पार नौका ही ॥ ९ ॥
 फसावे जग में यह त्यागो, बतावे येही आगम भी ।
 बनो उत्तम, बनो निर्मल, करो फिर कार्य उत्तम ही ॥ १० ॥
 भगवत होकर दगाओ क्यों ? जग सोचो विचारो ही ।
 महा यह मोह शत्रु है, जैसे माना है अपना ही ॥ ११ ॥
 यही सिद्धान्त जितधर का, दटाओ राग द्वेषादि ।
 रगड़ना सर्व अर छोड़ो, दरो मिथ्यात्व अपना ही ॥ १२ ॥
 लहोगे परिणाम फिर सुन्दर, बढ़े शक्ति भी निज की ही ।
 वचन भी ऐसे उच्चारो, लगे जो सर्व को प्रिय ही ॥ १३ ॥
 शमाओ मोघ भी अपना, जगता है जो निजको ही ।
 पट करवाव्य जो निजक, बगे निज प्रेम मे यह भी ॥ १४ ॥

समय सुन्दर भरे ! उत्तम, करो उपयोग इसका ही ।
 हटाकर सर्व संशय को, करो, समकित पर श्रद्धा ही ॥ १५ ॥
 क्षमा है वीरका भूषण, क्षमा धारण करो फिर ही ।
 त्रिपुटी सम्यग्दर्शन की, सभी देशन से, उत्तम भी ॥ १६ ॥
 इन्द्रभु सर्वज्ञता नाहीं, और ईश्वर कहाता भी ।
 अरिहन्तदेव भगवन्त को, सभी से श्रेष्ठ मानो ही ॥ १७ ॥
 आदिप्रभु का धर्म जैसा, लखा नहीं धर्म और ही ।
 ऋषिवर जैन के जैसे, न त्यागी हमने पाये ही ॥ १८ ॥
 राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

श्री जैन धर्म प्रकाश (अंतर्लपिका)

हरिगित छंद

श्री ते कल्याणकारी सूचके, सदा श्री पद अनुसरै,
 जै वस्यां ने भडाविदेहे, स्तवना तस सारी करै;
 नभीये नित्ये पूरणु प्रीते, वीश विहरमानने वणी,
 धर्मदाता जगतत्राता, पूजे, प्रतिदिन लणी लणी. १
 रस्तो इडे जतावतां, पद पडेहुं अरिहंत पावता,
 मणी सुरनर कोडाकोडी, गुण अहोनिश गावता;
 प्रसन्न चित्ते इडी रीते, पूजे ने, जन आदरे,
 काज तेहनां सधणा सीजे, अंते अविर्येण पद वरे. २
 सत्य सभने शाणु सरवे, असत्य सर्व अणु करै,
 मारुं मारुं करवुं मेली, धर्म ओके हिलमां धरे;
 शिष्य सारी गणुने प्यारी, नरनारी नित्ये अहो,
 करवी किया ज्ञान संयुत, सायुं सुभ सुभलाल लहो. ३
 सुभलाल रवलभाध भास्तर
 अंजुवाडा

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

(અનુસંધાન ગતાંક ૫૪ ૫૩ થી)

(અવતરણ) નિર્વાણના પરમ સુખનો ઉપાય જણાવે છે—

જાવ ન કિંજદ્ ચાઓ, દુઃહેઝળં ચં સુત્તકરણાણં ।

સંસાહનમનિયાણં, તાવ ન નિન્વાણપરંમસુદં ॥ ૨૨ ॥

જ્યાંસુધી આપણે વિષય, કષાય, હિંસા વિગેરે દુઃખનાં કારણોને ન તણએ અને નિયાણાનો ત્યાગ કરીને વૈરાગ્ય, તપશ્ચર્યા વગેરે ખરા સુખનાં સાધનોની સેવના ન કરીએ ત્યાંસુધી શુદ્ધિતાં સ્થિર અને સાચાં સુખો મળે જ નહિ. (૨૨).

નિયગુણમગ્ગો હોજા, કમ્માહીણા સંમત્યમંવંજીવા ।

અચ્છેરં કિં તેસિં, વિવિહંપવિત્તીઠ જં હોજા ॥ ૨૩ ॥

ઉપર જણાવેલી બીનાને ધ્યાનમાં રાખીને હે છવ ! તું તારા નિર્મળ ચારિત્ર વગેરે આત્મિક શુભોમાં મગ્ન થયે. વળી એમ વિચારજ કે—આરે ગતિના છવો કર્મને આધીન છે અને તે જ કારણથી તેઓ દુઃખદાયી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે એમાં આશ્ચર્ય શું ? (૨૩)

(અવ૦)—સ્વચ્છનાદિની સાચી સ્થિતિ જણાવે છે—

તું નો ફર્સદ્ તુજ્જં, મવે ન કેહિ વિવેયપરિહીણા ।

મહિમે તિ વિમંસંતે, તરુગયવિહગાહંસયણાઈ ॥ ૨૪ ॥

હે છવ ! તું કોઈનો નથી અને તારું કોઈ નથી. એટલે તારાં શ્રી, પુત્ર વગેરે મોહાદિને આધીન થઈને એમ માને છે કે—“ આ મારો પતિ છે, આ મારો પિતા છે, આ મારો રક્ષક છે. ” પણ તેમ માનવામાં તેમની અને તારી ગંભીર ભૂલ થાય છે. તે શ્રી આદિ પદાર્થોને જન્મનાં કોઈ સાથે લાવ્યું નથી અને મરનાં સાથે લઈ જવાના નથી. તથા મરીને છવ જ્યાં જાય ત્યાં તને એમ યાદ પણ નથી આવતું કે—મારા પાછલા બવનાં શ્રી આદિનું શું થતું રહે ? વગેરે. તો પછી “ તું તેનો અને તારા તે ” એમ કઈ કીતે બને ? ખરી બીના તો એ છે કે જ્યાંસુધી મોહાગ્રાહિ સ્વાર્થસિદ્ધિ થતી હોય ત્યાંસુધી ઉપર જણાવ્યા સુગ્ગ અસ્તપરમ માન્યતા છે અને એકબીજાને રાજી રાખવાને અનેક પ્રદારની પ્રવૃત્તિ થાય છે. સ્વાર્થ સર્વા બાદ ‘ દોગ મટયે વેદ્ય વેદી ’ એવું જ દેખાય છે. જોયો વિવેક પિનાતા રોય છે તેઓ જ શ્રી આદિની

ખાળતમાં 'આ મારું-આ મારું.' એમ વિચારે છે-માને છે; પરંતુ તત્ત્વ-દષ્ટિએ (ખરું જોતાં) તો તે સ્વજન વગેરે રાત્રિએ ઝાડ ઉપર મળેલાં પંખીઓના મેળા જેવાં છે. (૨૪).

હવે હિતશિક્ષારૂપે જીવની સાચી પરિસ્થિતિ પાંચ શ્લોકદ્વારા જણાવે છે—

તુહં જં તં તુમ્મિ ઠિયં, નિયંગુણવહરિત્તમ્મણમત્થાહ ।

તુજ્જં તં હોજ્જ કહં, જમ્મણસંયંધવહરેયા ॥ ૨૫ ॥

હે જીવ ! જે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોત્તારા છે તે તો તારામાં જ રહ્યા છે. તેને માટે તારે બીજા જવાની કે બીજાની પાસે માગણી કરવાની લેશ પણ જરૂરી આત નથી. એ જ્ઞાનાદિ શુભોત્તારી ભિન્ન (અલગ) એવા ધન વગેરે સાંસારિક પદાર્થો અન્ય છે એટલે તારા નથી એમ જરૂર યાદ રાખજો. 'વળી' તું નિરંતર વિચારજો કે હે જીવ ! જે ધનાદિ પદાર્થો જન્મક્ષણે સાથે નહોતા તે તારા કઈ રીતે થશે ? અર્થાત્ નહિ જ થાય. જન્મક્ષણે તો જ્ઞાનાદિ શુભો જ સાથે હતા અને તે જ સાથે આવશે અથવા તારું કલ્યાણ કરશે, તને મોક્ષે પહોંચાડશે. (૨૫).

પરલોચનગૃહીત્વે, સહ તેણં ગંજ્જણં નં તં કહયા ।

સાહિજ્જણં પરં તં, તમ્મોહો તેણં કિં જુત્તો ? ॥ ૨૬ ॥

હે જીવ ! જ્યારે તું આ ઔદારિક શરીરનો સંબંધ તજી દઈને બીજા ભવમાં જઈશ ત્યારે તે ધનાદિ પદાર્થો અહીં મૂકીને જ તારે જવાનું છે, માટે તે પદાર્થો પર છે એટલે તારાથી અલગ છે એમ તું માનજો. હવે હું તેને શિખામણ આપું છું કે તે ક્ષણિક પદાર્થોમાં મોહ રાખવો, એ શું બ્યાજબી છે ? અર્થાત્ બ્યાજબી નથી. (૨૬)

સ્વણિયં સરીરમેયં, પહસમયં વિવિહરંગસંજુત્તં ।

અવિણાસં તં કમ્પહા, કીરદ તેણં સહ વિલાસો ॥ ૨૭ ॥

હે જીવ ! આ તારા ઔદારિક શરીરમાં ક્ષણે ક્ષણે જુદા જુદા રંગ દેખાય છે, માટે તેને તું નિત્ય માનીશ નહિ, વિનશ્વર માનજો. તું તો અવિનશ્વર-નિત્ય છે. આ રીતે તારું અને શરીરનું સ્વરૂપ જુદું છે, તો પછી તું આ માટે શરીરની સાથે વિલાસ કરે છે ? તેનો મોહમાં ફસાઈને આ માટે લોગતુષ્ટાનો શુભામ બને છે ? આ તારી ભયંકર ભૂલ થાય છે તેને જલ્દી મુધારી લે અને તારું સંભાળી લે. (૨૭)

તણુસંગ વિણાસટ્ટં, વિસારસારગ્ગહહમ્મહિટ્ઠા ।

ણિમ્મલસંજમસેવા, નાણહ્વા મુત્તિમુક્કદયા ॥ ૨૮ ॥

હે જીવ ! તું એમ જરૂર સમજી લેજો કે આ તારું શરીર અશુભિમય અને અસાર છે. તેનો કાયમને સંબંધ દૂર કરવા સારુ અને અસાર શરીરમાંથી

સાર ગ્રહણ કરવા માટે પરમ કરુણાનિધાન શ્રી તીર્થંકરદેવે દુરમાયુ છે કે—
હે ભવ્ય છવો ! નિર્ભય જ્ઞાનદર્શન સહિત સમ્યક્ચારિત્રની પરમ ઉત્સાસથી
જરૂર સાધના કરજો, કારણ કે તે જ સુજ્ઞાના મુખને આપનાર છે. મોટી મોટી વાતો
કરવામાં તો તમારી ઘણી ઉંમર આવી ગઈ, એમાં શું પેદા કર્યું ? તેનો વિચાર
કરજો. ખીલતને શિખામણ દેવામાં જેટલી હુશિયારી વાપરો છો તેટલી નિર્ભય
ચારિત્રની સાધના કરવામાં વાપરો તો જ ખરી સમજણ આવી કહેવાય. (૨૮)

રાગદોસા વુત્તાં, સંરિકત્તનિવંઘણાઈ કમ્મચણ ।

ચરો મિચ્છત્તાઈ, તવિત્યારો મુણેગ્ગવો ॥ ૨૯ ॥

હે છવ ! આ આંત્ર પ્રસંગે તું જરૂર યાદ રાખજો અને વિચારજો કે પ્રભુ
શ્રી તીર્થંકરદેવે કર્મબંધનાં કારણો રાગ ને દ્વેષ એ બે કહ્યા છે; અને તેના જ
વિસ્તારરૂપે એમ પણ કહ્યું છે કે—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, યોગ (પ્રમાદ)
વગેરેથી કર્મબંધ થાય છે. (૨૯)

રાગ દેખને છોડવાનું જણાવે છે—

રાગદોસવિણાસા, મુત્તિપયં પવણમ્મિ ણિદિટ્ઠં ।

ઇપ તેસિં પરિહારો, કાયવ્વો ધમ્મિયયંણેહિ ॥ ૩૦ ॥

શ્રી જૈનેન્દ્રાગમમાં કહ્યું છે કે—સંયમરૂપ ખડ્ગથી રાગદ્વેષરૂપી રાક્ષસોનો નાશ
કરનારા ભવ્ય છવો જ સુક્તિપદને પામી શકે છે, ખીલ નહિ—આ પ્રમાણે સમજીને
શુદ્ધ આત્મધર્મની રચિવાળા ભવ્યછવોએ તે ગદ્ગદેના જરૂર ત્યાગ કરવો જોઈએ. (૩૦)

પરાભિલાષા એ ભયંકર દુઃખ દેનાર છે વગેરે પાંચશ્લોકોદ્ધારા જણાવે છે—

પાસા પરાહિલાસા, તવિરહાહીણમપ્પિયં સુલ્લં ।

પરિતોહેસા તા સા-જઓ હવિજા પરા સંતી ॥ ૩૧ ॥

ઓઆદિ પરવસ્તુઓની પ્રવૃત્તિ એ પાશ જેવી ભયંકર દુઃખ દેનાર છે.
તેને દૂર કરવાથી જ આત્મિક મુખ પ્રકટે છે, એમ સમજીને આત્માથી અલગ એવા
પદાર્થોની અભિલાષા ન જ કરવી જોઈએ; કારણ કે તે પ્રમાણે વર્તીને સ્વભાવમસ્ત
રહેનારા આત્માર્થો છવો જ ખરી શાંતિનો અનુભવ કરે છે. (૩૧)

ઉપ્પાદરંગો કદયા-કદયાગ્ગવણ્ઠિ નિવત્તદીણત્તં ।

કિત્તી કદયાગ્ગવજ્જમો, સે સવ્વો પુગ્ગલવિલાસો ॥ ૩૨ ॥

વળી આત્મદષ્ટિ સતેજ રાખવાને માટે જેટલે આત્મારૂપી મોનાને નિર્ભય
બનાવવાને માટે ભવ્ય છવોએ વિચાર્યું જોઈએ કે—સંસારમાં ધણીકાં આખરી
દેખાય છે અને ધણીકાં બરબારી દેખાય છે. ધણીકાં દોષ રાજ બને છે, તો
દોષ માણસ ખીખારી થઈ જાય છે. દાણવત્તમાં દોષનાં કીર્તિનાં વાત્ત વાગે છે,

તો કોઈની ક્ષણવારમાં અપકીર્તિ ફેલાય છે. આ બધી પુણ્યલની જ બાજી છે. એટલે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનું એ ફળ છે એમ સમજો. (૩૨)

સુદોવઝોગસમયા-મણ સમ્મત્તનાજચરણેણ ।

નિવ્વુહવરમગ્ગેણ, નિયપ્પસુદ્ધી ધુવા હોજા ॥ ૩૩ ॥

આ પ્રમાણે બત્રીશ સ્થોત્રમાં કહેલી ધીનાને બરાબર યાદ રાખીને જે ભવ્યજીવો શુદ્ધ ઉપયોગ અને સમતા શુભ સહિત સમકિત જ્ઞાનને ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગની પરમ ઉલ્લાસથી સાધના કરે છે તેમનો આત્મા જરૂર નિર્ભળ થાય છે. આ સુદૃઢી જ આ કુલકનું નામ અંતકારે 'આત્મશુદ્ધિ' એવું રાખ્યું છે. (૩૩)

હવે છેવટની હિતશિક્ષા કરમાવતાં આત્મા કર્મ રીતે શુદ્ધ થાય તે પણ બતાવે છે.

એવમણહવિત્થારો, મણિઓ મગ્ગો નિયપ્પસુદ્ધી ૯ ।

આરાહિજા મન્વા-પરિચંતપમાયરિસંગા ॥ ૩૪ ॥

આ પ્રમાણે અંતકારે આ કુલકમાં આત્મશુદ્ધિ કરવાનો રસ્તો દુઃકામાં જણાવ્યો છે તેને યાદ રાખીને જે ભવ્ય જીવો ! જે તમે પ્રમાદરૂપ શત્રુનો સંગ તજીને અપ્રમત્તપણે તેને સાધશો, તો તમે તમારા આત્માને જરૂર નિર્ભળ બનાવી શકશો. (૩૪)

કુલર્ગસ્સિમસ્સ નિસવળ-પરિભાવળસાહળગિસંસંગા ।

અપ્પંકળયંસંસુદ્ધી-નિયમા નત્થિત્થ સંદેહો ॥ ૩૫ ॥

આ કુલકને ગીતાર્થની પાસે પહેલાં સાંભળવું, પછી એના અર્થનો વિચાર કરવો. ત્યારબાદ તેને હૃદયમાં ઠસાવીને સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગની નિર્ભળ સાધના કરવી. એ પ્રમાણે કરવાથી આત્મારૂપી સુવર્ણ અગ્નિના સંસર્ગની જેમ જરૂર નિર્ભળ બને છે એમાં લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન છે જ નહિ, એમ હું જૈનેન્દ્રાગમના આશિક (અદ્ય) અનુભવથી કહી શકું છું. (૩૫)

હવે કર્તા પ્રશસ્તિ જણાવે છે—

મુણિણિહિંદંદુમિદ, વિક્રમવરિસે ય કત્તિચજ્જદિણે ।

કપ્પહવાણિજ્જરે, બહુદિરિકરયણજલહિનિદ્દે ॥ ૩૬ ॥

તવગચ્છગયણદિણયર-ગુરુવરસિરિણેમિસુરિસીસેણ ।

કુલર્ગ પંડમેણ કયં, વરપ્પસુદ્ધીહ સમ્મદયં ॥ ૩૭ ॥

ઘણું સંયમધારી ભવ્યજીવોરૂપી રત્નોને પેદા કરવામાં સમુદ્ર જેવા મહાપ્રાચીન શ્રી કર્પટવાણિજ્ય (કપડવંજ) માં વિ. સં. ૧૯૯૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ એકમને દિવસે તપાગચ્છરૂપી આકાશમાં સૂર્ય જેવા તપોગચ્છાધિપતિ, શાસન-સમ્રાટ, સુરિચક્રકવર્તી, જગદ્ગુરુ, પરમોપકારી, મારા આત્મોદ્ધારક ગુરુમહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરોદ્ધરજીના ચરણકિંકર વિનેયાણ વિજયપદ્મસૂરજે બરા સુખને

મહાત્માશ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પદ મું

ગતાંક પૃષ્ઠ ૪૬ થી ચાલુ

(સ્વગૃહ ને પરગૃહ)

૨. હવે ચેતનરાજ પોતે કોણુ છે તેનું પૃથક્કરણ કરે છે. આ અંતરંગ આત્મવિચારણા છે અને કોઈક જ વાર લખ્યું છે. પણ યદ્ય આવે ત્યારે તે ખરી સુખી હાલુ છે. આપણે એમાં જરા ચંચૂપાત કરીએ. ચેતનજી પોતે એની શુદ્ધ દશામાં હોય ત્યારે જુદા છે અને કર્માવરિત દશામાં હોય ત્યારે જુદા દેખાય છે. આ બન્ને ભાવ મન્મુખ રાખી આપણે આગળ વધીએ. (ચેતનની સંખી આ વાત ચોખી કરે છે.) ચેતન પોતે પુનમના ચંદ્ર જેવો નિર્મળ છે. શરદ્ઋતુની પુનમની રાત્રિએ ચંદ્રને જેવો હોય, તે વખતે એ જેવો તદ્દન નિર્મળ, સ્વચ્છ લાગે, સાત લાગે તેવા ચેતનરાજ નિર્મળ છે. એની શાંતિ અને ભવ્યતા જોર જ છે અને એવા ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું તેનું જ્ઞાન છે. જ્ઞાની અને જ્ઞાન જુદાં નથી, જ્ઞાનીનો શુભ જ્ઞાન છે અને શુભ હોવા છતાં બન્નેનો મધુકૃત સંબંધ છે. અનેક શુભનો સરવાળો કરતાં દ્રવ્ય થાય છે અને છતાં શુભ વગરનું દ્રવ્ય નથી-દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ શુભથી જ છે. આત્મા પોતે ચંદ્ર છે અને જ્ઞાન ચંદ્રનો પ્રકાશ છે. ચંદ્ર અને તેનો પ્રકાશ સાથે જ રહે છે, છતાં એ એનો શુભ છે. ચંદ્ર વગર પ્રકાશ ન હોય એ વાત ખરી છે, એટલી જ ખરી વાત ચંદ્રનો એ શુભ છે એ પણ સમજવા યોગ્ય છે.

આવા ચંદ્રના શુદ્ધ પ્રકાશને દૂર રહેલાં વાદળાં અટકાવે છે. એ વચ્ચે આડાં આવી ચંદ્રના પ્રકાશને વ્યક્ત થવા દેતા નથી, તે પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મો આત્માના જ્ઞાન-શુભને બહાર આવવા દેતાં નથી. જેમ ધણી કેડલ પાવરનો દીવો હોય છતાં તેની આસપાસ ફગ્નું ઢાંકણ કરવામાં આવ્યું હોય અને દાલમાં 'બ્લેક આઉટ' થાય છે તે પ્રમાણે તેને આવરણ કહ્યું હોય તો તેનો પ્રકાશ અદ્ભુત, અદ્ભુત, અદ્ભુત અને નદિવત્ યદ્ય બાપ છે, તેમ ચંદ્રના શુદ્ધ પ્રકાશની આડે વાદળાં આવે ત્યારે તેનો પ્રકાશ ઓછો, તેથી વધારે ઓછો અને કેટલીક વાર તો નહિ. જેવો 'કરી નાખે છે. પણ તે જ વખતે એક વાન જ્ઞાનમાં રાખવા યોગ્ય છે કે ચંદ્ર પોતે તો પ્રકાશમય જ છે, એનામાં પ્રકાશ છે, પણ વાદળાંને લઇને અવરાધ ગયો છે, છતાં 'પ્રકાશ ત્યાં છે એટલે પ્રકાશ ઓછો દેખાય કે ન દેખાય તેથી ત્યાં તે અદ્ભુત છે કે લગભગ નથી' એમ ધારવાનું નથી. પ્રકાશ તો છે, પણ એની આડે આવરણ આવી ગયું છે. અને વાદળાં હોય કે ન હોય પણ ચંદ્રનો

આપનાર આ આત્મશુદ્ધિકૃતની રચના કરી, અને સુરતના રહીય ધાવક શા. સૂર્યદેવભાઈ પુરુષોત્તમદાસની અને ભાવનગરના રહીય ધાવક શા. કુંવરજી આજીંદગી પિનિનિયી રાજનગર (અમદાવાદ) માં વિ. સં. ૧૯૯૭ ના પોષ શુદ્ધિ છઠ્ઠે આ કૃત્તનો સ્મરણ (વિષેન) લખ્યો. તે બન્નેના આલંબનથી તીર્થસ્વરૂપ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ સંસારસુદ્રનો પાર પામે એટલે નિર્વાણપદને પામે. (૩૬-૩૭)

પ્રકાશયુક્ત તો ચંદ્રમાં છે જ, એ ત્રણ કાળ ત્યાં છે અને રહેવાનો છે. સ્વભાવે એ પોતે આવરણ વગરનો છે, અંતરાય વગરનો છે અને સર્વ સમય પ્રકૃતિએ પ્રકાશમય છે. એ જ પ્રમાણે ચેતન પોતે તો જ્ઞાનમય-પ્રકાશમય છે, એનામાં જ્ઞાન ભરેલું છે અથવા એ પોતે જ્ઞાનમય જ છે અને એ એની શુદ્ધ દશા છે, એ એનો મૂળ ગુણ છે. જેમ પ્રકાશ વગરના ચંદ્રની કલ્પના અશક્ય છે તેમ જ્ઞાન વગરના આત્માની કલ્પના કે એનું અસ્તિત્વ અકલ્પ્ય છે, કારણ કે એ સ્વભાવથી જ અનાવૃત્ત છે. એ કદી આવરણ પામતો નથી એમ સમજવાનું નથી, પણ સત્તાએ અણુઅવરાયલો છે એમ સમજવું. એટલે બાહ્ય નજરે એના પર આવરણ ચડેલ દેખાય, છતાં બરાબર હોડા બિતરતાં એ પોતે આવરિત થતો નથી એ એની સ્થિતિ છે. બહારથી એ આવરિત લાગે, પણ એનો સ્વયં પ્રકાશ અંદર ઝળહળતો રહેલો જ છે એ વાત સમજીએ સારે જ આત્મા બરાબર ઝાળખાય. આ આત્માની સ્થિતિ ચેતનાની સખી વાદ કરે છે. શાંત સમયમાં એ વિચાર કરે છે કે અત્યારે બાહ્ય નજરે એ ગમે તેટલો આવરિત થઈ પડેલો ગયેલો લાગે, પણ અંદર જ્ઞાનપ્રકાશથી ભરેલો છે અને એનો પ્રકાશ સ્વભાવથી જ કદી આવૃત્ત થઈ શકે તેમ નથી. આવા સ્વભાવે અનાવૃત્ત આત્મામાંથી જ્ઞાન જન્મું નથી, છતાં વાદળોની જેમ કમો એના પ્રકાશને રોકે છે, અને એમ હોવા છતાં એ સ્વભાવે અનાવૃત્ત છે. આ વાત સમજાય સારે ચેતનને ઝાળખાય તેવું છે.

પ્રકૃતિએ અનાવૃત્ત, છતાં કર્માવરિત થઈ ગયેલા ચેતનનો પ્રકાશ અંદર છે એનું એક વાર જ્ઞાન થાય ત્યારે એની શુદ્ધ ચેતના અંદર પડેલી છે અને છતાં બેર કરી શકતી નથી એ સર્વ વાત સ્પષ્ટ થાય છે. શુદ્ધ જ્ઞાનપ્રકાશનો માલેક અત્યારે વિભાવમાં પડી જઈ સંસારમાં મસ્ત થઈ ગયો છે અને જાણે રૂખડો અને હલકટ હોય તેવો દેખાય છે તે બન્ને વાતનો મેળ આ રીતે થાય છે. અંદર શુદ્ધ પ્રકાશ ભરેલો છે અને તે અવરાઈ ગયેલો છે, એટલે એની ચેતના બેર કરી શકતી નથી. આવા શુદ્ધ પ્રકાશના ધૃણી ચેતનરાજને ઉદ્દેશીને આગળ એની વર્તમાન સ્થિતિ સમજાવે છે, તેનાં પર વિવેચન કરે છે અને તેને નમ્રૂત થવા પ્રેરણા કરે છે.^૧

ચેતનરાજની શુદ્ધ દશાની સ્થિતિ બરાબર વાદ કરી તેને કેમ સમજાવે છે ? તે હવે જોઈએ. સહજ વિચારકને પણ આવી ધન્ય પૂજા જીવનમાં કોઈકાઈ વાર જ સાંપડે છે, તે વખતે તે વિચારમાં પડી જાય છે, પોતાની આત્મવિચારણા કરે છે અને પોતાની સાથે જ આંતર-જલ્પ કરે છે. આવા પ્રસંગો કવચિત્ આવે છે, પણ ખરા ઉપયોગી અને શુભ પરિણામજન્ય હોઈ ખાસ સમૃદ્ધિવર્ધક છે. ચેતનરાજ, ચેતના અને તેની અહેનપણી સર્વનો એકીભાવ છે તે જ્ઞાનમાં રાખવાનું છે. ચેતનરાજ પોતાને આગળ સમજાવે છે અને જણાવે છે તે આ પ્રમાણે:—

૧. આ ગાથાની બીજી પંક્તિમાં ‘ભાણુ’ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તે બેસે તેમ નથી. ભાણુ એટલે સૂર્ય થાય. ચંદ્રના પ્રકાશ જેવો સૂર્ય એ અર્થ કોઈ રીતે બંધબેસતો નથી. મારા ગુરુરાજ પં. ગંભીરવિજયજીના કહેવા પ્રમાણે લેખનદોષથી નાણુને બદલે ભાણુ લખાયું જણાય છે. એ પાઠ સાર્ય થાય છે તેથી મૂળપાઠમાં સુધારો કરવા યોગ્ય લાગે છે. ભાણુ શબ્દ રાખવાથી કોઈ પણ અર્થ શક્ય થઈ શકતો નથી.

૩. ચેતન ! તુ પરભાવમા ગમણ કરે છે, સ્થૂળ દ્યવિયસુખોમા મોજ માણે છે કે મનોવિકારોમા પડી જાય છે કે શરીરશુશ્રૂષામા સમય વિતાવે છે-તેમા તને શો આનંદ આવે છે ? ભર્તૃહરિના બાણીતા મોહમા દહ્યુ છે તેમ જણુ તૃપાથી સુકાષ જણુ હોય સારે દહુ પાણી પીધુ, કે ભૂખ લાગી એટલે જમ્યા કે કામવિકાર થયો તેને તૃપ્ત કરવા સ્ત્રીમગ કર્યો-આમા સુખ શુ ? સ્વાદ રો ? વિકારતૃપ્તિને પ્રાણી બૂલથી સુખ માને છે ? અથવા પારકા ઉપર દોષ કર્યો ઇર્ષ્યા કરી, જગ દર્યા, મસ્કરી કરી કે પોતાની છતી અન્તી પૌદ્ગવિક મદતા પર અભિમાન કર્યુ એમા મોજ શી ? મોટાઇ શી ? સ્વાદ કયો ? જગ વિચાર એમા સુખ નથી આનંદ નથી, મોજ નથી

ખરી રીતે તો એમા તાગ શરીરની, તાગ પૈમાની અને તારી જીવાનીની હાનિ થાય છે દુઃખચારી મનુષ્યના શરીરના કેવા હાન થાય છે ! તે તો હૌરિતનમા જઈ ચાલી, પ્રમેદ કે મધુપ્રમેદની પીડા મદન કરનાગતો અભ્યાગ કરનાથી જણાય તેનુ છે એ વ્યાધિથી છૂતી પણ શકતો નથી અને નિગતે જીવી પણ શકતો નથી એને વિકારવ્યાધિઓ સણુમ મારે છે અને અર્ધ જ ખાગ્રીની વેદના અનુભવે છે આ શરીરની વાન યર્થ ખનના નારાની વાત તો જિણાડી છે ધનવાનનુ ધન જવાનુ કાળુ રાત્રિનો ગ્ળકપાટ-દુરાચાર મુખ્ય ગમ્ભાય છે અને નાની વામા માથે ઘોળા રાગ ગાનમા કરચલી, આખના તેજનો નારા અને શરીરે વા, માધાના રોગ અને અકાલે ધડપચ એ એની માથે અનિવાર્ય હોય છે આવી રીતે કાષ પગ સ્થૂળ ભોગમા પ્રાણી જીનરી પડે છે એટલે તન, ધન અને જોયનો નારા થાય છે એ અનુભવી કે ઉપાડી આખે અપોલોન કુનાથી દેખાય છે

મનોવિકારી જામતોમા ભેષએ તો તન એટલે નિજ સ્વરૂપ સમજનુ, ધર્મ એમ પ્રતિપોષ્ય ધર્મધન અથવા ધર્મરતના સમજવો અને જોયન એટલે આત્મ સક્તિ ગમજી કાષપણ મનોવિકારને તામે થતા અથવા તેમા રમણ કરતા નિજ સ્વરૂપ, ધર્મધર્મ અને આત્મસમિતો દ્વાર થતો જોવામા આવે છે. ચેતનરાજ ! જરા વિચાર ! ત્યાં સુખ નથી ત્યાં સુખ નોધવામા કે માનવામા તાગ કેવા દાલ થયા છે અને થસાના છે ? તે વિચાર શરીર, પૈમા અને જીવાની ત્રાધથી ગઈ અથવા જા બેડી અને અતરાતમ-સ્વાસ્થ્ય જનુ, ધર્મ ગયો અને આત્મસક્તિ અગણી દહ્યુ પણ ચેન

આ પન્નામા ગમણ કરવામા તારો અપવસ દિગે દિગે વધતો જાય છે ગમ્મકુને કાષ પેર બોલાવે નહિ, એના માદુમરીપણામાં કાષ શ્રદ્ધા ગમે નહિ એની પામે વદુ-દામરીને જવા દે નહિ-આ મોટી વાન છે જેમ જેમ એ ની ગમ્મકુપણાની અપખર્તિ થતી જાય તેમ તેમ એ એટલો દહક થાય છે કે એ પોતાનુ જીવન અકાર સામે છે એ જ પ્રમાણે મનોવિકારમા એ જેમ જેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ કાષ તેને છર્વાંજી, કાષ અભિમાની, કાષ કોપી, કાષ કામી કાષ નિરાપોગ કાષ મનવચીઓ, કાષ ગમાગ, કાષ રખડુ એવા અનેક ઉપાધિ આપે છે એ આ રીતે સ્વાદાર્માં પજ એ ની જીવન ની મીઠાસ મુકાર્માં જાય છે

છરે એની એ ની દયા દ્યવ હ કે એના પગના મળ્મો પજ એ ની આનામા એના નથી આ ગિહનિ પડપણમા થાય છે તિહારી માજુમો પજે જો જાજુસા નીમા જ ખાખમ

થાય છે, કદી વધારે જીવે તો એનું ઘડપણુ તો બારે દુઃખમય થાય છે. એને ધરમાં માન મળે નહિ, એની તકતેવડ કાંઈ જાળવે નહિ, એણે ખાધું છે કે નહિ? એ કાંઈ પૂછે નહિ એને ધરના એક ખૂણામાં એ ઉધરસ ખાધા કરે અને જીવાની એણે શુભાવી તેને પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે. આ સ્થિતિમાં એની કેવી કાયંકર મનોદશ થાય છે તેનું ચિત્ર દર-રોજના અનુભવમાં દેખાય તેવું છે. જીવાનીમાં કરેલા અત્યાચારોનાં ફળ ઘડપણુમાં જરૂર ભોગવવાં પડે છે. એને હવે વિષય ભોગવાતા નથી એ પહેલું દુઃખ છે અને ભોગવેલ વિષયોનાં કડવાં ફળ ભોગવવાં પડે છે એ બીજું દુઃખ છે. માનસક્ષેત્રમાં આ વાત તે જ આકારમાં સમજી શકાય તેવી છે. મતલબી, અભિમાની અને ક્રોધીઓની હિતરાવરથામાં શાંતિ, આનંદ કે સંતોષને સ્થાન નથી, ખનતી ફરજ જાળવ્યાની આત્મતૃપ્તિ નથી અને જીવનનો ઉદ્દેશ નથી.

એતનજી ! આવી રીતે પારકે ઘેર રમવા જતાં શરીર, પૈસા અને જીવાની ખલાસ થાય છે, અપજશ વધે છે અને છેવટે ધરમા પથ હડધૂત થવાના દહાડા આવે છે; માટે કંઈક વિચારો અને વખતસર ચેતો. તજાવ તૂટ્યું અને 'પાણી નીકળવા માંડ્યું', પછી વિચાર કરવા માંડશો તો કાંઈ વળશે નહિ. એ તો પછી તજાવ ખાલી થયે જ છૂટકા ! આવી તમારી સ્થિતિમાં ગિચારી ચેતના—અખળા જોર શું કરે ? કેમ કરે ? કેના ઉપર કરે ?

આખા જીવનનો ઉદ્દેશ નિર્વિકારતા પ્રાપ્ત કરવાનો છે. એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે વિકારી દશાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વિકારી દશાએ પારકું ધર છે અને એ ધરમાં રમણ કરતાં આત્માના કેવા હાલ થાય છે અને થવાના છે એ પર આ આખા પદની રચના છે.

૪. જે પ્રાણી ચોત્તાની કુળમર્યાદા છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય છે એ તો પછી જંગલમાં ભૂલો પડી જાય છે. સારા કુટુંબમાં એક જાતની આખર જામેલી હોય છે, ખાનદાનીનાં ખમીર હોય છે, એવા કુળવાન માણસો હલકાં કામ કરે નહિ, બધાં ત્યાં માથાં મારે નહિ, રાત્રે રખડે નહિ. આ ખાનદાનીનાં ખમીરના અનેક દાખલા આપણે જોયા-જાણ્યા છે. એવા કુળમાં કોઈ કુલાંગાર જાગે અને આડે રસ્તે ચડી જાય તો તેણે આખર શુભાવી કહેવાય છે. ખાનદાનીના ફરજનને કોઈ જીવાર રમતાં કે વેશવાને ઘેર જતાં જીવે તો કેવું લાગે ? આ કુળવટ તે નિજરવરૂપ સમજવું. જે પ્રાણી આત્મસ્વરૂપ છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય એટલે સંસારના વિકારમાં પડી જાય, પછી તો એની બારે ખરાબ દશા થાય છે.

રાજમાર્ગ—મૂળમાર્ગ છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય તે તો પછી મોટી અટવીમાં

૧. કાંજીનો અર્થ મોકાણુ સમ શકે. મરણ પાછળ રહવાને મોકાણુ કહેવાય છે. અને ખેતીને અર્થ કરીએ તો એવા માણસ મરે ત્યારે એની કાંઈ મોકાણુ પશુ કરવું નથી, કાણુ માંડવું નથી એવો અર્થ શક્ય છે. એવા માણસ મરી ગયા તો કાંઈ એનો ખરખરો કમળું નથી, એ ગયા એ વાતનો કાંઈને શોક થતો નથી—એવો અર્થ થાય, પણ મરણ પછી બાનુકી અખળાનો એ વાત સાથે ઘાટ ખેસતો નથી અને કાણુ શબ્દ 'કહાણુ.' કહેવું તે, હુકમ, આજુના અર્થમાં ખરાબર વપરાય છે એમ મેરતાના પ્રદેશના અનુભવી કહે છે તેથી એ અર્થને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે.

કુસાઈ જાણ છે અને આડોઅવળો, અહીંનહીં, કાંઈ માયા કરે છે. પરધરે ભટકનાર ચેતનરાજ ! તમે પણ કુળવટ છોડી આડે રસ્તે ચડી ગયા છો અને મનોવિકારને માર્ગે આગળ વધતા જાઓ છો. અટવીમાં પડ્યા એટલે પછી તો પત્તો નહિ.

દક્ષિણના ઘાટો જોયા હોય તો ત્યાં તો એક ઘાટ ચડ્યા એટલે પાછી ગાળી આવે, એ ઊતર્યા એટલે વળી ઘાટ, એમ ચક્રરમા પડી જવાય. મૂળમાર્ગ છોડ્યો અને મનરૂપ મેધે કળ્પને સીધો એટલે તો પછી ઘાંટના રસ્તા આવે. એમાં તો આડીઅવળી કેડીઓ અને ચડ્યા ઊતરવાના ગૂંચાળા જ હોય. મનહ્રબાધને અંકુશ વગર છોડી દીધા હોય તો એ તો કુંગર ને માળીમાં ચડીજીતર કર્યા જ કરે, પણ એનો છેડો આવે નહિ.

આ મનમેધનો ઘાટ ભયંક્ર છે, માઠો છે, આકરો છે, એમાં કલ્પનાચિત્રો અને મમ રંગો ભરેલાં છે અને એમાં છેડા ન દેખાય તેવા નાના મોટા રરના અને મલ્લીગુંચોનો પાર નથી. આ અંકુશ વગરના મનહ્રબાધ અને પરધરે ભટકતા ચેતનહ્ર એમ બન્ને આંધળા એકઠા થયા. મોટા ગાદ જંગલમાં બે આંધળા બેગા થાય ત્યારે રસ્તો કેણુ દેખાડે ? માર્ગદર્શક તો કોણ, યજ્ઞ શકે નહિ એટલે બન્ને કાંઈ માયા કરે.

વિકારમાં પડી-ગયેલ પારકે ઘેર ગમણુ કરતાં ચેતનહ્રના આવા દાસ થયા છે. એ મનોરથ લાટતી ખાંડમાં પડી ગયા છે, એ મનોરથ લાટતી ખતાવેલી અત્યવશિયત નિરંકુશ ગેરીઓના ચક્રરમાં પડી ગયા છે, એ ભવાટવીમાં ભૂલા પડ્યા છે, એને માર્ગ ખતાવનાર કાંઈ માયે નથી, એ હેરાનપરેશાન થઈ ગયા છે અને ચારે તરફ કાંઈ મારે છે. એને રસ્તો ખતાવનાર મન છે તે આંધળુ છે, અને પોતે વિકારમાં પડી અંધ થઈ ગયા છે. આવી દશામાં ચેતનગાજ આવી ગયા છે એમ તેને જણાય છે અને તે વાત અત્યારે વર્તે છે એમ તેને કહેવામાં આવે છે. એક આંધળો અને તેની માથે બીજો આંધળો મળ્યો એટલે પછી એમાં મારાવાટ શી થાય ? બન્ને કાંઈ માયા જ કરે અને જ્યાં ત્યાં ભરાઈ પડે અને પડે-આખરે.

કુળવટનો સીધો માર્ગ દતો તે મૂખી દીધો, આડે માર્ગે ચડી ગયા, ત્યાં મનરૂપ મેધ વંચ્યો, એણે નવા રંગો પૂર્વા, અનેક કલ્પનાચિત્રો દોરી દીધાં, તુખ્ખા જેવી નદીઓ મળી, તે બે કાંઈ યજ્ઞ ગદ, એના ઘાટોની ભયંકરતાને મોજ મળી-આવી રિયતિ વિકારી આત્મા અને અચળ મન એનો જોગ થતાં થાય પછી સાચો માર્ગ ક્યાંથી મૂએ ? કેણુ દેખાડે ?

૫. આવી રિયતિ યજ્ઞ છે એ કહી જતાવી વિવેકજ્યુએ ચેતનગાજને બૂઝ્યો, એ મનગત બાધએ પિપુકાને-પનિગાજને મળી વાત કહી દીધી, એને જબ્બાજ્યુ કે તે પર-ભાવમાં ફગી પડ્યો છે, પુરુષમાં રાગી રહ્યો છે, આત્મભાવને વિગરી ગયો છે. એ દેહમાં, ધનમાં, પ્રત્યુત્તરીમાં, સત્યામંજયીમાં મોજ માળી રહ્યો છે-એ મર્વ ખોટું છે.

‘વિવેક’ એટલે સાઠું અને ખગલ શું છે ને પારખવાની શુદ્ધિ. એ અંદરથી જ પ્રાપ્ત થાય છે અને જદારના ઉપરેસથી ખાસે છે. એણે ચેતનહ્રને ખરી વાત મમલની. એને મમલજ્યુ કે જેમાં પોતે આનંદ માની બેઠો છે એ આનંદ યજ્ઞિક છે અને પરિબુખે મહાદુઃખકર અને જમખ દસાવનર છે. એ થોડો વખત મજા આવે, પણ અતિ પારકાં તે પારકાં છે, એ કહી પોતાનાં થાય નહિ અને રથાવી આનંદ આપી શકે નહિ, મારે

સાચો માર્ગ પરધરમાં રખડવાનો નથી, પણ સ્વધરને ઝોળખી ચેતનાના રંગમાં રંગાવું તે સાચો રસ્તો છે. આ ખૂબવણી અતિ મુશ્કેલ પણ ખાસ જરૂરી છે. એમાં પારકાં કાણુ છે ? તે ઝોળખવાનો પ્રયત્ન છે અને તેનો સંગ સર્વદા સાગ કરવાનો આગ્રહ છે.

હવે આ રીતે મમતાને ધેર ચેતનરાજ આવ્યા, એનાં વિવેકચક્ષુ ખૂલ્યાં, એની અંધતા દૂર થઈ, એ મનોરથમિત્રના સંગથી દૂર થયા, એને પરધર રમણુતામાં દોષ દેખાયા, ગૌરવહાનિ સમગ્રણી, ચક્ર પરિભ્રમણુ નજરે પડ્યું અને અપાર અટવી અને છેડા વગરના માર્ગોતું જાન થયું. આ જાણુ સ્વધરમાં ઝલહળતા દીપકાની ન્યોતિ દેખાઈ. આવી રીતે નિશ્ચિન વાટડી જોતી સમતાને ધેર (પદ સોળમું) આનંદધન પોતે પધાર્યા, એણે પારકી સ્ત્રીમાં સમતાની સેજડી શોધાવી; ત્યારપછી એનાં તદ્દન નવા રંગ થયા. પતિ ધેર આવે અને પારકે ધેર બટકવાની ટેવ છોડી દે ત્યારે તો ધરના રંગ તદ્દન ફરી થાય, ત્યાં વિરહના નિઃસાસને બદલે આત્મરંગના ઝરણાં ચાલે, ત્યાં સાચા આનંદની ઝડીઓ વરસે, ત્યાં કદી ન થયું હોય તેવું આતર આનંદસ્વરૂપ જામે અને ત્યાં વિયોગ, વિષાદ, શોક, બય કે અરતિ સર્વનો નાશ થઈ જાય, ત્યાં અત્યારસુધી કદી ન થયેલું એવું ધરનું રૂપ જ યથા જાય. એ રૂપ કેવું થાય ? તે અન્યત્ર કહેવામાં આવ્યું છે. ‘અહીં તો વાત એક જ છે કે પતિરાજને પરધેર રખડતાં વિવેકમિત્રે વાર્યા અને એને ધેર આવ્યા, એણે આત્મસ્વરૂપરમણુતામાં સ્થિર કર્યા અને એના પોતાના ધરની સાચી ઝોળખાણ કરાવી.

અવનવા રંગ કેવા થાય તે પર વિવેચનની જરૂર ન હોય. એનો અનુભવ તો પ્રતીતિથી જ થાય તેમ છે. ‘અનુભવગૌચર વસ્તુકે, જાણુયો ચહી ધીલાજ’ એ વાત અગાઉ કહી જ દીધી છે. એમાં કહેવા સાંભળવાનું ‘કણુ નહિ’. એ અનુભવ થશે ત્યારે તો ‘અધુ’ સમગ્ર જશે, પણ એ ત્યારે જ સમજશે; અત્યારે નહીં સમજાય. હાલ વાત એક જ છે. ‘પરધરસગ વારો અને પોતાને ધેર આવો. પોતાનાં માણસોને ઝોળખો અને પોતાનાં છે તે જ ખરા કામ આવશે, અડીભડી વર્ષતે એ જીભા રહેશે એટલું સમજો તમારી યોગ્યતા તેમાં છે, તમારું ઐશ્વર્ય ત્યાં છે, તમારી આનંદધનતા તે છે અને તમારો ખરો આનંદ તેમાં છે.’ સરખાત ચેતનાની સખીએ કરી અને છેવટે વિવેકમિત્ર આવ્યા એમાં વિરોધ નથી. એ ચેતન, ચેતના અને ચેતનાની સખીને ઝોળખી ગયા હોય તેને સમગ્રવવાની જરૂર ન હોય. સુમતિ કે કુમતિ, ચેતના કે સમતા, વિવેક કે વિચારણા એ સર્વ અને એક જ ધેર આવે છે તે ચાવી સમગ્રાય ત્યારે આનંદધનનો બાવ સ્વયં ખૂલી જાય તેમ છે, તેથી ચેતનાની સખી અને વિવેકમિત્રને અલગ ન સમજવાં અને ચેતનની જ ચેતના છે એ વાત ખ્યાલમાં રાખવી.

આ પદ ખરેખર અદ્ભુત છે, આત્મજ્ઞાનની વાનગી છે, ઉચ્ચ ભૂમિકાનું આલેખન છે અને પ્રગતિપોષક મહાનુભાવતાનું નિદર્શક છે. ઉચ્ચ દશાની પ્રવૃત્તામાં આ રીતે મંડાણ થાય, ચેતનાની પાલીશતા દૂર કરાય અને ચેતનરાજને પોતાના ધરમા પધરાવાય-પછી ? પછી તો નવા નવા રંગ વાધશે, અનિર્વચનીય માર્ગો સાંપડશે અને અનાહત નાદના ડંકા વાગશે, અજખાજખ ચાલશે અને બારે ઉત્તર આંતરદશાનાં દર્શન થશે. એવું વર્ણન અન્યત્ર થશે.

તાર્ત્વિક અને બોધક વચનસંદોહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી,

[આ વચનો પૂર્વ મહાપુરુષો અને આગમાનુસારી દૃષ્ટિથી રચેલાં આધુનિક મંચકારોના વચનોની ચૂંટણીરૂપે છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુ જતોને જાણવા યોગ્ય ઉપયોગી થશે એમ ધારી બહાર મૂકવા ઇચ્છા કરી છે. રચિકર પણ તેવા પ્રકારના જીવોને જ થશે. પ્રાયઃ સામાના વિચાર પ્રમાણે સંપ્રદ હોય એ સ્વાભાવિક છે તેથી કરીને લેખક પણ તથાપ્રકારનું અનુદાન-પ્રવૃત્તિ રિથિતિ અનુભવતો હશે એવું કાંઈએ માની લેવાની ભૂલ ન કરવી. વળી અનેક છૂટક છૂટક લેવાયેલ હોવાથી મંદુરુદ્ધિને લક્ષને વિષયનો ક્રમ જરોખર ગોઠવી શકાયો નથી.]

૧. આત્મિક ઉન્નતિ કરવાને, આત્માની શક્તિ ખીલવવાને અને આત્માના મહાનુ શુદ્ધો અને સામાન્ય શુદ્ધો ખીલવવાને ધાર્મિક જ્ઞાનની અત્યંત જરૂર છે.

૨. સમ્યક્શ્રદ્ધા સિવાય સમ્યક્જ્ઞાન થઈ શકે નહિ. સમ્યક્જ્ઞાન સિવાયની શ્રદ્ધા અંધશ્રદ્ધામાં જાય છે અને અંધશ્રદ્ધાથી અર્થાત્ મિથ્યા શ્રદ્ધાથી આત્મા શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી.

૩. નવતત્ત્વના યથાર્થિત અભ્યાસ સિવાય તત્ત્વશ્રદ્ધા થવી મુશ્કેલ છે.

૪. શબ્દ અને અર્થ ઉપર વિચાર કર્યા વિના ભાવરૂપ પ્રકાશ બહાર આવતો નથી, અને ભાવરૂપ પ્રકાશબહાર આવ્યા વિના મનુષ્યને યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી.

૫. જ્ઞાન જ્ઞાન તરીકે સાધ્ય નથી પણ ક્રિયાના સાધન તરીકે સાધ્ય છે.

૬. જૈનદર્શન જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે માનતું નથી, જ્ઞાન આચરણમાં મૂકવા માટે માનવામાં આવે છે.

૭. જ્ઞાનનું-જાણવાનું કૃણ એ જ કે અનર્થથી જાણવું અને ઇદનું સંરક્ષણ કરવું. આથી જ કહ્યું છે કે 'જૈનદર્શનમાં જ્ઞાન જ્ઞાન માટે નથી.'

૮. શાસ્ત્રાદિનું પકન એ દ્રવ્યજ્ઞાન છે, આત્મસ્વરૂપનું જાણવું તે ભાવજ્ઞાન છે. સમ્યક્ત્વ વિના ભાવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી અને ભાવજ્ઞાન વિના આત્મસ્વરૂપનું જાણવું-જોખણવું થતું નથી.

૯. ક્રિયા વગરનું જ્ઞાન અને જ્ઞાન વગરની ક્રિયા સફળ નથી. એટલે ક્રિયા હોય તો જ જ્ઞાન કહેવાય છે અને જ્ઞાન હોય તો જ ક્રિયા કહેવાય છે. જાનનેમાં ગોણ અને પ્રધાનભાવથી દશાનો ભેદ છે.

૧૦. એકતો વ્યવહાર દાર્દનો સાધક નથી, તેમ એકલો નિશ્ચય પણ દાર્દનો સાધક નથી.

૧૧. સિદ્ધાંતમાં જ્યાં નિશ્ચયધર્મનું વર્ણન છે ત્યાં તે નિશ્ચયધર્મનો આદર કરવા માટે છે, પણ વ્યવહારધર્મના ખંડન માટે નથી, તેમ વ્યવહારધર્મનું

વર્ણન છે ત્યાં વ્યવહારધર્મના આદર માટે છે પણ નિશ્ચયધર્મના ખંડન અર્થે નથી. વ્યવહાર અને નિશ્ચયધર્મની ગૌણતા મુખ્યતા પ્રત્યેક જીવના અધિકાર પ્રમાણે જાણવી. સાપેક્ષ બુદ્ધિએ સર્વ સત્ય છે.

૧૨. જેમ બે નેત્રો વિના વસ્તુનું અવલોકન બરાબર થતું નથી તેમ બે નય વિના દ્રવ્યોનું અવલોકન યથાર્થ થતું નથી. વ્યવહારનય વિના કેવળ નિશ્ચયનયથી કેટલાક નાશ પામ્યા છે, ત્યારે કેટલાએક જીવો નિશ્ચયનય વિના એકલા વ્યવહાર-નયથી માર્ગપતિત થયા છે એમ શ્રી તીર્થ'કરદેવોએ કહેલું છે.

૧૩. વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને નયોને ગૌણ મુખ્ય રાખી પ્રવૃત્તિ કરતાં વસ્તુનો યથાર્થ બોધ થાય છે. જે વખતે વ્યવહારની મુખ્યતા હોય તે વખતે નિશ્ચયની ગૌણતા હોય અને જે વખતે નિશ્ચયની મુખ્યતા હોય તે વખતે વ્યવહારની ગૌણતા હોય: આમ બન્ને નય દૃષ્ટિઓમાં જ્યારે જેની જરૂરીઆત હોય ત્યારે તેનો ઉપયોગ બીજી દૃષ્ટિનો તિરસ્કાર ન કરતાં સમલાવની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે તો વસ્તુતરવનો યથાર્થ અનુભવ થાય છે.

૧૪. મહેલ ઉપર ચડતાં જેમ દાદર અને દોરડું પકડવાનું આલંબન લેવામાં આવે છે તે વ્યવહારરૂપ છે અને ઉપર ચડી ગયા પછી આ બન્ને આલંબનો મૂકી દઇ જે કાર્ય કરવાનું હોય તે રૂપ નિશ્ચયનું આલંબન લેવામાં આવે છે. પાછું જ્યારે ઉતરવાનું હોય ત્યારે વ્યવહારરૂપ દાદરાનું અને દોરડાનું આલંબન લેવું પડે છે, તેમ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જવા માટે સ્વાલંબનરૂપ કોઇ ઉત્તમ વિચાર, વ્રત, સદ્ગુણ, જ્ઞાન આદિનું આલંબન લેવામાં આવે છે.

૧૫. પોતાના શુદ્ધ આત્માને મૂકી કોઇ સ્થળે કોઇ કાળે કોઇ પણ પ્રકારે શુદ્ધ નિશ્ચયનય બીજાનો સ્પર્શ કરતો નથી, છતાં વ્યવહારનું આલંબન લઇને નિશ્ચયમાં તે પહોંચે છે. આમ વ્યવહારના આલંબનને લઇ નિશ્ચય વર્તતો હોવાથી તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરે છે.

૧૬. બહારથી જે વસ્તુ આવેલી હોય તે તરફ નજર રાખીને વ્યવહાર બોલે છે, ત્યારે નિશ્ચય અંદરમાં પોતાની જે વસ્તુ છે તે તરફ નજર રાખીને વાતો કરે છે.

૧૭. સર્વ નયનો આશ્રય કરનારા મહાત્માઓ નિશ્ચયમાં ખેંચાતા નથી, વ્યવહારને તજી દેતા નથી, જ્ઞાનને સર્વોત્કૃષ્ટ માનીને સ્વીકારે છે, પણ ક્રિયાનો અનાદર કરતા નથી, ઉત્સર્ગને આદરે છે પણ અપવાદને ભૂલી જતા નથી. ભાવમાં તત્પર રહે છે, પણ દ્રવ્યનું નિમિત્તપણું યાદ રાખે છે. એવી રીતે સાપેક્ષપણે અહર્નિશ વર્તન કરે છે.

૧૮. સાપેક્ષ એટલે વસ્તુસ્વરૂપની અપેક્ષા રાખીને ઉત્સર્ગ તથા નિશ્ચયને પામવા માટે અપવાદ કે વ્યવહારનું સેવન કરવું તે. અને તેનાથી રહિત એકાંત વ્યવહાર અનિવેકે આચરે તે નિરપેક્ષ-જૂઠો વ્યવહાર હોય છે અને જ્યાં જૂઠો વ્યવહાર છે ત્યાં ધર્મ હોતો નથી.

૧૯. જે વ્યવહાર નિશ્ચય તરફ લઈ જતો નથી, નિશ્ચયના અનુભવમાં મદદ-ગાર થતો નથી તે વ્યવહાર શુદ્ધ નથી.

૨૦. જેઓ મોક્ષને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે તે સર્વ પ્રથમ શુદ્ધ વ્યવહારનું આલંબન લઈને પછી નિશ્ચયના આશ્રયવડે પામ્યા છે. શુદ્ધ વ્યવહાર વિના નિશ્ચયની ઉત્પત્તિ હોતી નથી.

૨૧. વ્યવહારરત્નત્રયથી નિશ્ચયરત્નત્રય પ્રગટ થાય છે. આ રત્નત્રય વિના કોઈને કોઈ પણ કાળે પોતાના પરમ શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી. આ જ્ઞાનીઓનો દૃઢ નિશ્ચય છે.

૨૨. સંયમઆચરણ ચારિત્ર એ વ્યવહારરૂપ છે અને સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર એ નિશ્ચયરૂપ છે.

૨૩. સંયમઆચરણ ચારિત્ર વિના કેવળ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રની સિદ્ધિ થતી નથી.

૨૪. નિશ્ચયનયમાં જ લીન થયેલા મહાત્માઓને જે ક્રિયાઓ અતિ પ્રયોજન-વાળી નથી તે જ ક્રિયાઓ વ્યવહારમાં રહેલા પુરુષોને અતિ શુભકારી છે.

૨૫. સ્થૂલ મલિનતાવાળાને વ્યવહારક્રિયા ઉપયોગી છે. વૃત્તિઓમાં રહેલી સ્થૂલ મલિનતા ઉત્તમ વ્યવહારવાળાં દાન, તપ, જપ, વંદન, પૂજન, દયા આદિ ક્રિયાઓથી દૂર કરી શકાય છે. મનમાં રહેલી સૂક્ષ્મ મલિનતા વિવેકદૃષ્ટિવાળા વિચારથી વિશુદ્ધ કરી શકાય છે.

૨૬. ક્રિયા એ મનને નિયમિત કરનાર સાધન છે પણ ધર્મ નથી. ઉપચારથી તને ધર્મ કહેવાય છે. વિવેકપૂર્વકનો વિચાર 'એ મનને સુધારવાનું' કારણ છે.

૨૭. ક્રિયામાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે પોતાનાં મન, વચન, શરીરને વ્રત, તપ, જપાદિ યમ, નિયમોમાં અહોનિશ પ્રવર્તાવવાં પડે છે અને જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે ક્રિયામાર્ગમાં દૃઢતા થયા પછી અહોનિશ આત્મઉપયોગમાં તત્પર રહેવું પડે છે.

૨૮. વ્યવહારનય બાળ્યા-આદર્યા વિના નિશ્ચયનય બાળવા-આદરવાની ઇચ્છા કરવી તે તદ્દન અનુપયોગી છે. શુદ્ધ વ્યવહાર વિના નિશ્ચયનું જ્ઞાન કદી પણ પ્રાપ્ત થતું નથી.

૨૯. ક્રિયા ઉપર પૂર્ણ અભિરામ અને અધ્યાત્મ ભાવનાવડે ઉત્સાહ એવી મનોવૃત્તિને યોગ્ય એવું દિતકારી કાર્ય : એ જે આત્માને શુદ્ધિ કરનારા ઉપાય છે.

૩૦. જ્ઞાનીએ એટલી ધર્મક્રિયાઓ-આચરણોનો જનાવી છે તે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અર્થે જ જનાવી છે.

૩૧. જીવ, અજીવ આદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન પણ આત્મજ્ઞાન માટે જ છે, એટલે તે બાહ્યનું એ આત્મજ્ઞાનનું પ્રયોજન છે.

૩૨. જૈનશાસ્ત્ર મુમુક્ષુઓને આત્મચિંતન સિવાય અન્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની સંમતિ જ નથી આપતું અને ન-છૂટકે પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા હોય તો તે માત્ર નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહેલ છે. એ જ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું બીજું નામ 'અષ્ટપ્રવચન માતા' બાણુનું.

૩૩. જૈનસિદ્ધાંત હંમેશાં નિવૃત્તિપરાયણ હોઈ આત્મા સ્વસ્વરૂપને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે ? તે દર્શાવનારું હોય છે.

૩૪. વૈરાગ્ય વિનાનું જ્ઞાન આત્માની પરમાત્મદશાં પ્રગટાવી શકતું નથી. પ્રથમ સાધનદશામાં વૈરાગ્યથી લેદહજ્ઞાનની પુષ્ટિ થાય છે. અને લેદહજ્ઞાનથી સ્વ-પરનો લેદહ ભાસે છે અને તેથી આત્મા સંવરભાવમાં રમે છે.

૩૫. સઘળાં શાસ્ત્રો આત્માનો અનુભવ થવામાં કારણ છે, અને શુદ્ધ અનુભવ-જ્ઞાન કાર્ય છે.

૩૬. શ્રુતજ્ઞાનનો સાર આત્માનુભવ તથા સંવરભાવની પ્રાપ્તિ છે. તેની પ્રાપ્તિ જો ન થઈ તો તેનું શ્રુતજ્ઞાન ખર(ગધેડા)ની પીઠ પર ચંદનના ભાર સમાન છે.

૩૭. જો મન આત્માભિમુખ ન થયું તો ભણવું-ગણવું સર્વ વ્યર્થ છે. આત્મા સાથે પ્રીતિ થયા વિના પરથી-પુદ્ગલભાવથી પ્રીતિ છૂટતી નથી, અર્થાત્ આત્મધર્મમાં રુચિ થયા વિના પુદ્ગલ ઉપર થતી મમતા ત્યાગી શકાતી નથી.

૩૮. આત્મા અમુક હેતુથી શુદ્ધ થાય અને અમુક હેતુથી શુદ્ધ ન થાય. આ કદાચરૂ છે. શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને આત્માને વિશુદ્ધ થવાના અસંખ્ય માર્ગો પોતાના જ્ઞાનમાં દેખ્યા છે, બતાવ્યા છે, તેમાંથી તમારા દર્દને જે દવા (ઉપાય) લાગુ પડે તે લાગુ પાડો.

૩૯. અનંત જન્મથી કર્મકલેશવાળા ગાઢ થયેલા આ આત્માનો તે કર્મ-કલેશથી જે રીતે છૂટકારો થાય તેવા પ્રકારનો પ્રયત્ન તે પરમાર્થ અર્થાત્ તે જ સ્વાર્થ-આત્માર્થ છે.

૪૦. હર્લેલ એવું સમ્યક્ત્વ રાગ, દ્રેષની અંધિનો લેદહ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે રાગ, દ્રેષની અંધિનો લેદહ અમુક હદ સુધી કર્મમળનો ધ્વાસ થયે અપૂર્વ અધ્યવસાય-દ્વારા છરી શકાય છે.

૪૧. જેમકેઈ જળાશયમાં કોઈ કાચબો તદ્દાસકૃત ધમને રહેતો હોય અને જળા-શયનું જળ સેવાળ તથા કૃમળનાં પત્રોથી છવાયેલું હોવાથી પેલા કાચબાને પાણી ઉપર આવવાનું છિદ્ર મળી શકવું ઘણું મુશ્કેલ હોય છે, તેમ આ સંસારરૂપી જળા-શયમાં છવરૂપી કાચબાને સમ્યક્ત્વરૂપ છિદ્ર હાથ લાગવું એટલું જ મુશ્કેલ છે.

૪૨. મિથ્યાત્વનો અભાવ અથવા ભગવાંતના વચન પર શ્રદ્ધા અથવા આત્મ-તત્ત્વની યથાસ્થિત ઓળખાણ અથવા જડ, ચૈતન્યની ઓળખાણ અને આત્માનો

અનુભવ તે “ સમ્યક્ત્વ. ” ઇચ્છાનો ત્યાગ તે વિરતિપણું અને ક્યાયોનો ત્યાગ તે અકેપાયીપણું.

૪૩. સમક્રિતથી સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સદ્ગુણની પ્રાપ્તિથી સમક્રિતપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

૪૪. સમક્રિતી છવ રાગદ્વેષથી પરવસ્તુમાં-પૌદ્ગલિક વસ્તુમાં રાચતોમાચતો નથી, અંતરથી ન્યારો વર્તે છે. જેમ જળમાં ઉત્પન્ન થયેલ કમળ જળથી નિર્લેપ રહે છે તેમ ભવ્ય છવ સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થતાં સંસારમાં પરવસ્તુના સંબંધથી ન્યારો વર્તે છે, સંસારમાં રહ્યા છતાં સર્વ સાંસારિક પદાર્થો પરથી મમતા ત્યાગે છે, પરવસ્તુમાં થતી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ બુદ્ધિનો ત્યાગ કરે છે એટલે તે પુદ્ગલાનંદી કહેવાતો નથી, પણ ચતુર્થ શુભસ્થાનકવાળો સમક્રિતી છવ જ અંતરાત્મા કહેવાય છે.

૪૫. સમ્યગ્દષ્ટિને સર્વ પ્રકારના ભોગોમાં પ્રત્યક્ષ રોગોની માફક અરુચિ થાય છે, કારણ કે જે સમયે સમ્યગ્દષ્ટિની ચેતના સમ્યક્ત્વ હોવાને લીધે શુદ્ધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે તે સમયે તેની વિષયોમાં અરુચિ હોવી તે સ્વાભાવિક છે.

૪૬. સમ્યગ્દષ્ટિ હેયને હેય સમજી છોડી દે છે, પરંતુ હેય પદાર્થના ત્યાગમાં કેવળ સમ્યક્ત્વ જ કારણ નથી, કિંતુ સમ્યક્ત્વના સફલાવની સાથે ચારિત્રમોહનીય આદિનો અભાવ પણ કારણ છે. અર્થાત્ સમ્યક્ત્વના સફલાવમાં વિષયો પ્રત્યે અરુચિ થાય છે પણ વિષયોનો ત્યાગ તો સમ્યક્ત્વ સાથે ચારિત્રમોહનો અભાવ હોયે છતે જ થાય છે.

૪૭. અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ પાપમેવનને અનિષ્ટ માનવા છતાં અને ણીજનને તેના પરિત્યાગનો ઉપદેશ આપવા છતાં પોતે પરિત્યાગ કરી શકતો નથી તેનું કારણ ચારિત્રાવરણીય ધર્મનો ઉદય છે.

૪૮. સમ્યગ્દર્શનના સફલાવથી જ ગૃહસ્થધર્મ અથવા મુનિધર્મને ધર્મ કહેવાય છે. એ વિના જાણે પ્રકારના ધર્મને વસ્તુના ધર્મ કહેવાતા નથી.

૪૯. ક્રીડી વગરનું નેત્ર અને મુગંધ વગરનું પુષ્પ જેમ નકામું છે તેમ સમ્યક્ત્વ વગરની ધર્મક્રિયા નકામી છે.

૫૦. દાનાદિ ક્રિયાઓ કરવાથી મોશક્ષ મળે છે પણ તેમાં સમ્યક્ત્વ જ સદાયક છે.

૫૧. સમ્યક્ત્વ શુભ હોય તો જ પરમાર્થથી મનની શુદ્ધિ કહેવાય છે. સમ્યક્ત્વ વિના મનની શુદ્ધિ મોહગર્ભિત હોય જિવટી બંધન કરનારી થાય છે.

૫૨. જગતમાં શરીર અને મન સંબંધી દુઃખો પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શરીર અને મન જ છે.

૫૩. મન સ્વતંત્ર નથી, પણ આત્મા સ્વતંત્ર છે.

૫૪. મન જે જે નિયંત્રિઓને વશ પામે છે તે તેનાં પૂર્વગામી કારણોને લીધે દોષ આત્મા તે પ્રકારે વર્તે છે.

આગામી ચોવીશીમાં થનારા તીર્થંકરો

આગામી ચોવીશીમાં પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ રાજાશ્રેણિકના જીવ થવાના છે, તે હાલ પહેલી નરકમાં ૮૪૦૦૦ વર્ષને આયુએ ઉપજેલા છે.

ત્યારપછી બીજા તીર્થંકર અદીસો વર્ષે અને ત્રીજા તીર્થંકર ૮૩૭૫૦ વર્ષે થવાના છે તે અત્યારે ક્યાં છે? તેનો વિચાર કરતાં જણાયું કે તિર્થંચ કે મનુષ્યમાંથી તો તીર્થંકર થતા નથી. નરક અને દેવગતિમાં જ તીર્થંકર થાય છે. નરકગતિમાં તેટલા આયુવાળો કોઈ તીર્થંકરનો જીવ નથી. દેવગતિમાંથી જે તીર્થંકર થાય છે તે બહોળતાએ વૈમાનિકમાંથી જ થાય છે અને વૈમાનિકમાં પદ્યોપમથી ઓછું આયુષ્ય નથી. વ્યંતર કે જ્યોતિષીમાંથી તીર્થંકર થતા જ નથી. ભવનપતિમાંથી કવચિત્ થાય છે, તેથી આ સંબંધમાં વધારે વિચાર અને તપાસ કરતાં 'વિવિધ વિષય વિચારમાળા ભાગ પાંચમો' મુનિરાજ શ્રી મણિવિજયજીએ છપાવેલ છે તેમાં પૃષ્ઠ ૧૭૬ ઉપર આગામી ચોવીશીમાં થનારા તીર્થંકરોના નામ સાથે હાલ તે ક્યાં છે? તે સંબંધે લખ્યું છે. તેમાં બીજા ને ત્રીજા તીર્થંકર ભવનપતિમાંથી આવીને થનારા લખ્યા છે. એટલે ઉપરની શંકાનું નિવારણ થાય છે. વળી તે નોંધમાં ૧૯ મા તીર્થંકર પણ હાલ ભવનપતિની અગ્નિકુમાર નીકાયમાં છે એમ લખ્યું છે. લોકપ્રકાશમાં પણ આને લગતું કેટલુંક વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. એ ચોવીશે તીર્થંકર કોના જીવ થશે? એ જાણતમાં લોકપ્રકાશ સાથે મેળવતાં સદરહુ બુદ્ધમાં ઘણાં નામોમાં ફેરફાર છે તે નીચે જણાવેલ છે.

૫૫. આપણા બધા વિચારો અને ભાવનાઓ તેના પૂર્વગામી વિચારો અને ભાવનાઓના પરિણામરૂપે અને અવલંબનભૂત છે.

૫૬. જેવી જેવી લાગણીયો જે જે કાળે કર્મબંધ કર્યો હોય તેવા તેવા પ્રબળ કે નિર્બળ, તીવ્ર કે મંદ રસે તે કર્મ ઉદયમાં આવે છે અને તે પ્રમાણે સુખદુઃખનો અનુભવ થાય છે.

૫૭. જેમ રસનો ઘાત થાય છે તેમ સ્થિતિનો પણ ઘાત થાય છે.

૫૮. હૃદયના શુભાશુભ વિચારોમાં પ્રથમ રસ, પછી નિશ્ચય-બળ, પછી પ્રયત્ન અને પછી ક્ષણ એમ અનુક્રમે ઉદ્ભવે છે.

૫૯. દરેક જીવ પોતપોતાના શુભાશુભ કર્મોનો કર્તા અને તેજ તેનો લોકતા છે.

૬૦. આ સંસારની સઘળી પ્રવૃત્તિઓ કર્મની પ્રેરણા પ્રમાણે વર્તે છે એટલે જેવું કર્મ તેવી પ્રવૃત્તિ થાય છે.

૬૧. પૂર્વજન્મના સંસ્કાર અને આ જન્મના આનુબાનુના સંયોગો એ બંનેને લઈને અત્યારની આપણી સ્થિતિનું સ્વરૂપ બનેલું હોય છે. (ચાલુ)

આગામી પ્રભુનાં નામ.	લોકપ્રકાશને આધારે.	ત્રિવિધ વિષય વિચાર- માળાને આધારે. કોના છવ ?	અત્યારે ક્યાં છે ? ત્રિવિધ વિષય વિચાર- માળાને આધારે.
૧. પદ્મનાભ	શ્રેષ્ઠિકરાજ	શ્રેષ્ઠિકરાજ	પહેલી નરકે
૨. સુરદેવ	સુપાર્શ્વ	સુપાર્શ્વ	ભવનપતિમાં
૩. સુપાર્શ્વ	પોટિલ	ઉદાધિ	ભવનપતિમાં
૪. સ્વયંપ્રભ	દ્રઢાયુ	પોટિલ	ચોથા દેવલોકે
૫. સર્વાનુભૂતિ	કાર્તિક	દ્રઢકેતુ	બીજા દેવલોકે
૬. દેવધૃત	શંખ	કાર્તિક	પહેલા દેવલોકે
૭. ઉદય	નંદ	શંખ	બારમા દેવલોકે
૮. પેદાળ	સુનંદ	આણુંદ	પહેલા દેવલોકે
૯. પોટિલ	આણુંદ	સુનંદ	પાંચમા દેવલોકે
૧૦. શતકીર્તિ	શતક	શતક શ્રાવક	ત્રીજી નરકે
૧૧. સુમત	સત્યકી	દેવકી	આઠમા દેવલોકે
૧૨. અમમ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	ત્રીજી નરકે
૧૩. નિઃકપાય	બળદેવ	સત્યકી	પાંચમા દેવલોકે
૧૪. નિઃપુલાક	રોહિણી	બળદેવ	છઠ્ઠા દેવલોકે
૧૫. નિર્મમ	મુલસા	મુલસા	પાંચમા દેવલોકે
૧૬. ચિત્રશુભ	રેવતી	રોહિણી	બીજા દેવલોકે
૧૭. સમાધિ	ગવાલી	રેવતી	બારમા દેવલોકે
૧૮. સંવર	ગાર્ગલિ	સભાલ	આઠમા દેવલોકે
૧૯. યશોધર	દ્વિપાયન રાજ	દ્વિપાયન રાજ	અગ્નિકુમારમાં
૨૦. વિજય	કર્ણ	કોબ્લિક	છઠ્ઠી નરકે
૨૧. મદલનાથ	નારદ	નારદ	પાંચમા દેવલોકે
૨૨. દેવચુત	અંબડ શ્રાવક	અંબડ શ્રાવક	બારમા દેવલોકે
૨૩. અનંતવીર્ય	દારમદ	અમર	નવમા ઐવેયકે
૨૪. બદ્ધત	સ્વાતિ	સ્વયંબુદ્ધ	સર્વાર્થસિધિ

ઉપર્યુક્ત તીર્થંકરો અત્યારે ક્યાં છે ? એ દરીકત લોકપ્રકાશમાં કહેલ નથી. ત્રિવિધવિષયવિચારમાળામાં આપેલ દરીકત પ્રમાણે વિચારતાં અત્યારે ચાર છવ નરકમાં, ત્રણ છવ ભુવનપતિમાં અને સત્તર છવ વૈમાનિકમાં છે. તેમાં દશમા તીર્થંકર થનાર ચત્તક શ્રાવક ત્રીજે નરકે છે એમ લખ્યું છે તે સંભવત્ નથી. ત્રિપદિ ચલાતા પુરુષ અરિત પર્વે ૧૦ નું વીરચરિત્રમાં તેા નવમા પ્રમુ દેહગ્રીના અને દશમા પ્રમુ રેવતીના નામ ૨૩ મા પ્રમુ જણાવ્યકોના છવ કલા છે. કુવંરછ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—સ્વામી કેશવલાલ મનસુખરાય પેથાપુર.)

પ્રશ્ન ૧—‘આઠ પહોરની ચોસઠ ઘડીયાં’ કહેલ છે ને આઠ પહોરની ૨૪ કલાક તેની ઘડીઓ તો ૬૦ થાય છે; છતાં ૬૪ કેમ કહી છે ?

ઉત્તર—એ વ્યવહાર વચન છે. નિશ્ચયથી તો ૬૦ ઘડી જ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨—ફરતી દેરીવાળાં દેરાસરો ઓછીવત્તી દેરીઓવાળાં હોવા છતાં જાવન જિનાલય (દેરીઓ) વાળાં કહેવાય છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—નંદીશ્વરદ્વીપે જાવન શાશ્વત ચૈત્યો છે તે અપેક્ષાએ જાવન જિનાલય કહેવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૩—નંદીશ્વર દ્વીપે જાવન ચૈત્યો શી રીતે છે ? તેમાં કેટલી કેટલી પ્રતિમાઓ છે ? અને તે કયા નામની છે ?

ઉત્તર—નંદીશ્વર દ્વીપે ૪ અંજનગિરિ, ૧૬ દધિમુખ ને ૩૨ રતિકર એ નામના કુલ જાવન પર્વતો છે. તે દરેકની ઉપર એકેક ચૈત્યુજ ચૈત્ય છે. તેની અંદર ૧૦૮ અને ચાર ચોડી (મંડપ)માં ૧૬ એમ કુલ ૧૨૪-૧૨૪ શાશ્વત પ્રતિમાઓ છે. તે ઋષભાનન, ચંદ્રાનન, વારિષેષુ ને વર્ધમાન એ ચાર નામવાળી જ છે.

પ્રશ્ન ૪—સાધ્વીજી વ્યાખ્યાન વાંચે ને શ્રાવક શ્રાવિકા સાંભળે એમ થઈ શકે ? એમને બેસવા માટે આસન તરીકે પાટ, પાટલો હોય ?

ઉત્તર—આપણામાં (તપગૃહમાં) એવી પ્રવૃત્તિ નથી, સ્થાનકવાસીમાં છે. આપણામાં શ્રાવિકાને સાધ્વીજી ઉપદેશ આપે છે, પરંતુ વ્યાખ્યાનની રીતે નહીં. સાધ્વી પાટ ઉપર બેસીને શ્રાવક સન્મુખ વ્યાખ્યાન વાંચે એ પ્રવૃત્તિ આપણા સમુદાયમાં અત્યુક્ત જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૫—સાધ્વી કલ્પસૂત્ર મૂળ કે ટીકા વાંચે ?

ઉત્તર—સાધ્વીને કલ્પસૂત્ર સાંભળવાનો જ અધિકાર છે, સભા સમક્ષ વાંચવાનો અધિકાર નથી. સાધુની જોગવાઈ ન હોય તો શ્રાવિકા પાસે કલ્પસૂત્રનો જાળાવબોધ વાંચે એ યોગ્ય જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬—સવારે નવકારશી કરવાના ઇચ્છકે રાત્રે કયારે જાવાનું બંધ કરવું ?

ઉત્તર—રાત્રિભોજન કરે અને સવારે નવકારશી કરે એ વાત જ ઘટમાન

નથી, છતાં સૂતી વખતે રાત્રે દુવિહાર, તિવિહાર કે ચૌવિહાર કરનારને માટે નવકારશી કરવી તે ઘટી શકે છે.

પ્રશ્ન ૭—વ્યાખ્યાનની પાઠ સન્મુખ ભીંત ઉપર બાણાવળીનું ચિત્ર કરેલ હોય છે તે શા માટે કર્યું હશે ?

ઉત્તર—રામાયણ કે મહાભારતના યુદ્ધની હકીકત વ્યાખ્યાનમાં વંચાતી હોય ત્યારે તેવું ચિત્ર કરવાની પ્રવૃત્તિ હતી. તેવું ચિત્ર કોઈ જગ્યાએ કરેલું દેખવામાં આવે છે. તેમ કરવાનું કારણ તો યુદ્ધની હકીકત સાંભળીને શ્રોતા ઉપર તેની તામસી અસર ન થવાની કલ્પના માત્ર હશે.

પ્રશ્ન ૮—કોઈ સજ્જાત્રયો કે ભક્તભર, કલ્યાણમંદિરનો પાઠ સવારે કરી શકાય ? એમાં કાંઈ બાધ છે ?

ઉત્તર—નવે સ્મરણ ખુશીથી સવારે ગણાય. બની શકે તો દરરોજ સવારે તેનો પાઠ કરવો. બરહેસરની સજ્જાત્રય તો સવારે કહેવાય જ છે. બીજી સજ્જાત્રયોમાં જેમાં રાત્રિમતીના વિલાપની કે મુનિઓના ઉપસર્ગની હકીકત હોય તેવી સજ્જાત્રય સવારે ન કહેવી. સવારે તો મહામંગળીકાકારી શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ વિગેરેના છંદો કહેવા એ વધારે યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૯—સીમંધરસ્વામીનું ચૈત્યવંદન, સ્તુતિ, સ્તવન સાંજે દેવસી પ્રતિક્રમણમાં કહેવાય ?

ઉત્તર—ખુશીથી કહેવાય, નિયેધ નથી. મહામંગળકારી છે.

પ્રશ્ન ૧૦—દશ ‘અરેરા’ એટલે આશ્ચર્ય દઢા છે. તે શબ્દનું શું કારણ ? કેવળજ્ઞાનીને તે આશ્ચર્યકારી લાગતા હશે ?

ઉત્તર—આશ્ચર્ય હ્રદયની અપેક્ષાએ છે અને ઘણે ઠાણે અસંભવિત ગણાતી વસ્તુ બને ત્યારે તેને તે નામથી ઓળખાવાય છે. કેવળી તો ત્રણે ઠાણમાં ધતી ને ધવાની વસ્તુના જાણનારા હોવાથી તેને આશ્ચર્ય છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—ચાર ગ્રામીતા નામ કઈ અપેક્ષાએ કહેવાય છે ? શું દશ ચૌવીશીમાં તે નામો જરૂર હોય છે ?

ઉત્તર—પ્રાચી દશ ચૌવીશીમાં તેમ જ વિદરમાન જિનમાં તે ચાર નામ આવ્યા જ દરે છે તેથી તે નામ ગ્રામીતા કહ્યા છે વીચ વિદરમાનમાં સાતમા ક્ષત્રિજાનન ને બારમા ચંદ્રાનન છે અને વર્તમાન ચૌવીશીમાં રજ ગા વર્ધમાન-સ્થામી છે તેમજ વારિપેજ નામ ઐરવત્રેત્રની ચૌવીશીમાં છે, એ પ્રમાણે ચાર નામ ગ્રામીતા સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૨—સાધુ, સાધ્વીને અગ્નિસંસ્કાર કય દિશાએ કરવો ?

ઉત્તર—એનો નિર્ધાર બળ્યો નથી પ્રાચે દક્ષિણ દિશાએ કરવો ઠીક છે.

પ્રશ્ન ૧૩—જંબૂસ્વામી મહાવીરસ્વામીથી કેટલા વર્ષે સિદ્ધ થયા ? તેમનું આયુષ્ય કેટલું હતું ?

ઉત્તર—જંબૂસ્વામી મહાવીર નિર્વાણથી ૬૪ વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા. તેમનું આયુષ્ય ૮૦ વર્ષનું હતું. તેઓ ચોથા આરામાં જન્મેલા હતા.

પ્રશ્ન ૧૪—પાર્શ્વનાથના તીર્થમાં બહુમૂલાં વસ્ત્ર મુનિ વાપરતા હતા તો તે વખતમાં જિનકલ્પપણું કેમ ઘટી શકે ?

ઉત્તર—જાવીશ તીર્થકરને વારે જિનકલ્પ હોતો જ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—આંગી રચના કરવાની શરૂઆત ક્યારે થઈ ? પ્રથમ જિનમંદિરો શહેરની બહાર હતાં એમ કહે છે અને જિનમંદિરનાં અલંગ દ્વાર કહેવાય છે તો તે શી રીતે થઈ શકે ?

ઉત્તર—પ્રતિમાની આંગી કરવાની શરૂઆત અમુક વખતથી થઈ એમ નથી. એ પ્રવાહ તો ચાલુ જ છે. જિનમંદિરો નગરમાં ને નગર બહાર બંને સ્થળે હતાં. જિનમંદિરના દ્વાર અલંગ કહ્યા જ નથી અને હોય પણ નહીં કેમકે દ્વાર ઊઘાડા રહે તો આશાતના થાય. અલંગ દ્વાર તો તુંગીયા નગરીના શ્રાવકો માટે કહેવાયેલ છે. તે એવા દાનેશ્વરી હતા કે તેને ત્યાં આવેલ કોઈ પણ ચાચક પાછો જતો નહિ.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—શા. પુંજલાલ અમ્બાલાલ-આલેલ.)

પ્રશ્ન ૧—રાવણનો વંશ કયો ?

ઉત્તર—રાવણના વંશનું નામ રાક્ષસવંશ છે. તેની શરૂઆત શ્રી અજિતનાથસ્વામીના સમયમાં થઈ છે. જુઓ શ્રી ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્ર.

પ્રશ્ન ૨—સ્થાવર તીર્થ ને જંગમતીર્થ કેને સમજવાં ?

ઉત્તર—સ્થાવરતીર્થ શ્રી શત્રુજય, ગિરનારાદિ સમજવાં અને જંગમતીર્થ મુનિમહારાજાદિ સમજવા.

પ્રશ્ન ૩—આ અવસર્પિણીમાં નારદ કેટલા થયા છે ? ને ક્યારે થયા છે ?

ઉત્તર—નારદ નવ થયા છે અને તે નવ વાસુદેવના સમયમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૪—રાવણે વાલીમુનિ ઉપર કોપાયમાન થઈ સ્થાવરતીર્થ ને જંગમતીર્થ જનેના વિનાશનો પ્રયત્ન કર્યો તેથી તેને પાપ બંધાણું હશે કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને અતિ ઘોર પાપ પાંધાણું હતું, પરંતુ ત્યારપછી પશ્ચાત્તાપથી અને ભરતચક્રીના કરાવેલા અષ્ટાષ્ટક પરના જિનમંદિરમાં આવી પરમાત્માની ભાવભક્તિવડે તે કર્મોના ઘણા ભાગ ત્રોડી નાખ્યો હતો.

પ્રશ્ન ૫—રાવણ જન્મથી જ બળવાન હતો તો બળપ્રાપ્તિ માટે તપ કેમ કર્યો?

ઉત્તર—રાવણે બળ મેળવવા માટે તપ કર્યો જ નથી. તેણે બહુરૂપિણી વિદ્યા સાધવા માટે તપ કરીને ધ્યાન ધર્યું હતું.

પ્રશ્ન ૬—રાવણે નારદના કહેવાથી કોના યજ્ઞને ત્રોડ્યો?

ઉત્તર—મરુત રાજા યજ્ઞ કરતો હતો તેને ત્રોડ્યો હતો. જુઓ રામચરિત્ર.

પ્રશ્ન ૭—વાનરવંશની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ?

ઉત્તર—એને માટે શ્રી ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્ર પર્વ ૭ જેમાં જૈનરામાયણ છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૮—નવાણુપ્રકારી પૂજામાં ભરતચક્રીએ પ્રથમ ઉદ્ધાર વળતે પધરાવેલ કંચનમય મૂળનાયકના જિનગિળને દુષ્પ્રમકાળ આવવાનો બાણી દેવોએ શુક્રામાં પધરાવ્યા એમ કહ્યું છે તો તે ક્યારે? અને તે શુક્ર કયાં છે?

ઉત્તર—સાતમા ઉદ્ધાર વળતે સગરચક્રીની સાથે વિચાર કરીને દેવોએ શુક્રામાં સ્થાપન કર્યાનું નવાણુપ્રકારી પૂજામાં કહ્યું છે. તે શુક્ર પર્વતના પશ્ચિમ ભાગમાં હતી. તે હકીકતને અત્યારે અસંખ્ય કાળ વ્યતીત થયેલ હોવાથી અને પર્વતનું પ્રમાણ ઘટી જવાથી તેનું ઠેકાણું લખ્ય થઈ શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૯—ઉપર જણાવેલા જિનગિળની પૂજા કરવા દેવ-દેવીઓ આવતાં હતાં તે કઈ જાતિના સમજવાં?

ઉત્તર—ચારે નિકાયના દેવ-દેવી સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૦—‘ઠમ ઠમ ઠમકે પાઉં, જલેયા લે બી’ એનો અર્થ શું?

ઉત્તર—નૃત્ય કરનાર દેવ-દેવીઓના પગમાં રહેલા ધુધરાઓથી પગ ઠમ ઠમ ઠમકે છે, અપાન કરે છે અને દેવીઓ પ્રભુના જલેયાં એટલે ઓગારણા લે છે. જુઓ અમારા તરફથી પ્રકાશિત નવાણુપ્રકારી પૂજાના અર્થ.

પ્રશ્ન ૧૧—સદરહુ પૂજામાં ‘મુરસાનિધ્ય નરદર્શન, ભવ ત્રીજે તરે’ એમ કહ્યું છે તે નર કયા સમજવા?

ઉત્તર—ભરતશેત્રાદિનાં મનુષ્યો સમજવાં.

પ્રશ્ન ૧૨—સિદ્ધાચળ ઉપર ૧૭ મો ઉદાર દુષ્પ્રસદમૂર્તિના ઉપદેશથી કરાવનાર ત્રિમળવાદન રાજા ક્યારે ને કયાં ગયો?

ઉત્તર—સત્તરમો નહીં પણ છેલ્લો ઉદ્ધાર સમજવો. વચ્ચે બીજા ઉદ્ધાર ઘણા થવાના છે. વિભજવાહન રાજા ને દુષ્પસહસૂરિ પાંચમા આરાને છેડે થશે. તેનું સ્થાન ચોક્કસ ધ્યાનમાં નથી, પરંતુ શત્રુજયની સમીપમાં થશે એમ જાણવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સિદ્ધાચળ ઉપર કોડો મુનિઓ સિદ્ધ થઈ ગયા, આવી વાત નવાણુપ્રકારી પૂત્રમાં આવે છે તો તે કોડ એટલે કેટલા જાણવા ?

ઉત્તર—એને માટે શત્રુજયમહાત્મ્ય વિગેરેમાં તો સો લાખે કોડ જાણવા એમ કહેલ છે. કોઈ એમાં શંકા કરે છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૪—કૂલને અભાવે પ્રભુને લવિંગ કે ચોખા ચડાવી શકાય ?

ઉત્તર—શ્વેતાંબર આગ્નાયમાં લવિંગ કે ચોખા ચડાવવાનો પ્રવૃત્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—શ્રી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ચોથો આરો કાયમ વર્તે છે એ બરાબર છે ?

ઉત્તર—ચોથા આરાના પ્રારંભના ભાવ કાયમ ત્યાં વર્તે છે એટલે કાયમ ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષ્યનું શરીર ને કોડ પૂર્વનું આયુષ્ય ત્યાંનાં મનુષ્યોમાં હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન હોય. ત્યાં કાયમ એક સરખો કાળ જ વર્તે છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી ઋષભદેવના વળતનો સૂર્યકુંડ હાલ છે ?

ઉત્તર—એને અસંખ્ય કાળ વ્યતીત થયેલ હોવાથી તે હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—પંચધાતુની પ્રતિમામાં કઈ કઈ ધાતુ આવે છે ? અને તેનું પ્રમાણ શું હોય છે ?

ઉત્તર—એમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ, પીત્તલ ને કાંસુ હોવાનો સંભવ છે. ધાતુની બધી પ્રતિમામાં એક સરખું પ્રમાણ દરેક ધાતુનું હોતું નથી. કરનારના વિચાર પ્રમાણે ધાતુ મેળવીને કરાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જિનપ્રતિમા એકી આંગળની જ ભેદે એકે એકી આંગળના ઘઈ શકે ?

ઉત્તર—મૂળતાયક તરીકે એકી આંગળના પદરાવવાનો નિયમ જાણ્યો છે. એકી આંગળના ન જ કરાવાય એવો નિયમ જાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—ઋષભદેવના સમયમાં મનુષ્યની સંખ્યા ઓછી હતી તે પછી વધતી ગઈ તો તે વળતે કેટલી સંખ્યા હશે ?

ઉત્તર—તે સંખ્યાનો નિયમ વાંચવામાં આવ્યો નથી. તે સંખ્યા અજિતનાથજી થયા ત્યાં સુધી વધી, પછી ઘટવા માંડી.

પ્રશ્ન ૨૧—પરા, પર્યંતિ, મધ્યમા ને વૈષ્ણરી—એમ ચાર પ્રકારની ભાષા કહેલી છે તેનું સ્વરૂપ શું સમજવું ?

ઉત્તર—તે હકીકત વિસ્તારવાળી છે તેથી તેના વર્ણનને માટે સલાની છપાવેલી શાનપંચમીની બુક વાંચો.

શ્રી ચાર ચીજ પાછી ફરતી નથી ે.

૧. બોલેલો બોલ, ૨. ફેંકેલું તીર, ૩. વીતેલો વખત, ૪. ગુમાવેલી તક.

આ ચારે જાણત જાહુ વિચારવા જેવી છે, અને તેના પરથી કેટલીક હિતશિક્ષા લેવા યોગ્ય છે.

૧. બોલેલો બોલ, બોલાયો તે બોલાયો. સજ્જનોએ તે બોલ પ્રમાણે વર્તવું જ જોઈએ, બોલ પાળવો જ જોઈએ; કારણ કે બોલેલો બોલ કોઈ પ્રકારે પાછો વળતો નથી તે તો જાહેરમાં આવી જ જાય છે.

૨. ફેંકેલું તીર પાછું કોઈ પ્રકારે આવે જ નહીં. તે તો જ્યાં ધારીને મૂક્યું હોય ત્યાં જ જઈને પડે છે.

૩ વીતેલો વખત-જો સત્કાર્ય કર્યા વિના વખતને જવા દીધો તો તે લાખ ખરચતાં પણ પાછો મળતો નથી, માટે પ્રમાદવશ થઈને વખતને નિરર્થક વીતી જવા દેવો ન જોઈએ.

૪. ગુમાવેલી તક-કોઈપણ કાર્ય સાધી લેવા માટે અથવા અન્યનું હિત કરવા માટે મળેલી તક જો ગુમાવી દીધી-તે તકે કાર્ય સાધી ન લીધું કે અન્યનું કાર્ય કરી ન આપ્યું તો ફરીને તેવી તક પ્રાપ્ત થતી નથી; માટે સમયની કિંમત સમજનારે મળેલી તકને ગુમાવી દેવી નહીં.

પાછલાં જન્મે વાક્યો માટે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના અપ્રમાદ નામના દશમા અધ્યયનનો ભાવ વિચારવો અને સમય માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો. કુંવરજી

પ્રશ્ન ૨૨—જેન શાસનમાં જ્યારે જ્યારે પૂછવામાં આવે ત્યારે એમ જવાબ મળે છે કે-એક નિગોહનો અનંતમો લાગ મોક્ષે ગયો છે, તો તે નિગોહમાં જીવસંખ્યા કેટલી જાણવી? અને તેનો અંત કોઈ વખત આવવાનો કે નહીં?

ઉત્તર—સિદ્ધ થયેલા જીવોની સંખ્યા કાયમ પાંચમે અનંતે છે અને એક નિગોહમાં રહેલા જીવોની સંખ્યા આઠમે અનંતે છે. તે અનંતું એટલું મોટું છે કે અનંત કાળે પણ એક નિગોહ ખાલી થવાની નથી એને માટે નવ પ્રકારના અનંતાનું સ્વરૂપ લોકપ્રકાશ, કર્મશંકાદિકથી જાણવું.

પ્રશ્ન ૨૩—જીવ અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળીને વ્યવહારરાશિમાં આવે ત્યારે તે જાદર એકેન્દ્રિયનાં શરીર સાથે કયારે જોડાય?

ઉત્તર—જ સમયે નીકળે તે સમયે જ જોડાય. એમાં અંતર સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન ૨૪—કલંકી રાજા કયારે થવાનો છે?

ઉત્તર—એ વિષે કાંઈ પણ નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

કુંવરજી

સુભાષિત-વચનમાળા

અનુસંધાન પૃ. ૬૩ થી ૭૭

૨૧૧. 'વાદે વાદે તત્ત્વનો બોધ સ્પુરે' એમ કહેવાય છે; પરંતુ ધણીવાર વાદે વાદે વિતાડવાદ પણ થઈ જાય છે અને જે યોક્તિયુક્ત તત્ત્વ હોય તે પણ કુવાદથી ચાલુ જવું જોવાય છે.

૨૧૨. પ્રેમ વિનાનું જીવન ભારરૂપ છે. માણુમ પ્રત્યે, પશુ-પંખી પ્રત્યે, ફૂલો પ્રત્યે, ઝરાઓ પ્રત્યે, શિદ્ધાદિ લલિતકલાઓ પ્રત્યે, સંગીત પ્રત્યે, આકાશના તારાઓ સાથે, બાળકો માથે, સ્ત્રીઓ સાથે-એમ સૃષ્ટિના અનેક પદાર્થો સાથે નૈમર્ગિક પ્રેમ આવડવો જોઈએ. જે એ આવડે તો જીવન માણુવાની મજા જોર આવે છે.

૨૧૩. મોઢાને જ મોઢું દુઃખ હોય છે. સૂર્ય-ચન્દ્રને મહથ્થુ નડે છે, તારાને તે ભય નથી.

૨૧૪. નિમિત્ત કારણો ઉપર રોષ કરવો બર્થ છે. એ વખતે ઉપાદાન કારણોના વિચાર કરવો અને તેને ટાળવા પ્રયત્ન કરવો એ જ મર્વને માટે સાચો રસ્તો છે.

૨૧૫. અહોરાત્રની સાક ધટિકામાંથી ફક્ત એક જ ઘડી જે મત-સમાગમ, સુવાંચન, સુકર્તવ્ય આદિમાં સારી રીતે-તન્મયપણે જાય તો પણ અહોભાગ્ય ગણાય.

૨૧૬. અહં મમ 'હું' અને 'મારું' એ જ મોહરાજનો મહામંત્ર છે-મહાજંધન છે. 'નાહં ન મમ' એ પ્રતિમંત્રો મોહને પરાસ્ત કરવાના છે.

૨૧૭. દષ્ટિરાગ જાય તો ભવબ્રમણના ઘણા ચક્રર યોજા થઈ જાય.

૨૧૮. મિષ્ટ ભાષા, સૌમ્ય રૂપ, દેવ-શુરુ-ધર્મોદિ ઉપર પ્રેમ, અતિથિ-પ્રેમ, મળતાવડે રવભાવ, ઉદારતા-આ સર્વ શુભો દેવગતિમાથી આવ્યાના અને ફરી એ ગતિમાં જવાનાં લક્ષણો ગણાય છે.

૨૧૯. કટુ અને કંકશ ભાષા, વિરૂપતા, કંકાસપ્રિયતા, સુધર્મ ઉપર રોષ, લોભ, ક્રોધની અતિ માત્રા વગેરે નરકાગમન સૂચવે છે.

૨૨૦. યૌવનકાળના અનેક જંઝાવાતોમાં ન ફસાનાર-કર્તવ્યને પથે બરાબર જનાર વિરલ મનુષ્યો હોય છે.

૨૨૧. કામોપશાંતિ પછીના વિચારો જે કાયમ રહે તો માણુમ ફરીથી એ ક્રિયામાં પ્રાયઃ ન પ્રવેશે.

૨૨૨. હૃદયનો આરીસો મુખ્ય છે. હૃદયમાં આલતા સારા-નરસા વિચારોનું પ્રતિબિંબ મોઢા પર આવ્યા વિના રહેતું નથી.

૨૨૩. ધણીવાર વસ્તુનું મહત્ત્વ સ્થાન વધારી દે છે. કાયર મનુષ્ય પણ યોતાના સ્થાનમાં બહાદુર બની જાય છે. 'આહ' નામનું જળજંતુ, હાથી જેવાને પણ જળમાં ખેંચી જાય છે અને મત્સ્યો જળમાર્ગમાં સામે પૂરે પણ ચાલી શકે છે.

૨૨૪. રામ-કૃષ્ણ-યુધિષ્ઠિર-નળ-સીતા-દમયંતી-દ્રૌપદી-ચંદનબાળા ઈત્યાદિ મહાત્મી-પુરુષો ઉપર પણ આપત્તિના વરમાદ વરસ્યા છે તો સામાન્ય માણુમનું શું ગણું?

(ચાલુ)

—રાજપાળ મગનલાલ વઢોરા

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

અંતર્ગત

અરિહંત સ્તોત્ર

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૦ થી શરૂ)

શાસ્ત્રપ્રશંસા

(ચામર છંદ.*)

જન્મ નાશ સ્થિતિ સત્સ્વરૂપને પ્રકાશતી,
ત્રિપદીની જેહ પાસ લબ્ધિથી મહામતિ;
તે ગુણી ગણીવશે ગૃંથે વિશાલ શ્રુતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૭

ઉપર તીર્થ*કે શામન મંથથી કંપક કલ્પે. તે શામન તત્પ્રણીત શાસ્ત્રદ્વારા મમમય છે,
તે શાસ્ત્રની પ્રશંસા કરના મોતકાર વડે છે.—

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય (વ્યય) એવું ' સત્ ' નું સ્વરૂપ પ્રકાશની ત્રિપદીની જેની
પામેથી લબ્ધિ પામીને, મહામતિ ગુણધર ગુણધરો વિશાલ શ્રુતિ-દ્વારમાંથીનું શુધ્ધ કરે
છે-એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

‘ ઉપજે વા વિગમે વા ધુવે વા । ’ ‘ ઉત્પાદવ્યયધૌવ્યયુક્તં સત્ । ’

‘ ઉત્પાદ-વ્યય-ધૌવ્યયુક્ત તે સત્. ’—શ્રીતત્ત્વાર્થશૂન.

આ સત્ સ્વરૂપની વ્યાખ્યા એટલી બધી મુમદાન અને સર્વકથા-મર્વમાદી છે કે
તે એક ‘ સત્ ’ અક્ષરમાજ જગતના મમસ્ત તત્ત્વનું નવનીત પ્રાપ્ત થાય છે. પરમતત્ત્વ
શ્રી અમૃતચક્રાચાર્યશ્રી પંચાધ્યાયીમા કહે છે:—

“ તત્ત્વં સહસ્રાણિકં સન્માપ્રં ધા યતઃ સ્વતઃ સિદ્ધમ્ ।

તસ્માદનાદિનિધનં મ્યસદ્દાયં નિર્વિકલ્પં ચ ॥ ”

એવું પરમેષ્ઠિ સત્સ્વરૂપ વ્યક્ત કરતી ત્રિપદીનું, શ્રીનીતગાજ જેવી પરમ વિભૂતિના
સ્વમુખે ચતુષ્ યના, પરમ પ્રાપ્ત શ્રી ગુણધરદેવોને દ્વારમાંથીનું માન પશ્ચિમે છે એવું
શાસ્ત્રમય છે, તેને ઉદ્દેશીને અત્ કહું છે. આનું મમર્થન શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ શ્રી
મોક્ષમાળામા આ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ દ્વાર્ચિક-કાતાર્ચિક નવે આખી સ્ટિપ્ત માન એ ગજ સંદેશમાં ગુણ છે, તેને
રિચાર ફાટકાર કરે છે, તે અધુરમુખની પવિત્ર લબ્ધિપામે ત્યારે આવે ત્યારે દ્વારમાંથી

* આ ચામર છંદ નારાયણ અને ગુણમંદીને મળતો છે: એવ પદ્ધતિ એક છે.

જ્ઞાન શા માટે ન થાય ? ‘જગત્’ એમ કહેતાંજ મનુષ્ય એક ઘર, એક વાસ, એક ગામ, એક શહેર, એક દેશ, એક ખંડ, એક પૃથ્વી,—એ સધળું મૂકી દઈ અસંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રાદિથી ભરપૂર વસ્તુ કેમ સમજી જાય છે ?”—મોક્ષમાળા, પાઠ ૯૧.

ભૂત માત્ર ત્રાણ જે કરે દઈ સુશાસનો,
જન્મભીતિને હરે હરી લઈ કુવાસનો;
એવું જાસ શાસ્ત્ર-નેત્ર દેતું દિવ્ય દષ્ટિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૮

ઉપર જે શ્રુતિ-સત્શાસ્ત્રનો ઉલ્લેખ કર્યો, તે સત્શાસ્ત્ર કેવું છે ? તેની નિરુક્તિ ખતાવે છે:—

જે સમ્યક્ શાસનો-આચાર્યો આપી ભૂતમાત્રનું ત્રાણ-રક્ષણ કરે છે, અને જે દુષ્ટ વાસનાઓ દૂર કરીને જન્મનો ભય દૂરી લે છે,—એવું જેનું શાસ્ત્રરૂપ તેજ દિવ્ય દષ્ટિ અર્પણ કરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

શાસ્ત્ર-શાસ્ત્ર + ત્ર, શાસ્ત્ર = શાસન કરવું, ત્રા = ત્રાણ-રક્ષણ કરવું.

“શાસનાત્ત્રાણરાક્ષેષ્ઠ વૃષ્ટિઃ શાસ્ત્રં નિરુચ્યતે ।

વચનં વીતરાગસ્ય તથા નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥”

—શ્રીમાન યશોવિજયજીપ્રણીત અધ્યાત્મોપનિષદ્.

શાસન કરવાથી અને ત્રાણ-રક્ષણની શક્તિથી ‘શાસ્ત્ર’—એમ બુધજનોથી નિરુક્તિ કરાય છે; અને તે શાસ્ત્ર તો વીતરાગનુંજ વચન હોઈ શકે, ખીજા કોઈનું નહિ.

તે શાસ્ત્રને અત્રે નેત્રનું રૂપક આપ્યું છે તે યથાર્થ છે; કારણ કે તેના વિના મોહાંધકાર-ભર્યા લોહમાં વસ્તુનું યથાર્થ દર્શન થતું નથી.

“લોકે મોહાંધકારેઽસ્મિન્શાસ્ત્રાલોકઃ પ્રવર્તકઃ ।

વાપામયૌષધં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં પુણ્યનિબન્ધનમ્ ।

ચક્ષુઃ સર્વેત્રગં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં સર્વાયંસાધનમ્ ॥”

—શ્રીમાન હરિભદ્રાચાર્યજીપ્રણીત યોગબિન્દુ.

‘શાસ્ત્ર પાપરૂપ રાગનું’ ઔષધ છે, શાસ્ત્ર પુણ્યનું કારણ છે, શાસ્ત્ર સર્વત્ર પહોંચનારું લોચન છે, શાસ્ત્ર મર્વ અર્થનું માધન છે.

જેહ ઉત્થું જ પાર યુક્તિની કસોટીએ,
હેમ જેમ ગુહ્ય છેદ તાપની વિશુદ્ધિએ;
એ સુવર્ણ શાસ્ત્ર નેત્ર જેનું છે સુદષ્ટિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૯

ઉપરના કાવ્યમાં તો કદાચ આચાર્યપ્રધાન જીવને માન્ય હોય એવી વાત કહી, એટલે પરીક્ષાપ્રધાનને પણ તે જિનભાષિત સત્શાસ્ત્ર કેવું મન્માન્ય છે તેનું પ્રતિપાદન કરે છે:—

જે યુક્તિની કસોટીએ નિશ્ચયે પાર ઊત્થું છે, અને સોનાની જેમ જે છેદ અને

તાપની વિશુદ્ધિવડે કરીને શુદ્ધ સિદ્ધ થાય છે,—એવું જેવું સુવર્ણ શાસ્ત્ર-નેત્ર સમ્યક્દષ્ટિને આપે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિશ્વતિને હું વંદું છું.

અત્રે જનપ્રવચનને શુદ્ધ સુવર્ણની ઉપમા આપી છે. સુવર્ણ એટલે સોનું અથવા સુંદર વર્ણ—અક્ષર (સ્લેષ). જેમ મોનાની પરીક્ષા—કસોટીવડે કષ તથા છેદ અને તાપવડે કરાય છે અને તેમાં પાર ઉતરે તે શુદ્ધ સોનું ગણાય છે; તેમ શાસ્ત્ર—સુવર્ણની પરીક્ષા પણ, પરીક્ષાપ્રધાન સુવિચક્ષણ પુરુષોથી કષ—છેદ—તાપવડે કરાય છે, અને તેમાં ઉતરી જાય તે શુદ્ધ શાસ્ત્ર ગણાય છે. મહાકવિ કાલિદાસે કહ્યું છે કે:—

“દેન્ન: સંલક્ષ્યતે જ્ઞાનૌ વિશુદ્ધિ: શ્યામિકાપિ વા” —શ્રી રઘુવંશ.

‘સોનાની વિશુદ્ધિ કે મલિનતા અગ્નિમાં બરાબર જણાઈ આવે છે.’

મહામતિ શ્રીમાન યશોવિજયજીએ ઉદ્ઘોષણ કરી છે કે:—

“પરીક્ષંતે કપલ્લેદતાવૈ: સ્વર્ણં યથા જના: ।

શાસ્ત્રેઽપિ વર્ણિકાશુદ્ધિ પરીક્ષતાં તથા વુધા: ॥” શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ

શાસ્ત્ર પરત્વે કષ—છેદ—તાપનું સ્વરૂપ આ પ્રકારે છે:—

“વિઘય: પ્રતિપેઘાશ્ચ ભૂયાંસો યત્ર વર્ણિતા: ।

एकाधिकारा दृश्यन्ते कपशुद्धि वदन्ति ताम् ॥

વિઘીનાં ચ નિપેધાનાં યોગક્ષેમકરી ક્રિયા ।

वर्ण्यते यत्र सर्वत्र तच्छास्त्रं छेदशुद्धिमत् ॥

યત્ર સર્વત્રયાલંઘિવિચારપ્રવલાગ્નિના ।

नात्पर्यश्यामिका न स्यात् तच्छास्त्रं तापशुद्धिमत् ॥ ”

—શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ, અ. ૧.

“જ્યાં વર્ણવેલા અનેક પ્રકારના વિધિઓ અને નિપેધો એક અધિકારવાળા—અવિરૂદ્ધ-પણે એક નિશ્ચિત ખોયને અનુમરતા દેખાય, તે કષશુદ્ધિ કહેવાય છે. જેમકે—ગોક્ષરૂપ ખોયના મંજરે મિઠાંતમાં ખાન—અધ્યયનાદિ વિધિ અને દિમાદિના નિપેધ કલા છે.

ઉક્ત વિધિ-નિપેધોનું યોગ-ક્ષેમ કરે એવી ક્રિયા જ્યાં મર્જરથમે વર્ણવાય છે તે શાસ્ત્ર છેદશુદ્ધિવંત કહેવાય છે.

મર્જનનું આલંબન કરતા એવા વિચારરૂપ પ્રયત્ન અગ્નિના તાપમા તપાવતાં જ્યાં તાપર્ષની મલિનતા દોષ નહિ તે શાસ્ત્ર તાપશુદ્ધિવાળું કહેવાય છે. કોઈપણ નવની અપેક્ષાએ વિચારનાં જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારની ક્ષતિ પ્રાપ્ત થતી નથી, તે તાપશુદ્ધિ.” — શિવેશ વિવરજી મારે જુઓ અધ્યાત્મોપનિષદ.

આવી કષ—છેદ—તાપની અગ્નિપરીક્ષામાંથી મંગિાપાત્ર શુદ્ધપણે જેનું શાસ્ત્ર ઉતીર્જ થાય છે તે વિશ્વતિને વંદન દો ।

ગોદર્પકમાં નિમગ્ન લોકોને ઉધારવા,
શુદ્ધ આત્મપર્મના પ્રચારને વધારવા;

મોઘ જેહનો સુધામયો દોંએ નિવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૦

એવા તે જિન પ્રવચનનું પ્રયોગન શું છે? તે દર્શાવે છે:—

મોહના કાદવમાં ખૂંચી ગયેલા લોકનો ઉદ્ધાર કરવાને અર્થે અને શુદ્ધ આત્મ-
ધર્મનો પ્રચાર વધારવાને અર્થે, જેનો અમૃતમય મોઘ પ્રવર્તતો સતો નિર્વૃત્તિ આપે છે,
તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને વંદું છું.

જિનાગમનું સ્વસ્થજૂત પ્રયોગન આ એક જ છે કે કર્મભલથી મલિન થયેલા
આત્માને શુદ્ધ કરવો.

‘કનકોપલવત્ પથકિ પુરુષતણી, જોડી અનાદિ સ્વભાવ’—શ્રીઆનંદધનજી.

સોના અને પાથરની જેમ પ્રકૃતિ-પુરુષ, કર્મ-આત્માની જે અનાદિ જોડી છે તેને
વિવિકત કરવી, છૂટી પાડવી, અલગ અલગ કરવી; તે જ પ્રધાન કર્તવ્ય છે. માટી વગેરે
મળ દૂર કરી, ગાળી નાંખી-છણી નાંખી જેમ સોનું શુદ્ધ-ચોખ્ખું કરવામાં આવે છે તેમ કર્મ-
રૂપ મૃતિકાનો મળ દૂર કરી, ગાળી નાખી (Falter), ખખેરી નાખી (ઘવધૂવ), નિર્જરી,
આત્માને તેના શુદ્ધ મૂળ સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠાપિત કરવો-પ્રતિક્રમણ કરાવવું
એ જ જિનાગમનું પરમ લક્ષ્ય છે. અને એટલા માટે જ પ્રથમ તો તે દેહાદિમાં આત્મ-
બ્રાંતિરૂપ મોહમિથ્યાત્વ જેમ દૂર થાય તેવો ઉપદેશ આપે છે; અને ડિંદીમ નાદથી ઉદ્ભવે છે કે-
‘વાયુસહાવો ધમ્મો’ વસ્તુનો સ્વભાવ તે ધર્મ. આત્માનો સ્વભાવ તે આત્મધર્મ
(ઉપલક્ષણથી વિભાવ તે અધર્મ) માટે સ્વભાવધર્મને ભજો અને વિભાવ-અધર્મને ત્યજો.

નાના પ્રકારના તપ અનુશાન આદિ વિધિ, નિષેધો, ઉક્તા આત્મધર્મની વ્યક્તિરૂપ
અંતરંગ ક્રિયાને અર્થે છે અને તેથી જ પ્રાંતે નિવૃત્તિ-નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ
સર્વનું તાર્કિક નોંધેની ગાથામા બતાવ્યું છે.—

“ચારિત્તં પલું ધમ્મો ધમ્મો જો સો સમોત્તિ ગિદ્દિટ્ઠો ।

મોહકલોહવિહીનો પરિણામો અપ્પણો હુ સમો ॥”

શ્રી કુંઠકુંઠાચાર્યજીકૃત—શ્રી પ્રવચનસાર

“સ્વરૂપે ચરણ-સ્વસમયમાં પ્રવૃત્તિ તે ચારિત્ર છે; તે જ વસ્તુ સ્વભાવ હોવાથી
ધર્મ છે, એટલે કે શુદ્ધ ચૈતન્યનું પ્રકાશન તે ધર્મ છે; અને તે જ ધર્મ યથાવસ્થિત
આત્મચરણ હોવાથી સામ્ય છે; અને જે સામ્ય છે તે દર્શન-ચારિત્રમોહિનીયના
ઉદયથી ઉપજતા સમસ્ત મોહ-ક્લેશના અભાવે કરીને અત્યંત નિર્વિંકાર એવો જીવનો
પરિણામ છે.”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીની ટીકા.

આવો જેનો નિર્મલ જનહિતકારી ઉપદેશ છે તે વિભૂતિને વંદન હો !

જેનો પાસ વાહોંઓ અવાહોંઓ બની જતા,

જેનો પાસ નિંદનાર વંદનાર વર્તતા;

પામી બધ શંકનાર નિર્વિશંક વૃત્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ-વંદું એ વિભૂતિને. ૨૧

જેની આગળ વાદીઓ અવાદીઓ (મૂંગા) બની જાય છે, નિંદનાર વંદનાર થાય છે, અને શંકા કરનાર નિર્વિશંકવૃત્તિને પામે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

શ્રી વીતરાગદેવના જ્ઞાનાતિશય અને વચનાતિશયનો કોઈ એવો અપૂર્વ પ્રભાવ પ્રત્યક્ષમાન હોય છે કે તેની સાન્નિધ્યમાં વાદ કરવા આવેલા પડિતપ્રવર વાદીઓ પણ વાદ કરવાનું ભૂલી જાય છે, તેમની વાણી મુક્તપણાને બળે છે, જીતવા આવેલા જીતાઈ જાય છે, અને પોતે વિનમ્ર શિષ્ય થઈ બેસે છે; નિંદા કરવા આવેલો મનુષ્ય પણ વંદન કરીને ચાલ્યો જાય છે અને અનેક પ્રકારના સંશયમાં કુબળી ખાતો જીવ પણ સર્વ સંશયોનું સ્વયમેવ સાંગોપાંગ સમાધાન થતાં, નિઃસંશયપણું પામીને નિષ્પ્રકંપ શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે. આને માટે શ્રી ગૌતમહિ મુનીશ્વરોનું શ્રી મહાવીરદેવે કરેલું સંશય-જેદન સુપ્રસિદ્ધ દર્શનરૂપ છે.

“યસ્ય પુરસ્તાદ્ વિગલિતમાના, ન પ્રતિતીર્થ્યા ભુવિ ચિવદંતે ॥”

—શ્રી સમંતસદ્રાચાર્યજીવૃત્તપ્રવચનભૂ રેતોત્ત.

‘જેની આગળ માન મળી ગયેલા પ્રતિતીર્થિકો વાદ વદતા નથી.’

જે ભવાધિષ્ઠને તર્યા તરાવનાર અન્યના,

જે ખુજયા ખુજાવનાર પુણ્યવંત ધન્યના;

મુક્તિ પ્રાપ્ત જેહ છે પમાડનાર મુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૨

હવે કેટલાક વિશિષ્ટ વિશેષજોથી (પરિકરઅલકાર) વીતરાગનો મહિમા ચચરતી સ્વપરઉપકારક પ્રવૃત્તિ વર્ણવે છે:—

જે પોતે ભવસાગરને તરી ગયા છે અને બીજાને તરાવનાર છે; જે પોતે ખૂજયા છે અને બીજાને ખૂજવનાર છે; જે મુક્તિ પ્રાપ્ત છે અને બીજાને મુક્તિ પ્રમાડનાર છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

‘તિશ્ચાણં તારયાણં, વુસ્તાણં યોદિયાણં, મુક્તાણં મોયગાણં ।’—શ્રી શાકસ્તવ.

અપાર અને ધોર સંસારસમુદ્રને તે વીતરાગ પોતે પોતાના અદ્ભુત આત્મપરાક્રમથી તરી ગયા છે, અને અન્ય જીવોને તરવા માટે ઉત્તમ માધનનો નિર્દેશ કરી તારનાર થયા છે.

‘અપારઘોરસંસારનિમગ્નજનતારક ।’—શ્રીમાન્ સિદ્ધર્થિ.

તે પોતે પરમ તરતો બોધ પામી પરમાત્મરૂપને પ્રાપ્ત થયા છે, અને અન્ય જીવોને તે બોધનો તારિકા લાભ મો એવો મુંદર પ્રજાંબ તેમણે શાન્તમર્યાપનદ્વારા કર્યો છે. તે પોતે મર્ત્ય કર્મજંપનથી મુક્ત થયા છે—સંસારકાતામારમાંથી છૂટ્યા છે અને બીજાને છાડાવવા માટે કટિબદ્ધ થયા છે.

આવો જેનો પરમ ઉપકાર છે તે વિભૂતિને વંદન દો !

(અપૂર્ણ)

વચનાર અને વિવેચનકાર

દૉ. બગવાનદાસ મનાગુપ્તજી મહેતા

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા.

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્ર માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર ચાલુ માસમાં સામાયિક, પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા, તલાટીદર્શન વિગેરે થયેલ છે. ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમે બધા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રાએ ગયા હતા. ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ આયંજિલ કથું હતું.

આવક:-

રૂા. આ. પા.

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડખાતે	૧૭૬-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડખાતે	૧૧૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડખાતે....	૧-૦-૦
શ્રી દાપડ ફંડખાતે	૧-૦-૦

જમણવારો:-૧. શેઠ ચોતમચંદ રણછોડદાસ? મુંબઈ. ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦

૨. બાઈ હીરાબેન મધ્વચંદ અમદાવાદ. ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫

૩. બાઈ આધારબાઈ તે શેઠ

મૂળચંદ હડીચંદની વિધવા, અમદાવાદ. ચૈત્ર વદિ ૭

લેટ:-શાહ હડીચંદ ગોપાળજી-શીહોર, મેસુણ શેર ૨૨. શેઠ જીવરાજ હન્ટરીમલજી-મદ્રાસ, બુદી મણ ૧. બેન હેમકુંવર જીવરાજ-રાધનપુર, પૂતલ-જોડ ૨ બેરાંની. શેઠ છોટાલાલ વસ્તારામ-ખરશીયા, ચોખા શુણી ૧, મણ ૫. એક ગૃહસ્થ-ભાવનગર, ચેવટો શેર ૧૩, પેંડા શેર ૬. શેઠ મેધરાજ રીખવચંદ-રાખી, મગજના લાકુ મણ ૧૧૬૧. શેઠ પુનમચંદજી હીંદુજી-ચીયાણા, મોહનથાળ મણ ૧૧.

મુલાકાત:-શેઠ પુંતભાઈ દીપચંદ વિગેરે-અમદાવાદ. શ્રી શુભાળચંદજી હઠ્ઠા, જોમ. એ. ભેધપુર. શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર. ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર. શાહ મનસુખલાલ તારાચંદ-ભાવનગર. મુનિરાજ શ્રી દાનવિજયજી-પાલીતાણા. શેઠ મૂળચંદજી ભેધાજી-શિવગંજ. શેઠ ચીમનલાલ

ત્રિભુવન-અમદાવાદ. શેઠ વિનાયકલાલ મોતીલાલ-અમદાવાદ. શેઠ લાલભાઈ મોતીલાલ-વડોદરા. શેઠ ઘેલાભાઈ મંગળજી-ધોરાજી શેઠ કુલચંદ' લાલચંદ-વઢવાણ શહેર. શેઠ અમરતમલ ધનાજી-શિવગંજ. શેઠ કૃષ્ણજી રાયચંદ-એલનપુર. શેઠ અંબાલાલ આશારામ-ગંધીરા શેઠ ભોગીલાલ નથુભાઈ-અમદાવાદ. શેઠ જ્વાનમલજી-જ્ઞેધપુર શેઠ દીપચંદ દલસુખભાઈ-છાણી. શેઠ મોહનલાલ વાઘજી ધોળવાળા-કરાંચી ગં સ્વ. સુરજબેન નરોત્તમદાસ ભાણજી ભાવનગરવાળા-મુંબઈ. શેઠ હીરાલાલ કુલચંદ બકોરભાઈ-ભાવનગર. વોરા ત્રિભુવનભાઈ-ભાવનગર.

વરસગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ સંસ્થા સ્થપાયાર્ને પાંત્રીશ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાથી તે નિમિત્તે સંસ્થાનાં મકાનને ધ્વજ ત્રિગેરેથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. વિદ્યાર્થીઓને મિષ્ટાન્ન આપવામાં આવ્યું હતું. જાપોરના પંચકલ્યાણકની પૂજા સંસ્થાના દહેરાસરમાં બજાવવામાં આવી હતી. રાત્રે આંગીના દર્શનનો સોએ લાભ લીધો હતો. તેમજ સંસ્થાના સ્થાનિક ઓનરરી સેક્રેટરી ડૉ. પ્રાગજીભાઈ પાનાચંદના પ્રમુખપદ નીચે વિદ્યાર્થીઓની મીટિંગ મેળવવામાં આવી હતી. સંસ્થાની ઉન્નતિ થાય અને તે ચિરંજીવ રહે તેવી શુભેચ્છા દર્શાવતાં ભાષણો થયા હતાં.

પ્રોફેસર જોષીનું સંભાષણ:—ભાવનગર સામળદાસ કોલેજના પ્રોફેસર શ્રી આર. એમ. જોશી. ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શ્રી મહાવીર જન્મજયંતિ પ્રસંગે અત્રે પધારતાં શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ ડૉ. ભાઈલાલ એમ. જાવીશી, એમ. બી. બી. એસ ના પ્રમુખપદ નીચે શ્રી જોષીનું પ્રવચન યોજવામાં આવ્યું હતું, જે પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશી તેમજ વિદ્યાર્થીજીવનને સ્પર્શતી અનેક જાણતો સમજાવી હતી.

પ્રશસ્ય દાખલો:—સંસ્થાના જૂના વિદ્યાર્થી શાહ નરોત્તમદાસ જગનલાલ રાણપુરવાળાએ કલકત્તાથી ડૉ. એકસોની મદદ મોકલી છે તેઓ અત્રે એક વર્ષ રહી ગયા હતા. અન્ય વિદ્યાર્થી બન્ધુઓએ તેમનું અનુકરણ કરવું ધટે.

સમાજના દાનવીરોને:—મકાન ફંડ ખાતે તથા શ્રી દેરાસર ખાતે દળુ ડૉ. દશ દાનરો તોટા લીધો છે. દાનવીરોને લક્ષમાં લેવા વિનંતિ છે.

એક સભાસદનો ખેડકારક સ્વર્ગવાસ.

પ્રતાપગઢનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર ધીયા ૬૭ વર્ષની ઉંમરે ગત ચૈત્ર વદિ ૦)) ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. શેઠશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૩૧ ના અશાઃ શુદ્ધ ૧૨ ના રોજ થયો હતો. તેઓ સ્વભાવે મીલનસાર અને સેવાભાવી હતા. સં. ૧૯૬૦ થી શ્રી જૈન સ્વેતાંશર કોન્ફરન્સના પ્રાંતિક સેક્રેટરી હતા અને પોતાના અર્થે મારવાડ, ગેવાડ અને માળવામાં કોન્ફરન્સનો મારો પ્રચાર કર્યો હતો. તેઓશ્રી શેઠ આણંદજી કલાણજીની પેઢીના પ્રતિનિધિ પણ હતા. તેઓશ્રી આ સભાના ઘણાં લાંબા મમયથી લાઈફ મેમ્બર હતા, તેથી સભાને એક લાયક સભ્યની ખામી પડી છે. એમના કુટુંબને દિવાસો આપતાં સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

નવા સભાસદોનાં નામ.

૧. શા. જયસુખલાલ રામચંદ ધોધાવાળા	હાલ મુંબઈ	લાઈફ મેમ્બર
૨. શા. જસવંતરાવ કૃષ્ણલાલ લક્ષુભાઈ	ભાવનગર	"

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ

પડિત શ્રી નિનલાલમસ્ત્રિત ગરુડ ગણગંધ આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમસ્તિ, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર માટેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં લાંચવા લાયક ગ્રંથ છે. શ્રીતાવર્જને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યગંધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રમિક છે. વ્યાખ્યાનમાં લાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આયંબિલ વર્ધમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપમિતિ લવગ્રંથના કથા લાપાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું લાપાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિતું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચારે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવો ને વાંચો.

અદાર પાપસ્થાનકની સજાઓ. અર્થ સહિત.

ઉપાખ્યાય શ્રી યજ્ઞવલ્ક્યજીની દરેલી આ સજાઓ એટલા બધા રહસ્યથી ભરેલી છે કે તેને એક ગ્રંથની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ પણ અસરકારક લખાયો છે. લાંચવાથી ખાસ અસર ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. તવ કારમની શુક છે. કિંમત માત્ર ત્રણ આના, પોસ્ટેજ સવા આના.

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाशः

ॐ

अंक ४ रो।

मुद्रित ५७ भु.

अशा.६

सं. १९८७
वीर सं. २४६७

प्रगल्भता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा
लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગોહારગામ માટે બાર અંક ને લેતા ગોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ અંક ૪ થી

અશાહ

વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

૧. પ્રભુપ્રાર્થના (પદ) ... (શા. ગુલાબચંદ જલ્દીભાઈ) ૧૦૬
૨. મેરી લાવના (પદ) ... (જીગલકીશોર મુખાર 'પ્રભુદ જૈન') ૧૧૧
૩. શ્રી આદિનાથ સ્તુતિ: સંસ્કૃત ... (સંપ્રાદય-મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૧૧
૪. શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્ર-સાવિવેચન ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મમૂરિ) ૧૧૨
૫. તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ ... (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૧૭
૬. દાનધર્મની આરાધનાથી થતાં લાભ ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી) ૧૨૧
૭. જૈન બંધુઓને અનુપમ હિતશિક્ષા ... (જયચંદ નેમચંદ શાહ) ૧૨૩
૮. તીર્થંકરોની મુનિસંખ્યાનું પૃથક્કરણ ... (કુંવરજી) ૧૨૫
૯. અદાર દોષનું પૃથક્કરણ ... (કુંવરજી) ૧૨૬
૧૦. પ્રશ્નોત્તર ... [પ્રશ્નકાર-પરી. મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાતાળપુર] ૧૨૭
૧૧. એક નવી હુકીકત ... (કુંવરજી) ૧૩૦
૧૨. પુસ્તકોની પહોંચ ... (કુંવરજી) ૧૩૧
૧૩. ભૂલનો સુધારો ... (કુંવરજી) ૧૩૨
૧૪. પ્રબોધિક પુરુષો-જંબુકુમાર: ૭ ... (મોહનલાલ દીપચંદ મોહરી) ૧૩૩
૧૫. શ્રી પરમેશ્વર સ્તોત્ર-અંતર્ગત શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર-પદ્ય-સાવિવેચન
વિદ્યની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ ... (ભગવાનદાસ મન:મુખભાઈ મહેતા) ૧૩૭
૧૬. ચિંતન ... (શાહ મોહનલાલ દરિયંદ શીદોરી) ૧૪૨

નવા સભાસદોનાં નામ.

૧. શાહ હોદાલાલ મગનલાલ	ભાવનગર (લાલ મુંગઈ)	લાઈફ મેમ્બર
૨. પારીખ મંગલદાસ જગપાલ	વીસનગર	પહેલા વર્ષના મેમ્બર
૩. દોશી મનમુખલાલ નયુભાઈ	ભાવનગર	" "
૪. જવેરી શેરતીલાલ બોળીલાલ	વિલેપારવા	" "
૫. શાહ મોલાજીજી જીવરાજ	ભાવનગર	" "

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ સૂળ અર્થ સહિત.

શ્રી દેવાનંદમુનિ આ પ્રકરણ દીક્ષા સાથે ઉપાયો છે. દીક્ષા સ્વોપચિત્ત દેવાથી કર્તાએ તેમાં કદેલા વિષયને જટ્ટ મારી રીતે મમગ્નવેલ છે. તેના કદ્દ અપ્પાય છે. તેમાં પ્રથમના સાન અપ્પાયમાં નવ તરોનાં સ્વરૂપ આપ્યું છે. આક્રમા અપ્પાયમાં સાનદર્શનનું, નવમા અપ્પાયમાં ચરિત્રનું ને દસમા અપ્પાયમાં આગમનાવિગમનાનું કદ્દ જનનામું છે. અમે તેનું મૂળ અર્થ સાથે નવનરના ગિજાસુ માટે ઉપાયો છે. થોડા વખતમાં બદાર પરી.

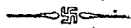

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો । (મુદ્રાલેખ)

પ્રભુમાર્થના

હે ! નાય જીવન હમારા, અળગી કરી ઉપાધિ;
 વળગી પડી છે અમને, પામ્યો તમે સમાધિ. હે નાથ૦ ૧.
 સત્સંગને ન રહાતું, જડતા ભરાઈ દિલમાં;
 કાતીલ હૃદયને કેરે, આડી રહી અનાદિ. હે નાથ૦ ૨
 ન સિંચ્યું પ્રેમ વારિ, લટક્યો હું મોહ ધારી;
 કળી ગુંજતાં ભીંગણ, પાછો પડ્યો પ્રમાદી હે નાથ૦ ૩
 પંખી હું તુજ વનને, રમતો પ્રલય ગગનમાં;
 હું શબ્દને તેં છેલો, તેમાં રહ્યો હું લાગી. હે નાથ૦ ૪
 પારખ બની તેં પરખ્યો, ચિન્તામણિ જે સાચો;
 ઝડપી અછો તેં હીરો, ગાફિલ ગયો હું ત્યાગી. હે નાથ૦ ૫
 તુજ પ્રીત છે પુરાણી, દિલમાં ગયો હું ખેનણી;
 છોડું હવે ન તુજને, ભૂલ્યો ભમ્યો અભાગી. હે નાથ૦ ૬
 પ્રણામ હો હજારો, મમ દિલના સિતારા;
 આશિષ એવી આપો, ટપે ઉરની ઉપાધિ. હે નાથ૦ ૭
 ગુલાબ નામ ધારું, સુગંધ ભા જરા છે;
 સુરણ, સુગંધી અખી, વસતો હૃદય સુલાગી. હે નાથ૦ ૮

શા ગુલાબચંદ જલ્લભાઈ

जिसने राग द्वेष कामादिक छूटे, सण जग छूट लिया,
 सण छूटेको मोक्षमार्गका, निःस्पृह हो उपदेश दिया;
 पुढ वीर जिन हुरि हुर प्रह्ला, या उसको स्वाधीन छोड़ो;
 लक्षितभावसे प्रेरित हो यहु, चित्त उसीमें दीन रहो। १
 विषयोकी आशा, नहि जिनके, साध्य-भाव धन रणते है,
 निज-परके हित-साधनमें जो, निश्चिन तत्पर रहते है;
 स्वार्थ-त्यागकी कठिन तपस्या, गिना जेद जो करते है,
 ऐसे ज्ञानी साधु जगतके, दुःख समूहको छूटे है। २
 रहे सदा सत्सग उन्हीका, ध्यान उन्हीका नित्य रहे,
 उन्ही जेसी अर्थमें यहु, चित्त सदा अनुरक्त रहे;
 नहीं सताओ किसी छूटेको, नूँक कभी नहीं कड़ा करे;
 परधनवनिता पर न लुबाओ, सतोषाभूत पिया करे। ३
 अहंकारका भाव न रूझूँ, नहीं किसी पर कोध करे;
 देण दुसरोकी गढ़तीका, कभी न धर्म्या-भाव धरे;
 रहे भावना ऐसी मेरी, सरल सत्य व्यवहार करे;
 जने जहा तक धर्म छूटनेमें, औरोंका उपकार करे। ४
 मैत्रीभाव जगतमें मेरा, सण छूटेसि नित्य रहे;
 दीन दुःखी छूटे पर मेरे, उरमें करुणा सोत गड़े;
 दुर्जन कर कुमार्गरेतो पर, होम नहीं मुञ्चो आवे,
 साध्य-भाव रूझूँ मैं उन पर, ऐसी परिणति हो जावे। ५
 शुष्कजलोका देण दृढयमे, मेरे प्रेम उमड आवे,
 जने जहा तक उनकी सेवा, करके यहु मन मुण पावे;
 छोड़ नहीं कृपा कभी मैं, द्रोह न मेरे उर आवे,
 शुष्क-अदम्यका भाव रहे नित, दृष्टि न दोषों पर जावे। ६
 कोष पूरा छोड़ो या अरुण, तस्मी आवे या नवे,
 लोभों वर्षा तक छूड़ या, मृत्यु आज ही आनये;
 अथवा कोष ऐसा ही जेय, या लालच देने आवे;
 तो भी न्यायमार्गमें मेरा, कभी न पद टिगने पावे। ७
 सोरर मुणमें भग्न न कुटे, दुःखमें कभी न मगसवे,
 पर्वत, नदी, श्मशान, जयानक, अस्सीन नदि जय जावे;
 नंद अरोल अक प निरन्तर, यहु मन दृढतर जन जावे,
 छे विमोह अनिष्ट योगमें, अदनशीलता दिखलावे। ८

સુખી રહે' સળ જીવ જગતકે, કોઈ કર્મી ન ધનરાવે,
 વૈર પાપ અભિમાન છોડ જંગ, નિત્ય નૃપે ગંગજી ગાવે;
 ધર ધર અર્થા રહે ધર્મકી, હુકૃત હુકર હો જાવે,
 જ્ઞાન ચરિત ઉત્તતિ કર અપના, મતુજ-જન્મકેલ સળ પાવે. ૯
 ઇતિ લીતિ વ્યાપે નહિ જંગમે, વૃષ્ટિ સમય પર હુઆ કરે,
 ધર્મનિષ્ઠ હોકર રાજા લી, ન્યાય પ્રજાકા ક્રિયા કરે;
 રોગ, મરી, હુલિંક્ષ ન ફેલે, પ્રજા શાન્તિમે જિયા કરે,
 પરમ અહિંસા ધર્મ જગતમે, ફેલે સર્વહિત ક્રિયા કરે. ૧૦
 ફેલે પ્રેમ પરસ્પર જંગમે; મોહ દૂર પર રહા કરે,
 અપ્રિય કટુક કઠોર શબ્દ નહિ, કોઈ મુખસે કહા કરે;
 બનકર સળ 'યુગ-વીર' હૃદયસે, દેશેભતિ રત રહા કરે,
 વસ્તુસ્વરૂપ વિચાર ખુશીમે, સળ દુઃખ સંકટ સહા કરે. ૧૧
 ('પ્રબુદ્ધ જૈન')

૭૫૭ ભુગલક્રીશેરં સુખતાર

શ્રી આદિનાથસ્તુતિ:

[માલિની વૃત્ત]

જય વૃષભંજિનામિ; સ્ફુટયશે નિમ્નનામિ-
 ર્જડિમ્ભરવિપનામિ-યઃ સુપર્વાંગનામિ-
 મિહફિલમુહુનામિ; ક્ષોણિમૃત્સુન્નુનામિ-
 ર્ધૃતભુવનમનામિ; ક્ષાન્તિસંપત્કુનામિ: ॥ ૧ ॥
 વિગલિતમ્રજિનાનાં, નૌમિ રાજીં જિનાનામ્ ।
 સરસજનયનાનાં, પૂર્ણચન્દ્રાનનાનામ્ ॥
 ગજવરગમનાનાં, વારિવાહસ્વનાનામ્ ।
 દત્તમદમદનાનાં, મુક્તજીવાસનાનામ્ ॥ ૨ ॥
 અધિકલકલનારા, પ્રાણનાથં સુતારા ।
 મધજલનિધિતારા, સર્વદાવિપ્રતારા ॥
 સુરનરચિનતારા, ત્વાહંતીગીર્વંતારા-
 દનવરતમિતારા, જ્ઞાનલક્ષ્મીસુતારા ॥ ૩ ॥
 નયનજિતકુરંગી, કાંશુધારોચિરંગી-
 મિહફિલમુહુરંગી, કલ્પચિત્તાંતરંગી ॥
 સ્મૃતિઃ સુચિરંગી, દેવતાં યસ્તુરંગી ।
 કુસ્તરં દમમુરંગી-ત્વાદિકૃતચન્દુરંગી ॥ ૪ ॥

[હસ્તલિખિત પૃષ્ઠ પંચો વચ્ચૂત]

સંશોધક-મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

(૧૧૧)

॥ श्री गौतमस्वामिस्तोत्रम् ॥

[स्फुटार्थ साधे]

कर्ता आ. श्री विजयपद्मस्वरि

(अवतरण) स्तोत्रकार भंगलायरण કરે છે.—

॥ आर्याच्छंदः ॥

णमिरूण महावीरं, सुगुणगरिष्ठं, च णेमिस्त्रિचरं ॥
 सिरिगोयमगणिशुक्तं, કરેમિ વરજોગસેમદયં ॥ ૧ ॥

જે પ્રભુ આઠ કર્મોરૂપી શત્રુઓના વિજય કરવામાં શૂરવીર હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે; તેમ જ અભવ્ય સંગમદેવ વગેરે દેવોના, ગોવાળ વગેરે મનુષ્યોના અને અંડકૌશિક વગેરે તિર્યંચોના ઉપસર્ગ સહન કરવામાં પણ શૂરવીર હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે, તથા સાત લાયથી રહિત હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે અને એવા નિર્ભય હોવાથી ઇન્દ્રે જ્યારે સુધર્માસલામાં પ્રથમ સારી હતી ત્યારે અશ્વદ્વાશુ બનેલા દેવે સર્પનું તથા તાડ જેવડું જીવું પિશાચનું રૂપ કરીને જે પ્રભુને જાળપણમાં ડરાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો છતાં પણ સર્પને હાથે આલીને દૂર ફેંકી દીધો હતો અને તાલપિશાચને એક જ સુઠીના પ્રહારે ઢળાવી દીધો હતો—આ પ્રસંગે એ જ દેવે જે પ્રભુની જાળપણમાં પણ આટલી નિડરતા જોઈ મહાવીર એવું નામ આપ્યું હતું એવા ઘણા સફળહોવાળા અને ક્ષત્રિયકુળ નગરના સિદ્ધાર્થ રાજાના અને ત્રિશલા રાણીના પુત્ર વર્તમાન શાસનના નાયક પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવને નમસ્કાર કરીને, તથા જેમણે મારા ઉપર પરમપવિત્ર સર્વવિરતિ ધર્મને દેવારૂપ પરમ ઉપકાર કર્યો છે, તથા જેઓ શ્રી શત્રુજય આદિ તીર્થોના સંરક્ષણ માટે અતિશય આદરવાળા છે, તેમ જ હાલમાં જ જેમના ઉપદેશથી ઉદ્ધાર થયેલ હોવાથી શ્રી કદંબગિરિ મહાતીર્થરૂપ જન્મ્યું છે વગેરે અનેક શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો અપૂર્વ દેશનાઠાન ડરાવવામાં અતિ સમર્થ એવા માગ પરમપૂજ્ય પરમોપકારી શુક્રવર્થ શ્રીમદ્ વિજયનેમિસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજને પણ આદર સંહિત નમસ્કાર કરીને હું (શ્રી વિજયપદ્મસ્વરિ) ઉત્તમ યોગને એટલે નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનાદિ ઉત્તમ શુભો પ્રાપ્ત કરવાને માટે અને ઉત્તમ ક્ષેત્રને અર્થે એટલે મને પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્તમ જ્ઞાનાદિ શુભોનું સંરક્ષણ કરવાને માટે અને બળ્ય છુએને પણ ઉત્તમ યોગ તથા ક્ષેત્રને આપનાર એવું શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૧૧ ગણધરેમાંથી પહેલા ગણધર

૧. પાપક બે, કપિલા દામી, અંજારમરકાઆર્ષ, કાળમીકુતિક, વિગતગત અને સંજમ દેવ—એ માત્ર અજબો કલા છે.

શ્રી ગૌતમ ગણધરનું અર્થાત્ શ્રી ગૌતમસ્વામીનું (તેમના જીવનની અપૂર્વ ઘટનાઓથી શોભતું) સ્તોત્ર-સ્તવન પ્રાકૃત ભાષામાં કરું છું-રચું છું. ૧.

(અવતરણ) - શ્રી ગૌતમસ્વામીજીના પૂર્વજીવની બીના વગેરે જણાવાય છે.

સિરિવીરપદ્મ હોત્યા, તિલ્લંડરાંયા જયા ણિયાણવલા ॥

તદ્દયા જો તસ્સાસી, કરુણદ્વી સારહી વિણઈ ॥ ૨ ॥

વંધુવિસાહાણંદી, કમસો મરિજ્ઞ સીહભાવગઓ ॥

મારીઅ તં ચ ણિવઈ, પુલ્લભચુક્કિદ્દોસેણં ॥ ૩ ॥

તદ્દયા ય ણમ્મુકારં, મરંતસીહસ્સ સવળમજ્જંમિ ।

જો ય સુણાવીઅ મુયા, તં પુજ્ઞં ગોયમં વંદે ॥ ૪ ॥

શ્રી વીરપ્રભુ જે વળતે (પહેલાના ૨૭ ભવોમાંના) ૧૮ મા ભવમાં નિદાનના જળથી એટલે “ઉત્થ તપશ્ચર્યાના ક્ષણવડે ઘણા ભળવાયો થાઉ” એવું નિયાણું કરવાથી પોતાનપુર નામના નગરમાં પ્રજાપતિ રાજના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ નામના પહેલા વાસુદેવ ત્રણ ખંડના રાજ થયા હતા, તે વળતે તેમનો (શ્રી ગૌતમસ્વામીનો) જીવ કરુણાનો સમુદ્ર અને અત્યંત વિનયવંત એવો રથ હાંકનાર સારથિ હતો. અને એ વળતે પૂર્વજીવમાં પોતાની મશ્કરી કરનાર પિતરાઇ ભાઈ જે વિશાખાનંદી નામે હતો તે અનુક્રમે મરીને અનેક ભવ ભમી સિંહ થયો હતો તે સિંહને આ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ રાજાએ પૂર્વજીવના અત્યંત દેષવડે (વિશાખાનંદીએ મશ્કરી કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા તે વળતના ઉત્કૃષ્ટ દેષવડે) મારી નાખ્યો, તે વળતે મરણ પામતા એ સિંહના કાનમાં જેણે (ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના રથ હાંકનાર સારથિએ) અતિ હર્ષપૂર્વક નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો તે પરમપૂજ્ય એવા શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું ત્રિકરણયોગે વંદન કરું છું.

અહીં જણાવેલ જે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ તે શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જીવ છે, સારથિ એ શ્રી ગૌતમસ્વામીનો જીવ છે, અને સિંહ એ મહાવીરસ્વામીના સોળમા ભવના જીવ શ્રી વિશ્વભૂતિ મુનિની મશ્કરી કરી મુનિને ક્રોધ ઉત્પન્ન કરાવનાર પિતરાઇ ભાઈ વિશાખાનંદીનો જીવ છે. એ સિંહ અનુક્રમે ઘણા ભવ ભમીને શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવમાં ખેડૂત થયો હતો ને તે ખેડૂતે ગૌતમસ્વામીથી પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા લીધી હતી, પરંતુ મહાવીરસ્વામીને દેખતાં જ ક્રોધી થઇ વેધ છોડી ચાલ્યો ગયો હતો, કારણ કે સારથિના ભવમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ એ ખેડૂતના જીવ સિંહને નવકાર સંભળાવી પરમ ઉપકાર કર્યો હતો, અને મહાવીરસ્વામીએ તે (પોતાના ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં) એ સિંહને મારી નાખ્યો હતો. આ સંબંધી સંક્ષિપ્ત કથાનક નીચે પ્રમાણે છે.

શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જીવ-પૂર્વભવમાં ૧૬ મા ભવે રાજગૃહી નગરીમાં એક કોઠ વર્ષના આયુવાળા વિશ્વભૂતિ નામે યુવરાજ હતા કે જેમણે યુવાવસ્થામાં જ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને ૧૦૦૦ વર્ષ તપ કર્યો હતો. તે સુનિ વિહાર કરતાં કરતાં મથુરા નગરીમાં આવ્યા તે વખતે વિશ્વભૂતિ યુવરાજનો એટલો એ જ સુનિનો પિતરાઈ ભાઈ (કાકાનો પુત્ર) વિશાખાનંદી પણ રાજગૃહીથી પરણવાને માટે મથુરા નગરીમાં આવ્યો હતો. હવે એક વાર આ વિશ્વભૂતિ સુનિ મથુરા નગરીમાં માસખમણને પારણે ગોચરીએ નીકળ્યા તે વખતે માર્ગમાં કોઈ ગાયે તે સુનિને પાડી નાખ્યા તે હકીકત સામેથી આવતા વિશાખાનંદીએ જોઈને પોતાના પિતરાઈ ભાઈ વિશ્વભૂતિ સુનિની મશ્કરી કરી. આ વખતે વિશ્વભૂતિ સુનિને પોતાની હાંસી થઈ જતાં ઘણીને ઘણો ક્રોધ આવ્યો તેથી તે પિતરાઈ ભાઈ વિશાખાનંદીને પોતાનું ગળ હજી પણ યુવરાજના વળતના જેવું જ છે, તપશ્ચર્યાથી શરીર કૃશ દુર્બળ-પાતળું થવા છતાં પણ ગળ ઘટયું નથી એમ જણાવવાં ગાયને ઝૂંગવડે પકડીને આકાશમાં ઉછાળી અને એવું નિયાણું કર્યું કે (મારી) આ તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી આવતા ભવમાં હું મહાબળવાન થાઉં. એ પ્રમાણે નિયાણું કરી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે કાળ કરી ૧૭ મા ભવે શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જીવ (વિશ્વભૂતિ સુનિ) સાંતમા શુદ્ધ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી અયવી ૧૮ મા ભવમાં પોતાનપુર નગરમાં (પોતાની જ પુત્રીના પતિ હોવાથી) પ્રજાપતિ નામના રાજાનો નેયાળુના પ્રભાવથી મહાબળવાન ત્રિપૃષ્ઠ નામે પુત્ર (વાસુદેવ) પણે ઉત્પન્ન થયો. હવે અહિંથી ગયા ત્રીજા ભવમાં (વિશ્વભૂતિ સુનિના ભવમાં અથવા ૧૬ મા ભવમાં) જે પિતરાઈ ભાઈ વિશાખાનંદીએ મથુરા નગરીમાં ગોચરીએ જતાં ગાયે પાડી નાખ્યાથી વિશ્વભૂતિ સુનિની મશ્કરી કરી હતી તે વિશાખાનંદી આ વખતે તુંગગિરિમાં સિદ્ધપણે ઉત્પન્ન થયો. એ વખતે વર્તતા અશ્વઘીવ નામના પ્રતિવાસુદેવના રાજ્યમાં એ સિદ્ધ જોડતોના શેત્રોના પાકનો નાશ કરી પ્રજાને દેશન કરવા લાગ્યો, તેથી સિદ્ધને દણવા માટે પોતાના તાળાના અનેક રાજાઓને કમસર મોકલવા છતાં પણ તે સિદ્ધ કોઈનાથી હારી શકતો નથી. એક વાર રાજસભામાં આવેલા કોઈ નિમિત્તીઆને પ્રતિવાસુદેવે પોતાને હજીનાર કાલુ ધરે ? એમ પૂછતાં નિમિત્તીઆએ કાજુ કે ' શાલિવૈરોનો નાશ કરનાર સિદ્ધને જે દણએ તેનાથી વમારું ' મૃત્યુ ધરે. ' હવે સિદ્ધને દણવા માટે ત્યારે ક્રમ પ્રમાણે પોતાનપુરના રાજા પ્રજાપતિના તારા આવ્યો ત્યારે રાજા પોતે તૈયાર થાય છે તેટલામાં તેમના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠે કાજુ કે ' આવા એક નજીવા પશુને દણવા માટે સૈન્ય તઈને આપ પોતે જાઓ એ યોગ્ય નથી, માટે એ નજીવું દામ દું જ કરી લઈશ. ' એમ કરી સૈન્યને લીધા વિના પોતે એકલો જ રથ લાંકનાર સારથિને ત્રાયે લઈ રથમાં બેગી સિદ્ધ જે જાને મરેનો દંડના ત્યાં આવી સિદ્ધને બોલાવ્યો કે તું જ સિદ્ધ ત્રિપૃષ્ઠની સામે ધમ્મી આવતાં ત્રિપૃષ્ઠે સિદ્ધને પકડીને તેને ચીરી

નાખ્યો. મરતી વળતે સિંહને ત્રિપૃષ્ઠની સાથે આવેલા સારથીએ (ગૌતમસ્વામીના
 છવે) દયા લાવી પરલવના ભાતારૂપ નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. અહિં ત્રિપૃષ્ઠ યુવરાજ
 ન્યારે વાસુદેવ થયા ત્યારે એક વાર શયન કરતી વળતે મને ઊંઘ આવે તે વળતે
 આ ગવૈયાઓને ગાયન ગાતાં ગાંધ કરવા એમ શય્યાપાલકને વાસુદેવે આજ્ઞા કરી.
 વાસુદેવને નિદ્રા આવતાં ગીતમાં તલ્લીન થયેલા શય્યાપાલકે ગીત ગાંધ કરવા કહ્યું
 નહિ, તેથી લગત થયેલા વાસુદેવે પોતાની આજ્ઞાભંગના કૃણ તરીકે શય્યાપાલકના
 કાનમાં ગરમ સીસુ રેડાવ્યું. આ પાપકર્મથી વાસુદેવે જે અશુભ કર્મ ખાંધ્યું તે
 અશુભ કર્મના ઉદયવડે તે મહાવીરસ્વામીના ભવ પામ્યા તે વળતે ગોવાળ
 થયેલા શય્યાપાલકના છવે શ્રી મહાવીરપ્રભુના કાનમાં કાઠના બે અણીદાર
 ખીલા ઠોક્યા એ પ્રમાણે અનેક પાપકર્મ કરીને આ વાસુદેવ (મહાવીરસ્વામીના
 છવે) ૧૬ મા ભવે સાતમી નરકે તારકીપણે ઉપજ્યા. ત્યાંથી (૧) સિંહનો ભવ
 (૨) ચોથી નરકનો ભવ. (૩) મનુષ્યનો ભવ (૪) ચકવર્તીનો ભવ. (૫) શુક દેવ-
 લોકમાં દેવનો ભવ-એમ પાંચ ભવ કરી પચીસમા ભવમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં
 છત્રિકાનગરીમાં જિતશત્રુ સન્નતા નદન નામના પુત્ર થઈ, શ્રી પોદ્દિલાચાર્ય પાસે
 આશ્રિત ગ્રહણ કરી, વીશસ્થાનક તપના આરાધનવડે તીર્થંકરનાગકર્મ નિકાચિત
 ગાંધી, છવીશમા ભવે દશમા પ્રાણુત દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાંથી ચ્યવી સતા-
 વીશમા ભવે ચૌવીશમા તીર્થંકર સ્વરૂપે શ્રી મહાવીરસ્વામી પ્રભુ થયા. અનુક્રમે
 પ્રભુ સંચમી થયા બાદ છત્રસ્થપણે વિચરતાં કાઉસ્સગ ધ્યાને ઊભા હતા
 ત્યાં પોતાના બળદ સાચવવાનું કહી ગોવાળ અન્ય સ્થાને ગયો અને બાળદો છૂટા
 ફરતાં કયાંય ચાલ્યા ગયા. ગોવાળે આવીને પૂછતા પ્રભુએ કંઈ પણ ઉત્તર ન
 આપ્યો ત્યારે એ ગોવાળ કે જે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવ વળતે શય્યાપાલક હતો ને
 જેના કાનમાં આ મહાવીરસ્વામીના છવે તે વળતે ગરમ સીસુ રેડાવ્યું હતું તે જ
 ગોવાળે આ વળતે પ્રભુના કાનમાં કાઠના બે અણીદાર ખીલા એવા ભેરથી
 સન્નગડ ઠોક્યા કે અંદરના ભાગમાં બે અણીઓ ભેગી થઈ ગઈ. આ અને બીજા
 ઘણા ઉપસર્ગો સહન કરી પ્રભુ જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામ્યા ત્યારે વાસુદેવના ભવમાં જે
 સારથિનો છવ હતો અને જેણે મરતા સિંહને નવકાર સંભળાવ્યો હતો તે અનેક
 ભવ ભમી ક્રમસર અહિં છેલ્લા ભવમાં ઇન્દ્રભૂતિ નામે પંડિત પ્રાદ્યણ થયા હતા
 અને તે પ્રભુનાં પ્રથમ ગણધર થયા કે જેમનું બીજું નામ તેમના ગૌતમ ગોત્રને
 અનુસારે શ્રી ગૌતમસ્વામી હતું. હવે આ વળતે ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં મારેલા સિંહનો
 છવ (અથવા વિશાખાનંદીનો છવ કે જેણે વિશ્વભૂતિ મુનિના ભવમાં પોતાની
 મરકરી કરી હતી તે) અનેક ભવ ભ્રમણ કરીને અહિં હાલિક (જેડત) થયો.
 શ્રી વીરપ્રભુએ તે પોતાના પૂર્વભવના શત્રુના છવને એટલે હાલિકને પ્રતિ-
 બોધ કરવા માટે શ્રી ગૌતમસ્વામીને મોકલ્યા, કારણ કે પ્રભુ તો જાણે છે કે
 તેને હજી મારા પર દ્રેષ વર્તે છે તેથી મારાથી પ્રતિબોધ નહિ પામે. જેથી શ્રી

ગૌતમસ્વામી ત્યાં જઈ હાલિકને પ્રતિજોધ પમાડી દીક્ષા આપીને સમવસરણમાં પ્રભુની પાસે લાવ્યા ત્યાં તો હાલિકને પ્રભુને દેખતાં જ દેખ ઉત્પન્ન થયો અને 'જે આ તમારા શુરુ હોય તો મારે આ ચારિત્રની જ જરૂર નથી' એમ કહી ત્યાં જ વેષ પડતો મૂકી ચાલ્યો ગયો. શ્રી ગૌતમસ્વામીએ આ બનાવ બનવાનું કારણ પૂછતાં સર્વ સલા સમક્ષ વિશાખાનંદીના લવમાં આ ખેડૂતના છવે મારી મશ્કરી કરી હતી ત્યારની વૈરવૃત્તિ ચાલુ છે, ને હું જે વખતે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ હતો તે વખતે એને સિંહના લવમા મે હણ્યો હતો તે વૈરવૃત્તિ હજી પણ વર્તે છે, પરંતુ એ છવ તમે દીક્ષા આપી તેથી સમ્યક્ત્વનો લાભ તો પામી ગયો છે, એ કંઈ ઓછો લાભ થયો નથી. હે ગૌતમ ! તમારે આ ચાલુ બાળતમાં ખેડ કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે સમ્યક્દષ્ટિ છવ મોડાવહેલો મોક્ષમાં જરૂર જવાનો સમન્વેષ એ પ્રમાણે આ ત્રણ શ્લોકમા આવેલી સંક્ષિપ્ત વિગતને કંઈક સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવી. ૨-૩-૪.

(અવતરણ) શ્રી ગૌતમસ્વામીના અતિમલવ સંબંધી જન્મસ્થાન વગેરેની ખીના જણાવે છે:—

દક્ષિણો સિરિવીરો, જહ્ણા સિદ્ધત્યર્ણદળો જાઓ ।

તદ્ગા જો પુહવીણ, ઉપ્પણ્ણો તળયમાવેળં ॥ ૫ ॥

વિપ્પો સિરિવસુભૂદ્, જસ્સ પિયા મગહગોવ્વરે ગામે ।

ગોયમગુત્તરમાણૂ, જાઓ જો જિઢ્ઢણક્કણ્ણે ॥ ૬ ॥

જે લવમા 'દ્રવ્ય જિનેશ્વર શ્રી વીરપ્રભુ સિદ્ધાર્થ' રાજતા પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા તે જ લવમા જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના છવ અથવા સિંહને નવકાર સંલગ્નાવનાર આગિનો છવ પૃથ્વી નામની માતાના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા કે જેમના મગધ દેશમા ગોળર નામના ગામમાં શ્રીવસુભૂતિ નામે પ્રાક્ષણ પિના હતા અને શ્રી ગૌતમસ્વામી અતિ ઉત્તમ જ્ઞેયના નક્ષત્રમા ગૌતમગોત્રરૂપી આકાશમાં સૂર્ય સરળા ઉત્પન્ન થયા હતા. અર્થાત્ શ્રી વીરપ્રભુના લવમાં શ્રી ગૌતમસ્વામી મગધ દેશમા ગોળર ગામમાં વસુભૂતિ પ્રાક્ષણને ત્યાં તેની શ્રી પૃથ્વી નામની પ્રાક્ષણીની કુક્ષિએ ઉત્પન્ન થયા, જેથી ગૌતમસ્વામીના પિના વસુભૂતિ અને માતા પૃથ્વી અને ગોત્ર ગૌતમ નામે હતું એમ અહીં તાત્પર્ય સમજવું. ૫-૬.

(આપુ)

૧ દક્ષિણિ મિશ્ચીવ=જિનેશ્વર અવતરતો છવ તે દમ્યજિનેશ્વર અને માર્કાન્દિયા મગધગણત્યા=સમરમજ્જમા બેઠેલા જિનેશ્વર તે ભવજિનેશ્વર તીર્થ કર્મનામકર્મ નિશ્ચિત કરે ત્યારથી પ્રગ્બીને કેવળજાનની પ્રાપ્તિ પદેલા દમ્યજિનેશ્વર અને કેવળજાની તીર્થ કર તે ભાવજિનેશ્વર. એ પ્રમાણે અદિ મહાકાળમામી મિદ્ધાર્થ રાજને ત્યા પુત્રપને અવતર્યા અને જન્મ્યા તે વખતે ને દમ્યજિનેશ્વર કહેવાય.

તાર્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૯૫ થી શરૂ)

૬૨. મંરકારનું એવું સામર્થ્ય છે કે પરભવમાં પણ તેવા જ પ્રકારની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ આ ભવના સંસ્કારો જેવી બુદ્ધિમાં દૃઢ થયેલા હોય છે તેવા પ્રકારના પરભવમાં જન્મ ચતાં પ્રગટ થાય છે.

૬૩. ગત ભવમાં આપણે જે કૃત્ય કર્યાં હશે તે આજે આ ભવમાં આપણે ભોગવી રહ્યા છીએ અને આવતા ભવ માટેની પણ આજે જ તૈયારી કરી રહ્યા છીએ.

૬૪. આજનું જીવન એ પૂર્વે જાંધેલા કર્મોની પ્રસાદોરૂપ છે. આજનાં આપણાં સુખ-દુઃખ કે તકા-છાંયકા એ બધું જ ભૂતકાળની આપણી કરણીનું જ પરિણામ છે. ભૂતકાળની કરણી તે જ આજનાં અનુભવતાં કર્મો છે.

૬૫. ભવિતવ્યતાથી ત્રેસાએલા જનું પરિણામને અનુસારે પુણ્ય તથા પાપને જાંધેલો તે પ્રમાણે પ્રવર્તે છે.

૬૬. રોગની સ્થિતિને અનુસારે જેમ રોગીની પ્રવૃત્તિ હોય છે તેમ સંસારની સ્થિતિને અનુસારે બંધની પ્રવૃત્તિ વર્ણવી છે.

૬૭. મનુષ્યો પરિણામ ભણી જીવે છે, કારણ ભણી જોવાનો પ્રસંગ માત્ર તત્ત્વજ્ઞો જ મેળવી શકે છે.

૬૮. દુઃખમાં પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરવો અને સુખને સમાન દૃષ્ટિએ-મધ્યસ્થપણે વેદવું એ જ જ્ઞાનીઓનો પ્રયોધેલો માર્ગ છે.

૬૯. જ્યાં જ્યાં પરાધીનતા ત્યાં ત્યાં અલ્પમતા અને જ્યાં અલ્પમતા ત્યાં પરાધીનતા છે.

૭૦. જ્યારે ઇચ્છા થાય છે ત્યારે તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા માટે પ્રવૃત્તિ પણ થાય છે.

૭૧. દરેક કાર્યની ઉત્પત્તિ તે તે વસ્તુના કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, ઉદ્ભવ અને કર્મ એ પાંચ કારણોને આધારી છે.

૭૨. રાગ અને રંક વગેરેની વિશ્વમાં જે વિચિત્રતા છે તે જીવે કરેલાં કર્મોથી થયેલી છે. જે એમ ન હોય તો સુખ દુઃખ વગેરેનું વેદન ન થાય.

૭૩. આ સંસારસમુદ્ર જીવનાં કર્મોથી ઉત્પન્ન થયેલો છે. એટલે કર્મ ભોગવવાને જીવને સંસારમાં આવવું પડે છે.

૭૪. તે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવાના ઉપાયરૂપ ચારિત્રરૂપી વહાણ છે, પણ તેમાં આશ્વરૂપ છિદ્રો ન પડે તેની સતત સાવધાની રાખવી પડે છે.

૭૫. મજ્જતા નાવ અને માહિતગાર નાવિકથી જેમ સાગરનો તરીને પાર પમાય છે, તેમ સંસારસાગરનો સદ્ધર્મરૂપી નાવ અને સદ્ગુરુરૂપી નાવિકથી પાર પામી શકાય છે.

૮૬. સુખ દુઃખ એ પૂર્વકર્મને અનુસારે પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત સ્વાનુભવસિદ્ધ છે તો ગર્ભમાં આવ્યો તે કયા કર્મથી ? તે કર્મનો કોઈ ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાનો માનવો જ પડશે, એટલે ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાનો જ જન્મ તે જ આત્માનો પૂર્વજન્મ.

૮૭. કાર્ય કારણનો વિચાર કરતાં કારણ પહેલું સંભવે છે, તો માનવદેહરૂપ કાર્ય તેનું કારણ આ દેહોત્પત્તિની પહેલા જ માનવું પડશે એ જ પુનર્જન્મની સિદ્ધિ.

૮૮. જેઓ શાસ્ત્રકારોએ ગોઠવેલા અનુક્રમે નહીં ચાલતાં ગમે તે રીતે સ્વચ્છંદે વર્તવા માંડે છે તે જરૂર નિષ્ફળ અને ઉભયભ્રષ્ટ થાય છે.

૮૯. આત્માર્થ સિવાય શાસ્ત્રની જે જે પ્રકારે જીવે સ્વેચ્છાએ માન્યતા કરી છે તે સર્વ શાસ્ત્રીય અભિનિવેશ છે.

૯૦. આત્માનો ઉત્પત્તિક્રમ હૃદયની ઉચ્ચ વૃત્તિઓના પ્રવર્તનવડે જ સાધી શકાય છે.

૯૧. અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી અને પૌદ્ગલિક દશાના ત્યાગથી જીવ ઉચ્ચ સ્થાનમાં ચઢે છે.

૯૨. ઇષ્ટ વસ્તુઓમાં, મનાતું સુખ જેમ ક્ષણિક છે, તેમ જ અનિષ્ટ સંયોગથી થયેલું દુઃખ પણ ક્ષણિક છે.

૯૩. આત્મજ્ઞાન યત્નાથી આત્મા જ પ્રિય લાગે છે અને તેનું જ્યાં સુધી જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી જડ-પૌદ્ગલિક વસ્તુ પ્રિય લાગે છે.

૯૪. મોહદૃષ્ટિના ત્યાગથી અને અંતરદૃષ્ટિ પ્રગટવાથી આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ ભાસે છે.

૯૫. શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે એમ વદવા છતાં, જ્યાંસુધી આત્માને દેહથી ભિન્ન રૂપે જાણતો-અનુભવતો નથી ત્યાંસુધી મોક્ષ પમાતો નથી.

૯૬. આત્માની જ્ઞાનાદિક શ્રદ્ધિનો જે તિરેકાવ અનાદિકાળથી છે તેનો આવિર્ભાવ થવો તે જ પરમાત્મપદ જાણવું.

૧૦૦. પરમાત્મપદ સાધ્ય છે, અંતરાત્મા સાધન છે અને બહિરાત્મભાવ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૧૦૧. જ્યાંસુધી બહિરાત્મબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી સર્વ પ્રકારની વિદ્યાનો અભ્યાસ પણ પરિભ્રમણ હેતુ છે, કારણ કે તત્ત્વને તત્ત્વસ્વરૂપે જાણ્યા સિવાય સંસારનો પાર આવતો નથી.

૧૦૨. બહિરાત્મબળું ટળી અંતરાત્મબળું પ્રાપ્ત થયું તે પરેખક કહાય છે. જે પ્રાણી શરીરથી આત્માને ભિન્ન માને છે અને એમ માનીને નિશ્ચયપૂર્વક પોતાને શરીરની ક્રિયાના સાક્ષીરૂપ માને છે તેને અંતરાત્મા જાણવો.

૧૦૩. જ્યારે આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ શરીરમાંથી મમત્વબુદ્ધિ દૂર થાય છે એવી બુદ્ધિ યથા બાદ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ્ઞાની જીવ અંતરથી ભિન્નપણે વર્તે છે. અજ્ઞાની જીવ શરીરના ક્ષર્મને જ પોતાના કહે છે તે ઉપરાંત દુનિયાના પદાર્થોમાં મમત્વ બુદ્ધિ કદાપી શ્લેષમાં માખીની જેમ સંસારમાં લપટાય છે.

૧૦૪. અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અવગાહનપૂર્વક જો શાસ્ત્રનું અવગાહન કરવામાં આવે તો તેમાંથી મણી ઝાણરત્નો પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૦૫. જીવને જ્યાંસુધી મોહનો આવેશ હોય છે ત્યાંસુધી આત્મવિચાર આવતો નથી.

૧૦૬. શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ક્રિયા એ એ અંશો સિવાય અધ્યાત્મનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી. તે વિનાનું અધ્યાત્મ નામઅધ્યાત્મ છે.

૧૦૭. અધ્યાત્મરૂપી રથ શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ક્રિયારૂપી બે પૈડાંથી ચાલે છે.

૧૦૮. સંસારના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને સંસાર ઉપર દ્વેષ એ બંને કારણોથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૦૯. વૈરાગ્ય અને અભ્યાસથી ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ થઈ શકે છે. વિષયમાં આસક્તિ નહીં રાખવી તેનું નામ 'વૈરાગ્ય' અને વિષય તરફ જતા મનને પારંપર રોકવું તેનું નામ 'અભ્યાસ.'

૧૧૦. સમકિતવંત જ્ઞાતા પુરુષો સંસારની નિર્મુક્તિ નિષ્કે જીએ છે એટલે તેને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ સહેજે થાય છે.

૧૧૧. જ્યાં હૃદય વિષયાસક્ત હોય ત્યાં વૈરાગ્ય ટકી શકતો નથી.

૧૧૨. 'સંસારના ભોગો પૌદ્ગલિક છે, પરવરતુ છે અને વિરક્તભાવે રહેવું એ સ્વ-વરતુ છે.' એવા સતત વિચારથી આત્મસ્વરૂપ ઓળખાય છે.

૧૧૩. જ્યારે અજ્ઞાનનો નાશ થાય ત્યારે વિષયોનું સામ્યું સ્વરૂપ તથા લોકનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે છે.

૧૧૪. જ્ઞાનનું ફળ ઉદાસીનતા છે એટલે જ્યારે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે મનુષ્યને સંસારથી ઉદાસીનભાવ વર્તે છે.

૧૧૫. વરતુને વરતુગતે જોઈને આત્મભાવે રહેવાની સમવૃત્તિને ઔદાસીન્યભાવ કહે છે.

૧૧૬. મમ્યકૃત્વને ઓળખવાથી, સ્વાહાદ મતને માનવાથી, મોક્ષના ઉપાયને ચિંતવવાથી અને તત્ત્વદર્શન યવાથી-આ ચાર પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનદ્વારા ઉત્તમ પ્રકારનો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય ઉદ્ભવે છે.

૧૧૭. જ્યારે ચોતાના અને પારકા સિદ્ધાંતોમાં જુદી પ્રવર્તે એટલે બંને સિદ્ધાંતનું સ્વરૂપ યથાર્થ ગ્રજીવમાં આવે ત્યારે ઉત્તમ વૈરાગ્ય (જ્ઞાનગર્ભિત) પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧૮. જ્યારે સર્વ નય ઉપર મધ્યસ્થભાવ હોય છે ત્યારે જ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧૯. જ્ઞાનગર્ભિત નિર્મોહની નિશ્ચામાં વસતા મુનિઓ પણ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય-વાળા કહેવા મોગ્ય છે.

૧૨૦. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યને પામવાના સાધનો જે મમ્યકૃ રીતે સેવાતાં હોય તો તેને પણ ઉપચારથી જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેવાય છે.

૧૨૧. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા પુરુષની સદ્મદદિ હોય છે. તે સર્વમાં મધ્યસ્થભાવે વર્તે છે, સર્વત્ર દિતનું ચિંતવન કરે છે, તે પુરુષને ક્રિયા ઉપર મહાન આદર હોય છે અને તે સોનોને ધર્મમાં જોડે છે.

(આગળ)

મુનિ પુણ્યવિજયશ્ચ

દાનધર્મની આરાધનાથી. થતા લાભ

૧. સ્વ સાથે પરતું કલ્યાણુ :—દાનધર્મમાં સર્વોત્કૃષ્ટ ગુણુ તો એ છે કે—જ્યારે શીલ, તપ અને ભાવધર્મના સેવનથી મનુષ્ય સ્વકલ્યાણુ કરી શકે છે ત્યારે દાનધર્મનું સેવન કરનાર વ્યક્તિ સ્વ-પર બંનેનું કલ્યાણુ કરે છે. અને આથી જ દાનધર્મને પ્રથમ સ્થાનકે મૂકવાનું શાંતી પુરુષોએ પસંદ કર્યું છે. દાનેશ્વરી મનુષ્ય સ્વ અને પર બંનેનો ઉદ્ધારક બને છે.

૨. જગતમાં શાંતિની સ્થાપના :—સારી દુનિયામાં આજે અનીતિ—અન્યાય—અનાચાર અને અધર્મનું જે દિગ્દર્શન થાય છે તેનું મુખ્ય કારણુ એ જ છે કે—આજે ઔદાર્ય અને દાનધર્મની ઓછાશ ઉત્પન્ન થવા પામેલ છે. જે દિવસે એ જ દાનધર્મનો વિશેષ પ્રચાર થશે તે દિવસે અવશ્ય જગતમાં કંઈક અંશે શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાશે એ નિર્વિવાદ છે. એથી જગતમાં શાંત વાતાવરણુ ફેલાવવામાં દાનધર્મની જ પ્રથમ જરૂર છે.

૩. સમાનદષ્ટિની પ્રાપ્તિ :—સમાનદષ્ટિ કેળવવાનો એ સુંદર ઉપાય કરવો હોય તો જીવોએ તેને માટે અનુકંપા કેળવવાની જરૂર ગ્રહે છે, અને જ્યારે અનુકંપાથી પ્રેરાઈને મનુષ્યો દુઃખી જીવોને દાન દેવા તૈયાર થાય છે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે સમાનદષ્ટિ પ્રગટે છે. તેથી સમાનભાવ કેળવવામાં અનુકંપાદાન સુંદર કાર્ય કરી શકે છે.

૪. પૂર્વભવતાં ઋણુ—કરજનો ક્ષય :—જીવો એ શુદ્ધ બુદ્ધિએ અનુકંપાદાન દેતાં શીખે છે તો જરૂર એથી પૂર્વભવે ઉપાર્જન કરેલ ઋણુ યાને કરજથી છૂટી શકે છે. એટલે પૂર્વભવે ઉપાર્જેલ ઋણુ—કરજથી મુક્ત થવામાં અનુકંપાદાન ઉપયોગી થઈ શકે છે.

૫. ત્યાગવૃત્તિને અવકાશ :—ત્યાગવૃત્તિ ત્યારે જ આવી શકે છે કે જીવ જ્યારે પોતાની પાસે રહેલ ઉપાધિથી છૂટવાનો વિચાર કરે. જીવો એ દાનધર્મમાં સ્વદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવા પ્રેરાય તો સ્વાભાવિક રીતે તે જીવ ત્યાગવૃત્તિમાં આવી શકે છે. એટલે ત્યાગવૃત્તિ કેળવવા માટે પણ દાનધર્મનું સેવન જરૂરી છે.

૬. પુદ્ગલ પ્રત્યેના મોહમાં ઘટાડો :—મોહનીય કર્મનું પ્રાપ્ત્ય એટલું વિશેષ છે કે—એનાથી બચવું તે મહાન પુરુષોદ્યતથી જ બની શકે છે; છતાં જે જીવો દાનધર્મમાં જોડાય છે તેઓ માટે આ કાર્ય સહજ બનવા પામે છે; કારણુ કે—જ્યાં મોહની વિશેષતા છે ત્યાં દાનધર્મનું સેવન કરવું અશક્ય જ છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન એ મોહનીય કર્મ ઘટાડવામાં સુંદર કાર્ય કરી શકે છે.

૭. સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ :—સ્વાભાવિક નિયમ છે કે—સદાચારી મનુષ્યો એકાંતે સદ્ગતિ જ પામે છે ત્યારે સદાચારી બનવા માટે શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરવાં પડે છે. આ શ્રેષ્ઠ કાર્યો દાનધર્મનું સેવન કરનાર અવશ્ય કરી શકે છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન કરનાર માટે સદ્ગતિ એ, સહજ વસ્તુ છે.

૮. સ્વધર્મનું રક્ષણ:—જો સ્વધર્મનું રક્ષણ યાને ઉન્નતિ ત્યારે જ કરી શકે છે કે-તે માટે તન, મન કે ધન, એ ત્રણ વસ્તુઓમાંથી એકાદ વસ્તુનો ઉપયોગ કરી શકે તે વખતે સંસારની અનેક ખટપટોની જંગળમાંથી છૂટી ધર્મોન્નતિનાં કાર્યોમાં અમુક અંશે દ્રવ્ય-ધનની જરૂર રહે છે જ. તેવા પ્રસંગે સ્વદ્રવ્ય-ધનનો દાનધર્મમાં સદુપયોગ કરતાં તે જ સ્વધર્મોન્નતિનું કાર્ય કરી શકે છે. એ રીતે દાનધર્મનું સેવન કરનાર વ્યક્તિ સ્વધર્મનું રક્ષણ યાને ધર્મોન્નતિ કરી શકે છે.

૯. સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ:—સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટેનાં અનેક કારણોમાં આ પણ એક કારણ છે. સુપાત્રદાનના પ્રભાવે જ મહાવીરસ્વામીના જીવ નવમાર્ગ ગામેતી સમ્યક્ત્વ પામી શક્યા છે, અને સમ્યક્ત્વ પામતા અમુક ભવની મંપ્યા યોગ્યસ કરી શકેલ છે. એથી સુપાત્રદાન દેવું એ સમક્રિતપ્રાપ્તિનું કારણ જૈનશાસ્ત્રકારો જણાવી રહ્યા છે.

૧૦. દયાધર્મનું પાલન:—‘અહિંસા પરમો ધર્મઃ’ જેવો ઉત્તમ ધર્મ કોઇ નથી. તે શ્રેષ્ઠ ધર્મનું પાલન ત્યારે જ યથા શકે છે કે-જીવ ‘અહિંસા’ એટલે દયાની પ્રવૃત્તિ સ્વીકારે. આ દયાનું પાલન એટલે અનુકંપા-અભયદાન દેવું તે છે. એથી જ દયાનું પાલન જ્યારે અનુકંપાવડે અભયદાન દેવાય છે ત્યારે જ યથા શકે છે.

૧૧. સાધર્મિક ભક્તિનો લાભ:—જે જો સમાન્યતઃ અજાણ્યા જો પ્રત્યે અનુકંપાદાન દેવા લલચાય છે તે જોવોને સાધર્મિક બધુઓ પ્રત્યે રોદ હોય જ છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન કરનાર સાધર્મિક ભક્તિનો પણ લાભ ઉઠાવી શકે છે.

૧૨. સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ:—પ્રાયઃ કરીને સમજી અને શાણા મનુષ્યોને સ્વપ્રતિષ્ઠાની વિશેષ કાળજી-ચીવટ હોય છે. આ સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ કરવાને અગે એ મનુષ્યો પ્રસંગાનુસાર શુભ કાર્યો કરવા પ્રેરાય છે. દાનધર્મનું સેવન કરનાર મનુષ્યો શુભ કાર્યો સહજપણે કરી શકે છે, એથી સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ સહજ રીતે યથા શકે છે. એટલે સ્વપ્રતિષ્ઠાની વૃદ્ધિમાં પણ દાનધર્મનું સેવન ઉપયોગી યથા શકે છે.

૧૩. સંકટાવસ્થામાં સહાયતાની પ્રાપ્તિ:—સંજિના કંમાનુમાર સર્વે જો સુખ-દુઃખના અનુભવો સંસારમાં કરતા રહે છે, છતાં ય જ્યારે દાનેશ્વરીને દુઃખના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે જે સહાયતા સામાન્ય મનુષ્યોને માગતાં નથી મળી શકતી તેવી વિશેષ સહાયતા સંકટાવસ્થામાં દાનેશ્વરી મનુષ્ય અનાયાસે પામી શકતો હોય તો તે પ્રભાવ તેણે અગાઉ કરેલ દાનધર્મને આભારી છે.

૧૪. પરભવમાં લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ:—સામાન્યપણે નિયમ રહેલો છે કે-‘એક હાથે દો અને બીજા હાથે લો’ એ ન્યાયાનુમાર દાનધર્મનું સેવન કરનાર પરભવમાં અનંત લક્ષ્મી પામી શકે છે. એથી પરભવમાં લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી શકાતી હોય તો તે દાન-ધર્મના સેવનથી જ.

૧૫. નિર્ભયપણાની પ્રાપ્તિ:—સૂક્ષ્મ કે સ્પૂલ સર્વે પ્રકારના જો જગતમાં ‘ભય’ શબ્દથી ધ્રુજી જાડે છે, પરંતુ ‘દાન’ એ જોવા પ્રકારની વસ્તુ છે કે-એની

જૈનબંધુઓને અનુપમ હિતશિક્ષા

દરેક ભાઈ-બહેનોએ પોતાનું જૈનત્વ ઊભળું બનાવવા નીચેના નિયમોનું હંમેશાં યથાર્થ પાલન કરવું જોઈએ. અંશમાત્ર પણ દેહકષ્ટ સહ્યા વિના ક્રૂર તે શિક્ષા પ્રત્યેની બેદરકારી અને આળસ ઓછું કરવાથી સહેલાઈથી દરેક મનુષ્યોથી જીવનમાં ઉતારી શકાય તેવી અને ઉત્તમ કૃપાદાયી આ હિતશિક્ષાઓ છે:—

૧. પ્રભાતમાં વહેલા ઊઠી શ્રી નવકાર મહામંત્રનું (ત્રણ કે વધારે વાર) સ્મરણ કરવું. તે પછી મહાન્ સતા-સતીઓના નામો સંભારવા સાથે તેમના ગુણોનું ચિંતન કરવું. પછી દિવસમાં કરવાનાં શુભ કામો વિચાર કરી નક્કી કરવાં. સાંજે નક્કી કરેલ કાર્યોમાં કેટલાં પૂર્ણ કર્યાં તેનો વિચાર કરવો અને દિવસની અંદર કેટલી ભૂલો થઈ તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવો. ફરીથી તેવી ભૂલો ન થાય તેવી કાળજી રાખવી. આરંભેલી કાંઈ શુભ ક્રિયા પૂર્ણ ન થઈ હોય તો કેવી રીતે બુદ્ધિપૂર્વક પાર ઉતારવી વગેરે બાબતનો વિચાર કરી, નવકાર મહામંત્રનું (સાત વાર) સ્મરણ કરી, નિદ્રાદેવીનું શરણ લેવું. ડાબે પડખે સૂવાની રીત રાખવી, કારણ તે આરોગ્યપ્રદ ને હિતકારક છે.
૨. રાખન વખતે ઓશીકું પૂર્વ તરફ રાખવાથી વિદ્યા, દક્ષિણ તરફ રાખવાથી ધનપ્રાપ્તિ, પશ્ચિમ તરફ રાખવાથી ચિંતાવૃદ્ધિ અને ઉત્તર તરફ રાખવાથી હાનિ યા કવચિત્ મૃત્યુ નિપજ છે, તો તેનો વિચાર કરી ઇષ્ટ દિશા તરફ ઓશીકું રાખવું.
૩. દિવસે ઉત્તર દિશા અને રાત્રિએ દક્ષિણ દિશા સન્મુખ એકરે એકા (કલામાનાદિ) જવું નહિ, કારણ તે કાળે તે દિશા સન્મુખ બેસવાથી (ભાવી) વિપત્તિ આવી પડે છે.
૪. ચોખ્ખા પાણીથી ન્હાઈ, પવિત્ર સુગંધી મ્વેત વસ્ત્રો પહેરી, નિર્મળ ચિત્ત રાખી દેરાસરની ભૂમિ બરાબર શુદ્ધ છે કે નહિ તે તપાસી, પૂજનમાં ઉપભોગમાં લેવાની વસ્તુઓ પવિત્ર રાખી, પૂજનમાં અર્ચન થતું દ્રવ્ય ન્યાયપૂર્વક ઉપાર્જન કરેલું જ વાપરવા-

આરાધનાથી સર્વ જીવોને ઝોના પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે સ્નેહભાવજન રહ્યા કરે છે, એટલે કે-દુશ્મનાવટને અવકાશ જ મળી શકતો નથી. જ્યાં દુશ્મનાવટનો અભાવ છે ત્યાં બધા પણ નથી હોઈ શકતો. એટલે દાનધર્મના પ્રભાવે જ જીવો નિર્ભયપણે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૧૬. દુઃખી પ્રાણીઓના આશીર્વાદની પ્રાપ્તિ:—આશીર્વાદ એ એવી અત્યુત્તમ વસ્તુ છે કે-જગતના સર્વ જીવો એની હરહંમેશ આહવા રાખે છે. ત્યારે જો આશીર્વાદની પ્રાપ્તિ તે જ જીવોને થઈ શકે છે કે-જેઓ અન્ય જીવોનું કંઈક કલ્યાણ કરી શકે છે. દાનધર્મનું સેવન કરનાર જીવો અન્ય પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરી શકવા સમર્થ હોવાથી એ જીવો દુઃખી પ્રાણીઓના આશીર્વાદ સહજપણે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ મુરત સમજી શકાય તેવી ખીના છે.

તીર્થંકરોની મુનિસંજ્યાનું પૃથક્કરણ

દરેક તીર્થંકર કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી પ્રથમ સમવસરણમાં અનુવિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે. તેમના ચરિત્રમાં પ્રાંતે તેમનાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક ને શ્રાવિકા વગેરેની સંજ્યા આપવામાં આવે છે. આ સંજ્યા તે તે તીર્થંકર પાસે દીક્ષા લેનાર સાધુ, સાધ્વીની તેમ જ તે પ્રભુ પાસે શ્રાવકનાં મત ઉચ્ચરનાર શ્રાવક, શ્રાવિકાની જાણવી. એકંદર સંજ્યા તો તે કાળે ઘણી મોટી હતી. તેમાં મુનિરાજની જે સંજ્યા કહેવામાં આવે છે તેમાં ૧ ગણધર, ૨ કેવળી, ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાની, ૪ અવધિજ્ઞાની, ૫ ચૌદપૂર્વી, ૬ વૈકિયલબ્ધિવાળા અને ૭ વાદી મુનિઓનો સમાવેશ કરેલો છે. એ સાતેની સંજ્યાનો સરવાળો કરતાં જે સંજ્યા આવે તેટલી કુલ સંજ્યામાંથી ગાદ કરતાં ગાફી રહે તેટલા સામાન્ય મુનિઓ સમજવા.

શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માનો મુનિ પરિવાર ૮૪૦૦૦ નો કહ્યો છે. તેમાં ગણધર ૮૪, કેવળજ્ઞાની ૨૦૦૦૦, મનઃપર્યવજ્ઞાની ૧૨૭૫૦, અવધિજ્ઞાની ૬૦૦૦, ચૌદપૂર્વી ૪૭૫૦, વૈકિયલબ્ધિવાળા ૨૦૬૦૦ અને વાદી ૧૨૬૫૦-એ સાત પ્રકારના મુનિઓનો સરવાળો કરતાં ૭૬૮૩૪ થાય છે. ગાફીના ૪૧૬૬ સામાન્ય મુનિઓ સમજવા. એમ એકંદર ૮૪૦૦૦ જાણવા

આમાં અનુત્તર વિમાને ગયેલા મુનિની સંજ્યા ૨૨૬૦૦ છે તે ગણેલ નથી, કારણ કે તે તો ગણધર ને કેવળી સિવાય ગાફીના પાંચે પ્રકારના મુનિઓમાંથી અનુત્તર વિમાને ગયેલાની સંજ્યા છે તે કાંઈ જુદા મુનિઓ નથી.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનો મુનિપરિવાર ૧૪૦૦૦ કહ્યો છે તેમાં ૧૧ ગણધર, ૭૦૦ કેવળજ્ઞાની, ૫૦૦ મનઃપર્યવજ્ઞાની, ૧૩૦૦ અવધિજ્ઞાની, ૩૦૦ ચૌદપૂર્વી, ૭૦૦ વૈકિયલબ્ધિવાળા અને ૪૦૦ વાદી-કુલ ૩૬૧૧ થયા. ગાફીના ૧૦૦૮૬ સામાન્ય મુનિઓ સમજવા. એ રીતે કુલ ૧૪૦૦૦ મુનિ જાણવા

એમના પણ અનુત્તર વિમાને ગયેલા મુનિરાજની સંજ્યા એમાં ગણી નથી શ્રી ઋષભદેવના ૨૨૬૦૦, શ્રી નેમિનાથના ૧૬૦૦, શ્રી પાર્શ્વનાથના ૧૨૦૦ અને વર્ધમાનસ્વામીના ૮૦૦ અનુત્તરવિમાને ગયેલા મુનિ કહ્યા છે, ગાફીના ૨૦ પ્રભુના અનુત્તરવિમાને ગયેલા મુનિઓની સંજ્યા તેમના ચરિત્રોમાં કહી નથી.

ઉપર પ્રમાણે ચોવીશે તીર્થંકરોના મુનિરાજની સંજ્યા માટે સમજવું. ચોવીશ તીર્થંકરના મુનિઓનો કુલ સંજ્યા ૨૮૪૮૦૦૦ ની છે. તેમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સાત પ્રકારના વિશેષજ્ઞવાળા મુનિઓની સંજ્યા ૮૬૧૬૪૬ ની છે અને ગાફીના ૧૬૮૬૦૫૧ સામાન્ય મુનિઓ છે. કુલ ૨૮૪૮૦૦૦ જાણવા

આ સંજ્યાનું પૃથક્કરણ માત્ર સમજવા માટે સમતિશતસ્થાન પ્રકરણને આધારે કરેલ છે.

કુંવરજી

અદાર દોષનું પૃથક્કરણ

સમકિતદષ્ટિ ઇવ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ શુરુ ને શુદ્ધ ધર્મને માને છે; કુદેવ, કુશુરુ ને કુધર્મને તથા દે છે. તેથી જ તે સમકિતી કહેવાય છે. જેનામાં અજ્ઞાનાદિ અદાર દોષ સર્વથા ન હોય તે જ સુદેવ કહેવાય છે.

અદાર દોષના નામ આ પ્રમાણે:—૧ અજ્ઞાન, ૨ ક્રોધ, ૩ મદ, ૪ માન, ૫ લોભ, ૬ માયા, ૭ રતિ, ૮ અરતિ, ૯ નિદ્રા, ૧૦ શોક, ૧૧ અલિકવચન, ૧૨ ચોરી, ૧૩ મત્સર, ૧૪ ભય, ૧૫ પ્રાણીવધ, ૧૬ પ્રેમ, ૧૭ ક્રીડાપ્રસંગ ને ૧૮ હાસ્ય.

આ અદાર દોષ કયા કયા કર્મનો નાશ થવાથી ગયા છે તે બાજુનું જરૂરનું છે. કારણ કે ચાર ધાતિકર્મના કાયથી પ્રભુ દેવજ્ઞાન પામ્યા ત્યારે જ એ અદાર દોષ નાશ પામ્યા છે. તેનું પૃથક્કરણ નીચે પ્રમાણે—

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો કાય થવાથી અજ્ઞાન દોષ નાશ પામ્યો છે.

૨ દર્શનાવરણી કર્મનો કાય થવાથી નિદ્રા સર્વથા ગયેલી છે.

૩ જ્ઞાત્રીના જોણે દોષ મોહની કર્મના નાશથી ગયેલા છે, પરંતુ તેને જુદા જુદા સમજવાના છે. તેમાં ચાર અવિરતિ છે ૧ પ્રાણીવધ, ૨ અલિકવચન, ૩ ચોરી ને ૪ ક્રીડાપ્રસંગ. પાંચમા પરિશદનો સમાસ લોભમાં કર્યો છે. પાંચ કપાય-ક્રોધ, માન, મદ, માયા ને લોભ છ મોહકપાય ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય ને ૬ મત્સર એટલે દુર્ગંધા. ત્રણ વેદરૂપ મોહકપાયનો સમાવેશ પ્રેમશબ્દમાં કર્યો છે એ રીતે ૪-૫-૬-૧ એમ જોણ દોષ મોહની કર્મનો નાશ થવાથી ગયા છે. અંતરાયકર્મના નાશથી ગયેલા દોષને આમાં ગણ્યાં નથી. જો કે તે ધાતિકર્મ છે, છતાં આત્માના ખાસ ગુણનો ઘાત તેનાથી ઉપજતા દોષો કરતા નથી.

આ પ્રમાણે અદાર દોષોનું પૃથક્કરણ બાજુનું. આ સર્ગ દોષો જેના ગયા હોય તેને આપણે સુદેવ તરીકે માની શકીએ છીએ. એમાંનો એક પણ દોષ જેનામાં હોય તેને આપણે દેવ તરીકે સ્વીકારી શકતા નથી.

આનંદપદ્યશૂદ્ધિ શ્રી મહિનાયજ્ઞના સ્તવનમાં બીજી એને ૧૮ દોષ કહેતા છે તે આ પ્રમાણે:—અજ્ઞાન ૧, નિદ્રા ૨, મિથ્યાત્વ ૩, રાગ ને દેવ ૪-૫, અવિરતિ ૬, મોહકપાય છ (૭ થી ૧૨), પેદોલ્ય ૧૩ અને પાંચ પ્રકારના અંતરાય ૧૪ થી ૧૮ કુલ અદાર દોષમાં ૧ જ્ઞાનાવરણીના કાયથી, ૧ દર્શનાવરણીના કાયથી, ૧૧ મોહનીકર્મના કાયથી (૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ રાગ, ૪ દેવ, ૫ હાસ્ય, ૬ રતિ, ૭ અરતિ, ૮ શોક, ૯ ભય, ૧૦ દુર્ગંધા ને ૧૧ પેદોલ્ય), કુલ ૧૩ ને પાંચ પ્રકારના અંતરાય (રાગાંતરાય ૧, ભાગાંતરાય ૨, જોષાંતરાય ૩, ઉપજોષાંતરાય ૪, ને ચોષાંતરાય ૫) અનુસાર કર્મના કાયથી-એમ કુલ ૧૮ દોષ ચાર ધાતિકર્મના કાયથી ગયેલા છે. આ પ્રમાણેનું સમાજપેલું.

કુવંરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-પરી મણિલાલ ખુશાભયંદ-પાલણપુર)

પ્રશ્ન ૧—સામાજિક, રાજકીય ને રાષ્ટ્રીય કામો ધર્મને બાધ ન આવે તેમ કરી શકાય? અને તેને માટે શ્રાવક કે સાધુ ઉપદેશ આપી શકે?

ઉત્તર—કરી શકાય. ઉપદેશ આપવાનું કામ શ્રાવકનું નથી, સાધુનું છે. તે સુખ્યવૃત્તિએ ધાર્મિક કાર્યનો ઉપદેશ જ આપે. શ્રાવકો પરસ્પર પોતાના કર્તવ્યને અંગે વાતો કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨—રાજાઓ, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વગેરે અનેક સ્ત્રીઓ પરણ્યા છે, શ્રેષ્ઠીપુત્રો પણ અનેક સ્ત્રી પરણ્યા છે, તો સ્ત્રીભક્તિને એક જ પુરુષ સાથે પરણવાની મર્યાદા કેમ?

ઉત્તર—સ્ત્રીભક્તિને પરણીને ભાર્તારને ઘરે જવું છે તે એકથી વધારે પુરુષને ઘરે કેમ લાયક? તે કારણથી તેમ જ શાસ્ત્રકારે સ્ત્રીભક્તિ માટે એનું હિત ચિંતવીને એ મર્યાદા બાંધેલ છે તેથી તે વધારે પુરુષ સાથે પરણી ન શકે.

પ્રશ્ન ૩—પુરુષ એક સ્ત્રી મરણ પામ્યા પછી બીજી સ્ત્રી પરણે છે તો સ્ત્રી શામાટે ન પરણે?

ઉત્તર—તેને માટે પણ ઉપરની મર્યાદા જ કારણભૂત છે ને હિતકારી છે.

પ્રશ્ન ૪—સ્ત્રીઓને પુરુષ સમાન હક્ક, છૂટ અને જાંચ કેળવણી કેમ ન અપાય?

ઉત્તર—હક્ક તથા છૂટને માટે ઉપર જણાવેલ મર્યાદા બંધનરૂપ છે. વળી સ્ત્રીના શરીરનો બાંધો પણ પુરુષ પ્રમાણે સમાન હક્ક ભોગવવાને યોગ્ય નથી અને તેને પુરુષ પ્રમાણે છૂટ આપવાથી સંસાર કથળી જવાનો સંભવ છે. સ્ત્રીભક્તિને જાંચી કેળવણી આપવી, પણ તેને નોકરી કરવા જવાનું નથી તેથી તલોગ્ય કેળવણી ન આપતાં ધાર્મિક કેળવણી જાંચા પ્રકારની આપવી જેથી કુટુંબને લાભકારી થાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીને તેમ જ સાધુને પુસ્તક બાંધવાના રૂબાલની પડિલેહણ કરવી પડે?

ઉત્તર—તેની પડિલેહણ કરવાની નથી, પરંતુ તેને અંગે જયણા પાળવાની છે.

પ્રશ્ન ૬—પોસાતીએ કાળે ક્યાંથી લેવો ભોજન?

ઉત્તર—જે જગ્યા આખા દિવસમાં પોતે વાપરી હોય ત્યાંથી લેવો ભોજન.

પ્રશ્ન ૭—હાલમાં તો શ્રી મહાવીરપ્રભુના નિર્વાણકલ્યાણકને દિવસે દીવાળી

કરાય છે, પરંતુ પાર્શ્વનાથના નિર્વાણકલ્યાણકની પૂજામાં ‘દીવાળી કરતા દેવ’ એમ કહ્યું છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—તે માત્ર તે વખત માટે કહેલ સમજવું, કાયમ માટે સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન ૮—વિધિપૂર્વક આરતિ ઉતારતાં લૂણ ઉતારીને અગ્નિને ળદલે જળમાં કેમ નખાય છે ? ને તેની સાથે માટી કેમ લેવાય છે ?

ઉત્તર—એ ળાખતમાં મારો અનુભવ નથી. તેની વિધિમાં જોવું ને વિધિકારકને પૂછવું.

પ્રશ્ન ૯—રાત્રે મોડેથી પણ દૈવસિક પ્રતિક્રમણ થઈ શક્યું ન હોય તો તે બીજે દિવસ થાય કે આલોચણ જ લેવાય ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ બીજે દિવસે ન થાય, આલોચણ જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૦—મુનિરાજને રાત્રે અખુલ્લિઓ ખામવાનો નિષેધ છે છતાં દૈવ-સિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં રાત્ર પડી ગયા છતાં કેમ ખમાવાય છે ?

ઉત્તર—તે પ્રતિક્રમણની વિધિના અંગભૂત છે, તેથી તેમાં વિરોધ સમજવો નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—જેમ દેવ પાસે સ્વસ્તિકાદિ કરાય છે તેમ શુર પાસે પણ કરાય ?

ઉત્તર—કરી શકાય. એવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૨—કોઈ ગ્રાવકે કાર્યપરત્વે પહેલું પ્રતિક્રમણ કર્યું, પછી કાર્ય ન થવાથી પાછો આવી રાત્રિપોસહ લેય તો ફરીને પડિક્રમણ કરવું પડે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ કરવું ન પડે, પણ રાત્રિપોસહ દિવસ છતાં જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક કે પોસહમાં જતાં આવતાં વારંવાર ઇરિયાવહી પડિક્રમવા પડે ?

ઉત્તર—સો ડગલા ઉપર જાય આવે તો પડિક્રમવા પડે.

પ્રશ્ન ૧૪—શુરવંદન ત્રણ વખત કરવાનું છે તે સાંજે પ્રતિક્રમણમાં કરે તો પછી, કરવું પડે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણનું ગણાય નહીં પ્રતિક્રમણ કર્યા અગાઉ ત્રીજી વારનું વંદન કરી લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૫—પાર્શ્વનાથના પંચકલ્યાણકની પૂજાના અર્થમાં ‘હાથે લાલક દામણી, ગળે મોહનમાળા’ એનો અર્થ પાર્શ્વનાથના વિશેષણ તરીકે લખ્યો છે, પણ તે કમઠ તપસી માટે જ ઘટે છે માટે તેનો ખુલાસો લખ્યો.

ઉત્તર—વધારે વિચાર કરતાં અમને પણ તે વાક્ય તપસીના વિશેષણ તરીકે જ હોવાનું ઠીક જણાય છે..

પ્રશ્ન ૧૬—સ્થાપનાચાર્ય તરીકે પુસ્તકાદિ મૂકેલ હોય તો તેની પડિલેહણ કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—ચર સ્થાપનાની પડિલેહણ હોતી નથી, અક્ષતી જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૭—સાતલાખ છવાયેાનિમાં પૃથ્વીકાયના મૂળ ભેદ ૩૫૦ કદા છે તે કયા સમજવા ?

ઉત્તર—એ સંબંધમાં આ સાસિકના અંક બીજાના પૃથ પૃથ ઉપર ખાસ લેખ છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૧૮—સિદ્ધશિલાને બીજના ચંદ્રમાના આકારવાળી કહેલ છે, તમે અષ્ટમીના ચંદ્ર સમાન લખી છે તો સત્ય શું ?

ઉત્તર—તળિયાની અપેક્ષાએ બીજના ચંદ્રમાનો આકાર છે અને આખી સિદ્ધશિલાનો આકાર અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવો છે.

પ્રશ્ન ૧૯—શ્રીપાળરાજના રાસમાં મદનમંજૂષા પૂજા કરીને નીકળ્યા બાદ દેરાસરનાં દ્વાર બંધ થઈ ગયાં તે એક મહિને શ્રીપાળ રાજ ત્યાં આબ્યા ત્યારે બિધ્યાં તેટલો વખત શ્રાવકોને દર્શનનો વિરહ પડ્યો ને જિનપૂજા ન થઈ તેનો દોષ કોને માથે સમજવો ?

ઉત્તર—આશાતના જેણે કરી તેને માથે સમજવો.

પ્રશ્ન ૨૦—‘સાયર થાયે દુખજો, ગાજ’તે જળધાર.’ એમ કહેલ છે તો વરસાદના ગાજવાથી સાયર દુખજો કેમ થાય છે ?

ઉત્તર—વરસાદ દાતા છે તેથી તે ગાજે છે. તેનું મહત્ત્વ જોઈ ન શકવાથી સમુદ્ર દુખજો થાય છે. વર્ષાઋતુમાં સમુદ્ર દુર્બળ થાય છે તેની ઉપર આ કવિની ઘટના છે. સમુદ્ર કૃપણ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રીપાળરાજના રાસમાં ધવળશેઠને મયણાસુંદરી સામે કામ-બુદ્ધિથી જોતાં અંધ થયાનું જણાવ્યું છે, પછી દેખતા થયાની હકીકત આવતી નથી, પરંતુ શ્રીપાળને દીઠાની વાત આવે છે તો તે શી રીતે દીઠા ?

ઉત્તર—એ અંધ અમુક પ્રસંગને લઈને થયા હતા, કાયમને માટે અંધ થઈ ગયા નહોતા, તેથી તેમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—નવકારના ચાર પદમાં નહીં અને પાંચમા સાધુ પદમાં સર્વ શબ્દ કેમ વાપર્યો છે ?

ઉત્તર—સાધુ શબ્દમાં કેવળી, મનઃપર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, ઐદર્પણી, લગ્નિધધારી, તપસ્વી—એમ અનેક પ્રકારના મુનિઓનો સમાવેશ થતો હોવાથી તેમાં સર્વ શબ્દ વાપર્યો છે. — —

પ્રભાવિક પુરુષો.

જંબૂકુમાર

(૭)

કંદર્પવર્પદલને ચિરલા મનુષ્યા: ।

સંસાર પ્રવેશ કરતા પતિ-પત્નીરૂપ યુગલને પ્રથમ રજનીનો સમાગમ એ મેંથેરો અવસર ગણાય છે, એટલું જ નહિ પણ જીવનનૌકાને અગ્રાધ મહાસાગરમાં છોડી મૂકવાનો એ ગંભીર અને અપૂર્વ પ્રસંગ છે. યુવાન અંતરના તનમનાટ, હાવભાવ જોઈ મદનરાજ પીડત કષ્ટો એ અનુભવીઓ જ જાણે. તેથી તો એ રાત્રિને સોભાગરાત્રિનું સોહામણું નામ પ્રાપ્ત થયેલ છે. કળાકેલિકેવિદ એને મધુરજની પણ કહે છે. લગ્ન પછી એ જાતના આનંદ અર્થે ઉપડી જવાના કાર્યને Honey Moon તરિકે ઓળખવાની વાત આજના વીસમી સદીના પરિચયમાં આવેલ કુટુંબોમાં ભાગ્યે જ નવો ગણાય. પરણ્યા પછીની પ્રથમ રાત્રિ યાને દંપતીજીવનમાં પગ મૂકવાની ક્રિયા અથવા તો પ્રજ્ઞાચર્ય અવસ્થામાંથી ગૃહસ્થદશામાં પગલાં માંડવાનું કાર્ય, અગર તો પૂર્ણ અંગ હોવા છતાં અર્ધાંગ તરીકે લેખાતાં ઉભય અડધીઆને જોડાઈ જઈ પૂર્ણાંગરૂપે પરિણમવાની પ્રથમ ઘટિકા, ગમે તે નામે કે ગમે તે રીતે, પસાર થતી હોય છતાં એનું મહત્ત્વ સંસારસ્થ જીવોને અતિ ઘણું છે એમાં તો રંચમાત્ર સંશય નથી.

વર્ષો પૂર્વેથી વિવિધ પ્રકારનાં સ્વપ્નાં સેવતાં-નવનવા વિલાસ માણવાના મનોરથ

ધરતાં-રંગબેરંગી આનંદ લોગવવાના અભિલાષ અનુભવતાં-તરુણયુગલો માટે સમાગમની પહેલી રાત્રિ અતિ મૂલ્યભરી, અતિ રસભરી અને સાથોસાથ અવર્ણનીય ને અકલ્પનીય ઉન્માદપૂર્ણ હોય છે-એ સત્ય આજે જેટલું યથાર્થ છે તેટલું પચીસ સો વર્ષ પૂર્વે પણ હતું.

જંબૂકુમારના શયનગૃહમાં આજે એ નિમિત્તે-સમાગમની પ્રથમ રાત્રિ-જળશી ધમાલ ચાલી રહી હતી. જે કમરાની સજાવટ પાછળ એક એ નહિ પણ કામકળાકુશળ ને રૂપલાવણ્યથી ભરપૂર આઠ લલનાઓના હાથ કામે લાગ્યા હોય, જેની પાછળ સંસારસુખ સામે આંગળી ચીંધનારને પહેલા ધાએ પરાસ્ત કરવાની મનોકામના હોય અને એ માટેના દરેક સાધન એકત્ર કરવામાં ધન પાણીની માફક વપરાતું હોય ત્યાં કંઈ કચાશ અનુભવવાની સંભવે ? અર્થાત્ વિપય માણવાના દરેક સાધન ઉપલબ્ધ કર્યાં હતાં.

જંબૂકુમારની પ્રતિજ્ઞા એટલે અર્થાંક પ્રજ્ઞાચર્યવ્રતનાં શપથ. એના પાલન અર્થે સંયમશ્રદ્ધાની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા જન-સમાજથી અજાણી નહોતી. માતાના આગ્રહથી લગ્ન અર્થે વરઘોડે ચઢેલ એ વરરાજાએ પ્રથમથી જ પોતાના નિયમની વાત સાસુ-સસરાને જણાવી દીધી હતી. એ અડગ નિશ્ચય પત્નીઓના કાને

પહોંચે એવો એ પાછળ સકેત હતો, અર્થાત્ પરણનાર તરુણીઓ પણ સારી રીતે સમજતી હતી કે પોતે જેનો સહ પાણિગ્રહણ કરનાર છે એ કુમાર સંસારના વિષયોને લાત મારવાનાં શપથ લઈ ચૂક્યો છે. અર્થાત્ જે કામદેવની પૂજા પોતાને પ્રાણપ્રી પણ અધિક વહાલી છે એ કામદેવ તો એનો દુશ્મન છે. પોતે વિરહ-વ્યથા બુઝાવવા-રતિપતિની રસવૃત્તિ લૂંટવા-કામક્રીડા કરવા-નીકળી ચૂકી છે અને સાથી તરિકે સહાયક બનવા જેનો હાથ પકડ્યો છે એ કુમાર તો એ સર્વથો પરાદુશ્મન બની બેઠો છે. એ જાતના વિલાસ તો એને આકરા ઝેર જેવા જણાય છે. આમ પતિ-પત્નીના રંગદંગ ન્યારા છે. અરે! તદ્દન વિરુદ્ધ દિશામાં જનારા છે. જ્યાં દંપતીજીવનની પ્રથમ સંધ્યાએ પ્રેમીઓ વચ્ચે કોઈ અનોખી-જગતે નહિ જોયેલી, નહિ સાંભળેલી-રીતે રનેદનાં ગીતો સૂત્રો ઉચ્ચારવાનાં છે ત્યાં ચહેરાનાં નરનારોઓનો પ્રવેશ ન જ સંભવે છતાં કથાના વાંચકોને માટે એકચિત્તે એ ખાનગી વાર્તાલાપ થવળું કરવાની સગવડ કરી હોવાથી એ વાસગૃહ તરફ સત્વર પહોંચી જવાની જરૂર છે.

જાંબુકુમારનું શયનગૃહ આજે જાણે સાક્ષાત્ કામદેવને યથેચ્છપણે મહાલવાના રમણીય નિહારમાં દેવવાયું છે. ચાતરફ સુગમિત મૂપદામીઓ મોદક મુગંધ ફેલાવી રહી છે. ફૂલદાનમાં વિનિધવર્ણી કુમુભોના પુંજ દર્શિગોચર થાય છે. ગુલા બજબજને છંદાવ ને મુગંધિન તેતોની ખુશબો પ્રવેશકની પ્રથમ નજરે ચડ્યા વિના રહી શકે તેમ નથી. શયનગૃહની

બેઠકો તેમજ આરામ લેવાનાં વેત્રાસનો તેમજ ગાદી અને તકીઆઓ શ્વેતતામાં પૂર્ણિમાના ચંદ્રને કિંવા ગાયના દૂધના શ્વેતપણાને પાછળ મૂકી દે તેમ છે. દિવાલ પરના ચિત્રો જો કે કળાકૃતિના નમૂના છે અને એમાં પૂરવામાં આવેલ જુદા જુદા રંગોથી અનહદ શોભાને ધારણ કરનારા છે છતાં જે ત્રિયાવૃદ્ધે પસંદગી કરી છે અને જે પદ્ધતિએ એ ટાંગવામાં આવ્યા છે એ પાછળ ઉપર વર્ણવ્યા ગુણો ઉપરાંત જે એક મુખ્ય ભાવ રમણ કરતો તરી આવે છે તે એ છે કે-એ જડ ચિત્રો ભલભલા ત્યાગીને પણ ઘડી-ભર મંત્રમુગ્ધ કરી દઈ, એના પ્રત્યેક ગાત્રમાં મદનની તીવ્ર આગ પ્રગટાવી દે તેવા છે. ટૂંકમાં કહીએ તો આખાએ કમરાનું વાતાવરણ એટલી હદે વિષયવાસના પ્રેરે તેવી રીતે સર્મથેયું છે કે કાચાપોચા મનુષ્ય માટે ત્યાં લણવાર થોભવું અને કામથી અલિપ્ત રહેવું એ જીવનમરણના સોદા જેવું લેખાય. સ્વપતિ એવા જાંબુકુમારને જનતી ત્વરાએ પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ કરવાનો નિરધાર હોવાથી તેઓએ કરી જ ન્યૂનતા રહેવા દીધી નથી. સંધ્યાના વાયુ ઢળવા માંડતાં જ ઝગર અને ફાંડોઓમાં દીપકોની એવી પ્રજ્વલિત ધણ ચૂકી. ચણગારમાં સ્વર્ગ-ભૂમિની અમ્બરાઓને પણ ટપો જાપ-કેશ ગૂંચળીમાં અને વેશપરિધાનમાં ભલભલી નર્તિકાઓને પણ છછટ ખજરાળી દે. અને અલંકાર ધારવાની કળામાં અનુભવી પ્રોડા જેટલી જ દક્ષતા દાખવનાર, આડ નવોદાઓ-અરે મદભરી અભિસારિકાઓ શક્ય સાધનોથી સજ્જત બની, રંગમી-

સાથેના વાક્યયુદ્ધમાં ખપ આવે એટલા સત્વનો સંગ્રહ કરી, કરમાં ફૂલમાળા ધારણ કરી, ચહેરા પર મધુરા હાસ્યની આછી પાતળી રેખાઓને અવારનવાર નચાવતી, શનૈઃ શનૈઃ મુખ મલકાવતી, વલ્લભાના આગમનની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહી છે.

જન્મકુમારથી આ બધી તૈયારી અબ્બાણી નહોતી. આઠ પ્રેમદાઓની વ્યૂહ-રચનાથી એ માહિતગાર હતો. એ સારી રીતે જાણતો હતો કે એનો માર્ગ કાંટાળો હતો અને વિશેષમાં એટલો જંદીર ને ગહન પણ હતો અને છે કે એકાદ બૂલ થતાં જ એ ન વર્ણવી શકાય-ન કલ્પી શકાય-ન સહી શકાય-એવી નામોશીતું ભાજન બની જવાનો. એના કાર્ય પ્રતિ માત્ર આઠ પ્રેમદાઓની આંખો હતી એમ નહોતું. પ્રેમદાઓની પાછળ એમનાં માતાપિતા પણ હતાં. શહેરના સંખ્યા-બંધ આત્માઓ બીજા દિનની સવાર કેવી જોગે છે એની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એક પગલું મૂકતાં જ એ ભારોભાર ટીકાતું પાત્ર બની રહેવાનો એ નિશ્ચિત હતું. પોતે સમજતો હતો કે એ બધી જવા-બદારી પોતે બંતે જ ઉપાડી હતી. શુકેસમક્ષ પ્રતિજ્ઞા ઉચ્ચારવી, માતાના આગ્રહથી નવયુવતીઓ સહ પાણ્ડિગ્રહણ કરવું અને આવી વિસંવાદી વાતો બડી કરી એમાંથી નિષ્કલંક રહી બહાર આવવું એ કંઈ મદારીના માકડા નચાવવા જેવી સહેલી વાત નહોતી. ખાંડા પર ચાલવાના ખેલ કે નાગ ખેલાવવાની રમત કરતાં પણ એની પાછળ અતિ ઘણું જોખમ હતું. એ સારી રીતે સમજતો હતો કે આખી

કરામત પેટ ચોળીને શૂન જીભું કરવાની' સ્થિતિને યાદ કરાવે તેવી રીતે સંઘર્ષ ચૂકી હતી. થીછેહઠ થતાં જ સર્વનાશના નગારાં વાગવાનાં. જરાક નમતું તોલતાં જ પ્રતિજ્ઞાનાં પીંછાં વિખરાવાનાં-એક જ બૂલ થતાં ખેલ ખલાસ !

આ બધું સમજનાર આત્મા, એક સમયનો નાગિલાનો પતિ, સાથે જ આજે આત્મા ઉપર દૃઢ કાળુ ધારણ કરી ડગ ભરતો હતો. નાણીબૂઝીને કાળજની કોટડીનાં કમાડ ખખડાવતો હતો. દરેક આત્માને રાણ કરીને પોતાનો પંથ સરળ બનાવવાનો એનો નિશ્ચય હતો. માતા પ્રત્યેની વાતસલ્યતાથી પાણ્ડિગ્રહણ કરનાર પ્રેમદાઓ પ્રતિ માર્દવતા વાપરવાનો પાઠ પઢ્યો હતો. જે લલનાઓએ પોતાનો નિરધાર જાણ્યા છતાં જીવન-મરણના જંગમાં ઝુકાવ્યું હતું તેમની સાથે એ વાર્તાલાપ કરવા ઉત્સુક હતો. વિજય વરવો હતો એ જેટલું ચાક્કસ હતું એટલું જ ચાક્કસ એ હતું કે એ વિજય કાયર કે ડરપોકનો નહિ પણ સાચા શૂરવીરનો હોવો ઘટે. આમ ઉભય પક્ષની સ્થિતિ હતી અને કોઈ પણ બાબુએ ગાફેલ-પણાની ગંધ સરખી નહોતી આવતી. જો કે અહીં સર થનાર સમસંગણમાં શસ્ત્રાસ્ત્રોનો ખડખડાટ કે લાલાઓની ફેંકાફેંકી નહોતી થવાની, છતાં જે જાતની રસજમાવટ થઈ રહી હતી અને પળે પળે એમાં જે નવિનતા નજરે ચઢતી હતી એ એટલી તો કાતિલ ને મર્મઘાતી હતી કે એની આગળ સમરભૂમિના યુદ્ધ

કંઈ વિસાતમાં ન લેખાય ! એનું તોલન કરીને જ નીતિકારોને વદવું પડયું છે કે:-

કંદર્પવર્ષદલને વિરલા મનુષ્યાઃ ।

અર્થાત્ કામદેવતા ખાસ શસ્ત્રો સામે અડગતાથી ખુદી છાતીએ ઊભા રહેનાર તો કેાઈ વિરલા જ હોય છે. ખૂદ રાજર્ષિ ભર્તૃહરિએ સ્વાનુભવે કહ્યું કે—

શંભુસ્વયંમૂહરયો હરિણેક્ષણાનામ્ ।

યેનાક્રિયંત સતતતમ્ ગૃહકર્મદાસાઃ ॥

વાચામગોચરચરિત્રવિચિત્રતાય ।

તસ્મૈ નમો ભગવતે કુસુમાયુધાય ॥ ૧ ॥

આશય એક જ છે કે ધનુર્ધરીના ત્રિશુળ ગાળુ કરતાં પણ મૃગનયનીઓનાં કામખાણુ સહવાં અતિ કઠિણ છે. એના નેણુ-બાહુએ લલમલાને-અરે લોકમાં દેવ તરીકે પ્રસિદ્ધિ વરેલાને મહાત કરી નાખ્યા છે. આવા કારણોથી જ આ શયન-ગૃહરૂપી રણાંગણુ-આપાતરમણીય કીડા-ભૂમિ-મોટા મહાશયીને પણ પ્રથમ દર્શને મૂંઝવે-ઘડીભર વિજય વરવામાં શંકા પ્રગટાવે તેવી હતી.

કુમારે અંતરમાં શુરુદેવ સુધર્મા-સ્વામીનું નામ યાદ કરી, વૈભારગિરિના મનોરમ પ્રદેશમાં લીધેલ પ્રતિજ્ઞા પુનઃ સ્મૃતિપટમાં તાણ કરી, એની સહ પર વજ્રલેપ લગાડી, સુલક્ષિત વદને-હસતા મુખડે-એક સાચો પ્રેમી પોતાની પ્રિયાઓ સહ જેવી રીતે વતે તેવી રીતે શયનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો. લક્ષિત લલના-ઓની કૂલમાળાઓ કંઠમાં ધારણ કરી, એમની સાથે વિનોદ કરતાં ગાદી પર જગ્યા

લીધી. ઠંડકથી ચોતરફ આંખો ફેરવી, અભ્યાસક દૃષ્ટિએ નહિ પણ એકાદા કાર્ય-દક્ષની નજરે એ સર્વનો બાણે આનંદ મેળવી લીધો હોય અને એથી પ્રકૃતિમાં કંઈ જ નવિનતા અનુભવવાની હોય, એવી રીતે ધીમેથી જરા મળક કરવાના સ્વાંગમાં બોલ્યા:—

“લોળી ભામિનીઓ ! પરિશ્રમ તો તમે ઘણો ઘણો સેવ્યો, કરામત કરવામાં મણા ન રાખી; છતાં ધાર્યું પરિણામ એવા ઉપરછણા આડંબરથી આવશે એમ માનવામાં તમેએ જરૂર થાપ ખાધી છે. તમે તો હવે આજે અહીં પગ મૂકો છો પણ મેં આ ભૂમિને વર્ષોથી ખુદી વાળી છે. મારો જાલ્યકાળ સારો એ અહીં વ્યતીત થયો છે, છતાં એવો ગાઠ સ્નેહગાંઠને હું છેહ દેવા કટિભદ્ર થયો છું, ત્યારે તમારા માત્ર આજના શણગાર કે આ ગોઠવી રાખેલા કામવિહ્વળતાના ચિત્રોમાં એવી તે કંઈ તાકાત છે કે એનાથી હું પરાભવ પામીશ ?

મારી સામે જીવો, સળવટનો જે કંઈ કેફ ચડવો ઘટે તે મને નથી ચલ્લો અને ખાતરી રાખો કે જે કાર્ય પ્રવેશ વખતે ન થઈ શક્યું તે હવે પછી થવાનું પણ નથી.

હવે તમારા પ્રલોભન માટે અન્ય પ્રયોગો આરંભો કે જેથી મધુરજનીના આનંદમાં આપણે આગળ વધીએ. યાદ તો છે ને કે આજની ‘રજની’ ગઈ તો ‘દેવની છવન’ પણ ગયું.”

ચોક્કસી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

અંતર્ગત

શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર

(૩)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૦૮ થી ૧૧૨)

ચામર હંદ

લોકાણંધુ લોકનાથ લોકના મહીપ ને,
લોકને પ્રકાશનાર લોકના પ્રદીપ ને;
લોકશ્રેષ્ઠ દાંખવે અલૌકિકા સુદૃષ્ટિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૩

શબ્દાર્થ:—જે લોકના બધું છે, લોકના નાથ છે, લોકના રાજા છે, લોકને પ્રકાશનાર લોકના પ્રદીપ છે, અને લોકમાં શ્રેષ્ઠ એવા જે અલૌકિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ખતાવે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—લોક એટલે સમગ્રાચર જગત, અથવા ઉર્ધ્વ, અધો અને મધ્ય લોક, અથવા 'લોક્યંતે પદાર્થા યત્ર'—જ્યાં છ દ્રવ્યમાં વિભક્ત થતા સમસ્ત પદાર્થો જેવામાં આવે છે તે લોક.

એવા લોકના શ્રી વીતરાગદેવ બધું છે, કારણ કે હિતમાં પ્રવર્તીવે, આપત્તિમાં સહાય કરે, અથવા અપાયમાંથી બચાવે—રક્ષા કરે તે બધું કહેવાય. એવા નિર્વ્યાજ-સાચા બધું શ્રી વીતરાગ દેવ જ છે; કારણ કે આત્માનું હિત કરનારા નિર્મળ મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશ હોઇ તે હિતપ્રવર્તક છે: આધિ-આધિ-ઉપાધિમય ત્રિવિધ તાપમાંથી, પ્રશમરસને ઝરતા વચનામૃતના સિંચનવડે આત્મશાંતિ આપનારા હોઇ, તે આપત્તિસહાયક છે અને ભવભ્રમણની અનંત દુઃખપરંપરામાંથી જીવને બચાવનારા હોઇ, તે જ અપાયસંરક્ષક છે. તેમજ સર્વ પ્રકારની હિંસાનો સર્વથા નિષેધ કરનારા હોવાથી, તે પટ્કાયપ્રતિપાલક-પટ્કાયના બધું છે. એટલે તે લોકાબ્ધુ કહેવા યોગ્ય છે.

આમ હોવાથી તે લોકના નાથ છે. શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરવાને સમર્થ હોય તે નાથ કહેવાય. શ્રી વીતરાગદેવ શરણાપન્ન જીવોને જન્મભયથી રક્ષણ આપવાને પરિપૂર્ણ સમર્થ છે અને એટલા માટે જ તે લોકના રાજા છે. રાજગુણથી વિરાજિત હોઇ જે સર્વોપરી પદે બિરાજે અને પ્રજાનું પુત્રવત્ પાલન કરનાર ન્યાયી શામન ચલાવે તે રાજા કહેવાય. શ્રી વીતરાગદેવ લોકમાં સર્વોપરી સ્થાને-અનંત ઐશ્વર્યથી વિભૂષિત વીતરાગપદે બિરાજે છે અને સર્વ જીવરૂપ પ્રજાનું પાલન-રક્ષણ કરનાર ન્યાયી ધર્મશાસન ચલાવે છે; એટલા માટે એમને આ વિશેષણનું યુક્તપણ છે.

વળી તે લોકનો પ્રકાશ કરનારા લોકના દીપક છે. અંધકારમાં ડોહ વરણનું પથાર્ય

દર્શન થતું નથી, પણ દીપકના સાન્નિધ્યમાં સમસ્ત પદાર્થ યથાવત્ દેખાય છે; તેમ ગાદ મોહાંધકારથી ભરેલા શોકમાં વસ્તુનું યથાસ્થિત દર્શન થતું નથી, પણ તેમાં જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ફેલાવનારા વીતરાગદેવરૂપ ભાવદીપકનો આવિર્ભાવ થતાં સમસ્ત પદાર્થનું યથાર્થ દર્શન થાય છે. એટલા માટે જ વીતરાગદેવ ‘જહદ્વિયવત્પુવાર્ણ’—યથાસ્થિત વસ્તુવાદી કહેવાય છે. તેમ જ દીપક જેમ સ્વપરપ્રકાશક છે તેમ વીતરાગ પણ સ્વપરપ્રકાશક છે. એટલે એ વિશેષણ સાર્થક છે.

આવા હોવાથી તેલોકશ્રેષ્ઠ છે—લોકોત્તમ છે—સર્વોત્કૃષ્ટ છે. એનાથી મહત્તમ કોઈ પણ નથી.

એવા પરમ સમર્થ હોવાથી તે અલૌકિક સમ્બન્ધદષ્ટિ આપે છે, તત્ત્વવિનિ-
શ્રય માટે યથાર્થ દિવ્ય આંતરચક્ષુ આપે છે. લૌકિક—સાંસારિક પ્રયોજનને સિદ્ધ કરનારી
લૌકિક દષ્ટિ અદિરંગ પ્રધાન છે અને અલૌકિક—મોક્ષ પ્રયોજનને સિદ્ધ કરનારી અલૌકિક
દષ્ટિ અંતરંગપ્રધાન છે, આધ્યાત્મિક છે, પારમાર્થિક છે. એવી સમ્બન્ધદષ્ટિ દેનારા હોવાથી
અરિહંતદેવ ‘ચક્ષુદયાણ’—ચક્ષુ દેનારા કહેવાય છે.

“યસ્મિનયણુ કરી મારગ જોવતો રે, ભૂદ્યો સયલ સંસાર;

જેણે નયણે કરી મારગ જોઈએ રે, નયન તે દિવ્ય વિચાર.”

—શ્રીમાન્ આનંદધનજી.

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

ઉપરના શ્લોકમાં અરિહંતને તારનાર, છોડાવનાર વગેરે વિશેષણો આપ્યા, તે કેવી
રીતે સફળ છે તે બતાવે છે:—

જે ભવાટવી અગમ્ય આ સુગમ્ય દાખવે,

મોક્ષપત્તને જવા દિશા યથાર્થ સૂચવે;

ગોખંદ પ્રમાણુ જે કરે મહા ભવાખ્ધિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૪

શબ્દાર્થ:—જે આ અગમ્ય ભવાટવીને સુગમ્ય બતાવે છે તથા મોક્ષનગરે જવાની
યથાર્થ દિશા સૂચવે છે અને જે મહા ભવસાગરને ગોખંદ પ્રમાણુ (ગાયના પગલામાં માથ
એવડો) કરી ચૂકે છે તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—સંસારને જ્ઞાનીઓએ અટવીની—ગાદ જંગલની ઉપમા આપી છે. જેમ
અટવીમાં અટવાઈ જઈને વટેમાર્ગુ આમતેમ ગોથાં ખાય છે અને તેને માર્ગનો પત્તો લાગતો
નથી; તેમ ભવાટવીમાં અટવાઈ ગયેલો આ જીવ-પચિક ચતુર્ગતિમાં આમતેમ આચક્ષા કરે
છે અને તેને મોક્ષમાર્ગનો પત્તો લાગતો નથી. જેમ અટવી અનેક ભયાનક સ્વાપદોષી ભવાવલ-
હાય છે; તેમ ભવાટવી રાગકેસરીની ગર્જનાથી, રમ્મરશાદ્દલની ત્રાડોથી, દ્રેવજાળેદ્રની ચીસોથી
અનેક પ્રકારે ભય ઉપજાવે છે. જેમ અટવીમાં ચોર-લૂંટારા-ધાડપાડુઓ વટેમાર્ગુનું સર્વસ્વ
લૂંટી લે છે તેમ ભવાટવીમાં વિષમ-કપાયાદિરૂપ ચોર-લૂંટારાઓ જીવનું જ્ઞાનાદિ ભાવધન-
રૂપ સર્વસ્વ લૂંટી લે છે. વિષમ ખાડા-ટેકરાથી તથા કુગમ્ય ઝાડી વગેરેથી જેમ અટવી-
માંથી માર્ગ મેળવવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે; તેમ ભવાટવી પણ જીયા-નીચા કુળમાં જન્મ લેવારૂપ

ખાડા-ટકરાથી અને આધિ-બ્યાધિ-ઉપાધિરૂપ દુર્ગમ ઝાડીથી આમ હોવાથી તેમાંથી સદ્ગતિનો રસ્તો કાઢવો કઠિન થઈ પડે છે.

એવી દુર્ગમ બવાટવીનો પાર પામવા માટે મોક્ષમાર્ગરૂપ રાજમાર્ગનું નિર્માણ કરીને વીતરાગદેવે તેનું ઉલ્લંઘન સુગમ બનાવી દીધું છે અને એમ કરીને મોક્ષ-નગરે જવા માટેની સાચી દિશા સૂચવી છે.

અત્રે 'સૂચવે' શબ્દ સાક્ષિપ્રાય કહ્યો છે, કારણ કે માની પુરુષો સ્વમુખે કે સત્સાત્ત્વદ્વારા માત્ર માર્ગની દિશાનું સૂચન કરે છે-દિગ્દર્શન કરાવે છે કે આ માર્ગે જવાથી મુક્તિ-પુરીએ પહોંચી શકાશે. તે રસ્તે પ્રયાણરૂપ પુરુષાર્થ કરવાનું કામ તો જીવનું પોતાનું જ છે, તે માર્ગે આત્મવીર્યની સ્ફુર્ણા કરી જેટલો આગળ વધે તેટલો તેને મુક્તિની નિકટ આવ્યો સમજવો.

‘પદમાત્રં હિ નાન્વેતિ શાસ્ત્રં દિગ્દર્શનોત્તરમ્ ।’

‘તત્ત્વતો વ્રહ્મણઃ શાસ્ત્રં લક્ષકં ન તુ દર્શકમ્ ।’

શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત અધ્યાત્મોપનિષદ્

આ જે મોક્ષ અને તેનો જે માર્ગ તે કંઈ ખીજ બાલ વસ્તુ નથી : આત્માની સંપૂર્ણ શુદ્ધિ તે જ મોક્ષ છે અને તે શુદ્ધિ જે રીતે થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે.

“મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકલ માર્ગ નિર્ઘંથ.”

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીવિરચિત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

“આશ્રવો ભવહેતુઃ સ્યાત્ સંવરો મોક્ષકારણમ્ ।

દ્વિતીયમાર્હતી મુષ્ટિરન્યદસ્યાઃ પ્રપન્થનમ્ ॥”

—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી

પ્રકાશતરે જેને આહતી મુષ્ટિ કહે છે તે આ જ છે.

“જિસ કે નિમિત્ત સે આત્મા અશુદ્ધ દશા કો ધાર દુઃખી મયા એસે જો મોહાદિક કર્મ તિસકા સર્વથા નાશ હોને સે કેવલ આત્મા કી સર્વ પ્રકાર જો શુદ્ધ અવસ્થા કા હોના સો મોક્ષ હૈ, તિસકા ઉપાય-કારણ સો મોક્ષમાર્ગ જાતના ।

—વિદ્વદ્વર્ષી ટોડરમલ્લજીવિરચિત મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ.

એવો નિર્ભળ મોક્ષમાર્ગ પ્રસેવો હોવાથી તે વીતરાગદેવે અપાર મંસાર-માગરને ગોષ્પદ પ્રમાણ-ગાવના પગથામા માથ એવડો-કરી મૂક્યો છે; કારણ કે તે મોક્ષ-માર્ગના ખીજરૂપ માત્ર મધ્યદર્શનની પ્રાપ્તિ થતા જ સસાર પગિત થઈ જાય છે, અનંત કાળનું પરિભ્રમણ અટકી પડે છે અને વધારેમાં વધારે અર્ધ પુરુષપરાવર્ત સંસાર ચેપ રહે છે, તો પછી માગોપાંગ મમત્ર મોક્ષમાર્ગનું સમ્યક્ આરાધન કરવામાં આવતાં તેનું અતિ અદ્વપણું થઈ જાય, તદ્ભવમોક્ષ કે થોડા ભવમા મોક્ષ થાય એમા શું આશ્ચર્ય છે ? એટલે અત્રે જે ગોષ્પદ પ્રમાણ મંસાર કરી મૂક્યો એમ કહ્યું છે તે યુક્ત છે અને તે વીતગગ દેવના અદ્ભુત આત્મપરાક્રમનું સૂચન કરે છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિશ્વતિને વંદન હો !

“સવિ જીવ કદં શાસનરસી, ઐસી ભાવદયક મન ઉદસસી.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્ર.

આમાં તીર્થકરાદિ કે જેને ‘બુદ્ધ’ એવું વર્ણન નામ થયે છે, તે બધા બુદ્ધ-જનની ભાવ-ભક્તિને પાત્ર છે, એટલા માટે તે ‘અર્હત્’ કહેવાય છે. ‘અર્હત્’ શબ્દ અર્હ ધાતુ પરથી નીકળ્યો છે. અર્હ એટલે મોઝ હોવું (To deserve) જે પૂનર્જન્ન-મોક્ષ-પરમપાત્ર છે તે, અર્હત્, અથવા જ્ઞાનાદિ ગુણના જે પરમપાત્ર છે તે અર્હત્, અને બુદ્ધ શબ્દ જન્મે અર્થમાં થયે છે: બુદ્ધ એટલે દેવ અથવા પંડિતજન. ‘અર્હત્’ જેમ દેવેન્દ્ર-જન્મે વંદ્ય છે તેમ વિદ્વદ્સમાજને પણ વંદ્ય છે.

અત્રે શંકા થશે કે-‘અરિહંત’ તો સીતરાગ છે, તેની કાંઈ ભક્તિ કદે કે નહિં તેવું તેને કાંઈ પ્રયોજન નથી, તે તો સંસ્કૃત નિઃશ્વદ છે, તો બીજાને તેની ભક્તિ કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તેવું સંભાધાન:—

અરિહંતને તો કાંઈ પ્રયોજન નથી એ વાત ખસાય છે, પરંતુ આ આત્મા નિમિત્તવાસી કહેવાય છે. એટલે તેમના નિમિત્તે ભક્તિ કરનારને શુભોપયોગ થવાથી આત્મપરિણામની નિર્મળતા થાય છે. આમ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધથી ભાવની વિશુદ્ધતાના કારણે જિનભક્તિ ઉપકારકારી થાય છે અને જે દ્રવ્યભક્તિ છે તે પણ ભાવ-ભક્તિનું કારણ થાય તો સદ્ગુણજ્ઞાને પામે છે.

“દ્રવ્યથી પૂજા જે કારણ ભાવનું જે, ભાવ પ્રશસ્ત ને શુદ્ધ.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્ર.

‘યસ્માત્ ક્રિયાઃ પ્રતિફલંતિ ન માવશૂન્યાઃ’

‘ભાવ વિનાની ક્રિયા ફલવતી થતી નથી.’—શ્રી કલ્યાણમંદિર.

જિનભક્તિનું મુખ્ય પ્રયોજન તો આ છે કે જેવું જિનનું સ્વરૂપ છે તેવું આ આત્માનું સ્વરૂપ છે એમ ભાવવું; તેમના આલંબને કરીને એવું લક્ષ થાય એમ કરવું. ઘેરાના ટોળામાં રહેલા સિદ્ધાચારને જેમ સિદ્ધને જોઈ પોતાનું જ્ઞાન ઉપજે છે તેમ જિનના વર્ણ દર્શનથી આત્માને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રગટે છે. કહ્યું છે કે:—

“જિનપદ નિજપદ એકતા, ભેદભાવ નહિ કાંઈ;

લક્ષ થવાને તોડનો, કદ્યો શાસ્ત્ર મુખદાયી.”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર.

મુનિવર્ષ શ્રી દેવચંદ્ર આનો જ પ્રતિધ્વનિ કરતા સતા કહે છે:—

“જિનવર પૂજા જે તે નિજ પૂજના જે, પ્રગટે અન્યથ શક્તિ.”

“અજ કુલગત કેસરી લહે જે, નિજપદ સિંહ નિહાળ;

તિમ પ્રભુભક્તે ભવિ લહે જે, આત્મશક્તિ સંભાળ.”

“શુદ્ધ ધર્મ જે પ્રગટ્યો તુમચો, પ્રગટે તોડ અમારો જે.”

“નિજ ધન ન દિયે, પણ આશ્રિત લહે જે, આશ્રય આશ્વસિદ્ધિ.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રકૃત સ્તવન.

“ચિંતન”

૧. હઝનતો સાચો આનંદ તો' તે પ્રસંગે વૈરાગ્ય લાવવો તે છે.
૨. ચિંતાના સ્વપ્ન વગરનો આનંદ એ બાળકનું અકર્ત્તી રાજ્ય છે.
૩. વિશ્વાસઘાતીનો કદી વિશ્વાસ ન કરવો.
૪. નિરર્થક વિચાર, કાર્યમાં શિથિલતા લાવનાર અને પરિણામે હાનિકારક છે.
૫. જ્યાં જ્યાં વૈમનસ્યનો વિનાશ કરવો હોય ત્યાં ત્યાં સહકારનું પ્રમાણ વધારો.
૬. પ્રતિવર્ષ જૈનસમાજમાં હજારો બહેકે લાખો રૂપિયા વપરાય છે છતાં જૈનોની પરિસ્થિતિ સુધરતી કેમ નથી ?
૭. લાલચના જોરે કરવામાં આવતા ધાર્મિક કાર્યો લાખો સમય ટકતાં નથી.
૮. કવિઓમાં કાવ્યશક્તિ જન્મથી હોય છે, શીખવી શીખવાતી નથી.
૯. મહેમાનોના સત્કારમાં આવનાર વ્યક્તિના મહત્વ કરતાં આતિથ્ય કરવાની લાવનારું તેમાં માપ છે.
૧૦. માંદગી એ કુદરતના નિયમોથી વિરુદ્ધ વર્તનની શિક્ષા છે. તે કુદરતી આવતી નથી પરંતુ આપણે તેને આમંત્રીએ છીએ.
૧૧. ચાલીને થઇ શકે એ કામ હોડીને ન કરવું, જ્યાં મૌનથી પતવું હોય ત્યાં શબ ન ખોલવી, ઉપદેશથી સરવું હોય ત્યાં ઉપાલંબ ન દેવો અને કોઇ કામ ખાનગીમાં સુધરે ત્યાં સુધી જાહેરમાં ન લાવવું.
૧૨. પતિ તરફના સુખ-સંતોષ અને સગવડના બદલામાં પત્ની હેત, હુંફ અને દિમિત આપે છે.
૧૩. પોતાના જ પુણ્ય વિના આ જન્મમરણના ફેરાનો પાર કદીએ આવવાનો નથી તો પછી ક્યું પુણ્ય કમાવું ? પૈસાથી મેળવેલું કે શ્રદ્ધિયદમનથી મેળવેલું ?
૧૪. જિંદગીના વર્ષોમાં બાધેલા પુણ્ય પાપરૂપ ભારનાં પોટલાં ઉપાડીને જ સૌએ આ લોકમાંથી પરલોકમાં જવાનું છે.

શાહુ મોહનલાલ હરિચંદ શીહોરી.

“જે જિન થઈ જિનને આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે;
જંગી ઇલિકાને ચરકાવે, તે જંગી જગ જોવે રે.”—શ્રી આનંદધનજી.
મહામતિ શ્રી. યશોવિજયજી મહાગજ, તો આમાં સર પૂરાવતાં એટલે સુધી કહે છે કે:—

“સારમેતન્મયા લઘ્વં શ્રુતાલ્લેખગાદનાત્ ।
મક્તિર્માંગવતી વીજં પરમાનન્દસંપદામ્ ”

—જિનમહત્ત્વદાત્રિશિક્ષા, શ્લોક. ૩૨. (ખત્રીશ ખત્રીશી.)

અર્થાત્—શાસ્ત્રમુદ્ધતું અવગાહન કરતાં મને આ માર મળ્યો છે કે: ભગવંતની ભક્તિ એ પરમાનંદ સંપદાઓનું બીજ છે.

આમ જિનભક્તિનું પ્રયોજન સ્વર્ગમિદ્ધ થાય છે. એવી તે વિશ્વની વિસિષ્ટ ઐશ્વર્યવિભૂતિને વંદન હો !

૪૧. ભગવાનદાસ મનામુખલાલ મહેતા.

૩ શેઠ ભૂરમલ પુનમચંદ	સાદડી	વૈ. શુ. ૩
૪. શેઠ જેઠાભાઈ ધરમશી	પોરણદર	વૈ. શુ. ૧૧
૫. શેઠ સેનાભાઈ નગીનદાસ	અમદાવાદ	વૈ. શુ. ૧૨
૬. શેઠ લાઈચંદ કાળીદાસ	મોટા સુરકા	વૈ. વ. ૭

આ ઉપરાંત ચાલુ માસમાં સ્થાનિક ત્રણ નવકારશી થતાં તેમાં વિદ્યાર્થીઓ જમવા ગયા હતા.

મુલાકાત:—મળુમા તથા શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ કાળીદાસ અમદાવાદ, જસ-મતલાલ હાથીભાઈ અમદાવાદ, કુંકુમચંદ કચરાભાઈ સાલડી, હીરાલાલ ફૂલચંદ ભાવનગર, શેઠ શાંતિલાલ ચુનીલાલ કરાચી, શેઠ મોહનલાલ વાઘજીભાઈ કરાચી, રાવસાહેબ શેઠ રવજીભાઈ સોજપાળ મુંબઈ, શેઠ પદમશી નરશી મુંબઈ, બેન ખેતભાઈ, બેન આંપભાઈ તથા બેન મેઘભાઈ મુંબઈ, શેઠ શાંતિલાલ ભોગીલાલ અમદાવાદ, શેઠ ચુનીલાલ કલ્યાણચંદ જરીવાલા સુરત, શેઠ મણિભાઈ ગોધરા.

વેકેશનની રજા:—ચાલુ માસમાં ઉનાળાની રજા દરમિયાન સ્કુલો ખંધ હોવાથી ઘણાખરા વિદ્યાર્થીઓ પોતાને વતન ગયા હતા.

નવા વિદ્યાર્થીઓ:—સંસ્થાનું નવું સત્ર જુન માસથી શરૂ થતાં વીશથી પચીશ નવા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

અભિનંદન:—ઉક્ત સંસ્થામાં રહી મેટ્રિક સુધી લાણી ત્યારબાદ આગળ અભ્યાસ કરી ઈજનેરી લાઈનમાં બી. ઇ.માં પાસ થઈ શાહ જગજીવન પોપટલાલ ભાવનગરવાળા કાનપુર નીમાયા છે. સંસ્થા તેમની ભાવિ કારકીર્દિની ક્ષેત્રે ઇચ્છે છે.

દિલગીરી:—મુંબઈના હુલ્લડમાં અચાનક લોગ બનેલા શ્રીયુત ચંપકલાલ હરગોવિંદ ગાંધી જેઓ ઉક્ત સંસ્થાના સહાયક અને શુભેચ્છક હતા તેમના અવસાનથી ન પુરાય તેવી જોટ પડી છે. સ્વર્ગસ્થના પિનાશી હરગોવિંદભાઈ તથા કાકાશ્રી ચતુર્ભુજભાઈ તથા અન્ય કુટુંબીજનો પર પડેલી આફતમાં સંસ્થા સંપૂર્ણ દિલસેજી દર્શાવે છે અને સ્વર્ગસ્થના આત્માની પરમ શાંતિ ઇચ્છે છે.

મદદ કરો:—સંસ્થાના મકાનફંડ તથા દેરાસર ફંડમાં મોટો તૂટો ભોજો છે. સમાજની સંસ્થા એ પોતાની જ સંસ્થા માની મદદ કરો અને પુન્યનો દ્વાવો દ્યો.

પર્યુષણુ પર્વ સુધી ખાસ લાભ.

નીચેના મોટા આદિત્યમુદ્રિમાં અત્રે: છે, કામ્ય કે તે ઝીંબની એક કરતાં વધુ વખત આદિત્યો થઈ ચૂકી છે. એટલા દિશાએ પુસ્તકોની કિંમત ઓછી કરવા ઉપરાંત એટની સાથે એટની છુટકા પણ આપવામાં આવશે તેનો જરૂર લાભ લેશે. આ પુસ્તકો તમારા મૃદુલી લાઇબ્રેરી શોભાવવા માથે તમારા અંતાતોમાં ધર્મના ઉચ્ચ પ્રદર્શને રહેશે, તેથી વિના વિશ્વને મંગાવશે.

શ્રી ત્રિપદિશાસ્ત્ર પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ થી ૧૦

મૂળ કિં. રા. ૧૩૫ ને બદલે રા. ૧૧૫

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની ચાર છુટકા એટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ નો.
૨. ઉપદેશક કથા સંગ્રહ.
૩. સુભાષિત રત્નખંડ.
૪. મૂળમુખાવળી વિગેરેનો સંગ્રહ.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચા કથા-ભાષાંતર: ભાગ ૧-૨-૩-૪

મૂળ કિંમત રા. ૧૨૫ ના રા. ૧૦૫

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની પાંચ છુટકા એટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૩ નો.
૨. જ્યેષ્ઠાદ્યૈશ્વ ભાગ ૧ લો. લેખ ૫૦.
૩. જૈનનરવપ્રવેશકજ્ઞાનમાળા ભાગ ૧-૨
૪. મુનિપતિ ચરિત્ર ભાષાંતર.
૫. મૂળમુખાવળી (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થ)

શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર: ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫

મૂળ કિંમત રા. ૧૧૫ ના રા. ૧૦

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની ચાર છુટકા એટ આપવામાં આવશે.

૧. જ્યેષ્ઠાદ્યૈશ્વ ભાગ ૨ નો. લેખ ૫૦
૨. સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૪ થો.
૩. આવક યોગ્ય આચારવિચાર.
૪. પ્રત્યક્ષ પ્રદર્શન ભાષાંતર.

જ્ઞાન-દાન સર્વ દાનો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

પર્યુષણાદિ પવિત્ર પર્વોમાં જ્ઞાનનો દેવાનો કરતી નાની નાની પુસ્તિકાઓની પ્રકાશના કરગમાં આવે તો જનનને જરૂર લાભ થાય. અમારા તરફથી નીચેની છુટકા પ્રકાશના માટે મુક્તર કરવામાં આવી છે. કૌમન અલ્પ હોવાથી તુરંત મંગાવો.

	છુટક નકલ	સે: નકલના
મારે ભાવનાની સમજાવે સાર્થ (સૂક્ષ્મવંશી ઉપાધ્યાયજી)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
શ્રી મુનિપતિચરિત્ર (રસિક કથા)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ નો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
" " " ભાગ ૩ નો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
સુવેગમાળા સાર્થ (વૈગવદાદક)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
તેરવવાની અને લક્ષ્મીસરસ્વતીના સંવાદ	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપ્રાપ્તિસિદ્ધિ ટીકા અર્થ પુસ્તક	૦-૪-૦	૧૨-૦-૦
નવાણુ લાગતો અનુબંધ	૦-૪-૦	૧૨-૦-૦
આવિશ્વ સુખોષ (ખાસ સ્ત્રી ઉપયોગી)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

પ્રગટ થયેલ છે.

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ. (ભાગ એકથી સાત)

હેતલા કેટલાક વખતથી અલભ્ય થયેલ વિવિધ પૂજા સંગ્રહ મોટા મુંદર અક્ષરોમાં છપાઈને બહાર પડ્યો છે. ૮૦૦ ઉપરાંત પાનાના આ હજાર, પુસ્તકમાં પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન કવિઓએ રચેલ જુદી જુદી ૩૪ પૂજાઓ વિગેરેનો, સંગ્રહ આપ્યો છે તથા દરેક પૂજાની માથે તેની વિધિ પણ આપી છે. મૂલ્ય ૧-૧૦-૦, ટપાલ ખર્ચ અલગ, સહામાંથી પણ મળી શકશે. (પુસ્તકોની પહોંચમાં વાંચો.)

—લખો—પોપરલાલ સાંસ્કૃતિક શાલ.

નૈન અંચરલ કાર્યાલય, હીદાબાદની પોળ-અમદાવાદ.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ: ભાગ ૧ લો

આ વિભાગ સહા તરફથી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ મધ્યસ્તવ, ૨ કાળગમતિદા, ૩ કાયસ્થિતિ, ૪ ભાવપ્રકરણ, ૫ વિચારગમતિદા, ૬ વિચાર-પંચાશિકા, ૭ સિદ્ધદંડિકા, ૮ સિદ્ધપંચાશિકા, ૯ પંચ નિર્ગંધી, ૧૦ નિગોદ પટ્ટિશિકા, ૧૧ મમવગરણ પ્રકરણ, ૧૨ ક્ષમાકુલક, ૧૩ ઇન્દ્રિયવિકારનિષેધ કુલક, ૧૪ લોકનાશિકા દાનિશિકા, ૧૫ લઘુ અપ્પગદ્ધત અને ૧૬ હૃદયપ્રદીપપટ્ટિશિકા—એ પ્રમાણે સોળ પ્રકરણો ગાથા ૨૨૦ અર્થ વિવેચન સાથે આપેલાં છે. દ્રવ્યાનુયોગના અભિલાષીને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. કીમત રૂ. ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ છ આના.

નવીન પ્રકાશન. ગુરુણીય લાલશ્રીજીના સ્મરણાર્થે. સાધ્વીઓની ખાસ પ્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ: ભાગ ૨ જો

થોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તરફથી ઉપર જણાવેલ પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તેનો મારો સત્કાર થતાથી આ બીજો ભાગ હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન કૃતિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંયત પ્રકરણ ગાથે, (૨) દ્વોપસાગરપ્રતિષ્ઠિત ગાથે, (૩) પુદ્ગલ-પરાવર્ત પ્રકરણ ગદીક, (૪) સમ્યક્ત્વસ્તવ પ્રકરણ ગદીક, (૫) છવાભિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણ ગાથે. આ પાંચ પ્રકરણોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કીમત ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૨-૦.

જરૂર મંગાવો. વ્યાખ્યાનોપયોગી સંસ્કૃત નિઃપ્રાપ્ત સંગ્રહો ને અંથે.

શ્રી અંતગઢ ને અનુત્તરોવવાદ મૂલ-મૂળ તથા મૂળ ને દીકાનું ભાષાનર.	૧-૮-૦
શ્રી નિરવારણ મૂલ.	૧-૮-૦
શ્રી વર્ષમાન દેશના મામધી. મંરેદન હાથા માથે. ભાગ ૧ સો.	૩-૦-૦
ભાગ ૨ જો.	૨-૦-૦
શ્રી અત્મપ્રવેશ (ખાસ વ્યાખ્યાની મથ)	૧-૮-૦
શ્રી જ્ઞાતામૂલ મૂળ ને મૂળ તથા દીકાનું ભાષાનર ભાગ ૨ જો.	૪-૦-૦
શ્રી સમવાચન મૂલ મૂળ ને મૂળ તથા દીકાનું ભાષાનર (વિગૃત)	૩-૦-૦
શ્રી શ્રીચંદ્રવતી ગણિત મૂલ મંરેદન હાથા માથે.	૧-૦-૦

મદદ: શાલ ગુલાબચંદ હાદુમાર્ષ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, હાદુપીઠ-ભાવનગર

मोक्षार्थं प्रपद्ये मानसं तर्जनी ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

अंक ५ अ

पृष्ठ ५७ अ

श्रावण

म व १९८७
वीर गंधर्व २४६७

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारकुराणा
सावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને હોટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૫ મો }

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન અને ભજન (કાકારી ચમનલાલ જીવરાજ) ૧૪૩
૨. પર્યુષણ-પર્વ મહિમા (પદ્ય)... (મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી) ૧૪૪
૩. શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથજી સ્તવન... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ) ૧૪૫
૪. યોગિરાજ આનંદધનવિરચિત પદ્ય પંચાવનમું સવિવેચન (મૌકિતક) ૧૪૭
૫. શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્રમ્ વિવેચનયુક્ત (આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ) ૧૫૪
૬. આવવું ને જવું ... (કુંવરજી) ૧૫૮
૭. અચિત્ત પાણી પીવાથી થતા લાભ... (કુંવરજી) ૧૫૯
૮. શરીરમાયં જલુ ધર્મસાધનમ્ તેના સાધનો... (કુંવરજી) ૧૬૦
૯. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર: ભાઈ-હીરાલાલ ગણપતલાલ-ધડકજી) ૧૬૧
- ” (પ્રશ્નકાર: માસ્તર જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટલકર-મીયાગામ) ૧૬૫
૧૦. સુભાષિત ... (કુંવરજી) ૧૬૫
૧૧. જીવનપ્રેમ ... ૧૬૬
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: જંજીકુમાર ૮ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી) ૧૬૭
૧૩. પદ્યો પર્વાધિરાજ ... (મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી) ૧૭૩
૧૪. સુભાષિત-વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ વહેરા) ૧૭૪
૧૫. શ્રી પરમેષ્ઠી સ્તોત્ર: અંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર: પદ્ય-સવિવેચન
(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ મહેતા) ૧૭૫
૧૬. હિતકારી વચનો ... (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૮૧
૧૭. તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ (મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૮૨

નવા સલાસદોના નામ.

૧. ચોકસી મોહનલાલ દેવચંદ બોરસદ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર
૨. શાહ શાંતિલાલ અમરચંદ. ”
૩. પરી નરેન્દ્રભદ્રાસ ડાલાલાલ. જુનાગઢ ”

સલાની ૬૦ મી વર્ષગાંઠ.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ને રવિવારે સર્વે સલાસદોએ શીહોર મુકામે જાહેર બહુ સારી રીતે ઉજવી છે. રોશન પરતી મર્મશાળામાં પ્રભુ પધરાવી બાર વ્રતની પૂજા બહુ આનંદ સાથે બજાવી. પં. સુમતિવિજયજી આદિ પદ્ય પદ્યાર્થી દતા. પ્રાને આનંદભોજન સૌ માથે મળીને બહુ પ્રીતિપૂર્વક ક્યું દવું. આવા પ્રસંગ ખામ લાભ સેવા યોગ છે.

સમ્યગ્વર્ત્તનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ સુ.
વિ. સં. ૧૯૨૭

શ્રાવાણ

શુકલ પ મો.
વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખઃ)

શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન

કેવાં ધ્યાન ધર્યાં ? પ્રભુજીએ કેવાં ધ્યાન ધર્યાં ?
મેઘમાળીનાં સૈન્ય થાકી વળ્યાં.....પ્રભુજીએ કેવાં
નિસ્તેજ થઈ તે પાચે પડીઓ, ક્ષમા ચાચે લળી લળી;
ખમો પ્રભો ! અપરાધ મારા, અગાધ શક્તિ ના કળી. પ્રભુ ૦ ૧
સ્તવે ધરજીંદ્ર હસ્ત જોડી, માત પદ્માવતી નમી;
કરે વંદન નાથને ધન્ય લાગ્ય જેના એક ધણી. પ્રભુ ૦ ૨
નથી લેશ કોપાવેશ નથી ત્યાં પ્રેમનું જેંચાણ કંઈ;
સમ દૃષ્ટિથી પ્રભુ મ્હાલતા, પડયો પડે બ્રહ્માંડમહીં. પ્રભુ ૦ ૩

ભજન

એવા ધણી તો હોજો રે, કાપે કુમતિ ફેાલે રે...એવા
આપ તરે ચોરનકું તારે, સો નરની બલિહારી;
જસ વચન ચોર સેવથી તારે, દેવનકે વારી વારી. એવા ૦ ૧
સેવા જસ મુર મુનિવર ચાહે, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશા;
જીવનમુક્તિ ધન્ય દેવનકી, એ જ મારી જગીશા. એવા ૦ ૨
કોહારી ચમનલાલ જીવરાજ

પર્યુષણ-પર્વમહિમા

(સુણો ચંદાણ...એ રાગ)

- ભવિ ભાવ ધરી, પર્યુષણ પુણ્યકારી પ્રેમે ઉજવો;
શુભુખકેરો, બોધ સુણીને હર્ષે ઉરને રીઝવો-ભવિં ૧
- શુભ કલ્પસૂત્ર શ્રવણે ધારો, વિધિપૂર્વક સુણીને-પાપ હરો;
શુભુખથી સુણીને ભવથી તરો-ભવિં ૨
- નવ વ્યાખ્યાનો અતિ સુખકારી, વીર પાર્શ્વ નેમિ ને ઋષભાદિ;
શુભ સ્થવિરાવલી ને સમાચારી-ભવિં ૩
- પર્યુષણનો શુભ અર્થે ઝડો, કરી પુણ્ય અતિશય પાપ દહો;
આત્મામાં રમણતા શ્રેષ્ઠ ચહો-ભવિં ૪
- મળ્યું કલ્પસૂત્ર પાવનકારી, એકવીશ વાર શ્રવણે ધારી;
ળનો મોક્ષતણા તમે અધિકારી-ભવિં ૫
- કરે ક્ષમાપના સહુ છવ પરે; સમભાવ ધરી વર્તન જો કરે;
આરાધકવદને પ્રાણી વરે-ભવિં ૬
- નવ વારંવાર આ યોગ મળે, શુભ પુણ્યતણા અવસર આ ફળે;
જેથી બુદ્ધિ સુમાર્ગે વિશેષ વળે-ભવિં ૭
- જે સમયે પ્રતિક્રમણ કરવાં, અતિ આનંદથી પ્રભુગીત સ્મરવાં;
શુરદેવદર્શન શિર ધરવાં-ભવિં ૮
- આરંભ પાપનો ત્યાગ કરો, વ્યવહાર-ધર્મનું ધ્યાન ધરો;
પ્રદ્યુત્ય શીલને ગ્રહણ કરો-ભવિં ૯
- તપશ્ચર્યા છઠ્ઠ અકૃમની, તપ અષ્ટ દિનનું શુદ્ધ ધની;
વળી વિવિધ પૂજા પ્રભુ જિનની-ભવિં ૧૦
- અસત્ય વચનના ત્યાગી ધનો, ભુગારૂપી એક થતુ હણો;
એવાં શુરનાં બોધતણાં વચનો-ભવિં ૧૧
- ઉત્સવ નંદીશ્વર દેવ કરે, માનવ ભૂમિએ કેમ ના ઉજવે ?
પછી અનંત ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ ધરે-ભવિં ૧૨
- પર્યુષણને ઉરથી સમજો, પ્રભુ ગાન વિષે ઉત્સાહ ધરે;
હૃમેન્દ્ર અજિત પદ પ્રાપ્ત કરે-ભવિં ૧૩

સુનિશ્ચી હૃમેન્દ્રસાગર

શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન

(રાગ-જગપતિ નાપક નેમિજિજ્ઞાં દ્વારિકાનગરી સમોસર્વા.)

પ્રભુજી થંભન પાસ જિજ્ઞાંસ, પુણ્ય ઉદયથી દેખિયા,
નાઠા સઘળા અશુભ વિભાવ, સાર્વિક લાવો વિકસિયા;
પ્રભુનો ઉત્તમ લગ્ય દેદાર, પ્રાચીનતા સાબિત કરે,
બુધ્ધન ઇતિહાસ ગ્રંથ મોઝાર, વર્ણન તે ઇમ ઉચ્ચરે. ૧

સોળમા નમિનાથ જિજ્ઞાંસ, ગઈ ચોવીશીમાં જે થયા,
બાવીસો તિમ બાવીશ વર્ષ, તે પ્રભુથી જ્યારે ગયા;
આપાદી શ્રાવક તળ ચંગ, વામેય પ્રભુની ત્રણ લડી,
મૂર્તિ અપૂર્વ ભરાવત તેહ, નિરખત જેહ કૃષ્ણે રલી. ૨

તેહ ત્રણમાંથી એક હાલ, ચારૂપ તીર્થ વિષે વસે,
ખીજી શંખેશ્વર મોઝાર, જેહ દેખી મન ઉલ્લસે;
ત્રીજી મૂર્તિ નીલમ દેહ સાર, થંભણ નયર સોહામણી,
દર્શનથી પણ ઝટપટ આશ, પૂરે સકળ ભવિજનતણી. ૩

વરતે જેહ ખંભાતે હાલ, મંદિર સ્થંભન પાસનું,
ગિળ અનુત્તર પ્રકટ પ્રભાવ, અન્ય તિહાં વામેયનું;
તેના લેખથી જાણ્યું વિશેષ, વર્ણન એક મનોહર,
જાણે બુધ લડી હર્ષ અપાર, ગિળ લોકોત્તર સુરતર. ૪

તેમાં દામોદર પ્રભુ કાળ, શ્રાદ્ધ આપાદી જે થયા,
તે શ્રી શંખેશ્વર પ્રભુ ગિળ, લગ્ય લરાવે ઉલ્લસ્યા;
ભૂરિ ગ્રંથ જણાવે એમ, લેખાદિકને દેખતા;
અન્ય વર્ણન એમ જણાય, તે સુબુજો મન મ્હાલતા. ૫

કોના તીર્થે મારી મુક્તિ ? ક્યારે ? ને કોના આલંગને ?
હોશે એમ આપાદી શ્રાદ્ધ, દિલ ધરી વર્ષ વિવેકને;
ગઈ ચોવીશીના જિનનાથ, નવમા દામોદર ભલા,
તેહ તીર્થંકરની પાસ, પ્રશ્ન કરે ત્રણ નિર્મળા. ૬

પ્રભુ જોલે તળ ઉત્તર એહ, ભાવી ચોવીશીના સમે,
હોશે તીર્થંકર પ્રભુ પાસ, શાસન તસ લહીને તમે;

દેશના સુણી થઈ ગણધાર, સાધશે ઝટ શિવસંપદા,
ચિત્તે સમરી તે ઉપકાર, મૂર્તિ ભરાવે તે મુદા. ૭

સુવિહિત સૂરિપ્રતિષ્ઠિત તેહ, પૂજત ખેચર હરિ શશી,
ભાનુ સન્નન દુર્જન શદ્ય, કૃષ્ણ પ્રમુખ મન ઉદ્ધતી;
કૃષ્ણ આ ણિગતણા સુપસાય, સન્ન કરે સૈન્ય જે સ્થળે,
પામે છત વસાવે શ્રેષ્ઠ, શંખેશ્વર પુર તે સ્થળે. ૮

અદ્ભુત તે પ્રભુ પાર્શ્વનું ણિગ, ભક્તિ ભરે તે ત્યાં ઠવે,
નામે નગરના હોય પ્રસિદ્ધ, વિઘ્ન હરે જનનાં જવે;
હોવે આનન્દ ઉન્નતિ માળ, સ્મરણુથકી પણ સર્વને,
જિમ અંધાન્તરમાંહિ દીક, તિમ કહ્યો એ અધિકારને. ૯

આદિ આ પ્રભુની ન જણાય, ઉપદેશસમતિકા વદે,
તેમ આ પણ ત્યાં જ જણાય, કેમકે જન ગણ ઇમ વદે;
કુંથુનાથ જિણુંદની પાસ, મમ્મણુ વ્યવહારી કહે,
પ્રભુજી ! ક્યારે હું મુક્તિ લહીશ, જિમ ચિંતા કશી ના રહે. ૧૦

જિનપતિ કેવળનાણુ દિણુંદ, ઉત્તરમાં ઇમ ઉચ્ચરે,
હોશે તેવીશમા પ્રભુ પાસ, તીર્થપ તસ 'તીર્થે' વરે;
લહશે સિદ્ધિ અપુનરાવૃત્તિ, ઇમ નિસુણી મન હર્ષતા,
ન્યાય વિત્તે સુંદર ણિગ, થંભણુ પ્રભુનું ભરાવતા. ૧૧

સ્થંભપ્રદીપમાં વર્ણન શેષ, મેં કહ્યું ગદ્ગદ વિસ્તારથી,
જાણુંતા ભવિષ્ય વિશેષ, ભક્તિ કરત ઉદ્ધાસથી;
મહિમા પાર્શ્વનો અપરંપાર, કળિકાળે પણ દીસતો,
જે ગદ્ગદમાને કરતા ભક્તિ, તે કામિત સવિ પામતો. ૧૨

પ્રભુજી હું છું દોષનિધાન, આપ ગરીબનિવાજ છો,
શરણે આવ્યો તુજ વીતરાગ, આપ શરણ્ય પ્રધાન છો;
દર્શનદાયક વામાનંદ, પ્રતિભાવ દર્શન આપજો,
નેમિસૂરીશ્વર પદ્મની એહ, નમ્ર વિનંતિમાં માનજો. ૧૩

આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

ચાગિરાજ આનંદધનવિરચિત પદ પંચાવનમું

આત્મપ્રાપ્તિ

(રાગ ધન્યાશ્રી)

ચેતન ! આપા ફેસે લહોઈ. ચેતન૦
સત્તા એક અખંડ અખાધિત, ઇહુ સિદ્ધાંત પખ જોઈ. ચેતન૦ ૧
અન્વય અરુ વ્યતિરેક હેતુ કે, સમજ રૂપ ભ્રમ જોઈ;
આરોપત સખ ધર્મ ઔર હૈ, આનંદધન તત સોઈ.

ચેતન આપા. ફેસે લહોઈ. ૨

૧. ચેતન ! આત્માને (આત્મસ્વભાવને) કઈ રીતે લેશો-પ્રાપ્ત કરશો ? સત્તા (સત્ત્વ) એક છે, અખંડ છે, ખાધા પીડા રહિત છે-એ સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય જોઈને આપા-સ્વસ્વભાવને કેમ પ્રાપ્ત કરશો ?

૨. હકારાત્મક અને નકારાત્મક અન્વેષણ પદ્ધતિ સમજ, આશ્ચર્યની ભ્રમજાળ છે તે સર્વ આરોપ કહેલ છે તેને છોડી દો. (એનો) ધર્મ તો અનેરો છે. અહો આનંદધન ! તત્ત્વ તો તે છે. (આરોપ વગરનો ભ્રમની બહારનો અસલ ધર્મ છે તે ખરું તત્ત્વ છે.)

આ પદમાં ચેતનને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું છે કે ' હું ચેતન ! આત્માને કઈ રીતે પ્રાપ્ત કરશો ? ત્યારે આમાં ચેતન કોણ ? પૂછનાર કોણ ? અને આત્માને પ્રાપ્ત કરવાનો તે આત્મા કોણ ? આ ત્રણે વચ્ચે કાંઈ મંબંધ ખરો કે નહિ ? ત્રણેની એકતા ખરી કે નહિ ? બિન્નતા હોય તો તે સર્વકાળની છે કે અમુક સમયની ? વિગેરે વિગેરે અનેક સવાલો ચાપ છે, એ સર્વના જવાબ પણ આત્મવિચારણામાં જ આવી જશે.

૧. ચેતન-જીવ. આપા-આપણાપણું, સ્વસ્વભાવ. ફેસે-કેમ કરીને. લહોઈ-લેશો, મેળવશો.

સત્તા-સત્ત્વ, હોવાપણું. અખંડ-ન ભાંગે તેવી. અખાધિત-અસંનતિ રહિત, રદ નહિ કરાયલું, બંધબેસતું આવે તેવું. ઇહુ-એ પ્રકારનું સિદ્ધાંત-આગમ. પખ-પક્ષ, અભિપ્રાય.

૨. અન્વય : અન્વેષણ (શોધજોગ) ની એક પદ્ધતિ. અમુક અર્થ ન્યાં ન્યા હોય તે સમજા દાખલાઓમાં એક જ. બીજે સર્વસંસ્કારણ અર્થ-ભળી આવતો હોય તો તે એ અર્થો ધણ કરીને કાર્ય-કારણ છે અથવા કાર્યકારણ સંબધવાળા છે એમ સમજવાની પદ્ધતિ. અર-તથા, ઔર.

વ્યતિરેક : અમુક એક વસ્તુ ન હોય તો બીજી અમુક વસ્તુ પણ ન હોય એવો સબધ કે નિયમ.

હેતુ : સમજ-સમજીને, જાણીને (આ સ્થાને કવચિત્ ' સમજ ' પાઠ પણ છે.)

જોઓ પદ ૮૬ મુ. ભ્રમ-ભ્રમજાળ, જોઈ-જાન. જોઈ-છોડી દે, તણ દે. આરોપિત-લગાડી રીધેલ, સ્થાપેલ. સખ-સર્વ. ધર્મ-સ્વરૂપ. ઔર-બીજું. તત-તત્ત્વ, સ્વરૂપ. સોઈ-એ જ, તે ચોતે.

આત્મા છે એમ માનીને જ આપણે ચાલ્યા છીએ. પાંચ ઇન્દ્રિયો અથવા શરીરને પ્રેરનાર, સુખદુઃખનો અનુભવ કરનાર અંદર રહેલ સ્થાયી તત્ત્વને ‘આત્મા’ કહેવામાં આવે છે. મૃત શરીરમાં ઇન્દ્રિયો, અંગો, ઉપાંગો અને અવયવો સર્વ દેખાય છે છતાં એ હાલતું—ચાલતું નથી કે વિચાર કરી શકતું નથી. એટલે એમાંથી એક તત્ત્વ નીકળી ગયું છે, જેની ગેરહાજરીમાં એની સર્વ ચેષ્ટાઓ નાશ પામી છે. એ તત્ત્વ તે આત્મા છે. કરેલ સારાં-નરસાં કૃત્યની લાભહાનિ ભોગવનાર અંદર રહેલ સ્થાયી તત્ત્વને આત્માના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. એની હયાતી ચાર્વાક સિવાય સર્વ દર્શનકારો સ્વીકારે છે. આપણે આત્મા જેવું તત્ત્વ છે એમ સ્વીકારીને ચાલીએ છીએ. આત્મા જેવી ચીજ ન હોય તો કર્મકૃણ ભોગવનાર એક સ્થાયી તત્ત્વ ન હોવાને પરિણામે અનવસ્થા થઇ જાય છે, એટલે આત્માનો સ્વીકાર સહજ થઇ જાય છે.

આત્માને જરાખરં ઓળખવાની જરૂર છે. એ કાર્ય જેમ મુશ્કેલ છે તેમ ધણી ગૂંચ-વણી ભરેલું છે, એના અસલ સ્વરૂપની વિચારણાને અગે દર્શનના બેદો પડ્યા છે. એ બેદોનો મમન્વય પ્રમાણુદષ્ટિથી જૈનદર્શને કયો છે તે વાત ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. અંશ સત્ય તો સર્વ દર્શનકારના હાથમાં આલ્યું છે, પણ જુદા જુદા દૈષ્ટિબિન્દુની અંદર રહેલ એકતા માટે જે નવપ્રમાણુ જ્ઞાન જોઇએ તેની મુખ્યતા અન્ય દર્શનમાં ન હોવાને કારણે દર્શનનો બેદ ઉપલક દષ્ટિએ દેખાય છે. વસ્તુતઃ એ અનેક દષ્ટિબિન્દુઓનો સમન્વય થક્ય છે. આ વાત સમજવામાં આવી જાય, તો સર્વ પ્રકારની વિવિધતામાં રહેલી અપેક્ષિત એકતા વિચારપથમાં આવી જાય તેમ છે.

મૂંઝવણની પહેલી વાત તો એ છે કે આત્મા કોણ છે ? કેવો છે ? તે વિચાર કરનાર પણ આત્મા, એને ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરનાર પણ આત્મા અને જેને ઓળખવો છે તે પણ આત્મા. આનો અર્થ તો એ થયો કે આપણે આપણી જાતને જ જરાખરં ઓળખતા નથી. આ તદ્દન વિચિત્ર લાગે તેવી વાત છે, છતાં તે ખરી છે અને સહજ લંબાણને ભોગે પણ સમજવા યોગ્ય છે. આ તદ્દન નાનું લાગતું પદ અર્થગદસ્યથી ભરેલું છે અને એક વાર એને જરાખરં મમજવામાં આવે તો આત્માનું જ્ઞાન થઇ જાય તેવું તેમાં રહસ્ય છે. આત્માનું સ્વરૂપ જરાખરં ધ્યાનમાં આવી જાય તો કામ ધર્મ જાય તેવી વાત છે. ‘જે એકને જાણે છે તે સર્વને જાણે છે’ એ વાતમાં બહુ ઊંડાણ છે. એકને જરાખરં જાણવા માટે તે કોણ છે ? કે શું છે ? તે જાણવા ઉપરાંત તે શું નથી ? તે પણ જાણવું જોઇએ અને તે શું નથી ? તે જાણવા માટે તે નથી એવી મર્વ વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવું જોઇએ, એટલે એને પરિણામે એક વસ્તુના જ્ઞાનમાં મર્વ વસ્તુઓનું જ્ઞાન થઇ જાય છે. ત્યારે આ એક વસ્તુના જ્ઞાનની વાત કરી તે વસ્તુ કંઈ ? વસ્તુનું સ્વરૂપ શું ? વસ્તુને જરાખરં મમજવા પ્રયત્ન કરતાં આત્મ વસ્તુ ઓળખાઇ જશે. આની જડ ત્રિપદીમાં આવે છે. જ્ઞાને તીર્થંકર મહારાજ તીર્થની સ્થાપના કરે છે ત્યારે એ પ્રથમ દીક્ષા લેનાર મુખ્ય શિષ્યોને ત્રિપદી આપે છે. તે વખતે તીર્થંકર મહારાજ ત્રણ પદ બોલે છે: ઉપગ્રેહ ઘા, વિગ્રમેહ ઘા, ધૂવેહ ઘા. (હિતપ્ર થાય છે, નાશ પામે છે અને ધૂન રહે છે) એટલે મર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે,

નાશ પામે છે અને છતાં એમાં ધ્રુવતા છે. આ ત્રણ પદની વિચારણામાં, સમમ જ્ઞેન સિદ્ધાંત આવી જાય છે, સમમ દર્શનશાસ્ત્રોની મૂલ્યવસ્તુ નીકળી જાય છે અને વિવિધ જ્ઞાનમાં રહેલી એકતા અને વાસ્તવિક બેદાબેદતાનું જ્ઞાન સ્પુરી આવે છે. આ ત્રિપદીને સમજવા માટે સત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. સત્ એટલે વસ્તુ થવાપણું, હોવાપણું એ સર્વ વસ્તુનું લક્ષણ છે. ‘ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધયુક્ત, હોય તે સત્’ આ વસ્તુની વ્યાખ્યા-આ સત્ત્વી વ્યાખ્યા, આ આખી દુનિયાના નામ આખી સકાય તેવા પદાર્થનું લક્ષણ અને આની વિચારણા એ દ્રવ્યાનુયોગનો અતિ મહત્ત્વનો વિષય છે. એની વિચારણા એ સ્વાધ્યાય છે, એ અભ્યાસ તપ છે અને એની સમ્પૂર્ણ પ્રકારે દેવવણીની અંદર સમ્યક્જ્ઞાન રહેલું છે. ખૂબ વિચાર કરી એ પચાવન યોગ્ય છે. ગણધર મહારાજ આ ત્રણ પદમાં શું વિચારે છે ? વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે-ખેતરમાં અનાજ ઊગે છે, ઝાડ પર ફળો-કેરીઓ થાય છે, ચરખામાં સૂતર થાય છે, શાળમાં કાપડ થાય છે, કુંભારના ચાકડામાં ધડા હાંડલાં થાય છે-આમ સર્વ નવી ઉત્પત્તિ દેખાય છે. બીજી રીતે જોતાં અનાજનો લોટ થાય છે, ફળો ખવાઈને કે સડીને નાશ પામતાં દેખાય છે, કાપડ વપરાઈને ખલાસ થાય છે, ધડાઓ ભાંગતાં દેખાય છે-આમ ચારે તરફ નાશ ને નાશ જ દેખાય છે. ઉત્પત્તિમાં અનંત જીવે જ-મતાં દેખાય છે અને વિગમમાં મરતાં દેખાય છે. આખી દુનિયામાં સર્વ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થતી અને ખસાસા થતી દેખાય છે.

આ તો બનતી વસ્તુની વાત મધ. હવે મૂળ વસ્તુને જોઈએ. આત્મા તરીકે એક પ્રાણી સંસારમાં જન્મતો કે મરતો દેખાય, એની બાહ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા કે વૃદ્ધાવસ્થામાં હાનિ વૃદ્ધિ દેખાય એ ફેરફારોની અંદર કોઈ સ્થિર પદાર્થ છે કે નહિ ? એ બહારની નજરે દેખાતા ફેરફારોની અંદર કોઈ એકતા છે કે નહિ એનો વિચાર કરતાં એ અનેક ફેરફારોની અંદર એકતા જરૂર દેખાઈ આવે છે. આજે જે દેવચંદને જોયા તેમાં કાલે ફેરફાર તો જરૂર થાય છે, છતાં આપણે એને દેવચંદ તરીકે ઓળખીએ છીએ-એ ફેરફારની અંદર રહેલી એકતા છે અને એ ધ્રુવ તત્ત્વ છે. એટલે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને છતાં સાથે જ તેની અંદર રહેલી ધ્રુવતા એ વસ્તુને વસ્તુ તરીકે બતાવે છે. આ સત્ત્વી વ્યાખ્યા છે, આ વસ્તુની વ્યાખ્યા છે અને તે હોવાપણું એ સત્ત્વ છે. સત્ત્વ અને સત્તા એ એક જ પર્યાયવાચી શબ્દો છે. આ સત્ત્વી વ્યાખ્યાને નજરમાં રાખી હવે આપણે આત્માને ઓળખવા પ્રયત્ન કરીએ.

અહીં થોડી સ્પષ્ટતા કરવાની જરૂર છે. શંકર વેદાંત સત્ પદાર્થને કેવળ ધ્રુવ (નિત્ય) માને છે, બૌદ્ધો સત્ પદાર્થને નિરન્વય ક્ષણિક માને છે એટલે તે દર્શનના મતે સત્ પદાર્થ ઉત્પત્તિ અને વિનાશશીલ છે, ત્યારે સાંખ્ય દર્શન ચેતનતત્ત્વરૂપ સત્ત્વે કેવળ ધ્રુવ-કૂટસ્થ નિત્ય માને છે અને પ્રકૃતિ તત્ત્વરૂપ સત્ત્વે પરિણામી નિત્ય માને છે, એટલે એ દર્શન પ્રમાણે ચેતન નિત્ય અને પ્રકૃતિ પરિણામી નિત્ય હોઈ એ દ્વૈત તત્ત્વનો સ્વીકાર કરે છે. ન્યાય અને વૈશેષિકમતે પરમાણુ, આત્મા, કાળ આદિ તત્ત્વો કૂટસ્થ નિત્ય અને ઘટ, વસ્ત્ર આદિ કેટલાક સત્ત્વે માત્ર ઉત્પાદવ્યયશીલ માને છે. આ સર્વ મતોથી

૧. દેસાણા આદિના વિવિધ ફેરફારો થવા છતાં વસ્તુમાં જરા પણ ફેરફાર ન થાય તે ‘કૂટસ્થ નિત્યતા’ કહેવાય.

જૈન દર્શનનું સતતનું લક્ષણ તદ્દન જુદા પ્રકારનું છે. આ દર્શન પ્રમાણે કોઈ વસ્તુ-સત્-પદાર્થ માત્ર દૂટસ્થ નિત્ય નથી અથવા કોઈ તો દૂટસ્થ નિત્ય અને કોઈ પરિણામી નિત્ય નથી; તેમજ તે મત પ્રમાણે વસ્તુનો કોઈ ભાગ તો ક્રૂર નિત્ય અને કોઈ ભાગ તો માત્ર અનિત્ય એમ હોતુ નથી એ દર્શન પ્રમાણે ચેતન અથવા જડ, મૂર્ત અથવા અમૂર્ત, સૂક્ષ્મ અથવા સ્થૂળ બધી સત્ કહેવાતી વસ્તુઓ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રૌઘ્યરૂપે ત્રિરૂપ છે. આમાં માત્ર દષ્ટિભેદ છે. જ્યારે વસ્તુના અશાશ્વતસ્વરૂપ પર ધ્યાન જાય ત્યારે તે ઉત્પત્તિ અને વિનાશને આધીન લાગે છે અને જ્યારે એની અંદર રહેલા શાશ્વતભાવ પર દષ્ટિ જાય છે ત્યારે દ્રુવ લાગે છે, પણ એ અશાશ્વત અને શાશ્વતભાવ એકી વખતે પ્રત્યેક સત્ પદાર્થમાં માથે જ રહેલા હોય છે વસ્તુની સ્થિતિના અથવા અસ્થિતતા માત્ર દષ્ટિની બાજુને અવલંબીને જણાય છે, પણ બન્ને બાજુ તરફ દષ્ટિ આપવાથી વસ્તુનું ચતુર્થાંશ જાણાય છે. અહીં જૈન દર્શનકાર સત્તી વ્યાખ્યા આપે છે તે બંને બાજુની દૃષ્ટિનો સરવાળો છે. આ વ્યાખ્યાને આધારે જૈનદર્શન નિત્યાનિત્ય લાવે સ્વીકારે છે, એનો ભેદભેદભાવ આ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે અને દ્વિતાદૈત્યની એની વિશિષ્ટ શૈલી આખા દષ્ટિવાદ-નયવાદ-પ્રમાણવાદ પર સ્થાપલી હોઈ એની અનેકાંતતા બતાવે છે અને એ વાતના જ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાન ઓળખાય છે, પ્રાપ્ત થાય છે, સ્પષ્ટ થાય છે. . .

સત્ પોતાના સ્વભાવથી ચ્યુત થતું નથી અને તેટલા માટે તે નિત્ય છે. સત્નું સ્વરૂપ નિત્ય છે અને ત્રણે કાળ અને પ્રત્યેક સમયે એ જ પ્રેકારે અવસ્થિત રહે છે. એ અમુક વખતે હોય અને અમુક વખતે ન હોય એવું એનું સ્વરૂપ નથી અને આખો વખત હોવાથી સ્વરૂપે નિત્ય છે કોઈપણ દ્રવ્ય પોતાની જાતને કદી છોડતું નથી અને તે દ્રવ્યની દ્રુવતા છે અને પ્રત્યેક સમયે ભિન્નભિન્ન પરિણામરૂપે એની ઉત્પત્તિ એ વિનાશ થયા કરે છે એ એના ઉત્પાદ, વ્યય છે. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રૌઘ્યનું ચક્ર પ્રત્યેક પદાર્થમાં હમેશા દેખાય છે. આ સ્વરૂપમાંથી કોઈપણ અશ ક્યારે પણ મુક્ત થતો નથી કે નથી એમ બંનેનું નથી અને તેથી કોઈ પણ હેતુના પદાર્થમાં પરિણમન પ્રત્યેક સમયે થયા કરે છે, છતાં જાતે એની ક્ષતિ નથી આ સત્સ્વરૂપ બરાબર સમજવા જેવું છે. માણસ બાળ, યુવાન, વૃદ્ધ થાય, પ્રત્યેક સમયે તેમાં ફેરફાર થાય, છતાં મનુષ્યત્વ તો એનું તે જ કાયમ રહે છે અને એ રીતે ઉત્પત્તિ અને વિનાશ આલે છે તે જ વખતે તેની અંતર્ગત દ્રુવ તત્ત્વ ચાલુ જ હોય છે.

દ્રવ્યનું દ્રવ્યપણું મદાકાળ એક જ રહે છે એના મહત્વાત્મી ધર્મેણે ગુણ કહેવામાં આવે છે, એના ક્રમભાવી ધર્મેણે પર્યાય કહેવામાં આવે છે. પર્યાય દેશકાળ અનુસારે પલટો લીધા કરે છે, ગુણ ત્રણ કાળે દ્રવ્ય સાથે રહે છે, જ્યાં દ્રવ્ય હોય ત્યાં તેના ગુણ તો હોય જ છે. આને લઈને પચાસી ક્રૂરતા રહે, છતાં ગુણ કાયમ રહેવાને કારણે કોઈપણ મતપદાર્થમાં ઉત્પાદ અને વ્યય થયા કરે, એમાં ફેરફાર થાય, એના બાબ આકારો નામ

૧. મૂળ વસ્તુ ત્રણે કાળમાં સિદ્ધ રહ્યા છતાં દેશકાળ આદિ નિમિત્ત પ્રમ જે ફેરફાર પામ્યા કરે એ ‘પરિણામી નિત્યતા’ કહેવાય.

રૂપ-વગેરે કરે, છતાં એમાં શુદ્ધધર્મનો સહભાવ તે જ વખતે ચાલુ હોવાથી એમાં ધ્રુવતા સાથે જ રહે છે. એટલા માટે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા યુક્ત હોય તેને સત્-પદાર્થ કહેવામાં આવ્યો છે. અથવા વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો સત્, હમેશાં ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા યુક્ત હોય છે.

દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જોવામાં આવે ત્યારે વસ્તુ નિત્ય દેખાય છે, પણ એ જ વસ્તુને પર્યાય-પલટનભાવની નજરે જોવામાં આવે ત્યારે અનિત્ય દેખાય છે અને તે બન્ને સ્વભાવ દરેક પદાર્થમાં એકી વખતે એક સાથે હોવાથી વસ્તુનો નિત્યાનિત્ય-ભાવ સમજાય છે. આથી કાંઈ પદાર્થને એકાંત નિત્ય માનવો તે અયુક્ત છે અને એકાંત અનિત્ય માનવો તે પણ અયુક્ત છે, કારણ કે દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિ હોય છે તે જ વખતે તેમાં પર્યાય નજરે પલટણભાવ સાથે જ હોય છે. આ નિત્યાનિત્યભાવ બંને બાજુ સમજવા માટે સત્-પદાર્થની વ્યાખ્યા જરાજર સમજવાની જરૂર રહે છે. એને માટે ઘટ-સુકુટનો દાખલો મજબૂત છે. સોનાના ઘડાનો સુકુટ બેનાવ્યો. એમાં ઘડા તરીકે નાશ થયો, સુકુટ તરીકે ઉત્પત્તિ થઈ અને હેમ-સોનાની એ જ વખતે ધ્રુવતા રહી-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા એક કાળે એક જ વસ્તુમાં રહે તેમાં કાંઈ વિરોધ જણાતો નથી. આ સત્ની વ્યાખ્યા છે, એ હોવાપણ એ સત્ત્વ-સત્ત્વ-સત્તા છે અને તેને સમજતાં આખા જૈન શાસ્ત્રનું ધ્યાન થઈ જાય તેમ છે, સર્વ દર્શનનો પરિચય થઈ જાય તેમ છે અને વિશેષ વિચાર કરવામાં આવે તો એની ચર્ચામાં સર્વ શ્રેય પદાર્થોની સમાવેશ કરી શકાય તેમ છે.

સોનાની માળા હોય, તેને બંગાળી નાખીએ, અને તે સોનાનો હાર બનાવીએ તો હાર તરીકે તેનો ઉત્પત્તિ થાય છે, માળા તરીકે તેનો નાશ થાય છે; છતાં એમાં આખો વખત સુવર્ણત્વ તો કાયમ જ છે. એ પ્રમાણે આત્માના રૂપ ક્ષર કરે, એ આજે દેવચંદના નામે ઓળખાય, કાલે જનાવરતુ રૂપ લે અને ત્યારપછી હીરાચંદ થાય, છતાં તે આખો વખત એના ચેતના ધર્મ કાયમ રહે છે. આ કાયમ રહેનાર ધર્મને શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે, પલટનભાવ પામનાર ધર્મને પર્યાય કહેવામાં આવે છે. પલટનભાવ તરફ નજર રાખનાર એને અનિત્ય સમજે છે, નિરંતર સાથે રહેનાર ધર્મ તરફ નજર રાખનારને પદાર્થ નિત્ય લાગે છે અને આ રીતે વસ્તુસ્વભાવ છે, પણ એ બન્ને વચ્ચે વસ્તુમાં ધ્રુવતા સાથે જ રહેલી છે-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને સાથે ધ્રુવતાને બતાવનાર જૈન વિદ્યાનંત વસ્તુનું સત્ પદાર્થનું સ્વરૂપ બન્ને દૃષ્ટિબિન્દુને નજરમાં રાખે છે. એ એના સ્થિરભાવોને પણ સમજે છે અને સાથે ફરતા જતા ભાવોને પણ જોઈ શકે છે અને તેના ધ્રુવ તત્ત્વને ધ્યાનમાં લે છે. આ રીતે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવયુક્ત લક્ષણવાળા મત્પદાર્થને સમજવાની જરૂર છે. આવા પ્રકારની સત્પણાની સ્થિતિ તે સત્ત્વ સત્તા છે. આ સત્પણું સમજવા સાથે વેદાંત કે નૈયાયિક આત્માને નિત્ય માને છે. એમાં દ્રવ્ય વસ્તુ ઉપર નજર રહે છે અને ખોદો એના પલટનભાવ ઉપર નજર રાખે છે એમાં પલટનભાવની મુખ્યતા છે-પણ એ સર્વ અંશ સત્યો છે એ સમજવવાર સત્ની ઉપર કરેલી જૈન વ્યાખ્યા છે

અને એમાં 'રહેલું અનેકાંત તત્ત્વની સમજણમાં આખા સમગ્ર વિશ્વનાં મૂળ તત્ત્વોનાં ખારીક અભ્યાસ અને વિશિષ્ટ અવલોકન રહેલા છે.

કાષ્ઠપણુ પદાર્થના સહજાંતી ધર્મેને ઉપર જણાવ્યું તેમ ગુણુ કહેવામાં આવે છે અને ક્રમજાતી ધર્મેને પર્યાય કહેવામાં આવે છે. એ દ્રવ્યના જ ગુણુ અને પર્યાય છે. છતાં એ એના પર નજર રાખવામાં આવે ત્યારે એક રીતે એ દ્રવ્યથી ભિન્ન દેખાય છે, છતાં એ દ્રવ્યથી અભિન્ન છે અને એ રીતે દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રૌંચવાળું છે. દાખલા તરીકે મોતી, ઉજ્જવળતા ગુણુ અને મોતીની માળા એ ત્રણેની જુદી જુદી વિવક્ષા થઈ શકે છે અને છતાં તેમાં અભિન્નતા છે એ રીતે, દ્રવ્યગુણુપર્યાયની પરિસ્થિતિ સમજવાની છે. મોતીની માળા; દ્રવ્યસ્થાને ગણીએ, તેમાં જે ઉજ્જવળતાદિક ગુણુ છે તે ગુણુસ્થાને અને મોતીઓ પર્યાયસ્થાને સમજાય છે. પ્રારંભાર પલટણુભાવ પામે તે પર્યાય અને ત્રિકાળ સાથે રહે તે ગુણુ હોઈ આત્માનો. ચૈતન્ય ભાવ તે ગુણુ છે અને એનું મેનુષ્ય તિથિ આદિક રૂપ તે તેના પર્યાય છે. રૂપ ક્યારે કરે, ગુણુ સર્વદા સાથે રહે અને ગુણુ તથા પર્યાય જોડે હોય તે દ્રવ્ય કહેવાય. દ્રવ્યથી પર્યાયને ગુણુ એક રીતે ભિન્ન છે, ખીજી રીતે અભિન્ન છે અને જ્યારે પર્યાય પર નજર પડે ત્યારે એને કદનું ધારવામાં આવે છે, જ્યારે ગુણુ પર નજર પડે ત્યારે એને નિત્ય ધારવામાં આવે છે અને એથી આ પરિસ્થિતિમાં નય-દષ્ટિખિન્દુઓ ભારે મહત્ત્વનાં જાગ ભજવે છે. દર્શનના, મેદો આ જુદાં જુદાં દષ્ટિ-ખિન્દુના મેદો પડ્યા છે, જેણે ગુણુ પર ધ્યાન આપ્યું, તેણે આત્માને નિત્ય માન્યો, જેણે પર્યાય પર ધ્યાન આપ્યું તેણે આત્માને અનિત્ય માન્યો. આ નય જ્ઞાનને લખાવતાં જે સર્વ ગુણુ અને પર્યાયને ધ્યાનમાં રાખી વાત કરી શકે તેને પ્રમાણુજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

દ્રવ્ય, ગુણુ અને પર્યાયમાં દેખાતી ભિન્નતામાં રહેલી અભિન્નતા આ રીતે ખાસ સમજવામાં આવે એટલે પછી સત્ પદાર્થના ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા નજરમાં લઈ લેવા ઘટે છે. એમાં પ્રણુ પર્યાયદષ્ટિએ ઉત્પત્તિ અને વિનાશ આખો વખત ચાલતો દેખાય, પણ એના ગુણુની ઉપર નજર રાખવામાં આવે તો ધ્રુવતા-નિશ્ચળતા દેખાય અને ઉત્પત્તિ, વિનાશ આવે છે તે જ વખતે ધ્રુવતા પણ રહેલી જ છે-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા એ ત્રણે જોમાં હોય તેને દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. માટીના ધડો પણ બને, કોડી પણ બને, હાથનું પણ બને-એ સર્વ એના પર્યાયો છે, પર્યાયો ક્યારે કરે છે પણ એ સર્વ કાળે એનું માટીપણુ તો ચાલુ જ છે. આ માટીપણુ એ સામાન્ય છે અને એમાંથી ચતાં ધડા, કોડી વિગેરે વિશેષ રૂપો છે. એ રૂપો ક્યારે કરે, પણ માટીપણુ તો કાયમ રહે. આ તો દાખલા તરીકે વાત છે, પણ પછી એને વાવદ દ્રવ્ય-ઉવટના દ્રવ્યો મૂાથે સમજતાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવશીલતા એ સત્પદાર્થનું લક્ષણ છે અને એ જ્યારે વાવદ દ્રવ્યને લાગુ પાડવામાં આવે અને તે વાત જયે (એ) ત્યારે મમરત શાસ્ત્રોમાં કહેવું એનું સ્વરૂપ સમજણમાં આવી જાય છે.

આ સત્પણુ-સત્તાં એ એક જ છે, એ ત્રણ કાળ એક જ રહે છે. આ હકીકત સમજવા માટે વૈશેષિક દર્શનનું સ્વરૂપ ઉપયોગી થઈ પાડે. એ દર્શન પ્રમાણુ જ્ઞાનને અત્યંત

પદાર્થ માનવામાં આવે છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને કર્મ ઉપરાંત સામાન્ય અને વિશેષને એ દર્શનકાર અલગ પદાર્થ માને છે. દાખલા તરીકે ગાય, ભેંસ, ઘોડામાં જે જનાવરપણાનું સામાન્ય તત્ત્વ છે તેને સામાન્ય કહેવામાં આવે છે અને આકૃતિવિશેષે રંગ રૂપ વિગેરેને વિશેષ કહે છે. આ સામાન્ય અને વિશેષ દ્રવ્ય અને ગુણથી અલગ છે એમ તેમની માન્યતા હોઈ, દ્રવ્યત્વથી સત્તાભિન્ન છે એમ ગણી એતે ('સામાન્ય વિશેષને') ભિન્ન પદાર્થ ગણે છે. આ વિષયમાં ખૂબ ચર્ચા છે. દ્રવ્યથી દ્રવ્યત્વ ભિન્ન પદાર્થ છે કે દ્રવ્યમાં તેના સમાવેશ થઈ જાય છે. એનો ખુલાસો જૈન સિદ્ધાન્ત બહુ સુંદર રીતે કરે છે. જૈન મંતે તો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને ક્રિયત્વ સુકત હોય તેને સત્પદાર્થ માનવામાં આવે છે, એટલે દ્રવ્યનું દ્રવ્યત્વ દ્રવ્યથી અલગ નથી; પણ દ્રવ્યત્વવાન જે હોય તેને સત્પદાર્થ માનવામાં આવે છે. આથી સત્તા-સત્ત્વ એ એક જ પદાર્થ રહે છે અને સામાન્યને અલગ પદાર્થ માનવાની જરૂર રહેતી નથી.

આ વસ્તુનું સત્ત્વ-વસ્તુત્વ એક જ છે અને તે અખંડ છે, એના વિભાગ શૂન્ય શક્ય નથી, એના ઢુકડા કરવા શક્ય નથી, એને મોજા સમજી જ શકાય, કારણ કે એમાં ઉત્પાદ, વ્યય તરફ લક્ષ્ય રહે તો એનું નિત્યત્વ દેખાય છે, એની ક્રિયતા તરફ લક્ષ્ય રહે તો એનું નિત્યત્વ દેખાય છે અને છતાં એ એક જ છે અને એક સાથે વર્તે છે, માટે સત્તાનું લક્ષણ ઉત્પાદ, વ્યય, ક્રિયારૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે, તેણે-જોવાપણ એ એક જ છે, અખંડ છે અને એને કામ પણ પ્રકારની બાધા-પીડા થઈ શકતી નથી, અતિમ દ્રવ્ય સાથે એના વિચાર કરવામાં આવે તો તે ત્રણ કાળ એક જ રહે છે અને જરા પણ ફેરફાર વગર એક સરખું ચાલે-કરે છે.

આ દૃષ્ટિએ જોતાં સામાન્ય અને વિશેષને અલગ પદાર્થ માનવાની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે દ્રવ્યના દ્રવ્યત્વથી તે અલગ પદાર્થ નથી. હકીકત એ છે કે દરેક દ્રવ્ય પ્રતિલક્ષ્ય ઉત્તર પર્વાય થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે, પૂર્વ પર્વાયના નાશથી નષ્ટ થાય છે અને છતાં તે જગતને એનામાં સ્થિરતા રહે છે. આથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે, માત્ર પર્વાયની અપેક્ષાએ દરેક પદાર્થમાં ઉત્પત્તિ અને નાશ દેખાય છે.

હવે અહીં પ્રશ્ન એ થાય છે કે આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રિયતા પરસ્પરભિન્ન છે કે એક રૂપ છે? એના સમાધાન માટે ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રિયતાને બરાબર સમજવા ધટે. પ્રત્યેક પદાર્થ લક્ષ્ય લક્ષ્ય બદલાયા કરે છે, છતાં એમાં સર્વથા ભિન્નપણું નથી; આકૃતિ વગેરે ફર્યા કરે, છતાં એની જાતિ નિત્ય રહે છે; તેથી ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રિયારૂપનાં લક્ષણબેદ તો જરૂર છે અને તેથી એમાં કયથિત્ત્વ બેદ છે, બાકી અસત્તાની ઉત્પત્તિ એ ઉત્પાદ, સત્તાનો વિનાશ એ વ્યય અને દ્રવ્ય એક જ રહે તેથી તેમાં ક્રિયતા છે. (ચાલ)

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्तुति-साधने]

(गतांक पृष्ठ ११६ થી ચાલુ)

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું દેહ પ્રમાણ ચુગેરે જણાવે છે:—

પદ્મ વરસંઠાણં, સંહણણં જસસ તારિસં પરમં ।

સત્તકરુસેહતણું, તમિદમૂઠં સયા વંદે ॥ ૭૫ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામીનું તેવા પ્રકારનું અતિ ઉત્તમ એટલે પહેલું સમ-
ચતુરસ્ર નામે સંસ્થાન હતું અને અતિ ઉત્તમ વજ્રકપલનારાય નામનું પ્રથમ
સંઘયણ હતું તથા જેમના શરીરની ઊંચાઈ સાત હાથની હતી તે શ્રી ધંન્દ્રભૂતિ
ગણધરમહારોચને એટલે જેમનું મૂળનામ દ્વંદ્વમૂર્તિ છે, અને ગૌતમ નામના ગોત્ર
ઉપરથી પ્રસિદ્ધ થયેલ નામ શ્રી ગૌતમસ્વામી છે તેમને હું હંમેશાં વંદન કરું છું. ૭.

અહિં સંસ્થાન એટલે શરીરનો સામુદ્રિક લક્ષણોને અનુસરતો આકાર
કહેવાય, અને તે સમચતુરસ્ર, ત્ર્યંશોધ, સાદિ, વામન, કુર્બન ને હુંડક એ
નામથી છ પ્રકારનાં છે. તેમાં જે શરીરના સર્વે અવયવો સામુદ્રિક સાંસ્ક્રમ
કહેલા લક્ષણવાળા અતિ સુંદર હોય તે સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, અને જે શરી-
રના સર્વે અવયવો તેવા લક્ષણોને અનુસરતા ન હોય તેવું સર્વ રીતે અસુંદર
આકારવાળું સંસ્થાન તે હુંડક સંસ્થાન. શેષ સંસ્થાનોમાં કેટલાક અવયવો
લોકાલિક અને કેટલાક અલોકાલિક હોય છે, જેનું વિશેષ વર્ણન શ્રી લોકપ્રકાશ
વગેરે અધ્યાયી જાણવા યોગ્ય છે. વળી આ સમચતુરસ્ર આકારવાળા પુરુષર્તા ડાળા
ધૂંટણથી જમણાં ખલો, જમણા ધૂંટણથી ડાળા ખલો, એ ચાર અક્ષ-ખૂણા
સમ-સરખા હોય છે માટે સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, તેમ જ પદ્માસનથી કપાળ-સુધીનું
માપ અને એક ધૂંટણથી બીજા ધૂંટણ સુધીનું માપ એ ચાર માપ સરખા હોવાથી
પણ સમચતુરસ્ર કહેવાય, (જે પ્રકારે ખતાવેલી ચારે બાજત મળીને પણ સમચતુરસ્ર
કહેવાય છે.) એ પહેલું સંસ્થાન. શુભ છે ને બીજા પાંચ સંસ્થાન અશુભ છે.

તથા સંઘયણ એટલે સંઘયણમટ્ટિનિચર્મો-હાડકાનો સમૂહ તે સંઘયણ
એ વચનથી હાડકાનો સમુદાય અને ઉપલક્ષણથી હાડકાના આંધાની મજબૂતાઈ
તે સંઘયણ કહેવાય. તે વજ્રકપલનારાય, કપલનારાય, નારાય, અર્ધનારાય,
દીલિદા, ને નેવાર્ત એ નામથી છ પ્રકારનાં છે, તેમાં પહેલું સંઘયણ શુભ છે
અને બીજા પાંચ સંઘયણ અશુભ છે. ત્યાં જો હાડકા ફરતો પાટો (ફાડરૂપ)
તેં કપલ અને હાડકાનાં છે. છેડા એક બીજા ઉપર આંટ દધને વળગેલા
હોય તે મર્કટગંધનું નામ નારાય અને મર્કટગંધ ઉપરથી એક આર-
પાર ગંધેલી હાડખીલી તેં વજ્ર, એ રીતે ત્રણ પ્રકારના બંધારણવાળું પહેલું
સંઘયણ વજ્રકપલનારાય નામનું છે. આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામીને એ પ્રથમ

સમચતુરસ્ત્ર સંસ્થાન અને પ્રથમ વર્ગઋષભનારાય સંઘયણ હતુ. બાકીના પાંચ સંઘયણની બીના પણ શ્રી લોકપ્રકાશાદિમાં વિસ્તારથી જણાવી છે.

‘ચતુદસવિજ્ઞાકુસલો, પળસયસીસે ચ જો મળાવેઈ ।

ગાદસહાઈ વિદ્વઓ-વાયવિદ્યાણે સુદક્ષમઈ ॥ ૮ ॥

વળી જે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી ચૌદ વિદ્યામાં અતિ કુશળ હતા તથા પાંચસો શિષ્યના પરિવારવાળા હતા તેથી તે પાંચસો શિષ્યોને વેદપુરાણ વગેરે શાસ્ત્રોના લખાવનારા અધ્યાપક હતા. વળી જે ધર્મ સંબંધી ચર્ચાવાદ કરનારા વાદીઓની સલામાં પ્રસિદ્ધ, ચર્ચાવાદ કરવામાં અતિશય કુશળ પ્રસિદ્ધ વાળા હતા એવા તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને વંદન કરું છું. ૮.

શ્રી ગૌતમસ્વામીના દીક્ષાપર્યાય વગેરેની બીના જણાવે છે:—

પળ્લાસવરિસમાળો, ગિહિપરિજ્ઞાઓ ચ જ્ઞસ્ત પરિકહિઓ ।

જો મજ્જિમપાવાઈ, સમાગઓ જળ્ણકજ્ઞઈ ॥ ૯ ॥

તથા જેમને ગૃહસ્થપર્યાય પચાસ વર્ષ પ્રમાણનો કહ્યો છે, એટલે ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણમાં વીત્યા બાદ વીરપ્રભુ ભીસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું અને ગૃહસ્થપણમાં હતા તે વખતે પોતે સર્વ પંડિતોમાં શિશેમણિ હોવાથી વેદશાસ્ત્રોમાં કહેલા યજ્ઞના વિધિ પ્રમાણે યજ્ઞ કરાવવા માટે મધ્યમ અપાપા નામની નગરીમાં આવ્યા હતા. ૯.

એ જ વખતે શ્રી મહાવીર પ્રભુ પણ એ જ નગરીમાં સંભવસર્યા, તેમ જ દેવોએ પ્રભુની દેશના માટે સમવસરણની રચના કરી. તે સમવસરણમાં અનેક દેવો જાય છે ત્યારે આકાશમાંથી ઊતરતા આ દેવો યજ્ઞમાં આવે છે એમ ઇન્દ્રભૂતિએ ધારવા છતાં પણ દેવોને બીજાં માર્ગે ચાલ્યા જતા જોઈ લોકને પૂછતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે ‘આ દેવો તો અહિં શ્રી મહાવીર પ્રભુ ચોવીશમા તીર્થ કર અનન્તાગ્નીની પધાર્યા છે તેમને વંદન કરવા માટે જાય છે.’ એમ સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિને અભિમાનથી ઇર્ષ્યા ઉપજતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે— ‘અરે ! આ પવિત્ર યજ્ઞસ્થાનને છોડી દેવો મહાવીર પામે જાય છે તો તે મહાવીર કોણ છે ?’ અને દેવો ઇન્દ્રભૂતિકે છે કે જેણે દેવોને પણ છેતર્યા છે ? આજે આ જગતમાં મારાથી બીજે અધિક જ્ઞાની કોણ છે ? માટે હું એવા અનંતજ્ઞાનીની ખોટી પ્રસિદ્ધિવાળાને સહન કરી શકું નહિ, આજે જ ત્યા જઈ તેની સાથે ચર્ચાવાદ કરીને હરાવું ત્યારે જ મને જ પવેજો, એમ વિચારી અતિશય અભિમાનથી ક્રોધી બનીને ચાલ્યા તે જ્યાં શ્રી વીરપ્રભુના સમવસરણમાં આવી વીરપ્રભુને દેખે છે, કે દેખતાની સાથે તરત જ તેમના મનનો સર્વ અભિમાન અને ઇર્ષ્યારૂપી દાવાનલ થાંત થઈ ગયો અને આ તે કોઈ ઇન્દ્ર ? કે સૂર્ય ? કે ચન્દ્ર ? વગેરે તર્કવિતર્કમાં પડી ગયા, એટલામાં તરત જ શ્રી વીરપ્રભુએ ‘હે ઇન્દ્રભૂતિ આવ !’ એમ કહીને તેમને બોલાવતાં વિચારે છે કે ‘આ તો મારું નામ પણ બાણ છે, પણ મારું નામ તો જગતમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે તેથી જાણે, પરંતુ મારા

મનમાં જીવ સંબંધી જે શંકા ઘણા વખતથી છે તે જો કહીને સમાધાન કરી આપે તો હું એમને જાની જાણું.' એ પ્રમાણે વિચારે છે તેટલામાં શ્રી.વીરપ્રભુએ કહ્યું કે— 'હૈ ઇન્દ્રભૂતિ ! તારા મનમાં ઘણા કાળથી જીવની શંકા વર્તે છે, કારણ કે વેદમાં કહેલાં વિજ્ઞાનઘન ઇત્યાદિ વાક્યો ઉપરથી તું જીવ હશે કે નહિ ? એમ શંકાવાળો છે. તે વેદવાક્યોનો તાત્પર્ય અર્થ આ પ્રમાણે છે. 'એમ કહી વેદવાક્યોનો ખરો અર્થ કહી સંતોષાવ્યો. તેથી ઇન્દ્રભૂતિએ નિઃશંક થવા સાથે જ પ્રભુના રાગી થઈ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ત્યારબાદ તે ઇન્દ્રભૂતિના લાઇઓ વગેરે દશ બ્રાહ્મણો કે જેઓ સર્વે પાંચસો, સાઠાત્રણસો ને ત્રણસો શિષ્યોના ભણાવનાર પડિતો હતા તે બધા અંબુકે એ જ દિવસે દીક્ષા લઈ પોતાના કુલ ૪૪૦૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુના ૧૧ શિષ્યો થયા અને પ્રભુએ તે અગીયારે મુખ્ય શિષ્યોને ગણધરપદથી આપી. તેથી પ્રભુના ઇન્દ્રભૂતિ આદિ ૧૧ ગણધર થયા. આ વાત ચાલુ પ્રસંગે જરૂરી જાણીને જણાવી, આમાંની કેટલીક બીના વધારે સ્પષ્ટ કરીને આગળ જણાવાશે.

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામીના દીક્ષાસમય બાળત જણાવવામાં આવે છે:—

વહસાહે વરમાસે, સિમપકિલ્લકારસીદ પુવ્વેહે ।

મહસેણવણ્ણાણે, દિક્કલાસમઓ સુહો જસસ ॥ ૧૦ ॥

નવમી ગાથાના સ્પષ્ટાર્થમાં કહ્યા પ્રમાણે શ્રી વીરપ્રભુથી પ્રતિજ્ઞાધારામીને એ જ મધ્યઅપાપાનગરીમાં મહસેન નામના બગીચામાં ઉત્તમ વૈશાખ મોસના શુકલપક્ષની અગિયારશની દિવસે એટલે વૈશાખ શુદ્ધ અગિયારશની શુભ તિથિએ પહેલો પહોર જેમનો શુભ દીક્ષાનો સમય છે એટલે એ તિથિએ જેમણે દીક્ષા લીધી હતી તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૧૦.

દીક્ષાતું કારણ વગેરે જણાવે છે:—

ણિયવેપપયત્થાણં, સવ્વણ્ણવિસિટ્ઠવીરવયણેણં ।

મોચ્છા વિણિચ્છિયત્થે, પવ્વહ્ણો સીસપરિવરિઓ ॥ ૧૧ ॥

નવમાં શ્લોકના અર્થમાં કહ્યા પ્રમાણે સર્વજ્ઞમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રી વીરપ્રભુના વચનોપર પોતાના વેદના પદોના નિશ્ચિત અર્થ સાંભળીને એટલે વેદપદો સંબંધી પોતાની શંકાતું સારી રીતે સમાધાન થયું તેથી જે ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના શિષ્યોના (સાથે આવેલા ૫૦૦ શિષ્યોના) પરિવાર સહિત દીક્ષા લીધી તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૧૧.

શ્રી ગૌતમસ્વામીના તપ વગેરે શુભ જણાવે છે:—

જો છટ્ટહટ્ઠણિયયં, તવં કુણંતો વિ સ્વલલ્લિપ્પલો ।

સજ્જાણમંટિયં, તં ગણદરગોયમં વંદે ॥ ૧૨ ॥

વળી જે ગૌતમસ્વામી દરેક છઠ્ઠી વચમાં પારણાના આંતરે છઠ્ઠી છઠ્ઠી તપ નિયતપણે-નિયમિત કરતાં છતાં પણ અત્યંત રૂપવાળા હતા તેમ જ તપના પ્રભાવથી અનેક લઙ્ગિઓવાળા અને અત્યંત બળવાળા થયા હતા, તે સુધ્ધ્યાનથી શોભતા એટલે ધર્મધ્યાનથી શોભતા શરીરવાળા શ્રી ગૌતમગણધરને હું પંદન કરું છું. ૧૨.

શ્રી ગૌતમ ગણધરના લઙ્ગિ વગેરે ગુણો જણાવે છે:—

बहुवरलद्धिनिहाणं, जुगप्पहाणं पहाणचउणाणि ॥

गुणगणरयणसमुद्गं, गणहरंसिरिगोयमं पंदे ॥ १३ ॥

તથા જે શ્રી ગૌતમ ગણધર ઘણી શ્રેષ્ઠ લઙ્ગિઓના લંડારને પ્રાપ્ત થયેલા હતા, એટલે જેમણે તપના પ્રભાવે આમરૈંપધિ વગેરે લઙ્ગિઓ મેળવી હતી, તથા જે યુગપ્રધાન (બહુશ્રુત આદિ યુગપ્રધાનના લક્ષણોવાળા) હતા, તથા પ્રધાન-શ્રેષ્ઠ ચાર જ્ઞાનવાળા એટલે, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન એ ચાર જ્ઞાનવાળા હતા, અને ઉત્તમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વગેરે ઘણા આત્મિક ગુણરૂપ રત્નોના સમુદ્ર જેવા હતા તે શ્રી ગૌતમગણધરને હું પંદન કરું છું. ૧૩.

आमोसही विप्पोसही, खेलीसही जल्लमोसही चेव ।

सवोसही संभिन्ने, ओही रिउ विउलमइ लद्धी ॥ १ ॥

चारण आसीविस केवली य, गणधारिणो य पुवधरा ।

अरिहंत चक्रवट्टी, बलदेवा वासुदेवा य ॥ २ ॥

खीरमहुसप्पियासत्र, कीद्वंजुद्धी पयाणुसारी य ।

तह वीयवुद्धि तेयग, आहारम सीयलेसा य ॥ ३ ॥

वेउव्विदेहलद्धी, अरकीणमहाणसी पुलागा य ।

परिणामतववसेण, इमाइ अडवीसलद्धीओ ॥ ३८ ॥

અર્થ—૧ આમરૈંપધિલઙ્ગિ, ૨ ક્વિપ્પૌપધિલઙ્ગિ, ૩ ખેલૌપધિલઙ્ગિ, ૪ જલ્લૌપધિલઙ્ગિ, ૫ સંભિન્નેપધિલઙ્ગિ, ૬ સંભિન્નેપધિલઙ્ગિ, ૭ અવધિજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૮ અભ્યુત્થાનલઙ્ગિ, ૯ વિપુલમતિમનઃપર્યવજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૧૦ ચારણ-લઙ્ગિ, ૧૧ કીરમહુસપ્પિયાસત્ર, ૧૨ કીરમહુસપ્પિયાસત્ર, ૧૩ ગણધરલઙ્ગિ, ૧૪ પુવધ-રલઙ્ગિ, ૧૫ કીરમહુસપ્પિયાસત્ર, ૧૬ અરિહંતલઙ્ગિ, ૧૭ બલદેવલઙ્ગિ, ૧૮ વાસુદેવ-લઙ્ગિ, ૧૯ ક્ષીરમહુસપ્પિયાસત્ર, (અર્થાત્ ક્ષીરમહુસપ્પિયાસત્ર, મધ્યાશ્રવલઙ્ગિ, ધૃતાશ્રવલઙ્ગિ, અને ઇન્દ્રાશ્રવલઙ્ગિ એ ચાર મળીને એક લઙ્ગિ), ૨૦ કીદવ્જ-લઙ્ગિ, ૨૧ પયાણુસારીલઙ્ગિ, ૨૨ વીયવુદ્ધિલઙ્ગિ, ૨૩ તેજોલેશ્યાલઙ્ગિ, ૨૪ આહારકલઙ્ગિ, ૨૫ શીતલેશ્યાલઙ્ગિ, ૨૬ વૈકિયલઙ્ગિ, ૨૭ અક્ષીજ્ઞમહાનસીલઙ્ગિ, ૨૮ પુલાકલઙ્ગિ. આ પ્રમાણે ૨૮ લઙ્ગિઓ જણાવે છે. — (ચાલુ)

આવવું ને જવું

જખ તુમ આપે જગતમે, જગત હસે તુમ રોય;
એસી કરણી કર ચલો, તુમ હસો જગ રોય. ૧૦

‘હે માનવ !’ જ્યારે તેં આ જગતમા મનુષ્યપણે જન્મ ધારણ કર્યો ત્યારે તારા પિતાને વધામણી આપવામાં આવી હતી અને તારા સગા-સંબંધી બધા હસ્યા હતા-આનંદ પામ્યા હતા; પરંતુ તું તો જન્મતી વખતે રોયો હતો. એતું કારણ કષ્ટમાંથી છૂટવા વખતે પણ રુદન આવે છે તે રૂપ રુદન હતું. વળી કેટલાક વિદ્વો તો કહે છે કે-ગર્ભમાં હતો ત્યારે ગર્ભના દુઃખથી કંટાળીને તે પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરી હતી કે ‘મને આ દુઃખમાંથી છોડાવો તો હું જન્મ્યા પછી અહોનિશ તમારી ભક્તિ કરીશ’ આવા નિર્ણયને ભૂલી જવા રૂપ ‘ઉં ઉં’ શબ્દરૂપે આ રુદન કરવામાં આવે છે.

હવે સુસજનો શિખામણ આપે છે કે-આ મનુષ્ય જિંદગીમાં તું એવી કરણી કર-પરોપકાર કર, દેવગુરુની ભક્તિ કર, દેશસેવામાં જનતો ભાગ લે, સદા-ચરણી થઈને સર્વત્ર સારી છાપ પાડ, દુરાચરણથી ને દુરાચરણીથી દૂર રહે, વળી જિંદગીને સફળ કરે-કે જેથી તું જ્યારે મરણ પામે ત્યારે તારા વિરહદુઃખને પામેલ જગત-તારા સંબંધમાં આવેલા-તારા ઉપકાર નીચે દબાયેલા અનેક મનુષ્યો રુદન કરે અને તું સત્કાર્યો કરવાથી સફળતિએ જવાની ખાત્રી હોવાને લીધે હસતો હસતો પરલવમાં ચાલ્યો જાય.

મરણતું દુઃખ એને જ થાય છે કે જેણે આખી જિંદગીમાં સત્કાર્ય કર્યું નથી તેમજ પરલવમા કયાં જઈને જિલો રહીશ ? મને કંઈ આશ્રય મળશે ? જેને તેની ખાત્રી હોતી નથી. જેને સફળતિગમનની ખાત્રી જ હોય છે તેને કિંચિત્ પણ દુઃખ થતું નથી.

આ સંબંધમાં અધ્યાત્મનારાયણીમાં કહ્યું છે કે:—

નાગા મુઠી બાંધકે, તું આયા નિરંધાર;
અંત સમે નાગા ચલે, દાનો હાથ પસાર. ૧૧

‘હે માનવ ! તું આ જગતમાં આવ્યો-જન્મ્યો ત્યારે નાગો હતો અંતે જાંધી મુઠીએ આવ્યો હતો અંતસમયે જ્યારે પરલવમાં ગમન કરે છે ત્યારે પણ નાગો જ જાય છે, પરંતુ ઊઘાડા હાથે જાય છે.’ અર્થાત્ જ્યારે આવ્યો ત્યારે કાંઈક મુઠીમાં પુર્યોદય હોય તેમ મુઠી બાંધ કરીને આવ્યો હતો, પરંતુ અહીંથી જતી વખત તો લાવેલી મૂઠી-પુર્યોદયરૂપ વાપરો નાખીને ઊઘાડી મુઠીએ-ખાલી હાથે જાય છે. કેમ ભાગ્યશાળી જીવ જ લાવેલ પુર્યોદય કરતાં વધારે પુર્ય જાંધીને પરલવમાં જાય છે આ જાણત ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. કુંવરજી

* આ અધ્યાત્મનારાયણી દાલમા જ સખા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કિંમત બે આના.

અચિત્ત પાણી પીવાથી થતા લાભ

કેટલાક બંધુઓ 'ટાઢા પાણીને અચિત્ત કરીને પીવું અને ટાઢું પાણી પીવું તેમાં જીવવિરાધનાને અંગે કાંઈ ફેર પડતો નથી' એમ કહીને અચિત્ત પાણી પીવાના વિચારથી દૂર રહે છે, પરંતુ તેના ખ્યાલમાં એ વાત આવતી નથી કે અચિત્ત પાણી પીનારની વૃત્તિમાં (વિચારમાં) ને સચિત્ત પાણી પીનારની વૃત્તિમાં કેટલો ફેર હોય છે? તેને ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ માત્ર પાણી પીવામાં થતી વિરાધનામાં તફાવત લાગતો નથી, પરંતુ તેના ઘરમાં નાવાધોવામાં કે વાપરવા વગેરેમાં સચિત્ત પાણીના વ્યયમાં કેટલો મોટો તફાવત હોય છે તે વિચારી શકતા નથી. અચિત્ત પાણી પીનારને ઉત્તરોત્તર બીજા અનેક પ્રકારના લાભો થાય છે તે દૃકામાં વિચારીએ તો તેની મહત્વતાની ખાત્રી થાય.

૧. પ્રથમ તો અચિત્ત પાણી પીનારને રાત્રે ફરજિયાત ચોવિહાર કરવાનો હોય છે તેથી તેને એક મહિનામાં ૧૫ ઉપવાસનો લાભ થાય છે. આવો લાભ સચિત્ત પાણી પીનારને થતો નથી.

૨. અચિત્ત પાણી પીનારને ત્યાં ફાસુ પાણી થતું હોવાથી સાધુ, સાધ્વીઓ વહોરી જાય છે, શ્રાવક શ્રાવિકાં અગર તો દેશી પરદેશી યાત્રાળુઓ અચિત્ત પાણી વાપરી જાય છે તેમજ લઈ જાય છે, તેથી પાનદાનનો પણ મહાલાભ મળે છે.

૩. અચિત્ત જળ પીનારને બીજા સચિત્તો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થાય છે અને ક્રમે ક્રમે જરૂર તજે પણ છે. આ ઇચ્છા કે અસિલ્લાપા ટાઢું પાણી પીનારને પ્રાપ્ત થતી નથી.

૪. અચિત્ત જળ પીનારના શરીરમાં કાંઈ વ્યાધિવિકાર હોય તો તે પણ શાંત થઈ જાય છે. વૈદ્ય ડોક્ટરો પણ વિવેક વ્યાધિમાં ઉજ્જ્વળ જળ પીવાની સલાહ આપે છે.

૫. અચિત્ત જળ પીનારના શરીરમાં ક્રાંતિકાર મંદ પડે છે. અહીં વિકાર-શબ્દે શક્તિ ન સમજવી, પણ વિપ્રતિ સમજવી. કારણ કે શક્તિવાળાના શરીરમાં વિકાર અસ્પ હોય છે ને નળાળા શરીરમાં વિષયવિકાર વિશેષ હોય છે. એ પણ વૈદ્યાદિકના કહેવાથી સિદ્ધ થાય છે.

૬. અચિત્ત પાણી પીનાર ને ટાઢું પાણી પીનાર બંનેને સરખાવશે તો અચિત્ત જળ પીનાર જીવદા જ પડી જશે. અચિત્ત જળ પીનારની સંખ્યા સંબંધી વિચાર કરશે તો જણાશે કે તે સોમાં કેટલા લાભે છે? જોઈએ લાભે છે તેનું કારણ જ એ છે કે તે વસ્તુ સંસારી મનુષ્યોને કડીન લાંગે છે એટલે બહુ જોઈએ મનુષ્યો તેનો સ્વીકાર કરે છે.

૭. આ સંબંધમાં ટાઢું પાણી પીનારે પોતાનો જોટો બચાવ ન કરતાં પોતાની અશક્તિ પ્રગટ કરવી અને જે અચિત્ત જળ પીતા હોય તેની અનુમોદના કરવી. કુંવરજી

શરીરમાયં સ્વલુ ધર્મસાધનમ્

તેનાં સાધનો

શુદ્ધ હવા, પાણી ને ખોરાક : : વ્યાયામ, ઊંઘ ને આરામ.

ધર્મસાધન માટે શરીરસુખાકારી ખાસ જરૂરની છે. તેથી જ સુસજ્જનો પણ તેને ઈચ્છે છે. શરીરસુખાકારી હોય છે ત્યારે જ ધર્મસાધન સારી રીતે થઈ શકે છે. તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જે સાધનો વિદ્વાનો જતાં છે તે ઉપર મથાળે લખ્યા છે. તે છએ સાધનોને અંગે કાંઈક સમજણની જરૂર છે. માત્ર નામ ઉપરથી અનુમાન કરવા જતાં ભૂલ ધ્રુવાનો સંભવ છે.

૧-૨. શુદ્ધ હવા ને નિર્મળ પાણી-શરીરસુખાકારી માટે ઉપયોગી છે. ગંદકીવાળી ને શરદીવાળી હવા શરીરને નુકશાન કરે છે તેમ જ અસ્વચ્છ પાણી પણ નુકશાન કરે છે. જો ઉકાળેલું અચિત્ત પાણી પીવાય તો તે શરીરને ખાસ લાલકારી છે ને તે શારીરિક દોષનું નિવારણ કરનાર છે.

૩. ખોરાક-હલકો, પચે તેવો, પચે તેટલો, અલ્પ પદાર્થોથી જંનેલો, ઘરમાં રંધાયેલો (હોટેલનો નહીં), પ્રેમપાત્ર સ્ત્રીજનને હાથે રંધાયેલો તેમ જ પીરસાયેલો શરીરને લાલકારી છે. તેથી ભારે પદાર્થો ન ખાવા-કદી ખાવા તો અદ્ય પ્રમાણમાં ખાવા. પાચનપૂરતું ખાવું. અલ્પ પદાર્થો તો કદી પણ ન ખાવા. રાત્રિલોજન ન કરવું. તેથી ઘણા નુકશાન છે. હોટેલમાં રંધાયેલા પદાર્થો કે જેમાં પાણી, લોટ, મસાલા અને ખીજ વસ્તુઓ તમામ નેષ્ટ-હલકી-તુચ્છ-ઓછી કિંમતે મેળવેલી હોય છે. તે ભૂલેચૂકે ન ખાવી. અતિશય ખાડું, ખાડું, તીણું, તમતમતું ન ખાવું. આ સંબંધી હિતશિક્ષાછત્રીશીનું કથન ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૪. વ્યાયામ-જે ટંકના પ્રતિક્રમણનો દર્પિત જાળવીને ખુદી હવામાં સવાર સાંજ ફરવા જવું એ વ્યાયામ. એટલે કસરત છે. ઊભા ઊભા પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ એક પ્રકારની કસરત છે તે જરૂર કરવી. આ ઉપરાંત આપણી કેટલીક આવશ્યક ક્રિયાથી પણ વ્યાયામનો હેતુ સરે છે.

૫. ઊંઘ-રાત્રે, મહેલા સૂઈને, ૧૪ કલાક પૂરતી નિદ્રા લઈને ઊઠવું ને પ્રભાતકાળને લગતી ધર્મક્રિયા-પ્રતિક્રમણ, દેવદર્શન, શુરવંદન, પ્રત્યાખ્યાન વગેરે કરવી. નાટક-સિનેમા જોવાનો શોખ ન કરવો. તેને અંગે ઉત્તગરા ન કરવા તેમ જ વધારે વખત ઊઘવું નહીં. તેથી આરામ મળવાને જલ્દી પ્રમાદ વધે છે. નિદ્રા જરૂરની છે, પણ તે નિયમિત લેવી. સૂતાં ને ઊઠતાં નવકારમંત્રનું સ્મરણ જરૂર કરવું.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—સાઈ હીરાલાલ ગણપતલાલ-ધંકલ)

પ્રશ્ન ૧—અતીર્થસિદ્ધ એટલે શું ?

ઉત્તર—તીર્થ કરે તીર્થ પ્રવતાળ્યા અગાઉ સિદ્ધિપદને પામે તે અતીર્થ-સિદ્ધ કહેવાય. મરુદેવા માતાની જેમ.

પ્રશ્ન ૨—પ્રતિક્રમણમાં એકાદશીની સજ્જાય 'મારો નણદોઈ તુજને વહાલો, મુજને તોરો વીરો,' ઇત્યાદિ છે તે પુરુષથી કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—એ સજ્જાય ખાસ સ્ત્રીજાતિને ઉદ્દેશીને બનાવેલી જણાય છે, તેથી પુરુષને બોલવી ઉચિત જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૩—પંડિતશ્રી ત્રીરવિજયજીકૃત ચૌસક પ્રકારી પૂજામાં મોહનીય કર્મની આઠ પૂજા પૈકી છઠી પૂજામાં, ગાથા ૪ થીમાં કહ્યું છે કે—'કાજવ ઉદ્ધરતા મુનિ દેખે, મોહમપતિ મોહવસીએ; મોહ નદીઆ જ્ઞાનથી પડીઆ, કાઉસગમાં મુનિ હસીએ—આલોને સખી' । વીર કને જઈ વસીએ '—એ ગાથાનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—કાજે ઉદ્ધરીને કાઉસગ કરતાં એક મુનિને અવધિજ્ઞાન થયું તેથી તેણે મુધર્મ ઇંદ્રને મોહવશે ઇંદ્રાણીને મનાવતા જોયા. મોહનો આવો તીવ્ર મહિમા જોવાથી તેમને હાસ્યમોહનોના વશથી હસવું આવ્યું, એટલે પ્રાપ્ત થયેલું અવધિજ્ઞાન આદ્યું ગયું—આ પ્રમાણે તેનો અર્થ છે.

ચૌસક પ્રકારી પૂજા અર્થ સાથે અમારી સભાએ ઇષ્ટપાવેલ છે. તેમાં આવી તો અનેક બાબતો સમજવા જેવી છે. આ ઉપરાંત તે જુકમાં પ્રાસંગિક પચીશ રસિક કથાઓ આપવામાં આવી છે.

પ્રશ્ન ૪—સત્યવાદી રાજા હરિશ્ચંદ્ર કયા તીર્થ કરના વખતમાં થયા છે ? તે નૈતધર્મી હતા કે નહીં ?

૬. આરામ—શરીરના શ્રમને દૂર કરવા માટે જેમ ઊંઘની જરૂર છે તેમ માનસિક શ્રમના નિવારણ માટે આરામની પણ જરૂર છે. તદ્દન નિવૃત્તિએ બેસી રહેવાથી તેમ જ શાંતિપૂર્વક સારા વાંચનથી શરીરને અને મનને જાંનેને આરામ મળે છે. શરીર નરમગરમ હોય ત્યારે આરામ મંધારે લેવો. તેમાં ખોટા સંકલ્પ-વિકલ્પ ન કરતાં નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરવું અથવા ણીળું જે કંઈ હોય તે મનમાં ચિંતવવું.

આ છએ પ્રકાર શરીરસુખાકારી માટે ખાસ ઉપયોગી છે. કુંવરજી

ઉત્તર—એમની કથા પદ્યબંધ શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રમાં છે. તે જૈન હતા. ક્યારે થયા તે ચોક્કસ જણાયલું નથી. કયા પ્રભુના સમયમાં થયા તે પણ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૫—નળરાજ કયા તીર્થંકરના વખતમાં થયા છે ?

ઉત્તર—શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના શાસનમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૬—નંદીશ્વરદ્વીપ ક્યાં આવ્યો ?

ઉત્તર—એ આઠમો દ્વીપ છે કે જ્યાં બાવન શાશ્વત ચૈત્યો છે.

પ્રશ્ન ૭—સ્થૂલભદ્રનું નામ ૮૪ ચોવીશી સુધી રહેશે એ હકીકત કયા ગ્રંથમાં લખેલી છે ?

ઉત્તર—મારા ધારવા પ્રમાણે એ વાત એમના ચરિત્ર વગેરેમાં છે.

પ્રશ્ન ૮—શાંતિનાથની સ્તુતિમાં ‘ સુમતિને ઘેર પારણું ’ કહેલ છે. કોઈક ચોપડીમાં ‘ સુમિત્રને ઘેર ’ લખ્યું છે તો તેમાં ખરું શું સમજવું ?

ઉત્તર—સુમિત્રને ઘેર એ બરાબર છે. શ્રી ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્રમાં તે નામ છે.

પ્રશ્ન ૯—છપ્પન કોટી યાદવ રહેતા હતા તે દારિકા અત્યારે છે તે કે બીજી ?

ઉત્તર—કૃષ્ણે વસાવેલી દારિકા તો બળી ગઈ, પછી સમુદ્ર, ફરી વળ્યો. અત્યારે છે તે તો નાની છે ને બીજાએ વસાવેલી છે

પ્રશ્ન ૧૦—છપ્પન કોટી યાદવો કહ્યા છે તેમાં કોટી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—છપ્પન કુળકોટી કહેલ છે. કોટી ને કુળકોટીના અર્થમાં બુદ્ધા બુદ્ધા મતાંતરે છે, તેથી ચોક્કસ લખી શકાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—બીજ, પાંચમ, આઠમ ને અગ્યારશના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ દેરાસરમાં પ્રભુ સમીપે બોલાય કે નહીં ?

ઉત્તર—પ્રભુ સમીપે તો તીર્થંકરના શુભાનુવાદ કે સ્તુતિ-પ્રાર્થના જેમાં હોય તે જ સ્તવનાદિ બોલાય તિથિના ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ પ્રીયે પ્રતિક્રમણ, દેવવંદનાદિમાં બોલાય. તેમાં પણ કેટલાક પ્રભુ સમીપે બોલાય તેવા છે.

પ્રશ્ન ૧૨—મોડામાં મોડી જિનપૂજા ક્યાંસુધી થઈ શકે ?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ બીજો પહોર પૂર્ણ થતા સુધી થાય, કારણવશાત્ સૂર્યાસ્ત ન થયો હોય ત્યાંસુધી પણ થાય.

પ્રશ્ન ૧૩—આયુષ્ય શ્વાસોચ્છ્વાસની ગણતરી ઉપર છે કે વર્ષ-માસાદિની ગણતરી ઉપર છે ?

ઉત્તર—વર્ષ-માસાદિની ગણતરી ઉપર છે. શાસ્ત્રોમાં આયુષ્ય કથન જ વર્ષયુક્ત કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સિદ્ધસેનદીવાકરે બત્રીશ બત્રીશીઓ બતાવી છે તેમાંથી ૨૧ મળે છે. તેમાંની પહેલી બત્રીશીની પહેલી ગાથાનો અર્થ શું છે ?

ઉત્તર—એનો અર્થ કઠણ છે, તેથી વિદ્વાન મુનિરાજને પૂછ્યો.

પ્રશ્ન ૧૫—ભુવના આઠ કયકપ્રદેશ જે નિરંતર કર્મ રહિત હોય છે તે શરીરમાં ક્યાં રહેતા હશે ?

ઉત્તર—શરીરના સર્વમધ્ય ભાગમાં રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—છાંયન દિશાકુમારીઓ કઈ નીકાયની છે ?

ઉત્તર—ભુવનપતિ નીકાયની છે.

પ્રશ્ન ૧૭—દેવલોકમાં અપરિશ્રદ્ધિતા દેવી હોય છે તેને કુમારિકા કહેવાય ?

ઉત્તર—ત્યાં પરણેલી શબ્દ જ ન હોવાથી કુમારિકા શબ્દ પણ ન વપરાય. ત્યાં અપરિશ્રદ્ધિતા એટલે 'મુકરર કરેલા સ્વામી વિનાની' એ અર્થવાળો શબ્દ જ વપરાય છે. તે કુમારિકા એટલે પ્રદક્ષિણા આપી દેતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ઋતુધંતી સ્ત્રી કેટલા વર્ષના બાળકને લેગો સુવાડી શકે ?

ઉત્તર—માતા વિના ન રહી શકે તેવા બાળકને જ લેગો સુવાડાય, બાકી તો ગરમ કપડાવાળો બીજો બાળક અડી જાય તો તે પણ લેગો સુવે. આમાં શિયળની વાડને સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—સૂર્યચંદ્રાદિ નવે ગ્રહો સમક્રિતી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—સમક્રિતી છે, તેથી જ શાંતિસ્નાત્રાદિ વિધિમાં તેનું પૂજન થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—પુરુષને કોઈ પ્રતિક્રમણ કરાવનાર ન હોય તો તેને સાધ્વીનું કરાવેલું પ્રતિક્રમણ ખરે કે નહીં ?

ઉત્તર—એવો વ્યવહાર નથી, તેથી સાધ્વી સાથે પ્રતિક્રમણ કરવું કલ્પે નહીં.

પ્રશ્ન ૨૧—મિહિલની ૧૬ મી ગાથામાં કળધે શબ્દ છે તે જરાજર છે કે કમધે જોઇએ ?

ઉત્તર—કળધે શબ્દ જરાજર છે. તેનો અર્થ વાંચો.

પ્રશ્ન ૨૨—કોઈ સાધુએ ચોથું વ્રત ભગ્ન કર્યું હોય તો તેને વંદાય કે નહીં ? અને તેને સાધુ કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ચોથું વ્રત ભાંગનાર સાધુને વાસ્તવિક રીતે સાધુ ન કહેવાય અને તેને વંદન પણ ન થાય.

પ્રશ્ન ૨૩—એવા સ્નાધુને તેણે પ્રાયશ્ચિત્ત લીધા પછી વંદાય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને ગુરુ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપે અને તે કરે, તો પછી ગુરુની આજ્ઞાથી તેને વંદાય.

પ્રશ્ન ૨૪—શ્રાવકના અતિથાર પૈકી સમકિતના અતિથારમાં શ્રાદ્ધ સંવત્સરી શબ્દ આવે છે તેમાં સંવત્સરી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—વૈષ્ણવો જેમ શ્રાદ્ધ કરે છે એમ સંવત્સરી (વર્ષી) પણ કરે છે તે સમજવો. એને માટે આ સભા તરફથી અર્થવાળા પાશ્વિક અતિથાર (કિંમત બે આના) છપાણા છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૨૫—જેમ અત્યારે દેવાદાર પિતાનું દેહું પુત્રને આપવું પડે છે પણ જો તે પુત્ર દીધા વિના મરી જાય તો તેને આવતા લવમાં તે દેહું આપવું પડે ?

ઉત્તર—પિતાની લક્ષ્મી લીધી હોય ને દેહું આપવાના અખાડા કર્યા હોય તો આપવું પડે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૬—વિમળાપુરી નગરી ક્યાં આવી ?

ઉત્તર—કોઈક વલ્લભીપુર (વળા) ને વિમળાપુરી કહે છે, પરંતુ તેનું ચોક્કસ સ્થાન જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૭—અષ્ટાષ્ટ પર્વત અયોધ્યાની ઉત્તરે ખાર યોજન છેટે આવેલો છે એમ શ્રી ઋષભચરિત્રમાં કહેલ છે, તો તે યોજન કયા અંશુલના સમજવા ? અને તે અયોધ્યા નગરી હાલમાં છે તે સમજવી કે કેમ ?

ઉત્તર—એ હકીકત કાઢાકોઢ સાગરોપમ અગાઉની છે. તે યોજન આત્માંશુલના સમજવા. અત્યારે છે તે અયોધ્યાને પૂર્વ અયોધ્યાના સ્થાન સાથે પણ સંબંધ જણાતો નથી, તો તે અત્યારે ક્યાંથી જ હોય ?

પ્રશ્ન ૨૮—પોસાતી શ્રાવક યુનિવેશ રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. પડિમાધારી શ્રાવક ૧૧ મી. પડિમામાં રાખી શકે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—માસ્તર જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટણકર—મીયાગામ)

પ્રશ્ન ૧—ઉત્સેધાંશુલ, પ્રમાણાંશુલ ને આત્માંશુલનું સ્વરૂપ જણાવશો.

ઉત્તર—એને માટે તમારે કર્મગ્રંથ, લોકપ્રકાશ વગેરે પ્રકરણોમાંથી એ વિભાગ વાંચીને સમજવો જોઈએ. તેનું સ્વરૂપ દૂકામાં લખાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૨—કૂલોમાં કેટલીક વખત ઝીણી જીવાત હોય છે તે જીવાત કૂલ ધોવાથી મરી જાય છે તો કૂલ ધોવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—કૂલ સ્વભાવે જ પવિત્ર છે, તેને ધોવાની જરૂર નથી. જે ધોવે છે તે તેનું સાચું સ્વરૂપ સમજતા નથી.

પ્રશ્ન ૩—શત્રુજયગિરિ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

ઉત્તર—શત્રુજય પ્રાયે શાશ્વત છે. ખાસ શાશ્વત પદાર્થોમાં ખીલકુલ વધઘટ થતી નથી, તેનું સ્વરૂપ કોઈ કાળે બદલાતું નથી. શત્રુજય તો અવસર્પિણીમાં પહેલા આરાધ્યો ઘટતો આવે છે, છઠ્ઠે આરે માત્ર સાત હાથનો રહેવાનો છે; ઉત્સર્પિણીમાં વધતો વધતો ૮૦ ચોજનનો થવાનો છે.

પ્રશ્ન ૪—ગંગા ને સિંધુ શાશ્વતી નહીં કહી છે તે અત્યારે જણાય છે તે કે ખીલ ?

ઉત્તર—અત્યારે છે તે નહીં. એ ગંગા તેમ જ સિંધુ તો અર્ધીથી બહુ દૂર છે. અત્યારે જેમ વૈતાલ્ય પાસે જવાતું નથી તેમ તેની પાસે પણ જવાતું નથી.

પ્રશ્ન ૫—આખો દિવસ પહેરી રાખેલું ધોતિયું ધોયા પછી પહેરીને જિનપૂજ થાય ?

ઉત્તર—જિનપૂજ માટે ખાસ જુદું વસ્ત્ર જ રાખવું જોઈએ કે જે પૂજા વિના ખોળ કાર્યમાં પહેરાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૬—પાશ્વિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં અતિચારને સ્થાને વંદિતું કહી શકાય ?

ઉત્તર—ન કહી શકાય. વાંચીને પણ અતિચાર જ, કહેવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭—બેટરીમાં પ્રગટ થતો પ્રકાશ અગ્નિકાય છે કે અચિત્ત છે ?

ઉત્તર—અગ્નિકાય છે, અચિત્ત નથી. તે પ્રકાશ છૂટો પડે તો બાળી શકે છે. એ દાહકશક્તિ અગ્નિકાયની જ છે.

કુંવરજી

સુભાષિત

અભિમાનં સુરાપાનં, ગૌરવં ધોરૌરવં ।

પ્રતિષ્ઠા શૂક્રીવિષા, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખીભવ ॥ ૧ ॥

અભિમાન મદિરાના પાન જેવું છે, ગૌરવ શૈરવ નરક સમાન છે, પ્રતિષ્ઠાનો મોહ શુક્રની વિષા સમાન છે, તેથી તે ત્રણે (અભિમાન, ગૌરવ ને પ્રતિષ્ઠા) ને તજીને સુખી થા. આ શ્લોકમાં ઘણું રહસ્ય સમાયેલું છે. તેને અનુરૂપ વર્તન કરવામાં આવે તો જીવન સદાયરજી બને.

જીવન-પ્રેમ

૧. મંત જીવનનો મહિમા એ છે કે તે પ્રત્યેક વસ્તુને સુખમય બનાવી દે છે. દરેક મનુષ્યમાં આનંદ રેલાવવાથી જીવન પ્રેમ અને આનંદમય બને છે. પ્રેમનું પ્રાપ્ત્ય એટલું મદાન છે કે તે દરેક પદાર્થમાં સુંદરતા તથા શક્તિ જાડી દે છે. એ મદાન પ્રેમ તો માત્ર મંત-ખરા માણુમાં જ હોય છે. એવા સંતને શોધી તેનો મંગલિતો મુખાસ્વાદ મેળવવો એની મનુષ્યને પૂરી જરૂર છે.

૨. વાણીમા દૃઢતા કેળવવાથી આધ્યાત્મિક શક્તિ વધે છે.

૩. ફક્ત પરમાત્માની જ સ્તુતિ કરો. બીજાની ખુશામતથી આત્માની અવનતિ થાય છે.

૪. પરિણામ તરફ જલ્દ જ લક્ષ્ય રાખી કાઠપણ કામ કરવું. અવિવેકથી માણુમ આશ્રતમાં આવી પડે છે.

૫. પરાપકારથી માણુમ છઠ્ઠર તરફ ગતિ કરે છે. પરાપકારી પુરુષ બીજાને માર કરવાથી અનન્દ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

૬. ગ્વાર્ધી માણુમ પારકા માણુમને બોલે મુખી થવા ફાંફાં મારે છે, પણ તેને મમજવું જોઈએ કે જેને બીજા ઉપર દયા નથી આવતી તેને આ જગતમાં મુખી થવાનો અધિકાર નથી, પછી જાણે તે જાણદણિએ મુખ અને સમૃદ્ધિવાળો દેખાતો હોય.

૭. નિર્જાય જીવન મુલગના શીખો. જેને છઠ્ઠર પર ખરી શક્તા છે તેને કાણની તરફથી કરામતી જરૂર નથી.

૮. મજ અને કપરી માણુમથી લોકોમાં દુર રહો, કારણ કે એનાં સંસ્પર્શમાયથી

પ્રભાવિક પુરુષો

(૮)

“આજે તો જરૂર સારા શુકન થયા છે. એ વિના નહિ જેવા પરિશ્રમે આવા અઢળક ધનના ઢગલા જેવા-ઉલ્લેચવાના મળે ક્યાંથી ?”

સાથીદારના ઉપરના શબ્દોથી ઉત્તેજિત બની જઈ પાંચ સો ચોરોનો સ્વામી પ્રભવ ધીમેથી બોલ્યો :

“અરે પિંગળ! મારી શક્તિનો-મારા સાહસનો શું તને આજે જ ખ્યાલ આવ્યો ? આટલા દિવસના પરિશ્રમથી તું એટલું પણ ન સમજી શક્યો કે આ પ્રભવ એ કોઈ મામૂલી માણસ નથી.”

પિંગળ—“તમે પોતે એક રાજપુત હોઈ, મહાસાહસિક લડવૈયા છો એ તો સૌ કોઈ જાણે છે વળી સંખ્યાબંધ ઘાડા પાડી, સામનો કરનારને ધૂળ ચાટતા કરી, હજારોની લૂંટ પહોં લેગી કરનાર આપની શક્તિ મેં મારી સગી આંખે જોયેલી હોવાથી અને એક કરતાં વધારે વાર હું આપની સાથે જ હોવાથી તમારા પરાક્રમની એ વાર્તાઓથી તફન અજ્ઞાત પણ નથી. મારા આશ્ચર્યનો વિષય બુદ્ધો જ છે અને તે આજ નીકળ્યા ત્યારે. આપે કરેલી શુકનપરીક્ષાનો.

જે અમારા જેવાની સલાહથી આગળ વધવાનું હોત તો નીકળતાં જ શુકન થયા-

જે કર્કશ સ્વર સંભળાયો-એ જોતાં અમે હરગીજ એક ડગલું પણ આગળ ન લાગત. કદાચ નહૂંટકે ભરવું પડત તો આ દિશામાં તો ન જ આવત. અલગત, ઋદ્ધિસિદ્ધિમાં જે ઘરની ખ્યાતિ સારા દેશમાં કપૂરની વાસ માફક પ્રસરી રહી છે એ લૂંટવાનો મોહ જરૂર હતો, પણ એને માટે લગ્નના દિનો પસંદ કરવા-જે વેળા અવર-જવર વિશેષ હોય અને વધારે માણસ સાથે બાળકી ગાંધવી પડે એવો સમય જાણીબૂઝીને સ્વીકારવો એ અમારા જેવાને ડહાપણભર્યું ન જ લાગત. અમારી નજર તો બને ત્યાં સુધી ઓહું બળ ખરચીને ચોરી-છૂપીથી કામ લેવા દેવાયેલી છે. ત્યાં ધમાધમ ને જાતિ વધુ હોય અને સામનો થવાનો જિઘાડો સંભવ હોય ત્યાં હરગીજ પગ ન મૂકવો એ આપણા ધંધાની સલામતી છે, પણ આપે એ બધાને અભરાર્થ પર ચઢાવી, મશહૂર એવા નવાણુ કોટિના સ્વામીનું ઘર પસંદ કર્યું. વળી જોડે પાંચસોને ન લાવતાં બળે ત્રણત્રણની ટુકડીઓમાં વહેંચી નાંખ્યા અને માત્ર ગણુત્રીના માણસ લઈ પ્રવેશ કર્યો. આ વિશાળ અવાસના એકે એક ખૂણામાં માનવ વસ્તી હોવા છતાં આપની છાતી જરા પણ ધડકતી નથી. એ તો સારું છે કે

લક્ષ્મણે અમાપ આનંદ માની-ક્યાં તો એ અંગેના પરિશ્રમથી કે માથેથી એક મોટો ભાર ઊતરી જવાના અનેરા હર્ષથી-દાસ, દાસી અને પહેરેગીરોનો સમૂહ નિરાંતથી નિદ્રામાં પડ્યો છે. જવલ્લે જ કોઈ રોકટોક કરનાર મળ્યો છે. એમાં વળી આપે અવસ્થાપિની નિદ્રાનો પ્રયોગ અજમાવ્યો છે, એટલે સર્વત્ર આપણે માટે નિષ્કંટક સામ્રાજ્ય જેવી સ્થિતિ સ્થપાણી છે. તાલોદ્ધાટિની વિદ્યા છતાં એનો ઉપયોગ કરવાની તો જરૂર પડે તેવું જ નથી અલંકારો ને કિંમતી રત્નો અક્ષુની સામે ઢગલાળંધ પડ્યાં છે. બંધાય તેટલાં ગાંધી હ્યો અને ઉલેચાય તેટલાં ઉલેચી હ્યો. તેથી જ અમારા કરતાં આપની શૂકુન જોવા-પારખવાની દૃષ્ટિ નિરાળી હોઈ, મારા માટે આશ્ચર્ય પેદા કરનારી ખીના બની છે ”

“ પિંગળ ! આટલા ધનથી સંતોષ માની પાછા ફરવાનું નથી મારી સાથે મૂંગો મૂંગો ચાલ્યો આવ ખીણું પણ અવનવું નિરખવાનું છે ”

પિંગળ નાયકની સૂચના ધ્યાનમાં રાખી, મનમાં એની અજળ કાર્યકુશળતાની પ્રશંસા કરતો જ્યાં પછવાડે મૂકપણે ડગ ભરે છે ત્યાં જાણુના કમરામાંથી વાતાલાપના સ્વ કર્ણુ પડુ અધડાય છે. ઉભય ચુપડીદી સેવતાં, કોઈની પણ નજર ન પડે એમ એક અંધારા ખૂણાનો આશ્રય લઈ લપાઈ રહે છે.

“ હજુ તમારાં લેખાં પૂરાં ન થયાં ?

આજે તો એ કાગળાં કલમ ઊંચાં મૂકો. એકના એક લાડકવાયાનાં લગ્નમાં કદાચ એ પાંચ હજાર વધુ ખરચાયા તો આપને શી મુશ્કેલી આવવાની છે ? જ્યાં કરોડોની મિલકત મળી હોય ત્યાં એવો વિચાર શોભે ? વણિકબુદ્ધિ જ કોઈ વિલક્ષણ છે ! એ દોકડાને પણ કાગળો ચડાવે. ”

“ લોળી વામા ! તારી વાત સમજ વગરની છે. ‘ બક્ષીશ લાખની પણ હિસાબ કોડીનો ’ એ વૃદ્ધાક્ષિત છે અને એમાં ઘણું રહસ્ય છુપાયેલું છે. ‘ વાણિયા વિના પ્રતિવાસુદેવ રાવણનું રાજ્ય ગયું ’ એ કોણ નથી જાણતું ? વણિકની દક્ષતાનો પરચો વ્યાપારમાં જણાઈ આવે. હિસાબની ચોખવટ ને ગણતરી તો એની જીભના ટેરવે રમતી હોય ! નામુ ન માંડી શકે તે વાણિયો નહીં, પણ હું તું ધારે છે તેવું નામું નહોતો લખતો. એકના એક દીકરાના લગ્નમાં તું થોડા હજાર વધુ ખરચાયા તેની ચિંતા ન કરવાની વાત કરે છે, જ્યારે હું તો બાકી રહેલા કરોડો કેવી રીતે ખરચવા એની કાચી નોંધ કરી રહ્યો છું. સવારે અનુચરોને મેં પ્રથમથી જ આજ્ઞા આપી દીધી હતી કે ખરચાય તેટલું ખરચો ને નિશ્ચિંત બની આનંદ મહાલો રમણની બહુ ચિંતા કરશો જ નહીં. પ્રભાતે એ બધાનો સામટો હિસાબ કરવાનો જ છે. ”

“ અરે ! તમે શું વહી રહ્યાં છો ? સઘળું ધન જિડાડી મેલી શું મારા પુત્રને અને આઠ પુત્રવધૂઓને નિર્ધન બનાવી દેવા છે ? આપણી વય પાકી છે

એ હું જાણું છું. પુત્રને તમે એ પ્રવ્રજ્યા માટે ક્ષેલા શબ્દો મને યાદ છે. હજુ પણ તે મગજમાં રમે છે-‘દીકરા! તારી વય લગ્નલેગ છે ને મારી વય ચારિત્ર-લેગ છે.’ એ વાક્ય સત્ય કરી દેખાડવાની પળ પ્રાપ્ત થઈ છે. એનો આપ અમલ કરે. એમાં હું આડો નહીં આવું; પણ સઘળું ધન ઊઠાડી મૂકીને તમે સંસાર છોડો અને સંસારનો જેને જરા સરખો પણ અનુભવ ન ગણાય અને માંડ જેણે એમાં પદ-સંચાર કર્યાને થોડી ઘડીઓ જ વીતી છે એવા પુત્રના ખભા પર જાતે કમાઈ ખાવા જેવી ચિંતાનો બાર મૂકતા જાઓ એ હું ન જ સાંખી શકું; માટે સાત ક્ષેત્રે ખરચવાની તમારી યાદીમાં પાછળ રહેનાર માટે પણ જોગવાઈ કરી લેજો.”

“રજનું ગજ તે આનું નામ, પૂરી વાત સમજ્યા વિના ‘કાગ’ માંથી ‘વાઘ’ તેં બનાવ્યો. પુત્ર ઉપર મારા કરતાં અધિક સ્નેહ રાખનાર એા લામિની ! તું તારા જાયાને પૂરી જોળખી શકી જ નથી. તું જાણે છે કે દીકરો થોડે ચડી એક બે નહિ પણ આઠ લલનાઓ સાથે પાણિગ્રહણ કરી આવ્યો. જોટલે હવે ઘર માંડશે. પોતે દીધેલી પ્રતિજ્ઞા નેવે મૂકશે. નામ પર કાયમને માટે કાળી ટીલી લગાડશે !”

“ત્યારે શું તમે એમ ધારો છો કે એ આવતી કાલે જ દીક્ષા લેશે ? જ્યાં એક મૃગનયનીનો પાશ છોડવો કઠણ છે ત્યાં એવી આઠની જાળ લેદવી એ

લલ્લભલાને માટે મુશ્કેલ છે, ત્યાં આ તો મારો વણિક ખાલુડો !”

“ખરેખર, માતાનું વાત્સલ્ય કેમકે અનેક જ છે. એનો પુત્ર-પ્રેમ શાસ્ત્ર-ધારો લખી ગયા છે તેમ અદ્વિતીય છે. પ્રથમ તીર્થપતિ ઋષભદેવે કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મી મેળવી, સમવસરણમાં એમ્ની દેશના દેવારૂપ અદ્ભુત શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી, છતાં મરુદેવામાતાને મન એ ખાલુડાની કંઈ ઓછી શ્રીકર હતી ? તું જાજુકુમારને સામાન્ય જાણક સમજે છે. લગ્ન કરી દીધું જોટલે માને છે કે હવે એ પેલી પ્રતિજ્ઞા ભૂલી જઈ, પ્રમદાઓના સ્નેહમાં સંસારી જીવડો બની જશે. સુધર્માસ્વામી જેવા ગણાધીશને શરમતું લાજન બનાવશે. સંઘમાં ચર્ચાના પૂર ઉલટાવવામાં નિમિત્ત-ભૂત બનશે.”

“જો આવી તારી માન્યતા હોય તો અત્યારથી જ એ ભૂલી જજો. એ વૈશ્ય-કુળમાં જન્મે જન્મે હોય છતાં એનામાં ક્ષત્રિય ખમીર છે. એની વૃત્તિ સિંહ સમ નિડર ને અડગ છે, છતાં એમાં આવેગનું નામ નથી. સ્વયં ગ્રહણ કરેલ પ્રતિજ્ઞા પર પાણી ફેરવવાનું કાર્ય આજે તો શું પણ સારા જીવનકારમાં એના હાથે કદાપિ બનનાર નથી. ‘પુત્રના લક્ષણ પારજ્યામાંથી જણાય’ એ ઉક્તિના ભેરે હું ખાતરી કહી શકું છું કે આજની નિશા એના સંસાર-જીવનની છેલ્લી રાત્રિ છે. વ્યવહારિક નજરે જાણે એ સોભાગ્યરાત્રિ લેખાય છતાં સાચી રીતે તો એ સ્વરૂપે-કાયમી

સૌભાગ્ય દેનાર તરિકે-તો આવતીકાલની રાત્રિ જ પરિણમશે ”

“ અરે ! શું તમે આ સાચું કહો છો ? તો પછી મને આપેલ વચનની શી કિંમત ? ”

“ કેમ, તારા વચન ખાતર તો એ ઘોડે ચડી, આઠ લલના સહ પાણિગ્રહણ કરી આવ્યો. તે કહ્યું હતું કે ‘ લગ્ન કરી મને પુત્રવધૂનાં મુખ જોવડાવ. ’ તારા સંતોષ ખાતર બાહ્ય નજરે મુસ્કેલ જણાતું એ પગલું પણ એણે ભર્યું. ”

“ તો પછી શું એ બિચારી આશાવંતીઓને શુકનમાં જ પતિવિરહ પ્રાપ્ત થવાનો અને એમાં હું નિમિત્તભૂત લેખાવાની ? હું કોઈ સંજોગમાં એમ નહીં થવા દઉં. મારાથી એ જોયું જવાનું નથી. આપની વાણી સાચી છે. દીક્ષા લેવા જેવી પવિત્ર વસ્તુ બીજી કોઈ નથી; છતાં હું બહુલકર્મી હર્ષશ તેથી મને પુત્રસ્નેહ છૂટતો નથી તેમ પરિણીત ત્રિયાઓ કાયમી દુઃખ ભોગવે એ જોયું જવાનું નથી. પરણી લાવ્યો તો લગ્નવેળાની પ્રતિજ્ઞા પાળી બતાવવી જોઈએ. ”

“ આ જાતની આગામી ચિંતા કરવાનું લેશમાત્ર પ્રયોજન નથી મેં તને પ્રથમથી જ કહ્યું છે કે તારા દીકરામાં સમન્વૃત્તિથી કાર્ય કરવાની કુશળતા છે તેથી તે એવો રાહ લેશે કે તેમાં તારા વિરોધ અગ્નિમાં ઘી પીગળી બાય એવી રીતે પીગળી જશે અરે ! તું અને હું એમાં સાધીદાર બનશું. મારા કાનમાં એ વાતના બણકારા વાગી રહ્યા છે. ‘ વહુનાં

લક્ષણ બારણામાંથી જણાય ’ એ વૃદ્ધોક્તિ જોતાં, એ પર ઊડી દૃષ્ટિએ વિચારતાં પરિણામ સુંદર જણાય છે. કુળની કીર્તિને અમરતા અર્પે એવું દેખાય છે અને તેથી જ મારો અભ્યારનો પ્રયાસ સાચી દિશામાં છે. ”

પ્રભવ કહે છે-“ પિંગળ ! આ એક ચમત્કાર જોયો. હવે એ નવપરિણીત જંબૂકુમારને પણ જોઈ લઈએ. તું સમજી ગયો હર્ષશ કે ઉપરનો સંવાદ જેમની વચ્ચે ચાલી રહ્યો છે એ જંબૂકુમારના માતાપિતા યાને ધારિણી શેકાણી ને ઋષભદત્ત શેઠ છે. ”

પિંગળ-“ એમના પર અવસ્થાપિની નિદ્રાનો પ્રયોગ કેમ ન કર્યો ? જાગતા હશે તો જરૂર લયજનક થઈ પડશે. ”

પ્રભવ-“ આવા જાગ્રત આત્મા ઉપર વિદ્યાનું જોર ન ચાલી શકે. બાકી એમની વાત સાંભળતાં એ લયકર્તા બનનાર નથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. કોઈ નવું જ આશ્ચર્ય બનવાનું. આવતી કાલે રાજગૃહીની જનતા દેઈ અનોખું ને અદ્ભુત કૌતુક લાગવાની. ”

પિંગળ-“ સ્વામી ! એઅદબી માફ કરશે. બાકી કૌતુક જોવાના મનોરથ સેવવા કે દુશ્મનના ઘરમાં વધુ સમય ગુમાવવો એ આપણા બ્યવસાયને બંધબેસતી વાત નથી ‘ દીર્ઘચત્રી ચિનદયતિ ’ એ અનુભવીઓનું વચન છે. ”

પ્રભવ-“ શકુન પારખવાની અદ્ભુત શક્તિનો બ્યારે તને પરચો પ્રાપ્ત થયો છે ત્યારે નિઃશંક મારી પાછળ ચાલ્યો આવ

અને જિંદગીમાં પહેલી જ વાર જે વિલક્ષણ દૃશ્ય જોવાનું અચાનક પ્રાપ્ત થયું છે તે જો. ચોર કાયમને માટે 'ચોર જ' રહેવા સર્જાયો નથી. તારો માલિક, આ પ્રભવ મૂળ તો એક રાજપુત્ર છે, એ વાત રખે ભૂલતો. છૂપી ચાલખાણ કરતાં એ તો સાહસનો પૂજારી છે."

પરસ્પર ધીમેથી વાત કરતાં ઉભય શયનગૃહની પાછળની બાજુ પર આવી પહોંચ્યા કે ન્યાંથી આખું ચે દૃશ્ય નજરે પડે છતાં તેઓ સામાની દૃષ્ટિએ ન પડે. વળી અંતર પણ નહીં જેવું હોવાથી દંપતી વચ્ચે ચાલતો વાર્તાલાપ જરા પણ મુરકેલી વગર સાંભળી શકાય.

સ્વર્ગની અપ્સરામાં પણ જે સૌન્દર્ય અને લાવણ્ય જવદલે જ જોવાનું મળે એવી આઠ કાન્તાઓનાં મુખારવિંદ જોતાં અને એમની વચ્ચે નિઃશંકપણે બેસી રિમત વદને અર્ચકરતાં તેજસ્વી બાલવાળા જંબુકુમારને નિહાળતાં ઉભય સાથીઓના અચંબામાં ચોર વૃદ્ધિ થઈ. ત્યાં તો કુમારના મધુર શબ્દો કહ્યું પટ પર અથડાયા—

"હે લલનાઓ! તમેને એક પછી એક મેં સંપૂર્ણપણે સાંભળી. તમારી કથાનો ઉપનય સમજી લઈ એના સામે સચોટ કથાઓ રજૂ કરી. ઉત્તરનો પ્રત્યુત્તર વાળ્યો. ભવિષ્યના સાહિત્યકાર માટે મુન્દર ને રસભરી સામગ્રી એ ફીતે તૈયાર થઈ, પણ એથી આપણું કાર્ય પૂરું થતું નથી. રજની વિદ્યુત વેગે વહી રહી છે. જોતજોતામાં પ્રાતઃકાળના ચોદસીમાં

વાગશે. 'લગનવેળા ગઇ જાંઘમાં પછી પરતાવેા થાય' જેવું હાસ્યજનક વર્તન ન દાખવવું હોય તો હવે આપણે મૂળ મુદ્દા પર ઝટ આવી જવું જોઈએ."

સમુદ્રશ્રી—"સ્વામી! એક તરફ મુદ્દા પર આવવાની વાત કરો છો અને બીજી તરફ હડીલાઈ કરો છો. પછી વિલંબ થાય જ ને! જ્યારે પરણ્યા ત્યારે સંસાર માણી જાણે. આખરે સંયમ તો છે જ ને! આઘ તીર્થપતિ શ્રી ઋષભદેવ પ્રતિ મોટા માઠા કે અંતિમ જિનશ્રી વર્ધમાનસ્વામીને અવલોકો. તેઓએ લોગ પણ લોગવ્યા અને સમય પ્રાપ્ત થતાં ત્યાગનો રાહ પણ સ્વીકાર્યો. એમને મન પ્રણયર્થ વ્રતની કિંમત નહોતી એમ તો આપ નહીં જ કહી શકો. તમારી સરખા સમજીને વધુ શું કહેવું? "

પદ્મશ્રી—"નાથ! મારી વહિલ ભગિનીએ જે વાત મૂકી છે તે તદ્દન ફેંકી દેવા જેવી નથી. માની દેવો કે તમારી ઈચ્છા લક્ષ કરવાની નહોતી, પણ માતાને રાજી રાખવા-જ એ પગલું નહૂટકે ભરવું પડ્યું. પ્રભુશ્રી વર્ધમાનના સંબંધમાં પણ એમ જ સંભળાય છે. ત્રિશલામાતાના આગ્રહે જ તેઓશ્રી યશોદા કુંવરી સહ પરણ્યા, પણ પછી આપની માફક છૂટક-ખારી નાંચોધતાં સાચા પ્રેમીને છાજે તેમ સંસારમાં રહ્યા જ્યાં ચોખ્ખી ને ચટ જેવી સીધી વાત છે ત્યાં શા માટે આંટી-ધૂંટી આદરી તલસાવો છો? વિનાકારણ વિરહના વિચારથી તપાવો છો? "

પદ્મસેના—“વદલલ ! સાચે જ તમે અમને સર્વને અતિ વહાલા છો. એટલે જ આટલાં મનામણાં અમે કરી રહ્યાં છીએ, બાકી જે હાથોમાં પારણા ઝુલાવવાની તાકાત છે તે હાથો વિશ્વમાં જાતજાતની ઉચલપાથલ કરી નાંખવાનું જળ પણ ધરાવે છે. એવા સોળ હાથોની વચમાં ફસાનાર માનવી ગમે તેવો વિચાર રાખે, પણ તે ફોગટ જ નિવડે માટે અમે જેમ કુળવટ દાખવીએ છીએ તેમ તમે પણ દાખવો અને વધુ ન તલસાવો.”

કનકસેના—“પ્રાણેશ ! આવા મુસમયે જ્યારે અગત્ય છે પરસ્પરના અંગોને મળવાની ત્યારે આપ કેવું વલણ અખતી-યાર કરી રહ્યાં છો ? દલીલબાજીની વાતો ચલાવવાથી હવે થઈ ન થઈ થવાની નથી. અન્યની કન્યાઓના હાથ ગ્રહણ કર્યા-સમ-પદ્મીની પ્રતિજ્ઞાઓના ઉચ્ચાર કર્યા. જગતની આંખે પોતાની અર્ધાંગના તરિકે સ્વીકારી લાવ્યા અને હવે અર્ધા અંગને જાહેરે એક આંગળી પણ આપતા નથી, કિંવા એકાંગમાં પરિણમવાને સ્થાને લેદ પાઠવાનાં પગરણ માંડ્યાં છે એ પ્રથમ જિનના નામ સમ પ્રશંસનીય અભિધાન છે જેનું એવા ઝગમગત શેઠના તનુજને છાજતું નથી.”

નમ્રસેના—“ઈશ ! જ્યાં આજે કામ-કળાઓ નાવિવિધ પ્રદર્શનો થવા જોઈએ, જ્યાં આજે રતિકીડાની રમઝટ જામવી જોઈએ અને જ્યાં આજે મદનરાજ પૂર-જહારમાં ખીલવો જોઈએ ત્યાં નિરસ વાર્તાલાપ કે મતપાલનની શુષ્ક વાતો

શા કામની ? મતભંગ પછી પુનઃ એના આરાધન નથી થતાં ? નંદિષેષુ કે આર્દ્રકુમાર જેવા તીવ્ર સંયમી ન ફાવ્યા ત્યાં તમે ફાવવા માંગો છો ? એ તો કુમાર અવસ્થામાં ચાલી નીકળ્યા હતા, છતાં લપટાણા જ્યારે તમે એ તો એક બે નહિ પણ આઠનું સ્વામીત્વ મેળવ્યું છે. એ કેવી રીતે તરછોડાશે ? આઠની આંતરડી કકળાવનાર ચારિત્રમાં કેટલા ડગ ભરી શકશે ? ”

કનકશ્રી—“પતિદેવ ! આજે તો નેવનાં પાણી મોણે ચડવા જેવું જીલટું કાર્ય થઈ રહ્યું છે. રીસાવાનું તો અમારે હોય, તેને જાહેરે એ પાઠ તમે ભજવી રહ્યા છો ! મરદને એ ન છાજે. ઘોડે ચડ્યા ત્યારથી જ જનતાએ જાણ્યું છે કે તમે ઘરસંસારમાં પડ્યા છો તો પછી આ અવસર એણે શા સારું ગુમાવો છો ? ”

કનકવતી—“રમેશ ! રસ લુંટવાની વેળા ન વીણસાડો. ગયો સમય આવતો નથી, તેમ પ્રથમ રજનીની મોજ પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત થવાની નથી. એ ગુમાવી ‘ગમાર’માં નામ ન નોંધાવો.”

જયશ્રી—“મસ્તકમણિ ! જ્યારે માતાના આગ્રહને માન આપી લગ્ન કર્યાં, એ રીતે વાતસંધ્ય દાખવ્યું ત્યારે આ આઠ ત્રિયાની વિનનિ માની રતિપ્રિય બનો, રજનીને નિરસ ન જનાવો. પ્રિયાનો રનેહ સાચવવાની પતિની દુરજ વિસરી ન જાઓ. માતા પણ નારીજાત છે અને સ્ત્રી પણ નારીજાત છે તો બંનેની સાધના વર્તનમાં લેદ શા ફારણ ? ” ચોક્કસી

“પધારો પર્વાધિરાજ !”

“પધારો પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ !”

આશ્વિન પર્વને વધાવતી વદે છે ભાવભરી શ્રાવિકાઓ અને ભાવભર્યા શ્રાવકવૃન્દો, જાણે પ્રેમભાવના છાંટતા વિવિધ ને શીતળ કુવારાઓ. પર્વાધિરાજને ચરણે નમતી લતાઓ સમી શ્રાવિકાઓ રાસની રમઝટ મચાવે છે, તે સમયે અમાસની અંધારી રાત્રિના અંધકારને ચીરતા રમણીય દિવાકર સમા પધારે છે પર્વાધિરાજ શાન્ત સ્મિતવદને ને ગજરાજ સમ આગ પગલે, અવકારે છે સર્વકો’

“પધારો પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ !”

દશ દિશામાં એ જ મંગલધ્વનિ પ્રતિધ્વનિ, જાણે વિશ્વની વિશાળ કંદરા-માંથી જીકતો પ્રતિધ્વનિ’ અસ્ખલિત ને ધર્મભય-મંગલભાવનામય.

“પધારો પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ !”

પડદા પર પડતી ચલચિત્રની સતત ધારાવહી સમી ભવિન્નના હૃદય-પટ પર ગતિ પામે છે તીર્થંકરોના લવ્યભાવની ચલચિત્રાવહી, ઉપજે છે કેા’ અવર્ણનીય-અકથનીય આનંદ, ધ્યાનસ્થ ભાવમય નેત્રો બને છે સ્થિર ભવિન્નનાં અને અંતરે સ્થાપિત થાય છે લગવાન મહાવીરનો વિશ્વ પ્રેમમંત્ર-‘સમભાવના.’ પાપના રાશિ સમા કલહ-કંકાસો વિરમી પ્રકાશી જીકે છે ‘ક્ષમાપના’ જાણે વાદળ ચીરી પ્રકાશતો સહસ્રરશ્મિ. સમભાવની સહગામિની સમાન જીવદયા ભાવના. “અહિંસા” મુખ્ય ધર્મ છે પ્રત્યેક જૈનનો.

આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા, પૌદ્ગલિક પદાર્થોમાં વિરક્તતા-વૈરાગ્ય ભાવ ને પ્રાણીમાત્રમાં સમભાવ એ છે સાચા જૈનનાં શસ્ત્રો. યથા પ્રહાયર્થ છે એક મહાન ‘શસ્ત્ર સાચા પ્રહારચારીનું. તપશ્ચર્યા, મનઃસંયમ ને પરસ્પરની સાચી ક્ષમાપના એ પર્વાધિરાજનાં મુખ્ય સાધનો. જિનેશ્વરોનાં પવિત્ર ચરિત્રોનું શ્રવણ એ છે પુણ્યનું સાધન પર્વાધિરાજ પર્વમાં.

પર્વાધિરાજનું પૂજન કરનાર ધર્મી હોવો જોઈએ. જેનામાં યોગભાવી વિનય હોય તે જ ધર્મી છે. ધર્મનું મૂળ વિનય. વિનયથી પ્રાપ્ત થાય ગુરુશુશ્રૂયા, ગુરુ-શુશ્રૂયાથી શ્રુતજ્ઞાનની સંપ્રાપ્તિ, જ્ઞાનથી પમાય વિરતિભાવ, તેથી થાય આશ્રવનિરોધ, આશ્રવનિરોધથી સંવરપ્રાપ્તિ, સંવરથી મળે તપોબળ, તપોબળથી થાય નિર્જરા, નિર્જરાથી ક્રિયાનિવૃત્તિ, ક્રિયાનિવૃત્તિથી અયોગીપણું અને યોગનિરોધથી થાય ભવની પરંપરાનો વિનાશ એટલે કે મોક્ષની સંપ્રાપ્તિ તેથી જ મનાયું છે સર્વ કલ્યાણનું ભાજન વિનય.

ફલદાયી હો એ પર્વની આરાધના કરનાર લવ્ય જનને પર્વાધિરાજ.

ગૃહે ગૃહે મંગલભાવે ઉચ્ચરો પ્રત્યેક ભવિન્ન પ્રેમથી કે—

“પધારો પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ !” મુનિ હેમેન્દ્રસાગર

સુભાષિત-વચનમાળા

અનુસંધાન પૃ. ૧૦૩ થી

૨૨૫. ધનવાન છતાં નિરભિમાની, જ્ઞાની છતાં નમ્ર, અધિકારી છતાં ન્યાયપ્રિય અને રૂપવાન છતાં સુશીલ હોય તે મર્વનાં અભિવંદનને પાત્ર છે.

૨૨૬. મનુષ્યપણાની સમાનતા છતાં સ્થિતિ-સંજ્ઞેગતી અસમાનતાના કારણે એક માણસ સર્વત્ર અનાદરને પાત્ર બની ધક્કા ખાય છે, જ્યારે અન્ય મનુષ્ય બધાં સ્થાને સન્માનનું ભાજન બને છે.

૨૨૭. સ્ત્રી બધું સહી લેશે, પણ એક શોક્યનું શલ્ય અને બીજું પતિનો વિરક્ત-ભાવ પ્રાયઃ નહીં સહન કરી શકે.

૨૨૮. બાળક માથે બાળક જેવા બનવાથી તેનામાં ભ્રાન્તિ-શકાય છે, સંસ્કાર રેડી શકાય છે, ધૌધાયું કરાવી શકાય છે.

૨૨૯. દુઃખનો જ્યારે અતિરેક થાય ત્યારે એકાંતમાં બેસીને છૂટથી રડી લઇ હૃદય હળવું કરવું અથવા અંતરરેત્તી પાસે વાતો કરી હૃદય ખાલી કરવું.

૨૩૦. જે ધરમા નિત્ય અકારણ કલેશ પ્રવર્તે છે તેવાં નજીકમાં આપતિ આવવાની છે એમ જાણવું.

૨૩૧. શાણી સ્ત્રી પતિના સંતાપને પોતાના સ્નેહાળ વર્તનથી અડધો ઓછો કરી નાખે છે. કંઈક શા સ્ત્રી અગ્નિમાં ધૂતાદૃતિની જેમ કટુવચનથી પતિના મંતાપમાં વૃદ્ધિ કરે છે.

૨૩૨. કોઈ પણ મનુષ્ય વિષે પ્રથમ મુલાકાતે અભિપ્રાય ન બાંધી લેવો; કેમકે કેટલીક વખત પ્રાયઃ તે અભિપ્રાય બદલવો પડે છે.

૨૩૩. માનવની કિંમત પથે અથવા પાડોશી થાય છે તે વચાર્થ છે, અર્થાત્ દીર્ઘ મદવાસે મનુષ્ય તેના વચાર્થ રૂપમાં કોઈ વખત જરૂર જણાઈ આવે છે.

૨૩૪. બાપા એ બાવને વહન કરનાર સૌથી મહાન 'વાહક' છે. ગમે તેવો વિદ્વાન પણ જો બાપાદેવીને સારી રીતે આરાધી શક્યો ન હોય તો તેની સિદ્ધતા, રૂપજાયાની જેમ અંદર ને અંદર જ મમાઈ ગઈ છે.

૨૩૫ સ્ત્રી અને પુરુષ એક બીજાના પૂરક છે. બન્ને મર્જક પણ છે અને બન્નેનાં કાર્યાની માફકમરની વહેંચણી પણ છે.

૨૩૬. સ્ત્રીઓમાં અપાર વાત્મલ્યતા, ચન્દ્રમા અપાર શીતલતા અને સત્જનોમાં અપાર પરીપકારપણું ન હોત તો વિશ્વના તાપ કોણ દરત ?

૨૩૭. દાન અને કાર્તિ જુદા ન પડે તેવાં-મંલગ્ન છે.

૨૩૮. ઈર્ષ્યા અને નિંદા જેવા ચેષી મહારોગ અન્ય કોઈ નથી.

૨૩૯. દાન દેનારને જોઈ દારવાર શુભાનુમોહના પણ શુભજપ્ત પાડી શકે છે.

૨૪૦. પશ્ચિમદર્શિમાણ મત-દરજામાં મતોષ રખાવે છે, તેથી જરૂર તે મદબ્ધ કરવું.

૨૪૧. કાળજી વિનાનો કેપ અને કારણ વિનાનું દમનું એ બન્ને મૂર્ખતાની નિશાનીઓ છે.

(માણ)

રાજપાળ મગનલાલ વલ્લભ

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર

(૪)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૪૨ થી ૧૪૩)

આમર હંદ

આમુખાનુયોગથી ચતુર્મુખા ગણાય જે, શુદ્ધ માર્ગના વિધાનથી વિધિ ભણાય જે; પ્રાપ્ત જે સ્વયં સ્વયંભૂ ચિત્ સ્વરૂપ સ્ફૂર્તિને, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૨૬.

શબ્દાર્થ:—જે ચતુર્મુખ-ચાર પ્રકારના અનુયોગનું પ્રતિપાદન કરનારા હોવાથી ચતુર્મુખ કહેવાય છે; જે શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગની વિધિનું વિધાન કરનારા હોવાથી વિધિ-વિધાતા-સ્રષ્ટા-નવસર્ગક કહેવાય છે અને જે સ્વયં ચૈતન્યસ્વરૂપની સ્ફૂર્તિને પામેલા હોવાથી સ્વયંભૂ કહેવાય છે—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—અન્યદર્શનીઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ એ ત્રિપુટીને દેવરૂપે માને છે, બાકે છે અને તેને વિવિધ નામ આપે છે. તે તે નામો શબ્દથી તો તેમાં કાંઈ અપેક્ષાએ ઘટે વા ન ઘટે, પરંતુ બાવથી કંઈ અપેક્ષાએ તે અરિહંતને માટે ધરમાન યજ્ઞ શકે છે તે અત્તરૂપ નિર્દિષ્ટ કર્યું છે. એ ઉપરથી સાચા બ્રહ્મા, સાચા વિષ્ણુ અને સાચા મહેશ જિનેશ્વર જ છે એમ સુપ્રતીત થશે. તેમાં પ્રથમ બ્રહ્માવાચક કેટલાક નામોનું અનુયોગન કરે છે:—

બ્રહ્મા ચાર વેદના પ્રણેતા ચતુર્મુખ મનાય છે, ચતુર્મુખ અને વિધાતા-સ્રષ્ટા કહેવાય છે, સ્વયંભૂ અને નાભિપ્રસ્ત તરીકે ઝોળખાય છે. તે અત્તરે કેવા પ્રકારે ઘટે છે તે અનુક્રમે જોઈએ.

અરિહંત ચાર અનુયોગરૂપ ચાર વેદના પ્રણેતા છે. ચિદ્ ધાતુ પરથી વેદ એટલે જ્ઞાન, જ્ઞાનમુખ ધર્મ, સદાગમ. અનુયોગ ચાર પ્રકારે છે—દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, ગણિ-તાનુયોગ અને ધર્મકથાનુયોગ. અનુ-અનુસારે અથવા અનુક્રમે આત્મસ્વરૂપના અનુસારે-અનુક્રમે જે યોજે તે અનુયોગ અથવા સૂત્ર અર્થનું વ્યાખ્યાન તે અનુયોગ, જિનપ્રવચનનો પ્રધાન હેતુ આત્માને નિઃસ્વરૂપનો અનુયોગ કરાવવાનો છે, એટલે તે જિનપ્રવચનના અંગભૂત ઉક્ત ચાર અનુયોગનો હેતુ પણ તે જ અનંતર-પરંપરણે સિદ્ધ કરવાનો છે.

“ દ્રવ્યાદ્યનુયોગાનામપિ પારમ્પર્યેણ નિઃશ્રેયસપ્રયોજનત્વાત્ । ”

શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત કાવ્યાનુશાસન, પ્ર. અ. સ્થો. ૧.

નિઃશ્રેયસ્વરૂપરિચિત્તે પ્રાપ્ત થયેલા કે પ્રાપ્ત થનારા ત્રિપષ્ટિ શબ્દાકા પુરુષઆદિ સત્પુરુષોના અસ્તિત્વ નેમાં સંકીર્તન છે તે ધર્મકથાનુયોગ આત્માને તેવો પુરુષાર્થ સ્પુરાવવામાં પ્રેરણાદાયી યજ્ઞ પઠે છે. જે રીતે સ્વરૂપનું અનુસંધાન થાય તે રીતે બાહ્ય-અંતર નિર્ધારણનું સાધક, વીતરાગભાવનું પોષક એવું આચરણ નેમાં વર્ણવવામાં આવ્યું છે તે ચરણકરણાનુયોગ આત્માને પ્રશસ્ત આચરણનો બોધ કરે છે. અનેક પ્રકારના

ગણિત-સંખ્યા શાસ્ત્રના પ્રકારોથી જેમાં દેવાદિ ગતિના ભંગ, આયુરિચિતિ અને લોક-સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે તે ગણિતાનુયોગ પણ પ્રકારાંતરે પરંપરાથી ઉપકારી થાય છે, નય પ્રમાણ આદિથી દ્રવ્ય-વસ્તુના સ્વરૂપ સંબંધી જેમાં વિચાર-નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે તે દ્રવ્યાનુયોગ તો સાક્ષાત્ તત્ત્વપ્રતીતિનું કારણ બને જ છે.

તે ચારેમાં પ્રધાન-પ્રમુખસ્વ દ્રવ્યાનુયોગ છે, કારણ કે દ્રવ્યની સ્વરૂપસિદ્ધિ માટે જ અન્ય સર્વ પ્રવૃત્તિ છે. કહ્યું છે કે:—“ દ્રવ્યના ઉપાયપણે, પ્રધાનપણે વિવક્ષિતપણાથી પદ્ધતાપૂર્વી આદિમાં તે (અનુયોગ) ઉપદેશ છે. ” —શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી

“ જિનમત વિષે તો યહ પરિપાટી હૈ જો પહિલે સમ્યક્ત્વ હોય, પીછે વ્રત હોય; સો સમ્યક્ત્વ તો સ્વ-પર કા શ્રદ્ધાન મયે હોતા હૈ; ઔર શ્રદ્ધાન દ્રવ્યાનુયોગ કે અભ્યાસ કિયે હોતા હૈ. ” —વિદ્વદ્વચં ટોડરમલજીકૃત ભોક્ષમાર્ગ પ્રકાશ

“ વિના દ્રવ્યાનુયોગોડયં ચરણકરણાચ્ચયોઃ ।

સારં નેતિ કૃતિપ્રેષ્ટં નિર્દિષ્ટં સમ્મતૌ સ્ફુટમ્ ॥

શુદ્ધાક્ષાદિસ્તનુયોગો મહાન્ દ્રવ્યાનુયોગજઃ ।

દ્વત્થં પોડશકાજ્ઞાત્વા વિદધીત શુભાદરમ્ ॥

અસ્ય યેનેક્ષિતસ્તાગોડત્રૌઘેન પ્રેમ યસ્ય વા ।

દ્વૌ નિર્ગ્રન્થાવિમૌ ક્ષ્યાતૌ માન્ય દ્વત્યાહ સમ્મતિઃ ॥ ”

—શ્રી. ભોજકવિચરિત્ત દ્રવ્યાનુયોગતર્કજ્ઞા

અર્થાત—દ્રવ્યાનુયોગનાં વિચાર વિના ચરણ-કરણાનુયોગનો-કૃતિજનને ઇષ્ટ એવો-સાર પ્રાપ્ત થતો નથી, એમ સન્મતિસૂત્રમાં સ્ફુટ કહ્યું છે. તે આ પ્રકારે:—

‘ ચરણકરણપ્પહાણા સસમયપરસમયમુક્તિવાવાંરાં ।

ચરણકરણસ્ત સારં પિચ્ચસુદ્ધં ન જાણંતિ । ’ —સન્મતિતર્ક

શુદ્ધ અભાદિનું પ્રદણ તે નાનો-લઘુ યોગ છે, અને દ્રવ્યાનુયોગજન્ય યોગ તે મહાન છે—એમ પોડશકથી (હરિભદ્રાચાર્યપ્રણીત) જાણીને શુભ આદર કરવો.

આ દ્રવ્યાનુયોગનો જેણે તાગ લીધો છે, -તત્ત્વસ્પર્શ કર્યો છે, અથવા જેને આ દ્રવ્યાનુયોગમાં ઝોપથી-સામાન્યથી પ્રેમ છે, -તે એ જ પ્રકારે નિર્મથ-સાધુ છે, એમ સન્મતિસૂત્રમાં કહ્યું છે.

આમ સાત્ત્વમાં રચાને રચાને દ્રવ્યાનુયોગનું પ્રાધાન્ય સ્પષ્ટ છે. એવા દ્રવ્યાનુયોગ પ્રમુખ ઉક્ત ચાર અનુયોગસ્વ વેદનો જેનો મુખ્ય ઉપદેશ છે, તે અરિહંતને ચતુર્મુખ કહી શકાય છે.

અથવા પ્રકારાંતરે ચતુર્મુખપણું ઘટાવી શકાય છે. અર્દત્ ભગવાન ત્યારે સમવશ-રણમાં બિરાજે છે ત્યારે તેમનું સાક્ષાત્ મુખ એક દિશામાં હોય છે, અને બાકીની ત્રણ દિશાઓમાં દેવો તેની જ મુખાશ્રિના પ્રતિબંધ મૂકે છે, એટલે ભગવાન ચતુર્મુખ હોય એવો ભાસ થાય છે. આમ અર્દત્ શબ્દ બ્રહ્માવાચક સિદ્ધ થાય છે, અથવા તેમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશની ત્રિમૂર્તિ પણ સમાઈ જાય છે.

‘અર્હમિત્યક્ષરં બ્રહ્માવાચકં પરમેષ્ઠિનઃ ।’

—ઋષિમંડલસ્તોત્ર

‘અકારેણ ભવેદ્ વિષ્ણુ રેફે બ્રહ્મા વ્યવસ્થિતઃ ।

હકારેણ હરઃ મોક્ષસ્તસ્યાન્તે પરમં પદમ્ ॥’

—શ્રી મહાદેવસ્તોત્ર

અકારથી વિષ્ણુ, રકારથી બ્રહ્મા અને હકારથી હર કહેલ છે: તેના અંતે પરમપદ છે.

વિધિ-વિધાતા-સ્રષ્ટા

શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગની વિધિનું વિધાન કર્યું હોવાથી અરિહંતને વિધિ-વિધાતા, અથવા સ્રષ્ટા-નવસર્જક નામ યથાર્થ પૂણે ધટે છે. તેઓએ વિહિત કરેલા મોક્ષમાર્ગનું સંક્ષેપમાં આ સ્વરૂપ છે:

‘સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનંચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ।’

—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર

‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ મોક્ષમાર્ગ.’

આના શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગના વિધાનથી અરિહંતનું-પરમેશ્વરનું વિધાતાપણું ઘટમાન છે, પરંતુ અન્ય દર્શનીઓ જે પ્રકારે બ્રહ્માનું-મધ્વનું જગત્કર્તાપણું, સ્રષ્ટાપણું, વિધાતાપણું માને છે તે સુક્તિથી બાધિત થતું હોવાથી કપોલકલ્પિત છે. તે આ પ્રકારે:—

જગત્કર્તૃત્વવાદખંડન—

:(સ્થોત્રતાદ્રશ)

“પુણ્ય પાપ વિણ દેહ હોય ના, દેહ વિણ મુખ તેમ સ્હોય ના;
વસ્તુતા મુખ વિના ધટે નહિ, શાસનાર પર કેમ તો અહીં?
ને અદેહલક્ષ્ણો, વિધે સર્જને, એ પ્રવૃત્તિ પણ ચોગ્ય ના બને;
કો પ્રયોજન જ તેહને નથી, તે સ્વતંત્ર-પરઆણુમાં નથી.
જે કૌંઠાધર્મી પ્રવૃત્તિ આદરે, તો ય બાલ જ્યમ રાગી તે હરે;
જે કૃપાર્થી જગસર્જના કરે, તો મુખી જ સહુને સુજે ખરે!
દુઃખ દુર્ગતિ અને દરિદ્રતા, મૃત્યુ જન્મ પ્રમુખે દુઃખી થતા;
લોકને જગતમાંહિ સર્જતાં, તે કૃપાલતણી શી કૃપાલુતા?
જેય કર્મની કરે અપેક્ષણા, આપણી જ્યમ સ્વતંત્ર તેહના;
કર્મજન્ય જ વિચિત્રતા ગણે, તો શું શોભાનક એહ કામના?
આ મહેશનો સ્વભાવવર્તના, જે વિકલ્પ કરવા જ ચોગ્ય ના;
તો પરીક્ષકતણા પરીક્ષણે, તેહ કિંડિમ નિપેદનો બને.
(નાટક) પણ જે સહુ ભાવનું જાણપણું, અહિં સંમત હોય જ કર્તૃપણું;
અમને પણ સંમત તેહ સદા, (કારણ) સરવજ્ઞ વિમુક્ત શરીર છતાં.”

ડૉ. ભગવાનદાસકૃત પીતરાગસ્તવનો કાવ્યાનુવાદ, પ્ર. ૭.

ભાવાર્થ:—પ્રથમ તો વાદને પૂછે છે કે તમે કલ્પેલો જગત્કર્તા પ્રધિર શરીરધારી છે કે અશરીરી છે? જે શરીરધારી છે તો તેને પુણ્ય-પાપરૂપ કર્મ છે કે નહિ? જે છે તો તેનું અપૂર્ણપણું અને અનીશ્વરપણું સિદ્ધ થાય છે, અને જે નથી એમ કહો

તો પુણ્ય-પાપ વિના દેહ કેમ હોય ? દેહ ન હોય તો મુખ કેમ હોય ? મુખ ન હોય તો વક્તાપણું કેમ થતે ? અને વક્તાપણું ન હોય તો તમારો કલ્પિત ઈશ્વર શાસનકર્તા કેમ હોઈ શકે ? માટે સશરીર જગત્કર્તા થતો નથી.

જો જગત્કર્તા અશરીરી છે એમ કહો તો અશરીરીથી જગત્સર્જન પ્રવૃત્તિ કોઈ રીતે થતી નથી. તેને તેમ કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી, કારણ કે તમે કહો છો કે તે કૃતકૃત્ય છે એટલે તેને કાંઈ કરવાપણું નથી. વળી ખીજની પ્રેરણાથી પણ તેમ કરે નહિ, કારણ કે તે સ્વતંત્ર છે, અને ખીજ કોઈની આજ્ઞાને આધીન નથી.

‘પારતન્ત્ર્યે તુ તસ્ય પરમુલ્લેક્ષિતયા મુલ્યકર્તૃત્વવ્યાઘાતાદનીશ્વરત્વાપત્તિઃ ।’

—સ્વાધ્વાદ્યમંજરી

તેનું પરતંત્રપણું હોય તો કાર્યપ્રવૃત્તિમાં પરના મુખ સામે જોવું પડે-પરની અપેક્ષા રાખવી પડે. એમ કરતાં તેના મુખ્ય કર્તૃત્વને આધ આપે અને અનીશ્વરપણું પ્રાપ્ત થાય. આમ સ્વયં કે પરની પ્રેરણાથી જગત્કર્તૃત્વ થતું નથી.

જો એમ કહો કે તે ક્રોધથી-લીલાથી જગત્ સર્જે છે, તો તે તેની ખાલચેણ થઈ.

“દોષરહિતને લીલા નવિ થટ્ટે રે, લીલા દોષ વિલાસ.” -શ્રી આનંદધનજી

જો કૃપાથી જગસૃષ્ટિ કરે તો સર્વને સુખી જ સર્જે, કારણ કે—‘પરદુઃસ્વપ્રહાણે-ચ્છા હિ કારુણ્યે ।’ પરદુઃખનો નાશ કરવાની ઇચ્છા તે કારણ. પરંતુ દુઃખ, દારિદ્ર્ય, દુયોગિ, જન્મ, મરણ, જરા, રોગ આદિથી દુઃખી એવા લોકોને સુખતાં તે કૃપાળુનું કૃપાળુપણું તે કઈ જાતનું સમજવું ? આમ કરુણાથી પણ જગત્સર્જનને મુક્ત નથી જણાવું.

હવે જો કહો કે તે કર્મની અપેક્ષા રાખે છે, તો તે આપણી જેમ સ્વતંત્ર-સ્વાધીન નથી. પણ તમે તો તેને સ્વતંત્ર માન્ય રાખ્યો છો:—

‘કર્તાઽસ્તિ કશ્ચિદ્ જગતઃ સ ચૈકઃ, સર્વસર્વગઃ સ સ્વવશઃ સ નિત્યઃ ।’

—અન્યયોગવ્યવચ્છેદ્દ્વાત્રિશિકા. શ્લોક ૬

અને સુખ, દુઃખ આદિ વિચિત્રતા કર્મથી ઉપજે છે એમ જો કહો, તો પછી શોભાના પુતળા જેવા આ જગત્કર્તા શું કામના છે ? તે માનવાની કંઈ આવશ્યકતા જ નથી. રાજા હોય પણ રાજસત્તા ન હોય તો શું કામનો ?

‘ઈશ્વરની આ સ્વભાવપ્રવૃત્તિ અંજો ચિકલ્પ કરવા યોગ્ય નથી’ એમ જો કહો, તો તે તત્ત્વપરીક્ષકને પરીક્ષાનો નિષેધ કરવા જેવું થાય છે.

સર્વભાવના યાતાપણાને-મણુપણાને જો તમે કર્તાપણું કહેતા હો તો તે અમને પણ સંમત છે, કારણ કે સર્વજ્ઞો દેહધારી છતાં મુક્ત વર્તે છે; અને આ સર્વજ્ઞ પણાની અપેક્ષાએ જગત્કર્તાપણું ધરી શકે છે; પણ તમે કહો છો એવી કોઈ મુક્તિએ થતું નથી, કારણ કે:—

“સર્વજ્ઞઃ સગ્રસૌ ચરાચરં ચેદ્ વિરચયતિ, તદા જગદુપમ્લયકરણવૈરિણઃ

પશ્ચાદપિ કર્તવ્યનિગ્રહાન્ સુરવૈરિણઃ પતદવિક્ષેપકારિણશ્ચાસ્મદાદીન્ કિમર્થં સૃજ-
તિ ઇતિ, તદ્વાયં સર્વદ્વઃ । —સ્વાધ્યાદ્મજરી, શ્લો ૬.

તે સર્વં હોષ જો સચરાચર રચતા હોય, તો જે જગતને ઉપદ્રવ કરનારા વૈરી છે અને જેનો પાછળથી પલ્લુ નિગ્રહ કરવો પડે એમ છે એવા સુરવૈરી-અસુરોને, તથા એ જગતકર્તાને જ ઉદાવનારા અમારી જેવાઓને શા માટે સર્જે છે ? તેથી આ (તમારા કલ્પેલા જગતકર્તા) સર્વં નથી.

આમ કોષ્ટ પલ્લુ યુક્તિથી જગતકર્તાપણું, વિશ્વવિધાતાપણું ટકી શકતું નથી. એટલે કેવળ સંમાર્ગવિધાથીપણુથી અરિહંતને વાસ્તવિક-પારમાર્થિક વિધાતા કહેવા યોગ્ય છે.

સ્વયંભૂ—

વળી સ્વયં-પોતાની મેળે ચિત્ત સ્વરૂપની સ્ફૂર્તિને-શુદ્ધ ચૈતન્યના આવિષ્કારને પામેલા હોવાથી અરિહંતને ‘સ્વયંભૂ’ નામ છે.

લૌકિક મતમાં જ્ઞાને ‘સ્વયંભૂ’ કહ્યા છે, એ માટે પરસ્પરવિરોધી આખ્યાયિકાઓ છે. તેમાંની એક એ છે કે-વિષ્ણુની નાભિમાંથી કમળ નીકળ્યું, તેમાંથી સ્વયં જ્ઞાન પ્રગળ્યા અને તેમાંથી જગત્ નિપજ્યું. આથી તેને સ્વયંભૂ અથવા નાભિપ્રસૂ કહ્યા છે. આ કપોલ-કલ્પિત વાગમે તે હો, પરંતુ અરિહંતને માટે એ બન્ને નામ યથાર્થપણે યોગ્ય શકાય છે. નાભિથી જન્મેલ તે નાભિપ્રસૂ. અરિહંતોમાં આદ્ય એવા આદિદેવ-ઋષભદેવ નાભિરાગ્નના પુત્ર હોય તેને માટે નાભિપ્રસૂ નામ ઘટે છે. હવે સ્વયંભૂ નામ કઈ રીતે ઘટે છે તે જોઈએ.

સ્વયંભૂ એટલે એટલે નહિ ઉપજાવેયું, સ્વાભાવિકપણે વર્તતું. આત્માનું સ્વયંભૂત, અનુપમ, સ્વતાઃસિદ્ધ, અનાદિનિધન સ્વરૂપ સ્વયં જોને નસાક્ષાત્ આવિર્ભાવ પામ્યું છે-પ્રગટ્યું છે તે સ્વયંભૂ. એવા સ્વયંભૂ પ્રગટપણે પીતરાગ અરિહંત છે.

“તદ્ સો લઙ્કસહાયો સઘર્ષેન્દ્ર સંઘલોગપદિમહિદો ।

ભૂદો સયમેવાદા દ્વવદિ સયંમુત્તિ ણિદિદ્ધો ॥”

—શ્રીમાન્ કુંદકુંદાચાર્યશ્ચિરચિત પ્રવચનસાર, શ્લો ૧૬.

સ્વભાવને પામેલો, મર્વંશ, સર્વલોકપૂર્તિઓથી પૂર્ણિત, સ્વયં જ આત્મસ્વરૂપે પરિણ-મેલો તે આત્મા સ્વયંભૂ હોય છે, એમ નિર્દેશ્યું છે.

“સ્વયમેવ પટ્ટકારકીરૂપેણોપજાયમાન ઉત્પત્તિવ્યપેક્ષયા દ્રવ્યભાવમેદમિત્ર-ઘાતિકર્માણ્યપાસ્ય સ્વયમેવાવિર્ભૂતત્વાદ્વા સ્વયંભૂરિતિ નિર્દિદ્યતે ।”

—શ્રીમાન્ અમૃતચંદ્રાચાર્યશ્ચની ટીકા, પ્રવચનસાર, શ્લો ૧૬.

અર્થાત્—સ્વયંભૂ એ રીતે કહેવાય છેઃ (૧) ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય-ભાવ બેદથી બિન ધાતિકર્મોને દૂર કરી, સ્વયમેવ-સ્વયંસંબુદ્ધપણે આવિર્ભૂતપણાને લીધે; (૨) સ્વયમેવ પટ્ટકારરૂપે ઉપજવાપણાને લીધે.

છ કારક આ પ્રકારે-(૧) કર્તા, (૨) કર્મ, (૩) કરણ, (૪) સંપ્રદાન, (૫) અપાદાન, (૬) અધિકરણ. તે બે પ્રકારે-વ્યવહાર અને નિશ્ચય. જ્યાં પરના નિમિત્તથી કાર્યની સિદ્ધિ હોય તે વ્યવહારપટકારક, અને જ્યાં સ્વમાં જ સ્વના જ-પોતાના જ ઉપાદાન કારણથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય તે નિશ્ચયપટકારક.

જે સ્વાધીન હોઇને કરે તે કર્તા Subject. જે કાર્ય કરવામાં આવે તે કર્મ (Object). જેનાવડે કરવામાં આવે તે કરણ (Instrument) જે કર્મ કરી દેવાય તે સંપ્રદાન. એક અવસ્થા છોડી બીજી અવસ્થારૂપ હોય તે અપાદાન. જે આધારે કર્મ હોય તે અધિકરણ.

દૃષ્ટાંત : કુંભાર કર્તા, ઘટ કર્મ, દંડ-ચક્રાદિ કરણ, જલ વગેરે ભરવા માટે ઘટનું દાન તે સંપ્રદાન, મૃત્તિકામાંથી ઘટ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ તે અપાદાન, ભૂમિના આધારે ઘડાય માટે ભૂમિ તે અધિકરણ. આ વ્યવહાર પટકારક છે, કારણ કે કર્તા-કર્મોદિ ભિન્ન ભિન્ન છે, પણ જ્યારે જોએ કારક પોતાનામાં જ-મૃત્તિકામાં જ ઘટે ત્યારે નિશ્ચયકારક કહેવાય.

તે જ પ્રકારે આત્મા શુદ્ધોપયોગી યથ, શુદ્ધ ચૈતન્યશક્તિને પામે ત્યારે તે કોષ પરની સહાયતા વિના સ્વયમેવ-પોતે જ નિશ્ચય પટકારકરૂપ યથ કેવલજ્ઞાન પામે છે અને તેથી ‘સ્વયંભૂ’ કહેવાય છે.

શુદ્ધ અનંતશક્તિ તથા જાયક સ્વભાવ સ્વાધીન હોવાથી આ આત્મા પોતાના શુદ્ધ જાયક સ્વભાવનો કર્તા છે. જે શુદ્ધ જાયક સ્વભાવરૂપ કર્મ કરે છે તે પોતે જ છે. જે શુદ્ધ અનંત શક્તિવાળા જ્ઞાનાત્મક આત્મપરિણામરૂપ કરણવડે સ્વરૂપ સાધે છે તે પણ પોતે જ છે. શુદ્ધ પરિણામરૂપ યથ તે પોતે પોતાને જ આપે છે (સંપ્રદાન). અશુદ્ધ અવસ્થા છોડી શુદ્ધ સદૃશ જ્ઞાનસ્વભાવમાં ધ્રુવત્વથી સ્થિતિ પણ તે જ કરે છે (અપાદાન), અને પોતે જ શુદ્ધ અનંત શક્તિવાળા જાયક સ્વભાવનો આધાર થાય છે (અધિકરણ).

આમ આ શુદ્ધ આત્મા આત્માને, આત્માવડે, આત્મા અર્થે, આત્મામાંથી, આત્મામાં પ્રાપ્ત કરે છે. એટલે સ્વયમેવ નિશ્ચય પટકારકની સિદ્ધિ થવાથી તેને ‘સ્વયંભૂ’ નામ બરાબર ઘટે છે. આને પુષ્ટિ આપતાં મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રકાશ્યું છે કે:-
“સાધક કારક પટક, કરે ગુણસાધના રે, તેહિજ શુદ્ધ સ્વરૂપ, થાયે નિરાભાધના રે.
કર્તા આત્મદ્રવ્ય, કારજ નિજ સિદ્ધતા રે; ઉપાદાન પરિણામ, પ્રયુક્ત તે કરણતારે.
આત્મ સંપદ દાન, તેહ સંપ્રદાનતા રે; દાતા પાત્ર ને દેય, ત્રિભાવ અભેદતા રે.
સ્વપર વિવેચન કરણ, તેહ અપાદાનથી રે; સકલ પર્યાય આધાર, સંબધ આનંધાનથી રે.”

શ્રી દેવચંદ્રજીકૃત શ્રી મહિજ્જિન સંતવન

આમ યોક્ત પ્રકારથી જોને ચતુર્મુખ, વિદ્યાતા, સ્વયંભૂ આદિ નામોનું ધટમાન-પણ છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રદ્ધ વિભૂતિને હું વંદું છું. (૨૬.) (અપૂર્ણ)

—દૉ. ભગવાનદાસ મનઃશુભભાર્થ મહેતા

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૮ થી)

૪૪. મૈથુન, વારિપાન, નિદ્રા અને તડકામાં બેસવું—આ ચાર વસ્તુ ક્ષુધાતુરને માટે વિષ સમાન છે.

૪૫. નર્જનપણે સ્નાન, શયન અને બોજન કરવું નહીં. તેમ કરવાથી કલેશ અને હાનિ થાય છે.

૪૬. ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરી તરત જ ઉષ્ણ બોજન જમવાથી અને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરીને તરત જ શીત બોજન જમવાથી તેજ-કાન્તિ ઘટે અને રોગ ઉત્પન્ન થાય.

૪૭. અધિકારમાં, તડકામાં, વૃક્ષના યડમાં અને આકાશમાં (અગાસે) બેસી બોજન ન કરવું એ વિદ્યકારક છે.

૪૮. રજસ્વલા સ્ત્રીએ પીરસેલું અથવા સ્પર્શ કરેલા બોજનનો બુદ્ધિમાનોએ લાગ કરવો.

૪૯. કોઈની ભેગા બેસી પ્રવાહી પદાર્થરૂપ અન્ન પાણી ન ખાવું; એક બીજાનું ઉચ્છિષ્ટ કરેલું જીંદું અન્ન ભક્ષણ કરવાથી બુદ્ધિ મંદ થાય છે.

૫૦. બોજન કર્યા પહેલાં પાણી પીવું એ વિષ સમાન છે, મધ્યમાં અમૃત મુલ્ય છે અને અંતમાં શિલા સમાન છે.

૫૧. બોજન કર્યા પછી બે ઘડી ગળે પડખે નિદ્રા રહિત શયન કરવાથી અથવા સો કદમ ગમન કરવાથી શરીર તંદુરસ્ત રહે છે.

૫૨. અશુભ યયું હોય ત્યારે વારિપાન, નિદ્રા અને પથ કરવો (ચાલવું) એ વગરપૈસાનો ઉત્તમ ઇલાજ છે.

૫૩. બોજન કરીને તરત પગ ચંપાવવા અથવા અંગ મર્દન કરાવવું એ નુકસાનકારક છે અને સ્નાન, ભારવહન અને નિહાર એ પણ હાનિકર્તા છે.

૫૪. રાત્રિએ સ્નાન કરવું એ જિનાસાથી વિરુદ્ધ છે.

૫૫. રાત્રિએ શયન કરતી વખતે મુખમાંથી તામ્બૂલ, લલાટથી તિલક, કંઠથી પુષ્પમાલા અને શયાથી સ્ત્રીને દૂર કરીને સુવું, કારણ કે મુખમાં તંબોલ રાખવાથી પ્રસાસિતિ, લલાટે તિલક રાખવાથી અવગાદિ દોષ, પુષ્પમાલાથી જીવોત્પત્તિ અને સ્ત્રીને સાથે રાખીને સૂવાથી બળની હાનિ થાય છે.

૫૬. દેવાલયમાં, સર્પના બિલ પાસે, કૂવાકાંઠે અને રમસાનમાં બુદ્ધિમાન પુરુષોએ શયન કરવું નહિ; કારણ કે દેવાલયમાં સૂવાથી આશાતના થાય છે અને સર્પના બિલ પાસે સૂવાથી સર્પનો ભય, કૂવાકાંઠે સૂવાથી કૂવામાં પડવાનો ભય અને રમસાનમાં સૂવાથી હલકા દેવોનો ઉપદ્રવ થાય છે તેથી વર્જ્ય છે.

૫૭. સામુદ્રિકશાસ્ત્રનું ઉત્તમ વચન એ છે કે શરીરના સર્વ અંગોમાં ગમે તેટલા શુભ ચિહ્નો પણ હોય પણ જો લલાટમાં કુચિહ્ન પડયું હોય તો તે શુભ ચિહ્નો વ્યર્થ સમજવા અને જો લલાટમાં શુભ ચિહ્ન હોય તો અંગના અન્ય અશુભ ચિહ્નો પણ શુભ થાય છે.

(ચાલુ)

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

તાત્ત્વિક અને ભૌતિક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૨૦ થી)

૧૨૨. જો હૃદયમાં મમતા જાગત હોય તો તે વિષયોનો ત્યાગ નકામો છે; કારણ કે જ્યાં સુધી મમતા હોય ત્યાંસુધી વિષયોનો ત્યાગ સ્થિર રહી શકતો નથી.

૧૨૩. જ્યાં મમતા હોય છે ત્યાં અવિદ્યા (અજ્ઞાન) રહેલ છે તેથી જીવ મમતાની સહચારી અવિદ્યાના જળથી અનેક જાતની અશુભ ચેષ્ટાઓ કરે છે.

૧૨૪. જોણે યોગને ધારણ કર્યો નથી, મમતા હણી નથી, મમતાનો આદર કર્યો નથી અને તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા કરી નથી તે પુરુષનો જન્મ શાસ્ત્રકાર નિરર્થક કહે છે.

૧૨૫. મમતાનો સામાન્ય અર્થ એ જ કે-ગમે તેવા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંભોગો પ્રાપ્ત થાય તો પણ મનને એક સરખી રીતે પ્રવર્તીવડું અને મર્વ જીવો તથા અજીવ વસ્તુઓ તરફ રાગદ્વેષનો અભાવ હોવો તે.

૧૨૬. જિજ્ઞાસા અને તાત્ત્વિક વિવેક એ જાને મમતાનો નાશ કરનારા છે.

૧૨૭. પ્રિય અને અપ્રિય લાગવાનો આધાર પોતાની ભુદ્ધિ ઉપર છે.

૧૨૮. મિથ્યાત્વનો નાશ થાય છે ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે, આત્માની શુદ્ધિથી યોગ સિદ્ધ થાય છે.

૧૨૯. સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી શુદ્ધ એવી જ્ઞાનધારા હોય છે, તે જ્ઞાનધારા પ્રાપ્ત થયા પછી યોગની ધારા પ્રવર્તે છે.

૧૩૦. યોગની ઇચ્છા રાખનારાને આવશ્યકાદિક ક્રિયા યોગના કારણરૂપ થાય છે.

૧૩૧. જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન થયું ન હોય ત્યાં સુધી સન્યાસ-ત્યાગ કહેવાતો નથી, કારણ કે આત્મજ્ઞાન વિના વસ્તુતઃ તેનું સ્વરૂપ આવછ છે.

૧૩૨. આત્મજ્ઞાન ન થયું હોય પરંતુ આત્મજ્ઞાનને પામવાના સાધનો મધ્યગ્ રીતે સેવાતા હોય તો ઉપચારથી સન્યાસ-ત્યાગ કહી શકાય છે.

૧૩૩. મત્પુરુષોએ યોગજિજ્ઞાસા રાખવી એ ન્યાય છે. જે પુરુષ યોગનો જ્ઞાતા ન હોય પરંતુ યોગની જિજ્ઞાસાવાળો હોય તો પણ કાળાંતરે આત્મજ્ઞાનને પામે છે.

૧૩૪. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વૈરાગ્ય એ ચાર લાવનારૂં પુરુષ ધ્યાનની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત કરે છે.

૧૩૫. લગવંતની આજ્ઞા પ્રમાણે ધ્યાનનો ક્રમ શુદ્ધ માની જે પુરુષ તેનો અભ્યાસ કરે છે તે આત્માને જાણનારો થાય છે-આત્મજ્ઞાનને પામે છે.

૧૩૬. હમેશા ધ્યાન કરવાનો અભ્યાસ હોય તો મનનો નિગ્રહ થઈ શકે છે (ચાલુ)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના જેઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, ગુરુપંદન, પ્રભુ-પૂજા વિગેરે યથા રહેલ છે. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાર્થે ગયા હતા. જેઠ વદિ ૧૪ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ આયંજિત વ્રત કર્યું હતું.

આવક:—

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ. ૧૨૪૬-૮-૦
શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે	રૂ. ૩૭૭-૧૧-૬
શ્રી લાયબ્રેરી અનામત ફંડ ખાતે	રૂ. ૧૦૦૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	રૂ. ૬-૦-૦
શ્રી દેસસર સાધારણ ખાતે	રૂ. ૪૭-૦-૦

જમણવાર:—

૧. ગાંધી હરગોવિંદદાસ મોતીલાલ સ્વૉચંપકલાલના પુન્યાર્થે,
લાવનગર. જેઠ શુદ્ધિ ૭
૨. શા. ત્રિભુવનદાસ ઓધવજી હા. સાંકળી જેન લાવનગર. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧
૩. શ્રી મદ્રાસના પંચ મહાજન સંઘ સમસ્ત.
હા. શેઠ ભુરમલજી ગુલાબચંદજી મદ્રાસ. જેઠ શુદ્ધિ ૧૩
૪. શેઠ માણેકચંદ ગુલાબચંદ સાવરકુંડલા. જેઠ વદિ ૮
૫. શેઠ ગુનીલાલ નરશીદાસ મેઘજી લાવનગર. જેઠ વદિ ૧૦
૬. શેઠ સકરચંદ મોતીલાલ મૂળજી સંધનપુર. જેઠ વદિ ૧૨
૭. શેઠ હેમચંદ તારાચંદ જામનગર. જેઠ વદિ ૦))

ભેટ:—શા. જોતમચંદ હીરજી હા. શેઠ દેવચંદ કલ્યાણજી વેરાવળ-ગોળના ડબા ૨, શેઠ હરજીવન દીપચંદ લાવનગર-કેરી મણુ ૧, મોદી ગુલાબચંદ લીળાભાઈ. કેરીનો રસ મણુ ૧૫.

સુલાકાત:—શેઠ બાઈચંદ નગીનલાઈ ઝવેરી સુરત, શેઠ ફહીરચંદ રતિલાલ અમદાવાદ, શેઠ હરિલાલ રણછોડ મીયાંગામ, શેઠ કસ્તુરચંદ રણછોડ મીયાંગામ,

શેઠ ચીનુભાઈ મહાસુખરામ અમદાવાદ, શેઠ ડાહ્યાભાઈ - લીમણ ધોરાજી, શેઠ જેસંગભાઈ ઉગરચંદ, શેઠ હીરજી ઘેલાભાઈ તથા શેઠ રવજીભાઈ ઘેલાભાઈ મુંબઈ, શેઠ છોટાલાલ ભાઈચંદ અમદાવાદ, શેઠ ખચુભાઈ ચીમનલાલ અમદાવાદ.

મેટ્રિક્યુલેશન પરિણામ:—સને ૧૯૪૧ એપ્રિલમાં યુનીવર્સિટીની પરીક્ષામાં જોકેલા ૧૧ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૬ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે. પરિણામ ૮૦ ટકા આપ્યું છે. ચાલુ વરસે પણ સંસ્થામાં મેટ્રિકના વર્ગમાં ૧૩ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરી રહ્યા છે.

હિન્દી શિક્ષણ:—હાઈસ્કુલ તરફથી શરૂ થયેલા હિન્દી ભાષાના વર્ગોમાં ૨૦ વિદ્યાર્થીઓ ભેડાયા છે.

ખાસ સુલાકાત:—સંસ્થાના માનદ મંત્રી શ્રીયુત ભાઈચંદભાઈ નગીનભાઈ જવેરીએ ચાલુ માસમાં સંસ્થાની સુલાકાત લીધી હતી અને યોગ્ય સૂચનાઓ જરૂરી જાળવવામાં આવી હતી.

નવા વિદ્યાર્થીઓ:—દાખલ થવા માટે આવેલી અરજીઓ પૈકી ચાલીશ ઉમેદવારોની અરજી મુખ્યત્વે મેનેજિંગ કમીટીએ મંજૂર કરી હતી. સ્ટેટની હાઈસ્કુલમાં જગ્યાના અભાવે ધારી સંખ્યા લઈ શકાતી ન હોવાથી મુશીબત પડે છે, છતાં દાખલ થઈ શકે તેવા વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી લીધા છે.

અશાંતનીય દાન:—ન્યુસપેપર વિં લાયબ્રેરી અંગેના ખર્ચ વ્યાજમાંથી નીકળે અને મૂળ રકમ અનામત રહે તે રીતે અમદાવાદના રહીશ શેઠ છોટાલાલ હીરાચંદે ડા. ૧૦૦૧) ની મદદ કરી છે.

વકતૃત્વ સભાની મીટીંગો:—

વિષય	વક્તા	પ્રમુખ
આરોગ્ય.	તલકચંદ ગિરધરલાલ મહેતા.	વીરચંદ એફ. ચાહ.
હિંદ અને આધુનિક વિશ્વવિશ્વહ.	જયંતિલાલ વારાચંદ	હિંમતલાલ બદવજી કપાસી

સમાજના દાનવીરોને:—શ્રી મકાન ફંડ ખાતે તથા દહેરાસરખાતે હજી ડા. દશ હજારનો તોટો ભર્યો છે. દાનવીરોને સિદ્ધશ્વરમાં અમર નામ કરવાની અને એ રીતે સંસ્થાને સ્થાયી થવાની નમ્ર અપીલ કરીએ છીએ.

બે સભાસદોનું બેઠકાયક પંચત્વ

૧. રોક વર્ધમાન મનજી-સાવનગર

ભાવનગરનિવાસી આ બધું ૬૬ વર્ષની વયે આઠ વર્ષના અચ્ચાદ શુદ્ધ ત્રીજે પંચત્વ પામ્યા છે. તેમણે પોતાની જિંદગીમાં ધર્મારાધન સારી રીતે કર્યું છે. સમેતશિખર, ગિરનારજી તથા કેશરીઆજીની યાત્રા બન્ને વાર ને સિદ્ધાચળની યાત્રા અનેક વખત કરી છે. ગ્રેષ્ઠવંતની રચના સાથે ઉજ્જમણું કર્યું છે. પાળળ સંતતી પણ ધર્મિષ્ઠ મૂકી ગયા છે. તેમના અભ્યાસ સાત પુત્રો હયાત છે, તે બધા ધર્મપરાયણ છે. તેમણે કેટલાક વર્ષોથી અત્યુચ્ચ મત ઉચ્ચ કર્યું હતું. એઓ આ મહાના લાઇફ મેમ્બર હતા. તેમનો અભાવ થવાથી સભાને એક ધર્મિક સભ્યની જોડ પડી છે. અમે તેમના વિસ્તારવાળા કુટુંબને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

૨. વડીલ મોહનલાલ મગનલાલ સરૂપચંદ-અમદાવાદ

અમદાવાદનિવાસી આ બધું બહુ વર્ષથી આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા. સભા તરફ સંપૂર્ણ સફળાવવાળા હતા. તેઓ ૮૫ વર્ષની વયે ગયા અચ્ચાદ વદિ બારશે પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ અમદાવાદમાં એક પ્રતિષ્ઠાપાત્ર વ્યક્તિ હતા, નીશાશ્રીમાળી યાત્રિમાં અગ્રણી હતા પરમાર્થના અનેક કાર્યમાં બાગ ભેતા હતા. છેલ્લા બે ચાર વર્ષથી શરીર નરમ રહેતું હતું, પરંતુ છેલ્લી થડી સુધી ધર્મપરાયણવૃત્તિવાળા હતા. તેમનો અભાવ થવાથી સભાને એક પ્રીત વિચારના ચોગ્ય સભ્યની ખામી પડી છે, પરંતુ બાવી બળવાન છે. અમે એમના વિ. પોપટલાલ વિગેરે પુત્રપૌત્રાદિકને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

જ્ઞાન-દાન સર્વ દાનો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

પર્યાપ્તપણે પવિત્ર પર્વોમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો કરતી નાની નાની પુસ્તિકાઓની પ્રજા-વના કરવામાં આવે તો જનતાને જરૂર લાલ થાય, અમારા તરફથી નીચેની પુસ્તિકા પ્રજા-વના માટે મુકરર કરવામાં આવી છે. કિંમત અઘ્ય હોવાથી ઘૂરત મંગાવો.

	ફટક નકલ	સો નકલના
બાર બાવનાની સમજાવ સાધ (સંસ્કૃત્યંદ્રજી ઉપાધ્યાયકૃત)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
શ્રી મુનિપતિચરિત્ર બાપાંતર (અનેક કથાઓવાળું)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર બાગ ૨ જો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
” ” ” બાગ ૩ જો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
સંવેગમળા સાધ (વૈગમ્યવાદક)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
તત્ત્વવાર્તા અને લક્ષ્મીસરસ્વતીનો સંવાદ	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપાળપંચાશિકા દીકા ને અર્થ યુક્ત	૦-૪-૦	૧૬-૦-૦
નવાણે થવાનો અનુભવ	૦-૪-૦	૧૬-૦-૦
પ્રાવિકા સુબોધ (ખાસ શ્રી ઉપરોક્તી)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

પર્યુષણ પર્વ સુધી ખાસ લાલ.

નીચેના સેટા જૈન સાહિત્યસૃષ્ટિમાં અનોદ છે, તેથી જ તે ગ્રંથોની એક કરતાં વધુ વખત આદ્યનિઓ થઈ ચૂકી છે. સેટના હિસાબે પુસ્તકોની કિંમત ઓછી કરવા ઉપરાત સેટની માથે બેટની છુકો પણ આપવામાં આવશે તેનો જરૂર લાલ લેજો. આ પુસ્તકો તમારા ગૃહની લાઇબ્રેરી શોભાવવા સાથે તમારા મંતાનોગા ધર્મના ઉચ્ચ સંસ્કારો રેડજો, તેથી વિનાવિલ્લ ખે મંગાવજો

શ્રી ત્રિપદિરાલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાપાંતર : પર્વ ૧ થી ૧૦ વિભાગ ૫

મૂળ કિં. રૂ. ૧૩૫ ને બદલે રૂ. ૧૧૫

ઉપરનો સેટ મંગાવનારને નીચેની ચાર છુકો ભેટ આપવામાં આવશે

૧. માદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ નો. ૩ સુભાષિત રત્નખંડ.
૨. ઉપદેશક કથા સંગ્રહ ૪. સૂક્તમુક્તાવળી વિગેરેનો સંગ્રહ.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચા કથા-લાપાંતર : ભાગ ૧-૨-૩-૪

મૂળ કિંમત રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫

ઉપરનો સેટ મંગાવનારને નીચેની પાંચ છુકો ભેટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૪ નો. ૩. જૈનતત્ત્વપ્રવેશકજ્ઞાનભાગા ભાગ ૧-૨
૨. વ્યવહારકૌશલ્ય ભાગ ૧ લો. લેખ ૫૦. ૪. મુનિપતિ ચગ્નિ લાપાંતર.
૫. સૂક્તમુક્તાવળી (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થ)

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી લાપાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન્ ચંદ્રધર્મજી બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન્ મલયગિરિજીએ કરેલ દીકાતું ગુજરાતી લાપાંતર.

આ ગ્રંથમા કર્મપ્રકૃતિમા વર્ણવેલ બધન સંગ્રહણાદિ આઠ કરણતું સ્વરૂપ અને સમનિગ-છઠ્ઠા કર્મગ્રંથતું મવિગ્તર સ્વરૂપ આપવામા આવ્યુ છે. લાપાંતરના પહેલા ભાગમાં પાચે કર્મગ્રંથતું તથા ઉદય અને મતાતું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામા આવ્યુ છે. એટલે આ પાંચે ભાગમા છઠ્ઠે કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તેડુપરાત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મંગાવેશ કરવામા આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આઠ પેઠ સાષ્ટકના ૮૧ ફરમા છે બીજા ભાગના ૮૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ લાપાંતર ભા. પહેલા ૪-૮-૦ ભાગ બીજો ૫-૦-૦ ગણવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે સેનારેટ આર્ટિફિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રતાપની સૂચ મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિગમિત દીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે પણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યચંદા (પ્રથમ ખંડ) શ્રી દક્ષિણદ્રાવ્યાર્યવિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથ સદ્ગિત ૭ બવ પત્રાકારે રૂ. ૬-૦-૦ દિનીય ખંડ થોડા મમયર્થ બદાગ પડશે.

વિદ્યમચરિત્ર શ્રી શુભ શી ગણિવિગમિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રાસંગિકાન - હીરાલાલ દેવચંદ રામજી, જૈન મેમાયતી સંસ્કૃત, એલીમજીજી અમદાવાદ.

અન્ય : સાદ અવાચક લલિતકાવ્ય-થી મદોદય પ્રિન્સિપલ અને ૨. પ્રિન્સિપલ-અનન્ય

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૬ હો

પૃષ્ઠ ૫૭ મુ

ભાદ્રપદ

સંવત્ર ૧૯૬૭

વીર સંવત્ર ૨૪૬૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારાજામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃથક્ }
અંક ૬ ફો }

ભાદ્રપદ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી મહાવીરજિનસ્તવન ... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૮૩
૨. શ્રી શત્રુંજય પ્રશસ્તિ અથવા શત્રુંજય પચીસી (જાલયંદદીરાય-માલેગામ) ૧૮૪
૩. શિવસુખપ્રાપ્તિનો ઉપાય ... (કુંવરજી) ૧૮૭
૪. શ્રી કુમારપાળ મહારાજાએ કરેલી જૈન ધર્મની
આરાધનાનું સુંદર સ્વરૂપ ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી) ૧૮૬
૫. યોગીરાજ શ્રી આનંદઘનવિરચિત પદ પંચાવનમુઃ સવિવેચન (મીઠિતક) ૧૯૧
૬. મનના લેહો અને તેને વશ કરવાના સરલ ઉપાયો (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૯૬
૭. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-સા. મગનલાલ દેવચંદ-મીયાંગામ) ૨૦૭
- ” ... (પ્રશ્નકાર-મુનિશ્રી જીવનવિજયજી-ભાબેર) ૨૦૭
- ” ... (પ્રશ્નકાર-અરવિંદચંદ્રકુમાર-ધાટકાપર) ૨૦૬
૮. ભૂલનો સુધારો ... (કુંવરજી) ૨૧૧
૯. રોગોત્પત્તિનાં કારણો ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી) ૨૧૧
૧૦. દિતકારી વચનો ... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૧૨
૧૧. દશાવળી (પદ) ... (પરી. રામચંદ મૂળજી-સુમંગી) ૨૧૩
૧૨. પંદરિન હરગોવિંદદાસ ત્રિકમદાસનું જેદકારક અવસાન ... ૨૧૪

નવા સંસ્કારોના નામ.

- ૧ સા. પેપરલાય મોદોલાલ મગનલાલ-અમદાવાદ પ્રથમ વર્ગના મેન્બર
- ૨ દોમી નગજીવનદાસ ખાડિયંદજી-કુંડલા ”

ભાવનગરમાં પર્વપણ પર્વ

આચાર્યદિરામજી શ્રી વિજયનેમિસૂરીધરજી સપરિવાર ભાવનગરખાતે ચાતુર્માસ રહેલા દોવાળી અનેક પ્રકારના પર્વકાર્યો સંવિગેષપણે થયા છે. પર્વપણ પર્વમાં તપસ્યા માગખમજી, પાગખમજી, દસ ઉપવાસ, અક્ષાઈ, સાન ૭, પાંચ વિગેરે મોટી સંખ્યામાં થઈ છે. ૧૪ પદોરના પૌષ્પ, પાણિક પૌષ્પ, પ્રતિષ્ઠામજી, વ્યાખ્યાનમજી, ચાનમજી, દેવપૂત, તરપોણ, રવામીરન્ડોસા, રાત્રિજા વિગેરે પણ મારા પ્રમાણમાં થયેલ છે. મહાસંપર્ક આનંદ અને દાનિ-સમાધાની પ્રવર્ત્યા છે. પર્વપણના વ્યાખ્યાન મારે રથાની વચ્ચેથી સાવક-ધાવિશાઓએ મોટી સંખ્યામાં સાનિપૂર્વક લાક લીધી છે. સાપુ-આખી પણ ઘડી સંખ્યામાં મુનસાતાપૂર્વક નિરાળે છે.

પુસ્તક '૫૭ સુ' }
વિ. સં. ૧૯૮૭ }

ભાદ્ર પદ

{ અંક ૬ હો
{ વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

(મથુરામાં ખેલ ખેલી આવ્યા, હો કાન ! ક્યા રમી આવ્યા ? એ દેશી)

કચ્છ લદ્રેશ્વરમાં આપ વિરાજ્યા, લોકોમાં હર્ષ ભરાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૧ ॥

ગાવન જિનાલય અહિયાં શેલે, દર્શન કરી સુખ પાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૨ ॥

દેશ-વિદેશના યાત્રાળુ આવે, લક્ષિતથી શુભ અતિ ગાવે;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૩ ॥

ત્રિશલા માતાના નન્દન છે તુમે, સિદ્ધારથ કુળ દીપાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૪ ॥

મોટા ભુજંગને હાથથી ફેંક્યો, મહાવીર નામ ધરાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૫ ॥

તાડ જેવા દેવને સુષ્ઠિથી વાળ્યો, ઇન્દ્રસભામાં વખણાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૬ ॥

ચન્ડકોશિકને પ્રતિભાધીને, દેવલોકે પહોંચાવ્યા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૭ ॥

સંવત ઉગણીશ છન્નુની સાલે, પોષશુદ્ધિ દશમી ગનાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૮ ॥

કચ્છ લદ્રેશ્વરમાં સ્તવન ગનાવ્યું, શુભ વાર શનિ દિને ગાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૯ ॥

નેમિ દર્શન એ પુણ્ય ઉદયથી, જીત વિદ્યાનંદ પાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૧૦ ॥

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

શત્રુંજય પ્રશસ્તિ અથવા શ્રી શત્રુંજય પરચીશી

(મહાગાથા ૧૮૪)

શ્રી શારદા દેવી વીણા ધરી હસ્ત કાવ્યામૃતસ્યંદિની નંદિની,
સ્ફૂર્તિ કવિની તથા કાવ્યવાણી કવિ વાણીથી વર્ષતી હર્ષિણી;
તારા નમી પાદપદ્મો સુભાવે સુસિદ્ધાચલ પ્રાર્થના ગાવતા,
સ્ફૂર્તિ મને આપ ગાવા ગિરિરાજ વાણીયકી ભક્તિને ભાવતા. ૧

શત્રુંજયાદ્રે ! તને ભક્તિભાવે સ્તવુ કાવ્યખડે ઘણા-ભાવથી,
તુ ભારતે દેશ સૌરાષ્ટ્રમાંહે ખરો શાશ્વતો છે ત્રણે કાળથી;
તીર્થ કરો સિદ્ધ શુદ્ધાત્મ દેવો ઋષિશ્રેષ્ઠ આવ્યા ઇહાં ભાવથી,
પામ્યા ઘણા આત્મસિદ્ધિ મુનિ કેઈ મુક્તિ વર્યા ભાળિયા શાસ્ત્રથી. ૨

પ્રત્યેક રેણુ ખરી પૂનિતા છે અનંતા થયા સિદ્ધ તારા શિરે,
તું રાજવી પર્વતોનો ખરો તાહરા જે ગુણો ચિત્ત સૌનું હરે;
માટે તને ભેટવાને ઘણા આર્ય દોડી જતા નિત્ય દિસે નવા,
મદ્રાસ ને બંગ પંજાબથી ગુર્જરા ને મહારાષ્ટ્રથી આવિયા. ૩

આકાશના સ્વર્ગભૂથી ભલા દેવતા આવતા ભાવતા શુંજના,
ધારી ઘણા દિવ્ય શૃંગાર નારી ધરી હાથ ભંગાર વારિતણા;
દોડે પ્રભુ દર્શ થાવા સુવેગે ભર્યા થાળ કૂલે કૂળે અર્પવા,
વાળે ઘણા વાદ્ય ગાળે દિશાઓ ન લાળે પ્રભુભક્તિને શુંજવા ૪

પૃથ્વી વિષે ભવ્ય હિમાદ્રિ તેવો ભલે હોય સહ્યાદ્રિ વિંધ્યાદ્રિ તે,
તુ ગાદ્રિ મોટા ભિલા સ્થૂલ દેહે ઘણા લોકમા જાણુ છે દુર્ગ તે;
તંના શિરે હિમ વૃક્ષાદિ સંપત્તિ વારિસમૂહો ઘણા ભવ્ય છે,
તીર્થેશ શત્રુંજયાદ્રિતણા તુલ્ય આવે ન કોઈ જગે દિવ્ય છે. ૫

વારિપ્રપાતો તુષારો મણિ તુલ્ય વર્ષાઋતુ હાર મોતીતણા,
શેણે ચમત્કાર વૃક્ષો ઘણા નીલ રાતા પીળા રંગ પર્ણોતણા;
ખાણો દિસે ઇંદ્રના ભવ્ય સારા ગિરીદ્રે રહ્યા ઇંદ્ર ભક્તિતણા,
જે ભવ્ય ભક્તિ ધરી ચિત્તમાંહે ભળે તેહ સિદ્ધિ વરે વેગમાં ૬

વર્ષે ઘણી ગર્જના જ્યજ્ઞયાનદ નાચે શર્ચાદ્રાદિ વર્ષાઋતુ,
ભક્તિયકી તે પખાળે ગિરિરાજ શુદ્ધોદ્ધે હર્ષથી ગર્જતુ;
વાતામુ સૌગંધ અર્પે પ્રભુપાદપદ્મ સહર્ષે તિહા દેવતા,
ફરે કરે જે અશુચિ હરે શુદ્ધતાને સમર્પે કરી સ્વચ્છતા ૭

વૃક્ષો ઘણા રાણ વેલીતણી કુજ ગભીર સૌગંધ દિવ્યોષધિ,
ટાળે ગદો માનવોના હરી દુઃખ દારિદ્ર આપે સદા શુદ્ધ ધી;

એવા ગિરિને નમો લક્ષ્મીભાવે હું રે કલેશ જે ભવ્ય પ્રાણીતણા;
તાર્યા મુનિ કેઈ લક્ષ્મી પ્રભુના ઇંહાં મુક્તિ પામ્યા કરી પ્રાર્થના. ૮

જ્યાં કેઈ તપસ્વી ઋષિ યોગ સાધે શુદ્ધિમાં પ્રભુ નામના ધ્યાનમાં,
ભૂલી ગયા સર્વ સંસારને આત્મની ચિંતનામાં ગયા મુક્તિમાં;
જેને નહીં અન્નની વા તૃપ્તિની પ્રભુભક્તિથી શ્રેષ્ઠ તે કલ્પના,
જે છે સદાકાળ આત્માતણી ચિંતનામાં ન જેને દુઃખ જલ્પના. ૯

મંદારમાળા શચીકંઠ ઉત્કંઠ ધારી અલંકાર દિવ્યાંગના,
સાનંદ શૃંગાર સોળે સજી નૃત્ય શત્રુજયાદિ વિષે વંદના;
તાલી દિશ્યે તાલ ને ભક્તિના ગાન દેવાંગના ગાય છે શાંતિના,
થૈ થૈ કરે નૃત્ય સેવા સમર્પે હરી કલેશ હેતુ ધરી મુક્તિના. ૧૦

પ્રેમે નમુ' પાઠ શત્રુજયાદ્રે । કરી હર શત્રુ સહુ આત્મના,
તારા પદે હુખ દારિદ્ર જાયે સહુ ભવ્યના જન્મ કોટીતણા;
વંદું તને ભક્તિભાવે ગિરિરાજ ! થાયે ન કોઈ થકી તુલ્યતા,
ગાયે કર્ણાદ્રિ સ્વર્ણહાસહસ્રે ન ગાર્થ શકે તાહરી ભવ્યતા. ૧૧

માનાદ્રિ તુંગાદ્રિ તેજા ગલાદ્રિ ભલા નીલ અદ્રિ ઘણા લોકમાં,
ધારે શિરે શીત વાયુ સુધા તુલ્ય પાણીતણા મંગલોડો ડોકમાં;
તારા વિના આત્મશાંતિ ન કોઈ સમર્પે હરી શત્રુઓ આત્મના,
તેં ધારિયા છે શિરે આદિ તીર્થંકરો તેહને હું કરું વંદના. ૧૨

જાંચા તથા નિમ્ન માર્ગો ગિરિરાજ જાતાં ઘણાં કેંઈ પ્રસ્વેદના,
વાયુ હરે દુઃખ ગંધે ભર્યો શાંતિ આપે હરી પૌદ્ગલી વેદના;
તેવે સમે સ્ફૂર્તિ જાગે મને દોષ ટાળે હરે શત્રુ જે આત્મના,
જાગે પ્રભુ ભક્તિ આનંદ જીર્મિ ઘણી થાય હોળે પ્રભુ વંદના. ૧૩

આવ્યા અનંતા મુનિના સમૂહો કર્યા સ્પર્શ સવે આજુ રેણમાં.
તેથી નિષાયા પ્રભુ ભાવનાના અસંખ્યાત મેઘો ગિરિરાજમાં;
આવે ધડાં લવ્ય પ્રાણી અને પાપકારી સહુ શુદ્ધ થાયે ઘણા,
માટે નમો નિત્ય સિદ્ધાદ્રિને ભાવ ધારી પ્રભુ આદિદેવેન્દ્રના. ૧૪

તીર્થ'કરે કેઈ ચોવીશીના એક તીર્થેશમાં આવિયા ભાવથી,
આચાર્યદેવે મુનિ ને તપસ્વીતણા મુખવાડે વહ્યા હેતુથી;
આબ્યા ઘણા સંઘ ધર્મીતણા સંઘભક્તિ ધરી અંગ સિદ્ધાયલે,
તેથી ઘણો રંગ મુક્તિતણા સંગ પાપોતણા ભંગ થાયે ભલે. ૧૫

મોટી પ્રવૃત્તિ ધરી શુદ્ધ વૃત્તિ કરી પ્રાપ્ત સંપત્તિ કેઈ શ્રાવકે,
અર્પી પ્રભુ પાદપત્તે નમી શુદ્ધ ભાવે વિરાગી થઈ ભાવકે;

અખનવધિ રૌપ્ય મુદ્રા સમર્પી કૃયાં તીર્થપ્રાસાદ તીર્થેશમાં,
આકાશથી જેહ સ્પર્ધા કરે ઈદ્ર માને કહે તેહ સ્વર્ગો સમા. ૧૬

પૂનિત જે સાધુ ભક્તિયત્રી થાય વૈરાગ્યની સાત્વિકી ભાવના,
તે થાય સિદ્ધાચલે જે અનાયાસ મોટી તપસ્થાત્રી પ્રાવના;
એવે ધરી ભક્તિ શત્રુજયે તીર્થપૂજા કરે જેહ શુદ્ધાતમા,
તે સચ્ચિદાનંદ રૂપે રહે મોક્ષ પામી વરે શાંતિ આનંદમાં. ૧૭

વાયુ હરે મદ સૌગંધ ગંભીર રેણુ પ્રભુ અંગથી શાંતિમાં,
અર્પે પ્રભુ સ્નાન માટે સુગંધી મુઘા તુલ્ય પાણી ધરી પાત્રમાં;
એવી કરે ઈદ્ર એવા પ્રભુની સુવેલી કરે હાર પુષ્પોતણા,
દિવ્યોષધિ ગંધ કરતૂરિકા ચંદનોથી ઘણા ત્યાં કરે પૂજના. ૧૮

શ્રી શારદા દિવ્ય અંકાર ગંભીર વીણા બળવી કરે પ્રાર્થના,
થાયે સહુ મુગ્ધ તે સાંભળી મંત્રુ વાણી અણુત્કાર દેવાંગના;
કાવ્યો તિહાં હસ્ત બેડી ઊભા જે અલંકાર શબ્દોતણા ધારતા,
અર્થો ભર્યા ગૂઢ જેના વિષે હોય તાત્પર્ય પાપૌઘને વારતા. ૧૯

છંદો ઘણા કાવ્યબધો સુવૃત્તો મનોહારી નિર્ગંધ શાસ્ત્રોક્ત જે,
પદ્યો અવધો સ્તુતિનાદગદ્ગદો કરે પ્રાર્થના મુગ્ધ ભક્તોક્ત તે;
ધારી અલંકાર શબ્દાર્થ અંકાર સંસ્કાર ભેળી ચમત્કારને,
આદિ પ્રભુ ભક્તિની પ્રેરણાથી હરે ચિત્તભિર્મિ વિસંવાદને. ૨૦

ચાલ્યા મુનિ કેઇ સાધ્વીતણા સંઘ ગાવે મુખે દિવ્ય સુપ્રાર્થના,
નાભીતણા પુત્ર આદિ પ્રભુના સ્મરી ગાન આનંદ અભ્યર્થેના;
માતા મરુદેવીના પુત્રને વંદીને ભાવથી જન્મ સાક્ષ્યતા,
માને ઘણા હર્ષથી સ્તોત્ર ગાતા ચઢે સિદ્ધક્ષેત્રે કુળે દિવ્યતા. ૨૧

ગાળો ચઢે આવી આનંદમાં જોલતા જ્યજ્ઞયાનંદ ઉચ્ચારતા,
નાચે ધરી ભાવ દાદાતણા દર્શ આજે થશે શબ્દ જે જોલતા;
નારી ચઢે ભાવ ધારી સહુ વારી સંસાર માયા હરી ચિત્તથી,
સારી ભતિ ધારી હાથે લઈ વારિ પ્રક્ષાલતી દેવ અંગે છતી. ૨૨

કસ્તૂરિકા કેશરે મિશ્રિતા ચંદનાદિ સુગંધે ભરી વાટિકા,
અર્પી નવાંગે ધરી ભાવ અંગે ઘણા સુપ્રસંગે પ્રભુ પૂજિકા;
માળા સુગંધી ફૂલોની ઘણા વર્ણુ આનંદને ભાવને વર્ષતી,
અર્પી પ્રભુ કંઠમા શોભતી સુંદરા ભવ્ય ભાવૌઘને અર્પતી. ૨૩

ધૂમાયિતા જેહ સૌગંધને સર્વ દિગ્ભાગને ગંધ અર્પે ઘણા,
આરાત્રિકા જ્યોત આત્માતણી આપતી દર્શ જે દિવ્ય આત્માતણા;

શિવસુખ પ્રાપ્તિનો ઉપાય

જત્યય વિસયવિકાઓ, કસાયચાઓ ગુણેસુ અણુરાઓ ।

કિરિયાસુ અપ્પમાઓ, સો ધમ્મો સિવસુહોવાઓ ॥ ૧ ॥

‘જ્યાં વિષયથી વિરાગ-વિરક્તપણું છે, જ્યાં કપાયનો ત્યાગ છે, જ્યાં શુભમાં અનુરાગ (પ્રેમ) છે અને જ્યાં ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદીપણું છે તે ધર્મ જ શિવસુખનો-મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો-અમોઘ ઉપાય છે.’

આ ગાથા ને તેનો અર્થ વારંવાર વિચારવા યોગ્ય છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી શ્રી ધર્મનાથ જિના સ્તવનમાં કહે છે કે-“ધરમ ધરમ કરતો જગ સહુ ફિરે, ધર્મ ન જાણે હો મર્મ જિનેશ્વર ! ધર્મ જિનેશ્વર ગાઉ રંગશું.” ‘ધર્મ ધર્મ’ તો જગતમાં ઘણા કરે છે, પરંતુ તે ધર્મના મર્મને જાણતાં નથી. એ જગમાં સાચો-અમોઘ, જરૂર મોક્ષપ્રાપ્તિ કરાવે તેવો ધર્મ હોતો નથી; એવો ધર્મ તો ઉપરની ગાથામાં જણાવેલા ચાર વિશેષણો જ્યાં વર્તતાં હોય છે ત્યાં જ હોય એમ સમજવું.

આ ચારે વિશેષણો જહુ મહત્ત્વવાળાં છે. એમાં ઊંડો વિચાર કરીએ તો ધર્મની કોઈ બાબત બાકી રહેતી નથી. એ ચારેનો પૃથક્ પૃથક્ વિચાર કરીએ.

૧. પ્રથમ જે ધર્મમાં વિષયથી વિરક્તપણું બતાવ્યું હોય, એટલે સંસારમાં પ્રિયમણ કરાવનાર વિષય ને કપાયથી પરાડમુખપણું દર્શાવ્યું હોય. એ બેમાંથી પ્રથમ વિષય અત્યંત દુરંત છે, ભલા ભલાને ભૂલાવે છે. જેને વશ થઈને દેવ તરીકે ઓળખાતા હરિ, હર, બ્રહ્મા પણ કામદેવને આધીન થઈ પોતાપણું ભૂલી ગયા છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયો જે કે મહાકષ્ટ આપનારા છે, પરંતુ સ્પર્શેન્દ્રિય ને રસેન્દ્રિયે તો પોતાનું બળ એટલું બતાવ્યું છે કે તેને આધીન થઈને સુસ ગણાતા મનુષ્યો પણ કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર ભૂલી જઈ અકૃત્યના ભોગ થઈ પડ્યા છે. એને માટે શાસ્ત્રમાં અનેક કહાંતો બતાવેલા છે.

ઉતારતા ભવ્ય ભાવે વહે ગીત આદિપ્રભુના ઘણા ભાવના, એવી રીતે ચૈત્ય વંદી સુભાવે બને લીન પુરુષોઘ જે આત્મના. ૨૪
એ ભક્તિની પુષ્પમાળા વિશાળા ઘણા વર્ષ એમાં સુગંધી ભર્યા, ગંથી પ્રભુ ભક્તિના તાનમાં ભાન ભૂલી સ્વશક્તિ વિના સાંભળ્યા; તે મોહ ને ભક્તિના હેતુ કાજે થલે ભાવિકોને સદા સૌખ્યદા, એવા યુગાદિ પ્રભુની રૂણો બાલને આત્મશાંતિ થલે સર્વદા. ૨૫

કવિ બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

૨. ધર્મનું ખીજું લક્ષણ કષાયના ત્યાગરૂપ બતાવ્યું છે. કષાય ચાર છે: ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. આ ચારે એવા છૂપા ચોર છે કે આત્માની અંદર પ્રવેશ કરી, તદ્રૂપ બની જઈ, આત્માનું ધર્મરૂપી ધન લૂંટી જાય છે. ક્રોધને વશ થયેલા અનેક મનુષ્યો પોતાનું અને પરનું બંનેનું અનિષ્ટ કરે છે. માનને વશ થયેલા મનુષ્યો પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા શુભોને પણ ખોઈ નાખે છે—આગળ વધી શક્તા નથી અભિમાનનું ઘર ખાલી કહેવાય છે. પ્રાણી જે જે શુભાદિનું અભિમાન કરે છે તે તે વસ્તુની—શુભની હાનિ પામે છે. માયા તો ખડી અભાગણી છે. તેની કળાને તો કોઈ વિરલ મનુષ્ય જ ઓળખી શકે છે, પોતે માયા કપટ કરે છે, છતાં પોતે સરલ છે અને ખીજા માયાવી છે એમ માને છે ને મનાવે છે. મિશ્ચાત્વનો એની સાથે ગાઢ સંબંધ છે. તેના વિપાકનું વર્ણન શું કરવું? પ્રથમ તે લાભ દેખાડે છે, પરંતુ પરિણામે જરૂર તે નુકશાની આપે છે. લોભની તો વાત જ શી કરવી? તેને તો સર્વવિનાશ કરનાર કહ્યો છે. લોભીના સર્વ શુભો નાશ પામે છે. તે લાખો કે હજારો મળ્યા છતાં તેને ભોગવી શક્તો નથી, તેનો સત્કાર્યમાં વ્યય કરી શક્તો નથી અને પ્રાંતે હાથ ધસતો ખાલી હાથે ચાલ્યો જાય છે. આ ચારે કષાયના સંબંધમાં શાસ્ત્રોમાં લાખો શ્લોકો લખાયા છે. તેને માટે ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા જેવા ગ્રંથો વાંચી કે સાંભળી તો તેનો વાસ્તવિક ખ્યાલ આવી શકે.

૩. મોક્ષપ્રાપ્તિનો ત્રીજો ઉપાય શુણી ઉપર અનુરાગ છે. શુણી ઉપર પ્રેમ કરવો—રાગ કરવો—એટલે તે શુભ આત્માને પસંદ છે, ગમે છે એમ નિર્ણય થાય છે. એવા શુણી પર રાગ કરતાં—તેમના પ્રસંગમાં આવતાં આત્માનું અનેક પ્રકારનું હિત થાય છે, અકાર્યથી પાછું ઓસરાય છે અને સત્કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. આના લાભની તો ગણતરી જ નથી. સંસારમાં સાચા અમૃત બે જ છે: ૧ સત્શાસ્ત્ર ને ૨ સત્સંગ—સત્સંગના બળથી પ્રાણી સહેજે ભવસમુદ્ર તરી શકે છે.

૪. મોક્ષપ્રાપ્તિનો ચોથો ઉપાય—ચોથો પાયો ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદી રહેવું. યથાવસર સામાયિક, પોસહ, પ્રતિકમણ, જિનપૂજ, તીર્થયાત્રા, ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, જ્ઞાનાભ્યાસ, પદોપકાર વિગેરે કરનાર મનુષ્ય પાપકર્મથી પ્રાયે લેપાતો નથી. કદી લેપાય છે તો બહુ અલ્પ લેપાય છે કે જે લેપને ઉખડી જતાં વાર લાગતી નથી, માટે ધર્મક્રિયા તો યથાવસર જરૂર કરવી. તેને તો વ્યવહારની નિલક્રિયા સમાન જ કરી મૂકવી, જેથી પ્રમાદ થાય જ નહીં.

આ ચારે મોક્ષપ્રાપ્તિના ખરેખરા ઉપાય છે. એને માટે શાસ્ત્રોમાં ઘણું લખાયું છે. અહીં તો તેનું દિગ્દર્શન જ કરાવ્યું છે તે લક્ષપૂર્વક વાંચી તેની ઉપર વિચાર કરવામાં આવશે તો જરૂર આત્મકલ્યાણની પ્રાપ્તિ થશે. કુંવરજી

શ્રી કુમારપાલ મહારાજાએ કરેલ જૈન ધર્મની

આરાધનાનું સુંદર સ્વરૂપ

(શ્રી ઉપદેશરત્નાકર ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધૃત)

૧-ત્રિકાળ જિનપૂજા પ્રભાતે, મધ્યાહ્ને અને સંધ્યાએ કરવી.

૨-અદમી તથા ચતુર્દશીની તિથિએ પૌષ્ઠપાવસ કરીને તેના પારણે જે પુરુષ, મુનિ કે સ્વધર્મી દષ્ટિગોચર થાય તેને યથાર્થ રીતે દાન દઈને જે જમાડીને પછી પારણું કરવું.

૩-પોતાની સાથે પૌષ્ઠ કરનાર બંધુઓને પોતાની સાથે જ પારણું કરાવવું.

૪-ગરીબ સાધર્મિકબંધુનો ઉદ્ધાર કરવાને અંગે એક વર્ષમાં એક કોડ દીનારનું દાન દેવું. (એ મુજબ કુલ ચૌદ વર્ષમાં ૧૪ કોડ દીનાર-એક પ્રકારના સિક્કા દીધા.)

૫-ઉચિતદાનમાં ૯૮ લાખ રૂપીઆ દેવા અને ૭૨ લાખ રૂપીઆ નિઃસંતાન સ્ત્રીઓને દેવા.

૬-એકવીશ કોડ રૂપીઆ જ્ઞાનભંડારની પુષ્ટિ માટે ખર્ચવા.

૭-ત્રિભુવનપાલમંદિરમાં નિત્યપ્રતિ રત્નાત્રેતસવ કરવો.

૮-નિત્યપ્રતિ પરમ તારક ગુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીને દ્વાદશાવર્ત વંદન કરવું અને ત્યારબાદ ક્રમશઃ અન્ય સર્વ સાધુમુનિરાજોને વંદન કરવું.

૯-પૌષ્ઠાદિ વ્રત કરનાર શ્રાવકબંધુઓને વંદન-સન્માન-દાનાદિ યોગ્ય પ્રમાણમાં કરવાં.

૧૦-અઢાર દેશમાં અમારી પહોંચ વગાડાવવો. ૧૧-ન્યાય નિમિત્તે બનાવેલ ધંટ વગાડવો.

૧૨-સ્વસત્તા સિવાયના મુલકોમાં દ્રવ્યબળ યા મૈત્રીબળના પ્રભાવે જીવદયાનું પાલન કરાવવું.

૧૩-ચૌદસો ને સુંમલીશ નવાં જિનમંદિર બનાવવાં અને ૧૬૦૦ સોળસો જિનમંદિરોને જીર્ણોદ્ધાર કરાવવો.

૧૪-સાત વાર તીર્થયાત્રા કરવી.

૧૫-પ્રથમ વ્રતે નિરપરાધી-નિર્દોષ જીવ પ્રત્યે ' માર ' શબ્દ બોલવા બદલ પ્રાપ્તિ તરીકે ઉપવાસ કરવો.

૧૬-બીજા વ્રતે અનણપણે અસલ ભાષા બોલતાં પ્રાપ્તિ તરીકે આયંબિલની તપશ્ર્ચા કરવી.

૧૭-ત્રીજા વ્રતે નિઃસંતાનનું ધન તજવું.

૧૮-ચોથા વ્રતે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યા બાદ પોતે પુનઃ ફરી પ્રવ્રણાનો પ્રતિજ્ઞા કરવો. ચાતુર્માસમાં ચારે માસ સ્વહાર્યનું પાલન કરવું. શીલપાત્રનમાં કવચિન મનથી ખંડિત

યતા ઉપવાસ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે સ્ત્રીકાંગવો, ચતુર્થી ભગ યતા આયગિન તપ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવું, કાયાથી ભગ યતા એકામણુ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવું, પર્વને દિવસે અખડ સ્થિતિ પાળવું, પરનારી પ્રત્યે શુભ ને ક્રોધ પ્રારતી દૃષ્ટિ ગમવી ભોપલદેવીના મળણ બાદ પરણવાનું મુચતવી રાખવું, આગત્રિકાર્થે સાથે રાખના ભોપલદેવીની સુચર્ણમન મૂર્તિ ગનાની

૧૯-પાયમા પરિગ્રહ પરિમાણુ વનમા છ કરોડ સુચર્ણ સિક્કા, આઠ કરોડ રૂપાનાણુ હમ્મર તુલા પ્રમાણુ મણિગત્ત, બત્રીશ હમ્મર મણુ ઘી બત્રીશ હમ્મર મણુ તેલ, એક લાખ મણુ ચણા, બુનાગ, મગ વગેરે, પાય લાખ અશ્વ, પાય હમ્મર હાથી, પાયસો હોટ, પાયસો ઘર, પાયસો હાટ, પાયસો ગાડા, પયાસ હમ્મર રથ, અગિઆર લાખ સગ્રામી અશ્વ, અઠાર લાખ સુભટ વગેરે

૨૦-છઠ્ઠા વ્રતે વર્ષાકાળમા પાટણુની હદ બહાર જવાનું મુચતવી ગમવું.

૨૧-સાતમા વ્રતે મઘ-માસ-મધુ-માખણુ-મહુળીજ-તુચ્છ ફલ-અન્નપ્યા ફલ-અનત કાય વગેરે અભક્ષ્યનો ત્યાગ કરવો એક જાતિના તબોલના ફક્ત આઠ બીડાની જ છૂટ રાખવી, સર્વદા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો, ચોમાસામા ઘી સિવાય અન્ય નિગયોનો ત્યાગ કરવો, લીલા શાકનો ત્યાગ કરવો, નિત્ય પ્રત્યે એકાસણુ કરવું તથા મર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરવો

૨૨-આઠમા વ્રતે મનમૂલકમાથી સાતે વસનોનો નિર્મૂળપણે ઉચ્છેદ કરવો

૨૩-નવમા વ્રતે ઉભય ડાળ (મનાર-સાજ) પ્રતિક્રમણુ તથા સામાયિક કરવું અને સામાયિકમા ગુરુ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી સિવાય અન્ય સાથેનો વાર્તાલાપ બંધ કરવો દિનપ્રત્યે યોગશાસ્ત્રના બાર પ્રકાશ અને વીતરાગસ્તોત્રના ૨૦ પ્રકાશ કુન ડર પ્રકાશોનો સ્નાન કરવો

૨૪-દશમા વ્રતે ચાતુર્માસ દરમિયાન યુદ્ધાદિ મોકુફ રાખવા

૨૫-અબ્યાગમા વ્રતે પૌષધોપનાસમા ગત્રિએ ડાઉસગગધાને રહેવું.

૨૬-બારમા અતિથિસંવિભાગ વ્રતે દુબી સાધર્મિક મધુએ ઉપગનાંકરના દરનથે આવતા ભોતેગ લાખ દ્રવ્ય માફ કરવા

૨૭-ચુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રચાર્યજીને ઉતરનાની ધર્મશાળામા જે મુખવસ્ત્રિકાના પ્રતિલેખક-સાધર્મિકો હોય તેને પાયસો ઘોડા ને બાર ગામના સગ્રામી બનાવના અને સર્વ મુખવસ્ત્રિકાના પ્રતિલેખકોને મળીને પાય હમ્મર ગામ દેસ

૨૮-ઉપરાત ચુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી પાસે વાસક્ષેપપૂર્વક ગજર્ષિ' નામક શ્રેષ્ઠ પદવી પ્રાપ્ત કરવી

આ પ્રમાણે કુમારપાન મહારાજ સ્વ અને પરતુ કલ્યાણ સાધના સાથે જૈનશાસનની જે અન્નેડ ઉન્નતિ સાધવા ભાગ્યસાન બની શક્યા છે તે માટે તેમને ખરેખર કાર્દિશ વદન હો ।

(ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની પ્રથમની ૧૪ કલમ પ્રમાણેના કાર્યો તેમણે કર્યાં સમજવું)

મુનિશ્રી ત્રેમવિમળજી

ચાગિરાજ શ્રી આનંદધનવિરચિત , પદ પંચાવનમું

(અનુસંધાન ૧૪ ૧૫૩ થી)

આ કારણથી સત્ત્વી વ્યાખ્યામાં સામાન્ય અને વિશેષ જાનેનો સમાવેશ થઈ જાય છે તેથી એ સામાન્ય તથા વિશેષને અલગ દ્રવ્ય માનવાની જરૂર રહેતી નથી. ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા જેનામાં હોય તે સત્ છે એ દૃષ્ટિએ જોઈએ ત્યારે પછી એના સામાન્ય તથા વિશેષને અલગ દ્રવ્ય માનવાની જરૂર રહેતી નથી. આ રીતે અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખવાથી બેદાબેદભાવ બરાબર સમજી શકાય છે. બેદ દેખાય છે તે પર્વાયની અપેક્ષાએ છે, અબેદ દેખાય છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે અને જાને વસ્તુ એકી વખતે એક સાથે દ્રવ્યમાં રહે છે તેથી બેદાબેદનું રહસ્ય સમજાય છે વસ્તુધર્મના સ્વરૂપની વિચારણાનો પાયો સત્ત્વી વ્યાખ્યા સમજવામાં રહેલો છે. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ દરેક ભિન્નલક્ષણવાળા છે, છતાં પરસ્પર અપેક્ષિત છે.

આ સત્પણ્ડ-મતા એક છે, એમાં ખડ વિભાગ પડી શકે તેવું નથી અને તેને બાધા થઈ શકે તેવું પણ નથી. આ અભિપ્રાય જૈન સિદ્ધાંતનો છે, નિશ્ચય નયે આ વાત સુચોગ્ય છે અને એ વ્યાખ્યા પર સત્ત્વી આખી સમજણ રહેલી છે જે દર્શનકારો ગુણ ઉપર નજર રાખે છે તે આત્માને નિત્ય ગણે છે, જેનું લક્ષ્ય પર્વાય ઉપર રહે છે તે અનિત્ય માને છે અને ગુણ તથા પર્વાય જાને પર દૃષ્ટિ રાખનાર જૈનદર્શન આત્માને નિત્યાનિત્ય કહે છે. આ સર્વ દૃષ્ટિબિન્દુને ધ્યાનમાં રાખવાથી પ્રમાણજ્ઞાન થાય છે. એ વિચારણાના તલસ્પર્શોજ્ઞાનને આત્મજ્ઞાન કહેવાય છે અને તેની સાથે બાકીના સર્વ દ્રવ્યનું જ્ઞાન થવાની જરૂર જ પડે છે એટલે આત્મજ્ઞાનમાં દ્રવ્યોનું જ્ઞાન સાદૃશ્યિક હોઈ આ દ્રવ્યાનુયોગનો મોટો અગત્યનો વિષય જાને છે.

સત્ત્વી વ્યાખ્યા સાથે પ્રથમ અન્યથ અને વ્યતિરેક હેતુ સમજવા યત્ન કરીએ. ત્યારપછી ' એના એક અખડ અને અબાધિત ' સ્વરૂપને સમજવું મહેલું થઈ પડશે. આ અન્યથ અને વ્યતિરેક હેતુની સમજણ સ્વાદ્વાદમંજરી ગાથા ૨૧-૨૨ ની કીકામાં ખૂબ વિસ્તારથી આપવામાં આવી છે

' જ્યાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણું છે ત્યાં સત્પણું છે ' આ અન્યથ હેતુ સમજવો. સર્વ વસ્તુ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ઉત્પન્ન થતી નથી કે નાશ પામતી નથી તેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે પદાર્થમાં ઉત્પત્તિ વિનાશ થાય છે તે પર્વાયની અપેક્ષાએ થાય છે. આ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા હોય ત્યાં સત્પણું છે. આકૃતિ ફરે, આકાર ફરે, પણ મૂળ વસ્તુનું સામાન્ય-જેની જાતિ તો કાયમ જ રહે-આવો વસ્તુ-સ્વરૂપનો પ્રકાર એ અન્યથ હેતુ છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે અને પર્વાયની દૃષ્ટિએ પદાર્થોમાં ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય છે. પર્વાયો ફરતાં જાય છે એવો આપણો

પ્રત્યક્ષ અનુભવે છે. કોઈ એમ ધારે કે કમળો થવાથી આંખપડે સફેદ વસ્તુ પીળી જણાય છે, એ દાખલો અહીં બંધ એસે તેમ નથી. પ્રાણીને કોંધ, ઉદાસીનતા, 'દર્ધ' વગેરે થાય છે એ હકીકતને મિથ્યા કહેવી એ આપણા માનાં પ્રત્યક્ષિતા)થી વિરુદ્ધ છે, અનુભવથી બિલકુલું છે અને એમાં કમળાનું દર્શાત કામ આપી શકે તેમ નથી. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધ ઉપર જણાવ્યું તેમ ભિન્ન છતાં પરસ્પરની અપેક્ષાવાળા છે અને તેથી ત્રણે મળીને વસ્તુનું એકમ બતાવે છે અર્થાત્ ત્રણે મળીને એક થાય છે. એકલી ઉત્પત્તિ અશક્ય છે, એ હોય એટલે સાથે વિગમ (નાશ) જરૂર હોય જ છે; અને તે જ વખતે એની સ્થિતિ કાયમ છે. એમાં કાયમાની પીઠ ઉપરના પાળનું દર્શાત આપે છે. એ વાળના નાશ અને સ્થિતિ એની ઉત્પત્તિ વિના અશક્ય છે. વાત એ છે કે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશ એ ભિન્ન લક્ષણવાળી ચીજો હોવા છતાં ત્રણે જેમાં હોય તે જ પદાર્થ હોઈ શકે છે, નહિ તો આકાશપુષ્પ જેવી દર્શા થાય. આ રીતે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશ ત્રણે યુક્ત હોય ત્યાં પદાર્થત્વ-સત્ત્વ છે, એ જ્યાં હોય ત્યાં સત્તા છે અને ત્રણેનો સમૂહ એ પદાર્થનું-સત્ત્વ લક્ષણ છે. એક હોય ત્યાં અન્ય હોય એ અન્યવ્યાપ્તિ છે. સોનાનો ઘટ હોય, તેનો મુગટ બનાવવો હોય તો ઘડા તરીકે તેનો નાશ થાય છે, મુગટ તરીકે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે, પણ તે આખા સમય દરમિયાન સુવર્ણ તરીકે તો તેની સ્થિતિ કાયમ રહે છે. આ દર્શાત બરાબર ધ્યાનમાં આવે એટલે અન્યવ્યાપ્તિનો ખ્યાલ થાય છે. દ્રવ્યની નજરે જોઈએ તો કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી કે તેનો નાશ થતો નથી. એટલે દ્રવ્યત્વની દૃષ્ટિએ વસ્તુની સ્થિતિ જ પ્રાપ્ત થાય છે. પર્યાય-દૃષ્ટિએ જોઈએ તો સર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેનો નાશ થાય છે. આપણને વસ્તુમાં ફેરફારનો અનુભવ થાય છે એ પર્યાયાત્મક છે. આ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વિનાશ-વાળી સર્વ વસ્તુ-સર્વ દ્રવ્યો હોઈ જ્યાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધતા હોય ત્યાં સત્ત્વ છે, સત્ત્વ-પણું છે એ અન્યવ્યાપ્તિ યથા. અને પર્યાયોનો તો પાર નથી તેથી પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનંત-ધર્માત્મક છે. એટલે 'જ્યાં જ્યાં અનંતધર્માત્મકપણું ન હોય ત્યાં ત્યાં સત્ત્વ પણ ન હોય' એ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ છે. આમાં વસ્તુતત્ત્વ-સત્ત્વ પક્ષ છે અને અનંત ધર્માત્મકત્વ સાધ્ય છે, એમાં વ્યતિરેકી હેતુ છે એટલે જ્યાં સાધ્ય ન હોય ત્યાં સાધન ન જ હોય. એ રીતે જ આ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિની સિદ્ધિ થાય, કારણ કે દર્શાત વગર પક્ષની અંદર જ હેતુથી સાધ્યની સિદ્ધિ થાય છે, એટલે એમાં પક્ષની બહારના દર્શાતનું પ્રયોજન જ રહેતું નથી. આ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિને બરાબર સમજીએ.

આત્મામાં જ્ઞાનોપયોગ, દર્શનોપયોગ, કર્તૃત્વ, ભોક્તૃત્વ, આઠ પ્રદેશની નિબળતા, અમૂર્તત્વ, અસંખ્ય પ્રદેશપણું, જીવપણું વગેરે એના સહજાની ધર્મો છે. એ એની સાથે નિરંતર રહે છે. (જૈનપરિભાષામાં એને 'ગુણ' કહેવામાં આવે છે.)

નૈયાયિકો આત્માની સાથે જ્ઞાનનો સમવાય સંબંધ માને છે, એ આત્માનું લક્ષણ જ્ઞાન નથી જ્ઞાનતા અને તેટલા માટે સમવાયને અલગ દ્રવ્ય માને છે. જૈનદર્શન જીવને ઉપયોગરૂપ માને છે. જૈનદર્શન આત્માને કર્તા માને છે. સાંખ્યો આત્માને નિર્લિપ્ત માને છે. કર્મનો કર્તા આત્મા છે અને તેથી કર્તૃત્વ એનો 'ગુણ' માન્યો છે.

જેન દર્શન આત્માને ભોક્તા માને છે. કરેલ કર્મનું ફળ એ ભોગવે છે. એ રીતે બૌદ્ધ-ક્ષણિકવાદીથી જૈનદર્શન જુદું પડે છે.

આત્માના આઠ રુચકપ્રદેશો રિચર રહે છે. મિહતા સર્વ પ્રદેશ રિચર રહે છે, બાકી સંમારી જીવેના વ્યાયામ, દુઃખ, પરિતાપને લઇને આઠ સિવાયના બાકીના સર્વ પ્રદેશો પ્રવૃત્તિશીલ રહે છે.

આ જીવ સ્પર્શ, રમ, ગંધ અને વર્ણથી રહિત હોઇ નિશ્ચયનંધથી જાતે અમૂર્ત છે.

પ્રત્યેક આત્મામાં લોકાકાશના પ્રદેશો જોટલા પ્રદેશો છે. વૈશેષિકનૈવાયિકની માફક જીવને પ્રદેશની અપેક્ષાએ વ્યાપક માનવામાં નથી આવતો, પણ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વ્યવહાર નયના મતે પ્રદેશથી વ્યાપક માનવામાં આવે છે.

જીવપણું (જીવત્વ) વ્યવહારથી દશ પ્રાણ ધારણ કરવા તે અને નિશ્ચયથી ચેતના-આ જીવનું જીવત્વ છે. આ સર્વ સદમાત્રી ધર્મની વાત છે. દર્પ, વિષાદ, સુખ, દુઃખ-કમલાત્રી- (પર્યાયધર્મ)માં આવશે, જેની વાત હવે પછી થશે.

એવી જ રીતે ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યો અનંતધર્માત્મક છે. ધર્માસ્તિકાય ગતિસહાયક છે, અધર્માસ્તિકાય રિચિતસહાયક છે. એ પ્રત્યેક પદાર્થ અમંજ્યાત પ્રદેશો હોઇ જ્ઞાનથી જાણી શકાય તેવા છે અને એ પોતાના સ્વરૂપમા કાયમ રહે છે તેથી અવસ્થિત છે, એમાં સ્પર્શોદિ ન હોવાથી એ જાને જાતે અરૂપી છે, એકબ્યક્તિરૂપ હોવાથી એક છે અને સ્વયં ક્રિયા રહિત હોવાથી નિષ્ક્રિય છે. આવી રીતે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય અનંતધર્માત્મક છે.

પુદ્ગલનું અનંતધર્માત્મકત્વ તો દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. એક ઘડો લઇએ તો તેનું કાચાપણું, પાકાપણું, મોટાપણું, પહોળાપણું, ગ્રીવા (મોઢિયું) હોવાપણું, જળધારણુ શક્તિપણું, એનું ચેતત્વ, નવાપણું, જૂનાપણું વગેરે એમાં તો અનંત ધર્મો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

આવું અનંતધર્માત્મકપણું જ્યાં ન હોય ત્યાં સત્ત્વ ન હોય એ બાતિરેકબ્યાપ્તિ થઇ. આ અનુમાનમાં-આ બ્યાપ્તિમાં અમિદ્ધ કે વિરુદ્ધ કે એવો કોઇપણ દોષ આવતો નથી. આવા પ્રકારની અન્યબ્યાપ્તિ અને બ્યતિરેકબ્યાપ્તિ 'સત્ત્વ' ની બ્યાખ્યાને અંગે રહેલી છે એ જ્યારે બરાબર ખ્યાનમાં આવે ત્યારપછી સમજાય કે એ સતત્ત્વ-સત્તા એક છે, અખંડ છે અને અબાધિત છે. સત્ત્વની બ્યાખ્યા સમજાય તો એ સત્ત્વણુની એકતા, અખંડતા અને અબાધિતતા સરળ હકીકત છે, સમજાઇ જાય તેવી છે.

અહીં જે દ્રવ્યનું લક્ષણ બાંધ્યું તે સત્ત્વનું લક્ષણ છે અને તે હોવાપણું તે સત્ત્વ અથવા સત્તા છે. આ મત્તા એ સમુચ્ચય લક્ષણ હોઇ એક છે, કારણ કે કોઇ પણ વસ્તુનું લક્ષણ તેજ કહિવાય કે જે સર્વાંશે હાજર હોય અને જેમાં એક દેશ પણ લક્ષણની ગેરહાજરી ન હોય. એ રીતે જોઇએ તો ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા પ્રત્યેક સત્ત્વપદાર્થમાં સર્વ કાળે અને પ્રત્યેક સમયે હાજર હોવાથી એ હોવાપણું એક છે, એમાં વિભાગ ન હોવાથી એ અખંડ છે અને એ લક્ષણમાં અપવાદ ન હોવાથી એ અબ્યાધિત છે.

જૈન દર્શનનું આ સત્ત્વસ્વરૂપ છે અને ચેતનને જોળખવા માટે તેના જ્ઞાનની જરૂર છે. કોઇ કોઇ દર્શન સપૂર્ણ સત્ત્વપદાર્થને કેવળ ધ્રુવ માને છે. આ મત શંકરાચાર્યના

વેદાંતદર્શનનો છે. કાષ્ઠ દર્શન મતપદાર્થને નિરુદ્ધ માને છે એટલે એ પદાર્થને
 માત્ર હિરણ્ય અને વ્યવહાર માને છે. એ મત બૌદ્ધદર્શનનો છે. કાષ્ઠ દર્શન ચેતનતત્ત્વરૂપ
 મતને કેવળા મુખ (કુદરૂપ નિત્ય) માને છે તે મત સાંખ્યદર્શનનો છે અને નૃસિંહ તથા
 વૈશેષિકા અને મતપદાર્થોમાંથી પરમાણુ, ડાળ, આત્મા આદિ કેટલાક મતપદાર્થોને કુદરૂપ
 નિત્ય અને ષડ, વશ આદિ કેટલાક મતને માત્ર હિરણ્યવ્યવહારીય (અનિત્ય) માને
 છે. જૈનદર્શનનું મતનું તત્ત્વ એ મર્વ દર્શનકાળેની વ્યાખ્યાથી અલગ છે તે અદ્વૈતના-
 ત્વું છે, તે ત્રિશક્તિગ્રાહિત છે અને ત્રણે કાળમાં ચરાચર લાગે તેવું છે. અંશ મત
 એ મત તો છે, પણ એ ત્રણે કાળે ટકે નહિ તેથી એમાં વાધ આવે છે. જૈન દર્શનની
 મતપદાર્થની વ્યાખ્યા એક જ છે, અખંડ છે અને અગ્રાધિત છે. તેની માથે સ્વાત્
 સ્વાત્વાર્થી તેનો માથો ખ્યાલ આવે છે, કાળજી કે સત્ત્વની અપેક્ષાએ સત્ છે, જન
 અમત્તની અપેક્ષાએ નથી, તેથી સ્વાત્ સત્તાલા વગર તો આખો અર્થ ખોટો થઈ જાય.
 આ તાત્ત્વ પણ માથે જ જ્ઞાનમા ગણવાની છે.

કોઈ સ્થાપીભાવ પણ છે અથવા હોવો જોઈએ, નહિ તો એમાં રિચિત કે રિચરતા જેવું તત્ત્વ જ રહેતું નથી એ વાત પર ખ્યાલ ન રહ્યો અને પરિણામે દુનિયાને પર્યાયની નજરે અંશ સત્યો બતાવી શક્યા. જે પ્રમાણજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો આ ‘રૂપબ્રમ’ જોવો જ રહ્યો, એનાથી દોરવાઈ જવાની વાતને દૂર કરવી જ રહી અને એના પર વિજય કરવા માટે તેનું સક્ષમ જ્ઞાન કરી તેના પરત્વે સર્વ અંશ પર નજર રાખનાર પ્રમાણજ્ઞાનનો આશ્રય લેવો જ રહ્યો.

આ રૂપબ્રમ આરોપ કરેલો ધર્મ છે, એમાં વસ્તુસ્વરૂપનું મૂળ જ્ઞાન નથી, એમાં અંશના ગ્રહણને સર્વ ગ્રહણનું સ્થાન અપાયું છે અને એવા રૂપબ્રમમાં પડી જવાથી વસ્તુનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન કદી પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી, એ વાત ઉપર અહીં ખાસ ધ્યાન આપવાનું છે. આ દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં રૂપબ્રમથી પ્રાપ્ત થતું જ્ઞાન સર્વ આરોપ કરેલું માલૂમ પડશે. તે તે અંશે સત્ય હોવા છતાં, એટલો નિર્ણય મૂળ ચર્ચાને પરિણામે આવેલ હોવા છતાં, એ રૂપબ્રમથી અંશ હોઈ તે સમરતનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને તેથી આરોપદ્વારા એના અંશ-જ્ઞાનમાં સર્વસત્ય મનાવવાનો મિથ્યા પ્રવાસ થાય છે. પછી એમાંથી માયાનો સિદ્ધાંત કાઢવો પડે છે, રૂપ દેખાય છે તે પણ બ્રમ છે એમ માની આંખો બંધ રાખવી પડે છે અને તે રીતે ચેતનજ્ઞાન-આત્મજ્ઞાન આડી અંધારી આવી જાય છે.

આ રીતે ચેતનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મગજનું હોય તો સત્તા શું છે? સત્તનું સ્વરૂપ કેવું છે? એને સમજવા માટે અસતથી એને કેમ અલગ રાખી શકાય? એની વિચારણામાં સ્વાત્ત્વ ને શું સ્થાન છે? એ સર્વ વિચારનું ઘટે. જે માત્ર દ્રવ્યની નજર રચીકારી, જે માત્ર પર્યાયની નજર રચીકારી, જે એકાદ અંશને સધિક મૂલ્ય આપી દીધું તો રૂપબ્રમમાં પડી જવાશે, માટે સત્પદાર્થને જોળખી રૂપબ્રમનો ત્યાગ કરે અને ભૂદેશ્યુકે આરોપ કરેલા ભાવોમાં અટવાઈ ન જાય. એને જોળખવા તો જરૂર પડશે, પણ એના એક એક અંશે સમજી અંશને અંશનું જ સ્થાન આપવું, એમાં પરિપૂર્ણતા ન માગી લેવી-એ આત્મજ્ઞાનનો પાયો છે.

રૂપ કે આરોપ એ આત્મા નથી, એના ધર્મો તો તદ્દન જૂઠા છે એને પામવા-સમજવા મુશ્કેલ છે અને એને સમજવા માટે રૂપ અને આરોપનો ભ્રમત્યાગ એ પ્રથમ અગત્યની ખાત છે. ખાકી આત્માની સાથે એનાં અનેક નામો થાય, રૂપ થાય, આકાર થાય, રંગ થાય-એ સર્વ આરોપ કરેલી-તેના ઉપર લાટેલી ખાખતો છે. આત્મા પોતે નથી દેવઅંદ કે નથી હીરાઅંદ, એ કાળો નથી કે ગોરા નથી, એ લૂલો નથી કે લંગડો નથી, એનાં નામ અને રૂપ જુદાં જુદાં થયાં છે તે સર્વ આરોપ કરેલી ખાખતો છે.

એના ધર્મ તો ગોર છે-ખીજ જ છે. એનું લક્ષણ ઉપયોગ છે. બોધરૂપ વ્યાપાર એ એની વ્યાખ્યા છે. એના પર્યાય દ્વયાં કરે છે, કારણ કે એક જ અવસ્થાવાળા નથી હોતા. કેટલાક પર્યાયો એક અવસ્થામાં હોય છે તો કેટલાક પર્યાયો ખીજ અવસ્થામાં મળી આવે છે. આ પર્યાયોની જુદી જુદી અવસ્થાને ‘ભાવ’ કહેવામાં આવે છે. એ ભાવો કર્મના ઉપશમથી, ક્ષયથી, ક્ષયોપશમથી અને ઉદયથી થાય છે. દ્રવ્યના અસ્તિત્વથી પોતાની જાતે જ પારિણામિક ભાવ કાયમ રહેશે છે. સંમારી અથવા મુક્ત આત્માને આ પાંચ ભાવો પૈકી કોઈ કોઈ ભાવ અવશ્ય હોય જ. અજીવમાં એ પાંચ ભાવો પૈકી ચારના પર્યાયોનો સંભવ નથી, તેમાં એક પારિણામિક ભાવ જ હોય છે. અહીં એક ખીજ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

આ પાત્રે ભાવો (ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયિક અને પારિણામિક) જીવમા એક સાથે બધા હોય છે એવો ડાઈ નિયમ નથી દા ત મુક્ત જીવોમા ક્ષાયિક અને પારિણામિક બે ભાવ જ હોય છે, જ્યારે સસારી જીવોમા કોઈ ત્રણ જાનનાળા, કોઈ ચાર જાનનાળા અને કોઈ પાંચ જાનનાળા હોય છે એમા ત્રણ એટલી છે કે સસારી જીવ બે જાનનાળા હોતા નથી એટલે મુક્ત જીવોના પર્વાણિ બે ભાવોમા અને સસારી જીવના પર્વાણિ ત્રણથી પાંચ ભાવોમા પ્રાપ્ત થાય છે ઉપયોગરૂપ લક્ષણ સર્વ જીવોમા પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં જ્યાં જીવ હોય ત્યાં ત્યાં ઉપર પ્રમાણે જેથી માડીને પાંચ ભાવો જરૂર હોય છે એ પાંચ ભાવો પૈકી એક પણ ન હોય ત્યાં જીવત્વ હોતું નથી

આ રીતે ચેતન-આત્માનો ધર્મ તો તદ્દન ઝોર-જુદો જ છે એ ઉપયોગલક્ષણવાળા આત્માને જરાયર સમજવા માટેના આ બધા પ્રયત્નો છે આત્મામા અનંત શુણ્યપર્વાણિ છે, પણ એ સર્વમા ઉપયોગ જ મુખ્ય છે અને ઉપયોગ સ્વરૂપરૂપકાંશક હોવાથી તે પોતાનું તથા પૂર્વ પર્વાણિનું જ્ઞાન પ્રાપ્તી શકે છે આપણે આ ચર્ચા કરીએ છીએ એમા શકા કરીએ છીએ, એનું સમાધાન કરીએ છીએ-એ સર્વ ઉપયોગને લીધે જ થાય છે અને લક્ષણ સ્વરૂપથી લિખ્ત ન હોવાને કારણે અને ઉપયોગ બધા પર્વાણિમા મુખ્ય હોવાથી ઉપયોગ જ આત્માનું લક્ષણ બને છે

આ આખા સ્વરૂપચિત્તવનમા પારિણામિક ભાવને મરાળગ સમજવા યોગ્ય છે એ જીવત્વરૂપ છે અને ચેતનનો સ્વભાવ છે એ ન હોય તો ચેતન ન હોય એમ સમજવું ખીન્ન સર્વ ભાવો કોઈ વાગ હોય અને કોઈ વાર ન પણ હોય પણ આ જીવત્વરૂપ પારિણામિક ભાવ તો સર્વ આત્મામા સર્વ કાળે પ્રાપ્ત થાય જ છે અને તેથી તેને મુખ્ય લક્ષણ ગણવામા આવેલ છે બાકીના ભાવોમાથી કેટલાક અથવા સર્વ કોઈ વાર હોય છે, કોઈ વાર ઝોઝા રહેતા હોય છે, પણ પારિણામિક ભાવ તો સર્વ કાળે હોય જ છે ઉપયોગ આત્માનો ધર્મ છે, એ ઝોર છે-જુદો છે, અલગ છે, અજીવથી એને જુદો પાડનાર છે અજીવમા અજીવત્વ પારિણામિક ભાવે છે આ પારિણામિક ભાવ દ્રવ્યનું પરિણામ છે, જે દ્રવ્ય દ્રવ્યના અસ્તિત્વથી જ પોતાની જાતે જ ઉત્પન્ન થયેલ છે, એટલે કોઈ પણ દ્રવ્યનું સ્વાભાવિક સ્વરૂપપરિણામ જ પારિણામિક ભાવ કહેવાય છે

ખીન્ન ભાવો કોઈ વાગ મળે અને કોઈ વાર ન પણ મળે, કારણ કે એ કર્મની અપેક્ષા રાખે છે તેથી લક્ષનાશમા ગ્રહનાગ હોવા છતાં કાદાચિક છે, અને તેથી તેને ઉપ લક્ષણ કહી શકાય જીવનું ઉપયોગ લક્ષણ કહેવામા આવે ત્યારે તેના જીવત્વને અંગે તે મમજવાનું છે અને તે પારિણામિક ભાવને અંગે હ એમ ધ્યાનમા રાખવું સસારનું આજીવ સ્વરૂપ પર્વાણ છે અને પર્વાણ તો પવટનભાવ પામતા જાય છે આ સસારમા નામ અને રૂપ દ્વયાં કરે છે એ પર્વાણપવટન છે, અને એને લખેને દેરકાં થાય તે પણ નજરે પડે છે, પણ ચેતનનો ધર્મ તો કોઈ અલગ વસ્તુ છે અને તેને મમજવાની ખાસ જરૂર છે

તે મમજના એટલે ખૂબ સ્પષ્ટતા થાય છે સત્તુચિતિની આ સમજણ તે આનંદ છે, એ તત્ત્વ છે, એની પ્રાપ્તિ એ સાધ્ય છે વૈશેષિક મન પ્રમાણે સત્તા દ્રવ્ય શુદ્ધ અને કર્મમા રહે છે, પણ મામાન્ય અને વિશેષમા રહેતી નથી-હોતી નથી આ વાત સમિતીન નથી એ તો હિપગ મનાયુ અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરવો અને છતાં તેનું અસ્તિત્વ

(સત્તા) ન સ્વીકારવું એ બંધબેસતી વાત નથી. એને દ્રવ્યથી જુદી માનવા જતાં તો અનેક હોય દેખાય છે. ઘટનું ઘટત્વ ઘટથી અલગ માનવા જરૂર છે તો ઘટ પોતે અસત્ થઇ જાય છે એટલે સત્તા દ્રવ્યથી જુદી ન હોઇ શકે.

જ્ઞાન પણ આત્માથી જિજ્ઞાસુ ન હોઇ શકે. આત્માને જડ માનવો અને પછી બુદ્ધિદ્વારા સમવાય સંબંધથી તેને જ્ઞાન થાય છે એમ માનવું એ વાતમાં ઘણી ગૂંચવણ દેખાય છે. એમાં કર્તા ક્રાણ કહેવાય અને કરણ ક્રાણ કહેવાય એનો ઘાટ જ બેસતો નથી. ખરી વિચારણા મુક્તદશાના આનંદની છે. વૈશેષિકો માને છે કે આ જ્ઞાન પણ ઉપાધિ છે, અને મોક્ષદશામાં જ્ઞાન રહેતું નથી. આવા પ્રકારની આત્માની લક્ષણા અગ્રાહ્ય છે. અનંત મુખનું સંવેદન એ મોક્ષ છે. ત્યાં સુખદુઃખની વ્યાવહારિક કલ્પનાનો અભાવ છે, પણ જ્ઞાનાનંદનું નિરતિશય મુખ તો સર્વકાળ ગ્રાહ્ય છે. એમ ન હોય તો જડ અવસ્થા જેવી પરિસ્થિતિ કે જેમાં કાંઈ પણ પ્રકારના આનંદનો અનુભવ નથી તેને પ્રાપ્ત કરવા ક્રાણ પ્રયત્ન પણ કરે ?

ઉદ્વિગ્ના વિષયોમાં પ્રવૃત્તિને સુખ માનવું એ રાગનું કારણ છે, પણ મોક્ષસુખનો અનુભવ એ કાંઈ વિષયોદિ પ્રવૃત્તિનું કારણ નથી, એટલે એ બંધનરૂપ નથી અને ઉત્કૃષ્ટ દશાએ પહોંચેલા આત્માને એની ઇચ્છા થાય તેટલો રાગ પણ આખરે ન રહેતો હોવાથી એમાં રાગદ્વેષને સ્થાન જ નથી. સંપૂર્ણ કર્મેનો ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થવાવાળા પરમ સુખ અને આનંદરૂપ આ મોક્ષ છે અને એ મોક્ષને સુકિતયુક્ત સમજવાનો આ પ્રયત્ન છે.

આ આનંદની વિષુળતા એ ખરું તત્ત્વ છે. એની ઇચ્છા કરવામાં વિષયસુખની વાંછા ન હોવાથી બંધન નથી થતું, અને અતે ત્યારે સાચું તત્ત્વ સાંપડે છે ત્યારે તો મોક્ષે મયે ચ સર્વત્ર નિઃસ્પૃહો મુનિસત્તમઃ એટલે ઉત્તમ મુનિ તો મોક્ષ અને સંસાર બન્નેમાં નિઃસ્પૃહ રહે છે. ખૂદ આનંદધનજીએ પોતે જ શાંતિનાથજીના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે 'મોક્ષ સંસાર બિહુ સમ ગણે, ઇન્દ્રિયો હોય તુ જાણુ રે.' એટલે તને જાણનારો મોક્ષ અને સંસાર બન્નેને સરખા ગણે છે. આ સરખા ગણવાની વાત જુદી છે, પણ સાંવૈજ્ઞિક મોક્ષ થવા પછી જ્ઞાન પણ રહેતું નથી એ વાત માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ બંધબેસતી નથી, કારણ કે એમ હોય તો પછી પથ્થર કે ધૂળના રોકા વચ્ચે અને આત્મા વચ્ચે કશો તફાવત રહેતો નથી અને આપણે પદાર્થની વ્યાખ્યા બ્રેઇ ગયા, એમાં જે ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિની વાત વિચારી તે પણ અર્થવગરની થઈ જાય છે. જ્ઞાનના પર્યાયો ક્યાં કરે એ પારિણામિક લાવ છે. પારિણામિક લાવ એ ઉપયોગ છે અને ઉપયોગ એ જીવત્વ છે-જીવતું લક્ષણ છે, તેથી અનંતજ્ઞાનનો આદવાદ કરવો એ ખરું તત્ત્વ છે અને એના વિલાસમાં નિરતિશય આનંદ છે, સામ્યપ્રાપ્તિ માટે કરેલા અનેક પ્રયત્નની પરિકાષા છે અને એ પરાકાષ્ટામાં પ્રાપ્તવ્ય અસાધારણ બેવડો મુદો છે.

આત્માના સહભાવી ધર્મ-ગુણો પોતે નિર્ચલ છે, પર્યાયો કમસર ક્યાં કરે છે. અનંત ગુણોનો અખંડ સમુદાય તે દ્રવ્ય છે. એમાંથી ચેતના, આનંદ, વીર્ય, આરિત્ર વગેરે પરિમિત ગુણો જ સાધારણ બુદ્ધિવાળા જીવજનની કલ્પનામાં આવે છે, બધા ગુણો સમજવામાં આવતા નથી. જેટલા જાણી શકાય છે તેના અનંત પર્યાયો થાય છે અને એ રીતે જેટલા

જાણી શકાય છે તેના કારણભૂત ગુણોનો અનુદાર કરાય છે. પાર્થિવ પ્રવાહરૂપે આવા આવે છે. એ પ્રત્યેક પ્રવાહની કારણભૂત એક એક ગુણશક્તિ હોય છે અને એવી અનત શક્તિઓનો સમુદાય તે દ્રવ્ય છે. આમા પશુ બેટની માપેક્ષતા તો જરૂર મ્હે છે. અભેદ દૃષ્ટિથી પર્યાય પોતપોતાના કારણભૂત ગુણરૂપ અને ગુણ દ્રવ્યરૂપ હોવાથી દ્રવ્યગુણ-પર્યાયાતમક જ કહેવાય છે દ્રવ્યમા કેટલાક ગુણો મર્માધારગુણ હોય છે. દા. ત. અસ્તિત્વ, પ્રદેશત્વ, જ્યેષ્ઠત્વ વગેરે અને કેટલાક અમાધારગુણ હોય છે. જેમકે ચેતના ગુણ આત્મામા હોય છે, રૂપ ગુણ પુદ્ગળમા હોય છે. અમાધારગુણ ગુણ અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા પર્યાયને લક્ષને જ પ્રત્યેક દ્રવ્ય એક બીજાથી ભુલ પડે છે.

આ દ્રવ્યની સત્તા એક છે, અખંડ છે અને અખાધિત છે એનો ખ્યાલ આ રીતે કાઢક થયો આત્મા દ્રવ્ય છે, એના અનેક સદભાવી ગુણો છે અને ક્રમભાવી પર્યાયો છે. તેને ઓળખી ઉપરઉપરની દૃષ્ટિનો ત્યાગ કરી, રૂપબ્રમ છોડી દઇ, એ મર્મ આરોપ કરેલી બાળત છે એની ખાતરી કરી, ચેતનના મૂળ ધર્મ તો અવગ છે—એને શોધી કાઢવા એ આનંદસ્વરૂપ છે, આનંદનો ઢગલો છે, આનંદનો ભગ છે અને એ ખરું આત્મતત્ત્વ છે.

ચેતન ! આ રીતે આત્માને પ્રાપ્ત કરી શકાય પૃથક્કરણ કરી એને સમગ્રએ ત્યારે એનું વિકૃત સ્વરૂપ ધ્યાનમા આવે છે, એનું અમલ સ્વરૂપ માપડે છે, એના વિકારો ઓળખાઇ જાય છે, એની વિભાનદશા ખ્યાલમા આવે છે અને એનું અનત આનંદ-સ્વરૂપ નજરમા આવે છે એના ગુણપર્યાયોનો ભાવ નિમજ્જતા, એનું લક્ષણ બસાવ લક્ષ્યમા લેતા, એની સાથે જોડાઇ ગયેલું પશુ તારવીને અલગ પાડી શકાય તેવું મલ્લ માલિન્યમય કર્મપ્રાધાન્ય સ્વરૂપ સમગ્રમય, ત્યારે એ અનર્તગાનનદમય, વિશુદ્ધ ચારિત્ર-મય, અનતશક્તિના ધણીને ઓળખાય ખરું તત્ત્વ એ છે અને એને સમજના માટે જ અનત તર્કપર પગ અને હેતુવિચારણા કરવામા આવે છે.

આનંદના સ્વરૂપ પર દરેક પદમા કાઢક કાઢક વિવેચન થયું છે. એના પર એક સમુચ્ચય લેખ પશુ તૈયાર કરવા માગ્યો છે, એ આનંદને સમગ્ર આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો એમા જીનવાત્રાનું સાક્ષ્ય છે, પ્રયત્નની સિદ્ધિ છે અને ચક્રબ્રમણો છોડે છે ?

મૌકિક

૧. આ પદનો અર્થ વિચારવામા એ લગભગ એ વર્ષ લીધા છે. છવટ્ટ એનો અર્થ લાસરો તેવો લખ્યો છે, પણ તેમા પૂરતો સતોષ થયો નથી, તોય જરૂર થયો છે આને મળતું પદ ૮૭ મું છે, ત્યાં જરૂરી વિશેષતાનો ભાસ થશે તો પ્રસંગ લઈ વિચારણા આગળ ધપાવવા પ્રયત્ન થશે. આ પદ મને અનેક દૃષ્ટિનો સમુચ્ચય કરાવનાર, નિશ્ચય નયનો આભાસ કરાવનાર અને યોગીના અપ્રતિમ આત્મભાવને વ્યક્ત કરનાર આત્માના ઠાંકણમાથી નીકળી પડેલું જણાયું છે તથા લાંબીના પદમા અસાધારણ ભાવ લરી હીરો છે આ સહજ ક્યન છે, આત્મોદ્ધારની વિશ્રુતિ છે, યોગનો મહાન ચમત્કાર છે. હજી એ પદ હું સમજ્યો છું એવો મારો દાવો નથી, પણ જેવું સમજાયું તેવું અહીં લખ્યું છે. એની વિચારણામા સ્યાદાદમ જરૂરી, તત્ત્વાર્થ દીકા, દ્રવ્યગુણપર્યાયોના સસ અને બીજા અનેક ગ્રંથોનો ઉપયોગ કર્યો છે. એ વિષય પર આગળના પદોની વિચારણામા અવારનવાર લખવાનું જરૂર થશે એમ જણાય છે.

મનના ભેદો

અને

તેને વશ કરવાના સરળ ઉપાયો

[યોગનો સર્વ આધાર મન ઉપર છે. મનની અવસ્થાઓ જાણ્યા સિવાય અને તેને ઉચ્ચ સ્થિતિમાં મૂક્યા સિવાય યોગમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી, જેથી પ્રથમ મનની સ્થિતિના ભેદો ખતાત્રી, ત્યારબાદ મનની એકાગ્રતા કરનામાં જે જે બાળનો ઉપયોગી જણાય છે, તે તે બાળનો સગ્રહ યોગશાસ્ત્ર વિગેરે ગ્રંથોમાંથી લઈને જણાવવામાં આવેલ છે]

મનના ભેદો—૧ વિક્ષિપ્ત, ૨ યાતાયાત, ૩ શ્લિષ્ટ અને ૪ સુલીન

“વિક્ષિપ્ત મનને ચપળતાછટ છે અને યાતાયાત મન કાષ્ઠક પણ આનંદવાળું છે. પ્રથમ અભ્યાસમાં આ બંને જાતના મનો હોય છે અને તેમનો વિષય વિકલ્પને ગ્રહણ કરનાનો છે.”

વિવેચન—પ્રથમ અભ્યાસી જ્યારે અભ્યાસ શરૂ કરે છે ત્યારે મનમાં અનેક જાનના વિદ્યેષો આવ્યા કરે છે, મન ઠરતું નથી અને ચપળતા કર્યા જ કરે છે. પ્રથમ અભ્યાસી મનની આવી ચપળતા અને વિદ્યેષતા જોઈ નિરાશ થઈ જાય અને પોતાનો અભ્યાસ મૂકી દે તો મન છૂટી જશે, પછી કદી સ્વાધીન નહીં થાય, પણ હિંમત રાખીને પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધાવે તો ઘણી ચપળતા અને વિદ્યેષતાવાળું મન શાંત થઈ સ્વાધીન થઈ જશે. પહેલી ‘વિક્ષિપ્ત’ દશા ઝાળગ્યા પછી યાતાયાત દશા છે. યાતાયાત એટલે જવું અને આવવું જરા વાર મન રિયર રહે, વળી આદ્યુ જાય અર્થાત્ વિકલ્પ આવી જાય, પણ સમજાવીને યા ઉપયોગથી સ્થિત કરાય, વળી આદ્યુ જાય, આ ‘યાતાયાત’ અવસ્થા છે. પહેલી ક્રમતા બીજી શ્રેય છે અને તેમાં કાષ્ઠક પણ આનંદનો લેશ રહેલો છે, કારણ કે જેટલી વાર સ્થિત રહે તેટલી વાર તો આનંદ ભોગવે છે.

“શ્લિષ્ટ નામની મનની ત્રીજી અવસ્થા સ્થિરતા અને આનંદવાળી છે, તથા ‘સુલીન’ નામની ચોથી અવસ્થા નિશ્ચળ અને પરમાનંદવાળી છે. જેના નામ તેના જ તેના ગુણો છે અને તે જ બે મનને ગ્રહણ કરવાનો—આદરવાનો વિષય છે, એમ જ્ઞાની પુરુષોએ કહ્યું છે.”

વિવેચન—જેટલી મનની સ્થિરતા તેટલો આનંદ ત્રીજી મનની અવસ્થામાં બીજી કરતા સ્થિરતા નિશેષ હોવાથી આનંદ પણ વિશેષ હોય છે, તેથી પણ અધિક સ્થિરતા ચોથી અવસ્થામાં છે. તેમાં મન નિશ્ચળ થાય છે અને તેથી આનંદ પણ અનૌકિક થાય છે. તે મનનો વિષય આનંદ ને પરમાનંદ છે.

આ પ્રમાણે મનને ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવાના ક્રમરૂઠે અભ્યાસની પ્રણાલિથી સાલબન અને નિરાલબન ધ્યાનની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે.

“ ચોખીએ મન, વચન અને કાયાની ચચળતાનો ધણા પ્રયત્નપૂર્વક ત્યાગ કરવો અને રસના ભરેલા વાસણની માફક આત્માને શાત તથા નિશ્ચળ ધણો વખત ધારી રાખવો ”

વિવેચન—ગ્સના વાસણની માફક (વાસણમાં ગહેલા રસની માફક) આત્માને નિશ્ચળ ધારી રાખવો. ગ્સને નિશ્ચળ ધારી રાખવા માટે તે ગ્સના આધારભૂત વાસણને સ્થિર રાખવું જ જોઈએ વાસણમાં—આધારમાં જેટલી અસ્થિરતા તેટલી અસ્થિરતાની અસર આધેય ઉપર થાય છે આ જ હેતુથી આત્માને લગવાનું શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજએ જણાવ્યું છે કે મન, વચન, કાયાને જરાપણ ક્ષોભ ન થાય એ માટે બહુ જ પ્રયત્ન કરવો કેમ કે મન, વચન, કાયા આધારરૂપ છે અને આત્મા તેમાં આધેયરૂપે રહેલો છે આધારની વિકળતા થા અસ્થિરતાની અસર આધેય ઉપર થાય છે આ અસ્થિરતા ‘એકાગ્રતા’ કર્યા મિવાય બધ યજ શકતી નથી અને એકાગ્રતા કરવામાં પણ ક્રમસર અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે એકાગ્રતા યતા ‘લય’ અને ‘તત્ત્વજ્ઞાન’ ની સ્થિતિ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, માટે આત્માને નિશ્ચળ ધારી રાખવો અને મન, વચન, કાયામાં ક્ષોભ ન થાય તે માટે એકાગ્રતા અવશ્ય કરવી

એકાગ્રતા—મનની વારંવાર પગવર્તન પાર્મિતી સ્થિતિને શાત કરવી અને મનને કાંઈ એક જ આકૃતિ કે વિચાર ઉપર દૃઢતાથી જોડી રાખવું તેને એકાગ્રતા કહે છે

પ્રથમ અભ્યાસીએને શરૂઆતમાં એકાગ્રતા કરવામાં જેટલી મહેનત પડે છે તેટલી મહેનત બીજી કાંઈ પણ જ્ઞાનની ક્રિયામાં પડતી નથી આ ક્રિયા ધણી મહેનત આપનાર અને દુઃખરૂપ લાગે છે, પરંતુ આત્મવિશુદ્ધિ માટે એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના બીજા કાંઈ ઉપાય જ નથી તે સિવાય આગળ વધી શકાય જ નહિ, માટે પ્રયત્ન પ્રયત્ને પણ એકાગ્રતા સિદ્ધ કરવી જ જોઈએ

એકાગ્રતા કરવાની રીતિ અને ઉપયોગી સૂચના—“ મનની અદ્ધ ઉત્પન્ન થતા વિકલ્પોની અગણના કરવી નહીં અને તેને મનથી કાંઈ ઉત્તર વાળવો નહીં આ બે વાતો બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ કરી વારંવાર સ્મરણમાં રાખવી ” અભ્યાસ ચાલતી વખતે તો એક ક્ષણ પણ જુલવું ન જોઈએ જ્યારે કાંઈ પણ ઉત્તર વાળવામાં નથી આવતો અને અભ્યાસ દૃઢ થાય છે ત્યારે વિચારનો પ્રત્યુત્તર વાળવાની વૃત્તિઓ શાત થાય છે એકાગ્રતામાં પૂર્ણ સામ્ય અવસ્થાની જરૂર છે અર્થાત્ વિકલ્પો ઉત્પન્ન ન થવા દેવા, તેમ તેને હસેલવાનો પ્રયત્ન પણ ન કરવો અર્થાત્ સ્થિર શાતતા રાખવી તે શાતતા જેટલી પ્રમળ થતી જોઈએ કે જાણના કાંઈ પણ નિમિત્તથી ચાલતા વિષય સિવાય મનનું પરિણામાતર થા વિષયાતર ન જ થાય એકાગ્રતામાં ધ્યેયની એક આકૃતિ ઉપર જ (એક વિચાર ઉપર જ) મન સ્થિર થાય છે વસ્તુગતે તપાસતા એકાગ્રતામાં મનની પ્રવૃત્તિ શાત થતી નથી, પણ પોતાની સમગ્ર શક્તિ એક જ માર્ગે વહન કરાવાય છે નદીના અનેક જુદા જુદા વહન થતા પ્રવાહો, પ્રવાહના મૂળ મળને જુદા જુદા ભાગમાં વહેતી નાખે છે અને તેથી પ્રવાહના મૂળ બળના જોમથી જે પ્રમળ કાર્ય થાય છે તે પ્રવાહની જુદા જુદા ભાગમાં વહેવાઈ ગયેલી શક્તિથી થતું નથી તેમ જ એકાગ્રતાથી એક જ પ્રવાહે વહન થતું અને તેથી મજબૂત થયેલું પ્રમળ મન યોગ્ય વખતમાં જે કાર્ય કરી શકશે તે અસ્તવ્યસ્ત જુદા જુદા વહન થતા મનના પ્રવાહો નહિ જ કરી શકે આ માટે જ એકાગ્રતાના મહાન ઉપયોગીપણા વિષે દરેક મહાપુરુષેએ વિશેષ આગ્રહ કર્યો છે

આ પ્રમાણે કોઇ એક પદાર્થ ઉપર એકાગ્રતા કરવામાં મન પૂર્ણ થતેલ મેળવે. અર્થાત્ “ સુહર્ત પર્થત પૂર્ણ એકાગ્રતામાં મન રહી શકે, ત્મારપછી તે પદાર્થના વિચારને મૂકી દેવો અને કોઇપણ પદાર્થના ચિંતન તરફ મનને પ્રેર્યા વિના ધારી રાખવું.” આ અવસ્થામાં મન કોઇ પણ આકારપણે પરિણમેલું હોતું નથી. પણ તરંગ વિનાના સરોવરની માફક શાંત અવસ્થામાં રહે છે. આ અવસ્થા સ્વલ્પ કાળથી વધારે વખત રહેતી નથી. આ અવસરે મન શાંત થાય છે, અર્થાત્ મનપણે પરિણમેલ આત્મા મનથી છૂટે પડી પોતાપણે (સ્વપણે) સ્વસ્વરૂપે રહે છે.

આ સ્વલ્પ વખતની પણ ઉત્તમ અવસ્થાને ‘લય’ અવસ્થા કહેવામાં આવે છે. આ ‘લય’ અવસ્થામાં વધારે વખત સ્થિતિ થતાં ‘તત્ત્વજ્ઞાન’—આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આ જ ખાખત આચાર્ય ભગવાન્ હેમચંદ્રસરિ કહે છે કે—

યાવત્ પ્રયત્નલેશો, યાવત્સંકલ્પના કાપિ ।

તાવન્ન લયસ્ય પ્રાપ્તિસ્તત્ત્વજ્ઞાનસ્ય તુ કા કથા ॥

‘જ્યાંસુધી મન, વચન, કાયાનો લેશમાત્ર પણ પ્રયત્ન છે અને જ્યાંસુધી કોઇ પણ સંકલ્પવાળી કલ્પના છે ત્યાંસુધી લયની પ્રાપ્તિ થતી નથી તો તત્ત્વજ્ઞાનની વાત જ શી કરવી ?’ (અર્થાત્ સંકલ્પવિકલ્પની સ્થિતિ હોય ત્યાંસુધી આત્મજ્ઞાન ન જ થાય.)

આ પ્રમાણે એકાગ્રતાનું અંતિમ ફળ ખતાવી, કેવી રીતે એકાગ્રતા કરવી તે વાત સહેલાઈથી સમજી શકાય તે માટે આ જ વાત ફરી જરા વિસ્તારથી કહેવામાં આવે છે.

આકૃતિ ઉપર એકાગ્રતા—કોઇ પણ પૂજ્યપુરુષ ઉપર ભક્તિવાળા માણસો સહેલાઈથી એકાગ્રતા કરી શકે છે. ધારે કે તમારી ખરી ભક્તિની લાગણી ભગવાન્ મહાવીર દેવ ઉપર છે. તેઓ તેમની હૃદય અવસ્થામાં રાજગૃહી પાસે આવેલા વૈભારગિરિ પહાડની ગીચ ઝાડીવાળા પ્રદેશમાં આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન થઈ બિભેલા છે. આ સ્થળે વૈભારગિરિ, ગીચ ઝાડી, મરિનાના પ્રવાહોના ઘોધ અને તેમની આબુઆબુનો ફરીઆળાવાળો શાંત અને રમણીય પ્રદેશ—આ સર્વ તમારા માનસિક વિચારોથી કલ્પો. આ કલ્પના મનને શરૂઆતમાં ખુશી રાખનાર છે, પછી મહાવીરપ્રભુની પગથી તે મસ્તક સુધી સર્વ આકૃતિ ચિતારો. જેમ ચિનારો ચિતરતો હોય તેમ હળવે હળવે તે આકૃતિનું ચિત્ર તમારા હૃદયપટ પર ચિતરે, આલેખો, અનુભવો. આ આકૃતિ સ્પષ્ટપણે તમે દેખતા હો તેટલી પ્રબળ કલ્પનાથી મનમાં આલેખી તેના ઉપર તમારા મનને સ્થિર કરી રાખો. સુહર્ત પર્થત તે ઉપર સ્થિર થતાં ખરેખર એકાગ્રતા થશે.

આ પૂજ્ય ભગવાનના શરીરને તમે નહોં દેખેલું હોવાથી તમે કલ્પી ન શકતા હો તો, તેમની પ્રતિમા—મૂર્તિ ઉપર એકાગ્રતા કરો.

આ તો એક જ દષ્ટાંત છે. આ જ રીતિએ તેમના સમવસરણુતો ચિતાર ખડો કરી તે ઉપર એકાગ્રતા કરો. તેમને થયેલા ઉપમર્ગ અને તે વખતની સ્થિતિ યાદ કરી તેમના શરીર ઉપર એકાગ્રતા કરો. આ જ પ્રમાણે ચોવીસે તીર્થ કરો અને તમારા પરમ ઉપકારો કોઇ પણ ગુરુ-યોગી-મહાત્મા હોય તેમના શરીર ઉપર પણ એકાગ્રતા કરો, ગમે તેવા ઉત્તમ અવલંબનો લાઇને એકાગ્રતા કરવી. એમાં કોઈ આમલ કે વાદવિવાદ કરવાનું છે જ નહિ.

સદ્ગુણ ઉપર એકાગ્રતા—સદ્ગુણ ઉપર એકાગ્રતા થઈ શકે છે. કોઈ એક સદ્ગુણ લઈ તે ઉપર એકાગ્રતા કરવી. ગુણની પ્રીતિદ્વારા તેનું મન જગૃત થઈ તદાકાર થશે. ઊંચામાં જીવો સદ્ગુણ પોતે કંપી શકાય તેવો કલ્પવૈ. તેની સામાન્ય રીતે અસર મન ઉપર થાય ત્યારે તેના તાત્વિક સ્વરૂપ ઉપર મનને સ્થિર કરવું. છેવટે આ સદ્ગુણની એકાગ્રતા સ્વાભાવિક તેના પોતાના ઉપર થાય છે અર્થાત્ પોતે તે તે ગુણરૂપ બની રહે છે.

સૂચના—આ ભક્તિવાળું કે સદ્ગુણવાળું અવલંબન મનમાથી જન્મ રહેશે અથવા તેમાથી મન નીકળી જશે એક વાગ નહિ પણ વારંવાર તેમ થશે તે અવસરે નહિ ગલગતા, તે અવલંબન વારંવાર મનમાં હસાવવું—ફરી ફરી તે વસ્તુ સાથે જોડી દેવું. આરભમાં તો વારંવાર મન લક્ષ્યથી ખસી જશે, પણ એ વાત ચોટી વખત તો લક્ષ્યમાં પણ નહિ આવે પછી એકાએક તે વાત પાછી યાદ આવશે કે હું જેના ઉપર એકાગ્રતા કરવાનો વિચાર કરતો હતો તેને મૂકી કેવળ કોઈ જુદી જ વસ્તુનો વિચાર કરું છું. આમ વારંવાર થશે, પણ ધૈર્યતાથી મનને પાછું તે ધ્યેય-એકાગ્રતા માટેના અવલંબન ઉપર ચોટાડવું. આ ક્રિયા મહેનત આપનારા લાગશે, પણ તેમ કર્યા સિવાય છૂટકો જ નથી, કારણ કે એકાગ્રતા સિવાય આત્મમાર્ગમાં આગળ વધારો જ નહિ. આ વાત શરૂઆતમાં જ જણાવી છે.

જ્યારે મન આપણી વિસ્મૃતિને લઈ કોઈ અન્ય વિચાર ઉપર ભ્રમણ કરતું હોય, ત્યારે તે જે માર્ગે ચાલે તે ગમ્ય હોય અર્થાત્ જે ક્રમે એક પછી એક વિચાર કરતું આડે રસ્તે ગમ્ય હોય તે જ રસ્તે ઉત્ક્રમે અર્થાત્ છેવટના વિચારથી પકડી શરૂઆતના વિચાર ઉપર લાવી પાછું ચાલતા અવલંબનમાં ચોટાડવું. આ ક્રિયા ઘણી ઉપયોગી અને મનને બોધ તથા પરિશ્રમ આપનાર છે તેમ જ આ ક્રિયાથી વારંવાર ચાલ્યા જતા મનોઅશ્વને કાબૂમાં રાખવાની શક્તિમાં વધારો થાય છે.

અનેક વિચારક્રમ:—“ આ એકાગ્રતાનો અભ્યાસ જેઓને કઠીન પડે તેઓએ જુદી જુદી જાતના અનેક વિચારો કરવા ” આ પણ એકાગ્રતાનું એક સાધન છે, પણ તે એકાગ્રતા નથી, કેમકે જુદા જુદા વિચારો કરવામાં મનને અનેક આકારો ધારણ કરવા પડે છે અર્થાત્ અનેક આકારો પરિણમવું પડે છે અને તેથી એક આકૃતિ કે એક જાતના વિચાર ઉપર સ્થિર રહેતું નથી તથાપિ એક આકૃતિ ઉપર મનને ઠરાવવું તે કરતાં આ રસ્તો ઘણો સરળ છે આ પછીના દુષ્કર કાર્ય એકાગ્રતા ઉપર હળવે હળવે સાધક પહોંચી શકે છે, માટે શરૂઆતમાં સાધકોએ આ રસ્તો લેવો.

વિચાર કરનારને સૂચના—મનને સુશિક્ષિત કરનારા મનુષ્યોએ મનમાં જે વિચારો આવે તેના મનધર્મા દૃઢ સાવધાનતા રાખવી જોઈએ.

નિરતર એવો દૃઢ નિર્ણય કરવો કે—“ મારે અસદ્ વિચારો બીવકુલ મનમાં દાખલ થવા દેવા નથી.” કદાચ પેસી જાય તો તત્કાળ કાઢી નાખવા તેમ જ તે ખરાબ વિચારોને રથાને તેનાથી વિપરીત સારા વિચારોને તરત જ રથાપન કરવા આ અભ્યાસથી મન એટલું બધું વશ થશે કે યોગ વખત પછી પોતાની મેળે જ સારા વિચારો કરશે અને અસદ્ વિચારો પોતાની મેળે દૂર થશે માટે શરૂઆતમાં ઉપર જણાવેલ દૃઢ મંત્રણ કરવો.

આપણા મનમાં આવતા વિચારોની જો આપણે પોતે તપાસ કરશું તો ખાતરી થશે કે જે વિચારોને આપણે વારંવાર ઉત્તેજન આપીએ છીએ તે જ પ્રકારના તે વિચારો છે.

“ પોતાની સામાન્ય પ્રવૃત્તિને અત્યુદ્ધેષ જો વિચારો હોય તેનું મન આકર્ષણ કરે છે, માટે જ આપણે નિષ્ક્રિય કરવો જોઈએ કે આવા જ વિચારો મારે કરવા અને આવા વિચારો ન જ કરવા. ”

એકાગ્રતાના જોરથી મન પોતાની મેળે જળવાન થાય છે તેથી આ વિચાર કરવા અને આ વિચાર ન કરવા તે કામ મન પોતાની મેળે કરી લેશે, પણ એકાગ્રતાની શરૂઆતમાં તેને આવી ટેવ પડાવવી જ પડશે.

અશુદ્ધ વિચારો સાથે શુદ્ધ કરવામાં પ્રાયઃ મનુષ્યોને અનેક વર્ષો વ્યતીત કરવા પડે છે, પરંતુ શુદ્ધ વિચારોને મનમાં શાંત પ્રકારે સ્થાપવાથી તેના પ્રતિપક્ષી અશુદ્ધ વિચારોને અવકાશ રહેતો નથી. તેમજ અશુદ્ધ વિચારોને પ્રત્યુત્તર નહિ આપનાર મન જેમ જેમ પોતા તરફ આકર્ષાતું જાય છે, તેમ તેમ મનુષ્ય ખરાબ વિચારોને નહિ સ્વીકારવાને યોગ્ય બનતો જાય છે. સારા વિચારો કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી ખરાબ વિચારો ન કરવાની દૃઢતા અને સારા વિચારો સ્વીકાર કરવાની સામર્થ્યવાળા આપણે બનીએ છીએ. અસદ્ વિચારોને સ્થાને સદ્વિચારો આ પ્રમાણે સ્થાપન કરવા. ધારો કે—તમને કોઈ મનુષ્યના સંબંધમાં અગ્રિય વિચાર આવ્યો તો તે કેટલાંક સામા મનુષ્યમાં જે કોઈ તમારા કરતાં કોઈ જુદો જ સદ્ગુણ હોય અથવા તેણે કોઈ સારું કાર્ય કર્યું હોય તેનો વિચાર કરો, એટલે અગ્રિયતા દૂર થશે. કદાચ તમારું મન ચિંતાથી વ્યગ્ર હોય તો તે કેટલાંક તે ચિંતાનું મૂળ કારણ અને તેનાથી જેને ગેરફાવદા થયા હોય તેવા મનુષ્યની સ્થિતિ તમારા મન આગળ સ્થાપન કરો. અથવા આવી ચિંતાથી મુક્ત થયેલ મહાવીરવાન મહાત્માના વિચારો સ્થાપન કરો. તેથી ચિંતામાં અવસ્થ ફેરફાર થઈ કાંઈક શાંતિ મળશે.

કદાચ તમને શરીરાદિ ઉપર રાગ-રોષ હોય તો તે વસ્તુની ઉત્પત્તિનું મૂળ અને તેનું અંતિમ પરિણામ આ જે વિચારો-તપાસો તે વિચાર સ્થાપન કરતાં રાગને બદલે વિરાગ થશે. કદાચ કોઈ અનુક પ્રકારનો ખરાબ વિચાર જોરથી મનમાં પ્રવેશ કરવાનો દુરાગ્રહ કરતો હોય ત્યારે તેનાથી વિપરીત બાબ દેખાડનાર એક સૂત્ર કે પદ મોઢે કરી રાખવું અને તે પદ કે સૂત્રનું વારંવાર મનમાં પુનરાવર્તન કરવું—ગણવું—બોલવું. આમ નિરંતર કરવાથી થોડા જ દિવસો પછી તે ખરાબ વિચારો આવતા બંધ પડશે.

પ્રાતઃકાળમાં નિદ્રાનો ત્યાગ કરો કે તરત જ સારામાં સારા વિચારોથી મનને પુષ્ટ કરો. જે રીતે તમારે વર્તન કરવાનું હોય તેવી જ તેને શિક્ષા આપો. ઉત્તમ શિક્ષાત્રાણ પદો કે લાગનોનું ધીમે ધીમે પકડ કરો. પકડ કરતી વખતે મનનો તમામ પ્રવાહ પ્રયત્નથી તેમાં વદન કરાવો. અર્થાત્ વિશેષ વિતા એકરૂપ થઈ તે પદો બોલો. તેનાથી અંતઃકરણને દૃઢ વાસિત કરો અને ત્યારપછી જ બીજું કોઈ પણ કામ કરો. આમ કરવાથી દિવસના કોઈ પણ ભાગમાં ત્યારે તમારું મન કોઈ કામમાં નહિ રોકાયેલું હોય ત્યારે તે પદોનું

પુનરાવર્તન તમારું મન કર્યા કરશે આમ થવાથી તમે શુભ ભાવનાથી દિવસના મોટા ભાગમા પશુ વાસિત થઇ રહેશો

વિચારશક્તિ ખીલવવાની ક્રિયા—વિચાર કરવાની ટેવ ન હોવાથી ધણા માણસો તરફથી આવી દુરિસાદ આવે છે કે—અમે સારા વિચાર કરના એસીએ છીએ, પણ કાંઈ વિચાર આવતા નથી, અથવા ખરાબ વિચારો ઝગર તેજા આવી પહોંચે છે

તેઓએ સમજવું જોઈએ કે—દૃઢ આગ્રહપૂર્વક નિરતર અભ્યાસથી જ વિચારશક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે આ વિચારો પછી સારા હોય કે નકામો હોય, પણ સારા વિચારથી સારા વિચારની અને ખરાબ વિચારથી ખરાબ વિચારની શક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે

વિચારની અધિકતા ઉપર મનના પ્રસાદની વૃદ્ધિનો આધાર છે અને વિચારના શુભ ઉપર તે શુભની દૃઢતાનો આધાર રહે છે

મનને સુધારવાની અને તેને વિકસિત કરવાની જ્યેમની ઇચ્છા હોય તેમણે નિરતર નિયમિત રીતે મનન કરવાનો અભ્યાસ કરવો અને પોતાની માનસિક શક્તિઓ સુધારવાનો નિશ્ચય લક્ષ્યમા રાખવો આ અભ્યાસ પૂર્ણ ફળદાયક થાય તે માટે પોતાને આધ્યાત્મિક આદિ જે વિષય પ્રિય હોય એવા કોઈ વિષયના સળધમા કોઈ ઉત્તમ પુરુષે લખેલું અને તેની અદર નવીન પ્રયજી વિચારો દાખલ થયા હોય તેવું એક પુસ્તક લેવું તેમાંથી થોડા-ઠાડો દળવે દળવે વાચવા પછી વાચેન વાંચ્યો ઉપર દૃઢતાથી—આસક્ત ચિત્તથી વિચાર કરવો જેટલા વખતમા તે વાંચ્યો વાચ્યા હોય તેથી બમણા વખત સુધી વિચાર કરવો

વાચવાનું કારણ નવા વિચારો મેળવવાનું નથી પણ વિચારશક્તિ પ્રયજી કરવાનું છે શરૂઆતમા અર્ધી ઘડી (આર મિનિટ) વાચવાનું બસ છે, કારણ કે વધારે વખત વાચવાથી દૃઢતાથી ધ્યાન આપવાનું મર્ધ આરભમા જરા વિશેષ પરિશ્રમ આપનાર છે

જેટલાક મહિના સુધી આવો નિયમિત અભ્યાસ કરનારને માનસિક ગળમા સ્પષ્ટ પધારો થયેલો માલૂમ પડે છે અને પ્રથમ કરતા ધણી સારી રીતે નીન વિચારો કરી શકે છે

“ આ સર્વ વિચારોની ઉત્પત્તિ મૂળ આપણો આત્મા છે મત્તામા રહેલી શક્તિઓ આવા વિચારો દ્વારા બહાર આવે છે આટલી ગાત સાદ રાખવી કે—અનેક વિચારો કરનારમા પરસ્પર જે વિષમતા કે ન્યૂનાધિકતા દેખાય છે તે સત્તાશક્તિની ન્યૂનતાને લીધે નહિ પણ સાધનની અયોગ્યતાને લીધે થાય છે, માટે પૂર્ણ સાધનો મેળવી પ્રયત્ન કરનાર વિજયી નિવડશે ”

પોતાના મનને પ્રતિકૂળ થઇ પડે તેવા—ક્ષોભ થાય તેવા નિમિત્તોને પણ દૂર કરવા અર્થાત્ આગ નિમિત્તો ઊભા કરી દેવા વળી અભ્યાસીઓએ આ વાત નારવાર સ્મરણમા રાખવી કે—અવિચ્છિન્ન ઉન્નતિ માટે અભ્યાસની નિયમિતતા જરૂરની છે એક દિવસનો અભ્યાસ સ્થગિત થતા ચાર દિવસના અભ્યાસ જેટલી ખોટ ખમરી પડે છે—તેટલી દાનિ પહોંચે છે વિચારની સ્થિરતા થયા પછી આ નિયમિતતાની એટલી બધી જરૂર ગ્રહેતી નથી

મનની અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ અને તેના નાશનો ઉપાય:—જે માણસો વિચાર-શક્તિને ખીલવતા નથી તેઓના મનમાં ઘણા અસ્તવ્યસ્ત વિચારો હોય છે. કાંઈ પણ કૃળ-પ્રાપ્તિના આશય વિના વારંવાર જેમ તેમ વિનાપ્રયોજને જેવા તેવા વિચારો કર્યા કરે છે, પ્રેર-પ્રેરક લાવની ભિલતા તેઓમાં રહેતી નથી. એક જંગલી માણસ કે અજ્ઞાન પશુ આહુ-અવળું વિનાપ્રયોજને જેમ તેમ કર્યા કરતું હોય, તેમ તેઓના મનમાં વગરકિંમતના વિચારો આમતેમ ઘૂમ્યા કરે છે, તેના પરિણામનું પણ તેને જ્ઞાન નથી. આવી સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના મન વિકળ કે અસ્તવ્યસ્ત કહેવાય છે, પરિશ્રમ કરતાં પણ આવી વિકળતાથી મનુષ્યો ઘણા જીર્ણ થાય છે. પરિશ્રમ અધિક લાગતો ન હોય તો જેમ વંત્રને હાનિ થતી નથી પણ જીલ્દુ પ્રબળ રહે છે, તેમ આ વિકળતારૂપ માનસિક ક્રિયાથી માનસિક વંત્રને મોટી હાનિ પહોંચે છે. આવી વિકળતાવાળા વિચારોનું કારણ તપાસ કરતાં જણાઇ આવશે કે—તેઓ નાના પ્રકારની ઇચ્છા, તૃષ્ણા, ભય, શોક કે તેવા જ કોઈ કારણથી પીડાતા હોય છે. આવા મનુષ્યોએ આ વિકળતાવાળા સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવા માટે કર્મના ઉત્તમ નિયમ ઉપર આધાર રાખવાનું મનને શિક્ષણ આપવું જોઈએ. તેઓએ આ પ્રમાણે સંતોષવૃત્તિ હૃદયમાં સ્થાપન કરવી કે—“કર્મના નિયમને અનુસરીને સર્વ વૃત્તાંતો અને છે.” અકરમાત્ કાંઈ પણ થતું નથી. જે કાંઈ કર્મ પ્રાપ્ત કરાવે છે તે જ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. પછી તે ગમે તે રસ્તેથી આવે. જે આપણા લાગ્યમા નથી, કર્મમાં નથી તેવી હાનિ આપણને કોઈ કરી શકે નહિ. જે દુઃખ કે પીડા પૂર્વકૃત કર્મથી આપણી સંસ્કૃતિ આવે તે ભોગવવાને સજ્જ થવું, શાંતિથી તેનો સ્વીકાર કરવો, તેને અનુકૂળ થવું. આ જ નિયમને આધીન થવાથી તેની તેવી વેદના કે વિકળતા ઘણા અશે ઓછી થઇ જશે. આવા વિચારોનો નિત્ય અભ્યાસ રાખીએ તો મનની વિકળતા દૂર જાય છે, કેમકે સંતોષ કે વિચારની પ્રબળ શાંતિમાં, વિકળતા સુખના આકરમાં બદલાઇ જાય છે.

મનથી થતી ક્રિયા અને વિરતિ—આત્મમજ્જાએ મનન કરવું અને તેમ કરતા આત્મમજ્જાએ વિરમવું. આ ઉભય શિક્ષાથી માનસિક જળની અધિક પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે આપણે મનન કરતાં હોઇએ ત્યારે આપણે આપણું સંપૂર્ણ મન તેમાં સ્થાપન કરવું જોઈએ. તેમ જ સારામાં સારા વિચારો કરવા જોઈએ. જ્યારે મનન કરવાનું કામ સમાપ્ત થાય ત્યારે સંપૂર્ણ રીતે વિરામ કરવો, પણ મોટા ખડકાની સાથે અથડાતા નાવની માફક એક વાર મનનો રપર્ષ કરવો અને બીજી વાર તેનો ત્યાગ કરવો, વળી ગમે તે જ્ઞાતનો વિચાર કર્યો તેનો ત્યાગ કરી નીજો વિચાર કર્યો, આવી આર્નાશ્વત સ્થિતિમાં મનને લાટકવા દેવું નહિ.

જ્યારે કામ ન કરવું હોય ત્યારે વંત્રને ગતિમાન રાખવાથી ઘસાઇ જાય છે, તેમ જ મનની અમૃદ્ય વંત્રરચનાને નિષ્પ્રયોજન વારંવાર અમલ કરતી રાખવામાં આવે તો તેથી કાંઈ પણ ઉપયોગી પરિણામ ઉત્પન્ન કર્યા મિલાય તે જર્જરિત થઇ જાય છે અને અકરમાત્ નાશ પામે છે.

વિચારવૃત્તિને નિવૃત્ત કેમ કરવી?—વિચારવૃત્તિને નિવૃત્ત કરવાનું આ કાર્ય સરળ નથી. વિચારક્રિયા કરતાં તે અધિક કઠિન છે. જ્યાં સુધી તેનો અભ્યાસ સંપૂર્ણ દૈન્ય ન થાય ત્યાં સુધી થોડો થોડો વખત તે અભ્યાસ ચાલુ રાખવો.

૨. વીર પરમાત્મા જે ભવમાં ચક્રવર્તી થયા તેની અગાઉના ભવમાં ચક્રવર્તી થવા યોગ્ય પુન્ય કર્યું જ હોય અને ચક્રવર્તી પણું ખાંધ્યું જ હોય, તે હકીકત તેના પૂર્વભવોના સવિસ્તૃત ચરિત્રમાં હોવાનો સંભવ છે.

૩. શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશના અંક ત્રીજામાં આગામી ચોવીસીમાં તીર્થંકર થનાર પ્રભુ 'હાલ ક્યાં છે ?' એમ લખ્યું છે ત્યાં 'ક્યાંથી આવીને તીર્થંકર થનાર છે' એમ લખવું જોઈએ. (આમ હોવાથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી આવીને ભાવી ૨૪ મા તીર્થંકર થશે એ હકીકતમાં વિરોધ આવશે નહીં.)

૪. દેરાસરમાં રંગમંડપમાં નંદાવર્ત કે સ્વસ્તિક આરસના કરેલા હોય તેના પર પગ આવી જવાથી આશાતના ન ગણવી. એ આઠ મંગલિક પ્રભુ સમીપે આજેખવાના છે.

૫. જીના પાણીમાં કાળ વ્યતીત થયા અગાઉ ચૂનો, નાખવાથી તે પાણી ૨૪ પહોર સુધી વાપરી શકાય. એવું કાળમાન અનેક ગ્રંથો ને પ્રકરણોમાં કહેલ છે, તેમ જ તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

૬. ક્ષાયિક સમકિતી ત્રોળે, ચોથે અથવા કવચિત્ પાંચમે ભવે મોક્ષે જાય. આવી ભવની ગણના બીજા ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ સમકિત માટે નથી. ક્ષયોપશમ સમકિત તો અસંખ્ય વાર આવે-જાય. તે જે સમકિત માટે તો ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ-પુણ્યપરાવર્તન કાળ કહ્યો છે.

૭. આપણામાં આઠમ ચૌદશને અનધ્યાય દિવસો કહ્યા નથી.

૮. આદર્શ નક્ષત્રમાં પ્રાચે વરસાદ થઈ જતો હોવાથી આપણા પૂર્વપુરુષોએ આદર્શ પછી મુનિએ વિહાર ન કરવાનો નિર્ધાર કરેલો છે.

૯. વૈમાનિકમાં પ્રથમના જે દેવલોકમાં દેવીની ઉત્પત્તિ છે. ત્યાંથી આઠમા દેવલોક સુધી સ્વયેાગ્ય દેવ પામે જાય છે. તેમાં તેને વચ્ચે કોઈ દેવ સ્ખલના કરી શકતો નથી. નવમાથી બારમા દેવલોક સુધીના દેવો મનસેવી છે, તે તો ત્યાં રહ્યા રહ્યા પોતાને યોગ્ય દેવી સાથે મનથી પ્રવિચાર કરે છે અને તેથી બનેને કામચાંતિ થાય છે.

૧૦. નહવણના જળને અગ્નિ માનીને પી શકાતું નથી. તેનો સ્પર્શ મુનિ કે પોસાતી કરી શકતા નથી. પીવાનો તો નિષેધ જ છે.

૧૧. નારકી ચ્યવીને નારકી ન થાય, તેથી તેને ધિજીદિ નિદ્રાનો ઉદય ન હોય એમ શામાટે માનવું ? નારકીને દર્શનાવરણી કર્મોનો બંધ છે તે ઉદય પણ છે. તેને સ્થાનર્જિકનો ઉદય ન હોય એમ પંચસંહમાં કહેલ છે.

૧૨. સાધુના અતિચારમાં કેટલાક શબ્દો એવા છે કે તેનો અર્થ વિદ્વાન મુનિરાજ પાસે જઇને પૂછવો ને સમજવો.

૧૩. અધોલોક ને ઊર્ધ્વલોકમાં તિર્યચના ૪૮ લેહમાંથી પાંચ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય, ચાર બાહ્ય એકેન્દ્રિય (તેહકાય વિના) ને એક પ્રત્યેક વનસ્પતિ-એ દશ પર્યાપ્તા ને દશ અપર્યાપ્તા એમ ૨૦ જીવલેહ લાભે. બાહ્ય તેહકાયના બે લેહ, વિકલેન્દ્રિયના ૬ લેહ અને તિર્યચપંચેન્દ્રિયના વીશ લેહ કુલ ૨૮ લેહ ન લાભે. તેમાં અધોલૌકિકઆમમાં અડતાળીશે લેહ લાભે છે અને ઊર્ધ્વલોકમાં પાંડુકવન ઉપરની વાવડીઓમાં જગચર તિર્યચપંચેન્દ્રિય હોવાથી તેના ચાર લેહ વધતાં ચોવીશ લેહ લાભે.

૧૪. પાખંડીઓના ચાર પ્રકારના મળીને ૩૬૩ લેહ શ્રી સૂયગડાંગસૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યા છે. તે સર્વે એકાંતવાદી હોવાથી કુચ્છપક્ષી અને મિથ્યાદષ્ટિ જ હોય.

૧૫. નારકીના જીવોને નિદ્રાનો ઉદય નાશ પામ્યો નથી, પરંતુ દુઃખના અતિશય-પણાથી નિદ્રા લઇ શકતા નથી. નિદ્રા લેવામાં કાંઈક શાતાનો સફાવ જોઈએ છે.

(૩)

(પ્રશ્નકાર—અરવિંદચંદ્રકુમાર—ધારકોપર)

એમના પ્રશ્નોના ઉત્તરો જુદા જુદા ન લખતાં તે સંબંધમાં જૈન માન્યતા શું છે તે અહીં જણાવેલ છે, તેથી તેમને પ્રશ્નોના ઉત્તરો જણાઈ આવશે.

જીવ અનાદિ છે. કોઈ કાળે નવો ઉત્પન્ન થયેલો નથી. અનંતકાળથી કર્મથી બંધાયેલ છે. કોઈ કાળે કર્મ રહિત હતો જ નહીં. આ જગત અનાદિ છે, સ્વતઃ સિદ્ધ છે, કોઈનું બનાવેલ નથી.

જીવ વર્તમાનમાં તો કર્મથીન છે, પરંતુ જ્યારે આત્મા બળ કરે છે ત્યારે તે કર્મને દૂર કરી શકે છે. જીવો અનંતા છે ને તે અનંતું એવડું મોટું છે કે અનંતકાળથી અનંતા જીવો મોક્ષે ગયા છતાં તેમાંની એક નિગોદમાં જે અનંતા જીવો છે તેનો અનંતમો ભાગ મોક્ષે ગયેલ છે. તેવી તો અસંખ્યાતી નિગોદ છે.

જીવની ગતિ કર્મથીન છે, પરંતુ દરેક બાબત તે પ્રમાણે જ બને છે એમ નથી. જ્યારે જીવ બળ કરે છે ત્યારે કર્મનો ક્ષય કરી શકે છે અને સંસારનું પરિભ્રમણ મટાડી શકે છે.

દરેક કાર્ય થવા માટે પાંચ કારણો જૈનશાસ્ત્રકારે કહ્યાં છે. ૧ કાળ, ૨ સ્વભાવ, ૩ ઉદ્યમ, ૪ કર્મ ને ૫ ભવિતવ્યતા અથવા નિયતિ.

કોઈપણ કાળ એવો નહોતો કે જ્યારે દેવો, મનુષ્યો, નારકી જીવો, તિર્યચો કે સિદ્ધપણાને પામેલા સિધ્ધો નહોતા.

જીવના બંધન અને અબંધન એવા બે પ્રકાર છે. તે કોઈના કરેલા યથા નથી. જેમ મગના ઢગલામાં સ્વભાવે જ કોઈ કરકુ મગ હોય છે કે જે વાંઘ્યાથી ઊગતો નથી. તેમ અશ્વિથી પાકતો પણ નથી. તેવા અનાદિ સ્વભાવવાળા અબંધન જીવો સમજવા. તે કોઈ કાળે પણ મોક્ષે જવાના નથી, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાના જ છે. બંધન જીવો કોઈપણ કાળે મોક્ષે જવાના છે, પરંતુ એવો કોઈ કાળ ન સમજવો કે જ્યારે સર્વ બંધન જીવો મોક્ષે જાય. જ્યારે જ્યારે પૂછશે ત્યારે ત્યારે બંધન જીવોનો પણ અનંતમો ભાગ મોક્ષે ગયેલ છે એમ જ્ઞાની કહેશે.

કર્મમાં હોય તેમ જ જન્યા કરે તો કોઈ જીવ મોક્ષે જાય જ નહીં, પરંતુ સફ-શુરુનો અથવા સત્શાસ્ત્રનો યોગ મળવાથી જીવ ધર્મ પામે છે ને કર્મને ખપાવવા માંડે છે. ધર્મક્રિયામાં આગળ વધે છે, તે જીવો અનુક્રમે મોક્ષે જાય છે. જૈનધર્મમાં ઉદયમની પ્રાધાન્યતા છે, કર્મની પ્રાધાન્યતા નથી એ વાત જ્યાંસમાં રાખવી.

જૈનમાં જ્યોતિષને લગતાં સૂત્રો અને ગ્રંથો ઘણાં છે. તેમાં જ્યોતિષચક્રનું સ્વરૂપ ઘણું વિસ્તારથી જણાવ્યું છે. તેનો ઉપયોગ મુદ્દત્તાદિ જીવામાં કરાય છે. લોકપ્રાધાન્યતા જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં તેનો કળાદેશ કહેવો હોવાની છે અને તેથી જીવોને તેનાથી ઘણા લાભ નુકશાન લાગુવાની જિજ્ઞાસા રહે છે, પરંતુ એ કાર્ય જૈન જ્યોતિષશાસ્ત્રોના લક્ષણવાળા મુનિઓ કરતા નથી.

યાંત્રિક કળાઓ વિગેરેને જૈનશાસ્ત્રો કર્માદાન એટલે ઘણા કર્મો ગાંધવાનું સાધન માને છે, તેથી તેને લગતી દ્વિદીકત લક્ષણતા છતાં શાસ્ત્રોમાં વિશેષ કહેલી નથી. જીવોએ પંદર કર્માદાનોનું સ્વરૂપ સમજવાની પૂરી જરૂર છે કે જેથી તેને તથા શકાય.

‘જેમ કર્મમાં દશે તેમ જ યથે’ એમ માનીને બેસી રહેવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં કહેતું જ નથી. એ તો નિરંતર સદુદય કરવાનું જ કહે છે. ઉદય કર્યા પિતા આ સંસારમાંથી જીવનો મુક્તકારો થાય તેમ નથી.

કેવળી કેવળજ્ઞાનથી ત્રણે કાળના સર્વ બાબ જાણે છે, તો તેમણે મોટર ને એરોપ્લેન યાનાં છે એવી વાત કેમ નથી કહી? આવી શંકાનું નિવારણ ઉપર કહેલ છે. વિશેષમાં એ છે કે જેટલું જાણે તેટલું જાણું કહેવાનું હોતું નથી. જીવને ઉપકારક માય તેવી જાણ જ જ્ઞાનીઓ કહે છે. કેટલીક દ્વિદીકત પૂછવા છતાં પણ તેનો ઉત્તર દેના નથી. તેમણે દરેક જાણત કહેવી જ જોઈએ અને દરેક જાણના જવાબ આપવા જ જોઈએ એવો પ્રતિજ્ઞા નથી. તાબ જણાવ તેટલી જાણ જ જ્ઞાની કહે છે.

સાધારણ દાષમી માહત્તા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસનું મંત્રાલય મંત્રપીઠવાર્ધમાં

આવતું નથી. ચંત્રપીલણકર્મ જેમાં સચિત્ત વસ્તુ પીલાતી હોય તેને અથવા તેને લગતો જેમાં મહાઆરંભ હોય તેને કહે છે, તેથી પુસ્તકો છાપવા છપાવવામાં કર્માદાનની કે તેને લગતા પાપની શંકા ન કરવી. તેમાં આરંભ છે તે તો પ્રગટ છે.

‘ભાગ્યમાં હોય તેટલું’ વગર પ્રયાસે મળે જ’ એમ ન સમજવું. તેવા પ્રકારના ભાગ્યની સાથે જ અમુક પ્રકારનો પ્રયાસ કરવાથી અમુક લાભ થશે એવું નિર્માણ થયેલું હોય છે. વળી ભાગ્યમાં ન હોય તો ન મળે તેમાં પણ વિચારવા જેવું છે. નથી મળતું તે લાભાંતરાયના ઉદયથી છે, તે લાભાંતરાય પરોપકારાદિ અનેક પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ સત્કાર્યોથી આ ભવમાં પણ ત્રુટે છે ને લાભ થાય છે. આને માટે ‘માત્ર કર્મ પ્રમાણે જ જનશે’ તેવી માન્યતા પર ન જતાં પૂર્વાપર સમજવાની જરૂર છે. અનેક પાપકર્મોથી, અનેક મનુષ્યોને લાભમાં હાનિ કરવાથી પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે પણ અટકી જાય છે. કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે.. કુંવરજી

ભૂલનો મુધારો

‘શ્રીજ્ઞેનધર્મપ્રકાશ’ના જેઠ માસના અંકમાં ‘આગામી ચોવીશીમાં’ થનારા તીર્થંકરો ‘વાળા લેખમાં’ તેના જુદા હાલ ક્યાં છે? ’ એમ લખ્યું છે તેને જાહેર ‘તે ક્યાંથી આવીને તીર્થંકર થવાના છે? ’ એમ સમજવું.

‘શ્રીજ્ઞેનધર્મપ્રકાશ’ના શ્રાવણ માસના અંકમાં પ્રશ્નોત્તરમાં પ્રશ્ન પહેલાંના અતીર્થ સિદ્ધ સંબંધી ઉત્તરમાં એટલો વધારો કરવો કે ‘જે જે પ્રભુના અંતરમાં તીર્થ વિષે છે તે વળતમાં સિદ્ધ થાય તેને પણ અતીર્થસિદ્ધ કહેવા.’

રોગોત્પત્તિનાં કારણો

૧. વિશેષ ભોજન કરવાથી	૯. દિવસે વધુ નિદ્રા લેવાથી
૨. અદિતકારી ભોજન કરવાથી	૧૦. ગતિએ જાગરણ કરવાથી
૩. અજીર્ણ પ્રસંગે ભોજન કરવાથી	૧૧. મહામૂતનો રોધ મવાથી
૪. પ્રતિકૂળ ભોજન કરવાથી	૧૨. વિશેષ પરિશ્રમ કરવાથી
૫. અનિયમિત આહાર કરવાથી	૧૩. વિશેષ મૈથુનક્રીડા કરવાથી
૬. પુષ્કળ પાણી પીવાથી	૧૪. વિશેષ શીત-ચિંતા કરવાથી
૭. એકાસને વિશેષ ખેસી રહેવાથી	૧૫. અસ્વચ્છ વાતાવરણમાં રહેવાથી
૮. વિષમ આસને ખેસવાથી	

શ્રી લક્ષ્મણસ્વામીકૃત ઓષધિનિર્ણયમાં જણાવ્યું છે કે-મૂત્રનિરોધથી ચકુની હાનિ થવા પામે છે અને મળાવરોધથી જીવિત પણ નાશ પામે છે.

મુનિ પ્રેમવિમળજી

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૧ થી)

૫૮. અહિતમતા (સાધ્વી), તાપસી, કુમારિકા, પરિવાળિકા, શરણે આવેલી, લોભિણી, ગર્વિણી, ચપળ પ્રકૃતિવાળી, રજસ્વલા, વિધવા, ભરથારે ત્યાગેલી, દૂતી, ચિતારી અને માલણુ-આ ચૌદ પ્રકારની સ્ત્રીઓ સાથે પ્રીતિયુક્ત સંબંધ જોડવો નહીં-જોડશે તો પરિણામે વ્યથા પામશે.

૫૯. જે સ્ત્રીપુરુષ દિવસે રતિકોડા કરે છે તેઓને પંડિત પુત્ર ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ બલહીન અને નપુંસક પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે.

૬૦. શયન કરતી વખતે ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયોથી નિવર્તન થઈ જાય છે, પણ જો મન વિષયથી નિવર્તન ન થાય તો નિદ્રામાં સ્વપ્ન આવે. જે ઇન્દ્રિયો અને મન બંને નિવર્તન થઈ ગયાં હોય તો સ્વપ્ન આવે નહીં.

૬૧. કવિત્વશક્તિ વાંચતા હો તો સાહિત્ય (એટલે કાવ્યગ્રન્થો) ભણો, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ કરવી હોય તો તર્કશાસ્ત્ર જુઓ, બુદ્ધિની વૃદ્ધિ ચાહતા હો તો નીતિગ્રન્થો વાંચો અને પરમાર્થ જાણવા ઇચ્છતા હો તો મર્વજપ્રણીત ધર્મશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરો.

૬૨. કાર્યસિદ્ધિને માટે ગમન કરતી વખતે પોતાના સ્થાનથી નીકળવું ત્યારે પોતાની નાસિકાનો જે સૂર્યસ્વર વહન થતો હોય તો જમણો પગ આગળ ધરી ચાલવું અને ચન્દ્રસ્વર ચાલતો હોય તો ડાબો પગ આગળ ધરી ચાલવું અને સુષમના સ્વર ચાલતો હોય તો જતા અટકવું.

૬૩. તેલમાં, પાણીમાં, હથિયારમાં, પેશાબમાં અને રુધિરમાં મનુષ્યે પોતાનું મુખ જોવું નહીં.

૬૪. પરદેશ જવું હોય ત્યારે ઘરથી પ્રયાણ કરતી વખતે દૂધ અથવા ખીરનું ભોજન કરીને નિજવું. સ્ત્રીસેવન કરીને ન જવું. મારફટ કરી કે રુદન કરાવીને ન જવું; કિન્તુ જે સંતાનો વિગેરે માગે તે યથાશક્તિ આપીને તેમને ખુશી કરીને જવું.

૬૫. ચાલતી વખતે વમન થાય તો અટકવું. સ્નાન કરીને તરત ન ચાલવું અને ક્ષૌર (એટલે હાથમત) કરાવીને ન જવું. સારે-શુકને, શુભ સમયે, દેવશુકને પૂજીને દેશાંતર ગમન કરવું.

૬૬. જે પોતાને વિદ્વાન સમજે છે તેની વિદ્યા વૃદ્ધિ પામતી નથી, માટે ઉચિત છે કે માન મૂકી જ્યાંથી વિદ્યા સંપાદન થાય ત્યાંથી ગ્રહણ કરવી.

૬૭. ગાય ઉપર, ભેંસ ઉપર અને ખર ઉપર અનિવાર્ય સંજોગોમાં પણ આરૂઢ થવું નહિ; કારણ કે એ અનિષ્ટકારી છે.

૬૮. પોતાનું અંગ ન લગ્નવવું, ખાલી બેઠા તણખલાં ન તોડવાં, ફેગટ ભૂમિ વિલેખન ન કરવું અને દાંતોથી નાખ ન ઉતારવા; કારણ કે આ કુલક્ષણો દરિદ્રતા આવવાના ચિહ્ન છે.

૬૯. સંકેતપિકલ્લોથી અસ્થિર મન સ્થિર કર્યું નથી ત્યાં સુધી મંત્ર-સ્મરણ કરી દેવ વશ કરવા ઇચ્છવું એ વૃથા પ્રયાસ છે.

૭૦. અંતરંગવૃત્તિથી વિષયવાંચ્છકને મુનિપણું તાદૃશ ફલદાયક થતું નથી, ઊલટું વિડંબનારૂપ થાય છે.

૭૧. ધર્મ પિતા, ક્ષમા માતા, કરુણા સ્ત્રી, સદ્ગુણો પુત્રપુત્રી અને સંતોષાદિ વ્રાતા—
આ બધા મુનિજનોનો કુટુંબપરિવાર સમજવો.

૭૨. નિકટ રહેલી પાંચ ઇન્દ્રિયોથી પણ જે અગોચર, રૂઢી ઇન્દ્રિયોદ્વારા મર્વે વસ્તુ-
ઓનો સ્વાદ લહી રહ્યા હોય તેવા અલક્ષ આત્માને જે પરમાત્માના સ્મરણમાં જોડો,
અને ઉત્તમ ધ્યાનલયમાં જોણે પ્રવેશ કર્યો તેને કામ, ક્રોધ, ભય, મોહ, નિદ્રા, વિક્રમ્યા અને
ક્ષુધા-તૃષ્ણાદિ દોષ કેમ વ્યથા કરી શકે ?

૭૩. ઇન્દ્રિયોને વિષયમાં જોડાવા પ્રેરવી નહિ તેમ નિવારવી પણ નહિ, કિન્તુ સર્વ
ઉપાધિતું મૂળ લુપ્ત મન તેમાંથી જોડી લઇને તેનું સામ્ય કરવું, જેથી ઇન્દ્રિયો આપોઆપ
સામ્ય થઇ જશે. મન નિવાર્યા વિના ઇન્દ્રિયોને અજ્ઞાતકારે નિવારવાથી ફરી પાછી તેને તે
વિષયો પર સિંહની પેઠે બમણી આરુઢ થાય છે, માટે હચિત છે કે મનને પહેલાં નિવારવું.

૭૪. ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ મર્નનું, સામ્ય યવાનો હેતુ છે ખરો, પણ મન સામ્ય થયા
વિના તે હેતુ વેળુના રથ'ભ જવો છે.

૭૫. જ્ઞાનની આશાતના કરવાથી જ્ઞાતાવરણીય કર્મ બંધાય છે, માટે જ્ઞાનના પુસ્તકો
રખડતા મૂકવા નહિ તથા પાસે રાખી શૌચ, પેશાબ વિગેરે કરવા નહિ.

(ચાલુ)

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

ક્ષ
મા
પ
ના

મહા મોંઘા મનુષ્ય દેહ મેળવીને;
નથી કર્યાં કાર્યો શુભ કરણીના વળી તેં. ૧
વરસાવ્યાં નથી પ્રેમથી રનેહ ઝરણાં;
ચતુર થઇ ચૂક્યો ઘણું રાખી નહીં મણા. ૨
નથી દીધાં દાન તેં સુપાત્રે કદીએ;
ને કર્યાં પાપો વળી જૂઠું મુખથી વદીને. ૩
કાયાના શણગારમાં રાખ્યો ઘણું એ;
યાવત્ લગી નહી પચ્ચખાણીની કરી વૃત્તિ કદીએ. ૪
ધોર નુકસાન ચિત્ત કદી પ્રભુભક્તિ પૂત્રમાં;
ક્ષમાવ્યાં નહી દેવશુરને સમજ્યો લક્ષ ચોરાશીમા. ૫
માણામોંઘ ધનની નથી કરુણા દાખવી તેં;
યાચકને વળી વાળ્યા પાછા આંગણેથી તેં. ૬
ચુક્યો ઘણું ચતુર થઇ ચેત તો અવસર હજી છે;
હું હું સેવક ક્ષમા યાચના રાઈચંદ એમ વદે છે. ૭

પારેખ રાયચંદ મૂળજી

મિટીંગો:—

વિષય.

વક્તા.

પ્રમુખ.

Marvells of Science. U. H. Shah.

M. M. Mehta.

Character.

(Held in High School).

પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ. હિંમતલાલ નદવણ કપાસી. (હાઈસ્કૂલમાં)

તમે જોયેલા જોવા લાયક } પ્રભુદાસ જી. શાહ: તલકચંદ એમ. મહેતા.
સ્થળનું વર્ણન }

કોલેજમાં જોડાયા:—ચાલુ વર્ષમાં મેટ્રિક પાસ થયેલા ૬ વિદ્યાર્થીઓ પૈકીના પાંચ વિદ્યાર્થી આગળ અભ્યાસ અર્થે કોલેજમાં જોડાયા છે. પુના ૧, ભાવનગર ૧, અમદાવાદ ૧, મુંબઈ ૧, કરાંચી ૧.

સ્થાનિક કમિટીની મિટીંગ:—ચાલુ માસમાં મુંબઈથી સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ શ્રી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાધી સંસ્થાના નિરીક્ષણ અર્થે પધારતાં સ્થાનિક કમિટીની મિટીંગ ભરવામાં આવી હતી સંસ્થામાં તેમની સેવા અને લોગ તેમજ આર્થિક મદદ જાણીતી છે. આ મુલાકાત વખતે પણ તેઓ રૂ. ૫૦૧) ની એક તિથિની મદદ આપી ગયા છે

—પર્યુષણ પર્વ નજીક આવે છે—

દાન-શિયળ-તપ અને ભાવનારૂપ ચાર પ્રકારના ધર્મમાં મુખ્ય અને મહત્વ સૂચવતો પ્રથમ દાનધર્મ પર્વાધિરાજ પર્યુષણમાં હરકોઈ જૈન પ્રેમપૂર્વક આચરશે. દરેક સમયે અને દરેક સ્થળે દાનધર્મનું પુણ્ય તો છે, પરંતુ સિદ્ધાચલમાં સુપાત્રદાન માટે સમસ્ત જૈન કોમને ખ્યારી એવી આ સંસ્થામાં તમારા દાનનો પ્રવાહ વહેવડાવી અનેકગણું પુન્યનું ભાતું ભરશે. પર્યુષણમાં અમારી સંસ્થાને જરૂર થાદ કરશે અને અમારી સંસ્થાના ઉપદેશકો હરકોઈ ગામના શ્રી સંઘ પાસે આવે તો પોતાને શોભે અને છાજે તેમ અંતરના ઉમંગકાથી ઉજા સંસ્થાને સારી મદદ આપશે અને અપાવશે.

શેઠ કુંવરજી નથુભાઈનું ખેદકારક પત્રવત્ત.

આ ગૃહસ્થ મૂળ ગોધાબારા પંચકના દુદાણા ગામના રહેવાસી ગાંધે આવીને રહેલા અને ત્યારબાદ ઘણા વર્ષથી વ્યાપાર નિમિત્તે ભાવનગરમાં રહેતા હતા. તેઓ ધર્મકાર્યપરાયણ હતા. તેમજ ધર્મ સંબંધી દરેક કાર્યમાં આગળ પડતા ભાગ લેતા હતા. પાંજરાપોળના લાગા વિગેરેના સંબંધમાં પૂરેપૂરા મદદગાર થતા. ગોધાબારાના તળાજી-ડાકા વિગેરે દરેક નાના-મોટા ગામમાં તેમનું પૂરું વજન હતું. તેઓ દરેક ગામમાં ધાર્મિક કામ કરાવી શકતા હતાં. વ્યાપારના પણ ગરીબા હતા તેથી તેઓ વ્યાપારીઓમાં પણ અમણી હતા. ૬૫ વર્ષની વયે તેઓ ગયા શ્રાવણ વદિ પાચમે માત્ર સદગતના છાતીના દુખાવાથી અકસ્માત પત્યત્વ પામ્યા છે. તેમનો અભાવ થવાથી વ્યાપારી વર્ગમાં, જૈનસમુદાયમાં અને ગોધાબારાના ગામોમાં ન પૂરાય તેવી ખામી પડી છે. તેઓ આ સભાના લાઠક મેમ્બર હતા તેથી સભાને પણ મોટી ખોટ પડી છે પરંતુ ભાની જળવાન છે. અમે તેમના ત્રણ પુત્રો બાલુભાઈ, નાનુભાઈ તથા જયંતિલાલને તેમજ ભાગીદાર જીવણભાઈને અને અન્ય કુટુંબીઓને અંતઃકરણપૂર્વક દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ પ્રિય્છીએ છીએ. તે સાથે તેમના સુપુત્રો અને જીવણભાઈ તેમને પ્રગલ્ભે આલી તેમની ખામી જણાવા ન દેય એમ પણ પ્રિય્છીએ છીએ. આ સદ્ગુહસ્થના શ્રેયાર્થે ભાદરવા વદિ બીજી ૬ થી અષ્ટમી મહોત્સવ કરવાનું તેમના સુપુત્રોએ નિર્ણયિત કર્યું છે. તે પ્રસંગે વિવિધ પૂજાઓ, શાંતિસ્નાન ઉપરાંત સ્વામીવાત્સલ્ય પણ કરવામાં આવશે.

ખાસ મંગાવવા લાયક સંસ્કૃત પ્રાકૃત ને ગુજરાતી ગ્રંથો વિગેરે

શ્રી અંતગડદશાગ ને અતુતરોવવાઈ સૂત્ર-મૂળ તથા મૂળ ને ટીકાનું ભાષાંતર.	૧-૮-૦
શ્રી નિરવાવળી સૂત્ર. (પાંચ ઉપાંગ)	૧-૮-૦
શ્રી વર્ધમાન દેશના-માગધી-સંસ્કૃત છાયા માથે. ભાગ ૧ લો.	૩-૦-૦
" " ભાગ ૨ જો.	૨-૦-૦
શ્રી આત્મપ્રબોધ (ખાસ વ્યાખ્યાની ગ્રંથ)	૧-૮-૦
શ્રી રાતાસૂત્ર મૂળ ને મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર ભાગ ૨ જો.	૪-૦-૦
શ્રી સમવાપાંગ સૂત્ર-મૂળ ને મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર (વિસ્તૃત)	૩-૦-૦
શ્રી શ્રીચક્રેવળી ચરિત્ર મૂળ સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ.	૧-૦-૦
શ્રી જુહતક્ષેત્રસમાસ શ્રી મહાવગિરિજીકૃત ટીકાસુકત	૩-૪-૦
શ્રી હરિવિક્રમ ચરિત્ર સંસ્કૃતપદ્યબદ્ધ	૨-૦-૦
વર્ધપ્રબોધ ને અષ્ટાગ નિમિત્ત (ઘટાડેલ કિમત)	૩-૦-૦
શ્રી શ્રીપાળરામનો રાસ-અર્ધ સહિત (સચિત્ર) બહુ સુંદર	૧-૮-૦

શ્રી વિવિધપૂજા સંગ્રહ (ભાગ ૧ થી ૭)

અનેક પંડિતોની રચેલી જુદી જુદી ૩૪ પૂજાઓનો સંગ્રહ. સુમારે ૫૪ ૮૦૦ ઉપરાંત. ગુજરાતી મોટા ટાઇપથી છપાયેલ છે તે માત્ર રૂ. ૧-૧૦-૦ ની કિંમતથી મળી શકશે. ચોરસે ૭ આના. જરૂર મંગાવો શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રષિંએ બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ દીકાનું ગૂજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બધાનું મંકમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું મવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરનાં પહેલા ભાગમાં પાચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને મત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમાં છબે કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી દીપ્તિઓ પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાચલ આઠ પેજ સામગ્રતા ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત દીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યચક્રદ્વા (પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત સંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ બવ પત્રાકારે કિ. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

વિક્રમચરિત્ર શ્રી શુભશીલગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિ. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રાપ્તિસ્થાન—હીરાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોસાયટી નં. ૧૫, એલીસબીજ અમદાવાદ.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

સોળ પ્રકરણો અર્થ સહિત. કિ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ જો

દ્વીપસાગરપ્રગટિ અને જીવાભિગમગ્રહણી વિગેરે અપૂર્વ પાંચ પ્રકરણો—ગુજરાતી અર્થ સાથે. કિંમત આઠ આના, પોસ્ટેજ બે આના

શ્રી પૃથ્વીચંદ્ર અને ગુણસાગર

અથવા

તેમના એકવીંશ લવનો સ્નેહ સળધ—ગુજરાતી ભાષામાં.
લેખક—મણિલાલ ન્યાલચંદ શાહ કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના

શ્રી ત્રિપદિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ વિભાગ ૫ કિ. રૂ. ૧૩૧ ના સેટ લેનાર માટે રૂ. ૧૧૧

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા—ભાષાંતર

પ્રસ્તાવ ૮ તથા ઉપોદ્ધાત વિભાગ ૪ કિ. રૂ. ૧૨૧ ના રૂ. ૧૦૧.

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

વિભાગ ૫, સ્થલ ૨૪, વ્યાખ્યાન ૩૬૦. કિં. રૂ. ૧૧૧ ના રૂ. ૧૦)

મુદ્રક : શાહ ગુલાબચંદ લક્ષ્મીભાઈ—શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ—ભાવનગર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

आक ७ भा

पुस्तक ५७ भु

आश्विन

संवत् १९८७
वीर संवत् २४६७

प्रकाशक—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा
लायनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારાજામ મારે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૭ મો }

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. કટારીયામંડન શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૧૫
૨. પરમ કથાણુ ભાવના ... (ન્યા. ન્યા. મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી) ૨૧૬
૩. ઉપદેશક પદો : ૨ ... (સંપ્રદાયક અમૃતલાલ માવજી શાહ) ૨૧૬
૪. શુણાનુરાગી બનો ... (રાજમલ ભંડારી) ૨૧૭
૫. શ્રી જોતમસ્વામીસ્તોત્રમ્ [અઢાવીશ લખિધનું વર્ણન] (આ.શ્રી વિજયપદ્મશ્રી) ૨૧૮
૬. અપરિચિત તેત્રીશ આશાતના ... (કુંવરજી) ૨૨૭
૭. સાચી ક્ષમાપના ... („) ૨૨૯
૮. સુભાષિતરત્નમંજૂષા ... („) ૨૩૦
૯. તાર્ત્વિક અને ભોધક વચનસંગ્રહ ... (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૨૩૧
૧૦. ધાર્મિક દૃષ્ટિએ સ્વચ્છતા-સુધઠતાનું સ્વરૂપ (મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી) ૨૩૪
૧૧. અચિત્ત તથા અચિત્ત જગીનનું સ્વરૂપ ... („) ૨૩૪
૧૨. પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-શા. કવેરચંદ હજનલાલ-મીયાંગામ) ૨૩૫
૧૩. શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર સવિવેચન
(ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા) ૨૩૬
૧૪. પ્રભાવિક પુરુષો : જંબૂકુમાર-૬ ... (મોદનલાલ દીપચંદ મોક્ષી) ૨૪૩
૧૫. પુસ્તકોની પહેચ ... ૨૪૬

નવા સલાસદનું નામ.

૧. માધી પાપલાલ દગોવીદાસ-ભાવનગર દાવ મળઈ સાધક ગેમગર

સમ્યગ્ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૭, ભા. }

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિ. સં. ૧૯૨૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

કટારીયામંડન શ્રીમહાવીરજિનસ્તવન..

(સપ્તર્ષિ જગતમા, એક જ મહાવીર, જ્ઞાનમા નદિ અધૂરા-એ ચાલ)
અષ્ટકર્મદલ નષ્ટ જ દીધા, સિદ્ધશિલા જર્થ વસિયા;
ઉપસર્ગોક્તિ ફેજ હઠાવી, કાઉસગ્ગ મુદ્રા સિંધ્યા સં ૧૧૧૥
ત્રિશલામાતા નન્દન છે એ, સિદ્ધારથ કુલ દીપાયા,
ચન્દ્ર સમ જસ ઉજ્જવલ કાન્તિ, જગતમાં પ્રેમ પ્રકાશ્યા સં ૧૧૨૥
કચ્છ કટારિયા તોરથકેર, મહાવીર એક જ વીરા;
અમૃતમય એ જ્યોતિ દીપે, અધુના તીર્થ પ્રસિદ્ધા સં ૧૧૩૥
મયૂરપુરમાં આત્મા પ્રકાશો, સ્તવન બતાવ્યા અનેરા;
સહુ જનુ એ આનંદથી ગાવે, સંસાર દુઃખ મિટ જાવે સં ૧૧૪૥
નેમપ્રકાશથી ઉદય થાશે, છંત નિશાન ચઠાવ્યા,
વિદ્યાનંદમાં ઉપજે એ પ્રીતિ, જગતમાં આનંદ પાયા. સં ૧૧૫૥
સંવત સત્તાણુ સાલ જ કેરા, વૈશાખ વદ છઠ્ઠ દિન એવા;
મિદ્ધગિરિ જિનની સેવાએવા, લબ્ય છવોને આનંદહેવા. સં ૧૧૬૥
મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજય

પરમ કલ્યાણ ભાવના

(અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?—એ રાગ.)

સુપ્રભાતનો તે દિન ક્યારે ભગશે ?
 ક્યારે થાશે હૃદયસરોજ પ્રકુલ જો ?
 દૂર કરીને મનના સઘળા મેલને,
 ક્યારે જોશું મૂઢ દશાની ભૂલ જો ? સુપ્રભાતનો...૧
 લવલવસંચિત જડતા ક્યારે નાસશે ?
 ક્યારે પ્રગટાવીશું અન્તર જ્યોત જો ?
 દારુણ મોહતિમિરને ક્યારે કાઢશું ?
 ક્યારે થાશે જીવનમાં ઉદ્યોત જો ? સુપ્રભાતનો...૨
 ક્યારે મમતા ભારી સમતા પામશું ?
 ક્યારે ખિલશે નિઃસ્પૃહતાનો રંગ જો ?
 વિકારવર્જિત જીવન ક્યારે જીવશું ?
 મૂકી દઇને મોહક વિષયાસંગ જો, સુપ્રભાતનો...૩
 તૃષ્ણાની જ્વાલાને ક્યારે ઠારશું ?
 ક્યારે શિખર આત્મવિકાસક યોગ જો ?
 લય કે લાલચ સામે અશ્લોભિત રહી,
 ક્યારે હણશું સર્વ કર્મના રોગ જો ? સુપ્રભાતનો...૪
 કામ, ક્રોધ, મદ, માયા, લોભ વિદારીને,
 મોહરાજ્યને ક્યારે કરશું ભગ જો ?
 પૂર્ણ વિરાગ, અહિંસક, સર્વસુહૃદ જાની,
 ક્યારે થાશું પૂર્ણપ્રજ્ઞમાં મગ્ન જો ? સુપ્રભાતનો...૫

ન્યા. ન્યા. મુનિ ન્યાયવિજય.

ઉપદેશક પદો [૨]. (રાગ-ભૈરવ)

આપે ખેલ ખેલ તે દુલ્હા, આપે ધરમે ધારી હે;
 તંબૂ તો આગમન જનાયા, જમી દુલીયા ભારી હે,
 ચાંદ સૂરજ દોય ધરી ચિરાકા, અફૂલત ગાજી ડારી હે. આપે ૧
 અગર જગરડી ગાજી માંડી, મૈ પાસા જુગ સારી હે;
 પાસા ચાહે, તિસે ચલાઇ, સાર કોન વિચારી હે ? આપે ૨
 છકે પંજે કા દાવ જનાયા, ગાજી કડીન કરારી હે;
 જિનકી સાર પકી ધર આવે, મો તો બડા ખેલારી હે. આપે ૩
 જિનકી સાર પર મુરસલ હોવે, નતકે જગત લિખારી હે;
 રૂપચંદ કહે સમજન ખેલો, અળકે જીત તુમારી હે. આપે ૪

राग झंझी

वाँके गढ झेलः यल्ली छे, गाजे नगासंझी ठोर; वाँके १
 वाँके ही भारग वाँके ही रान्त, वाँके कटक छे जेर; वाँके २
 मन दीवान छिपशम आगेवान, आय मिले अेक ठोर; वाँके ३
 ध्यान नासां छूटे डोट करम मुटे, ज्ञान गगन धनधोर; वाँके ४
 सुविधिनिनेधर हुकम करे तो, गांध भंगाँ आठे योर; वाँके ५
 स. अभृतलाल भावल.

गुणानुरांगी वनो !

(गजल)

न दृष्टि जाय अवगुण पर, गुणानुरांगी वन जावे ।
 वनावे ध्येय यह अपना, गुणों को ही सदा साहे ॥ १ ॥
 भले अवगुण हो कोई में, हमे उस से है क्या मतलब ? ।
 गुणों के जब वने ग्राहक, तो फिर गुण को ही अपनावें ॥ २ ॥
 हमारी वस्तु है सद्गुण, पराई वस्तु वह दुर्गुण ।
 क्यों चाहे ऐसी वस्तु को, जो हानि निज को पहुंचावे ॥ ३ ॥
 वनेगी जैसी यह दृष्टि, लखेंगे वैसी ही सृष्टि ।
 यही है कानून कुदरत का, श्रद्धा से इस को अपनावें ॥ ४ ॥
 गुणों के जो वने ग्राहक, गुणों के वह हुवे धारक ।
 लगाई दृष्टि अवगुण पर, गुण अवगुण से दीखलाये ॥ ५ ॥
 उदाहरण देख लो परतक्ष, रख के काच सन्मुख ही ।
 जो क्रोधी मुख बना हो तो, नजर क्रोधी ही मुख आये ॥ ६ ॥
 बना कर शान्त मुद्रा तुम, निहारो आईने में फिर ।
 नजर वैसी ही आयेगी, यही परतक्ष कहलाये ॥ ७ ॥
 हृदय है आईना अपना, पड़े प्रतिविम्ब जैसा ही ।
 वही फिर भास होता है, नहीं शक्का जरा लायें ॥ ८ ॥
 हजारों हो भले अवगुण, अगर गुण एक होवे तो ।
 ग्रहण वस एक ही करना, यही सार्थक कहलाये ॥ ९ ॥
 गुणानुराग दिल धरना, न अवगुण पास में रखना ।
 गुणी प्रति नम्र बन जाना, तभी गुण पास आजाये ॥ १० ॥
 विनय यह 'राज' है तुमसे, लखो नहीं परके अवगुण ही ।
 गुणानुरागी वन कर के, संयम गुणवान बन जायें ॥ ११ ॥

राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्पर्शार्थं साधे]

(गतांक पृष्ठ १५७ थी आधु)

२८ लब्धिभोग्यो विवरण

१. જે મુનિના હાથ, પગ વિગેરે અવયવના સ્પર્શથી (અડકવાથી) સર્વ રોગ જાય તે આમને જૌષધિ લલ્લિ. અહિં આમર્ષ એટલે સ્પર્શ એ શબ્દાર્થ સમજવો.

૨. જે મુનિના મળ-મૂત્રવડે એટલે તેના સ્પર્શથી (અર્થાત્ વ્યાધિના સ્થાને લગાડવાથી-ધસવાથી) તે સર્વ વ્યાધિ-રોગ નાશ પામી જાય છે ચિપ્પુષ જૌષધિ લલ્લિ.

૩. જે મુનિના શ્લેષ્મથી એટલે થૂંકથી, ગળદાથી ને લીંટથી સર્વ રોગ જાય તે જ્વૈષ્ઠીય લલ્લિ. અહિં જોલ એટલે શ્લેષ્મ.

૪. જે મુનિના શરીરનો જલ એટલે પરસેવો (મેલ) શરીરના સર્વ વ્યાધિનો નાશ કરનાર હોય તે જલૌષધિ લલ્લિ. જલ એટલે મેલ.

૫. જે મુનિના કેશ, રોમ, નખ આદિ સર્વ શારીરિક પદાર્થો સર્વ રોગનો નાશ કરવા સમર્થ હોય તે સર્વૌષધિ લલ્લિ. આ લલ્લિધિવંતના કેશ, રોમ, ઠંધિર વગેરે પદાર્થો મુગધવાળા હોય છે.

૬. જે મુનિને ત્વચા વિગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયોવડે સાંભળવાની શક્તિ હોય તે સંભિન્નશ્રોતસ્ લલ્લિ. અથવા કોઇપણ એક ઇન્દ્રિયવડે સર્વ ઇન્દ્રિયોનો વિષય જાણવાની શક્તિ હોય તે સંભિન્નશ્રોતાલલ્લિ કહેવાય. અથવા બાર યોજનના વિસ્તારમાં પડેલા ચક્રવર્તીના સૈન્યમાં સર્વ વાજીઓ એક સાથે વાગતાં તે દરેક વાજીઓનાં બુદ્ધા બુદ્ધા શબ્દને સમજવાની શક્તિ તે પણ સંભિન્નશ્રોતસ્ લલ્લિ કહેવાય. અહિં સંભિન્ન એટલે સર્વ અથવા સંપૂર્ણ, અને શ્રોત એટલે સાંભળવું અથવા શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિ ઇન્દ્રિયો એ શબ્દાર્થ જાણવો.

૭. જે લલ્લિધિવડે આત્મા રૂપીદ્રવ્યોને ઇન્દ્રિયોની ને મનની મદદ લીધા વિના આત્મસાક્ષાત્ જાણે અથવા દેખે તે અવધિજ્ઞાન લલ્લિ કહેવાય અથવા અવધિજ્ઞાન-દર્શન લલ્લિ કહેવાય.

૮. જે લલ્લિધિવડે આત્મા અદીદ્રીયમાં રહેલા સંસી પંચેન્દ્રિય જીવોના મનોગત લાભોને એટલે મનના વિચારોને ઇન્દ્રિય તથા મનની મદદ લીધા વિના આત્મસાક્ષાત્ જાણે તે મનઃપર્યવજ્ઞાન લલ્લિ, અને તેમાં પૂર્ણ જે સામાન્યથી અથવા પર્યાય જાણે તે ક્રતુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન લલ્લિ કહેવાય. આ લલ્લિધિના દ્વૈત મનઃપર્યવજ્ઞાન કેવળ સાક્ષર ઉપયોગવાળું જ હોવાથી જ્ઞાનરૂપ છે, પરંતુ નિરક્ષર ઉપયોગવાળું ન હોવાથી દર્શનસ્વરૂપ નથી.

૯. અહીં દ્રીપમાં રહેલા સંસ્તી પંચેન્દ્રિય જીવોના મનોગત લાવોને વિશેષ-
પણે (ઘણા પર્યાયો) બળવાની ને શક્તિ તે વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન લઘ્વિ.

૧૦. ને લઘ્વિવડે સુનિને આકાશગમન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે
ચારણ લઘ્વિ કહેવાય. તે બે પ્રકારની છે:-૧ જંઘાચારણ લઘ્વિ, ૨ વિઘાચારણ
લઘ્વિ. એમાં જંઘાચારણ લઘ્વિથી-વચમાં વિસામા વિના જ તેરમા સ્વયં
દ્રીપ સુધી જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યને વંદન કરી પાછા વળતાં એક વિસામે આઠમા
નંદીશ્વર દ્રીપે આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી, બીજા ઉડ્યન કરી
સ્વસ્થાને આવે, જ્યારે વિઘાચારણ સુનિએ પ્રથમ ઉડ્યને માતૃપોત્તર પર્વત સુધી
જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી બીજા ઉડ્યને નંદીશ્વર દ્રીપે આવે, ત્યાં
શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી ત્યાંથી એક જ ઉડ્યનવડે સ્વસ્થાને આવે. એ તિસ્થી
ગતિ કહી. લિધ્વગતિ વિચારીએ તો જ ઘાચારણ સુનિ એક જ ઉડ્યનવડે મેરુ-
પર્વતના શિખર પર રહેલા પંડકવન સુધી જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના
કરી પાછા ઉતરતાં એક ઉડ્યનથી નંદનવનમાં આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની
વંદના કરી બીજા ઉડ્યનથી સ્વસ્થાને આવે, અને વિઘાચારણ સુનિએ પ્રથમ
ઉડ્યને ભૂમિથી ૫૦૦ યોજન ઉપર આવેલા મેરુપર્વતના નંદનવનમાં જઈ, ત્યાં
શાશ્વત ચૈત્યોને વોંદી બીજા ઉડ્યનવડે મેરુના શિખર પર એટલે નંદનવનથી
૯૮૫૦૦-યોજન ઉપર રહેલા પંડકવનમાં આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોને વંદન
કરી પાછા ઉતરતાં એક જ ઉડ્યનવડે સ્વસ્થાને આવે. એ પ્રમાણે જંઘા-
ચારણની ગતિ પ્રથમ જતી વખતે ઘણી હોય છે અને પાછા વળતાં ઓછી હોય છે,
તેનું કારણ એ કે જંઘાગળ પ્રથમ વંધારે પ્રમાણમાં હોય છે ને પછી થાક લાગે
તેથી ઘટી જાય છે અને વિઘાચારણને વિઘાલઘ્વિ હોય છે, તેથી વિઘાપાઠને
અભ્યાસ પ્રથમ અદ્ય હોય છે, ને જેમ જેમ વધારે ગણવામાં આવે તેમ તેમ તે
વિધો વિશેષ અભ્યસ્ત (તાજ) થાય છે. આ રીતે વિઘા વધે છે, તે કારણથી
વિઘાચારણ સુનિઓની પ્રથમ ગતિ વિસામાવાળી હોય છે અને સ્વસ્થાન તરફ
પાછા વળે ત્યારે બીજી ગતિ વિસામા વિનાની એક-પગલારૂપ હોય છે.

ઉપર કહેલ જંઘાચારણના ઉપલક્ષણથી બીજા પણ અનેક પ્રકારના ચારણ
લઘ્વિવાળા સુનિઓ હોય છે તે આ પ્રમાણે—

પદ્માસનથી કે કાયોત્સર્ગાસનથી ચરોર હલાવ્યા વિના સ્થિરતાપૂર્વક આકા-
શમાં ઉડવાની શક્તિ તે વ્યોમચારણ લઘ્વિ.

વાવ, નદી, સરોવર અને સમુદ્ર આદિ જળાશયોમાં અપ્કાય જીવોની
વિરાધના કર્યા વિના જેમ ભૂમિ ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલે છે તેમ જળમાં
પણ (એટલે જળની સપાટી ઉપર પણ) પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલવાની શક્તિ
તે જળચારણ લઘ્વિ

ભૂમિ ઉપર ચાર અંગુલ ઊંચા રહીને ચાલવાની શક્તિ તે જંઘાચરણ લબ્ધિ, અને અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષો ઉપર રહેલાં ફળોને અવલંબીને ચાલવા છતાં ફળના છવોને કિંચિત્ પણ ખાધા ન ઉપજે એવી શક્તિ તે ફળચારણ લબ્ધિ.

અનેક વૃક્ષાદિકનાં ફૂલોની ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલવા છતાં ફૂલના છવોને કંઈપણ પીડા ન થાય એવી જે ચાલવાની શક્તિ તે પુષ્પચારણ લબ્ધિ.

અનેક વૃક્ષો ઉપર રહેલાં પત્રો ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને ચાલવા છતાં પણ પત્રના છવોને કંઈપણ પીડા ન ઉપજે એવી ચાલવાની શક્તિ તે પત્રચારણ લબ્ધિ.

ચારસો યોજન ઊંચા નિષધ અને નીલવંત પર્વતની ટંકછિન્ન શ્રેણિઓના આલંબનવડે (વિષમ ટેકરીઓ ને મહાશિલાઓને અવલંબીને) પગ મૂકી ઉપાડીને ઉપર ચડવાની તેમ જ નીચે ઉતરવાની શક્તિ તે શ્રેણિચારણ લબ્ધિ.

અગ્નિની બળતી જ્વાલાઓ ઉપર એટલે શિખાઓ ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને આકાશમાં ગમન કરે તો પણ અગ્નિના છવોને પીડા ન ઉપજે એવી ચાલવાની શક્તિ તે અગ્નિશિખાચારણ લબ્ધિ અથવા શિખાચારણ લબ્ધિ કહેવાય. આ લબ્ધિ-વડે મુનિ અગ્નિશિખા ઉપર ગંગા મૂકે તો પણ પગ દાઝે નહિ.

ધૂમ્રોઠો ઉપર જાય અથવા તીર્થો-આઠો જાય તો પણ તે ધૂમ્રાઠાના આલંબનવડે આકાશમાં અરુણલિત ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે ધૂમ્રચારણ લબ્ધિ.

ધૂમ્રસ કે જે જળનું રૂપાન્તર છે તેને અવલંબીને અને ધૂમ્રસના અપ્કાય છવોને કંઈ પણ પીડા ઉપજતી વિના આકાશમાં ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે નિહારચારણ લબ્ધિ.

અવશયાય એટલે ઠાર અથવા ઝાકળ તેના અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના તે ઝાકળને અવલંબીને આકાશમાં ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે અવશયાયચારણ લબ્ધિ.

આકાશમાં ચઢી આવેલાં પાણીવાળા વાદળાંનાં અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના તે વાદળાંને અવલંબીને આકાશમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે મેઘચારણ લબ્ધિ.

મેઘ વર્ષતો હોય તે વળતે મેઘની જળધારાના અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના જળધારાઓને અવલંબીને ગગનમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે વારિધારાચારણ લબ્ધિ.

કુખ્ય વૃક્ષોનાં (વાંકાતેડા વૃક્ષોના) આંતરાઓમાં ફરેલીયા છવો જળ ગ્રામે છે તે જળ ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને ચાલવા છતાં જળને એક તંતુ પણ તૂટે નહિ એવી રીતે આકાશમાં ચાલવાની જે શક્તિ તે મર્દતંતુચારણ લબ્ધિ.

ચંદ્ર, સૂર્ય, શ્રવ, નક્ષત્ર ને તારા વિગેરે દેહ પણ તેજસ્વી પદાર્થનાં તેજનાં

કિરણો ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને તેજ કિરણોના આલંબનથી આકાશમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે જ્યોતિરશ્મિચારણ લખિધ. એમાં જ્યોતિ એટલે તેજ, તેનાં રશ્મિ એટલે કિરણો તે જ્યોતિરશ્મિ એ શબ્દાર્થ છે. શ્રી ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપંદ પર્વત ઉપર સૂર્યનાં કિરણો અવલંબીને ચઢ્યા હતા: એમ જે પ્રસિદ્ધ છે તે આ જ્યોતિરશ્મિચારણ લખિધથી જ ચઢ્યા હતા.

તથા વાયુ ઊર્ધ્વ વાતો હોય અથવા તીચ્છો (વાંકો) વાતો હોય, ઉપર ગતિએ વાતો હોય, સીધી ગતિએ વાતો હોય કે કોઈ પણ દિશામાં વાતો હોય-તો તે દિશા તરફની વાયુશ્રેણીને અવલંબીને તે ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ભૂમિવત્ આકાશમાં અરુણલિત ગતિએ ગમન કરવાની જે શક્તિ તે વાયુચારણ લખિધ. આ લખિધવાળા મુનિવરો વાયુશ્રેણીની ઉપર ચાલતાં વાયુકાયની વિરાધના ન થાય તે રીતે ચાલે એમ સમજવું.

૧૧. આશી એટલે દાઢ-દાંત, તેમાં વિષ એટલે ઝેર જેવી શક્તિ તે આશી: વિષ લખિધ કહેવાય. એટલે જે લખિધવડે મુનિના દાંત દાઢોમાં ઝેર જેવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય, કે જેથી બીજાને શિક્ષા કરવી મોટે દાંત દેડતા (મારતાં-કરડતાં) તે છવ મરણ પામી નાય. આ લખિધ સર્પ તથા વીંછી વિગેરેના જેવું કાર્ય કરે છે, કારણ કે સર્પ અને વીંછી વિગેરે ઝેરી જનવરો કરડવાથી જેમ બીજો છવ મરણ પામે છે તેમ આ મુનિની દાઢો પણ બીજાને તેથી જ રીતે ઝેર પરિણમાયે છે અને તે છવ મરણ પામે છે. અહિં વિપન્ના બે ભેદ બાણવા તે આ પ્રમાણે—

(૧) કર્મવિષ અને (૨) જાતિવિષ.

કર્મ એટલે ચારિત્રક્રિયા અથવા કર્મનો ક્ષયોપશમ તેથી ઉત્પન્ન થતી વિષ-સાધ્ય શક્તિ એટલે ઝેરનું કાર્ય કરે એવી જે શક્તિ તે કર્મવિષલખિધ કહેવાય. અને ભવંતા હેતુથી જન્મતાં જ ઝેરનું કાર્ય કરનારી જે શક્તિ હોય તે જાતિ-વિષલખિધ કહેવાય. ત્યાં સંજ્ઞિપચેન્દ્રિય પર્યાસ તિર્યચો અને ગર્ભજ પર્યાસ મનુષ્યો તથા ભવનપતિ, વ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને સૌધર્મથી સહસાર કંઠ્ય સુધીના (આઠમા દેવલોક સુધીના) દેવો એ સર્વને કર્મવિષ હોય છે, કારણ કે તિર્યચ પચેન્દ્રિય છવોને દેશવિરતિ ચારિત્ર હોવાથી તેવા પ્રકારની તપશ્ચર્યાના બળથી આશીવિષલખિધ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં તો ચારિત્રવંત મુનિને તપશ્ચર્યાદિના પ્રભાવે અનેક લખિધઓ પ્રગટ થાય છે એ પ્રસિદ્ધ જ છે. ભવનપતિથી સહસાર સુધીના દેવોને જો કે તપશ્ચર્યાદિ મતશુણ્ય નથી; પરંતુ પૂર્વભવમાં ચારિત્રારાધનથી તપશ્ચર્યાદિ શુણ્યવડે આશિવિષ લખિધ ઉત્પન્ન કરી હોય અને તે મુનિ કાળ કરીને દેવ થાય તો દેવગણમાં અપર્યાસ અવસ્થામાં અન્તર્મુદૂર્ત સુધી એ લખિધ હોય છે, પર્યાસ થયા બાદ એ લખિધ નાશ પામે છે. તેથી એ દેવોને આશીવિષ લખિધ અપર્યાસ અવસ્થામાં હોય છે. વળી પર્યાસ એવા

તે દેવો જો કે ણીજી જીવોને ઝેર ઉપબવવા જેવી શક્તિવાળા હોય છે પરંતુ એ શક્તિ તે આશીર્વાદ લખિધ તરીકે ન ગણાય, કારણ કે લખિધ એ ગુણપ્રત્યયિક છે તેથી તપશ્ચર્યાદિ ગુણના હેતુવાળી હોય અને દેવોની વિષસાધ્ય શક્તિ તો ભવ-પ્રત્યયિક છે એટલે દેવભવના હેતુવાળી હોય માટે એ શક્તિ લખિધ તરીકે ન ગણાય એ પ્રમાણે દૂંકામાં ણીના જણાવી. હવે જાતિવિષની ણીના આ પ્રમાણે જણાવી.

સર્પ, અજગર, વીંછી, ગિરોલી, દેડકા વિગેરે કુદ્ર જંતુઓમાં તથા મનુષ્યોમાં જે તેવી શક્તિ હોય તે ભવપ્રત્યયે હોવાથી જાતિવિષ છે. અને એ કારણથી એ જીવો ઝેરી જંતુ તરીકે ઓળખાય છે. એ જાતિવિષ (૧) વીંછી (૨) દેડકો (૩) સર્પ ને (૪) મનુષ્યના ભેદથી ચાર પ્રકારનું છે.

પ્રશ્ન—દેવોને જેમ ભવપ્રત્યયિક વિષસાધ્ય શક્તિ કહી તેમ આ જીવોને પણ ભવપ્રત્યયથી વિષ કહ્યું તો દેવો પણ જાતિવિષવાળા ખરા કે નહિ ?

ઉત્તર—ના, કારણ કે દેવોનાં શરીર અથવા વૈક્રિય શરીરના અવયવો વિષમય હોતા નથી, તેથી તેઓ જાતિવિષવાળા ન ગણાય, અને સર્પાદિકનાં તો દાંત વિગેરે અવયવો અથવા આખું શરીર પણ વિષમય હોય છે માટે વિષમય દેહવાળા સર્પાદિ જીવોને જ જાતિવિષ હોય.

સર્પાદિકના વિષની ઉત્કૃષ્ટ વ્યાપ્તિ (ફેલાવો) આ પ્રમાણે જણાવી—

વીંછીનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધ ભરતક્ષેત્રપ્રમાણ શરીરમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત થઈ શકે છે.

દેડકાનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રપ્રમાણ શરીરમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત થઈ શકે છે.

સર્પનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી જંબૂદ્વીપ જેવડા શરીરને વિષ વ્યાપ્ત કરી શકે છે, અને

મનુષ્યનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી અઢીદ્વીપ પ્રમાણ શરીરને વિષમય બનાવી શકે છે.

૧૨. જે જ્ઞાનલખિધવડે લોક અને અલોકના સર્વે પદાર્થોના સર્વે ભાવ (સર્વ પર્યાયો) એટલે ત્રણે કાળમાં વર્તેલા, વર્તનારા અને વર્તશે તે સર્વ દ્રવ્યગુણપર્યાયને એક જ સમયમાં જાણવાની જે શક્તિ તે કેવળજ્ઞાન લખિધ કહેવાય. આ લખિધના ફલરૂપ જ્ઞાન પણ ઇન્દ્રિયો અને મનની મદદ વિનાનું આત્મસાક્ષાત (પ્રત્યક્ષ) હોય છે.

૧૩. જેનાવડે ગણધરપણ પ્રાપ્ત થાય તે ગણધર લખિધ.

૧૪. જે લખિધવડે ચૌદપૂર્વરૂપે શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે પૂર્વધર લખિધ

૧૫. જે લખિધવડે તીર્થંકર પદવી પ્રાપ્ત થાય તે તીર્થંકર લખિધ

આ લખિધના પ્રભાવે જીવને ત્રણ ભુવનમાં પૂર્વજનકપણ પ્રાપ્ત થાય છે, ઇન્દ્રાદિ દેવો ભક્તિથી સમયસરજ્ઞાદિ ઋદ્ધિ વિકુર્વે છે અને તેમાં એસીને પ્રભુ શ્રી તીર્થંકર દેવ ગ્લાનિ પામ્યા વિના સર્વ જીવોને ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિએ ધર્મોપદેશ આપે છે. ચોત્રીશ અતિશયો અને વચનના પાંત્રીશ ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. સમયસરજ્ઞ ન હોય

તો પણ અષ્ટમહાપ્રાતિકાર્ય (અથોકવૃક્ષ આદિ)ની ઋદ્ધિ તો સર્વદા સાથે જ હોય છે. જઘન્યથી પણ એક કોડ દેવો લક્ષિતમાં રહે છે, આવી મહા પ્રભાવવાળી લઘિ તે તીર્થ કર લઘિ કહેવાય. આ પદવીથી પરમશ્રેષ્ઠ પદવી સંસારમાં બીજી કોઈ નથી. એ પદવી ચૌહ રાજમાં વર્તતા સર્વ દુઃખી જીવોને સુખી કરવાની પરમ શુભ ભાવના તથા સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભ્રાથી પ્રાપ્ત થાય છે અને એ પદવીની પ્રાપ્તિમાં કારણભૂત તીર્થ કરનામકર્મ તે પાંછલા ત્રીજા ભવમાં ઉત્તમ મનુષ્ય નિર્ધારિત. સ્વરૂપે બાંધે છે.

૧૬. જે લઘિથી ચક્રવર્તીપણું મળે તે ચક્રવર્તી લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત લબ્ય જીવોને ચક્ર આદિ ૧૪ રત્નોની પ્રાપ્તિ, ૬ નિધિની પ્રાપ્તિ અને છ ખંડનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

[ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે એવી વૈક્રિયશક્તિ પણ ચક્રવર્તી લઘિ તુલ્ય લઘિ કહેવાય એમ કોઈક માને છે.]

૧૭. જે લઘિથી બળદેવપણું પ્રાપ્ત થાય તે બળદેવ લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત જીવ વાસુદેવના મોટા ભાઈ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે અને વાસુદેવનું રાજ્ય તેમ જ બળદેવનું રાજ્ય ત્રણ ખંડ જેટલું ગણાય છે, પરંતુ બળદેવનું જુદું રાજ્ય હોતું નથી. બળદેવનું બલ વાસુદેવથી અડધું હોય છે. જેમ રામ એ બળદેવ છે ને લક્ષ્મણ વાસુદેવ છે અથવા કૃષ્ણ વાસુદેવ છે અને બલભદ્ર બળદેવ છે.

૧૮. જેથી વાસુદેવપણું પ્રાપ્ત થાય તે વાસુદેવ લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત લબ્યજીવોને ચક્ર વગેરે સાત રત્નો હોય છે, અને રાજ્ય ત્રણ ખંડનું હોય છે. [વાસુદેવ બળદેવના જેવી ઋદ્ધિ વિકુર્વવાની જે શક્તિ તે વાસુદેવલઘિ તુલ્ય લઘિ અને બળદેવલઘિ તુલ્ય લઘિ કહેવાય, એમ પણ માનવામાં આવે છે.]

૧૯. આશ્રવ લઘિ તે ક્ષીરાશ્રવ, મધ્વાશ્રવ ને ઘૃતાશ્રવ એમ ત્રણ પ્રકારની છે, ઉપલક્ષણથી ઇક્ષ્વાશ્રવાદિ લઘિ પણ બનેલી. જે મુનિનાં વચન હુગ્ધના જેવાં મીઠાં લાગે તે ક્ષીરાશ્રવ લઘિ કહેવાય. મધુ એટલે સાકર વગેરે મધુર દ્રવ્યના જેવા મીઠાં લાગે તે મધ્વાશ્રવ લઘિ કહેવાય. તેમજ ઘી સરખા મધુર હોય તે ઘૃતાશ્રવ લઘિ કહેવાય. તથા ઉપલક્ષણથી શેલડીના રસ સરખા મધુર વચન હોય તે ઇક્ષ્વાશ્રવ લઘિ કહેવાય. અને અમૃત જેવાં વચન હોય તે અમૃતાશ્રવ લઘિ કહેવાય ઇત્યાદિ. આ લઘિ શ્રી વજ્રસ્વામીને પણ હુતી. અથવા જે મુનિના પાત્રમાં પડેલો તુરંજ આહાર પણ હુગ્ધ વગેરેની જેવો મધુર બની જાય તે પણ ક્ષીરાશ્રવાદિ લઘિ કહેવાય.

૨૦. કોષ્ટમાં એટલે કોઠામાં (અનાજ ભરવાના મોટા કોઠારમાં) નાખેલું ધાન્ય જેમ વર્ષો સુધી વિનાશ પામતું નથી અને તેવી સ્થિતિમાં કાયમ રહે છે તેમ જેથી મુનિના હૃદયમાં ઉતરેલ સૂત્રાર્થો દીર્ઘકાળ પર્યંત સ્થિર રહે છે પણ ભૂલાતા નથી તે કોષ્ટબુદ્ધિ લઘિ.

૨૧. જે લઘિથી કોઈ પણ અંથનું પહેલું, વચ્ચલું કે છેલ્લું એક પદ સાંભળીને તેને અનુસરતાં સર્વ શ્રુતનું જ્ઞાન થઈ જાય તે પદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય. એમાં જેથી અન્યની શરૂઆતનું પદ સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ થાય તે અનુશ્રોતપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય, છેલ્લા પદને સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ જેથી થાય તે પ્રતિશ્રોતપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય અને જેથી અંથના વચ્ચલા કોઈપણ પદને સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ થાય તે ઉભયપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય.

૨૨. જે લઘિવડે બીજાભૂત એવા એક જ અર્થપદને સાંભળીને બીજું સર્વ શ્રુત યથાર્થ જાણે તે બીજાભુદ્ધિ લઘિ કહેવાય. આ પ્રકારની લઘિ ગણધર ભગવંતોને અવશ્ય હોય છે, કારણ કે શ્રી તીર્થંકર પ્રભુના મુખથી ‘ઉપ્પન્નેદ વા વિગમેદ વા હુવેદ વા’ એ અર્થપદવડે એટલે પર્યાયાસ્તિક નયની અપેક્ષાએ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને વસ્તુ વિનાશ પામે છે. તેમ દ્રવ્યાસ્તિકનયની અપેક્ષાએ વસ્તુ સ્થિર પણ રહે છે એ આપેક્ષિક ગંભીરાર્થક ત્રણ પદવડે ગણધર મહારાજ દ્વાદશાંગીરૂપ બાર અંગની સૂત્રરચના કરે છે.

૨૩. જે લઘિવડે ક્રોધમાં આવેલા મુનિ અનેક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં રહેલ પોતાના શત્રુ વિગેરે પદાર્થોને બાળવામાં સમર્થ એવું અતિ તીવ્ર તેજ એટલે-અગ્નિ જેવા ઉજ્જ્વળ પુદ્ગલો ફેંકવાની શક્તિવાળા હોય છે તે તેજોલેશ્યા લઘિ.

૨૪. આહારક શરીર બનાવવાની જે શક્તિ તે આહારક લઘિ કહેવાય. આ લઘિવડે ચૌદપૂર્વધર મુનિ એક હાથ પ્રમાણનું શરીર બનાવી સૂક્ષ્મ શ્રુતશંકા ટાળવાને અર્થે અથવા શ્રીજિનેશ્વરની સમવસરણાદિ ઋદ્ધિ દેખવાને માટે વિચરતા તીર્થંકર પ્રભુ પાસે મોકલી કાર્યસમાપ્તિ થયે એ દેહનું વિસર્જન કરે છે.

૨૫. તેજોલેશ્યાથી વિપરીત લઘિ તે શીતલેશ્યા લઘિ. આ લઘિવડે જળતા જીવાદિ પદાર્થો જળતા છંટકાવની માફક શાન્ત થઈ જાય છે.

૨૬. જે લઘિવડે ભવ્યજીવ વિવિધ પ્રકારની ક્રિયાઓ કરવાની શક્તિવાળું વૈકિય શરીર બનાવી શકે તે વૈકિય લઘિ કહેવાય અને તે અનેક પ્રકારની છે એટલે તે (૧) અણુત્વ, (૨) મહત્ત્વ, (૩) લઘુત્વ, (૪) ગુરૂત્વ, (૫) પ્રાપ્તિ, (૬) પ્રાકાશ્ય, (૭) ધર્શિત્વ, (૮) વશિત્વ, (૯) અપ્રતિધાતિત્વ, (૧૦) અન્તર્ધાનત્વ અને (૧૧) કામરૂપિત્વ વિગેરે લેદે અનેક પ્રકારની છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) જેથી અણુ જેવડું એટલે અત્યંત બારીક શરીર બનાવી શકાય તે અણુત્વ વૈકિય લઘિ કહેવાય. આ લઘિવડે બનાવેલા સૂક્ષ્મ શરીરથી કમળની નાળના છિદ્રમાં પણ દાખલ થઈ શકાય છે, અને ત્યાં રહી ચક્રવર્તીના લોગ જેવા લોગ લોગવી શકે છે. તથા (૨) મેરુપર્વત એક લાખ યોજન જાંચો છે ને ૧૦ હજાર ૯૦ યોજન જડો છે તેનાથી પણ મહત્ત્વ એટલે મોટું શરીર બનાવવાની

શક્તિ તે મહત્ત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ. તથા (૩) વાયુથી પણ લઘુ એટલે હલકું શરીર
જનાવવાની શક્તિ તે લઘુત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ. (૪) તથા જે લબ્ધિના પ્રભાવે વજ્રથી
પણ અતિ ભારે શરીર જનાવે કે જેને ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ પોતાના ઉત્કૃષ્ટ જળથી
ઉપાડી શકે નહિ એવું શુરુ એટલે ભારે શરીર જનાવવાની શક્તિ તે શુરુત્વ
વૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૫) જેના પ્રભાવે ભૂમિ ઉપર રહીને પણ હાથ
એટલો બધો લંગાવે કે જેથી મેરુપર્વતના શિખરના અથભાગને પ્રાપ્ત થાય
એટલે સ્પર્શે તે પ્રાપ્તિત્વવૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૬) જેના પ્રભાવે જેમ
જળમાં પ્રવેશ કરે તેમ ભૂમિમાં પ્રવેશ કરી ચાલવાની શક્તિ તેમ જ પાણીમાં જેમ
ડૂબીને ઉપર તરી આવે તેમ ભૂમિમાં પણ ડૂબીને ઉપર તરી આવે તે પ્રાક્રમ્ય
લબ્ધિ કહેવાય. (૭) તથા તીર્થંકરની અને ઇન્દ્રની (ઉપલક્ષણથી ચક્રવર્ત્યોદિકની)
ઋદ્ધિ વિકુર્વવાની-રચવાની જે શક્તિ તે ઇચ્છિત્વ લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૮)
સર્વ જીવોને વશ કરવાની જે લબ્ધિ તે વશીત્વ લબ્ધિ કહેવાય તથા (૯) જેમ
ખુદ્ધા માર્ગમાં અરુણલિત ગમન થાય છે તેમ વચ્ચે પર્વતાદિ નડતર આવવા
છતાં પણ અરુણલિત ગમન કરવાની જે શક્તિ તે અપ્રતિઘાતિત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ
કહેવાય. તથા (૧૦) અદૃશ્ય (જેમ શકાય નહિ તેવા) થઇ જવાની શક્તિ તે
અન્તર્ધાન વૈક્રિયલબ્ધિ કહેવાય અને (૧૧) એક સાથે અનેક પ્રકારનાં વિવિધ
રૂપ જનાવવાની શક્તિ તે કામરૂપિત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય.

૨૭. જે લબ્ધિના પ્રભાવે અનેક વસ્તુ આપવા છતાં પણ ખૂટે નહિં તે
અક્ષીણ લબ્ધિ જે પ્રકારની છે : (૧) અક્ષીણ મહાનસ લબ્ધિ અને (૨) અક્ષીણ
મહાલય લબ્ધિ. તેમાં (૧) જે લબ્ધિના પ્રભાવે પાત્રમાં અદ્ય આહાર વિગેરે હોય તો પણ
તે આહાર વિગેરે ઘણા જણને આપવા છતાં ખૂટે નહિં તે અક્ષીણ મહાનસી લબ્ધિ કહે-
વાય. જેમ શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અદ્ય ક્ષીરથી પણ પોતે અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રા કરીને
પાછા વળતા નીચે રહેલા ૧૫૦૦ તાપસોને પારણું કરાવ્યું હતું. અને (૨) પરિમિત
ભૂમિમાં પણ અસંખ્ય દેવો, તિર્થંચો અને મનુષ્યો પોતપોતાના પરિવાર સહિત
સમાઈ શકે અને પરસ્પર એક બીજાને બાધા (સંકડાશ) ન ઉપજે તે અક્ષીણ
મહાલય લબ્ધિ કહેવાય. જેમ તીર્થંકર પ્રભુના સમવસરણમાં પરિમિત ભૂમિમાં
પણ અસંખ્ય દેવાદિકનો સમાવેશ થાય છે. તે તીર્થંકર પરમાત્માના પ્રભાવથી જ જાણે છે.

૨૮. જે શક્તિવડે ચક્રવર્તીનું સૈન્ય પણ ચૂર્ણ કરી નાખે તે પુલાક લબ્ધિ
કહેવાય કહ્યું છે કે—

સંવાદયાણ કજ્ઞે, જુણિજ્ઞા ચક્રવટ્ઠિમવિ જીણ ।

તીણ લદ્ધિજ્ઞ જુઓ, લદ્ધિપુલાઓ મુણેયવો ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સંધના અને શાસન વિગેરેના કાર્ય માટે પ્રસંગ આવ્યે જે
લબ્ધિવડે ચક્રવર્તીને પણ ચૂર્ણ કરી નાખે તે લબ્ધિપુલાક મુનિ બાણવા.

આ પ્રમાણે અઠ્ઠાવીશ લઘિધરૂપ મહર્દિઓ ઉપરાન્ત બીજી પણ મહાન ઋદ્ધિઓ છે તે આ પ્રમાણે—

શ્રુતજ્ઞાનાવરણના અને વીર્યાન્તરાય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ ક્ષયોપશમથી જેઓને અસાધારણ મહાબુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ છે તેઓ દ્વાદશાંગી અને ચૌદપૂર્વ ન લખ્યા હોય તોપણ જે જે ભાવાર્થો ચૌદપૂર્વધર જ્ઞાનીઓ નિરૂપણ કરે તે તે (વિચારમાં ન ઊતરી શકે એવા) દુર્ગમ ભાવાર્થો જાણવામાં જે મુનિઓ અતિ નિપુણ હોય છે તે પ્રાજ્ઞશ્રમણ કહેવાય છે, આ પણ એક પ્રકારની ઋદ્ધિવિશેષ છે.

વળી કેટલાક મુનિમહાત્માઓ દશપૂર્વ લણીને રાહિણી પ્રજ્ઞસિ આદિ મોટી વિદ્યાઓ વિગેરેથી તેમ જ અંશુષ્પ્રસેનિકા વિગેરે નાની વિદ્યાઓથી પ્રાપ્ત થયેલ ઘણી ઋદ્ધિઓને આધીન ન થયા છતાં કેવળ વિદ્યાવેગને ધારણ કરવાથી (વિદ્યાપાઠથી સિદ્ધ શક્તિ માત્રને ધારણ કરવાથી) તે મુનિઓ વિદ્યાધરશ્રમણ કહેવાય છે. એ વિદ્યાઓ પણ એક પ્રકારની ઋદ્ધિવિશેષ જ છે. એ તથા જ્ઞાનાવરણના અને વીર્યાન્તરાય કર્મના અસાધારણ ક્ષયોપશમવડે વસ્તુઓ ઉદ્ધરીને અન્તર્મુદ્ધર્ત માત્રમાં સર્વશ્રુતસમુદ્રનું અવગાહન કરવાની એટલે વિચારવાની-ચિંતવવાની જે શક્તિ તે મનોલઘ્ધિ કહેવાય.

તથા સર્વ શ્રુતજ્ઞાનની વસ્તુઓને અન્તર્મુદ્ધર્ત માત્રમાં ઉચ્ચારવાની (જોલવાની) જે શક્તિ તે વચનલઘ્ધિ. આ લઘ્ધિથી અન્તર્મુદ્ધર્ત માત્રમાં ચૌદપૂર્વનું પરાવર્તન (આવૃત્તિ) થાય છે, અથવા પદ, વાક્ય અને અલંકાર યુક્ત વચનોને મોટા સ્વરે ઉચ્ચારવા છતાં પણ વાણીની ધારા અસ્ખલિત ચાલે, વચમાં એક પણ અક્ષરદિ ત્રુટ્ટે નહિ, તેમ જ કંઠ પણ જેવો પ્રારંભમાં હોય તેવી જ શક્તિવાળો પર્યાન્ત મુધી રહે એવી ઉચ્ચારશક્તિ અને કંઠશક્તિ તે વચનલઘ્ધિ કહેવાય.

તથા કાયા સંબંધી વીર્યાન્તરાયના અસાધારણ ક્ષયોપશમથી કઇક દિવસો મુધી અને મહિનાઓ મુધી કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને નિશ્ચલ ઊભા રહે અથવા બેઠા રહે તો પણ પરિશ્રમ ન લાગે એવી અપૂર્વ કાયશક્તિ તે કાયલઘ્ધિ કહેવાય.

અહીં દર્શાવેલ એ સમગ્રનું કે—ભરતચકવર્તીના ભાઈ શ્રી જાહુબલી મુનિ એક વર્ષ મુધી કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને વનમાં નિશ્ચલ ઊભા રહ્યા હતા, શરીરે વેલડીઓ વીંટાળ ગઇ હતી, અને એ વેલડીઓમાં પક્ષીઓએ માળા પણ બાંધ્યા હતા છતાં શ્રી જાહુબલિ મુનિને એ ધ્યાનમાં પરિશ્રમ-થાક ન લાગ્યો એવી જે અપૂર્વ કાયશક્તિ તે કાયલઘ્ધિ અથવા કાયયોગલઘ્ધિ કહેવાય.

ભવ્ય સ્ત્રીઓને ૧૮ લઘ્ધિઓ હોય.

ઉપર કહેલી અઠ્ઠાવીશ લઘ્ધિઓ ભવ્ય પુરુષોને હોય છે, અને ભવ્ય સ્ત્રીઓને (૧) અરિદંતલઘ્ધિ (૨) ચક્રવર્તીલઘ્ધિ (૩) વામુદેવલઘ્ધિ (૪) બળદેવલઘ્ધિ (૫) સંમિતમોનલઘ્ધિ (૬) ચારણલઘ્ધિ (૭) પૂર્વધરલઘ્ધિ (૮) મલ્લધર-

અપરિચિત તેત્રીશ આશાતના.

શ્રી ગુરુવંદનભાષ્યમાં ગુરુની તેત્રીશ આશાતનાઓ કહી છે, પરંતુ શ્રમણ-સૂત્રમાં તેથી જુદા પ્રકારે ૩૩ આશાતનાઓ કહી છે તે ખાસ જાણવા યોગ્ય તેમ જ તજવા યોગ્ય હોવાથી અહીં લખી છે.

૧ અરિહંતની આશાતના	૨ સિદ્ધની આશાતના
૩ આચાર્યની આશાતના	૪ ઉપાધ્યાયની આશાતના
૫ સાધુની આશાતના	૬ સાધ્વીની આશાતના
૭ શ્રાવકની આશાતના	૮ શ્રાવિકાની આશાતના
૯ દેવની આશાતના	૧૦ દેવીની આશાતના

આ દશની આશાતના તેમના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૧૧. આ લોકની આશાતના અને

૧૨. પરલોકની આશાતના, તે સંબંધી અસત્પ્રજ્વળા કરવાથી લાગે છે.

૧૩. શ્રુતની આશાતના-આ બધું શ્રુત પ્રાકૃત ભાષામાં જ રચેલું છે ઇત્યાદિ શબ્દોપરે તેના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

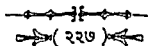
૧૪. દેવ, મનુષ્ય અને અસુર સહિત ત્રણ લોકની આશાતના-તેની અસત્પ્રજ્વળા કરવાથી લાગે છે.

૧૫. પ્રાણ, ભૂત, છવ ને સત્ત્વની આશાતના-પ્રાણ એટલે બેઠદ્રિયાદિ,

લબ્ધિ (૯) પુલાકલબ્ધિ અને (૧૦) મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ એ ૧૦ લબ્ધિઓ ન હોય, તેથી બાકીની ૧૮ લબ્ધિઓ હોય છે. અતન્ત કાળે કોઈ કોઈ વખત અછેરા-રૂપે સ્ત્રી જે કે તીર્થંકર થાય છે પરન્તુ તે આશ્ચર્યમાં ગણાવાથી સ્ત્રીને તીર્થંકર-લબ્ધિ ન હોય એમ કહ્યું છે. શેષ ૯ લબ્ધિઓ તો આશ્ચર્ય તરીકે પણ હોતી નથી.

અભવ્ય પુરુષોને ૧૫ લબ્ધિ, ને અભવ્ય સ્ત્રીઓને ૧૪ લબ્ધિ હોય છે.

અભવ્ય પુરુષોને ઉપર કહેલી ૧૦ લબ્ધિઓ કે જે ભવ્ય સ્ત્રીઓને નથી હોતી તે ઉપરાન્ત કેવલીલબ્ધિ, ત્રજ્જુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ અને વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ એ ત્રણ લબ્ધિઓ પણ હોય નહિ તેથી તેમને (અભવ્ય પુરુષોને) ૧૩ લબ્ધિઓ સિવાયની બાકીની ૧૫ લબ્ધિઓ હોય છે, અને એ ૧૩ ઉપરાન્ત આશ્રવલબ્ધિ (મધ્વાદિ આશ્રવલબ્ધિ) સહિત ૧૪ લબ્ધિ અભવ્ય સ્ત્રીઓને હોય નહિ તેથી એ સિવાયની ૧૪ લબ્ધિઓ અભવ્ય સ્ત્રીઓને હોય છે. (ચાલુ)

શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

ભૂત તે વનસ્પતિ, છવ તે પંચેન્દ્રિય અને સત્ત્વ તે વનસ્પતિ સિવાયના ચાર એકેન્દ્રિય તેની હિંસા કરવાથી લાગે છે.

૧૬. કાળની આશાતના-તે સંખંધી અસત્પ્રદેપણા કરવાથી લાગે છે.

૧૭. શ્રુતની આશાતના-જો જ્ઞાન મોક્ષવું કારણ છે તો તેને લાણુવામાં કાળ અકાળ શા સારુ જોઈએ ? નિરંતર શા માટે ન લાણુય ? આમ બોલવું તે શ્રુતની આશાતના છે.

૧૮. શ્રુતદેવતાની આશાતના-તેના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૧૯. વાચનાચાર્યની આશાતના-તેમના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૨૦ થી ૩૩ સુધીની ૧૪ આશાતના સૂત્ર લાણુવું અને લાણુવવું તે સંખંધી છે, તે આ પ્રમાણે:-

૨૦. વ્યાવિદ્ધ-તે ઉતાવળે એકળીજા અક્ષરો મળી જાય તેમ બોલવું અથવા વિપરોત બોલવું તે.

૨૧. વ્યત્યાગ્રેહિત-એક ળીજા આળાવા મેળવીને બોલવું તે રત્નની માળામાં આઘા પાછા નાના મોટા મણકા ગોઠવવાની જેમ સમજવું.

૨૨. હીનાક્ષર-હીન એટલે ઓછા અક્ષરો બોલવા તે.

૨૩. અત્યક્ષર-વધારે અક્ષરો બોલવા તે.

૨૪. પદહીન-એક બે પદવડે હીન બોલવું તે.

૨૫. વિનયહીન-વિનય વિના લાણુવું તે.

૨૬. યોગહીન-યોગ વદ્યા વિના લાણુવું તે.

૨૭. ઘોષહીન-ઉદાત્તાદિ ઘોષ રહિત બોલવું તે.

૨૮. સુદુદત્ત-શુરુએ સારી રીતે એટલે શક્તિના પ્રમાણમાં ગરાળર દીધું હોય છતાં 'શુરુએ ગરાળર આપ્યું-શીખવ્યું' નથી 'એમ કહેવું તે.

૨૯. દુષ્ટપ્રતીચ્છિત-શિષ્યે દુષ્ટ દૃઢયથી બ્રહ્મણ ક્યું તે. વિનય વિવેક-પૂર્વક ન લીધું તે.

૩૦. અકાલે કૃતઃ સ્વાધ્યાયઃ-અકાળે સ્વાધ્યાય કર્યો તે.

૩૧. કાળે ન કૃતઃ-સ્વાધ્યાયઃ-કાળે સ્વાધ્યાય ન કર્યો તે.

૩૨. અસ્વાધ્યાયિતે સ્વાધ્યાયિત-અસ્વાધ્યાય છતે સ્વાધ્યાય કર્યો તે.

૩૩. સ્વાધ્યાયિતે ન સ્વાધ્યાયિત-સ્વાધ્યાયનો કાળ છતે સ્વાધ્યાય ન કર્યો તે

આ ચૌદે શ્રુતની આશાતના છે. તે લાણુવા બળાવવાને તેમ જ બોલવાને અંગે લાગે છે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

સાચી ક્ષમાપના

અત્યુત્તમ પર્યુષણ પર્વની આરાધના માટે અનેક સત્કાર્યો કરવાના કહેલા છે. તે સર્વ કાર્યોમાં સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરવી-સર્વ જીવોને ખમાવવા અને પોતે સર્વ જીવોના કરેલા અપરાધોને ખમવા એ કાર્ય અમુક અંશે મુખ્યતા ધરાવે છે, કારણ કે તે કાર્ય પર્યુષણપર્વમાં સંવત્સરી પ્રતિક્રમણને અવસરે જ ખાસ કરવામાં આવે છે. આ કાર્ય એટલું ગંધું લાભદાયક છે કે જો અંતઃકરણપૂર્વક સર્વ જીવને ખમાવવામાં આવે અને આખા વર્ષના સર્વ વૈરવિરોધનો નાશ કરવામાં આવે તો એ આત્મા ઘણી ઉચ્ચકોટિને પામી શકે. આ બાબતમાં ખાસ લક્ષ્ય રાખવાનું એ છે કે પર્યુષણ વ્યતીત થયા પછી પાછલી હકીકત વૈરવિરોધવાળી સંભારવી જ ન જોઈએ. ગતવર્ષના વૈરવિરોધના ખાતા તો માંડી વાળવા જ જોઈએ. આ સંબંધમાં 'જૈન' પત્રમાં આવેલ એક પઠાણની હકીકત ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે તે આ પ્રમાણે છે:—

“એક પઠાણ પોતાના ધર્મશાસ્ત્ર કુરાન પ્રમાણે વ્યાજ લેવું તે અઘટિત માનવા છતાં પુષ્કળ વ્યાજ લેતો હતો. એમ કરતાં કરતાં સફલાગ્યે એક વખત તેને વિચાર આવ્યો કે—‘મેં વ્યાજ લેવાની પાપપ્રવૃત્તિ કરીને બહુ પાપ બાંધ્યું’ છે, હવે તેનું નિવારણ કેમ કરવું? જો તેનું નિવારણ નહીં કરું તો જરૂર મારે દોષજનમાં-નરકમાં જવું પડશે અને અસહ્ય દુઃખ ભોગવવું પડશે.’ પછી તેણે પચીશ-ત્રીશ હજારની ઉધરાણીના તમામ કાગળો લઈ, ભરણજનમાં આવીને બધા વ્યાપારીઓની વચ્ચે તે કાગળો ફાડી નાખ્યા અને કહી દીધું કે ‘હવે પછી હું આ ઉધરાણી માંડી વાળું છું.’ આ સમયે તેના અંતઃકરણને એવી શાંતિ થઈ કે તેવી શાંતિ એ બધી રકમ વસુલ થવાથી ન થાત.” આ દૃષ્ટાંત પ્રમાણે આપણે પણ જો પાછલા વૈરવિરોધની ઉધરાણીના કાગળો ફાડી નાખીએ-તેને સંભારવા પણ નહીં એવો નિર્ણય કરીએ તો આપણે ઘણા પાપોથી છૂટી જઈએ અને આપણા આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય.

સાચી ક્ષમાપના એનું જ નામ છે કે જેમાં પાછળની કોઈ પણ હકીકત ફરીને સંભારવી નહીં, ટંશ રાખવો નહીં. આજે ખમાવીએ ને કાલે પાછા તેવા ને તેવા બની જઈએ તો આપણી ક્ષમાપના લાભદાયક ન થાય. આ બાબતમાં ઘણીવાર લખાયું છે તેથી અહીં ટૂંકમાં જ લખ્યું છે.

કુંવરજી

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

ઉદયમં સાહસં ધૈર્યં, બુદ્ધિશક્તિપરાક્રમાઃ ।

પડેતે યત્ર વિદ્યંતે, તત્ર શંકંતે દેવતાઃ ॥ ૧ ॥

“ ઉદયમ, સાહસ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, શક્તિ અને પરાક્રમ—એ છ ગુણો જેનામાં હોય તેનાથી દૈવ પણ શંકાને પામે છે, અર્થાત્ દૈવ તેને કાંઈ પણ હાનિ કરી શકતો નથી. ”

આ છએ ગુણ કોઈક ઉત્તમ પુરુષમાં જ હોય છે, અને જેનામાં હોય છે તેનાથી દૈવ પણ શંકા પામે એમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે પૂરેપૂરા ભાગ્યવાન-પુણ્યવાનમાં જ એ છ ગુણો હોય છે. તેને દૈવ-વિધાતા અનુકૂળ જ હોય છે.

એ છ ગુણનું કાંઈક વિવરણ કરીએ.

પ્રથમ ઉદયમ—એટલે જેનામાં પ્રભાદ હોય જ નહીં, સતત ઉદયગી હોય, જે કાર્ય કરવાનું ધારે તે પાર ઉતારે ત્યારે જ તેને નિવૃત્તિ (શાંતિ) થાય.

બીજું સાહસ—કોઈ પણ સત્કાર્ય કરવા ધારે તે સાહસિકપણે કરે-કરતો કરતો ન કરે, તેના મનમાં નિરધાર જ હોય કે આ કાર્ય હું પાર પાડીશ જ—તે પાર પાડે જ છૂટકો.

ત્રીજું ધૈર્ય—એટલે જે કાર્ય કરે તે ધીરજથી-શાંતિથી વિચાર કરીને પરિણામ પર્યંત દૃષ્ટિ પહોંચાડીને કરે-ઉતાવળે ન કરે એટલે તેને કાર્ય-સિદ્ધિમાં સ્થલના ન થાય.

ચોથું બુદ્ધિમાન હોય—એટલે દરેક કાર્યના કર્તવ્યકર્તવ્યનો વિચાર કરી શકે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-જેનામાં બુદ્ધિ છે તે જ બળવાન છે. નિર્બુદ્ધિમાં બળ હોય તો પણ નકારું છે. બુદ્ધિ મદોન્મત્ત એવા સિંહને પણ સસલાએ બુદ્ધિ વાપરીને કૂવામાં નાખી દીધો. આ દૃષ્ટાંત સુપ્રસિદ્ધ છે.

પાંચમો ગુણ શક્તિવાન હોય—નિર્બળ ન હોય તે જ ધાયું કરી શકે. મનની ને તનની બંને પ્રકારની જેનામાં શક્તિ હોય તે જ સ્વેચ્છિત કાર્ય કરી શકે છે. શક્તિ વિનાનો મનુષ્ય કોઈ કાર્ય કરી શકતો નથી.

છઠ્ઠો ગુણ પરાક્રમ—પરાક્રમી મનુષ્ય કાર્યમાં વિદ્ધ કરનાર અન્યનું આક્રમણ કરી શકે છે—તેને અટકાવી શકે છે. પરાક્રમ તો મહાન સફળ છે.

આ છએ ગુણો એક બીજાથી ચઢિયાતા કહીએ તેવા છે. તેવા ગુણ મેળવવા અને તેને ખોલવવા. દરેક ગુણ જ્યારે ખીલે છે ત્યારે તેની ખૂબી જોર જ હોય છે. વળી તેમાં નવી ખૂબી પણ પ્રગટ થાય છે માટે તેને ખોલવાનો ને લળવી રાખવાનો પ્રયાસ જરૂર કરવો. આ દરેક ગુણ માટે નેટલું વર્ણન કરવું હોય તેટલું યત્ન શકે, પરંતુ સંશેપરુચિ છયોને માટે આટલી વ્યાખ્યા જ જરૂરની માનવામાં આવી છે.

કુંવરજી

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

(અતુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૨ થી)

૧૩૭. પાણીમાં મીઠું જેમ એકરસ થાય છે તેમ આત્મામાં મનતું ઐક્ય થતું તે સમાધિ છે.

૧૩૮. વિવેકશુભને લઇને આત્મા સર્વ પ્રકારના સંયોગથી બિન છે એમ માને છે અને બ્યુત્સર્ગ-ત્યાગના શુભને લઇને તે દેહ તથા સર્વ ઉપકરણમાં આસક્તિ વગરનો રહે છે.

૧૩૯. જેમ કૂવાના જળની સિદ્ધિ આવકના ઝરણા ઉપર રહેલી છે, તેમ કર્મોના ફળની સિદ્ધિ ઊંચા પ્રકારના ધ્યાનમાં રહેલી છે-એવું ધ્યાન જ પરમાર્થનું કારણ છે.

૧૪૦. વિષયોનો ત્યાગ થઇ શકે પણ રાગનો ત્યાગ થવો મુશ્કેલ છે.

૧૪૧. આ જગતમાં જીવને બધન કરનાર વિષયો અને દુઃખો છે તે ચાર કષાયમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. ધ્યાની પુરુષ તેવા વિષયોથી અને દુઃખોથી બંધાતો નથી, કારણ કે તેને આત્માને વિષે જ પ્રીતિ છે-લીનતા છે.

૧૪૨. આત્મા અને પરમાત્મા વિષે જે વિવાદ છે તે ભેદબુદ્ધિનો કરેલો છે. જ્ઞાની ધ્યાનરૂપી સધિથી એ વિવાદને દૂર કરી આત્મા અને પરમાત્માનો મેળ કરી બતાવે છે.

૧૪૩. આત્મા જાણ્યા પછી જાણવાનું કાષ્ટ બાકી રહેતું નથી.

૧૪૪. ઐક્યતા અને બિન્નતાથી (વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી) આત્માનું ધ્યાન હિતકારી છે અને તેથી જુદી રીતે આગ્રહ રાખનારા પુરુષોની જે બુદ્ધિ છે તે વૃથા વિડંબનારૂપ છે.

૧૪૫. આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ નિશ્ચયનયથી થાય છે અને વ્યવહારનય ભેદદ્વારા આત્માથી પર એવા શરીર વિગેરેનો અનુભવ કરાવે છે.

૧૪૬. વિશ્વમાં જે બધો જીવસમૂહ જુદા જુદા સ્વરૂપે છે તે નામકર્મની પ્રકૃતિથી થયેલો છે, આત્માનો એ સ્વભાવ નથી.

૧૪૭. આત્માનું જે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ નિશ્ચયનયવડે અનુભવાય છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપનો વ્યવહારનય ભેદદ્વારા અનુભવ કરાવે છે.

૧૪૮. આત્મા અજ્ઞાનથી વિષયમાં આસક્ત થયો હતાં કર્મવડે બંધાય છે પણ વિષયોવડે બંધાતો નથી તથા આત્મજ્ઞાનથી મુક્ત થાય છે પણ શસ્ત્રાદિક પુરૂગલથી મુક્ત થતો નથી.

૧૪૯. જડ તથા ચૈતન્યને ભિન્ન સમજીને આત્માની સન્મુખ વલણ થાય ત્યારે જ જ્ઞાન માર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે અને તેમાં આગળ વધ્યા પછી જ શ્રાવક અને શ્રમણ આદિની ભૂમિકાઓ-અધિકારો શરૂ થાય છે.

૧૫૦. શાસ્ત્રજ્ઞાન અને ક્રિયામાર્ગમા પ્રવૃત્તિ આ બંનેદ્વારા જેમણે સ્વાનુભવવાળો બોધ મેળવેલો હોય તેના ગુરુઓ જ મનુષ્યોને યોગ્ય રસ્તે આગળ દોરવી શકે છે

૧૫૧ શિષ્યની જે ખામીઓ હોય છે તે જે ઉપદેશકના ધ્યાનમા આવતી નથી તે સાચો ઉપદેશક ન સમજવો આચાર્યો એવા જોઈએ કે જે શિષ્યનો અર્થ પણ દોષ જણે અને તેનો યથાસમયે બોધ પણ આપી શકે

૧૫૨ જ્ઞાનીની અને જ્ઞાનીના વચનોની પરીક્ષા સર્વ જીવને સુલભ હોત તો નિર્વાણ પણ સુલભ જ હોત

૧૫૩ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે-જ્ઞાનીએ મતાવ્યા પ્રમાણે ગમે તે ક્રિયામા વર્તે તો પણ તે મોક્ષમાર્ગમા જ છે

૧૫૪ જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલતા જ્ઞાની ગુરુએ ક્રિયાઓથી યોગ્યતાનુસાર કોઈને એકરીતે મતાનુ હોય અને કોઈને બીજી રીતે મતાવ્યુ હોય તેથી મોક્ષનો માર્ગ અટકતો નથી

૧૫૫ કોઈ જીવ એમ સમજે કે હું ક્રિયા કરુ છું એથી મને મોક્ષ મળશે તે માણુમ ક્રિયા કરે છે એ સારી વાત છે પણ લોકમજાએ તે કરે તો તેને તેવું ફળ મુન્દ્ર મળે છે

૧૫૬ એક માણુમના હાથમા ચિનામણિ આવ્યો હોય પણ જો તેની તેને ઝોળખાણ ન પડે તો નિષ્ફળ છે, જો ઝોળખાણ પડે તો મફળ છે તેમ જીવને ખરા જ્ઞાનીની ઝોળખાણ પડે તો સફળ છે

૧૫૭ જીવે અજ્ઞાન ધણુ છે તેથી તેને ઉપદેશ પરિણમે નહિ, કાગળ તેના આવગળને લીધે પરિણમવાનો રસ્તો નથી. જ્યાં સુધી લોકના અભિનિવેશની કદના કપા કરે ત્યાં સુધી આત્મા જીવો આવે નહીં અને ત્યાં સુધી ક'યાણુ પણ થાય નહીં ઘણા પુરુષો જ્ઞાનીઓનો મોધ સામગ્રે છે પણ તેને વિચારવાનો યોગ જનતો નથી

૧૫૮ ઝન લૌકિક જાતથી બધ પામ્યો તો તેનાથી કોઈ પણ પરમાર્થ યતો મળતો નથી લોક ગમે તેમ બોલે તેની દગ્ગાર ન કરતા આત્મહિત જેનાથી થાય તેવા સદાચરણ સેવના જોઈએ

૧૫૯ જીવની ન્યા સુધી વ્યવહારિક દષ્ટિ હોય ત્યાં સુધી પારમાર્થિક દષ્ટિનો ખ્યાન આવવો ૫૮૫૨ છે

૧૬૦. ન્યા વ્યવહારને પરમાય માન્યો હોય અને સાધનને માધ્ય માન્યુ હોય અથવા સાધનને માધ્ય માની તેમા જ અગ્રી ગ્લો હોય ત્યાં સુધી તેના જીવનુ મલાજુ થયુ કુદ્ડ છે

૧૬૧ જેટલો નખત આયુષ્યનો તેટલો જ વખત જીવ ઉપાધિનો ગમે તો મનુષ્ય પણાનુ મફળ થયુ ક્યારે મળવે ? મનુષ્યત્વના મફળપણા માટે જીવનુ એ જ કલ્યાણકારક છે એવો નિશ્ચય કરવો જોઈએ, અને તેના મફળપણા માટે જે જે માધતેની પ્રાપ્તિ કરવા મોગ હોય તે પ્રાપ્ત કરવા નિત્ય પ્રતિ નિરૂતિ મેળવવી જોઈએ નિરૂતિના અભાગ વિના જીવની પ્રવૃત્તિ ન જ ટી

૧૬૨ લૌકિકભાવ આડે આત્માને નિવૃત્તિ ન્યા નથી આવતી ત્યા હિતવિચારણા ખીજી રીતે સભવતી નથી એકની નિવૃત્તિ તો ખીજાનું પરિણામ થવું મળવે છે અહિત હેતુ એવો સમાર સબધી પ્રસંગ, લૌકિકજ્ઞાન, લોકચેષ્ટા એ સૌની સલાળ જન્મ અને તેમ જતી કરીને-સંક્ષેપીને આત્મહિતને અવકાશ આપવામા આવે તો જ હિત વિચારણા સભવે છે

૧૬૩ જે જૂમિકામા જે ઘટે નહોં તે જીવ કરે તો તે જૂમિકાનો મહેજે ત્યાગ થાય છે

૧૬૪ જે જ્ઞાન મહાનિર્ગંગનો હેતુ થાય છે, તે જ્ઞાન અનધિકારી જીવના દાયમા જવાથી તેને અહિતકારી યજ્ઞ પરિણમે છે

૧૬૫ ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન, મુનિપણ, શ્રાવકપણ, હનુરો જાતના સદાયગણ, તપશ્ચર્યા આદિ જે જે સાધનો-જે જે મહેનતો-જે જે પુરુષાર્થ કલા છે, તે એક આત્માને ઓગળના માટે-શોધી કાઢના માટે આત્માને અર્થે થાય તો સફળ છે, નહોં તો નિષ્ફળ છે જે કે તેથી બાહ્ય ફળ થાય પણ ચાર ગતિનો છેદ થાય નહોં.

૧૬૬ જે નાયવાથી, જે સમજવાથી તથા જે વિચારવાથી આત્મા વિભાવથી, વિભાવના કાર્યોથી અને વિભાવના પરિણામથી ઉદ્ધાસ ન થયો, વિભાવનો ત્યાગી ન થયો, વિભાવના કાર્યોનો અને વિભાવના ફળનો ત્યાગ ન થયો તે વાયવું તે વિચારવું અને તે સમજવું તે અજ્ઞાન છે વિચારવૃત્તિ સાથે ત્યાગવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરે તે જ વિચાર સફળ છે

૧૬૭ જે વિદ્યાથી જીવ કર્મ બાધે છે તે જ વિદ્યાથી જીવ કર્મ છોડે છે, તે જ વિદ્યા સસારી હેતુના પ્રયોગે વિચાર કરવાથી કર્મ બધ કરે છે અને તે જ વિદ્યાથી દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સમજવાના પ્રયોગથી વિચાર કરે તો કર્મ છોડે છે

૧૬૮ જીવ પોતાનું સ્વરૂપ જ જાણી શકતો નથી તો પછી પરતું સ્વરૂપ જાણના છઠ્ઠે તે તેનાથી શી રીતે જાણી-સમજી શકાય ? અને ન્યા સુધી તે ન સમજવામા આવે ત્યા સુધી ત્યા રહી ગુચવાઇ ડોળાયા કરે છે શ્રેયકારી એવું નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન તેણે જ્યાસુધી પ્રગટ નથી કર્યું ત્યા સુધી પરદ્રવ્યનું ગમે તેટલું જ્ઞાન મેળવે તે કશા કામનું નથી, માટે ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે ખીજી બધી વાતો મૂકી દઇ પોતાના આત્માને ઓળખના પ્રયત્ન કરવો

૧૬૯ શ્રી જિનેશ્વરદેવે કહેના સર્વ પદાર્થના ભાવો એક આત્મા પ્રગટ કરના અર્થે જ છે અને મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ બેની જ ઘટે છે એક આત્મજ્ઞાનીની અને ખીજી આત્મજ્ઞાનીના આશ્રયવાળાની

૧૭૦ વસ્તુસ્વરૂપ કેટલા સ્થાનકે આઘાતો કરી પ્રતિષ્ઠિત છે અને ટેટલાક સ્થાનકે સહવિચારપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત છે, પરતુ દુષ્ટમ કાળનું પ્રબળપણ્ય એટલું બધું છે કે હવે પછીના સૂણે વિચારપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિતને માટે તે કેમ પ્રવર્તશે તે જાણવાની આ કાળને નિરે શક્તિ જણાતી નથી માટે ત્યા આગળ જ્ઞાનીની આઘાતપૂર્વકની પ્રવૃત્તિમા મહેવું એ જ યોગ્ય છે

૧૭૧ અને શાથી બંધન થાય છે ? અને તે શાથી ટળે ? એ જાણવા સારું જ શાસ્ત્રો કરેલા છે, લોકોમા પૂજવા સારું શાસ્ત્રો કરેલા નથી જ્યાં ન્યા જીવ મારાપણ્ય કરે છે ત્યા ત્યા તેની બૂન થાય છે તે ટાળવા સારું જ શાસ્ત્રો કર્યા છે

ધાર્મિક દષ્ટિએ સ્વચ્છતા-સુઘડતાનું સ્વરૂપ.

(૧) કાલ્પ અને ગંદકી અટકાવવા પાણીના વપરાશમાં કચ્છર કરનારાઓને સ્વાભાવિક રીતિએ સ્વચ્છતાનો લાભ મળે છે.

(૨) દેવપૂજા માટે શાસ્ત્રકારો બંને સ્નાન કરવાની ફરજ પાડતા હોય પરંતુ આશ્વની રીતે જ તે એ વિધિ પણ સ્વચ્છતાના અંગની જ છે.

(૩) કુંદમૂળ-મામ-મરિગ વિગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો લાભ કરનાર મનુષ્યનું મુખ સ્વાભાવિક રીતે જ દુર્ગંધથી દૂર રહે છે.

(૪) પુણ્યા-પ્રમાજીવામાં વસ્તુમાત્રની સ્વચ્છતાનો લાભ દવાધર્મના પાલન સાથે મળવા પામે છે.

(૫) ઝેંઠા-જૂઠા ખોરાકનો સમજી મનુષ્યો તિરસ્કાર કરે છે તે માત્ર સ્વચ્છતા માનવવાનું જ કારણ છે.

(૬) ગતવામી ગ્રહેલા ખોરાકમાં જીવોત્પત્તિ થતાં દુર્ગંધમય વાતાવરણ ફેલાય છે એ મદજ મમજી શકાય તેમ છે.

(૭) પાણીને આગને વાપરવું એ ફક્ત જીવદવાનું જ કારણ હોવા છતાં જ તે જ પાણીમાયી મદજ મેય-કચરો નીકળી જવાથી શુદ્ધ અને સ્વચ્છ બની શકે છે.

(૮) જૈન શાસ્ત્રકારો ગૃહસ્થોને મકાનમાં દમ સ્થાનકે કપડાના અંદરના બાંધવા

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શા. ઝવેરચંદ ઇગ્નલાલ-મીવાગામ.)

પ્રશ્ન ૧—કેવળી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવોના મનથી પૂછેલા પ્રશ્નોના દ્રવ્યમનવડે ઉત્તર આપે છે એમ જીન ત્રાર અનુત્તર વિમાનના તથા નવ શ્રેયે-યકના દેવોને ઉત્તર આપતા હશે ?

ઉત્તર—એ જાધાને દ્રવ્યમનથી ઉત્તર આપે છે.

પ્રશ્ન ૨—દ્રવ્યમન એટલે શું ને ભાવમન એટલે શું ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમન તે મનોવર્ગણા ને ભાવમન તે જ્ઞાન.

પ્રશ્ન ૩—જારમા દેવલોકના તથા જીન સર્વ દેવો ઉપર ને નીચે કયાં સુધી જઈ આવી શકે ?

ઉત્તર—ઉપર પોતાના વિમાનની ધ્વજ સુધી જઈ શકે ને નીચેને માટે ઓછુંવતું છે, તે વૃહત્સંઘહણીમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૪—અપરિશ્રદ્ધિતા ને પરિશ્રદ્ધિતા દેવીઓ એટલે શું ?

ઉત્તર—મુકરર સ્વામીવાળી તે પરિશ્રદ્ધિતા ને મુકરર સ્વામી વિનાની તે અપરિશ્રદ્ધિતા જાણવી.

પ્રશ્ન ૫—અપરિશ્રદ્ધિતા દેવી કયાં સુધી જઈ શકે ?

ઉત્તર—આઠમા દેવલોક સુધી જઈ શકે. ત્યારપછીના દેવલોકના દેવોને યોગ્ય હોય તે દેવી પોતાના સ્થાને બેઠી બેઠી મનથી જ પોતાને યોગ્ય દેવને સેવે છે, ત્યાં જતી નથી.

પ્રશ્ન ૬—એ દેવીઓનું આયુષ્ય કેટલું હોય છે ?

ઉત્તર—એ જાળત વૃહત્સંઘહણી ત્રિગેરેમાં સ્પષ્ટ કરેલી છે. પહેલા દેવ-લોકમાં ઉપજનારી અપરિશ્રદ્ધિતા દેવીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ ૫૦ પદ્યોપમનું ને જીન દેવલોકમાં ઉપજનારીનું ૫૫ પદ્યોપમનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૭—સૂર્ય ચંદ્ર ગ્રહોના સ્વામી છે છતાં તેને ગ્રહમાં કેમ ગણ્યા છે ?

ઉત્તર—નવ ગ્રહોના પ્રારંભમાં તેને ગણ્યા છે, પરંતુ તેથી તેનું સ્વામી પણ નાથ પામતું નથી.

પ્રશ્ન ૮—ગ્રહો પીડા કરે છે તે વાત ખરી છે ? જો ખરી ન હોય તો શ્રી વાદળાદુસ્વામીએ ગ્રહશાંતિસ્તોત્રમાં કેમ લખ્યું છે ?

ઉત્તર—યોગવહનપૂર્વક શુભહારાજનો આજ્ઞાથી જ છેદસૂત્રો વિનાના બાકીના આગમો ને પંચાંગી વાંચી શકે.

પ્રશ્ન ૧૮—શ્રી મહિનાથજી દીક્ષા લીધા પછી મુનિના વેશમાં હતા કે સાધ્વીના વેશમાં હતા ? તેમની સેવામાં સાધુ રહેતા કે સાધ્વી રહેતી ?

ઉત્તર—શ્રી મહિનાથજીને પણ બધા તીર્થંકરોની જેમ ઇંદ્રે ખભા ઉપર મૂકેલું દેવદ્વંધ્વ વસ્ત્ર જ હતું કે જે નિર્વાણ પામતા મુખી રહ્યું હતું. તેમનો વેશ મુનિ પ્રમાણે કે સાધ્વી પ્રમાણે નહોતો, તે તો કદાચીત હતા. વળી તેઓ દીક્ષા લીધી તે દિવસે જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા—નિર્વેદી થયા હતા, સમવસરણમાં ગિરાન્યા હતા, બાર પર્ષદા મળી હતી ને દેશના બધા તીર્થંકરોની જેમ આપી હતી. તેઓ દેવછંદામાં પધારતા ત્યારે સાથે અંગસેવા માટે સાધ્વીઓ જ રહેતી હતી, એટલું વ્યવહારનું પાલન કર્યું હતું, બાકી તેઓ તો નિર્વેદી થયા હતા.

પ્રશ્ન ૧૯—દર્શનાચાર ને સમક્રિતમાં શું ફેર છે કે જેથી તેના અતિચાર બુદ્ધા કદ્યા છે ?

ઉત્તર—દર્શનાચારના આઠ પ્રકાર છે તેથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવું તે તેના અતિચાર છે. સમક્રિતના શંકા વિગેરે પાંચ અતિચાર છે. સમક્રિત મૂળગુણ સમજવો અને સમક્રિતી જીવની પ્રવૃત્તિ તે દર્શનાચાર સમજવો.

પ્રશ્ન ૨૦—કૃષ્ણ વાસુદેવ ક્ષાયિક સમક્રિતવાળા હતા, છતાં તેઓ ૩૬૦ યુદ્ધ કેમ કરી શક્યા ? તેમાં અનંતાનુબંધી કષાય થયો નહીં હોય ?

ઉત્તર—કૃષ્ણ વાસુદેવે જે યુદ્ધો કર્યા તે ક્ષાયિક સમક્રિત પામ્યા અગાઉ કર્યા છે; સમક્રિત પામ્યા પછી કર્યા નથી. તેમને ક્ષાયિક સમક્રિત તો નેમિનાથ મહુના ૧૮૦૦૦ મુનિઓને વાંધા ત્યારે થયેલું છે.

પ્રશ્ન ૨૧—કૃષ્ણે બળસદ્રના જીવ દેવને પોતાનો અપવાદ નિવારવાનું કહ્યું ને બળસદ્રના જીવ દેવે તેને માટે ઘટતો પ્રયોગ કર્યો, તેથી જગતમાં મિથ્યાત્વ વિસ્તાર પામ્યું તો તે સમક્રિતીને ઘટે ?

ઉત્તર—એ બંનેનો ઇરાદો અપવાદ ટાળવાનો હતો, મિથ્યાત્વ પ્રવર્તાવવાનો નહોતો, તેથી તેમને સમક્રિતમાં દ્વંધ્વ લાગ્યું હોય એમ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—ઉપર જણાવેલા કારણને લઈને કેટલાક કૃષ્ણના સમક્રિતને અશુદ્ધ ક્ષાયિક અથવા વિશુદ્ધ ક્ષયોપશમ સમક્રિત કહે છે તે બરાબર છે ? ક્ષાયિક સમક્રિતી છતાં કૃષ્ણ પાંચ બળ કેમ કરશે ?

ઉત્તર—કૃષ્ણને ક્ષાયિક સમક્રિત જ છે. અને કયંચિત્ ક્ષાયિક સમક્રિતી

પાંચ ભવ પણ કરે છે. દુષ્પસહસૂરિને પણ પાંચ ભવ થવાના છે, તેથી તે બાબતનો વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૩—રાત્રિભોજનના નિયમવાળાને શું શું ખપે ?

ઉત્તર—રાત્રિભોજનનો નિયમ હુવિહાર પ્રમાણે જ આપવામાં આવે છે, તેથી તેને હુવિહાર પ્રમાણે ઔષધ ને મુખવાસ વિગેરે સ્વાદિમ તથા પાણી ખપે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—રાત્રિભોજનનો નિયમ કરનાર દૂધ, ચા, ખાંડ, સાકર વિગેરેનો છૂટ રાખી શકે ?

ઉત્તર—રાખી ન શકે. તેને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ જ કહેવાય નહીં. અભિશ્રદ્ધ તરીકે જેટલો ત્યાગ કરવો હોય તેટલો કરે.

પ્રશ્ન ૨૫—ભોજકો વિગેરે આરતિ વિગેરેનું ઘી બોલે છે અને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે તેમાં કાંઈ વાંધાવાળું છે ?

ઉત્તર—એમાં કાંઈ વાંધો જણાતો નથી. બધે તેવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—કોઈ માણસ માંદગી લાગવાથી અને તેમાં ઘેરાઈ જવાયા પ્રથમ લીધેલા મત નિયમો પાળી ન શકે તો તેને સંવ્યસમાહિવત્તિયા ગારેણુ એ આગારની છૂટ મળી શકે ?

ઉત્તર—છૂટ મળી શકે, પરંતુ કેવો નિયમ અને કેવી છૂટ તે જાણ્યા પછી વધારે ખુલાસો થઈ શકે. બ્રહ્મચર્યનો ભંગ તો ન જ કરાય. સચિત્તા ત્યાગીથી સચિત્ત ન જ વપરાય. બાવીશ અભક્ષ્યનું લક્ષણ ન થાય, ખાસ કારણે બીજી કાંઈ છૂટ મેળવવાની જરૂર લાગે તો મુનિરાજની અગર મુસ શ્રાવકની સલાહથી છૂટ લઈ શકે.

પ્રશ્ન ૨૭—કોઈ સાધુ કે શ્રાવકને તેની બેશુદ્ધ અવસ્થામાં શ્રાવકો વિગેરે તેનું મત ભાંગે એવી રોતે પાણી, આહાર, ઔષધ વિગેરે આપે તો તે દોષના ભાગી થાય ?

ઉત્તર—જરૂર થાય. મતભંગ કરાવવાનો કોઈને અધિકાર નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—સ્થાનકવાસી ને તેરાપંથીમાં શું લેદ છે ?

ઉત્તર—સ્થાનકવાસી મૂર્તિ માનતા નથી. તેરાપંથીઓએ મૂર્તિ લોપ કરવા ઉપરાંત દયા ધર્મને પણ લોપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૯—સ્થાનકવાસી, તેરાપંથી ને દિગંજરીની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ ?

ઉત્તર—આ વિષે ચોક્કસ સંવત મારા જાણવામાં નથી. કુંવરજી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત
અરિહંત સ્તોત્ર

(૫)

(ગતાંક ૫૪ ૧૮૦ થી)

આમર છંદ.

સર્વવ્યાપી જ્ઞાનથી જ વિષ્ણુ જે જણાય છે,
સર્વ શર્મ કારણે ય શંકરા ગણાય છે;
બ્રહ્મા જે કદા વિશુદ્ધ પ્રાપ્ત બ્રહ્મમૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૨૭

શબ્દાર્થ:—સર્વવ્યાપી જ્ઞાનવડે કરોને જે વિષ્ણુ કહેવાય છે, સર્વને શર્મ કરવાના કારણે જે શંકર કહેવાય છે અને વિશુદ્ધ બ્રહ્મમૂર્તિને પ્રાપ્ત થવાથી જે બ્રહ્મા કહેવાય છે—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—આ કાવ્યમાં શ્રી વીતરાગ અરિહંત દેવને વિષ્ણુ, શંકર અને બ્રહ્માના નામ આપી સ્તુતિ કરી છે. તે તે નામનું ઘટમાનપણું અનુક્રમે આપણે જોઈએ.

સર્વગત વિષ્ણુ.

‘વિષ્ણુ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ ‘વિશ્વ’ ધાતુ પરથી છે. વિશ્વ એટલે વ્યાપ્ત થવું (To pervade). આ ઉપરથી વિષ્ણુ એટલે વિશ્વવ્યાપક (all-pervading); જે વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થાય છે, જે સર્વગત છે તે વિષ્ણુ. ઇશ્વરનું આ સર્વવ્યાપકપણું, સર્વગતપણું શ્રી અરિહંતદેવમાં યથાર્થપણે ઘટાવી શકાય છે, ન્યારે અન્ય દર્શનની જે પ્રકારે સર્વગતત્વ માને છે તે ઉપપન્ન થતું નથી, કારણ કે તેમણે માનેલું સર્વગતપણું શરીરની અપેક્ષાએ છે કે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ છે? જે શરીરની અપેક્ષાએ માને તો તેના જ દેહથી ત્રણે જગત્તર વ્યાપ્તપણું થવાથી ઇતર નિર્મેય પદાર્થોને આશ્રયનો અવકાશ રહેશે નહિ. જો બીજો પક્ષ મહણ કરે તો સિદ્ધસાધ્યતા થશે, કારણ કે અમે પણ નિરતિશય જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ પરમપુરુષનું જગત્તર વ્યાપ્તપણું માનીએ છીએ.

શ્રી સ્યાદ્વાદમંજરીમાં નીચેની મતલબનું કહ્યું છે—

પરંતુ આમ માનીએ તો આપે પ્રમાણ કરેલા વેદનો વિરોધ આવે છે. તેમાં તો શરીરની અપેક્ષાએ સર્વગતત્વ કહ્યું છે.

‘વિશ્વતઃશ્ચક્ષુરત વિશ્વતો મુખો ।

વિશ્વતઃ પાણિરત વિશ્વતઃ પાદઃ ’ इत्यादि ध्रुते: ।

‘ઇશ્વર સર્વત્ર નેત્ર, સર્વત્ર મુખ, સર્વત્ર હાથ, સર્વત્ર ચરણ ધરાવે છે ઇત્યાદિ.’

“આસપાસ આકાશમાં, અંતરમાં આભાસ;
ધાસ આસની પાસ પશુ, વિદ્યેપતિનો વાસ.”

ધર્માદિ લૌકિક વચનો પણ અન્ય મતના પ્રતિપાદક છે, જે ઉપરોક્ત ન્યાયથી ઘટી શકતા નથી. આમ તેઓની અપેક્ષાએ સર્વવ્યાપીપણું-વિષ્ણુપણું ઘટતું નથી. પણ અરિહંત-જિનમાં જે સર્વગતપણું-વિશ્વવ્યાપીપણું, વાસ્તવિક વિષ્ણુપણું ઘટમાન છે તે તો જ્ઞાનની અપેક્ષાએ હોષ સાંગોપાંગ ધટે છે. તે આ પ્રકારે:—

“સઘ્વગદો જિણવસહો સઘ્વે વિચ તગયા જગદિ મટ્ટા ।
જાણમયાદો ય જિણો વિસયાદો તસ્સ તે મણિદા ॥”

—શ્રીમાન્ કુદ્દુદાચાર્યજીપ્રણીત પ્રવચનસાર, ગા. ૨૬.

અર્થાત્—જિનવૃક્ષ સર્વગત છે, અને જગતના સર્વે પદાર્થો તદ્દગત છે; જ્ઞાન-મયપણથી તે જિન છે, અને તે પદાર્થો તે જ્ઞાનના વિષયભૂત હોવાથી તેના છે એમ કહેવાય છે.

પરમતત્ત્વચિંતક મહર્ષિ અમૃતચંદ્રાચાર્યજીએ વચનોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરે છે.

x x તત્ત્વ નિશ્ચયનયે નાનાકુલત્વલક્ષણસૌખ્યસંવેદનત્વાધિષ્ઠાનત્વાવચ્છિન્ના-
ત્મપ્રમાણજ્ઞાનસ્વતત્ત્વાપરિત્યાગેન વિશ્વજ્ઞેયાકારાનુપગમ્યાવબુધ્યમાનોઽપિ, વ્યવ-
હારનયેન ભગવાન્ સર્વગત इति વ્યપદિશ્યતે । તથા નૈમિત્તિકભૂતજ્ઞેયાકારાનાત્મ-
સ્થાનવલોક્ય સર્વેઽર્થાસ્તદ્વતા इत्यુપચર્યન્તે । ન ચ તેષાં પરમાર્થતોઽન્યોન્ય-
ગમનમસ્તિ, સર્વદ્રવ્યાણાં સ્વરૂપનિષ્ઠત્વાત્ । અયં ક્રમો જ્ઞાનેઽપિ નિશ્ચયઃ ॥

x x નિશ્ચયનયથી તો અનાકુલતા લક્ષણવાળા સૌખ્યસંવેદનતું જે અધિષ્ઠાન છે, એવા આત્મપ્રમાણ જ્ઞાનરૂપ સ્વતત્ત્વનો પરિત્યાગ કર્યા વિના, ભગવાન્ સમસ્ત જ્ઞેય આકારોને તત્સમીપે ગયા વિના જાણે છે; છતાં વ્યવહારનયથી ભગવાન્ સર્વગત છે એમ કહેવાય છે; તથા આત્મસ્થ-પોતે પોતાનામાં રહેલાં એવા નૈમિત્તિકભૂત જ્ઞેય આકારોને તે અવતોકે છે, તેથી સર્વ પદાર્થો તદ્દગત છે એમ ઉપચાર કરાય છે. પણ પરમાર્થથી તો તેઓનું અંગોન્ય ગમન છે નહિ, કારણ કે સર્વે દ્રવ્યોતું સ્વરૂપનિષ્ઠપણું હોય છે—સર્વ દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વરૂપમાં જ રિયત રહે છે. અને આ ક્રમ જ્ઞાનમાં પણ નિમ્ન કરવા યોગ્ય છે. તાત્પર્ય કે નિશ્ચય નયથી ભગવાન્ આત્મપ્રમાણ જ્ઞાનરૂપ સ્વતત્ત્વમાં જ સમચરિયત છે; વ્યવહારનયથી સર્વગત છે.

મહારત્મા હરિભદ્રાચાર્યજી આ જ લાવેલો પ્રતિધ્વનિ ધર્મસંમદણીમાં કરે છે:—

“एषमिह ज्ञानसत्त्वी भावत्या चेव हृदि लोगतं ।
अह परिच्छिद्द सत्तमं को णु विरोहो भवे तस्य ॥”

‘એમ અહીં જે જ્ઞાનસક્તિ આત્મસ્થ રહીને જ લોકાંતરે યુગપત્ત પરિચ્છેદ—જાણે, તો શો વિરોધ છે વારુ ?’

આમ સુક્તિથી કેવલજ્ઞાન સર્વગત કહેવાય છે, કારણ કે તેનું જેન સમસ્ત પર્વાયુક્ત નમસ્ત દ્રવ્યોમાં છે. સર્વ જ્ઞાનના માધ્યક એવા કેવલજ્ઞાનઆસરે સ્વરૂપાને જ અવચરિયત

રહ્યા છતાં, વિશ્વના સમસ્ત જોયોને સ્પર્શ છે, અનગાહે છે, અને તેથી તે સર્વવ્યાપક કહી શકાવા યોગ્ય છે વિશુદ્ધ દર્પણુમાં જેમ અનેક પદાર્થો સ્વયમેવ પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેમ કેવલજ્ઞાનરૂપ આદર્શમાં સમસ્ત પદાર્થોનું પ્રતિબિંબ પડે છે દર્પણુમાં પ્રતિબિંબિત પદાર્થોથી જેમ દર્પણુમાં કાંઈ પણ વિકાર ઉદ્ભવતો નથી, દર્પણુને વાસ્તવિક રીતે કાંઈ પદાર્થ સ્પર્શતો નથી, દર્પણુ તો સ્વસ્વભાવમાં જ સમન્વિત રહે છે, તેમ કૈનદનદર્પણુમાં પ્રતિબિંબિત જોયોથી કાંઈપણ વિકાર ઉપજતો નથી, કૈનદને વાસ્તવિકપણે કાંઈ જોવ સ્પર્શતું નથી, કૈવલ્ય તો સ્વસ્વભાવમાં જ સુરિત રહે છે કહ્યું છે કે—

“ અપ્પા કમ્મવિવજ્જિયઠ, કેવલણાણે જેણ ।

લોયાલોઠ વિ મુણ્ઠ જિય, સવ્વગુ લુચ્છદ તેણ ॥

ગયણિ અણતિ જિઠ ઇક્કહુ, જેહ્ઠ મુમણુ વિહાઈ ॥

ખેયામાવે ચિહ્નિ જિમ, થક્કદ ણાણુ વલેવિ ॥ ”

આચાર્ય શ્રી યોગીન્દ્રદેવજીવિરચિત પરમાત્મ પ્રકાશ (અપક્ષ શબ્દામાં)

અર્થાત્—કર્મત્વવર્જિત આત્મા કેવલજ્ઞાનરૂપે કરીને લોકલોકને જાણે છે, તેટલા માટે તે સર્વગત કહેવાય છે અનંત આકાશમાં જેવું એક નક્ષત્ર ભાસે છે તેવું અખિલ જીવન કેવલજ્ઞાનમાં ભાસે છે વેલી જગ મડપતો આશ્રા નહિ હોતા વ્યવૃત્ત થાય છે—પાછી વળે છે, તેમ જોયના અભાવે જ્ઞાન વ્યવૃત્ત થઈ શકે છે એટલે કે જોય કાંઈ અવશેષ રહ્યું નથી, તેથી જ જ્ઞાનને પાછું વળવું પડે છે—યાદવું પડે છે, તેની શક્તિ નથી તેથી નહિ કેવલજ્ઞાનનું સામર્થ્ય તો એવું અનંત છે કે કંઈ પણ જોય હોત તો તે જ્ઞાત આ ઉપરથી જ્ઞાનનો અતિશય બતાવ્યો

આમ નિશ્ચયનયથી સ્વાત્મામાં ગિયત છતાં—શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયેના જિનેશ્વરને, વ્યવહારનયથી જ્ઞાનની અપેક્ષાએ, રૂપવિષયમાં દૃષ્ટિની જેમ, સર્વગતપણું—વિશ્વવ્યાપકપણું—વિષ્ણુપણું ધરે છે, એમ સ્થિત થયું

શ-કર શ-કર

‘ શં કરોતીતિ શંકર ’—જે શમ-સુખ કલ્યાણ કરે તે શંકર કહેવાય શ્રી જિનેશ્વર સર્વ જીવોનું શર્મ-સુખ-શાંતિ કરનારા હોવાથી તેમને શંકર નામ બરાબર જાણે છે, કારણ કે દ્રવ્યથી અને ભાવથી મનને પ્રકારે તે સર્વ જીવોને સુખ કરનારા છે દ્રવ્યથી સર્વ જીવની રક્ષાનો નિર્મળ બોધ આપ્યો હોવાથી, અને ભાવથી અનંત આત્મશાંતિરૂપ નિરાકુલ સુખપૂર્ણ શિવ-મોક્ષ અને તેનો માર્ગ બતાવનારા હોવાથી વીતરાગ-દેવ ખરેખરા શિવ-શંકર છે

‘ અતિત્યમગ્નાનમહક્રિયામિઃ, પ્રસક્તમિથ્યાષ્યવસાદોપમ્ ।

ઈદં જગજ્ઞાનમજરાન્તકાર્ત્ત્ત, નિરક્ષણં શાંતિમજીગમત્સ્વમ્ ॥ ’

—શ્રી મમતાભદ્રાચાર્યકૃત બૃહત્સ્વયંભૂસ્તોત્ર

‘અનિત્ય, અશરણુ અને અદ્ય કાચુકત દિ યાઓથી જેને મિથ્યા અપ્રવસાય દોષ લાગી રહેત છે એવા આ જન્મ-જરા-મૃત્યુથી દુ પી જગતને હે પ્રભુ! તે નિર્જન શાંતિ પમાડી ’ કાચુ કે—

“વચનામૃત વીતરાગના, પરમ શાંતરસમૂળ;

ઔપધ જે ભવરોગના, કાયરને પ્રતિકૂળ.” —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

અત્રે સુખનું ખરું લક્ષણ નિરાકુલતા છે, સ્વાધીનતા છે, જ્યાં પરાધીનતા અને બહિરંગ ઉપાધિન્ય આકુલતા છે તે સુખ નહિ પણ દુઃખ છે.

“સર્વ પરવશં દુઃખં, સર્વમાત્મવશં સુખમ્ । પતદુક્તં સમાસેન, લક્ષણં સુખદુઃખયોઃ ॥”

શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજીકૃત યોગદષ્ટિસમુચ્ચય

‘સધણું’ પરવશ તે દુઃખ લક્ષણ, નિજ વશ તે સુખ કહિયે. —શ્રી યશોવિજયજી.

એણું નિરાકુલ પારમાર્થિક સુખ તો કેવલ શિવપદ્માં—મુક્તિમાં જ છે, અને તે મુક્તિ તથા તેનો માર્ગ દર્શાવનારા શ્રી વીતરાગદેવ સાક્ષાત્ શિવસ્વરૂપ હોવાથી તેમને શંકર નામ આપવું પરમ સાર્યક છે; કારણ કે તેઓ સ્વયં અનંત આત્મશાંતિમય પરમ સમાધિસુખમાં સુરચિત છે; અને અન્યને તેવી નિર્વિકલ્પ આત્મસમાધિનો ભોધ કરનારા હોઈ, અનંત દુઃખમય સંસારચક્રના પરિક્ષમણ્યમાંથી બચાવી અનંત સુખમય નિવૃત્તિમાં સ્થિતિ કરાવનાર છે.

લૌકિક જે શંકર કહેવાય છે તે તો નામમાત્ર શંકર છે, અને આ વીતરાગ તો વાસ્તવિક શંકર છે. લૌકિક શંકરનું સ્વરૂપ તો તેમના જ મતે સંહારક છે, રૌદ્રસ્વરૂપ છે, પ્રલયકારી છે, તે અર્થથી શંકરપણું સૂચવતું નથી; જ્યારે આ જિન-શંકરનું સ્વરૂપ તો પરમ સૌમ્ય, દર્શન માનથી જ નિર્દોષ, પરમ શાંતિપ્રદ અને અનંત સમાધિસુખમય શાશ્વત જીવનમાં સ્થિતિ કરાવનાર છે. આમ એ બન્નેમાં આકાશપાતાળનું અંતર છે, કાચ ને મણિ જેવો પ્રગટ ભેદ છે. અથવા ખીજ દષ્ટિએ ઘટાળીએ તો—

‘ત્વામેવ વીતતમસં પરવાદિનોઽપિ । નૂનં વિમો ! હરિહરાદિધિયા પ્રપન્નાઃ ॥’

—શ્રી કલ્યાણમંદિરસ્તોત્ર.

‘દે ભગવન ! તમસ-અજ્ઞાન અધિકારથી રહિત એવા તમને પરવાદીઓ પણ હરિહર આદિની શુદ્ધિથી માની રહ્યા છે.’

‘પર’ બ્રહ્મ

વિશુદ્ધ બ્રહ્મમૂર્તિને પ્રાપ્ત થયા હોવાથી શ્રી અરિહંત પરમાત્મા ‘પર’ બ્રહ્મ કહેવાય છે. વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં સ્થિતિ કરી, યથાખ્યાત વીતરાગ દેવ ચારિત્રને પ્રાપ્ત થઈ, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના મમ્મદ્ બ્રહ્મન, જ્ઞાન અને અનુચરભૂરૂપ અભેદ રતનત્રયીને આરાધી સાક્ષાત્ પરમાત્મદશાને પ્રગટાવી, શ્રી અરિહંત ભગવંત પ્રગટ પરબ્રહ્મને પામ્યા છે, એટલા માટે તેમને બ્રહ્મા નામનું પટમાનપણું જણાય છે.

આમ પરમાર્થ અન્યથે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એ ત્રિમૂર્તિના નામનું ઘટમાનપણું વીતરાગદેવમાં અવિસંવાદી જણાય છે. અથવા તો નામનો—શબ્દભેદનો ઝગડો અનર્થક—નકામો છે. જે પરમાર્થ એક હોય તો પછી કાઈ વાદવિવાદને અવકાશ રહેતો નથી. અત્યંત નિષ્પક્ષપાતી એવા શ્રી દેવચંદ્રાચાર્યજીએ પ્રકારણું છે કે—

‘મયથીજાદુરજનના, રાગાદ્યાઃ ક્ષયમુપાગતા યસ્ય ।

પ્રજ્ઞા યા વિષ્ણુર્વા, દત્તો જિનો યા નમસ્તસ્મે ॥’ —શ્રી મહાદેવસ્તોત્ર

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબૂકુમાર (૯)

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૨ થી.]

પિંગળ-નાયક ! જોયુંને ? નિંકુર-તાની કંઈ હદ છે ? દેવાંગનાઓને પણ રૂપમાં ટક્કર મારે એવી આ રમણીઓ ઝોળા પાથરે છે છતાં આ માનવના હૃદયનું પાણી પણ હાલતું નથી ! જાણે પથ્થરનું ઘડેલું જ હૃદય !

પ્રભવ-તારું કંઈવું સાચું જણાય છે. જેનું એક સ્મિત, જેનો એક કટાક્ષ, જેનો એક ભૂલંગ ભલભલા મરદને પાણી પાણી કરી મૂકે એવી આ મૃગલોચનાઓ આ પુરુષ પાસે હતાશ ણની ગઈ છે ! અરે ! એનું અંતર ભેદી શકી નથી એ એક આશ્ચર્ય જ લેખાય. કવિઓનું વચન ' સારં સારંગલોચના ' પણ એને કાને પડ્યું જણાતું નથી ! અથવા તો યુવતીનાં ચ લીલયા, મનો ન મિચતે यस્ય, સ યોગી અથવા પશુઃ ॥ એવું જે નીતિકારોનું કથન છે તેને આ સાચું કરી

ખતાવતા લાગે છે. આ પ્રગટ સ્વરૂપે ભાસતા માનવીને પશુની કક્ષામાં મૂકી શકાય તેમ તો નથી, તો પછી પ્રશ્ન એ ઉદ્ભવે છે કે શું એ યોગી છે ?

પિંગળ-મૂકી દો ને એ જોટી મગજમારી. આપણું કાર્ય તો સધાઈ ચૂક્યું છે; મારે હવે વિલંબ કર્યા વિના સાથ લેગા થઈ જઈએ જે અંતર તદ્દન દગ્ધ થઈ ગયું છે, જ્યાં સ્નેહનો એકાદો અંકુર પણ ઊગવાનો સંશય છે ત્યાં ઊભા રહેવાંથી આપણા અંતર પણ ધુંકા ને લાગણીશૂન્ય બનવાનો ચોખ્ખો સંભવ છે. અહીંથી સત્વર ચાલ્યા જવાની જરૂર છે. આપણો વ્યવસાય ચોરીનો છે એ દોષ કબૂલ કરવામાં વાંધો નથી, પણ આવી નફટાઈ તો આપણા હૃદયમાં નથી જ. આ જાતનો પ્રાર્થનાભંગ મારી જિંદગીમાં હું પડેલી વાર જ ભેડી છું.

ભવખીજના અંકુર ઉપજાવનારા રાગાદિ જેના ક્ષય પામી ગયા હોય તે બહા હો, વા વિષ્ણુ હો, વા હર હો, વા જિન હો-ગમે તે હો-તેને નમસ્કાર હો !

“ રામ કહો રહેમાન કહો, કોઈ કૃષ્ણ કહો કોઈ કાન કહોરી ”

—અવધૂત આનંદધનજી

“ શબ્દભેદ ઝગડો કિશોરજી, જો પરમારથ એક;
કહો ગંગા કહો સુરનદીજી, વસ્તુ ફરે નહિં છેક. ”

—શ્રી પદોવિજયજીવિરચિત શ્રી યોગદષ્ટિસંજ્ઞાય
ડા. ભગવાનદાસ મનાઃસુખસાઈ મહેતા.

મારે નશીબે આમાંની એકાદ સ્ત્રી હોય તો હું એને માટે જીવનની આહુતિ આપી દેતાં ન અચકાઉં. મારાથી આ દૃશ્ય જોયું જતું નથી.

પ્રભવ-દોસ્ત ! ઉતાવળ ન કર. જ્યારે કુદરતે જ સારો સંયોગ સાધી આપ્યો છે ત્યારે સમયના આંકડા મૂકવાના રહેવા દઈ, કિંવા વ્યવસાયના વિચાર કરવાના છોડી દઈ, પ્રત્યક્ષપણે નિહાળવા દે કે આ તેજસ્વી કુમાર પશુ છે કે યોગી ?

પિંગળ-‘ માલિક ! તો પછી મને જવાની અનુશા આપો.’ એમ કહી જ્યાં પાછું ડાંગલું ભરવા માંડે છે ત્યાં જરાપણ ખસી શકાતું નથી. એકાએક આશ્ચર્યથી બોલાઈ જાય છે- ‘ અરે આ શું ? ’

પ્રભવ પિંગળના મોં પર હાથ ધરી, એને જરા દૂર લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડે છે, ત્યાં તો તેનાથી પણ ખસી શકાતું નથી. ઉભાય જાણે સ્થંભિત કરેલા પાપાણના પૂતળા ! આ સ્થિતિનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ યતાં જ પ્રભવ જાણી ગયો કે શ્રેષ્ઠોપુત્રનો જ આ કરામત છે. એની ચક્ષુ સામે પ્રચ્છન્નતા ટપ્પી શકી નથી. હવે તો ને થાય તે જોયે જ છૂટકો.

અહા ! પણ આ શું ? સ્વપ્ન માનવું કે સાચું ગણવું ? ઉભાય ચોરો વિમાસણમાં પડ્યા. પોતે ને કુમારને અત્યાર સુધી અરસણ અને હૈયાશૂન્ય લેળનાં હતાં તે કુમાર ચીઠી વાળીમાં-સ્નેહથી ઉભારતા હૃદયે, પોતાની પ્રિયાઓની વાત

સાંભળીને ધીરજથી એમની માગણી-ઓનું તોલન કરી, એમાં રહેલી અસા-રતાનો ખ્યાલ આપતો વદવા લાગ્યો કે—

“વદલભાઓ ! મેં તમારું પાણિગ્રહણ શુભ હેતુથી કરેલું છે. તમારા અંતરને આઘાત પહોંચાડવાથી કે તમોને તલસા-વવાથી મને આનંદ થાય છે એમ હર-ગીજ માનશો નહીં. નિશાકાળની ઘડીએ સરિતાના બહેણ માફક સપાટાળંઘ વહી રહી છે. વળી જ્યારે તમોએ પણ અંતર જોલી સુદાની રજુઆત કરી દીધી છે ત્યારે હું પણ મૂળ વાત પર આવી જઉં એ જ યોગ્ય ગણાય. પ્રથમ તો વિચાર-વાતું એ છે કે વિષય માણવામાં ને સુખની કલપના આપણે કરી રહ્યાં છીએ એ સુખ વસ્તુતઃ સુખ છે ખરું ? સારી રીતે એને સુખ માની શકાય ? માનવ ભવ પામ્યા તેના શું એટલો જ માત્ર ઉદ્દેશ છે કે એની પાછળ કંઈ અન્ય સંકેત છે ? આપણે સમાગમ જો સંસારના આ સુખાભાસ તુલ્ય વિષય માણવા પૂરતો જ સંધાયો હોય તો એ ક્ષણજીવી-અરે ! અદ્ય સમય પૂરતો છે એમ તમોને નથી લાગતું ? એવા અલ્પકાલીન સંપર્કને તમારા સરખી દક્ષ પ્રમાદો પસંદ કરે પણ ખરી ? ”

સમુદ્રથી-સ્વામિન ! આપ અમારા પર આમ પ્રશ્નોની ઝડી વરસાવો એથી આપણું કાર્ય સરળ નથી થતું. શાશ્વત અશાશ્વતનું રહસ્ય નથી તો અમે અવ-ધાર્યું કે નથી તો અમે કોમ કાળે ક્ષણજીવી કે ચિરંજીવીની ચર્યામાં પડ્યા.

અમો અળખા જાતિને જે શિક્ષણ અત્યાર સુધીમાં પ્રાપ્ત થયું છે એનો ટૂંકો ને ટચ સાર એટલો જ છે કે—“પતિવ્રત ધર્મનું પ્રાણીતે રક્ષણ કરવું, કારણ કે સ્ત્રીસમુદાય માટે શિયલવ્રતના પાલન સમાન ધર્મથી અન્ય કોઈ અધિક ધર્મ નથી, એટલે આપ અમારા મુગટ સમ હોવાથી જે માર્ગે જતાવશે એને અમો અનુસરશું.”

જયશ્રી—મારી વડિલ ભગિનીએ ટૂંકામાં સર્વ કહી નાખ્યું છે. એનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે જેમ તમે એ માતાને રાજી રાખવા તેમનું વચન માન્ય રાખ્યું તેમ અમારી—લલનાઓની પ્રાર્થના સ્વીકારો અને રસિયા જની આ મધુરજનીનો રસ લૂટેા. એટલું અમારું કહેણ આપ કબૂલ રાખશો તો કાલ પ્રભાતે આપ જે માર્ગે ગ્રહણ કરવાનો નિરધાર કરશો તેમાં અમો પણ સાથ દેશું.

જંબુકુમાર—તમે મોહાતુર જની કથનમાં આવતો વિસંવાદ પણ જોઈ શકતી નથી. એક તરફ મરણાંતે પણ શિયલ ધર્મથી પતિત ન થવાના શિક્ષણની વાત કરો છો અને બીજી તરફ મને મારી પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થવાની સલાહ આપો છો, જો હું અત્યારે બ્રહ્મ થઈ, બીજે દિવસ કદાચ સંયમનો રાહ લઉં તો, એમાં મને સાથ આપવા તૈયાર પણ છો તમારી સલાહનો ભાવ તો એવો છે કે—‘પહેલા કાઢવથી પગ ખરડવા અને પછી પાણી લઈ ધોવા ! મારે ગળે એ વાત કેમ જિતરી શકે ? કારણ કે એ સામે નીતિ-

કારોનું જીવતું—મૃગતું કથન પડકાર કરતું જીભું છે.—‘પ્રક્ષાલનાદિ પંકસ્ય દૂરાદસ્પર્શનં વરમ્’ વ્રતભંગરૂપ કીચકમાં ખરડાવું અને પછી આલોચના કરવા બહાર પડવું એના કરતાં એ પ્રતિજ્ઞાભંગરૂપ કલંકને દૂરથી જ નવ ગજના નમસ્કાર કરવા એ જ યોગ્ય લેખાય. તમારું પાણિ-ગ્રહણ કરવામાં મારો આશય ઉચ્ચ છે અને માતાની ભક્તિ કરતાં પણ પ્રીતિની માત્રા એમાં અધિક છે. તમે ચિત્તનો આવેગ શમાવી એ સાંભળશો અને એની પાછળ રહેલો મર્મ અવધારશો તો મારો એ ભાવ શુદ્ધ કાંચન સમ પ્રતીત થશે.

હું પ્રમદાઓ ! વિષય ભોગવવામાં જે આનંદ જણાય છે તે ક્રિપાકનાં મીઠાં ફળ સરખો છે, વિષયમાં વિષ કરતાં ‘ય’ વધારે હોવાથી ‘વિષ’ યાને ‘ઝેર’ કરતાં પણ એ વધારે પ્રમાણમાં ભયંકર છે. ઝેર પી જનાર એક ભવ પૂરતું મૃત્યુ વહોરે છે જ્યારે વિષ-યાધીન પ્રાણી તો ભવોભવના મરણને નોતરે છે. જેને મુખ તરિકે કદાપીએ છીએ તે કેવળ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયની ખરજ છે. ખરજ ખણતાં મીઠી લાગે પણ એથી પીકા વધે છે તેમ અહીં પણ સમજવું. આત્મગુણનો તો એમાં નાશ છે જ પણ શરીર આદિ અન્ય અવયવોની પણ એની પાછળ ક્ષીણતા મોં ફાડી રહી છે. વિષય ભોગવતાં ઘડીભર જણાતી તૃપ્તિ એ ખરી તૃપ્તિ નથી પણ નવી શુધાને જન્મ દેનારી—કામવૃત્તિને વધુ ઉત્તેજ-

નારી, શાન-ભાનને બૂલાવનારો, તૃપ્તિના માયાવી લેળાશમાં પ્રવેશ કરનારી રક્ત-માંસચૂસક પિશાચિણી છે. જ્યાં એક વાર એના પાશમાં ફસાણા કે ખેલ ખતમ ! મદનજ્વરથી પીડાતા છવો કેવી કર-ણીઓ કરે છે અને કેવા કષ્ટો અનુભવે છે એ શું તમે સાંભળ્યું નથી ? તેથી તો શાસ્ત્રકારોને મુક્તકંઠે કહેવું પડ્યું છે કે-

‘મોગા ન મુક્તા વયમેવ મુક્તા’ અર્થાત્ લોભોને લોભવવા જતાં આપણે જાતે જ લોભવાઇએ છીએ-કૂચાપાણી ઝનીએ છીએ. કર્મજનિત એ ખરજને વધુ ખણવામાં મુખ નથી પણ એનો સર્વથા નાશ કરવામાં-એને કાયમને માટે ખંખેરી નાખવામાં-એટલે કે દેહ, ઇન્દ્રિય આદિનો સંસર્ગ છોડી દઇ સિદ્ધિગતિ વરવામાં સાચું મુખ છે. અશરીરી થવામાં ઇન્દ્રિયાદિના શ્વેતચાયાં આનંદનો નાશ છે પણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ આત્મશુભોદ્ધારા સર્જિત થતા અર્પુ મુખનો મન-માન્યો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. ‘સત્યદાનંદમયતા’ એ સર્વ મુખોમાં શિરોબિંદુ તુલ્ય છે અને મુક્તદશા પ્રાપ્ત થતા એ શાશ્વતપણે પરિણમે છે. એની સાધના માટે જો કોઇ પણ ઉચિત ગતિ હોય તો તે કેવલ માનવની જ છે. દેવભવના મુખોમાં અને નારકગતિના દુઃખોમાં અટવાતા છવોને માટે એ શક્ય નથી, જ્યારે તિર્થંચદશામાં તો પરાધીનતા હોવાથી એનો સંભવ પણ ક્યાંથી હોય ? મનુષ્ય ભવમાં પણ આર્પદેશાદિ સામગ્રી મળી હોય

તો જ સાધનામાં પ્રગતિ સાધી શકાય. માની લઇએ કે સર્વ પ્રકારની સાનુકૂળતા હોય છતાં આ છવલડો આપાતરમણિય મુખો માણવામાં લલચાઇ જાય તો, સાધના તો દૂર રહે અને છવન હારી જાય.

વિચારો, આત્મા તરિકે જોતાં, નથી તો તમે લલતાઓ અને નથી તો હું સ્વામી. આ ભવ પૂરતા વ્યવહારથી બંધાયેલા એ સંબંધ છે. તમારી અને મારી એ સંબંધને અતૂટપણે ટકાવવાની પ્રબળ ઈચ્છા અને હાર્દિક ઉત્કંઠા છતાં એ આપણા હાથની વાત નયો, એ સામે યમની રાતી આંખો સતત ડોળા ફાડીને જોતી હોય છે ! કાળરાક્ષસ ક્યારે આ દેહનો કોળિયો કરી જશે એ કહેવું જ્યાં અશક્ય છે ત્યાં ઇન્દ્રિયારણીનાં ફળ સમા આ વિષયોમાં રાચવા-માચવાપણું કેમ થાય ? જો મનુષ્ય ભવ યથાર્થપણે સાર્થક કરવો જ હોય તો આવા છીછરા મુખની અભિલાષા ઇરાદા-પૂર્વક ત્યજી દઈ, જ્યાં કર્મરાજની સત્તા રજમાત્ર ચાલતી નથી એવા શિવપુરમાં કાયમી સ્થિતિ કરવા માટે ઉદ્ભવશીલ બનવું જોઈએ. જ્યાંથી પાછા ફરવાપણું નથી અને જે સ્થાનમાં વસનાર આત્માઓમાં પરસ્પર નથી તો સ્વામી-સેવક-ભાવ કે નથી તો પૌંદ્રગતિક લાલસાઓનો ઉદ્ભવ, એ સ્થાનમાં જવા સારું અમોઘ સાધનસમા આ માનવદેહને ઉપયોગમાં લેવો-પરસ્પરના સહકારથી આગળ કૂચ કર્યે જવી એ પ્રત્યેક નર-નારીનો સર્વશ્રેષ્ઠ ધર્મ ગણાય. આ રહસ્ય જ્યારથી

ગણધરમહારાજનાં મુખથી મેં શ્રવણ કર્યું—
એ પાછળ ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન
ચાલુ રાખ્યું ત્યારથી જ મારા પૂરતું તો
ચારિત્ર એ મુદ્રાલેખ સમ જાતી ચક્રયું છે.
એ માટેની દૃઢ ગાંઠ બંધાયા પછી કેટલાક
સમય જાદુ મેં કારણવશાત્ એ સત્વર ઉદ-
યમાં આવે તેવા શપથ પણ ગ્રહણ કર્યા છે.

જો કે માતાનો આગ્રહ લગ્ન માટે
ચાલુ જ હતો, પણ તેમાં તમારા પિતાશ્રી
તરફની મારો નિશ્ચય જાણ્યા છતાં—સંમતિ
અગ્રસ્થાને હતી. એની પાછળ રહેલા
તમારા હૃદયના લાવેા વાંચીને જ મને
એકાએક સ્ફુરી આવ્યું કે જે જાણાઓ
વિનાપરિચયે મારા પ્રતિ સ્નેહવંત છે
અને જેઓ જાણે છે કે પોતે જાણીજૂઝીને
અગ્નિમાં ઝંપલાવે છે તેવી રમણીઓ
કેમ પૂર્વજવના સંબંધવાળી ન હોય ?
આ જાતના રાગ પાછળ પાછલા જવના
અકોશ સહજ રીતે સંકળાયેલા હોય
છે એમ શાસ્ત્રકારોનું મંતવ્ય છે. મને
પણ એ વિચારને અંતે ભાસવા માંડ્યું
કે જેમ શ્રી મહિકુંવરીના અને શ્રી
અરિષ્ટનેમિના પ્રસંગમાં પૂર્વે જાન્યું
તેમ મારા આ પ્રસંગમાં પણ પ્રેમનું
અલૌકિક દર્શન જગતને કાં ન થાય ?
એ પછી મેં એક સાચા પ્રેમીને ચોક્કસ
તેવો ભાગ ભજવી બતાવ્યો. હજુ પણ
ભજવી રહ્યો છું. જો આપણે જીવન-
વાસના પૂરતા જ બોડાયેલા હોત તો મદન-
પ્રવેશને જ્યાં સંપૂર્ણ સાતુદ્ગતા છે એવા
આ રંગજીવનમાં ક્યારના થ એના અદૃશ્ય

જાણ વાગવા માંડ્યા હોત. કદાચ હું
પ્રતિજ્ઞાપાલન માટે દૃઢ રહેવા યત્નવંત
હોત તેથી કંઈ તમારા અંગોપાંગો પોતાની
મસ્તીમાં પછાત ન જ રહેત. એ સમયનો
વર્તાવ શ્રીકૃષ્ણની લીલા સદૃશ જાતી ગયો
હોત. પણ એટલી હદની કામુદતા આપણ-
માંથી કોઈના પણ શરીર પર નથી પથ-
રાઈ, તેથી પુરવાર થાય છે કે આપણે
આ સમાગમ સંસારના કોઈ જાદુ ભોજો
ભોગવવા પૂરતો નથી સંધાયો, કેવળ શ્વાન-
વૃત્તિપોષક લીલામાં આપણું જીવન વેડેલી
નાંખવામાં એની સફળતા પણ નથી. જો
તમારો અંતરનો સહકાર પ્રાપ્ત થાય તો
આ રંગશાળામાં જ જે કામદેવે લાગોને
પરાજય પમાડી ધૂળ ચાટતા કરી મૂક્યા
છે તે મારદેવને આપણે એકત્ર મળી
સળત હાર આપીશું અને જગતને કોઈ
અવનવો પાઠ શીખવશું. તમારી સાથેના
લગ્ન પાછળ મારો ઉદ્દેશ એટલો જ છે
કે જો પ્રેમની દિવ્યતા યથાર્થ રીતે પિછા-
નવામાં આવે તો સંસારી જનસમૂહ-
ની નજરમાં આપણે જે રાત 'મધુ-
રજની' તરિકે વીતાવવા એકત્ર થયા
છીએ એ રાત્રિને કાયમી સૌભાગ્ય-
રાત્રિમાં ફેરવી નાખીએ અને એવી પ્રેમગાંઠ
વાળીએ કે જે કોઈવાર છોટે જ નહીં. તેમ
જ આપણને નવે જણને સાચી સ્વતંત્રતા
પ્રાપ્ત થાય કે જેથી પછી પતિ-પત્ની
જેવા સંબોધનની જરૂર પણ ન રહે.
કદાચ સંસારમાં પુત્રમુખદર્શનનો દહાવો
મોટો મનાતો હોય અને તમે પણ એ
દહાવો વાળો...

વિચારમાં હો તો મારે એનો પણ ખુલાસો કરી દેવો. ઘટે કે- એ કામનામાં ઝાઝો માલ નથી. એ દહાવાની પાછળ ઘણીવાર ગળતા લીહાળા બેવા પડે છે. પુત્રો બધા કંઈ સપુત્ર નથી પાકતા કે જેથી માતાની કુખને દીપાવે. બાકી મેં ઉપર વર્ણવ્યું તેવું કાર્ય તો નિઃશંક રીતે અશ્વય કીર્તિ અપાવે તેમ છે. પુત્રદારા થતી પરંપરાને અટકી જવાનો સંભવ ઊઘાડો છે, જ્યારે આ નામના તો ચિર છવ છે. નથી એને કાળના બંધનથી મર્યાદિત બતાવી શકાતી કે નથી એને સર્પિણી-ઓના ચક્રે ભૂસી શકાતી ! છતી સાધન સાગથીઓની મધ્યમાં એસી તંદુરસ્ત દેહધારીઓ જનતાનો મોટો ભાગ જે વયમાં મોહના ચકરાવામાં લટકે બની જાય એવી દિવાની યુવાનીમાં સમજણપૂર્વક સંયમનો સ્વીકાર કરે તે આત્માઓના નામો જ્ઞાની પુરુષોના મુખે સહજે ચઢે રાત્રિમતી જે અમર કીર્તિને વરી તે આ જાતની નવિનતાને લીધે જ ! આપણે પણ એવું કરી બતાવીએ કે વિશ્વની નજરમાં એ અન્તઃયોગીએ યર્થ પડે.

બાકી સદાક્તિમાન મયેત્ સાધુ, કુરુપા ગારી પતિવ્રતા ! જેવું કરવાથી સાચી કાર્ય-સિદ્ધિ નથી સંભવતી. એ રીતના કાર્ય-થી દુનિયાને કંઈ ચમત્કારનો ચીમકો નથી લાગતો. પૂર્વે મેં 'મધુગિન્દુ' અને 'અદાર નાતરા'ના ઉદાહરણ આપેલા છે એની સાથે મારી આ વાતનો મેળ મેળ.

વશે તો તમોને પૂર્ણપણે મારા શુભ આશયની પ્રતીતિ થશે. અને સહજ જણાશે કે માતાની લકિત સાચવનાર તનુજમાં પ્રિયાઓ પ્રત્યેના પ્રેમની કચાશ નથી પણ અધિકતા છે.

હવે એક વાત-મારી ઉપરની દલીલ ગળે ન જ ઊતરતી હોય ને તમારા મન વિષયવાસના તરફ ખેંચાતા જ હોય તો તમો સૂચવો તે મારે હું તમોને ગળે વળગેલ લગ્નબંધનમાંથી મુક્ત કરું; કારણ કે હું કેઈ ચીજ દબાણથી થાય એ પસંદ કરતો નથી.

આ સાંભળી આઠે પત્નીઓ એકસાથે પોકારી ઊઠી- 'નાથ ! તમો આ શું બોલી ગયા ? લાંબી મીઠાશને અંતે આ લવણનો ગાંગડો ક્યાંથી ફેંક્યો ? એ શબ્દો માટે અમારા કર્ણરંધ્ર બંધ થઈ ગયેલા છે માટે એ વાતને કચરાની ટોપલીને સ્વાધીન કરો. આપનું અંતર સંપૂર્ણપણે લાણી લેવા અને હવે પછી ચઢણ કરવાના માર્ગનું જ્ઞાન મેળવવા અર્થે જ અમારો આ વ્યવસાય હતો. બાકી વરમાળ આરોપતાં જ અમે નિશ્ચય કરી લીધો છે કે જે માર્ગ આપ લેશો તે જ અમારો પણ માર્ગ છે.'

આ વખતે 'ધન્ય છે, ધન્ય છે' એવો અવાજ સંભળાયો, પણ એ સ્વર જંબુકુમારનો નહોતો. એથી રમણીઓને પણ આશ્ચર્ય ઉપજ્યું.

ચોકમી

પુસ્તકોની પહેાંચ.

૧ પંચસંગ્રહ—ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ ૨ જો. આચાર્ય શ્રી ચંદ્રપિંચે રચેલ મૂળ ગ્રંથ, તેનું ભાષાંતર અને આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીવૃત ટીકાનું ભાષાંતર. આ ગ્રંથમાં કર્મ-પ્રકૃતિમાં બતાવેલ બંધન સંક્રમણાદિકરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા નામના છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને સત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે એટલે આ બંને ભાગમાં કર્મને લગતા અનેક ગ્રંથોનું સ્વરૂપ સમાવેલું છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. તેમાં કેટલીક જરૂરી નોંધ પણ ટિપ્પણમાં આપી છે, પ્રથમ ભાગમાં ૮૧ ને ખીન્ન ભાગમાં ૬૧ ફારમો છે. પહેલા ભાગના રૂ. ૪૫ ને ખીન્ન ભાગના રૂ. ૫૦. બંને ભાગ ભેગા લેનારના રૂ. ૮૦ લેવામાં આવે છે. અમારી સભામાંથી પણ મળશે. ભાષાંતરકર્તા અમદાવાદ નિવાસી પંડિત હીરાલાલ દેવચંદ આ વિષયના પૂરા અનુભવી છે. તેમનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૨ વિધિમાર્ગપ્રપા—યાને સુવિદિત સમાચારી. ખરતરગચ્છીય શ્રી જિનપ્રભાસરિ-કૃત. તેની અંદર અનેક પ્રકારની વિધિઓ બતાવેલી છે. તે દાલમાં અનેક જ્ઞેનબંધુઓની આર્થિક સહાયથી ઉપાધ્યાયજી સુખસાગરજીના ઉપદેશથી શ્રી જિનવિજય પાસે પાઠાંતર પરિશિષ્ટાદિયુક્ત તૈયાર કરાવીને બહાર પાડવામાં આવી છે. પ્રકાશક શ્રી જિનદત્તસરિ જ્ઞાન-ભંડાર, ઝોસવાલ મહોદલા, ગોપીપુરા-સુરત.

૩ કંરુણરસકંઠક—પાંચ પાંડ તથા સંસ્કૃત ખંડ. સંગ્રાહક આચાર્ય શ્રી વિજય-વિજ્ઞાનસરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કર્ણૂરવિજયગણિ. પ્રકાશક સંઘવી જીવજીભાઈ છોટાલાલ, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૧-૮-૦ પ્રાકૃત ૮૫ અને સંસ્કૃત ૪૪ વિભાગો ભુદા ભુદા ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધરીને આ ભુકમાં સંગ્રાહકે સ્વચ્છિ અનુસાર સંગ્રહિત કરેલા છે.

૪ પૃથ્વીચંદ્ર ને ગુણસાગર અથવા ૨૧ ભવનો સ્નેહસંબંધ-લેખક મણિલાલ ન્યાલચંદ સાહ. પ્રકાશક મેના નાગરદાસ પ્રાગજી, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૩) પંડિત શ્રી રૂપવિજયજીકૃત સંસ્કૃત ચરિત્ર ઉપરથી ઉદ્ધરીને વાંચનાર જ્ઞેન બંધુઓને રસ ઉપજે તેવી હબમાં લખેલ છે. પૃષ્ઠ ૫૨૮ છે. રસિક છે. ખરીદ કરવા યોગ્ય છે. અમારી સભામાંથી પણ મળી શકશે.

૫ પ્રતિમાપૂજન—લેખક અને સંગ્રાહક સુનિરાજ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી. પ્રકાશક આચાર્ય શ્રી વિજયદાનસરિ ગ્રંથમાળા તરફથી માસતર હીરાચંદ રણછોડભાઈ, ગોપીપુરા-સુરત. પ્રતિમાપૂજનને અંગે અનેક સત્રો તથા ગ્રંથોમાંથી સારસાર ગ્રંથજી કરી પ્રકરણોરૂપે અને પ્રશ્નોત્તરરૂપે ગુંથણી કરી ભુકને બહુ ઉપયોગી બનાવી છે. પુષ્કળ પ્રયાસનું ફળ છે. પૃષ્ઠ ૩૪૪. વખતનો સફળપોગ કરવા ઇચ્છનાર માટે આ માર્ગ સર્વોત્તમ છે. કિંમત લખી નથી, એ જોનાં અમૂલ્ય છે એ ગરાખર છે.

૬ શ્રી નૂતન સ્તવનમાળાદિ સંગ્રહ—અચિતા શ્રી વિજયવાવણચરિ શિષ્ય મુનિ દક્ષવિજયજી ૨૨ પેજ ૫૪ ૧૦૨, મૂલ્ય સદુપયોગ

૭ મક્ષિસે જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખ ૩-૩ દિગંબર જૈન મામિકની ભેટ દક્ષિણ ભાગતવર્ષતો મધ્યકાલિન ઇતિહાસ છે ૫૪ ૧૬૬, મૂલ્ય બાર આના

૮ નિજાત્મશુદ્ધિ ભાવના—લેખક દિગંબરાર્યાર્થ કુચુસાગર મૂલ્ય સ્વાધ્યાય આત્મ-શુદ્ધિના ઇચ્છકે વાચવા યોગ્ય છે

૯ ત્રીમુખકર્મચર્યાના યત્રો—મધસ્વામિત્વ, ઉદયસ્વામિત્વ વિગેરે ભગવાનદાસ પડિત ના ત્રણ કર્મચર્યાની છુટના પ્રાત ભાગમાથી ઉદ્ધરેલ છે પ્રમશક અમદાવાદનિવાસી સીતા અજેન

૧૦ સ્તવનાદિ સંગ્રહ—સ્નાત્રપૂર્ણ યુક્ત સપાદક શા ભુરાભાઈ પુલચંદ. પ્રકાશક શા ચીમનલાલ જોડાલાલ શાહપુર-અમદાવાદ મૂલ્ય સદુપયોગ

૧૧ યુગાદિ દેશના—સંસ્કૃત ગુર્જર ભાષાતર સહિત-પ્રકાશક પડિત બાલચંદ હીરાનાત હસરાજ જામનગર દિ ૩ ૪) વ્યાખ્યાનોપયોગી ગ્રંથ છે અનેક કથાઓ આપેલી છે. ખાસ વાચવા યોગ્ય છે

૧૨ જ્ઞેનતત્ત્વસાર ગ્રંથ સદીક—શ્રી સૂચ્યદ્રગણિવિરચિત મરોધક તે સપાદક શ્રી વિજયદર્પસૂરિશિષ્ય પન્નામ શ્રી માનવિજયજી પ્રકાશક શ્રી વર્ધમાનમત્યનીતિદર્પચરિ જૈન ગ્રંથમાળાના વ્યવસ્થાપક શેઠ ભોગીનાથ માકગચંદ, રીચીરોડ-અમદાવાદ અનેક ઉપયોગી વિષયો અનેક લૌકિક દૃષ્ટાંતો યુક્ત આપેલા હોવાથી ખાસ વાચના લાયક ગ્રંથ છે જીવ, અજીવાદિ તત્ત્વ સંબંધે સવિસ્તર વર્ણન છે પ્રયાસપૂર્વક તૈયાર કરવામા આવેલ છે પ્રતાકરે કાગમ છીસ છે કિંમત લખી નથી

૧૩ શ્રી ચતુર્વિંશતિ ત્રિન ચૈત્યવદન યુક્ત સ્તુતિ ચતુર્વિંશતિકાદિ—ગ્ચનાગ પન્નામ શ્રી અમૃતવિજયજી પ્રકાશક શ્રી દર્શપુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા નાગજી ભુવગની પોગ-અમદાવાદ કિંમત લખી નથી

૧૪ ઉપાધ્યાય શ્રી યજ્ઞોપિજયજીવિરચિત ભાષારહસ્યાદિ—અપૂર્વ ચાર ગ્રંથોનો મમદ શામનમમદાદ આચાર્યશ્રી વિજયનેમિસુરિના પટ્ટધર શિષ્ય શ્રી વિજયોદયસુરિના અપૂર્વ પ્રયાસતુ ફળ છે ચારે વસ્તુ ખામ ઉપયોગી છે અને અગ્રમિદ છે પ્રમશક શ્રી જૈનગ્રંથ પ્રકાશક સમાના કાર્યવાદક શેઠ ઇશ્વરનાથ મૂળચંદ, પાગરાપોળ-અમદાવાદ દિ ૩ ૨)

૧૫ શ્રી મહાનીર કથા—મપાદક ગોપાગદામ જાનાભાઈ પટેલ પ્રમશક શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રમરન સમિતિ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-અમદાવાદ દિ ૩ ૨-૮-૦ ૫૪ ૫૬૬ છુટક મઘત વાચ્યા બાદ અભિપ્રાય લખી શકાય તેમ છે, કાગજ કે લેખકે પોતાના નિચારો તેમા દાખલ કર્યા છે કે નહીં તે તે મપૂર્ણ વાચ્યા મિત્રાવ કહી શકાય નહીં

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના શ્રાવણ તથા ભાદરવા માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, સામાયિક, દેવસી તથા પખખી પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, તલાટીદર્શન વિં ધર્મ રહેલ છે. પર્યુષણના આઠે દિવસે દરમિયાન સવાર સાંજ પ્રતિક્રમણમાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ જોડાતા હતા. કલ્પધર, તેલાધર તથા સંવત્સરીના દિને લગભગ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને ઉપવાસ હતા. છ છટ્ટ તથા બે અકૂમ પણ થયા હતા. હંમેશા વિદ્યાર્થીઓ સુપ્રિ. સાથે વ્યાખ્યાન શ્રવણાર્થે જતા હતા. સંસ્થાના દહેરાસરે નવ દિવસ આંગીની રચના થતી. છેલ્લા દિવસે વિદ્યાર્થીઓએ પોતાના તરફથી આંગીનો ખર્ચ હોંશપૂર્વક આપવા ઉપરાંત આરતી મંગળદીવો ઉતારવાનું ધી બોધ્યા હતા જે રૂા. પંદરેકનું થયું હતું.

આવક:—

શ્રાવણ—

ભાદ્રપદ—

શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ	રૂા. ૧૦૬-૦-૦	૪૬-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ	રૂા. ૧૦૧-૧૩-૩	૬૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂા. ૫-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી દહેરાસર ફંડ	રૂા. ૦-૦-૦	૧૨-૧૩-૦
શ્રી દહેરાસર સા. ફંડ	રૂા. ૫-૦-૦	૩-૮-૦

જમણવાર:—

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ બાણુજી	ભાવનગર	શ્રાવણ શુદ્ધ ૨
૨. શ્રી કેશવલાલભાઈ હા. જયંતિલાલ નરસીદાસ મોદી	પાલીતાણુ	” ૩
૩. શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ	સુરત	” ૭
૪. શેઠ શાંતિલાલ ચુનીલાલ	કરાંચી	વદિ ૭
૫. શેઠ મોનજી વસનજી	પોરબંદર	ભાદરવા શુદ્ધ ૩
૬. શાહ કુંવરજી મૂળચંદ	ભાવનગર	” ૯
૭. શેઠ ધરમચંદ કુલચંદ હા. ડાહીજેન		વદિ ૩
૮. ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્જી	ભાવનગર	” ૭

આ ઉપરાંત શ્રાવણ વદિ ૧૧, ભાદરવા શુદ્ધ ૧, તથા ભા. શુ. ૫ ના સ્થાનિક જમણામાં વિદ્યાર્થીઓ જમવા ગયા હતા.

લેટ:-શેઠ ડાસાલાલ અલેચંદની પેઢી-ભાવનગર મુખડ કટકો શેર ૧૦) નો ૧, શેઠ મનસુખલાલ મગનલાલ-પાલીતાણા બરપ્રીચુરમું શેર ૧૮૧, શાહ પ્રેમચંદ જીવરાજ તથા શા. લહેરચંદ દેવચંદના ધર્મપત્ની બહેન સમરત ગામ ચાણુસ્મા મોહનધાળ શેર ૩૫, મેતા દેવચંદ હરખચંદ-પુનાસીટી જ. સિ. ધાળો ૧ તથા વાટકી ૧, શા. વાડીલાલ વનમાળીદાસ-અમદાવાદ માતર તીર્થ વર્ણનની બુક ૧૫.

ડીબેટીંગ સોસાયટીની મિટીંગ:-

વિષય.	વક્તા.	પ્રમુખ.
વિશ્વવિશ્વહ પછીનું હિન્દ કેવું હશે? તલકચંદ એમ. મહેતા તથા	
	મનસુખલાલ એમ. મહેતા.	
સમયસૂચકતા	મજલાલ જગજીવન	વીરચંદ એફ. શાહ
ગાંધીયુગની જીવન પર અસર	હિંમતલાલ જાદવજી	તલકચંદ એમ. મહેતા.
ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને અજલિ (શોકસભા)	

નિરીક્ષણ તથા સ્થા. કમિટીની મિટીંગ:-ભાવનગરથી સ્થા કમિટીના સભ્યો રા. રા. શ્રી ચુનીભાઈ દુર્લભદાસ પારેખ તથા રા. રા અમરચંદ કુંવરજી શાહ આવતાં સંસ્થાતું નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને સ્થા. કમિટીની મિટીંગ મેળવી યોગ્ય કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

ધાર્મિક પરીક્ષા:-સઘળા વિદ્યાર્થીઓની ધાર્મિક અભ્યાસની પરીક્ષા સ્વ. પૂન્ય જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયકેસરસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયન્યાયસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેઓ અત્રે ચાતુર્માસ અર્થે બિરાજમાન છે તેમની પાસે લેખરાવવામાં આવી છે. પરિણામ હવે પછી જાહેર થશે.

ગાંધી જયંતિ:-ભાદરવા વદિ ૧૨ ના રોજ મહાત્મા ગાંધીજીની જયંતિ નિમિત્તે તેમના “ જીવન અને જીવનકાર્ય ” વિષે પ્રવચન રાખ્યું હતું તથા વિદ્યાર્થીઓએ યથાશક્તિ ખાદી ખરીદી હતી.

દિલગીરી અને દિલાસો:-મોખાસાવાળા શા. મગનલાલ જાદવજી જેમણે સંસ્થાને સ્વાં દ્રષ્ટકંડનો છ તિથિ આપી છે તેમના પિતાશ્રી જાદવજી માણેકચંદ ગુજરી જતાં અત્રે શોકસભા રાખી હતી તથા શ્રી મગનલાલજી દિલાસાનો પત્ર લખવામાં આવ્યો હતો.

“ મકાનફંડ તથા દહેરાસરખાતે હજી તોટો
જિલો છે તમારો દિસો સત્વર આપો. ”

શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ

હાલમાં મળતા પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર

- ૧ શ્રી હરિભદ્રાષ્ટક પ્રકરણ (સટીક) મૂલ કર્તા— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ—પૂર્વધરેના સમકાલીન,
૩૩૧ સંવાદ પાઠાયુક્ત. ટીકાકાર— શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ. (દોષગ પેપર) રૂ. ૨-૮-૦
- ૨ " " " (જ્વેડ પેપર) રૂ. ૨-૦-૦
- ૩ શ્રી સંખોધ પ્રકરણ (મૂલ) કર્તા— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ રૂ. ૩-૦-૦
- ૪ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મૂલ ગ્રંથ સંગ્રહ— ૧૧ સંસ્કૃત ગ્રંથોનો સમૂહ રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ શ્રી હરિભદ્રાષ્ટક પ્રકરણ— (મૂલ) રૂ. ૦-૪-૦
- ૬ શ્રી યોગદષ્ટિસમુચ્ચય તથા યોગખિંદુ [સટીક]
મૂલ તથા ટીકાકાર— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ રૂ. ૨-૮-૦
- ૭ શ્રી યોગદષ્ટ્યાદિ નવ ગ્રંથ પદ્યાકારાચતુકમ— રૂ. ૦-૬-૦
- ૮ શ્રી પારમર્થ સ્વાધ્યાય ગ્રંથ સંગ્રહ (૯ ગ્રંથોનો સમૂહ) પ્રતાકાર રૂ. ૦-૮-૦
- ૯ " " (૬ ગ્રંથોનો સમૂહ) યુક રૂ. ૦-૬-૦
- ૧૦ ન્યાયાલોક (સટીક) મુલ—શ્રી યશોવિજયજી ગણી
ટીકા— આચાર્ય શ્રી વિજયનેમીસૂરિજી રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૧ શ્રી અષ્ટસહસ્રીતાત્પર્યવિવરણ— કર્તા— શ્રી યશોવિજયજી ગણી
શ્રી સમન્ત ભદ્રાચાર્ય કૃત આત્મભીમાંસા, શ્રી અકલ કલેવ નિર્મિત બાધ્ય
તથા શ્રી વિધાન દિસૂરિ પ્રણીત અષ્ટસહસ્રી વૃત્તિ સહિત રૂ. ૧૦-૦-૦
- ૧૨ શ્રી સમ્મતિ તર્ક પ્રકરણ (સટીક)— ભાગ ૧
મુલ— શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર. ટીકા— મલધારિ શ્રી અભયદેવસૂરિ. રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૩ સ્યાદાદ રહસ્ય પત્ર (સટીક) મુલ— મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી ગણી
ટીકા— આચાર્ય શ્રી વિજયનેમીસૂરિજી. રૂ. ૦-૧૨-૦
- ૧૪ હૈમ ધાતુમાલા— દશે ગણના તમામ લકારો તથા સર્વ પ્રક્રિયાના
રૂપોનો ખજાનો, સાથે "ખાલ સંસ્કૃત દીપિકા"—વ્યાકરણના મુખ્ય મુખ્ય
સર્વ વિષયો તથા ધનજય દોષ. રૂ. ૮-૪-૫
- ૧૫ જૈન ન્યાય મુક્તાવલિ (સટીક)— નૈયાયિકાના સિદ્ધાન્તમુક્તાવલિ
અથ જોનો જૈન તત્વોનો પ્રદર્શક ગ્રંથ રૂ. ૧
- ૧૬ સમુદ્ધાત તત્ત્વ—કેવલિ સમુદ્ધાતનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ મુક્તિ, નિકટવર્તિ
કેવલિ ભગવતની અંતિમ ક્રિયા રૂ. ૦-૬

જૈન ન્યાય મુકતાવલિ તથા સમુદ્ધાત તત્ત્વ [ભેગા] રા.
 નવતંત્રવિસ્તરાર્થ— ધણાજ વિસ્તારવાળો ડેમી ૫૦ ઉપરાંત ફોર્મનો ગ્રંથ રા.
 હંડક વિસ્તરાર્થ— રા.
 જૈનતત્ત્વપરીક્ષા— ભાગ ૧ રા.
 સ્તોત્ર ભાનુ રા.

પ્રાચીન સ્તવનોંદિ સંગ્રહ— શ્રી યશોવિજયજી ગણી પ્રણીત ૧૨૫,
 ૧૫૦ તથા ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનો, યોગદષ્ટિ સન્નિધિ, પુણ્યપ્રકાશ સ્તવન,
 ગૌતમસ્વામિના રાસ તથા છંદો, પ્રભાતિ સ્તવનો, શ્રી ભગવતી સુત્ર
 તથા સ્થાપનાકલ્પ સ્વાધ્યાયો, સંયમશ્રેણીવિચાર સન્નિધિ તથા
 સ્તવન, દ્રવ્યગુણપર્યાય રાસ, મુજસવેલી ભાસ, સંયમશ્રેણીવિચાર
 ભાષાબદ્ધ તથા યંત્રો વગેરેનો સંગ્રહ. રા.
 ૩ ભાષા રહસ્ય-સટીક, યોગવિંશતીકા, કૃષ્ણદ્વંદ્વંત વિશદીકરણ
 સટીક, નિશાભકતે સ્વરૂપ વિચાર— આ ચારે ગ્રંથો મહોપાધ્યાય
 શ્રી યશોવિજય ગણી વિરચિત છે છેવટના બે પૂર્વે અમુદ્રિત હસ્તલિખિત પણ
 દુર્ભાવ છે. પ્રથમના બે કવચિત ભાંડારોમાં છે. પ્રયાસથી હસ્તલિખિત
 પ્રતો મેળવીને પ્રકાશિત કર્યા છે. રા.
 ૪ જ્ઞાનાર્ણવ પ્રકરણ [મુલ]— પૂર્વે અમુદ્રિત હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી
 અતિ પ્રયાસે પ્રકાશિત કર્યો છે. રા.
 પાંતજલ યોગદર્શન, નયરહસ્ય, નયપ્રદીપ—મહોપાધ્યાય શ્રી યશો-
 વિજયજીગણી દ્વંત પાંતજલ યોગદર્શન ઉપર સ્યાદ્વાદમતાનુસારિ વ્યાખ્યા
 ધણાજ રહસ્ય વાળી છે. રા.

ગ્રંથાતા ગ્રંથો:-

૧ સન્મતિ તર્ક— ભાગ ૨
 ૨ ધર્મ પરીક્ષા— સ્થાપના ટીકા રામેત

તા. કં— ઉપરના ગ્રંથોમાં મો રૂબીઆ ઉપરના પુસ્તકો લેનારને મેંકડે ૨૫ ટકા કમીસન
 આવશે.

લખો:- શેઠ ઇશ્વરદાસ મુલર

— કાર્યવાદક —

જૈન એડવાર્કેટ પ્રેસ, લીડર્સ્ટ્રી-અમદાવાદ.

શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા

શેઠ નરોત્તમ મોતીલાલનું ખેઠકારક પંચતવ:

અનેના શેઠ નરોત્તમ મોતીલાલનું બાવન વર્ષની ઉંમરે આસો શુદ્ધ પાંચમ ને ગુરુવારના રોજ અવસાન થયું છે. સદ્ગત છેલ્લા બે વર્ષથી બીમારી ભોગવતા હતા. તેઓ સ્વભાવે મિલનસાર અને માયાળુ હતા. ધર્મકરણી પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. અનેના કાષ્ઠ બગ્ગરમાં એક આગેવાન વ્યાપારી તરીકે તેમની ખ્યાતિ સારી હતી. સદ્ગત આ સભાના ધણુ વર્ષથી વાઈકેમ્બર હતા. સભાને તેમના અવસાનથી એક લાલક સલામતની આશી પડી છે. અમે તેમના બંધુ ભાઈ પ્રતાપરાય અને પુત્ર ભાઈ ચંપકલાલ તથા ભૂપતરાય વિગેરે સ્વગ્ન મંબળીને દિલાસો આપવા સાથે મહુમના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ હ્રમ્મીએ છીએ. કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. જીવ તેને વશ છે.

નવા વર્ષના જૈન પંચાંગ.

મ. ૧૯૯૮ ના વર્ષના નવા જૈન પંચાંગ અમારા તરફથી કાયમના દિવાળ પ્રમણિ પડિત શ્રીધર શીવવાવના ભેધપુરી ચંડાશ્રમકુ પચાગને આધારે બનાવીને બહાર પાડ્યા છે. કિંમત છ પાઇ, મો નકવના રૂ. ૨-૦૦ આ પચાગો ખાસ તિથિ પાળવા માટે છે.

સ્વ. શેઠ કુંવરજી નથુભાઈના શ્રેયાર્થે મહોત્સવ.

શ્રી જ્ઞાનગરમાં મોટા દેરામજીમાં સદ્ગત શેઠ કુંવરજી નથુભાઈના શ્રેય નિમિત્તે તેમના ૧૫ સુપુત્રોએ તથા જીવજીભાઈએ સમવસરજીની સુંદર રચનાપૂર્વક અદ્વાઈ મહોત્સવ ભાદરવા વદિ બીજી છઠ્ઠી કર્યો હતો. વદિ ૧૧ સે શાંતિસ્નાન ભણાવવામાં આવ્યું હતું અને શ્રી સંધનું સ્વામિનાથસ્થ કુંડું હતું. રચના આકર્ષક થયેલી હોવાથી અને રાજનીની ગોઠવણ સારી હોવાથી દર્શન વખતે સમુદાય બહુ મળતો હતો. દરરોજ નવી નવી પૂજા ભણાવવામાં આવતી હતી. શાંતિસ્નાન ભણાવવા શ્રી પાલીતાણાથી માસરર કુંવરજી દામજીને મોલાવવામાં આવ્યા હતા. દરેકે ક્રિયા વખતે આચાર્યશ્રી વિજયોદયસૂરિએ પધારીને સારો લાભ આપ્યો હતો. મહેરબાન મુખ્ય દીવાન સાહેબ અન તરાવભાઈ પણ વદિ ૧૧ ના રોજ શાંતિસ્નાન સમયે દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા અને સમવસરજીની રચના જોઈને તેમજ પ્રાતભાગના સ્તોત્રોના વાક્યો સાંભળીને બહુ પ્રસન્ન થયા હતા. મહેલી લક્ષ્મીને માર્થક કરવાનો આ બહુ ઉત્તમ માર્ગ છે કે જેથી અનેક જીવોનું દિન થવા સાથે શાસનોત્થતિ પણ આવે છે.

શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણજીને ત્યાં મહાન તપ અને સ્વામિવાત્સલ્ય.

ગત પશ્ચિમવર્ષમાં લાવનગરખાને તપસ્યાઓ બહુ વિશેષ થઈ હતી. તેમાં શેઠ ત્રિભુવનદાસભાઈના સદ્ગત પુત્ર પ્રેમચંદના ધર્મપત્ની વૈજીપીપ્પાને નાની વયમાં માસખગણુ કે જેવો ઉમ તપ કરી અનેક જીવોને અનુમોદનાનું કારણ આપ્યું છે. ભાઈશ્રી દામોદરદાસે સદરહુ તપને અંગે ભાદરવા શુદ્ધ ૧ મે શ્રી જ્ઞાનગરના સંધનું સ્વામિવાત્સલ્ય તથા ભાદરવા શુદ્ધ ૫ મે સવારે આગ ઉપવાસીથી માડીને સર્વ તપસ્વીઓને પારણા કરાવીને તપનું ઉદ્ઘાટન કર્યું છે. મહેલી લક્ષ્મીને આ પ્રકારે સદ્વ્યવ કરવો તે જ તેની ખરેખરી સાર્થકતા છે.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રવિંદો બતાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગૂજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બધાનું મંકમણાદિ આઠ દરબનું સ્વરૂપ અને સમતિપ્ર—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું મવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. વાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને સંજાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. બીજા ભાગમાં બે ભાગમાં છએ કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાયલ આઠ પેઠ સામ્રાજના ૮૧ દરમાં છે. બીજા ભાગના ૯૧ દરમાં છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂા. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂા. ૫-૦-૦ ગણવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

મદ્રાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય મલયાગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રદ્ધા પ્રયગ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત મંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ ભાગ પત્રાકારે કિં. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોગ મમયમાં બતાવે પડે.

વિમલચરિત્ર શ્રી શુભશીલગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રામિથાન:-દીરાલાલ દેવચંદ શાહ. જ્ઞેન સોમાયત્રી નં. ૧૫. એલીમશ્ચીટ અમદાવાદ.

श्री

सोधार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री जैन धर्म प्रकाश

अंक ८ भा

पुस्तक ५७ भु

कार्तिक

शिव १९५७
वीर संवत् २४६७

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा
लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃષ્ઠ }
અંક ૮ મો }

કાર્તિક

{ વીર સં. ૨૪૬૮
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન ... (સં. ગિરધર હેમચંદ-પાટણ) ૨૫૧
૨. મંડન નીતિકા પ્રભાવ-પદ્ય ... (રાજમલ બાંડારી) ૨૫૨
૩. સમ્મતચિત્તવલ્લભ કાવ્ય-અનુવાદ સાથે (સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૫૩
૪. શ્રી જોતમસ્વામી સ્તોત્ર : સ્પષ્ટાર્થ સાથે ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ) ૨૬૦
૫. વીરવિલાસ ... (મૌકિક) ૨૬૪
૬. દીપોત્સવી-પદ્ય ... (મુનિ હેમન્દ્રસાગરજી) ૨૬૭
૭. સુભાષિતરત્નમંજૂષા ... (કુંવરજી) ૨૬૮
૮. વીતરાગની વાણી ... (") ૨૬૯
૯. શ્રીમંતોને અંગે એક અન્યોક્તિ ... (") ૨૭૦
૧૦. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-મુનિરાજ શ્રી દેવવિભજી) ૨૭૧
- " ... (પ્રશ્નકાર-માસ્તર કાંતિલાલ દહીયંદ-સખી) ૨૭૨
૧૧. પ્રભાવિક પુરુષો : જંબુકુમાર ૧૦ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૨૭૫
૧૨. સુખી કોણ ? ... (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા) ૨૮૨
૧૩. છ લેશ્યાવાળા જીવોનાં લક્ષણ ... (મુનિ પ્રેમવિભજી) ૨૮૪
૧૪. સદ્બોધવાક્યો-અમૃત વચનો ... (સં. મ. વ. ઝવેરી) ૨૮૫
૧૫. જૈન ધર્મની અડિસાની વિશિષ્ટતા ... (મુનિ પ્રેમવિભજી) ૨૮૬

નવા સલાસદોના નામ.

૧ મેઠ બાણુલાલ કુંવરજી નયુભાષ.	ભાવનગર.	લાલક મેઘનર.
૨ શા. વજ્રલાલ જ્યેષ્ઠ	ભાવનગર.	પ્રથમ વર્ગના મેઘનર.

નવા જૈન પંચાંગ.

આ અંક સાથે પ્રાદેશને માટે નવું પંચાંગ જોડાઈ કરેલું છે તે કાઢી લેવાનું ખ્યાનમાં રાખવું. મંચત ૧૯૯૮ ના માસ ૧૩ ની પાળવાની તિથિ દર્શાવનાગ આ પંચાંગની કિંમત ૭ પાષ. મો નક્કલતા રૂા. ૨૫

ઉપાધ્યાય શ્રી લાવણ્યવિજયજીવિરચિત

શ્રી દ્રવ્યસમતિકાવૃત્તિ ને ભાષાંતર યુક્ત.

આ ગ્રંથ માહુ સાખીને ભેટ આપવામાં આવશે. ગૃદરમે પોસ્ટેજ માટે પાંચ આનાની ટીપટ શ્રી બીલીમોગ, નવાપુરા, શાંતિનાથજીના દેરાસરની પેઢી ઉપર મોકલવી એટલે તેઓ તરફથી ભેટ મોકલવામાં આવશે.

પુસ્તક ૫૭ મું } કાર્તિક { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૮ મો. } { વિ. સં. ૧૯૨૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાક્ષેણ)

ઉપા૦ શ્રીમદ્ યશોવિજયલલિત

શ્રી મહાવીર જિનસ્તવન : (અપ્રસિદ્ધ)

સરસતિ સામિતિ પાપ લાગુ, પ્રણમું સદ્ગુરુ પાયા;
થુણુશુ હૃદય રંગ ધરીને, વર્ધમાન જિનરાયા
મોરા સામિ હો ! તોરા ચરણ શ્રદ્ધીજે હો
શરણ રહીજે, નરણવ લાહો લીજે ૧
ભારે કરમી તે પણ તાર્યા, પાતિકથી ઉગાર્યા;
મુજ સરિખાને નવિ સંભારો, શું ચિત્તથી ઉતાર્યા ? મો૦ ૨
પત્થર પણ કાંઈ તીરથ પ્રભાવે, જલમાંહિ દીસે તરતા;
તિમ તરશું તુમ પાથે વલગ્યા, શ્યું રાખો છો અલગા ? મો૦ ૩
તરણુતારણુ (તુમે) નામ ધરાવો, હું તુમ ખિન્નમતગારો,
કુણ ખીલ આગળ વર્ધ જન્યું ? મોટો નામ તમરિ. મો૦ ૪
મુજ કરણી સાચું મત જોજો, નામ સાચું તુમ જોજો;
સાહેબ આ સેવક દુઃખ હરજો, તમને મંગલ હોજો. મો૦ ૫
એક વિનતિથી આહિય તુકા, વર્ધમાન જિનરાયા;
આખ જન્મનામાંહિથી આપે, સમકિત રણણુ સવાયા મો૦ ૬
શ્રી નયવિજય વિભુષ પયસેવક, વાયક જશ ધર્મ જોલે;
સમકિતદાયક ત્રિભુવનનાયક, નહીં કોઈ વીરજિન તોલે મો૦ ૭

સંગ્રાહક—ગિરધર હેમચંદ-પાટણ

मंडननीति का प्रभाव ।

- अपने जीवन में बनाओ, नीति ही ऐसी सदा ।
 जिससे हो जावे प्रसन्न, सुखों की सारी पर्यदा ॥ १ ॥
- नीति खंडन तो सदा, लाती जगत में आपदा ।
 नीति मंडन है प्रभावक, आती जीस से संपदा ॥ २ ॥
- इन दोनों नीति से ही जग में, संपदा और आपदा ।
 जो नीति मंडन धार लो, पा जाओ जग की संपदा ॥ ३ ॥
- नीति खंडन पास रहता, है कदाग्रह ही सदा ।
 नीति मंडन प्रेम करती, संत्य-आग्रह से सदा ॥ ४ ॥
- नीति खंडन करती आदर, द्वेष का ही सर्वदा ।
 नीति मंडन तो समझती, द्वेष को ही आपदा ॥ ५ ॥
- नीति खंडन गुण ग्रहण को, है न कर सकती कदा ।
 नीति मंडन धन के ग्राहक, चाहता गुण को सदा ॥ ६ ॥
- नीति खंडन हो संकुचित, उदारता करती वीदा ।
 नीति मंडन उदार हो कर, सब को अपनाती सदा ॥ ७ ॥
- नीति खंडन जग को देखे, द्वेषमय ही सर्वदा ।
 नीति मंडन प्रेममय ही, प्रेम करती है यथा ॥ ८ ॥
- नीति खंडन करती संग्रह, अवगुणों को ही सदा ।
 नीति मंडन ध्येय रखती, गुणग्रहण को ही सदा ॥ ९ ॥
- नीति खंडन तो समझती, अपनी नीति को यथा ।
 नीति मंडन धीरप्रभु के, प्रमाण को माने तथा ॥ १० ॥
- नीति खंडन अपमान पाती, न होती सार्थक ही कदा ।
 नीति मंडन सन्मान से, पाती विजय ही सर्वदा ॥ ११ ॥
- नीति खंडन मिथ्यात्व का, प्रचार करती है सदा ।
 नीति मंडन ध्यान रखती, सभ्यग्रहण का सर्वदा ॥ १२ ॥
- नीति खंडन देव गुरु में, शंका करती है सदा ।
 नीति मंडन देव गुरु में, श्रद्धा रखती है सदा ॥ १३ ॥
- नीति खंडन धर्म से भी, है विमुक्त रहती सदा ।
 नीति मंडन धर्म समझे, प्राण प्यारा सर्वदा ॥ १४ ॥
- नीति खंडन 'राज' त्यागो, यह जगत में है यला ।
 नीति मंडन धार कर, पाओ जगत की सब कला ॥ १५ ॥

राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

१ रचनात्मक नीति । २ आगम की प्रमाणिक माने । ३ आपदा पैदा करनेवाली ।

શ્રી મહાલેખેણ મુનિવિરચિત—

સજ્જનચિત્તવલ્લભઃ

સાનુવાદ

(શાસ્ત્રલવિકીરિત વૃત્તમ્)

નત્વા વીરજિનં જગત્રયગુરું મુક્તિશ્રિયો વલ્લભં,
પુષ્પેપુષ્પયનીતવાણનિવહં સંસારદુઃસ્વાપહમ્ ।
વક્ષ્યે ભવ્યજનપ્રવોધજનનં ગ્રંથં સમાસાદહં,
નામ્ના સજ્જનચિત્તવલ્લભમિમં શૃણ્વંતુ સંતો જનાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થઃ—ત્રણ જગતના શુરુ, મુક્તિરૂપ લક્ષ્મીના પતિ, કામના બાળુ-
સમૂહને ક્ષય કરનારા અને સંસારના દુઃખનો નાશ કરનારા શ્રી વીરપ્રભુને નમસ્કાર
કરીને લબ્ય જનોને જ્ઞાન પ્રગટ કરનારા આ સજ્જનચિત્તવલ્લભ નામના
ગ્રંથને સંક્ષેપથી 'હહું છું'; તેને સંતપુરુષો સાંભળો ॥ ૧ ॥

રાત્રિચંદ્રમસા વિનાબ્જનિવહૈર્નો ભાતિ પંચાકરો,
યદ્વત્પંડિતલોકવર્જિતસમા દંતીવ દંતં વિન્ના ।
પુષ્પં ગંધધિવર્જિતં મૃતપતિઃ સ્ત્રી ચેહ તદ્વન્મુનિઃ,
ચારિત્રેણ વિન્ના ન ભાતિ સતતં યદ્યપ્યસૌ શાસ્ત્રવાન્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થઃ—જેમ રાત્રિ ચંદ્ર વિના, તળાવ કમલોના સમૂહ વિના, સભા
પંડિતજનો વિના, હાથી દાંત વિના; પુષ્પ, ગંધ વિના અને સ્ત્રી પતિ વિના શોભતી
નથી તેમ શાસ્ત્રનો બાળુ એવો પ્રભુ મુનિ ચારિત્ર વિના શોભતો નથી ॥ ૨ ॥

કિં વસ્ત્રત્યજનેન મો મુનિરસાવેતાવતા જાયતે,
શ્વેદેન ચ્યુતપન્નગો ગતવિપઃ કિં જાતવાન્ ભૂતલે ।
મૂલં કિં તપસઃ ક્ષમેન્દ્રિયજયઃ સત્યં સદાચારતા,
રાગાદીંશ્ચ વિમર્તિં ચેન્ન સ યતિર્લિંગી મવેત્કેવલમ્ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થઃ—અરે! વસ્ત્ર માત્રને ત્યાજવાથી શું? આ પુરુષ જો વસ્ત્રને ત્યાજ
દેવાથી શું મુનિ થાય? અર્થાત્ ન થાય. સામાન્ય રીતે ઝેરથી રહિત ખનેલ સર્પ
શું પૃથ્વીને વિષે તદન નિર્વિષ થાય ખરે? અર્થાત્ ન થાય. કેમકે તપનું મૂળ
ક્ષમા, ઇન્દ્રિયજય, સત્ય અને સદાચારપણું છે છતાં જો યતિ રાગાદિકને ધારણ
કરે છે તો તે યતિ નહિ, પરંતુ માત્ર લિંગધારી જ કહેવાય ॥ ૩ ॥

કિં દીક્ષાગ્રહણેન મો યદિ ધનાકાંક્ષા મ્ભવેચેતસિ,

કિં ગાર્હસ્થ્યમનેન વેપધરણેનાસુંદરં મન્યસે ।

દ્રવ્યોપાર્જનચિત્તમેવ કથયત્યમ્યંતરસ્થાંગજં,

નો ચેદર્થપરિગ્રહગ્રહમતિર્મિશ્નોર્ને સંપદ્યતે ॥ ૪ ॥

સાવાર્થ:—હે યતિ ! જો ધનની ઇચ્છા વર્તે છે તો દીક્ષા લેવાથી શું ? કારણ કે એવા યતિવેપને ધારણ કરવા કરતાં તું શું ગૃહસ્થપણને ખોટો માને છે ? દ્રવ્ય મેળવવાનું ચિત્ત જ અંતરમાં રહેલા કામને દેખાડી આપે છે. જો અંતરમાં કામ-વિકાર ન હોય તો સાધુને ધન અને સ્ત્રી ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા થતી જ નથી ॥ ૪ ॥

યોપાપંડકગોવિવર્જિતપદે સંતિષ્ઠ મિશ્નો સદા,

મુંસ્વાહારમકારિતં પરગૃહે લબ્ધં યથાસંભવમ્ ।

પદ્ધંવાવશ્યકસત્ક્રિયાસુ નિરતો ધર્માદિરાગં વહન્,

સાદૃશ્યં યોગિભિરાત્મપાવનપરૈ રત્નત્રયાલક્ષ્મૈઃ ॥ ૫ ॥

સાવાર્થ:—હે સાધો ! સ્ત્રી, નયુંસક તથા પશુ વિનાના સ્થાનકને વિષે નિરંતર રહે અને પારકે ઘરે નહિ કરાવેલા તેમ જ અવસર પ્રમાણે મળેલા આહારનું ભોજન કર, વળી પવિત્ર આત્માવાળા તેમજ જ્ઞાન, દર્શન અને આશિષરૂપ ત્રણ રત્નોથી સુશોભિત એવા યોગી પુરુષોની સાથે ધર્માદિરાગ કરતો છતો છ પ્રકારની આવશ્યક ક્રિયાને વિષે તત્પર થા ॥ ૫ ॥

દુર્ગંધં વદનં વપુર્મલગૃહં મિક્ષાટનાદ્ઙોજનમ્,

શ્વટયા સ્થંહિલભૂમિષુ પ્રતિદિનં કથ્યાં ન તે કર્પટમ્ ।

મુંડં મુંહિતમર્દ્દદગ્ધશ્વચ્ચં દ્રવ્યસે મો જનૈઃ,

સાધોઽઘ્યાપ્યધલાજનસ્ય ભવતો ગોષ્ઠી કથં રોચતે ? ॥ ૬ ॥

સાવાર્થ:—મુખ દુર્ગંધવાળું, શરીર મળતું ઘર, મિક્ષા ભાગવાથી મળતું ભોજન, પ્રતિદિવસ પૃથ્વીને વિષે શયન, ઢેક ઉપર વસ પણ પૂરું નહિ એવું, અર્ધા બળેલા શબની પેઠે માથું મુંડેલા-આ પ્રમાણેની આકૃતિવાળા તને હમેશાં માણસો બુલે છે, છતાં હે સાધો ! તને આજ્ઞામુધી સ્ત્રીઓની સાથે વાતો કરવી કેમ રુચે છે ? ॥ ૬ ॥

અંગં શોણિતશુક્લસંભવમિદં મેદોસ્થિમજ્જાકુલં,

માણે માક્ષિકપત્રસન્નિમમહો ચર્માશૃતં સર્વતઃ ।

નો ચેત્ત્રકાકટૃકાદિર્મિર્વપુરહો જાયેત મહ્યં ધ્રુવમ્,

દૃષ્ટ્વાપિ શરીરપ(મ)પ્રતિ કથં નિર્વેદના નાસ્તિ મે ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ:—આ શરીર કંઈર અને વીર્યથી ઉત્પન્ન થયું છે, તેમ જ ચરબી, હાડકાં અને સ્નાયુથી ભરપૂર છે, વળી બહારના લાગમાં માખીઓની પાંખો જેવી આમકીથી ચારે તરફ ઢંકાયેલું છે, જો આ વર્ણન કરવા પ્રમાણે ઢાંકેલું શરીર ન હોય તો તે શરીર કાગડા અને વરગડા વિગેરે જીવોથી આશ્ચર્યકારી રીતે ભક્ષણ કરાયું હોત તેવા શરીરને જોઈને પણ તને શરીર ઉપર વૈરાગ્ય થતો નથી એ જ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૭ ॥

સ્ત્રીणां भावविलासविभ्रमगतिं दृष्टानुरागं मनाक्,
मा गास्त्वं विपवृक्षपक्षफलवत्सुस्वादवंतपस्तदा(तकाः) ।
ईपत्सेवनमात्रतोऽपि मरणं पुंसां प्रयच्छन्ति भो,
तस्मात् दृष्टिविपाहिवत्परिहर त्वं दूरतोऽमृत्यवे ॥ ८ ॥

ભાવાર્થ:—સ્ત્રીઓના શૃંગારાદિ વિલાસની વિભ્રમવાળી ગતિને “જોઈ-તું” જરા પણ રાગ ન કર, કારણ કે તે ફક્ત જોવાને અવસરે વિપવૃક્ષનાં પાકેલ ફળની પેઠે ઉત્તમ સ્વાદવાળી દેખાય છે, પરંતુ હે સુનિ ! તે સ્ત્રી જરા પણ સેવન કરવાથી મનુષ્યોને મૃત્યુ આપે છે માટે તે સ્ત્રીઓને તું તારા પોતાના જીવિતને માટે દૃષ્ટિવિષ સર્પની પેઠે દૂરથી ત્યજ દે ॥ ૮ ॥

यद्यद्वाञ्छसि तत्तदेव वपुषे दत्तं सुपुष्टं त्वया,
साद्धं नैति तथापि ते जडमते मित्रादयो यांति किम् ? ।
पुण्यं पापमिति द्वयं च भवतः पृष्टेऽनुयायिष्यते,
तस्मात्त्वं न कृथां मनागपि महामोहं शरीरादिषु ॥ ९ ॥

ભાવાર્થ:—તારું શરીર જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે તે તે વસ્તુ તે શરીરને આપીને તેં તેને પુષ્ટ બનાવી દીધું છે, તો પણ હે જડબુદ્ધિ ! તે શરીર તારી સાથે આવવાનું નથી. વળી શું મિત્રાદિ આવવાના છે ? અર્થાત્ તેઓ પણ આવવાના નથી, પરંતુ પુણ્ય અને પાપ એ બન્ને તારી પાછળ આવવાના છે, માટે તું શરીરાદિકને વિષે જરા પણ મહામોહ ન કર ॥ ૯ ॥

अष्टाविंशतिमेदमात्मनि पुरा संरोप्य साधो व्रतं,
साक्षीकृत्य जिनान् गुरुनपि कियत्कालं त्वया पालितम् ।
भंक्तुं वाञ्छसि शीतघातविहतो भूत्वाधुना तद्व्रतं,
दारिद्र्योपहतः स्ववांतमशनं भुंक्ते क्षुधार्तोऽपि किम् ॥ १० ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ ! તેં શ્રી જિનેશ્વરને તથા ગુરુને સાક્ષી કરી અઠાવીશ લેહવાળા સાધુમતને અંગીકાર કરીને કેટલોક કાળ પાળ્યું છે, વળી હમણા તું

વિષયરૂપ વાયુથી હજીયે છતો તે વ્રતને ભાંગવાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ દારિદ્ર્યથી હજીયેલો એવો પણ ભૂખ્યો માણસ શું પોતાના વખત કરેલા પદાર્થને ખાય ખરે ? અર્થાત્ ન જ ખાય ॥ ૧૦ ॥

સૌખ્યં વાञ्छસિ किं त्वया गतमवे दानं तपो वा कृतं ?
नो चेत्त्वं किमिहैवमेव लभसे लब्धं तदव्रागतम् ।
धान्यं किं लभते विनापि वपनं लोके कुटुंबी जनो,
देहे कीटकमक्षितेक्षुसदृशे मोहं वृथा मा कथाः ॥ ११ ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ ! તું સુખની ઇચ્છા કરે છે તો શું તે પૂર્વલપે દાન અથવા તપ કર્યું છે ? જો તે દાન અથવા તપ નથી કર્યું તો તું આ લવમાં શું પામવાનો છે ? અને સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી પૂર્વલવમાં જે શુભાશુભ કર્મ કર્યું છે તે તો આ લવમાં તેની મેળે જ પ્રાપ્ત થયેલું છે. દયાંત કંહે છે કે લોકમાં કણી (ખેડત) લોકો શું વાવ્યા વિના ક્યારે પણ ધાન્ય પામે ખરા ? માટે કીડાથી લક્ષણ કરાયેલા શેરડીના સાંઠા સરખા દેહને વિષે તું વૃથા મોહ ન કર ॥ ૧૧ ॥

यत्काले लघुभाण्डमंडितकरो भूत्वा परेषां गृहे,
भिक्षार्थं भ्रमसे तदापि भवतो मानापमानौ न हि ।
मिक्षो तापसवृत्तिः कदशनार्त्तिक तप्यसेऽहर्निशं,
श्रेयोर्थं किल सद्यते मुनिवरैर्वाधा क्षुधाद्युद्भवा ॥ १२ ॥

ભાવાર્થ:—જે અવસરે નાના પાત્રોથી સુશોભિત હાથવાળો યદ્ય લોકોના ઘરને વિષે ભિક્ષાને માટે ભ્રમે છે ત્યારે પણ તને માન અપમાન થતું નથી, હે સાધુ ! તો પછી તાપસવૃત્તિને લીધે કુત્સિત આહારથી રાતદિવસ શા માટે ખેદ કરે છે ? કારણ કે ઉત્તમ મુનિઓ કલ્યાણને માટે ક્ષુધા આદિથી ઉત્પન્ન થયેલી બહુ પીડાઓને નિશ્ચે સહન કરે છે ॥ ૧૨ ॥

एकाकी विहरत्यनःस्थितबलीवदौ यथा स्वेच्छया,
योषामप्यरतस्त्वमेवमपि भो त्यक्त्वात्मयुथं यते ।
तस्मिन्नेदमिलापता न भवतः किं भ्राम्यसि प्रत्यहम्,
मघ्ये साधुजनस्य तिष्ठसि न किं कृत्वा सदाचारताम् ॥ १३ ॥

ભાવાર્થ:—હે મુનિ ! જોમ (નાની) ગાડીમાં જોડાયેલો એક બાળક પોતાની મરજી મુજબ કોડ કરે છે (વાંકોચૂંકો આલે છે) તેમ તું પણ પોતાના સમૂહને ત્યજી દઈ શ્રીઓના મધ્યમાં આસન્ન થયેો છતો કીડા કરે છે; જો કદાપિ તારે તે શ્રીઓની ઇચ્છા ન હોય તો તું તેઓના મધ્યે નિરંતર શા માટે કરે છે ? અને સદાચાર પાળીને સાધુઓના સમૂહને વિષે કેમ નથી રહેતો ? ॥ ૧૩ ॥

ક્રીતાન્નં ભવતો ભવેત્કદગ્ને રોપસ્તદા શ્લાઘ્યતે,
 ભિક્ષાયાં યદવાપ્યતે યતિજનૈસ્તદ્ભુજ્યતે સાદરાત્ ।
 ભિક્ષો ભાટકસગ્ગસન્નિમતનોઃ પુષ્ટિં વૃથા મા કૃથાઃ,
 પૂર્ણે કિં દિવસાવધૌ ક્ષણમપિ સ્થાતું યમો દાસ્યતિ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ:—જે તારે ખરાબ લોજન પણ વેચાતું લાવણું પડતું હોય તો રોપ કરવો યોગ્ય છે, પરંતુ મુનિજનોએ ભિક્ષામાં જે અન્ન મેળવાય તેનું જ આંદરથી લોજન કરાય છે, માટે હે ભિક્ષુ! ભાડાના ઘર સરખાં આ શરીરનું તું વૃથા પોષણ ન કર, કારણ કે તે શરીરની અવધિ પૂર્ણ થઈ રહેશે ત્યારે યમ ક્ષણભાગ પણ તેમાં તેને રહેવા દેશે નહિ ॥ ૧૪ ॥

લઘ્વાન્નં યદિ ધર્મદાનવિપયે દાતું ન યૈઃ શક્યતે,
 દારિત્ર્યોપહતાસ્તથાપિ વિપયાસક્તિ ન મુઞ્ચંતિ ચે ।
 ધૃત્વા યે ચરણં જિનેન્દ્રગદિતં તસ્મિન્ સદા નાદરા—
 સ્તેષાં જન્મ નિરર્થકં ગતમજ્ઞાકંઠસ્તનાકારવત્ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ:—જે ગૃહસ્થો પોતાને મળેલું અન્ન (ધન) ધર્મદાન કરવામાં આપી શકતા નથી, જેઓ દરિદ્રથી હણાયા છતાં પણ વિપયાસક્રિતને તજતા નથી અને જેઓ જિનરાજે કહેલા આચરણને ધારણ કરી તેને વિષે આદર કરતા નથી, તે સર્વેના જન્મ બકરીના કંઠે રહેલા સ્તનની પેઠે નિષ્ફળ ગયો છે ॥ ૧૫ ॥

દુર્ગંધં નવભિર્વપુઃ પ્રવહતિ દ્વારૈરિમૈઃ સંતતં,
 સંદૃષ્ટ્વાપિ હિ યસ્ય ચેતસિ પુનર્નિર્વેદતા નાસ્તિ ચેત્ ।
 તસ્માદ્દ્ભુવિ વસ્તુ કીદશ્મહો તત્કારણં કથ્યતે,
 શ્રીલંકાદિભિરંગસંસ્કૃતિરિયં વ્યાખ્યાતિ દુર્ગંધતાં ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ:—આ શરીર નવ દ્વારોથી હમેશાં દુર્ગંધને જ પહોંચ કરે છે. (સવે છે) એવા શરીરને જોઈને પુરુષના ચિત્તમાં જે વૈરાગ્ય નથી થતો તો પછી આશ્ચર્ય છે કે તેને પૃથ્વી ઉપર ખીણ કંઈ વસ્તુ વૈરાગ્યનું કારણ કહેવાય? કારણ કે આ પ્રત્યક્ષ શ્રીખંડ—અંદાજ વિગેરેથી કરેલી અંગની સંસ્કૃતિ પણ દુર્ગંધને જ પ્રગટ કરે છે ॥ ૧૬ ॥

શોચન્તિ ન મૃતં કદાપિ વનિતા યદ્યસ્તિ મેહે ધનં,
 તચ્ચેન્નાસ્તિ રુદંતિ જીવનધિયા સ્મૃત્વા પુનઃ પ્રત્યહસ્ ।
 કૃત્વા તદ્દહનક્રિયાં નિજનિજન્યાપારચિંતાકુલા—
 સ્તન્નામાપિ ચ વિસ્મરંતિ કતિમિઃ સંવત્સરૈર્યોપિતઃ ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રી જો ઘરને વિષે ધન હોય તો મૃત્યુ પામેલા પતિનો શોક કરતી નથી, અને જો ધન નથી હોતું તો આજીવિકાની બુદ્ધિથી તેને ઠરેઠા વારંવાર સંભારી સંભારીને રુદન કરે છે, વળી તે સ્ત્રીઓ પતિની ઔર્ધ્વદેહિક ક્રિયા કરીને પછી પોતપોતાના કામમાં આકુલબ્યાકુલ થઈ છતી કેટલાક વર્ષે તેનું નામ પણ વિસરી જાય છે ॥ ૧૭ ॥

અન્યેષાં મરણં મવાનગણયન્ સ્વસ્યામરત્વં સદા,

દેહિંચિંતયસીંદ્રિયદ્વિપવશીભૂત્વા પરિભ્રામ્યસિ ।

અથ શ્વઃ પુનરાગમિષ્યતિ યમો ન જ્ઞાયતે તત્ત્વતઃ,

તસ્માદાત્મહિતં કુરુ ત્વમચિરાદ્ધર્મં જિનેન્દ્રોદિતમ્ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ:—હે દેહધારી ! તું બીજાઓના મરણને નહિ ગણકારતો છતો હમેશાં પોતાના અમરપણનો વિચાર કરે છે અને તેથી જ તું ઇન્દ્રિયરૂપ હાથી-ઓને વશ થઈ ભટકે છે; પરંતુ મૃત્યુ આજે આવશે અથવા કાલે આવશે તે તત્ત્વથી જાણી શકાતું નથી; માટે તું તરત પોતાના હિતકારક એવા જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મનું આચરણ કર ॥ ૧૮ ॥

દેહે નિર્મમતા ગુરૌ વિનયતા નિત્યં શ્રુતામ્યાસતા,

ચારિત્રોજ્જ્વલતા મહોપશમતા સંસારનિવેદતા ।

અંતર્બાહ્યપરિગ્રહત્યજનતા ધર્મજ્ઞતા સાધુતા,

સાધૌ સાધુજનસ્ય લક્ષણમિદં સંસારવિન્છેદનમ્ ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ ! શરીરને વિષે નિર્મમપણું, ગુરુને વિષે વિનયપણું, નિરાંતર શાસ્ત્રને વિષે અભ્યાસપણું, ચારિત્રનું નિર્મળપણું, મોટું ઉપશમપણું, સંસારમાં વૈરાગ્યપણું, અંતરના અને બાહ્યના પરિગ્રહને ત્યજવાપણું, ધર્મરૂપપણું અને સાધુપણું આ ઉપર કહેલું સાધુજનનું લક્ષણ સંસારનો નાશ કરનારું છે ॥ ૧૯ ॥

લઙ્ઘ્યા માનુષજાતિમુત્તમકુલં રૂપં ચ નીરોગતાં,

બુદ્ધિં ધીધનસેવનં સુચરણં શ્રીમજિનેન્દ્રોદિતમ્ ।

લોમાયં વસુપૂર્ણહિતુમિરલં સ્તોકાય સૌહ્યાય મો !

દેહિન્ ! દેહસુપોતકં ગુણમૃતં મંતવું કિમિચ્છાસ્તિ તે ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ:—હે દેહધારી ! મનુષ્ય જાતિને, ઉત્તમ કુળને, રૂપને, નિરોગી-પણને, બુદ્ધિને, બુદ્ધિવંતની સેવાને અને શ્રી જિનરાજે કહેલા ચારિત્રને પામીને લોભને અર્થે ધનને એટલું કરવાના કારણથી તારે સર્થ ! શું થોડા મુખને માટે ગુણથી પૂર્ણ એવા આ દેહરૂપ ઉત્તમ નાવને લાંગી નાખવાની તારી ઇચ્છા છે ? ॥ ૨૦ ॥

વૈતાલાકૃતિમદ્દેદગ્ધમૃતકં દૃષ્ટ્વા ભવંતં યતે !,
 યાસાં નાસ્તિ મયં ત્વયા સમમહો જલ્પંતિ પ્રત્યુત્તરમ્ ।
 રાક્ષસ્યો મુવિ નો ભવંતિ વનિતા મામાગતા મક્ષિતું,
 મત્વૈવં પ્રપલાયતાં મૃતિમયાત્ ત્વં તત્ર મા સ્થાઃ ક્ષણમ્ ॥ ૨૧ ॥

ભાવાર્થ:—હે યતિ ! વૈતાળના સરખી આકૃતિવાળા અને અર્ધ દગ્ધ થયેલા શબ સરખા તને ભેઈ જે સ્ત્રીઓને લય થતો નથી તે જે સ્ત્રીઓ તને ઉત્તર આપે છે (તારી સાથે પાતો કરે છે) પરંતુ શું તે સ્ત્રીઓ પૃથ્વીને વિષે રાક્ષસીઓ ન કહેવાય ? અર્થાત્ કહેવાય, માટે ‘તે સ્ત્રીઓ અને ભક્ષણ કરવા આવી છે.’ એમ માની તું મૃત્યુના લયથી નાસી જા, તેની પાસે ક્ષણમાત્ર પણ રહીશ નહિ ॥ ૨૧ ॥

મા માસ્ત્વં યુવતીગૃહેષુ સતતં વિશ્વાસતાં સંશયો,
 વિશ્વાસે જનવાચ્યતા ભવતિ તે ન સ્યાત્પુમર્થ તતઃ ।
 સ્વાધ્યાયાનુરતો ગુરુક્તવચનં ચિત્તે સમારોપયન્,
 તિષ્ઠ ત્વં વિકૃતિં પુનર્વ્રજસિ ચૈદ્યાસિ ત્વમેવ ક્ષયમ્ ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ:—તું સ્ત્રીઓના સ્થાનને વિષે નિરંતર વિશ્વાસ ન કર, કારણ કે તેનો વિશ્વાસ કરવાથી સંશય અને હોહમા તારી નિન્દા થાય છે. વળી તેથી તારો કોઈ પુરુષાર્થ સરવાળો નથી, માટે તું શુભના કહેલા વચનને ચિત્તમાં ધારણ કરી ભણવા-ભણાવવામાં આસક્ત થયો છો. જો તું વિકાર પામ્યો તો નિશ્ચે નાશ પામીશ ॥ ૨૨ ॥

કિં સંસ્કારશતેન વિદ્ જગતિ મો કાશ્મીરજં જાયતે ?
 કિં દેહઃ શુચિતાં વ્રજેદનુદિનં પ્રક્ષાલનાદંભસા ? ।
 સંસ્કારો નસદંતવક્ત્રવપુષાં સાધો ! ત્વયા યુજ્યતે,
 નાકામી કિલ મંડનપ્રિય હતિ ત્વં સાર્થકં મા કૃથાઃ ॥ ૨૩ ॥

ભાવાર્થ:—હે મુનિ ! જગતમાં સેંકડો ઉપાયોથી પણ શું વિદ્યા કેશર-પણને પામે ? હુમેમાં સેંકડો વાર જળવડે ધોવાથી આ શરીર શું પવિત્રપણને પામે ? માટે તારે નખ ઉતારવા, દાંત સાફ કરવા, મુખ સાફ રાખવું અથવા શરીર ધોવું વિગેરે સંસ્કાર કરવા યોગ્ય નથી. ‘તું શું તેવી ઈચ્છા રહિત નથી ?’ જો ઈચ્છા રહિત છે તો તું ‘મંડનપ્રિય છે’ એ વચનને સાર્થક ન કર ॥ ૨૩ ॥

આયુષ્યં તવ નિદ્રયાદ્દેમપં ચાયુક્તિમેદાદહો,
 ચાલત્વે જરયા કિયદ્વ્યસનતો યાતીતિ દેહિન્ ! વૃથા ।
 નિશ્ચિત્પાત્મનિ મોહપાશમધુના સંચ્છિદ્ય મોઘાસિના,
 મુક્તિમ્રીવનિતાવશીકરણસંચારિત્રમારાધય ॥ ૨૪ ॥

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्फुटार्थं साधे]

(गतांक ૫૪ ૨૨૭ થી આણુ)

સર્વ મુનિમંડળમા શ્રી ગૌતમસ્વામી મુખ્ય હતા વિગેરે બીના જણાવે છે—

ચતુદસસહસ્રમુનીનાં, જો પદમો વારસંગહરમઝહો ।

કારુણ્યપુણ્યહિયઓ, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૧૪ ॥

શ્રી મહાવીરસ્વામીના સ્વહસ્તદીક્ષિત ૧૪૦૦૦ (ચૌદ હજાર) મુનિના પરિવારમાં જે સૌથી પ્રથમ મુનિ થયા, તથા દ્વાદશાંગી ધારણ કરનાર જે અગિયાર ગણધરમહારાજ તે સર્વમાં પણ જે મુકુટ સરખા એટલે શ્રેષ્ઠ પહેલા ગણધર થયા, એટલે સૌથી પહેલા બાર અંગ ધારણ કરનાર ગણધર થયા, તથા કરુણારૂપી જળથી ભર્યું છે હૃદય જેનું એવા હૃદયવાળા શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૪ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું મહાત્મ્ય વિગેરે જણાવે છે—

જેણં દિષ્ણા દિક્ષ્વા, પયચ્છણ કેવલં મુણિદાણં ।

અચ્ચમ્મયમાહપ્પં, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૧૫ ॥

તથા જેમણે આપેલી દીક્ષા મુનિવરેન્દ્રોને કેવળજ્ઞાન આપનારી થાય છે એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી મહારાજ જેને જેને દીક્ષા આપે તે તે મુનિને અવશ્ય કેવળજ્ઞાન

ભાવાર્થ:—હે દેહિન! તારું અર્ધું આયુષ્ય નિદ્રામાં ચાલ્યું જાય છે અને બાકીનું અર્ધું ત્રણ લેદથી ચાલ્યું જાય છે તે ત્રણ લેદમાં કેટલુંક બાહ્યાવસ્થામાં, કેટલુંક વૃદ્ધાવસ્થામાં અને કેટલુંક વિપયાદિ વ્યસનમાં ફેાગટ જાય છે. આ પ્રમાણે તું આત્માને વિષે નિશ્ચય કરી હમણા બોધરૂપ અડગથી મોહપાશને કાપી નાખી મુક્તિશ્રીરૂપ રમણીના વશીકરણભૂત એવા ઉત્તમ આરિત્રને આરાધ ॥ ૨૪ ॥

શૃતૈર્વિંશતિભિશ્ચતુર્ભિરધિકૈઃ સદ્ગુણેનાન્વિતં,

ગ્રન્થં સજ્જનચિત્તવલ્લભમિમં શ્રીમહિષેણોદિતમ્ ।

શ્રુત્વાત્મેન્દ્રિયકુંજરાન્સમટતો રુન્ધંતુ તે દુર્જયાન્,

વિદ્વાંસો વિપયાટવીણુ સતતં સંસારવિચ્છિન્નચે ॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમહિષેણે (એ) ઉત્તમ લક્ષણવાળા એવીશ કાવ્યોવટે કહેલા આ મહાનિશ્ચિત્તવલ્લભ નામના ગ્રંથને સાંભળીને પૂર્વે કહેલા સંતપુરુષો સંસારનો છેદ કરવા માટે વિપયરૂપ અરણ્યમાં ભટકતા એવા દુર્જય ઇન્દ્રિયરૂપ ગજોને વશ કરે ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદક:—મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

નોટ—*નોટ દશમામાં જણાવેલ મહાવીર ભેદવાળું માધુવત આચારપ્રકરણના મેદની અપેક્ષાએ જણાવેલ હોય તેમ સંભવે છે.

પ્રગટ થાયજ છે એવા અદ્ભુત મહાત્મ્યવાળા એટલે અતિ આશ્ચર્યકારી પ્રભાવવાળા તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૫ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીના શુભક્રિત વિગેરે શુભો જણાવે છે—

તીસં વાસાઙ્ કયા, અણ્ણમાવેણ જેણ ગુરુમત્તી ।

કળયસહં વિણ્ણવરં, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૧૬ ॥

તથા જેમણે અનન્યભાવે એટલે મન, વચન, કાયાની એકતાથી અને પ્રભુ મહાવીરસ્વામી ઉપરના અતિ અસાધારણ ધર્મરાગથી ત્રીશ વર્ષ સુધી ગુરુભક્તિ કરી એટલે શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં સેવા કરી એવા અને સોના જેવી કાન્તિવાળા એટલે જેમના શરીરની કાન્તિ સુવર્ણ સરખી છે એવા અને વિઠ્ઠલ-સર્વ વિજ્ઞાનીઓમાં અતિ ઉત્તમ વિજ્ઞાન-વિશિષ્ટ જ્ઞાનવાળા એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધરમહારાજને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૬ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીના જીવનના ઉત્તમતા વિગેરે શુભો જણાવે છે—

જસસ ય જીવણચરિયં, અણુકરણિજ્ઞં સ્થિતિદસંવેણં ।

પત્થાણ્ણજ્ઞાણમયં, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૧૭ ॥

વળી જેમનું જીવનચરિત્ર સર્વ મુનિસમુદાયને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પોતાના જીવનમાં જે જે ઉત્તમ જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર ને વીર્યાચાર એ પાંચ પ્રકારના સદાચારો આચર્યા અને જેવા પ્રકારની ગુરુભક્તિ કરી તેવા પ્રકારના સદાચારો સર્વ મુનિવરોએ આચરવા યોગ્ય છે તેમ જ એવી અસાધારણ ગુરુભક્તિ પણ સર્વ મુનિવરોએ કરવા યોગ્ય છે.

તથા જેમણે આનંદ શ્રાવકને મિથ્યામિદુલ્લેહં દીધો તેવી નમ્રતા મુનિઓએ ધારણ કરવી. આવો ઉત્તમ યોધ જેમના પવિત્ર જીવનમાંથી મળી શકે છે.

તેમ જ જે શ્રી ગૌતમસ્વામી પંચ પ્રસ્થાનના ધ્યાનવાળા હતા તે શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધર મહારાજને હું વંદન કરું છું.

અહીં પંચ પ્રસ્થાન આ પ્રમાણે—વિદ્યા પીઠ, સૌભાગ્ય પીઠ, લક્ષ્મી પીઠ, મંત્રરાજયોગ પીઠ અને સુમેરુ પીઠ એ પાંચ પ્રસ્થાન એટલે સૂરિમંત્રના ધ્યાનનાં આલંબન છે. ॥ ૧૭ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને ‘ મને મોક્ષપદ જરૂર મળશે ’ આવી ખાત્રી થાથી યદ ? વિગેરે બીના જે ગાથાવડે જણાવે છે.

ણિયલદ્દીહ કરેજ્ઞા, અટ્ટાવયપવ્વયસ્સ જો જત્તં ।

તમ્મિ મવે સો હોજ્ઞા, સિદ્ધો ઇય વીરચયણાઓ ॥ ૧૮ ॥

વિહિયા જજ્ઞા જેણં, વિસિદ્ધમત્તિપ્પમોયકલિણં ।

એવં સિવકયસહ્જં, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૧૯ ॥

એક વાર શ્રી વીરપ્રભુએ શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થનો મહિમા વર્ણવતાં એમ કહ્યું કે 'વર્તમાન સમયમાં પોતાની લબ્ધિવડે જે છવ અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રા કરે તે છવ તે જ લવમાં સિદ્ધ થાય' [આથી એમ સંભવે છે કે:-શ્રી વીરપ્રભુના વખતમાં તેવા પ્રકારની લબ્ધિવાળા ચરમશરીરી છવ જ અષ્ટાપદ તીર્થની યાત્રા કરી શકતા હશે કારણ કે જ્યાંસુધી સગરચક્રવર્તીના પુત્રોએ એ પર્વતનાં પગથિયા પાડ્યાં નહોતાં ત્યાં સુધી તો અષ્ટાપદ તીર્થની યાત્રા ઢાળ હોવાથી લબ્ધિરહિત સામાન્ય મનુષ્યો પણ કરી શકતા, પરંતુ એક એક યોજનપ્રમાણ આઠ પગથિયા ચારે દિશામાં પાડ્યા પછી એ તીર્થની યાત્રા સામાન્ય મનુષ્યો માટે બંધ થઈ, જેથી તેવા પ્રકારની ચારણાદિ લબ્ધિવાળા મુનિઓ જ એ તીર્થની યાત્રા કરી શકે એમ થયું.] આવા પ્રકારના શ્રી વીરપ્રભુનાં વચનોથી એટલે પ્રભુ વીર દેવોને કહ્યું, અને દેવોએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને કહ્યું એમ પરંપરાએ સાંભળીને વિશિષ્ટ ભક્તિવાળા અને પ્રભાદ રહિત એવા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુની આજ્ઞા લઈ અષ્ટાપદ તીર્થ પ્રત્યેની ઘણી ઉત્તમ ભક્તિબહુમાનપૂર્વક અતિશય હર્ષથી થયેલી પોતાને અનેક લબ્ધિઓમાંની એક રશ્મિચારણ નામની ચારણલબ્ધિવડે સૂર્યનાં કિરણોનું અવલંબન કરીને શ્રી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ચઢી એ તીર્થની પરમ પવિત્ર યાત્રા કરી, તેથી પોતાનો પણ મોક્ષ આ લવમાં જ છે એવી જેમને પૂર્ણ શ્રદ્ધા-ખાત્રી થઈ હતી તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૯ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ક્યારે પ્રગટ થયું ? વિગેરે ધીના જણાવે છે.

કત્તિયવરસિયપક્ષે, પદમે દિયહે પ્પહાયસમયમ્મિ ।

જો સઘણુ જાઓ, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૨૦ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામી ઉત્તમ કાર્તિક માસના શુદ્ધ પક્ષના પહેલા જ દિવસે એટલે કાર્તિક શુદ્ધ પડવાને દિવસે પ્રભાત સમયમાં (સવારમાં) સર્વજ થયા એટલે ક્ષપકપ્રેણિએ ચઢી ૮-૯-૧૦-૧૨ મુ' શુભસ્થાન પામી શુદ્ધધ્યાનના પહેલા અને ધીલ પદને અન્તે પરમપદ આપવામાં મુખ્ય કારણભૂત એવું કેવળજ્ઞાન પામી સર્વજ થયા, સર્વદર્શી થયા, અથવા અનન્તજ્ઞાની અનન્તદર્શની થયા તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું ॥ ૨૦ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીની કેવળીઅવસ્થાનું વર્ણન એક ગાથામાં જણાવે છે—

સિરિવીરપટ્ટગયણે, દિગયરમાર્ણદદેસણાપણ્ણ ।

જ્ઞાણાર્હય સહાવં, ગણહરસિરિગોયમં વંદે ॥ ૨૧ ॥

શ્રી વીરપ્રભુના પદરૂપી આકાશમાં સૂર્ય સરખા એટલે શ્રી વીરપ્રભુની પાટે પ્રવ્રમમાં પ્રથમ શ્રી ગૌતમસ્વામી મોટા પદ્મધર થયા તેથી શ્રીવીરપ્રભુની પાટરૂપી

૧ ઉપશમપ્રેણિવાદા મંચમી લગ્ય છવોને જ અગીઆરમું ઉપધાંતમોદ વીતરામ ઉપરય શુભધાનક દોષ છે, આ મુદ્દાથી અહીં તેને જણાવ્યું નથી.

આકાશને શોભાવવામાં સૂર્ય સરખા, તથા લવ્ય છવેને ઉત્કૃષ્ટ આનંદને દેનારી એટલે મોક્ષસુખને આપનારી એવી દેશના દેવામાં એટલે ધર્મોપદેશ કરવામાં ને અત્યન્ત પ્રજ્ઞાવંત-બુદ્ધિશાળી અથવા નિપુણ હતા, તથા કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી ધ્યાનાતીત-ધ્યાન રહિત સ્વાભાવિક આત્મરમણતાવાળા થયા એટલે શ્રી ગૌતમ-સ્વામીજીને-જારમા શુભુસ્થાને શુદ્ધધ્યાનનો બીજો ભેદ પૂર્ણ થયે કેવળજ્ઞાન થયું એટલે તેમને તેરમું સયોગી શુભુસ્થાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાં ધ્યાનાંતર દશા હોય છે. તે શુભુસ્થાને લગભગ ૧૨ વર્ષ રહી સયોગી શુભુસ્થાનને અન્તે શુદ્ધધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ ધ્યાવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો. તેથી અન્તર્મુદૂર્ત ન્યૂન ૧૨ વર્ષ સુધી શ્રી ગૌતમસ્વામી ધ્યાન વિનાની-ધ્યાનાતીત દશામાં રહ્યા અથવા ધ્યાનાન્તરિક્ષા અવસ્થામાં રહ્યા એમ સમજવું. એ રીતે ધ્યાનાતીત દશામાં વર્તતા અથવા ને વખતે આ સ્તોત્રની રચના થઈ તે વખતે શ્રી ગૌતમસ્વામી મોક્ષમાં ગયેલા હતા અને મોક્ષમાં સિદ્ધપરમાત્માઓ ધ્યાનાતીત-ધ્યાન રહિત હોય છે [એ રીતે પણ ને શ્રી ગૌતમસ્વામી ધ્યાનાતીત હતા અથવા ધ્યાનાતીત સ્વભાવવાળા થયા] તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ૨૧

હવે તેમના સર્વ આયુષ્યની સંખ્યા કહે છે—

વારસસમપરિયાજો, કેવલિભાવેણ જસ્સ વિક્કાજો ।

વાળવહવરિસમાણં, સંપુણ્ણં જીવિયં જસ્સ ॥ ૨૨ ॥

જેમનો જાર વર્ષનો કેવળીપર્યાય પ્રસિદ્ધ છે, એટલે જેમને ૧૨ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાન રહ્યું અને ૩૦ વર્ષ છન્નસ્થ પર્યાય [એટલે છન્નસ્થ શ્રમણપણું ૩૦ વર્ષ] રહ્યો તથા ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપર્યાય રહ્યો તેથી સર્વ મળીને જેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૯૨ (જાણું) વર્ષ પ્રમાણ હતું તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. અહીં જણાવેલી હકીકતનું તાત્પર્ય એ છે કે-શ્રી ગૌતમસ્વામીજી-એકાવનમા વર્ષની શરૂઆતમાં નિર્ગથ જન્યા અને એકાશીમા વર્ષની શરૂઆતમાં કેવળી થયા. ૩૦ વર્ષ શુરભક્રિતામાં સફળ કર્યા. તે પછી ૧૨ વર્ષ કેવલીપણે વિચર્યા ॥ ૨૨ ॥

આ ચરિત્રમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીને અંગે લઘ્વિ, દાન અને શુરભક્રિત આ ત્રણ હકીકત વિશિષ્ટતાવાળી છે. દીક્ષા લીધી ત્યારથી છઠ્ઠું છઠ્ઠું તપ કરવાથી અને અભ્યંતર તપથી અનેક લઘ્વિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. દાન તો અપૂર્વ કેવળજ્ઞાનનું દેતા હતા. જેને દીક્ષા આપે તેને કેવળજ્ઞાન થતું હતું અને શુરભક્રિત એવી અપૂર્વ હતી કે ચરિત્ર લીધા પછી ત્રીશ વર્ષ અખંડ વીર પ્રભુ પાસે રહ્યા છે—વિખૂટા પડ્યા ન તથી, એટલે તેમની શુરભક્રિત અપૂર્વ છે.

—(ચાહુ)

વીરવિલાસ.

પૂજનાં કવનોમાં તદ્દન નિરસ વિષયોને રસમય કરી દેનાર, લગભગ પ્રત્યેક
 ગેય કાવ્યમાં ધ્વનિ અને શબ્દની પસંદગીમાં અસાધારણ શબ્દચાતુર્ય દાખવ-
 નાર પંડિત વીરવિજયજીની પૂજની શબ્દ અને અર્થની ચમત્કૃતિ ભાગ્યે જ કોઈ
 શ્રોતાના મન પર અસર કર્યા વગર રહી હશે. એ શબ્દોની જોડકા પૂજ લખા-
 વતી વળતે આનંદ આપે છે, એટલું જ નહિ પણ એ જ્યારે જ્યારે યાદ આવે
 છે ત્યારે ત્યારે ચિત્તની સમીપ જાડી ધર્મ જાય છે અને ચાહુ વાતચિતમાં પણ
 એનો ઉપયોગ વાતના જુસ્સામાં ભારે અસરકારક નીવડે છે. શ્રી વીરવિજયજીની
 શબ્દોની પસંદગીમાં એવો ચમત્કાર છે કે લગભગ બધી જ જગ્યાએએ એમના
 શબ્દને બદલે બીજો પર્યાય શબ્દ મૂકવો અશક્ય બની જાય છે. આ આકર્ષક
 શબ્દપસંદગી અને ધારાપ્રવાહ જેવી વાક્યાતુર્યની પદ્ધતિ તેમના કવનને કાવ્ય-
 સાહિત્યમાં બહુ પ્રધાન સ્થાન અપાવે છે, એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તેમની
 શબ્દરચના તથા પસંદગીને ઘરગથ્થુ બનાવી મૂકે છે અને માણસો હાલતાંચાલતાં
 અથવા વ્યવહાર કે ધર્મની વાત કરતા તેને દાખલા તરીકે મૂકે છે, તેમજ તેની
 સાર્વત્રિકતાને સ્વાભાવિક રીતે સ્વીકારી લે છે. આ કારણે કવિ તરીકે તેમને ઉચ્ચ
 સ્થાન હોવા ઉપરાંત વ્યવહારના ઉપદેશક તરીકે, જીવનપ્રશ્નોના જીકેલ કરનાર
 તરીકે અને ચિત્તરંજન કરનાર તરીકે તેમને અનોખું સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવે છે. તેમણે
 'હિતચિક્ષા છત્રીશી' બનાવીને તેમાં ઘણી વ્યવહારની વાતો લખી છે એ તો બાણીતી
 વાત છે, પણ એ ઉપરાંત એમણે પૂજા અને રાસોમાં વ્યવહારનાં સૂત્રો એવી
 સુંદર રીતે વણી દીધાં છે કે એ જ્યારે યાદ આવે છે ત્યારે બહુ એ સ્વાભાવિક
 ઉદ્ગાર હોય તેમ મન પર આવી જાય છે.

કવિ તરીકેની કુશળતામાં આ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે કેટલાક
 લેખકો ત્રીધા ઉપદેશ આપે છે; એ સંસારની અસારતા બતાવવી હોય તો ચોખ-
 વટથી વાત કહી દે છે અને સંસારને અસાર કહી નાંખે છે. માનસવિચારણામાં
 એ ઉપદેશપદ્ધતિને પણ સ્થાન છે, પરંતુ કેટલાક કવિઓ આડકતરી રીતે ઉપદેશ
 આપે છે. એ શ્રોતા કે વાંચનારના અનુમાન પર કે સમજણ પર આધાર રાખી
 હૃદય પર સળંગ અસર શબ્દોદ્ધારા આડકતરી પણ ચોક્કસ રીતે ઉપજાવે છે.
 ઉપદેશની બીજી રીતિએનો ઉપયોગ છે, પણ કેટલાક માનસવિદ્યાના અભ્યાસી-
 જોતું માનવું છે કે ત્રીધા ઉપદેશ કરતાં આડકતરો ઉપદેશ વધારે અસરકારક
 નીવડે છે. આ બાબતની ચર્ચા કરવાનો આ પ્રસંગ નથી, પણ પંડિત વીરવિજયના
 કવનમાં અર્થગર્ભિત આડકતરા ઉપદેશને ખૂબ સ્થાન મળેલ છે એ એમની રચનાના
 બારીક અભ્યાસ પરથી જણાઈ આવશે. એમણે ત્રીધા ઉપદેશ પણ અનેક સ્થાને
 કર્યો છે એ વાત પણ સાચી જ ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

સીધા ઉપદેશ કરતાં અર્થગર્ભિત સર્વસામાન્ય ઉદ્ગારો વધારે અસરકારક નીકળે છે અને કવિ કે લેખકની નજરે તો તે માત્ર તેમના 'વિલાસ' રૂપના હોઈ કુદ-રતી રીતે જ નીકળી પડેલ હોય છે, છતાં એમાં ધ્વનિકાવ્યરૂપની ગેયતા હોવા સાથે અર્થચમત્કાર અને અલંકાર ખૂબ હોય છે. આવાં અનેક વિલાસ કવનો હું જ્યારે જ્યારે તેમની પૂલ ગાઉ છું કે સાંભળું છું ત્યારે મારા મન પર આવ્યા છે અને ધીન્ત અનેક શ્રોતાઓએ એનો ચમત્કાર અનુભવ્યો છે. નૈસર્ગિક ગેયતા સાથે અર્થ-ચમત્કાર આવે ત્યારે કવન શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકાર બન્નેમાં સ્થાન પામે છે; અને એવા પ્રકારનું કાવ્ય અતિ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. એમાં મહેનત કરીને ગોઠવીને બેસાડેલા શબ્દોને સ્થાન હોતું નથી, પણ અંદરથી સરી પડેલ નૈસર્ગિક પ્રતિભાને વાણીરૂપે વિસ્તારેલ હોઈ, કાવ્ય તરીકે એ સફળ થાય છે તે ઉપરાંત જનતાનાં માનસમાં એ હંમેશને માટે ઘર કરી બેસે છે. આવા શબ્દચિત્રો તેમની પૂલઓમાં મને ઠામ ઠામ દેખાયા છે. એમાંના કોઈ કોઈનો પરિચય કરીએ અને ભવિષ્યમાં એવા પરિચય કરવા કરાવવાની અભિલાષા રાખીએ. એ સર્વ પરિચય "વીરવિલાસ" નામક શીર્ષક નીચે અવારનવાર આવ્યા કરશે.

(૧)

૧જા સમય ચિત્ત એતીએ રે, શો ઉદયે સંતાપ ?

આ શબ્દોમાં ભારે ચમત્કાર છે. શબ્દચમત્કાર સાથે મનને સંતાપમુક્ત કરવાનું રામળાણુ સમાધાન અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મના ઉદય વળતે સંતાપ શા માટે કરવો ? આજે વેપારમાં ખોટ ગણ કે શરીરમાં વ્યાધિ વધી પડ્યા, હોડામાં માનહાનિ થઈ કે રસ્તે ચાલતાં મોટરને અકસ્માત થયો અને હાડકાં ભાંગી ગયાં. એ વાતનો કકળાટ શો કરવો ? એની ચિંતા શી કરવી ? એને માટે સુંઝવણ શા સારુ કરવી ? જાવળનું બી વાવીને પછી તેમાંથી આંખાની અપેક્ષા રાખવી એ તો બિઘાડી રીતે અક્કલ વગરની વાત દેખાય છે. ઘઉં વાવનારને ઘઉં મળે અને બાજરી વાવનારને બાજરી મળે, એટલે એમાં જાવળનાં કાંટા જોઈને વિચારમાં પડી જતું એ તો પોતાની બુદ્ધિશક્તિ પર ટીકા કરવા જેવું છે અને ભવિષ્યમાં થનારી પોતાની સ્થિતિનું અદ્યપદ્ધાન કે વિચારણાનો અભાવ અથવા અદ્યપલાવ બતાવે છે.

ખૂબ અકસ્તીઆ થઈને ઠાંસીઠાંસીને પેટમાં ભરવું અને પછી બિલટી થાય ત્યારે આંખમાં પાણી લાવવાં એ તો અક્કલ વગરની વાત છે. બાણીજોઈને બળતા અગારા પર પગ મૂકવો અને પછી ચગકો લાગે એટલે રહવા. બેસવું, એમાં સામાન્ય બુદ્ધિ પણ નથી. નદીના પૂરમાં પડતું મૂકવું અને પછી તણાવા મંડાય ત્યારે જથાવ માટે ખૂમો પાડવી કે ભગવાનને યાદ કરવા એ આવડતની

૧ ચોસઠ પ્રકારી પૂલ પૈકી પાંચમા દિવસે ભણાવવાની આબુધ્ય કર્મની પૂજામાં આઠમી નેવેલ પૂલ, ગાયા બીજી.

ગેરહાજરી જ બતાવે છે. તળાવને કાંઠે બિભા રહી તળાવમાં પથ્થર નાંખીએ તો પછી એ પથ્થરના પડવાને અંગે એક પછી એક નાનાં મોટાં કુંડાળાં પાણીમાં થાય તે જોવાં જ પડે. પથ્થર ફેંક્યા પછી બીજી જ પળે વિચાર થાય કે પથ્થર ન ફેંક્યો હોત તો સારું હતું કે કુંડાળાં જોવાં ન પડત, પણ એ વિચાર નકામો છે, મોટો છે, અવ્યવહાર છે. પછી તો એક પછી એક થતાં કુંડાળાં જોયે જ છૂટકો.

એ જ પ્રમાણે કોઈ પણ કાર્ય કરતી વખતે કરવા યોગ્ય સર્વ વિચાર કરવા ઘટે. એના શુણ્દોષ, એની આત્મપ્રગતિ પર અસર, એમાં થતી વિલાવદશાની રમણતા, એ કાર્ય જેને અસર કરતું હોય તેને થનાર લાભહાનિ, એ કાર્યની પોતાના પર થતી સામાન્ય અસર વિગેરે અનેક બાબતોનો વિચાર કરવો ઘટે. સમજવું જોઈએ કે આપણાં નાનામાં નાનાં કાર્યની અસર આપણા વિકાસ પર જરૂર થાય છે. અનેક નાનાં કાર્યોનો સરવાળો એ આપણું જીવનવર્ત્યસ્વ મુકરર કરે છે. કોઈ પણ કાર્ય બેદરકારીથી કે પરિણામની વિચારણા વગર કરવામાં આપણને ભારે જોખમ સાંપડે છે. આ સર્વ વિચારણા કાર્ય કરતી વખતે કરવી ઘટે, એની અસર વિચારવી ઘટે અને એનાં દીર્ઘકાળે અને તુરતમાં થનારાં પરિણામોનો ક્યાસ કરવો ઘટે. બાકી એનાં પરિણામો ભોગવવાનો વખત આવે ત્યારે લમણે હાથ દબને બેસવું કે કકળાટ કરવો અથવા રડવા બેસવું એમાં કાંઈ લાભ નથી; બિલકુલ એમાં તો નવીન કર્મબંધ થતો હોઈ એ સંતાપપરંપરાનું કારણ બને છે. એક તરબહું હલાવવાના સાધારણ કામથી માંડીને સારાં ખરાબ પ્રત્યેક કાર્યની અસર આપણા પર જરૂર થાય છે, આપણા વિકાસક્રમમાં તે અસરકારક થઈ પડે છે અને તેનાં ફળ થોડે કે લાંબે ગાળે જરૂર ભોગવવાં પડે છે. એનાં ફળ ભોગવતી વખતે મુંઝાવોનો કાંઈ અર્થ નથી, એના પર આપણી સત્તા નથી, એમાં ફેરફાર કરવાને કે કરાવવાને આપણે સમર્થ નથી.

માટે આવી પડે તે ભોગવવું અને જરાપણ ગભરાયા કે મુંઝાયા વગર આનંદ-પૂર્વક સહન કરી લેવું અને તેની સાથે જ જે કાંઈ કરતાં હોઈએ એની બાબતમાં શુણ્દોષની ગણતરી પાકી કરવી, એના પરિણામે થનાર લાભાલાભની તુલના ક્યાં જ કરવી અને એ વિધાનપદ્ધતિમાં તરત વિચારણા અને નિર્ણય થઈ જાય તેવા પ્રકારનું માનસ કેળવવું. પૈસા ન મળે, મિત્રો ત્યાગ કરી જાય, લોકમાં અવર્ણવાદ બોલાય, સારાં કાર્યોની પ્રશંસાને બદલે નિંદા થાય, આપણી કદ્દપનામાં ન હોય તેવા હેતુથી આપણે વર્ત્યા છીએ એવી લોકો વાતો કરે કે પ્રયત્નનાં ફળ બેસે નહિ ત્યારે સમજવું કે ભૂતકાળમાં કરેલ કાર્યનાં ફળ એ પ્રકારે ભોગવવાં પડે છે. એની ચિંતા જ નકામી છે, એ આપણી શક્તિની બહારનો પ્રદેશ છે, એને તો ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. શાંતિથી, સમતાથી વગરકકળાટે ભોગવાયે તો પ્રગતિમાં અગવડ નહિ આવે. બાકી તો હસતા હસતા કે રડતાં રડતાં એ તો ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. ખરી હકીકત કાર્ય કરતી વખતની વિચારણા અને નિર્ણય પર અવલંબે છે.

મહાવિગ્રહ કરાવી હજારોનાં પ્રાણુ લેવાં અને પછી કેદમાં પડવું પડે કે ફાંસીએ અહલું પડે ત્યારે આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલે એમાં કદ સમજાણની વાત છે ? વસુરાજ કે પ્રજ્ઞાદત્ત અકી અત્યારે નરકમાં રાંઠે પાડતા હોય કે રાવણુ લક્ષ્મણનાં યુદ્ધ અત્યારે પણ નરકમાં ચાલતાં હોય તો તેમાં શી નવાઈ છે ? શરીરમાંથી પડે નીકળતું હોય, આખા શરીરમાં છવાત ખદખદતી હોય, કોઈ આકરી કરવા પાસે પણ આવતું ન હોય; આવી અનેક બાબતો બને ત્યારે એના સંબંધમાં દુઃખ ધરવું નકામું છે. એ દુઃખ ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું ? તે બાણી શકાતું હોય ત્યાં સુધી તો હીક વાત છે, પણ અનેકવાર ભવાંતરોમાં કરેલા કર્મ એવી રીતે ઉદયમાં આવે છે કે પૂરતા વિશિષ્ટ જ્ઞાનને અલાવે આપણે તેને શોધી પણ ન શકીએ, તેથી ઉદયકાળમાં સંતાપ ન કરવો એ જ ઉત્તમ રસ્તો છે. આપણી સત્તા નવીન કાર્યો પર જરૂર છે, આપણે તેને સારો આકાર આપી શકીએ છીએ, તેના પર મહોરછાપ કરી શકીએ છીએ અને તેની જવાબદારી સ્વીકારી શકીએ છીએ. તેથી આવી પડે તે સ્થિતિ : લોગવી લેવી અને ભવિષ્યમાં તેવું ન થાય તે માટે અવિટ રાખવી તેમજ જે કાંઈ કરવું તેમાં ચેતીને ચાલવું, નાનાં મોટાં પ્રત્યેક કર્મનો આત્મવિકાસ સાથે સંબંધ ઘટાવવો અને જે કરવાથી આત્મપ્રગતિ સ્થાયી થાય, એની જમાવટ થતી જાય અને સ્વનો સ્વીકાર તથા પરનો લ્યાગ થાય એવી વાત આદરવી અને મનને આનંદમાં રાખવું. દુઃખ વળતે શાંતિ રાખી શકે, ન જાણાયલાં પૂર્વ કર્મનાં ફળનો અબાધિત સિદ્ધાંત સમજે અને એવી અચળ શ્રદ્ધાને પરિણામે આપત્તિ વળતે મનને આડુંઅવળું થવા ન દે એ સાચો માણસ છે, એનું જીવન ધન્ય છે, એનો નિસ્તાર ચોક્કસ છે.

મૌકિતકે

દીપોત્સવી

(રાગ—આ તો લાખેણી લલ્લમ્ કહેવાય.)

જ્ઞાન-દીપકથી હૈયું અજવાળ, આવી દિવાળી;

વીર-સ્મરણે અંધારું તુજ ટાળ, આવી દિવાળી. ટેક.

દેવ માનવ ભાવે જેના ચરણે નમે, એવા મહાવીર પ્રભુજી કોને ન ગમે ?

તેના સ્મરણે કર્મો તારાં બાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન૦ ૧.

પ્રતિગૃહે દીપકકેરી જ્યોતિ અજળે, હર્ષનાદો રૂડા સર્વ સ્થાને મળે,

દીપે દીપે મહાવીર લાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન૦ ૨.

પાવાપુરી—દીપોત્સવને હૈયે સ્મરો, જ્ઞાની ગૌતમની લલિષ ભવિ ! સૌ વરો,

વીરે કરી આજ્ઞાઓને પાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન૦ ૩.

દેવ સ્વર્ગે દીપોત્સવી હોશે ઉજવે, વીર ગીતો ભૂમિ પર માનવ ગજવે,

પ્રભુ મહાવીરમાં વૃત્તિ વાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન૦ ૪.

ખુદિ ચોણ અજિત પદ લેવા વીરે, ગાજે ચોરાશીના ગૃહ ફેરા શિરે,

મુનિ હેમેન્દ્ર જીવન ઉભળ-આવી દિવાળી—જ્ઞાન૦ ૫.

મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી.

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

સન્નનસંગતિ.

દૂરીકરોતિ કુમતિં વિમલીકરોતિ, ચેતશ્ચિરંતનમયં ચુલુકીકરોતિ ।

ભૂતેષુ કિં ચ કરુણા બહલીકરોતિ, સંગઃ સતાં કિમુ ન મંગલમાતનોતિ ॥૧॥

“ સન્નનની સંગતિ કુમતિને દૂર કરે છે, ચિત્તને નિર્મળ કરે છે, ચિરકાળનાં કરેલાં પાપને ત્ર્યુભાત્ર કરે છે અને પ્રાણીઓને વિષે કરુણાભાવને વિસ્તારે છે. સન્નનનો સંગ શું શું મંગળ કરતો નથી ? અર્થાત્ સર્વ પ્રકારના માંગળિક કરે છે. ”

આ શ્લોકમાં સન્નનની સંગતિથી થનારા શુભો બતાવ્યા છે તે સંબંધી વિચારણા કરતાં જણાય છે કે-એમાં બતાવેલા માંગળિકો-લાભો-શુભો ઉપરાંત પણ બીજા અનેક પ્રકારના લાભો સત્સંગથી પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે આ જગતમાં સત્સંગતિ તે અમૂલ્ય અમૂલ છે. તેના સરખો લાભ આપનાર બીજો કોઈ વસ્તુ નથી; તેથી જ મહાપુરુષોએ તેને આદરવાન આપ્યું છે.

૧. સન્નનની સંગતિ પ્રથમ તો મલિન બુદ્ધિને નિર્મળ કરે છે, બુદ્ધિ પર લાગેલા મેલને દૂર કરે છે. બળજબની સંગતિથી અને સત્સંગતિના અભાવથી બુદ્ધિ મલિન થઈ જાય છે એ તો અનુભવસિદ્ધ હકીકત છે તેના નિવારણનો અમોઘ ઉપાય સત્સંગતિ જ છે, તેથી જેમ જાને તેમ તેનો સવિશેષપણે આદર કરવો.

૨. સન્નનની સંગતિ ચિત્તને નિર્મળ કરે છે. સન્નનો નિરંતર પોતાના પ્રસંગમાં આવનારા સહધર્મીઓને એવી એવી સુંદર હકીકતો દર્શાવે સાથે કહે છે કે જેથી તેમના ચિત્તને મેલ સ્વતઃ નાશ પામે છે ને તેના વિચારો સુધરે છે. ચિત્તને નિર્મળ કરવાનો ઉપાય જ સત્સંગતિ છે. તેનાથી ચિત્ત નિર્મળ થાય છે અને વિકાસ સાધે છે એ નિઃસંદેહ વાત છે.

૩. ચિત્તને ઘણાકાળનો જે મેલ લાગ્યો હોય અને દૃઢ બની ગયો હોય તેને એક ત્ર્યુ જેટલા બનાવી દે છે અર્થાત્ એક ત્ર્યુ જેટલા પ્રાણીથી શુદ્ધ થઈ જાય તેવો અદ્ય બનાવી દે છે.

૪. વળી પ્રાણી પ્રત્યેના કરુણાભાવને વિસ્તારે છે. સન્નનની સંગતિથી બંધ થયે સમજે છે કે અન્ય દુઃખી, દુર્ભાગી, દરિદ્રી, વ્યાધિચરિતે વિગેરે ઉપાધિવાળા જીવો ઉપર કરુણા કરવી એ જ મારો ધર્મ છે. મને કુદરતે શક્તિ આપી હોય તો તેને નહીં ગોપવનાં તેના દુઃખોનું નિવારણ કરવું એ મારી ફરજ છે. કરુણાવાળા

વીતરાગની વાણી.

૧. ભવલક્ષ્મીકૃપાણી—સંસારરૂપી વેલકીને કાપવામાં તરવાર સમાન હોય છે.
૨. સંસારસમુદ્રતારણી—સંસારસમુદ્રથી તારનારી હોય છે.
૩. મહામોહાંધકારદિનકરાતુકારિણી—મહામોહરૂપ અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્ય સરખી હોય છે.
૪. આગમોદ્ધારિણી—આગમના ઉદ્ધારવાળી હોય છે.
૫. ચતુર્વિંધસંધનોદ્ધારિણી—ચતુર્વિંધ સંધના મનને હરનારી હોય છે.
૬. ભગ્યકર્ણામૃતઆવિષ્ણી—ભગ્ય છવેના કાનમાં અમૃતને શ્રવનારી હોય છે.
૭. કુમતિનિવારિણી—કુર્ણુદિને વારનારી હોય છે.
૮. સકળસંશયહારિણી—સર્વ સંશયને હરનારી હોય છે.
૯. યોગનવિસ્તારિણી—એક યોગન પ્રમાણે બૃહિમાં વિસ્તરનારી હોય છે.
૧૦. મિથ્યાત્વોન્નહેદિની—મિથ્યાત્વનો ઉન્નહેદ કરનારી હોય છે.
૧૧. પાપવિરોધિની—પાપનું શોધન કરનારી હોય છે.
૧૨. કોષઘાવાનઉપશામિની—કોષરૂપ ઘવાનળને સમાપનારી હોય છે.
૧૩. કલિમલપ્રલયિની—કલિમળનો—કલેશકારી મળનો—કર્મનો પ્રલય કરનારી હોય છે.
૧૪. મન્મથસ્થભિની—કામદેવનું રથજન કરનારી—નાશ કરનારી હોય છે.
૧૫. હૃદયઆહ્વાદિની—હૃદયમાં આહ્વાદ—હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે.
૧૬. અમૃતરસારવાદિની—અમૃત રસ સરખા સ્વાદવાળી હોય છે.
૧૭. મુક્તિમાર્ગપ્રકાશિની—મુક્તિમાર્ગનો પ્રકાશ કરનારી હોય છે.
૧૮. દુર્ગતિવિનાશિની—દુર્ગતિનો નાશ કરનારી હોય છે.
૧૯. અજરામરપદ્મયિની—અજર ને અમર એટલે જ્યાં જરા નથી અને મૃત્યુ નથી એવા અજગમર પદ્મને—મોક્ષને આપનારી હોય છે.
૨૦. સર્વસંતાપહારિણી—દ્રવ્ય ને જાપ સર્વ પ્રકારના મંતાપને—દુઃખને હરનારી—દૂર કરનારી હોય છે.

સં. કું. વરણ

મનુષ્યનું ચિત્ત બહુ કોમળ હોય છે. તે બીજાનાં દુઃખો જોઈ શકતો નથી તેથી બનતા પ્રયાસે તેનાં દુઃખો દૂર કરે છે અથવા કરાવે છે..

ઉપર પ્રમાણે સજ્જનની સંગતિથી અનેક પ્રકારના લાભ થાય છે, તે અપૂર્વ અમૃત છે અને અનેક પ્રકારના માંગણિકની માળાને વિસ્તારનાર છે, અર્થાત્ સજ્જનની સંગતિથી અનેક પ્રકારના માંગણિકની પ્રાપ્તિ થાય છે. કું. વરણ

શ્રીમંતોને અંગે એક અન્યોક્તિ

કવિ મચ્છરને કહે છે કે—

ચૂસે છે તું મચ્છર લોહી મારું, છતાં દિસે તું મુજને દયાળુ;
તું પેટ પૂર્યાં મુઠી રક્ત ચૂસે, ન બેંકમાં તું મુજ રક્ત મૂકે. ૧

['પ્રસ્થાન' અંક ૬-૧૦]

“હે મચ્છર ! તું મારું લોહી ચૂસે છે છતાં તું મને દયાળુ લાગે છે, કારણ કે તું પેટ પૂરવા પૂરતું જ લોહી ચૂસે છે, પરંતુ તેથી વધારે ચૂસીને તે રુધિર બેંકમાં મૂકતો નથી ! ”

આ નાના સરખા કવિતમાં કવિએ શ્રીમંતોને આડકતરી રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે કે—તમે તો ગરીબોનું લોહી ચૂસો છો, પરંતુ તે પેટ પૂરતું એટલે કે ખાનપાન વિગેરેની જરૂર પૂરતું નહીં પણ તેથી વધારે ચૂસો છો અને તે દ્વારા મેળવેલ નાણા બેંકમાં મૂકો છો.

અહીં કોઈને શંકા થાય કે—‘ શ્રીમંતો શું ગરીબોનું લોહી ચૂસીને દ્રવ્ય મેળવે છે ? ’ એ સંબંધમાં વિચાર કરતાં જણાશે કે અનેક ગરીબોના પ્રયાસને-મહેનતને પરિણામે શ્રીમંતો દ્રવ્યવાન બને છે. જુઓ ! મિલોમાં તેમ જ બીજા અનેક દારખાનાઓમાં ગરીબ મજૂરો તનતોડ મહેનત કરે છે ત્યારે તેને રાજી પેટ પૂરતી મળે છે અને લાખો રૂપિયાનો લાલ મિલમલેકો-શ્રીમંતો મેળવે છે. તેમાં પણ કેટલાક દયાળુ હૃદયના હોય છે, પરંતુ ગંદાગે ભાગે કઠોર હૃદયના હોય છે કે જેઓ પોતાના મજૂરવર્ગ ઉપર જરૂરી પ્રસંગે દયા પણ વાપરતા નથી.

આ સિવાય બીજી પણ અનેક બાબતો છે કે જેમાં ગરીબોના ભાગે શ્રીમંતો લક્ષ્મી મેળવે છે અને તે લક્ષ્મીનો યથેચ્છ ઉપભોગ કરે છે. એમાં જો દયાળુ પણ વર્તતું હોય અને મળેલી લક્ષ્મીનો અમુક ભાગ પણ દુઃખી મનુષ્યોનાં દુઃખ નિવારણ માટે વાપરવામાં આવતો હોય તો તેની આશિષ પણ મળે, પરંતુ ત્યાં તેણે હોતું નથી ત્યાં તો ગરીબોના નિઃસાસા પડે છે અને મળેલી લક્ષ્મી સુખ-પૂર્વક ભોગવી શકાતી નથી. ક્યાં તો પ્રભુ દુરાચારી નીવડે છે અથવા તો બીજા અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવોથી લક્ષ્મી નાશ પામે છે.

આં અન્યોક્તિનો સાર એટલો જ છે કે મનુષ્યે લક્ષ્મી પ્રમાણિકપણે કોઈના હૃદયને દુભાવ્યા સિવાય, કોઈ પ્રકારનો પાપબ્યાપાર કર્યા સિવાય મેળવવી અને મળેલી લક્ષ્મીમાં સંતોષ માની ત્યાં ત્યાં દોહાદોહી કરી વધારે લક્ષ્મી મેળવવા માટે શંકાં મારવા નહિ; એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે લક્ષ્મી ગમે તેટલો પ્રયાસ કર્યા છતાં બાગ્યના પ્રમાણમાં જ મળે છે.

કુવંરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—મુનિરાજશ્રી દેવવિમળ)

પ્રશ્ન ૧—શુવારનો કોઈ લાગ અનંતકાય છે ?

ઉત્તર—એમાં અનંતકાયનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૨—ટમેટા બહુબીજમાં ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ગણાય છે અને તે કારણે જ તેને અભક્ષ્ય માન્યા છે.

પ્રશ્ન ૩—કૂતરાના કાનના કીડા કાઢતાં તેમાં કોઈ જીવ મરી જાય તો તેમાં હિંસા લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—એ બાબત દયાના પરિણામ ઉપર રહેલી છે. શ્રાવક કૂતરા પર ને તેના કાનમાં પડેલા કીડા ઉપર બંને પર દયા ધરાવનાર છે, તેથી જેમ લાલ દેખે તેમ કરે. જયણા જળવતાં કોઈ જીવ મરી જાય તો તેને માટે અદ્ય દોષ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૪—નવ ઐવેયકના દેવતા ભવ્ય છે કે અભવ્ય ?

ઉત્તર—તેમાં બંને જાતિના દેવો હોય છે, પરંતુ ભવ્યો વિશેષ હોય છે. અભવ્ય ને ત્રિશ્યાદિ ત્યાંસુધી જઈ શકે છે, પરંતુ ત્યાં તેવા જીવોની સંખ્યા અદ્ય હોય છે.

પ્રશ્ન ૫—લીંબુ બહુબીજમાં ગણાય છે ?

ઉત્તર—લીંબુ બહુબીજ છે જ નહીં અને તેને કોઈએ બહુબીજ ગણ્યું પણ નથી.

પ્રશ્ન ૬—કેરીના રસના પાપડ કરે છે તે આદ્રા પછી અભક્ષ્ય ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—પાપડ આદ્રા પછી અભક્ષ્ય ન ગણાય પણ તેના વર્ણ, ગંધાદિ બદલાય તો અભક્ષ્ય ગણાય.

પ્રશ્ન ૭—ઝોસાવેલા તલનો કાળ કેટલો ?

ઉત્તર—ફાગણ માસ પછી તે વપરાય છે. કાળ કેટલો તે જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૮—મુનિ એકલા વહોરવા ન જાય એમ કહ્યું છે છતાં ગૌતમસ્વામી તો એકલા વહોરવા જતા હતા તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ગૌતમસ્વામી તો આગમવ્યવહારી હતા, તેને એકલા ન જવું એવો પ્રતિબંધ હોતો નથી. એ પ્રતિબંધ આ કાળના જીવ-વ્યવહારી મુનિ માટે સમજવો.

પ્રશ્ન ૯—જીવાભિગમ વિગેરેમાં વનખંડનું વર્ણન બહુ આવે છે તો વનખંડની વતસ્પતિઓ વિગેરે સચિત્ત હશે કે અચિત્ત ? અને તેનો ઉપયોગ લેનાર દેવાદિકને તેની વિરાધના લાગે કે કેમ ?

ઉત્તર—એ વર્ણનમાં બતાવેલી ઘણી વસ્તુઓ પ્રાચી સચિત્ત જ છે. તેનો ઉપલોગ હેનારા દેવાદિક તેની વિરાધનાને ગણતા નથી, કારણ કે તેઓ ઇંદ્રિયોના વિષયને આધીન હોય છે, પરંતુ તેને વિરાધના લાગે છે.

પ્રશ્ન ૧૦—દેવોને નિદ્રા હોય ? હોય તો ચારે જાતના દેવોને હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—ચારે જાતના દેવોને નિદ્રાનો ઉદય હોય છે, પરંતુ તે મનુષ્યની જેમ નિદ્રા લેતા હોય એમ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—ઋષભદેવના વખતના મનુષ્યોના ઘર વિગેરે કેવડા પ્રમાણના હોય ?

ઉત્તર—દરેક કાળે જેવડા શરીરવાળા મનુષ્યો હોય તેને અનુકૂળ પ્રમાણ-વાળા જ ઘર, રાજમહેલ, નગર, કિલ્લા વિગેરે બંધાય. જેમ જેમ શરીરપ્રમાણ ઘટતું આવે તેમ તેમ નાના નાના બંધાય. સમવસરણુ માટે પણ એ પ્રમાણે સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૨—યુગળિયા કદપવૃક્ષના ફૂલફળ ખાય એમ કહેલ છે તેમાં કોઈ અનંતકાય પણ હોય તો તેનો દોષ તેને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—કદપવૃક્ષના ફળફૂલની વાત કહેવા માત્ર છે, કારણ કે યુગળિયાનો આહાર એક, બે ને ત્રણ દિવસને આંતરે આમળા પ્રમાણ, બેાર પ્રમાણ ને ચણા પ્રમાણ હોય છે, તે તો પ્રાચી અત્યંત સ્વાદીષ્ટ મૃત્તિકાનો જ આહાર કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૩—જીવાભિગમ વિગેરેમાં વર્ણન કરેલા વનખંડોમાં ચૈત્યો છે કે નહીં અને હોય તો તે કોના હોય ?

ઉત્તર—એ વનખંડમાં ચૈત્યોનો સંભવ જણાતો નથી, હોત તો તેનું પણ વર્ણન કરત. બાકી શાસ્ત્રમાં કહેલા નગરી પાસેના ઉદ્યાનોમાં તો યજ્ઞના ચૈત્યો હોય છે. પ્રાચી તેના નામનું જ ઉદ્યાન હોય છે. નામનો ફેરફાર પણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સૂર્યાભદેવે દેવલોકમાં રહ્યા રહ્યા પ્રભુને વંદન કરેલ છે તો શું તેને મનુષ્યલોકમાં આવવાનો અધિકાર નહીં હોય ?

ઉત્તર—રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જ સૂર્યાભદેવ દેવલોકમાં વંદન કરી તરત જ મનુષ્યલોકમાં જ્યાં વીરપ્રભુ હતા ત્યાં સમવસરણુમાં આવેલ છે અને પ્રભુ પાસે અનેક પ્રકારના નાટકો કરી બતાવ્યા છે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—માસ્તર કાન્તિલાલ હઠીસીંગ-સમી)

પ્રશ્ન ૧—પ્રભુજીના પખાળમાં ગાયનું દૂધ ન મળે તો બીજું લેંશ, બકરી વિગેરેનું દૂધ વાપરી શકાય કે કેમ ?

ઉત્તર—લેંશનું વપરાય. બકરી કે બેટી વિગેરેનું ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૨—દેશાવગાશિક કરનારને તપશ્ચ કરવો પડે? કેટલાં સામાયિક કરવાં પડે?

ઉત્તર—તપમાં ઓછામાં ઓછું એકાસણું અને આઠ સામાયિક ને બે પ્રતિક્રમણ મળી દશ સામાયિક કરવાં પડે.

પ્રશ્ન ૩—વિંયાએલ ગાય, બકરી ને ભેંશનું દૂધ કેટલા દિવસ પછી પખાણમાં તેમજ વાપરવામાં કામ આવે?

ઉત્તર—ગાય, બકરી ને ભેંશ વિંયાયા પછી ૫, ૮ ને દશ દિવસ પછી તેનું દૂધ ઉપયોગમાં લેવાય.

પ્રશ્ન ૪—બહારગામ પોતાના પુત્ર પુત્રીનો જન્મ થાય તો સૂતક લાગે ખરું?

ઉત્તર—બહારગામનું સૂતક લાગતું નથી; કારણ કે આપણે અશુચિજન્ય સૂતક માનીએ છીએ તે તેમાં નથી.

પ્રશ્ન ૫—ઓવિહાર ઉપવાસમાં છીંકણી સુંઘાય?

ઉત્તર—એનો નિષેધ નથી.

પ્રશ્ન ૬—સાંજે રાત્રિપોસહ લેનારને રાત્રિપોસહ લીધા બાદ દર્શન કરવા જવાની જરૂર છે?

ઉત્તર—જરૂર નથી, જતા પણ નથી.

પ્રશ્ન ૭—સવારના ચાર પહોરનો પૌષધ લેનાર પૌષધ પાર્થ બાદ દર્શન કરવા બધ તે વિધિ ઉચિત છે?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ તો પ્રતિક્રમણ કરનારે પણ દર્શન કરીને પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ તો પછી પૌષધધારી તો કેમ જઈ શકે? છતાં પણ હાલમાં તેવી પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

પ્રશ્ન ૮—એકાસણામાં બીડી પીવે તો મતનો ભંગ થયો ગણાય કે દોષ લાગે?

ઉત્તર—એકાસણામાં બીડી પીવાનો સર્વથા નિષેધ જ છે.

પ્રશ્ન ૯—પર્યુષણમાં સાધુમહારાજના અભાવે બાળાવબોધ વાંચનાર શ્રાવકને શું વિધિ કરવો પડે?

ઉત્તર—સામાયિક કે પૌષધ મતમાં રહીને વાંચવું ઉચિત છે, તેમ જ યથાશક્તિ તપ કરવો ઘટિત છે. બીજો કંઈ વિધિ નાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—ચંદ્ર કે સૂર્ય ગ્રહણ વખતે નવો કે જૂનો સ્વાધ્યાય ઊંચા સ્વરે કરી શકાય?

ઉત્તર—મૈત્રપણે કાંઈ ગણવું હોય તો ગણી શકાય અગર નવકારવાળી ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૧—બંને ઓગીમા કેટલા દિવસ અસ્વાધ્યાયના ગણવા? તે ગણવાનું કારણ શું? અને તેમાં શું શું ન ગણાય?

ઉત્તર—શુદ્ધિ પંચમીના બપોરથી માંડીને વહિ ૧ મુધી ૧૧૧૧ દિવસનો અસ્વાધ્યાય જાણવો. તેમાં દેવીજક્તો દેવીઓ પાસે પશુહિંસા કરે છે તે અસ્વાધ્યાયનું ખાસ કારણ છે. તેમાં સૂત્રપાઠ થઈ શકતો નથી. તે દિવસોમાં રાસ, ચરિત્ર આદિ વંચાય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકના કપાળમાં કંકુનો ચાંદલો હોય તો પ્રતિક્રમણ વખતે કાઢી નાંખવાનું કહેવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એને માટે ખાસ કારણ જાણવામાં નથી તેમ એવી પ્રવૃત્તિ બધે નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રભુને ચડાવવાનાં ફૂલ ચોખ્ખા પાણીથી ધોવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—ફૂલ સ્વયં પવિત્ર છે, તેને ધોવાની જરૂર નથી. ધોવાથી ઊલટી પુષ્પના જીવોને કીલામણા થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—પ્રભુનું ન્હવણ પી શકાય ખરું ? અને આખા શરીરે ચોળી શકાય કે અમુક સ્થાને જ ચોપડાય ?

ઉત્તર—પી શકાય નહિ તેમ જ આખા શરીરે ચોપડાય નહિ. નાભિના ઉપરના ભાગમાં ચોપડાય. તેમાં પણ મુખ્યતાએ આંખે અને માથે લગાડાય.

પ્રશ્ન ૧૫—શ્રાવક સ્થાપનાજી રાખે તો તેની પડિલેહણ એક વખત કરે તો ચાલે કે બે વખત કરવી પડે ?

ઉત્તર—બે વાર કરવી પડે.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રભુ સન્મુખ પલાંડી વાળીને ન બેસવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં આશાતના થાય છે તે કારણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રાવકે પોતાને ચાંદલા કેટલા કરવા ?

ઉત્તર—કપાળે, કંઠે, હૃદયે ને નાભિએ એમ ચાર સ્થાનકે કરવા.

પ્રશ્ન ૧૮—ઉના પાણીમાં ચૂનો નાખ્યા બાદ તે પાણી કેટલા સમય સુધી વપરાય ?

ઉત્તર—ચોવીશ પહોર સુધી વપરાય.

પ્રશ્ન ૧૯—એકાસણમાં અધકચરું કાકડીનું શાખ ખવાય ?

ઉત્તર—લીલોતરીનું શાખ ચૂલે ચડીને બરાબર ગળી ગયા બાદ વપરાય. કાચું શાક કાકડીનું વપરાય નહિ, સચિત્તનો ભાંગો લાગે.

પ્રશ્ન ૨૦—રાત્ર પ્રતિક્રમણ ક્યાં સુધી મોડામાં મોડું થાય ?

ઉત્તર—રાત્રિના બાર વાગ્યાથી બીજા દિવસના બપોરના બાર વાગ્યા સુધી થાય.

પ્રભાવિક પુરુષો

જંગ્લકુમાર (૧૦)

સારી ચે જનતા કેવલીભગવંતના દર્શને જવાને ઉમટી રહી હતી. આજે પુરવાસીઓના આનંદની સીમા નહોતી વળી કેવલીના આગમન દુર્લભ ગણાય, કદપવૃક્ષો ડગલે ને પગલે ઓછા જ મળી આવે છે ? લાખો ગાયોમાં કામધેતુ તો કોઈક જ નીકળી પડે ! કેરકા કે લીમકાનાં વૃક્ષોનાં જ્યૂથ જોવાના પ્રાપ્ત થવા સહજ છે, પણ આસ્રવૃક્ષ માટેનો સંભવ ઘણો જ ઓછો હોય છે અને તેથી જ આંખાવાડીયું જે સ્થાનમાં લાલે તેની મહત્તા અતિ લેખાય છે. એક તો વિદ્વાન્ આચાર્યના દર્શન પૂર્વના પુન્યનો સંચય હોય તો જ પાત્રી શકાય છે અને એમાં પણ ત્રિકાળ-દર્શી જ્ઞાની મહાત્માનો સમાગમ એ કંઈ જેવો તેવો પ્રસંગ ન ગણાય. પણ એ સર્વને ટપી જાય તેવી વાત તો એ હતી કે આજે પધારનાર કેવલી ભગવાન એક સમયે આ જ નગરના વતની હતા. જગતને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી નાંખે તેવા કામો તેમણે નાની ઉંમરમાં કરી ખતાવ્યાં હતાં. મેગધ દેશના આબૂપણ સમી અને સંખ્યાબંધ વર્ષોના વહાણા જેને પાટનગરીપણાનો અભિષેક થયાને થઈ ચૂક્યા છે એવી ઋદ્ધિસંપન્ન રાજ-ગૃહીનગરીને કેવલીના દર્શન તદ્દન નવીન તો ન ગણાય. અન્ય નગરીઓ કરતાં એનો સિતારો અમકતો હોવાથી, એની પવિત્ર

રજમાં ખૂદ તીર્થંકર દેવો અને ગણધર-મહારાજઓનાં વારંવાર પગલાં પડ્યાં હતાં. અરે ! અરમ તીર્થપતિ શ્રીમહાવીર દેવના અગિયારે ગણધરોની નિર્વાણ-ભૂમિ થવાનું ગૌરવવંતું પદ એ મહાપુરીએ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આમ છતાં આજનો પ્રસંગ અને એ પાછળ સારી એ આમ-જનતાનો ઉમંગ ખરેખર અનુપમ લાસતો હતો. આજે એનું આંગણ પાવન કરનાર નવાણુ કોટિના સ્વામી ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીના પુત્ર જંગ્લકુમાર હતા. સ્વયમેવ કેવળ-જ્ઞાન પામ્યા પછી આજે પહેલી જ વાર જન્મભૂમિમાં તેઓ પગલાં પાડી રહ્યાં હતાં. હર્ષાતિરેક થવાના કારણોમાં એ સુખ્ય હતું. જો કે આ સ્થિતિ સુધી આવી પહોંચવા સારુ કથાપ્રસંગના કેટલાક વાણ્યતાણા આપણે વળી લેવાના છે જે તરફ સત્વર લક્ષ પહોંચાડી આપણે પણ કેવલીની પર્યટામાં આવી પહોંચવાનું છે. એ મોંઘેરી લહાણુ શુભાવવાનું આપણને પર-વડે તેમ છે નહીં, કેમકે વાર્તાના એ અંતિમ ભાગમાં સારા ચ છવનની મહત્તા અને શ્રદ્ધણુ કરવાની હિતશિક્ષા સમાયેલી છે.

x x x

પોતાના પ્રાસાદની રંગભૂમિમાં આઠ પ્રમદાઓની મધ્યમાં જંગ્લકુમાર પોતાનું હાર્દ ધ્રુવણું કરી રહ્યા પછી અને એ સાથે આઠે રમણીઓએ પોતાનો સ્વર

મેળવ્યા પછી એકાએક ‘ ધન્ય છે, ધન્ય છે ’ એવા પોકાર પડ્યા ત્યાંસુધીની હકી-કત ગતાંકમાં વાંચી ગયા છીએ. પિંગળ ચોર અને એના નાયકના એ શખ્દોએ નારીવર્ગમાં અભયથી પાથરી દીધી. એ આત્માએ કોણ હતા ? કેવી રીતે આ એકાંત ભાગમાં આવી ચઢ્યા ? અને કેટલા સમયથી પતિ-પત્ની વચ્ચે ચાલતા સંવાદને શ્રવણ કરી રહ્યા હતા ? એ જાણવાની જિજ્ઞાસા પણ એ સાથે જ ઉદ્ભવી. જંબુકુમારનાં ધ્યાનમાં આ ગુપ્ત ચરોતુ આગમન છુપું નહોતું રહી શક્યું અને તેઓ જ્યાં હતા ત્યાંથી ચસકી ન શકે એટલા સારુ સ્થંભિણી વિદ્યાનો પ્રયોગ પણ એમના ઉપર કરી દીધો હતો. પણ ધન્યવાદના ઉચ્ચારોએ પરિસ્થિતિ પલટી નાંખી. ચોર નાયક પ્રભવ બોલી ઊઠ્યો—

“ સૌભાગી કુમાર ! તમારી હૃદયમાં સૈંસરી ઉતરી જાય તેવી મીઠી વાણી સાંભળીને આજે મારા હૃદયમાં ‘ ચોરીના વ્યવસાય ’ માટે માન પેદા થાય છે. કાર્ય હલકું ને નિંદ છે. એમાં શુન્દાની વૃત્તિના ચોખ્ખા દર્શન છે. પકડાઈ જતાં કાંસીનો માંચડો સામે ડોક્રિયા કરતો હોય છે, છતાં જો આજે મારો એ ધંધો ન હોત તો હું અહીં જો કંઈ જાણવા પાર્યો એમાંનું રજમત્ર પણ જાણી શક્યો ન હોત ! હવે મેં સંપૂર્ણપણે ચોરી કરી લેવાનો નિશ્ચય કરી લીધો છે કે જેથી પુનઃ એમાં હાથ બોળવા ન પડે.

પદ્મશ્રી—બાહ ! ચોરી કરવાની તારે જરૂર જ નથી. અગો દંપતીનો અંતિમ

નિર્ધાર તો તું સાંભળી ચૂક્યો છે. બ્યારે કોઈપણ રીતે અમારે આ ધનમાલને છોડી દઈ સંયમનો શહ લેવાનો છે તો પછી જેને એની અગત્ય હોય તેને પ્રથમ આપવું એ અમારો ધર્મ છે, માટે તારાથી લેવાય તેટલું લઈ લે અને કાયમને માટે આ ધંધા પર હડતાલ દઈ દે.

જયશ્રી—મારી ભગિનીએ કહ્યું એ સર્વ સાચું છે, છતાં હું તો મારા આ સર્વ અલંકાર ઉતારી તારી સામે ધરી દઉં છું કે જેથી તને એ વાતની પ્રતીતિ થાય. એ કિંમતી આભૂષણોના વેચાણથી જે રકમ ઉપજે તે તારી જિંદગી સુધી ચાલશે, માટે જરા પણ મુંઝાયા વિના તું એ ગ્રહણ કર. એ દ્વારા મારા પ્રાણનાથની પણ ખાતરી થવા દે કે ઘડી પૂર્વેની આ રંગીલી વામા જેમ સંસારી લોગ માટે આતુરતા ધરાવતી હતી તેમ નિશ્ચય કર્યા પછી એને સાપ જેમ કાંચળી ત્યજી દે તેમ તણ દેવા પણ તેટલી જ હદે તત્પરતા દાખવી શકે છે.

પ્રભવ—જાહેનો ! મારા ‘ ચોરી ’ કરવાના નિર્ધાર પાછળનું રહસ્ય જાહેર છે. કુમાર મને વિદ્યાના પાશમાંથી મુક્ત કરે કે જેથી હું આપના ચરણ ચૂમી એ પ્રગટ કરું.

જંબુકુમાર—તમે ઉભયને ણંધનમાં રાખવાનો મારો આશય મારું ધન ભર જતાં અટકાવવાનો નહોતો, પણ જે જીવન પ્રતિ મેં મોટાં માંડી છે અને જે સંબંધી સમજણ મારી આ રનેહાળ રમણીઓને આપી રહ્યો છું, એ શ્રવણ કરવાથી તમારા

હૃદયદ્વાર પહોં પહોં અને એમાં કંઈ પ્રકાશ પડે, એ જ માત્ર ઉદ્દેશ હતો. આ ધનની ચોરી એ ભલે થોડા સમયપૂરતી આશ્વાસનદાયી ગણાય, પણ આખરે એમાં આ ભવ ને પરભવનું ઉઘાડું અકલ્યાણ જ સમાયેલું છે. એ પહોં હવે તમારે કરવાની જરૂર નથી. અમે રાજપુત્રીથી અમારું ધન દેવા ઉદ્ધુક્ત થયા છીએ અને તમારા સરખા પાત્રથી એનો આરંભ કરીએ તો એ કરતાં બીજું રૂઠું શું ?

પ્રભવ-કુમાર ! તમારો આશય ખરેખરે આ બધો છે. મારે આ અર્થની જરા પણ જરૂર નથી. એ ચોરીથી તો હાથ ધોઈ નાંખવાનો અડગ નિશ્ચય મેં વાર્તાલાપ સાંભળતાં અધવચ્ચે જ કરી લીધો છે. હું તો આત્માના અનુપમ શુભોન્ન-જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર-ની ચોરી પૂરેપૂરી કરી લેવા માગું છું. મારી આપને નમ્ર પ્રાર્થના છે કે આપ મને ‘મધુજિંદુ’ અને ‘અઢાર નાતરા’ ના કથાનકો ફરીથી સંભળાવશો. એ પૂર્ણ રીતે અવધારી લઈ, આ ચિંગળ જેવા બીજા મારા ચારસો અઠાણ સાથીદારો છે તેમને એકઠા કરી, તેમની સન્મુખ એ સર્વ રજૂ કરીશ. જીવનનું સાચું મુખ ક્યાં છુપાયું છે એ કહી દેખાડીશ. તેઓને ગળે એ ઉતરશે તો એ સર્વની સાથે અથવા તો મારી જાતે એકલો આપ જે માર્ગે જઈ રહ્યા છો તે માર્ગનું અવલંબન લઈશ. તાયક તરિકે મારે એ કરજ અભવવાની છે.

જંજૂકુમારે પ્રભવ ચોરની પ્રાર્થના કેવી

રીતે સ્વીકારી એ આપણે પ્રભવસ્વામીના કથાનકમાં આગળ ઉપર અવલોકશું.

પ્રાતઃકાળ થતાં જ રાજગૃહી જેવી વિશાળ ને વ્યવસાયભરપૂર નગરીના માર્ગે ધમધમી ઉઠ્યા. રાખેતા પ્રમાણે ભિન્નભિન્ન વર્ગના લોકોદ્વારા પોતાના જીવનને અનુરૂપ કાર્યોનો આરંભ શરૂ થયો. પનિચારીઓ પાણીના ખેડા ભરી ભરી જળ આણવામાં ઉદ્ધુક્ત બની અને ક્ષત્રિયો તેમજ પ્રજ્ઞના બિગતા તરુણો દેહયજ્ઞને મજબૂત કરવા માટે વ્યાયામના ભુદા ભુદા પ્રયોગોમાં મશગૂલ બન્યા. અરિહંતધર્મના ઉપાસકો સવારના આવશ્યકથી પરવારી દેવદર્શન કરવા જિનમંદિર તરફ જઈ રહ્યા હતા. વાર્તાના પ્રારંભમાં જે સુહૃદ્મંડળીના નામો આવી ગયા છે એ ચારે આજે સાથે જ નીકળ્યા હતા

ધર્મનંદી-મને તો ખાતરી જ છે કે જંજૂકુમાર એ ત્રિયાઓને કેઈપણ ઉપાયે સમજાવી ચારિત્ર લેશે

ધનદત્ત-જરૂર, આ કેવલ મામુલી પ્રશ્ન ન ગણાય. ગણધર મહારાજ પાસે ત્રત થઈ જીવન કરનાર જે એનો ભંગ કરે તો પરદર્શનમાં કેવી નિંદા થાય ? વળી એક ધર્મી કહેવાતા કુળને કાળી ટીલી ચોટી.

નાગદત્ત-મિત્રો ! પણ ક્યાં એને કાયમને માટે સંસારમાં રહેવું છે ? પૂર્વે જેમ અપવાદ સેવનારા થઈ ગયા છે તેમ આ કાળમાં પણ ન થાય ? આલોચણ લઈને કે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારીને ક્યાં તત્ત-ભંગની શુદ્ધિ નથી થઈ શકતી ?

માનદેવ-વળી જીવહયાના પાલક તરિકે આઠ અળખાઓનો-એમના જીવ-નનો પણ વિચાર તો કરવો જ રહ્યો ને.

ધર્મનંદી-મિત્રો! આ બધી તરંગ-માળા અસ્થાને છે. જંબૂકુમાર જેવો યુવાન એવું પગલું ભરશે કે ન તો કોઈને આંગળી ચીંધવાપણું રહેશે કે ન તો કોઈને દયા ખાવાની તક મળશે. મારું અંતર તો પોકારે છે કે એ એવું કંઈ કરી દેખાડશે કે જેથી જગત આશ્ચર્યમુગ્ધ બની જશે.

એ વાક્ય પૂરું થાય તે પૂર્વે રથને જોડેલા ધુસ્સિયાના કંઠમાંની ધુધરમાળના મધુરા સ્વરને પડ્યા અને જોતજોતામાં ત્વરિત ગતિએ એક સાથે આઠ સ્વ આવતા જણાયા. એ પર ચારે મિત્રોની નજર પડતાં જ તેમણે તે ઋષભદાસ શેઠના છે એમ જોળખી કાઢ્યા. એકાએક આ સ્વો વહેલી સવારમાં ક્યાં જતા હશે ? રાત્રિના પતિ-પત્ની વચ્ચે કલહ તો નહીં થયો હોય ! તે કારણે આઠે રાણીઓ રીસાઈને પોતાના પિયર પાછી તો નહિ જતી હોય ! એની એવી કેટલીયે શંકાઓ ઉદ્ભવી. ધોરી માર્ગ હોડી સ્વકારાએ પોતાના સ્વમાં બેઠેલી લલનાઓના પિતૃ-ગૃહનો માર્ગ પકડ્યો એટલે શંકા બળ-વત્તર બની. ત્યાં તો યાગી વગાડીને બળર આપતો ટેલીયો આવી પુગ્યો. ‘ઋષભદત્ત શેઠને ત્યાં આજખી અણદિકા મહોત્સવ આરંભાય છે’ એવી ટેલ સાંભળી, શંકાને યોડા ઉઠાડી શમ્યો. દરમિયાન શેઠ-શ્રીના અનુચરને આવતો દેખી આરે

મિત્રોએ સર્વ વ્યતિકર નાણી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો સમિપ આવતાં એને પ્રશ્ન કર્યો-ભાઈ ! ઉત્સવ શા નિમિત્તે છે ?

અનુચર-મુરખીઓ ! મુહૂર્ત સાચ-વવાનો અગત્ય હોવાથી હાલ હું ઉતા-વળમાં છું, મારે જંબૂકુમારના આઠે શ્વસુરગૃહે ફરી વળવાનું છે, તેથી વિગતવાર હકીકત જણાવવા અશક્ત છું, છતાં ટૂંકામાં કહું છું કે-કુમાર સાહેબે પોતાની આઠે પ્રિયાઓને એવી રીતે સમજાવી લીધી છે કે એ આઠ ને નવમા કુમાર પોતે પ્રજ્ઞાચર્યાવસ્થા-માંથી જ સીધા સંયમધારી બનવાના છે. સવારમાં આ નિશ્ચય સાંભળતાં જ ઘડીભર ધારણી શેઠાણીને આશ્ચર્ય થયું. પુત્રને જોળો પાથરી સમજાવવા અને ખીલતી કળી જેવી આ નવેદાઓ પ્રત્યે આમ ‘પ્રથમશ્રાસે મક્ષિકાપાત’ જેવું ગ્લાનિભર્યું વર્તન ન ચલાવવાનું કહેવા તેઓ દોડી ગયા, પરંતુ આવાસગૃહના ઉંબરે પહોંચતાં જ આઠે વધુએને હસતી જોઈ જંબવાણા પડી ગયા. પોતાના ચરણમાં મસ્તક નમાવતી એ વધુઓના મુખેથી બાગવતી-દીક્ષા લેવાનો નિશ્ચય જાણ્યો ત્યારે તો એ આભા જ બની ગયા. એવામાં ખુદ શેઠસાહેબ ત્યાં આવી ચઢ્યા. વહુઓ મર્યાદા જાળવતી બાળુ પર ઊભી રહી અને જંબૂકુમારે ઊડી પ્રણામ કરતાં રાજપુત્રીથી દીક્ષા માટે અનુજ્ઞા માગી આ આખું દૈન્ય દેવોને પણ હર્ષ બળાય. એનું આબેહૂન વર્ણન કરવા કોઈ કવિ ભેદ્યો.

ઋષભદત્ત જોદ્યા કે-દીકરા ! ખરેખર તું કુળદીપક છે. જ્યારે પત્નીવૃંદની રેશમ સગી કપડી ગાંઠ છોડવા તું સમર્થ થયો છે ત્યારે અમારી આજ્ઞા ક્યાં અટકવાની છે ? અમારા આનંદના અનોખા સાધન-સમા તમે નવ સીધાવી જાઓ ત્યારે અમે કોના સારુ અહીં પડ્યા રહેવાના ભલા ? જ્યાં તમે ત્યાં અમે પણ આવવાના જ. એ પવિત્ર જીવનમાં પ્રવેશ કરીએ તે પૂર્વે આ લક્ષ્મીનો સન્માર્ગે વ્યય કરી લઈએ. એની નોંધ તો મેં ગઈ રાત્રે કરી રાખી છે નગરના અન્ય આત્માઓ આવાં ઉત્તમ કાર્યની અનુમોદના કરે એવી રીતે ઉત્સવપૂર્વક આપણે વ્રતગ્રહણ કરશું. મેં દેલીયાને જોલાવ્યો છે અને આજથી જ અધ્યાત્મિક મહોત્સવ આરંભવાનો નિર્ધાર કર્યો છે.

સસુદ્રશ્રી-આપ વડિલોની સંમતિ હોય તો હું મારા માતા-પિતાને મારા આ નિશ્ચયથી માહિતગાર કરી આવું.

ઋષભદત્ત-પુત્રી ! જરૂર, જાઓ એમાં કંઈ જ ખોટું નથી. સત્કાર્યની ખબર આપવી જ જોઈએ. માત્ર તું એકલી જ નહિ પણ પદ્મશ્રી વિગેરે સાતે પણ પોતાના પિયર જઈ આવો. માતાપિતાને મળી આવો. થયેલા દોષો ખમાવી આવો અને રબા મેળવી હસ્તે સુખડે પાછા આવો. ઉત્તમ કાર્ય સૌની સંમતિપૂર્વક થાય એની શોભા તો જુદી જ ગણાય. તરત જ આઠ રથ તૈયાર કરવામાં આવ્યા અને મહાશય હું જૂલતો

ન હોઈ તો થોડી વાર પહેલાં તે આ માર્ગેથી જ પસાર થયા હશે. આ તો જોપીએ આવી કુંભસ્થાપન સત્વર કરવાની અગત્ય દેખાડી એટલે હું તે દરેકને જલદી પાછા ફરવાનું કહેવા જાઉં છું.

ધર્મનંદી-પુન્યશાળીના પુન્યની શી વાત કરવી ?

સાત ક્ષેત્રોમાં અને જીવદયામાં ઋષભદત્ત શેઠની લક્ષ્મી ખરચાઈ ચૂકી મહોત્સવને અંતે ગણધરમહારાજ શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે માત્ર જાનકુમારે જ નહિ, પણ એમના સાતાપિતા અને એ ઉપરાંત આઠ પ્રમદાઓ તથા તેમના માતાપિતાઓ મળી કુલ સતાવીશ આત્માઓએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. રાજગૃહીની પ્રજાએ એ પ્રસંગે અનેક દશ્ય નિહાળ્યું.

જાનકુમાર સુધર્માસ્વામી પ્રત્યે જોદ્યા કે-પ્રભો ! આપે મને વ્રત આપ્યું ન હોત તો આ જનવું શક્ય નહોતું, એટલે આજનો પ્રસંગ આપને જ આભારી છે.

સુધર્માસ્વામી-જાનકુમાર ! અર્થાત્ વ્રત અપાય એમાં નવીનતા નથી, છતાં તારી અડગતા અને સમન્નવવાની શક્તિએ જ, આ આત્માઓના હૃદય ઉઝળી નાંખ્યા છે. જનતાને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મૂકી છે અને પેલા પાંચસો ચૌદાના જીવનમાં પણ ચમત્કારિક પલટો આણ્યો છે. એ સર્વ દીક્ષા લેવાના હોઈ તેં તારા જીવન સાથે જીજ્ઞાસા પાંચસો છવીશ આત્માના જીવન સુધાર્યા છે.

જાનકુમાર-પ્રભો ! એ પાંચસો ચૌદ શું પ્રમજિત થશે ?

સુધમસ્તિવામી-જંળુ ! જરૂર તેઓ સાધુ જનશે અને મારી પાટ પર જેમ તું આવીશ તેમ તારી પાટ પર એ ચોરનાયક પ્રલવ આવશે.

પર્વદાગણમાંથી અંબાજ ઊઠ્યો-
અહો ! અદ્ભુત, અતિ અદ્ભુત

x x x

દીક્ષા ગ્રહણ કર્યાના એ પવિત્ર દિવસને આજે વર્ષોના વહાણા વાયા છે. સાધુમહારાજના સ્વાંગને ધારણ કરી, પૃથ્વીતળ પાવન કરતાં સુનિપુંગવ જંળુ કેટલી યે વાર રાજગૃહીમાં, એની પાંચ ગિરિમાળામાં અને એના વિદ્યાના કેન્દ્ર સમા નાલંદા પાઠામાં વસવાટ કરી ગયા છે. આતુર્ભાસ પણ રહી ગયા છે, છતાં એ કાળે પોતે છદ્મસ્થ હતા અને માથે શુરુ એવા ગણધરમહારાજનું શિરછત્ર હતું. શુરુની હાજરીમાં શિષ્યની શક્તિના દર્શન જવહરે જ થવાનો પ્રસંગ આવે છે. કદાચ આવે તો વાદળની શ્રેણીમાં ઢંકાયેલી સૂર્યની ઝાંખી પ્રભા જેવો જ આવે. વિનયવંત શિષ્ય એથી વધુ આગળ જાય જ નહીં. 'ગૌતમસ્વામી' કહેનાર તો પણ મળશે પણ 'હે ગોયમ !' તું સંજોધન, પ્રભુ વીર ! તારા વગર કોણ કરશે ?' એમ વદનાર શ્રી ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમના છવનગાંથી એ વાનની સદૃજ પ્રતીતિ થાય છે. શ્રી ગૌતમની ભક્તિ જેવી જ શ્રી જંળુસ્વામીની ભક્તિ ગણધરમહારાજ સુધર્મા સાથે હતી, તેથી તો આપણને અંગેમાં ડગલે ને પગલે 'હે જંળુ !

પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે શ્રી ગૌતમના પ્રશ્નમાં જે જવાબ કહ્યો હતો તે આ પ્રમાણે-
અગોની ગુંથણીમાં પ્રભુશ્રી ઉત્તરદાતા, ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નકાર, સમિપમાં બેસી શ્રી સુધર્મા સાંભળનાર અને એ સર્વ શિષ્ય એવા જંળુને વર્ણુવીને કહી ગતાવનાર.'

અંગસાહિત્યની રચનામાં નિમિત્ત-ભૂત થવું એ કંઈ જેવા તેવા સૌભાગ્યનો વિષય ન ગણાય. વળી ચરમ કેવલી તરિકેની ખ્યાતિ પણ જંળુકુમારના કાળે જાય છે. પરમાત્મા મહાવીરના નિર્વાણ પછી તરત જ અર્થાત્ આસો વદિ અમાસે નિર્વાણ ને કાર્તિક શુકલ એકમના નવીન વર્ષે શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિ. તેમનો કેવલીપર્યાય બાર વર્ષ પર્યંત, પ્રભુશ્રીની પાટ પર શ્રી સુધર્માસ્વામીનો કેવલીપર્યાય આઠ વર્ષ પર્યંત. શ્રી વીર નિર્વાણ પછી વીશ વર્ષે વૈભારગિરિ પર તેમનું સુક્રિપદ. જંળુસ્વામીએ સોળ વર્ષની વયે ચારિત્ર લીધું, વીશ વર્ષ સુધી આર્ય સુધર્માની સેવા કરી, સુભાળીશ વર્ષ પર્યંત યુગપ્રધાન પદે રહી, કેવલીછવન ગાળી, પૃથ્વીતળ પર વિચરી હજારો ભવ્ય છવોને પોતાની અનુપમ ઉપદેશશૈલીથી અને ભાગ્યવશાત્ પ્રાપ્ત થયેલી અદ્વિતીય પ્રતિભાથી સંસારસાગરમાંથી ઉદ્ધરી, મોક્ષમાર્ગના પચિઠ્ઠ જનાવ્યા. કેવલ્યદશાની પ્રાપ્તિ થયા બાદ રાજગૃહીમાં તેમનું આગમન પડેલી વાર થતું હોવાથી પ્રજાને મન આજના પ્રસંગનું મહત્ત્વ સચિત્રેય હતું.

જનતાનો આજનો આનંદ દીક્ષાવસરને સ્મૃતિપટમાં તાળે કરાવે તેવો દૃષ્ટિ-ગોચર થતો હતો.

માનવસમુદાયથી જ'બુકેવલીની પર્ધાદા સંપૂર્ણ ભાર્ય ગઈ છે. સુવર્ણકમળ પર વિરાજમાન યઈ જ'બુસ્વામી મધુરગિરામાં સંસારની અસારતા પર અને માનવ-જિંદગીને સફળ બનાવવાના સાધનો પર તળસ્પર્શી વિવેચન કરી રહ્યાં છે. કેવલ-જ્ઞાનરૂપી દિવ્યદૃષ્ટિના બળે હજારોના સંશય છેદી રહ્યાં છે. ત્યાં દેશના પૂર્ણ થતાં પર્ધાદામાં ગિરાજેલ ધર્મનંદીએ વિનય-પૂર્વક ઊભા યઈ, બે કરોડો પ્રશ્ન કર્યો કે-

હે પ્રભો! આપના નિર્વાણ સાથે મોક્ષના દ્વાર બંધ થઈ જવાના એ શું સત્ય છે? વાસ્તવિક છે? વર્ધમાનસ્વામીના વિદ્યમાન અને ભવિષ્યમાં થનાર ધર્મી જીવોની દૃષ્ટિએ એમ કહેવું એ અપમાનસૂચક નથી? આત્માની અનંત શક્તિ પર એ એક પ્રકારનો પ્રતિબંધ ન ગણાય?

જ'બુસ્વામી-દેવાનુગ્રિય ! ભરત-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાન મેળવનારમાં હું છેલ્લો છું. શિવસુંદરીના આવાસને કમાડ જેવું છે જ નહિ એટલે બંધ થવાપણું નથી, પરંતુ સિદ્ધશિલા પર પહોંચવા સારું આત્મામાં જે જાતનું આધ્યાત્મિક બળ જરૂરી છે તે હવે પછીના જીવોમાં જામવું અશક્ય

હોવાથી એમ થાય તેમાં કંઈ અવાસ્તવિક ન ગણાય. જીવોના જેવા પરિણામો જ્ઞાનબળે જણાય એવા વર્ણવવા એમાં અપમાનની ગંધ સરળી પણુ ન લેખાય. કોઈ આત્મા, બળિયો, થઈ સ્વશક્તિ ફારવે તો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મી ત્યાંથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. બાકી પાંચમા આરામાં અવસર્પિણી કાળની જે અસર થનાર છે તેને કાણ મિથ્યા કરી શકે?

ધનદત્ત-પ્રભો! આપના જીવનને આટલું સમૃદ્ધ-શક્તિસંપન્ન અને અડગ બનાવવામાં કયો આત્મા નિમિત્તભૂત થયેલ છે?

જ'બુસ્વામી-મહાનુભાવ ! નાગિલાએ ભગવેલો ભાગ એમાં મુખ્ય છે. એ જ ભવે જીવનનો રાહ બદલ્યો છે. નાગિલા લપસી હોત તો ખેલ ખલાસ થઈ જાત.

માનદેવ-સ્વામી ! આપની પછી કેવલજ્ઞાન બંધ થશે કે બીજું કંઈ પણ એ સાથે બંધ થશે?

જ'બુ-ભગવાન મહાવીરદેવના નિર્વાણથી ચોશઠ વર્ષે-મારા અદિતગમન બાદ ૧. મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૨. પરમાવધિજ્ઞાન, ૩ કેવલજ્ઞાન, ૪. મોક્ષગમન, ૫. પુલા-કલબ્ધિ, ૬. ક્ષાપિક સમ્યક્ત્વ, ૭. આહારક લબ્ધિ ૮/૧૦ પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ-સંપરાય ને યથાબ્યાત આરિત્ર મળી કુલ દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ પામશે ચોક્કસી

* શ્રી પરિસિદ્ધ પર્વમાં કેવલજ્ઞાન, મોક્ષગમન અને ક્ષાપિક સમક્ષિતને બદલે, ઉપ-શમદેણી તથા હપકદેણીનું આરોહણ તેમ જ જિનકલ્પ એ ત્રણ જણાવેલ છે.

‘સંતોષી નર સદા મુખી’ આ કહેવત અનુસાર સંતોષીના સંતોષમુખની તુલના ચક્રવર્તીના અમાપ મુખો સાથે પણ ન થઈ શકે. કારણ કે જ્યાં રજ્જી છે ત્યાં દુઃખ જ છે. તૃષ્ણુવાન અને સંતોષી માટે એક સરસ સૂત્ર છે કે—

ન યોજનં શતં દૂરે, ચાલ્યમાનસ્ય તૃણયા ।

સંતુષ્ટં ચત્કરઃ પ્રાપ્તેઽવ્યર્થે ભવતિ નાદરઃ ॥

તૃષ્ણાથી જે જંધાયેલ છે તેને સેંકડો મેજન પણ દૂર નથી, અર્થાત્ તૃષ્ણાવડે દૂર લાટકયા જ કરે છે જ્યારે સંતોષીને સહેજે હાથમાં પ્રાપ્ત થતી વસ્તુમાં પણ આદર નથી.

આ માટે એક જ સમયમાં બનેલા બે દૃષ્ટાંત વિચારણીય છે.

આજ-કાલના સામાન્ય માણસો જેટલા પૈસા ચાહ-પાનમાં વાપરે છે તેથી પણ ઓછા પૈસા પેદા કરનાર મહાભાગ્યશાળી પુણીયો આવક પરમ સંતોષથી રહેતો અને અતિવિશુદ્ધ પરિણામપૂર્વક સામાયિક કરતો, જે સામાયિકની પ્રશંસા ભગવાન મહાવીરે સ્વમુખે કરી હતી.

જેને ધૈર્યસોનાના વૃષભ હતા, એટલે એટલીજેને સમૃદ્ધિ હતી તે મન્મથ શેઠ તેજ અને સેના આપને જીવતો, એટલું જ નહિ પણ એ મુવર્ણવૃષભના રત્નગૃંગ કરવા માટે અસંતોષી મેઠ ચોમાગાતી મેઘલી રાત્રિએ મુશળધાર વરસાદમાં નદીમાં પડી તણાઈ આવતા લાકડા ખેંચતો !

આ બે દૃષ્ટાંતમાંથી ધણું મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય છે. જીવનસાધ્ય નક્કી કરવા માટે બંને બાબતો તપાસી યોગ્ય માર્ગે ગમન કરવું. —રાજપાલ મગનલાલ બહેરા.

છ લેશ્યાઓવાળા જીવોનાં લક્ષણ.

૧. હિંસાદિ પાપ મહાપાપથી મન-વચન-કાયાવડે છૂટવા માટે બેદરકાર, ઉત્ક્ર પાપ-પ્રવૃત્તિઓમાં ઉદ્ભવતં, હકાય જીવ પ્રત્યે અવિરત, ક્ષુદ્ર, સાહસિક, નારિતક, અગ્નિતેન્દ્રિય અને દૂરતામય લક્ષણોવાળા જીવોને કૃષ્ણલેશ્યા હોય છે.

૨. ઇર્ષ્યા, અમર્ષ, અવિદ્યા, માયા, શાંતિનો અભાવ, નિર્લજ્જતા, વિષયલપટતા, પ્રદેષયુક્તા, શક, પ્રમત્ત, રસલોહુપ, પાપમય પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્ભવતં, ઇન્દ્રિયસુખાભિલાષી, ક્રુદ્ધ અને માહસિક—આ લક્ષણોવાળા જીવોને નીલલેશ્યા હોય છે.

૩. વાંકું ખોલનાર, વાંકું આચરણ કરનાર, શક, સ્વદેષ છુપાવનાર, કપટી, વિપરીત શ્રદ્ધાવાન, દોરભાષી, અનાર્થ, ચોર અને માસરયુક્ત—આ લક્ષણોવાળા જીવોને કાષ્ઠલેશ્યા હોય છે.

૪. નમ્ર, અચપલ, અમાયી, અકૃતુહસી, વિનયી, ઇન્દ્રિયનિમ્બી, યોગવાન, ધર્મપ્રિય, દૃઢધર્મી, પાપબીર અને પરાપકારી—આ લક્ષણોવાળાને તેજલેશ્યા હોય છે.

૫. ચાર કપાયોને ઉપશમાવેલ, આત્માનું દમન કરનાર, યોગવાન, સ્વદેષભાષી અને નિતેન્દ્રિય જીવોને પદ્મલેશ્યા હોય છે.

૬. આર્ત અને રોદ્ધવાન હોડીને ક્રૂર ધર્મ અને શુદ્ધધ્યાનમાં ઉદ્ભવતં, પ્રશાંતચિત્ત, આત્માનું દમન કરનાર, અજપ્રવચન માનના પાલક અને નિતેન્દ્રિય જીવોને શુદ્ધલેશ્યા હોય છે.

મુનિ પ્રભવિમળજી

અમૃત વચનો

૧. કુવના તારાની માફક ધ્યેય તરફ પ્રયાણ કરવાની વૃત્તિ ત્યાં પ્રવૃત્તિથી તમારું જીવન પૂરું કરો. આત્માને શોધો, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા ? શા કારણથી આવ્યા ? ક્યાં જવાનું છે ? એ બધી વિચાર વધારે ઊંડા ઊતરીને કરો.

૨. નિર્દોષ અવસ્થા દિનપ્રતિદિન પ્રગટે તેવી રીતનું વાંચન-મનન રાખો.

૩. કોઈપણ વસ્તુ-કોઈપણ બનાવ તમને દુઃખની લાગણી ન થવા દે ત્યારે સમજાવે કે તમે આત્માની ઝોળખાણના માર્ગે ઉપર છો.

૪. દ્રવ્ય ઉપાજન તથા બીજા સંસારી કામકાજમાં આત્મભાન જુલતા નહિ. દેખાતી દુનિયાની નીતિરીતિથી જુલાવામાં પડતા નહિ.

૫. કોઈપણ કાર્ય મન-વચન-ક્રિયાથી કરતાં મનની પરિણતિ (ભાવના) કેવી છે તેનો ખરાબર વિચાર કરો.

૬. નિકામિત કર્મબંધ ન થાય તેનો ખાસ ખ્યાલ રાખો.

૭. આત્માને બાધેલા કર્મો તો ભોગવવાના જ છે, એટલું જ નહિ પણ તે તદ્દન નવાં કર્મોનો પણ બંધ કર્યા કરે છે તે જુલતા નહિ.

૮. આત્માની શક્તિ-જડ અને ચેતન જગતની શક્તિ કરતાં મહાન છે એટલા માટે જ જ્ઞાની પુરુષો દરેક આત્મા પરમાત્મા સમાન છે અને આત્માની શક્તિ અચિંત્ય છે એમ કહે છે.

૯. સારાં કે ખોટાં કર્મ બાંધવામાં જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો તેટલો જ તેને છોડવા માટે કરવો પડશે તે ખ્યાલમાં રાખવું.

૧૦. તથા જગતની હકુરાઈ ગેળવવા માટે જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો છે તેટલો જ તેને ગુમાવતાં-છોડી દેતાં કરવાનો છે.

૧૧. કાચકાનાં ધોરણો નીતિના ધોરણ પર નથી. જે બધું કાચકેસર છે તે બધું નીતિમય નથી.

૧૨. વસ્તુનો સ્વભાવ અચળ છે, તેમાં ફેરફાર થતો નથી.

૧૩. કર્મ ન દેખાય તેવી વસ્તુ છે, તેને પણ સ્વભાવ (ગુણ) છે. આત્મા કર્મનો કરનાર છે અને તે જ તેનો છોડનાર થઈ શકે છે.

૧૪. કરેલાં કર્મો પોતાના સ્વભાવજન્ય ફળ કર્તાને આપે છે. કર્તા કર્મ કરતી વખતે જે ભાવનાવાળો હોય છે તેવો કર્મબંધ આત્માને થાય છે, જે પોતાનાં ફળ કર્તાને આપે છે.

૧૫. સંસારમાં સુખ કે દુઃખ માનવું તે એક પ્રકારની માનસિક વૃત્તિ છે. જે ચીજથી કે બનાવથી એક માણસને સુખ ઉપજે છે તે જ બીજાને કેવલ દુઃખ આપનાર લાગે છે. વસ્તુમાં સુખ કે દુઃખ આપવાનો ગુણ નથી, પણ આત્મા તેને કેવી માનસિક વૃત્તિથી મહણ કરે છે તે ઉપર તેનો આધાર છે.

૧૬. બહારના મોજશોખ-વૈભવ ભોગવતા આત્માઓથી અંગ્રામ ન જતાં, તેવા મોજ-શોખ-વૈભવ ભોગવવાની ઈચ્છાથી દુર્ગતિમાં લપ્ત જનાર કર્મનાં બંધનમાં પડતા નહિ.

૧૭. સમાજની સુવ્યવસ્થા માટે કેટલાંક કાર્યો કરવાનાં અને કેટલાંક ન કરવાનાં છે તે જ્ઞાની પુરુષો ખતાવી ગયા છે.

૧૮. સમાજના અંગ તરીકે વ્યવસ્થા સાચવવી (જાણે આપણા માટે અંગત તેવી વ્યવસ્થા અર્થે વિનાની હોય તો પણ) એ સુઘ પુરુષોનો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ.

૧૯. વર્તમાન સમાજને સુવ્યવસ્થિત રાખનાર રિવાજો મોટા પુરુષોએ પાળવા-પળાવવા જોઈએ. દરેક ધર્મના કે કોમના અગ્રગણ્ય ગણાતા સુઘ પુરુષોએ આગળ પડતો ભાગ લઈ તથા ભોગ આપી માર્ગદર્શક થવું જોઈએ. મં० મ. વ. ઝવેરી—શાન્તાકુન્ડ

જૈન ધર્મની અહિંસાની વિશિષ્ટતા

૧. અન્ય ધર્મોમાં ખતાવેલ દયા ફક્ત ગરીબ અને નિરાધારો પ્રત્યે જ હોય છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા શ્રીમતો પ્રત્યે પણ હોય છે.

૨. અન્ય ધર્મોમાં ફરમાવેલ દયા ફક્ત નિર્દોષ પ્રાણીઓ પ્રત્યે પ્રાયઃ કરીને હોય છે ત્યારે જૈન ધર્મ દોષિત મનુષ્ય પ્રત્યે પણ દયા કરવાનું ફરમાવે છે.

૩. અન્ય ધર્મો ફક્ત દ્રવ્યદયાને જ ઉત્તેજન મળે તેવું ધ્વજે છે ત્યારે જૈનધર્મ ભાવદયાની કિંમત વધુ આકે છે. જે ભાવદયાના કારણે ભવિષ્યમાં પણ સુખી બની શકે છે.

૪. અન્ય ધર્મો ફક્ત રનેહી-સંબંધીની જ દયા ચિંતવવાનું પસંદ કરે છે ત્યારે જૈન ધર્મ દુસ્મનની પણ દયા ચિંતવવી કલ્યાણકારી સમજે છે.

૫. અન્ય ધર્મોની દયા ફક્ત જ્યાંસુધી પોતાની મતને તકલીફ ઉદ્ભવે નહિ ત્યાંસુધી જ હોય છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા સ્વજાતિનો ભોગ આપીને પણ અગ્રણ્યને સદાયજીવંત થવાનું શિખવે છે.

૬. અન્ય ધર્મો સ્પૂલ પ્રાણીઓની જ દયા ચિંતવવી પસંદ કરે છે ત્યારે જૈનધર્મ સ્પૂલની સાથે સૂક્ષ્મ જીવોની પણ દયા કરવી યોગ્ય માને છે.

૭. શરીરને સાચવવા અન્ય ધર્મો સૂક્ષ્મ જીવોને પણ દબો છે ત્યારે જૈનધર્મ હિંસા પ્રાણીઓને પણ હણવાનો નિષેધ કરે છે.

૮. અન્ય ધર્મો સ્વરક્ષણાર્થે અન્યની લેશમાત્ર પરવા કરતા નથી ત્યારે જૈનધર્મ અન્યના રક્ષણાર્થે દસ્તે મુખે મરણને ભેટવું પણ પસંદ કરે છે.

૯. અન્ય ધર્મોઓની દયા એકાંત પક્ષનું પોપણ કરનારી છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા સ્વાદુવાદ માર્ગનું અતુસરણ કરનારી છે.

૧૦. અન્ય ધર્મોઓની દયાથી વ્યવહારધર્મની જ પ્રુદ્ધિ યાગ છે ત્યારે જૈનધર્મની દયાથી નિશ્વસધર્મનું પણ ચર્ચાર્થપણે પાલન યાગ છે. મુનિ ત્રેમવિમળજી

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત / શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા અંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૫-૨-૨-૨૫-૨૫-રૂ. ૧૧૫ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ અંથ અગ્નેડ છે. આવે વર્ષનાં દિવસપ્રમાણ વ્યાખ્યાન-વાળો કોઈ અંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરસ ભાષામાં મુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયામ બહુ સારો કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ અંથ

પડિત શ્રી જિનલાલસૂરિકૃત સંસ્કૃત ગદ્યબંધ. આ અંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. ખામ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક અંથ છે. ઓતા-વર્ગને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત-પદ્યબંધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયો, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આપ્તિક વર્ષમાનનપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

ત્રયમના ૩ ભાગમાં આખા અંથનું ભાષાંતર મંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અગ્નેડ અંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિત ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવે તે વાચો.

શ્રી ત્રિપદ્ધિ શક્તાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા અંથમાં દશ પર્વ છે. કલિકાલમર્વજી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અને તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨- શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ, અગ્નિતાય વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રી સંભવનાથયી શ્રીમુનિમુવતસ્વામી સુધીના ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું (જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિતાય ચરિત્ર) કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિતાય ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું શ્રી મહાવીર જિન મવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિં. રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મમજવું.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રધિએ ખતાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બંધન સંક્રમણોદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા—છઠ્ઠા કર્મચયનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મચયનું તથા કલ્પ અને મતાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ ગ્રંથને ભાગમાં કર્મચય અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોની સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મચયના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખવા આઠ પેજ સાષકના ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યકલ્પા પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત સંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ ભવ પત્રાકારે કિં. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

વિક્રમચરિત્ર શ્રી શુભશીત્તગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રાશિસ્થાનઃ—હીરાસાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોમાયદી નં. ૧૫, એલીસબીજ અમદાવાદ.

.. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા ભાવનગર.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

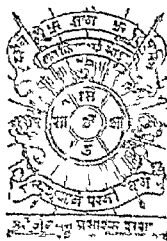
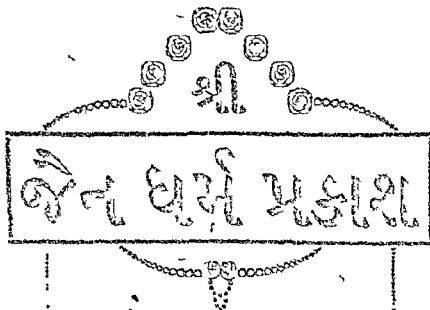
આ વિભાગ સભા તરફથી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ સમ્યક્ત્વ રત્ન, ૨ કાળસમતિકા, ૩ કાલચિત્ત, ૪ ભાવપ્રકરણ, ૫ વિચારસમતિકા, ૬ વિચારપચ્ચાશિકા, ૭ સિદ્ધદંડિકા, ૮ સિદ્ધપંચાશિકા, ૯ પંચ નિર્ગંથી, ૧૦ નિગોદ ધૂર્તિશિકા, ૧૧ સમવસરણ પ્રકરણ, ૧૨ સમાકુલક, ૧૩ ઉદ્વિધવિકારનિષેધ કુલક, ૧૪ લોકનાશિકા દ્વિતિયિકા, ૧૫ લઘુ અદ્યપગદુત્ત અને ૧૬ હૃદયપ્રદીપપટ્ટનિશિકા—એ પ્રમાણે સોળ પ્રકરણો અર્થ વિવેચન સાથે આપેલાં છે. દ્રવ્યાનુયોગના અભિજ્ઞાપીને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ ૭ આના.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ જો

થોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તરફથી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તેના સારો મતકાર થવાથી આ બીજો ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન મૂલિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંગત પ્રકરણ સાર્થ, (૨) દીપસાગરપ્રતિભૂત સાર્થ, (૩) પુદ્ગલપરાવર્ત પ્રકરણ સરીક, (૪) મગ્ધત્વરત્ન પ્રકરણ સરીક, (૫) છવાભિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ. આ પાંચ પ્રકરણોનો સંગ્રાવેશ કરવામાં આવ્યો છે કિંમત ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૨-૦.

મુદ્રક : સાદ મુલાવચંદ લક્ષ્મીભાઈ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ—ભાવનગર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं जानद्विः कार्यं ।

५६६ श्री

५-११-५७ सु

भार्गशीर्ष

वि. भ. स. व. १९८८

वीर भ. व. १९८८

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

वा. व. न. १२

હિતશિક્ષા અષ્ટક

(હરિગીત છંદ.)

હે છવ ! સાધન લોગના વળી કામના કષ્ટે મળે,
 એ દુઃખકરો પુનઃ લોગવતાં ન હર્મિતિ તુજ ટળે;
 શક્તિ નથી એ સહન કરવા દુઃખને તો તેહને,
 ચાહીશ ના કદિ સ્વપ્નમાં પણ એમ પામીશ શર્મને. ૧

શઠ મિત્ર^૧ સામું બોલનારા રનોકરોના સંગથી,
 અધમ નારી^૨ સર્પથી વિકરાલ પધરના વાસથી;
 મૃત્યુ જરૂર હોવે જ તેથી છોડ એ અટ પાંચને,
 ચિત્તે ધરી પ્રભુ વીરના હિતવચન આદર ધર્મને. ૨

રાજા^૧ શિકારી^૨ આડિયા^૩ તિમ ય્યુતસંગી^૪ પધાંગીના,
 માંસ વેચે તેહનો તિમ ખ્યાર^૫ જ્વલર^૬ સિપાઈના;
 સંગનો પરિહાર કરતા શુદ્ધ વર્તન રાખીએ,
 કુળ પ્રમાણે હોય વર્તન સુકુળ સંગે મહાસીએ. ૩

રાય^૧ દિવર^૨ દગગ્યોર^૩ વેશ્યા^૪ બાલ^૫ દુર્ન^૬ વેધ^૭ એ,
 તિમ પરોણા^૮ અન્ય દુઃખ નહિ બાણનારા આ નવે;
 વેર^૧ વ્યાધિ^૨ વાદ^૩ વૈશ્વાનર^૪ વ્યસન^૫ ધમ પાંચઆ,
 વધતા વકારો દુઃખ આપે છોડનાર સુખી થયા. ૪

સોનાર^૧ જલર^૨ દગગ્યોર^૩ વેશ્યા^૪ બાલ^૫ દુર્ન^૬ વેધ^૭ એ,
 માંકડ^૮ અને ઠક્કર^૯ બિલાડી^{૧૦} એહ ત્રણનો પણ વળી;
 વિશ્વાસ કરને ના દશેનો આ જ રીતિ વિષુધની,
 દગલબાણ એાળખી ન કરીશ સંગતિ કપટીની. ૫

આદિ કરતા નીચ કૃતિની ગણુ વિરોધ જગાવતા,
 ભતવંતની સ્પર્ધા કરતા એ પ્રતીતિ રાખતા;
 વગર મોતે મરણ હોવે ચાર વાનાં ચિત્તમાં,
 યાદ રાખી ઉચિત કાર્ય કરી રહેવું હૃદયમાં. ૬

સ્વપ્ન સાથે સંપે રાખો સાચ બલિ સ્પર્ધા તજે,
 નારીનો પરિચય તણ ચેલી નિરંતર ચાલજે;
 દાન ઉત્તમ વેણવાણું જ્ઞાન મદહીન શૌર્ય એ,
 ખતિવાણું દાનવાણું દ્રવ્ય હિતકર ચાર એ. ૭

હે અનંતી શક્તિ તારી તે છતાં મોહે કરી,
 રંક રાઈ ચારે દિશામાં આયડે કિમ ફરી ફરી ?
 સૂવણની સાંભળીને મોહ જુગમ દડાવીએ,
 નેગિસૂરિ પદ પદરંગે આત્મશુભ રૂપ પામીએ. ૮

આ. શ્રી વિનયપદ્મસૂરિ

હિતકારી અક્ષરમાળા.

આજનું નૂતન વર્ષ. વીરસંવત ૨૪૬૮, વિ.સં. ૧૯૯૮નું બિગતું પ્રભાત દરેકને સુખાકારી, નિરોગી અને સંપત્તિવાળું નિવડો, તેમજ દરેક જગ્યાએ કલહના ખીજ દબ્બ થઈ જઈ શાન્તિ શાન્તિ ફેલાયો. દરેક વ્યક્તિમાં અસ્પર્શ રતેલનાં ઝરણા વહો, ધર્મની જાગૃતિ થાયો, દેશની પરાધીનતા ટળો, અહિંસાનાં ઔરજ (ભાવ) વધતા રહો અને પશુપક્ષીથી માંડી મનુષ્ય માત્ર સુખી રહેવાની ભાવના જાગૃત થાયો તે જ ઇચ્છા હો.

કા

કામ કરવામાં બળવાન બનો અને જે કાર્યને હાથમાં લ્યો તે કાર્ય પૂરું કરવાની ઉત્કંઠા રાખો, વળી જે નવું કાર્ય શરૂ કરો તે પહેલાં તેનો આગળપાછળનો પૂરો વિચાર કર્યા પછી શરૂ કરો જેથી પશ્ચાત્તાપ કરવો ન પડે અને કાર્ય સિદ્ધ થાય.

લા

લાટકી લોહા બિચારા નિર્દોષ પશુ ઉપર હરા ફેરવી પોતે કૃતમ્મ બને છે, વળી તેના દિલમાં દયાનો વામ હોતો નથી. તેવી જ રીતે ધનિક માણસો, ગરીબો ઉપર અને તેની સ્થિતિ ઉપર નજર નહીં કરતાં તેના પર કામ અને કંઠજના બોળ નાખી લોહી ચુસવાની શક્તિ રાખી હાડપિંજર જેવા બનાવી છે છે જેથી તેવી વ્યક્તિમાં પણ દયાનો અંશ જણાતો નથી, માટે ગરીબ ઉપર ભુલમ નહીં કરતા દયાભાવ રાખો !

ગા

ગામ જતી વખતે બાથું જેમ ઉપયોગી છે અને તેની જરૂર છે તેમ આ દેહ છોડી લાંબી વાટે જતાં ભાયાની જરૂર પડશે માટે આત્મસાધન કરી પૂન્યરૂપી બાથું મેળવો, અને તે એવું ઉપયોગી નીવડશે કે જે તમારા નવા ભવમાં સાથે આવશે અને તમને ક્ષુધા-તૃપ્તાના દુઃખથી પીડાતા અટકાવશે.

ઘા

ઘા કોઈ પણ હથિયારવતી બીજાએ ઉપર ધા કરવો જેવા કે:-તલવાર, ખરબી, બાલા વિગેરેના ધા તે જેમ સામા માણસને વાગવાથી દુઃખરૂપ થાય છે અને પ્રાણુ પણ હરે છે તેવી જ રીતે વચનરૂપી ધાથી બીજાને દુઃખ ઉપજાવવું તે તેના કરતાં પણ વસતું છે, કારણ કે વચનરૂપી ધા માણસોના કાંઈગળને વિંધી જીવનભર શૂંચ બનાવે છે, બીજા હથિયારના ધા રૂઝવાના ઉપાયો મળે છે પણ વચનરૂપી ત્રિષ્ણાણુનો ધા જિંદગી પર્યંત રૂઝાતા નથી માટે કોઈને પણ કટુ વચન કહી દુઃખવશો નહો.

લા

લાલાક માણસ હોય તે દરેક કામને પહોંચી વળી કાર્યને સિદ્ધ કરે છે. વળી સાચી વ્યક્તિને આજી પણ શકે છે, પોતાની આજ્ઞાકીથી તે પૂન્ય પણ છે અને દરેક રીતે વાહ વાહના પોકાર મતા પણ સંભળાય છે, પરંતુ તે આજ્ઞાકી ખાલી આ મસારમાં ચર્મ ચણવાળા પાસે ચાલવાની કે જેને ખરું જ્ઞાન ન હોય. જે ધર્મને ઉત્તરવામાં આજ્ઞાકી કરે,

અનશન કૃત્યું હતું. એ રીતે જેમને સિદ્ધિપદનો સંગ પ્રાપ્ત થયો એટલે જેઓ મોક્ષપદને પામ્યા તે શ્રી જ્ઞાતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું ॥ ૨૩ ॥

લુદ્ધી સદ્ગતિ હોય છે. તેમજ એ ત્રણ મરણમાં પહેલું મરણ જયન્ત્ય, ખીલું મરણ મધ્યમ અને ત્રીજું પાદપોષગમ મરણ ઉત્કૃષ્ટ ગણાય છે.

વળી એ ત્રણ પ્રકારનાં મરણ સાધુને હોય છે, સાધ્વીને તો પહેલું ભક્તપરિણા મરણ એક જ હોય છે. કહ્યું છે કે—

સદ્ધા વિ અ ભજ્જાઓ, સદ્ધેવિય પદમસંઘયણવજ્જા ।

સદ્ધેવિ દેસવિરયા, પચ્ચક્કાણેણ ડ મરંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વે આર્યાઓ-સાધ્વીઓ, તથા સર્વે પ્રથમ સંઘયણ સિવાયના શેષ પાંચ સંઘયણવાળા છવો અને સર્વે દેશવિરતિવંત શ્રાવકો તે પહેલા પ્રત્યાખ્યાન મરણવડે જ મરણ પામે છે (એટલે પહેલા ભક્તપરિણા મરણવડે જ મરણ પામે છે).

અર્થ : “પચ્ચક્કાણેણ=પ્રત્યાખ્યાનવડે” એ પદ્ધતી ભક્તપરિણા મરણ જાણવું. સાધ્વીને ઇગિતમરણ અને પાદપોષગમ મરણનો નિષેધ હોવાથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે ભક્તપરિણા મરણથી ઇગિત મરણ વિશેષ ધૈર્યવાળાને જ હોય છે, તેમ જ ભક્તપરિણા મરણ છએ સંઘયણવાળાને હોય છે અને ઇગિત તથા પાદપોષગમ મરણ ફક્ત પહેલા સંઘયણવાળાને જ હોય છે. તેથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે—ભક્તપરિણાની અપેક્ષાએ ઇગિત ને પાદપોષગમ મરણ અનુક્રમે વિશેષ વિશેષતર ધૈર્યવાળાને હોય છે. વળી એમાં એ પાદપોષગમ મરણ તો ત્યારે વય પરિપક્વ થાય ત્યારે દેવગુરુને નમસ્કાર કરીને, ગુરુની આજ્ઞા લઈને દેવગુરુ પાસે જ અનશન મદ્ય કરીને (ત્યારે આહારના ત્યાગવું પ્રત્યાખ્યાન લઈને) પર્વતની શુદ્ધ આદિ જેવા એકાન્ત નિર્ગર્ભ સ્થળમાં તસજીવ અને સ્થાવરજીવ રહિત શુદ્ધ ભૂમિમાં વૃક્ષની માફક આંખના પલકારા જેવી શરીરની અદ્ય દિવાથી પણ રહિત યજ્ઞને, કાઈ પણ પ્રકારની શારીરિક શુશ્રૂષા (સમારણા-સેવા) રહિત યજ્ઞને અનશન લીધા પહેલાં જેવા આકારે શરીર રહ્યું હોય તેવા જ આકારે નિષ્કળ રહીને, પ્રાણાન્ત સુધી શુભ ધ્યાનમાં રહીને મરણ પામે. એ પ્રમાણે અત્યંત ધૈર્યવાળા મુનિને જ આ પાદપોષગમ નામનું ત્રીજું મરણ હોય છે. આ આગતમાં કહ્યું છે કે—

પદમમિ અ સંઘયણે, વટ્ઠંતો સેલકુટ્ટસામાણો ।

તેસિ પિ ય વુચ્છેજો, ચડ્ડસપુન્ઘીપ વુચ્છેર ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે પ્રથમ સંઘયણમાં વર્તતા હોય અને જે મુનિઓ પર્વતના કૂટ સમાન (ગિરિના શિખરવત્) નિષ્કલ હોય, (એટલે જે મુનિઓ પાદપોષગમ અનશનવડે મરણ સાધી શકતા હોય) તેવા મુનિઓને માટે પણ ચૌદપૂર્વાઓના વિચ્છેદ સાથે એ અનશનનો વિચ્છેદ થાય છે. અર્થ તાત્પર્ય એ છે કે ચૌદપૂર્વના વિચ્છેદ સાથે પાદપોષગમના અનશનનો પણ વિચ્છેદ થયો છે.

ઉપર કહેલાં ત્રણે અનશનો નિર્વ્યાપાનપણામાં સંલેખનાપૂર્વક જ કરવામાં આવે છે,

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રભાવ વિગેરે ૬ ગાથામાં જણાવે છે—

અમરણરિંદા ણિચં, જં પ્ણમંતિ પ્પહાણપ્પુણપયં ।

સો સિરિગોયમસામી, સંઘગિહે મંગલં કુજ્ઞા ॥ ૨૪ ॥

દેવો, મનુષ્યો તથા દેવેન્દ્રો અને ચક્રવર્તી આદિ નરેન્દ્રો જે શ્રેષ્ઠ પુણ્યના સ્થાનરૂપ શ્રી ગૌતમસ્વામીને હંમેશા નમસ્કાર કરે છે તે શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તનની ખાણુ જેવા શ્રી સંઘના ઘરેઘરમાં શુભ મંગળખાણાનો વિસ્તાર કરો ॥ ૨૪ ॥

સુગહિયનામધિજ્ઞા, આયરિયા જોગસુદ્ધિદિત્તિહરા ।

નામં જસ્સ પસરંયં, જ્ઞાઅંતિ લહંતિ સચ્ચસુહં ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—અતિ ઉત્તમ પ્રકારે જેમનું નામ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે એટલે સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે, તથા જેઓ યોગશુદ્ધિથી પ્રકટ થયેલી કાન્તિને ધારણ કરનારા એટલે મન, વચન, કાયાના યોગની વિશુદ્ધિથી મહાતેજે ગ્રહણે છે. એવા તે આચાર્યો જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશસ્ત નામનું એટલે શ્રીગૌતમાય નમઃ એ શુભ નામ-મંત્રનું સદા ધ્યાન-સ્મરણ કરે છે, તે પરિણામે સત્ય સુખને પામે છે, એટલે શાશ્વત, અવિચળ, અરોગ ઇત્યાદિ સદ્વિશેષણોવાળા મોક્ષસુખને અથવા આત્માના સ્વાભાવિક સુખને પામે છે ॥ ૨૫ ॥

તં નત્થિ મુવળમજ્જે, સિજ્ઞિજ્ઞા જં ન ગોયમસ્સરણા ।

સિરિગોયમમપ્પમવા, પળદ્વપાવા સરંતિ ણરા ॥ ૨૬ ॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ ભુવનમાં અથવા ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિસ્થલોક એ ત્રણ લોકમાં એવી કોઈ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ નથી કે જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના નામના સ્મરણથી સિદ્ધ ન થાય, અર્થાત્ શ્રી ગૌતમસ્વામીના સ્મરણથી સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, અને જે ભાગ્યશાળી લબ્ય છવો અદ્ય ભવવાળા હોય છે એટલે જેઓ મોક્ષસુખને યોગ કાળમાં પામવાના હોય છે, તેમજ જેઓનાં પાપ નાશ પામ્યાં હોય છે એવા પાપ રહિત છવો જ શ્રી ગૌતમસ્વામીના નામનું સ્મરણ કરી શકે છે, પરંતુ ઘણા લોકોમાં ભ્રમણ કરનારા અતિ પાપકર્મના ઉદયવાળા પુદ્ગલાનાં છવો શ્રી ગૌતમસ્વામીના પવિત્ર નામનું સ્મરણ પણ કરી શકતા નથી ॥ ૨૬ ॥

નહિતર આર્તધ્યાન ચવાનો સંભવ છે, અને જે આર્તધ્યાન થાય તો સદ્ગતિને બદલે દુર્ગતિ થાય માટે અકસ્માત પ્રસંગ ન ઉપજવારૂપ નિર્વાધાતપણું હોય તો જ એ ત્રણ અનશનો સંલેખનાપૂર્વક બની શકે છે. અને અકસ્માતથી એટલે વીજળી, પર્વત (મહા-શિલા), ભીંત વિગેરે પડવાથી અથવા સર્પાદિકના ઉપદ્રવથી અણુધાર્યો મૃત્યુનો પ્રસંગ આવે તો સંલેખના વિધિ વિના પણ એ અનશન લર્પ શકાય છે. અને એ અનશનોથી ઘણા કર્મની વિશેષ નિર્ગત થાય છે.

તાવસપારણપાયસ-પ્પચાણસત્તં સુવણ્ણકયકમલે ।

સીહાસણે નિસણ્ણં, વંદે ગુરુગોયમં વિહિણાં ॥ ૨૭ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ શ્રી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ચઢતી વખતે જેઓ ત્યાં તપશ્ચર્યા કરતા હતા અને પર્વત ઉપર ચઢવાને અશક્ત હતા તે ૧૫૦૦ તાપસોને પ્રતિબોધ પમાડી દીક્ષા આપી અક્ષીણમહાનસ લગ્ધિવડે ક્ષીરતું પારણું કરાવ્યું. આ રીતે દીક્ષારૂપ પથ્ય-હિતકારી અન્ન આપવાને સમર્થ, અથવા તાપસોને પારણામાં ખીરરૂપ પથ્યને દેનારા અને મોનાના કમળ ઉપર સ્થાપેલ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા એવા ગૌતમશુરને હું વિધિપૂર્વક વંદન કરું છું ॥ ૨૭ ॥

ષાસવસેવિયચરણં, છત્તત્તયચામરાદ્ધકયસોહં ।

જેણં સુરુક્કલાઈ, પરાજિયા સપ્પહાવેણં ॥ ૨૮ ॥

તં ગુરુગોયમસામિં, અચંતિ જમંતિ લદ્ધપુણ્ણમરા ।

સયડસ્સવો ય તેસિં, ચિત્તરથો ગોયમો જેસિં ॥ ૨૯ ॥

તથા ચોસઠં ઇન્દ્રોએ જેમના ચરણકમળની સેવા કરી છે, તથા દેવોએ ત્રણ છત્ર અને બે ચામરવડે જેમની શોભા કરેલી છે, તેમજ જેમણે પોતાના આત્મિક પ્રભાવવડે લવ્ય જીવોને અભયદાન, જ્ઞાનદાન વિગેરે દાન આપવાના પ્રસંગે કલ્પવૃક્ષ, કામકુંભ, સુરલતા વિગેરેને પણ પરાજિત કર્યા છે, એટલે કલ્પવૃક્ષ વિગેરેથી અપાતા દાન કરતાં અતિ ઉત્તમ લોકોત્તર-મહાકલ્યાણકારી મોક્ષસાધનાદિને દેનારા એવા તે ગૌતમસ્વામીને અતિ પુણ્યશાળી જીવો જ પૂજે છે અને નમસ્કાર કરે છે, વળી જારી રીતે જે પુણ્યશાળી લવ્ય જીવોના હૃદયમાં ગૌતમસ્વામી વાસ કરી રહેલ છે, એટલે જે લવ્ય જીવોનું ચિત્ત શ્રી ગૌતમસ્વામીના સ્મરણમાં અહોનિશ લાગ્યું છે તે પુણ્યશાળી જીવોને સદાકાળ ઉત્સવ અને આનંદ વર્તે છે ॥ ૨૮-૨૯ ॥

આ સ્તોત્રની રચનાના સંવત વિગેરે જણાવે છે—

જુમ્મણિહિગ્ગહસોમ-પ્પમિદ્ધ વરિસેઽન્નમદ્ધવમાસે ।

સિયપંચમિદુવારે, પુણ્ણે સિરિસાયનયરમ્મિ ॥ ૩૦ ॥

સિરિગોયમપહુપુણં, ગુરુવરસિરિણેમિદ્ધરિસીસેણં ।

પડમેનાયરિણં, વિહિયં પ્પમણંતુ મદ્ધવણા ॥ ૩૧ ॥

ગુમ્મ (૨) નિધિ (૯) ત્રહ (૯) ચંદ્ર (૧) પ્રભાવ વર્ષે એટલે ૧૯૬૨ ના વિક્રમ સંવતમાં ખીજા ભાદ્રપદ માસમાં (આ વર્ષે જે ભાદ્રપદ માસ હતા તેમાં પહેલો અધિક ભાદ્રપદ છોડીને ખીજા ભાદ્રપદ માસમાં) શુદ્ધિ પાંચમ ને સોમવારના

પવિત્ર દિવસે શ્રી રાજનગરમાં (અમદાવાદ શહેરમાં) ચોમાસુ રહીને પરમ પૂજ્ય ગુરુવર્ય જ્ઞેનાચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરીધરના શિષ્ય મેં શ્રી વિજયપદ્મસૂરિએ આ શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુનું પ્રાકૃત લોખંવાણું સ્તોત્ર જનાવ્યું, તેને હે લવ્ય જનો ! તમે લણો, ગણો અને તેથી આત્મિક લાલ સંપાદન કરો. ॥ ૩૦-૩૧ ॥

આ સ્તોત્ર રચવાનું પ્રયોજન—

લચ્છીપ્પહપઢળદ્દં, રચના યુગસ્ત મ્મમદ્યરા ।

પઢળાડડયળળમાવા, સ્વેસિં સન્વજો સુહયા ॥ ૩૨ ॥

લવ્ય જ્યોત્સુ* કલ્યાણ કરનારી આ સ્તોત્રની રચના મેં મારા શિષ્ય શ્રી લક્ષ્મી-પ્રસાદવિજયજીને લણવાગણવાને અર્થે કરી છે, અને એ રચના એટલે આ શ્રી ગૌતમ-સ્વામી સ્તોત્રની રચના:લણવાથી (અર્થાત્ આ સ્તોત્ર લણવાથી) અને સાલળવાથી (તેમજ ઉપલક્ષણવડે આ સ્તોત્રનું પરાવર્તન કરવાથી અને તેનું તત્ત્વ વિચારવાથી પણ) સર્વ જીવોને સર્વ પ્રકારનું સુખ આપનારી છે; માટે હે લવ્ય જીવો ! તમે આ શ્રી ગૌતમસ્વામીનું સ્તોત્ર નિત્ય લણો, ગણો, સાંભળો અને યાદ કરો ॥ ૩૨ ॥

॥ इति श्री गौतमस्वामिस्तोत्रं स्पष्टार्थसमेतं समाप्तं ॥

આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

પાંચ પ્રસ્થાન

શ્રીમદ્ગોવિજયજી ઉપાધ્યાયકૃત નવપદજીની પૂજમાં આચાર્યપદની પૂજના છેલ્લી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

ધ્યાતા આચારજ સલા, મહામંત્ર શુભ ધ્યાની રે;

પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે. મહાવીર૦

આ ગાથાના અર્થમાં પાંચ પ્રસ્થાન વિષે નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરેલ છે—

પાંચ પ્રસ્થાન આ પ્રમાણે છે—૧ વિદ્યાપીઠ તે પાર મદનો સૂરિમંત્ર છે, તેના જાપને જપ્તો સ્તો-સાધના કરતો મતો કાઢી થુતનો જાણનાર થાય ૨ સૌભાગ્યપીઠ તે મંત્ર વિધિપૂર્વક આગધવાથી સર્વ લોકને વલ્લભ અને આદેયવચની હોય. ૩ લક્ષ્મીપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી રામદિક વશ થાય અને મહામહિમા થાય. ૪ મંત્રરાજપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી સર્વ ઉષદ્રવ રહિતપણું થાય; તેમજ કામજી, મોહન, વશીકરણાદિ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય ૫ ગુરુરૂપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી ઇદ્રાદિકને માન્ય થાય અને ગૌતમદિકની જેમ અનેક લખિયવંત થાય.

* જાળજીવોના કિતને માટે કર્તાએ પોતે આ શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્રનો સ્પષ્ટાર્થ રાજનગરમાં વિ. સં. ૧૯૬૩ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ પુનમે લખ્યો હતો.

વીરવિલાસ

(૨)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૬૭ થી શરૂ)

૨. એતન ચતુર થઈ ચૂક્યો. ૧

દરેક ગાયને છેડે પુનરાવર્તન કરવાના આ ટેકના વાક્યમાં ભારે ચમત્કાર દેખાય છે. એતન પોતે બહુ ચતુર છે, ભારે કાબેલ છે, મહાવિચક્ષુ છે અને તેવો હોવા છતાં એ ચૂક્યો છે, ચૂકતો આવ્યો છે અને અત્યારે પણ ચૂકી રહ્યો છે.

એનામાં સમજણ ભરી છે, એ સાચો માર્ગ જાણે છે, એ પોતાના પ્રગતિ માર્ગે જઈ શકે છે તે જાણી સમજે છે; કારણ કે એને દુનિયાનો અનુભવ થયો છે, બાળ-બાળ શું ચાલે છે અને તેનાં પરિણામ કેવાં થાય છે તે તે જોઈ રહ્યો છે અને છતાં તે એવી જ ભૂલો કરે છે, એવા જ વિભાવમાં પડી જાય છે, એવા જ પરભાવમાં એકરસ થઈ જાય છે અને સંસારમાં સરતો જાય છે, જીંડો જીતરતો જાય છે અને વધારે ગૂંચવાતો જાય છે.

એક બાળુ એની સમજણ જોઈએ ત્યારે સાનંદાશ્ચર્ય થાય છે. એ વાત કરશે તો સાતમા ને તેરમા ગુણસ્થાનકની કરશે, એ સંસારની અનિચ્છતા સંબંધી વાતો કરશે તો જાણી જાણેસતતા દાખલાઓ આપશે, એ પરભાવ સ્વભાવની વાતો કરશે તો એમાં વિચારસ્પષ્ટતા પણ ઘણી વાર એવામાં આવશે અને છતાં એ જ્યારે વર્તન કરવા બેસશે ત્યારે જાણે એ કોઈ અનેરો જ છવડો હોય, જાણે એને અગાઉ કરેલી એની સમજણ, વિચારણા કે ચર્ચા વાર્તા સાથે કોઈ સંબંધ જ ન હોય એવી રીતે એ વર્તશે. આ ચિત્રવિચિત્ર લાગે તેવું છે, છતાં સત્ય છે.

સમજણ સંબંધમાં બહોળતાએ પ્રાણી જાણે છે કે આ ધરખાર મૂકી જવાનું થાય ત્યારે કોઈ વસ્તુ સાથે લઈ જવાની નથી, વાડી બગીચા, ધનમાલ, સ્ત્રી, પુત્ર સર્વ અહીં રહી જવાના છે અને એમાંથી એક કોડી પણ સાથે આવનાર નથી, છતાં એનો ધન પરનો મોહ જોયો હોય તો એનો સમજણ અને એના વર્તન વચ્ચે મેળ જણાશે નહિ. બે ચાર આનાની લેવડદેવડમાં કે ચાર ધન જમીનના ગડામાં એ એવો એકરસ થઈ જશે કે એ વસ્તુ મૂકી જવાની છે એવી એ વાતો કરતો હતો કે એનો હિપદેશ આપતો કે સ્વીકારતો હતો-તેની સાથે એનો કોઈ મેળ ખાશે (જોસશે) નહિ. એ કોઈની સાથે વેર બાંધશે કે અંટસ માંડશે ત્યારે એને આ સર્વ-નામ, કામ અને વૈભવ મૂકી જવાનો છે એવો એનામાં આભાસ પણ જણાશે નહિ. એના સ્વજનનું મરણ થશે ત્યારે એ મોટેથી રડવા બેસશે તે વખતે સંસારની અનિચ્છતાની પોતે કરેલી વાતો વિમરો જશે. અને જાણે એ વાતો કરનારને અને પોતે મૂકનાર(પોતા)ને કોઈ જ સંબંધ નહોતો અને નથી એવું દેખાડશે.

આખી દુનિયાને ઊંચણપાચણ કરનાર અને મોટી ગડમથલ કરનારની વાત આપણે બાળુ પર રાખીએ, પણ સામાન્ય પ્રવાદમાં મથનારા પ્રાકૃત પ્રાણીઓનાં વર્તન જરા

૧ ગાસડ પ્રકારી પૂલમાં ઘોષા દિવસની મોહનીય કર્મની પૂલની પ્રથમ જળપૂલની ટક.

અલગ થઈ, જરા દુનિયાના સામાન્ય પ્રવાહથી જાયા નહિ વિચારીએ છીએ ત્યારે ધણી વાર લાગે છે કે પ્રાણી સ્વ અને પરની ગમે તેટલી વાતો કરે, એ બોલે કે વિચારે કે શરીર પશુ પર છે અને ધરત્યાર પશુ પર છે, પશુ ત્યારે વર્તાય કરવા એસે છે ત્યારે એ વાત વિસરી જાય છે અને જાણે ધરત્યાર કદિ છોડવાં નથી કે વસ્તુની માલેથી મૂકવી નથી એ રીતે જાણે પોતાના શાશ્વત હક્ક તે માનતો હોય એમ દેખાય છે. ધરત્યારને ધર્મશાળા સમજવાની વાતો ઠીક છે, પશુ પાણીથી સાથે પાણીનાં નળનાં કે લાગવી જોતિના કચ્છા થાય ત્યારે એની ખટખટ કે મનની દશાનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો એનું વાતોનું આતુર્ય અને વર્તનની વિચિત્રતા વચ્ચેનો ભેદ બારે વિચિત્ર જણાય છે.

આ તો સ્થૂળ વાતો થઈ. માનસિક ક્ષેત્રમાં એ પારકો-દ્રોહ કરવા એસે, પરદારામાં મંડાય, પોતાનાં નાનાં કાર્યોની પ્રશંસા કરવા મારે, પોતાના કુળ કે જાતિની મોટાઈની વાતો કરતો હોય, નાની નાતોની પટેલાઈ કે પટેલોની આઝાઈની વાતો કરતો હોય, પોતાનું કામ સાધવા અનેક કાવતરા રચતો હોય કે કૌભાંડો યોજતો હોય, સમાજ કે સંસ્થામાં પોતાને નાનકડો હોલો મળ્યો હોય તેને જળવવા અથવા તેને મેળવવા માટે અનેક આશ્રયવળા માર્ગોની રચના કરતા હોય ત્યારે એને જોયો હોય તો તેની નાનકડી દુનિયામાં માનેલી સંપૂર્ણતા, શાશ્વતતા અને સ્થિરતાની સાથે એણે વિચારેલ અનિત્યભાવ કે અન્યત્વ-ભાવનો મેળ જરાપશુ ખાતો નથી એમ લાગ્યા વગર નહિ રહે, એ પરદારામાં રખડતો હોય, કે એના શરીર પર બાધિ થયા હોય, એ દંભ કરતો હોય કે માયાના કારસ્તાન વિચારતો હોય, એ પોતાના ત્યાર દોહિયાના લાલ ખાતર સામાને હળવે રૂપિયાનું તુકશાન કરવામાં પાછું વાળીને જોતો ન હોય કે અજિમાનની પોપણ ખાતર વિવેક વગર લાખોનું દાન કરતો હોય-આવા આવા અનેક પ્રકારનાં વર્તન અને તેના આતુર્ય સાથે મેળ ખાય છે ? ખાતો હોય એવું લાગે છે ?

અને એની ચતુરાઈમાં તો વધી જ નથી. એ દ્રવ્યાનુયોગના સ્વરૂપની વાતો કરે તો પરમાણુ સુધી પહોંચી જશે અને સૂક્ષ્મ ભાવોને વિચારો, નીતિનાં ક્ષેત્રમાં તો ફરજ, સત્ય, પ્રમાણિકતા આદિ વિષયો પર અરબલિત વિચારો ખતાવશે. પશુ વાત ત્યાં જ અટકે છે. સાતમા ને બારમા ગુણસ્થાનકની વાતો કરવી અને પોતાનું ઠેકાણું કાંઈ હોય નહિ. એનો જખ્ખેરો વિસ્તાર છે, પશુ એ છે અને પગ તરફ કે હૃદય તરફ જોવાથી સહજમાં સમજાય તેવો છે. સાચી વાત શું છે ? એ જણવા સમજવા પછી તેના સંજોગમાં આ સ્થિતિ રહે, ત્યારે પછી તદ્દન અસ્પષ્ટની કે લગભગ અઘાનીની શી દશા હોય ? લગભગ દરેક પ્રાણી પોતાનું હિત ક્યાં છે અને કેમ મળે એ જાણે છે, કાષ્ટ બાધે બરમે જાણે છે અને કાષ્ટ પૃથક્કરણપૂર્વકની સ્ફુરતા સાથે જાણે છે અને એટલા પૂરતો દરેક પ્રાણી ચતુર છે છતાં એનું વર્તન અવલોકીએ તો જાણે એને અહીંથી કદી મરવું જ નથી, જાણે હકીકત વિચારણા અને વર્તન સાથે કાંઈ સંબંધ જ નહોતો અને નથી એવું દેખાય છે. એમાં રહસ્ય શું છે ? એવા ધાટ કે મેળ વગરના જીવનનો વ્યવહાર કેમ થાય છે ? એ સૂચવવા આ મહાન સ્ત્રામાં ક્યન છે કે પ્રાણી પોતે ચતુર હોય છતાં ચૂક્યો છે, ભૂલ્યો છે, ખોટો કે આંકે રતો ચડી ગયો છે.

એના વર્તનનો વિચાર કરીએ ત્યારે તેની ચતુરાઈની આડી દિવાલો ખરી થઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે, એને કષાયો અંદર હજારો હજારો હોય છે, એને પર્નિદા કરતાં કે કોઈની સાચી ખોટી વાતો કરતાં જાણે જરા ક્ષોભ પણ થતો નથી, અન્યનો ઇતિહાસ કે માનસિક પ્રવાહ જરાપણ ન જાણવા છતાં એના મનમાં આ હેતુ હશે કે તે હશે એમ કહી નાખતાં જરાપણ સંકેત થતો નથી અને એ ત્યારે કોઈક રચના માટે છે કે ખટપટ કરે છે ત્યારે જાણે એને અહીંથી કદિ જવું નથી એવી એની માનસરચના હોય છે. એની ચાલમાં, એના સિદ્ધાંતસ્થાપનમાં, એના વૈર વસાવવામાં, એના ખોટા દેખાવો કરવામાં, એની જીલ્લ ચલાવવાના પ્રયોગોમાં, એના ઇંદ્રિયોના રસમં-જ્યાં અપક્ષપાત અવલોકન કરવામાં આવે ત્યાં એની ચતુરાઈ અને વર્તન વચ્ચે મોટો તફાવત દેખાય છે. આ જાખત પર એવું લક્ષ્ય ખેંચવામાં આવે તો ગચાવ કરવા મંડી જશે, પણ એ મોટે ભાગે પોતાની ભૂલ કબૂલ નહિ કરે એ પ્રગતિવિરોધક ખીજ મોટી અગવડ છે.

આખા જીવનનો બાલ ભાવ કે અંતર વર્તન આ રીતે જોતાં તેમાં મોટે ભાગે ચતુરાઈ અને વર્તન વચ્ચે મોટો ફરક દેખાય છે, એનો સુમેળ જામતો નથી અને બાહ્યવૃત્તિ અને ચેતન પ્રગતિ વચ્ચે જાણે ચેતનજી અચકાતાં-ફટાતાં હોય એવો વિચારવાનને લાસ થાય છે. જેવું બીજાને જોને માટે લાગે છે, તેવું એને બીજા માટે લાગે છે. એ પરતી દયા ખાવા લાગે છે, પણ આત્મદયા એનામાં આવતી નથી અને પવન પ્રમાણે એ અચકા કરે છે. આવા મનુષ્યો ચેતન થઈને જરૂર ચૂક્યા છે, ખોટો રસ્તો ઊતરી ગયા છે, પારકી દયા ચિંતવવામાં કે અન્યને માટે અભિપ્રાય આપવામાં પોતાની જાતને વિસરી ગયા છે અને આ જ્ઞાન માત્ર બારિક આત્મનિરીક્ષણ થાય તો જ સહે તેવી છે, પણ તે જરૂર છે એ વાનમાં શક નથી. ચતુરનું આ વર્તન ન હોય, અકલ્પવાનની આ અવસ્થા ન હોય, પોતાનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવાને સાચે માર્ગે વધનારના આવા ઢંગધડા ન હોય.

૩. કરખી ભૂંડો સંસારમાં રે !

આ ગદ્ય દૂંડા વાક્યમાં ધન-પૈસાનું તત્ત્વજ્ઞાન અત્યંત માર્મિક રીતે બતાવ્યું છે. કેટલાક માણસો હનરો લાખો કે કરોડો રૂપિયા એકઠા કરે ત્યારે તેને ખ્યાલ હોતો નથી કે આ જાણું શા માટે કરે છે ? પોતાને તો શેર બાર આટો કે શાક ધી જોઈએ તેને માટે તો મોટા સંગ્રહની જરૂર નથી, એને રહેવા માટે ધરના ઘર મળે, મંદિરામાં કે ઘડપણમાં વાંધો ન આવે તે ખાતર ઉત્પન્નમાં નિભાવ થાય એટલું ધન મળે, તો પણ મનજીભાઈના લોભનો છેડો આવતો નથી અને લાખોનાં લેખાં લખે જાય છે. એને ખાવાનું કેટલું નહિ, સુવાની દુરસઃ નહિ, છોકરાંઓની કેસાથે ખેસી તેમને અનુભવનું જ્ઞાન આપવાનો અવકાશ નહિ, ધરીબર આત્મવિચારખ્યા કે આંતરનિરીક્ષણ કરવાનો સમય નહિ. એ તો ધમાધમમાં પ્રવૃત્ત અને ગમે તે ધર્મશયો જરૂર ત્યાં પણ અસ્થિરતા અને દોડધામ એવી કરી મૂકી કે એમાં શાંતિ, વિચારખ્યા કે એકાગ્રતાને રચાવ જ ન હોય. એને પોતાને સંતતિ છે કે નહિ !

તે પણ જોવાનું નહિ, છોકરાં ન હોય, યવાની આશા ન હોય, વૃદ્ધ ઉમર થઈ ગઈ હોય; છતાં ધન પાછળની દોડાદોડ તો એવી ને એવી ચાલુ જ રહે છે અને વય વધતાં તેમાં વધારો જ થતો જાય છે. આમાં અર્થ એ છે કે હેતુ વગરની વાત જહુ છે એ તો અનેક વખત વિચારાઈ ગયું છે. છોકરાં સારાં હોય તો તેને માટે ધન એકધું કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે એથી આજસ અને મોજશોખને ઉતેજન મળે છે. અને મગજ કે શક્તિ વગરનાં છોકરાં હોય તો તે વારસો જળવી શકતા નથી. સદો, કોરટ, ભુગાર, મોજશોખ અને ખરાબ વ્યસનોથી લાખોની મિલકત ગુમાવનાર નજરે જોઈએ છીએ. એટલે છોકરાની ખાતર સંમદ કરવાની વાતમાં માલ નથી અને કોઈ પણ જોકરાએ લક્ષ્મી મૂકી જ્યાં માટે પાપનો આભાર માન્યો નથી. એ ઇતિહાસ અને અનુભવસિદ્ધ વાતને ધ્યાનમાં લેતાં જરૂરીઆત ઉપરાંતના સંમદ માટેની પ્રવૃત્તિ અર્થવગરની છે એ પણ દીવા જેવું સ્પષ્ટ છે.

આ ઉપરાંત એક બીજી ખાસ મહત્ત્વની વાત છે. કર્મી એટલે કૃપણ-કંભુસ-પોતાની પાસે આપવાની ચીજ હોય, આપી શકાય તેવી પોતાની શક્તિ હોય, લેનાર પાત્ર હોય, તેની જરૂરીઆત ઘણી વધારે હોય, છતાં તેની પોતાની ઇચ્છા દાન આપવાની ન થાય એ 'કર્મી'નું વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. એની સમઠવૃત્તિમાં પણ બારે તકાવત હોય છે. એ પોતે ખાવ પણ નહિ, બીજને ખવરાવી શકે નહિ અને એની કૃપણતા એટલે સુધી હોય છે કે એ માણસને બારે આપત્તિમાં કે મરણ સન્મુખ દેખે તો પણ પોતાની મોટી જયતમાંથી નજી રકમ પણ આપી શકે નહિ. દેશમાં મોટા ભૂકંપ થાય, જળપ્રલય થાય, દુકાળ પડે અથવા જનતાના ઉદ્ધારનાં કાર્ગો આવી પડે તેમાં તે પોતાનો હાથ ન જ લાંબાવે, પોતાની પાસે બીનઉપયોગી મોટી રકમ હોય અને ચાલુ આવક મોટી હોય છતાં એ કોઈ આપી ન શકે, ખાસ જરૂરી ઘરનાં પ્રસંગોમાં પણ અત્યંત કંભુસાર્થ કરે, પેટ ભરીને ખાવ નહિ, ઘરનાં ખાવા દે નહિ અને માત્ર કુદરતનો સપાટો આવે ત્યારે સમગ્ર દોહત મૂકી દઈ કાં તો ચાલ્યો જાય અથવા દરિદ્ર થઈ જાય. પણ એ કષિંક્ષા દાસીની પેઠે પોતાને હાથે કોઈ વાપરી શકે નહિ અને અતે ધનની જે દશા સાર્વજનિક છે તે થાય ત્યારે વિમાસણમાં પડે.

રાત્રે બાર વાગે ગાઢ અંધકારમાં નદીના પૂરમાં તણાઈ આવતાં લાકડાંને એકઠાં કરનાર મગ્ગણ શેઠ પોતે તો તેલને ચોળા જ ખાતો હતો. એણે કોઈને ગતી પાછ આપી નહિ, પોતે ખાધું નહિ, અન્યને ખવરાવ્યું નહિ અને ઘરે હીરા માણેક જડેલો સોનાનો પોકિયો હતો. આ ધનનો અર્થ શો? આ ધનનો હેતુ શો? આવું ધન હોય તો પણ શું અને ન હોય તો પણ શું? 'કર્મી-કંભુસ પાસે કોઈ ખરડો કે જાહેર કામની ટીપ લઈને જનચો તો અનેક બહાનાં કાઢશે. જનતા સુધી મળશે નહિ, મળશે તો છોકરાને પૂછવાનું બહાનું કાઢશે, જળવાન સ્થાન પર હશે તો ક્રોધ કરી બચાં ચકાવશે, 'આવાં આવાં લક્ષણં લાગ્યાં જ છે' એમ ટીકા કરશે અને જાણે પોતે એવા સેકડો કાળમાં પૈસા આપી આપીને ચાડી ગયો હોય એમ દેખાડશે. જે સામે લેનાર માણુમ જળવાન હોય તો પોતાની ગરીબી ગારો, 'હાવ વેપારમાં કસ નથી, ઈન્કમટેક્સનું મોટું લક્ષ' છે.' વિગેરે બહાનાં કાઢશે. કંભુસાર્ધની એટલી વાતો છે કે એનો પાર ન આવે. જે પથંગ ઉપર બેઠા બેઠા વાતો

કરતા હોય તેની નીચે સેંકડો ચાંદીની પાટ પડેલી દેખાતી હોય, છતાં એવા માણસો પોતાની અશક્તિ બતાવે અથવા ગળગળા થઈ જાય ત્યારે તો કૃપણતાની પરાકાષ્ઠા જ સમજની ! એ ખાય નહિ, ખાઈ શકે નહિ, ખાવા જાય તો એને પચે પણ નહિ. એ તો મુંબઈ બેન્કના ભૈયાને સ્થાને હોઈ પોતાની લક્ષ્મીની ચોઈ કર્યા કરે, પણ દીકરીની માફક એને ભોગવી શકે નહિ, માત્ર કરાળ કાળ કે કાર્ટનો બેલીફ આવે ત્યારે વાંદરાને પકડતી વખત ચાબખો મારે અને ગાગરની અંદરના બોરની મુઠી છૂટી જાય તેવી એની દશા થાય છે. કંલુસની અનેક વાતો તો એવી ઘૂણા કરે તેવી હોય છે કે જે લખવા બેસી એનું વર્ણન કરવામાં પણ શોભા નથી. ટૂંકામાં એની પાસેના ધનનો કાંઈ અર્થ નથી. વ્યવહારથી એ દુઃખી છે અને આત્માની નજરે ભોઈએ તો તેને આત્મા છે કે નહિ ? એવી શંકા ઉદભવે તેવું તેનું વર્તન હોય છે. આવી જાતના જીવનમાં કાંઈ આનંદ નથી, ઉત્લાસ નથી, વિકાસ નથી અને પ્રગતિ નથી. એ શુષ્ક નિઃસાર કષ્ટકારી જીવનનો કશે અર્થ નથી. એનો જીવનકાળ નકામો છે અને મરણકાળ ખીલામણો છે. એના જીવનમાં યશ નથી અને મર્યા પછી તેની યાદી કે સ્મરણ રહેવાનું નથી.

આટલા માટે જ પં. શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ કહે છે કે આવો કંલુસ માણસ જૂડો છે. એવા માણસનું પ્રભાતના પહોરમાં કોઈ નામ પણ લેતું નથી. પ્રચલિત લોક-માન્યતા છે કે પ્રભાતમાં સારા, ઉદાર કે ચારિત્રશાળીનું નામ લીધું હોય તો આખો દિવસ આનંદમાં જાય છે, પણ કોઈ કંલુસ કાકાનું નામ લીધું હોય તો ખાવા પણ મળતું નથી. કદાચ ભૂલેચૂકે આવા સ્વાર્થી કંલુસનું નામ પ્રભાતમાં લેવાઈ જાય તો ખીબ લોકો ટેકે છે કે એનું નામ ક્યાં લીધું ? આવી રીતે છતે પૈસે એ જનસમાજમાં હડધૂત થાય છે, ધરના માણસો એને તિરસ્કારે છે અને અતે બખીલાઈથી એકઠું કરેલું સર્વ ધન અહીં મૂકી જઈ ખાલી હાથે ચાલ્યો જાય છે. જીવનમાં જેણે પરાપકાર કર્યો તેવું સાચું જીવન છે, બાકી ખરી રીતે તો અસલની કહેવત છે કે 'અવરાણ્યું તે ખાધું અને ખાધું તે ખોયું.' આ સાદી કહેવતમાં ઘણું રહસ્ય સમાયેલું છે, પણ કંલુસને એ દર્શિમિન્દુ કદિ સાંપડતું નથી. અમુક વર્ષ પછી લક્ષ્મી તો જરૂર ચાલી જાય છે, એ સ્વભાવે ચપળ હોઈ એક ધરે લાંબો વખત રહેતી નથી, અને ધન ગયા પછી પસ્તાવો થાય એ નકામો છે, કડવો છે, નિષ્ફળ છે; માટે પોતે લક્ષ્મીને ખાય કે ભોગવે નહિ, ધરનાને ખાવા ભોગવવા દે નહિ, જનસમાજ, યાત્રિ કે કુટુંબને ઉપયોગમાં આવવા ન દે તેવા ધનપતિને સ્વપરની નજરે જૂડો કહ્યો છે અને બ્યાજખી રીતે જ તેને 'કરખીનું' ઉપનામ આપ્યું છે.

કૃપણને મોટા ગેરલાભ તો એ થાય છે કે તે કૃપણપણાને લઈને ધર્મસ્થાનકે જવા-આવવાનું તણ દે છે, તેથી તે ધર્મ પામતો નથી, ધર્મથી વિમુખ રહે છે અને પરભવમાં દુર્ગતિનું બાજન થાય છે, માટે કૃપણપણું ખાસ તજવું જોઈય છે. દરકસર અને કંલુસાર્ધ વચ્ચે મહદ્ અંતર છે. દરકસરના બહાના તથા કંલુસાર્ધ કદી ન સેવવી કેમકે તેથી મુપાત્રતાનું જેવા લાભથી વંચિત થવાય છે; માટે આ સદસ્યને વિચારી કૃપણતાનો ત્યાગ જ કરવો. મૌખિક

૧૦૧ તપગચ્છનાં છ નામ ૧૦૧

નામ નિર્ઘ્ન થ તે પ્રથમ એહનું કહ્યું, પ્રથમ અડપાટ લગે શુરુ ગુણે સંબધું; મંત્ર કોટી જપી નવમ પાટે યદા, તેહ કારણ થયું નામ કોટી તદા. ૧૯ પનરમે પાટ શ્રી ચંદ્રસૂરે કહ્યું, ચંદ્ર ગચ્છ નામ નિર્મળપણે વિસ્તર્યું; સોળમે પાટ વનવાસ નિર્મળ મતિ, નામ વનવાસી સામંતમદ્રો યતિ. ૨૦ પાટ છત્રીશમે સર્વદેવાભિધા, સૂરિ વડગચ્છ તિહાં નામ શ્રવણે સુધા; વડતણે સૂરિપદ આપીયું તે વતી, વળીય તસ બહુ ગુણ જેહવા ધ્યાયતિ. ૨૧ સૂરિ જગચંદ્ર જગ શમરસ ચંદ્રમા, જેહ શુરુ પાટે ચઉ અધિક ચાળીશમા(૪૪); તેહ પાંચું તપા નામ બહુ તપ કરી, પ્રગટ આઘાટપૂરિ વિજય કમળા વરી. ૨૨ એહ બટ નામ ગુણઠાણુ તપગણુતણા, શુદ્ધ સદૃહણુ ગુણુરયણુ એહમાં ઘણા; એહ અનુગત પરંપરા લણી સેવતા, જ્ઞાનયોગી વિષ્ણુ પ્રગટ જગ દેવતા. ૨૩ [સીમં ૩૫૦ ગાયાનું સ્તવન]

તપગચ્છના ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે છ નામ થયા છે.

૧. પ્રથમ નિર્ઘ્ન ગચ્છ નામ સૌધર્મસ્વામીથી આઠ પાટ સુધી રહ્યું.
૨. બીજું કોટિક ગચ્છ નામ શ્રી સુસ્થિત ને સુપ્રતિજ્ઞસૂરિએ સૂરિમંત્રનો કોટી વાર જાપ કરવાથી થયું, તે નવમીથી ચૌદમી પાટ સુધી રહ્યું.
૩. ત્રીજું ચંદ્ર ગચ્છ નામ શ્રી ચંદ્રસૂરિથી થયું, તે પનરમી પાટે રહ્યું.
૪. ચોથું વનવાસી ગચ્છ નામ સામંતભદ્રસૂરિથી થયું, તે સોળમી પાટથી પાંત્રીશમી પાટ સુધી રહ્યું.
૫. પાંચમું વડ ગચ્છ નામ શ્રી સર્વદેવસૂરિથી થયું, તે છત્રીશમી પાટથી ત્રેતાળીશમી પાટ સુધી રહ્યું.
૬. છઠું તપગચ્છ નામ સુમાળીશમી પાટે જગચંદ્રસૂરિ મહાતપસ્વી થયા તેમનાથી પ્રસિદ્ધ થયું કે જે અત્યાર સુધી પ્રચલિત છે.

આ ગચ્છમાં શુદ્ધ સદૃહણા વિગેરે અનેક ગુણુરત્નો રહેલા છે. એમાં અનુગત પરંપરા વર્તે છે અને તેને સેવનારા અનેક જ્ઞાનયોગી તેમજ વિષ્ણુધો (પંડિતો) થયેલા છે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત સીમંધરસ્વામીની સ્તુતિરૂપ ૩૫૦ ગાયાના સ્તવનની સોળમી ઢાળમાંથી આ છ ગાયાઓ લખ્ય છવેને જાણવા જેવી જણાવાયો અહીં ઉદ્ધૃત કરી છે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય જેવા ખરેખરા પરીક્ષક અને વિત્સર્ગી તથા અપવાદનો તેમજ નિશ્ચય તથા વ્યવહારના પૂર્ણ જ્ઞાતા મહાશયે સર્વ ગચ્છમાં તપગચ્છને જ પ્રમાણભૂત કહ્યો છે.

‘શાસ્ત્ર અનુસાર જે તપિ હું તાણીએ, નીતિ તપગચ્છની તે ભણી જાણીએ.’
આવું તેમનું વક્તવ્ય તે સ્તવનમાં જ છે.

૯૮ ખોલના અલ્પખણ્ડત્વમાં રખે ખોલ (૭૪ થી ૯૮)

અનંતા છે તેનું વિવરણ

શ્રી પત્રવણાસૂત્ર વિગેરેમાં આ ૯૮ ખોલ કહેલા છે, તેમાં પ્રથમ ખોલ સંખ્યાતાનો છે, બીજા ૭૨ ખોલ અસંખ્યાતાના છે, ત્યારપછીના ૨૫ ખોલ અનંતાના છે તે અહીં બતાવેલા છે. ૭૪ સૂક્ષ્મ નિગોદના શરીરો પર્યાપ્તા જે ૭૩ મે ખોલે છે તે કરતાં અલગ્ય જીવો અનંતશુણા (તે ચોથે અનંતે છે.)

૭૫ તે કરતાં સમક્રિતથી પ્રતિપાતિ જીવો અનંતશુણા (તે પાંચમે અનંતે છે.)

૭૬ તે કરતાં સિદ્ધના જીવો અનંતશુણા (તે પણ પાંચમે અનંતે છે.)

૭૭ તેથી બાહર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તા જીવો અનંતશુણા (તે આઠમે અનંતે છે.)

૭૮ તેથી બાહર પર્યાપ્તા વિશેષાધિક (બાહર પૃથ્વીકાયાદિ ચાર પર્યાપ્તા ભજવાથી)

૭૯ તેથી બાહર વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાતશુણા (પર્યાપ્તાથી અપર્યાપ્તા અસંખ્યશુણા હોવાથી)

૮૦ તેથી બાહર અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૧ તેથી બાહર જીવ વિશેષાધિક (પર્યાપ્તા ભજવાથી)

૮૨ તેથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાતશુણા (બાહરથી સૂક્ષ્મનું ક્ષેત્ર ચૌદ રાજલોક પ્રેમાણુ અસંખ્યાતશુણા હોવાથી)

૮૩ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૪ તેથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તા સંખ્યાતશુણા (અપર્યાપ્તાથી પર્યાપ્તા સંખ્યાતશુણા હોવાથી)

૮૫ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ પર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૬ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક (અપર્યાપ્તા ભજવાથી)

૮૭ તેથી ભવ્ય જીવો વિશેષાધિક (બાહરજીવો ભજવાથી)

૮૮ તેથી નિગોદના જીવ વિશેષાધિક (અલગ્ય ભજવાથી)

૮૯ તેથી વનસ્પતિકાય વિશેષાધિક (પ્રત્યેક વનસ્પતિ ભજવાથી)

૯૦ તેથી એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૯૧ તેથી તિર્યચ જીવ વિશેષાધિક (ચિત્તેન્દ્રિય ને તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ભજવાથી)

૯૨ તેથી મિથ્યાત્વી વિશેષાધિક (ચારે ગતિના મિથ્યાત્વી ભેગા ભજવાથી)

૯૩ તેથી અવિરતિ જીવ વિશેષાધિક (બીજા, ત્રીજા ને ચોથા શુભકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૪ તેથી સક્રપાથી જીવો વિશેષાધિક (પાંચમાથી દશમા શુભકાણા સુધીના જીવો ભજવાથી)

૯૫ તેથી છન્દસ્થ જીવ વિશેષાધિક (૧૧ માં ૧૨ માં શુભકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૬ તેથી સ્ત્રયોગી જીવ વિશેષાધિક (૧૩ માં શુભકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૭ તેથી ભવસ્થ જીવ વિશેષાધિક (ચૌદમા શુભકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૮ તેથી સર્વ જીવ વિશેષાધિક (સિદ્ધના જીવો ભજવાથી)

કુવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—મુનિરાજશ્રી દેવવિમળજી)

પ્રશ્ન ૧—મૂળનાયકની બે બાબુ કાઉસગીયા હોય છે તેને પ્રધાન ગંભીર શકાય ?

ઉત્તર—મૂળનાયકના પરિકરમાં બે નાની પર્યાકાસનની પ્રતિમા અને બે કાયોત્સર્ગ મુદ્રાવાળી પ્રતિમા હોય છે તે ચારે મૂળનાયકજીના નામના તીર્થ-કરની જ સમજવી. એને પ્રધાનરૂપ કહેવાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨—શ્રાવકશ્રાવિકાને અંતસમયે કહેલ દ્રવ્યથી સ્વામીવાત્સલ્ય કરી શકાય ?

ઉત્તર—કહેનારે જે સ્વરૂપમાં કહેલ હોય-તેની જે ધારણા હોય તે પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય. તદ્દન મોગમ રીતે શુભ નિમિત્તમાં વાપરવાનું કહેલ હોય તો ગમે તે શુભ કાર્યમાં વાપરી શકાય.

પ્રશ્ન ૩—સાધુસાધ્વીની ભક્તિ નિમિત્તે કાઢેલા દ્રવ્યમાંથી સાધુસાધ્વીને વસ્ત્રપાત્રાદિ વહોરાવી શકાય ?

ઉત્તર—વહોરાવી શકાય, એમાં વહોરાવનાર દોષપાત્ર થતો નથી.

પ્રશ્ન ૪—જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી ઉપાશ્રયમાં ઘડીયાળ રાખી શકાય ?

ઉત્તર—એને ઘડીની જેમ જો સામાયિકનો વખત જાણવા માટેના સાધન તરીકે માનવામાં આવે તો રાખી શકાય, પરંતુ સાધારણખાતાના દ્રવ્યથી રાખવી વધારે ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૫—જીર્ણોદ્ધાર માટે કાઢેલા દ્રવ્યથી નવીન જિનમંદિર કરાવી શકાય ?

ઉત્તર—જીર્ણોદ્ધારની આવશ્યકતા ન હોય તો તેમ કરી શકાય, પરંતુ અત્યારે તો જીર્ણોદ્ધારની આવશ્યકતા ઘણી દેખાય છે.

પ્રશ્ન ૬—જીર્ણ જિનજિગના લેપ માટે કાઢેલી રકમ જિનમંદિરના બીજા કાર્યમાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—જે કાર્ય માટે કાઢેલ હોય તેમાં જ વાપરવી યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૭—શ્રી જંબૂસ્વામીના વખતના ઉપાશ્રય અત્યારે કોઈ ઠેકાણે હશે ?

ઉત્તર—એ વખતનો ઉપાશ્રય અત્યારે હોવા સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૮—શ્રીપાર્શ્વનાથના સંતાનીયા મુનિ મહાવીર પરમાત્મા સાથે રહેતા હતા કે નહીં ?

ઉત્તર—શ્રી પાર્શ્વનાથના સંતાનીયા મુનિ મહાવીર પરમાત્માના મુનિની લેખા થાય ત્યારે પાંચ મહામતરૂપ ધર્મ સ્વીકારી તેમની સાથે મહાવીર પરમાત્મા પાસે આવે અને સાથે પણ રહે.

પ્રશ્ન ૯—ઉપાશ્રયો સાધુસાધ્વી નિમિત્તે કરાવાય છે કે શ્રાવકશ્રાવિકાને નિમિત્તે કરાવાય છે ? જો શ્રાવકશ્રાવિકા માટે કરતા હોય તો અત્યારે કેટલાક ઉપાશ્રયમાં સાધુસાધ્વી સ્વામી થઇ બેઠા છે અને તેની સત્તા નીચે જ તેનો વહીવટ ચાલે છે અને તે કહે તે જ સાધુસાધ્વી તેમાં ઊતરી શકે છે તે વ્યાજબી છે ?

ઉત્તર—ઉપાશ્રયો શ્રાવકશ્રાવિકાને ધર્મકરણી કરવા માટે જ બંધાવાય છે, તેથી જ તે વસતીને શુદ્ધ માની તેમાં મુનિ રહી શકે છે. ઉપાશ્રયની માલેકી ને સત્તા તેના બંધાવનાર શ્રાવકસમુદાયની જ હોવી જોઈએ. તે કરતા જુદી રીતે વ્યવસ્થા થતી હોય તો તે ગેરવ્યાજબી ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૦—આંખીલના તપમાં દાંતે તમાકુ ઘસી શકાય ?

ઉત્તર—ન ઘસી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૧—પુરુષશિક્ષકની પાસે કોઇ શ્રાવિકા કે સાધ્વી એકાંતમાં અભ્યાસ કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે. આર પાંચ જણની વચ્ચે જ અભ્યાસ કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૨—સાધુસાધ્વી જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી વસાવેલા કળાટ ઉપર પોતાના નામનો ઉદ્દેશ કરાવી શકે ?

ઉત્તર—નામની ખાળતમાં એકાંતે કહી શકાય નહીં, પરંતુ તેના પર માલેકીપણનો મૂર્છાભાવ તો ન જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—સાધુને કપડાનો રંગ બદલવાનું શું કારણ જન્યું છે ?

ઉત્તર—એવે કપડાવાળા યતિઓની સંજ્યા વધી જવાથી તેનાથી જુદા પડવા માટે વસ્ત્રને કથાર્થ રંગના કરવાની જરૂર જણાવાથી પૂર્વપુરુષોએ તેમ કયું છે.

પ્રશ્ન ૧૪—કોઇ મુનિ ચાલી શકે તેમ ન હોય તો એ મુનિએ એક લાંબી લાકડી સાથે વસ્ત્રની ઝોળી બાંધી તેમાં બેસાડીને ઘીન્ને લઈ જઈ શકે ?

ઉત્તર—પ્રથમ એવી પ્રવૃત્તિ હતી હાલમાં તો તેવે પ્રસંગે ડાળીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પૂર્વ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે કરવામાં બાંધો નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—પહેલીથી સાતમી નારકી મુખી દરેક નરકમાં કેટલા કેટલા નરકાવાસ છે ?

ઉત્તર—પહેલીમાં ૩૦ લાખ, બીજીમાં ૨૫ લાખ, ત્રીજીમાં ૧૫ લાખ, ચોથીમાં ૧૦ લાખ, પાંચમીમાં ૩ લાખ, છઠ્ઠીમાં પાંચે જીણા એક લાખ અને સાતમીમાં પાંચ જ નરકવાસા છે. કુલ ૮૪ લાખ નરકવાસા છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રભુ પાસે સ્વસ્તિકાદિ કરવામાં ખંડિત અક્ષત વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—મૂળ લેખ તેો અખંડ અક્ષતવડે સ્વસ્તિકાદિ કરવાનો છે, પરંતુ તેમ બનવું અશક્ય થવાથી ખંડિત પણ વાપરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રાવક શ્રાવિકા સામાયિકમાં કસીદાથી ભરેલી મુદ્રપત્તિ વાપરી શકે?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે. શુદ્ધ સ્વેત વસ્ત્રની જ વાપરે.

પ્રશ્ન ૧૮—નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાયનું ચૈત્યવંદન પલાંડી વાળીને કરી શકાય ?

ઉત્તર—ઢાળેલા બે ગોઠણ વાળી ખમાસમણ મુદ્રાવડે કરવું યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—સ્થાપનાચાર્યની કેશરવડે પૂજા કરાવી શકાય ? અને તેવા સ્થાપનાચાર્ય ખાર માસ સુધી વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—સ્થાપનાચાર્ય ઉપર સોના કે રૂપાના વરગ છાપેલા ને તેની ઉપર કેશરથી પૂજા કરેલા સ્થાપનાચાર્ય દેખાય છે, તેથી તે બાળતનો નિર્ણય કરવાનું કામ આચાર્યમહારાજાનું છે.

પ્રશ્ન ૨૦—છપ્પન અંતરદીપના મનુષ્યોના લેદ કેટલા સમજવા ?

ઉત્તર—મનુષ્યોના ૩૦૩ લેદ કલા છે તેમાં અંતરદીપના ૫૬ ગભજ પર્યામા, ૫૬ ગર્ભજ અપર્યામા ને ૫૬ સંમૂર્છિમ અપર્યામા કુલ ૧૬૮ લેદ સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૧—પૃથ્વી કેટલી છે ?

ઉત્તર—પૃથ્વી આઠ કહી છે, સાત નરકની સાત પૃથ્વી અને આઠમી ઇષત-પ્રાગ્ભારા-સિદ્ધશિલા સમજવી. દેવલોકમા સળંગ પૃથ્વી નથી. દરેક વિમાનની જુદી જુદી છે. વચ્ચે વચ્ચે અંતર છે.

પ્રશ્ન ૨૨—બુદ્ધબોધિત સિદ્ધના કેટલા લેદ સમજવા ?

ઉત્તર—પુરુષપ્રતિબોધિત ને સ્ત્રીપ્રતિબોધિત એવા બે લેદ સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૩—કેવળીના કેટલા લેદ છે ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કેવળી, સામાન્ય કેવળી, અસોચા કેવળી અને મુંડ અથવા મૂક કેવળી-એટલા લેદ બધાવામાં છે.

પ્રશ્ન ૨૪—સુકોમળ માટી કેટલા પ્રકારની હોય છે ?

ઉત્તર—કાળી માટી, રાતી માટી, પીળી માટી, લીલી માટી, શ્વેત માટી, પાંડુ માટી અને ગોપીચંદ માટી—એમ સાત પ્રકારની હોય છે. ગોપીચંદ માટીમાંથી ગોપીચંદન બનાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫—ચારિત્રીના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—બે ભેદ છે. સરાગચારિત્રી અને વીતરાગચારિત્રી. પાંચ ભેદ પણ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—ધર્મઋષિ કેાને કહીએ ?

ઉત્તર—પ્રથમ અસ્તિકાય ધર્મ (ષટ્ દ્રવ્યના શુંષ્ણ તે), બીજા શ્રુતધર્મ તે અંગપ્રવિષ્ટ ને અંગબાહ્ય સિદ્ધાંતો. ત્રીજા ચારિત્રધર્મ તે મુનિના પાંચ મહાવ્રત ને બાર પ્રતિમા—આ ત્રણ પ્રકારના ધર્મનું સ્વરૂપ તીર્થંકરોએ કહેલ છે તેને હૃદયમાં ધારણ કરનાર તે ધર્મઋષિ કહેવાય.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ)

પ્રશ્ન ૧—અષ્ટમંગળના શું નામ છે ? તેની પૂજા દેરાસરમાં રાખીને કરાય ?

ઉત્તર—૧ સ્વસ્તિક, ૨ શ્રીવચ્છ, ૩ કળશ, ૪ લદ્દાસન, ૫ નંદાવર્ત, ૬ વર્ધમાન, ૭ મત્સ્યયુગ ને ૮ દર્પણ. આ આઠ નામ છે. તેની પૂજા કરવાની આવશ્યકતા નથી. તે તો પ્રભુ પાસે ધરવાના તેમ જ અક્ષતાદિવડે આગેળવાના છે.

પ્રશ્ન ૨—સાતે ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વાપરે તે સુપાત્રદાન કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય, પરંતુ એમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, લાવની તેમ જ સમય પરત્વે આવશ્યકતા વિશેરની અને પાત્રાપાત્રતાની વિચારણા કરવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩—સમસ્ત શુભ કાર્યનો સદાચારમાં સમાવેશ ઘઈ શકે ?

ઉત્તર—યઇ શકે, પરંતુ સદાચારની વ્યાખ્યામાં ભૂલ થવી ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪—ધરણેંદ્ર કેાનો ઈદ્ર છે ?

ઉત્તર—ચાર દેવનિકાયો પૈકી ભવનપતિ નિકાયના દશ ભેદમાંથી નાગ-કુમારનિકાયનો ઈદ્ર છે.

પ્રશ્ન ૫—પંન્યાસપદ, ગણિપદ ને પ્રવર્તકપદની શરૂઆત કયારે ઘઈ ?

ઉત્તર—પ્રવર્તક પદ તો શુરેવંદન લાખ્યમાં કહેલ છે. પંન્યાસપદ ને ગણિ પદ આચાર્યમહારાજનોએ શાસ્ત્રાધારે શરૂ કરેલ છે.

(૩)

સાડાપુરનિવાસી એક જૈનઅધુના પ્રશ્નના ઉત્તરે

૧. પ્રથમના બે દેવલોક સુધીના દેવો જ કાયસેવી છે, ત્રીજે સાથે સ્પર્શસેવી, પાંચમે છઠ્ઠે રૂપસેવી, સાતમે આઠમે શબ્દસેવી ને ત્યારપછીના ૪ દેવલોકે મનસેવી છે. આઠમા દેવલોક સુધી પહેલા બીજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલી અપરિશ્રદ્ધિતા દેવીઓ જાય છે.

૨. એક ઇંદ્ર સ્થવે ને બીજો ઉપને તે ત્યાંની ઇંદ્રાણીઓનો સ્વામી ગણાય. ઇંદ્રાણીઓ તેની સાથે પતિપણે વર્તે એવો અનાદિ નિયમ છે. અન્ય દેવો સ્થવે ત્યારે તેની દેવીઓ માટે પણ એ જ પ્રમાણે સમજવું.

૩. ચારે નિકાયના દેવોમાં સર્વથા બ્રહ્મચારી કોણ દેવ હોતા નથી. અપરિશ્રદ્ધિતા દેવીમાં કોઈ બ્રહ્મચારી દેવી હોતી નથી. એવેયક ને અનુત્તરના દેવો સ્ત્રીસંસર્ગ વિનાના છે, પરંતુ ત્યાગ કર્યા વિના બ્રહ્મચારી ગણાતા નથી.

૪. પહેલા બીજા દેવલોકમાં પહેલા બીજા દેવલોકને યોગ્ય પરિશ્રદ્ધિતા દેવી હોય છે, તેનું આયુષ્ય ૭ ને ૬ પટયોપમનું હોય છે, તેથી વધારે આયુષ્યવાળી અપરિશ્રદ્ધિતા દેવી ૫૦ ને ૫૫ પટયોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી ઉપરના દેવલોકને યોગ્ય હોય છે. તે પહેલા બીજા દેવલોકના દેવોને ઇચ્છતી નથી અને મનુષ્યવત્ કાયસેવી પણ હોતી નથી.

૫. ચક્રેશ્વરી વિગેરે ૨૪ તીર્થંકરની ચક્ષિણી સ્વામીવાળી છે કે સ્વામી-વિનાની છે તે સ્પષ્ટ વાંચવામાં આવેલ નથી. સરસ્વતી તો બ્રહ્મચારિણી કહેવાય છે.

૬. દેવોને દેવી એક જ હોય છે. ઇંદ્રોને ઇંદ્રાણીઓ વધારે હોય છે. ત્રણ દેવી હોય એમ વાંચ્યું નથી. તમે વાંચ્યું હોય તો સ્થળ લખશો.

૭. ભવનપતિ ને વ્યંતરના કોઈપણ દેવનું જઘન્ય આયુષ્ય દશ હજાર વર્ષથી ઓછું હોતું નથી.

૮. અચિત્ત કદેલ પાણીમાં કાળ વ્યતીત થયા અગાઉ તેમાં ચૂનો નાખી દેવો જ જોઈએ. તે પીવાથી સચિત્ત કરતાં વધારે હોય હોય કે ન હોય પરંતુ તે પીવા યોગ્ય જ નથી. વ્યવહારવિરુદ્ધ છે.

૯. શ્રી મહિનાથજીના શરીરનો આકાર તો સ્ત્રી જેવો જ હતો, પરંતુ તીર્થંકરોના શુદ્ધ સ્થાન અર્ધચક્રવટ્ટે દેખાતા નથી, એવો તેમનો અતિશય હોય છે.

૧૦. સાત પ્રાણનો એક સ્તોક, સાત સ્તોકનો એક લવ અને ૭૭ લવનું એક મુહૂર્ત એટલે બે ઘડી-૪૮ મિનિટ. એ પ્રમાણે ગણતાં સાત લવની લગભગ સાડાચાર મિનિટ થાય.

કુંવરજી

“ નવાઈ શું અત્રે સકલ જ ગુણો જે મુનિપતિ !
રહ્યા તુને આશ્રી પ્રભુ ! નિરવકાશિત્વથી અતિ;
થયા છે જે ગર્વી વિધવિધરૂપી આશ્રયથકી,
ન તું દ્રષ્ટ સ્વપ્ને પણ કદીય તે દાપથી નકી. ”

—૩. ભગવાનદાસકૃત ભક્તામરે સ્તોત્રાનુવાદ.

૨. મહાદોષપ્રણાશ—

ઉપર મહાદિવ્ય આત્મગુણોના સહિતપણાથી મહાદેવપણું બતાવ્યું; હવે મહાદોષના સહિતપણાથી મહાદેવપણું બતાવવામાં આવે છે.

મહામોહ આદિ મહાદોષરૂપ મહાશત્રુઓનો જે ખવંસ કરે તેને ‘મહાદેવ’ નામ ધરે છે.

સર્વ દોષસમૂહનો અગ્રેસર, અને સર્વ દોષોનો દાદા-પિતામહ મહામોહ છે. રાગ અને દ્વેષ તેના બે કુલદીપક પુત્ર છે. માયા અને લોક રાગના સંતાન છે, ક્રોધ અને માન દ્વેષના સંતાન છે. તેમજ હાસ્ય, રતિ અને વેદત્રય રાગના અંગભૂત પરિવારરૂપ છે; અરતિ, લય, શોક, જુગુપ્સા દ્વેષના પરિવારરૂપ છે. આ રાગાદિ દોષોના સમાવેશ ચારિત્રમોહમાં થાય છે, અને મિથ્યાત્વનો સમાવેશ દર્શનમોહમાં થાય છે. આ દર્શનમોહ શત્રુને વીતરાગદેવે મોહરૂપ શસ્ત્રવડે, અને ચારિત્રમોહને વીતરાગતારૂપ શસ્ત્રવડે હણ્યા છે.

“ કર્મ મોહિનીય લેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
હુણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાયે આમ. ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

અને તેથી કરીને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, રાગ, દ્વેષ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, લય, શોક, જુગુપ્સા અને કામ (ત્રણ વેદ)—એ ૧૧ દોષોના વીતરાગદેવમાં સર્વથા અભાવ થયો છે.

કર્મસંન્યતા રાજધિરાગરૂપ આ મહામોહનો પરાગ્નય થતાં, ઈતર કર્મશત્રુઓનું પણ તત્કાળ લીલામાત્રમાં શીઘ્ર પતન થાય છે. ઝેટલે ગાતાવરણ, દર્શનાવરણ અને અંતરાય એ ત્રણ શેષ ધાતિકર્મનો સર્વથા ક્ષય થતાં અઘાન, નિદ્રા અને પાંચ અંતરાય એ સાત દોષ પણ દૂર થાય છે. આમ મુખ્ય ત્રેવા અધાર મહાદૂષણોનો વીતરાગદેવમાં સર્વથા અસંભવ હોવાથી તે જ મહાદેવ છે, તે જ મહાદેવ છે. (બીજી રીતે પણ ૧૮ દોષ કહેલા છે.)

“ સમકિત સાથે સગાઈ કીધી, સપરિવારગું ગાઠી;
મિથ્યામતિ અપરાધણુ જાણી, ઘરથી બાહુર કાઢી.
રાગદ્વેષ અવિરતિની પરિણતિ, ચરણમોહના ચોદા;
વીતરાગ પરિણતિ પરિણમતાં, ઊઠી નાહા બોદા.
એ અધાર દૂષણુવર્જિત તત્તુ, મુનિજન વૃદ્ધ ગાયા;
અવિરતિ રૂપક દોષ નિરૂપણ, નિર્દૂષણ મન ભાયા.

હો મહિમનિ! સેવક કુપમ અવગણિયે ? ”—શ્રીમાન આનંદધનજી.

અથવા ઉક્ત અદાર દોષમાં અગ્રેસર સૂત્રધારરૂપ ત્રણ મહાદોષ છે : મોહ, રાગ, દેષ. તેના સર્વથા અભાવ હોવાથી વીતરાગદેવ મહાદેવ કહેવાય છે. પરોપકારૈકપરાયણ મહાત્મા હરિભદ્રાચાર્યજી અષ્ટકમાં પ્રકાશે છે :—

“યસ્ય સંકેશજનનો, રાગો નાસ્ત્યેવ સર્વદા । ન ચ દ્વેષોઽપિ સત્ત્વેષુ, શમેન્ધનદવાનલઃ ॥
ન ચ મોહોઽપિ સજ્ઞાત-ચ્છાદનોઽનુદ્ભવત્કૃતાત્રિલોકરયાતમદ્દિમા, મહાદેવઃ સ ડચ્યતે ॥”

‘જેને સંકેશ ઉપજવનારો રાગ સર્વ કાળને માટે છે જ નહિ, અને શમરૂપ કાષ્ટ પ્રત્યે દાવા-નશ જેવો પ્રાણી પ્રત્યેનો દ્રેષ પણ જેનામાં નથી; અને સદ્જ્ઞાનને આચ્છાદન કરનારો તથા અશુદ્ધ ચારિત્રને કરનારો મોહ પણ જેનામાં નથી તે ત્રિલોકપ્રસિદ્ધ મદ્દિમાવત મહાદેવ કહેવાય છે.’

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી મહાદેવ સ્તોત્રમાં ઉક્ત વચનોનો પડઘો પાડતાં કહે છે—

“રાગદ્વેષો મહામહૌ, દુર્જયૌ યેન નિર્જિતૌ । મહાદેવં તુ તં મન્યે, શેષા વૈનામધારકાઃ ॥
શબ્દમાત્રો મહાદેવો, લૌકિકાનાં મતે મતઃ । શબ્દતો ગુણતથૈવાર્થતોઽપિ જિનશાસને ॥”

અર્થાત—‘રાગ દ્રેષ દુર્જય મહા-મહૌ જેહુ છતનાર, માત્ર તે મહાદેવ હું, શેષ નામ ધરનાર. શબ્દ માત્ર મહાદેવ તો, લૌકિકમતમાં માન્ય; શબ્દ ગુણને અર્થથી, જિનમતમાં સન્માન્ય. લોકલોકપ્રકાશનું, મહાજ્ઞાન જેમાંય; મહાદયા દમ ધ્યાન બ્યાં, તે મહાદેવ કહાય. મહાતસ્કરો જે રહે, નિજ દેહની માંદા; છતાં જો દેવથી, તે મહાદેવ કહાય.’

—૪૧. ભગવાનદાસદ્વૃત મહાદેવસ્તોત્રાનુવાદ.

મત્તાદિ પ્રકારે નિર્દોષપણથી શ્રી જિનેશ્વરનું મહાદેવપણું નિર્ણીત છે.

૩. દેવવંદ્યપણું—

આમ ઉપર કલા પ્રમાણે શ્રી વીતરાગ દેવમાં મહાદેવ્ય ગુણોનું સહિતપણું અને મહાકૃષ્ટ દોષોનું રહિતપણું છે, તેટલા માટે જ તે ‘અહર્નિ’ હોઈ દેવોની પરમપૂજન્ય પાત્ર છે; ચારે નિકાયના દેવો અને દેવેન્દ્રો પણ નિરંતર તેની ભક્તિ કરવામાં નિખતમાનું ધન્યપણું માને છે. એટલા માટે પણ વીતરાગદેવને દેવાધિદેવ અથવા મહાદેવ કહેવા યોગ્ય છે.

“યઃ પૂજ્યઃ સર્વદેવાનાં, યો ધ્યેયઃ સર્વયોગિનામ્ ।

યઃ સ્તુષ્ટા સર્વનીતીનાં, મહાદેવઃ સ ડચ્યતે ॥”—શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજી દ્વૃત અષ્ટક.

આ દેવવંદ્યપણું એ મહાદેવત્વસિદ્ધિમાં ગૌણ કારણ છે, પ્રધાન-મુખ્ય કારણ તો પૂર્વોક્ત ગુણસહિતપણું અને દોષરહિતપણું એ એ છે; કારણ કે—

‘દેવાગમનમોયાન-ચામરાદિવિભૂતયઃ । માયાવિષ્ણવિ દ્વદયંતે, નાતસ્ત્યમસિ નો મહાન્ ॥’

શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યજીવિરચિત આત્મભીમાંસા.

અર્થાત—‘દેવોનું આવવું, આકાશગમન, તથા ચામરાદિ વિભૂતિઓ માયાની-દ્વદમ-લીઆમાં પણ દેખાય છે; એથી કરીને તું કાંઈ અમારે મન મોટા નથી.’

પ્રભાવિક પુરુષો

- પ્રભવસ્વામી -

“નાયક ! શું હજી તમારી પક્ષી દૂર છે ? લગભગ નગરની ભાગોળથી તો આપણે ગાઉ ઉપરાંત માર્ગ કાપ્યો અને એ માર્ગ પણ વાંકીચૂંકી પગથી-વાળો. કોઈવાર જાયા ટેકરા ઉપર તો કોઈવાર જાડી ખાઈ વચ્ચેથી નિકળતો, ભલભલા પગેરુને પણ મૂંઝવણ જાલી કરે તેવો, કેટલાક વળાંક તો એવી નિગિડ ઝાડીથી છવાયેલાં છે કે એમાં અંશુમાલિ- (સૂર્યદેવ) ના કિરણોનો પ્રવેશ તો જાણે અશક્ય છે જ પણ ભલભલા શૂરવીરને પણ ભય પેદા કરે તેવા છે, અને આ છેલ્લું કોતર, જે હમણાં પટાવી ચૂક્યા, એ તો જાણે ધરતીના પેટાળમાં પેકા જેવું છે.

આ જાતની સાવચેતી કેવળ નૃપતિની આંગથી થયવા માટે જ ને ? ”

“શુરુદેવ ! આપનું અનુમાન સાચું છે અને જે રસ્તો પટાવી ચૂક્યા છીએ એનું વર્ણન પણ યથાર્થ છે. જીવ સૌને વહાલો હોય છે. ચોરી અને ધાડ મારફતે જીવન-નિર્વાહ કરનારા અમો આખરે તો માનવ-સંતાન ને ? પકડાયા કે ફાંસીનો માથોડો સામે જ ખડો હોય, એટલે સંરક્ષણમાં જેટલી સાવચેતી રાખી શકાય અને પીછો પકડનારને જેટલી ભૂલભૂલામણીમાં પાડી શકાય, તેટલી સુક્ષ્મતા કામે લગાડવી એ ફરજ તો પડે ને ? હું સમજું છું કે આપ જેવાને આ માર્ગ અધરો ને

અથવા તો દેવવંશપણું એ અદિરંગ મહત્તા છે; અંતરંગ મહત્તા તો વીતરાગ-નિર્વિકાર ભાવમાં રહેલી છે. અને તે નિર્વિકાર-વીતરાગ ભાવની પ્રતિકૃતિ જિનમુદ્રામાં પણ સુપ્રતીત થાય છે જે વીતરાગમુદ્રાનું દર્શન થતાં વેંત જ, પ્રજ્ઞાનિવાન શ્રી ધનપાલ કવીંધરના સ્વાભાવિક અંતરોદ્ગાર નીકળી પડ્યા છે કે—

“પ્રથમરસનિમગ્નં દષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્નમ્, વદનકમલમદ્ભુઃ કામિનીસદ્ગત્યઃ ।
કરયુગમપિ ચક્ષે શલ્યસંવંધવન્ધ્યમ્, તદ્વસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવા”

અર્થાત્ તારું નેત્રયુગલ પ્રથમરસમાં નિમગ્ન થયેલું છે, તારું મુખકમલ પ્રસન્ન છે, તારો ઉત્સાહ-ઓળો ઓસગથી રહિત છે, અને તારું કરયુગલ પણ શરતના સંબંધ વિનાનું છે (આમ અન્ય સર્વ દેવોયા વિલક્ષણ એવું તારું સ્વરૂપ છે), તેથી કરીને જગતમાં વીતરાગ દેવ તું જ છે, અથવા વીતરાગ એવો તું જ જગતમાં દેવ છે.

આમ સર્વ પ્રકારથી જોનારાં મદદદેવ નામનું ધર્મમાનપણું સાર્થક જણાય છે, એવી તે તિપ્તી નિર્ગિટ શ્રેષ્ઠ વિગ્રહિને દ્વં વંદું છું.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનામુખલાલ મહેતા

કંટાળાભરેલો લાગતો હશે. વળી એમાં સાધુશ્રવનના આચાર પાળીને ગમન કરવામાં અગવડ પણ આવતી હશે. કદાચ ફસાઈ જવાની લીંતિ પણ સંભવે.”

“નાયક ! તમારી સમજદૈર ધાય છે. ફિકરની ફાફી કરનાર, કાયાની માયા ચેલી પરિપક્વ સહન કરવા અર્થે પોતાની ઇચ્છાથી બહાર પડનાર અને જેની પાસે શુભાવવા જેવું કંઈ છે જ નહિં એવા મને લીંતિ કેવી ? આથી પણ કપરા માર્ગે જવામાં શ્રમણને વાંધો ન હોય. એના હૃદયમાં તો એક જ ધ્વનિ ઊઠતો હોય અને તે એ જ કે—

પરોવકારાય સતાં વિમૂતયઃ ।

મેં પ્રશ્ન તો એટલા સારુ કર્યો કે ‘આપણે નીકળ્યા ત્યારે મને શુરુદેવે સિદ્ધિયોગની યાદ આપી હતી. એવા શુભ સુહૃત્માં કરવામાં આવતું કાર્ય સફળ થવામાં શંકા રહેતી નથી. કેઈ પણ હિસાબે એ શુભ વેળા વ્યતીત થઈ ન જાય.”

“મહારાજ સાહેબ ! આપની વાત તદ્દન સાચી છે. મને પણ જ્યોતિષ પર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. કેટલીક વાર ગ્રહ, લક્ષ યાને સુહૃત્, ચોધડિયાનો એવો તો સુન્દર યોગ સધાય છે કે જે કાર્ય સધાવું કપરું ધારવામાં આવતું હોય તે પલકારામાં સિદ્ધ થઈ જાય છે. મારો વિચાર પ્રથમ તો એવો હતો કે મારે આપના મુખે પેલા કથાનકો શ્રવણ કરવા અને મારા સાથીદારોમાં એ વર્ણવી ગતાવવા. પણ મેં એ વાતને જ્યાં

ઇસારો માત્ર પદ્મીમાં કર્યો ત્યાં ઘણાના દિલમાં એક જ ઊર્મિ ઊઠી કે એ સૌભાગી કુમારના પગલાં અહીં કરાવાય તો વધુ સારું. એમના દર્શનથી જ આ દૂષિત ધરતી પાવન બનશે અને પૂનિત ભૂમિ પર વસેનારા માનવીઓના હૃદયની મલિનતા જરૂર ધોવાઈ જશે. પરિણામ સારું આવશે. મને પણ એ વાતમાં તથ્ય જણાયું. દરમિયાન આપની દીક્ષા થઈ ચૂકી, અને આજે અમારી કામના સિદ્ધ કરવાનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે. મનમાં શંકા થતી કે આપ સરળા પવિત્ર આત્મા ચાલી ચલાવીને અમારી ટીકાપાત્ર પદ્મીમાં, પગ મૂકવામાં આનાકાની કરશે. કદાચ આપની ઇચ્છા હશે તો પણ શુરુદેવ આજ્ઞા નહીં આપે. સમાજજીવનધારણ ક્યાં તો આડે આવશે અગર તો સંઘ કે મહાજન અંતરાય ઊભો કરશે, પણ અમારા સફલાગ્યે એ શંકાતું વાદળ વિખરાઈ ગયું છે. વિનાવિલંબે કરુણાથી પ્રેરણ આપ આજ્યા છે. આપ સાહેબને કષ્ટ પડવામાં ન્યૂનતા નથી રહી, પણ હવે ઝાઝું દૂર નથી જવાતું. પેલા ઢોળાવ ઊતર્યા કે ઝાડની ઘેરી ઘટા દેખાવાની અને ત્યાં જ આપણે જવાતું. એ જ અમારી પદ્મી. ચોરોના વાસમાં આપ જેવા સંતતું આતિથ્ય યથાર્થ રીતે ન થાય, તેથી આપને ખોટું તો નહિ લાગે ને ?”

“અરે નાયક ! આવી કલ્પના કરવાનું તમને કંઈ જ કારણ નથી. પ્રભુ શ્રી મહા-

વીરદેવતા શ્રમણોને માન યા અપમાનની લાલસા હોય જ નહીં. સ્વકલ્યાણ સાધનામાં રક્ત રહેવું એ તેમની પ્રથમ દ્રવ્ય અને યથાશક્તિ અન્ય આત્માઓનું કલ્યાણ કરવામાં નિમિત્ત બનવું એ ઊભી દ્રવ્ય.

રાય ને રંક સરિખા ગણે દે,
ઉઘોતે શશિ સૂર;
ગંગાજળ તે બેહતણા દે,
તાપ કરે સવિ દૂર.

એ કથન અનુસાર ઉપદેશ સમયે એ શ્રી તો નથી તો ચોર શાહુકારનો ભેદ ગણતા કે નથી તો આ મહાજનનો મહેલ છે કિંવા ચોરાની પદલી છે એવો વિચાર આણતાં. પરમાર્થ દૃષ્ટિથી શક્તિ અનુસાર વીતરાગના વચન સમગ્રવે છે. ચોર, ડાકુ કે લૂંટારા અથવા જેમનામાં અજ્ઞાન અને વહેમના થર ઝાઝ્યા છે એવા માણસોને પાપપ્રવૃત્તિના માઠાં ફળ સમજાવી, ધર્મ શી વસ્તુ છે એ જાણાવી સન્માર્ગ પર વાળવા એ તો તેમનું દૈનિક કાર્ય છે, માટે એ સંબંધમાં તારે રંચમાત્ર મૂંઝવણ ન ધરવી. ”

આમ વાત કરે છે ત્યાં તો રણ-સાગિનો અવાજ ઠર્ણપટ પર અથડાયો અને સંબ્યાગંધ માનવીઓ સામે આવતાં નજરે પડ્યા. ત્યાં પરસ્પર આંખો મળી ત્યાં તો અનેક દૃશ્ય ખડું થયું. વૃક્ષોની ગાદી છાયામાં-જેઠે ગાંડે કુમાર અવસ્થાના પ્રાંગણમાં દગ્ગુ તો પ્રવેશ કર્યો છે એવા જંગમુનિના ચરણમાં-વયે અને

વ્યવસાયે, પર્યાયે અને અનુભવે વૃદ્ધ એવા પાંચસો માનવીઓએ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. એ સર્વની ભૂમિ તરફ નમેલી નીચી દૃષ્ટિ તે જાણે વર્ષોના પાતિકોને અંતરના પસ્તાવાફૂંટી વારિથી પ્રક્ષાલન ન કરતી હોય એમ જણાવા લાગ્યું. એ વૃંદની વચમાં સાધુ એવા જંગૂકુમાર અનુપમરીતે શોભી રહ્યા છે. પાયે પહેલાના ઉદારનો જાણે માર્ગ ન શોધી રહ્યા હોય એમ લાગે છે. આવું હૃદય વલોવી નાખે તેવું દૃશ્ય કેટલીયે પળો સુધી ચાલું રહ્યું.

આખરે, મુનિ જંગ બોલ્યા: “ભાઈઓ! જે કારણે હું અહીં આવ્યો છું એમાં આપણે ચિત્ત પરોવવું ઘટે. અંજલી જળ સમ આયુ ઘટત હૈ-એ કવિવચન યાદ રાખી, સત્વર આશયપૂર્તિમાં લાગી જવું જોઈએ.” :

પિંગળ-“ભાઈઓ! પૂજ્ય ગુરુ-દેવની વાણી સાંભળવાને આપ સૌ ઉત્સુક હશે. વળી આપણે એ સંબંધમાં અન્ય કંઈ તૈયારી પણ કરવાની નથી. આપણો વ્યવસાય ધર્મ અને નીતિના ધોરણે એટલો હલકો અને નિંદ છે કે જેથી જનસમૂહમાં આપણે ઊંચા સુખે નથી ફરી શકતા કે નથી તો આપણા જીવનમાં અન્ય માનવીઓના જેવો જ આત્મા વસે છે અને મુખ-દુઃખની જે લાગણીઓ તેમને ધાય છે તેવી જ આપણને પણ સંભવે છે એ જતાવી શકતા. આપણામાં પણ શ્રીજાતિનું સન્માન અને અપત્યગ્રેમ હોય છે છતાં એ સર્વ ઉમદા લાગણીઓ ચોરવૃત્તિના

પડદા હેઠળ ઢંકાઇ જતી હોવાથી અને બહેને આપણે જીવનની જરૂરિયાતો સારું અથવા તો કેવળ આ નાનકડા ઉદરનો ખાડો પૂરવા સારું આ જાતના નિંદા માર્ગનું અવલંબન ગ્રહી રહ્યા છીએ એ હેતુ સ્પષ્ટ હોવા છતાં જન-સમૂહના મોટા ને અતિ વિશાળ લાગથી હંડધૂત થયા કરીએ છીએ તેમજ તિર-સ્કાર તથા ધિક્કારનું ભાજન બની રહ્યા છીએ. આવા કોઇ વિરલ સંતના અંતરમાં કરુણાનો અંકુર ફૂટે છે અને તેથી જ તેઓ દયાના પરિણામથી પ્રેરાઈ આપણા આવા કલુષિત ગણાતા સ્થાનમાં પધારી મદદ કરે છે. આપણા બધા તરફથી પૂજ્ય સંતોને હું ઉપકાર માનું છું અને આપણા જીવનમાં આ જાતનો સુવર્ણ પ્રસંગ આણવામાં નિમિત્ત સમા-આપણા નાયક પ્રભવના ચારિત્રનું દ્રંકમાં ખ્યાન કરું છું કે જેથી આપણી સમક્ષ પધારેલા શુરુજીને બળર પડે કે અમારા જીવનમાં જે રીતે ચૌરવૃત્તિ ઊતરી છે તે રીતે નાયકમાં તે નથી ઊતરી પણ એમનું કારણ તો તદ્દન નિરાણું છે. હવે તે કથાનક સાંભળો—

જયપુર નગરના રાજવી વિંધ્યને પ્રભવ અને પ્રભુ નામના એ કુમારો રાજ્યધુરાને વહન કરવા લાયક થયા. ઉભયમાં સુત્રિયોચિત પરાક્રમ હોવા ઉપરાંત જે એક વિલક્ષણતા તરી આવતી તે એ હતી કે પ્રભવ પહેલેથી જ સાહસિક હોઈ, સ્વઆત્મબળ પર મુસ્તાક રહેનારો હતો. પિતાનું બહુમાન કરવાનો પુત્રનો

ધર્મ એ જાણતો હતો, પણ ‘હાજી’ કરવાની વૃત્તિવાળો નહોતો. પ્રભુની વૃત્તિ એથી તદ્દન વિપરીત હતી. દરેક બાળ-તમાં એ પિતાની નજરે જોતો. એને માટે પિતાની પ્રસન્નતા એ સર્વસ્વરૂપ હતી. શ્રીપાળ મહારાજના કથાનકમાં શરૂઆતની ભૂમિકા લાજવતા પ્રજાપાળ રાજા અને મયણાસુંદરી તથા સુરસુંદરીના સંવાદનું દૃશ્ય ઉપરનો પ્રસંગ વિચારતાં સહજ ચક્ષુ સામે તરવરતું. સારાંશરૂપે કહીએ તો જેટલું અંતર સ્વમંતવ્ય અંગે તે ઉભય કુમારિકાઓમાં હતું તેટલું જ પ્રભવ અને પ્રભુ વચ્ચે હતું. નતિજો એ આવ્યો કે નૃપતિ વિંધ્યનું વલણ પ્રભુ પ્રત્યે સર્વિ-શેષ ઢળતું રહેવા લાગ્યું. વાતવાતમાં પ્રભવનું અપમાન થવા માંડ્યું. આમ છતાં પ્રભવે એ તરફ આંખ આડા કાન કરી કેવળ પોતાનું ચિત્ત પુરુષ જાતિને ખાસ મહત્ત્વની બહોંતેર કળાના શિક્ષણમાં પરાંવ્યું. સંસારના વિલાસમય જીવનમાં લપસવા કરતાં, એનું મન વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં વિદ્યાભ્યાસંગી બનતું ગયું. આચાર્યની સાનિધ્યમાં રહી એ જાતજાતની વિદ્યાઓ શિખ્યો, જેમાં તાલોદ્ધાટની અને અવ-સ્થાપિની મુખ્ય હતી. એ ઉપરાંત જ્યો-તિષ અને સ્વરોદય સંબંધી જ્ઞાન પણ એણે મેળવ્યું. આ જાનની એકમાર્ગી લયલીનતાથી જુદા જુદા રાજ્ય તરફથી આવેલાં લગ્ન સંબંધી માગાં રાજવી વિંધ્યને પાછા ઠેલવા પડ્યા. જો કે એક

પણ પ્રસંગે પ્રભવકુમારે લગન કરવાની સમૂળગી ના પાડી નહોતી છતાં રાજાએ જુદો જ અર્થ તારવ્યો. મૂળમાં પ્રભુ તરફ એમનો રનેહ વધુ પ્રમાણમાં હતો જ એમાં પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાનું કારણ આગળ આણી, એક નૃપની કન્યા સાથે કુમાર પ્રભુના લગન કરી દર્ધ, તરતજ એને જયપુરની ગાદી પર બેસાડી દીધો. આ કાર્યે એવો ઝડપથી બેઠેલી લેવાયા કે વિદ્યાસક્ત જીવનવાળા પ્રભવકુમારને તેની ગંધ સરખી પણ ન આવી.

પ્રભુ રાજા થતાં પાટવીકુંવર તરિકેનો પોતાનો હજી આલ્યો જાય એ ક્ષત્રિય સંતાન મુગે મોઢે કેમ સહી શકે ? અપમાનનો કડવો ઘુંટડો ગળે ન બિનરતાં પ્રભવકુમાર રીસાઈને ત્યાંથી નીકળી ગયો. રાજ્ય સામે બહારવટું ખેલવાના વિચાર તેને આવ્યા. પિતાએ કરેલ અપમાન અને અન્યાયનું વેર લેવાનું મન પણ થયું અને હૃદયમાં જો નીતિ-શાસ્ત્રના શ્લોક રમણ કરતાં ન હોત તો સાથે જ આજે જયપુરની ગાદી પ્રભવના હાથમાં હોત. આખરે એ ભૂમિ ત્યજી જવાના નિશ્ચય પર કુમાર પ્રભવ આવ્યો અને માતૃભૂમિને દુઃખાતા અંતરે છેલ્લા રામ રામ કર્યા.

એ પ્રભવ કુમાર તે જ આ આપણા નાયક પ્રભવ છે. આપણી માફક એ કંઈ દયારાઈ, રીણાઈ કે આજીવિકાના દુઃખના કારણે આ ધ્વંસાયમાં નથી પડ્યા. આજે પણ એમની નસમાં ક્ષત્રિયોચિત રક્ત

વહન કરી રહ્યું છે. આપણા આગ્રહથી જ એ પદ્મીના સ્વામી બન્યા. એમની સર-દારી નીચે આપણે આપણા વર્તનમાં ઘણા પલટા આણ્યા. નાની ચોરીઓ કે સામાન્ય જનતાની લૂંટ આપણે તદ્દન છોડી દીધી. બાળકો કે સ્ત્રીજાતિને પીડવાનું કાર્ય આપણે નાયકના ઉપદેશ પછીથી મૂકી જ દીધું. ચોરીના ધનમાંથી પણ અશક્ત, અપંગ અને ધનના અભાવે જેતા કંઠે પ્રાણ આવ્યા હોય છે એવા દુઃખિયારાને સહાય કરવાનું આપણને તેમણે જ શિખવ્યું. તેમના આગમન પછી એક રીતે કહીએ તો આપણે માટીમાંથી માનવ બન્યા. તેમની નેતાગીરી સ્વી-કાર્યા પછી એક વાર પણ આપણે નથી તો ધારેલી મુરાદ જરૂર આવવામાં પાછા પડ્યા કે નથી તો કોઈ રાજ્યની આંખે ચડ્યા. એ તેમની દીર્ઘદર્શિતા અને દોરવણીને આભારી છે.

એમનો જ્યોતિષ સંગ્રામી અભ્યાસ આપણને ડગલે ને પગલે કામ લાગ્યો છે. આજે આપણે મુખેથી આજીવિકા ચલાવીએ છીએ, રાજના લાયમાંથી મુક્ત બન્યા છીએ અને ‘પેટવરામાં પુન્યવરા’ જેવો કહેવતનું પાલન કરી રહ્યા છીએ તે તેમની સલાહને આભારી છે. આમ આપણા પર નાયક પ્રભવનો ઉપકાર એવો નથી. એ જાહેર કરવાની આ તક જતી ન કરાય.

આજના પ્રસંગની ગોઠવણ-શુરુદેવનું ઉપદેશ અર્થે આગમન એ આપણા નાય-

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૩૪ થી)

૧૭૫. શાસ્ત્ર, ગુરુનો વિનય, ક્રિયા અને આવશ્યક એ સર્વને વ્યવહારને વિષે નિપુણ પુરુષોએ સંવરના અંગરૂપ એટલે સાધનપણે કહેલા છે પણ સંવરરૂપ કહ્યા નથી.

૧૭૬. વાણી, શરીર અને મનના પુદ્ગલો એટલે પરમાણુ સમૂહો (રક્ષો) આણીના સંબંધમાં સ્વભાવથી વિલક્ષણ હોય છે. તેઓ એટલે પૂર્વે કહેલી બાહ્ય ક્રિયામાં પરિણામ પામેલા પુદ્ગલો કર્મનિરોધરૂપ કળને વહન કરનારા-પ્રાપ્ત કરનારા થતા નથી, પણ આત્માના સ્વભાવરૂપ જ્ઞાનાદિક-જ્ઞાન, દર્શન, નિરૂત્તિ, ક્ષમા વિગેરે ભાવો એટલે ચેતનના પરિણામો સંવરપણાને એટલે કર્મના નિરોધમાં કારણપણાને પામે છે.

૧૭૭. અનંતી વાર ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવાથી જે નિર્જરા થઈ છે તે ઉપલક્ષ્ય ભાવેન્ધર્થ છે કે જે ભાવ અબધક નથી. વળી કર્મ ક્ષય થાય તેવી નિર્જરા થઈ નથી. જે તેવી થઈ હોત તો આ પ્રમાણે મંસારમાં પરિક્ષમણુ કરવાનું બનત નહીં.

૧૭૮. જગતમાં જીવોની અનંતાનંત ગણિ છે, એમાં મનુષ્યસંખ્યા તો અતિ અલ્પ છે, તે જ્ઞાતી હોવા છતાં સર્વ પર્યાયોમાં મુખ્ય છે. આ જ પર્યાયમાં જીવ પોતાની શક્તિનો વિકાસ સાધીને અનાદિ સંસારના બધનજન્ય મર્મભેદી દુઃખોનો સમૂહો નાશ કરી અનંત સુખોના આધારરૂપ પરમપદને મેળવી શકે છે સયમગુણની પૂર્ણતા પણ આ જ પર્યાયમાં સધાય છે જે પરમપદના હેતુરૂપ છે.

૧૭૯. પાંચ કારણો મળે ત્યારે કાર્યસિદ્ધિ થાય, તે પાંચ કારણોમાં મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. અનંતા એવા આરા મળે પણ પોતે જે પુરુષાર્થ કરે તો જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય. જીવે અનંતા

કના વ્યક્તિત્વને આભારી છે. તેઓ એક કાળે રાજગુપ્ત હતા, પછી આપણા પદ્મીપતિ ગન્યા અને ઉપદેશ-શ્રવણ પછી આપણા નિરંધાર ગમે તે થાય છતાં એ તો પૂજ્ય સંતના ચરણકિકર જનવાનો નિશ્ચય કરી ચૂક્યા છે, એ જેવા તેવા અભિનંદનનો વિષય ન ગણાય. અંતમાં એટલી જ સૂચના કરી લઉં કે સાચા સાથીદારો તે કહેવાય કે જે નાયકને પગલે ચાલે. એને માટે 'જે' 'તો' ની

ગણતરી કરવા કરતાં નાયકનો ઇસારો જ વધુ વજનદાર હોય."

આશ્ચર્ય મહદ્ આશ્ચર્ય ! ગણધર-દેવના વચનમાં જગતે ગાંભીર્ય, અત્યાર પર્યંત હું જે વ્યક્તિને સામાન્ય ગણતો હતો તે તો રાજાખીજ છે. અહા ! કેવો સુંદર યોગ-દ્વંત્રિયની પાઠે બ્રાહ્મણ અને તેની પાઠે વશ્તિક, પુનઃ દ્વંત્રિય

ચોકડી

કાળથી પુરુષાર્થ કર્યો નથી, બધાં ખોટા આલંબનો લઈ આકા વિદ્યો નાખ્યાં છે. એ પુરુષાર્થ મનુષ્ય પર્યાયમાં જ સાધી શકાય છે. જીવને જ્યારે સાચી કલ્યાણુવૃત્તિ જાગે ત્યારે બલરિચિતિ પામી છે એમ જાણવું.

૧૮૦. અનાદિ કાળના અત્તાનને લીધે જેટલો કાળ ગયો તેટલો કાળ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવા માટે જોઈએ નહીં; કારણ કે પુરુષાર્થનું બળ કર્મના પ્રાગ્વશ્ય કરતાં વધુ છે. કેટલાક જીવો એ ધડીમાં કલ્યાણ કરી ગયા છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગમે તે રીતે આત્માને જાણે લાવે અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે જીવની દષ્ટિ ફરી જાય છે.

૧૮૧. વાદળા વિગેરેના ચિહ્નો ઉપરથી વર્ષાદનું અનુમાન થાય છે, તેમ આ જીવની આ ભવની મેષ્ટા ઉપરથી તેના પૂર્વજીવો કેવા હોવા જોઈએ તે પણ થોડેમણે અંશે સમજી શકાય છે.

૧૮૨. અનાદિ કાળથી આપણી દષ્ટિ અશુભ નિમિત્તોની પ્રજાળતાને લઈને પરાધીનતા તરફ ધસી રહી છે. પરપદાર્થોનાં નિમિત્તપણાને લીધે જે ઈષ્ટાનિષ્ટ કલ્પનાઓ આપણા ઉપર સ્વારી કરીને બેસી જાય છે તેનો નાશ કરવો, તેવા નિમિત્તોને દૂર કરી આત્મદ્રવ્યની શુદ્ધ દષ્ટિ વિકસાવવી એ જ સાચો મોક્ષમાર્ગ છે.

૧૮૩. અનાદિ કાળના અત્યથ વિચારોએ આત્માને એવો છૂંદો નાંખ્યો છે કે હવે એને પોતાની તરફ મોં ફેરવવાની શુદ્ધચુષ્ઠ રહી નથી. પરકીય પદાર્થોની પરિણુતિમાંથી છૂટા થવું એ જ અંતરતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા બરાબર છે.

૧૮૪. કોઈ પણ પદાર્થને વિષે ઇચ્છાની પ્રવૃત્તિ અને કોઈ પણ પરપદાર્થના વિશેષગતિ ચિંતા તેને શ્રી જિનેશ્વરદેવ, આત્મધ્યાન કહે છે.

૧૮૫. ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહનું ન હોવાપણું, કુળધર્મનો આગ્રહ, માનસાધાની કામના, અમધ્યસ્થપણું એ સર્વ કદાગ્રહરૂપ છે. તે કદાગ્રહ બધાંસુધી જીવ ન મૂકે ભાંસુધી તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. નવ પૂર્વ બળ્યો તો ય રખજો ! ચોદ રાજલોકનું સ્વરૂપ જાણવું પણ દેહમાં રહેલા આત્માને ન જાણખ્યો.

૧૮૬. પોતાના આત્માની રિચિતિ આ જગતમાં ફેલી છે તેનું પહેલી તકે જ્ઞાન મેળવવાની મનુષ્યને જરૂર છે.

૧૮૭. એક એ પૈમાની હાંસી લેવી હોય તો પણ ચારે તરફ ટકારા મારી તેની પરીણા-તપાસ કરવામાં આવે છે, તો આ લોક પરલોકના સુખનું અદ્વિતીય સાધન એવા ધર્મનો પિંજન માટે પૂરી તપાસ કેમ ન કરવી ?

૧૮૮. જે વસ્તુ સમજનાદિ, દિગ્મસિદ્ધિ અને આત્મશુદ્ધિને આપનાર છે તે ધર્મનું મું સ્વરૂપ છે ? તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. તે વિચાર કોઈ પણ જાતિનો પશુપાન રાખીને કે ઉપવ્રજ સુદિધી કરવાનો નથી, પણ નિઃપદ્મપાતપણે તાત્ત્વિક સુદિવરે કરવાનો છે. (આત્મ)

“વ્યવહાર દષ્ટિ”

“આપણા જાતિભાઈઓ સામે હાથ નહીં લખાવવાથી તેઓ દુઃખી થઈ ગરીબ હાલતમાં રખડે છે તે આપણને પોતાને જ નીચું જોવા બરાબર છે, માટે ગરીબો તરફ હાથ લખાવી તેને સ્થિર કરેા એ જ અંતરની ઇચ્છા”

ઉપરનું વાક્ય આજની આપણી કમાણીમાંથી શું સૂકૃત્ય કર્યું? કેના દુઃખ ટાળ્યાં? કેટલાકને દાન દીધાં? કેનાં આંધું લૂંછ્યા? કેની કીકિયારી બંધ કરી? કઈ વિધવા બહેનનું દુઃખ વિગાળ્યું? અને જાતિભાઈના દુઃખનો અંત લાવવા શું કાશીશ કરી? વિગેરે પ્રશ્નો રવજાતિને પૂછવા માટે છે.

હે ભાઈ! તારા જાતિમન્ધુ, તારા પાડોશીના બાલુકાં, તારી વિધવા બહેનો, વહુ દીકરીઓ તેમ જ અન્ય ગરીબ રિચતિવાળાના દુઃખનું સરવૈયું કાપ દિવસ કાઢવાનો વિચાર કર્યો છે?

કદાચ કર્યો હશે તો પણ ન કર્યો જેવો જ હશે, કારણ કે તેનું ઉપલક્ષ્ય દુઃખ જ તમે તપાસ્યું હશે કે આ માણસ ગરીબ છે, આનું કુટુંબ તકલીફમાં છે, ફલાણી બહેન-વહુ-દીકરી દુઃખાયેલી છે વિગેરે વિગેરે; પરંતુ તેના હૈયાની બળતરાથી તેના અક્ષુદ્ધારા નીકળતા બીના પાણીના મિન્દુ તરફ લક્ષ આપેલ નહીં હોય.

તમારા આડોશીપાડોશીના બાલબચ્ચાં બૂખ્યા હોય, દુઃખે તકડગતા હોય, તેની બૂખ ટાળવા કાશીશ નહીં કરી હોય.

તમારા આંગણે માગવા આવેલ દીન-દુઃખી-ગરીબ યા બિખારીને તમારા એકાંજીમાં આપી પાછા કાઢ્યા હશે પણ સંતોષ્યા નહીં હોય.

આમ પોતાના જ બંધુઓ-પોતાના દેશના વતની ઉપર અનેક પ્રકારના આવી પડેલા દુઃખો જેવા જે દરેક બારતવાસીઓ તૈયાર થાય તો સહેજે બારતબૃમિ ઉપર થતો દુઃખનો પોકાર ઓછો થઈ જાય.

ભાઈ! તમારી પાસે જે પૈસા હોય તો તેને તેલુરી કે એન્કમાં મૂકી નહીં દેતાં તેનાવડે તમારાથી બની શકે તેટલી ગરીબો પર રહેમ કરેા. તેનું નામ જ દયા-દાન સમજાવે. ફંડમાં રકમે લારી જાપાદારા નામ પ્રકટ કરાવવા માનથી દાનનો આશય પૂરો સરતો નથી.

દાન તો મુમ્મપણે પોતાની કીર્તિની આશા રાખ્યા વિના, ગરીબ બાઇબાંકુ, દુઃખી આડોશીપાડોશી કે વિધવા બહેનો કે અનાથ બાલબચ્ચાંઓને સહાય કરવી તેનું નામ જ દાન. દાન આપતી વખતે નાદાનપણું છોડી તેમજ દયાને દિલમાં રાખી દાન આપવું. અગાઉ તીર્થ કરેા જેવાએ પણ વર્ષાદાન એટલે કે એક વરસ સુધી દરરોજ સવારના મવાકોડ સોનામહોરો વરસાદની માફક એકધારાએ વરસાવી જગતના બૂખ-દુઃખ ટાળ્યા પછી જ દીક્ષા મહાશ્વ કરેલ છે, માટે હે ભાઈ! તમે હમેશાં ગરીબો પર દયા-રહેમ રાખો. ખીજને ગરીબ કરો, છેતરી-લૂંટી ગરીબ બનવાની ઇચ્છા રાખશો નહીં.

પારેખ શયચંદ મુળજી

પંચરાત્ર ગ્રંથ

ગુજરાતી ભાષાતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન અંબિકર્ષિએ બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમોન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બંધન સંક્રમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિપ્રકૃતિ કર્મગ્રંથનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલાં ભાગમાં કર્મગ્રંથનું તથા ઉદ્ય અને મિતાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. બીજા ભાગમાં કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રોયલ આઈ પેશ સાઇકના ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. દ્વિતીય પંચરાત્રગ્રંથ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૬-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેવારે આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રકાશના સૂક્ષ્મ મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્ભગવાદ મલયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ મહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. દિ. ૩. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યકથા પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભગવાદ્યાર્ય વિરચિત. સંસ્કૃત હાયા મહિત છ. જ. પત્રાકારે દિ. ૩. ૧-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

વિક્રમચરિત્ર શ્રી શુભગ્રીવગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. દિ. ૩. ૫-૦-૦
પ્રાપ્તિસ્થાન:-લીલાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોસાયટી નં. ૧૫, એલીમલ્લીજ અમદાવાદ.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૦ મા

પૃષ્ઠ ૫૭ થી

પ્રાપ્ત

નિઝમ સંવત ૧૯૯૮
ગીર સંવત ૨૪૧૮

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
જાલનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે ખાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૧૦ મો }

પોષ

{ ધીર સં. ૨૪૬૮
{ વિક્રમ સં. ૧૯૫૮

અનુક્રમણિકા

- ૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન-સંસ્કૃત ... (સં. મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૧૬
- ૨ ત્રીજી સંસાર લાવના-પદ્ય ... (સં. સ્વ૦ સ. ક. વિ) ૩૨૦
- ૩ પ્રતિમાપૂજન-પદ્ય ... (મુનિ ભદ્રાનંદ) ૩૨૧
- ૪ જૂઠા જગતકા ખેલ-પદ્ય ... (") ૩૨૧
- ૫ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર : સ્પષ્ટાર્થ સુક્ત ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મચરિ) ૩૨૨
- ૬ શ્રી મહાવીરસ્વામી અને જૌતમસ્વામી ... (મૌકિક) ૩૨૭
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથજિન પદ ... (મં. ૨૧. સ. ક. વિ.) ૩૨૨
- ૮ ઘડિયાળ ... (કુંવરજી) ૩૩૩
- ૯ ધર્મકા મર્મ-પદ્ય ... (મુનિ ભદ્રાનંદ) ૩૩૫
- ૧૦ જ્યાં ત્યાં, જેમ તેમ, જ્યારે ત્યારે, જે તે જાણા જાણત (કુંવરજી) ૩૩૬
- ૧૧ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-શા દેવચંદ કરશનજી-રાંધનપુર) ૩૪૭
- ૧૨ ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપણું ... (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા) ૩૪૨
- ૧૩ સત્ય ગતું સ્વરૂપ ... (મુનિ શ્રી પ્રેમવિમળજી) ૩૪૪
- ૧૪ શ્રી પરમેષ્ઠી સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર ... (ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃશુભભાઈ) ૩૩૭
- ૧૫ પ્રભાવિકપુરુષો-પ્રભાવસ્વામી ૨. ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૩૫૦
- ૧૬ ઉપદેશક પદ ... (સં. ૨૧. મુનિ કપૂરવિજયજી) ૩૫૪

આહકોને ખાસ નિવેદન

આ માસિકનો દવે પછીનો માસ માસનો ૧૧ મો અંક માલ વદ ૧૦ મંગળવાર તા. ૧૦ ફેબ્રુઆરીના રોજ પ્રગટ થશે અને ફાગણનો ૧૨ મો અંક ફાગણ વદ ૮ મંગળવાર તા. ૧૦ માર્ચના રોજ પ્રગટ થશે. દવે પછી દરેક અંક અંગ્રેજી મહિનાની દલામી તારીખે બહાર પડશે.

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

અમારા કાયમના વિદ્વાન પ્રમાણે પાણવાની તિથિ ને પર્વ જતાવનાગ જૈન પંચાંગ 'મરચતી' ના મુદ્રક દોડા માથે વ્યમે છપાયા છે. કે. છટક નકલ છ પાછ. સો નકલના રૂ ૨૫

पुस्तक ५७ अं.
अंक १० भा.

पोरु

{ वीर सं. २४६८
नि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालोकः)

श्रीपार्श्वनाथस्तवनम्

(शालिनीवृत्तम्)

गौडीग्रामे स्तम्भने चारुतीर्थे, जीरापस्यां पत्तने लोद्वग्राख्ये ।
षाणारस्यां चापि विख्यातकीर्तिं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शशेश्वरस्थम् ॥१॥
इष्टार्थानां स्पर्शने पारिजातं, चामादेव्यानन्दन देवचंद्रम् ।
स्वर्गे भूमौ नागलोके प्रसिद्धं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शशेश्वरस्थम् ॥२॥
मित्याऽमेयं कर्मजालं विशालं, प्राप्यानन्तं ज्ञानरत्नं चिरत्नम् ।
लब्ध्यामन्दानंदनिर्याणसौख्यं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शशेश्वरस्थम् ॥३॥
विश्वाधीशं विश्वलोके पवित्रं, पापागम्यं मोक्षलक्ष्मीकलत्रम् ।
अम्भोजाक्षं सर्वदा सुप्रसन्नं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शशेश्वरस्थम् ॥४॥
प्रपे रम्ये अंगदोर्नागचन्द्रे, संख्ये मासे माधवे कृष्णपक्षे ।
प्राप्तं पुण्यैर्दर्शनं यस्य तच्च, श्रीपार्श्वेशं नौमि शशेश्वरस्थम् ॥५॥

सं० मुनिराजश्री विद्यानंदविजयजी

दोहा.

ब्रह्मचर्यं पालो सदा, मन वचन अरु काय ।
रोग शोक व्यापे नहीं, सुरपति लागे पाय ॥ १ ॥
अष्ट सिद्धि नथ निधि हो, ब्रह्मचर्यसे जान ।
आत्मशक्ति प्रकटे सदा, भद्रानंद असमान ॥ २ ॥

ત્રીજી સંસાર ભાવના

દોહરા.

હું અહીં પરમેશ્વરા, પ્રભુમું શ્રી મહાવીર;
શાસનનાયક શિવકર, સાગર સમ ગંભીર. ૧
જેની આણા આદરે, તે શ્રી સંઘ ઉદાર;
ભાવે અહનિશિ ભાવના, ત્રીજી આ સંસાર. ૨
(રાગ-શિખરો, ધનરો-તાલ દીપચંદી.)

સજ્જન મનમાં જોજો વિચારી, આ સંસાર ભયંકર ભારી;
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળાદિક યોગે, વાત વિચિત્ર ગહન અતિ ન્યારી. સં ૧
મચ્છગાળાગળ ન્યાય નિહાળી, કરવી વિરક્ત દશા મતિ સારી;
માત હોય તે ણહેન ણને વળી, સાસુ મુતા વળી તેહીજ નારી. સં ૨
પુત્ર પિતા ણને ણંધવ સસરે, એમ અનંત સંઘંધ વધારી;
ભટકે ભવમાં જીવ અનાદિ, સર્વ સ્થળે કુળ ભતિસ્વીકારી. સં ૩
ન્યાંથી જન્મ્યો ત્યાં થયો લંપટી, ભોગવે અંધ ણની અવિચારી;
મર્દન કરતો હર્ષ ધરે છે, જે સ્તનથી પયપાન સ્વીકારી. સં ૪
અતિશય મૂઢપણું આજ જણાયે, શું સદ્બુદ્ધિ ણધી પરવારી?;
સાર વિનાના આ સંસારે, સુખની પ્રાંતિ મહા દુઃખકારી. સં ૫
શિશુને કર અંગૂઠે સ્તનની, જેમ વળી મૃગતૃષ્ણા વિકારી;
'આમ કર્યું મેં આમ કરીશહું', ફેગટ એમ ગયો ભવ હારી. સં ૬
છે આ સ્વપ્નના જેવો તમાસો, મૂર્ખ મમત્વે મરે અવિચારી;
સ્ટેશનમાં જેમ પંથીનો મેળો, ટ્રેન જતાં બુઝો શૂન્ય છે કારી. સં ૭
તેમ આપણા સર્વ સંઘંધી, ઉપનય ભાવે ભવ્ય સુધારી;
જેન સેવક થવું જિન આણાયુત, સર્વથકી એ વાત છે સારી.

સજ્જન મનમાં જોજો વિચારી, આ સંસાર ભયંકર ભારી. ૮
સ્થિતિતા સ્વં સદ્ગુણકર્પૂરવિજયજી મહારાજ

(દોહરા.)

નિત્ય નિયમ પ્રમાણમાં, ઊણપ કરી શકાય;
રંગ જેટલો નાખીએ, તેવું પટ રંગાય.
ચાકર અંધ પગારનો, હોય ન ચોખી ચાલ;
જરૂર ભણો જગતમાં, મૂલ પ્રમાણે માલ.
અરિદંત સિદ્ધ સમરું સદા, આચારજ ઉવચાય;
સાધુ સંકલના ચરણમાં, વંદું શિશ નમાય.

प्रतिमापूजन

(तर्ज-धरम को भूल गये प्यारे भाई)

जिनवर की पूजा, भूल गये जैनी कहलानेवाले ॥

पूर्वाचार्योंने धतलाया, प्रतिमापूजन खास ।
 धावक होकर जो नहिं पूजे, मन में आवे हांस ॥ जिनवर० १ ॥
 बाप दादोंने जिसको पूजी, उसको क्यों हम लोपे ?
 लोकाशाह के हैं भ्रमाये, सत्य मार्ग क्यों गोपे ? ॥ जिनवर० २ ॥
 दर्शनशुद्धि इससे होती, जगती आतम ज्योति ।
 मोक्षप्राप्ति का उत्तम साधन, पापराशि सब खोती ॥ जिनवर० ३ ॥
 प्रतिमापूजा सौख्यदायिनी, कष्टहारिणी मानो ।
 कल्पलता सम चिंतित फल की, दात्री उसको जानो ॥ जिनवर० ४ ॥
 आनंद आर्द्रकुमारने भी, बोध इसीसे पाया ।
 विन आलस्यन मुक्ति न होती, भगवंतने फरमाया ॥ जिनवर० ५ ॥
 अविचल पद की इच्छा हो तो, प्रतिमापूजन करले ।
 पक्षपात को त्याग भद्रानंद, यात हृदय में धरले ॥ जिनवर० ६ ॥

झूठा जगत का खेल

(राग-भगवान महावीर जो भारत न आते)

सब स्वार्थ का सम्बन्ध है, यह जान तुं मन में ।
 एक दिन सभी को छोड़ के, तुं जायगा छन में ॥ ढेर ॥
 क्यों व्यर्थ मोहजाल में, कुटुम्ब के पड़ा ?
 कुछ भी पता तुझ को नहीं, सिर काल आ खड़ा ॥ सब स्वार्थ० १ ॥
 हे नहीं तेरा कोई, अरु तुं नहीं किसका ।
 वे अन्त घोसा देयंगे, विश्वास है जिसका ॥ सब स्वार्थ० २ ॥
 क्यों देहका गरुर कर, भगरुर तुं होता ।
 मिट्टी का पूतला है, अन्त मिट्टी में सोता ॥ सब स्वार्थ० ३ ॥
 सब हाड मांस खून मज्जारूप है सही ।
 इसमें ही भूल कर के, तुं मशगूल हो नहीं ॥ सब स्वार्थ० ४ ॥
 यह जान धर्मध्यान तुं, एक चित्त से कर ले ।
 कहता है भद्रानंद, इसी मंत्र को धरले ॥ सब स्वार्थ० ५ ॥

—भद्रानंद

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

સ્તોત્રકાર-મંગલ કરે છે—

॥ આર્યાવૃત્તમ્ ॥

પણમિય પરમિદ્વિપદ, ગુણગુરુગુરુણેમિદ્વિરમંતપદ ।

સિરિઅજિયસંતિથવગં, રણમિ સિરિસિદ્ધચક્રથવં ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—પાંચ પરમેષ્ઠીપદોને [શ્રી અરિહંતાદિક પાંચ પદોને] નમસ્કાર કરીને અને વિશુદ્ધ શીલ વિગેરે ધણા સદ્ગુણોવાટે ગૌરવવાળા એવા મારા ગુરુ મહારાજ સુગૃહીતનામધેય પરમેષ્ઠીપકારી આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વર-રૂપ મંત્રપદોને (એટલે ગુરુમહારાજના નામરૂપી મંત્રપદોને) નમસ્કાર કરીને શ્રી અનિતશાન્તિ સ્તવના રાગને અનુસારે હું (વિજયપદ્મસૂરિ) શ્રી સિદ્ધચક્રનું પ્રાકૃત સ્તોત્ર રચું છું [અનિતશાન્તિ સ્તવની જે નંબરવાળી ગાથા જે છંદમાં છે તેજ છંદમાં આ સ્તોત્રની પણ રચના કરી છે.] ॥ ૧ ॥

સ્તોત્રકાર પાંચ ગાથાવાટે શ્રી અરિહંતપદની સ્તવના કરે છે—

શ્રી અરિહંત પદનું સ્તોત્ર.

[રાગ—અજિઅં જિઅસદ્ધમયં]

પરમે પરમગદપ, બુદ્ધે પરબોહગે પુરિસસીહે ।

નિયગુણપુણરમણ, વંદે સયયં જિણવર્હ હં ॥ ગાહા ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી અરિહંત મહારાજનું—સર્વ દેવોમાં પરમે=ઉત્કૃષ્ટ છે, અને પરમગદપ=ઉત્તમ સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગને આપનારા છે. તથા બુદ્ધે= (પોતાની મેળે) બોધ પામેલા છે, તેમજ પરબોહગે=પરબોધેને બોધ પમાડનારા ગણધરા-દિમાં શ્રેષ્ઠ છે, પુરિસસીહે=પુરુષોમાં સિદ્ધ સમાન છે અને નિયગુણપુણરમણ= પોતાના આત્મિક ગુણોમાં સંપૂર્ણ રીતે પવિત્ર આત્મરમણ કરવારૂપ ગુણને ધારણ કરનારા એવા જિણવર્હ=શ્રીજિનેશ્વર અરિહંત ભગવંતોને, હં=હું, સયયં=દરેક, વંદે=વાંદું છું એટલે વંદના કરું છું. આ શ્લોકોમાં “ જિણવર્હ ” પદ વિશેષ્ય છે અને બાકીના છ પદો તેના વિશેષણ તરીકે બાળુવા.

પરા=ઉત્કૃષ્ટ, મા=લક્ષ્મીર્યસ્ય સઃ પરમઃ, તાન્ પરમાન્ એટલે લક્ષ્મી બે પ્રકારની છેઃ ૧-દ્રવ્યલક્ષ્મી અથવા બાહ્યલક્ષ્મી. ૨-ભાવલક્ષ્મી અથવા અભ્યંતર

લક્ષ્મી. તેમાં અશોકવૃક્ષ વગેરે આઠ મહાપ્રાતિહાર્યો વિગેરે દ્રવ્યલક્ષ્મી કહેવાય, તે જ બાહ્યલક્ષ્મી પણ કહી શકાય. અને કેવલજ્ઞાન-આરિત્ર વિગેરે ભાવ (અભ્યંતર)-લક્ષ્મી કહેવાય. આ બંને પ્રકારની લક્ષ્મીને પામેલા શ્રીઅરિહંત ભગવંતોને હું વાંદું છું, એમ દરેક વિશેષણના સ્વરૂપમાં સમજવું.

શ્રીઅરિહંત પરમાત્મા શ્રેષ્ઠમાર્ગને એટલે નિર્મલ દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્રની સાધનારૂપ મોક્ષમાર્ગને દેનારા છે એટલે દેશના દધને ભવ્યજીવોને સમજાવે છે; માટે જ તે પ્રભુ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશક કહેવાય છે. એટલે નિઃસ્પૃહભાવે ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા તમામ પુરુષોમાં અરિહંત દેવ અગ્રેસર ગણાય છે. તેઓ બીજા ભવ્ય-જીવોને ધર્મનો ઉપદેશ આપે, પરંતુ પોતે ત્રણ જ્ઞાનના ધારક હોવાથી તેમને બીજાના ઉપદેશની અપેક્ષા રહેતી નથી, માટે જ તેઓ સ્વયંબુદ્ધ કહેવાય છે. આ વાત જણાવવાને (વુદ્ધ) પદ આપ્યું છે. જેમ સિંહના પ્રભાવથી હાથીઓ ભાગી જાય છે તેમ શ્રીઅરિહંત મહારાજના જ્યાં જ્યાં વિચરે છે ત્યાં ત્યાં સવાસો યોજનમાં રોગાદિ ઉપદ્રવોરૂપી હાથીઓ નાશ પામે છે. આ વાત સમજાવવાને (પુરિસસીદ્ધે) આ વિશેષણ આપ્યું છે. મોહનીયાદિ ચાર ધાતિકર્મોના નાશ થયો હોય, તો જ નિર્મળજ્ઞાનાદિ ગુણોમાં સંપૂર્ણ રીતે રમણતા-તટ્વીનતા થઈ શકે છે. આવી સ્થિતિ તેરમા સયોગી કેવળી ગુણસ્થાનકે શ્રીઅરિહંત પ્રભુને હોય છે. તેમની વિવિધ પ્રકારે, વિધિપૂર્વક, નિયામોનો ત્યાગ કરીને પૂજા-ધ્યાન કરનારા ભવ્ય જીવો સંપૂર્ણ નિર્ભરમણ્યતાને પામે છે. આ અપેક્ષાએ છઠ્ઠા વિશેષણમાં એમ જણાવ્યું કે શ્રીઅરિહંત પ્રભુ નિર્ભગુણમાં રમણ કરવારૂપ ઉત્તમ લાભને દેનારા છે. આવા શ્રી અરિહંત પ્રભુને દરેક જ પરમ ઉદ્ધારથી હું વંદના કરું છું.

આ શ્લોકની રચના “ગાથા” નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—(૧) ક ગણ. (૨) ચ ગણ. (૩) ટ ગણ. (૪) ત્ત ગણ. (૫) પ ગણ. આ પાંચ ગણ સમજવા. તે દરેક ગણ અનુક્રમે બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ અને છ માત્રાના પ્રમાણ-વાળા હોય છે. એટલે જેમાં બે માત્રા હોય તે ક ગણ કહેવાય. એમ બાકીના ચાર ગણની પણ આખ્યા સમજી લેવી. શ્લોકનો ચોથો ભાગ તે પાદ કહેવાય. અહીં પહેલા બે પદમાં ચાર-ચાર માત્રાવાળા ૭ ટ ગણ અને છેવટનો અક્ષર શુર હોય છે. એટલે પહેલા પાદમાં ૧૨ અને બીજા પાદમાં ૧૮ માત્રા ગોઠવવી જોઈએ. આ સાત ટ ગણમાં પહેલો, ત્રીજો, પાંચમો અને સાતમો ટ ગણ ‘વિષમ’ કહેવાય ને બાકીના ત્રણ બેડી સંખ્યાવાળા ટ ગણ ‘સમ’ કહેવાય. તેમાં વિષમ ટ ગણમાં જ ગણ ન હોવો જોઈએ. ત્રણ અક્ષરનો ગણ કહેવાય. જેમાં આબુગાનુના એકેક અક્ષર લઘુ હોય, ને વચ્ચેના અક્ષર શુર હોય તે ‘જ’ ગણ કહેવાય. પિંગલ-શાસ્ત્રમાં જ ગણની સ્થાપના (૧૬૧) આ પ્રમાણે જણાવી છે. અહીં બીજી લીટીથી લઘુ અક્ષર અને ૬ આવા અવગ્રહથી શુર અક્ષર જાણવો. આ પ્રમાણે દરેક ગણની સ્થાપના થઈ શકે છે. તથા ત્રણ અક્ષરવાળા છઠ્ઠા ટ ગણમાં વચ્ચેના

અક્ષર ક ગણવાળો એટલે બે માત્રાવાળો (ગુરુ) ન હોય અને ત્રીજા ચોથા (બે) પદમાં પાંચ ટ ગણની પછી લઘુ અક્ષર આવે. તે પછી પહેલા બે પદમાં જણાવ્યા મુજબ એક ટ ગણ અને છેવટે ગુરુ અક્ષર આવે. ગુરુ લઘુ અક્ષરોની ગણતરી પ્રમાણે જે જે છંદો રચાયા છે તેમાં એમ કહી શકાય કે-ત્રણ અક્ષરનો ગણ થાય, પણ માત્રાની ગણતરીએ જે જે છંદો બને છે તેમાં ટ ગણની ચાર માત્રામાં લઘુ અક્ષર ચાર પણ આવે છે. જેમ “ નિયમુણ ” વિગેરે, ત્રણ અક્ષર-વાળા ટ ગણનું દષ્ટાંત-પરમે વિગેરે, બે અક્ષરવાળા ટ ગણનું દષ્ટાંત બુદ્ધે વિગેરે-આથી સાબિત થાય છે કે અહીં ગણમાં ત્રણ ન અક્ષર આવે, એવા એકાંત (ખાસ) નિયમ નથી. આ પ્રમાણે બીજા શ્લોકમાં પણ સમજી લેવું, કારણ કે તે પણ ગાથા છંદમાં છે. ॥ ૧ ॥

॥ રાગ-વચગયમંગુલભાવે ॥

અણુવમમંગલગેહે, હંદાહપયરસમચ્ચસુહદેહે ॥

મયદવપસંતિ મેહે, વંદે જિણં પણિણેહે ॥ ગાથા ॥ ૨ ॥

રૂપદર્શ—શ્રી અરિહંત મહારાજ-અણુવમ=ઉપમા ન આપી શકાય એવાં ઉત્તમ મંગલ=મંગલિકોના એટલે આત્મશુદ્ધિ-૧૫શ્વર્યાદિરૂપ ભાવમંગલોના મેહે=ધરૂપ છે, તથા હંદાહપયર=હંદ્રાદિકોના સમૂહવડે સમચ્ચ=સમ્યક્ પ્રકારે અર્ચય-પૂજા કરવા લાયક છે. સુહદેહે=ઉત્તમ એટલે જેમના શરીરની પૂજા મેરુપર્વત વિગેરે સ્થળે હંદ્રાદિ દેવોએ જન્માદિ કલ્યાણકોના પ્રસંગે કરેલી છે એવા છે, તથા મયદવ=મદ એટલે આઠ પ્રકારના મદ અને ઉપલક્ષણથી કપાયાદિ અંતરંગ શત્રુઓરૂપી ભયંકર ધગધગતા વનના અગ્નિને પસંતિ=પ્રશાન્ત કરવામાં (ભૂજવવામાં) મેહે=મેઘની જેવા છે, તથા પણિણેહે=અતિશય નિઃસ્નેહ (નિરાગ) છે, એવા જિણં=શ્રી જિનેશ્વરોને એટલે અરિહંત ભગવંતોને વંદે=વંદના કરું છું.

આ શ્લોકનું રહસ્ય એ છે કે—શ્રી અરિહંત વિગેરે નવપદોમાં પ્રથમ નંબરે રહેલા અરિહંત મહારાજનું સ્વરૂપ નવપદની ઓળીમાં પહેલે દિવસે વિચારવાનું છે. તેમાં ભવ્ય શબ્દો એમ વિચારે છે કે—આજે મને મહાભાગ્યના ઉદયથી શ્રી અરિહંત પદને આરાધવાનો અવસર મળ્યો છે. હે શુભ ! તે અરિહંત રાજા અનુષ્ઠાન મંગળતા ધર છે. એટલે વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ ગોળ, દર્દી, અક્ષત, શ્રીવત્સ વિગેરે દ્રવ્યમંગળ કહેવાય, અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપશ્વર્યા વિગેરે એકાંત આત્માને હિતકારી જે જે સાધનો શ્રી જિનશાસનમાં જણાવ્યા છે તે બધા ભાવમંગળ તરીકે જાણવા. અરિહંતપદનો આરાધક તેવા મંગલોને જરૂર પામી શકે છે. બીજા વિશેષણમાં શ્રી અરિહંત મહારાજનો દેહ શુભ દેહો, તેનું કારણ એ છે કે—તેને લઇને પ્રભુએ પદપકારાદિ પુષ્કળ પવિત્ર દાર્પણ દર્શાવે છે, માટે ન ઈદ્રાદિક ભવ્યશબ્દો તેમની પૂજના-સ્તવનાદિ કરે એમાં

નવાઈ શી ? ત્રીજા વિશેષણમાં પ્રભુ મેઘની જેવું કામ કરે છે, માટે તેમને મેઘની જેવા કહ્યા છે. જેમ મેઘ અગ્નિને ઠારે છે, તેમ પ્રભુના સ્વરૂપની ચિંતવના કરવાપૂર્વક પૂજનાદિ કરનારા લાભ્ય છવો મદ વિગેરે અંતરંગ શત્રુઓને હરાવે છે, દૂર કરે છે. સર્વથા સ્નેહનો ત્યાગ કરીએ, તો જ અરિહંતપણું પ્રાપ્ત થાય. આ રહસ્ય ચોથા વિશેષણમાં જણાવ્યું છે. 'જિનપ' એ અરિહંતનું નામ છે. હું આવા શુભોને ધારણ કરનાર પ્રભુ શ્રી અરિહંતને વંદના કરું છું. આ શ્લોક 'ગાથા' નામના છંદમાં છે, તેનું લક્ષણ પહેલા શ્લોકના સ્પષ્ટાર્થમાં જણાવ્યું છે ॥ ૨ ॥

॥ રાગ-સવ્વદુરક્ષપ્પસંતીર્ણં ॥

મન્વચારિત્તલીનાણં, કેવલીણં મહેસીણં ॥

તિલોયસરણિજ્ઞાણં, જમો જિગમ્પેસાણં ॥ સિલોમો ॥ ૩ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી અરિહંત મહારાજા મન્વચારિત્તલીનાણં=ઉત્તમ (યથા-ખ્યાત-ક્ષાયિક) ચારિત્રમાં લીન થયેલા છે. કેવલીણં=કેવળજ્ઞાની છે, મહેસીણં=મહર્ષિ-મહામુનિ છે; માટે જ તિલોયસરણિજ્ઞાણં=ત્રણે લોકના છવોને શરણ કરવા યોગ્ય અથવા સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે એવા જિગમ્પે=જિનગણ એટલે અવધિ-જ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાની તથા સામાન્ય કેવલીના ઈસાણં=નાયક શ્રી તીર્થંકર ભગવંતેને જમો=મારો નમસ્કાર થાઓ.

આ ગાથા 'શ્લોક' નામના છંદમાં બનાવી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું—જેના ચારે પદમાં પાંચમો અક્ષર લઘુ હોય, અને બીજા તથા ચોથા પદમાં સાતમો અક્ષર લઘુ હોય તેમ જ ચારે પદમાં છઠ્ઠો અક્ષર શુદ્ધ હોય તે શ્લોક નામનો છંદ કહેવાય. ॥ ૩ ॥

॥ રાગ-અજિઅજિગ્મસુહૃદ્ધવત્તર્ણં ॥

શુવળગુરુ ! પયત્થમાસણં, વિજયપયં પહુ ! તુજ્ઞ સાસણં ॥

સયલચિયડવિગ્ધણાસણં, વહુમયમોહપસત્તુતાસણં ॥ માગહિયા ॥ ૪ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—હે ત્રણ ભુવનના શુરુ !, પહુ ! =હે પ્રભુ ! તુજ્ઞ સાસણં=તારું પ્રવચન, પયત્થમાસણં=ત્રણે જગતના પદાર્થોને કહેનારું-દર્શાવનારું છે, વિજયપયં=વિજય મેળવવામાં કારણ છે એટલે પરવાદીઓને છતાવનારું છે. (મોહ વિગેરે અંતરંગ શત્રુઓને છતાવનારું છે). સયલચિયડવિગ્ધણાસણં=સર્વ પ્રકારનાં વિકટ-વિષમ વિમોનો નાશ કરનારું છે, અને વહુમયમોહપસત્તુ=ધણા પ્રકારના ભયને આપનાર મોહરૂપી ઉકટ શત્રુને તાસણં=ત્રાસ આપનારું છે. એટલે ભય આપનાર મોહશત્રુને સામો ભય પમાડનારું (તારું શાસન) છે.

સ્તોત્રકારે આ શ્લોકની રચના માગધિકા નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું—જેના પહેલા અને ત્રીજા પદમાં બે ટ ગણ, લઘુ ક ગણ,

લઘુ ક ગણ આવે, અને બીજા તથા ચોથા પદમાં પ ગણ, ટ ગણ, લઘુ ક ગણ, લઘુ ક ગણ આવે તે માગધિકા છંદ કહેવાય. ॥ ૪ ॥

॥ રાગ—કિરિયાવિહિસંચિઅં ॥

અરિહંતપયં વિમયં ગયસંસદ્મંતિહરં ।

વરસત્તિયમોયસમુદ્વિવદ્ધુણચંદયરં ॥

પરમાવણિરોહગમિદ્વપયાણસુરંદુવરં ।

પળમામિ કસાયચઙ્કપતાવજલપ્પયરં ॥ આલિંગણયં ॥ ૫ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—આ પહેલું અરિહંતપદ કેવું છે ? તે કહે છે—અરિહંતપયં= પહેલું “શ્રી અરિહંત” પદ વિમયં=સાત લયને દૂર કરનાર છે તથા ગયસંસદ્= તમામ જાતના રોગની ખીડાને, મનના સંશયને, તથા મંતિ=અનેક પ્રકારની ભ્રાંતિ-ભ્રમણાઓ કે જે છદ્મસ્થપણાના કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે તેને અને સંસારની રખડપટ્ટીને હરં=હરનારું છે—નાશ કરનારું છે. તથા વરસત્તિયમોય=ઉત્તમ સાત્ત્વિક પ્રભેદ એટલે પરમ આત્માનંદ તે રૂપ સમુદ્=સમુદ્રને વિવદ્ધુણ=વૃદ્ધિ પમાડવામાં—ઉદ્દાસ પમાડવામાં અથવા વધારવામાં ચંદયરં=ચન્દ્રના કિરણોના જેવું છે. તથા પરમાવ=આત્મિકલાવ સિવાયના વિલાવ સ્વલાવો કે જે જડ પુદ્ગલના સંયોગે આત્મામાં અનાદિકાળથી છે, તેનો ગિરોહનં=રોધક-રોકનાર છે. એટલે આત્માની સ્વલાવદશાને પ્રગટાવનારું છે. તથા અરિહંત પદ દ્વપયાણ=ગ્રંથ વસ્તુઓને આપવામાં સુરંદુવરં=શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષના જેવું છે, તથા કસાયચઙ્કપતાવ=ચાર કપાયોના ઉક્ળાટને શાન્ત કરવામાં જલપ્પયરં=પાણીના સમુદાય જેવું (અરિહંત પદ) છે, આવા મહાપ્રલાવિક એ પ્રથમ શ્રી અરિહંત પદને હં=હું સદ્=નિર-ન્તર-નારંવાર પળમામિ=પ્રણામ કરું છું.

આ શ્લોકની રચના ‘આલિંગનક’ નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના દરેક પદમાં શરૂઆતના બે અક્ષર લઘુ હોય ને ત્રીજો અક્ષર ગુરુ એટલે બે માત્રાવાળો હોય. આ રીતે ત્રણ અક્ષરવાળા ૬ ટ ગણ હોય—એટલે ૧૮ અક્ષરવાળા ચાર પદ જે (છંદ)ના હોય અને જેમાં પહેલા પદની સાથે ત્રીજા પદનો અને બીજા પદની સાથે ચોથા પદનો યમક (સરળા અક્ષરનો અનુપ્રાસ) હોય. તે આલિંગનક છંદ કહેવાય.

આ પાંચ શ્લોકમાં અરિહંત પદની બીજા દ્વંકમાં જણાવી. વિશેષ હકીકત ‘શ્રી સિદ્ધચક્રની તાર્ત્ત્વિક માયના’ નામના અંથમાં જણાવી છે. અહીં અરિહંત પદની હકીકતને જણાવનારો પહેલો પ્રકાશ પૂરો થયો. ॥ ૫ ॥

इति अरिहंतपदवर्णनाभिधानः प्रथमः प्रकाशः ॥

—આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

પર્યુષણ અને શ્રી મહાવીર જીવન—

પર્યુષણ પર્વમાં શ્રી મહાવીર પરમાત્માના જીવનના જુદા જુદા પ્રસંગો લઈ તે પર વિવેચન કરવાનો મારો આગ્રહ સુપ્રસિદ્ધ છે. એક દૃષ્ટિએ પર્યુષણ પર્વને આપણે મહાવીર જયંતિનું સમાહ કહી શકીએ. જો કે પર્યુષણ પર્વમાં પરસ્પર ખમતખામશ્યા અને વાર્ષિક દુષ્ટતાની ક્ષમાપના તેમજ આલોચનાની મુખ્યતા છે, પણ સેંકડો વર્ષથી કલ્પસૂત્રનું વાંચન—અતિ મહત્વનો જ્ઞાનવિભાગ પર્યુષણ પર્વનું અંગ બની ગયેલ છે અને કલ્પસૂત્રમાં શ્રી મહાવીર ચરિત્ર તેનો ઘણો ભાગ રોકે છે તેથી આપણે પ્રત્યેક વર્ષે શ્રી મહાવીર જીવન પર વિચારણા કરી, એની અનેક દૃષ્ટિબિન્દુથી પર્યાલોચના કરીએ તો એથી પર્યુષણ પર્વારાધનનું સાર્થક્ય આપણે સાધી શકીએ. એટલા માટે મારો આ સંભાષણશ્રેણીના સંચાલકોને શરૂઆતથી આગ્રહ છે કે પર્યુષણમાં વિદ્વાન વિચારક પ્રત્યેક વક્તાએ મહાવીર જીવનના કોઈ કોઈ પ્રસંગો લઈ તેને બદલાવવા અને એ ધોરણનો સ્વીકાર ચાલે તો થોડા વખતમાં આપણે મહાવીર જીવન પર પ્રચૂર સાહિત્ય એકત્રી કરી જનતાને જ્ઞાનદૃષ્ટિએ મોટો ફાળો આપી શકીએ. આપણા આસન્નઉપકારી શ્રી વીરપરમાત્માના જીવનને, એમના પૂર્વભવોને, એમના વિકાસમર્ગોને, એમની ઉપદેશપદ્ધતિને, એમણે સમાજમાં કરેલા મહાપરિવર્તનોને અને એમના અસાધારણ વ્યક્તિત્વે સમસ્ત આર્યાવર્તમાં પાડેલી ભલ્ય છાપને આપણે જોઈએ તેટલો ન્યાય આપ્યો હોય એવું ઘણા વિચારકોને લાગતું નથી. આપણે આ તકનો લાભ લઈ સર્વ સમજ શકે તેવી સાદી ને સરલ ભાષામાં શ્રી વીર પરમાત્માના વિકાસને બદલાતીએ તો સાહિત્ય અને ધર્મની નજરે આપણે ઉપયોગી સેવા કરી ગણાય. આ મારી માન્યતાને અંગે આ શ્રેણીની શરૂઆતથી શ્રી વીર ચરિત્રને અંગે હું દરેક વર્ષે કાંઈક બોલતો આવું છું.

શ્રી ગૌતમ ચરિત્રમાં આગમસાર—

શ્રી વીરપરમાત્માના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી ઈંદ્રજિતિ-ગૌતમ ગણધરને અંગે આજે આપની સમક્ષ કાંઈક બોલવાના સંકલ્પથી અત્ર ઉપસ્થિત થયો છું. મૂળ આગમોમાં શ્રી વીરભગવાન અને ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નોત્તરો એવી રીતે સાંકળી દીધા છે કે આખા જ્ઞેન આગમનો સાર એમાં આવી જાય. આ સર્વ હકીકત અત્યારે કહી શકાય તેટલો સમય પણ નથી અને મારી તે માટે તૈયારી પણ નથી. મને શ્રી ગૌતમસ્વામીના મમસ્ત પ્રસંગોમાં જ્ઞેનધર્મના મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું દેખાય છે, અને એમના અષ્ટાપદ ગમનમા યોગ છુપાયેલો જણાય છે અને મને એમના ભગવાન પ્રત્યેના રાગમાં લાક્ષણિક જ્ઞેન તત્ત્વનું સ્વરૂપ ભાસે છે. એમનું આખું જીવન બારે વિચિત્રતાઓ અને વિશિષ્ટતાઓથી ભરપૂર છે. એક જાણીતા મુલાખિતમાં કહ્યું છે કે:—

અમિમાનોઽપિ વોઘાય, વિપાદો ગુરુમક્તયે ।

રાગો કેવલજ્ઞાનાય, ગૌતમસ્યાદ્ભૂતમ્ ત્રયમ્ ॥

એમને અભિમાન થયું તો પરિણામે તેમાંથી બોધ થયો, એમને વિષાદ થયો તો પરિણામે શુભદારાજની ભક્તિ થઈ, એમને શુભ તરફ રાગ થયો તો પરિણામે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થયું. આવી રીતે રાગ, વિષાદ અને અભિમાન જેવા મલિન મનોવિકારો-પણ જેમને હિત કરનાર થઈ પડ્યા તેમને માટે એટલું જરૂર કહી શકાય કે તેમનું ચરિત્ર વિચિત્ર છે, અનોખું છે, જુદી જ બાત પાડે તેવું છે. આપણે આ ગૌતમસ્વામીનું ચરિત્ર જરા આંતર-દૃષ્ટિથી સમજી લઈએ અને તે દ્વારા આપણી પ્રગતિના માર્ગોને શોધીએ.

પ્રચલિત સંસ્કૃતિઓ—

શ્રી ગૌતમ-ઈંદ્રભૂતિના ચરિત્ર પરથી જણાય છે કે તે વખતે શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિના પ્રવાહો પૂર જોસથી આર્યાવર્તમાં વહેતા હતા. જોનેના આદર્શોમાં ફેરફારો હતા, પણ એકંદરે જીવનનું ધ્યેય આત્મોત્તરિદારા કરવાનું સાધ્ય હતું. તે વખતે બૌદ્ધ સંસ્કૃતિ પણ ડોકિયાં કરી રહી હતી, પણ એનો હલુ બાલ્યકાળ હતો અને એના વિસ્તાર કરનારનો જન્મ થયો ન હતો. બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિમાં યજ્ઞયાગાદિની મુખ્યતા ક્રિયામાર્ગમાં હતી, જ્યારે જૈન સંસ્કૃતિનો પાયો અહિંસા, સંયમ અને તપ પર રચાયો હતો. શ્રી મહાવીર અને ગૌતમનો મેળાપ અતિ વિરલ રીતે થાય છે અને તે આખો પ્રસંગ ખૂબ વિચારણા માંગે છે. મીસાપ અને સ્વીકાર—

ભગવાન મહાવીરને કૈવલ્ય થયા પછી તેઓ મધ્યમાપાપા નગરી તરફ આવવા નીકળ્યા. ત્યાં દેવોએ સમવસરજીની રચના કરી. તે વખતે તે જ ગામમાં સોમિલ નામના બ્રાહ્મણે મહાવજ્ર માટે અતિ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને એકઠા કર્યા હતા. ઈંદ્રભૂતિ અતિ વિદ્વાન ચૌદ વિદ્યા પારંગત, ચાર વેદના પ્રખર અભ્યાસી પોતાના પાંચસે શિષ્ય સાથે ત્યાં યત્રમાં ભાગ લેવા આવ્યા હતા. હજારો બ્રાહ્મણો મોટા પાયા પર યજ્ઞ કરાવી રહ્યા હતા અને મોટી ધમ્મલ થઈ રહી હતી. ત્યાં આકાશમાર્ગે હજારો દેવોને સમવસરજી તરફ જતાં જોઈ ઈંદ્રભૂતિને અભિમાનની જાગૃતિ થઈ. જ્યારે તેણે જાણ્યું કે અન્ય કોઈ ‘સર્વજ’ નહીંકમાં આવેલ છે અને આ દેવો ત્યાં જાય છે ત્યારે પોતાની અપૂર્વ વિદ્વતા પાસે અન્ય કોઈ સર્વજપણીનો દાવો પણ કેમ કરી શકે? એવો એને પ્રશ્ન થયો. બ્રાહ્મણ વિદ્વાન ગમે તેટલો હોય, પણ અભિમાન ઉપર વિજય મેળવવો આશરો છે. અને મનોવિકારની ભૂમિકા એવું છે. એની પાસે જનાર દેવતાઓ પણ ‘અક્રત્ર વગરના જ હશે’ એમ ધારી પોતે સદા જ ચાંત થયા, પણ જ્ઞાનનું અભિમાન અતે માગ મૂકી ગયું અને મહાવીરના સર્વજપણીનો નાશ કરવા જાને ચાલ્યા. એમના શિષ્યોએ પણ સમજદાના કે તેમને જાને તરફી લેવાની જરૂર નથી, આપનો એક શિષ્ય પણ સામાને નિરુત્તર કરે તેવો છે, પણ ઈંદ્રભૂતિને લાગ્યું કે આ નવો સર્વજ મહાઆકાશી છે, એટલે પોતે પાંચસો શિષ્યના પરિવાર સાથે ચાલ્યા સમવસરજીમાં પેઠા એટલે શ્રી મહાવીર ભગવાને તેમને ‘ઈંદ્રભૂતિ ! ગૌતમ ! તું ભલે આવ્યો !’ એમ કહ્યું, એટલે આ પોતાનું નામ પણ જાણે છે એમ જાણી જરા પાછા પડ્યા, પણ પાછો અભિમાને તેમના પર કાંઈ મેળગ્યો અને પોતાની પ્રસિદ્ધિ જમનજેર હોવાનું તે કારણ હશે એમ માની લીધું. શ્રી વર્ધમાને તેમને ઘુરત કહ્યું કે ‘તમને (ગૌતમને) જીવ છે કે નહિ?’ એવી શંકા છે’ પણ વેદનો

અર્થ એ સંબંધમાં તમે અવજો કરો છો, એમ કહી ચિત્તચૈતન્યવિદ્યાનથી તે જાણી શકાય એ સર્વ હકીકત વેદના વાક્યોથી કહી બતાવી ગૌતમની શંકાનું નિવારણ કર્યું તેમજ જીવ છે એવી સ્થાપના કરી બતાવી. નિરાકરણમાં અપૂર્વ વિદ્વતા ભરેલી હતી, માત્ર દિશા ફેરવવાની જરૂર હતી અને જ્યારે વેદવાક્યોથી શંકા નિવારણ થાય ત્યારે ખાટી શું રહે? દુરત ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમમાં જાગૃતિ આવી ગઈ અને તે ભગવાનના શિષ્ય થઈ ગયા. તેમની સાથે આવેલ તેમના ૫૦૦ શિષ્યો પણ દીક્ષિત થયા. આ રીતે ગૌતમસ્વામીના શ્રમણ જીવનનો પ્રારંભ થયો. અગિયાર ગણધર્મે—

ગોત્ર ગામના એ રહેવાસી હતા. પિતા વસુભૂતિ અને અને માતા પૃથ્વીના પુત્ર હતા. તેઓ જૈન સંસ્કૃતિમાં જોડાયા એટલે તેમના સગાભાઈ અગ્નિભૂતિ બહાર પડ્યા. તેમને ‘કર્મ’ છે કે નહિ? એવી શંકા હતી. મૂર્તિમાન કર્મ અમૂર્તિમાન જીવ સાથે કેમ બંધાય? એ શંકાનું નિવારણ વેદવાક્યોથી પ્રભુએ કર્યું એટલે તેઓ પણ જૈન સંસ્કૃતિમાં જોડાયા—તેમણે જૈન દીક્ષા સ્વીકારી.

એ જ વખતે ભગવાનના કુલ અગિયાર મુખ્ય શિષ્યો થયા. અંદરબાને એ દરેકને જુદી જુદી શંકાઓ હતી એનું વેદવાક્યોથી ભગવાને નિરાકરણ કર્યું. એ અગિયારના શંકાના વિષયો અત્યારે કે તે કાળમાં મતભેદના ખારા વિષયો છે અને એના પર ભારે ચર્ચાઓ થાઈ રહેલી છે. એમની શંકા સંબંધી સંક્ષિપ્ત નિરૂપણ આ પ્રમાણે છે:—

૧. ઇંદ્રભૂતિ—‘જીવ છે કે નહિ?’ એ સંદેહ.

૨. અગ્નિભૂતિ—‘કર્મ છે કે નહિ?’ અમૂર્તિમાન જીવને મૂર્તિમાન કર્મો કેમ લાગે? એ સંદેહ.

૩. વાયુભૂતિ—‘જીવ અને શરીર જુદા છે કે બન્ને એક જ છે?’ એ સંદેહ.

આ ત્રણે સગા ભાઈઓ હતા. ગૌતમ ગોત્ર હતું. પિતા વસુભૂતિ અને માતા પૃથ્વીના ત્રણે પુત્રો હતા. ત્રણેની સાથે ૫૦૦ પાંચસે શિષ્યો હતા. દરેક અતિ વિદ્વાન હતા.

૪. વ્યક્ત—‘સર્વ શૂન્ય છે? કે અમહાત્મ્ય છે કે નહીં?’ એવા મંશયવાળા હતા. કાદશકાંઠાએ એ અધ્યાપક હતા. એમના પાંચસે શિષ્ય એમની સાથે હતા.

૫. મુદ્ધર્મા—‘જેવો આ ભવમાં તેવો પરંબવમાં.’ પશુ મરીને પશુ થાય. કારણ તેવું કાર્ય. શાળ વાવી ફોપ તો તેમાંથી જવ કેમ થાય? આ સંદેહ. એઓ અધ્યાપક હતા. ૫૦૦ શિષ્ય સાથે હતા.

૬. મહિક—‘બંધ અને મોક્ષ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. મૌર્યકાંઠાએ વિજયા તથા ધનદેવના પુત્ર. ૩૫૦ શિષ્યના અધ્યાપક.

૭. મૌર્ય—‘દેવતાઓ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. વિજયાદેવી—વિધવાના પુત્ર. ૩૫૦ શિષ્યનો પરિવાર, અધ્યાપકનો ધર્મી.

૮. અકપિત—‘નારકી ન હોવી જોઈએ, કેમકે તે દેખાતી નથી.’ એ સંદેહ. વિમળાપુરીના અધ્યાપક, ૩૦૦ શિષ્યનો પરિવાર.

૯. અચલભ્રાતા—‘પુણ્ય ને પાપ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. કાશ્યાપનગરીના અધ્યાપક. ૩૦૦ શિષ્યના ગુરુ.

૧૦. મેતાર્થ—‘પરલોક છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. વત્સદેશમાં તુર્ગિક ગ્રામના અધ્યાપક. ૩૦૦ શિષ્યના પરિવારવાળા.

૧૧. પ્રભાસ—‘મોક્ષ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. રાજગૃહ નગરે બલ તથા અતિ-ભદ્રાના પુત્ર. ૩૦૦ શિષ્યનો પરિવાર. અધ્યાપક.

આ સર્વ પ્રશ્નો દરેક ધર્મશાસ્ત્રોએ ચર્ચ્યા છે, યુક્તિગમ્ય અને શબ્દપ્રમાણુગમ્ય છે. ન્યાયની કોટિથી પણ ગ્રાહ્ય છે. આટલા પ્રશ્નો સમજે તો તત્ત્વજ્ઞાનને અંગે કોઈ વાત ભાગ્યે જ બાકી રહે તેમ છે. આ અગિયારે શિષ્યો ખૂબ બહેલા હતા, સુપ્રસિદ્ધ અધ્યાપકો હતા, તૈયાર હતા; માત્ર એમને સમ્યગ્ રીતે સમજાવીને રસ્તા પર લઈ આવવાના હતા. આવા અગિયાર શિષ્ય વસ્તુબોધપૂર્વક થયા અને તેમને શ્રી મહાવીરે ગણધર બનાવ્યા. આ ભગવાનના તીર્થનો પ્રથમ મોટો વિજય થયો. અગિયારને દીક્ષા આપી મુખ્ય શિષ્ય બનાવ્યા. તેમની સાથે કુલ ૪૪૦૦ શિષ્યો હતા તે પણ દીક્ષિત થયા.

ત્રિપદી—

મુખ્ય ૧૧ શિષ્યોને ભગવાને ત્રિપદી આપી. ઉપચ્છેદ વા, વિગમેદ વા, ધ્રુવેદ વા ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે, ક્ષુબ્ધ છે—આ ત્રણ શબ્દના પરમાર્થ પર દરેક શિષ્યે વિચાર કર્યો, સત્ શું છે? એ વિચાર્યું, સત્ત્વ-સત્તાનો ભાવ સમજ્યા અને તેની સાથે પરમાર્થતત્ત્વનું તેમને જ્ઞાન થયું. દરેકે પોતપોતાની દાદરાંગી બનાવી. કુલ નવ વાચના થઈ, પણ મૂળ બાબતમાં જરાપણ ફેરફાર નહિ. શાસ્ત્રવિસ્તાર ગમે તેટલો હોય, પણ મૂળ વાત અને મુદ્દો એક સરખા હોય તો ‘રચનાભેદે સ્વરૂપભેદ યતો નથી એ મહાસત્ય સમજનાર હતા અને સ્વાદ્વાદ—અનેકાંતનું સ્વરૂપ પામી ગયા હતા. આ ગણધર સાથેની ચર્ચા એ આખા જૈન દર્શનનું સ્વરૂપ છે એની એક એક બાબત પર દિવસો સુધી ચર્ચા કરી શકાય તેવા તે રહસ્યભરપૂર તત્ત્વજ્ઞાનના મહાપ્રશ્નો છે. ગણધરવાદ વખતે એનો થોડો ભાગ સમજવા માટે દીકાકારે એને કંદપસૂત્રનો ભાગ બનાવ્યો છે, એના પર વિરોધાવસ્થક બાબતમાં ૪૦૦ પાના જેટલો વિસ્તાર છે અને મૂળસૂત્રોમાં એ પ્રત્યેક વિષયનું ખૂબ વિવેચન અનેક દ્રષ્ટિબિન્દુથી કરવામાં આવ્યું છે.

જનતાના વિજ્ઞાન માટે પ્રશ્નપરંપરા—

શ્રી ઈંદ્રભૂતિ-ગૌતમ મુખ્ય ગણધર થયા. ન્યારે ન્યારે ભગવાન સમવસરણમાં તિરાજે ત્યારે ગૌતમ ગણધર અનેક મવાલો પૂછે અને શ્રી વીર તેની મીઠી બાપામાં જવાપ આપે. એક ભગવતી સૂત્રમાં એવા ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન અને ઉત્તરો નોંધાયેલા છે. સોફોને બોધ થાય તેટલા માટે કેટલાક તદ્દન માદા સવાલો પણ કર્યા છે અને કેટલાક વિષયવસ્થાના, કેટલાક વિધિમાર્ગના અને યોગ મંબંધી પણ અનેક પ્રશ્નો કર્યા છે, જૈન દર્શનના દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગના અતિ વિસ્તૃત મવાલ જવાબો થયા છે અને કથાનુયોગને પણ વિમરવામાં આવ્યો નથી. આ પ્રશ્નો કરતી વખતે ગૌતમશાખી

ભગવાનની સામે એસતા હતા, ત્યારે ભગવાન સમયસરણમાં પાદપીઠ પર પગ મૂકી સિંહાસન પર બિરાજમાન થઈ પ્રજ્ઞના જવાબ આપતા હતા અને સામાન્ય દેશના હોતા હતા.

ગૌતમસ્વામી ઇંદ્રભૂતિએ મોટું અભિમાન કર્યું, પોતાના જેવો કોઈ બુદ્ધિશાળી ન હોઈ શકે એવો ધર્મ કે કોઈ અને જીતવા જતાં જીતાઈ ગયા એટલે અગાઉના મ્લોકમાં કહેવાયું છે કે એમને તો અભિમાન પણ બોધવું કારણ બન્યું. સામાન્ય રીતે અભિમાન કરાય તો સંસારમાં પાત કરાવે છે, ત્યારે ગૌતમસ્વામીને તો અભિમાન પણ લાભદાયક થયું એ એમની વિશિષ્ટતા છે. તેમની યોગલક્ષ્મી—

ગૌતમસ્વામી મહાયોગી હતા, એમને અનેક યોગસિદ્ધિ મળી હતી અને યોગના અર્થિત્ય પ્રભાવથી લબ્ધિ તેમજ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેમાં નવાઈ નથી, પણ એમના સંબંધમાં એક વાત નોંધાયેલી છે એ બારે વિસ્મય કરે તેવી છે. તે અકસ્માત જ હતો, પણ નોંધવા જેવો પ્રસંગ છે. અને તે એ છે કે શ્રી ગૌતમસ્વામી જેને દીક્ષા આપે તેને કેવળજ્ઞાન જરૂર થાય. પોતાને કેવળજ્ઞાન નહિ અને શિષ્યને જરૂર થાય, એટલે જે વસ્તુ પોતાની પાસે નથી તેનું તે દાન આપનાર થયા એ નવાઈ જેવી નોંધાયેલી હકીકત છે અને બારે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનાર છે. ‘આપ કને અણુહુંત, ગોયમ દીજે જ્ઞાન ઇમ.’ આમ ગોયમ પોતાની પાસે ન હોય તેવી વસ્તુનું દાન કરતા હતા. આગળ તાપસને પ્રસંગ આવશે ત્યારે આ વાતની સ્પષ્ટતા થશે. યોગમાં વધ્યા પણ કેવળ ન આવે—

એક વખત ગૌતમસ્વામીએ દીક્ષા આપેલ મુનિને તે જ દિવસે કેવળજ્ઞાન થયું. ગૌતમસ્વામીને આનંદ સાથે વિવાદ થયો કે પોતે આવું નિરતિચાર ચારિત્ર પાળે અને પોતાને કેવળજ્ઞાન ન થાય અને આ એક દિવસની દીક્ષાપર્ણવવાળાને કેવળજ્ઞાન થાય એ તો બારે નવાઈની વાત ! કેવળજ્ઞાનમાં તો ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનના સર્વ ભાવો જાણી દેખી શકાય અને તદ્ભાવે સર્વ કર્મથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી ભવાટવીના ફેરા ટળી જાય, એટલે એ વિષાદનું કારણ શ્રી વીરપ્રભુને જણાવી પોતાને કેવળજ્ઞાન થશે કે નહિ ? એ બાબતનો સવાલ પૂછ્યો. સ્વામીએ સંક્ષેપમાં જવાબ આપ્યો—‘ગોયમ ! સંતાપ ન કર. છેવટે આપણે બન્ને સરખા થશું.’ આ જવાબથી ગૌતમસ્વામી સંતોષ તો પામ્યા, પણ એના મનમાં સર્વગ્રાહ્ય અને મુક્તિપ્રાપ્તિની તમન્ના જાગી. સ્વારપછી પોતાના શિષ્ય શાસ્ત્ર મહાશાલને કેવલ્યપ્રાપ્તિની હકીકત જાણી ત્યારે એમની કેવલ્યપ્રાપ્તિ માટેની તમન્ના વધી. અપૂર્વ વિદ્યતા અને ખૂદ તીર્થ કરને પ્રસંગ તેમજ પ્રસાદ હોય છતાં કેટલીક વાર પ્રાણી પોતાની પ્રાપ્તિની મર્યાદા અથવા તેને અંગે આવતા પ્રત્યયોગો સમજી શકતા નથી. જે રાગ અંગત સ્વરૂપ પકડે તે પ્રશ્નન પ્રકારનો હોય છતાં વ્યક્તિગત હોય તો તે પરભાવનું સ્વરૂપ જ ધારણ કરે છે એ વાત ધણી વખત મુઠી તેમના બ્યાનમાં જ ન આવી. વાત નવીન નહોતી, પણ એના ઉપર લક્ષ્ય જ ગયું નહિ, એટલે યોગપ્રગતિમાં ધણી આગળ વધ્યા છતાં શ્રી વીર પરમાત્મ તરફ તેમનું અંગત આકર્ષણ યાત્રુ જ રહ્યું.

અષ્ટાપદ—મેખલામાં તાપસો—

એવામાં ભગવાને એક પ્રસંગે દેશના દરમ્યાન કહ્યું કે ‘જે પોતાની શક્તિથી

અષ્ટાપદ પર્વત પર જાય તે તે જ ભવે મોક્ષે જાય ' આ હકીકત સાબળીને તેમની ઇચ્છા અષ્ટાપદ ભેટાની થઈ આ અષ્ટાપદનો આખો પ્રસંગ યોગસાધના બતાવે છે અને તેમા ધણુ ઊંડાણ અને રહસ્ય ભરેલું છે તે પર હુ મારી દૃષ્ટિએ આગળ વિવેચન કરીશ પ્રથમ સ્થૂળ નજરે એ વાત રજૂ કરું છું

ભગવાનની અનુગ્રા લઈ ગૌતમ ઇંદ્રભૂતિ અષ્ટાપદ તરફ ચાલ્યા. ત્યાં કુડિન્ને નામના કુળપતિના આશ્રયતળે પાચસો તાપસો એક ઉપનાસ કરી, પારણામા માત્ર આર્દ્ર-કદ ખાઈ આત્મપ્રગતિ કરતા અષ્ટાપદની પહેલી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા, દિન નામના કુળપતિના આશ્રય નીચે પાચસો તાપસો બે ઉપનાસને પારણે ખરી પડેલ સૂકા પાદડાનુ ભોજન કરી ઉત્તમ તપ કરી રહ્યા હતા અને અષ્ટપદની બીજી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા સેવાલ નામના કુળપતિના આશ્રય નીચે પાચસો તાપસો ત્રણ ઉપનાસને પારણે સુકી સેવાળ (મીઠા પાણી ઉપગની લીલ)નું ભોજન કરી મહા ઉત્તમ તપ કરી રહ્યા હતા અને અષ્ટાપદ પર્વતની ત્રીજી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા. આ સર્વ તાપસોનો પ્રયત્ન અષ્ટાપદના શિખરે પહોંચવાનો હતો.

એ તાપસોએ ગૌતમસ્વામીને આવતા જોયા, એમનું દૃઢ હૃદયુષ્ટ શરીર જોયું અને પોતે આકરો તપ કરી કૃષ (દુર્બળ) થઈ ગયા છે તો પણ અષ્ટાપદને શિખરે પહોંચી શકના નથી તો આ કેવી રીતે પહોંચશે ? એમ વિચારતા હતા, ત્યાં તે સૂર્યના કિરણનું અવલંબન લઈ ગૌતમસ્વામી મહાસાગર અષ્ટાપદને શિખરે ચઢી ગયા અને તાપસો તો એને જોઈ જ રહ્યા એમને વિચાર થયો કે ' અષ્ટાપદ ચઢવામા માત્ર તપ કરતાં ૩૦૦ વિશિષ્ટ વસ્તુની જરૂર છે અને તે શુ છે ? તે ગૌતમસ્વામી પાછા આવશે ત્યારે તેને પૂછશું ' અને તેના શિષ્ય થશું ' (અપૂર્ણ)

શ્રી સુપાર્શ્વજિન પદ

(રાગ-યમન કલ્યાણ)

- ઐસે સામી મુપાસસેં દિલ લગા, દુઃખ લગા મુખ જગા જગતારણા;
રાજદંસકું માનસરોવર, રહેવા જળ જ્યું વારણા. ઐસેં ૧
- ઝોરકું મેહ ચકોરકું ચંદા, મધુ મનમધી ચિત્ત ઠારણા;
કૂલ આમૂલ લમગડો, અંબ હી કોકિલકું મુખકારણા. ઐસેં ૨
- સીતાકું રામ કામ જ્યું રતિકું, પંથીકું ઘર આરણા,
દાનીકું ત્યાગ યાગ બ્રહ્મનકું, યોગીકું સંજમ ધારણા. ઐસેં ૩
- નંદનવન જ્યું મુરકું વણસ, ન્યાયીકું ન્યાય નિહારના;
ત્યું મેરે મન ઉલિ સુદાધો, ઝોર તો ચિત્તસેં ઉતારણા. ઐસેં ૪
- શ્રી મુપાસ દરિશન પર તેરે, કીજે કોડી ઉવારણા;
શ્રી નપવિનય વિબુધ મેવકું, દિધો સમતારમ પારણા. ઐસેં ૫

ઘડિયાળ

મનુષ્યના જીવનને અથવા સર્વ જીવોના જીવનને ઘડિયાળ સાથે અનેક પ્રકારે ઘટાવવા યોગ્ય છે. ઘડિયાળના ચક્રો અથવા કાંટાઓ જેમ અવિચ્છિન્ન પરિભ્રમણ કર્યા જ કરે છે, એક સેકન્ડ માત્ર પણ વિસામો લેતા નથી તેમ આ જીવ પણ સંસારના ચક્રમાં અવિચ્છિન્નપણે પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. તેમાં મનુષ્ય, દેવ, નારક અને તિર્યચ ગતિમાં અનેક રૂપો લે છે ને ત્યજે છે, તિર્યચગતિમાં તો એકેન્દ્રિયપણે, બેદન્દ્રિયપણે, તેદન્દ્રિયપણે, ચારિન્દ્રિયપણે, પંચેન્દ્રિયપણે અનેક જાતિનાં રૂપો ધારણ કરે છે. એ દરેક જાતિમાં પાછા જુદા જુદા રૂપ ધારણ કરે છે. એક લવમાંથી બીજા લવમાં જતાં વચ્ચે ક્ષણમાત્ર પણ તે વિસામો લેતો નથી-લઈ શકતો નથી.

આ જાણું ચક્રભ્રમણ જેમ ઘડિયાળમાં તેની ચાવીને આધીન છે તેમ જીવોનું પરિભ્રમણ કર્મને આધીન છે. કર્મ પ્રમાણે તે જુદી જુદી ગતિમા નવા નવા રૂપ ધારણ કરે છે અને પૂર્વકર્મોનુસારે સુખદુઃખનો અનુભવ કરે છે. એક રીતે વિચારીએ તો તે કર્મને વશ હોવાથી પરવશ છે, પરંતુ તે પરવશપણું પોતાની કૃતિથી જીવે પ્રાપ્ત કરેલ છે.

કેટલીક ઘડિયાળ ઉતાવળી ચાલે છે, કેટલીક ધીમી ચાલે છે, કેટલીક ચાલતાં અટકી પડે છે, કેટલીક બરાબર ચાલે છે. તેમ જ અનેક ઘડિયાળો જોતા તે એકસરખો ટાઇમ બતાવતી નથી. તેવી જ આ જીવની સ્થિતિ છે. જુદા જુદા જીવો પરત્વે વિચારીએ તો કોઈ જીવો શુભકર્મના ઉદયથી અનેક પ્રકારના સુખમાં આગળ વધે છે. કેટલાક જીવો અશુભ કર્મના ઉદયથી દુઃખમાં આગળ વધે છે. કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો કરતાં પાછા પડી જાય છે અને ધારેલી ધારણામાં ફળિભૂત થતા નથી. કેટલાક ધારેલી ધારણામાં ફતેહ મેળવે છે. કેટલાક અટકી ગયેલ ઘડિયાળની જેમ વ્યાધિ વિગેરે કારણથી સ્તબ્ધ-મૂઢ-વિચારશૂન્ય બની જાય છે. તેમ જ કાર્યાકાર્યનો કે કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર કરી શકતા નથી. આ જાણો કર્મજન્ય વિકાર ને વિચિત્રતા છે.

ઘડિયાળો જેમ અનેક પ્રકારની આકૃતિવાળી હોય છે તેમ આ જીવો પણ સંસ્થાન ને સંઘયણનામકર્મના ઉદયથી અનેક પ્રકારની આકૃતિ ધારણ કરે છે. વર્ણાશ્રમજાતિમાં પણ કર્મજન્ય ફેરફાર થયા કરે છે.

આ બધી જાણતમાં પોતે કર્મવશ હોવા છતાં ‘હું આમ કરું છું, અને હું આમ કરી શકું છું’ ઇત્યાદિ અભિમાન આ જીવ ધરાવે છે. એનું પરવશપણું એટલું જાણું થઈ ગયું છે કે તે શેકેલો પાપડ પણ ભાંગી શકતો નથી, છતાં હજી પોતામાં અંતરાયકર્મના ઉદયથી શક્તિનો કેટલો પ્રાપ્ત થયો છે તેનું તેને જ્ઞાન થતું નથી.

આ બધી વિચારણા કરવાનો ખાસ હેતુ એ છે કે સુસ મનુષ્યોએ પોતાની સ્થિતિ શું છે? તેનો પૂરો વિચાર કરી લેવો જોઈએ અને તેવી સ્થિતિ

પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શું છે ? તે વિચારવું જોઈએ. તે સાથે એ સ્થિતિ શી રીતે સુધરે તેના ઉપાયો ચિતવવા જોઈએ. વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં જો ફેરફાર કે સુધારો કરવો હોય-તેવી જરૂર જણાતી હોય તો તે મનુષ્યજિન્દગીમાં જ થઈ શકે તેમ છે, પરંતુ આ જીવ અજ્ઞાન ને મોહના આવરણથી એ સંબંધી કાંઈ વિચાર જ કરતો નથી તેમ જ કાંઈ વિચારણા થાય તો તેની સુધારણા માટે એટલું દીર્ઘસૂત્રી-પણું વાપરે છે કે વિચારમાં ને વિચારમાં જિન્દગી પૂરી થઈ જાય છે.

કેઈપણ મનુષ્યને જ્યારે પોતાની વ્યવહાર જિન્દગી સુધારવાની ઈચ્છા તીવ્ર થાય છે ત્યારે તે એને માટે, અનેક પ્રકારના અવિચ્છિન્ન પ્રયાસો કરે છે. કેઈવાર કેઈ પ્રયત્નમાં ન ફાયે તો પણ કંટાળીને પોતાનો પ્રયાસ તજ દેતો નથી, પરંતુ મંજ્યો જ રહે છે કે જેથી તેને પરિણામે તે જરૂર સારી સ્થિતિ મેળવી શકે છે. જીવની પરિસ્થિતિ બદલવા માટે તો તે કરતાં અનેકગુણે પ્રયાસ કરવો પડે તેમ છે, કારણ કે અત્યારની પરિસ્થિતિ પૂર્વના અનેક જીવમાં સંચય કરેલા કર્મના પરિણામરૂપ છે, પરંતુ તેથી નાસીપાસ થવા જેવું નથી; કારણ કે એવી પરિસ્થિતિમાં આવેલા અનેક જીવો તેને સુધારી શક્યા છે.

એક મહાપુરુષે કહ્યું છે કે ‘આ જીવને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં નેટલો કાળ ગયો તેટલો કાળ તેની સુધારણા માટે જોઈએ તેમ નથી. આત્મા ગળીયો થાય તો એક અંતર્મુદ્દર્ષમાં તેને પલટાવી શકે છે.’ પરંતુ તેટલું પ્રયત્ન ન હોય તેવા જીવો સુધરી શકતા નથી. જો જીવ ધારે અને પ્રયાસ કરે તો પરિમિત કાળમાં તેનો સુધારો કરી શકે છે.

ઘડિયાળ નારી બાતિ છે. તેણે સ્ત્રી જેમ પુરુષને તાબે કરે તેમ અનેક મનુષ્યોને પોતાને તાબે કર્યા છે. ઘડિયાળ ટકોરા કરે તે પ્રમાણે માણસ વર્તે છે-વર્તવું પડે છે. છ ટકોરા કરે એટલે ઊઠવું જ પડે, સાત ટકોરા કરે એટલે હંત-ધાવન વિગેરે કરવું જ પડે, નવ ટકોરા કરે એટલે દુકાને જવું જ પડે, બાર ટકોરા કરે એટલે જમવા જવા ઊઠવું જ પડે, બે ટકોરા કરે એટલે પાછું દુકાને જવું પડે, પાંચ કે છ ટકોરા કરે એટલે પાછું જમવા ઊઠવું પડે, આઠ ટકોરા કરે એટલે દેવદર્શન કરવા જવું પડે, દશ કે અગ્યાર ટકોરા કરે એટલે દુકાનેથી ઊડી ઘરે જવું પડે, ત્યાં ઊંઘ આવે કે ન આવે પણ સૂઈ જવું પડે. આવી અનેક બાબતો ઘડિયાળના ટકોરાના હુકમથી કરવી પડે છે. રેલવેની સુસાફરી થતાં તો તેને બહુ જ આધીન થવું પડે છે.

આ બધી હકીકતનો સાર એ છે કે-ઘડિયાળના ટકોરા એ કાળના ટકોરા છે. તેનો છેલ્લો એવો ટકોરો થાય છે કે જીવ માત્રે આ દેહ છોડીને અન્ય દેહ ગ્રહણ કરવા માટે ચાલ્યા જવું પડે છે. બીજા બધાની આધીનતામાંથી કોઈ પણ પ્રકારે છૂટી શકાય છે, પરંતુ કાળની આધીનતા તો સ્વીકારવી જ પડે છે. તે વખતે આપણે ધારેલા કામ પૂરા કર્યા હોય કે અધૂરા હોય, ધારેલી ધારણાઓ પાર પડી

डाय के पाड़ी डाय, सांसारिक अनेक कामे पाड़ी रह्या डाय, भकान यजुावतां अधूरुं रह्युं डाय, छतां आह्या जवुं पडे छे. आ गधी पागतनी साथे मनुष्यजन्ममां करवानां सहायो कर्थां डाय के न कर्थां डाय पछु कर्मपरिब्राम राजनो काण-परिब्रुति राणी भारक्षत संदेश आवे के तरत तेने आधीन थवुं पडे छे; भाटे सुस गवाता मनुष्येमे भीज गधा कर्थां करतां मनुष्यनी जिंदगी विना न थछ थके अेवा धर्मकर्थां-इया, दान, त्याग, तप, संयम विगेरे जेम जने तेम वडेला करी लेवा जेमज्जे, अेने भाटे वायदा न करवा जेमज्जे अने सुदतवी राणवानी टेव छोडी देवी जेमज्जे. श्री विहानंदल मछारजे अेक पदमां कहु छे के—

‘अवसर भीत जय, पीछे पछतावे थाय;
विहानंद प्यारे अण, मान कछा भेरा रे.’

आ वाक्यनुं बारवार स्मरण कर्थां करवुं अने धर्मकार्यमां प्रभाद न करवो.

कुंवरल

धर्म का मर्म

(तर्ज-विना प्रभु पार्श्वके देखे मेरा दिल बेकारी है)

धर्म के मर्म को समझो, इसी में सार भारी है ।
विना समझे धर्म के तो, धर्म बहु दुःखकारी है ॥ टेर ॥
धर्म के नाम पर लड़ते, झगड़ते वाद बहु करते ।
मगर नहिं तत्त्व को पाते, नहीं यह नेक चारी है ॥ धर्म० १ ॥
मर्तो का गच्छ का झगडा, धर्म में है नही रगडा ।
भरे क्यों कर्म का छकडा?, असल दिल मे विचारी है ॥ धर्म० २ ॥
धर्म तो प्रेम सिखलाता, सरल सत्पंथ दिखलाता ।
शत्रु के दिल को पिगलाता, कहुं यह बात घारी है ॥ धर्म० ३ ॥
क्षमा और सरलता धरना, लोभ अहं मानसें डरना ।
अहिंसा सब को वरना, यही जग सौख्यकारी है ॥ धर्म० ४ ॥
धर्म के पंथ है न्यारे, परंतु तत्त्व इक सारे ।
कथन भद्रानंद का घारे, निकट ही मोक्षनारी है ॥ धर्म० ५ ॥

—भद्रानंद

જ્યાં ત્યાં, જેમ તેમ, જ્યારે ત્યારે, જે તે ખાય તો

પશુ ને મનુષ્યમાં તફાવત શું ?

પશુઓ જ્યાં ત્યાં મોઢું નાખ્યા જ કરે છે. શુદ્ધ ભૂમિ હોય કે અશુદ્ધ હોય, સ્મશાનભૂમિ હોય કે રાજમાર્ગ હોય. રાજમહેલ હોય કે ગરીબનું ઝુંપડું હોય, ગમે ત્યાં મોઢું ઘાલી ખાવાનો પ્રયાસ કરે છે.

પશુઓ જેમ તેમ સૂતા, ઊભા, બેઠા, ગમે તે સ્થિતિમાં ખાવાનું મળે તો ખાધા કરે છે. એની બેઠકનો નિયમ હોતો નથી.

પશુઓ જ્યારે ત્યારે રાત્રિ હોય કે દિવસ હોય, સવાર હોય કે સાંજ હોય, પ્રભાતકાળ હોય કે મધ્યાહ્ન હોય પરંતુ જ્યારે ત્યારે ખા ખા કર્યા જ કરે છે. એને યોગ્યાયોગ્ય કાળ સંબંધી ભચાર હોતો નથી.

વળી પશુઓ જે તે પદાર્થ ખાય છે. ઘાસ ખાય છે ને મીઠાઈ પણ ખાય છે, પવિત્ર વસ્તુ ખાય છે અને અશુચિમાં પડેલ અપવિત્ર વસ્તુ પણ ખાય છે તેને ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો અંશ માત્ર પણ વિવેક હોતો નથી.

એ જ પ્રમાણે અજ્ઞાની-અવિવેકી, ત્યાગવૃત્તિ વિનાના, ક્રુધાતુર તેમજ ખાવું ખાવું ને ખાવું કરી રહેલા મનુષ્યો પણ જ્યાં ત્યાં એટલે ઘરમાં કે બહાર, હોટેલમાં કે લોજમાં, હિંદુને ત્યાં કે મુસલમાનને ત્યાં, ભાણે જપતા ઘરે કે જેતા તેના ઘરે-જો ખાધા કરે, તેમાં વિવેક ન રાખે તો તેને પશુ ગણવા કે મનુષ્ય ગણવા ?

વળી મનુષ્ય જેમ તેમ સૂતા, બેઠા કે ઊભા અને ભાણામાં લઇને કે હાથમાં લઇને, પાત્રમાં કે પાત્ર વિના જો ખાધા જ કરે તો તેને પશુ ગણવો કે મનુષ્ય ગણવો ? કારણ કે સુસ મનુષ્યો જેમ તેમ ખાતા નથી.

વળી પશુઓ ત્યારે ત્યારે ખાધા કરે છે તેની જેમ જો મનુષ્ય પણ ત્યારે ત્યારે ખાય, દિવસ કે રાત્રિ ન ભુજો, દિવસ ભુજો છે કે નહીં ? સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો છે કે નહીં ? તે ન ભુજો અને ખાવાની ઇચ્છા થઈ એટલે ખાય તો પછી પશુમાં ને તેનામાં શું ફેર સમજવો ?

વળી પશુની જેમ મનુષ્ય પણ જ્યાં ત્યાં જે તે પદાર્થ, ભક્ષ્ય કે અભક્ષ્ય, ખાવા યોગ્ય કે ન ખાવા યોગ્ય, પચ્ય કે અપચ્ય, શુદ્ધ કે સડેલો, સારો કે નરસો, દેશી કે પરદેશી, લાળીતો કે અજાળીનો પદાર્થ જો ખાય તો પછી તેનામાં ને પશુમાં શું ફેર સમજવો ?

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—ભાષા ચાર પ્રકારની છે તે બોલવા માટે ગ્રહણ કરવાની ભાષા-વર્ગણા બુદ્ધિ બુદ્ધિ જાતની હોય છે કે એક જ જાતની હોય છે ?

ઉત્તર—ભાષાવર્ગણામાં ફેરફાર હોતો નથી, પરંતુ જીવ તેને ગ્રહણ કરીને બોલવા માટે યોગ્ય રીતે પરિણુભાવીને મૂકે છે એટલે બોલે છે ત્યારે ફેરફાર થાય છે.

પ્રશ્ન ૨—મનના પણ સત્યાદિક ચાર પ્રકાર કહ્યા છે, તેની મનોવર્ગણાઓ બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારની છે કે એક જ પ્રકારની છે ?

ઉત્તર—મનોવર્ગણા તો એક જ પ્રકારની કહેવાય છે પણ તેના અનંતા ભેદ હોય છે. તેને ગ્રહણ કરીને પરિણુભાવવાથી તેમાં ફેરફાર થાય છે.

પ્રશ્ન ૩—ઐર્ષદ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવો બોલે છે તેને માટે ભાષા-વર્ગણા બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારની હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—જીવ સ્વયોગ્ય વર્ગણા જ ગ્રહણ કરે છે તેથી તેના ગ્રહણમાં જ ફેર પડે છે. તે બધી ભાષાવર્ગણા જ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૪—અનેક જીવોને ભાષા બોલવામાં ફેરફાર થાય છે તે શાથી થાય છે ?

ઉત્તર—તે ફેરફાર પરિણુભાવીને મૂકવાથી થાય છે.

પ્રશ્ન ૫—સત્યાદિક ચારે ભાષા દ્રવ્યથી ને ભાવથી શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—દ્રવ્યભાષા ભાષાવર્ગણા૩૫ સમજવી અને ભાવભાષા બોલાય તે સમજવી.

પ્રશ્ન ૬—સત્યાદિક ચારે પ્રકારનું મન દ્રવ્યથી ને ભાવથી શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમન મનોવર્ગણા૩૫ જાણવું અને ભાવમન વિચારણા૩૫ અથવા જ્ઞાન૩૫ જાણવું.

આ ચારે જામત સારી રીતે વિચારવા યોગ્ય છે. તેને અંગે વિદ્વાન વક્તા કે લેખક ઘણું કહી કે લખી શકે છે. અહીં તો માત્ર એક જ સવાલ છે કે—તારે મનુષ્ય રહેવું છે કે પશુ જનવું છે ? તેનો વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવું.

કુંવરજી

પ્રશ્ન ૭—ચૌદ ગુણસ્થાનકના ચાર નિરૂપા શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—એ જાણત બહુશ્રુત મુનિને મળીને પૂછશે.

પ્રશ્ન ૮—દ્રવ્યથી ને ભાવથી ઉપશમશ્રેણી કેવી રીતે બાજવી ?

ઉત્તર—ઉપશમશ્રેણીના દ્રવ્યભાવ એવા લેહ જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૯—ક્ષપકશ્રેણી દ્રવ્યભાવથી કેવી રીતે બાજવી ?

ઉત્તર—તેના પણ દ્રવ્યભાવ એવા લેહ જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ છે તેના બંધ જુદો જુદો પડે છે ?

ઉત્તર—જીવ પ્રત્યેક સમયે સાત આઠ કર્મ બાંધે છે, જે સમયે આયુષ્ય બાંધે ત્યારે આઠ ભાગ પડે છે; નહિતર સાત ભાગ પડે છે. તેમાંથી જ્ઞાનાવરણીયના ભાગમાં જે કર્મવર્ગણા આવે તેમાંથી સર્વઘાતી રસના પુફ્ફગો કેવળજ્ઞાનાવરણીયને મળે છે, અને દેશઘાતી રસવાળી વર્ગણાના ચાર ભાગ પડે છે, તે ચારે પ્રકારના મત્યાદિ જ્ઞાનાવરણીયને મળે છે. આમ પ્રત્યેક સમયે થયા કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—આઠ કર્મના નામાદિ ચાર નિરૂપા શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—એ જાણત પણ બહુશ્રુત મુનિથી સમજવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—આઠ કર્મની દરેક પ્રકૃતિની ઉદીરણા થઇ શકે ?

ઉત્તર—એને માટે કર્મબંધ ને કર્મપ્રકૃતિમાંથી ઉદીરણા પ્રકરણ વાંચવું. તેમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

પ્રશ્ન ૧૩—ઉપદેશકમાં કયા કયા ગુણો હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર—એને માટે શ્રાદ્ધવિધિ વાંચો. એમાં તે ગુણો જતાવેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૪—શરીરમાં કાંઈ બળતરા થતી હોય તો ઘી વિગેરે ચોપકવાથી સાંત થાય છે તો તે વખતે અસાતા મટીને સાતાનો ઉદય થાય છે ?

ઉત્તર—અસાતા ને સાતાનો ઉદય જીવને એક સાથે હોય છે અને તેમાં ફેરફાર પણ થાય છે. એ બધી કર્મની વિચિત્રતા સમજવાની છે.

પ્રશ્ન ૧૫—જે જીવ કર્મ બાંધે છે તે જ જીવ કર્મ ભોગવે છે કે તેમાં બીજા કારણોને લઈને ફેરફાર થાય છે ?

ઉત્તર—જે જીવ કર્મ બાંધે છે તે જ ભોગવે છે, પરંતુ તેનો ઉદય થતાં અનેક પ્રકારના કારણોને લઈને ફેરફાર થાય છે. એવા પ્રસંગે અન્ય જીવો એવા ફેરફારમાં નિમિત્તભૂત થાય છે. ભોગવનાર તો એક જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—જે દેવલોક સુધીમાં દેવદેવી ખંને ઉત્પન્ન થાય છે, તેને ઉપજવાની શય્યા જુદી જુદી હોય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—ઇદ્રાદિક સુખ્ય દેવદેવીની ઉત્પાદ શય્યા જુદી જુદી હોય છે. સાધારણ દેવો એક શય્યામાં વધારે પણ આંતરે આંતરે ઉપજે છે. અપરિ-ગ્રહિતા દેવીને ઉપજવાના તો વિમાનો જ ખાસ જુદા છે.

પ્રશ્ન ૧૭—ત્રીજા દેવલોકથી દેવોનું શરીર ઘટતું જાય છે તો તેમને ઉપજવાની શય્યા પણ તે પ્રમાણમાં જ હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—તે પ્રમાણમાં જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૮—તવ ઐવ્યેક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં રહેલા શાશ્વત ઐત્યોમાં રહેલ પ્રતિમાના દર્શન ને તેની પૂજા ભાનાં દેવો કરતા હશે ?

ઉત્તર—ત્યાંનાં દેવો શય્યામાં સૂતેલા જ રહે છે, તે ભાવપૂજા કરે છે, દ્રવ્યથી દર્શન કે પૂજા કરતા નથી—કરવા જતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—સૌધર્મ વિગેરે સર્વ ઇદ્રોની શરીરશક્તિ, કાંતિ વિગેરે જે જે નવા ઇદ્ર તે સ્થળે ઉપજે તે સર્વની એક સરખી જ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—પ્રાયે એક સરખી જ હોય, સહજ તરતમતા હોય તો તે છદ્મસ્થ જાણી શકે નહીં. ઉપરના ઇદ્રોની શરીરશક્તિ, કાંતિ વિગેરે વિશેષ વિશેષ હોય.

પ્રશ્ન ૨૦—ચારે નિકાયના દેવોની અને દરેક ભુવનમાં ને વિમાનમાં રહેતા દેવોની સંખ્યા ત્રણે કાળમાં સરખી જ હોય કે વચ્ચે ઓછી હોય ?

ઉત્તર—પ્રાયે સરખી જ હોય. સહજ ઘટવધ થાય તે ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૨૧—ભુવનો ને વિમાનો શાશ્વતા છે તે કાયમ એક સરખા જ રહે કે તેના પ્રમાણ વિગેરેમાં કાંઈ વધારોઘટાડો થાય ?

ઉત્તર—શાશ્વત પદાર્થના પ્રમાણમાં ઘટવધ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—જ્યોતિષમાં તારાના વિમાનો તો મોટી સંખ્યામાં છે તો તે વિમાનોના ને તારાના નામ એક સરખા હશે કે જુદા જુદા હશે ?

ઉત્તર—જે નામ તારાનું તે જ નામ તેના વિમાનનું હોય છે. દરેક તારાના નામ જુદા જુદા હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૩—બધા તારા એક સરખા શક્તિ ને કાંતિવાળા હોય કે તેમાં તરતમતા હોય ? વળી તેમાં જુદી જુદી જાતિ હોય ?

ઉત્તર—શક્તિ ને કાંતિમાં તરતમતા હોય. જાતિ પણ તેમાં ઘણી જુદી

જુદી હોય છે તેનું વર્ણન શાસ્ત્રાંતરથી જાણવું. બધા તારા એક સરખા આકારના ને એક જાતના હોતા નથી.

પ્રશ્ન ૨૪—દરેક ચંદ્રના પરિવાર તરીકે ૨૮-૨૮ નક્ષત્રો હોય છે તો તેઓના નામ પ્રમાણે જ તેઓના વિમાનના નામ હોય છે કે જુદા હોય છે ?

ઉત્તર—જે નામ નક્ષત્રનું તે જ નામ તેના વિમાનનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—નવ ગ્રહમાં સૂર્ય ચંદ્ર આવે છે ને જ્યોતિષીના બે ઇંદ્ર સૂર્ય ચંદ્ર નામના છે તે એક જ સમજવા કે જુદા જુદા સમજવા ?

ઉત્તર—નવ ગ્રહના પૂજનમાં એ બે નામ આવે છે, પરંતુ ૮૮ ગ્રહમાં તે નામ નથી, તેથી તે બેને જ્યોતિષીના ઇંદ્ર જ સમજવા; જુદા ન સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૬—નવ ગ્રેવેયકતા દેવોને ચાર ધ્યાન પૈકી કેટલા ધ્યાન હોય ?

ઉત્તર—શુકલધ્યાન સિવાયના ત્રણ ધ્યાન સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭—પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવોને કયા ધ્યાન હોય ?

ઉત્તર—શુકલધ્યાન તો ઝુનિને જ હોવાથી તેને ન હોય. વળી તે સમકિત-દષ્ટિ જ હોવાથી આર્ત્તરોદ્ધધ્યાન મંદ હોય ને ધર્મધ્યાન શુભસ્થાન યોગ્ય વિશિષ્ટ હોય.

પ્રશ્ન ૨૮—દેવોને અને નારકીને ભવધારણીય વૈક્રિય શરીર ઉત્પત્તિથી ચ્યવન પર્યંત એકસરખું હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—ચ્યવન પર્યંત એકસરખું હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—હેતુવાદોપદેશિકી વિગેરે ત્રણ સંજ્ઞામાં સંજ્ઞા શબ્દ શું વાચક છે ?

ઉત્તર—સંજ્ઞા શબ્દ બોધ—જ્ઞાનવાચક છે. હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા વિકલોદ્રિયને જ હોય, દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા સંજ્ઞી પંચોદ્રિયને હોય અને દષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા સમકિતી જીવોને હોય.

પ્રશ્ન ૩૦—દેવો ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ આહાર ગ્રહણ કરે છે તે વૈક્રિય પુદ્ગળોનો જ કરે કે કેમ ? અને તે પુદ્ગળો કયાં રહેલાને ગ્રહણ કરે ?

ઉત્તર—વૈક્રિયવર્ગણ જ ગ્રહણ કરે અને તે જ્યાં ઉપજે ત્યાં જ—તે આકાશપ્રદેશે રહેલી વર્ગણને જ ગ્રહણ કરે.

પ્રશ્ન ૩૧—નારકી જીવોને ઉપજવાના એક સ્થાનમાં અનેક નારકી જીવો ઉપજતા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે સ્પષ્ટતા જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૨—જીવ વિગ્રહગતિમાં અપર્યાપ્તો કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય. પણ અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત બંને પ્રકારના જીવો વિગ્રહગતિમાં હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—જીવ અપર્યાપ્ત કયાં સુધી કહેવાય ?

ઉત્તર—સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂરી ન કરે ત્યાં સુધી અપર્યાપ્ત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૩૪—દેવો ને નારકો છ પર્યાપ્તિ કરે તેમાં કેટલી પર્યાપ્તિ વૈદિક-વર્ગજીવાવડે કરે ?

ઉત્તર—પ્રથમ વૈદિક પુણ્યો ગ્રહણ કરી આહારપર્યાપ્તિ કરે, પછી તે પુણ્યોમાંથી શરીર બાંધી શરીરપર્યાપ્તિ કરે અને પછી તેમાંથી ઇન્દ્રિયો નીપજાવીને ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ કરે. ત્યારપછીની ત્રણ પર્યાપ્તિમાં તેા શ્વાસોશ્વાસ, શ્વાપા ને મનોવર્ગજીવ ગ્રહણ કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૫—ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ તીર્થકરો થાય તેમાં વીશ વિહરમાન આવી જાય ?

ઉત્તર—પાંચ મહાવિદેહની એકસો ને સાઠે વિજયમાં એકેક તીર્થ'કર' થાય છે તેથી વીશ વિહરમાન તે કાળે જુદા હોતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૬—વિહરમાન તીર્થ'કર જે પાંચ મહાવિદેહમાં થાય છે તેમાં અને દશ ક્ષેત્રમાં થનારા તીર્થ'કરોમાં કાંઈ ફેર હોય છે ?

ઉત્તર—શરીરના માનમાં ને આયુષ્યમાં ફેરફાર હોય છે; બીજો કાંઈ ખાસ ફેરફાર હોતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૭—મહાવિદેહમાં થનાર તીર્થ'કરોતું શરીર ૫૦૦ ધનુષ્યતું અને આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વતું જ હોય કે ઓછું વધતું હોય ?

ઉત્તર—તેટલું જ હોય ઓછું વધતું ન હોય.

પ્રશ્ન ૩૮—શ્રી જિતવિજયજીકૃત શ્રી અરનાયજિતના સ્તવનમાં ૪૮ તજવાનું કહ્યું છે તે શું સમજવું ?

ઉત્તર—પાંચ ઇન્દ્રિયના ૨૩ વિષય ને કષાય તેમજ નોકષાય મળીને ૨૫ એ પ્રમાણે કુલ ૪૮ તજવાનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૩૯—દરેક રોગરાયે યોજા જળે રોગ કહ્યા છે તે યુગલિકને હોય ?

ઉત્તર—યુગલિકને પ્રાયે રોગ જ થતા નથી તેથી તેને ન હોય.

પ્રશ્ન ૪૦—કાગડાને એક આંખ કહે છે તે શી રીત હોય ?

ઉત્તર—કાગડાને નેત્રનાં બે છીદ્રો હોય ને રોજો એક હોય તે ક્યાં કરે. એ રીતે એક આંખ સમજવી.

ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપાત્રું

સુભાષિતકારો જણાવે છે :—

નાસ્તિ મેઘસમં તોયઃ, નાસ્તિ ચાત્મસમં વલમ્ ।

નાસ્તિ ચક્ષુઃસમં તેજો, નાસ્તિ ધાન્યસમં પ્રિયમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—મેઘ સમાન જળ નહિ, ને આપ સમાન બળ નહિ,
આંખ સમું તેજ નહિ, ને અન્ન સમું પ્રિય નહિ

x

x

x

સમુદ્રના જળ, સ્થળના વિસ્તારથી ઘણા મોટા ભાગમાં ફેલાયેલ હોવા છતાં—એટલે
અસિમ જળરાશિ પણ મનુષ્યના જીવનનિર્વાહ માટે તો તદ્દન વ્યર્થ છે, કારણ કે તે જળ
મીઠું નથી, ખારું છે. અને તેથી જીલ્લેચૂકે પણ તે જળના થોડા બિન્દુઓ મોઢામાં ગયા
હોય તો માણસો યૂ-યૂ કરી તેને યૂંકી નાખે છે. આ રીતે સમુદ્રને બાદ કરતાં જળ-
પાત્રરૂપ વસ્તુઓમાં જળવાહક નદીઓ, જળભરપૂર કૂવા, વાવ અને તળાવો ખાડી
રહે છે. તેમાં નદીઓ તો ગ્રીષ્મના તાપમાં શુષ્ક બની જાય છે. વાવ-કૂવા પણ
જમીનમાં જળનો કસ હોય ત્યાંસુધી પાણી આપે જાય છે અને સરોવર પણ પુરાંતમાં
રહેલ જળ પૂર્ણ થતાં તળિયું બતાવે છે. છેવટે માનવનજર મેઘરાજન ઉપર પડે છે, તેનું
વરસાવેલું જળ જ બધી રીતે ઉપયોગી બને છે. તે જળ જગત આખાને નવપક્ષવિત
બનાવે છે. ધાન્ય અને ઘાસ—જે મનુષ્ય અને પશુના ખોરાકરૂપ હોય જીવનરૂપ છે તે ઉત્પન્ન
થાય છે. નદીઓ પોતાના પટમાં જળને વહેવા માંડે છે. કૂવાઓ પણ સજીવન થાય છે.
ચાતકની તૃષા પણ મેઘથી પૂર્ણ થાય છે. આમ સમગ્ર સૃષ્ટિને પરમ ઉપકારરૂપ મેઘનું
જળ સર્વશ્રેષ્ઠ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ?

નાસ્તિ ચાત્મસમં વલમ્—અર્થાત્ આપ સમાન બળ નહિ. અન્યનું બળ ક્યાં સુધી
કામનું ? અન્ય પાસે દ્રવ્યબળ, બાહ્યબળ, સંગઠનબળ, શસ્ત્રબળ, મનબળ, વચનબળ, કાયબળ
પ્રત્યાદિ બળ હોય તો તે સર્વ તેને પોતાને કામના છે, પરંતુ એ બધા કરતાં વિશેષ આપ
બળ જેટલું હશે તેટલું જ દરેક પ્રસંગે ઉપયોગી છે. આમ જાણ્યા પછી એ પણ કર્તવ્યરૂપ છે
કે આધ્યાત્મિક તેમ જ આધિભૌતિક એ બન્ને બાળતમાં આગળ વધવા માટે બનતે ઉપાયે
આત્મબળ અને આપબળ વધારવા—સંવર્ધન કરવા મનુષ્યે પ્રયત્નશીલ રહેવું ઘટે. અન્યની
વાત તો બાજુએ રાખીએ પણ સગા ભાઈમાં કોઈ પ્રકારની શક્તિ હોય તો તે પણ
ક્યારેક—અરે ! ઘણીવાર કામમાં નથી આવતી. તેથી “ પારકી આશ સદા નિરાશ ” સમજ,
પરસોક માટે કહેવાયેલી પ્રસિદ્ધ કહેવતને આસોક અને પરસોક બન્નેના દિતસાધન અર્થે
પઠાવી લેવી કે ‘ હાથે તે સાથે ’.

સાથે સાથે આ પણ યાદ રાખવા જેવું છે કે અન્યમાં કોઈ પણ પ્રકારની આશ્ચર્યકારક
શક્તિ જોવામાં આવે તો તેથી કદી અંગત જનું નહિ કે આ ન જ પ્રાપ્ત થાય તેવી વસ્તુ છે
એમ કદી માનવું નહિ. આટલું નિશ્ચય લખી રાખવું કે ખત અને ધીરજથી સતપ્રયત્ન

કરનારને કાંઈ પણ મુશ્કેલ નથી. આદ્ય જોવા પર્વત ઝોળાંગેવો એ ન્યારે જગતને મન હાંસીરૂપ હતું ત્યારે તેપોલિયન ખંત અને ધીરજથી આદ્ય પર્વત ઝોળાંગી ગયો હતો.

આપણાથી શું થાય ? એવો નિર્બળ વિચાર ક્યારે ય-સ્વપ્નમાં પણ લાવવા જેવો નથી. એવા વિચારો છતી શક્તિને પણ આવરી દે છે, ન્યારે ઉત્સાહના વિચારો નવી શક્તિ પ્રગટાવે છે. ઉત્સાહી મનુષ્ય અધકારમાં પણ પ્રકાશ લાગે છે.

નાસ્તિ ચક્ષુઃસમં તેજો—ચક્ષુ સમાન અન્ય કોઈ તેજ નથી. ન્યોતિષમંડળના આભૂષણરૂપ સૂર્ય-ચંદ્રો આખા જગતને પ્રકાશનો પૂંજ સમર્પે છે, કે જે દ્વારા જગવ્યવહાર સુલભતાથી ચાલે છે, વર્તમાનમાં આવિષ્કાર પામેલ અનેક માધનોમાં એક વિદ્યુત પાને વિજ્ઞાતીક રોશની પણ છે. તેનો ૧૦૦, ૨૦૦ કે ૩૦૦ કેન્ડલ પાવરનો ઝોળાળ ચડાવવામાં આવે તો રાત્રે પણ દિવસની બ્રાંતિ કરાવનાર તેજઃપૂંજ પથરાય છે, અનેક પ્રકારના પ્રકાશવર્તા બહુમૂલ્ય રત્નો અને હીરાઓ પણ તેજસ્વી તરીકે જગમગદ્દર છે. આ સર્વ અપૂર્વ તેજદાથી વસ્તુઓ વિદ્યમાન છતાં જે ચક્ષુ જ ન હોય તો જે સર્વ તેજઃપૂંજ ચક્ષુહીન વ્યક્તિ માટે વ્યર્થ છે. આથી એ નિશ્ચિત થાય છે કે ચક્ષુ હોય તો જ એ તેજરાશિ તેને સહાયકારક થાય છે—ચક્ષુના તેજને સાથ આપે છે પણ ચક્ષુનો ગુણ અવરણેલ હોય તો એ સર્વ અપૂર્વ તેજદાથી વસ્તુઓ નિરર્થક નોવડે છે. મતલબ કે સર્વ ચીજોથી પણ આંખોની કિંમત વધી જાય છે—એ હોદ્દાને બધાનું મૂલ્ય છે. એક કવિએ ટૂંકમાં ઘણું કહ્યું છે કેઃ—આંખ વિના અંધારું રે, આંખ વિના અંધારું.

નાસ્તિ ધાન્યસમં પ્રિયમ્—ધાન્ય સમાન અન્ય કોઈ વસ્તુ પ્રિય નથી. આ વાક્યમાં ઘણું સસ્ય ભરેલું છે એમ વિચારતાં જણાશે.

મનુષ્યને અનેક વસ્તુઓ વહાલી હોય છે. ધન, ધરા, યૌવન, ખૂબે ખૂલતી પત્ની, નાના ભુલકાઓ, મહાસય, બાગ-બગીચા, ફરનીયર, પુસ્તકો વિગેરે અનેક વસ્તુઓ પ્રિય હોઈ શકે છે. દરેકમાં સ્વતંત્ર હોઈ તેનું આકર્ષણ સ્વાભાવિક છે. અને એમાંની કેટલીક વસ્તુઓ તો પ્રાણપ્રિય પણ ગણાય છે, પરંતુ જરા લાખી નજરે જોઈશું તો સ્પષ્ટ જણાશે કે એ સર્વથી પણ ધાન્ય વધુ પ્રિય અને વધુ જરૂરી છે. પેટમાં ખાડો પડ્યો હોય—અનાજ પેટમાં ન ગયું હોય તો આંખો ઊંડી ઊતરી જાય છે, પગનું બળ ઓછું થઈ જાય છે, મુખ નિસ્તેજ બની જાય છે, મગજ ભરે છે તથા કાંઈપણ ગમતું નથી તેમજ રોજની પ્રિય વસ્તુઓ ત્યારે રાગરહિત થઈ જાય છે. ન્યારે અન્નદેવ ઉદરમાં જાય છે ત્યારે ક્ષીણ થયેલ પ્રત્યેક શક્તિઓ ઝડપથી વિકાસ પામે છે અને તત્પશ્ચાત્ અન્ય મનપ્રમદ ચીજો સુખદાયી જણાય છે. આ ઉપરથી જણાશે કે પ્રિયતાનું મૂળ ધાન્ય-અનાજ છે, એમાં જરાપણ ઓટું નથી. અન્નના અભાવમાં અનેક પાપો થાય છે. દુષ્કાળોએ એ સાગિત કરી આપ્યું છે. અન્યથા વહાલના લંકાર સમી માતા બાળકને વેચે ? કે પતિ પોતાની સ્ત્રીને છોડી ચાલ્યો જાય ? કુષાતુરના માન અને લજ્જન પણ ચાલ્યા જાય છે. એક દુંકા પ્રસંગ છે કે એક કવિ કોઈ રાગ પાસે માગવા જાય છે, કાંઈ મળે છે, ફરીથી જવા જરૂર પડે છે અને જાય છે. રાગ ખીજ વાર આવવાનું કારણ પૂછે છે. જવાબમાં કવિ કહે છે—

સત્સંગનું સ્વરૂપ.

વિના ગુરુમ્યો ગુણનીરધિમ્યો, જાનાતિ ધર્મં ન વિચક્ષણોઽપિ ।

આકર્ણદીર્ઘોઽજ્વલલોચનોઽપિ, દીપં વિના પડ્યતિ નાંધકારે ॥૧॥

અર્થ—ગુણનિધિ ગુરુ વિના વિચક્ષણ મનુષ્ય પણ ધર્મને જાણી શકતો નથી, કાગળ કે મોટી અને ઉજ્જવળ આંખોવાળો મનુષ્ય પણ દીવા વિના અધકાગમા જોઈ શકતો નથી.

અસહાયઃ સમર્થોઽપિ, તેજસ્વી કિં કરિષ્યતિ ? ।

નિર્વાતે જ્વલિતો વહ્નિઃ, સ્વયમેવોપશમ્યતિ ॥ ૨ ॥

અર્થ—સમર્થ અને તેજસ્વી પુરુષ પણ મદાય વિના શુ કરી શકે ? લુઓ ! વાયુ ન હોય તો મજગાવન અગ્નિ પણ સ્વયમેવ શાન્ત થઈ જાય છે

યદપિ નિર્ગતભાવસ્તથાપ્યસૌ રક્ષ્યતે સદ્ગિરન્યૈઃ ।

વેણુર્વિલ્લનમૂલોઽપિ, વંશગહને મહીં નૈતિ ॥ ૩ ॥

અર્થ—મનુષ્ય મદાય ભાવ ગદિત બન્યો હોય તો પણ બીજા ધર્મી પુરુષોથી તેની રક્ષા થાય છે, લુઓ ! કાંઈ વામ મૂળ વિનાનો થયો હોય તો પણ વામના મમ્બદમા ગહેવાને લીધે પૃથ્વી પર તે પડી જતો નથી.

ઉત્તમજળસંમગ્ની, સીલદરિદં પિ કુણ્ઢ સીલઢ્ઢમ્ ।

જહ મેરુગિરિવિલગ્ન, તળંપિ કળગત્તળમુવેઢ ॥ ૪ ॥

અર્થ—ઉત્તમ જળની સોગત બલિયારીને પણ સીલવાન બનાવે છે, જેમકે મેરુપર્વતમા ગહેલ તથુ-ધામ પણ મુવથુપણને પામે છે.

હૃદિ લજ્જોદરે વહ્નિઃ, સ્વભાવાદગ્નિરુચ્છિયત્ ।

તેન મે દગ્ધલજ્જસ્ય, પુનરાગમનં નૃપ ! ॥ ૧ ॥

હે ગરુડ ! હૃદયમા લલગ છે અને ઉદરમા (હૃદયની નીચે) અગ્નિ પ્રગલ્ભો છે તે (હુખાનો) અગ્નિ સ્વભાવથી જ બિર્ખસિખાવાળો હોવાથી-પેટમા લાગેલ બૂખના અગ્નિએ તેની ઉપર ગહેલ હૃદયગત લલગને જાળી નાખી છે તેથી હું પુન આગ્યો છું.

આ કથન યુક્તિપુન્નમર હોવા સાથે વાસ્તવિક પણ છે બ્રહ્મનિર્વાહમા તથુ ચીત્તે. હવા, પાણી અને યોનાઃ(અન્ન)ની જરૂર હોય છે તેમા અન્ન વિના હવા-પાણીથી કેટલાક દિવસ જીવી શકાય છે પરંતુ એ પણ શારીરિક નિર્મળતા વધારનાર તો ધાર જ છે જ્યારે અન્ન એ મનુષ્યની શક્તિ અને વપગને વધારનાર અને ટકાવી નાખનાર છે. માગ વૃદ્ધ માતાને મોટે નાનપણમા ધાણીવાર મે માખડેલ કે ' અન્નમમા પ્રાપ્તુ ' આ કથન થયેલ જન્મ્યા છે.

—રાજપાળ મગનલાલ વહેરા

માતા પિતા સ્વસુગુરુશ્ચ તત્ત્વાત્, પ્રવોઘ્ય યો યોજતિ શુદ્ધમાર્ગે ।

ન તત્ સ યો હી ક્ષિપતે ભવાઘ્નો, યો ધર્મવિદ્વાદિકૃતેશ્ચ જીવં ॥ ૫ ॥

અર્થ—જે બીજા જીવોને પ્રતિપોષ કરીને શુદ્ધ ધર્મના માર્ગે જોડે છે તે જ ખરી રીતે માતા, પિતા અને પોતાના સદ્ગુરુ મનાય છે; પરંતુ જે ધર્મમાં વિદ્વાદિક કરીને જીવને સંસારસમુદ્રમાં નાંખે છે તે તેવા સંબંધી ગણવા યોગ્ય નથી.

કલિબુદ્ધિઃ કુરુક્ષેત્રે, યથા સ્નેહવતામપિ ।

તથા સ્વાદ્ધર્મશાલાયા-મધમસ્યાપિ ધર્મઘ્નીઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—જેમ સ્નેહીઓને પણ કુરુક્ષેત્રમાં ક્લેશની બુદ્ધિ થાય છે તેમ ધર્મની શાળામાં — મધમ પ્રાણીઓને પણ ધર્મબુદ્ધિ થાય છે.

ચરં ઘાહી ચરં મચ્ચૂ, ચરં દારિદ્રસંગમો ।

ચરં અરુણવાસો અ, મા કુમિત્તાણ સંગમો ॥ ૭ ॥

અર્થ—આધિ, ધૃત્યુ, દારિદ્રનો મંગ તેમ જ અરુણવાસ એ સર્વે શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ કુમિત્તનો સંગ શ્રેષ્ઠ નથી.

નિવારયતિ પાતકાત્, દિશતિ માર્ગમત્પુણ્ણલમ્ ।

ન મર્મ વદતિ કચિત્, પ્રકટયત્યશેષાન્ ગુણાન્ ॥ ૮ ॥

સમુદ્ધરતિ સંકટાત્, વહતિ હર્ષમમ્યુન્નતૌ ।

સહ ત્યજતિ જીવિતં, સ્ફુરતિ મિત્રકૃત્યં હ્રદઃ ॥ ૯ ॥

અર્થ—સુમિત્ર પાપથી નિવારે છે, વિશુદ્ધ માર્ગ બતાવે છે, કદાપિ મર્મને જાહેર કરતો નથી, સમગ્ર ગુણોને જ પ્રકટ કરે છે, સંકટમાંથી બચાવે છે અને અમ્યુન્ન-ઉન્નતિમાં જ આનંદ માને છે. અવમરે જીવિતનો પણ સાથે ત્યાગ કરવા તૈયાર થાય છે—આ લક્ષણો સુમિત્રનાં મનાય છે.

ચરં પર્વતદુર્ગેષુ, આન્તં વનચરૈઃ સહ ।

ન મૂર્છજનસંપર્કઃ, સુરેન્દ્રભવનેષ્વપિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—પર્વતના દુર્ગોમાં વનવાસી સાથે દરવું એ ઉત્તમ છે, પરંતુ દેવેન્દ્રના સુવનમાં પણ મૂર્છજનનો સંગ સારો નથી.

યત્ર વિદ્યાગમો નાસ્તિ, યત્ર નાસ્તિ ધનાગમઃ ।

યત્ર ચાત્મસુખં નાસ્તિ, ન તત્ર દિવસં વસેત્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જ્યાં વિદ્યાનું આગમન હોય નહિ, જ્યાં ધનનું આગમન હોય નહિ અને જ્યાં આત્મસુખ હોય નહિ ત્યાં એક દિવસ પણ વસવું નહિ.

દુર્જનઃ પરિહર્તવ્યો, વિદ્યાલાલંકૃતોઽપિ સન્ ।

મણિના ભૂપિતસ્સર્પઃ, કિમસૌ ન ભયંકરઃ ? ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—કોઈ દુર્જન મનુષ્ય ભલે વિદ્યાલંકૃત હોય તો પણ તે સાગ કરવા લાયક ન છે, કારણ કે—કોઈ સર્પના મસ્તકે મણિ હોય છતાં તે શું ભયંકર નથી ?

વરમેકો ગુણી પુત્રો, ન ચ મૂર્ખશતાન્યપિ ।

एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति, न च तारागणोऽपि च ॥ १३ ॥

અર્થ—સોઃમૂર્ખ પુત્રો કરતાં એક ઉત્તમ પુત્ર લાભદાયી છે, જેમકે અનેક તારાઓમાં જે શક્તિ નથી તે એક ચંદ્રમાં હોઈ તે જ અધિકારને દૂર કરી શકે છે.

जह लोहसिला अप्यपि, बोलए तह विलग्गपुरिसंपि ।

इय सारंभो य गुरु, परमप्पाणं च बोलेइ ॥ १४ ॥

અર્થ—જેમ લોહશિલા પોતે ખૂટે છે અને તેના આશ્રિતોને પણ છુટાડે છે તેમ સારંભી અને પરિગ્રહી સાધુ પોતે ખૂડવા સાથે તેના ઉપાસકને પણ બવસમુદમાં ડૂબાડે છે.

महानुभावसंसर्गः, कस्य नोन्नतिकारकः ? ।

गंगाप्रविष्टरथ्याम्बु, त्रिदशैरपि बंधते ॥ १५ ॥

અર્થ—ઉત્તમ પુરુષોનો સંસર્ગ કોની ઉન્નતિ કરતો નથી ? ગંગા નદીમાં મળેલ શેરીઓનું પાણી દેવતાઓથી પણ વંદાય છે.

स्तोकोऽपि गुणिसंसर्गः, श्रेयसे भूयसे भवेत् ।

लवणेन किमल्पेन, स्वादु नान्नमजायत ? ॥ १६ ॥

અર્થ—ગુણી-સન્ન પુરુષોનો અલ્પ પણ સંગ મહાકલ્યાણને માટે થાય છે. શું થોડા સવણ(મીઠા)વડે પણ અન્ન સ્વાદિષ્ટ બનતું નથી ? અર્થાત્ અને છે.

काचः काञ्चनसंसर्गाद्वत्ते मारकतीं द्युतिम् ।

तथा सत्सन्निधानेन, मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥ १७ ॥

અર્થ—સુવર્ણના સંગથી—સુવર્ણના આભરણમાં જડાવાથી કાચ પણ મરકતમણિ જેવી કાંતિને ધારણ કરે છે. તે જ પ્રમાણે સત્પુરુષના મંગલારા મૂર્ખ માણસ પણ નિપુણતાને પ્રાપ્ત કરે છે.

दृष्ट्वा चन्दनतां यातान्, शाखीटादीनपि द्रुमान् ।

मलयाद्रौ ततः कार्या, महद्भिः सह सद्गतिः ॥ १८ ॥

અર્થ—મલયાચલ પર્વત પર (ચંદન વૃક્ષના સંગથી) ધીજાં સાગ આદિ સામાન્ય વૃક્ષો પણ ચંદન જેવા સુગંધયુક્ત બની જાય છે. આ દૃષ્ટાંતને અનુસરીને માણસોએ મન્નન પુરુષની અવશ્ય મેળવ કરવી.

સંઠ મુનિ પ્રેમવિમળા

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(ગતાંક ૫૪ ૩૧૨ થી)

હવે પ્રકારાંતરે, રૂપક અલંકારથી મહાદેવપણું સૂચવે છે:—

આમર હંદ.

જ્ઞાન બહુવી વહે અનંત જોહની શિરે,
બાલનો વિશાલ ચંદ્ર શાંતિની સુધા ઝરે;
જે ત્રિનેત્ર પ્રાપ્ત કેવલાખ્ય નેત્ર વ્યક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૬

શબ્દાર્થ:—જેની જ્ઞાનરૂપ ગંગા શિરોભાગે વહી રહી છે, જેનો બાલરૂપ વિશાલ ચંદ્ર શાંતિરૂપ સુધા-અમૃત ઝરી રહ્યો છે, અને કેવલ નામક જ્ઞાન-નેત્રના પ્રગટ થવાથી જે ત્રિનેત્ર છે, એવા તે, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—

લૌકિક મતમાં મનાય છે કે શિવના શિરોભાગમાં ગંગા વહે છે, ચંદ્રમા શોભે છે અને કપાળમાં ત્રીલું લેખન ચમકે છે. એ માટે કહ્યું છે કે—

“ ચૂડાપીઠકપાલસંકુલગલ્મન્દાકિનીવારયો,
વિચુત્ત્રાયલલાટલોચનશિખિજ્વાલાવિમિશ્રત્વિષ: ।
પાન્તુ ત્વામકટોરકેતકશિલાસંદિગ્ધમુગ્ધેન્દ્રયો,
મૃતેશસ્ય ભુજંગવહ્નિવલયન્નદ્વજ્જૂડા જટા: ॥ ”

બુઝો મહાકવિ લવભૂતિપ્રણીત માલતીમાધવ.

ઉક્તા સ્વરૂપનું—કંઈક પ્રકારાંતરે—અરિહંતમાં ઘટમાનપણું અત્રે રૂપક અલંકારથી બતાવ્યું છે. શિરોભાગમાં એટલે જગતમાં સર્વોદ્કૃષ્ટપણું-સર્વમુખ્યપણું જ્ઞાનરૂપ ગંગાનો પ્રવાહ શ્રી વીતરાગદેવમાં પ્રવહી રહ્યો છે, તેમના જ્ઞાનનો જગતમાં બોટો નથી. તેમનો વિશાલ લલાટપ્રદેશ શાંતિરૂપ અમૃતનું સ્રવણ કરી રહ્યો છે.

“ આંખડી અંબુજ પાંખડી, અષ્ટમી શશિ સમ લાલ લાલ રે;
વદન તે શારદ ચંદ્રો, વાણી અતિ હી રસાળ લાલ રે ”

—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

“ અમીયભરી મૂરતિ રચી રે, ઉપમા ન ધરે કોય;
શાંત સુધારસ ઝીલતી રે, નીરખત તુમિ ન હોય...વિમલજિન૦ ”

—શ્રીમાનુ આનંદધનજી

અને કેવલજ્ઞાન નામનું દિવ્ય જ્ઞેયન-કે જે લોકલોકના પદાર્થ માનવું દર્શન કરવાને પરિપૂર્ણ સમર્થ છે, -તેનું ઉન્મીલન થવાથી, તે ત્રિલોચન કહી શકાય છે. વીતરાગદેવનું આ ત્રીજું જ્ઞેયન લૌકિક શંકરના તૃતીય જ્ઞેયનથી અત્યંત વિવક્ષણુ છે; કારણ કે વીતરાગનું આ દિવ્ય જ્ઞેયન જગતને સુખપ્રદ, શિવરૂપ અને કલ્યાણકર નીવડે છે; જ્યારે ઇતર જ્ઞેયન તો જગતને દુઃખદાયી, અશિવરૂપ અને અકલ્યાણકર થઇ પડે છે, કારણ કે તે ઊપકર્તા જગતનો સંહાર થાય છે એમ તેમના શાસ્ત્રમાં જ કહ્યું છે:—

‘યસ્મિન્નહ્માંડમીપદ્વિઘટિતમુકુલે કાલયજ્વા જુહાવ ।’—શ્રી. ભવભૂતિ.

આવું વિવક્ષણુ શંકરપણું જેમાં દષ્ટિગત થાય છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ૨૯

હવે અનંગવિજયને અંગે શંકરાદિ સાથે તુલના કરે છે:—

મન્મથે મથેલ શંકરાદિ રંક કિંકરા,
જે અનંગ બાળવા જતાં સ્વયં બળી ગયા !

તેહ જસ ધ્યાન અગ્નિમાં લહે તૃણત્વને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૦

શબ્દાર્થ:—મન્મથથી-કામથી મંથાયેલા શંકર આદિ રંક કિંકર થઇને, જે અનંગને-કામને બાળવા જતાં પોતે જ તેનાથી બળી ગયા, -એવો અનંગ જેના ધ્યાનરૂપ અગ્નિમાં તૃણપણાને પામી ગયો, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

કામ-વેદોદય એ મહાભાહુ મહારાગ્નના દળમાં અત્યંત પ્રબળ થોદ્યો છે. આદિત્રયધર્મ સાથેના સનાતન યુદ્ધમાં જ્યાંસુધી એ ઉદ્ભટ સુભટ વિજમાન હોય છે ત્યાંસુધી મોહરાગને પોતાના પક્ષના જય સંબંધી સર્વથા નિર્ભયતા રહે છે. અને આ મહાનુભાવ (I) યોદ્ધાને પણ પોતાના આમર્થ્યનું એવું આત્મભાન હોય છે કે તે પોતાને જગત્તર્યૈકવીર માની; કુસુમપાણુ જેવા કેમળ શસ્ત્રોના પ્રયોગથી પણ અખિસ જગતને મોહમૂર્ચિત કરી નાંખે છે, અને ઇંદ્ર-ચંદ્ર-નાગેંદ્ર-શંકર આદિ ભગ્નલક્ષા મહારાગ્નેને પણ પોતાના રંક કિંકર-દીન-દાસ બનાવી પાણી ભરાવે છે. તે એટલે સુધી કે શંકરે કામને બાળવાનો પ્રયોગ કરવાનું અભિમાન કર્યું, પણ તે તો અનંગ થઇને પણ તેના અંગમાં જ વ્યાપી ગયો.

“ક્રોધં પ્રમો ! સંહર સંહરેતિ, યાવદ્ધિરઃ સે મરુતાં ચરન્તિ ।

તાવત્સ ઘદ્ધિઃ મયનેષ્ઠજન્મા, મસ્માવશેષં મદતં ચકાર ॥”

મહાકવિ શ્રી કાલિદાસકૃત કૃમારસંભવ.

“હે પ્રભુ ! ક્રોધ સંહરી લ્યો ! મંદરી લ્યો !” એવી દેવોની પાણી જ્યાં આકાશમાં ફેલાવા લાગી ત્યાં તો તે શંકરના નેત્રમાંથી જન્મેલા અગ્નિએ મદનને-કામને ભસ્માવશેષ કર્યો.

મદનને ભરમાવશેષ કર્યાની-ગાળો નાંખ્યાની આ લોકો જે પ્રશંસા કરે છે, તેની મહાકવિ ધનંપાલે નીચેના શ્લોકમાં કટાક્ષપૂર્ણ ઉપહાસ વચનોથી હાંમી કરી છે:—

“સ एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो,
विमर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयसिति प्रियायाः करं,
करणे परिताडयन्जयति जातहासः स्मरः ॥”

“તે જ આ-ભુવનત્રયમાં જેનો સંયમ પ્રસિદ્ધ છે એવા શંકર છે, જે વિરહથી કાપર હોઇ કામિનીને હમણાં પોતાના દેહ સાથે ધારણ કરી રહ્યા છે ! પરંપર, આપણે આનાથી છતાંયેલા છીએ ! !—એમ કહી પ્રિયાને તાળો દહને હાસ્ય કરતો કામ જયવંતો વર્તે છે. ”

એવા જ પ્રકારે અન્ય પણ, લોકપ્રસિદ્ધ ચરિતવાળા શ્લોકાદિ મહાજનોના દર્ષને જિતારી નાંખનાર કંદર્પ, દર્પોધુર યતીને, જગતનો દિગ્વિજય કરવા પ્રવૃત્ત થતાં, મોહરાજ્ય પ્રત્યે વદે છે કે—

“मयि जीवति मृत्याणौ किमेवं तात खिद्यते ?
खिद्यतां च तव द्वेपिवृन्दं वन्दीकृतं मया ॥
अनंगोऽपि जगज्जेतुं त्वत्प्रसादादहं क्षमे ॥”

—શ્રી જયશેખરસુરિકૃત પ્રયોધચિન્તામણિ.

અર્થાત્—હું આપનો બૃલાણુ-અહો સેવક જીવતો છું ત્યાં લગી હે તાત ! આપ આજ ખેદ કેમ કરો છો ? ખેદ તો આપનો વૈરિવર્ગ કરે, કે જેને મેં બંદી કર્યા છે. હું અનંગ છું છતાં આપના પ્રાસાદથી જગતને જીતવા સમર્થ છું.

આવી ખગાઇ હાંડી, જગતને જે તણખડાને તોલે ગણનારો છે, તે કંદર્પ પોતે પણ શ્રી વીતરામના શુક્લધ્યાનરૂપ પ્રચંડ અગ્નિમાં તણખડારૂપ થઇ ગયો છે (અળી ગયો છે), જે ઉગ્ર ધ્યાનાનલમાં અનંત કર્મકાષ્ઠ ભરમમાત્ થઇ ગયા ત્યાં એ તણખડાનો હિસાબ શો ? ‘જે જળથી અગ્નિ યુગાઇ ગય છે, તે જ જળ શું વડવાનલથી પી જવાતું નથી ?’

“यस्य च शुक्लपरमतपोग्नि-ध्यानमनंतं दुरितमधाक्षीत् ।

—શ્રી સમંતસદ્રાચાર્યજી.

“यस्मिन्ह्रप्रभृतयोऽपि हतप्रमादाः, सोऽपि त्वया रतिपतिः क्षपितः क्षणेन ।
विध्यापिता हुतमुजःपयसाथ येन, पीतं न किं तदपि दुर्द्धरवाङ्मेव ॥”

—શ્રી કલ્યાણમંદિર.

આમ જે મનમથનું પણ ઉનમથન કરનારો છે, એવા ને, વિશ્વની વિશિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદન કરું છું.

(અપૂર્ણ)

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાઇ મહેતા

પ્રભાવિક પુરુષો

પ્રભવસ્વામી (૨)

કાફલામાંથી છૂટો પડેલ એક મુસાફર, માર્ગ ભૂલી લયંકર અટવીમાં આવી ચઢ્યો. ચોતરફ નજર નાંખે છે ત્યાં સામેથી એક મત્ત ગજેન્દ્રને પોતાની તરફ દોડતો આવી રહેલ જોયો. માર્ગ ભૂલ્યાના દુઃખ સાથે આ નવીન સંકટ જોતાં જ એના ગાત્ર દીલાં થયાં. સમિપમા રક્ષણ માટે દૃષ્ટિપાત કરતાં એક કૂવો જણાયો. ગજરાજથી બચવા સારુ એણે કૂવાનું શરણું લેવું ઉચિત ધાર્યું, પણ અદર નજર કરે ત્યાં અતિ ઊંડાણ જણાયું વ્યાધિતટી ન્યાય જેવી સ્થિતિ થઈ. બહાર રહે છે તો મત્ત માતંગનું લક્ષ્ય બને છે અને અંદર ભૂસકો મારે છે તો પાણી વગરના અવટ કૂવામાં એટલો ઊંડો ગબડી જાય છે કે જ્યાંથી પાછું નીકળવું અસંભવિત જણાય છે. ઉભય કાર્યમાં યમરાજનાં ડોળા સામે ડોકિયાં કરતા દૃષ્ટિગોચર ધાય છે કૂવાના છેડે જિગેલા એક વિશાળ ને ભરાવદાર વડની વડવાઈઓ ચોતરફ વિસ્તરેલી છે અને એમાંની એકાદ બે લાંબી થઈ કૂવામાં ઊંડે જિતરેલી છે. એ તરફ ધ્યાન જતાં એક આશાના ગિંદુનો અંખો અને ટમટમતો પ્રકાશ એના મગજમાં પથરાયો.

સર્વનારો સમુત્પન્ને, અર્થત્યજતિ ધીમતઃ એ નીતિકારના વચનનો સધિયારો ગ્રહણ કરી, જ્યાં વિકરાળ હાથીના મુખમાં ફાળિયો થઈ વડવાની ધડીઓ ગણાઈ

રહી છે એ અસહ્ય વેળા ધ્યાનમાં લઈ, ભાગ્યચોગે વડવાઈ હાથમાં આવી જાય તો મરણુભય પચાસ ટકા દૂર ઠેલાય એ વાત પર મીંટ માંડી, મુસાફરે કૂવામાં પોતાના દેહને એવી રીતે પડતો મૂક્યો કે તે એકદમ તળિયે ન જતાં પેલી વડવાઈઓની વચ્ચે લટકી પડ્યો. કુદરતની સાનુકૂળતાએ લક્ષ્ય સધાયું. ઉભય હાથમાં વડની શાખામાંથી લાંબી વિસ્તરેલ બે વડવાઈઓ આવી ગઈ. આમ પ્રથમ તળકે મૃત્યુભય ટળી ગયો.

પણ જ્યાં સ્વસ્થ બની નીચે નજર કરે છે ત્યાં હાંજાં ગગડાવી મૂકે તેવું લયંકર દ્રશ્ય જોયું. કૂવાકાંઠેથી જે ઊંડાઈ ગહન ભાસતી હતી તે કરતાં એનો વધુ વિકરાળતા તો હવે જ જણાઈ. એક લયંકર અને કાળનું જાણે મૂર્તિમંત સ્વરૂપ હોય એવા અજગરને મુખ ફાડીને બેઠેલો જોયો. વળી જાણે એમાં કંઈ ન્યૂનતા હોય એમ ચોતરફ કુંકાડા મારતા ચાર કાળા સર્પો નિરખ્યા. એ જોતાં જ સમજાયું કે નીચેનો ભય સામાન્ય નથી. વડવાઈનું બંધન ઢીલું પડ્યું કે ખેલ ખલાસ ! તરત જ ત્યાંથી દૃષ્ટિ ખેંચી લઈ જ્યાં વડવાઈના મૂળ પ્રતિ નેત્ર દોર્યા તો ત્યાં પણ કરાળ કાળની કરામત ચાલુ જ જોઈ. કરવત સરખા તીક્ષ્ણદાંતોથી એ શાખાના મૂળને તોડવાનું કામ કરી રહેલા બે મોટા ઉદર જોયાં.

પણ આની આશા તો હજી અધૂરી હતી ! જદા લાહો તદા લોહો જેવું થયું હતું. ગિંદુના વધારા સાથે એ વધુ પડે એવી વૃત્તિ જોર પકડતી હતી. એમ કરતાં ચારે તરફ જેના પંજા વિસ્તરેલા છે એવો કાળ કોળિયો કરી જશે એ વાત તબ્બન વીસરી ગયો હતો ! 'Hope is deep ravial' અર્થાત્ 'આશા એક જાડી ખાઈ છે, એ કદી પૂરાતી નથી' એ ટંકશાળી વચન આ મુસાફરના કાને પડ્યું નહોતું. કદાચ પડ્યું હશે તો મધુ-ગિંદુના આસ્વાદમાં એ ચાદ આવતું નહોતું. વિદ્યાધરે કહ્યું—“લોળા માનવી ! મહાત્મા-ઓના મુખેથી જહાર પડેલ નિમ્ન શ્લોકનો ભાવ વિચાર.

ધનેષુ જીવિત્યેષુ મોગેષુ માદ્ધારકર્મસુ ।
અતૃપ્તાપ્રાણિનઃ સર્વે, યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ.

ગિલાડી ફધના કચોળાને જુવે છે પણ પાછળ ઉગામેટી ડાંગ જોઈ શકતી નથી એમ તું મૂર્ખ જાની કેવળ આ મધુગિંદુને ન જો. એની પાછળ અમાપભય ઝૂમી રહ્યો છે એનો વિચાર કર. જો આટલાં ટીપા પડ્યા છતાં તૃપ્તિ ન થઈ તો એકાદ જે ટીપા વધુ પડવાથી તે કેવી રીતે થવાની છે ? સાચી તૃપ્તિ વસ્તુનું ભક્ષણ ચાલુ રાખવામાં નથી પણ સમજપૂર્વક એ ભક્ષણવૃત્તિ પર અંકુશ મૂકવામાં છે અર્થાત્ ઇચ્છાપૂર્વકના ત્યાગમાં છે. હું કંઈ વધુ સમય અહીં થોભી શકું નહીં, માટે સત્વર ચાલ.”

“મહાશય ! મારા પર થોડી વધુ

મહેરબાની કરો. જુઓ ! પેલું ગિંદુ પડવાની તૈયારીમાં છે. એટલી વાર થાભો.”

વિદ્યાધર કંટાળીને ચાલ્યો ગયો. ‘મધુગિંદુ’ તું દૃષ્ટાન્ત સાંભળી હે રાજપુત પ્રભવ અને અન્ય મહાતુભાવો ! તમે સર્વ વિચાર કરીને કહો કે એ મુસાફરને કેવો સમજવો ?

પ્રભવ-શુદ્ધેવ ! એમાં વિશેષ વિચાર-તું પ્રયોજન જ ક્યાં છે ? આવી વિષમ આપત્તિમાં માત્ર એક મધુગિંદુના લાભથી જે ટીંગાઈ રહ્યો અને જીવનની ફના-ગીરી વહોરી લીધી એને ડાહ્યો કેમ કહી શકાય ? એને તો મૂર્ખશેખર જ કહેવો ઘટે.

જ'ખૂસ્વામી-ઉત્તર તો સાચો જ છે. મહાતુભાવો ! એ મુસાફરના જેવી ભૂલ તમે સર્વ કરી રહ્યા છો. એની મૂર્ખાઈ પર હસનારા તમે પોતે ક્યાં જિભા છો એ નથી જોઈ શકતા ?

ચોરગણુ-પ્રશ્નો ! એ કેવી રીતે ?

જ'ખૂસ્વામી-મહાતુભાવો ! મધુગિંદુના દૃષ્ટાંતનો ઉપનય યાને સાર સાંભળો.

અટવી એટલે આ સંસાર અને મુસાફર તે સંસારી જીવ સમજવો. મહાન ગજેન્દ્ર તે મૃત્યુ અને કૂવો તે મનુષ્યભવ સમજવો. મુસાફર જે શાળાનું અવલંબન બ્રહ્મી રહ્યો હતો તે આયુષ્યરૂપી દોરી સમજવી. બયંકર અજગર તે નરકગતિ અને ચાર કાળા નાગ તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કપાયની ચોકડી સમજવી.

મુસાફરના દેહને વળગેલી માખીઓ તે રોગશોકની પીડાઓ. શાળાને સતત કરડી રહેલા ઉદરો તે આયુષ્યરૂપ શાળાનું ભક્ષણ કરવામાં અસ્ખલિતપણે કામ કરતાં શુદ્ધપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ સમજવા. મધુના જિંદગીને વિષયો જાણવા, કે જે જીવને સુખનો સ્વાદ આપી રહ્યા છે, એની મોહિનીમાં આકંઠ ડૂબેલ જીવ, ચારે તરફ વીંટળાઈ વળેલી કૃષ્ણપરંપરા નથી જોઈ શકતો. પાછળ આવનારા દારુણ દુઃખોને પણ નથી જોઈ શકતો, માત્ર વિષયની મીઠાશમાં મોહીને જિંદગી વેડફી નાંખે છે ! 'અંજળી જળ-જથું આયુ ઘટત હું' એ કિંમતી વચન એ વેળા એને સમજતું નથી. વિદ્યાધર તે ધર્મના જ્ઞાતા-પરમાર્થવૃત્તિએ ખેંચાયેલા-શ્રમણ સમજવા. એ સમિપ આવીને પેલા જીવના કાનમાં વસ્તુસ્વરૂપ-સૂચક શબ્દો રેડે છે. ગળે વળગાડી દીધેલી અને એમાં જ સુખની કંઈપેલી જાનિતને સાચા સ્વરૂપમાં રજૂ કરી, એમાંથી છટવાનો ઉપાય જતાવે છે, પણ પેલા સ્વાદલોહીપીને તેની ગમ પડતી નથી, એને એમ સમજતું નથી કે મધુજિંદુના સ્વાદથી સાચી તૃપ્તિ થનાર નથી કેમકે એની પાછળ પહોંચું મુખ રાખી ટીંગાવાતું દુઃખ અને એના અભાવમાં કંઠશોષ રહેલાં છે, તેમ જ સતત જેના પર દાંતના ધા પડી રહ્યા છે એ શાખા મોડીવહેલી તૂટવાની જ છે અગર માતંગના ઝપાટાએ કંપી રહેલ

ઝાડ ઉપાડી જવાતું છે. એ વેળા એને સ્વાદ કે એ દ્વારા મેળવેલ સુખ નહિં જેવું જની જઈ ક્યાં તો અજગરના પેટમાં કે નાગના ડંશમાં સદાની સુપુત્રિ સાંપ-ડવાની છે. ચોરાશીના જમણમાં માનવ-જીવન હારી જવાતું છે.

હું આત્માઓ ! એક કાળે હું પણ એ મધુજિંદુગમ્ય મુસાફર જેવી ભૂલ કરવાની આણી પર હતો, પણ ગણધર મહારાજ મુધર્મસ્વામીનો મને યોગ થયો અને એમની હૃદયસ્પર્શી દેશનાથી મારી આંખ ખુલી ગઈ. મારા સૌભાગ્યરાત્રિના વાર્તાલાપથી પ્રથમ તમારા નાયકને આશ્ચર્ય થયું, પણ ત્યારે એમાં રહેલ તથ્ય સમજાયું ત્યારે તેમની પણ આંખ ખુલી ગઈ.

તમે પણ આ દૃષ્ટાંતનો સાર યથાર્થ-પણે ગ્રહણ કરો. તમારા જીવન સાથે એના અંકોડા મેળવો અને એ ઉપરથી લાભાલાભતું તોલન કરો. જિંદગીના જે વર્ષો ગયાં એ પાછા આવવાના નથી. એમાં ઉદરપૂર્તિ અર્થે જે કંઈ કરણી કરી એ તો ઉધાર પાસે નોંધાઈ ચૂકી છે, જો એની સામે જમે પાસુ તદન ખાલી રાખશો તો દીવાળી નીકળવાતું એ નિઃશંકય વાત છે. તો પછી જગ્યા ત્યાંથી સવાર કેમ ન ગણવી ? જીવનનો જે કાળ હાથમાં રહ્યો છે એનો ઉપયોગ કેમ બરાબર સમજીને ન કરવો ?

પિગળચોર-શુરુજી ! તમારી વાત તો સોના જેવી છે, પણ અમારે પહેલે ગંઠાયેલા ગાયડી છેકરાવું શું ? એમને પાછળ કકળાવવા એ ઠીક ગણાય ? આપ

સાહેબ તો જન્મળ વળગે તે પૂર્વે જ સમજ ગયા એટલે દેખવું કે દાઝવું સંભવે જ નહિં. અમારા નાયક પણ એ જાતની ઉપાધિથી મુક્ત છે. એટલે એમનો મારગ પણ કાંટાળો નથી. પણ અમારે તો એથી ઊલટી જ સ્થિતિ છે. કોઇને એ છોકરાં છે તો કોઇને ત્રણ ચાર છે. ઘણાખરાને રોજ ચારથી પાંચ જીવના પેટ ભરવાની ચિંતા કરવી પડે છે. ચોરાંક છોકરા વિનાના છે તો એમના શિરે નાના ભાઈ ભાંડરડા કે વૃદ્ધ માળાપની આજીવિકાની ચિંતા ચોટેલી છે. કોઇને રાંઠેલી ગહેન કે ઘરડી માને સંભાળવાની છે. અમારા મોટા ભાગનું જીવનગાડું સીધા ચીલા પર નથી. શું એ જધાને છેલ્લું દર્ધ, રજળતા મૂડી, લોહીના સંબંધને અવગણી ફકીર થઈ જવું? એમાં ભગવાન રાજ રહે?

જા'ખૂસ્વામી-ભાઈ પિંગળ! તમારી મુશીબત વિચારણીય છે. એનાથી થઈ રહેલી

મૂંઝવણ સંસારસ્થ જીવ માટે સહજ છે. પરંતુ કાદવમાં પગ ખરડીને પછી ધોવા નીકળવું તે કરતાં ખરડવા નહિ એ સારું છે. અમે એ માર્ગ લીધો એ પણ સાચું છે. તમારા જધાને પ્રશ્ન એથી નિરાળો છે એ પણ એટલું જ સાચું છે, છતાં લક્ષ્ય આપવા જેવી વાત તો એ છે કે કર્મરાજના ક્ષસલામાં પૂર્ણપણે જકડાયેલા જીવો લોહીનો સંબંધ કેટલા કાળ સુધી જાળવી શકવાના? જ્યાં ભવની ગણતરીની ચોક્કસાઈ નથી ત્યાં પુત્ર, ભાઈ, ભગિની કિંવા માતાપિતાના સંબંધો કેટલી ય વાર જંધાયા અને કેટલીવાર છોડવા પડ્યા એની નોંધ છે ખરી?

‘ ચાર ગતિ વેદના, બેદના, છેદના
સ્વજનના વરહને થાય તેવા ’

એ કવિવચન યાદ કરવા જેવું છે. એ

સારુ અહાર સગપણ-સંબંધની કથા કહું છું તે ધ્યાન દઈને સાંભળો. ચોકસી

ઉપદેશક પદ.

ભજન ખિતું જીવિત જેસે પ્રેત, મલિન મંદ મતિ ડાલત ધર ધર;
ઉદર ભરત કે હેત ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥

દુર્મુખ વચન બક્ત નિત નિંદા, સજ્જન સકલ દુઃખ દેત;
કબલું પાપકો પાવત પૈસો, ગાદે ધુરિ મેં દેત ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥

ગુરુ બ્રહ્મન અશ્રુત જન સજ્જન, જાત ન ક્વણ નિવેત;
સેવા નહિં પ્રભુ તેરી કબલુ, ભુવન નીલકો ખેત ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥

કથે નહિં શુન ગીત મુજસ પ્રભુ, સાધન દેવ અતેત;
રસના રસ વિગારો કદાં લો, છુડત કૃદ્ધ બ સમેત ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥

સંશ્લાક-સ્વ૦ કૃષ્ણવિજયજી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૬૭ ના આસો તથા સં. ૧૯૬૮ કાર્તિક તથા

માગશર માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થઇ રહેલ છે. કા. શુ. ૧ ના રોજ સવારમાં નવ-સ્મરણ ભણ્યા હતા. કાર્તિક શુ. ૫ ના રોજ સંસ્થાની 'કાંતિલાલ' લાયબ્રેરીમાં જ્ઞાનરચના કરવામાં આવી હતી. કા. શુ. ૧૫ તથા મા. વ. ૧૦ ના રોજ યાત્રાર્થે સૌ ગયા હતા. માગશર વદિ ૧૨ ના રોજ ભાવનગરવાળા શ્રીચુત ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ તરફથી સૌને આયંબીલ તેમજ વળતા દિને પાશણ કરાવવામાં આવ્યું હતું.

આવક સં. ૧૯૬૭ આસો. સં. ૧૯૬૮ કાર્તિક માગશર

મકાન ફંડ	રૂ. ૭૧૦૪-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
દેરાસર ફંડ	રૂ. ૨૦૪૬-૮-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
જ. નિર્વાહ ફંડ	રૂ. ૩૩૫-૮-૦	૨૬૩-૮-૦	૬૬-૪-૦
વાર્ષિક મદદ ફંડ	રૂ. ૧૦૨૪-૦-૦	૧૧-૦-૦	૦-૦-૦
લોજન ફંડ	રૂ. ૨૪૦-૮-૦	૧૧૫-૦-૦	૨૬૪-૦-૦
હથ ફંડ	રૂ. ૧૦૧-૦-૦	૦-૦-૦	૩૦૨-૦-૦
આંગી ફંડ	રૂ. ૧૦૧-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
દેરાસર સા. ફંડ	રૂ. ૭૩-૮-૦	૪-૦-૦	૧-૦-૦
સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ	રૂ. ૭૫૨-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
કેળવણી ફંડ	રૂ. ૨૭૫-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦

વ્યાયામશાળા:—ઘણા વર્ષો સુધી ઉક્ત સંસ્થાના સ્થાનિક સેક્રેટરી તરીકે તન, મન, ધનથી ખરે લોગ આપી અમૂલ્ય સેવા આપનાર ભાવનગરનિવાસી સ્વં શ્રીચુત કુંવરજી મૂળચંદ શાહજી સ્મારક રાખવાના હેતુથી તેમના નામ સાથે જોડાયેલ વ્યાયામશાળાનું ફંડ એકત્ર કરતાં રૂ. ૧૦૮૩-૦-૦ થયા છે. સ્ટેટની મંજૂરી મળ્યા બાદ દ્રંક સમયમાં વ્યાયામશાળા ઊભી કરવામાં આવશે.

જમણ:—સં. ૧૯૬૭ આસો તથા સં. ૧૯૬૮ ના કાર્તિક તથા માગશરમાં નીચે સુજળ ગૃહસ્થોના જમણ કરવામાં આવ્યા હતા.

૧. શેઠ રવચંદ ત્રિભુવન.	પુના	આસો
૨. શ્રી માંડલ જૈન સંઘ.	માંડલ	"
૩. બાબુ હનુમાનસીંગજી લક્ષ્મીસીંગજી	કલકત્તા	કાર્તિક
૪. શેઠ ચુનીલાલ છગનલાલ.	વીસનગર	"
૫. શેઠ રતિલાલ જમનાદાસ.	અમદાવાદ	"
૬. શેઠ ભાઈચંદ અમુલજી.	મુંબઈ	"
૭. શેઠ માણેકચંદ પાનાચંદ.	માદુંગા	માગશર
૮. શેઠ ચીતુભાઈ લાલભાઈ. તેમના પુત્ર તથા પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે	અમદાવાદ	"
૯. શેઠ મણિલાલ હીરાભાઈ.	મુંબઈ	"
૧૦. શેઠ મનસુખલાલ ચીમનલાલ.	મુંબઈ	"
૧૧. શેઠ કાંતિલાલ ઈશ્વરલાલ મોરખીયા,	મુંબઈ	"
૧૨. પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ	ભાવનગર	"

નોંધ:—ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ ભાવનગર-પી. ત્રાસ ૧, તથા ચેવડા પેંડાનો નાસ્તો, બાઈ ધનકુંવર સુલાબચંદ હા. શાંતાબેન પાનાચંદ, ઉજળા-ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, જ. સિ. રકેબી, કળશ, વાટકો, વાટકી અકેક, સુખડ કટકો ૧, અમદાવાદના જુદા જુદા દહેરાસરોમાંથી કેસર તો. ૨૩૧૧, સુખડ કટકો ૧, શેઠ આ. ક. ની પેદી અમદાવાદ તરફથી કેસર તોલા ૧૦, સુખડ શે. ૫, શેઠ ચીમનલાલ નાનચંદ મરોલી-ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, સુનિ શ્રી મણિવિજયજી મહારાજ, પાલીતાણા-ધાર્મિક ચોપડીઓ ૬, પારેખ ભાણુજી સુંદરજી, વરસડા-પેંડા, ગાંડીઆ મણુ ૦૧, બાલાગાઈ લલ્લુભાઈ, અમદાવાદ-રૂપેરીવરગ થો. ૧, કેસર તો. ૦૧, બાદલું સોનેરી રૂપેરી તોલા ૬, શેઠ માણેકચંદ પાનાચંદ, મુંબઈ-ઉનની માળ ૧, શેઠ મનસુખલાલ જીવાભાઈ, પાલીતાણા-જ. સિ. લોટો ૧, વાટકો ૧, યાળી ૧, વાળાકુંચી ૧, ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, સુખડ કટકો ૧, શાહ માણેકચંદ પાનાચંદ, મુંબઈ-ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ મનસુખલાલ ચીમનલાલ, મુંબઈ-ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ નાનાલાલ અમીચંદ, મુંબઈ-ઘેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ નરોત્તમદાસ મોતીલાલ જુદાભાઈ ભાવનગર-જ. સિ. કુંડી ૧, કળશ ૧, વાટકો ૧, ખુમચો ૧, આરીસો ૧, સુખડ કટકો ૧, વાળાકુંચી ૧, પૂજની નેઠ ૧, અંગલુછલું ૧.

સુલાકાત:—૧કીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની-ચોધા, શ્રી વિનાયક કુંવરજી શાહ ભાવનગર, શાહ હરિચંદ માણેકચંદ માદુંગા, શાહ માણેકચંદ

પાનાચંદ માટુંગા, શ્રી ત્રાપજસંઘ હા. અંબાલાઈ, મણિલાલ વનમાળી શેઠ મુંબઈ, શેઠ કૃતેચંદ ઝવેરભાઈ ભાવનગર, શેઠ રસિકલાલ માણેકલાલ અમદાવાદ, શેઠ દામોદર જીજ્ઞાભાઈ છત્રાસા, મહેતા દલપતરાય વિઠ્ઠલદાસ રાંધનપુર, ડૉ. ઉમેદચંદ વી. દોશી વઢવાણ કેમ્પ, શેઠ છોટાલાલ છગનલાલ મુંબઈ, શેઠ મગનલાલ ઉમાજી, શેઠ ચીમનલાલ ઉમાજી, શેઠ મૂળચંદભાઈ ઉમાજી માલવાડાવાળા-મુંબઈ, ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી, વીરચંદ પાનાચંદ શાહ મુંબઈ, નરોત્તમદાસ બી. શાહ મુંબઈ, શેઠ નાનાલાલ હરિદાસ માધવદાસ મુંબઈ, માલવાડા અંગ્રેજી સ્કુલના ચાલીશ વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો, મોરળી સ્ટેટ કાઉન્સિલના મેમ્બરો તથા પેલેસ સેક્રેટરી સાહેબ, શેઠ મનસુખલાલ રતનચંદ, શેઠ નાનાલાલ અમીચંદ, મુંબઈ. શેઠ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ ભાવનગર, શ્રી અમરચંદ કુંવરજી શાહ ભાવનગર.

નૂતનવર્ષ બોણી:—આઠ વર્ષે ભાવનગર, મુંબઈ, પાલીતાણા તથા શીહોર-આ સ્થળોમાંથી સંસ્થાને દિવાળી તથા નૂતનવર્ષની બોણીની દરસાલ મુજબની યોગ્ય રકમ મળી છે. દાતાઓ પ્રતિવર્ષ એ રીતે આઠ રાખશે તેવી વિનંતિ છે.

સંઘનું સન્માન:—ત્રાપજથી સ્વં શેઠ ધરમશી ઝવેરભાઈ વારૈયાના પત્ની બાઈ અંબાબેન અત્રે સંઘ લઈને આવતાં સંસ્થાની મુલાકાતે પધાર્યા હતા. સંઘમાં આવેલ સૌ લાઇબ્રેરેનોએ આ પાણી વિં લીધા બાદ સંસ્થાની મુલાકાત લીધી હતી તેમજ તેમને હારતોરા અર્પણ કર્યા બાદ સૌ વિદાય થયા હતા.

મુલાકાત અને મદદ:—માલવાડાવાળા-હાલ મુંબઈનિવાસી શેઠ ચીમનલાલ ઉમાજીએ ઉપધાન તપ કરતાં તેમની માળ ઉપર તેમના ભાઈશ્રી મૂળચંદભાઈ ઉમાજી તથા મગનભાઈ ઉમાજી વિં પધારતાં સંસ્થાની મુલાકાત લીધી હતી. તેમજ ધણે સંતોષ પ્રદર્શિત કરી યોગ્ય મદદ આપી હતી.

સ્ટેટમાં લગ્નપ્રસંગ:—અત્રેના નાં ઠાકોર સાહેબ શ્રી સર બહાદુર સિંહજી કે. સી. એસ. આઈ. કે. સી આઈ. ઇ.ને ત્યાં એમના મોટા કુંવરી શ્રી ઇંદિરાબાના શુભ લગ્ન પ્રસંગે સંસ્થાના મકાનને ધ્વજ વાવટાથી શણગાર્યું હતું. તથા લગ્નપ્રસંગના કામમાં પાંચ વિદ્યાર્થીઓ સ્વયંસેવકો તરીકે ગયા હતા.

“સ્વાં દૂસ્ટ ફંડની હજી ધણી તિથિઓ ખાલી છે. સિદ્ધક્ષેત્રમાં અમરનામ કરવાની આ યોજના જરૂર લક્ષમાં લેશો.”

સાધ્યેરી શોભાવે તેવા પુસ્તકો ખાસ ખરીદો

૧ શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થ યુક્ત	૩-૦-૦
૨ શ્રી હરિવિક્રમ ચરિત્ર પદ્યબંધ સંસ્કૃત	૨-૦-૦
૩ શ્રી પાંડવચરિત્ર (મહાધારી દેવપ્રભસંસ્કૃત) ભાગ ૧-૨ દરેકના	૪-૦-૦
૪ શ્રી ઉપાસંગદશાંગ સૂત્ર મૂળ, ટીકા, મૂળનો અર્થ ને ટીકાનો અર્થ (ભગવાનદાસ)	૨-૦-૦
૫ " મૂળ ટીકા સહિત "	૧-૪-૦
૬ શ્રી શાંતસુધારસ બાષાંતર. વિવેચન યુક્ત. ભાગ ૧ લો	૧-૦-૦
૭ શ્રી ચોસઠપ્રકારી પૂજા અર્થ વિવેચન કથાઓ યુક્ત	૧-૦-૦
૮ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર મૂળ ગદ્ય	૪-૦-૦
૯ શ્રી અંતગડદશાંગ તથા અનુતરોવવાઈ સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૦ શ્રી નિરયાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ) મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૧ શ્રી બૃહત્સંત્રહણી પ્રકરણ મૂળ-અર્થ-વિવેચનયુક્ત	૧-૦-૦
૧૨ શ્રી વર્ધમાનદેશના. પ્રાકૃત. સંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ લો રૂ. ૩. ભાગ ૨ જો રૂ. ૨)	
૧૩ પ્રકરણરત્નસંત્રહ (પંદર પ્રકરણો સાર્થ)	૧-૪-૦
૧૪ પ્રકરણરત્નસંત્રહ ભાગ ૨ જો	૦-૮-૦
૧૫ " ભાગ ૩ જો	૦-૫-૦
૧૬ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત્ર (લેખક-મૌકિતક)	૦-૧૨-૦
૧૭ શ્રી પીસ્તાલીશ આગમની પૂજા (વિસ્તૃત હકીકત, અર્થસહિત કથા સાથે)	૦-૨-૦
૧૮ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કલ્યાણુક પૂજા (અર્થ યુક્ત)	૦-૨-૦
૧૯ શ્રી અષ્ટપ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦-૧-૬
૨૦ શ્રી નવપદછની પૂજા (નવપદ આરાધનની વિસ્તૃત વિધિયુક્ત-ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત સાર્થ)	૦-૩-૦
૨૧ સંવેગમાળા (પ્રભાવના માટે ઉપયોગી) અર્થ સહિત .	૦-૨-૦
૨૨ શ્રી આચારદિનકર ભાગ ૧ લો તથા ખીજો બેના મળીને	૧૦-૦ ૦
૨૩ અનેકાર્થરત્નમંજૂષા અષ્ટલક્ષી વિગેરે (દે. લા.)	૩-૦-૦
૨૪ ઉપદેશરત્નાકર મૂળ તથા બાષાંતર ભાગ ૧ લો (મઢકા)	૨-૦-૦
૨૫ ઉપદેશપદ બાષાંતર (મઢકા)	૨-૦-૦
૨૬ ઉપદેશચિંતામણિ. મૂળ. હી હં. લા. ૧ થી ૪ બેગા મૂળ કિંમત રૂ. ૧૯ ના	૧૦-૦-૦
૨૭ જિનવાણી (લે. સુશીલ)	૧-૦-૦
૨૮ કલિંગનું યુદ્ધ "	૦-૧૨-૦
૨૯ શ્રી મહાવીર ચરિયમ પ્રાકૃત (દે. લા.)	૪-૦-૦
૩૦ શ્રી ક્રમપમપંગ્યાચિકા સતીક (દે. લા.)	૪-૦-૦
૩૧ બાર વ્રતની પૂજા અર્થસહિત (પં. વીરવિજયજીકૃત)	૦-૨-૦
૩૨ પંચકલ્યાણુકની પૂજા (પં. રૂપવિજયજીકૃત) સાર્થ	૦-૨-૦

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થાન ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧-કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગલનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અગ્નેષ છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણુ વ્યાખ્યાન-વાળો ક્રાઇ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરખા ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયામ બહુ સારો કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ

પંડિત શ્રી જિનલાલસૂરિકૃત સરકૃત ગદ્યગ્રંથ. આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં મગકિન, દેશવિરતિ, મર્ગવિરતિ તથા પરગાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. આમ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક ગ્રંથ છે. શ્રીતા-વર્ગને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સરકૃત પદ્યગ્રંથ ચરિત્રના કર્તા શ્રી મિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયો, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આયંબિલ વર્ધમાનતપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખામ ઉપયોગી છે

શ્રી ઉપમિતિ ભવમયના કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર મંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અગ્નેષ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ ખળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મગાવો ને વાંચો.

શ્રી ત્રિપદિ શક્તાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કવિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અને તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨- શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ, અગ્નિતનાથ વિજેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રી સંલવનાથથી શ્રીમુનિસુમતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું (જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર) કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વિજેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું શ્રી મહાવીર જિન મવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિં. રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રધિરજી બતાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બધન સંકેતભૂષાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિષ્ટા—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને મત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમાં છએ કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપગંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણી પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આઠ પેશ માહઝના ૮૧ દુરમાં છે. બીજા ભાગના ૮૧ દુરમાં છે. કિંમત પંચમંગદે. ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજાપત્તા સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ મહિન પત્રાકારે પણ ભાગમાં સંપૂર્ણ કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રુદ્ધા પ્રથમ ખડ શ્રી હર્ષિદ્રાચાર્યવિરચિત -સંસ્કૃત હાયા સદિત ૭ લાવ પત્રાકારે કિ રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખડ થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

વિજયમચ્ચરિત શ્રી શુભશીખગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦ પ્રાપ્તિસ્થાન-હીરાસાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોમાયત્રી નં. ૧૫, એલીમલોજ અમદાવાદ.

,, શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-સાવનગર.

શ્રી વીર રથાનકે સર્વ સંગ્રહ.

વીર રથાનક તપની વિસ્તૃત વિધિ-શ્રી વીર રથાનકની વીર પૂજા શ્રી વિજયપદ્મીસંગિત ગર્ભ મહિત-ઉગમખાની વિધિ-ગૈલ્યવદન, રતનન, સ્તુતિ, સંભળ્ય વિગેરે વીર રથાનકના આરાધન ઉપર વીર કથાઓ-આ તપને લગતી બીજી અનેક બાબતો છે. આવો સમગ્ર બીજો હાથેલ નથી. આ છુક કરેક મૂલ-ચે અસ્વ વામવા માટે રાખવા લાયક છે. પાંડા પૂઠા ૪ મુદર બાઇન્ડીંગ માંબની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ બરૂ મંગાવો.

શ્રી યુગાદિ દેશના ભાષાંતર.

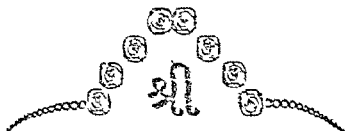
શ્રી સોમગડનગણિ વિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અક્ષરશઃ ભાષાંતર સોમ કથા માણું ધર્મગનિઃ કોવા સાથે આત્મજાલ પ્રાપ્ત કરાવે તેનું છે એકવાર વાચવા લીધા પછી દાઘગાથી નીચે મુઠી રમકા તેમ નથી. કિંમત માત્ર આઠ આના બીજા નોંધો ન વાચતા આના ભાષાંતરો વાંચો ને વ સાવો.

શ્રી ભાવસોકપ્રકાશ ભાષાંતર.

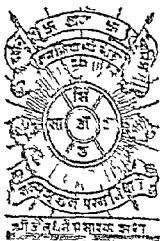
કિંમત માત્ર બે આના.

મુદ્રક: શાહ ગુર્મચંદ હરનુભાઈ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ-સાવનગર

મોઘાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનરુદ્રિઃ કાર્યા ।

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બાક ૧૨ ગા

પુત્ર ૫૭ મુ

ગાહ

વિજય ચંપલ રજક
ચીર સંવત ૨૪૨૮

પ્ર-લક્ષ્મી—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
જામનગર

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

૫. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રધિએ બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ દીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમા કર્મપ્રકૃતિમા વર્ણવેલ બંધન સંક્રમણાદિ આઠ કરણતુ સ્વરૂપ અને સમતિકા—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું સંવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાતંત્રના પહેલા ભાગમા પાચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને સત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમા જ્યે કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપગત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ રાચ તે માટે ઉપયોગી દીપણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આ પેટ માછરના ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામા આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામા આપવામાં આવશે

પ્રગાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત દીકાના અનુવાદ સંદિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રહ પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્યવિરચિત સંસ્કૃત છાયા સંદિત છ બવ પત્રાકારે કિ રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોગ મમયમા બહાર પડશે.

નિઘમચરિત્ર શ્રી શુભરીયગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રાશિશ્યાન-હીરાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોમાયદી નં. ૧૫, એવીગણોજ અમદાવાદ.

„ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી વીર રથાનક સર્વ સંગ્રહ.

વીર રથાનક તપની વિસ્તૃત વિધિ-શ્રી વીર રથાનકની વીર પૂજા શ્રી વિજયવદ્રમીસરિત અર્થ મહિત-ઉત્તમજ્ઞાની વિધિ-ચૈત્યવદન, રતનન, સ્તુતિ, સન્ન્યાય વિગેરે વીર રથાનકમા આગવન ઉપર વીગ ક્યાઓ-આ તપને લગતી બીજી અનેક બાબતો છે. આવો મગ્ધ બીજો છપાયેલ નથી. આ બુક દરેક ગૃહસ્થે અસ્થ વાચવા માટે રાખવા લાયક છે. પાકા પહેલા સુંદર બાહ-કીંગ સાથેની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ જરૂર મગાવો.

શ્રી યુગાદિ દેશના ભાષાંતર.

શ્રી સોમમંડનગણિ વિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અશ્વરશઃ ભાષાંતર સોમ કયાવાણું પાડું ગ્નિય દેશના નાથે આનંદલાલ પ્રાપ્ત હગનેતેપું છે એક વાર વાચવા લીધા પછી દાયમાધી નીચે નકી શકાય તેમ નથી. કિંમત માત્ર આઠ આના બીજા નોરેયો ન વાચના આરા ભાષાંતરે વાચો તે વ ચાલો.

શ્રી ભાવલોકપ્રકાશ ભાષાંતર. કિંમત માત્ર બે આના.

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૧૧ મો

માહ

વીર સં. ૨૪૬૮
વિ. સં. ૧૯૨૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

ચોથી એકત્વ ભાવના

દોહરા

ૐ અહીં મહાવીર પ્રભુ, શામનનાયક દેવ,
સુર નગ જે પ્રભુની ઠરે, સાચા દિલથી એવ ૧
તેના શામનમા વસે, સદા ચતુર્વિધ માર,
ભાવે ચોથી ભાવના, એક આત્મ નિરધાર ૨

(આલ ભા. ૮ ચેતન માળી, ના કામે તાગ-એ ગય)

આત્મ એકલો છતો ભૂહીને, મમત્વ કરતો,
સ્વગ્ન્ય સુખથી બ્રહ્મ દૃષ્ટિથી, વિપરીત આચરતો. આં ૧
પગમહુ પોતાનો માન્યો, મહુ દુઃખ દેહ જતો,
પાપ પુન્ય ફળ હ બ સુખ ખેડી, આત્મા લોગવતો. આં ૨
ન્યાય વિચારે એકપણામા, સુખને સદહતો,
ધન્ય ધન્ય નમિરાજર્ણિ તે, ઝટ સળધ ત્યજતો. આં ૩
ચારે ગતિમા ભમે એકલો, વિલાપ નહિ વમતો,
ખીળ માટે અધમ અનતું, હ બ એમ ખમતો. આં ૪
અહીનભાવે શુદ્ધ ભાવના, એકત્વે ચકતો,
જૈન મેવક શુભસ્થાને શિવ ઝટ, આત્માથી વરતો. આં ૫

સ્વં સદ્ગ કર્પૂરવિજયજી મહારાજ

प्रतिमा माहात्म्य

प्रतिमा महा सुखदायिनी औ आर्त्तशमनी जान लो ।
 सब लोक मन आनंदिनी अरु इष्ट फलदा मान लो ॥
 फिर कल्पलतिका सम इसे श्री शास्त्रकारोंने कहा ।
 मन ध्यान धर इसका मनुज आनंद पाता है महा ॥ १ ॥
 मूर्ति श्री जिनराजकी अद्भुत सुधाकी स्यंदिनी ।
 संसारसागर के तरन हित नौ समान विनंदिनी ॥
 जिनविष को जिनवत् समझ दर्शन करो प्रभु का सदा ।
 सर्वज्ञता जय तक नहीं त्यागो न जिनपूजा कदा ॥ २ ॥
 स्वर्गापवर्ग प्रदायिनी औ दुष्ट ध्येय विनाशिनी ।
 जगजीवमंगलकारिणी औ आर्त्तजन आधारिणी ॥
 पेसी अलौकिक गुणवती तीर्थंकरों की मूर्तियां ।
 दर्शन करी पावन हुए जागी हृदय में स्फूर्तियां ॥ ३ ॥
 चिंतामणिवत् चिंतितार्थ प्रदायिका जिनमूर्ति है ।
 फिर स्मरण पूजन मनन से तो शीघ्र भव की पूर्ति है ॥
 आनन्द आर्द्रकुमार के सद्वोध का कारण यही ।
 ताते करो तुम भक्ति भद्रानन्द पाओगे सही ॥ ४ ॥

म....म....ता

ममतारूप पिशाचिनी, करे जीव संहार ।
 समता परशु से करो, भद्रानंद प्रहार ॥ १ ॥
 मूर्च्छा ममता एक है, यही परिग्रहरूप ।
 इसके वश हो जीव सब, पड़े दुःख के कूप ॥ २ ॥
 ममता नारी विकट है, सुंदर इसका रूप ।
 परिणामे कियाक सम, भद्रानंद विरूप ॥ ३ ॥
 सुंदरता में लुब्ध हो, संचय करो न कर्म ।
 इस जाली को छेदने का, उपाय है धर्म ॥ ४ ॥
 दान शील तप जो करे, मन में ममता राख ।
 फल उसका सामान्य है, कष्ट सूख की साख ॥ ५ ॥

मुनि भद्रानन्द

જિહ્વાને ઉપદેશ

(દેશી સર્ગગ્રાપની)

અરે ! ઓ જીભલડી ! કાં તું નવિ જોલે મીકું ?
 અરે ! ઓ જાપલડી ! કાં તું નવિ જોલે સાચું ? ટેક
 તું જે જોલે છે અણુદીકું, તે દુઃખનને લાગે મીકું;
 પણ સજ્જન જનને લાગે ધીકું, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૧
 તું પરનિદાથી નંથી ડરતી, જેમ આવે તેમ વાતો કરતી;
 તું ભમે સદાય લવારો કરતી, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૨
 તુંને માનપાન કોઈ નવ આપે, તારા દુઃખકાં કોઈ નવ કાપે;
 'ઓ આવી કૃતરી' એમ લાગે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૩
 તુજથી તો કોયલડી સારી, જે હંમેશ મીકું ગાનારી;
 ભલે હોય તે તિસ્થંચ-નારી, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૪
 તુજ વાણીમાં અમૃત વરસે, તેવી વાણી સુણવા જન તરસે;
 તેવી વાણીથી સહુના મન હરસે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૫
 તુજને પ્રભુનામ નથી ગમતું, નથી લજનમાં તુજ ચિત્ત ઠરતું;
 તુજ ધર રહે સદા ય જળતું, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૬
 તું કડવા વેણ તજ દેને, મિથ્યા દોષથી સદા તું દૂર રહેને;
 તું સમતાથી પ્રભુ લજ લેને, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૭
 તું નરકતણી અધિકારી જને, લક્ષ ચોરાશીમાં તું ભમ્યા કરે;
 બહુ બકવાદથી તુંને લાર, અરે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૮
 તુજને મનુષ્યનો દેહ મળ્યો; સત્સંગનો તુજને ભોગ મળ્યો;
 પ્રભુ ભજવાનો અવસર મળ્યો, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૯
 જે સદા યં જીભને વશ કરશે, તે આ જગમાં કીર્તિ વરશે;
 ભવસાયર ફેરી દૂર થશે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૧૦
 આ જગમાં તું જશ લેતી બ, ગુણી જનના ગુણ તું ગાતી બ;
 કહેરાયચંદ શીખલેતી બ, અરે ઓ જીભલડી ! કાં તું નવિ જોલે મીકું ? ૧૧

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

શિક્ષાપ્રદ દુહા

ખૂરા ખૂરા સજકું કહે, ખૂરા ન દિસે કોય;
 જો ઘટ શેષું માહરો, તો મુઝસે ખૂરા ન કોય. ૧
 તેલ તુલ્ય અંતર તપે, મૂકે વળી વધાર;
 જળતાને જાળે બહુ, એ પણ એક ગમાર. ૨
 જેના સંગે બહુ દુઃખ થયું; ફેરી સાથ વસનાર;
 અવશ્ય ભૂલ્યો તેહનો, એ પણ એક ગમાર. ૩

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

હવે સ્તોત્રકાર પાંચ શ્લોકમાં શ્રી સિદ્ધપદની તાત્ત્વિક બીના દૂંઠામાં જણાવે છે—

રાગ—પુરિસા જહ દુરકવારણં

અપુણ્યમવસુરકસંતર્હ, વવગયદેહવિહાવસંગર્હ ॥

વિમલે સિદ્ધે નમામિ હં, પરમગુણે સચયં પસંતિષ ॥ માગહિયા ॥ ૬ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી સિદ્ધભગવંત-અપુણ્યમવ=મોક્ષનાં સુરકસંતર્હ=મુખની સંતતિ-પરંપરાવાળા એટલે પ્રતિસમય નિજશુભરમણુતાના અપૂર્વ આનંદથી ભરેલા મોક્ષમુખને અનુભવનારા છે, તથા દેહવિહાવ=શરીર અને ઉપલક્ષણથી કર્મ વિગેરે સ્વરૂપ વિભાવપરિણુતિની સંગર્હ=સંગતિને વવગય=હર કરનારા છે. (એટલે પાંચ શરીર વિગેરે સ્વરૂપ જડ વસ્તુના સંગ રહિત હોવાથી પરમશુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય સ્વરૂપ છે), તથા રાગાદિસ્વરૂપ મલ રહિત હોવાથી વિમલે=નિર્મળ છે, આત્માનો સર્વોત્કૃષ્ટ શુભ અનન્તજ્ઞાનાદિ પ્રાપ્ત કરવાથી પરમગુણે=ઉત્કૃષ્ટ શુભવાળા છે, તથા કર્માગ્નિ રહિત થવાથી પસંતિષ=અત્યન્ત શાન્તિને પામેલા છે અને આરાધક ભવ્ય એવાને ઉત્તમ શાંતિ દેનારા છે એવા સિદ્ધે=શ્રી સિદ્ધભગવંતોને હં=હું નમામિ=નમસ્કાર કરું છું. આ માગહિકા છંદનું લક્ષણ ચોથી ગાથાના સ્પષ્ટાર્થમાં જણાવ્યું છે. ૬

રાગ—અરહરહિતિમિરવિરહિયં

વિગયમરણુવગયપરમસુહગણનિયરમણે ।

થિરસુહપરિણદ્વલવિઅલિયમવમમણે ॥

તિહુઅણપસરિયવિમલજસપયરવરગદ્દ ॥

ળમમિ સદ્ નિરુવમપસુહણુદવણ વિહયપયઠિષ ॥ સંગયયં ॥ ૭ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રીસિદ્ધ ભગવંતો કેવા છે ? તે કહે છે—વિગયમરણ=મરણુ રહિત છે, તથા વવગય=પ્રાપ્ત થયેલ છે પરમસુહગણ=પરમ મુખનો સમુદાય જેમને એટલે જન્મમરણાદિ દુઃખો રહિત અને સ્વસ્થતા વિગેરે પરમ મુખને પામેલા છે. તથા નિયરમણે=પોતાના જ્ઞાનાદિ શુભોમાં રમણુતા કરનારા છે. તથા થિરસુહપરિણદ્વલ=સ્થિર અને ઉત્તમ પરિણુતિના તદ્વત્તિ-સમુદાયના ઘલ=ગળથી વિઅલિય=નાશ પામ્યું છે (સૂર્ણ થયું છે) મવમમણે=મવમ્રમણ જેમનું એવા શ્રીસિદ્ધ

લગવંતો છે; તથા તિહુઅળ=ત્રણે ભુવનમાં પસરિય=પ્રસાર પામેલો-ફેલાયેલો છે ચિમલજસ=નિર્મળ યથો પચર=સમૂહ જેમનો અને વરગરૂપ=આરાધક છવોને ઉત્તમ ગતિને આપનારા છે. એટલે સિદ્ધિપદ પામેલા આત્માઓનો સુયશ ત્રણે ભુવનમાં અત્યંત વિસ્તાર પામે છે અને સિદ્ધિના સુખને આપે છે. તથા નિરુવમ=ઉપમા રહિત (અતુપમ) પસુહ=ઉત્કૃષ્ટ સુખને પમોડનારા અણુહવણ=અનુભવ જ્ઞાનને દેનારા છે. આવા વિદ્યપય=બીજા સિદ્ધપદમાં ટિપ્પ=રહેલા તે (પૂર્વે જણાવેલા સ્વરૂપવાળા) શ્રી સિદ્ધલગવંતોને સદ્=વારંવાર જમમિ=નમસ્કાર કરું છું.

આ શ્લોકની રચના 'સંગતક' નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં પાંચ લઘુ અક્ષરોનો એક તગણ થાય. આવા ચાર તગણ શરૂઆતમાં ક્રમસર હોય ને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર આવે. આ રીતના પહેલાં ત્રણ પાદ હોય અને ચોથા પાદમાં અનુક્રમે બે તગણ, પછી બે દગણ, એક તગણ, છેવટે ગુરુ અક્ષર હોય તે અનુપ્રાસવાળો સંગતક નામનો છંદ કહેવાય. જેમાં કોઈ પણ સ્વરવાળો વ્યંજન-એકાદિ અક્ષરની પછી વારંવાર આવે, તે અનુપ્રાસ કહેવાય. ૭

રાગ-તં વ જિણુત્તમમુત્તમ૦

સારયચંદસમુજ્જલણિકલભાવમણ, જ્ઞાણવિસિદ્ધિકિવાણપણાસિયમોહગણ ॥

કેવલનાણપલોદ્યસઘપયત્થણણ, મુત્તિદણ સમરામિ સયા સુહસિદ્ધિગણ ॥

સોવાણયં ॥ ૮ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી સિદ્ધલગવંતો સારયચંદ=શરદ ઋતુના ચન્દ્રમાના સમ=જેવા ઉજ્જલ=ઉજ્જવળ અને ણિકલ=કળા રહિત (અંશ રહિત-સંપૂર્ણ) ભાવમણ=જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપવાળા, એટલે-શરદ ઋતુના ચન્દ્રની ઉજ્જવળતા તે (ચંદ્રમા) સકલ-કળાવાળો-અંશવાળો હોવાથી અસંપૂર્ણ છે પરંતુ સિદ્ધ લગવંતો તો સંપૂર્ણ ઉજ્જવળ ભાવ(સ્વરૂપ)વાળા છે, તથા જ્ઞાણ=ભવસ્થ દેવલીપણે હતા ત્યારે શુદ્ધધ્યાનરૂપી વિસિદ્ધ=શ્રેષ્ઠ કિવાણ=કૃપાણુવડે-તરવારવડે પણાસિય=વિનાશ પમાડેલ મોહગણ=મોહરૂપી હાથી જેમણે એવા છે. એટલે મોહનીય કર્મ રહિત થયેલા અને મોહનીયનો નાશ કરતાં અનુક્રમે સર્વ કર્મ જેમનાં નાશ પામ્યાં છે એવા છે, તથા કેવલનાણ=કેવળજ્ઞાનવડે પલોદ્ય=સંપૂર્ણ રીતે બાધ્યા છે સઘપયત્થણણ=સર્વ પદાર્થોના નય એટલે સ્વભાવ જેમણે એવા, તથા મુત્તિદણ=આરાધક છવોને શુકિતસુખ આપનારા, અને સુહસિદ્ધિગણ=ઉત્તમ સુખને પામેલા એટલે સર્વ પ્રકારે સુખી એવા શ્રી સિદ્ધ લગવંતોને હું હંમેશાં સમરામિ=યાદ કરું છું.

અહીં સોપાનક નામનો છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં દરેક પાદમાં એક ગુરુ અક્ષરની પછી બે લઘુ અક્ષરવાળા પાંચ દગણ શરૂઆતમાં હોય, ને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય. તે જોળા અક્ષરવાળો સોપાનક નામનો છંદ કહેવાય. ૮

રાગ-સાવત્રિપુન્વપત્થિવં ૦

દેહાઝકમ્મજોણિજમ્મરસવળ્લગંધફરિસપ્પસેયપ્પણાસમે ।

વિમલભાવરત્તે સુરવહસુક્કાઈસાઈયપહાણસુક્કપમોઝમોઈય પુણ્ણપુણ્ણ ॥

નાણદિટ્ઠિજોગરુદ્ધમળવયળતણુવહુગઈજોગય કળયવળ્ણજ્ઞાણવિસય નમ્મમિ સિદ્ધે ।
નયગમવિચારિય નિરુવમસમપત્તમુણિરાયચિત્તપસોહિયપવરવિગયજરે ॥ વેઢ્ઢુઓ ॥ ૧ ॥

૨૫૫૨ર્થ—તે શ્રી સિદ્ધ પરમાત્મા-દેહાઝકમ્મજોણિજમ્મ=વળી પાંચ પ્રકારનાં શરીર રહિત છે, ચારે આયુષ્ય રહિત છે, આઠ કર્મ રહિત છે, યોનિ રહિત છે અને જન્મ રહિત તથા રસવળ્ણગંધફરિસ=શરીર નથી માટે પાંચ રસ રહિત છે, પાંચ વર્ણુ રહિત છે, બે ગંધ રહિત છે, આઠ સ્પર્શ રહિત છે, અને સ્પર્શ=અતિશય ખેદના વ્પણાસમે=વિનાશ કરનારા છે, એટલે સર્વથા ખેદ રહિત, તથા વિમલભાવ=આત્માના નિર્મળ સ્વભાવમાં રત્તે=રક્ત-રમણ કરનારા છે. તથા સુરવહ=દેવેન્દ્રોનાં સુક્ક=સુખોથી પણ અઈસાઈય=અડીઆતા પહાણ=પ્રધાન-ઉત્તમ સુક્કપમોઝ=સુખોથી ઉપજતા આત્મિક પ્રમોદવડે (આત્મિક આનંદવડે) મોઈય=પ્રસુદિત સ્વભાવવાળા (પરમાનંદ સ્વભાવવાળા) છે, તથા પુણ્ણ=પૂર્ણ-સંપૂર્ણ પુણ્ણય=પૂર્ણતા શુભવાળા છે. તથા નાણદિટ્ઠિ=જ્ઞાન અને દર્શનના જોગ=ઉપયોગે રહીને રુદ્ધ=રોક્યા છે મળવયળતણુ=મન, વચન, કાયાની વહુગઈ=બહુ ગતિવાળા-ઘણી પ્રવૃત્તિઓવાળા જોગય=યોગ જેમણે એવા છે, તથા કળયવળ્ણ=સુવર્ણ સરખા રક્ત વર્ણુથી જ્ઞાણવિસય=ધ્યાનના વિષય છે. [એટલે સિદ્ધપદતું ધ્યાન રક્ત વર્ણુ થાય છે]. એવા સિદ્ધે=સિદ્ધ ભગવંતોને નમ્મમિ=નમસ્કાર કરું છું. વળી તે સિદ્ધ ભગવંતો નયગમ=સાત નયથી અને અનેક ગમથી અપેક્ષા-વાદોથી સિદ્ધાન્તમાં વિચારિય=વિચારાએલા છે. તથા નિરુવમસમપત્ત=અનુપમ સમતાને પામેલા મુણિરાય=મુનિ મહાત્માઓના ચિત્તપરિસોહિય=ચિત્તમાં શોભી રહ્યા છે, માટે જ તે સિદ્ધ પરમાત્મા પવર=શ્રેષ્ઠ છે. અને વિગય=દૂર કર્યા છે જરે=ઘડપણના દુઃખ જેમણે એવા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

આ વેઢ્ઢક છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં—કમસર તગણ, ચગણ, વગણ, તગણ, ટગણ બે, તગણ બે, વગણ, ટગણ ચાર, તગણ, ચગણ, તગણ ત્રણ, એક લઘુ અક્ષર, પછી એક શુરુ અક્ષર હોય, તે પછી ચગણ બે, ટગણ, ચગણ ચાર, ટગણ, ચગણ બે, તગણ, ચગણ ત્રણ, ટગણ અગિઆર, અને છેવટે શુરુ અક્ષર હોય-તે વેદક નામનો છંદ કહેવાય. ૯

રાગ—અજિઞં જિઞારિગણં

સરણે મવાહિહરે, કયકિચ્છગણે સહાવરણ ॥

વરસત્તિયમાવમણ, સિદ્ધે પળમામિ ણિચ્છમહં ॥ રાસાલુદ્ધઓ ॥૧૦॥

સ્વપ્નાર્થ—તે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતો સર્વ જીવોને સરણે=શરણ કરવા લાયક છે. તથા મવાહિ=મવડેથી સર્પનો એટલે સર્પનો વિષનો અથવા સંસારની આધિઓનો (ચિંતાઓનો) દુરે=નાશ કરનાર છે. તથા કયકિચ્છગણે=કૃતકૃત્ય-કૃતાર્થ એવા સાધ્યા છે આત્મહિતકર તમામ કાર્યો જેમણે એવા છે, કારણ કે સિદ્ધ ભગવંતોને હવે કોઈ કાર્ય કરવાનું બાકી રહ્યું નથી, તથા સહાવરણ=સ્વભાવમાં રક્ષા એટલે આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરનારા છે અને વર=ઉત્તમ સત્તિય=સાત્ત્વિક માવમણ=ભાવવાળા છે એવા સિદ્ધે=શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને, અહં=હું, ણિચ્છં=દરરોજ પળમામિ=પ્રણામ-નમસ્કાર કરું છું

આ રાસાલુપ્ધકે છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાણવું—

જે છંદના પહેલા પાદમાં બે ટગણની પછી અનુક્રમે એકેક લઘુ-ચરુ અક્ષર હોય, ને બીજા પાદમાં ત્રણ ટગણ, પછી ક્રમસર એકેક લઘુ-ચરુ અક્ષર હોય, તથા ત્રીજા પાદમાં ત્રણ ટગણ હોય, તેમજ ચોથા પાદમાં ત્રણ ટગણ હોય તે રાસાલુપ્ધક નામનો છંદ બાણવો. ૧૦

અહીં બીજા સિદ્ધપદની હકીકત પૂરી થાય છે. શ્રી સિદ્ધચક્ર પૂજામાંથી વિશેષ વૃત્તાંત બાણવો.

॥ ઇતિ સિદ્ધપદવર્ણના નામ દ્વિતીયઃ પ્રકાશઃ ॥

મનની ભ્રમણા કેમ ટળે ?

મન તારી ભ્રમણા ક્યું ન ટળે ? તને શિવસુખ ક્યું ન મળે ?

મન તારી ભ્રમણા ક્યું ન ટળે ? ટેક

રહવડીઓ રે તું ચાર ગતિમાં, અથ દુઃખ તારો ક્યું ન ટળે ? મન ૧
અહીંસુખ મળશે તહીં સુખ મળશે, એમ અનંતા ભવ રચ્યા કરે. મન ૨
ભ્રમણા કરતો તું ભભે રે સંસારમાં, તું દેહ અનંતા ધરે. મન ૩
દાન શિયળ તપ ભાવના ભાવી, અથ તું તપ જપ ક્યું ન કરે ? મન ૪
ભ્રમણા ટાળી દયાને પાળી, અથ તું શિયળ વ્રત ક્યું ન ધરે ? મન ૫
શુભ અવસરે તુને મળિયા રે જિનવર, અથ તું ભક્તિ ક્યું ન કરે ? મન ૬
કહે રાયચંદ તું જિનવર ભણ લે, તણ ભ્રમણા તારી ટળે. મન ૭

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

(લે. મૌકિક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૩૨ થી)

પુંડરીક અધ્યયન—

ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપદના :શિખરે પહોંચી ગયા. સાં ચોવીશ તીર્થ કરની સ્વસ્વકાય-પ્રમાણ મૂર્તિઓને વંદન કર્યું અને બાલુમાં અશોકવૃક્ષની નીચે રાત્રિવાસો કર્યો. ત્યાં એક નોંધવા જેવો બનાવ બન્યો. તે પ્રસંગ ખાસ યાદ રાખવા લાયક હોવાથી તેની વિગતમાં જોતરવા જેવું છે. અહીં પુંડરીક અધ્યયન શ્રવણનો ઐતિહાસિક બનાવ બન્યો છે, તે આ પ્રમાણે:—

વૈશ્રવણ સૌધર્મેશ્વરના લોકપાળના સેવકા પૈકી એક તિર્થગૃહલક દેવ ત્યાં ગૌતમસ્વામીને નમવા આવ્યો. એણે ગુરુમહારાજની દેશના સાંભળી. એણે સાંભળ્યું કે સાધુઓનાં શરીર ઉપર તપને પરિણામે કૃશ થઈ ગયેલાં હોય છે અને માત્ર તેમનાં હાડ અને ચર્મ બાકી રહે અને સાંધા શિથિલ થઈ જાય તેવાં તેમનાં શરીર હોય છે. જે શંકા અષ્ટાપદની નીચે રહેલા તાપસેને ચર્મ હતી તેને મળતો અત્ર પ્રસ્તાવ બની ગયો. શ્રી ગૌતમસ્વામીનું દેદાપ્યમાન પુષ્ટ શરીર તે દેવે જોયું, તેને ગૌતમસ્વામીની દેશના અને યથાર્થ આંખ સામેની પ્રચલિત વસ્તુસ્થિતિમાં વિસંવાદ લાગ્યો. તેને જે શંકા થઈ તેનું નિવારણ કરતાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ જણાવ્યું કે:—“ મુનિપણમાં શરીરની કૃશતા એ કાંઈ પ્રમાણભૂત નથી. સુદાની બાળત શુભ ધ્યાનવડે આત્માના નિગ્રહની વાત છે. તે પરંપરા એક કથા છે તે નીચે પ્રમાણે:—

“ પુંડરીકિષ્ણી નગરીમાં મહાપદ્મ રાજા અને પદ્માવતી રાણીને પુંડરીક અને કંડરીક નામના બે પુત્ર હતા. રાજાએ સદુપદેશને પરિણામે મોટા પુત્ર પુંડરીકને રાજ્યગાદી આપી પોતે સંયમ સ્વીકાર્યો અને શુભ ધ્યાનધારાએ જીવન ગાળી કર્મમુક્ત થયા.

એક પ્રસંગે પિતાને ઉપદેશ આપનાર તે જ ગુરુ કૂરી વાર તે નગરમાં આવી ચઢ્યા. તેની સુંદર દેશના સાંભળી પિતાને પગલે ચાલવાનો પુંડરીકને વિચાર થયો. નાના બાઈ કંડરીકને રાજ્ય સંભાળવા આમ્રહ કર્યો. કંડરીકને પણ વૈરાગ્ય જાગ્યો હતો એટલે તેણે બાઈને કહ્યું કે—“ જે સંસારના બચથી પોતે દૂર થવા ઇચ્છે છે તે જ સંસારમાં પડવાનું મને (કંડરીકને) કેમ કહે છે ? ” આખરે ખૂબ વાતચીત થયા પછી કંડરીકે દીક્ષા લીધી અને પુંડરીકે બાવમુનિ થઈ વિરાગભાવે રાજ્ય ચલાવતા રહ્યા. કંડરીકે ખૂબ આકરી ત્યાગઆરાધના કરી, બારે તપ કરવો ચાલુ રાખ્યો અને પોતાનું શરીર તદ્દન કૃશ કરી નાખ્યું. કંડરીકે મુનિને જોળખવા પણ મુશ્કેલ થઈ પડે એવા એ મહાતપને પરિણામે દુર્બળ થઈ ગયા.

બીજી બાલુ પુંડરીક વિરાગભાવે રાજ્ય પાળતા બાવપતિ થઈને રાજ્ય તરફની પોતાની દુરંગ બળવતા રહ્યા. કંડરીકે મુનિ આકરા તપથી સાધુવર્ગને પણ ખૂબ પ્રિય થઈ પડ્યા. એકદા વસંત ઋતુ આવતાં એને ચારિત્રગોદનીય કર્મ જાગૃત થયું. એને સંસારમાં રસ નાગ્યો, એને સંસારમાં પાછા જઈ રાજ્ય ભોગવવાના મનોરથ થયા એટલે એ દીક્ષા છોડી

પુંડરીક પાસે આગ્યા. વધેરે સુધી સંયમ પાળી ઝોળખી પણ ન શકાય એવા દુર્બળ દેહને ધારણ કરનાર કંડરીકને મોટો લાઠી ઝોળખી ગયો. એ ઉદ્યાનમાં લીલાં પાંદડાં પર આલોટતા હતી, એણે સાધુપણની ઉપધિ (રન્નેહરણ) વિગેરે ઝાડ સાથે લટકાવી દીધી હતી, એની આંખમાંથી સંયમાનું તેજ ઝોસરતું જતું હતું. મહાઅત્યુત્પત્ત થયેલ ચેતનાવાળા પુંડરીક મહારાજ વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયા. મંત્રીને બોલાવી કંડરીકને રાત્રી પર બેસારવાની પોતાની ધણી કળતી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી અને તેની જ ઉપધિ લઈ કંડરીકને રાત્રી સોંપી, પોતે સાધુવેશે સ્વયં દીક્ષિત થઈ શુભહારાજ પાસે પાઠ દીક્ષા લેવા ચાલી નીકળ્યા.

કંડરીકને ઉપશમ થયેલો સંસારરાગ જાગ્યો અને પ્રથમ તો સારું સારું ખાવાની ઇચ્છા થઈ. ઠાંસી ઠાંસીને ખાવા માંડ્યું. લોકો પણ 'ખાવા સારું' એણે મહાનત લાગ કર્યો એમ કહી એની ટીકા કરવા લાગ્યા. એને ખાવાનો ખખારો લાગ્યો અને ખાનપાન પર એણે ધસારો ચલાવ્યો. 'આ બધા ટીકા કરનારની સવારે ખખર લાઇશ' એમ વિચારી ખાવાનું ઠાંસવા માંડ્યું. ઘણે કાળે ખાવાનું મળ્યું. દીપક અગ્નિ હતો, પણ પાત્રકશક્તિ મંદ થઈ ગઈ હતી. મિષ્ટાન્ન ભોજન એણે તો આરોગ્યના જ માંડ્યા. વિષયભોગ અને અપથ્ય ભોજનથી મહાનિસુમ્મિકા થઈ. તેની તરફ બેઠરકાર રહેતા અધિકારીઓને અને હાસ્ય કરનાર પ્રજાઓને સવાર પડતાં સજ્જ કરવાના વિચારમાં ઉગ્ર દુર્ધ્વાન કરી ખાઈ ખાઈ કરતો અને ન-કળીપાતી તૃષ્ણાનો ભોગ બનેલો કંડરીક પ્રાતઃકાળમાં જ મરણ પામી સાતમી નરકે ગયો. આ રીતે એના તપ અને ત્યાગ સર્વ નિરર્થક ગયા અને સંસારવાસનાઓએ અને એના પર સામાન્ય પાત્રકું જેની ઝડપમાં એ ઝડપાઈ ગયા.

પુંડરીક તો શુરની શોધમાં ગયા. એણે તે માટે મોટું પ્રયાણ કર્યું. સાધુવેશે જ એ શુર પાસે જવા આગળ વધવા લાગ્યા. કદી આવેલ નહિ, નિરસ આહાર ખાયેલ નહિ અને કષ્ટ ભોગવવાની રેવ પાડેલ નહિ, પણ શુભ ધ્યાનધારાએ ચઢી ત્રીજો દિવસે કાળ કરી ગયા અને સીંધા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી તિર્થંગુલ્લકદેવને આ આપું ચરિત્ર સંભળાવીને જણાવે છે કે—
'શરીરનું કૃશપણું કે પુષ્ટપણું એ મુદ્દાની બાબત કે પ્રમાણુશૂત બાબત નથી, શુભ ધ્યાન અતિ મહત્ત્વની વસ્તુ છે.' આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ બાલભાવ અને ધ્યાનધારાના યોગ પર વાત કરી, એ સંભળીને તે દેવને ખૂબ આહલાદ થયો, એને સત્યત્વની પ્રાપ્તિ થઈ.
તાપસોની દીક્ષા-લઙ્ઘિતા પ્રયોગ—

ખીજી પ્રભાતે ત્યારે ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપદથી નીચે ઉતરવા લાગ્યા ત્યારે પેલા ૧૪૦૦ તાપસો તેમને મેળ્યા. તેઓએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને શુર બનાવ્યા, તેની પાસે દીક્ષા લીધી. પંદરસોના પરિવારથી આગળ આવતાં એક ગામ આવ્યું. કિશ્કામાં એક પાન ભરાય તેટલી ખીર (પાલસાન) મળી. ગૌતમસ્વામીએ અધીલુગદાનસ લઙ્ઘિનો પ્રયોગ કરી એટલી ખીરથી સર્વ તાપસોને પારણું કરાવ્યું. આ યોગસિદ્ધિનો અમહાર છે. પાનમાં આંગળી રાખી મૂકે તો અંદરની વસ્તુ ખીરસ્રતાં બન્ય, પણ પાન ભરાયકું જ રહે, કદી

ખૂટે નહિ મહાયોગથી આ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. યોગીએ પ્રાપ્ત થયેલ લબ્ધિસિદ્ધિનો પ્રયોગ અસાધારણ લાભના કારણે વગર કરતા નથી, લબ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ પ્રમાદ-ભાવ છે, યોગદષ્ટિએ પ્રમાદને પતન ગણવામાં આવે છે. આવા યોગસિદ્ધિવાળા ગુરુ મળ્યા તેથી પોતાને ધન્ય માનતાં સેવાળભક્ષી પાંચસે તાપસોને શુભ ધ્યાનને યોગે પારણું કરતાં કરતાં જ કેવલ્યજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, સર્વગ્રંથપ્રાપ્તિ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ, આત્મજ્યોતિ નિર્ગૂત થઈ ગઈ.

ગુરુના ગુરુત્વ દૂરથી દર્શન—

તાપસના પરિવાર સાથે ગૌતમ દુરભૂતિ આગળ વધ્યા. તાપસોને ખજર પડી કે શ્રી ગૌતમસ્વામી સાથે તેઓ ગુરુના ગુરુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી પ્રત્યે પ્રયાણ કરી રહ્યા છે. તેઓ પૈકી પાંચસે તાપસ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આપણા ગુરુ આવા અદ્ભુત યોગી છે, તો પછી એના ગુરુ તો વળી કેવાએ હશે? દૂરથી સમવસરણુ જોયું, આકે પ્રાંતિકાર્થ જોયા, લાખો દેવતા સેવા કરતા નજરે પડ્યા અને ધર્મચક્રની રચના જોતાં પાંચસે દ્વિત તાપસોને કેવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ.

વીરવાણીના પ્રભાવ—

સમવસરણુ પાસે આવતાં પ્રભુની ધીર ગંભીર પાંત્રીશ ચુલ્લુકુત વાણીનો ધોણ સાળળી, અને સર્વ સમજ શકે એવી તેની સરળતા વિચારી, એની ગંભીર ભાવના ભાવતાં બાકીના કુંડિત નામના પાંચસે તાપસોને કેવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ.

ગૌતમને વિવાદ—

આ રીતે પંદરસે તાપસોનો ઉદ્ધાર થયો, ગૌતમસ્વામી પોતે છત્રસ્થ હતા. શિષ્યો એની યોગશક્તિના સ્વાનુભવથી કેવળી થયા. ન્યારે તેઓ કેવળીની પર્ષદાં તરફ આશ્રય લાગ્યા ત્યારે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ તેમને પ્રભુને વંદના કરવા કહ્યું, એટલે પ્રભુએ તેમને વાર્ધા તેથી ખજર પડી કે એ સર્વને લોકલોકપ્રકાશક કેવળજ્ઞાન થયું છે. એ વખતે શ્રી ગૌતમ-સ્વામીને જરા વિવાદ પણ થયો. એને પરિણામે એમણે ગુરુભક્તિ-વીરસેવા વધારે કરી.

અષ્ટાપદનો યોગ—

આ અષ્ટાપદના આખા પ્રયોગમાં મને યોગપ્રગતિનો ઉલ્લેખ જણાય છે, યોગનું માહાત્મ્ય દેખાય છે, યોગસ્વરૂપની જાંખી થાય છે. બાહ્યક્રિયા અને ધ્યાનયોગમાં કેટલો તફાવત છે તે જાતવનારું દષ્ટાંત પંદરસે તાપસોની બાજત પૂરું પાડે છે. ચોથ, છઠ્ઠ અને અઠ્ઠમે પારણું કરનાર અને પારણામાં પણ મૂકાં દૂખાં પોદાં વિગેરે ખાનાર તાપસો મને તેટલો લાગ જ્યાં ધ્યાનયોગમાં પૂરતા આગળ વધેલા નહોતા એટલે સમ્યગ્બોધ વગરની બાલ ક્રિયાને કેટલું સામાન્ય સ્થાન હોય છે તે ઉપમાદારા જાતામ્યું છે. અષ્ટાપદની ત્રણ મેખલા એટલે યોગપ્રગતિની ત્રણ જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓ. યોગપ્રગતિમાં સ્થાનકો (stages) હોય છે. યોગ વધેલા, આજગ વધેલા, તેથી આજગ ગમેલા-આવા યોગીઓ બાલ લાગમાં

ધણીવાર ખૂબ સેક હોય છે પણ આંતરયોગ વગર, સ્વપરના વિવેચન વગર, પરિણતિની નિર્મળતા વગર, વિશિષ્ટ બાહ્ય ત્યાગ પણ એને અષ્ટાપદના મૂળ ચૈત્યોત્તું દર્શન કરાવતો નથી.

સર્વના સાધ્યસ્થાનમાં અષ્ટાપદ પર રહેલા ચોવીશે તીર્થ કરના સ્વકાયપ્રમાણ બિંબોતું દર્શન રહેલું છે. એમને સર્વને સ્વરૂપદર્શન કરવું છે, એમને તીર્થ કરના આત્મસ્વરૂપનું સ્વકાયપ્રમાણ સ્વરૂપ નીરખવું છે, એને માટે એ પ્રયાણ કરે છે. કોઈ એક મેખલા સુધી પહોંચ્યા છે, કોઈ બે સુધી અને કોઈ ત્રણ સુધી પહોંચ્યા છે, પણ બધા કોઈ મારે છે, કોઈને ખરું આત્મદર્શન થયું નથી; પરંતુ કરવાની બાવના છે, કરવાનો આદર્શ છે અને એ કરવામાં સ્વરૂપસિદ્ધિ છે એમ માને છે. એને માટે બાહ્ય ત્યાગની અગત્ય છે જ, ઇન્દ્રિયો પરનો સંયમ આવશ્યક છે જ, પણ એ પૂરતો નથી. ત્યાગ ઉપરાંત ધ્યાન-એકતાની જરૂર છે અને તે માટે પરિશ્રમ સેવી રહેનાર પંદરસે તાપસોનો પ્રયાસ પ્રશસ્ત હોવા છતાં સ્મૂળ છે એ જતાવનાર આખી ઉત્પ્રેક્ષા છે, આલંકારિક રૂપ છે, બાહ્ય આત્મકથા છે, આત્માની પ્રગતિના પ્રશ્નોનોતું દિગ્દર્શન છે.

સ્વરૂપાનુસંધાન—

તાપસો સ્વરૂપાનુસંધાન કરવા—આત્મદર્શન કરવા બારે પ્રયાસ કરે છે પણ હજી બાહ્ય કક્ષામાં છે; ત્યાગી છે પણ ધ્યાની થયા નથી; તપસ્વી છે પણ ચોગી થયા નથી; રસ્તે ચઢ્યા છે પણ સાધ્યના માર્ગે હજી આંટા મારતા થયા છે. શ્રી ગૌતમસ્વામી તો પ્રગત આત્મા હતા, એને સ્વરૂપગ્ધાન થયું હતું, સ્વ-પરતું વિવેચન થયું હતું, પરિણત આત્મા હતા. પંદરસે તાપસ જોઈ રહ્યા અને આ તો સ્વરૂપદર્શન કરી આવ્યા. અષ્ટાપદનો આ મહા-યોગ છે, આત્મદર્શન કરવાનો વિરલ પ્રસંગ છે, સ્વરૂપપ્રાપ્તિ કરવાની આદર્શસિદ્ધિનો બીજા પ્રયોગ છે. એમાં-અષ્ટાપદ ચઢવામાં કેડે હાથ દેવાની જરૂર નહોતી કે ડોળીમાં બેસવાની જરૂર નહોતી, સૂર્યનાં કિરણનાં દોરકાં બનાવવાં પડે તેમ નહોતું કે વિમાનની સહાય લેવી પડે તેમ નહોતું. અષ્ટાપદ સ-મુખ થયા અને આંખ મીંચી એકાગ્રતા કરી એટલે સ્વરૂપદર્શન થયું. બાવના સ્થાને રહેલ ચોવીશે તીર્થ કરના સ્વકાયપ્રમાણ દર્શન થાય અને તે સર્વની મધ્યમાં પોતાને-ચેતનરાજને બેઠેલા દેખે. ‘અહો અહો હું મુજને ઠંડું, નમો મુજ નમો મુજ રે!’ આ નમન કરવા યોગ્ય વ્યક્તિ, પોતે જાતે, ચેતનરાજ અષ્ટાપદના યોગના ઉચ્ચ સ્થાને બેઠેલા છે, ચોવીશે તીર્થ કરની મૂર્તિ આગળ બેઠા છે, એ મૂર્તિ વચ્ચે બેઠા છે અને એના દર્શન કરવા તાપસો વહવેલે છે, પણ હજી મેખલાઓ વટાવતા જાય છે સારે આ સિદ્ધચોગી તો અષ્ટાપદને સિખરે પહોંચી જાય છે.

ત્યાગના પ્રકારનું રહસ્ય—

આ અષ્ટાપદના યોગમાં બાહ્યક્રિયા કે બાહ્યત્યાગનો સંબંધ આત્મપ્રગતિ સાથે કેટલો છે? તેની સ્પષ્ટતા કરવા માટે શ્રી ગૌતમસ્વામીના મુખમાં આપું પુંડરીક અધ્યયન મૂક્યું છે. એ પુંડરીક અધ્યયનમાં કંડરીકોનો બાહ્ય ત્યાગ વર્ષો સુધી ચાલ્યો, પણ એને અંદરની વાસના બીડી નહોતી, ત્યારે પુંડરીકે માત્ર એક રાત્રિ ચારિત્ર પાળવાની હૃદયપૂર્વક બાવના

કરી, પણ એનો લાગ હૃદયપૂર્વકનો હતો એ વાત પણ યોગપ્રગતિમાં બાહ્ય ત્યાગ અને અંતરંગ ત્યાગ વચ્ચેનો અંતરો બતાવે છે. આખી વાર્તા તો ઘણી ઢૂંકી છે, પણ એની અંદરનો મુદ્દો બારે ચમત્કારિક છે. એ આખો મુદ્દો અષ્ટાપદના યોગને રૂપક રીતે વર્ણવવા સાથે દર્શાવે રૂપે મૂળ વાતને વધારે પાકી કરે છે. તાપસો મહાત્યાગી હતા, એક, એ કે ત્રણ ઉપવાસને પારણે તદ્દન વિરસ આહાર કરનારા હતા, બરાબર બાહ્ય ત્યાગી હતા, પણ એમાંના કોઈને સ્વરૂપાનુસંધાન થયું નહોતું, એટલે આવે મહાન્ ત્યાગ હોવા છતાં સાધ્યતા દારની નજીક પણ નહોતા આવ્યા. મેખલા એ યોગપ્રગતિનાં સ્થાનો સૂચવે છે. આવા પ્રકારનાં ત્યાગની સાથે સમ્યક્ બોધ હોય તો કામ થઈ જાય. બાકી વસ્તુસ્વરૂપ સમજ્યા વગર માત્ર ઉપરઉપરનો ત્યાગ કરવામાં આવે તો તેથી કદાચ સ્વર્ગ કે બીજી સગવડો મળી જાય, પણ આખરે એ પણ સોનાની બેડી જ છે. આ યોગની વાત બરાબર સમજવા જેવી છે. ત્યાગની વાત કાઢી નાખવા જેવી નથી, પણ જ્યાં સુધી એ સમજણપૂર્વકનો ન હોય, અંદરથી સાચી તમન્નાપૂર્વક જગૃત થયેલ ન હોય, અને માત્ર ઉપરઉપરનો હોય તો સંપૂર્ણ કાર્યસિદ્ધિની અપેક્ષાએ એ લગભગ કાંઈ નથી, વ્યવહારથી એ માન, પ્રતિષ્ઠા કે સુખ-સગવડ અપાવે છે, પણ નિશ્ચયથી એ એક ખાડામાંથી બીજામાં રખડાવનાર નીવડે છે. ત્યાગની કિમત ઓછી કર્યા સિવાય એને સમજીને હૃદયપૂર્વક કરવાનો અન્ને આગ્રહ છે. યોગપ્રગતિમાં આ અતિ અગત્યની બાબત છે.

પ્રગતયોગી જ્ઞાતમ—

જ્ઞાતમસ્વામીનો આત્મા પ્રગત હતો. એમને અનેક લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. લબ્ધિનો પ્રયોગ ખાસ કારણ વગર તો યોગી કદી કરે નહિ પણ કરે ત્યારે એનું એટલા પૂરતું યોગ-દૃષ્ટિએ 'મૃત્યુ' થાય છે, કારણ કે લબ્ધિનો પ્રયોગ પ્રમાદ છે અને પ્રમાદ એ પતન છે. તાપસો મહાત્યાગી હતા, એમને વાસ્તવિક દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ નહોતી, સ્વરૂપદર્શન થયું નહોતું, પણ જ્ઞાતમસ્વામીનો સુમેળ યતાં તેમને આત્મદર્શન થયું, એમાં અક્ષીણમહાનસ લબ્ધિનો પ્રયોગ કે સમવસરણુદર્શન તો નિમિત્ત માત્ર હતું, અંદર આત્મા જગૃત થતો જતો હતો અને જેવું એમને આત્મદર્શન થયું કે કૈવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ ગઈ.

શ્રી જ્ઞાતમસ્વામી જે વાતને ઉપદેશી રહ્યા હતા તે તેમને હૃદયમાં જામી નહોતી, એમને જગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામી ઉપર રાગ હતો અને તે આત્મિક નહોતો, પણ અંગત હતો અને ત્યાં સુધી તેમનો ભારે પ્રયત્ન છતાં તેમને સ્વરૂપસાક્ષાત્કાર થયો નહોતો. આ આખા અષ્ટાપદયોગમાં સ્વરૂપદર્શનની અદ્ભુત યાવીઓ સાંપડે છે. એમાંથી યોગમાર્ગની નાની મોટી શેરીઓના માર્ગો જડે છે અને આત્મદર્શન કરવા માટે ક્રિયા અને જ્ઞાનનો સહકાર સાધવા માથે અંતરંગ મનોવિકારના ત્યાગના લાક્ષણિક પાઠો પ્રાપ્ત થાય છે.

(અપૂર્ણ)

પં. શ્રી જિનવિજયજીવિરચિત રહસ્યપૂર્ણ

શ્રી અરનાથ જિન સ્તવન

(રહસ્યાર્થ સાથે)

(રાગ-મેં તો ન્યારા રહેશ્યાં-એ દેશી.)

મહેં તો આણુ વહેશ્યાં જી, મારા રે સાહિબરી મહેં તો આણુ વહેશ્યાં જી.

આણુ વહેશ્યાં, ભક્તિ કરેશ્યાં, રહેશ્યાં નયણુ હજૂર; અરજિન આગળ અરજ કરંતા, લહશ્યાં સુખ ભરપૂર. મહેં તો ૦. ૧

એકને છંડી, બેને ખંડી, ત્રીનશું તોડી નેહ; ચાર જણા શિર ચોટ કરેશ્યું, પણનો આણી છહ. મહેં તો ૦ ૨

છ સત અડ નવ દશને ટાળી, અબુવાળી અગ્યાર; ખાર જણાનો આદર કરશું, તેરનો કરી પરિહાર. મહેં તો ૦ ૩

પણ અડ નવ દશ સત્તર પાળી, સત્તાવીશ ધરી સાથ; પચવીશ જણશું પ્રીત કરેશ્યું, ચાર ચતુર કરી હાથ. મહેં તો ૦ ૪

બત્રીશ તેત્રીશ ને ચોરાશી, આગણીશ દૂર નિવારી; અડતાળીનો સંગ તજશ્યું, એકાવન દિલ ધારી. મહેં તો ૦ ૫

વીશ આરાધી બાવીશ બાંધી, તેવીશનો કરી ત્યાગ; ચોવીશ જિનના ચરણ નમીને, પામશું ભવજળતાગ. મહેં તો ૦ ૬

ધ્યાતા ધ્યેય ને ધ્યાન સફે, તન મન તાન લગાય; ક્ષમાવિજય કવિ પદકજ મધુકર, સેવક જિન ગુણ ગાય. મહેં તો ૦ ૭

આ સ્તવનમાં જે અઠેા જતાવ્યા છે તેમાં હેતુ શો છે તે અલ્પજ મનુષ્યોની સમજણ માટે આ નીચે દર્શાવ્યો છે.

અર્થ:—હું તો શ્રી અરનાથ પ્રભુની આજ્ઞાનું વહન કરીશ-આણુ વહીશ, ભક્તિ કરીશ અને તેમના નેત્રની પાસે જ રહીશ. આ પ્રમાણે અરજિનની પાસે અરજ કરવાથી મહામૂલ્યવાળું મોક્ષસુખ લઈશ. ૧.

એક અસંધમને છંડી(તજ), બે રાગ દ્રેષને ખંડી-તેનું ખંડન કરી, ત્રણ હંડ, ત્રણ વેદ, તેમજ ત્રણ ગારવ, ત્રણ અશુભ લેશ્યા ને ત્રણ શલ્યની સાથે સ્નેહ તોડી નાખીને, ચાર કપાય ને ચાર સંજ્ઞાને મસ્તકે ચોટ કરીને-તેનો નાશ કરીને, પાંચ મિથ્યાત્વ તથા છંદ્રિયો અથવા પાંચ અવતોનો છેહ કરશું-ત્યાગ કરશું. ૨.

છ કાયની વિરાધના, સાત ભય, આઠ મદ, નવ નોકપાય અથવા નવ નિયાણા અને દશ કામની અવસ્થા તથા સંજ્ઞાને ટાળી દહને-ત્યજી દહને અગ્યાર શ્રાવકની પ્રાતમાને અજવાળશું. ખાર શ્રાવકના વ્રત અથવા ખાર સુનિની પડિમો તેમ જ ખાર ભાવનાનો આદર કરશું અને તેર કાઠીયા(ચોર)નો પરિહાર કરશું. ૩.

ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધનું સમાનત્વ

ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધના રાસમાં ઉપાધ્યાય શ્રી સમયસુંદરજીએ ચોથા ખંડની આઠમી ઢાળમાં ચારે વ્યક્તિઓનું જે અનેક પ્રકારનું સરળાપણું જતાબું છે તે ખાસ વિચારણીય તેમજ સમજવા જેવું લાગવાથી અહીં ઉદ્ધૃત કર્યું છે.

કરકંડુ, દુમ્બુહ, નમિ ને નિગ્ગઈ નામના ચારે પ્રત્યેકબુદ્ધ છત્રપતિ રાજ હતા, ચારે ગુણોવડે ગંભીર હતા, ચારે ચતુર હતા, ચારે સકળ કળાના જાણ હતા, ચારે અમૃત સરખી વાણીવાળા હતા, ચારે સુલક્ષણવાળા હતા, ચારે પુરુષપ્રધાન હતા, ચારે ન્યાયનિપુણ હતા, ચારેએ ઘણા વર્ષો સુધી પ્રજાને પાળી હતી, ચારે ઈંદ્ર જેવા સ્વરૂપવાળા હતા, ચારે જુદા જુદા ચાર નિમિત્તથી પ્રત્યેકબુદ્ધ થયા હતા, ચારેએ રાજ્ય ને રમણીનો ત્યાગ કર્યો હતો, ચારેએ સ્વયમેવ ચારિત્ર લીધું હતું, ચારે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યા હતા, ચારેએ સાધુવેષ અહણ કર્યો હતો, ચારે એકાકીપણે જૂતલ પર વિચર્યા હતા, ચારે પંચમહા-મતધારી હતા, ચારે પરમ દયાળુ હતા, ચારે સમિતિ શુભિને ધારણ કરનારા હતા, ચારે પ્રજ્ઞાચર્યને પાળનારા હતા, ચારે શીલાંગરથના ધોરી હતા, ચારે નિર્મળ ગાત્રવાળા હતા, ચારે ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાના કરનારા હતા, ચારે શુદ્ધ ચારિત્ર-

પાંચ મહામત, આઠ પ્રવચન માતા, નવ પ્રજ્ઞાચર્યની શુભિ, દશ પ્રકારનો યતિધર્મ અને સત્તર પ્રકારે સંયમ પાળીને સત્તાવીશ સાધુના ગુણને સાથે રાખીને-તેનો સાથ કરીને, પચવીશ પાંચ મહામતની ભાવના સાથે પ્રીતિ કરીને તેમ જ ચતુર એવા ચાર પ્રકારના દાનાદિ ધર્મ તથા ચાર મૈત્રી આદિ ભાવના અને ચાર અનુયોગને હાથમાં લઈને-સ્વીકારીને, જત્રીશ ગુરુવંદનના તથા સામાયિકના દોષ, તેત્રીશ ગુરુની આશાતના, ચોરાશી જિનચૈત્યની આશાતના અને ઝોગ-ણીશ કાઉસગ્ગના દોષને દૂર નિવારીને તિર્યંચના અડતાલીશ લેહોનો સંગ તજશું અને એકાવન પાંચ જ્ઞાનના લેહ તેને દિલમાં ધારણ કરીને, વીશ સ્થાનકનું આરાધન કરીને, જાવીશ પરિસહને જાંધી લઈને (સહન કરીને, જીતીને), પાંચ ઈન્દ્રિયના ત્રેવીશ વિષયનો ત્યાગ કરીને ચોવીશ તીર્થંકરના ચરણક્રમજમાં નમસ્કાર કરીને આ બવસમુદ્રનો તાગ (પાર) પામશું. ૪-૫-૬.

ધ્યાતા, ધ્યેય ને ધ્યાનથી એકતા કરીને-તનમનથી તેમાં તાન લગાવીને સમાવિજય કવિના ચરણક્રમજમાં મધુકર (જમર) જેવા તેમના શિષ્ય શ્રી જિનવિજય આ પ્રમાણે જિનેશ્વરના ગુણોનું ગાન કરે છે. ૭. કુંવરજી

પાત્ર હતા, આરે સર્વ માયાને તણીને નિર્શ્રેય થયેલા હતા, આરે મદમત્સરને તળનારા હતા, આરે મુનિમાર્ગના પ્રવાસી હતા, આરે ઇદ્રિયોને વશ કરનારા હતા, આરે લોભને તળનારા હતા, આરે અંચળ મનને હમનારા-વશ કરનારા હતા, આરેએ દેહવિભૂષાને તણ દીધી હતી, આરે ગોચરી કરવાવડે નિર્દોષ આહારના લેનારા હતા, આરે જિહ્વા-રસના ત્યાગી હતા, આરે શરીરના આધાર માટે જ આહાર લેનારા હતા, આરે આતાપના લેતા હતા, આરે કાયોત્સર્ગના કરનારા હતા, આરે શીતતાપાદિ પરિસહને સહન કરનારા હતા, આરે અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગોને પણ સહન કરનારા હતા, આરે આરિત્રના ખપી હતા અને આરે નિર્મળ જ્ઞાનના ધારક હતા, આરે તપ-જપમાં અગ્રણી હતા, આરે શુભ ધ્યાનને ધ્યાનારા હતા, આરે ક્ષમાને ધારણ કરનારા હતા, આરે સમુદ્ર જેવા ગંભીર હતા, આરે શુભરૂપ મહિના રોહણાચળ જેવા હતા, આરે મેરુપર્વત જેવા ધૈર્યવાન હતા, આરે તેજમાં સૂર્ય સમાન હતા, આરે શીતળતામાં અંદ્ર સમાન હતા, આરે વૃષભ સમાન ધુરંધર હતા, આરે શંખની જેવા નિરંજન હતા, આરે હાથી જેવા શૌર્યવાળા હતા, આરે આકાશની જેવા નિરાશ્રયી હતા, આરે ચરમશરીરી હતા, આરે વાયુની જેવા અપ્રતિગઢવિકારી હતા, આરે સમુદ્રના જળ જેવા નિર્મળ અંતઃકરણવાળા હતા, આરે કમળપત્ર સમાન નિર્લેપ હતા, આરે કાચખાની જેવા સુસેદ્રિય હતા, આરે ગેંડાના ચૂંચની જેવા એકાગ્રી-વિરક્ત-ભાવવાળા હતા, આરે ભારંડપત્તી જેવા અપ્રમત્ત હતા, આરે સિંહની જેવા મોહાદિ-કને હુર્ધ્ધ્વ્ય હતા, આરે પંખીની જેવા પરિગ્રહથી વિપ્રમુક્ટ હતા, આરે અનંત-શુણ્ણને સાથ કરવાના પ્રયત્નવાળા હતા, આરેએ પોતાના જન્મને સફળ કર્યો હતો, આરેની ઇદ્રો પણ પ્રશંસા કરતા હતા, આરેએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, આરે અન્નરામર પદને પામ્યા હતા, આરે અચળ ઋદ્ધિને પામ્યા હતા, આરે એક સમયે દેવલોકથી ચ્યવીને આવેલા હતા, આરે એક સાથે જન્મ્યા હતા, આરેએ એક વખતે લીલા લીધી હતી અને આરે એક વખતે જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા.

કરકંડુ રાજ વૃષભની વૃદ્ધાવસ્થા દેખવાથી, હસુહ રાજવી ઇંદ્રધનની શોભા રહિત સ્થિતિ નિહાળવાથી, નમિ રાજર્ષિ એક વલયના નિઃશબ્દપણાથી અને નગગર્ભ ભૂપ આગ્રવૃક્ષની પત્ર-પુષ્પાદિક રહિત સ્થિતિ નીહાળીને વૈરાગ્યવાસિતળન્યા હતા. લઘુકર્મી જીવો આવા સહજ નિમિત્તને પ્રાપ્ત કરીને સંસારની અસારતા વિચારી તેનો સર્પકંચુકવત્ ત્યાગ કરીને આત્મશ્રેય સાધે છે.

શ્રી સોલાપુરનિવાસી જૈન બંધુના

પ્રશ્નોના ઉત્તરો.

૧. શ્રી ઋષભદેવના જીવે પૂર્વભવમાં ખેડૂતને બળદને મોઢે સીંકતી બાંધવાનું કહ્યું તેમાં ખેડૂત પરની કૃપા ખરી પણ તેથી થનારી બળદના જીવની વ્યથાને વિચાર ન કર્યો તેથી અંતરાયકર્મ બાંધ્યું.

૨. ઇચ્છામિ બ્રહ્માસમણો એસૂત્રમાં ક્ષમાશ્રમણ શબ્દથી અરિહંતાદિ પાંચે પરમેષ્ઠિ લેવા; માત્ર શુક્ર ન લેવા.

૩. વિદ્યાચારણ મુનિ નંદીશ્વર દ્વીપે યાત્રા માટે જાય છે. દેવજ્ઞાન પામેલા મુનિ જતા નથી. કેવળી લગ્નિદ્ધ ફેરવે જ નહીં.

૪. ભરત ઐરવતતા વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર વિદ્યાધરો હશે, પરંતુ તેની વિદ્યામાં મંદતા જણાય છે. શત્રુજય પર આવતા જણાતા નથી. એરોજ્ઞેનવાળા મનુષ્યને વિદ્યાધર ન જાણવા.

૫. ઐહપૂર્વી મુનિ મરણ પામીને પૂર્વધરપણું વર્તતા તો દેવગતિમાં જ જાય, પણ પૂર્વજીવિ વિસ્મરણ થાય, ચારિત્રમાં શિથિલ થાય, પ્રમાદમાં પડી જાય તો ત્યાંથી મરણ પામીને નિગોદમાં પણ જાય.

૬. બાદરનિગોદ વ્યવહારરાશિમાં ગણાય છે. અનંતકાળથી તે પ્રમાણે સ્થિતિ છે.

૭. પૂર્વ લખવા માટે જે હાથોનું પ્રમાણ કહ્યું છે તે હાથીના તોલ ઉપર નહીં પરંતુ હાથોના શરીરપ્રમાણ શાહીનો ઢગલો સમજવો.

૮. અભવ્ય જીવો નવ પૂર્વ સુધી અભ્યાસ કરી શકે.

૯. ગંગા ને સિંધુ બે નદી શાશ્વતી કહી છે, પરંતુ તે અત્યારે હિંદુસ્થાનમાં છે તે ન સમજવી; તે તો બહુ દૂર છે.

૧૦. વાદળા એ પુદ્ગળોનો સ્વાભાવિક સંયોગ છે.

૧૧. ગર્જના તે શબ્દના પુદ્ગળો છે. તે ગર્જના સ્વાભાવિક ધાય છે અને દેવોના કરવાથી પણ ધાય છે.

૧૨. વીજળી અગ્નિકાયના પુદ્ગળો છે તે વીજળી સ્વાભાવિક ધાય છે ને દેવોના કરવાથી પણ ધાય છે.

૧૩. આકાશમાંથી તારા જેવા પુદ્ગળો ખરતા દેખાય છે તે અગ્નિકાયના પુદ્ગળો સમજવા. શાશ્વતા તારા છે તે ખરતા જ નથી.

૧૪. આકાશમાં ઈંદ્રધનુષ્ય થાય છે તે સ્વાભાવિક થાય છે. અને પુદ્ગળોના મળવાથી બને છે.

૧૫. તક્ષશિલા તો એક નગરીનું નામ છે. તે બહલી દેશમાં હતી.

૧૬. કોટીશિલાં મગધદેશમાં હતી. તે વાસુદેવે ઉપાડતા હતા. તેની ઉપર કોઠા મુનિએ સિદ્ધિપદને પામ્યા છે. અત્યારે તે શિલાનું સ્થાન જણાતું નથી.

૧૭. સિંધાલુણ સચિત્ત છે.

૧૮. સંચળ અચિત્ત છે.

૧૯. દેવગુંડક દેવ એકાંત સુખનિમગ્ન દેવને કહેવાય છે. તે વૈમાનિકમાં હોય છે. ત્રાયશ્ચિંશ ભતિના શુરુસ્થાનકીયા દેવોને માટે એ શબ્દ વપરાય છે. તેઓ દેવ સંખ્યા કોઈ પણ ભતની ખટપટમાં બિતરતા નથી. સુખમગ્ન જ હોય છે.

૨૦ આ અવસર્પિણી હુંડા અવસર્પિણી કહેવાય છે. એમાં હુંડા શબ્દ અત્યંત અશુભ કાળ માટે વપરાયેલ છે. એવી અવસર્પિણી અનંતકાળે આવે છે.

૨૧. માંડવી એટલે શીંગ, તે જમીનમાં થાય છે, છતાં તેમાં અનંતકાયનું એક પણ લક્ષણ ન હોવાથી તે અનંતકાયમાં ગણાતી નથી. વળી પૃથ્વીમાં થાય તે બધા અનંતકાય ન કહેવાય. તેમ જ બહાર થાય તે બધી પ્રત્યેક વસ્તુપતિ ન કહેવાય. એ સમજવાને માટે સાધારણ વસ્તુપતિકાયમાં ગણેલી વસ્તુઓના નામો વિચારી જવા.

૨૨. ગંગાદેવી, સરસ્વતી ને ચક્રેશ્વરી દેવી વ્યંતરભતિની સંભવે છે. લક્ષ્મીદેવી ભવનપતિ નિકાયની છે. તેનું એક પદ્યોપમનું આયુષ્ય છે, વ્યંતરદેવીનું પદ્યોપમનું આયુષ્ય હોતું નથી. ચક્રેશ્વરી તો યક્ષણી કહેવાય છે. યક્ષનિકાય વ્યંતરમાં જ છે.

૨૩. તીર્થંકરને પારણું કરાવનારને ત્યાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થતાં જે દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય છે તે તેના પૂર્વભવનો અંતરાય તૂટવાથી થાય છે. આ ભવના તેના સુખાત્મકતાના પુણ્યની તો સીમા નથી. આ ફળ તેની પાસે અતિ અદ્ય છે.

૨૪. કોઈ વૃક્ષ નીચે માણસ બે કલાક વિશ્રામ લેય તેને સાતા ઉપજે તે કારણથી વૃક્ષના છવને પુણ્ય બંધાય એમ ભણ્યું નથી. તેને માત્ર અવ્યક્ત કાયયોગ જ છે, બીજા બે યોગ હોતા નથી.

૨૫. કોસમાંથી વહેતું પાણી કોઈ સુસાદર પીવે તો તેથી કોસવાળાને વિચારણા વિના પુણ્ય શી રીતે બંધાય ?

૨૬. નાગના છવને પાર્શ્વપ્રભુએ સેવકદ્વારા નવકાર સંભળાવ્યો તેથી તે ધરણ્દ્ર થયો, તેમાં તેનું પૂર્વ પુણ્ય હોવું જોઈએ. નવકારમંત્રનું શ્રવણ નિમિત્તકારણ થયેલ છે, બાકી નવકારમંત્રનો પ્રભાવ પણ અચિંત્ય છે.

શ્રી હીરપ્રશ્નમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. છટ્ટા કર્મચંચના કર્તા ચંદ્રમહત્તર આચાર્ય છે. ચંદ્રમહત્તર સાધ્વી નથી.
૨. શુદ્ધિ કે વદિ ૧૦ નું આંખેલ કરનાર કે રોહિણી તપ કરનારને મિથ્યાત્વી સમજવા નહિ.

૩. અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર તપસંચમવડે ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિથી જે ચડી શકે તેને તદ્દલવસિદ્ધ સમજવા.

૪. મંડિકે ને મૌર્યપુત્ર નામના જે ગણધરની જેમ આર્યમહાગિરિ ને આર્યસુહસ્તિસૂરિ પણ ભિન્ન જોત્રો બંધુ હતા.

૫. સુર્યાભદ્રેવનું આયુ ચાર પદ્યોપમનું છે.

૬. ઉત્સર્ગથી અપવાદને બળવાન સમજવો એ અપેક્ષાવચન છે.

૭. શ્રી ભગવતી સૂત્રનું નામ વિવાહપત્નિ છે. તેનો અર્થ વિનાશ એટલે આત્માને બાધા કરનાર રાગ દ્રેષાદિને પ્રજ્ઞસિ-પ્રગટ કરનાર-સમજાવનાર સૂત્ર સમજવું.

૮. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ્યારે એક તીર્થ કરે છદ્મસ્થપણે કે કેવળીપણે વિચરતા હોય ત્યારે બીજા તીર્થ કરેના જન્મ ન થાય. જુઓ હીરપ્રશ્ન પૃષ્ઠ ૧૬ (અત્યારે પાંચ મહાવિદેહમાં ૨૦ તીર્થ કરેા કેવળીપણે વિચરે છે, તે નિર્વાણ પામ્યા પછી બીજા ૨૦ તીર્થ કરેા ગર્ભમાં આવશે એ આ કથનનું રહસ્ય છે.)

૯. પ્રદ્વદત્ત ચક્રી સ્વદ્વાયુવાળા છતાં ભરતક્ષેત્રના છ ખંડ સાધી શક્યા તે દિવ્યાનુભાવથી સમજવું.

૧૦. આહારકશરીર કરીને મુનિ અન્ય ક્ષેત્રમાં જાય ત્યારે ઔદારિક ને આહારક શરીરના અંતરમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો પણ પ્રત્યેક સમયે આહાર

૨૭. મરુદેવા માતા સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી, કેળમાં ઉપજીને મરુદેવા થયા છે. તેમણે બીજા ભવો કર્યા નથી. આ પ્રમાણે કવચિત્ જ બને છે.

૨૮. નવકારમંત્રના નવે પદ ને ૬૮ અક્ષર અનાદિ શાશ્વત છે.

૨૯. શ્રી શાંતિનાથનું સ્ત્રીરત્ન પણ મરણ પામીને છટ્ટી નરકે જ ગયું છે.

૩૦. નવ લૌકાંતિક દેવોને એકાવતારી કદ્યા છે તે મધ્યના એક વિમાનવાળા જાણવા. બીજા આઠ વિમાનવાળા દેવોને તો વધારે ભવ પણ કદ્યા છે. એમાં કારણ એણે સંસારપરિત્ત કરેલો તે છે.

૩૧. દેવોમાં દેવી ગત્રીશગણી છે, મનુષ્યમાં સ્ત્રીઓ સતાવીશગણી છે અને તિર્યંચમાં તિર્યંચણી ત્રણગણી છે. અકેક દેવને ત્રણ ત્રણ દેવી હોય એવું અદ્વીતીપના નકશાની હકીકતની બુકમાં લખેલું નથી.

કુવરજી

લે છે તે બે શરીરમાંથી જે શરીરના સંબંધવાળા હોય તે તેવી વર્ગીય આહારપણે ગ્રહણ કરે.

૧૧. પરમાધામી લબ્ય ને અલબ્ય બંને ભત્તિના હોય છે.

૧૨. વીર પ્રભુનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય કિંચિત્ ન્યૂનાધિકને પૂર્ણ માનીને સમજવું (કેટલાક લેખકોએ બરાબર ૭૨ વર્ષ પૂર્ણ સમજાવવા પ્રયાસ કર્યો છે, પરંતુ તે બરાબર જાહેસતો થયેલ નથી.)

૧૩. સંસારશ્રેણીમાં એક જીવ ચક્રોત્તર ને ઇન્દ્રિય કેટલીવાર પામે તેની સંખ્યા વાંચવામાં આવી નથી.

૧૪. એક પ્રતમાં પૃષ્ઠ ૩૦ ની નોટમાં ' ભરતક્ષેત્રમાં અત્યારે જેમ આપણી ભણીતી ભૂમિમાં મુનિઓ છે તેમ અન્યત્ર પણ છે એવું શાસ્ત્રાદિ અનુસારે જણાય છે.' આવું લખ્યું છે. શ્રી હીરસૂરિ મહારાજ આ સંબંધના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં લખે છે કે-ભરતક્ષેત્રમાં જે સ્થળો આપણે ભણીએ છીએ ત્યાં જ મુનિઓ સંભવે છે, બીજે સંભવતા નથી; તો પણ તેવા અક્ષરો સ્પષ્ટ દીકા વિના એકાંતે કહી શકાય તેમ નથી કે બીજે સ્થાને મુનિઓ નથી જ.

૧૫. જે ઘરે પુત્ર-પુત્રીનો પ્રસવ થયો હોય તે ઘરના પાણીવડે સ્નાન કરીને બિનપૂજા ન થાય એવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોયા નથી; તથા તે ઘરે સાધુને વહોરવાને આશ્રીને જે દેશમાં જેવો લોકવ્યવહાર હોય તેને અનુસારે વર્તવું. તેને માટે દશ દિવસનો પ્રતિજ્ઞા શાસ્ત્રમાં બહુયો નથી.

આ ગ્રંથ પૂર્ણ થયા બાદ પાંચ વિચારો આપેલા છે તે જાણ મનનપૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. ૧ પરંપરાપ્રામાણ્ય વિચાર, ૨ સૂત્રાદર્શો જાણીયાનિતિ વિચાર, ૩ આચાર્યપ્રામાણ્ય વિચાર, ૪ નમસ્કારે હવર્ધ પદપ્રામાણ્ય વિચાર, ૫ પાનીય-માશ્રિત્યવહાર વિચાર. આ પાંચ વિચારના લેખકમહાશયનું નામ પ્રસ્તાવનામાં પણ આપેલ નથી, પરંતુ કોઈ વિશિષ્ટ વિદ્વાન સંભવે છે.

એ પાંચ વિચારો પૈકી ત્રીજા વિચારમાં પાંચ પ્રકારના આચાર અથવા વ્યવહાર ગણાવ્યા છે. ૧ આગમવ્યવહાર, ૨ શ્રુતવ્યવહાર, ૩ આજ્ઞાવ્યવહાર, ૪ ધારણાવ્યવહાર ને ૫ જીતવ્યવહાર. તેમાં આગમવ્યવહાર ઐદ્યપૂર્વી હોય ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે. શ્રુતવ્યવહાર દશપૂર્વી હોય ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે. આજ્ઞાવ્યવહાર પૂર્વનું જ્ઞાન હોય ત્યાં સુધી (દેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણ સુધી) પ્રવર્તે છે. ધારણાવ્યવહાર માટે કાળનો નિયમ નથી. અત્યારે પાંચમો જીતવ્યવહાર પ્રવર્તે છે. જીત એટલે આચરિત, ગીતાદર્શોએ કરેલી મર્યાદા પ્રમાણે અથક (પંડિત) પુરુષોએ આચરેલો વ્યવહાર તે જીતવ્યવહાર. આ સંબંધમાં સદરહુ ગ્રંથની પ્રાંતે આપેલા વિચારમાં બહુ વિસ્તારથી સમજાવેલ છે તે વાંચીને અવધારણ કરવા યોગ્ય છે.

સં. કુંવરજી

શ્રી હીરપ્રશ્નમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. છઠ્ઠા કર્મશ્રયના કર્તા ચંદ્રમહત્તર આચાર્ય છે. ચંદ્રમહત્તર સાધ્વી નથી.
 ૨. શુદ્ધિ કે વહ્નિ ૧૦ નું આંગેલ કરનાર કે રોહિણી તપ કરનારને મિથ્યાત્વી સમજવા નહિ.
 ૩. અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર તપસંચમવડે ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિથી જે ચડી શકે તેને તદ્દલવસિદ્ધ સમજવા.
 ૪. મંડિક ને મૌર્યપુત્ર નામના જે ગણધરની જેમ આર્યમહાગિરિ ને આર્યસુહસ્તિસુરિ પણ ભિન્ન ગોત્રી જાંધુ હતા.
 - ૫ સુર્યાભિદેવનું આયુ ચાર પદ્યોપમનું છે.
 ૬. ઉત્સર્ગથી અપવાદને જળવાનું સમજવો એ અપેક્ષાવચન છે.
 ૭. શ્રી ભગવતી સૂત્રનું નામ વિવાહપત્રત્તિ છે. તેનો અર્થ વિગાધ એટલે આત્માને બાધા કરનાર રાગ દ્રેષાદિને પ્રગટ કરનાર-સમજાવનાર સૂત્ર સમજવું.
 ૮. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ્યારે એક તીર્થંકર છદ્મસ્વપણે કે કેવળીપણે વિચરતા હોય ત્યારે બીજા તીર્થંકરનો જન્મ ન થાય. બુદ્ધો હીરપ્રશ્ન પૃષ્ઠ ૧૧ (અત્યારે પાંચ મહાવિદેહમાં ૨૦ તીર્થંકરો કેવળીપણે વિચરે છે, તે નિર્વાણ પામ્યા પછી બીજા ૨૦ તીર્થંકરો ગર્ભમાં આવશે એ આ કથનનું રહસ્ય છે.)
 ૯. પ્રજ્ઞદત્ત ચક્રી સ્વદેવાયુવાળા છતાં ભરતક્ષેત્રના છ જાંડ સાધી શક્યા તે દિવ્યાનુભાવથી સમજવું.
 ૧૦. આહારકશરીર કરીને મુનિ અન્ય ક્ષેત્રમાં જાય ત્યારે ઔદારિક ને આહારક શરીરના અંતરમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો પણ પ્રત્યેક સમયે આહાર
-
૨૭. મરુદેવા માતા સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી, કેળમાં ઉપજીને મરુદેવા થયા છે. તેમણે બીજા ભવો કર્યા નથી. આ પ્રમાણે કવચિત્ જ બને છે.
 ૨૮. નવકારમંત્રના નવે પદ ને ૬૮ અક્ષર અનાદિ શાશ્વત છે.
 ૨૯. શ્રી શાંતિનાથનું સ્મરણ પણ મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે જ ગયું છે.
 ૩૦. નવ લોકાંતિક દેવોને એકાવતારી કહ્યા છે તે મધ્યના એક વિમાનવાળા જાણવા. બીજા આઠ વિમાનવાળા દેવોને તો વધારે ભવ પણ કહ્યા છે. એમાં કારણ એણે સંસારપરિત્ત કરેલો તે છે.
 ૩૧. દેવોમાં દેવી જગત્રીશગણી છે, મનુષ્યમાં સ્ત્રીઓ સતાવીશગણી છે અને તિર્થંચમાં તિર્થંચણી ત્રણગણી છે. અકેક દેવને ત્રણ ત્રણ દેવી હોય એવું અદીદ્રીપના નકશાની હકીકતની બુકમાં લખેલું નથી.

અહીં જે ‘જીવ-મુક્ત’ વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે તે અત્યંત સાર્થક છે. તે અંગે કહ્યું છે કે—

“સર્વ કાળજી છે ત્યાં જ્ઞાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણ;

ભવ ઉવટની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા.

“દેહ છતાં જેની દશા વર્તે દેહાતીત; તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત.”

—શ્રીમદ્ રાજયદ્રજી

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. હવે રૂપકથી વિષ્ણુપણ-પુરુષોત્તમપણ વર્ણવે છે:—

શુદ્ધ ચૈતનાબિધમાં, અશેષ બોધ-સેજમાં,

ભેટી મુક્તિ-લક્ષ્મી જે સૂતા સદા ય મોજમાં;

પુરુષોત્તમાખ્ય જે ધરે અનંત શક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૨

રાખદાર્થ—શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપ સમુદ્રને વિષે, અશેષ બોધરૂપ શય્યામાં, મુક્તિ-લક્ષ્મીને આલિંગન કરી જે નિરંતર આનંદમાં સૂતા છે, એવા જે ‘પુરુષોત્તમ’ નામ ધરાવનારા વિષ્ણુ અનંત શક્તિ ધારણ કરે છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

લૌકિક મતમાં વિષ્ણુના સ્વરૂપની આ પ્રમાણે કલ્પના કરવામાં આવી છે કે—વિષ્ણુ સમુદ્રમાં શેખનાગની શય્યા પર લક્ષ્મી સાથે સૂતા છે. તે ઉપરથી અત્રે રૂપક ઘટના કરવામાં આવી છે કે—

શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપ સમુદ્ર છે. ત્યાં અશેષ બોધરૂપ શય્યા છે, વિષ્ણુ તો શેખશાયી છે, પણ અત્રે વિલસણીતા એ છે કે અશેષ (શેષ નહિ એવી, બીજો અર્થ સકલ) બોધરૂપ-સકલ જ્ઞાનરૂપ-કેવલજ્ઞાનરૂપ શય્યા છે, અને તેમાં મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીને આલિંગીને લગવાન સદા આનંદમાં સૂતા છે.

“ જ્ઞાનલક્ષ્મીઘનાસ્લેષપ્રભવાતન્દનંદિતમ્ ।

નિષ્ઠિતાર્થમજં નૌમિ પરમાત્માનમવ્યયમ્ ॥ ”

—શ્રી. શુભચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત જ્ઞાનાણ્ડિવ

અત્રે વિવક્ષાવશે ચૈતન્ય-જ્ઞાન-મુક્તિ આદિ ભેદ કલ્પનાકૃત છે. વારતવિક રીતે તો શુદ્ધ ચૈતન્ય અને જ્ઞાનમાં કંઈપણ ભેદ નથી, કારણ કે આત્મા-શુદ્ધ ચૈતન્ય કેવલજ્ઞાનમય જ છે. અને શુદ્ધ ચૈતન્ય તથા મુક્તિમાં પણ કંઈ ભેદ નથી, કારણ કે શુદ્ધ ચૈતન્ય એ જ સ્વયં જાવથી મુક્તિસ્વરૂપ છે. અત્રે જાવમુક્તિ વિવક્ષિત છે, અને તે તો થઈ જ ચૂકી છે,—દ્રવ્યમુક્તિ ચરમદેહ છૂટતાં થશે.

“ નમઃ સમયસારાય, સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।

ચિત્તસ્વભાવાય ભાવાય, સર્વભાવાન્તરચ્છિદે ॥ ”

—તાત્ત્વિકશિરોમણિ શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યશ્રી

“ શ્રી સમયસારને—(શુદ્ધ ચૈતન્યને) નમસ્કાર હો !—જે સ્વાનુભૂતિથી પ્રકાશે છે, જે ચિત્તસ્વભાવી છે, જે ભાવ છે, અને જે સર્વ ભાવાન્તરનો પરિચ્છેદ કરે છે. ”

આવા શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી હોવાથી શ્રી અરિહંતરૂપ વિષ્ણુને ‘ પુરુષોત્તમ ’ નામ પણ સાન્વયાર્થપણે યરાયર જાળે છે, કારણ કે ‘ પુરિ રોત્તે इति पुरुषः । ’ પુર એટલે શુદ્ધ ચૈતન્યમાં જે સૂતા છે તે પુરુષ, અને તેમાં પણ ઉત્તમ તે પુરુષોત્તમ, પરમપુરુષ.

‘ અસ્તિ પુરુષસ્ત્રિદાત્મા ’—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યશ્રીપ્રણીત પુરુષાર્થસિદ્ધિઉપાય

અને આવા પુરુષોત્તમ હોઈ જે અનંત શક્તિના સ્વામી છે:—

“ વીર્યં શક્તિ અપ્રયાસતા, શુદ્ધ સ્વગુણ ઉપભોગ હો. ”—મુનિવર્ય શ્રી કવચંદ્રશ્રી

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

હવે ભગવાન્ અરિહંતદેવનું ગોપાલપણું તથા ત્રૈલોક્યગુરુપણું દર્શાવે છે:—

દર્શનો છ ધેનુ આત્મ ગોચરે ચરાવતા,

વિશ્વપાલ ગોપ નામ તેથી જે ધરાવતા;

પ્રાપ્ત જે પિતામહા ત્રિલોકના ગુરુત્વને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૩

શબ્દાર્થ—આત્મારૂપ ગોચરમાં અથવા પોતાના ગોચરમાં જે પદ્દર્શનરૂપ ધેનુઓને ચરાવે છે, અને તેથી જે ગોપાલ અને વિશ્વપાલ નામ ધરાવે છે; તથા ત્રણે લોકના ગુરુપણાને પ્રાપ્ત થયેલા જે ત્રિલોકના પિતામહ—દાદા છે,—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

શ્રી જિનેશ્વરનું આત્મદર્શન એવું સુવિશાલ પરમ ઉદાર સ્યાદ્વાદમય છે, કે તેના એક દેશમાં સર્વ વિશ્વદર્શનો સરલતાથી—સુગમતાથી સમાવેશ પામી શકે છે. દાથીના પગલામાં જેમ ખીજાં પશુનાં પગલાં સમાય છે, સાગરમાં જેમ સરિતાઓ સમાય છે, માળામાં જેમ મણકાઓ સમાય છે તેમ અનેકાંત એવા જૈન દર્શનમાં સમગ્ર દર્શનો સમાઈ જાય છે. આત્માનું સ્વરૂપ પણ એવું સ્યાદ્વાદમય છે.

“ જિનવરમાં દર્શન સઘળા છે, દર્શન જિનવર ભજના રે;
સાગરમાં સઘળી તટિની સાડી, તટિનીમાં સાગર ભજના રે.
પદ્દર્શન જિન અંગ લાણીને, ન્યાસ પડંગ જે સાધે રે;
નમિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક, પદ્દર્શન આરાધે રે. ”

—શ્રીમાન્ આનંદધનશ્રી

ચોથું અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ અને પાંચમું દેશવિરતિ ગુણસ્થાન

અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ અને દેશવિરતિ ગુણસ્થાનમાં જેવા ઉચ્ચ ગુણોના સમાવેશ થાય છે, તે બહુ દૂંઝમાં જણાવવાનો આ લેખનો હેતુ છે. તે ગુણો હોય તો જ ૪ થું અને ૫ મું ગુણસ્થાન કહી શકાય છે. જે પૂર્વપૂર્વના ગુણસ્થાનમાં ગુણો હોય તે ઉત્તર-ઉત્તર ગુણસ્થાનોમાં હોય જ એમ દરેક સ્થાને સમજી લેવું.

ચોથું અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન—

સંપૂર્ણપણે પાપવ્યાપારથી જોડો વિરમ્યા હોય તે વિરત કે વિરતિ કહેવાય છે, અને જોડો પાપવ્યાપારથી બીલકુલ વિરમ્યા નથી તે અવિરત કે અવિરતિ કહેવાય છે. પાપવ્યાપારથી સર્વથા નહિ વિરમેલા સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ ‘અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ’ કહેવાય છે. આ સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ અવિરતિ નિમિત્તે થતાં દુરંત નરકાદિ દુઃખ જોતું ફળ છે એવા કર્મબંધને જાણતા છતાં અને પરમ મુનીશ્વરોએ પ્રયત્ન સિદ્ધિરૂપ મહેલમાં ચઢવાની નિસરણી સમાન વિરતિ છે એમ પણ જાણતા છતાં વિરતિનો સ્વીકાર કરી શકતા નથી તેમ પાલન માટે પ્રયત્ન પણ કરી શકતા નથી; કારણ કે તેઓ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયના ઉદયથી દયાયલા હોય છે. તે કષાયો અલ્પ પણ પચ્ચાખ્યાણને રોકે છે. (છતાં અહીં યમ-નિયમના સ્વીકારનો બાધ નથી કારણ કે અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ આત્માને ઉપાધ્યાયજૂત આઠ

“લિખ લિખ મત દેખીએ, લેદહદષ્ટિનો એહ;

એક તત્વના મૂળમાં, વ્યાપ્યા માનો તેહ.” —શ્રીમદ્ રાજવંદ્રજ

એ અંગે અત્રે રૂપક આપ્યું છે કે સ્વાદ્વાદમય આત્મતત્ત્વરૂપ ગૌચર (ગાયોને ચરવાની જમીન) છે—અથવા જિનવરતું નિજદર્શનરૂપ ગૌચર છે તેમાં જ દર્શનરૂપ ઘેતુ ઘેચેચે ચરે છે; અને તેના ચરાવનારા, પાળક-રક્ષક, ગોપાલ શ્રી જિન અરિહંત છે. ‘ગોપ’ તો બીજો, અર્થ વિશ્વનો પાલક થાય છે, માટે તે વિશ્વપાલ પણ કહી શકાય છે.

વળી ભગવાન ‘ગુરુણાં ગુરુઃ આચાર્યાનાં આચાર્યા’ શુરુઓના શુરુ, આચાર્યોના આચાર્ય, મહતોના મહંત, શ્રીમંતોના શ્રીમંત, ધીમંતના ધીમંત, વંછના વંછ, પૂજ્યના પૂજ્ય છે, એટલા માટે તે ત્રિભુવનશુર કહેવાય છે. અને એવા પરમશુર હોવાથી તે વિશ્વના પિતામહ-દાદા એવા નામને પાત્ર છે.

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

આમ થોડા શ્લોકમાં, સદ્ગા-વિષ્ણુ-મહેશના ચતુર્થ સ્વરૂપનું, તેમજ તદ્વાચક કેટલાક નામોનું, શ્રી અરિહંતમાં ધટમાનપણું કંઈક વિવક્ષણપણે વર્ણવવામાં આપ્યું. (અપૂર્ણ)

ભગવાનદાસ મનઃમુખલાઇ મહેતા

દષ્ટિની સમજાયમાં તેમ જ યોગદષ્ટિસમુચ્ચયમાં તેનો સ્વીકાર માનેલો છે. મિથ્યાદષ્ટિ તથા અભયી જીવોને પણ યમ-નિયમ હોય છે તો પછી સમ્યગ્દષ્ટિને તે હોય તેમાં શું કહેવું? ક્રાષ્ટક જ શ્રેણિકાદિક જેવા આત્માને તે ન પણ હોય.) તથા અવિરતિનિમિત્તક કર્મ-બંધને અને રાગદ્વેષમન્ય દુઃખને જાણતા છતાં તેમ જ વિરતિથી થતાં સુખને પ્રમુખતા છતાં પણ વિરતિ ધારણ કરવા માટે અસમર્થ થાય છે. પોતાના પાપકર્મને નિંદતા એવા જેણે જીવ-અજીવનું, જડ-ચેતનનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, જેની શ્રદ્ધા અચળ છે અને જેણે મોહને અક્ષિત કર્યો છે, એવો આ અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા હોય છે. આ અવિરતિ આત્માને અંતરકરણના કાળમાં જેનો સંભવ છે તે ‘ઉપશમસમ્યક્ત્વ’ અથવા વિશુદ્ધ દર્શન મોહની-સમ્યક્ત્વ મોહની ઉદયમાં છતાં જેનો સંભવ છે તે ‘ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ’ અથવા દર્શનમોહનીયનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતું ‘ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ’ આ તથા સમ્યક્ત્વમાંથી ક્રાષ્ટપણ સમ્યક્ત્વ હોય છે. આ ગુણના પ્રભાવથી આત્મા સ્વપરની વહેંચણ કરી શકે છે અર્થાત્ દેહ અને આત્માના ભેદજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. આ ભેદજ્ઞાનની દુર્લભતા વિશે ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજીકૃત ‘જ્ઞાનસાર’ ના વિવેકાષ્ટકમાં કહ્યું છે કે—

દેહાત્માઘવિવેકોડયં, સર્વદા સુલભો ભવે ।

ભવકોટ્વાપિતદ્ભેદવિવેકસ્ત્વતિદુર્લભઃ ॥

સંસારમાં શરીર, આત્મા આદિ શબ્દથી વચન અને ચિત્તનો અવિવેક-અભેદ એ સદા સુલભ છે, પરંતુ તે દેહાત્માદિનું ભેદપરિજ્ઞાન-આત્માની એકતાનો નિશ્ચય કોટિજન્મોવડે પણ અત્યંત દુર્લભ છે. સંસારમાં બધાય ભવસ્થ જીવો શરીર અને આત્માની અભેદ વાસનાથી વાસિત જ હોય છે, ભેદજ્ઞાની કાષ્ટક જ હોય છે. સમયપ્રાબુતમાં પણ કહ્યું છે કે—

સદપરિચિદાણુભૂતા સન્વસ્સ વિ કામમોગબંધકદ્વા ।

પગન્તસુલભો જવરિ ણ સુલભો વિમત્તસ્સ ॥

સર્વ જીવોને પણ કામભોગાદિ બંધની કયા સાંભળવામાં આવી છે, પરિચયમાં આવી છે અને અનુભવમાં આવેલી છે તેથી સુલભ છે, પરંતુ વિભક્ત-શરીરાદિથી ભિન્ન એવા આત્માની એકતા સાંભળવામાં આવી નથી, પરિચયમાં આવી નથી અને અનુભવમાં આવી નથી તેથી સુલભ નથી.

સમ્યગ્દષ્ટિને આવું ભેદજ્ઞાન હોય છે. તેનો સંસાર તરફનો તીવ્ર આસક્તિભાવ ઓછો થાય છે, તે પૂર્વના અશુભ કર્મના ઉદયથી ક્ષાય પાપક્રિયામાં પ્રવર્તે તો પણ પશ્ચાત્તાપપૂર્ણ હૃદયે પ્રવર્તે છે અને આત્માને દિતકારી પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્દાસપૂર્ણ હૃદયે પ્રવર્તે છે. તેના ગુણોના સ્વરૂપભેદને અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુસ્થાન કહે છે. નીચેના ગુણુસ્થાનની અપેક્ષાએ અહીં અનંતગુણુવિશુદ્ધિ હોય છે અને પાચમા દેશવિરતિ ગુણુસ્થાનની અપેક્ષાએ અહીં અનંતગુણુદોનવિશુદ્ધિ હોય છે.

પાંચમું દેશવિરતિ ગુણુસ્થાન—

જે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા સર્વવિરતિની પ્રમુખ છતાં પણ પ્રસાખ્યાનાવરણ ક્યાપના ઉદયથી દિસાદિ પાપવાળી ક્રિયાઓનો સર્વથા ત્યાગ કરી શકતો નથી, પરંતુ દેશથી-અંશનઃ

ત્યાગ કરી શકે છે તે 'દેશવિરતિ' કહેવાય છે. તેમાં કોઈ એક વ્રતવિષયક સ્વલ સાવધ યોગનો ત્યાગ કરે છે, કોઈ બે વ્રત સંબંધી યાવત કોઈ સર્વવ્રતવિષયક અનુમતિ વળીને સાવધ યોગનો ત્યાગ કરે છે.

અનુમતિ ત્રણ પ્રકારે છે: ૧ પ્રતિસેવનાનુમતિ, ૨ પ્રતિશ્રવણાનુમતિ અને ૩ સંવા-
સાનુમતિ. તેમાં જે કોઈ પોતે કરેલા કે બીજાએ કરેલા પાપકાર્યને વખાણે તથા સાવધારભથી તૈયાર કરેલા બોજનને ખાય ત્યારે 'પ્રતિસેવનાનુમતિ' દોષ લાગે છે તથા પુત્રાદિકે કરેલા હિંસાદિ સાવધ કાર્યને સાંભળે-તેને સંમત થાય પણ તેનો નિષેધ ન કરે ત્યારે 'પ્રતિશ્રવણાનુમતિ' દોષ લાગે છે; અને હિંસાદિ સાવધ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયેલા પુત્રાદિકમાં માત્ર મગત્વ રાખે, પરંતુ તેના પાપકાર્યને સાંભળે નહિ, વખાણે પણ નહિ ત્યારે તેને 'સંવાસાનુમતિ' દોષ લાગે છે. તેમાં જે 'સંવાસાનુમતિ' સિવાય સર્વ પાપ-
વ્યાપારનો ત્યાગ કરે તે ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ શ્રાવક કહેવાય છે અને સંવાસાનુમતિનો પણ જ્યારે લાગ કરે ત્યારે તે યતિ-સર્વથા પાપવ્યાપારથી વિરમેલો સાધુ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે-
"સમ્યગ્દર્શન સદ્વિત પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં વિરતિને પ્રદણ કરતો એક વ્રતથી માંડી છેવટે સંવાસાનુમતિ સિવાય સર્વથા પાપવ્યાપારનો ત્યાગી દેશવિરતિ કહેવાય છે. તે દેશવિરતિ આત્મા પરિમિત વસ્તુનો ઉપયોગ કરતો, અપરિમિત અનંત વસ્તુનો ત્યાગ કરતો પરલોકનો વિષે અપરિમિત અનંત સુખ પામે છે. આ દેશવિરતિપણ્ય અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયનો ક્ષયોપશમ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુણસ્થાનકે અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકની અપેક્ષાએ અનંતગુણી વિશુદ્ધિ હોય છે અને તેના જન્મનથી માંડી ક્રમશઃ ચડતા ચડતા અસંખ્યાતા સ્થાનકો કલા છે. કહ્યું છે કે- 'તે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકથી આરંભી ઉત્તરોત્તર વધતી વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરતો પૂર્વક્રમે વિશુદ્ધિના અનેક સ્થાનો પર આરૂઢ થાય છે-ચઢે છે, અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો ક્ષયોપશમ કરે છે તેથી તેને અદ્ય અદ્ય પાપવ્યાપારનો ત્યાગ કરવાની હુદ્દિ થાય છે 'અહીં પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો ઉદય હોવાથી સર્વથા પાપવ્યાપારનો ત્યાગ હોતો નથી. કહ્યું છે કે- 'સર્વથા પ્રકારે પાપવ્યાપારનો ત્યાગ કરવાની ઈચ્છા છતાં પણ તેને દબાવે છે તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કહેવાય છે.'

એ રીતે દેશવિરતિના સ્વરૂપવિશેષને દેશવિરતિ ગુણસ્થાન કહે છે. મુનિ પુણ્યવિજયજી

જ્ઞાન-મહિમા

પ્રભુ તેરો ગુન જ્ઞાન, કરત મહામુનિ ધ્યાન;
સમસ્ત આઠો જામ, હૃદયે સમાયો છે. ૫૦ ॥ ૧ ॥
મનમંજન કરે લાયો, શુદ્ધ સમકિત ઠંડરાયો;
વચન કાય સમજાયો, એસે પ્રભુકં ધ્યાયો છે. ૫૦ ॥ ૨ ॥
ધ્યાયો સહી પાયો રસ, અલુલસ જગ્યો જસ;
મિત્ર ગયો ભ્રમકો રસ, ધ્યાતા ધ્યેય સમાયો છે. ૫૦ ॥ ૩ ॥
પ્રગટ લયો મહાપ્રકાસ, જ્ઞાનકો મહા ઉલ્લાસ;
એસો મુનિરાજ તાજ, જસ પ્રભુ કાયો છે. ૫૦ ॥ ૪ ॥

૫૫

પ્રભાવિક પુરુષો

પ્રભવસ્વામી (૩)

સૌરીપુરનિવાસી એ વણિકમિત્રો પ્રાતઃકાળે સરિતા કાલિંદીના કિનારે લટાર મારતા ને પોતાના વ્યવસાય સંબંધી વાર્તાલાપ કરતા, એકાંત પ્રદેશ તરફ જઈ રહ્યા હતા. ઉભય બાહ્યાવસ્થાના મિત્રો હતા. અભ્યાસમાં સાથે હતા અને પિતાના વ્યવસાયમાં પણ સાથે જ પડ્યા હતા. લગભગ બન્નેની વય ચાર દાયકા વટાવી ચૂકી હતી બાધેપીધે સુખી હતા તેમ લક્ષ્મી પણ સારા પ્રમાણમાં સંપાદન કરી હતી, પરંતુ સંસારમાં જેનો સુખ તરીકે ઉલ્લેખ યાય છે એવા સંતાન-સુખથી ઉભય વંચિત હતા. એ જ માત્ર ચિંતાનો વિષય હતો આમ છતાં જૈન ધર્મના સંસ્કારે પોષાયેલા હોવાથી 'અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ' જેવા વાક્યમાં ન હતો તેમને કંઈ વિશ્વાસ કે ન હતી એની લોહુપતા. દેવ-શુભક્રિયામાં જ પ્રતિદિન તત્પર રહેતા. દાનધર્મનું યથાશક્તિ પાલન કરતા. ભાગ્ય પર વિશ્વાસ રાખી માનવ-જીવન સંતોષપૂર્વક વ્યતીત કરતા. શીત ઋતુમાં સવારે દરરોજ તેઓ નદીકિનારે ફરવા આવતા. આજે પણ એ નિયમનું પાલન કરી, થોડો સમય સવારની તાજી હવાનું સેવન કરી, જ્યાં નિયત કરેલા સ્થળે બેસવાનો વિચાર કરે છે ત્યાં સરિતાના પ્રવાહમાં તણાઈ આવતી એક મંજૂષા તેમની નજરે પડી. સમીપમાં

આવતાં જ ઉભય પૈકી એકે ડુબકી મારી, એને ઉપાડી લઈ, કિનારે આણી અને જ્યાં કૌતુકદૃષ્ટિથી એ ઊઘાડે છે ત્યાં જન્મ્યા પછી માંડ જેમને પૂરો મહિનો પણ ગયો નહીં હોય એવા બાળક-બાળિકાના એક યુગલ-ને જોયું. પ્રથમ વિચાર આવ્યો કે આવા સુંદરાકૃતિ બાળકોને આમ કોણે પાણીમાં વહેતી પેટીમાં મૂક્યા હશે ? પણ સંસારમાં ચાલતી વિચિત્રતાઓ અને ખેલાઈ રહેલા અવનવા દંલો યાદ આવતાં એ વાત પર ઝાઝો વિચાર ન કરતાં બન્ને કુદરતી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ આ બેડકાને લઈ પ્રસન્નતાપૂર્વક ઘેર આવ્યાં. એકે બાળક લીધો ને બીજાએ બાળિકા લીધી. પોતાની પત્નીઓને એ સુપ્રત કરી અને જીવનમાં સંતાનસુખની જે એક માત્ર ઊણુપ હતી તે આમ અકસ્માત પૂરી થવાથી એ દિનને ઉત્સવરૂપ માન્યો.

જુદા જુદા ઘરે એ બાળકો વૃદ્ધ પામતા યૌવનાવસ્થાના આંગણે આવી ઊભા. રૂપ, દેહ અને સ્વભાવમાં સામ્યતા ધરતાં આ બન્નેનું વણિકમિત્રોએ સગપણ કર્યું. જૂના મિત્રો આ રીતે વહેવાઈ-પણાના નવા નાતાથી જોડાયા. શુભ સુહૃત્તે લગ્ન પણ કરી દીધા.

નવપરિણીત યુગલનો મિલન અવસર હતો. રજનીના આગમન ટાણે ઝરુ-ખામાં બેસી ઉભય શેતરંજ રંગી રહ્યાં

હતાં. પ્રણયની મધુરી વાણીમાં પરસ્પરના આનંદની વૃદ્ધિ થઈ રહી હતી. જોરથી પાશા નાંખતાં કુમારની મુદ્રિકા આંગ-લીમાંથી સરી પડી અને તરુણીએ તરત જ એ ઉપાડી લીધી. પોતાની વીંટી જેવી જ આ મુદ્રિકાને જોઈ ઘડીસર તેણીને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. ફેરવી જોતાં એ પર ‘કુબેરદત્ત’ એવું નામ વાંચ્યું. તરત જ પોતાની મુદ્રિકા કાઢી, એ પર જોયું તો ‘કુબેરદત્ત’ એવું નામ જણાયું. એ વાંચતાં જ એ આભી બની ગઈ. હાથમાંના પાશા ફેંકી દીધા. ‘ઘણું જ ખોટું થયું’ એમ કહી ભ્રમી થઈ ગઈ. કુમારને પણ એકા-એક વીંટીઓની મેળવણીથી શું બન્યું ને હસતી-રમતી પ્રિયા એકાએક કેમ રીસાઈ ગઈ એ બાણવાનું કુતુહલ થયું. કુમારે પ્રશ્ન કર્યો-“એવું તે વીંટીમાં શું બાદ બર્થું છે કે જેનાવડે આણુ રમતમાં ભંગ પાડ્યો અને તને આવો પરિતાપ ઉદ્ભવ્યો ?”

તરુણીએ વીંટીઓ કુમારના હાથમાં આપી જણાવ્યું કે-“એના પર કેતરેલા નામોથી એ વાત તો દીવા જેવી જણાય છે કે આપણે બન્ને એક જ માતાના ઉદરે જન્મેલા સહોદર-ભાઈબહેન છીએ. તમારું નામ કુબેરદત્ત અને મારું નામ કુબેરદત્તા છે. આપણા અહોરા મેળવતાં પણ એ વાતમાં રહેલું તથ્ય ભિડીને આંખે વળગે છે, છતાં આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આપણા બન્નેના લગ્ન કરવામાં આવ્યા છે અને વીંટીનો અકસ્માત ન થયો હોત તો જે પતિ-પત્નીના સંબંધથી જોડાણ કરવામાં

આવેલું છે તે સંપૂર્ણપણે દંપતીજીવ-નમાં પરિણમ્યું હોત. મહાન અનર્થ થયો હોત. ધર્મ અને નીતિથી વિરુદ્ધ એવું અધમ આચરણ થયું હોત. ક્યાં તો આપણા લગ્ન સાંધનાર માતાપિતા આ મુદ્રિકાની વાતથી અજાણ હોય, કિંવા લગ્નનો દહાવો માણવા બાણીબુઝીને સંબંધ બાંધવા પ્રેરાયા હોય. બાકી એટલું તો સ્પષ્ટ પૂરવાર થાય છે કે તે આપણા સાચા માતાપિતા નથી જ. આપણુ ઉભયને જન્મ દેનારી માતા કોઈ નિરાળી છે અને ગમે તે કારણથી આપણને તેનો વિરહ થયો છે.”

કુબેરદત્તાએ જે રીતે વાતના અકોડા જોડ્યા એ એટલા બંધ બેડા કે હવે એમાં કુબેરદત્તથી કંઈ જ ભૂલ શોધાય તેવું ન રહ્યું. તે એટલું જ બોલ્યો કે-“હાથ કંકણને આરસીની શી જરૂર ? મારા મા-બાપ તો નીચેના કમરામાં બેઠેલા છે, તેમને પૂછીને ખુલાસો મેળવીએ.” તરત જ ઉભય નીચે આવ્યા. કુબેરદત્તે આશ્ચર્ય કરી પોતાના જન્મસંબંધની સત્ય વાત પૂછી અને એ રીતે યમુનાનદીમાંથી મળી આવેલી પેટી પરનો પડદો ઉઘકાવ્યો.

દંપતીજીવનની વાત પર હરતાલ ઢાં, ઉભય સાચા ભાઈબહેન બની રહ્યા. કુબેરદત્ત વ્યવહારીયાને છાજે તેવા વેપારમાં રક્ત બની દિવસ વ્યતીત કરવા લાગ્યો અને કામમાં વીંટીવાળા બનાવને લગભગ ભૂલી પણ ગયો. પણ કુબેરદત્તા તો નારી હતી, અંશુલી પરની

સુદ્રિકાઓ પર હાથ પડતાં જ તેણીની કામળ લાગણીઓ નાચી બેઠતી. પોતાનાથી અજાણપણે કેવું અકૃત્ય થઈ જતું એ વિચાર આવતાં જ ગાત્ર હીલા થઈ જતાં ઘડીભર મનમાં થઈ જતું કે એમ થવામાં નિમિત્ત કારણ સમી એ નિષ્કુર જનનીને એક વાર શોધવી તો જરી, પણ વિશાળ જગતમાં નારીહૃદય માટે એ કેવી રીતે શક્ય બને? તરત જ મન પાછું પડતું. ઘણી વખત આવા વિચાર-મંથનોએ એના મગજમાં એક વાત નિશ્ચિત કરી કે ‘જ્ઞાનદીપકની સહાય હોય તો જનનીને શોધી શકાય અને એ દીપક પ્રગટાવવાનું એક માત્ર સાધન તે લાગવતી દીક્ષા. સંસારીજીવનનો પ્રથમ સંધ્યાએ લગ્નાશ થયેલ તરુણી માટે સંસાર તો ખારો થઈ ચૂક્યો હતો જ એટલી સંચ-મનો રાહ એને સુળકર ભાસ્યો. એમાં એને હૃદયસંચિત જિજ્ઞાસાની તૃપ્તિનો, તેમ જ આત્મશ્રેયનો સંભવ જણાયો અને જ્ઞાની સંમતિપૂર્વક એક દિવસ એ સંસાર છોડી સાધ્વી બની ચાલી પણ નીકળી. પરિ-ગ્રહની ગાંઠ તોડતાં વિલંબ ન થયો. આનંદ-વિલાસ માણવાના સાધનોને છાત મારતાં પણ વિલંબ ન થયો, છતાં પેટી સુદ્રિકા-દય તો એણે વચ્ચેના છેડે બાંધી રાખી.

પ્રભવચૈરનો પટલીમાં ચોરાના મધ્ય ભાગે જિરાજમાન થયેલ શ્રી જંબુનિ-એ સ્વજનનો સંગ કેમ ત્યજી શકાય એવી ચોરવૃંદ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ દલી-લના જવાબમાં ‘અહાર નાતરા (સંગંધ)’

તરિકે ઓળખાતાં ઉદાહરણનો ઉપર પ્રમાણે પૂર્વાર્ધ સમાપ્ત કરી જણાવ્યું કે-

“હે ભવ્ય આત્માઓ! સંસારની વિચિત્રતા કેવી છે? તે તમે ઉપરના બનાવ-થી જોઈ શકો છો. માત્ર વીંટી પર કોતરેલા નામોથી રંગમાં લંગ કેમ પડ્યો એ તમે એ સાંભળ્યું પણ એ પાછળનો ભેદી વૃત્તાન્ત તો હવે આવે છે જે શ્રવણ કરતાં ‘અજ્ઞાનતા’ માનવીને કેવા નીચ કૃત્યો કરાવે છે, અને કેવી રીતે એ ઊંઘાપાટાના ભેરે માનવી પશુનું જીવન જીવે છે તેનો સાચો ખ્યાલ આવશે. ભાઈ પિંગળ કહે છે કે ‘પુત્ર, પ્રિયા, દુહિતા કે ભગિની કિંવા માતા અને પિતા વિગેરેના સંગ ધોને એકદમ છોડી દેવાય શી રીતે?’ પણ એ સંગંધને ચમરાજ ટકવા દેતો નથી એ આપણા અનુભવનો વિષય છે. જ્ઞાનીપુરુષો એ માટે જ કહે છે કે-

યથા કાઠં ચ કાઠં ચ, સમેયાતાં મહોદયૌ ।
સમેયાતાં વ્યપેતાં ચ, તદ્વત્ ભૂતસમાગમઃ ॥

મોટા સસુદ્રમાં જુદી જુદી દિશામાંથી તરી આવતાં લોકડા એકઠા થાય છે અને એ લોકડાઓ થોડો સમય સાથે તરે છે. પછી વળી પાછા જુદી દિશામાં વિખરાઈ જાય છે. એવો આ માનવસમાગમ છે. સંસારમાં કર્મના કાયદામાં ફક્ત જીવો જુદા જુદા સંગંધથી એકત્ર થાય છે અને થોડો કાળ સાથે રહ્યાં ન રહ્યાં ત્યાં તો કાળતું આમંત્રણ મળવા માટે છે અને કરેલ કરણીના ફળ લણવા તેમને ચાલી નીકળવું પડે છે. તેથી સમજી

આત્માઓએ પ્રાપ્ત થયેલ સચોગોનો આત્મશ્રેય માટે ઉપયોગ કરવો.

યો ધ્રુવાણિ પરિતજ્ય, અધ્રુવં પરિસેવતે ।
ધ્રુવાણિ તસ્ય નદ્યન્તિ, અધ્રુવં ન પ્રમેવ ચ ॥

અર્થાત્ જે વ્યક્તિ નિશ્ચિત વસ્તુ ચક્ર સાથે છે તેને વીસરી જઈ, માત્ર દનેહની ભળમાં મૂંઝાઈ, કલ્પિત તરંગોમાં મ્હાલે છે, તે પેલી નિશ્ચિત વસ્તુ શુભાવે છે અને તરંગભળ તો નશ્વર હોવાથી નષ્ટ થયેલ જ હોય છે.

“ હે ભગ્યાત્માઓ! તેથી જ સમયને ઓળખવાની જરૂર છે. કયાનો ઉત્તરાર્ધ ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરો, એ પર ભરાણર વિચાર કરો, તમારા જીવન સાથે એનો તાલો મેળવો અને પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવતા વચનમાં લાભ જણાય તો એનો અમલ કરવા માટે કમર કસો.

“ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી ચાલી નીકળેલા સાધ્વી કુબેરશ્રી શુરુણીના સમાગમમાં રહી, કાયાને-અને ઇન્દ્રિયોને તપથી દમવા લાગ્યા અને આત્માને જ્ઞાનના સંચયથી વિકસ્વર ણનાવતા રહ્યા. કર્મના ક્ષયથી આવરણ નષ્ટ થવા માંડ્યા. સમય જતાં તેમને અવધિ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એ જ્ઞાનના ણળથી તે ભેઈ શક્યા કે પોતે કોની પુત્રી હતા અને પેલી સુદ્રા પરથી તારવેલું અનુ-માન સો ટકા સાચું હતું એ સાથે ખીલું પણ ભેયું અને આત્મા ઘડીભર એ દશ્યના ભેરે અતિ ગ્દાન અનુભવવા લાગ્યો. એકાએક બોલાર્ધ ગયું: ‘આ

અધમતા! ભાઈ એવા કુબેરદત્ત સાથે પત્ની તરિકેનો ભાગ ભજવતા માંડ હું ણથી અને ભયંકર પાપથી ઉભયનો છૂટકારો થયો, એ જ-કુબેરદત્ત પોતાની જનનીનો પતિ થયો! અરે! વિષય ભોગ-વવામાં વર્ષો ગાળ્યા છતાં નેત્ર સામે ણધાયેલ પડલથી કોઈની આંખ બિઘડી નહીં. સંસાર માણવાના ક્ષણરૂપે તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ પણ થયો છે. આ કરતાં ભયંકર વિકૃતિ ખીજી કઈ સંભવે? આથી વિરૂપ ચિત્ર ખીલું કયું હોય? પરંતુ ‘મારે તેમની આંખ ખોલવાનો-એ જૂલે-લા માનવીઓની સાન ઠેકાણે આણવાનો યત્ન કરવો.’ એવો નિરધાર કરી, શુરુણીની આજ્ઞા મેળવી, સાધ્વી કુબેરશ્રી જ્યાં ઉપર વર્ણવેલી દશા વર્તી રહી હતી એવી મથુ-રાનગરીમાં આઠ્યા અને એ દંપતી પાસે ન-જીકતું મકાન રહેવા સારુ માગી લઈ ત્યાં આરિત્રધર્મનું પાલન કરવાપૂર્વક નિવાસ કર્યો દંભનોખળી માટે સ્થાન કે વસવાટ સંજોગથી યોગ્યતાનો વિચાર ગોણુ ણની વ્તય છે એ વેળા દ્રવ્ય-દેવ-કાળ-ભાવરૂપ મહત્ત્વના ચાર પદ અગ્રભાગ ભજવે છે.

કેવળ પૌરુષલિક વિષયમાં કીડા જેવું જીવન વીતાવતાં, કુબેરસેના અને કુબેર-દત્ત આમ તો ધર્મનો પડછાયો પણ હોતાં નહીં. ‘આ ભવ મીઠા, પરભવ કોણે ઠીકા’ જેવું તેમનું આચરણ હતું. વળી એ વેદ્યાવાસમાં ચાલી ચલાવીને ભાગ્યે જ કોઈ સંત ઉપદેશ દેવા આવતો, એટલે ત્યાંનું વાતાવરણ તો ‘રમ્યા અને

રામાતણા, રાગ વિષે સહુ લીન' એવું જ હતું. પણ કુબેરશ્રી તપસ્વિની ચાલી ચલાવી ત્યાં આવી રહ્યા હતા. અવારનવાર ગોચરી લેવા પણ કુબેરસેનાને ત્યાં આવતાં એટલે તેને ધર્મબુદ્ધિથી નહિં તો વ્યવહારદષ્ટિથી તેમની પાસે દિવસમાં એકાદ વાર આવવું પડતું. કેટલીક વાર નાના બાહુડા સાથે તે સાધ્વી પાસે આવીને બેસતી. તેમના પવિત્ર જીવનમાં અને ચારિત્રધર્મમાં જરા પણ સ્ખલના ન પડે એવી વૃત્તિથી અલગ રહેતી. જાત્રા દશાની સુવાસ કુબેરસેનાને કાંઈક સ્પર્શવા લાગી હતી. નાનો બાળક કેટલીકવાર ઘરમાં રડીને માતાપિતાને સખ્ત ઉદ્વેગ ઉપજાવતો. થાકીને માતા સાધ્વી સન્સુખ તેડીને આવતી. ત્યાંના શાંત વાતાવરણથી કે પૂર્વજીવના સ્નેહસંબંધથી ગમે તે કારણે ત્યાં પગ મૂકતાં જ પેલો રડતો બાળક છાનો રહી, તપસ્વીની પ્રતિ એકી-ટશે જોઈ રહેતો, એટલે કુબેરસેના રડતા બાળકને લઈ અવારનવાર ત્યાં આવતી.

એક દિવસ મધ્યાહ્નેનો સમય થઈ ગયો છે. ભોજનથી પરવારી જ્યાં પિતા આઠે પડે એ ધવાની તૈયારી કરે છે અને માતા પણ પાન ખાઈ, આરામ અર્થે આડી ઢળવા ઇચ્છે છે ત્યાં પેલા અર્ધકે એકાએક ડૂદન આરંભી દીધું. બહુ બહુ સમજાવ્યો પણ કોઈપણ પ્રકારે છાનો જ ન રહે. માળાપ ક્ષેણાના આ કકળાટથી કંટાળી ગયા. નાર્મલાજી કુબેરસેના એ રડતા બાળકને લઈ, સાધ્વી સન્સુખ આવી.

તકની માર્ગપ્રતીક્ષા કરતા સાધ્વી કુબેરશ્રીને આ સમય ઘટસ્ફોટ કરવા માટે યોગ્ય જણાયો. રડતાં બાળકપ્રતિ હસ્ત પ્રસારી તે બોલી બોલ્યા—

‘હે બાળક ! તું મારો ભાઈ, પુત્ર, દિયર, ભત્રિજો, કાકો અને પૌત્ર થાય છે. એ નાતાથી હું કહું છું કે તું છાનો રહે.

હે બાળક ! તારો પિતા મારો ભાઈ, પિતા, પિતામહ, ભત્રિય, પુત્ર અને સસરા થાય છે માટે છાનો રહે.

હે બાળક ! તારી માતા મારી માતા, પિતામહી, ભાણી, વધુ, સાસુ અને શોક્ય થાય છે, માટે છાનો રહે.

આવી રીતે અઢાર પ્રકારના સંબંધોથી સંકળાયેલી હું તને રડવાની મના કરું છું.’

મોટા સ્વરેથી બાળકને સંભળાવતા સાધ્વીના શબ્દો કુબેરદત્તના કાને પડ્યા, એમાં રહેલી વિચિત્રતા આંખે થકી અને કર્ણને કટુ પણ લાગી તેથી તે ત્યાં શીઘ્ર દોડી આવ્યો. કંથન પૂરું સાંભળવાં એનો પિત્તો ઉછર્યો. એ ગર્જ બોલ્યો—

‘હે સાધ્વી ! આવું વિપરીત કેમ બોલે છે ? જો જાતે કુંદન છે તો કેમ કોઈ વસતી આપનાર ન મળ્યું’ કે જેથી આ ગણિકાને ઘેર આવી રહેવું પડ્યું ?’

મનની સ્થિરતા જાળવી કુબેરદત્તના આક્ષેપનો શાંતિથી ઉત્તર આપતાં સાધ્વી કુબેરશ્રી બોલ્યાં—

‘મહાનુભાવ ! ગુસ્સો કરવાની બીલકુલ જરૂર નથી. જ્યારથી આ જીવનમાં પગ

મૂક્યોત્તારથી આક્રોશ, પરિપક્વ કે ઉપસર્ગ સહન કરવાનો અને સમભાવમાં રહેવાનો નિરધાર કરી લીધો જ છે, એટલે આપની તિરસ્કારભરી વાણીથી મને ગભરાવાની કે ઉત્તેજિત બનવાની રચમાત્ર જરૂર નથી. જો સત્ય અને પદોપકાર જેવા કિંમતી ગુણોનું આકર્ષણ નહોત, તો મારા પગલાં અહીં થયા પણ નહોત. ચર્મચક્ષુ-ઓથી જે વાત નથી જોઈ શકાતી તે જ્ઞાનચક્ષુઓ સહજ જોઈ શકે છે. ઉકળાટ-નો ત્યાગ કરી, ધીરજથી એ શ્રવણ કરો.

મથુરાની ગણિકા કુબેરસેનાએ પુત્ર-પુત્રીરૂપ યુગલને જન્મ આપ્યો. મનોહર આકૃતિવાળા એ અર્બકોને નિરખી, એ બળરુવનિતામાં પણ માતૃત્વનો પ્રવાહ ઉમઝ્યો. ઘડીભર એ યુગલિકને ઉછેરવાનું મન પણ થયું છતાં રૂપરક્ષણની વૃત્તિ, દેહવિકૃત્યની લાલસા, ધન-પ્રાપ્તિની આશા અને કુટુંબીના આશ્રયે એ વિચારને ઝાઝો ટકવા ન દીધો. વેશ્યા-વૃત્તિના સુતરાં નિભાવ અર્થે અપત્યપ્રેમ પર, અણુગમતા હૃદયે તાણું દેવાયું. પરિણામે સુંદર મંજૂષામાં એ યુગલને સહોદરપણાનો ખ્યાલ આપતી મુદ્રિકાઓ અંગુલી પર પહેરાવી, મધ્ય રાત્રિએ કાલિંદીના વહેતા નીરમાં વહેતું મૂક્યું !

બીજા દિવસથી ગણિકા કુબેરસેનાએ પોતાનો વ્યવસાય પૂર્વવત્ જારી રાખ્યો. 'વેશ્યાનો પતિ પૈસો' એ જનઉક્તિ યોગી તો નથી જ. કોયળીનું મોં ઢીલું કરનાર કિંવા ખીસા પર કાપ મૂકનાર હરકોઈ

વ્યક્તિ રૂપ, રંગ કે દેહરચનામાં ચાહે તેવી હોય છતાં વેશ્યા સાથે સંબંધ જોડી શકે છે. વેશ્યાને એ વ્યક્તિને શય્યાભાગી બનાવવામાં રચ માત્ર પણ બ્લાનિ નથી ઉફલવતી. તેથી જ ગણિકાજીવનને કૂતરા-આટની ઉપમા અપાય છે. એવી જ એ જીવન અધમતાની અંતિમ હદરૂપે યોગબાય છે.

આયુષ્યની દોરી બળવાન એટલે સરિતાના પ્રવાહમાં તરતી પેલી પેટી બીજી સવારે સોરીપુરના નદીકિનારે ફરવા આવેલા બે વણિકમિત્રોના હાથમાં આવી. સંતાનવિહુણા એ મિત્રોનાઘરમાં પેલા બાળકોના જવાથી અજવાળા થયાં. સારી રીતે અને સંપૂર્ણ લાડકોડથી એક ઘેર બાળક અને બીજે ઘેર બાળિકા ઉછરવા લાગ્યા. વર્ષોના વહેવા સાથે તેઓ તારુણ્યના આંગણમાં આવી ઊભા. હર્ષધેલા વણિકોને અંગુલી પરની વીંટી જોવાનો વિચાર જ ન આવ્યો. સંતાન-સુખના દહાવા પછી લગ્નનો દહાવો માણવાનો વિચાર ઉફલ્યો. એટલે ઉમયનો વર-વહુ તરિકેનો સંબંધ જોડ્યો. કર્મે જેમને લાઈ-બહેન તરિકે પ્રગટાવ્યા હતા એમને મોહના પાશમાં પડેલા માનવીઓ-એ પતિ-પત્નીનો સ્વાંગ સબળ્યો. અજ્ઞાનતાના આવરણોમાં વિચિત્રતા વધવા માંડી. જઠ એવી મુદ્રિકાએ, મધુરજની માણવા મશગૂલ બની પાસાબાજી રમતાં પેલા યુગલની આંખ ન ઊઘાડી હોત તો દંપતીજીવનનો કક્કો પણ ધુંટાઈ જત, નિંધ કર્મના ખાતાની શરૂઆત યાત."

આટલી વાત શ્રવણ કરતાં જ કોધિત

કુબેરદત્તનું સુખ શ્યામ બન્યું. આ સાધ્વી કુબેરદત્તા તો ન હોય ? એવો પ્રશ્ન સહજ ઉદ્ભવ્યો. એટલે જ્યાં ચહેરા પ્રતિ મીંટ માંડે છે ત્યાં તો સાધ્વી પુનઃ કહેવા લાગ્યા.

‘વીંટી-દર્શને જેમનો દંપતીભાવ છૂટો થયો છે એવી કુબેરદત્તા, થોડો સમય સંસારમાં રહી અને પછી સાધ્વી બની. કુબેરદત્ત પણ વ્યવસાયમાં ચિત્ત પરોવી, સાચો વેપારી બની ગયો તે વેપાર નિમિત્તે મથુરાનગરીમાં આવ્યો. અકસ્માત કુબેરસેના નજરે પડી. તેણીના સૈંદર્યે ઘેરાયેલ તે પુરુષ કામાસક્ત બન્યો. વાસનાઓ ઉભરાઈ આવી. એટલે તે વેશ્યાના મંદિરે પહોંચી ગયો દ્રવ્ય જ જેને જીવન-મંત્ર છે એવી કુબેરસેનાએ અન્ય કંઈ વિચાર કર્યા વગર એની સાથે વિલાસી જિંદગી આરંભી દીધી. ઉભયના મનમાં મોહરાજ સ્વાર બની બેઠો હતો. એના ઘેનમાં તેઓ આસક્ત થઈ. ‘આ ભવ મીઠા’ જેવી ઉક્તિનો રસ લૂંટવા લાગ્યા. ભોગના પરિણામરૂપે પુત્રપ્રાપ્તિ પણ થઈ. કુબેરસેના પાસે ધન હીક થયું હતું અને પૂર્વે સંતતિયુગલને ત્યજી દીધાનો ઠંક તદ્દન નષ્ટ થયો ન હોવાથી, આ વેળા તેણીએ પેલા અર્જકનું રીતસર પાલન આરંભ્યું. એ બાલુટો તે આ જ. મેં જે સંબંધો ગણાવ્યા તે સંખ્યામાં અઠાર થાય છે, છતાં આપણા ત્રણમાં એનો સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાનદીપકના અજવાળે હું તો દુષ્ટૃત્યગી બની ગઈ. એના અભાવે તમે જન્મે-માતાને જ્ઞાના

ભાન ભૂલી, ન કરવાનું કરી ચૂક્યા, પણ ‘બગ્યા ત્યાંથી સવાર’ ગણવા માંડો તો બિગડી સુધરવાનો માર્ગ બંધ નથી થયો.’

સાધ્વીએ ઉઘાડી પાટેલી દૂધિત કથાને ન છુપાવવાના ઉપાય તરિકે કુબેરદત્તે સલાહ કર્યો. ‘સાધ્વી ! તમારી વાતને સમર્થન કરતો કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવો બતાવી શકો છો ?’

‘મોહાસક્ત સહોદર ! હજુ પણ તારી આંખે ન ઊઘડતી હોય, અરે ! આ ધૂણા-જનક વર્તન માટે પશ્ચાત્તાપ ન થતો હોય તો આ સુદ્રિકાઓ જોઈ લે.’ એમ કહી સાધ્વીએ વચ્ચેને છેડે બાંધેલી વીંટીઓ છોડીને રજૂ કરી દીધી.

જંબુસ્વામી ચોરમંડળીને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“મહાતુભાવો ! સંસારનાટકની વિચિત્રતા આવા પ્રકારની છે. વીંટીઓ જેતાં જ માતા-પુત્રના ચહેરા શ્યામ બની ગયા. પશ્ચાત્તાપના પાવકમાં ઉભય બળી રહ્યા. કુબેરદત્ત પાપપંક્તી શુદ્ધિ અર્થે ચારિત્રવારિની શોધમાં નીકળી પડ્યો. સગી મટી ત્યાગી બન્યો. કુબેરસેનાથી સંયમ તો ન લેવાયું-અર્જકનો સ્નેહ ન છોડાયો છતાં તે શુદ્ધ શ્રાવિકામાં પડાઈ ચૂકી. વિષયવાસના પર ખંભાતી તાણું લગાવી, તપ આવરતી, કર્મને ખંખેરતી, સંસારમાં રહેવા લાગી. જ્ઞાની સાધ્વીએ સ્વાર્થ ને પરમાર્થ જન્મે સાધ્યા.

સંસારના સંબંધ તો આવા છે. માનવભવની પ્રાપ્તિ એમાં લેવાવા સારું નથી. મનુષ્યની સમજશક્તિનું દીવાળું

ન નીકળ્યું હોય તો કર્મરાજના ણંધન જડમૂળથી છેદી નાંખવામાં માનવશુનનો ઉપયોગ કરો. લાખેણી પળો વહી રહી છે એને જવા ન દો. અમૃતચોધડીઆમાં ખીળ ત્રીજા વિચાર છોડી દઈ, અંતરનો નાદ પારખી, સાચો રાહ સ્વીકારો.”

सर्वमंगलमांगल्यम्, सर्वकल्याणकारणम् ।
प्रधानं सर्वघर्माणाम्, जैनं जयति शास्त्रनम् ॥

દેશના સમાપ્ત થતાં જ સર્વ ચોરો શુરુદેવના ચરણકમળમાં નમી પડ્યા. એકીસાથે બોલી બોલ્યા કે-“ શુરુદેવ ! આપની નિર્મળ વાણીએ અમારા હૃદયમાં અજવાળા પ્રગટાવ્યાં છે આપે લીધેલો માર્ગ જ એક માત્ર ખરો છે. એ ગ્રહણ કરવાનું અમો ‘પણ’ લઈએ છીએ

પિંગળ-“સાહેબ! સમય થવા આવ્યો છે છતાં એ અદાર પ્રકારનો સંબંધ સમજવશો.

કુબેરદત્તાની વતી શુરુમહારાજ બોલ્યા કે-

(૧) આ જાળક મારો ભાઈ છે કેમકે જન્મેની માતા એક જ છે. (૨) મારા પતિનો આ પુત્ર છે તેથી મારો પણ પુત્ર ગણાય. (૩) મારા પતિનો સહોદર તેથી મારો દિયર કહેવાય. (૪) મારા ભાઈનો પુત્ર તેથી ભત્રીજો પણ થાય (૫) મારી માતા પતિનો ભાઈ તેથી મારો કાકો પણ થાય. (૬) મારી શોક્યનો પુત્ર કુબેરદત્ત ગણતા એનો પણ આ પુત્ર એટલે મારી દૃષ્ટિએ પૌત્ર લેખાય

હવે કુબેરદત્ત સાથેના છ સંબંધ કહું છું

(૭) જાળકનો પિતા કુબેરદત્ત તે મારો ભાઈ છે. (૮) કુબેરસેના માતાનો ભરથાર તેથી મારા પિતા પણ ખરા (૯) જાળકનો પિતા કુબેરદત્ત તે મારી માતાનો સ્વામી, એટલે મારો પિતા, આ જાળક એનો ભાઈ એટલે મારો કાકો પણ કહેવાય, અને એ કાકાનો પાછો એક રીતે પિતા થાય એટલે કુબેરદત્ત મારો પિતામહ ગણાય. (૧૦) મારી સાથે પરણેલ કુબેરદત્ત મારો પતિ પણ કહેવાય. (૧૧) મારી શોક્ય કુબેરસેના, તેની કુક્ષીએ ઉપજવાથી તે મારો પુત્ર પણ ગણાય. (૧૨) મારા દિયર (જાળક) નો પિતા એટલે મારો સસરો પણ ગણાય.

હવે કુબેરસેના સાથેના છ સંબંધ કહું છું.

(૧૩) આ જાળકની માતા તે મારી પણ માતા છે. (૧૪) જાળક એવા મારા કાકાની માતા એટલે તે મારી પિતામહી થાય. (૧૫) મારા ભાઈ કુબેરદત્તની સ્ત્રી એટલે મારી બાણી ગણાય (૧૬) માતા કુબેરસેના જે અપેક્ષાએ શોક્ય ગણાય અને એનો પુત્ર કુબેરદત્ત એ મારો પણ એ અપેક્ષાથી પુત્ર ગણાય, તેની એ જ કુબેરસેના વહુ હોવાથી મારી પુત્રવધુ પણ કહેવાય. (૧૭) પતિ એવા કુબેરદત્તની માતા તેથી મારી સાસુ પણ લેખાય (૧૮) પતિ કુબેરદત્તની કુબેરસેના બીજી પત્ની હોવાથી મારી શોક્ય પણ ગણાય.

સાધ્વી કુબેરશ્રીની તજરે ઉપર મુજબ અદાર સંબંધ અપેક્ષાથી બેઠી શકાય.

ચોકસી

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ ના આસો સુધીનો
૬૦ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ (માસ ૧૯ નો)

ગતવર્ષ આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૩ લાઘક મેમ્બર, ૧૩૪ પહેલા વર્ગના મેમ્બર, ૭ ખીજ વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓતરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભ્યો હતા, તેમાંથી ગુજરી ગયેલા ને અધ થયેલા બાદ કરતાં અને નવા થયેલા ઉમેરતાં પ્રસ્તુત વર્ષની આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૫ લાઘક મેમ્બર, ૧૫૨ પહેલા વર્ગના મેમ્બર, ૭ ખીજ વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓતરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૯૧ સભાસદો રહ્યા છે.

પેટ્રન

૧ શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ.	અમદાવાદ
૨ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ.	મુંબઈ
૩ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ.	રાણપુર
૪ રાવસાહેબ કાંતિલાલ ધંધરદાસ જે. પી.	મુંબઈ
૫ શેઠ માણેકલાલ પ્રેમચંદ રાયચંદ.	મુંબઈ
૬ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી.	મુંબઈ

મેનેજીંગ કમિટી

પ્રમુખ

૧ શા. કુંવરજી આણંદજી

ઉપપ્રમુખ

૨ રા.રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી

સેક્રેટરીઓ

૩ મેતા ચુનીલાલ નાગરદાસ
ખજાનચી

૪ શા. અમરચંદ કુંવરજી
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના તંત્રી

૫ શા. નેમચંદ ગિરધરલાલ

૬ શા. નરોત્તમદાસ દેવચંદ

મેમ્બરો

૭ પરી ચુનીલાલ દુલભજી

૮ શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ

૯ શા. શુભાભચંદ આણંદજી

૧૦ શા. વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ

૧૧ શા. જીવરાજભાઈ રતનજી

૧૨ વોરા પરમાણંદદાસ તારાચંદ

૧૩ વડીલ જગજીવનદાસ શિવલાલ

૧૪ વડીલ ભાઈચંદ અમરચંદ

પ્રસ્તુત વર્ષમાં મળેલી મિટીંગમાં થયેલા કામકાજનો સાર.

પ્રસ્તુત ૧૯ માસમાં જે વખત જનરલ કમિટી ને ત્રણ વખત મેનેજીંગ કમિટી મળી છે ને ૧૧ વખત સરક્યુલર કાઢવામાં આવેલ છે.

૧ સં. ૧૯૯૬ ચૈત્ર વદિ ૧૪ સોમવાર. સરક્યુલરથી ૩ વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યાં.

૨ અશોક શુદિ ૭ ગુરુવાર. મેનેજીંગ કમિટી.

૧ શ્રાવણ શુદિ ૩ ની વર્ષગાંઠ કાયમ પ્રમાણે ઉજવવાનું ઠરાવ્યું.

૨ કારકુન ન્યાયચંદ નરોત્તમદાસની અરજી ઉપરથી તેનો ખગાર વધારીને રૂા. ૧૫) ના રૂા. ૨૦) જેઠ માસથી કર્યાં.

૩ શ્રાવણ વદિ ૧૦ બુધવાર. સરક્યુલરથી વિનંતિપત્ર ૪ મંજૂર કર્યાં.

૪ સં. ૧૯૯૭ કાર્તિક શુદિ ૩ સરક્યુલરથી વિનંતિપત્ર ૧૦ મંજૂર કર્યાં.

૫ કાર્તિક વદિ ૦)). મેનેજીંગ કમિટી.

૧ વિનંતિપત્ર ૩ મંજૂર કર્યાં.

૨ સં. ૧૯૯૫ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ સુધીનો હિસાબ ને રિપોર્ટ તૈયાર થયેલો વંચાણો ને તે જનરલ કમિટીમાં મૂકવા ઠરાવ્યું.

૩ ચૈત્રીને બદલે કાર્તિકી પંચાંગ છપાવવાનું ઠરાવ્યું.

૪ સભાનો ચાલતો પહીવટ ચૈત્રી વર્ષનો છે તે સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી કાર્તિકી વર્ષ મુજબ રાખવો અને હવે પછી ૧૯ માસનો રિપોર્ટ તૈયાર કરીને મિટીંગમાં રજૂ કરવો.

૫ સભામાં વ્યાખ્યાતા છે તેનું વ્યાજ ઘટાડવા બાબત જનરલ સભામાં મૂકવું.

૬ સં. ૧૯૯૭ ના માગશર શુદિ ૨. જનરલ સભા.

૧ સં. ૧૯૯૫ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ સુધીનો રિપોર્ટ ને હિસાબ વંચાવીને મંજૂર કર્યો, તે છપાવીને માગશરના અંક સાથે વહેંચવા ઠરાવ્યું.

૨ સભાના હિસાબમાં ફેરરહે છે તે માટે ધીજી પાસે હિસાબ તપાસરાવવાનું ઠરાવ્યું.

૩ સભાનું વર્ષ સં. ૧૯૯૮ થી કાર્તિકી રાખવા ઠરાવ્યું.

૪ વ્યાજ બાબત ચર્ચા ચાલતા નિર્ણય ન થયો.

૭ સં. ૧૯૯૭ ના માગશર શુદિ ૮. જનરલ સભા.

૧ જૈન કોન્ફરન્સનું ૧૫ મું અધિવેશન નીગાળે ભરવાનું આમંત્રણ આવતાં ૧૧ ડેલીગેટો નીમીને મોકલવા ઠરાવ્યું.

૮ પોસ શુદિ ૧ રવિવાર. સરક્યુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૯ પોસ વદિ ૧૪ રવિવાર. સરકયુલરથી ૯ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૦ માહ વદિ ૧૪ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૧ ચૈત્ર શુદિ ૧ શુક્રવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૨ વૈશાખ શુદિ ૧ રવિવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૩ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૪ અશાઢ શુદિ ૩ શુક્રવાર. સરકયુલરથી ૫ વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યાં.
 ૧૫ અશાઢ વદિ ૯ ગુરુવાર. મેનેજીંગ કમિટી.

૧ વિનંતિપત્રો ૩ મંજૂર કર્યાં.

૨ શ્રાવણ શુદિ ૩ ની વર્ષગાંઠ કાયમ પ્રમાણે ઉજવવા ઠરાવ્યું.

૧૬ ભાદરવા શુદિ ૭ શુક્રવાર. સરકયુલરથી વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યાં.

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૭ ના આસો સુધી માસ ૧૯ નો નીચે લખેલા ખાતાઓનો ઉપજ ખર્ચ વાંચવાથી આ સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ સમજી શકાશે.

૧. સભા ખાતું

જમે ખાતું.

૫૧) શા. નાનાલાલ હરિચંદના શ્રેયનિમિત્તે આવ્યા

૧૦૧૧ કાર્તિક શુદિ ૧ મે ને શુદિ ૫ મે જ્ઞાન પાસે આવ્યા તે.

૩૩૭૮ લાઇબ્રેરી ખાતે બેઠ આવેલી ભુકોના તથા ગ્રંથમાળાની ભુકો વિગેરેના.

૩૦૪૬)ના ભુકે વેચાણ ખાતાના વધારાના. ઉધાર ખાતુની રકમો ખર્ચ, કમીશન, ધર વિગેરેના બાદ કરતા રહ્યા તે.

૩૦૮ ખાતા માફી વાળ્યા તેના.

૫૦૧૧ પરચુરસ આવ્યા તે.

૩૪૮૧) =

ઉધાર ખાતું

૪૦૧૧૦૧ મુનિરાજ શ્રી શ્રદ્ધાંદજી જ્યાંતી નિમિત્તે પૂજા વૈશાખ શુદિ ૮ મે તેમની મૂર્તિ પાસે પ્રભુ પધરાવીને જણાવી તેના ખર્ચના.

૨૧૧૧૦૧ મં. ૧૯૯૬ માં ખર્ચના. ૧૯૧ મં. ૧૯૯૭ માં ખર્ચના.

૧૯૧૧૦૧ મં. ૧૯૯૭ કાર્તિક શુદિ ૬ મહામાં જ્ઞાન પાસે પ્રભુ પધરાવી પૂજા જણાવી તેના ખર્ચના

૨૫૫)ના ન્યુમે, માસિકો ને ગ્રંથમાળાઓ વિગેરેના લવાજમના

૩૯૧૧૦૧ લાઇબ્રેરીની ભુકોના ખર્ચમાળના.

- ૨૧૩૧ાન સાધુસાધ્વીને તેમજ સંરચાઓને યુક્ત તથા પ્રતો ભેટ આપી તેના
 ૧૦૦) મુનિ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જ્ઞાનચાળામાં વાર્ષિક મદદના.
 ૨૦) મુનિ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સામાયિકશાળાને વાર્ષિક મદદના.
 ૧૨૫) શ્રી ઉજ્જવળાઈ જ્ઞાન કન્યાશાળાને વાર્ષિક મદદના.
 ૩૦૬૧ સભાના મકાનમાં ને વખારમાં રાખેલા પુસ્તકોના વિમાના વર્ષ બેના તથા
 સભાની સામેના નાના મકાનના વિમાના બે વર્ષનાં. ૧૫૩) = ૧૫૩) =
 ૩૬૦) વખારના લાડાના. સભાની વેચવાની છુટાની પેટીઓ રાખવા માટે.
 ૭૫) સં. ૧૯૯૪ ના કાર્તિકથી ફાગણ સુધીના માસ ૫ ના રહી ગયેલા તે.
 ૨૮૫) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે માસ ૧૯ ના લાડાના રૂ. ૧૫) લેખે.
 ૯૩૧ના ઇલેક્ટ્રિક લાઇટના માસ ૧૯ ના ખર્ચના લાગ અર્ધાના
 ૧૭૫) પોસ્ટેજ ખર્ચના. માસ ૧૯ ના
 ૧૭૯૧ વ્યાજ ખાતામાં ખાધના માસ ૧૯ ના.
 ૩૨) જ્ઞાન લેણાના ખાતા માંડી વાળ્યા તેના.
 ૭૫૧૧ બોર્ડ, બાઉન્ડપેપર, ચોપડા, આંકડાચુકો, નોટપેપર વિગેરેના.
 ૧૮) કા. મોહનલાલ સાંકળચંદના માસ ૧૧ ના પગારના.
 ૩૪૧૧૧૧૧૧ પરચુરણ ખર્ચના.
 ૨૫૮૯૧૧૧

ઉપર પ્રમાણે જમેમાંથી ઉધારની રકમ બાદ કરતાં રૂ. ૮૯૧૧૧૧૧૧ નો વધારો રહે છે
 એટલે આ ખાતે બાકી દેવા રૂ. ૧૨૨૧૬૧૧૧૧૧ હતા તેના રૂ. ૧૩૧૦૮૧૧૧૧ થયા છે.

૨. સભાસદની ફી ખાતું

જમે બાબતુ

- ૨૪૦૬૧ મકાન લાડાના માસ ૧૯ ના.
 ૪૬૧૧૧ સભાસદોની ફીના માસ ૧૨ ના.
 ૨૮૬૯૧૧૧

ઉધાર બાબતુ

- ૧૭૪૧) નોકર પગારના માસ ૧૯ ના
 ૭૬૦) કા. મોહનલાલ મગનલાલના માસ ૧૯ ના રૂ. ૪૦) પ્રમાણે
 ૩૭૦) કા. ન્યાયચંદ નરોત્તમના માસ ૧૯ ના
 ૩૦) માસ ૨ ના રૂ. ૧૫), ૩૪૦) માસ ૧૭ ના રૂ. ૨૦)
 ૩૮૦) પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલના માસ ૧૯ ના
 ૨૫) કા. મણિલાલ મૂળચંદના માસ ૨ ના
 ૧૩૦) કા. પોપટલાલ બેચરદાસના માસ ૧૩ ના રૂ. ૧૦)
 ૭૬) બાઈ હેમકોરના પાણી ભરવા વિગેરેના માસ ૧૯ ના રૂ. ૪)
 ૧૭૪૨)

૯૩૦ના ઇલેક્ટ્રિકલાઈટના માસ ૧૯ ના અર્ધા ભાગના

૫૬૩ સભાસદોને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ બોટ આપ્યું તેના

૪૧૧૧ બહારગામના ૩૨૯ મેમ્બરના રૂ. ૧ લેખે ૧૫૨) ભાવનગરના મેમ્બરના
રૂ. ૧) લેખે

૫૭) લેખના ખાતા માંડી વાળ્યા તેના ૨૦૩૧-૩૬૧૧,

૩૧૦ના ગાહલા સંબંધી અર્ચના

૩૬૧૦ પરચુરણ અર્ચના

૨૫૨ પાના

ઉપર પ્રમાણે જમીનાંથી ઉધારની રકમ આદ કરતાં રૂ. ૩૪૨)ના નો વધારો પડતાં આ ખાતે રૂ. ૪૦૫૩)ના દેવા હતા તેના રૂ. ૪૩૬૫૦ના ચયા છે.

૩. લાઇફ મેમ્બરની ફી ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૨૯૧૮૦૦ દેવા હતા તેમાં માસ ૧૯ ના રૂ. ૬૮૯) નો વધારો થતાં આ ખાતે રૂ. ૩૦૧૬૯૦ દેવા ચયા છે. તે રકમ મોટે ભાગે મકાનખાતામાં રાકાયેલ હોવાથી મકાનભાડું જે આવે તે સભાસદોની ફી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે.

રૂ. ૬૮૯) આવ્યા તેની વિગત

૫૧) શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિ જૈનલાઇબ્રેરી	સુરવાડા
૫૧) શાહ વલ્લભદાસ શુલાખચંદ (તળાખવાળા)	ભાવનગર
૫૧) શાહ મણિલાલ મગનલાલ	"
૨૫) શાહ જીવરાજ તેજપાળ	"
૫૦) શેઠ કરમચંદ લાલચંદ (કલકત્તાવાળા)	કુમ્હ-ભૂજ
૫૦) શાહ વલ્લભદાસ મગનલાલ (ગારીયાધારવાળા)	ભાવનગર
૫૧) સત્તોત શાંતિલાલ જગજીવનદાસ	"
૫૧) વકીલ ચતુર્ભુજ જોશીદાસ	"
૫૧) શેઠ રમિકલાલ મોહનલાલ ઝવેરી	મુંબઈ
૫૧) પારેખ હીરાલાલ ખોડીદાસ	ભાવનગર
૫૦) શાહ કાંતિલાલ ઉજ્જયંચંદ	મુંબઈ
૫૦) મેતા ગંગાલાલ પ્રાણજીવનદાસ	ભાવનગર
૫૧) દોશી ધરમચંદ કુલચંદ (રાણપુરવાળા)	મુંબઈ
૫૦) રવ. કુલીઆખ બર્ડે નણુઆખ જૈનલાઇબ્રેરી	અમદાવાદ
૫૧) શાહ હીરાલાલ લુકાભાઈ	ભાવનગર
૫૧) શેઠ જયસુખલાલ રામચંદ (ઘોષાવાળા)	મુંબઈ
૫૧) પરી દીરાચંદ મણિલાલ (ઘોસેરાવાળા)	ભાવનગર
૫૧) શાહ જયવંતરાય કેશવલાલ	"

- ૧૧) શાહ હોટાલાલ મગનલાલ (ખાનદાન)
 ૫૨) ગાંધી પોપટલાલ હરગોવીંદાસ (લાવનગરવાળા)
 ૯૮૯)

લાવનગર
 મુંબઈ

૪. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતું

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૭ ના આસો સુધીનું

જમે ખાતું

- ૧૯૩૫) મનીઓર્ડર ને વેલ્યુ વિગેરેથી રોકડા આવ્યા તે
 ૫૨૥૧ જાહેરખર્ચર છપામણના
 ૫૬૩૩ જૈન ધર્મ પ્રકાશ સલાસદોને ભેટ અપાય છે તેના
 ૧૫૨) લાવનગરના મે. ૧૫૨ રૂ. ૧) લેખે. ૪૧૧૧ બહારગામના (મે. ૦ ૩૨૯) રૂ. ૧૧ લેખે
 ૭૫૦- કાર્તિકી તથા ચૈત્રી જૈનપંચાંગોના વેચાણના
 ૨૬૨૬)

ઉધાર ખાતું

- ૧૪૫૯) ના શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ પુ. ૫૬ ના અંકે ૧૨ છપામણના
 ૭૫૩) ફારમ ફરમા છપામણ રૂ. ૧૨) લેખે ૫૧૪૫- કાગળના
 ૧૨૬૫૫ ફારમ ફર ના પુકાના કાગળના ૬૨) મૂક તપાસવાના.
 ૧૪૫૯) ના

- ૪૯૧) માસ ૧૯ ના પોરટેજ ખર્ચના
 ૧૦૦) જૈનપંચાંગ ચૈત્રી ને કાર્તિકી છપામણના
 ૭૩) સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકી પંચાંગ ૪૫૦૦) ના છપામણ તથા કાગળના
 ૪૬) ના કાગળ સંબંધી લાવફેરના
 ૩૪૫૧ રેપર છપામણના તથા કાગળના
 ૪૨) ના પરચુરણ ખર્ચના
 ૧૦૧૧૪ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના હાંસલખોટખાતામાં લેણા છે તે
 ૨૩૪૭૦)

ઉપર પ્રમાણે રૂ. ૨૬૨૬) માંથી રૂ. ૨૩૪૭૦૦ જતા આકી રૂ. ૨૭૮૧૦૦૦ નો વધારો રહે છે તે આ ખાતે આકી લેણા રૂ. ૯૪૯૧૦ હતા તેમાંથી બાદ કરતાં રૂ. ૬૭૦૦૦ આકી લેણા રહ્યા છે.

૫. આવણુ શુદ્ધિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૨૩૬૧૫૫૫ દેવા હતા, તેમાં બ્યાજના રૂ. ૨૮૩) માસ ૧૯ ના જમે યતાં કુલ રૂ. ૪૫૧૬૧૫૫૫ થયા તેમાં સં. ૧૯૯૬ ને સં. ૧૯૯૭ ની એમ બે વર્ષગાંઠના ખર્ચના રૂ. ૪૩૨૧- ઉધરતાં રૂ. ૪૦૮૭૫૫ આકી દેવા રહ્યા છે.

૬. કાર્તિક શુદ્ધ ૬ નું આ ટિફિન ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૫૩૭)ના દેવા હતા તેમાં માસ ૧૯ ના વ્યાજના રૂ. ૪૭૧૧ જમે
ચતાં રૂ. ૫૮૪૧ના ચયા, તેમાંથી સં. ૧૯૯૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૬ ના આ ટિફિન ખર્ચના
રૂ. ૪૪)ના બાદ ચતાં રૂ. ૫૪૦૧ બાકી દેવા રહ્યા છે.

૭. સભાનું મકાન ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૨૫૧૭૭)ના મદદની રકમ રૂ. ૨૫૦૦૦) બાદ જતા લેણા હતા,
ઉપરાંત પરચુરણ ખર્ચના રૂ. ૩૬૧૧૧૧ ઉધરતાં કુલ રૂ. ૨૫૨૧૩૧૧૧ લેણા ચયા છે.

આ મકાનનું ભાડું સભાસદોની શી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે, કારણ કે ભાષક
મેમ્બરની શી ખાતાની રકમ મોટે ભાગે આ મકાનમાં જ રોકાયેલી છે.

૮. વ્યાજ ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૮૦૦)ના નીચે પ્રમાણે ઉધર્યા છે. માસ ૧૯ ના.

૪૭૧૧ કાર્તિક શુદ્ધ ૬ આ ટિફિન ખાતે	૧૪૪૧૧૧૧ રોક ત્રિભુવનદાસ ભાણુજી જૈન
૨૮૩) શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે	કન્યાશાળા ખાતે
૨૪૫૧૧ શ્રી હવદયા ખાતે	૪૬)ના ખેત મોંઘી લગ્નરમારક ખાતે
૨૩૧ શ્રાવણ શુદ્ધ. ત્રીજે માહલાની જળ	લાં શા. ગ્રહાભાષક હકમચંદ તરફથી
છોડાવવા ખાતે	પ્રભાવના કરવા ખાતે.

૮૦૦)ના

આ ખાતે સેવોંસ ખેંકના વ્યાજના રૂ. ૧૨૦) તથા રૂ. ૧૧૧૧૧૧ ધલેક્ટ્રિકખાતાના
ડીપોઝીટના વ્યાજના મળી કુલ રૂ. ૧૨૦૧૧૧૧ જમે ચતાં રૂ. ૬૭૬૧ લેણા રહ્યા તે સભા-
ખાતે ઉધારી વાળ્યા છે.

૯. સભાની લાઇબ્રેરી ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૯૯૯૫૧૧૧ લેણા હતા તેમાં રૂ. ૪૦૯૧૧૧ નકલ ૩૦૧ ના વધ્યા
એટલે કુલ રૂ. ૧૦૪૦૫)ના લેણા ચયા, નકલ ૭૯૯૭ ચય. તેની વર્ગવાર વિગત નીચે પ્રમાણે.

વર્ગ ૧ ભો. જૈનધર્મની ભુકાના રૂ. ૩૨૧૯-૩-૯	ભુક નંગ ૨૨૭૨
વર્ગ ૨ ભો. સંસ્કૃત ભુકાના રૂ. ૪૨૮-૦-૦	ભુક નંગ ૨૪૩
વર્ગ ૩ ભો. નીતિ સંબંધી ભુકાના રૂ. ૩૦૩૭-૦-૬	ભુક નંગ ૨૭૩૩
વર્ગ ૪ થો. લખેલી પ્રતોના રૂ. ૪૭૭-૨-૦	ભુક નંગ ૯૫
વર્ગ ૫ મો. મામિકની કાષ્ઠોના રૂ. ૧૪૦૨-૮-૦	કાષ્ઠલ નંગ ૬૮૬
વર્ગ ૬ દો. ઉમેરુ ભુકાના રૂ. ૧૯૭-૧૦-૦	ભુક નંગ ૧૩૦
વર્ગ ૭ મો. ધર્મ મંળી પ્રતોના રૂ. ૧૬૪૨-૧૧-૬	પ્રતો નંગ ૮૩૮

૧૦. શ્રી જીવહયા ખાતું

આ ખાતે પ્રથમ તો વ્યાજ જમે કરવું અને જરૂર પડે તે રકમ આપવી એટલું જ કાર્ય હતું, પરંતુ મુ. શ્રી ગિરધરભાઈના અભાવે આ ખાતું સભાને જ સંભાળવાનું થવાથી તે ખાતાની સં. ૧૯૯૬ ના ચેત્રથી સં. ૧૯૯૭ ના આસો વદ ૦)) સુધીની ઉપજ અર્ચની હકીકત નીચે જણાવી છે.

જ	ઉ
૫૬૭ સં. ૧૯૯૬ ના પર્વપણમાં કરવામાં આવેલી ટીપના.	૩૬૨૧૮ સં. ૧૯૯૬ ના પર્વપણના દિવસો ૯ પળાવ્યા તેના.
૫૯૦૧ સં. ૧૯૯૭ ના પર્વપણમાં કરવામાં આવેલી ટીપના.	૨૬૪૧૧૧ સં. ૧૯૯૭ ના પર્વપણના દિવસો ૯ પળાવ્યા તેના.
૧૧૬) બાઈ મણિ કુલચંદના. ટ્રસ્ટી મારફત આવ્યા તે.	૭૨) માસ ૧૮ ના પગારના મામલે.
૧૭૦) રૂ. ૩૪૦૦ ના બેન્ડના વ્યાજના	૨૦) બે વરસની ટીપની ઉધરાણી કરનારને
૨૪૫૧૮ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા પાસેથી માસ ૧૯ ના વ્યાજના.	૪૦૨) સં. ૧૯૯૬ ને ૧૯૯૭ ના સીદ-સરતયા સામપરામાં રોકાયેલાં કાંચા બાળતના દસકોઈમાં બર્ચા.
૪૩૧૮ પરચુરણ પૂજ વિગેરેનાં આવ્યા.	૩૦૭૧૧ પરચુરણ દિવસો મળાવ્યા તેના
૧૭૩૨૧૧૧	૪૯૧૧ અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ બે વરસ પળાવવી તેના.
તથા ઉધાર	૧૨૪૧૧૧ આસો શુદ્ધિ ૧૪-૧૫ બે વરસ પળાવી તેના.
૩૨૧ મોગસર શુદ્ધિ ૮ શેઠ પ્રેમચંદ રતનજીની વતી પળાવી તેના.	૮૯૧૧ ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩-૧૪-૧૫ ત્રણ દિવસ ૧૯૯૭ માં પળાવ્યા તેના.
૧૨) શ્રી. લક્ષ્મી કુલચંદતરફથી ઘોષે મોકલ્યા-બે વર્ષના.	
૧૧૧ સાઇકલ અર્ચના.	
૩૧૧૧ પરચુરણ અર્ચના.	
૧૪૯૩૧૧૧	

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી અર્ચ બાદ જતાં રૂ. ૨૮૮૧૧૧ નો વધારો પડવાથી આ ખાતે રૂ. ૩૫૦૧૧૧ દેવા હતા તેના રૂ. ૩૭૯૦૧૧ દેવા થયા છે.

આ ખાતે રૂ. ૩૪૦૦ ના બેન્ડ છે. આ ખાતાને લઈને સંખ્યાબંધ જળચર જીવોને અચાવ થાય છે. સુમારે ૫૦ વર્ષ અગાઉ આ ખાતું તેના કાર્યકર્તાઓએ સભાને સોંપેલું છે. આ ખાતાને જેમ અને તેમ વધારે ઉત્તેજન આપી વધારે દિવસો પળાવ તેમ કરવાની જરૂર છે.

સંવત ૧૯૯૭ ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

૦૪

- ૧૩૧૦૮૧૧૧૧ શ્રી સભા ખાતે.
 ૪૩૯૫૧૧૧ શ્રી સભાસદોની શી ખાતે.
 ૩૦૧૬૬૧ શ્રી લાઇફ મેમ્બરોની શી ખાતે.
 ૪૦૮૭૧૧૧ આવજી શુદ્ધિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે
 ૫૪૦૮૧૧ કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના સ્વામીવા-
 ત્સલ્ય ખાતે.
 ૬૭૮૧૧ વેચવાની અનેક યુકોના
 કમિશન ખાતે.
 ૩૭૯૦૧૧ શ્રી હવદયા ખાતે.
 ૨૧૪૬૧૧ શેઠ ત્રિભોવનદાસ ભાણુજી જૈન
 કન્યાશાળા ખાતે.
 ૫૧૦૧૧ બહેન મોંઘી ગિરધરલાલ લગ્ન
 સમારક ખાતે.
 ૨૩૨૧૧ આવજી શુદ્ધિ ૩ જે માહલાની
 ગળણ છોડાવવા ખાતે.
 ૧૫૪૧૦૧ શા. ગણલાલ હકમચંદની વતી
 ઉચ્ચમાધ્ય જૈન કન્યાશાળામાં
 કાર્તિક શુદ્ધિ ૨ જે પ્રભાવના
 કરવા ખાતે
 ૧૯૦૧૦૧ શ્રી જૈન મોડિંગ ખાતે.
 ૧૦૦૦) ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ
 યુક છપાવવા માટે.
 ૧૯૮૪) પારેખ સુનીલાલ ફલજી
 યુક છપાવવા માટે.
 ૪૦૦૭૧૧૧ યુકો છપાવવા ખાખતના જુદી
 જુદી રકમોના મળાતે.
 ૧૧૬૮૧૧ શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ખાતે.
 ૧૪૪૦૧૧ પરચુરણ યુકસેલરો વિગેરેના.
 ૪૧૮૧૧૦૧ લાઇફ મેમ્બરોના, વાર્ષિક
 મેમ્બરોના, લાઇબ્રેરી ડિપોઝી-
 ટના વિગેરે.
 ૪૨૭૧૦૧ પરચુરણ ઉપજેક ખાતે.
 ૭૦૫૫૦૧૧૧

૭

- ૬૭૦૮૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે.
 ૧૦૪૦૫)૧ સભાની લાયબ્રેરી ખાતે.
 ૩૪૧૧ ટિકિટના મેળ ખાતે.
 ૫૪૧૭૧૧૧ વેચવાના પરચુરણ પુસ્તકો ખાતે.
 ૨૪૧૬૭૦૧ સભાની છપાવેલી યુકો ખાતે.
 ૨૫૨૧૩૧૧૧ સભાના મકાન ખાતે.
 ૧૬૨૧) ભાવનગર દરબાર બેંક ખાતે.
 ૪૪૭૧૧૧૧ સભાના મકાનના ભાડુનો ખાતે.
 ૧૩૯૦૧૧૧ શ્રી. મહોદય પ્રેસમાં છપાવવાના
 કાગળો ખાતે.
 ૫૩૫૧૧૧૧ યુકસેલરો વિગેરે ખાતે.
 ૧૦૦) શા. સતીલાલ વાડીલાલ પુનમચંદ.
 ૯૮૧૧૧ પરચુરણ મેમ્બરો ખાતે.
 ૨૫૫)૧ ઉપજેક ખાતામાં પરચુરણ લેણી
 છે તે.
 ૨૫૮૧૦૧૧ શ્રી પુરાંત જીજીશી.
 ૭૦૬૧૫૧૧૧

આમાં ઉધાર ખાણુ રૂ. ૬૫) વધે છે,
 તેથી હિસોબ તપાસીને જૂલ કાઢવાની છે.

આ રિપોર્ટ ને હિસોબ માફ વદિ ૮ મે
 મળેલી જનરલ સભામાં વંચાવીને મંજૂર
 કરાવવામાં આગ્યો છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૬૮ ના પોષ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં રિવાજ મુજબ સામાયિક, આઠમ ઓદય પ્રતિક્રમણ, યાત્રા, તલાલીદર્શન, પ્રભુપૂજન, ગુરુવંદન વિગેરે ધર્મ રહેલ છે. જૈનાચાર્ય પરમપૂજ્ય મહારાજશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના કાળધર્મ બાદ ગામમાં અઠ્યાઈમહોત્સવ થતાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ પૂજનમાં તથા દર્શને ગયા હતા.

આવક:—

	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૨-૦-૦
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૨૩૧-૧૪-૯
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	૨૫-૦-૦
શ્રી લાયબ્રેરી ખાતે	૧૫-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે	૧૧-૮-૦
શ્રી જ. ધનામી ફંડ ખાતે	૧૩-૦-૦
શ્રી ૨૫૦૦ દ્રુષ્ટ ફંડ લિયિ ખાતે	૨૫૧-૦-૦

મળેલી મદદ પૈકીમાં રૂ. ૨૫૧)ની રકમ પોષ વદિ ૦))ની એક ટંકની લિયિ માટે લાવનગર-મહાલક્ષ્મી મિલવાળા શ્રી લોગીલાલભાઈ મગનલાલે આપી છે.

જમણુવાર:—

૧. પારેખ સુનીલાલ હર્લભદ્રાસ ભાવનગર

૨. શેઠ મૂળચંદ પુંછરામની વિધવા બાઈ મોતી આગલોદ

આ ઉપરાંત મુકરર લિયિના તથા અન્ય સાદા લોજન નીચેના ગૃહસ્થો તરફથી મળ્યાં હતાં.

૧. શેઠ દેવચંદ વનેચંદ પરમાર	મુંબઈ	એક ટંક
૨. શેઠ સુનીલાલ વીરચંદ હા. છોટાવાઇ	લાવનગર	"
૩. ગાંધી મોતીલાલ ગગલભાઈ હા. શ્રી અતુર્જનભાઈ	લાવનગર	બંને ટંક
૪. શેઠ વાડીલાલ છગનલાલ	ઉંઝા	એક ટંક
૫. શેઠ જેસીંગભાઈ સારાભાઈ	અમદાવાદ	"
૬. શેઠ કદયાણુજી વીરજી	વેરાવળ	બંને ટંક
૭. શેઠ મોહનલાલ ગિરધરલાલ	અમદાવાદ	"
૮. શેઠ મણિલાલ ખીમચંદ	અમદાવાદ	એક ટંક

૯. શેઠ પાનાચંદ લાલચંદ	પેટલાદ	એક ટંક
૧૦. શેઠ દુર્લભજી રૂગનાથ પારેખ	લાવનગર	"
૧૧. શેઠ અમીચંદ ખૂણચંદ	ફણસા	"
૧૨. બાપુ ઉજ્જમ તે પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસના માતૃશ્રી હા. શેઠ ડી. સી. પ્રધર્સ.	લાવનગર	"
૧૩. શેઠ ઓતમચંદ નેમચંદ	મુંબઈ	"
૧૪. શેઠ મનસુખલાલ અનોપચંદ	અમદાવાદ	"
૧૫. શેઠ વીરચંદ માનચંદ	કરજત	"
૧૬. શેઠ જગજીવન ગુલાબચંદ	ગુંજલા	"
૧૭. શેઠ લોગીલાલ મગનલાલ	લાવનગર	"
૧૮. શેઠ ઇશ્વરલાલ શિવલાલ	અમદાવાદ	"
૧૯. શેઠ હિમતલાલ વી. દલાલ	પાટણ	"
૨૦. શેઠ સ્વરૂપચંદ નેમચંદ શ્રોફ	મુંબઈ	"
૨૧. શાહ વનમાળી ઝવેરચંદ ચલાળાવાળા	મુંબઈ	"

લેટ:-શેઠ ડી. સી. પ્રધર્સ. લાવનગર. સાકરટેટી મણુ ૨)

મુનિશ્રી પ્રેમવિમલજી-સમ્યગ્વિદ્યાજ્ઞાનપ્રકાશ ભુક ૧.

મુનિશ્રી જયંતવિજયજી આખૂ-પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભાગ ૨ નો

મુદ્રાકાત:-ગં. સ્વ. શ્રી ભનીબેન અમદાવાદ, શેઠ સ્વરૂપચંદ નેમચંદ મુંબઈ, શેઠ જમનાદાસ મૂળચંદ-અમદાવાદ, સંતોકબેન-જામનગર, શ્રી જોષા-જરાવ વિદ્યાસ-લાવનગર.

મહારાજશ્રી પાસે વંદનાર્થ:-સ્વ. જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરી-શ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિમહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ પાલીતાણે પધારતાં મુપ્રિં, ગૃહપતિ વિગેરે તેમની સામે મોખડકા મુકામે વંદનાર્થે ગયા હતા. તથા તેમના સામ્રેયા પ્રસંગે સઘળા વિદ્યાર્થીઓ સાથે રહ્યા હતા. ત્યાર-બાદ તેમના પ્રથમ પ્રવચનનો પણ લાભ સૌએ લીધો હતો.

“ ચાલુ વિકટ પરિસ્થિતિના કારણે સંસ્થાની ચાલુ આવક ઘણી ઓછી છે, ન્યારે મોંઘવાગેના કારણે ખર્ચ ઘણો આવે છે. સંસ્થાના બાળકોને પોતાના બાળકો માની સ્વાં દ્રુસ્ટકંડની તિથિ, દ્વધકંડ, આંગીકંડની તિથિ તથા અન્ય મદદ આપી પુન્યાનુગ્રાહી પુન્યના અપૂર્વ અવસરનો લાભ લેશે. ”

બે સભાસદોનું ખેડકારક પંચત્વ

૧ ભાઈ સુંદરજી હરચંદ-એકન-હાલ પ્રભાસપાટણ

આ ગૃહસ્થ બહુ વર્ષોથી આ સભાના લાઘવ મેચર હતા. તેઓ ૭૮ વર્ષની વયે પોસ્ટ યુદ્ધ ૧૦ મે પ્રભાસપાટણમાં પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ બહુ વર્ષોથી વ્યાપારાર્થે એકન રહેતા હતા. ધર્મપરાયણ વૃત્તિવાળા હતા. સભા તરફ પ્રેમવાળા હતા. તેમને એક પુત્રી ને પુત્રીનો પરિવાર છે. અમે તેમના ધર્મપત્ની, પુત્રી તથા અન્ય સંબંધીઓને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને સુંદરજીભાઈના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

૨ ભાઈ હરગોવિન્દલાલ સોમચંદ-ભાવનગર

આ બંધુ ભાવનગરના રહીશ હતા. કેટલાક વર્ષોથી વ્યાપારાર્થે મુંબઈ રહેતા હતા. સુમારે પાંચ વર્ષોથી કેન્સરનો વ્યાધિ થયો હતો. તેઓ બે પુત્ર ને બે પુત્રીને ગૃહીને પોસ્ટ વદિ ૦)) નો રોજ ૪૮ વર્ષની વયે ભાવનગરમાં પંચત્વ પામ્યા છે. અમે તેમના બંધુ હીરાચંદ વિગેરે કુટુંબીઓને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને તેના ધર્મપરાયણ આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

સુનિરાજશ્રી ભુવર્ણવિજયજી ગણિનો સ્વર્ગવાસ

ચારિત્રધર્મનું નિર્દોષપણે આરાધન કરનાર આ સુનિરાજ છેલ્લું ચોમાસું ભાવનગર રહ્યા હતા. શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત હતું, પરંતુ જ્ઞાનધ્યાનમાં તત્પર રહેતા હતા. આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિ પાસે સં. ૧૯૭૮ માં રાણપુરમાં દીક્ષા લીધી હતી. જ્ઞાનાભ્યાસ સારો કર્યો હતો. ભગવતી પદ્મતલા યોગ વહન કર્યા હતા. સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાનો બોધ સારો હતો. તેમની ઇચ્છા અંતકાળે શીહોર જવાની થતા પોમ યુદ્ધ ૬ મે ભાવનગરથી નીકળી સુદ ૧૦ મે શીહોર પહોંચ્યા હતા, ત્યાં તેજ દિવસે રાત્રે પ્રતિક્રમણ કરી, સંચારાપોગરી બજારી, પરમાત્માનું સ્મરણ કરતા કરતા રાત્રિના ૧૧ વાગે કાળધર્મ પામ્યા છે. જૈન શાસનમાં એક ગુણી સુનિગજની ખામી પડી છે, ચુરને પશુ એક યોગ્ય શિષ્યની ખામી પડી છે, પરંતુ ભારી બળવાન છે. તેની પાસે મનુષ્ય નિરૂપાય છે. અમે તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ, એમણે ઉપકાર પણ ધણો કર્યો છે.

શ્રી વીશ સ્થાનકે સર્વ સંપ્રદ.

વીશ સ્થાનક તપની વિસ્તૃત વિધિ, શ્રી વીશ સ્થાનકની વીશ પૂજા શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિસંસ્કૃત અર્થ સદિત, ઉજમણાની વિધિ, ચૈત્યવંદન, રતવન, સ્મૃતિ, સન્ન્યાસ વિગેરે. વીશ સ્થાનકના આરાધન ઉપર વીશ કથાઓ, આ તપને લગતી ખીંછ અનેક બાબતો આવેલ છે. આવો સમઢ બીજો ઉપાયેલ નથી. આ છુક દરેક ગૃહસ્થે અવસ્થ વાંચવા માટે રાખવા લાયક છે. પાકા પૂડાના સુંદર બાઈન્ડીંગ સાથેની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ જરૂર મંગાવો.

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન લાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રશ્નોનાં તેઓ
મારેએ આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર કરનાર આ શ્રી
વિજયકુમુદસુરિ છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતો આ ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર મળી શકતું નહોતું તે
હાલમાં મળ્યું છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યગ્રંથ આ ગ્રંથ
ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રોતાને સારી ખસર કરે
જેનાં સંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યસમજની—પ્રણેતા શ્રી વિજયલલિતસુરિ—પ્રતાકારે ખાર પેછ ચાર દારગ
છે. સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ છે. વાચવા લાયક છે. કી. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો
સંગ્રહ—સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દ્વિવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા. અમ-
દાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦ સંગ્રહ બહુ મારો કર્યો છે. ખામ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભદ્રસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મદાવીર
જૈન વિદ્યાલય—મુખ. કિંમત માત્ર ચાર આના. ખાસ વિદ્યારાજેલા ઠર અષ્ટકો અર્થ
માથે વાંચી સાર મદલ્ય કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યમોવિજય ઉપાધ્યાય વિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી
મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ માથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત ભગવાનદાસ દરખર્ચદ.
નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ અષ્ટકો બહુ સરળ છે. તે કંઈક કરીને વારંવાર પાઠ કરવા
લાયક છે. કિંમત દસ આના. છુક પાકી બાંધેલ છે.

૭-૮-૯ શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩ આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ
પ્રમાણે પ્રકરણોની રત્નોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. સાધ્વી શ્રી લાલશ્રીજીની પ્રેરણા ને
પ્રભામથી છપાવેલ છે.

દ્વ્યાનુયોગના અભ્યાસીએ ખાસ મદલ્ય કરવા યોગ્ય છે.

ભાગ ચતુરોત્તર. જેમાં ખામ મુદ્રમયોધવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે.
કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ ત્રીજો. જેમાં દ્વિપસંગરપ્રતિષ્ઠિ ને છત્રાગિગમગ્રંથપૂર્ણ પ્રકરણ વિગેરે દાખલ
કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ ત્રીજો. તેમાં મગધસાર પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનમારોદ્ધાર ને ત્રણ અપ્રતિક
કૃતિઓ અર્થ સંદિન દાખલ કરેલ છે. અન્યત્ર ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી સુગાદિ દેશના લાપાંતર.

શ્રી સોમમંડનગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અધારશઃ લાપાંતર—જોળ
દેશનાં, પણ રચિક દેશનાં અથવા આત્મજાત પ્રાપ્ત ગમે તેનું છે. કિંમત માત્ર ચાર આના.

મુદ્રક: દાદ ગુલામચંદ લલ્લુભાઈ-ગી મહેલમ પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, દાણાપીઠ-અમદાવાદ

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યંહં જ્ઞાનહૃદિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૨ શ્રી

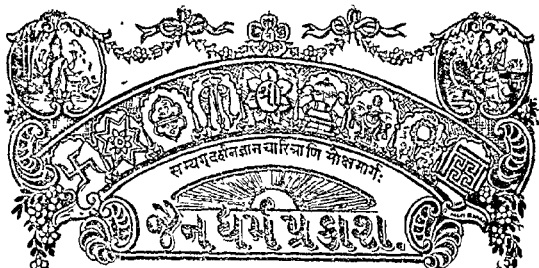
પૃસ્તક ૫૭ મું

કાગળ

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૨૮
વીર સંવત્ ૨૪૬૮

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

पुस्तक ५७ भु } द्वागशु { वीर सं. २४६८
भा. १२ भा } वि. सं. १६६८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (भुक्षेत्रेण)

प्रभु को मत भूल ।

प्रभु को कभी नहीं तु भूलो-बनाले येही एक उखल' ॥ प्रभु० ॥

प्रभु नाम ही सार जगत में, और है सर्व फिजूल ।

प्रभु प्रभु में तन्मय होकर, मिटावे भव की शूल' ॥ प्रभु० ॥ १ ॥

प्रभु प्रवहण में बैठ आत्म तु, मचा न भव में तूल ।

मात तात सुन दारा में तुं, पुंजी न खोना मूल ॥ प्रभु० ॥ २ ॥

देह आत्म का भेद समझ के, अब मत करना भूल ।

अब मुश्किल से अवसर पाया, ना जाने पावे फिजूल ॥ प्रभु० ॥ ३ ॥

मोजशोर सब का न्योलावर, नरभव श्रेष्ठ बमूल ।

देवों को भी दुर्लभ है यह, है यह रत्न अमूल ॥ प्रभु० ॥ ४ ॥

राज मिला है तुझ को उत्तम, मत करना प्रतिकूल ।

बार बार वस येही विनय हे, कर लेना अनुकूल ॥ प्रभु० ॥ ५ ॥

राजमल भंडारी-आगर

१ नियम । ० भव की पीटा ।

પાંચમી અન્યત્વ ભાવના

દોહરા.

- ૐ શ્રી વીરજિનેશ્વરા, શાસનપતિ શિરતાજ;
વંદું વિનયે ચરણદ્વય, તારણતરણ જહાજ. ૧
- આજ્ઞા પાળે સંઘ તે, વર્તે વીર્યોદ્ધાસ;
વધતે ભાવે ભાવના, ભાવે આત્મવિલાસ. ૨
- ખાદ્ય કુટુંબ ન માહરું, માતપિતાદિક જોહ;
ભવભવ મૂકી નવાં કર્યાં, મોહ પ્રભાવ અછેહ. ૩
- વિવેક પ્રભલાસે કરી, મોહ હણાયે સઘ;
માટે, સ્વત્વ પરત્વને, વિચારી લે અનવધ. ૪
- ક્રોધાદિક અંતરંગ જે, કુટુંબ અનર્થકાર;
વિચારો ક્ષાન્ત્યાદિક કુટુંબ, સાથ ધરી રહે પ્યાર. ૫
- શાન્તસુધારસ સ્વાદ તો, મળશે જ્ઞાન પ્રભાવ;
સર્વ ક્રિયા સાચી થશે, તરવા ભવદધિ-નાવ. ૬

(હમ તો હે આશક તોરે—એ ગજવની રાહ)

- જાની છતાં અન્યની ભૂંડી સોળતે ગાંડો રહ્યો;
ભૂંડ જે અણવ પુદ્ગલ તેના મોહે મોહી રહ્યો જ્ઞાની ૧
- મૂર્ખપણે ધૂમ્રના જે હાથે ભરે બાચકા તો;
કલેશ વિના ગોલ બીજે ફાયદો ભણો લહ્યો. જ્ઞાની ૨
- ધરના મુખના ભાન વિના બાથ ભરે આબ સાથે;
એ તો વંધ્યાપુત્રને રમાડવા ઉદ્ધાસ ધર્યો. જ્ઞાની ૩
- દૃશ્ય જે આ દેહ તથા અરૂપી આકાશ આદિ;
અર્ધ એ વિભાવ ભુદા બાણ જે જિજ્ઞાસુ થયો. જ્ઞાની ૪
- “આપ સમું બળ નથી” એ ન્યાયથી વિચાર કરી જો;
અન્ય આ ઉચ્છિષ્ટ છોડ નર્કમાં શું ગર્ક થયો ? જ્ઞાની ૫
- માગી લાબ્યા અદ્યપ્રાણ પહેરવા કોઈનું ધરાણું;
એવો છે સંભોગ બધો બતલ છે પ્રવાહ વહ્યો. જ્ઞાની ૬
- માટે જૈન મેવકે બહો ભાવના અન્યત્વ ભાવી;
અન્યની મમતા મૂકી દે સાર સિદ્ધાન્તે દહ્યો. જ્ઞાની ૭

સ્વ૦ સદ્ ૦ કર્પૂરવિજયજી મહારાજ

(૩૬૦)

महावीर की सहिष्णुता

(तर्ज-धरम को भूल गये मेरे प्यारे भाई)

धरम हित वीरने ही, लाखों कष्ट उठाये ।
 देश विदेश देशना देकर, भव्यजनों को तारे ।
 सत्य मार्ग जग को बतला कर, क्रूर कर्म संहारे ॥ १ ॥
 अनार्य देश में ग्वालोंने ही, कानों खीले ठोके ।
 ईन्द्र मदद की करे प्रार्थना, उसको प्रभुजी रोके ॥ २ ॥
 फिर दुष्टोंने खीर पकाई, पैरो अग्नि जलाई ।
 तो भी प्रभुने समता राखी, आह नही सुनाई ॥ ३ ॥
 सर्प चंडकोशिकने भी तो, पैरो डंक लगाये ।
 उसको भी प्रभुने उपदेशा, भद्रानंद सुणाये ॥ ४ ॥

श्री मुनिसुव्रतस्वामी स्तवन

(तर्ज-आनंद का डंका)

मुनिसुव्रत नाथ वसे मन में, नहिं अन्य देव मुझ को भावे ।
 दिनरात सदा तव ध्यान रहे, प्रभु ऐसी मम मति हो जावे ॥ १ ॥
 जिम नृत्य में ध्यान रहे नट का, पनिहारिन का ज्यों हो घट में ।
 त्यों ध्यान रहे मम तव पद में, जिससे न कभी गोते खावे ॥ २ ॥
 सब देव राग के धारी है, अरु संग में उनके नारी है ।
 वे काम क्रोध अवतारी हैं, जिससे नहिं हम उनको ध्यावे ॥ ३ ॥
 तुम राग द्वेष संहारी हो, औ गुणगण में भी भारी हो ।
 तुम ब्रह्मरूप अविकारी हो, जिससे ही हम तव गुण गावे ॥ ४ ॥
 जब ध्येय ध्यान अरु ध्याता का, तल्लीनपना हो जाता है ।
 तब निश्चय भद्रानंद मिले, बहु उत्तम शिवसुख को पावे ॥ ५ ॥

—भद्रानंद

શ્રીવિજયપદ્મસુરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૬૧ થી ૩૬૨)

શ્રી આચાર્યપદ સ્તોત્ર

રાગ-કુરુજનવયહતિથિનાર

મુણિગણપવરે વરાયરણપચ્છલે તદ્અંગવુત્તપંચપ્પહાવપત્તે વિસુદ્ધસીલે ।

પંચસ્કોહદમણપગુણઢમયસરલપસમસમિદ્ધ ॥

સ્વંતે જમ્મે ભવયકસાયપ્પધાયમુક્કે ।

ધિરહિઅપજુગપવરવરજાહકુલજિનાહિવસાસણગયણદિવાયરંસુસરિસે ॥

જહ્ધમ્મચરણપવણરયણીસદિત્તી સંજમમિ ।

ભાવણાસંસગ્ગે વિણ્ણાણી તત્તણ આયરિણ ॥ વેટ્ટુઓ ॥ ૧૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—ત્રીન્ન પદમાં રહેલા શ્રી આચાર્ય મહારાજ-મુણિગણપવરે=મુનિના ગણમાં-સમુદાયમાં પ્રધાન છે, તથા વરાયરણપચ્છલે=મુનિધર્મ (સંયમધર્મ)ના ઉત્તમ આચારો પાળવામાં સમર્થ છે, તથા તદ્અંગ=શ્રી સ્થાનાંગુ નામના ત્રીન્ન અંગમાં (સિદ્ધાન્તમાં) વુત્ત=રહેલા પંચપ્પહાવ=આચાર્ય મહારાજના પાંચ અતિ-શયોને પત્તે=પામેલા છે, વિસુદ્ધસીલે=નિર્મળ શીલગુણને ધારણ કરનારા છે, તથા પંચસ્કોહ=પાંચ ધન્દ્રિયોના સમૂહને દમણ=દમન કરવામાં પગુણ=નિપુણ છે, અને ણઢમય=નાશ કર્યા છે આઠ મદ જેમણે એવા, અને મદ નાશ પામવાથી સરલ=સવ્યુ-ગ્રીધા સ્વભાવવાળા છે, તથા પસમ=પ્રશાન્ત સ્વભાવવાળા છે, સમિદ્ધ=પાંચ સમિતિને પાળનારા છે, તથા સ્વંતે=ક્ષમા ગુણવાળા છે, તથા જમ્મે=નમ્ર સ્વભાવવાળા છે, તથા ભવય=ભવને આપનારા, એટલે સંસારને વધારનારા કસાય=ચાર કપાયોના પ્પધાય=પ્રધાતથી-પ્રહારથી મુક્કે=મુક્ત થયેલા છે. (એટલે ચાર કપાય સહિત છે) તથા ધિરહિમય=સ્થિર હૃદયવાળા છે, જુગપવર=યુગમાં પ્રધાન અથવા યુગપ્રધાન છે વરજાહકુલ=ઉત્તમ જાતિ ને વંશવાળા છે. અને જિનાહિવ=તીર્થંકર પ્રભુના માસણગયણ=ચાસનટપ્પી આક્રમને વિકરવર બનાવવાને દિવાયર અંસુસરિસે=સૂર્યના કિરણ જેવા છે. એટલે જિનેશ્વર પ્રભુના શાસનનો પ્રકાશ કરનારા, તથા જહ્ધમ્મચરણ=ચતિના ધર્માચરણરૂપ જે આદિ તેમાં પવણ=નિપુણ છે રયણીસ=ચન્દ્ર સરખી દિત્તી=દ્રાવિત-તેજવાળા છે. (એટલે આદિ-ધર્મવડે શીતળ સ્વભાવવાળા છે) તથા ભાવણાસંસગ્ગે=મુનિધર્મની મહામન

સંજાંધી પચીસ લાવનાઓના અથવા અનિત્યાદિ ગાર લાવનાઓના સંસર્ગવાળા છે. (એટલે લાવનાઓથી આત્માને લાવનારા છે), તથા વિષ્ણાળી=અંગાદિ સૂત્ર વિગેરેના વિજ્ઞાનવાળા અને તત્ત્વ=ભવ્ય જીવોને નવતત્ત્વો સમજાવનારા (આચાર્ય પદના સ્વરૂપવાળા) એવા આચાર્ય=શ્રી આચાર્યભગવાનને સંજામમિ=વિધિપૂર્વક ભરમ ઉદ્ઘાસથી હું નમસ્કાર કરું છું.

આ વેળકે છંદ છે. આ વેળકે છંદનું લક્ષણ નવમી ગાથાના વેળકે છંદના લક્ષણથી બુદ્ધ પડે છે. તે આ પ્રમાણે—જે છંદમાં પહેલા-શરૂઆતમાં પગણ, પછી બે તગણ હોય અને તે પછી ક્રમસર એક લઘુ અક્ષર, પછી એક શુરુ અક્ષર, છ ટગણ, બે શુરુ અક્ષર, સાત ટગણ, લઘુ અક્ષર, શુરુ અક્ષર, પગણ, બે ટગણ, તગણ, ચગણ, શુરુ અક્ષર, પછી નવ ટગણ, બે લઘુ અક્ષર, પછી એક શુરુ અક્ષર, ૪ ટગણ, ૨ શુરુ, ૨ ટગણ, ચગણ, ૩ શુરુ અક્ષરવાળા ટગણ, ૨ લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક શુરુ અક્ષર હોય તે (વિલક્ષણ) વેળકે છંદ કહેવાય. ૧૧

રાગ—તં સંતિ સંતિકરં

સુત્તથળો વિદણ, ગીયત્થે ભવગુણે ॥

સૂરી ગચ્છાહિવર્દ, સેવામિ સવયા ॥ રાસાનંદિઅયં ॥ ૧૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્ય મહારાજ—સુત્તથળો=સૂત્ર, અર્થ અને સૂત્રાર્થના બાણનાર છે. તથા વિદણ=સૂત્રને અનુસરતા અર્થને આપનારા છે. (એટલે આચાર્ય અર્થ બાણાવે અને ખાસ કારણે સૂત્ર પણ બાણાવે, તથા ઉપાધ્યાય સૂત્ર બાણાવે એવી મર્યાદા છે.) તથા ગીયત્થે=ઉત્સર્ગ અપવાદ માર્ગના સત્ય તત્ત્વને બાણનાર છે. તથા ભવગુણે=ભવ્ય-સુંદર ગુણવાળા છે. (આચાર્ય ૩૬ ગુણવાળા છે.) અને ગચ્છાહિવર્દ=ગરજના અધિપતિ એવા ત્રીજા પદમાં રહેલા સૂરી=શ્રી આચાર્યભગવંતોને હું સવયા=સર્વદા-નિરન્તર સેવામિ=સેવું છું.

આ રાસાનંદિતકે છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાણનું—જે છંદના પહેલા પાદમાં અને બીજા પાદમાં અનુક્રમે બે ટગણ, બે લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક શુરુ અક્ષર હોય. અને ત્રીજા પાદમાં બે ટગણ, એક લઘુ અક્ષર, પછી એક શુરુ અક્ષર હોય તથા ચોથા પાદમાં બે ટગણ, એક શુરુ અક્ષર હોય તે રાસાનંદિતક નામનો છંદ બાણવો. ૧૨

રાગ—શ્રીકાગવિદેહનરીસરં

વિષ્ણાયસુવળ્લમહાગુણમુણિપવરા કરણહરા ।

ગણસારણપમુહવિદ્યાયગ વિગયમયા નિઝળનયા ॥

વરદેસણ પાવણજોગવિચરકણ પસમહરા દુરિયહરા ।

ગયગારવે સરામિ સયા હયસવલગણે કયસરણે ॥ ચિત્તલેહા ॥ ૧૩ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્ય મહારાજ વિશેષે કરીને જણાવ્યા છે વિષ્ણવ= વિજ્ઞાત, સુવર્ણ=સોના સરખા મહાગુણ=ઉત્તમ ગુણો જેમણે એવા છે. તેથી મુણિપવરા=મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તથા કરણહરા=ઇન્દ્રિયોના વિષયોને દૂર કરનારા છે તથા અરણ્યસિત્તરીને સેવનારા છે. તથા ગણ=ગચ્છના મુનિઓને સારણપમુહ=સારણા, વારણા, ચોયણા ને પરિચોયણા વિદ્યાવગ=કરનારા છે. શ્રાવક-ધર્મજ્ઞગરિકા નામના ગ્રંથમાં સારણાદિકતું સ્વરૂપ વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. તથા આચાર્ય પદનું ધ્યાન પીતલણું કરાય છે, તેનું કારણ સોનાના આઠ ગુણો આચાર્યમાં ઘટાવીને સમજાવ્યું છે. તથા વિગયમયા=આઠ મદ રહિત છે. તથા નિરુણતયા=નિપુણ નયવાળા એટલે નય, ગમ, ભંગ વિગેરેને સમજાવવામાં અતિ નિપુણતાવાળા છે, તથા વસ્ત્રેસણ=ઉત્તમ દેશનાને આપનારા છે. મન, વચન તથા ક્રાયાના પાવણ-જોગ=પવિત્ર યોગોમાં વર્તનારા છે. અને વિચરકણ=દ્રવ્યાદિને ઓળખવામાં વિચક્ષણ-કૃશણ છે, તથા પસમહરા=ઉપશમના ઘરૂપ, છે, અથવા ઉપશમ ગુણને ધારણ કરનારા છે. તથા દુરિયહરા=દુરિત-આરાધક જીવોના પાપોને દૂરનારા-નાશ કરનારા છે. તથા ગયનારવે=સગારવ, ઋદ્ધિગારવ ને શાતાગારવ એ ત્રણ ગારવથી રહિત છે તથા હયસલગણે=હણેલ છે પોતાના અશુભ યોગબળનો સમૂહ અથવા રૂપ સળગ દોષનો સમૂહ જેમણે તથા કયસરણે=અવ્યજીવોએ જેમનું શરણ ગ્રહણ કર્યું છે એવા શ્રી આચાર્ય ભગવંતોનું હું સયા=નિરન્તર સત્યમિ=સ્મરણ કરું છું.

આ શ્લોકની ચિત્રલેખા છંદમાં રચના કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવ્યું. જે છંદના પહેલા પાદમાં ને બીજા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, જે ટગણ, જે લઘુ અક્ષર, છેવટે એક ગુરુ અક્ષર આ પ્રમાણે અક્ષરરચના હોય, ને ત્રીજા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, ત્રણ ટગણ, જે લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય તેમજ છેલ્લા ચોથા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, જે ટગણ ચગણ અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય તે ચિત્રલેખા નામનો છંદ કહેવાય. ૧૩

રાગ—દેવદાણવિદંબં

સારણાદિ ગણમિ સદ્વસાહુરક્કગે પંસણવિમલ—

દિદ્ધિકાયમાસણે રસાયણે વિહારમદપગુણ ॥

ચત્તમત્તદસણે મરિદ્ધિસીલભૂસણપ્પધરણ ।

દોસવંદંસણે વિનાસિયપ્પમાયસુરિસિદ્ધપાયવરકણ પવંદે ॥ નારાયણો ॥૧૪॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્ય મહારાજ-સારણાદિ ગણ=સારણા, વારણા ઇત્યાદિક પદે ગણમિ=ગચ્છને વિષે સદ્વસાહુ=સર્વ સાધુઓનું રક્કગે=રક્ષણ કરનારા છે, પહેલાં સંક્ષેપમાં જણાવેલી બીજાને આહી વિસ્તારથી જણાવી છે. તથા પસણ=સંતોષવાળા અને વિમલદિદ્ધિકાયમાસણે=નિર્મળ દૃષ્ટિવાળા, નિર્મળ ક્રાયાના વ્યાપાર કરનારા અને નિર્મળ ઉપદેશ કરનારા છે, તથા ભવ જીવોના ભવરોગને દૂર

કરવામાં રસાયણે=રસાયણ ઔષધની જેવા છે, તથા વિહારમદ્=જેમનો વિહાર (વિહાર વા અર્થ) જીવેને કલ્યાણકારી છે એવા તથા પશુળ=ઉત્કૃષ્ટ શુભવાળા છે, તથા ચત્તમત્તદૂસણે=આહારના ખેંતાલીશ દોષોનો ત્યાગ કરનારા છે, તથા ગરિટ્-સીલમૂસળવ્વધરણ=ઉત્તમ અદાર હળાર લેવાળા શીતરૂપી આલૂધણોને સારી રીતે ધારણ કરનારા છે તથા સંસારી જીવેને અંગે લોચવંદવંસનો=કર્મદોષના સમૂહને દેખાડનારા છે કે જે દોષનું સ્વરૂપ જાણીને લગ્ય જીવો દોષથી નિવૃત્ત થવા ઇચ્છે. એવા વિનાસિયવ્યમાય=પ્રમાદને દૂર કરનારા સ્તુતિસિદ્ધપાયવરકવ=શ્રેષ્ઠ આચાર્યોના ઉત્તમ ચરણકમળોને હું પવંદે=વિધિપૂર્વક પરમ ઉદ્ઘાસથી નમસ્કાર કરું છું. ૧૪

આ શ્લોકની રચના નારાયણ છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું:—
જે છંદમાં અનુક્રમે પહેલો અક્ષર શુરુ અને બીજો અક્ષર લઘુ હોય. આવા ત્રણ માત્રાવાળા નવ ચગણ શરૂઆતમાં હોય, તે પછી નગણ હોય. ત્યારબાદ આઠ ચગણ, પછી નગણ, પછી આઠ ચગણ ને નગણ હોય, તે પછી દસ ચગણ, નગણ, ચગણ ને છેલ્લા બે શુરુ અક્ષર હોય તે નારાયણ નામનો છંદ જાણવો.

માત્રાની ગણતરીથી જો ગણ બને તે માત્રાગણ કહેવાય, તેવી રીતે શુરુ-લઘુ અક્ષરની ગણતરીથી બનેલા જે ગણ તે અક્ષરગણ કહેવાય. તેવા અક્ષરગણ આઠ છે. તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે જાણવું:—

૧ મ ગણ-જેમાં ત્રણે અક્ષર શુરુ હોય.	સ્થાપના ૫૫૫
૨ ન ગણ-જેમાં ત્રણે અક્ષર લઘુ હોય.	" ૧૧૧
૩ મ ગણ-જેમાં પહેલો અક્ષર શુરુ અને છેલ્લા બે લઘુ હોય.	" ૫૧૧
૪ ઘ ગણ-જેમાં પહેલો અક્ષર લઘુ અને બે અક્ષર શુરુ હોય.	" ૧૫૫
૫ જ ગણ-જેમાં આભુભાભુ લઘુ અને વચલો શુરુ અક્ષર હોય.	" ૧૫૧
૬ ર ગણ-જેમાં વચલો અક્ષર લઘુ ને બે બાળુના બે અક્ષર શુરુ હોય.	" ૫૧૫
૭ સ ગણ-જેમાં પહેલા બે અક્ષરો લઘુ અને છેલ્લો અક્ષર શુરુ હોય.	" ૧૧૫
૮ ઠ ગણ-જેમાં પહેલા બે અક્ષર શુરુ ને છેલ્લો અક્ષર લઘુ હોય.	" ૫૫૧
આ બીના દૂકામાં આ શ્લોકમાં જણાવી છે—	

મન્ત્રિગુરુલ્લિપુશ્ચ નકારઃ, માદિગુરુઃ પુનરાદિલ્પુર્યઃ ॥

જો ગુરુમધ્યગતો રલમધ્યઃ, સોઽન્તગુરુઃ કથિતોઽન્તલ્પુસ્તઃ ॥ ૧ ॥

આનો અર્થ ઉપર જણાવ્યો છે. ૧૪

રાગ—વિમલમસિકલાશ્રેયસોમં

વરમુણિગણતત્તિવિષ્ણુકે, વિમલપવિત્તિયરે સિનેહ સુકે ।

મવિયળકમલપ્પયાસળમાણૂ, પળમભિ કમ્મતણુદ્દેહે કિસાણૂ ॥૧૫॥ કુસુમલયા ॥

રૂપદ્રાર્થ—તે આચાર્ય મહારાજ-વરમુનિગણતત્તિ=ઉત્તમ મુનિગણ સંગ્રાંધી
 તૃપ્તિ-સંતોષથી વિષ્ણુમુકે=રહિત (એટલે સાધુ સમુદાયની વૃદ્ધિને આહવાસ) છે,
 તથા વિમલપવિત્તિયોરે=નિર્મળ શ્રી જ્ઞાનશાસનની પ્રભાવનાદિને કરનારા છે. તથા
 સિનેહ સુકે=સ્નેહપડે શુદ્ધ એટલે ગણના અધિપતિ છતાં શિષ્યો પ્રત્યે સ્નેહભાવ-
 મમતાભાવ વિનાના અથવા સ્નેહ રહિત છે, તથા ભવિયળકમલ=ભવ્ય છવો-
 રૂપી કર્મળોને વ્યયાસળ=પ્રકાશ કરવામાં-પ્રકુલિત કરવામાં માણૂ=સૂર્યની જેવા છે.
 અને કમ્મતણુદહે=કર્મરૂપી ઘાસને બાળવામાં અથવા કાર્મલ શરીર જે કર્મના
 સમુદાયરૂપ છે તે રૂપી ઘાસને બાળવામાં કિસાણૂ=અગ્નિ જેવા છે. એવા શ્રી
 આચાર્યભગવંતોને હું પળમેમિ=નમસ્કાર કરું છું.

આ શ્લોકની રચના કુસુમલતા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે
 બાણુપુ=જેના પહેલા અને ત્રીજા પાદમાં-શરૂઆતમાં છ કળા (માત્રા) હોય ને
 પછી અનુક્રમે રગણ, ચગણ હોય તથા બીજા પાદમાં ને ચોથા પાદમાં શરૂઆતમાં
 ૮ કળા, રગણ, ચગણ આ ક્રમે હોય તે કુસુમલતા છંદ કહેવાય. ૧૫

॥ ઇતિ આચાર્યપદવર્ણનાભિધાનસ્તુતીયઃ પ્રકાશઃ ॥

મૂરખ મનને ઉપદેશ

(કદી ન પ્રગટે જ્ઞાન, મૂરખ મન, કદી ન પ્રગટે જ્ઞાન-એ રેક)

ગંગાજલમાં સો સો વેળા, કરે શ્વાન નિત્ય સ્નાન;
 તાપ સમસ્ત સહેતાં થકા પણ, શ્વાનનું શ્વાન નિદાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૧ ॥
 સર્પ ઝેર કદી નવ મૂકે, કરે ભલે પયપાન;
 વ્યર્થ નરેર વિચારે પ્રાણી, બહેરા પાસે જ્ઞાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૨ ॥
 દયા કરી વિધવિધ પકવાનો, આપો ગદ્દીને જ્ઞાન;
 ચંદન અર્ચો જો ગદ્દીને, શાય ન ગાય સમાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૩ ॥
 કાક કંઠમાં પ્રાકૃતિક માળા, ધરી જુઓ વિદાન;
 વાયસ રાજમરાલ ન. ધાશે, સાચી સમજો સાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૪ ॥
 ઉપરબૂમિમાં બીજ ન ભોગે, અનુભવ એહ મહાન;
 વિદ્યાનંદ કહે જ્ઞાનને કાળે, તજો મૂરખ તોક્ષાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૫ ॥

—મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

(લે. મૌકિક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૬૬ થી)

અષ્ટાપદની ઉત્પ્રેક્ષા—

અષ્ટાપદ પર્વત પર ચોતાની લબ્ધિવડે ચડે તે તદ્ભવમુક્તિગામી હોય એ વાતમાં મને ભારે રૂપક અને રહસ્ય જણાય છે. અષ્ટાપદ એટલે યોગની ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રાશ સમજવાની છે. યોગની ઉચ્ચતમ ભૂમિકા એક વાર સ્પર્શી જાય તો પ્રાણી ગમે તેવી સામાન્ય કક્ષામાં ઊતરી જાય, તો પણ અતે એનો પ્રગટ આત્મા શાશ્વત સ્વરૂપનાં દર્શન જરૂર કરે છે એ વાતમાં પણ ભારે રહસ્ય છે. આપણા વિકાસમાં વધવડ કે આગળપાછળ જન્મ-આવવાનું તો થયા જ કરે છે, પણ એક વાર ઉત્કૃષ્ટ યોગ સુધી આત્મજગતિ ચડી આવી હોય તો પછી ફરીને તેટલી ઉચ્ચતા સુધી પહોંચતા વાર લાગતી નથી. સરાવરના પાણીની સપાટી કદાચ ઊતરી જાય, તો પણ વરસાદ આવતા એનું એ લેવલ (સપાટી) પાછી આવી જાય છે, એમ આત્મવિકાસનું પગથિયું ઉચ્ચતમ થયું હોય ત્યાંથી પ્રમાદયોગે નીચે ઊતરી જવાય, તો પણ પુનઃ પ્રયત્ન થતાં ઉચ્ચ ભૂમિકા જરૂર પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. યોગની ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકામાં એવો સુંદર ધ્યાનયોગ પ્રાપ્ત થાય છે કે એક વાર એની પ્રાપ્તિ થયા પછી પાછા ત્યાં પહોંચતાં વખત લાગતો નથી. સ્વરૂપપ્રાપ્તિને અંગે ધ્યાનયોગની આ વિશિષ્ટતા અને ઉત્કૃષ્ટ યોગનો સ્વરૂપપ્રાપ્તિ સાથેનો સંબંધ ખૂબ સમજવા યોગ્ય છે, એમાં ભારે રહસ્ય રહેલ છે અને એ અષ્ટાપદનો યોગ પચાવના યોગ્ય છે.

વિપાદ ગુરુભક્તિ માટે—

આ પ્રસંગને અનુરૂપ એક વાત નોંધાયેલી માલુમ પડે છે. જ્યારે પંદરસે તાપસો કેવળીની પર્વદા તરફ જવા લાગ્યા ત્યારે તેના નેતા તરીકે તેમને તેમ કરતાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ વાર્યા. તેમણે તેઓને સૂચના કરી કે તેઓ સર્વેએ પ્રથમ ભગવાન શ્રી વીરને વંદન કરવું જોઈએ. ભગવાન શ્રી મહાવીરે ગૌતમને સંમતિ આપી કે ‘ સરો એ તો કેવળી છે, તેમને હવે વંદન કરવાનું બાકી રહ્યું નથી. ’ આ વાત સાંભળી ત્યારે ગૌતમસ્વામીને ભારે આઘાત થયો. તેમને થયું કે પોતે હજી સામાન્ય છદ્મસ્થ રહ્યા અને શિષ્યો કેવળી થઈ ગયા. આ વાતનો મનમાં વિપાદ થતાં તીર્થાધિરાજે તેને સમજવું કે ‘ કેવળજ્ઞાન તે આત્માનો વિષય છે અને તમને હજી યોગપ્રગતિ બાકી છે, તમને હજી ગુરુ તરફ રાગ છે, અગર જો કે તે પ્રશસ્ત છે તો પણ આખરે રાગ તે રાગ જ છે. ’ આ સર્વ ચર્ચા અને સ્વંપરના વિભાગનું વિવેચન સાંભળી ગૌતમસ્વામીને ગુરુભક્તિમાં વિશેષ અનુરાગ થયો. આવી રીતે એમને તો વિપાદ પણ ગુરુભક્તિને માટે થયો. ગૌતમસ્વામીનું ચરિત્ર ખરેખર અદ્ભુત છે.

વિપાદથી કેવલ્ય—

શ્રી ગૌતમસ્વામીનો કેવલ્યપ્રાપ્તિનો પ્રસંગ ખાસ ધ્યાન આપવો યોગ્ય છે તે પર સંકળ વિવેચન કરી વિષય પૂર્ણ કરીએ. શ્રી વીરપરમાત્મા પાવાપુરી નગરીમાં હસ્તીપાળ

રાગની શુદ્ધશાળામાં ચાતુર્માસ રહ્યા. ત્યાં હસ્તીપાળ રાગએ પ્રભુભક્તિનો સારી રીતે લાભ લીધો. સ્વપ્નરૂપ જાણ્યાં અને ભવિષ્યકાળ કેવો આવશે તેની જાણી કરી. તે વખતે એ નગરીનું નામ અપાપાપુરી હતું. આસો વદિ અમાસ (હિંદી કાર્તિક વદિ અમાસ)ની પ્રભાતે ભગવંતે ગૌતમસ્વામીને નજીકના ગામમાં દેવશર્મા નામના પાહાણુને પ્રતિજ્ઞા કરવા મોકલ્યા. આજ્ઞા પ્રમાણે ગૌતમસ્વામી ત્યાં ગયા. દેવશર્માને જ્ઞાપ કરી પોતે શુદ્ધ ૧ ની સવારે પ્રભુ પાસે આવતા હતા. ત્યાં દેવોને આકાશમાર્ગે મોટી સંખ્યામાં આવતાં જતાં અને ઊતરતાં જોયા એટલે કુતૂહળથી તપાસ કરતાં સ્વામી મોક્ષ પામી ગયા છે એ હકીકત જાણી. ચુરુ તરફના રાગથી પ્રથમ તો ગૌતમસ્વામીને ધ્રાસકો પડ્યો. એમને લાગ્યું કે વ્યવહારમાં પણ અંતઃસમયે માણસ સગાંરોહીને દૂર દેશથી પણ ઘેર જોવાવે છે, અને ભગવાને તો મને દૂર કરી દીધો અને મારા રોહ કે ભક્તિની કદર ન કરી !

એક કરતાં કરતાં જ્ઞાન થયું અને રાગ પણ આખરે બંધન છે એ વાત યાદ આવી. દુનિયાદારીના માર્ગો યોગીઓને ત્યાજ્ય હોય છે એ સમજાયું, દેવાધિદેવ ભગવાનને તો સમસ્ત જીવ સરખા હતા એ વાતનો ખ્યાલ થયો અને વીતરાગ નિરામી જ હોય એ વાતનું સ્વરૂપ નજર સન્મુખ ખડું થયું. એને લાગ્યું એમનામાં જે અંગત રાગ હતો તે દૂર થયો, એને જાહેર આતરવિરાગ જાગૃત થયો, પરભાવ છૂટી ગયો અને કૈવલ્યપ્રાપ્તિને રોકનાર જે પરપરિણતિ હતી તે છળી ગઈ. પ્રજ્ઞસ્ત રાગ પણ પ્રગતિને વિધન કરનાર થાય છે એવી સામાન્ય વાત તેમને લાંસુધી નહોતી સમજાણી એ ખ્યાલમાં આવ્યું, વીતરાગની ભગ્યતા અને લોકોત્તર ઉપકારકૃત્તિ પર નજર પડી અને આખા પ્રસંગમાં પોતે જ અંગત રાગમાં પડી ગયા હતા, ભગવાન તો વીતરાગ જ હતા એ દશા સમજતાં સ્વપરનો ભેદ મમજાઈ ગયો, પરમાત્માની વિશ્વબંધુતા ધ્યાન પર આવી અને પોતાનું આંતરદર્શન થતાં રાગનું બંધન તૂટી ગયું. ગગથી જે વાત અટકી હતી તે જ વાત વિરાગ થતાં આવી પહોંચી, એતરનાજ એકવ લાવનાએ ચઢ્યો અને અંતર્મુદ્દર્શમાં ધાતીકર્મેણો ક્ષય કરી કૈવલ્ય પ્રાપ્ત કર્યું.

દેશના આપવાની આખી પદ્ધતિ અતોખી હતી. તે યુગમાં વર્ણાશ્રમ ધર્મને આર્યોએ બહુ અગત્ય આપી હતી, ધર્મને નામે દિસા વધી ગઇ હતી અને દેશમાં ચારે તરફ અવ્યવસ્થા જામતી હતી. એવા વખતમાં પોતે બ્રાહ્મણ હોવાથી અસાધારણ વિદ્વાતાને મેળે તેઓએ અધિસાનો જબરજસ્ત પ્રયોગ કરાવવાના મહાસત્રમાં બારે ભોગ આપ્યો અને જનતાને સુંદર દોરવણી આપી. શ્રી ગૌતમસ્વામીનું આખું ચરિત્ર ધણું આકર્ષક અને તે યુગની અનેક વિશિષ્ટતાઓનું દર્શક છે. જૈન મત નહોતો પણ દર્શન હતું, આત્મજ્ઞાન કરાવનાર વિશિષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાન હતું અને પેઢીદરપેઢી ઉતરનાર કોમીય ભાવ એમાં અંશ માત્ર પણ નહોતો, પણ આત્માને ઉજ્જવળ કરી માર્ગે ચઢાવનાર યોગમાર્ગ હતો અને એ તત્ત્વજ્ઞાન જે સ્વીકારે તે 'જૈન' કહેવાય એ બતાવનાર મહાન તત્ત્વજ્ઞેષી હતી એ હકીકત એમના આખા જીવનપ્રવાહમાં તરવરે છે.

તેમણે મંસારીપણમાં અસાધારણ અભ્યાસ કર્યો હતો, વેદ ઉપનિષદના ખાસ નિષ્ણાત પંડિત હતા, પોતે અનેક શિષ્યોને અભ્યાસ કરાવતા હતા અને ક્રિયા તથા જ્ઞાનમાં ખુબ પ્રગત થયેલા હતા. તેમણે શ્રી મહાવીરસ્વામી સાથે પ્રથમ પરિચય કર્યો ત્યારે તેમની વય પચાસ વર્ષની હતી. એટલે પુખ્ત વયે અભ્યાસને પરિણામે તેમના અભિપ્રાયો અને વિચારો મક્રમ યજ્ઞ ગયેલા હતા. સાધારણ રીતે એ વયે પ્રાણી પોતાના મતમાં એટલો મજબૂત-દૃઢ થઈ ગયો હોય છે અને પોતાના મનની સત્યતા ઉપર એનો એટલો દૃઢાદ્ધ થઈ ગયો હોય છે કે પછી પાછા ફરવાનું લગભગ અશક્ય બને છે. એમને સત્ય દર્શન થયું કે બે ધડીમાં આમદ છાંડી દીધો એ તેમની સરજતા બતાવે છે. એમનો ત્યારપછી તો ભગવાન ઉપર એટલો રાગ થઈ ગયો કે એ રાગ પણ બધનરૂપ બની ગયો. રાગ ગમે તેવો હોય અને પ્રશસ્ત કાટિનો હોય, પણ જેવો તે અંગત રૂપ પકડે છે કે એ બધન કરાવનાર, અને આટલાયત કરનાર સાંકળનું રૂપ ધારણ કરે છે. એ પરિસ્થિતિ તેમની યજ્ઞ, પણ અતે વ્યુત્પન્ન આત્મા હતો, ખુબ પ્રગત થઈ ગયો હતો. વીરનિર્વાણના સંભારારથી પ્રથમ છટક્યો પણ અંતે ચેતી ગયો, સમજી ગયો અને ઠેકાણે આવી ગયો. આ કેવલપ્રાપ્તિના આખા પ્રસંગમાં આત્મભાવના અને અર્વાતર તત્ત્વજ્ઞાનના મહાન સત્યો રહેલાં છે અને એના સંબંધમાં જેમ વિશેષ વિચાર કરવામાં આવે તેમ અંતરાત્માનું વિશેષ સ્વરૂપ સાંપડે તેમ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ત્રીશ વર્ષ સુધી હ્રદયસ્થપણું પાળ્યું, શ્રીમહાવીરસ્વામી સાથે વિચાર્યો, અનેકને પ્રતિજ્ઞોષ કર્યો અને તે દ્વારા પોતાની ઉન્નતિ સાંધી. ભગવાનના નિર્વાણ પછી થોડા કલાકમાં જ તેમને કેવલપ્રાપ્તિ થઈ એટલે શિષ્યપરંપરાને નિયંત્રણ કરનારું કાર્ય તેમને હાથ ન આવ્યું. કેવળી ગંજની વ્યવસ્થા ન કરી શકે, એમાં તો અનેક પ્રકારના વ્યવસાયો અને વ્યવસ્થાઓ કરવાની હોય છે, એટલે ગંજાધિપતિ 'સુધર્મા' ગણધર ચમા. આ સંબંધ્યવસ્થામાં પણ ભારે રહસ્ય અને વ્યવહાર જ્ઞાન બતાવનાર વહેવારુક્ષતા છે.

શ્રી ગૌતમ હ્રદયજ્ઞાન આર વર્ષ કેવળજ્ઞાની તરીકે જગતમાં વિચર્યો, એમણે અનેકને ઉપદેશ આપ્યો, વરદુસ્વરૂપનો પ્રકાશ કર્યો અને ૯૨ વર્ષની વયે રાજગૃહ નગરમાં વૈભારગિરિ પર નિર્વાણ પામ્યા. એમના નામનો આજે પણ એટલો મહિમા છે કે વેપારીઓ પ્રતિદિન પ્રભાતે એમને નમસ્કાર કરીને વ્યાપાર શરૂ કરે છે અને માને છે કે એમની લખિતો

પ્રસાદ પોતાને જરૂર મળશે અને વેપાર ધધામાં બરકત થશે. આ વહેવાર ખ્યાલ છે, એ પણ એમની લોકપ્રિયતા બતાવનાર હકીકત છે.

અન્નેક દૃષ્ટાંત—

આવી રીતે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનને સમજનાર અને સમજાવનાર, ઉપનિષદ અને જૈન સંસ્કૃતિની પુલના કરી બીજી સંસ્કૃતિનો સ્વીકાર કરનાર, વલ્લુશ્રિમ ભેદનો ત્યાગ કરનાર, યોગમાર્ગનો મહિમા સ્વીકારનાર, તપ્તયોગનો અપૂર્વ સંબંધ જોડનાર, હનરોના આત્માને મર્જી લાવનાર અને શુરભક્તિનું અન્નેક દૃષ્ટાંત પૂરું પાડનાર ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિનું આખું ચરિત્ર અદ્ભુત છે, રહસ્ય સાથે સમજવા યોગ્ય છે અને વહેવાર અને આત્મિક પ્રગતિના અનેક પ્રસંગોને રજૂ કરનાર ભગ્ય પ્રસંગ છે. ભગવંતને ‘ભગવ’ તરીકે ઉદ્દેશ અને ભગવાન એવે ‘ગાયમા’ કરીને જવાબ આપે એ આખી વિચારદર્શન અને ઉપદેશની પદ્ધતિને મૂળ સ્વરૂપે વાંચવામાં આવે ત્યારે શિષ્યની જિજ્ઞાસા, શુરની સાદી માર્મિક પદ્ધતિ અને શુરશિષ્ય સંબંધની અચળતાની છાપ પડ્યા વગર રહે તેમ નથી. મૂળ સૂત્રોમાં ‘ગાયમા’ ની હાજરી સાર્વત્રિક છે, છાપ પાડે તેવી છે અને એની અસર સમગ્ર જૈન પરિભાષામાં પડી છે એ કાષ્ઠપણ રાસ ઊઘાડીને શરૂ કરતાં જણાય તેવું છે.

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિના વીરનિર્વાણ વખતના વિલાપની અનેક ભગ્ય કલ્પનાનાં કાવ્યો રચાયાં છે, ભાષામાં પણ એનો નિર્દેશ થયો છે. એ સર્વ વાંચતી વખતે એવું રહસ્ય વિચારવું અથવા કર્તાની મનોદશાનો ખ્યાલ કરવો. શ્રી ઇન્દ્રભૂતિનો આત્મા ખૂબ પ્રગત હતો, એને સંસર્ગની જરૂર હતી, નિમિત્ત પ્રાપ્ત થતાં તુરત રરતે આવી જાય એવી સરળતા તેમનામાં હતી અને કેટલી ગણધર જેવાની સાથે વાત કરે ત્યારે આદર, સંયમ અને વિશાળતાની ભારોભાર રજુઆત કરે એવી તેમનામાં અદ્ભુત ઔમ્ય દશા હતી. પ્રજાતનું નામ, પ્રેરક નામ, પ્રિય નામ, સુતામધેય ગૌતમ ગણધર, ઇન્દ્રભૂતિ ગણધર, શ્રી મહાવીરના પદ્મશિષ્ય તમારું કલ્યાણ કરો, તમને મનવાંછિત આપો અને તમારા આત્મપ્રગતિના સારો અને સાચા પ્રયાસમાં પ્રેરણા કરો.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦૨ થી)

૧૧ આઠ પ્રશ્નોના જાણવા યોગ્ય ઉત્તરો.

- ૧ પાંડિત કાણુ ? ઉ-પાપથી કરે તે. ૨ દાનેધરી કાણુ ? ઉ-જીવદયા પાળે તે.
- ૩ ચતુર કાણુ ? ઉ-કુકર્મ તજે તે. ૪ ઝાની કાણુ ? ઉ-ધર્મકરણી કરે તે. ૫ ચત્રીર કાણુ ? ઉ-ઈદ્રિયોનું દમન કરે તે. ૬ પૂર્ણ કાણુ ? ઉ-પરોપકાર કરવામાં તત્પર હોય તે.
- ૭ સિદ્ધ કાણુ ? ઉ-મત્યવાદી હોય તે. ૮ ધનવંત કાણુ ? ઉ-નિર્ધન સાથે રહેલ કરે તે.

૧૨ આવક કોને કહેવો ?

- ૧ થોડું બોલે તેને, ૨ કામ પડે ત્યારે જ બોલે તેને, ૩ ધર્મને બાધા ન આવે એવું શીડું બોલે તેને, ૪ ચતુરાઈથી બોલે તેને, ૫ કાષ્ઠના મર્મને ધાત માથ તેવું ન બોલે તેને, ૬ અદકાર રહિત બોલે તેને, ૭ સૂત કથનથી વિરુદ્ધ ન બોલે તેને, ૮ મર્મ જીવને સુખ ઉપજે તેવું શાસ્ત્રાનુસાર બોલે તેને.

સં ૦ કુંવરજી

જાણવા યોગ્ય કેટલાક આઠ પ્રકાર

૧ આઠ મહાપાપી

૧ આત્મઘાત કરનાર. ૨ વિશ્વાસઘાત કરનાર. ૩ ગુણોને લોપનાર. ૪ ગુરુનો દ્રોહ કરનાર. ૫ ખોટી સાક્ષી પૂરનાર. ૬ ખોટી સલાહ આપનાર. ૭ દિવસામય ધર્મ સ્થાપનાર અને ૮ વારંવાર પચ્ચખ્યાણ ભાંગનાર.

૨ યુદ્ધિના આઠ ગુણ

૧ શ્રવણેચ્છા, ૨ શ્રવણ, ૩ મહણ, ૪ ધારણ, ૫ બિહા, ૬ અપોહ ૭ અર્થવિગ્નાન, ૮ તત્ત્વનિરધાર.

૩ આઠ પ્રકારના અંધ

૧ દિવસે અંધ, ૨ રાત્રે અંધ, ૩ જન્માંધ, ૪ કોષાંધ, ૫ માયાંધ, ૬ માનાંધ, ૭ લોભાંધ, ૮ કામાંધ.

૪ આચાર્યની આઠ સંપદા

૧ આચાર, ૨ શ્રુત, ૩ શરીર, ૪ વચન, ૫ વાંચન, ૬ મતિ, ૭ પ્રયોગમતિ, ૮ સંગ્રહપરિચા.

૫ પંડિતના આઠ ગુણો

૧ ગર્વ ન કરે, ૨ નિષ્કુર ભાષા ન બોલે, ૩ અગ્રિય કથનને સહન કરે, ૪ ક્રોધ ન કરે, ૫ લક્ષણ રહિત પરનાં કાવ્ય સાંભળી મૌન રહે, ૬ અન્યના દોષોનું આત્મહન કરે, ૭ પોતે દોષોને ઉત્પન્ન ન કરે, ૮ પરની નિંદા ન કરે.

૬ આઠ પ્રકારના જય

૧ શત્રુજય, ૨ માનજય, ૩ માયાજય, ૪ આહારજય, ૫ કર્મજય, ૬ ક્રોધજય, ૭ પાનજય, ૮ ભૂમિજય.

૭ આઠ કારણે ઉદય કરવો

૧ પૂર્વનાં પાપ ખખાવવા માટે, ૨ નવાં પાપ ઉપાર્જન ન થાય તે માટે, ૩ પ્રથમ ભણેલું વિચારવા માટે, ૪ નવીન ભણવા માટે, ૫ નવીન શિષ્ય કરવા માટે, ૬ પ્રથમના શિષ્યોને ભણાવવા માટે, ૭ ચતુર્વિધ સંધનો કલેશ મટાડવા માટે, ૮ તપ સંયમને વિશે વીર્ય રક્ષાયમાન કરવા માટે.

૮ આઠ સમજવા લાયક

૧ ક્રોધ સમાન ઝેર નહીં, ૨ માન સમાન વૈરી નહીં, ૩ માયા સમાન ભય નહીં, ૪ લોભ સમાન દુઃખ નહીં, ૫ સંતોષ સમાન સુખ નહીં, ૬ પચ્ચખ્યાણ સમાન હેતુ (મિત્ર) નહીં, ૭ દયા સમાન અમૃત નહીં, ૮ સત્ય સમાન શરણ નહીં.

૬૪ એક : ઇચ્છિત અનેક

જગતના જીવ માત્રને સુખ ઇષ્ટ છે. સૌને સુખ ગમે છે. દુઃખ કોઈને ગમતું નથી, પરંતુ સુખની વ્યાખ્યા કરતાં તેમાં ભુદા ભુદા વિચારો આવે છે. જો કે સુખ મનુષ્યો તો જે સુખ દુઃખમિશ્રિત ન હોય, જે સુખ વિનશ્વર ન હોય અને જે સુખ અપૂર્ણ ન હોય તેને જ ઇષ્ટ છે. એવું સુખ તો મોક્ષ સિવાય બીજો સ્થળે છે જ નહીં. દેવગતિમાં કે મનુષ્યગતિમાં જે સુખ છે તે પૌદ્ગલિક છે અને પૌદ્ગલિક હોવાથી તે અપૂર્ણ છે, વિનશ્વર છે તેમજ સાથેસાથ દુઃખમિશ્રિત છે. આવું સુખ વાસ્તવિક રીતે ઇષ્ટવા યોગ્ય નથી, પરંતુ જેને વાસ્તવિક સુખની ઓળખાણ જ ન હોય, તેવું સુખ ક્યાં છે? તેની ખબર જ ન હોય તે તો પૌદ્ગલિક સુખને જ ઇષ્ટ એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી.

હવે ઇષ્ટ તો સુખ છે પરંતુ તે સુખ મેળવવા માટે તેના ઉપાય તરીકે ઇચ્છિત અનેક પ્રકારના છે. કોઈ શારીરિક સુખને જ ઇષ્ટ છે, કોઈ સંતાન સંબંધી સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ સ્ત્રી સંબંધી સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ ખાનપાનને લગતા સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ અધિકાર ઇષ્ટ છે, કોઈ કીર્તિ ઇષ્ટ છે, કોઈ પુષ્કળ દ્રવ્યપ્રાપ્તિ ઇષ્ટ છે અને કોઈક આગળ કેમ અવાય તે ઇષ્ટ છે. આવી રીતે ઇચ્છિતના અનેક પ્રકારો પડી શકે છે અને તેને ઇષ્ટનારા તેમાં જ સુખ માને છે. જો કે તેમાંનું એક પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત થયા પછી બીજા પ્રકારના સુખની ઇષ્ટ થાય છે, કારણ કે ઇષ્ટ આકાંક્ષા માફક અંતરહિત છે. ઇષ્ટ અપરિમિત છે. વળી તેમાંનાં એક પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિમાં પણ જેટલું મળે તેટલાથી સંતોષ થતો જ નથી. આગળ આગળ તે તે પ્રકારનાં સુખ વધારે મળવાની વાંછા થયા જ કરે છે. તે બધામાં જેણે દ્રવ્યપ્રાપ્તિને જ સુખ માનેલ છે તેને તો ગમે તેટલી દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય છતાં પણ તેથી સંતોષ થતો નથી. પ્રથમ કાંઈ ન હોય ત્યારે તો સો રૂપીઆની ઇષ્ટ થાય છે અને સો રૂપીઆ મળે તો નાની સરખી હુકાન માંડી આજીવિકા પૂરતું મેળવી શકાશે એમ માને છે; પરંતુ સો મળ્યા પછી તે બહુ ઓછા લાગે છે, એટલે હજારની ઇષ્ટ થાય છે, પછી દશ હજારની, પછી લાખની, પછી દશ લાખની,

૯ આઠ વખતે મનુષ્ય ગાંડો થાય

૧ સ્ત્રીની પાસે જોસે ત્યારે, ૨ બાળકને રમાડે ત્યારે, ૩ બાળક જોડે મિત્રાઈ કરે ત્યારે, ૪ મદિરાપાન કરે ત્યારે, ૫ પગ સાથે પગ ધસે ત્યારે, ૬ વિવાહમાં ગાજો દે ત્યારે, ૭ આરીમામાં મોઢું જોવે ત્યારે, ૮ હોળીમાં રમે ત્યારે.

૧૦ આઠ શિક્ષા

૧ ભગવંતના નામનો નમ્ર કરવાપૂર્વક પૂજા કરવી, ૨ ગુરુની આજ્ઞામાં રહેવું, ૩ દયા પાળવી, ૪ સત્ય વચન બોલવું, ૫ સિયળ પાળવું, ૬ અંતોષ રાખવો, ૭ ક્ષમા કરવી, ૮ ખરે દગો ન દેવો-વિશ્વાસપાન ન કરવો. (આગળ પૃષ્ઠ ૪૦૦ ઉપર)

પછી ફોડની, પછી આગળ વધતાં રાત્રીની, મહાન્ રાત્રી થવાની, ચક્રવર્તી થવાની, દેવ થવાની, ઈંદ્ર થવાની અને તે કરતાં પણ આગળ વધીને અહમિંદ્ર થવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવે છે. તૃષ્ણા એ વસ્તુ જ એવી છે કે અગ્નિ જેમ તૃણ કે કાષ્ઠથી તૃપ્ત થતો નથી પરંતુ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તૃષ્ણા પણ જેમ જેમ પ્રાપ્તિ થાય તેમ તેમ વધતી જાય છે. એને મનોરથ ભટ્ટની ખાડની ઉપમા આપેલ છે. તે ખાડ જેમ પૂરો તેમ પહોળી થતી જાય છે. તે અપૂર્વ પ્રકારની ખાડ છે. આ હકીકત તો જગતના જીવોના અનુભવની છે, અનુભવ બહારની નથી; છતાં પણ તે અનુભવ શૂળદાયક થતો નથી.

જગતના જીવોના ઇચ્છિત અનેક પ્રકારના હોય છે તે તો ઉપર જણાવ્યા છે, પરંતુ એ બધા પૌદ્ગલિક છે કારણ કે હજી આ જીવનમાં પૌદ્ગલિક સુખની અનેક પ્રકારની વાંચ્યા જ થયા કરે છે અને તેની પૂર્તિ માટે તે અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે છે છતાં તેની ઇચ્છા પૂર્ણ થતી જ નથી. પૌદ્ગલિક વાસનામાં એ જ ચમત્કાર છે. આ જીવે આત્મિક સુખની ઇચ્છા કરી જ નથી, કેમકે હજી તે આત્મિક સુખને જાણ-જાતો જ નથી. એટલે તેને મેળવવાનો પ્રયત્ન ક્યાંથી કરે? સુર આત્માને તો વિષયકથાયના ઉપશમવડે જ શાંતિ થાય તેમ છે, એને ચારે કથાય અગ્નિ જેવા લાગે છે અને તે તેના સ્પર્શથી પણ દૂર રહેવા ઇચ્છે છે. એવા સુર મનુષ્યો પ્રાચે માર્ગાનુસારી અથવા સમકિતકષ્ટિ હોય છે. તેઓ ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેવા કારણો જ સેવતા નથી. અભિમાન થાય તેવા કારણોની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ અભિમાન કરતા નથી. એને પોતાથી શ્રેષ્ઠ કોટિના અનેક મનુષ્યો દરેક બાબતમાં નજરે પડે છે. એટલે પોતાને બીજાથી લઘુ જ માને છે. કષ્ટ કરીને બીજાને છેતરવા ઇચ્છતો નથી. તે સમજે છે કે તું બીજાને છેતરવા જતાં પોતે જ છેતરાય છે. માયાને તો નાગણીની ઉપમા આપી છે. નાગ કરતાં નાગણી વધારે-ઝેરી હોય છે તેથી તેના સંસ્પર્શથી પણ તે દૂર રહેવા ઇચ્છે છે. લોભને તો તે પાપનો બાપ માને છે. સર્વ પ્રકારના પાપો લોભાધીન મનુષ્ય કરે છે, એ જગતકેર હકીકત છે.

આ તો કથાયનો વાત થઈ. હવે ઈંદ્રિયોના વિષયોની વિચારણા કરીએ. ઈંદ્રિયોની તૃપ્તિ લોગથી થતી જ નથી. ખરજની જેમ તે તો જેમ તેને પૂર્ણ કરે તેમ વધારેની ઇચ્છા કરે છે. તેની તૃપ્તિ અથવા સંતોષ લાગવડે જ થાય છે. આ વાત ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. અનુભવીઓ માટે અનુભવસિદ્ધ છે.

આ બધી વિચારણા ઇષ્ટ એવા સુખને માટે કરવામાં આવી છે તેથી જો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું ત્રણ વિશેષણવાળું વાસ્તવિક સુખ જોઈતું હોય-તેનો ખપ હોય તો ઇચ્છિતને પરિમિત કરે અને વિષયકથાયને મંદ કરે; તે સિવાય તેની પ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ નથી.

આ વિષય એવો વિસ્તીર્ણ ને વિવેચ્ય છે કે તેને માટે વિદ્વાનોએ ઘણું લખ્યું છે ને લખે છે. અહીં તો તેનું સંક્ષિપ્ત દિગ્દર્શન માત્ર કરાવ્યું છે. કુંવરજી

ઉત્તર—તે ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો કહેવાય છે. સંખ્યામાં ૩૩ છે. તે ઈંદ્રને યોગ્ય અવસરે ધર્મકાર્ય સૂચવે છે અને યોગ્ય અવસરે શાંતિક પૌષ્ટિક કરનારા છે.

પ્રશ્ન ૧૭—ઉચ્ચેન રાજા હતા કે નહીં? તે કૃષ્ણ વાસુદેવના સંબંધવાળા હતા?

ઉત્તર—ઉચ્ચેન મથુરાના રાજા હતા. તેનું ચરિત્ર પાંડવચરિત્રમાં તેમ જ મેમિનાથના ચરિત્રમાં છે. તે મેમિનાથના સસરા ને રાજમીતીના પિતા હતા.

પ્રશ્ન ૧૮—કૃષ્ણ વાસુદેવે પોતાની પુત્રીઓને ન પરણાવવાનો નિયમ કયો હતો તો તેથી તેને લોગાંતરાયકર્મ બંધાણું હશે કે નહીં?

ઉત્તર—એમાં અંતરાયકર્મ બંધાતું નથી. એકા રાજાએ પણ એવો નિયમ કયો હતો. જો એથી અંતરાયકર્મ બંધાતું હોત તો મુનિરાજને પણ બાધા દેતા બંધાતું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૯—વરસાદ વરસે છે તે કોઈ વરસાવે છે કે સ્વાભાવિક વરસે છે?

ઉત્તર—વર્ષાઋતુમાં વરસે છે તે સ્વાભાવિક વરસે છે. બાકી કેટલાક દેવોમાં વરસાદ વરસાવવાની શક્તિ છે તે મેઘકુમાર દેવોની જેમ વરસાદ વરસાવી શકે છે. પાર્શ્વનાથ ઉપર મેઘમાળીએ વરસાદ વરસાવ્યો હતો.

પ્રશ્ન ૨૦—ધ્રુવનો તારો સ્થિર હોય છે તેમ બીજા કોઈ તારા સ્થિર હોય છે? ધ્રુવના તારા કેટલા હોય છે?

ઉત્તર—અઢીદ્રીપમાં ધ્રુવના તારા સિવાય બીજા કોઈ તારા સ્થિર હોતા નથી. ધ્રુવનો તારો દરેક ચંદ્રના પરિવારમાં એકેક સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—કોરડુ મગનો છવ અભવ્ય હોય?

ઉત્તર—જો અભવ્યનો છવ નથી પરંતુ તે જેમ નીચે પુષ્કળ તાપ છતાં પાકતો નથી—ઝડતો નથી તેમ અભવ્ય પણ ગમે તેટલી કિચા કરે છતાં સિદ્ધિ પામતો નથી, તેથી તેને એની ઉપમા આપી છે.

પ્રશ્ન ૨૨—યુગલિક તિર્યંચને આહાર તરીકે શું મળતું હશે?

ઉત્તર—તેને પણ તેની ઇચ્છા પ્રમાણે કદપવૃક્ષો આપે છે. વળી તે ક્ષેત્રની માટી પણ અત્યંત સ્વાદિષ્ટ હોય છે તેથી તેનો પણ આહાર કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૩—યુગલિક મનુષ્યને આહાર આમળા પ્રમાણ, જોર પ્રમાણ વિગેરે કહેલ છે તો તે આમળું કેવડું સમજવું?

ઉત્તર—તે કાળને અનુસારે બદલવું.

પ્રશ્ન ૨૪—મેરુપર્વત એક લાખ યોજન ઊંચો છે તે યોજન કેવા સમજવા?

ઉત્તર—પ્રમાણાંશુળના સમજવા. શાશ્વત પદાર્થ પ્રમાણાંશુળે માપેલા જ જાણવા. તે આંશુળ ઉત્સેધાંશુલથી ૪૦૦ ગણી મોટી છે.

પ્રશ્ન ૨૫—અત્યારે શોધાયેલી જમીન બધી ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણ બાબુના મધ્યખંડમાં આવી જાય કે કેમ ?

ઉત્તર—મધ્યખંડનો પણ તે એક બહુ નાનો વિભાગ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—અષ્ટાપદ ફરતી ખાઈમાં સગરચક્રીના પુત્રો પાણી લાવેલા તે શાશ્વતી ગંગાનું કે બીજું ?

ઉત્તર—શાશ્વતી ગંગા નદીનું લાવેલા હતા.

પ્રશ્ન ૨૭—શાસ્ત્રમાં નાળીએર દ્વીપના મનુષ્યનું દૃષ્ટાંત આપવામાં આવે છે કે જેને અન્નના સ્વાદની ખબર જ નથી તે દ્વીપ કયાં આવ્યો ?

ઉત્તર—તેમું સ્થળ બાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—એક પગવાળા મનુષ્ય કોઈ દેશમાં હોય છે ?

ઉત્તર—એ તો કાદવનિક વાત છે. એવા મનુષ્ય હોતાં જ નથી.

પ્રશ્ન ૨૯—કર્મબંધનના હેતુ રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન જ છે કે બીજા છે ?

ઉત્તર—કર્મબંધનના હેતુ મુખ્ય આર-મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્ષાય ને યોગ છે. તેના ઉત્તરોદ્ધ પછી થાય છે. તેમાં એ ત્રણનો સમાવેશ છે.

પ્રશ્ન ૩૦—દેવ ને નારકીના જીવને શ્વાસોચ્છવાસ લેવા માટે હવાની જરૂર પડી કે નહીં ?

ઉત્તર—જરૂર પડી. શ્વાસોચ્છવાસમાં તે સહાયક છે.

પ્રશ્ન ૩૧—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ અનાર્થ દેશમાં વિહાર કર્યો છે તે અનાર્થ દેશ કયાં રહેલા સમજવા ?

ઉત્તર—દક્ષિણ દિશાના મધ્યખંડમાં પણ ૨૫ના આર્થ દેશ ઉપરાંત બીજા અનાર્થ દેશો છે તે સમજવા.

પ્રશ્ન ૩૨—સકલાહર્ષિતમાં ઘણી ગાથામાં ‘ત્રેયસેસ્તુ વઃ’ શબ્દ છે તે પ્રભુ પાસે ને પ્રતિક્રમણમાં બોલતાં વઃ ને બદલે નઃ વપરાય ?

ઉત્તર—ન વપરાય. ભાવના તેવી રાખવી.

પ્રશ્ન ૩૩—પુરુષનાં ૩૨ લક્ષણ કહ્યાં છે તેમ સ્ત્રીનાં કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—સ્ત્રીના ૩૨ લક્ષણ બાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—સૂત્ર સિદ્ધાંતમાં પ્રવેશ કરવા માટે પ્રથમ શેનો અભ્યાસ કરવો ?

ઉત્તર—પ્રથમ અનેક પ્રકરણોનો શુરુગમથી અભ્યાસ કરવો, તેથી સિદ્ધાંતમાં બહુ સરલતાથી પ્રવેશ થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૩૫—પ્રકરણોનો અભ્યાસ શી રીતે કરવો ?

ઉત્તર—પ્રથમ તેની ગાથાઓ બની શકે ત્યાં સુધી મોઢે કરવી, પછી સંસ્કૃત ભાષાનો બોધ હોય તો તેની ટીકા ઉપરથી, નહીં તો તેના શુભરાતી અર્થ કરેલા હોય છે તેની ઉપરથી અર્થનું જ્ઞાન મેળવવું.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૮)

(ગતાંકે પૃષ્ઠ ૩૭૭ થી શરૂ)

હવે જિનનું મહત્ત્વ શામાં છે તે બતાવે છે:—

આમરછંદ.

પ્રાતિહાર્યમાં જ જેહનું રહ્યું મહત્ત્વ ના,
ઈદ્રજ્જલિમાં ય તેવું હોય શું પટ્ટત્વ ના ?
જેહનું મહત્ત્વ તો કહ્યું વિરાગપ્રાપ્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૪

શબ્દાર્થ—માત્ર પ્રાતિહાર્યમાં જ જેનું મહત્ત્વ રહ્યું નથી,—શું ઈદ્રજ્જલીઆમાં પણ તેવું પટ્ટપણું હોતુ નથી ? અને જેનું મહત્ત્વ તો વિરાગપ્રાપ્તિને કહ્યું છે,—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

“ અશોકવૃક્ષઃ સુરપુષ્પવૃષ્ટિ-દિવ્યધ્વનિશ્ચામરમાસનસ્થ ।

મામંડલં હુંદુમિચતપર્વં, સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણામ્ ॥ ” ઇત્યાદિ

અશોકવૃક્ષ આદિ આઠ પ્રાતિહાર્ય કહેવાય છે. પ્રતિહારીપણાનો બાવ સૂચવે તે પ્રાતિહાર્ય (Parapharnelia). જેમ રાજદરબારમાં જન-આમર-દંડ આદિ પ્રતિહારી-પણું સૂચવે છે કે ‘ જુઓ ! અહીં મહારાજ બિરાજે છે ’ તેમ અશોકવૃક્ષ આદિ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય, ત્રૈલોક્યના હૃદય પર સામાન્ય ચલાવનારા, બાવ મહારાજાધિરાજ શ્રી જિનરાજના પ્રતિહારીરૂપ હોઈ, એમ સૂચવે છે કે ‘ જુઓ ! અહીં ત્રૈલોક્યના રાજરાજેશ્વર બિરાજે છે; આવો ને એને મેવો ! ’ દાખલા તરીકે, હુંદુમિ કહે છે કે—

“ મો મો પ્રમાદમવધૂય મજધ્વમેન—

માગત્ય નિર્વૃત્તિપુરીં પ્રતિ સાર્ધવાહમ્ ।

પતન્નિવેદયતિ દેવ જગત્પયાય,

મયે નદગ્નમિનમઃ સુરહુંદુમિસ્તે ॥ ”—શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર

અને આથી અપૂર્વ વિભૂતિ અન્ય કોઈને સંભવતી નથી.

“ રૂત્યં યથા તથ વિભૂતિરભૂજિનંદ્ર ! ।

ધર્માપ્તદેશનવિધૌ ન તથા પરસ્વ ॥ ”—શ્રી ભક્તિમર સ્તોત્ર

આમ અનેક કક્ષિતપ્રવળ મહાકવીશ્વરોએ પ્રાતિહાર્ય આદિનો બહુ મહિમા ગાયો છે, તથાપિ આ કાંઈ બચવંતનું ખરું—વાસ્તવિક મહત્ત્વ નથી. કહે આ કાંઈ અપેક્ષાએ

બહિરંગ મહિમાઅર્થજન મનાવું હોય, પરંતુ અરિહંતનું અંતરંગ મહત્ત્વ તો કંઈક ઓર જ છે, વિભિન્ન જ છે; કારણ કે આત્મ બહિરંગ આડંબરવાળું મહત્ત્વ બતાવવાને કદાચિત્ ઇંદ્રનાલિયાઓ-માયાવીઓ પણ સમર્થ હોઈ શકે.

કૌશલ્ય સમંતસદ્રાવ્યાર્થેણ ગર્જના કરે છે:—

“દેવાગમનમોયાન-ચામરાદિવિભૂતયઃ ।

માયાવિષ્વયિ દૃશ્યન્તે, નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્ ॥”—શ્રી આશ્મીમાંસા

ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયેણ આનો પ્રતિધ્વનિ કરે છે:—

“વપ્રમયધ્વજછત્રચક્રચામરસંપદા ।

વિમુક્ત્વં ન વિમોસ્તાદગ્ માયાવિષ્વયિ સંમચાત્ ॥”—દ્વાત્રિંશત્દ્વાત્રિંશિકા

અર્થાત્—‘દેવતાઓનું આગમન, આકાશગમન, ચામર આદિ વિભૂતિઓ તો માયા-વીઓમાં પણ દેખાય છે, ના, ના, એટલા માટે તું અમારે મન મહાન્ નથી.’

‘ત્રણ ગઢ, ધ્વજ, છત્ર, ચક્ર, ચામર આદિ સંપદાથી કરીને વિશુદ્ધ તેવું વિશુદ્ધ નથી, કારણ કે માયાવીઓમાં પણ તેનો સંભવ છે.’

મહાત્મ્ય શ્રીમદ્ રાજવંદ્યેણ પણ આ ભાવની પરિપુષ્ટિ કરે છે:—

“જે જિનદેહ પ્રમાણુ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;

વર્ણુત સમજે જિનત્વું, રોકી રહે નિજપ્રુદ્ધિ.”—શ્રી આત્મસિદ્ધિ

એટલા માટે બહિરંગ વિભૂતિ માનથી શ્રી જિનત્વું મહત્ત્વ માનવું તે મતાર્થનું લક્ષણ હોઈ, પ્રેક્ષાવંત આત્માર્થી તેમાં આગ્રહ ધરતા નથી.

શ્રી જિનેશ્વરનું વારતનિક-પારમાર્થિક મહત્ત્વ તો વિરાગભાવ-વીતસાગતાની પ્રાપ્તિમાં પર્ણાં છે, વીતરાગપણું એ જ એમનું પરમ દૈવત છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યેણ ઉદ્ઘોષણ કરે છે:—

“હમાં સમક્ષં પ્રતિપક્ષમાક્ષિણા-મુદારઘોષામઘોષણાં ઘુષે ।

નાસ્તિ અનેકાન્તમૃતે નયસ્થિતિઃ, ન વીતરાગાત્પરમસ્તિ દૈવતમ્ ॥”

—શ્રી અન્યથોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા

‘પ્રતિપક્ષ સાક્ષીઓનો સમક્ષ હું આ ઉદારઘોષા અઘોષણ કરું છું કે—અનેકાંત સિવાય નયસ્થિતિ નથી, અને વીતરાગથી પર બીજું કોઈ દૈવત નથી.’

ફારી એવા રાગાદિ વૈરિવર્ગને વારવા-જીતવા-હણવા એ જ જગતમાં મોટામાં મોટું કુખર ને કુખર કાર્ય છે. અને તે મહત્ત્વ કાર્યનો સિદ્ધિ યથાર્થનામધારી વીતરાગ અરિ-હંતે પ્રાપ્ત કરી છે, માટે એમાં જ એમની નિરુપચરિત મહત્તા છે.

જગજીવો મુખ્યતઃ બાહ્યરૂઢિ હોઈ, પ્રથમ તો બહિરંગ મહત્ત્વ રૂપી દળી પડનારા હોય છે, અમરકાર ત્યાં નમરકાર કરવાની વૃત્તિવાળા પ્રાપ્ત હોય છે. તેવા જીવોના માનસની

અપેક્ષાએ કેવલિત્ પ્રાતિહાર્ય આદિ અદ્ભુત ચમત્કારી મહિમા બહુ વર્ણવવામાં આગ્યો છે, પરંતુ વાસ્તવદર્શી તત્ત્વદષ્ટિ પ્રામુખ્યેને મન તો ઉપર્યુક્ત અંતરંગ-આધ્યાત્મિક મહત્તાનું જ ગૌરવ વસે છે. અને ત્યાં એવા આશ્ચર્યંતર ગુણરત્ન પ્રગટ્યા હોય છે ત્યાં તેની બાહ્ય વિભૂતિરૂપ આભા-તેજઃવર્ણ પશુ સ્ફુરે છે જ, જેમ પૃથ્વી ઢાંકેલા મણિની પ્રભા બહાર સ્ફુરે છે તેમ.

“વહિરભ્યુદયાદર્શી ભવત્યન્તર્ગતો ગુણઃ ।

મણેઃ પટાદ્યુતસ્યાપિ વહિર્જ્યોતિરુદન્વતિ ॥”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત દ્વાનિર્શત્દ્વાનિર્શિકા

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

હવે જિનજીવ આમપણું સૂચવે છે—

વીતરાગ તેથી જે મૃષા કહી વહે નહિં,

ક્યાંથી સર્વજ્ઞણુ તો અગ્નણુતાં વહે અહીં ?

તેથી આમ જે પ્રમાણુ સ્થાપતા સુયુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૫

શબ્દાર્થ—જે વીતરાગ છે તેથી કહી મૃષા બોલે નહિં, અને સર્વજ્ઞ હોય અગ્નણુતાં તો ક્યાંથી બોલે ? અને તેથી કરીને જે આમ હોય-પ્રમાણુભૂત હોય એવી સુયુક્તિ સ્થાપે છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

મૃષા બોલવાનું કારણ કાં તો રાગજન્ય ક્રોધ-લોભ-મય-હાસ્ય આદિ ભાવ હોય, અથવા કાં તો અગ્નણુપણું હોય. પણ જિનને તો તેવું એક પણ કારણ નથી, કારણ કે તે વીતરાગ હોવાથી કહી મૃષા બોલે નહિં; અને સર્વજ્ઞ છે તેથી અગ્નણુતાં પણ બોલે નહિં.

અને આમ વ્યવરિચિત્તિ હોવાથી તે પરમ આમ વિશ્વસનીય છે, પરમ વિશ્વાસપાત્ર છે, અને એવું આમ સ્વાસ્થ્ય, તે જે જે સુયુક્તિઓ સ્થાપે છે, પ્રતિષ્ઠાન કરે છે તે તે સર્વજ્ઞ, અપ્રતિદત્ત-અદાત્ય હોય છે, ન્યાયસંગત અને સંવાદ્યુક્ત હોય છે.

“સ્વામિનો વચનં યત્તું સંવાદિ ન્યાયસક્તમ્ ।

કુતર્કપ્વાન્તસૂર્યોર્ગુર્મહત્વં તદ્વદ્ભ્યધુઃ ॥”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત દ્વાનિર્શત્દ્વાનિર્શિકા

“સ ત્વમેવાસિ નિર્દોષો યુક્તિશાસ્ત્રાવિરોધિવાક્ ।

અવિરોધો યદિદં તે પ્રસિદ્ધેન, ન વાધ્યતે ॥”

—શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યજીકૃત આમમીમાંસા

એવી તે આમરવરૂપ વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

૩૧૦ ભગવાનદાસ મનઃશુષ્કભાઈ મહેતા

પ્રભાવિક પુરુષો

પ્રભવસ્વામી (૪)

રોજ કરતાં નાલંદામાં આજે વધુ જાગૃતિ આવી હતી. સામાન્ય રીતે રાજગૃહી નગરીના આ શાળાપુરમાં (પરામાં) મોટા ભાગે વિદ્વાનો-પંડિતો અને જ્ઞાનપિપાસા જેમનામાં થનગની રહી છે એવા દૂર દેશથી આવેલા મુસાફરો તેમજ ભારતવર્ષના બુદ્ધાબુદ્ધ ભાગોમાંથી તેમજ એની બહારના સમીપવર્તી પ્રદેશોમાંથી જ્ઞાનાધ્યયન અર્થે આવેલા વિદ્યાર્થીઓની જ વસ્તી હતી. ભારતવર્ષમાં વિદ્યાના અલોડ સ્થાન તરિકે જે કેંદ્રો હતા એમાં નાલંદાનું સ્થાન અગ્રપદે આવતું વેદ, ઐશ્વર્ય અને જ્ઞેનધર્મના પ્રખર નિષ્ણાતો અહીં જોવા મળતા. યત્નદર્શન પરત્વે જાતજાતની વિચારણાઓ-સુક્તિપુરસ્સરની ચર્ચાઓ-દલીલપૂર્વકના ખંડન-મંડન એ આ પ્રખ્યાત સ્થળનો મુખ્ય વ્યવસાય હતો. વિવિધ પદવીધારી દ્વિજો, ઐશ્વર્યધર્મી ભિક્ષુકો અને ત્યાગી શ્રમણો અહીં સારા પ્રમાણમાં દૃષ્ટિગોચર થતા. એમના ગમનાગમન આહુ રહેતા.

‘રાત રહે પાછલી જાટધડી, સાધુ પુરુષો સૂઈ ન રહેવું’ એ ‘નરસિંહ ભગત’ની લીંટી અહીં તો અક્ષરશઃ સાચી પડતી. પાછલી રાતના ચાર વાગતાં જ વિવિધ જાતોના અધ્યયન કરતાં વિદ્યાર્થીગણના ધોષ સંભળાતા. પ્રાતઃકાળ થતાં તો સૌ કોઈ પોતપોતાનાં આવરણક

કાર્યોથી પરવારી, જ્ઞાનગોષ્ઠી અર્થે અને એ દ્વારા નવીન જ્ઞાનસંચય કરવાના અપૂર્વ ઉદ્ધાસથી સજ્જ થઈ, તાજેતરમાં જેમના પગલાં થયાં હોય એવા વિદ્વાનોના વિહાર તરફ પગલાં ભરતાં. ન્યાય-પુરસ્સર ચાલતી આ ધર્મચર્ચામાં ભાષાની અદ્વીલતા કે કર્ણકટુ પ્રહારોની ફેંકાફેંકીને જરા પણ સ્થાન નહોતું. જય-પરાજયની ખેંચતાણ નજરે પણ નહોતી પડતી. કેવળ જ્ઞાનપિપાસા જ મુખ્ય ભાગ ભજવતી. ‘સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે’ જેવા સૂત્રનો ચમત્કાર અહીં યથાર્થપણે ખીલી નીકળેલો અનુભવાતો.

જ્ઞાન વિના ક્રિયા કહી,

કાસકુસુમ ઉપમાન;

લોકાલોકપ્રકાશકર,

જ્ઞાન એક પરધાન.

જેવા પ્રભુમુખે પ્રગટ થયેલાં ટંક-શાળી વચનો કેટલા કિંમતી છે એ અહીં પણ મૂક્યાં જ જણાઈ આવતું. ‘Knowledge is Power’ અર્થાત્ ‘જ્ઞાન એ જ મહાશક્તિ છે’ એ વાક્યમાં રહેલ અર્થગાંભીર્ય આ વિદ્યાધામમાં થોડા દિવસ વ્યતીત કરવાથી પૂર્ણરૂપે પ્રતીત થતું. એ આકર્ષણે દૂર દેશોના પ્રવાસીઓ જાતજાતની મુશીબતો વેઠી-કંડપનામાં ન આવે એવી ચિંતાનાઓ વચ્ચે પસાર થઈ-અહીં આવના. આ

સ્થળમાં થોડા દિવસના વસવાટથી જે અપૂર્વ જ્ઞાનની વાનકી તેમને પ્રાપ્ત થતી એનાથી ઉઠાવેલ જહોમતનો સંપૂર્ણ ગઢલો વળી રહેતો ને લીધેલ પરિશ્રમ ગઢલ સંતોષ ઉદ્ભવતો. જ્યાં રોજનિશીનો આ પ્રસંગ પ્રવર્તી રહેતો હતો ત્યાં આજે કોઈ અનોખી પ્રભા ખીલી ઊઠી હતી. સૌ કોઈ બનતી ઝડપે પ્રાતઃકાર્યો સમેટવા લાગ્યું. સારું થ વાતાવરણ જીવંત બની ગયું. વિદ્યાર્થીનિવાસો હલનચલનથી ગાજી ઊઠ્યાં. સૌ કોઈના મુખમાંથી એ ઉદ્ગાર સહજ નીકળતો કે—એક સમયનો ધાડપાડું આટલો પ્રખર વિદ્વાન ! અરે જૈનદર્શનનો મહાન આચાર્ય ! દિજ-કુળોત્પન્ન ભગવાન ગૌતમ કે આર્ય સુધર્મ અથવા તો વલ્લુક આત્મજ આર્ય જ'ણ નાલંદાવાસીઓથી તદ્દન અજાણ્યા ન હતા. એક કરતાં વધુ વાર તેમની અભીવર્ધી વાગધારાથી આ ભૂમિ પાવન થઈ હતી. વળી જૈનદર્શન એ પટ્દર્શનમાંનું એક હોઈ, સ્યાદ્વાદની અનોખી પદ્ધતિ ધારણ કરનાર હોવાથી સાંખ્ય, મીમાંસક, જૈમિની કિંવા નૈયાયિક વા ગૌદ્ધ મતવાદીઓમાં એને અંગેની વિચારણા કંઈ નવીન પણ નહોતી જ. નાલંદાની ધરતી પર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ચૌદ ચોમાસાએ વીતરાગ-વાણીમાં રહેલ દિમગી રહસ્ય અને અનુપમ ઉદારતા પૂરવાર કરી આપેલી હતી. એટલું જ નહિં પણ અપેક્ષાના મુદ્દાથી સાગિત કરી દીધું હતું કે જે

ન્યાયપુરસ્સર વિચારણા કરવામાં આવે તો છ જે દર્શનો 'જિન'નાં અંગરૂપ છે, અર્થાત્ 'જૈન' સિવાયના બાકીનાં પાંચે મતોનો સમાવેશ 'જૈન' મતમાં સહજ કરી શકાય છે.

‘ પટ્દર્શન જિન અંગ ભણીને, ન્યાયપડંગ એ સાધે રે ’ એ યોગિરાજ આનંદઘનની ઉક્તિ ઉપરની વાત પૂરવાર કરે છે. આથી આજની ઉત્કંઠા ન તો તત્ત્વ પર અવલંબી હતી કે ન તો કોઈ નવા મુદ્દા પર સ્થિર થઈ હતી. એનું કેંદ્ર કેવળ એક લૂંટારાના જીવનમાં જે અલૌકિક પરિવર્તન આવી ચૂક્યું હતું તે હતું. સમય થતાં જ વ્યાખ્યાનમંડપમાં ભિન્નભિન્ન સંપ્રદાયના વિવિધવર્ણી પોશા-કધારી મનુષ્યોનું આગમન શરૂ થયું.

વાચકને શંકા ધરવાનો કે પ્રશ્ન ઉઠાવવાનો પ્રસંગ ન રહે એ સાર વાતના અનુસંધાનમાં જણાવી દેઈએ કે— ચૌદોની પહોમાં જ'ણુસ્વામીને આપણે ઉપદેશ આપતા જોયા હતા અને એ વેળા આજે પધારેલા આચાર્ય પ્રભવ ચૌરનાયક તરિકે શ્રોતાવૃંદમાં અગ્રણી હતા, પણ આર્ય જ'ણુની વાણીના પ્રભાવથી માત્ર પ્રભવ એકલાએ જ નહિં પણ બાકીના ૪૯૯ ચૌદોએ સાપ જેમ કાંચળી ઉતારી નાંખે તેમ સંસાર પરત્વેની માયા ત્યજી દીધી અને ઉભરાતા હૈયે તેમજ ઉછળતા હૃદયે ભાગવતી દીક્ષા લીધી. એ કાળે ઊગતા સાધુની જગાનદારા સધાયેલ એ કાર્ય આશ્ચર્યરૂપ મનાયું.

પછી તો વર્ષોના વહાણા વીત્યા—સોળતે અસર અને તુળમે તાસીર' એ કહેવત પ્રમાણે સદૈવના પરિચયની અસર દ્રષ્ટિ-ગોચર થવા માંડી. સાધુજીવનમાં સમાયેલ સુવાસ ચોતરફ વિસ્તરવા લાગી. જ્ઞાનીના સાનિધ્યમાં વસનાર પણ જ્ઞાનવાન થાય જ એ લોકવાયકા સાચી નિવડી. આર્ય-સુધર્માના પાસા સેવનાર આર્ય જન્મ જાતે કેવળી બન્યા અને પોતાના અતે-વાસી તરિકે એક સમયના ચોરનાયકને સ્થાપન કરી જગતને મંત્રમુગ્ધ બનાવતા મોઢો ગયા. એ ચોરે પણ વિનાશીતિએ ગણિપિટકમાં—દ્વાદશાંગીરૂપ મંજૂષામાં રહેલા અમૂલ્ય રત્નોની એવી સીકીતથી ચોરી કરી અને જનતા સમક્ષ એવું ધ્યાન કરવા માંડ્યું કે જેથી ચારે દિશામાં આશ્ચર્યની હેલી આવી.

જન્મ જેવા કેવળીનો વિરહ-જન-સમૂહને જે કોઈ પણ વીસરાવનાર હોય તો તે કેવળ પ્રભવસ્વામીની ગીઠી વાણી જ. સૌ કોઈ કહેવા લાગ્યા કે—દ્રવ્ય ધનની ચોરી કરનારે ભાવધન એવું જ્ઞાન પણ ચોરી બહુયું. જન્મસ્વામી જેવાની પાટને શોભાવી. પૃથ્વીતળ પર વિચરતાં—નવનવા જીવોને વીતરાગના માર્ગ પ્રતિ પાળતા, આર્ય પ્રભવે જીવનનો પાછલો સમય આત્મશ્રેયના અનુપમ કાર્યમાં—પૂર્વકાળના કર્મસમૂહને ભરમીભૂત કરી, એનું સર્વથા ઉન્મૂલન કરી વાળવામાં—ખરચ્યો. નાલંદામાં આત્મા ત્યારે તેઓશ્રી મૃત્યુની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા

એમ કહી શકાય. થોડા સમયથી તેઓને ભાસવા માંડ્યું હતું કે પોતાનો જીવનદીપ ખુઝાવાનાં ચોધડિયાં નજીક આવી રહ્યાં છે. એ વાતનો આવા-પ્રબળ વિદ્વાનને શોક નહોતો. 'મરણં પ્રકૃતિઃ' અથવા તો 'ક્ષણમાત્ર પણ આયુ વધારી શકાતું નથી' એવી પ્રભુશ્રી વીરની અંતિમ વાણી એમનાથી અજાણી નહોતી. આમ છતાં મુખારવિદ્ જોતાં સહજ માપી શકાતું કે કેઈ અનોખી ચિંતા આચાર્યશ્રીના મસ્તિષ્કમાં ઘર કરી બેઠી છે. પાસે બેસનાર શિષ્યો પણ એ જાણી શક્યા નહોતા છતાં અનુમાન પરથી જે વાત બહાર પ્રસરી રહી હતી તે એ જ કે નાલંદા જેવા વિદ્યાધામમાં પધારવાનો હેતુ એ ચિંતાના નિરાકરણનો હતો.

દેશનાનો આરંભ 'ઝંકારવિન્દું સંયુક્તમ્'વાળા મંગળાચરણપૂર્વક થયો. માનવજીવનનો સુદલેખ જતાવતાં કહેવામાં આવ્યું કે—સંપૂર્ણપણે વિજય પ્રાપ્ત કરવો. દેવ, નારક, તિર્યચ અને મનુષ્યગતિમાં જે શ્રેષ્ઠતા કેઈને પણ વરી હોય તો તે માત્ર માનવગતિને જ; કેમ કે એ એક જ ગતિમાં જન્મ લઈ જીવ કાયમને માટે કર્મબંધનોથી મુક્તિ મેળવી શકે છે. કાયમનો છૂટકારો એટલે જ વિજયની પરાકાષ્ટા-આત્માનું અમરત્વ. જુદાજુદા દર્શન-કારોએ જુદીજુદી રીતે તત્ત્વ-નિરૂપણ કર્યાં છે. કેઈએ આત્મા અને પ્રકૃતિ પર લક્ષ્ય મેળવ્યું છે તો કેઈએ અપર-

પ્રદક્ષ અને પરપ્રદક્ષની વાત પર મહાર
ખાંધો છે. એકે છ તરવો પર ભાર
મૂક્યો તો ખીજાએ પંચભૂતોને જ
આગળ ધર્યાં છે. ચાર્વાક જેવાએ પરલોક
જેવી મહત્વની વસ્તુનો જ ઉચ્છેદ
કર્યો, ત્યારે નૈયાયિકોએ વળી તરવોની
હારમાળા જીભી કરી દીધી; પણ જૈન
દર્શને તો નવનો આંક જ પસંદ કર્યો
છે. એ આંકની અદ્ભુતતા વર્ણવી જાય
તેવી નથી. એ તરવોની ગોઠવણ પણ
પરસ્પરની જોડે એવી રીતે સંકળાયેલી
છે કે એની વિચારણા કરતાં મન પ્રકુ-
લિત બને. એમાં ‘જીવ’ તરવ મુખ્ય ભાગ
ભજવે છે એટલે એનું સ્થાન પહેલું. અજીવ
કે જેમાં સારીએ કર્મવર્ગણા વિગેરેનો
સમાવેશ થાય છે અને સતત જેની સાથે
જીવનો સંગ્રામ ચાલુ જ હોય છે એનું
સ્થાન ખીજું. જીવની કરણી શુભ હોય
તો તે પુણ્યનો સંચય કરનારી અને
અશુભ હોય તો પાપનો પોટલો ખાંધ-
નારી નિવડે એટલે પુન્ય તથા પાપ
ત્રીજા ચોથા નંબરે આવે. એ કરણી-
દ્વારા કર્મપુદ્ગલોનું આગમન ચાલુ રહે
છે એનું નામ આશ્રય અને એનો નંબર
પાંચમો. એના ઉપર અંકુશ મૂકાય
કિંવા અવરોધ થાય તે સંવર એનો
નંબર છઠ્ઠો અવરોધાય એટલે નવા
કર્મોના આગમન માટેના કમાડ બંધ
થાય, પણ જે કર્મો પૂર્વે બરાબ જોડેલાં
હોય-આત્માની જોડે દીર્ઘતીરની માફક
મળી ગયાં હોય તેનું શું ? એ માટે

નિર્જરા નામે સાતમું તરવ કામ આવે.
તપરૂપ કરણીદ્વારા એની શુદ્ધિ આરંભાય.
એ કર્મોનો બંધ એ આઠમું તરવ જા-
ણીને-સમજીને ત્યજી દેવા જેવું ગણાય.
પ્રકૃતિ, રિતિ, અનુભાગ (રસ) અને પ્રદેશ-
નામના ચાર પ્રકારે એ બંધ આત્માની
જોડે ચોંટ્યો હોય છે. એનો જડમૂળથી તાથ
કરી સહાને માટે છૂટકારો મેળવવો એ
નવમું તરવ મોક્ષ સ્વરાજ્ય-આર્તિક સ્વા-
તંત્ર્ય કિંવા મુક્તિ. એ એનાં અપર-
નામો છે. શરૂમાં મેં જે વિજયની વાત કહી
એ પણ એનું જ ખીજું નામ-સંગ્રામની
નજરે મુખ્ય તરવો બે જ જીવ અને
અજીવ. આત્માની લડાઈ સતત કર્મો
સાથે અનાદિ કાળથી ચાલી રહી છે અને
એ કર્મો એ અજીવ તરવનો એક લેદ છે.
આમ નવમાંથી ગણી કરીએ તો બેથી પણ
વાત સમજી શકાય, ખાકીના સાતનો
સંગ્રામ લિપ્તગિપ્ત દશાસ્ત્રયક લેખાય.

‘સાચી વિજયશ્રી વરવા સારુ આત્માએ
ચોરી કરવી.’ આ શબ્દો કર્ણ પર અપ-
હતાં જ પર્યંદામાં આશ્ચર્ય ફેલાયું. છૂટા-
છવાયા શબ્દો પણ સંભળાયા. શું ચોરી ?
એકાદે નિડરતાથી પ્રશ્ન કર્યો. ‘મહારાજ !
ચોરી ક્ષત્રી એ ધર્મ કે અધર્મ ?’
આચાર્યશ્રી ઉત્તર આપતાં બોલ્યા—

“મહાનુભાવ ! ચોરી શબ્દનો પ્રયોગ
સામાન્ય રીતે અધર્મ ને અનીતિસૂચક છે
પણ જૈનદર્શન તો અપેક્ષાની નજરે
દુનિયા જેમાં દોષ બાળે છે એમાંથી પણ
શુભ તારવે છે. એની નજર એકાંતમાં

નથી પણ સમન્વયમાં છે. જ્યાં એ ઉમદા પદ્ધતિનું સાચું જ્ઞાન થયું ત્યાં વેર-વિરોધનું નામ ન સંભવે. સર્વદર્શન-સમભાવ સહજ પ્રગટે. વધારામાં મારી વાત કહું તો હું રહ્યો ચોર-જીવનનો મોટો ભાગ ચોરીના વ્યવસાયમાં જ વીતાવ્યો. એ અનુભવ શ્રોતાઓને કહેવામાં હુઝ શું ? પણ હું જે ચોરી કરવાની વાત કહું છું તે શુશ્રુષ્ણનો ચોરીની અને નહિં કે માનવીઓના ધનભાવની.

“દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નામના ત્રણ રત્નો વીતરાગધર્મમાં સુપ્રસિદ્ધ છે અને હું વાર મૂકીને જણાવું છું કે તમારાથી ચોરાય એટલા પ્રમાણમાં એ ચોરા-ઊઘાડે છેએ ચોરા. એ ધર્મના એક પ્રભુતાની પર્ષદા વચ્ચે કરાયેલ જાહેરાતથી નિઃશંક થઈને ચોરા. પછી જુવો કે સર્વદેશીય વિજય થાય છે કે નહીં ? સાચું સ્વરાજ્ય બારણા ઠોકતું આવે છે કે નહીં ? માનવજિંદગીનો મુદ્રાલેખ કૃષ્ણ છે કે નહીં ? જ્ઞાનીના વચન પર અદ્વૈત શ્રદ્ધા એનું માત્ર સમ્પૂર્ણદર્શન, એ વચનો પ્રમાણે વસ્તુસ્વરૂપ બરાબર રીતે સમજી લેવું એ સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમજ્યા તો એનો પૂર્ણપણે અમલ કરવો એ જ સમ્યક્ ચારિત્ર. પર્ષદામાં આવેલ હરકોઈ આત્મા-જનોઈધારી કે જનોઈ વિનાનો-ચાહે ઐશ્વર્ય સંપ્રદાયનો કે સાંખ્યમતનો-એ ત્રિપુટીનો સધિયારો લેશે તે અવશ્ય સંસારસાગર તરવાનો.

એ ત્રિસાધનવિહુણો હરકોઈ ગમે તેવા કષ્ટો આદરશે તો પણ સાચા સ્વરાજ્ય વગર રહેવાનો.

“મેં શ્રી જગન્નસ્વામી પાસેથી એ કિંમતી રત્નની-વચનોની-ચોરી કરી છે. એથી મેં અમાપ ફાયદો ઉઠાવ્યો છે. તેઓ તરી ગયા છે અને મને તરી જવાની ચાક્ષસ ખાતરી છે. તમોને પણ સાચી તમજા હોય તો માર્ગ ખુલ્લો છે.”

‘સર્વમંગલમાંગલ્યમ્’ યતાં જ સૌ વિખરાયા. પ્રત્યેકના ચહેરા પર નવી રાશની પથરાઈ હતી. ચોરમાંથી શુરુ બનેલ આચાર્ય પ્રભવસ્વામીની પ્રભાવશુક્ત વાણીનો પ્રસંગ હતો, પણ પ્રભવસ્વામીના ચહેરા પર નજર નાંખતાં એમનો હેતુ બર આવ્યો જણાતો નહોતો. વિચારના મંથનમાં ને મંથનમાં તે દિવસ પસાર થયો. દીર્ઘ વિચારણાને અંતે તેમને જ્ઞાન-દૃષ્ટિએ કંઈક ઝાંખો થઈ અને તેના તાત્કાલિક અમલ માટે બીજે દિવસે બે વિચક્ષણ શિષ્યોને બોલાવી, બાનગીમાં કાંઈક કહી અમુક દિશા પ્રતિ વિહાર કરાવ્યો.

ત્યારપછી જ તેઓ ચિંતાભારથી મુક્ત થયા હોય એમ લાગ્યું. રોજ કરતાં તે સંધ્યાએ એ જ વદન વધુ પ્રકુદ્ધ ભાર્યું. એનું કારણ હવે પછીના નવા કથાનકમાં નીહાળીશું.

ચોક્કસી

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. હું ને મારી બા—લેખક રા. સુશીલ, પ્રકાશક શાહ વિનયચંદ ગુલાબચંદ બી. એ મહોદય અથમાળા પુષ્પ ૧ લુ, બાવનગર. કિંમત બાર આના. આ પુસ્તકમાં લેખકે માતૃભાવના પૂરેપૂરી ખીવરી છે આપણા નિત્ય-જીવનના પ્રસંગોને આ લઘુ પુસ્તિકામાં સુંદર ઓપ આપી ગ્રુથવામાં આવ્યા છે. બાળકોને આ પુસ્તકના વાચનથી નીતિનો બોધપાઠ તેમજ સારા સરકાર મળે તેમ છે. નવલિકાના રૂપમાં રા સુશીલની કલમથી લખાયેલ હોષ પુતક વાચવા લીધા પછી પડતુ મૂકવાનું મન થતુ નથી મૂળ મરાઠી પુસ્તક 'સ્વામની બા' માથી કેટલાક પ્રસંગો લઈ લેખકે પોતાની કસાયેલી કલમથી અનોખી શૈલીથી જ આજેખ્યા છે દરેક જણે ખરીદવા લાયક છે. ખાસ કરીને પાઠશાળામાં બાળકો તથા બાળાઓને ઈનામ તરીકે આ પુસ્તકો વહેચવા પ્રબંધ થાય એ ઈચ્છનાયોગ્ય છે.

૨. પાવાગઢથી વડોદરામાં પ્રગટ થયેલા જીરાવલા પાર્શ્વનાથ—લેખક પડિત લાલચંદ જગવાનદાસ ગાધી-વડોદરા. પ્રકાશક લાઇ અલયચંદ જગવાનદાસ ગાધી-બાવનગર. કિં ૨૧ ૧ એમાં જીરાવલા પાર્શ્વનાથ ચમકી અનેક અપ્રસિદ્ધ હપીકતોનો સમાવેશ કર્યો છે પ્રયામ મારો લીધો છે

૩. છૂટા વેરાયલા મોતી. વિભાગ ૭ મા—મગ્રાહક ને પ્રકાશક લાઇ મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડિયા-બાવનગર. કિંમત ચાગ આના એમાં ખામ વાચવા ને વિચારવા લાયક ૬૬૯ વાક્યોનો સમાવેશ કર્યો છે એના પ્રથમના ભાગો પછી વાચના લાયક છે. સગ્રાહકે પ્રયામ સારો કર્યો છે

૪. શાંતિનાથ મહારાજકી પૂજન—હિંદીમાં યોજક આ શ્રી વિજયપદમસુગિના શિષ્ય મુનિ શિવચિંત્ય પગખી પૃષ્ઠ ૨૨ કિંમત ગખી નથી

૫. વિવેચનની એરણુ પર—જૈનધર્મની દષ્ટિએ ગાધીજીની અદ્વિતિયા વિશે પત્ર વનદાગ. પ્રકાશક અમૃતવાય કેશવનાથ શાહ-વદનાણુ શહેર પૃષ્ઠ ૪૨.

૬. જીવનભૂમિદાનિશિકા—સરકૃત ૩૨ શ્લોક, ગુજગતી, ઇંગ્રેજ અર્થ માથે ગચવિતા-મુનિગજ શ્રી ન્યાનાના ન્યાયવિજયજી પ્રકાશક ગુણવંતરાય ત્રતાપરાય-અબાણા.

૭. અમારા ગુરુદેવ (આ. શ્રી વિજયધર્મસુરિ) લેખક ગ સુશીલ ૧૯ પ્રકરણ પાડીને ગુરુદેવનું ગગિન ગહુ મુગ્ધ રીતે લખ્યું છે લાઇ સુશીલે પોતાની શૈલી પ્રમાણે સુંદર મામમી પીગસી છે ધણી બાળો તેમના જીવનને લગતી સમાવી છે. ખાસ વાચવા યોગ્ય છે. પૃષ્ઠ ૨૧૦. કિં ૨૧ ૧-૪-૦ પ્રકાશક-દીપચંદ બાડી ૧૧, છોટાશગાદા, ઉજ્જૈન (માળરા)

૮. વિવિધ વિચારમાળા ભાગ ૬ ક્રી—લેખક શ્રીમાન ગુલાબચિંત્યજી મહારા જના શિષ્ય મુનિગજ શ્રી મણિવિજયજી પ્રથમના ભાગો કરતા આ ભાગ ઘણો મોટો કર્યો છે પૃષ્ઠ ૮૯૬ છે જુદા જુદા ૩૧૬ વિષયોનો સમાવેશ કર્યો છે તેના નામો અનુક્ર

મણિકામાં વાંચતાં તેનું મહત્ત્વ સમજી શકાય તેમ છે. પ્રકાશક—શ્રી બોરુ જૈન સંઘ. પ્રથમના બાગોની જેમ આ બાગ પણ વગર મૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે.

૯. સુયશ સ્તવનાવળી—આવૃત્તિ ૭૬૧. કિંમત બે આના. લેખક—આ. શ્રી વિજય-મોહનસરિના પ્રથિય મુનિ યશોવિજયજી. પ્રકાશક—વકીલ લાલચંદ નંદલાલ, વડોદરા. ૫૪ ૪૪

૧૦. શ્રી આત્માનંદ દ્રાસપતિ—એક માળાખંધ સંસ્કૃત કાવ્યના ૭૨ અર્થ. લેખક—સ્વામી ચોગજીવાનંદ સરસ્વતી; દીકાકર્તા પંડિત વૈજનાથ શર્મા. પ્રકાશક—બાલુ યશવંતરાય જૈની, કટરામશરૂ, દરીબાંકલાં-દેહલી. કિંમત રૂ. ૦. વિદ્યતાપૂર્ણ લેખ છે. સંસ્કૃત અભ્યાસીએ ખાસ વાંચવા યોગ્ય છે.

૧૧. નિત્ય નિયમો ને જીવનદ્રવ્યો—લેખક પં. જંજૂવિજયજી ગણિ. આવકવર્ગ માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

૧૨. શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણ. પદ્યખંધ ગુજરાતી અનુવાદયુક્ત. લેખક—મુનિ દક્ષવિજયજી (આ. શ્રી લાવણ્યસરિના શિષ્ય) નો પ્રવાસ પ્રથમ છે.

૧૩. શ્રી માણિક્ય ચરિત્ર—લેખક મુનિ ચારિત્રવિજયજી. સોનગઢ. પ્રકાશક શ્રી સમયધર્મ કાર્યાલય—કિંમત આઠ આના. માણિક્ય યક્ષના સંબંધમાં નવો પ્રકાશ પાડે છે.

૧૪. આખૂ ભાગ ૨ જો—(શ્રી અર્જુન પ્રાચીન લેખસંગ્રહ) સંપાદક ઇતિહાસ-પ્રેમી મુનિરાજ શ્રી જયંતવિજયજી. કિંમત રૂ. ૩. પ્રવાસનું પ્રમાણ બાંધી શકાય તેમ નથી. ૫૪-૭૬૦. આવો લેખસંગ્રહ આ પ્રથમ જ છે.

૧૫. સુખોદ કથા—લેખક શ્રીયુત ગોપાળજી ઓધવજી ઠક્કર. પ્રકાશક—મહેતા પ્રભુ-દાસ રામજીભાઈ-લાવનગર. કિંમત રૂ. ૦-૮-૦. નીતિને લગતી અનેક બાબતો સમાવી છે. કેટલાક પદો પણ સારા દાખલ કર્યા છે. લેખકની ભિંમિતું પ્રદર્શન કરાવેલ છે.

૧૬. કૃત્યાણુસાધન દિગ્દર્શન—લેખક ન્યાયવિચારક ન્યાયતીર્થ મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી. પ્રાશિરયાન સોની મૂળજી લાલજી-અમખંભાણીઆ. કિંમત રાખી નથી. ખાસ વાંચવા લાયક છે. ૫૪ ૭૨.

૧૭. શતકનામા પંચમ કર્મઅંથ—શ્રી દેવેન્દ્રસંસ્કૃત. પંડિત કેલાચયંદ્રચિત્ત દિંદો વ્યાખ્યા આદિ સહિત. સંપાદક શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ. રાશન મહોદસો—આમ્રા. મૂલ્ય રૂ. ૩. પૂર્વ કથન, પ્રસ્તાવના વિગેરે પણ બહુ વિશિષ્ટ લખેલ છે. અનુવાદક મહાશયે પ્રવાસ ઘણો કર્યો છે. એ સંબંધી અભિપ્રાય તો સાદ્યંત વાંચ્યા પછી જ લખી શકાય.

૧૮. શ્રી જિનહર્ષગણિવિરચિત શ્રી વસ્તુપાળ ચરિત્ર—સંસ્કૃત પદ્યખંધ. પ્રકાશક શ્રી શાંતિસરિ જૈન અંધમાળાના કાર્યવાહક દોશી દુલચંદ છોટાલાલ. મોકલનાર પં. કૃતિમુનિ. કિં. રૂ. ૨-૧૩-૦ સુમારે ચાર હજાર શ્લોકપ્રમાણ. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે.

૧૯. શ્રી દ્રવ્યસત્તિકા-સવૃત્તિ ભાષાંતર સહિત—શ્રી લાવણ્યગણિવિરચિત

મૂળ પ્રકાશક. શ્રી વિજયસિદ્ધિસરિ અંથમાળા તરફથી માસ્તર પરલુદાસ દીપચંદ ખીલીમોરા. શાંતિનાથ દેરાસર પેઢી. મૂલ્ય અમૂલ્ય.

૨૦. શ્રી જ્ઞાનાર્ણવ પ્રકરણ—ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત. પ્રકાશક શ્રી જૈન અંથ પ્રકાશક સભા અમદાવાદ. આચાર્ય શ્રી વિજયોદયસરિના પ્રવાસથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. પૃષ્ઠ ૧૨. અંદર કેટલોક ભાગ નુટક છે.

૨૧. મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ ચરિત્ર—ઉ. શ્રી સિદ્ધિચંદ ગણિવિરચિત પ્રકાશક વાપી જૈન યુવક મંડળ. શ્લોક ૩૨૮. કિંમત રાખી નથી.

૨૨. શ્રી સૂર્યસહસ્રનામસ્તોત્ર—ઉ. ભાનુચંદ્રગણિવિરચિત. પ્રકાશક—વાપી જૈન યુવક મંડળ. કિંમત રાખી નથી. પૃષ્ઠ ૮.

આ બે પ્રત મુનિ શ્રી યશોભદ્રવિજયજીએ ભેટ મોકલેલી છે.

૨૩. શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર—શ્રી ઉમાસ્વામિ વાચક વિરચિત સ્વોપસ ભાષ્યયુક્ત. પ્રથમ અધ્યાય. ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજીકૃત ટીકા યુક્ત: પ્રકાશક—શેઠ માણેકલાલભાઈ મનસુખભાઈ અમદાવાદ. કિંમત રાખી નથી. અસંખ્ય છે. ઘણા વર્ષ અગાઉ છપાયેલ છે.

૨૪. અંજલિ:—સફળત શાહ શિવલાલ પાનાચંદના સ્મરણાર્થે એક દળદાર અને અતેરી ભાત પાડતો અંથ છે. શિવલાલના સ્નેહીઓએ તેમના પ્રત્યેના સ્નેહથી આકર્ષાઈને સાહિત્ય, મંગીત અને નૃત્યકલાના આ અનુપમ રસચાળને પ્રગટ કરીને જનસમાજ સમક્ષ સારું દર્શાવત રજૂ કર્યું છે. આ અંથમાં અંગ્રેજી, હિંદી અને ગુજરાતી એમ ત્રણ વિભાગ રાખવામાં આવ્યા છે. ઇંગ્લીશ લેખો ૩૪, હિંદી લેખો ૨૪ અને ગુજરાતી લેખો ૨૬ છે. દરેક વિભાગના લેખો વિધિવિધ સાહિત્યરસિકાના લખેલા હોઈ તલરપસાં દિગ્દર્શન કરાવનાર છે. ચિત્રો સાગ પ્રમાણમાં આપ્યા છે. એકંદરે અંથ એક કાઠિનો તૈયાર કરેલ છે. કાગળો સારા વાપમાં છે. પ્રકાશક—શ્રી કુસુમ શિવલાલ શાહ, રાયબિહારીલાલ રોડ, શાંતિનિવાસ—લખનૌ.

૨૫ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—રજત મહોત્સવ અંક—પ્રકાશક—સંસ્થાના સેક્રેટરીઓ શ્રીયુત મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા તથા ચંદુલાલ સારાભાઈ મોદી. કિંમત રૂપિયા ત્રણ. મહાવીર વિદ્યાલયની પ્રગતિથી આજે કાંઈ પણ જૈન અગ્રતા નથી. તે મંદિરાને પચ્ચીસ વર્ષ પૂરા થઈ જવાથી તેના શુભ ચિદ્ધ તરીકે આ દળદાર અંથ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. કાઠિન આઠ પેજ સાર્વજનિક ૪૫૦ પાનાના આ દળદાર અંથમાં ૫૭ ગુજરાતી શ્લોકભોગ્ય લેખો અને અંગ્રેજી બાર વિશિષ્ટ લેખો આપવામાં આવ્યા છે. છેવટે વિદ્યાલયની ધર્મવાદી જણાવતા ૧૫૦ પાનાનો રિપોર્ટ આપવામાં આવેલ છે. પુસ્તકનું ગેટઅપ માર્ક છે તેમજ વિવિધ ફોટાઓ મુદ્રી અંથની મુંદરતામાં વધારો કર્યો છે. ખામ કરીને કેટલાક લેખો એક કાઠિના તેમજ ચાનપ્રદ છે.

તાત્ત્વિક અને ઔપક વચનસંગ્રહ.

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન ૫૪ ૩૧૮ થી)

૧૮૯. સોનાનાં ગ્રાહકો સોનું લીધા પહેલાં ચાર પ્રકારે તેની પરીક્ષા કરે છે. પ્રથમ કસોટી ઉપર ધસે છે, તેથી નિશ્ચય ન થાય તો તેને કાપ મારે છે, તેથી પણ નિશ્ચય ન થાય તો અગ્નિમાં તપાવે છે અને પછી હથોડીથી ટીપે છે. તેવી રીતે ધર્મના જિજ્ઞાસુઓએ પણ ધર્મની ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરવી જોઈએ.

૧૯૦. પ્રથમ ધર્મના ઉપદેશકો કેવા ચારિત્રવાળા છે તે જોવું, પછી તે ધર્મના શાસ્ત્રો કેવા સંગત છે તે જોવું, એટલેથી નિશ્ચય ન થાય તો તે ધર્મનો આચાર-વર્તન કેવા પ્રકારના છે તે જોવું અને તેમાં શાન્તિ-સમાધિનો આવિર્ભાવ કેટલે અંશે છે તે જોવું. આ ચાર બાબતો જેમાં બરાબર હોય તે જ ધર્મ માનનીય યર્થ રાકે.

૧૯૧. વાંચના (વાંચવું), પૃચ્છના (પૂછવું), પરાવર્તના (ફરી ફરી વિચારવું), ધર્મ-કથા (ધર્મના વિષયની કથા કરવી) એ ચાર દ્રવ્ય છે અને પાંચમી અનુપ્રેક્ષા એ ભાવ છે. પ્રથમના ચાર જો અનુપ્રેક્ષા ન આવે તો દ્રવ્ય મમજવા.

૧૯૨. ખાનપાન, રહેઠાણ વિગેરેમાં જેમ માણસોની રુચિ ભિન્નભિન્ન હોય છે તેમ વાંચન કે જ્ઞાનના સંબંધમાં પણ માણસોની રુચિ અલગ અલગ જોવામાં આવે છે.

૧૯૩. દાનાદિ ધર્મોથી વિરુદ્ધ વસ્તુ આચરવાના ભાવને શાસ્ત્રકારોએ કંઠી પણ ભાવ કહ્યો નથી, દાનાદિ ધર્મોને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ આચરવાના ભાવને જ શાસ્ત્રકારોએ શુભ ભાવ તરીકે પ્રતિપાદિત કરેલ છે.

૧૯૪. સંયમની રક્ષા કરતાં રહીને જીવનયાત્રા નિર્વહવી. સ્વાધ્યાય, પૂજન, દાનાદિક ક્રિયામાં પણ એ જ હેતુ રહેલો છે. સંયમની રક્ષા થતી ન હોય-સંયમ ન જ જળવાતું હોય અને બાકીના ક્રિયાકાંડો ચાલતા હોય તો એ બધું એકડા વિનાના મીઠા જેવું છે.

૧૯૫. ભગવાનની આરાતું ઉલ્લંઘન કરીને થતી ભક્તિ એ ભક્તિ જ કહેવાતી નથી. ભગવાનની આરાતને લક્ષ્યમાં રાખીને કાળાનુસાર દોષોના પરિહારપૂર્વક થતી ભક્તિ એ જ સાચી ભક્તિ કહેવાય છે.

૧૯૬. જડ પદાર્થને લેવા મૂકવામાં ઉન્માદથી વર્તે તો તેને અસંયમ કહ્યો છે. તેનું કારણ એ છે કે ઉતાવળથી લેવા મૂકવામાં આત્માનો ઉપયોગ ચૂકી જઈ તાદાત્મ્યપણું ન થાય. આ હેતુથી ઉપયોગ ચૂકી જવો તેને અસંયમ કહ્યો છે.

૧૯૭. જીવને સંયોગીભાવમાં તાદાત્મ્યપણું હોવાથી તે જ-મમરણાદિ દુઃખોને અનુભવે છે.

૧૯૮. લૌકિક દષ્ટિને ન્યાંસુધી જીવ વગેરે નહોં તથા તેમાંથી અંતર્જાતિ છૂટી ન પડે ત્યાંસુધી જ્ઞાનીની દષ્ટિનું વાસ્તવિક માહાત્મ્ય લક્ષ્યગત ન થાય એમાં સંશય નથી. લોકિક જ્ઞાનીને લોકદષ્ટિએ દેખે તો જોળજે નહો.

—(ચાલુ)

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ મું

સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ સુધી અંક ૧૨ ની
વાર્ષિક અનુક્રમણિકા.

૧. પદ્ય લેખો.

૧ નૂતન વર્ષાભિલાષ-સંસ્કૃત, ગુજરાતી, હિંદી પદ્ય	(વિજયચંદ મોહનલાલ શાહ)	૧
૨ સાચો એ પરમેશ્વર.	(અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૨
૩ શ્રી છરાવલીય પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ. સંસ્કૃત.	(સં. મુનિ જયંતવિજયજી)	૬
૪ શ્રી મહાવીરસ્વામી જયંત વર્ણ છે.	(જગનલાલ નંદાલાલચંદ)	૪૧
૫ મનુષ્યજન્મસ્થી ચિંતામણિ હારી ન જા.	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૪૨
૬ આત્મકાર્ય.	(રાજમલ ભંડારી)	૪૩
૭ પ્રભુ મહાવીરને પ્રાર્થના.	(જયંત એન. શાહ)	૭ ૫૬
૮ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન.	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૭૭
૯ અક્ષર પુષ્પમાળા (કંવાલી)	(રાજમલ ભંડારી)	૭૮
૧૦ જૈન ધર્મ પ્રકાશ (અંતર્લાપિકા)	(ભારતર સુખલાલ રવજીભાઈ)	૭૯
૧૧ પ્રભુ પ્રાર્થના.	(ગુલાબચંદ જલ્લુભાઈ)	૧૦૯
૧૨ મેરી ભાવના	(જુગલકીશોર મુખતાર)	૧૧૦
૧૩ શ્રી આદિનાથ સ્તુતિ. સંસ્કૃત	(મં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૧૧
૧૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન અને ભજન	(કોહારી મગનલાલ જીવરાજ)	૧૪૩
૧૫ પર્યુષણ પર્વ મહિમા	(મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી)	૧૪૪
૧૬ શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન	(આ. વિજયપદ્મગુરિ)	૧૪૫
૧૭ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૮૩
૧૮ શત્રુજય પ્રસારિત-શત્રુજય પચ્ચીથી	(બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૧૮૪
૧૯ સ્તમાપના	(પરી રામચંદ મૂળજી-સુમંગી)	૨૧૩
૨૦ શ્રી કશારીઆમંડન મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૧૫
૨૧ પરમ કલ્યાણ ભાવના	(મુનિ ન્યાયવિજયજી)	૨૧૬
૨૨ ઉપદેશક પદો ૨	(સં. અમૃતલાલ માવજી)	૨૧૬
૨૩ ગુણાનુરાગી બનો	(ગજમલ ભંડારી)	૨૧૭

૨૪ શ્રી મહાવીર જિન રતવન	(સં. ગિરધર હેમચંદ-પાટણ)	૨૫૧
૨૫ મંડન નીતિકા પ્રભાવ	(રાજમલ ભાંડારી)	૨૫૨
૨૬ દીપોત્સવી	(મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી)	૨૬૭
૨૭ ઔપદેશિક પદ	(મુનિ યશોભદ્રવિજયજી)	૨૮૭
૨૮ હિતશિક્ષા અષ્ટક	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)	૨૮૮
૨૯ શ્રી પાર્શ્વનાથ રતવન. સંસ્કૃત	(સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૧૬
૩૦ ત્રીજી સંસાર ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૨૦
૩૧ ચોથી એકત્વ ભાવના	"	૩૫૫
૩૨ પાંચમી અન્યત્વ ભાવના	"	૩૬૦
૩૩ પ્રતિભાપૂજન	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૨૧
૩૪ જૂઠ્ઠા જગતકા ખેલ	"	૩૨૧
૩૫ શ્રી સુપાર્શ્વ જિન પદ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૩૨
૩૬ ઉપદેશક પદ	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૩૫
૩૭ ધર્મ કા મર્મ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૩૪
૩૮ પ્રતિભા માહાત્મ્ય	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૫૬
૩૯ મમતા	"	૩૫૬
૪૦ જિહ્વાને ઉપદેશ	(પરી. રાયચંદ મૂળજી)	૩૫૭
૪૧ મનની બ્રમણ્યા કેમ ટળે ?	(પરી. રાયચંદ મૂળજી)	૩૬૧
૪૨ જ્ઞાન મહિમા. પદ	(ઉ. યશોવિજયજીકૃત)	૩૭૯
૪૩ પ્રભુકો મત ભૂલ	(રાજમલ ભાંડારી)	૩૮૪
૪૪ મહાવીરની સહિષ્ણુતા	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૯૧
૪૫ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી રતવન	"	૩૯૧
૪૬ મૂરખ મનને ઉપદેશ	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૯૬

૨. ધાર્મિક ને નીતિના ગદ્ય લેખો

૧ આત્મશુદ્ધિ કુલક-માગધી સાયં	(આ. વિજયપદ્મસુરિ)	૯,૪૬,૮૦
૨ આગમિક ચૂલાઓ અને તેનું કર્તૃત્વ	(હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)	૧૩
૩ બંધહેતુમાં અઢાર પાપસ્થાનક	(કુંવરજી)	૧૯
૪ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-મુનિ સુજ્ઞાનવિજયજી)	૨૦
"	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૫૭
"	(પ્રશ્નકાર-સ્વામી કેશવલાલ મનસુખરામ-પેથાપુર)	૯૭
"	(પ્રશ્નકાર-શા. પુંમલાલ અમથાલાલ-આબોલ)	૯૯
"	(પ્રશ્નકાર-પરી. મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાલણપુર)	૧૨૭
"	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ હીરાલાલ ગણપતલાલ-ધડકણ)	૧૬૧

પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટણકર-મીયાંગામ)	૧૬૪
"	(પ્રશ્નકાર-શા મગનલાલ દેવચંદ-મીયાંગામ)	૨૦૭
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ ભુવનવિજયજી-ભાભેર)	૨૦૭
"	(પ્રશ્નકાર-અરવિંદચંદ્રકુમાર-ઘાટકોપર)	૨૦૯
"	(પ્રશ્નકાર-શા ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ)	૨૩૫
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી)	૨૭૧
"	(પ્રશ્નકાર-માસ્તર કાંતિલાલ હડીચંદ-શમી)	૨૭૨
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી)	૩૦૩
"	(પ્રશ્નકાર-શા ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ)	૩૦૬
પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(પ્રશ્નકાર-સોલાપુરનિવાસી એક જોન બંધુ)	૩૦૭
પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-શા. દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૩૪૭
પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(પ્રશ્નકાર-સોલાપુરનિવાસી એક જોન બંધુ)	૩૭૦
પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-શા છગનલાલ દેવચંદ-સોલાપુર)	૪૦૪
૫ શ્રી પરમેશ્વરીસ્તોત્રાતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ)	
	૨૫-૧૦૪-૧૩૭-૧૭૫-૨૩૯-૩૦૮-૩૩૭-૩૭૫-૪૧૬	
૬ પ્રભાવિક પુરુષો-જંબુકુમાર (૫)	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૩૧
"	જંબુકુમાર (૬)	૭૩
"	જંબુકુમાર (૭)	૧૩૩
"	જંબુકુમાર (૮)	૧૬૭
"	જંબુકુમાર (૯)	૨૪૩
"	જંબુકુમાર (૧૦)	૨૭૫
"	પ્રભવસ્વામી (૧)	૩૧૨
"	પ્રભવસ્વામી (૨)	૩૫૦
"	પ્રભવસ્વામી (૩)	૩૮૦
"	પ્રભવસ્વામી (૪)	૪૧૧
૭ માંદગીના સમયમાં ઉપજતા વિચારો	(કુંવરજી)	૧૭
૮ દિવકારી વચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૬-૧૮૧-૨૧૨
૯ સુભાષિત વચનમાળા	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૩૯-૬૩-૧૦૩-૧૭૪
૧૦ શ્રી આનંદધનજીન પદ પદ્યું વિવેચન સાથે.	(મૌકિતક)	૪૪-૮૪
૧૧ જીવાયોનિ વિષે સમજણ	(કુંવરજી)	૫૪
૧૨ અદાર પાપરથાનકમાં મૃધાવાદને લગતા ૬ પાપરથાનક	"	૫૫
૧૩ વીજીલાં ૬૯	(મુનિ સુભોધવિજયજી)	૬૩
૧૪ આભાજી ચતુર્ન બાપાંતર	(કુંવરજી)	૬૫
૧૫ તાત્ત્વિક ને બોધક વચનસંમલ (મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૬૦-૧૧૭-૧૮૨-૨૩૧-૩૧૭-૪૧૯	
૧૬ આવતી ચોવીસીમાં થનારા તીર્થકેરા	(કુંવરજી)	૯૫

૧૭ ચાર ચીજ પાછી ફરતી નથી	(કુંવરજી)	૧૦૨
૧૮ શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્ર, સવિવેચન	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ)	
	૧૧૨-૧૫૪-૨૧૮-૨૬૦-૨૯૧	
૧૯ દાનધર્મની આરાધનાથી યતા લાભ	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૧૨૧
૨૦ જૈન બંધુઓને અનુપમ દિતશિક્ષા	(જયચંદ નેમચંદ શાહ)	૧૨૩
૨૧ તીર્થંકરોની મુનિસંખ્યાનું પૃથક્કરણ	(કુંવરજી)	૧૨૫
૨૨ અઢાર દોપતું પૃથક્કરણ	"	૧૩૬
૨૩ ચિંતન	(મોહનલાલ હરિચંદ-શીહોર)	૧૪૨
૨૪ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૫૫ મુ. વિવેચન સાથે	(મૌકિતક)	૧૪૭-૧૯૧
૨૫ આવવું ને જવું	(કુંવરજી)	૧૫૮
૨૬ અચિત્ત પાણી પીવાથી યતા લાભ	"	૧૫૯
૨૭ શરીરમાદ્યં સ્વલુ ધર્મસાધનં (તેના સાધનો)	"	૧૬૦
૨૮ સુભાષિત રત્નમંજૂષા	"	૨૩૦-૨૫૮
૨૯ જીવનપ્રેમ		૧૬૬
૩૦ પધારો પર્વાધિરાજ	(મુનિ હેમેંદ્રસાગરજી)	૧૭૩
૩૧ શિષ્યસુખપ્રાપ્તિનો ઉપાય	(કુંવરજી)	૧૮૭
૩૨ શ્રી કુમારપાળ રાજાએ કરેલી જૈનધર્મની આરાધનાનું		
સુંદર સ્વરૂપ	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૧૮૯
૩૩ મનના બેદો ને તેને વશ કરવાના સરલ ઉપાયો	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૯૯
૩૪ રોગોત્પત્તિનાં કારણો	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૨૧૧
૩૫ અપરિચિત તેત્રીશ આશાતના	(કુંવરજી)	૨૨૭
૩૬ સાંસ્તિક ક્ષમાપના	"	૨૨૯
૩૭ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ સ્વચ્છતા-સુધડતાનું સ્વરૂપ	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૨૩૯
૩૮ સચિત્ત ને અચિત્ત જમીનનું સ્વરૂપ	"	૨૩૯
૩૯ સજ્જનચિત્તવલ્લભ કાવ્ય (અનુવાદ સાથે)	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૫૩
૪૦ વીર વિલાસ ૧-૨-૩	(મૌકિતક)	૨૬૪-૨૯૬
૪૧ વીતરાગની વાણી	(કુંવરજી)	૨૬૯
૪૨ શ્રીમંતોને અંગે એક અન્યોક્તિ	"	૨૭૦
૪૩ સુખી કોણ ?	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૨૮૨
૪૪ જ લેસ્યાવાળા જીવોનાં લક્ષણ	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૨૮૪
૪૫ સદ્બોધ વાક્યો-અમૃતવચનો	(સં. મ. વ. ઝવેરી)	૨૮૬
૪૬ જૈનધર્મની અહિંસાની વિશિષ્ટતા	(મુનિ પ્રેમવિમલજી)	૨૮૬
૪૭ દિતકારી અક્ષરમાળા	(રાયચંદ જૂજી પારેખ)	૨૮૯
૪૮ પાંચ પ્રસ્થાન	(કુંવરજી)	૨૯૫
૪૯ તપચર્યાનાં ૭ નામ	"	૩૦૧

૫૦ આઠાણુ ખોલના અદ્યપ્રહુત્વમાંથી ૨૫ અનંતા ખોલ (કુંવરજી)	૩૦૨
૫૧ વ્યવહાર દષ્ટિ (રાયચંદ મૂળજી પારેખ)	૩૧૭
૫૨ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર—૨૫ઘાથયુક્ત. અનિતશાંતિ સ્તવન રાગમાં (આ. વિજયપદ્મસરિ)	
શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર	૩૨૨
શ્રી સિદ્ધ સ્તોત્ર	૩૫૮
શ્રી આચાર્ય સ્તોત્ર	૩૬૨
૫૩ શ્રી મહાવીરસ્વામી ને ગૌતમસ્વામી (મૌકિક)	૩૫૭-૩૬૨-૩૬૭
૫૪ ઘડિયાળ (કુંવરજી)	૩૩૩
૫૫ ન્યાંત્યાં, જેમતેમ, ન્યારેત્યારે, જે તે ખાવા ધ્યાત	૩૩૬
૫૬ ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપણું (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૩૪૨
૫૭ સત્સંગનું સ્વરૂપ (મુનિ પ્રેમવિમળજી)	૩૪૬
૫૮ શ્રી અરનાથ જિન સ્તવન—૨૬ઘાથયુક્ત (કુંવરજી)	૩૬૭
૫૯ ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધનું સમાનત્વ	૩૬૮
૬૦ શ્રી હીરપ્રજ્ઞમાંથી કેટલાક પ્રજ્ઞના ઉત્તરો	૩૭૨
૬૧ ચોથું અવિરતિ સમક્ષિતદષ્ટિ ને પાંચમું દેશવિરતિ ગુણસ્થાન (મુનિપુષ્પવિજયજી)	૩૭૭
૬૨ જાણવા યોગ્ય કેટલાક આઠ પ્રકાર (કુંવરજી)	૪૦૧
૬૩ ૪૪ એક : ૪૪૪૪ અનેક	૪૦૨
પેટા વિભાગ જુદા ગણતા લેખ ૧૨૨	

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ (કુંવરજી)	૩
૨ મુદ્દિદાન	૨૨
૩ સંક્ષેપરચિ માટે ખાસ	૩૮
૪ પુસ્તકોની પહેાંચ	૨૩-૧૩૧-૪૧૬
૫ એક નવી દ્રષ્ટિકત	૧૩૦
૬ જૂલનો સુધારો	૧૩૨-૨૧૧
૭ સુખાપિત	૧૬૫
પંડિત દરગોવનદાસ ત્રિકમદાસનું ખેદકારક અવસાન	૨૧૪

પેટા વિભાગ જુદા ગણતા ૧૧
ત્રણે વિભાગના મળીને લેખ ૧૭૬

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ.

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૮ મહા માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, શુભવંદન, સામાયિક, આઠમ ચૌદશ પ્રતિક્રમણ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહેલ છે.

આવક:—

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ.આ.પા.
શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે	૫૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	૯૭-૮-૦
શ્રી સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૨૭-૧૨-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	૭૫૨-૦-૦
શ્રી દેરાસર સા. ખાતે	૨૦૨-૦-૦
	૪-૨-૦

સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડની તિથિ આપનારના નામ—

રૂ. ૫૦૧) શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ દલાલ સ્વં નગીનદાસના સ્મરણાર્થે ગામ અમદાવાદ, રૂ. ૨૫૧) શેઠ મનસુખલાલ અનોપચંદના સ્મરણાર્થે હા. સમસ્ત જાહેન ગામ અમદાવાદ.

જમણવાર તથા સાદાં ભોજન:—

૧. શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ	અમદાવાદ	મિષ્ટભોજન
૨. શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ	"	"
૩. શેઠ નરેન્દ્રભદ્રાસ બાબુજી	ભાવનગર	"
૪. શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈ	અમદાવાદ	"
૫. શેઠ ટી. સી. બ્રધર્સ	ભાવનગર	"
૬. બેન વસુમતી તે શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ કાળીદાસના પુત્રી અમદાવાદ. સાદું એકટંક		
૭. શેઠ ભુદરજી ભગવાનજીની દીકરી જાણ મણિ		
હા. કેસરીચંદ પ્રાગજી	વલસાડ	"
૮. શેઠ દોલતરામ નગીનદાસ	અમદાવાદ	"
૯. શેઠ ઉજ્જવલચંદ ગોકળદાસ	પાલજીપુર	"
૧૦. શેઠ દેવરાજ મૂળચંદ	પાંથાવાડા	"
૧૧. શેઠ મેઘજી હીરજી	કચ્છ-ગોધરા	"
૧૨. શેઠ હરજીવન પરશોત્તમ	ભાવનગર	"

૧૩. શેઠ ચુનીલાલ ઉત્તમચંદ	મુંગઈ સાદું એક ટંક
૧૪. હુળલી પંચ મહાજન	હુળલી ”
૧૫ શેઠ પોપટલાલ હેમચંદ	અમદાવાદ ”
૧૬. શેઠ જીવજી પ્રાગજી	નવસારી ”
૧૭. શેઠ કપુરચંદ શુલાળચંદ	મહુવા ”
૧૮. શેઠ ગોવિંદજી ખુશાલ	આમધરા ”
૧૯. શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈ	જામનગર ”
૨૦. શેઠ પ્રેમચંદ શવદાનજી	પાંથાવાડા ”
૨૧. શેઠ અમૃતલાલ કસ્તુરચંદ	સાકંળા ”
૨૨. શેઠ રમેશચંદ્ર	ઉમરગામ ”

લેટ:—ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ સજ્જન સન્નિત્ર બુક ૧૦ મુંગઈ, શેઠ નાનજી શામજી ભાવનગર ચોખા ગુણી ૨, દેવેન્દ્રભાઈ ચતુર્ભુજ ગાંધી, સોનેરી બાદલું તોલા ૨, ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ દુધપાક મણુ ૨૧, શેઠ ટી. સી. બ્રધર્સ ચેવડો ને પેંડાનો નાસ્તો.

મુલાકાત:—મુનિમહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ, મહારાજશ્રી દેવચંદ્રજી સ્વામી, ૨૧ ૨૧ શ્રી દેવેન્દ્રભાઈ ચતુર્ભુજ ગાંધી મુંગઈ, ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ મુંગઈ, શાહ કાંતિલાલ મગનલાલ ભાવનગરી ફોટોગ્રાફર, શાહ ૧ મુરચંદ મયોચંદ—અમદાવાદ.

અપૂર્વ લાભ:—મહા શુદ્ધિ ૩ ના રોજ મુનિમહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ સંસ્થામાં પધારી સર્વ વિદ્યાર્થીઓ તથા સ્ટાફને વ્યાખ્યાનનો અપૂર્વ લાભ આપ્યો હતો, તેમ જ મહા શુદ્ધિ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરમાં પૂજા ભજાવતી વખતે તેઓશ્રી પધાર્યા હતા. તેમણે સંસ્થાની મુલાકાત પણ લીધી હતી.

દહેરાસરની વરસગાંઠ:—મહા શુદ્ધિ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની વરસગાંઠ હોવાથી શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ હા. મણિબેન અમદાવાદવાળા તરફથી પંચકદયાણકપૂજા તથા આંગી વિગેરે કરવામાં આવેલ હતાં. તેમ જ મહા શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શેઠ નરોત્તમદાસ ભાણજી તરફથી પણ પૂજા ભજાવવામાં આવી હતી.

વાર્ષિક પરીક્ષાઓનું પરિણામ:—ચાલુ સાલમાં સંસ્થાના તેર વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકમાં હતા તેમને ફોર્મ મળેલ છે. કુલ બેઠેલા ૮૫ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી પરીક્ષામાં ૭૪ પાસ થયા છે. પરિણામ ટકા ૮૭ આવ્યું છે.

બે સભાસદોનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. બાઈશ્રી મનસુખલાલ મુખલાલ

સુઝાનિવાસી અને હાલમાં મુંબઈ રહેતા આ બધુ પીસ્તાલીસ વર્ષની વયે મહા વદિ ૭ ને દિવસે સ્વર્ગવાસી થયા છે. મહુર્મ સ્વભાવે મિલનસાર, માયાળુ અને ઉદાર હતા. પૂર્વ જીવન ગરીબાઈમાં પસાર કરેલું હોવાથી સાદાર્થ તેમને અત્યંત પ્રિય હતી. નાનુક, પરિસ્થિતિમાં તેઓ મુંબઈ ગયા અને આપખોળે લાખોની કમાણી કરી. મુંબઈખાતે તેમની પેઢી અમગણ્ય પંક્તિમાં ગણાતી અને મુંબઈના દરેક બજારોમાં તેઓશ્રી સભ્ય હતા.

પોતાના વતન સુડામાં તેમણે પાણીની મુશ્કેલી દૂર કરવા એક મોટું તળાવ બંધાવી આપ્યું છે. મુંબઈખાતેના સુડાપ્રજનમંડળના તેઓ પ્રમુખ હતા અને તેમના પ્રત્યે રાજ્ય તથા પ્રજાનો એટલો સદ્ભાવ હતો કે તેમના અવસાનને અંગે ત્રણ દિવસ સખ્ત હડતાલ પાડી હતી. સુડા રાજ્યે તેમને 'રાજ્યરત્ન'નો ઇલકાજ આપ્યો હતો. સુડા પાંજરાપોળને દુબકાળ સમયે સારી સહાય આપી હતી તેમજ પોતાના પિતાના નામથી સુડામાં ધાર્મિક પાઠશાળા પોતાના ખર્ચે શરૂ કરાવી છે. ૧૯૬૫ માં પાલીતાણાખાતે આઠમર્મિ કરી ઉપધાન વહેવરાવ્યા હતા તેમજ ૧૯૬૬ માં પોતાને ત્યાં લગ્નપ્રમંગે પુષ્કળ ખર્ચે ઉજમણું કપડું હતું અને ચાલુ વર્ષની ચૈત્રી ઓળી પોતાને વતન કરવાનું આમંત્રણ આપ્યું હતું, પરંતુ તે બાવના અપૂર્ણ રહી ગઈ. હવે તેઓશ્રીના જ ખર્ચથી પાલીતાણાખાતે ચૈત્રી ઓળી થશે. સદ્ગતે પોતાના જીવનમાં નાની મોટી મળીને ત્રણ લાખની સખાવત કરી છે. તેઓશ્રીને સત્તા પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ હતો અને સભાના સુંદર કાર્યથી પ્રેરાઈ તેઓ સભાના આજીવન સભ્ય થયા હતા. તેમના અવસાનથી તેમના રનેહી તથા આસજનની માફક સભાને પણ એક લાયક ને ધર્મોચ્છ સભાસદની ખામી પડી છે. અમે તેમના બધું છોટાલાલભાઈ, પુત્ર-પરિવાર તથા કુટુંબીજનોને અંતઃકરણથી દિલાસો આપતા મહુર્મના આત્માને પરમ શાંતિ મળે તેમ પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

૨. શેઠ નરોત્તમદાસ પ્રાગજી-લાવનગર

આ બધું જૈનધર્મના પૂરા રાગી હતા. ધર્મક્રિયાપરાયણ હતા. ધણી વર્ષથી તેઓ દર પુનમે શ્રી સિદ્ધારજની યાત્રા કરતા હતા. સભા પ્રત્યે રોહવાળા હતા. તેઓ પોતાની પાછળ માત્ર પુત્રીઓની મંતરિત મૂકીને ગયા માફ વદિ ૫ મે ૬૧ વર્ષની વયે પ્રંયત્વ પામ્યા છે. અમે એમના કુટુંબીજનોને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર-સંસ્કૃત ગદ્યબંધ.

શ્રી વર્ધમાનસંસ્કૃત સંસ્કૃત પદ્યબંધ શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર ઉપગ્રંથ આ ગદ્યબંધ ચરિત્ર રચનામાં આવ્યું છે. સંસ્કૃત ભાષાના સામાન્ય અભ્યાસી માટે ધણું ઉપયોગી છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. હાલમાં જ શ્રી અમદાવાદનિવાસી મહેતા નાગરદાસ પ્રાગજીએ (૭૦ દોશીવાડાની પોળ) છપાવેલ છે. કિંમત રૂ. ૫) પોસ્ટેજના સાત આના ચશે અગારે ત્યાંથી પણ મળશે. જરૂર મંગાવો. પ્રાસંગિક અનેક કથાઓ તેમાં આપેલી છે.

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન લાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિનયસેનસુરિને પૂછાયેલા પ્રશ્નોના તેઓ માહેબે આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર આ. શ્રી વિનય-કુમુદસુરિએ કર્યું છે. ખાસ પ્રમાણિત ગણાતો આ ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર મળી શકતું નહોતું તે હાલમાં મળ્યું છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યબંધ આ ગ્રંથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે શુભવાળો છે. શ્રીતાને સારી અસર કરે તેવો છે. મંપાદક આ. શ્રી વિનયમોહનસુરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસુરિ કિંમત રૂ. ૨) પ્રતાકારે ખાર પેછ સોળ ફારમનો ગ્રંથ છે. જરૂર મંગાવો.

૩. વૈરાવ્યસમજરી—પ્રણેતા શ્રી વિનયવલ્લભસુરિ—પ્રતાકારે ખાર પેછ ચાર ફારમ છે મસ્કૃત પદ્યબંધ છે. વાચવા લાયક છે. કિં. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણ્ડિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સંગ્રહ—સંપાદક સુનિરાજ શ્રી દક્ષવિનયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમ-લાવાદ. કિં. રૂ. ૧-૮-૦ સંગ્રહ બહુ સારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભક્તસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુંબઈ. કિંમત માત્ર ચાર આના. ખાસ વિદ્યારાજેલા ૩૨ અષ્ટકો અર્થ સાથે વાંચી માર મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યશોવિનય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે છપાવી-પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત બગવાનદાસ હરખચંદ. નામ પ્રમાણે શુભવાળો આ અષ્ટકો બહુ સરળ છે. તે કંકર્ય કરીને વારંવાર પાઠ કરવા લાયક છે. કિંમત દસ આના. છુક પાકી બાંધેલ છે.

૭-૮-૯ શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩ આ ત્રણ ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોથી રત્નોનો ગ્રંથ કરવામાં આવ્યો છે. સાબરી શ્રી લાલશ્રીજીની પ્રેરણા ને પ્રવામયી છપાવેલ છે.

દ્રવ્યાનુષંગના અભ્યાસીએ ખાસ મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય છે.

ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ સેક્રમબોધવાળા ૧૬ પ્રકરણો આપેલા છે. કિં. રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ બીજો. જેમાં દ્વીપખગરપ્રવૃત્તિ ને જીવાભિગમસંગ્રહથી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના. પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ ત્રીજો. તેમાં સમયસાર પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનસારોદ્ધાર ને ગદ્ય અપ્રસિદ્ધ કૃત્તો અર્થ સદિન કૌભર્જ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.